

ANTONII DADINI ALTESERRÆ

ANTECESSORIS OLIM TOLOSANI

OPERA OMNIA

TOMUS VIII. VOLUM. I.

RECITATIONES QUOTIDIANÆ

in Claudijs Tryphonini libros xxi. disputationum &
varias partes digestorum & codicis,
Tomis duobus distinctæ.

CURA ET SUMTIBUS

MICHAELIS MAROTTA

Jurisconsulti & in supremis Neapolitanis tribunalibus
causam patroni.

B. Bibliothèque
Dont Ecole de Droit

EDITIO PRIMA NEAPOLITANA. M DCC LXXVII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

10619

ERUDITO LECTORI

MICHAEL MAROTTA.

Ost tractatum de fictionibus juris , & enucleatam institutionum JUSTINIANI expositionem , placuit hoc octavo tomo exhibere recitationes quotidianas , quas ANTONIUS DADINUS ALTESERRA in CLAUDII TRYPHONINI libros xxxi. disputationum & varias partes digestorum & codicis conscripsit , ut ita quidquid ad jus Romanum pertinet , perpetuo veluti nexu typis meis evulgaretur . Est opus hoc cedro dignum , in quo ALTESERRA , de more summorum interpretum , illustrare adgressus est non solum quidquid ex libris disputationum CLAUDII TRYPHONINI in digestis sparsim reperitur , colligendo ea sparsa fragmenta , & ordine suo disponendo ; verum etiam varios titulos digestorum & codicis .

Utinam vero hoc opus integrum dare potuisssem ! Procul dubio munus auro contra pretiosius germanæ jurisprudentiæ amatoribus exhiberem . Hoc opus scilicet quinque tomis comprehensum esse deberet . Et sane in fronte primi tomi aperte dicitur : *Tomis V. distinctæ* : idque repetitur etiam in privilegio , quod tomo secundo præmissum est . Quin post epistolam dedicatoriæ ejusdem primi tomi exstat elenches titulorum ad omnes quinque tomos pertinentium , quod indicio est , ALTESERRAM quinque tomos absolvisse , præsertim quod tituli ad duos priores spectantes tomos ad amissim editis respon-

dent. Et tamen hujus operis duo tantum priores tomī vulgatī circumferuntur, Tolosæ impressi, primus anno M DC LXXIX. alter anno M DC LXXXIV.

His ego argumentis ductus perquisivi undique reliquos tres tomos, usquedum, mihi habendi sollicito, præsto fuit STRUVIUS, qui in *biblioth. jur. select.* admonuit, eos vulgatos non fuisse; factō enīm tomī secundi elogio addit: *Tres tomī eruditarum hujus viri Recitationum, latent in MSCto, quos octagenario major promiserat.* Amissa spe habendi editos, excita fuit illa acquirendi MSCtos, præsertim quod Joannes Gravier Neapolitanus bibliopola dixerat, se eos Bernæ vidisse. Plurimas ideo dedi litteras Transalpinis bibliopolis, & præsertim Batavis & Tolosanis, (Tolosæ enim natus erat ALTESERRA, ibique docuerat) ut optatos MSCtos perquirerent, eosque quovis pretio emerent, & ad me transmitterent. Incassum vero omnia. Igitur tantum duos jam impressos *recitationum quotidianarum* tomos ex typis meis viri litterati accipient, quando integrum opus dare (quod quam maxime optabam) non licuit. Descripsi vero etiam ex primo tomo titulos librorum, qui desiderantur, ut ex ipsis viri eruditii intelligent, quo opere careamus.

Quidquid vero hujus rei sit, audeo tamen dicere, duos tomos *recitationum quotidianarum* ALTESERRÆ ex typis meis prodire satis emendatos, contra quam quod Tolosæ prodierunt. Scilicet errores omnis generis Tolosanam conspurcant editionem, & quidem majori copia, quam in aliis editis operibus deprehensi sunt. Interpunctio quoque verborum non recte instituta, & perpetuus ferme usus Romani characteris sensum reddunt implicatiorem. Majori vero errorum copia, præsertim in jure (errores isti nullatenus auctori tribui possunt) scatet tomus secundus, qui postumus prodit; obiit enim ALTASERRA anno M DC LXXXII. ut Jo: FRIDERICUS EISENHART *præf. ad tract. de fictionibus juris* testatur, & tomus iste bienio serius Tolosæ editus est.

Ut vero reapse constet, opus hoc emendatius ex typis meis prodire, paucis, quid ego in hac editione perfecerim, adaperiam. Et primum in singulis ferme plagulis errores syntaxis & orthographiæ complures emendavi: interpunctionem ad meliorem rationem reduxi; & characteres Italos adhibui
sem-

Temper ac auctorum loca referebantur, vel alioquin res ipsa postulare videbatur. Porro lectoris commodo serviens, in cunctis legibus semper (prout in praecedentibus operibus editis perpetuo feci) pandectas Florentinos, qui hodie in omnium manibus ferme sunt, adhibui: quum contra ALTESERRA promiscue & Florentinis & vulgatis usus sit: quod magno incommodo lectoribus erat, præcipue iis, qui minus cognitas habent differentias, quæ inter utramque editionem intercedunt; ut enim alia mittam, sæpe leges & paragraphi in vulgarata incipiunt una voce, & sub uno numero exstant, quæ in Florentina alia voce & numero exhibentur. Item quod ALTESERRA commentaturus unius legis initium, aut unum paragraphum, descripsit etiam quæ in sequentibus paragraphis continebantur, nulla facta ipsorum mentione; ipse non tantum in titulo paragraphos adjunxi, verum etiam in contextu convenientem paragraphum laudavi, utrobique præmisso signo †, quo lectores additionis admonerentur. Ubi auctor solam legem laudavit; ad rem facientein paragraphum addidi. Quando citavit leges, quarum plures eadem voce sub eodem titulo incipiunt; ad levandum lectoris laborem numerum adjunxi, & idem feci in similibus paragraphis unius ejusdem legis. Et quum ALTESERRA tantum ad auctorum tractatus & libros provocet; locum præcisum parenthesi inclusum exhibui.

Quod vero spectat ad loca laudatorum auctorum, ex methodo in antecedentibus operibus adhibita, cum authographis contuli omnes leges & canones, itemque fragmenta auctorum Græcorum & Latinorum, quæ idoneum sensum non reddebant. Quin, ubi ex opere typographico vacuum tempus supererat, contuli etiam loca scriptorum, quæ idoneam præferebant sententiam; immo etiam loca, quæ nullis descriptis verbis citantur. Id vero inutile non fuit; nam permultos errores emendavi; & ut factæ mutationis lector conscius fieret, ut & in aliis locis emendatis, signum † apposui. Tantum (i) pauca loca intacta relicta sunt, quia conferri non potuerunt, vel inopia librorum, vel quia iterum iterumque in suis auctoriis perquisita, nec indicum ope inventa sunt, additumque hoc signum

(i) V. exemplum in h. l. vol. pag. 190. in loco Jo: Chrysost. laudato ex psalm. 49. quem postea inveni in psalm. 13. inter spuria.

gnum **) ad lectoris instructionem. Et si aliquando mihi vixum est laudatas leges propositum auctoris integre non probare, etiam hac de re apposito signo *) lectorum admonere duxi. Quod si currente prelo aliquid non emendatum, aut ad incudem non revocatum relictum est, lector pro humanitate sua parcat; advertatque potius ex notis ad marginem adjectis, & ex specimine, quod mox subnectitur, quantum laborem oportuit exantlare.

Specimen errorum.

IN VOL. I.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

L. cum in fundo §. ult. de jur. dot. pag. 1. lin. 7.	l. cum in fundo, §. + pen. de jur. dot. pag. 1. lin. 6.
L. 12. §. 11. ff. de distr. pignor. ibid. lin. 9.	l. 12. §. + 1. ibid. lin. 7.
l. quod sit ff. de ædil. edict. . . .	l. + quis sit . pag. 3. lin. 11. ab infr. & pag. 4. lin. 8.
d. l. quod sit. pag. 5. lin. 6. Ø penulti.	l. qui sine de negot. gest. . . . l. Lucius §. tutorem eod. tit. pag. 9. lin. 5. Ø 13.
l. qui sine de negot. gest. . . . l. Lucius §. tutorem eod. tit. pag. 9. lin. 5. Ø 13.	l. + si paterf. ibid. lin. 8.
l. si pater §. qui duos supra de adopt. ibid. lin. 17. Ø 18.	l. libertum , §. + sed et si jus , pag. 9. lin. 21.
l. libertum §. si jus ff. de excus. tut. pag. 15. lin. 17. Ø 18.	l. + si qua pœna , pag. 11. lin. 14.
l. si qua pœna infra de V. S. pag. 18. lin. 8. ab infr.	l. + si is qui pro emptore , pag. 14. lin. 11.
l. his qui pro emptore de usucap. pag. 23. lin. 5. ab infr.	Et hoc est quod ait l. i. §. + si vir, de acquir. possess. res facti infirmari ju- re civili , pag. 24. lin. 10. Ø seqq.
l. 3. §. emancipatus , de honor. poss. contr. tabul. pag. 25. lin. 7. Ø 8.	l. 3. §. + si emancipatus §. ibid. lin. antepen.
l. i. C. de divorc. ibid. lin. 10. ab infr.	l. i. C. + de repud. pag. 15. lin. 14. & 15.
l. qui testamento §. hæres qui testam. fac. pag. 27. lin. 14.	l. qui testamento , §. + potestatis , pag. 16. lin. 9.
l. 5. infr. de justit. & jur. pag. 30. lin. 19.	l. + 4. pag. 17. lin. antep.
l. 9. §. 1. qui & à quib. manumiss. l. 7. C. si mancip. ita fuer. alienat. pag. 32. lin. 13.	l. 9. §. + 2. qui Ø a quib. manu- miss. l. + 5. C. si mancip. Ø c. pag. 19. lin. 3. & 4.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

Ad L. 37. de Iurejur. pag. 37. in rubric.

1. deducta supra h. tit. pag. 41. lin. 10. & seq. ab infr.

1. si alicui infra de solut. pag. 43. lin. 13. & 14.

1. stichum §. naturali de solut. ibid. lin. 14. ab infr.

1. fidejussor §. naturalis de fidejuss. abd. lin. 12. & seq. ab infr.

1. nec adierit & seq. supra pro soc. 1. affectiones de donat. pag. 46. lin. 11.

1. ne de liberalitate . . . eod. tit. pag. 49. lin. 7. ab infr.

1. nec creditores . . . C. h. tit. pag. 50. lin. 5.

1. alia res §. ult. supra de pignor. act. pag. 56. lin. 7.

1. 1. & 9. C. de pignor. ibid. lin. 11. & seq. ab infr.

1. unic. C. creditor. evict. pignor. non debere, pag. 57. lin. 2. & 3.

1. C. Th. de fructib. & lit. expens. abd. lin. 7. ab infr.

Cujac. 5. obs. 21. & idem. 9. obs. 39. ibid. in marg.

1. si pro parte §. verbum supra de in rem vers. pag. 58. lin. antepen. & pen.

1. 1. infra quare rer. act. non detur. pag. 59. lin. 12. & 13.

1. 2. C. de bonis praescript. pag. 61. lin. 7. ab infr.

1. incestas . . . supra h. tit. pag. 65. lin. 5.

1. dotem infra de collat. dot. pag. 67. lin. 12.

1. si filiusf. §. 1. & 2. infra de tutel. & rationib. distrah. ibid. lin. 15. & 16.

1. filiusf. de stat. homin. ibid. lin. 18.

1. si donaturus §. 1. de condit. cauf. dot. pag. 70. lin. 21. & 22.

d. 1. 4. §. nunc in potestate . pag. 73. lin. 3.

1. 3. §. ult. de statulib. ibid. post tit. lin. 2.

1. ul. C. de condit. instit. pag. 74. lin. 23.

Cujac. 4. obs. 13. pag. 75. in marg.

Ad L. 1. 29. pag. 21. in rubrie.

1. + defuncta , pag. 24. post tit. lin. 4. & 5.

1. + si alieni , pag. 25. lin. 15. & 16.

1. stichum , §. + naturalis , ibid. lin. 23.

1. fidejussor , §. + fidejussor , ibid. lin. 25.

1. + nec adjicit , & seq. supr. pro soc. 1. + affectionis , de donat. pag. 27. lin. 15.

1. + ne liberalitate , pag. 29. lin. 4. & 5.

1. + nec creditoris , ibid. lin. 13.

1. + aliena res , pag. 32. lin. 9. ab infr.

1. + 8. & 9. pag. 33. lin. 7.

1. + 1. ibid. lin. 16.

1. + 1. C. Th. & C. ibid. lin. 14. ab infr.

Cujac. 5. obs. 21. Et idem + 9. obs. 31. ibid. in marg.

1. si pro + patre , pag. 34. lin. 20.

1. 1. infra , quar. rer. act. non + datur , ibid. lin. 19. & seq. ab infr.

1. 2. C. de bonis + proscript. pag. 35. lin. 4. ab infr.

1. + inceste , pag. 37. lin. 9. ab infr.

1. dotem , infra , de + collat. pag. 39. lin. 4.

1. + si filiusf. 1. & 2. ibid. lin. 7.

1. filiusf. + de his qui sui vel alien. jur. ibid. lin. 9.

1. si donaturus , §. 1. de condit. cauf. + dat. pag. 41. lin. 4.

d. 1. 4. §. + tunc in potestatem , pag. 42. lin. 24. quamvis incuria typographi legatur tunc in potestate .

1. 3. §. + pen. ibid. post tit. lin. 1. & 2.

1. ult. + ff. de condit. instit. pag. 43. lin. 20.

Cujac. 4. obs. + 23. pag. 44. in marg.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. jure succursum est supra h. tit. pag.
76. lin. 16. & 17.

l. pen. ad l. Cornel. de siccari. pag.
78. lin. 11. ab infr.

l. dotalē I. Celsus de religios. & sum-
ptib. funer. pag. 83. lin. 5. & seq. ab
infr.

l. item labeo §. si familie . . . su-
pra famili. ercise. pag. 86. lin. 18. & 19.

l. denique §. Seio supra de minorib.
pag. 87. lin. 18.

l. si ego l. si rem estimatam & seq.
supra de jur. dot. l. creditor §. præ-
diūm de act. empt. . . . l. promitten-
do eod. tit. pag. 88. lin. 14. & seqq.

l. ult. C. de fundo dotal. ibid. lin.
9. & seq. ab infr.

d. l. 5. & l. rerum supra h. tit. pag.
90. lin. 5. ab infr.

l. cum furti supra de condic. furtiv.
pag. 91. lin. 6. & 7.

Ad L. 52. solut. matrimo. ibid. in
rubr.

Ad L. 49. de re judicat. pag. 92. in
1. rubr.

& §. sed si ita scriptum infr. in hac
leg. pag. 95. lin. 3. ab infr.

Tutor filio heredi instituto vel ex-
hæredato tutorem dare potest, pag. 100.
lin. 12. ab infr.

ex init. h. l. inter tutores, pag. 103.
lin. 7. ab infr.

l. 3. C. si tutor vel curator non ges-
serit. pag. 104. lin. 7. & 8.

l. in communi pro soc. pag. 106. lin.
4. & 5.

l. eum actum §. 1. de negot. gest.
ibid. lin. 6. ab infr.

Quod si omnes solvendo sint tempo-
re litis contestatae, inopia eorum qui
solvendo sunt onerat contutores, &c.
pag. 107. lin. 2. & seqq.

Ad L. 8. Vbi pupill. educar. debeat.
pag. 108. in rubr.

d. l. in re §. 1. pag. 110. lin. 13.

l. quid sit fugitivus de ædilit. edict.
ibid. lin. 26. & 27.

l. 1. §. autem, §. recte infra und.
liber. pag. 111. lin. 9. & seq. ab infr.

l. jure succursum est, supra, t de
jur. dot. ibid. lin. 19.

l. pen. t C. ad l. Cornel. de siccari.
pag. 45. lin. 20. & seq. ab infr.

l. dotalē, t de fundi dotal. l. Celsus,
de religios. & sumptib. funer. pag. 48.
lin. 23. & 24.

l. item Labeo, §. t familiae 1. pag.
49. lin. 5. & seq. ab infr.

l. denique, §. t scio, pag. 50. lin.
24.

l. si ego, l. si rem estimatam, & seq.
supra, de jur. dot. l. creditor, §. præ-
diūm, de act. empt. . . . l. promitten-
do, t de jur. dot. pag. 50. in fin. ad
51.

l. t 1. pag. 51. lin. 11.

d. l. t 3. & c. pag. 52. lin. 19.

l. cum furti, supra, de t in lit. jur.
pag. 52. lin. 16. & seq. ab infr.

Ad L. t 53. solut. matrim. pag. 53.
in rubr. 1.

Ad L. t 50. de re judic. ibid. in
rubric. 2.

& §. sed si ita scriptum, infr. b.
tit. l. Titius filii, pag. 55. lin. 26.

Pater filio heredi instituto vel ex-
hæredato tutorem dare potest; pag. 58.
post rubric. lin. 1.

ex init. h. l. t l. inter tutores, pag.
60. lin. 3.

l. 3. C. t de divid. tutel. ibid. lin.
13.

l. t rei communis, pag. 61. lin. 20.

l. eum actum t in princ. ibid. lin. 11.
& seq. ab infr.

Quod si omnes solvendo t non sunt
tempore litis contestatae, inopia eorum,
qui solvendo t non sunt, onerant con-
tutores, ibid. lin. 4. & seq. ab infr.

Ad L. t 6. ubi pupill. educar. de-
beat, pag. 62. in rubric.

l. t in re, §. 1. supra, h. tit. pag.
63. lin. 11. ab infr.

l. t quis sit fugitivus, pag. 64. lin. 2.

l. 1. §. t ita autem, §. recte, pag.
4. lin. 28.

S P E C I M E N E R R O R U M .

ix

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

Ad L. 27. De inoffic. testament. pag.
18. in rubr.

1. 2. §. codicillis de iure codicill. pag.
226. lin. 4. ab infr.

1. si plures §. ad substitutos supra de
vulgar. & pupill. pag. 129. lin. 15.
apud Caium tit. 11. pag. 142. lin. 1.

1. 1. de bonis damnator. ibid. lin. 16.

1. quod pariter infra h. tit. pag. 146.
lin. 10. & 11.

1. pen. C. de V. S. pag. 152. lin.
3. & 4.

1. & si non totum & tribus seqq. si
quis omis. caus. testam. pag. 157. lin.
6. & seq. ab infr.

§. Pro promissore . pag. 159. in 1.
rubric.

1. nulli C. de rei vindic. pag. 160.
lin. 1.

1. dolus de R. I. ibid. lin. 11. &
seq. ab infr.

§. restituta inst. de fideic. heredit. pag.
163. lin. 9. & lin. 7. & seq. ab infr.
pag. 172. lin. 14. pag. 186. lin. 22.
pag. 254. lin. 5.

1. quod in diem §. ult. infra h. tit.
pag. 163. lin. 17. & 18.

1. 226. de R. I. pag. 165. lin. 3.
Cujac. 9. obs. 24. pag. 166. in marg.

§. si quis obscuris . ibid. in 1. rubric.
1. servitutes 1. ult. de servitut. pag.
268. lin. 9. & 10.

1. vivum , infr. si quid in fraud. pa-
tron. pag. 172. lin. 6.

1. si ex pecunia C. de jur. dot. pag.
178. lin. 17.

§. Idem non solum . pag. 179. in 2.
rubric.

1. 4. §. si post litem infr. fin. reg.
pag. 181. lin. 3. & 4.

5. 1. inst. de offic. judic. ibid. lin. 5.

1. in bello §. si servo de captiv. &
postl. revers. ibid. lin. 6. & 7.

1. in tantum juncto §. ult. 1. præced.
de serv. corrupt. ibid. lin. 9. & seq.
ab infr.

1. milit. §. 1. de re judic. pag. 182.
Tom. VIII.

Ad L. 22. de inoffic. testament. pag.
68. in rubr. 1.

1. 2. §. & codicillorum , pag. 73. lin.
15.

1. & sed si plures , §. ad substitutos,
pag. 74. lin. 13. ab infr.
apud Gaium , & tit. 3. §. 4. pag. 82.
lin. 8.

1. & 7. in pr. de bonis damnator. ibid.
lin. 20.

1. & quod de pariter , pag. 84. lin.
25. & 26.

1. & 3. C. de V. S. pag. 87. lin. 22.

1. et si non & totam , pag. 91. lin. 2.

§. pro & possessore . ibid. in rubr. pen.

1. & nullo , pag. 92. lin. 12.

1. & qui dolo , ibid. lin. 18. ab infr.

§. & & Neronis , pag. 94. lin. 4. &
21. pag. 99. lin. 18. & 19. pag. 107.
lin. 4. ab infr. pag. 147. lin. 15. ab
infr.

1. quod & si in diem , pag. 94. lin.
11.

1. & 126. de R. J. pag. 95. lin. 7.
Cujac. 9. obs. & 25. ibid. in marg.

§. si quis absentis . ibid. in rubr. ult.
1. servitutes , al. 1. & §. ult. & de ser-
vit. rusticor. 1. ult. de servitut. pag. 97.
lin. 1. & 2.

1. & vivus , pag. 99. lin. 12.

1. & ex pecunia , pag. 103. lin. 1.

§. & item non solum . ibid. in rubr.
ult.

1. 4. §. & post litem , pag. 104. lin.
26.

§. & 2. inst. de offic. judic. ibid. lin.
27.

1. in bello , §. & et si ignorans , ibid.
lin. 28.

1. & ut tantum , juncto §. ult. 1. pre-
ced. de serv. corrupt. ibid. lin. 4. ab
infr.

1. & miles , §. 1. de re judic. pag.

b

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

lin. 18.

inst. de offic. judic. in pr. ibid. lin. 18. & 19.

l. de pupillo §. nuntiationem de nov. oper. nunt. pag. 185. lin. 8. & 9.

l. item verberatum §. l. infr. de rei vindicat. pag. 187. lin. pen. & ult.

l. si quis negotia infr. mandat. pag. 189. lin. 23.

l. quia redhibitio de alienat. judic. mut. caus. ibid. lin. antepen. pag. 545. lin. 14. & seq. ab infr. & pag. 578. lin. 7. & seq. ab infr.

l. si debitor in fin. ad Trebell. pag. 192. lin. 3. & 4.

l. si ipsa in pr. supr. Quod met. caus. ibid. lin. 25.

l. Titia, ad SC. Trebell. pag. 195. lin. ult.

l. 7. & tot. tit. de alienat. judic. mut. caus. pag. 196. lin. 7.

l. certam C. de rei vindic. pag. 200. lin. 23.

l. si quis mandata de negot. gest. pag. 202. lin. 11. ab infr.

l. si in rem supr. h. tit. ibid. lin. ult.

l. si domino §. quo tempore infr. h. tit. pag. 203. lin. 4. & 5.

l. i. §. si res ad Trebellianum. pag. 204. lin. 15. & 16.

l. cum de indebito §. ult. de probat. l. i. §. si quis autem C. de veter. jur. enucleando. pag. 105. lin. 3. & seqq.

l. adeo §. cum quis ex alieno de adqu. rer. dom. ibid. lin. 23. & seq.

l. nec ullam §. quod si quis supr. h. tit. pag. 207. lin. 13.

l. petitionis C. h. tit. pag. 208. lin. 13. & seq.

quod quis suo nomine solvit non debitoris, debitorem liberat, pag. 213. lin. 17. & seq.

l. eum quis de solut. pag. 216. lin. 22. & seq.

l. quod cum herede §. eligere de Tribut. act. pag. 220. lin. 6. ab infr.

l. ult. de condict. indebit. pag. 222. lin. 10.

§. i. inst. de offic. judic. ibid. lin. 5. ab infr.

105. lin. 15. & 16.

inst. de offic. judic. + §. i. ibid. lin.

16.

l. de pupillo, §. + nunciari, pag.

107. lin. 5. & 6.

l. item + si verberatum, pag. 108. lit.

15. ab infr.

l. si quis negotia 25. + supra, de ne- got. gest. pag. 109. lin. 31.

l. quia + redhibito, ibid. lin. 8. ab infr. pag. 317. lin. 16. ab infr. & 338. lin. 2.

l. + debtor, pag. 111. lin. 7.

l. + si ipsa in pr. ibid. lin. 25.

l. + Titius, pag. 113. lin. 18.

l. + i. & tot. tit. &c. ibid. lin. 26.

l. + certum, pag. 116. lin. 5. & 6.

l. si quis + mandatu, pag. 117. lin. 16.

l. si + & rem, ibid. lin. 24.

l. si + a domino, §. quo tempore, ibid. lin. 28.

l. i. §. si + heres, pag. 118. lin. 14.

l. cum de indebito, §. + penult. de probat. l. i. (corrigi tamen l. 2.) §. si + quid autem, C. de veter. jur. enucleand. ibid. lin. 18. & seq. ab infr.

l. adeo, §. cum quis ex + aliena, ibid. lin. 4. & seq. ab infr.

l. nec ullam, §. + quid si quis, pag. 119. lin. ult.

d. l. + hereditatis, C. h. tit. pag. 120. lin. 19. ab infr.

quod quis suo nomine solvit non debitoris, debitorem + non liberat. pag. 123. lin. 29. & 30.

l. cum quis, pag. 125. lin. 19.

l. quod + in herede, §. eligere, pag. 127. lin. 6. ab infr.

l. ult. de condict. + tritic. pag. 128. lin. 14. ab infr.

§. + 2. inst. de offic. judic. pag. 129. lin. 3.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. idemque §. Labeo mandat. <i>ibid. lin. ult.</i>	I. idemque , §. + idem Labeo , <i>ibid. lin. 6.</i>
I. hujusmodi §. qui servum de legat.	I. hujusmodi , §. qui servum , de legat. + I. <i>ibid. lin. 13. & seq. ab infr.</i>
2. pag. 224. <i>lin. 4. & seq.</i>	I. item veniunt §. item recte ait supr. h. tit. <i>pag. 228. lin. pen. & ult.</i>
I. item veniunt §. item recte ait supr. h. tit. <i>pag. 228. lin. pen. & ult.</i>	I. item veniunt , §. + idem recte ait. <i>pag. 132. lin. 20. & seq. ab infr.</i>
I. ancillarum §. in venditorem infr. de pecul. <i>pag. 232. lin. 5.</i>	I. + & ancillarum , §. in venditorem, <i>pag. 134. lin. 21.</i>
I. regulariter supr. h. tit. <i>ibid. lin. 10. & seq.</i>	I. + 25. §. perinde , supr. h. tit. <i>ibid. lin. 25. & 26.</i>
I. quod si §. Julianus de rei vindic. <i>pag. 236. lin. 20. & seq.</i>	I. quod si , §. Julianus , + supr. h. tit. <i>pag. 137. lin. 1. & 2.</i>
I. de hereditate in pr. de captiv. & postlim. reversi. <i>ibid. lin. 9. & seq. ab infr.</i>	I. de hereditate , §. + 2. de castr. pecul. <i>ibid. lin. 7. & 8.</i>
I. Quintus Mucius versic. Pomponius famil. ercisc. <i>pag. 237. lin. 17.</i>	I. Quintus Mucius , vers. Pomponius, + de am. legat. <i>ibid. lin. 27. & 28.</i>
I. his consequenter §. idem querit vers. sed & eum monumentum famil. ercisc. <i>ibid. lin. pen. & ult.</i>	I. his consequenter , §. item querit , vers. sed & cum monumentum , <i>ibid. lin. 10. & seq. ab infr.</i>
I. sed & si lege §. sed & si fructus. . . . infr. h. tit. <i>pag. 239. lin. 10. & seq. ab infr.</i>	I. sed & si lege , §. sed & fructus , <i>pag. 138. lin. 9. & seq. ab infr.</i>
I. sed & si lege §. quod autem h. tit. <i>pag. 241. lin. 4. & seq. ab infr.</i>	I. sed & si lege , §. + sed & fructus , <i>pag. 140. lin. 6.</i>
I. cognitio §. si plus de liber. caus. cap. dispensia de rescript. <i>pag. 243. lin. 7. & seq.</i>	I. cognitio , §. si + plures , de liber. caus. cap. dispensia de rescript. + in
I. ult. C. h. tit. <i>pag. 244. lin. 9. & seq. ab infr.</i>	I. ibid. lin. 7. & seq. ab infr.
I. si quid I. fundum qui dotis §. I. commua. divid. <i>pag. 251. lin. 11. & seq.</i>	I. ult. C. + eod. tit. <i>pag. 141. lin. 7. ab infr.</i>
I. debitor supr. tit. prox. <i>ibid. lin. 3. ab infr.</i>	I. + si quid , I. fundus qui dotis , §. I. famil. ercisc. <i>pag. 145. lin. 9. ab infr.</i>
I. unic. §. cum triplici C. de caduc. tollend. <i>pag. 252. lin. 12. & seq.</i>	I. + si debitor , <i>pag. 146. lin. 6.</i>
I. ille a quo §. ult. & pass. ad Trebell. <i>pag. 254. lin. 12. & seq.</i>	I. unic. §. + & cum triplici , <i>ibid. lin. 17. & 18.</i>
I. nec ullam §. Neratius ff. h. tit. <i>pag. 257. lin. 17. & seq. ab infr.</i>	I. ille a quo , §. + penult. <i>ibid. lin. 9. ab infr.</i>
I. hereditatem . . . h. tit. <i>pag. 261. lin. 15. & seq.</i>	I. nec ullam , §. + quid si quis , <i>pag. 149. lin. 21. & seq. ab infr.</i>
I. et si ideo maritus §. ult. ff. solut. matrimo. <i>pag. 264. lin. ult.</i>	I. + hereditatis , <i>pag. 151. lin. 5. ab infr.</i>
I. ult. C. qui & advers. quos in integr. restit. non poss. <i>pag. 266. lin. pen. & ult.</i>	I. + sed et si ideo maritus , <i>pag. 153. in fin.</i>
I. in rem §. item quaecumque §. ut in his infr. h. tit. <i>pag. 267. lin. 7. ab infr.</i>	I. ult. C. + ubi caus. stat. <i>pag. 155. lin. 4.</i>
	I. in rem , §. item quaecumque , + vers. at in his , <i>ibid. lin. 26. & 27.</i>

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

<p>I. si duobus infr. commodat. pag.
268. lin. 4.</p> <p>I. Pomponius §. ult. infr. h. tit. pag.
269. lin. antepen.</p> <p>I. qui restituere §. quod possessor infr. h. tit. pag. 270. lin. ult.</p> <p>I. adeo §. & si sine de adquir. rer. domin. pag. 271. lin. 11. & seq.</p> <p>§. cum quis ex aliena inst. de rer. divis. ibid. lin. 21. & seq. & iterum pag. 272. lin. 6. & seq.</p> <p>I. si me in vacuūm de adquir. possess. l. 3. C. de testam. pag. 273. lin. 11. & seq. ab infr.</p> <p>I. de atate §. qui interrogatus de interrogat. act. l. etiam de usufruct. legat. pag. 274. lin. 6. & seq.</p> <p>I. non alias §. si postulatur supr. de judic. pag. 276. lin. pen. & ult.</p> <p>I. pen. infra de evict. pag. 277. lin. 8.</p> <p>Si agatur actione in rem adversus bonæ fidei possessorem rei mobilis nomine res restituenda est , aut si maluerit actor ubi agitur , periculo & sumptibus actoris , pag. 278. in princ.</p> <p>§. 1. inst. de offic. judic. ibid. lin. 9.</p> <p>§. servus autem inst. eod. pag. 280. lin. 6.</p> <p>I. item si eum §. quod si homo quod met. caus. pag. 281. lin. 9.</p> <p>I. servus de evict. pag. 282. lin. 13. & seq.</p> <p>I. i. §. 1. de usur. pag. 283. in fin.</p> <p>I. 6. §. pen. infr. Mandat. pag. 285. lin. 7.</p> <p>I. & eleganter §. item Labeo supr. de dolo , pag. 288. lin. 6. & seq.</p> <p>I. quamvis infr. de jur. dot. l. doce ancillam C. eod. pag. 289. lin. 11. & seq.</p> <p>I. i. §. 1. supr. de rer. divis. ibid. lin. ult.</p> <p>I. eum autem infr. h. tit. pag. 290. lin. 6.</p> <p>I. inter stipulantem §. sacrum de VO. ibid. lin. 10.</p> <p>§. si tamen alienum inst. de rer. divis. ibid. lin. 8. & seq. ab infr.</p>	I. + si, ut certo , §. si duobus, ibid. lin. 14. ab infr. I. + idem Pomponius , §. ult. pag. 156. lin. 12. ab infr. I. qui restituere , + infr. h. tit. pag. 157. lin. 16. & 17. I. adeo, §. + sed eti fine, ibid. lin. 27. §. + quum ex aliena , ibid. lin. 16. ab infr. & lin. ult. I. si me in + vacuām, de adqu. possess. l. + 4. C. de testam. pag. 158. lin. 4. ab infr. I. de atate, §. + si interrogatus , de interrogat. act. l. etiam , de + usufr. pag. 159. lin. 10. & 11. I. non alias , §. + sed se postulatur , pag. 160. lin. 11. ab infr. I. + 73. in fin. ibid. lin. 4. ab infr. Si agatur actione in rem adversus bonæ fidei possessorem , rei mobilis nomine , res restituenda est , aut ubi sita est , aut si maluerit actor ubi agitur , periculo & sumptibus actoris ; pag. 161. lin. 20. & seq. §. + 2. inst. de offic. judic. ibid. lin. 26. §. + servis autem , pag. 162. lin. 16. ab infr. I. item si + eum , §. quid si homo , pag. 163. lin. 14. I. + si servus , ibid. lin. 4. ab infr. I. i. §. + 2. de usur. pag. 164. lin. 4. ab infr. I. 6. §. + ult. pag. 165. lin. 18. & seq. ab infr. I. & eleganter , §. + idem Labeo , pag. 167. lin. 21. & 22. I. quamvis , infr. de jur. dot. l. doce ancillam , C. + de rei vindicat. pag. 168. lin. 8. I. i. + in pr. vers. quod autem , de divis. rer. ibid. lin. 25. & 26. I. + cum autem , ibid. lin. 20. ab infr. I. inter stipulantem , §. + sacrum , ibid. lin. 17. ab infr. §. si tamen + alienam , ibid. lin. pen. & ult.

S P E C I M E N E R R O R U M .

Edit. Tolosan.

Edit. mex.

xxx

§. in omnibus §. item quæcumque
infr. h. tit. *ibid. lin. 6. ab infr.*

§. commodum inst. de interdict. pag.
295. lin. 6. & seq. ab infr.

l. qui se obtulit supr. de petit. hered. pag. 297. lin. 5.

Cujac. 22. obser. 30. *ibid. lin. pen.*

l. 1. infr. de usur. *ibid. lin. ult.*

Si homo petitus judicio vindicationis scilicet, lite contestata, non extra judicium ut ponit Accurs. non petit, sed petere vult, qui petit extra judicium l. amplius infr. rem rat. hab. dolo possessoris, deinde id est post litem contestatam, sine culpa possessoris ex alia causa mortuus sit, pag. 298. post rubr.

§. si homo.

l. nou alias §. sed si postuletur supr. de judic. *ibid. lin. 9. ab infr.*

l. 1. §. hoc autem interdictum nè quid in loco public. pag. 299. lin. 11. & seqq. ab infr.

l. utilis supr. de hered. petit. . . . d.

l. utilis . . . d. l. utilis, pag. 301. lin. 10. 18. & 24. iterum pag. 310. lin. 30.

l. servos in fin. de pignor. act. pag. 302. lin. 1. & 2.

l. si vir, §. si vir uxori aream infr. de donat. int. vir. & uxor. *ibid. lin. 7. & 8.*

l. 4. §. sed minor infr. de dol. & met. except. *ibid. lin. 4. ab infr.*

l. item si verberatum §. ult. cum l. seq. l. illud supr. de petit. heredit. pag. 305. lin. 8. & seq. ab infr.

l. 2. pro empt. pag. 307. lin. 13. ab infr.

l. 1. l. in rem sup. h. tit. pag. 308. lin. 6.

l. sine herede §. idem respondit de administr. tutor. pag. 310. lin. 22. & 23. & denuo pag. 312. lin. 8.

l. quod si heres de impens. in res do- tal. fact. pag. 311. lin. 20. & 21.

Plin. libr. 2. epist. 5. *ibid. in fin. ad 312.*

l. domum C. eod. pag. 312. lin. 7.

l. si servus §. quod viro de furt. pag. 323. lin. 8.

§. in omnibus §. item quæcumque, infr. h. + l. pag. 169. lin. 1.

§. + retinende, vers. commodum, pag. 171. lin. 5. ab infr.

l. qui se + liti obtulit, pag. 172. lin. 16. ab infr.

Cujac. 22. obf. + 29. pag. 173. lin. 10.

l. + 2. infr. de usur. *ibid. lin. 11.*

Si homo petitus, judicio vindicationis scilicet, lite contestata (non extra judicium, ut ponit Accurs. non petit, sed petere vult qui petit extra judicium, l. amplius, infr. rat. rem hab.) dolo possessoris + deterior factus sit, deinde, &c. *ibid. lin. 24. & seqq. ab infr.*

l. non alias, §. sed si + postulatur, *ibid. lin. 15. ab infr.*

l. 1. §. hoc + interdictum 42. pag. 174. lin. 12. & 13.

l. + utiles, . . . d. l. + utiles, pag. 175. lin. 10. 16. & 21. & pag. 180. lin. 20. ab infr.

l. + si servos, in fin. pag. 175. lin. 17. ab infr.

l. + sed si vir, §. vir uxori aream, *ibid. lin. 13. ab infr.*

l. 4. §. + si minor, pag. 176. lin. 6.

l. item si verberatum, §. ult. cum l. seq. + h. tit. l. illud, supr. de petit. heredit. pag. 177. lin. 18. & seq. ab infr.

l. + 3. pro empt. pag. 178. lin. 10. ab infr.

l. + 9. l. in rem, pag. 179. lin. 5.

l. sine herede, §. + item respondit §. pag. 180. lin. 23. & 24. & pag. 181. lin. 21.

l. quod si + haec res, pag. 181. lin. 1. & 2.

Plin. libr. 2. epist. + 15. *ibid. lin. 15.*

l. + domum, *ibid. lin. 20.*

l. si servus, §. quod + vero, pag. 187. lin. 10. & seq. ab infr.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

§. grege inst. de legat. pag. 324. lin. 15. ab infr.	§. + si grec , pag. 188. lin. 21. ab infr.
l. ait prator §. permittitur de minor. pag. 325. lin. 13. & 14.	l. ait prator , §. + 2. vers. quid tam men , pag. 189. lin. 3.
l. heredibus §. ult. & l. seq. de mi norib. pag. 327. lin. 10. ab infr.	l. heredibus , §. ult. & l. seq. de + dol. mal. pag. 190. lin. 20.
l. sed & si lege §. sed si ante l. si homo supr. h. tit. pag. 330. lin. 10. & 11.	l. sed et si lege , §. sed si ante , + de petit. heredit. l. si homo , supr. h. tit. pag. 191. lin. 4. & seq. ab infr.
l. videamus §. præterea de usur. pag. 331. lin. 5.	l. videamus 19. + in pr. vers. præ terea , pag. 192. lin. 23.
l. 3. quib. mod. pign. vel hypoth. solu. ibid. lin. 19. & 20.	l. + 2. quib. mod. &c. ibid. lin. 11. ab infr.
l. arboribus §. ut alias l. si fur. de usufruct. pag. 332. lin. 11. ab infr.	l. arboribus , §. + Julianus , alias l. si fur , de usufruct. pag. 193. lin. 20. & 21.
l. r. C. de his qui latro . occult. pag. 333. in fin. ad 334.	l. + 2. C. de his qui latron. occult. pag. 194. lin. 10. & 11.
l. qui per collusionem §. r. de obli gat. & act. pag. 334. lin. 5. & 6.	l. qui per collusionem , §. r. de + act. empt. ibid. lin. 14. & 15.
l. in arbitrariis de in lit. jurand. ibid. lin. 20.	l. in + actionibus , ibid. lin. 26.
l. 3. §. præterea C. ad exhib. ibid. lin. pen.	l. 3. §. præterea , + ff. ad exhib. ibid. lin. 14. ab infr.
l. quos sub conditione infr. de con dit. instit. pag. 336. lin. 5.	l. + quæ sub conditione , pag. 195. lin. 17.
l. si quis actionem infr. de act. empt. ibid. lin. 6. & seq. ab infr.	l. si quis + alienam , ibid. lin. 11. ab infr.
l. si autem infr. judic. solv. pag. 337. lin. 19.	l. si + ante , pag. 196. lin. 8.
l. et si non omnis §. r. commun. di vid. pag. 339. lin. 18.	l. et si non + omnes , pag. 197. lin. 18.
l. item verberatum §. ult. & seq. sup. h. tit. pag. 341. lin. 7. & 8.	l. item + si verberatum , pag. 198. lin. 16.
l. qui bona fidei §. tamdiu de ad qu. rer. domin. pag. 342. lin. 4. & 5.	l. qui + bona fide , pag. 199. lin. 1.
l. item si in emptione §. item si em ptor ff. de contrah. empt. pag. 343. lin. 11. & 12.	l. + si in emptione , §. item si em ptor , ibid. lin. 18. & seq. ab infr.
l. fructus C. h. tit. l. r. C. de his qui vi metusv. caus. pag. 344. lin. 13. & 14.	l. fructus 33. + ff. h. tit. l. r. C. + de petit. hered. pag. 200. lin. 12. & 13.
l. si filiae ff. de solut. pag. 345. lin. 2. & 3.	l. + filiae , ibid. lin. 12. ab infr.
l. cum servorum C. de serv. fugitiv. pag. 346. lin. 11. ab infr.	l. cum + servum , pag. 201. lin. 9. ab infr.
l. qua ratione in fin. de adquir. rer. domin. pag. 347. lin. 22. & 23.	l. qua ratione , in + princ. pag. 202. lin. 18.
§. si Titius inst. de rer. divis. ibid. lin. 23.	§. + qua ratione , ibid. lin. 20.
Unde ut partus ancillæ editus post	Unde ut partus ancillæ editus post

S P E C I M E N E R R O R U M :

Edit. Tolosan.

xv

Edit. mea.

traditionem , ejus dominium sequitur , cuius mater eo tempore fuit , id est tempore nativitatis , vel tempore conceptus , *ibid. lin. 5.* & seqq. ab infr.

I. quod in sumptus ff. de usur. pag. 349. lin. 10.

§. si quis in alienā inst. de rer. divis. *ibid. lin. 9.* & seq. ab infr.

I. si neque C. de rescind. vendit. *ibid. lin. 4.* ab infr.

I. servum C. de judic. pag. 351. lin. 21.

I. 3. C. de postlim. revers. pag. 353. lin. 14.

I. ult. C. de SS. Eccl. pag. 354. lin. 8.

I. qui mutuum mandat. pag. 355. lin. 7.

§. item Servianæ Inst. de act. pag. 356. lin. 23.

I. si fundus §. in vindicatione infr. h. tit. pag. 360. lin. 10. & 11.

I. quid sit fugitivus §. pignus de ædit. edict. *ibid. lin. 4.* ab infr. iterum pag. 415. lin. 4. & pag. 514. lin. 15. atque iterum pag. 521. lin. 14. & pag. 540. lin. 13. ab infr. & pag. 546. lin. 2. & pag. 577. lin. 3. denuo pag. 606. lin. 14.

I. Papinianus §. ult. supr. de inoffic. testament. pag. 364. lin. 11. & seq. ab infr.

I. qui repudiantis I. 1. & I. seq. I. si suspecta supr. de inoffic. testament. pag. 365. lin. 9. & 10.

I. & ex diverso, §. 1. de re judicat. *ibid. lin. 4.* & seq. ab infr.

I. debitor C. ad Trebell. pag. 367. lin. 4. & seq. ab infr.

I. naturalis infr. de obligat. & act. pag. 368. lin. 10.

I. penè infr. de reb. auctor. judic. possid. pag. 369. lin. 9. & 10.

I. quod peculij supr. de pecul. *ibid. lin. 12.* & 13.

nec debet curiosus esse creditor, quam in rem impendatur pecunia perdita, dummodo cum eo contrahat qui potest se obligare , pag. 371. lin. 13. & seq.

I. servus C. quod cum eo qui in alien. potest. *ibid. lin. 6.* & seq. ab infr.

traditionem , ejus dominium sequitur , cuius mater eo tempore fuit , id est tempore nativitatis , † non tempore conceptus , *ibid. lin. 21.* & seqq. ab infr.

I. quod † in fructus , pag. 203. lin. 17. & 18.

§. † ex diverso, *ibid. lin. 14.* ab infr.

I. si † major , *ibid. lin. 11.* ab infr.

I. † servus , pag. 204. lin. 8. ab infr.

I. † 18. C. de postlim. revers. pag. 205. in fin.

I. † ut inter , pag. 206. lin. 9. ab infr.

I. qui † mutuam , pag. 207. lin. 5.

§. item † Serviana , *ibid. lin. 11.* ab infr.

I. si fundus , §. † interdum , pag. 209. lin. 5. ab infr.

I. † quis sit fugitivus , §. pignori , pag. 210. lin. 14. pag. 241. lin. 5. ab infr. 298. lin. 15. 302. lin. 20. ab infr. 314. lin. 17. ab infr. 317. lin. 5. ab infr. 336. lin. 6. ab infr. & pag. 354. lin. 15. ab infr.

I. Papinianus , §. † penult. pag. 212. lin. 24. & 25.

I. qui repudiantis , §. † 1. & seq. C. ibid. lin. 13. & seq. ab infr.

I. & ex diverso , §. 1. de † rei vindicat. pag. 213. lin. 8.

I. debitor , † ff. ad Trebell. pag. 214. lin. 19.

I. † naturales , *ibid. lin. 29.* & 30.

I. † penult. pag. 215. lin. 10.

I. † qui peculii , *ibid. lin. 12.*

nec debet curiosus esse creditor, quam in rem impendatur pecunia † credita, dummodo , &c. pag. 216. lin. 22. & seqq.

I. † si servus , C. quod cum eo , &c. ibid. lin. 15. & seq. ab infr.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

Et quidem Marcianus in fine h. l. videtur negare, pag. 373. lin. 4. & 5.

Et quidem Marcianus in fine h. t. §. videtur negare, pag. 217. lin. 22. & 23.

§. usumfructum supr. h. l. pag. 374. lin. 13. ab infr.

§. t. ususfructus, pag. 218. lin. 16.

Quod si debitor certa prædia quæ in hypothecis erant hoc est quæ erant constituta in ijsdem prædiis pignori obligaverit, illis de mortuis, alia quæ in eorum locum substituta sunt, pignori non tenentur, pag. 375. in fin. ad 376.

Quod si debitor certa prædia t. & mancipia, quæ, &c. pag. 219. lin. 5. & seqq.

l. si mandata supr. mandat. pag. 378. lin. 8. & 9.

l. si t. mandatu 45. pag. 220. lin. 22.

l. si convenit infr. h. tit. ibid. lin. 25.

l. t. cum convenit, ibid. lin. 16. ab infr.

l. 3. §. ult. infr. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt. pag. 379. lin. 9. & seq. ab infr.

l. 3. §. t. 4. infr. de reb. eor. &c. pag. 221. lin. 17.

l. 4. al. si ex duobus §. sed & si Marcellus infr. de in diem addict. pag. 380. in princ.

l. 4. al. l. si ex duobus, §. sed t. Marcellus, ibid. lin. 24.

l. qui proprio §. 1. . . . supr. de procurat. pag. 381. lin. 2. & 3.

l. qui proprio, §. t. 2. pag. 222. lin. 1.

l. si fidejussor §. in omnibus pro socio, pag. 384. lin. 18.

l. t. ante omnia, de probat. l. sicut, t. §. si debitor, infr. quibus mod. &c. ibid. lin. 13. & seq. ab infr.

l. omnia de probat. l. sicut si debitor infr. quib. mod. pign. vel hypothec. solu. pag. 385. lin. 14. & seq. ab infr.

l. t. si inter, §. 3. infr. h. tit. pag. 227. lin. 11. ab infr.

l. 5. infr. h. tit. pag. 390. lin. 11. & seq. ab infr.

l. t. 2. inst. de offic. judic. pag. 228. lin. 8.

§. 1. instit. de offic. judic. pag. 391. lin. 14.

Ad §. Si plures ejusd. leg. pag. 392. in rubr.

l. alia res §. 1. supr. de pignor. act. pag. 393. lin. 7. ab infr.

Ad §. si t. pluris, ejusdem leg. ibid. in rubr. ult.

l. non alias §. 1. de judic. pag. 395. lin. 5. & 6.

l. t. aliena res, pag. 229. lin. 20. ab infr.

l. non alias, §. t. 2. ibid. lin. 18. & 19.

l. non alias, §. t. 2. ibid. lin. 18. & 19.

Ad L. 11. ibid. in rubric. ult.

l. t. emporis C. de evict. pag. 396. lin. 22.

doli replicatione exceptionem elidet creditor, quia dolo facit creditor, qui rem alienam pignoravit, si excipiat non valere pignus, pag. 397. lin. 20. & seqq.

doli replicatione exceptionem elidet creditor, quia dolo facit t. debitor, qui rem alienam, &c. ibid. lin. 6. & seqq. ab infr.

M. Tull. Verr. 6. pag. 399. lin. 18.

M. Tull. Verr. t. 4. 5. pag. 233. lin. 5.

l. 1. §. cum rem infr. quæ res pignor. pag. 400. lin. 5. & 6.

l. 1. §. t. eam rem, ibid. lin. 23. & 24.

l. Titio cum testamento §. Lucia de legat. 2. pag. 403. lin. 11. & 12. & denuo pag. 484. lin. 16.

l. t. Titio cum Testamento, pag. 235. lin. 11. & 12. & pag. 281. lin. 5.

S P E C I M E N E R R O R U M .

Edit. Tolosan.

KVII

Edit. mea.

I. mutuo C. si cert. petat. *ibid. lin.* 8. & seq. ab infr.

I. i. §. inter filios infr. ad I. Corneliam de fals. pag. 404. lin. 1.

Columell. lib. 1. cap. 8. & lib. 1. cap. 1. pag. 406. lin. 13. & seq. ab infr.

I. ex facto §. proinde infr. de here-dib. instit. *ibid. lin.* 11. & seq. ab infr.

I. i. C. de pact. pignor. pag. 408. lin. 9. ab infr.

I. potior §. si de futuris infr. qui po-tior in pignor. *ibid. lin.* ult.

I. etiam I. ex facto supr. de pecul. pag. 411. lin. 9. ab infr.

Si in executione vestigalis tam debitor quam creditor cessassent, ibid. in fin. ad pag. 412.

Idem Flor. Quintil. 6. instit. pag. 413. lin. 17.

I. sed si pupillus §. prescribere supr. de instit. act. pag. 414. lin. 4. & seq. ab infr.

De hoc §. dictum est in I. 15. quod dicitur supr. h. tit. pag. 416. lin. 2.

Nov. Just. 97. cap. 5. pag. 417. lin. 2.

I. si vulneraveris supr. ad I. Aquil. pag. 418. lin. 10.

I. solutum §. solutum vers. non enim est credibile supr. de pignor. act. *ibid. lin.* 15. & 16.

Quid pauper ride mutat cœnacula. pag. 419. lin. 8.

I. 7. supr. de usur. *ibid. lin.* antepen. & pen.

I. sed prædium C. de præd. minor. pag. 421. lin. 15. & seq. ab infr.

I. filiusf. supr. ad Maced. pag. 423. lin. 8.

I. si in lege §. colonus supr. locat. pag. 424. lin. 23. & 24.

Taberna pignori obligatæ, licet mer-ces quæ in ea sunt, tacite obligatae sint, hoc non impedit, quin venire possint, & venditæ solvantur onere hypothecæ, ne tollatur libertas negotiationis, sed eo satis cautum est debitori, quod mer-ces reparatae & refectæ ex pretio ve-ni, quod merces reparatae & refectæ ex

Tom. VIII.

I. † mutua, *ibid. lin.* 27.

I. i. §. inter † filium, *ibid. lin.* 33.

Columell. lib. 1. cap. 8. & libr. † 12. cap. 1. pag. 237. lin. 5.

I. ex facto, §. † rerum, *ibid. lin.* 6.

I. i. C. de † part. pignor. pag. 238. lin. 14.

I. potior, §. si de † futura, *ibid. lin.* 20.

d. † I. etiam, qui potior. in pignor. I. ex facto, supr. de pecul. pag. 240. lin. 4.

Si cum in † exsolutione vestigalis, &c. ibid. lin. 10. & 11.

Idem. † Fab. Quintil. 6. instit. pag. 241. lin. 1.

I. sed si pupillus, §. † prescribere, *ibid. lin.* 11. & seq. ab infr.

De hoc §. dictum est in I. 15. † §. quod dicitur, supr. h. tit. pag. 242. lin. 21.

nov. Just. 97. cap. † 3. *ibid. lin.* 3. ab infr.

I. si vulneraveris, supr. † locat. pag. 243. lin. 19. ab infr.

I. solutum, §. † solutam, vers. non enim credibile est, *ibid. lin.* 16. & seq. ab infr.

† *Quid pauper? viden', ut mutat cœnacula . . .* pag. 244. lin. 7.

I. 7. §. I. supr. de † usur. *ibid. lin.* 27.

I. † si prædium, pag. 145. lin. 22. & 23.

I. † si filiusf. 16. pag. 246. lin. 18.

I. si in lege, §. † si colonus, pag. 247. lin. 10.

Taberna pignori obligata, licet mer-ces, quæ in ea sunt, tacite obligatae sint, hoc non impedit quin venire possint, & venditæ solvantur onere hypothecæ, ne tollatur libertas negotiationis, sed eo satis cautum est debitori, quod mer-ces reparatae & refectæ ex pretio ve-ni, quod merces reparatae & refectæ ex

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

ditionis priorum mercium, eodem jure pretio venditionis priorum mercium co-	sentur. pag. 425. lin. 8. & seqq.	dem jure consentur. ibid. lin. 25. &
I. 2. C. de pact. pignor. pag. 426.	lin. 9.	I. 2. C. de + part. pignor. pag. 248.
I. qui scit C. de usur. pag. 427. lin. 4.		lin. 5.
I. sicut §. an paciscar infr. quibus		I. qui scit, + ff. de usur. ibid. lin.
mod. pign. vel hypoth. solv. pag. 429.	lin. 9. & 10.	21. ab infr.
I. contra juris §. si filiusf. supr. de		I. sicut, §. + an pacisci, pag. 249.
pact. ibid. lin. 21.		lin. 7. ab infr.
I. apud Celsum §. si mulier infr. de		I. contra juris, §. si + filius, pag.
dol. & met. except. pag. 438. lin. 16.		250. lin. 3.
& 17.		I. apud Celsum, §. + sed et si mulier,
I. 1. & 3. supr. in quib. caus. pign.		pag. 255. lin. 3.
vel hypoth. pag. 444. lin. 8. & 9.		I. + 2. & 3. pag. 258. lin. 14.
I. Paulus respondit §. 1. infr. quib.		I. Paulus respondit, + in princ. pag.
mod. pign. vel hypoth. solu. pag. 456.	lin. 14. & 15.	265. lin. 2. & 3.
I. 2. C. de pignorib. ibid. lin. 5. ab		I. + 22. C. de pignorib. ibid. lin. 14.
infr.		I. deducta, §. qui post + tempus,
I. deducta §. qui post mortem ad		ibid. lin. 23.
Trebell. pag. 457. lin. 7. & 8.		I. 4. supr. de + pignerat. act. pag.
I. 4. supr. de pignorib. pag. 459. lin.	6.	266. lin. 18. ab infr.
I. prox. §. ult. supr. h. tit. pag. 460.	lin. 6. & 7.	I. + 12. §. ult. supr. h. tit. pag. 267.
I. 1. I. cum tibi C. de pignorib. pag.		lin. 10. & 11.
461. lin. 22. & denuo pag. 462. lin.		I. 1. I. cum tibi, C. + qui potior. in
7. ab infr.		pign. pag. 268. lin. 1. & lin. 16. ab
I. si cum possessor infr. de censib. pag.		infr.
465. lin. 1.		I. + cum possessor, pag. 269. lin. an-
I. si mandatur §. creditor supr. man-		tepen.
dat. pag. 467. lin. 11. & seq. ab infr.		I. si + mandatu 59. §. creditor, pag.
I. Stichum §. ult. infr. de solut. pag.		271. post tit. lin. 5.
469. lin. 14. & seq. ab infr.		I. Stichum, §. + 10. pag. 272. lin.
I. eos C. de pignorib. pag. 471. lin.		29.
9.		I. eos, C. + qui potior. in pignor.
I. creditor I. si simpliciter §. pen.		pag. 273. lin. 24.
supr. qui potior. in pignor. ibid. lin. 15.		I. creditor 12. §. + si simpliciter, §.
& 16.		pen. ibid. lin. 14. ab infr.
Respondet Paulus venditionem nul-		Respondeat + Marcellus, venditionem
lam esse, pag. 473. lin. 8. & 9.		nullam esse: pag. 274. lin. 14. ab infr.
cap. pen. extr. ut lit. non contestat.		cap. + ultim. §. in aliis, pag. 275.
pag. 474. lin. 9.		lin. 14.
I. si mandatum §. creditor supr. man-		I. si + mandatu 59. §. creditor, pag.
dat. pag. 476. lin. 7. & 8.		276. lin. 23.
I. 2. §. ult. & I. 3. supr. famil. er-		I. 2. §. ult. & I. 3. supr. famil. er-
cisc. I. ea qua C. h. tit. pag. 477. lin.		cisc. I. ea qua, C. eod. tit. ibid. lin.
1. & 2.		antep. & pen.

S P E C I M E N E R R O R O R U M .

Edit. Tolosan.

xix

Redit. mea.

Pignus solvitur donatione vel remissione debiti si tibi de pact. l. i. & tot. tit. l. de remiss. pignor. pag. 479. post rubric. lin. 1. & 2.

l. hypothecas C. de remiss. pignor. pag. 484. lin. 24.

l. 7. §. i. supr. h. tit. pag. 485. lin. 8.

l. vel creditores. C. de pignor. act. pag. 487. lin. pen.

& ita intelligendum est quod dicitur servum manumissum sub conditione, si dotem daret, liberum fore si decem habuisset parata, pag. 488. lin. 11. & seqq.

l. si promissor §. ult. de pecun. constitut. ibid. lin. 5. ab infr.

Ad §. videamus. pag. 490. in rubric.

l. hereditariam de evict. pag. 491. lin. 5.

l. usucapione C. eod. pag. 492. lin. 4.

l. si filiusf. de donat. pag. 494. lin. 7.

Ad §. quod si . §. si Titius. pag. 497. in rubric.

Si Titius debitor qui habebat fundum obligatum primo, secundo debitori ex diversis summis, fundum vendidit Mœvio de consensu creditoris pignus remittitur, etiam si satisfactum ei non sit, sibi imputare debet creditor qui ultro pignus remisit, & secutus est fidem debitoris l. ult. C. de remiss. pignor. Nec debitor potest replicare de dolo, quasi dolo fecerit debitor qui admisit remissionem pignoris, nec solvit priori creditori, &c. ibid. lin. 1. & seqq.

l. perinde in fin. de reb. credit. pag. 498. lin. 16.

l. i. §. ult. l. 7. supr. h. tit. pag. 500. lin. 20. & 21.

l. Titia §. Lucia de legat. i. pag. 501. lin. 4.

Plin. libr. 25. cap. 2. pag. 509. lin. 9.

§. sciendum infr. h. leg. pag. 513. lin. 2.

l. ea quæ commendandi de act. empt. . . . l. i. eod. tit. pag. 516. lin.

Pignus solvitur donatione, vel remissione debiti ; l. t. si tibi, §. 2. de pact. l. i. & tot. tit. t. C. de remiss. pignor. pag. 278. lin. 17. & 18.

l. t. si hypothecas, pag. 281. lin. 11. & 12.

l. t. i. §. i. ibid. lin. 26. & 27.

l. t. nec creditores, pag. 283. lin. 5.

& ita intelligendum est quod dicitur, servum manumissum sub conditione, si decem daret, liberum fore si decem habuisset parata, ibid. lin. 16. & seqq.

l. t. promissor, ibid. lin. 19. ab infr.

Ad §. t. videbimus. pag. 284. in rubric. 2.

l. t. rem hereditariam, ibid. lin. ante.

l. t. usucapio, C. eod. pag. 285. lin. 22.

l. t. filiusf. pag. 286. lin. 14. ab infr.

Ad §. quod si , §. t. tutius. pag. 288. in rubric. 1.

Si Titius debitor, qui habebat fundum obligatum primo, & secundo creditori ex diversis summis, fundum obligatum vendidit Mœvio de consensu primi creditoris, pignus remittitur, etiam si ei satisfactum non sit, &c.

Nec t. creditor potest replicare de dolo, quasi dolo fecerit debitor, qui, &c. pag. 288. lin. 14. & seqq.

l. t. proinde, pag. 289. lin. 4.

l. i. §. t. i. l. 7. supr. h. tit. pag. 290. lin. 13.

l. Titia 34. §. Lucia, de legat. t. 2. ibid. lin. 28. & 29.

Plin. libr. t. 15. cap. 1. pag. 295. lin. 8. & 9.

§. t. sed sciendum, pag. 297. lin. 23.

l. ea quæ commendandi, de t. contrah. empt. . . . l. i. in fin. de act. empt.

Edit. Tolosan.

Edit. mea:

8. ♂ 9.

I. ex empto §. redhibitoria . . . de
act. emp. pag. 518. lin. 22. ♂ 23.

I. i. §. exemplo supr. h. tit. pag.
519. in fin. ad 520.

I. i. §. medicus de extraord. cognit.
ibid. lin. 8.

I. i. §. exemplo l. 4. init. supr. h.
tit. pag. 521. lin. ult.

§. illud erit advocandum . pag. 522.
in rubric. i.

I. quæsumit §. sonticus de re judic.
ibid. lin. 16.

can. hinc Osenius 49. dist. pag. 523.
lin. 11. ♂ 12.

I. Labeo de V. S. pag. 524. lin. 15.

& Paulus ait eos esse sanos , pag.
525. lin. 14. & 15.

Plin. lib. 11. cap. 13. pag. 527. lin.
12. ab infr.

Cujac. 11. obs. 14. ibid. in marg.

§. Quod si pedum . pag. 529. in ru-
bric. 2.

Plinio lib. 8. cap. 5. pag. 531. lin.
12.

I. i. §. is qui ad hostes de re mili-
tar. pag. 534. lin. 16. ♂ 17.

ex h. l. init. pag. 536. lin. 3.

§. Idem Cælius . ibid. in rubric. i.

I. si vero §. idem ait , §. sed si. de
his qui dejecerunt , vel effuderunt . ibid.
lin. 11. ♂ seq. ab infr.

§. est autem inst. eod. tit. pag. 538.
lin. 18.

I. ex facto §. proinde de hered. in-
stit. ibid. lin. 21. ♂ 22.

I. 2. §. quod si mancipium supr. h.
tit. ibid. lin. 3. ab infr.

I. cum mihi redhibes infr. h. tit. pag.
543. lin. 9. ♂ 10.

§. Item Pomponius . ibid. in rubric. 2.

I. Ult. ibid. in rubric. ult.

I. Aëdiles §. Pedius ait infr. h. tit.
pag. 545. lin. 2.

I. i. §. item si quod mancipium . . .
supr. h. tit. pag. 546. lin. 1. ♂ 2.

§. Hac actiones . pag. 547. in ru-
bric. 2.

I. cum autem §. jubent aëdiles supr.
h. tit. pag. 548. lin. 7. ♂ seq. ab infr.

pag. 299. lin. 22. & seqq.

I. ex empto , §. + redhibitionem , pag.
300. lin. 8. ab infr.

I. i. §. + apud Vivianum , pag. 301.
lin. 13. & seq. ab infr.

I. i. §. + medicos , ibid. lin. 7. ab
infr.

I. i. §. + apud Vivianum , l. 4. §.
i. pag. 302. lin. antepen.

§. illud erit + adnotandum . pag. 303.
in rubric. i.

I. quæsumit , de re judic. ibid. lin. 10.
can. hinc + etenim , ibid. lin. 10. &
seq. ab infr.

I. Labeo , + de supellect. legat. in
fin. pag. 304. lin. 22.
& + Ulpianus ait , eos esse sanos ,
pag. 305. lin. 5.

Plinius libr. 11. cap. + 53. pag. 306.
lin. 23.

Cujac. 11. obs. + 10. ibid. in marg.
§. quod + Pedius . pag. 307. in ru-
br. penult.

Plinio libr. + 7. cap. 15. pag. 308.
lin. 8. & seq. ab infr.

I. + 3. §. his qui ad hostem , ibid.
lin. 8. ab infr.

ex h. l. + §. i. pag. 311. lin. 7. ab
infr.

§. + item Cælius . ibid. in rubr. ult.

I. si vero , §. i. vers. idem erit , ♂
vers. sed si quis , de his qui effuder.
vel dejecerint , pag. 312. lin. 11. & 12.

inf. eod. + in princ. vers. est autem ,
pag. 313. lin. 18.

I. ex facto , §. + rerum autem , ibid.
lin. 21.

I. + 1. §. i. vers. quod si mancipium ,
ibid. lin. 16. ab infr.

I. cum mihi + redhibeas , pag. 316.
lin. 7.

§. + idem Pomponius . ibid. in rubr. 2.

§. + ult. ibid. in rubr. 3.

I. aëdiles 25. §. + item sciendum ,
pag. 317. lin. 14.

I. i. §. + i. vers. item si quod man-
cipium , ibid. lin. 6. & seq. ab infr.

§. + he actiones . pag. 318. in rubr.
penult.

+ §. jubent aëdiles , supr. h. l. pag.
319. lin. 18. & seq. ab infr.

I. pronuntiatio §. servitutum de V.
S. . . d. I. pronuntiatio §. familiæ ,
pag. 549. lin. 7. & 4. ab infr.
I. & post de judic. pag. 551. lin. 16.
& 17.

Cujac. 2. obs. 28. pag. 552. lin. ult.

I. bovem §. quis infr. h. tit. pag.
553. lin. 3. & 4.

I. ex empto §. redhibitionem sup. eod.
tit. ibid. lin. 11.

ex h. §. ibid. lin. 14.

I. cum autem §. Julianus supr. h. tit.
pag. 554. lin. 13. & seq. ab infr.

I. non distinguemus in pr. §. illud de
recept. arbitr. I. si servus depositum in
fin. de noxal. act. ibid. lin. 4. & seq.
ab infr.

I. si id quod §. ult. de donat. int.
vir. & uxor. pag. 555. lin. 12. & seq.
ab infr.

§. Ancilla. pag. 556. in rubric. ult.

I. si tamen §. si tamen plures judic.
solv. I. ne in plures de interrogat. act.
pag. 557. lin. 11. & seqq.

I. ædiles §. ult. infr. h. tit. ibid.
lin. 18.

I. rem hereditariam I. de evict. pag.
558. lin. 12.

ut indicant illa verba , si quasi plu-
res rei fuerint venditoris , pag. 559. lin.
12. & 13.

I. cum autem §. Julianus §. pen.
supr. h. tit. ibid. lin. 20. & 21.

I. ædiles §. ordine infr. h. tit. ibid.
lin. 22. & 23.

I. qui occidit §. ult. eod. tit. ibid.
lin. ult.

§. si mancipia supr. h. I. pag. 560.
lin. 11. ab infr.

I. ædiles §. I. supr. h. tit. ibid. lin.
antepen.

I. navis §. quid autem §. quid ergo
ad I. Aquil. pag. 561. lin. 20.

I. si pignora §. ult. supr. de pignor.
act. pag. 562. lin. 9. & seq. ab infr.

M. Tull. 7. epist. 125. pag. 563.
lin. 5. & seq. ab infr.

I. un. C. h. tit. pag. 564. lin. 7.

I. pronuntiatio , §. + servitutum , de
V. S. . . d. I. pronuntiatio §. + ser-
vitutum , pag. 320. lin. 9. & seqq.
I. + non potest , pag. 321. lin. 10.

Cujac. + 6. obs. 28. pag. 322. lin.
5. & 6.

I. bovem , §. + si quis servum , ibid.
lin. 8. & 9.

I. ex empto , §. + animalium , ibid. lin.
15.

ex h. + I. ibid. lin. 17.

I. cum autem , §. + quare , pag. 323.
lin. 7.

I. non distinguemus , §. + 9. vers.
sed hoc tale , de recept. qui arbitr. I. si
servus + depositus , & c. ibid. lin. 15.
& 16.

I. si id quod , §. + I. ibid. lin. 13.
ab infr.

§. + si ancilla , §. sed & si forte ,
§. si peculium . pag. 324. in rubr. I.

I. + jam tamen , §. si tamen plures ,
judic. solv. I. ne in plures , de + exer-
citor. act. ibid. lin. 12. & seq. ab infr.

I. ædiles , §. ult. supr. h. tit. ibid.
lin. antepen.

I. rem hereditariam , + infr. de evict.
pag. 325. lin. 17. & 18.

ut indicant illa verba , si quasi plu-
res rei + fuerunt venditores , ibid. lin.
antepen. & penult.

I. cum autem , §. Julianus , §. + ult.
supr. h. tit. pag. 326. lin. 4. & 5.

I. ædiles , §. ordine , supr. h. tit. ibid.
lin. 6.

I. qui occidit , §. + penult. ibid. lin.
16.

§. si + mancipium , ibid. lin. 10. ab
infr.

I. ædiles , §. + 2. ibid. lin. antepen.
& penult.

I. navis 4. §. cum autem , in pr. &
vers. quid ergo , de + leg. Rhod. pag.
327. lin. 16. & 17.

I. si + pignore , pag. 328. lin. 3.

M. Tull. famil. 7. epist. + 24. ibid.
lin. 13. ab infr.

I. + ultim. C. h. tit. ibid. lin. 4. ab
infr.

Edit. Tolosan.

Edit. meæ.

ex h. §. & l. ajunt Aediles supr. h.
tit. pag. 565. lin. 13. & 14.

Hoc verum est si in venditione fundi-
dictum sit , certum tempus accessurum,
veluti Sichum , *ibid.* lin. 5. & seq. ab
infr.

quis enim ferat liberos a parentibus ,
servos a fratribus , a viris conjuges se-
gregari , pag. 568. lin. 15. & 16.

Ambrosius epist. 1. pag. 569. lin. 2.

Idem de Thobia cap. 12. Non in
centesima incipit esse , sed summa , *ibid.*
lin. 5. & 6.

Idem lib. 30. cap. 3. *ibid.* lin. 6. ab
infr.

Idem eod. lib. cap. 10. *ibid.* lin. 4
& seq. ab infr.

Senec. epist. 81. pag. 570. lin. 14.
ab infr.

Hominem cum ornamenti omnibus
exornatum adducet jam ad Trapezitam
Æschinum , *ibid.* lin. 10. & seq. ab
infr.

l. servis legatis §. pen. de legat. 3
pag. 571. lin. 11. ab infr.

Nam & si polia , id est equitium
sic dictum a græco πῶλος quod pullum
maxime equinum significat , unde πω-
λία equitium , propter unum equum qui
vitiosus est , omnem poliam redhibi-
ri non oportet . pag. 575. lin. 11. &
seqq.

l. lectos de contrah. empt. pag. 576.
lin. 12.

§. qui persuasit . pag. 577. in rubr. 1.

l. 1. §. 1. de servo corrupt. *ibid.*
lin. 16.

l. in emptione de contrah. empt. pag.
580. lin. 14. ab infr.

l. si is qui §. heredes de except. rei
judic. pag. 583. lin. 8. & seq. ab infr.

l. si ut certo loco §. custodiam supr.
commodat. pag. 584. lin. 18.

l. ult. §. 1. naut. caupon. pag. 585.
lin. 22.

l. Julianus §. 1. de act. empt. pag.
588. lin. 18.

Horat. serm. lib. 1. Aut mala quem

ex h. + l. & l. + 1. §. ajunt edi-
les , supr. h. tit. pag. 329. lin. 13. ab
infr.

Hoc verum est , si in venditione fun-
di dictum sit , certum + corpus acces-
surum , veluti Stichum : pag. 330. lin.
1. & 2.

quis enim ferat liberos a parentibus ,
+ forores a fratribus , a viris conjuges
segregari ? pag. 331. lin. 24. & seqq.

Ambrosius epist. + 2. tom. 1. (al.
65.) *ibid.* lin. 5. ab infr.

idem de Tob. cap. 12. Non + jam
centesima incipit esse , sed summa , *ibid.*
lin. pen. & ultim.

Idem libr. 30. cap. + 5. num. 13.
pag. 332. lin. 18.

Idem libr. + 32. cap. 10. num. 47.
ibid. lin. 20. & 21.

Senec. epist. + 80. *ibid.* lin. 8. ab
infr.

Hominem cum ornamenti omnibus
exornatum adducite ad me , jam ad Tra-
pezitam Æschinum , *ibid.* lin. 5. & seq.
ab infr.

l. servis legatis , §. + antepen. pag.
333. lin. 26.

Nam & si polia , id est equitium (sic
dictum a græco πῶλος quod pullum ma-
xime equinum significat , unde πωλία
equitium) + venierit , propter unum
equum , qui vitiosus est , omnem poliam
redhiberi non oportet . pag. 335.
lin. 11. & seqq. ab infr.

l. lectos , de + peric. & commod. re-
vendit. pag. 336. lin. 17.

§. qui + persuasu . pag. 337. in ru-
br. 1.

l. 1. + in princ. *ibid.* lin. 6. & 7.

l. + si in emptione , pag. 339. lin. 6.
& 7.

l. si is qui , §. + est in potestate ,
pag. 341. lin. 6.

l. si ut certo loco , §. + sed an etiam ,
ibid. lin. 26. & 27.

l. ult. + in princ. vers. item si pre-
dixerit , pag. 342. lin. 10.

l. Julianus , §. + 3. pag. 343. lin.
ult.

Horat. + de art. poet. 453. Ut ma-

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

scabies, aut morbus regius urget. ibid.
lin. 7. & seq. ab infr.

I. cum autem §. Julianus supr. h.
tit. pag. 592. lin. 3. & 4.

Redhibitoria actio eo pertinet, ut em-
ptor rem redhibeat, & venditor pretium
restituat, quæ in venditionem cadere
non possunt. pag. 594. lin. 11. & seqq.

I. 2. supr. de act. empt. pag. 598.
lin. 18. & 19.

I. ex empto §. venditorem supr. de
act. empt. pag. 599. lin. 21.

I. hæc stipulatio §. I. infr. ut in pos-
sess. legat. pag. 601. lin. 14. & 15.

I. si servum supr. de pecul. pag. 602.
lin. 10. & 11.

I. si pro re §. pro evictione
infr. h. tit. ibid. lin. 17.

Cujac. 2. obs. 29. pag. 609. lin. 22.
& 23.

I. prox. supr. h. tit. ibid. lin. 8. ab
infr.

I. si servus cuius infr. h. tit. pag.
611. lin. 4.

I. vendicantem infr. h. tit. pag. 612.
lin. 11. ab infr.

§. *Inde Julianus.* pag. 615. in rubric.

I. 1. supr. de Publician. I. 2. infr.
pro emptor. pag. 616. lin. 12.

I. si servus §. cavere de conduct. fur-
tiv. ibid. lin. 17.

I. qui pretium supr. de usufruct. pag.
617. lin. 7. ab infr.

I. si vendoris, supr. h. tit. I. servus
Titii supr. mandat. pag. 619. lin. 8.

I. hominem supr. de Aedil. edict. pag.
620. lin. 5. & 6.

Si res vendita evincatur ex persona
utriusque, auctoris & venditoris &c.
pag. 621. lin. 20. & 21.

Item qui denuntiavit in prima in-
stantia potest denuntiare in causa ap-
pellationis, si omnia auctori sint inte-
gra. pag. 623. lin. 21. & 22.

I. qui decem §. ult. infr. de solut.
pag. 624. lin. 4. & 5.

la quem scabies, aut morbus regius
urget. pag. 344. lin. 6. & 7.

I. cum autem, §. t quare, pag. 346.
lin. 5. & 6.

Redhibitoria actio eo pertinet, ut em-
ptor rem redhibeat, & venditor pre-
mium restituat, quæ in t donationem
cadere non possunt. pag. 347. lin. 24.
& seqq.

I. t 6. §. 3. pag. 349. lin. 4. ab infr.

I. ex empto, §. t Cassius ait, pag.
350. lin. 27. & 28.

I. hæc stipulatio, §. I. ut t legat.
seu fideicom. serv. cauf. cav. pag. 351.
lin. 19. ab infr.

I. si t servus, pag. 352. lin. 8. & 9.

I. si pro re, § t si pro evictione,
ibid. lin. 13.

Cujac. 2. obs. t 20. pag. 356. lin.
17. ab infr.

I. t 13. supr. h. tit. ibid. lin. 14. &
seq. ab infr.

I. si t servum cuius, pag. 357. lin.
25.

ex t h. I. pag. 358. lin. 21.

§. t unde Julianus, t §. & ideo ait.
pag. 360. in rubric. I.

I. t 7. §. I. supr. de publician. I. t
3. infr. pro emptor. ibid. lin. 20. & seq.
ab infr.

I. si servus, §. t bove, ibid. lin. 15.
ab infr.

I. t quia qui pretio, pag. 361. lin.
25.

I. si t vendideris, supr. h. tit. I. t
servum Titii, supr. mandat. pag. 362.
lin. 17.

I. t si hominem, ibid. lin. 5. ab infr.

Si res vendita evincatur ex persona
utriusque auctoris & t emptoris, pag.
363. lin. 13. ab infr.

Item qui t non denuntiavit in pri-
ma instantia, potest denuntiare in causa
appellationis, &c. pag. 364. lin. 6. &
seq. ab infr.

I. qui decem §. t penult. pag. 365.
lin. 10. & 11.

Edit. Tolosan.

Edit. meq.

- §. si quis alij inst. de inutilib. stipulat. *ibid. lin. 8.*
 l. cum reus §. ult. infr. de fidejuss. *ibid. lin. 11. & 12.*
 Cujac. 3. obs. 3. *ibid. in marg.*
 l. i. §. si convenerit supr. deposit. pag. 628. *lin. pen.*
 l. Stichum §. usumfructum de solut. pag. 633. *lin. 15.*
 l. si tibi liberum C. h. tit. pag. 634. *lin. 12.*
- At in hoc §. eum vendito servo vendor dixit usumfructum Titij esse Seij, Seio evincente usumfructum statim emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quia vendor non detraxit usumfructum. pag. 635. *lin. 17. & seqq.*
- l. in bonæ fidei infr. de adquir. rer. domin. pag. 638. *lin. 5. ab infr.*
 l. eum plures infr. h. tit. pag. 643. *lin. 20.*
 l. si quis alium de solut. *ibid. lin. 27.*
 l. 2. C. de evict. *ibid. lin. 33.*
 l. qui fundum de V. O. pag. 645. *lin. 14. & 15.*
 l. ult. §. ult. infr. de jur. & fact. ignor. pag. 646. *lin. 23.*
 l. ex facto supr. h. tit. pag. 647. *lin. 5. ab infr. & pag. 687. lin. 16.*
 l. i. supr. de rer. permut. pag. 648. *lin. 20. & 21.*
 l. exceptionibus in fin. de probat. pag. 649. *lin. 11. & 12.*
 §. Si cum posset. *ibid. in rubr. ult.*
 l. si fundo §. si cum posset supr. h. tit. pag. 652. *lin. 13. ab infr.*
- Denuntiatio facta videtur, si per emptorem fiat quominus denuntietur, ne dolus profit auctori. pag. 653. *lin. 3. & seqq.*
- Cujac. 11. obs. 54. pag. 654. *lin. 27.*
- Idem dicendum est si emptor curaverit, ne denuntietur, pag. 656. *lin. 10. & seq. ab infr.*
- l. fideicommissum §. tractatum de judic. pag. 660. *lin. 6. & seq. ab infr.*
 l. Imperator §. centum de legat. 2. *ibid. in fin. ad pag. 661.*
- §. si † impossibilis, *ibid. lin. 13. & 14.*
 l. † sicut reus, in fin. *ibid. lin. 16. & 17.*
 Cujac. † 9. obs. 3. *ibid. in marg.*
 l. i. §. si † convenit, pag. 368. *lin. 7.*
 l. Stichum, §. † nam si furiosi, pag. 370. *lin. 12. ab infr.*
 l. si tibi † liberam, pag. 371. *lin. 18. 372. in princ.*
- At in hoc §. cum vendito servo vendor dixit usumfructum † Sempronii esse Seii, † Sempronio evincente usumfructum, statim emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quia vendor non detraxit usumfructum. pag. 374. *lin. 3.*
- l. † bonæ fidei, pag. 374. *lin. 9. ab infr.*
 l. † cum plures, pag. 376. *lin. 9. ab infr.*
 l. si quis † aliam, *ibid. lin. 4. ab infr.*
 l. † 4. C. de evict. pag. 377. *lin. 2.*
 l. † qui usumfructum, *ibid. lin. 4. ab infr.*
 l. † penult. §. ult. pag. 378. *lin. 17. ab infr.*
 l. † hoc jure, pag. 379. *lin. 19. & pag. 402. lin. 15. ab infr.*
 l. † 2. pag. 379. *lin. 11. ab infr.*
- l. † in exceptionibus, pag. 380. *lin. 12.*
 §. si cum † possit. *ibid. in rubr. ult.*
 l. si fundo, §. si cum † possit, pag. 382. *lin. 10. & 11.*
- Denuntiatio facta videtur, si per † venditorem fiat quominus denuntietur, ne dolus profit auctori. *ibid. lin. 24. & 25.*
- Cujac. 11. obs. † 4. pag. 383. *lin. 23.*
- Idem dicendum est si † vendor curaverit ne denuntietur, *ibid. lin. 18. & seq. ab infr.*
- l. † si fideicommissum, §. tractatum, pag. 386. *lin. penult.*
 l. Imperator, † in princ. pag. 387. *lin. 3.*

S P E C I M E N E R R O R U M .

Edit. Tolosan.

Edit. mea .

XXXV

I. quoties §. sicut infr. de administr.
tutor. pag. 663. lin. 6. & seq. ab infr.

Fundo mille jugerum vendito & tra-
dito , flumen ducenta abstulit per elu-
vionem , mox idem flumen alluvione ducen-
ta per aliam partem fundi attulit,
post evicta est pars quinta pro indiviso
totius fundi , evictio non praestatur pro
quinta mille jugerum , hoc est pro du-
centis , neque pro quarta mille jugerum
hoc est pro ducentis quinquaginta , ne-
que pro quinta octingentorum residuo-
rum , hoc est pro ducentis quinquagin-
ta , non praestatur etiam pro reliquis
quadraginta , id est pro quinta ducento-
rum . Ratio est quia pro rata novae
regionis , id est alluvionis , seu incre-
mento , quod accessit per alluvionem ,
evictionis periculum non praefat vendi-
tor. pag. 669. in princ.

I. minor §. si servum supr. h. tit.
pag. 671. lin. 26. & 27.

I. si servum §. pen. supr. h. tit. pag.
672. lin. pen.

Opponitur lex mille §. i. supr. h.
tit. pag. 673. lin. 15.

I. i. C. comm. utriusq. ibid. lin. 23.

I. Julianus §. si procurator supr. de
procurator. ibid. lin. 4. ab infr.

I. si fundum §. i. supr. de act. empt.
pag. 680. lin. 10.

I. cum servum . Mandat. pag. 681.
lin. 4. ab infr.

I. eum ejusd. . . . de AEdil. edict.
pag. 683. lin. 8. ab infr.

I. i. l. si convenerit supr. deposit.
pag. 684. lin. 5. & seq. ab infr.

I. in bonæ fidei infr. de adquir. rer.
dom. pag. 685. lin. 13. & 14.

I. si via de servit. rustic. pag.
686. lin. 13.

I. qui uti optima de V. S. . . . d.
I. qui uti optima , ibid. lin. 22. & pen.

d. l. si servi venditor . pag. 689. lin.
9. & 10.

I. properandum l. sin autem C. de
judic. ibid. lin. 4. ab infr.

I. si perfectam C. h. tit. pag. 691.
in fin.

I. si debitorem C. de distract. pignor.
pag. 692. lin. 9.

Tom. VIII.

I. quorien , §. t nec utique , pag.
389. lin. antepen.

Fundo mille jugerum vendito , & tra-
dito , flumen ducenta abstulit per elu-
vionem , mox idem flumen alluvione ducen-
ta per aliam partem fundi attulit , post
evicta est pars quinta pro indiviso to-
tius fundi , evictio non praestatur pro
quinta mille jugerum , hoc est pro du-
centis , neque pro quarta mille juge-
rum , hoc est pro ducentis quinquaginta:
t sed perinde tenetur venditor , ac
si de illis octingentis residuis sola cen-
tum sexaginta fuissent evicta , non pro
reliquis quadraginta , id est pro quinta
ducentorum . Ratio est quia pro rata
novae regionis , &c. pag. 391. in fin.
ad 392.

I. minor , §. si t servus , pag. 393.
lin. 23.

I. si t servus , §. pen. pag. 394. lin.
8.

Opponitur I. t ex mille , ibid. lin. 25.

I. t 7. ibid. lin. 31.

I. Julianus , §. si procurator , supr. de
act. empt. ibid. 34. & 35.

I. si t servum , §. i. pag. 398. lin.
23.

I. cum t servus , pag. 399. lin. 24.

I. t cum ejusdem , pag. 400. lin. 25.

I. i. t §. si convenit , pag. 401.
lin. 9.

I. t bonæ fidei , ibid. lin. 22.

I. t via , pag. 402. lin. 5.

I. qui uti t optimæ , ibid. lin. 12. &
21.

d. l. t servi venditor , pag. 403. lin.

24. I. properandum , t §. 2. vers. sin autem,
ibid. lin. 4. & seq. ab infr.

I. si t post perfectam , pag. 405. lin.

8. & 9.

I. si t debitor , ibid. lin. 17.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

- I. si quis alium ff. de solut. *ibid.* lin. 21.
 L. 7. pag. 693. in rubric. 1.
 I. in venditione ff. h. tit. *ibid.* lin. 6.
 I. apud Celsum §. idem Labeo ff. de dol. & met. except. *ibid.* lin. 19. ¶ 20.
 d. l. si ideo §. 1. pag. 694. lin. 6. ab infr.
 I. eum successores infr. h. tit. pag. 695. lin. 8. ab infr.
 I. si pignus ff. famili. erit. pag. 697. lin. 4. ¶ seq. ab infr.
 d. l. sumptus d. l. emptor. pag. 699. lin. 19. ¶ 20.
 I. atqui in natura . . . de negot. gest. pag. 700. lin. 1. ¶ 2.
 I. uniu. C. de assert. tollend. *ibid.* lin. 19.
 I. venditor de V. O. *ibid.* lin. 19.
 I. ab executore §. 1. infr. de appellat. pag. 701. lin. 10. ¶ 11.
 I. 2. supr. h. tit. pag. 705. lin. 6.
 I. si tibi §. pactus ff. de pact. pag. 706. lin. 19. ¶ 20.
 I. r. §. 1. C. de usucap. transformand. *ibid.* lin. 25.
 I. sciendum §. emptorem ff. de AEdil. edit. *ibid.* in fin.
 I. testamenta C. de testam. pag. 707. sl. ult. lin. 25.
- I. si quis + aliam, *ibid.* lin. 27.
 L. + 6. *ibid.* in rubr. ult.
 l. + si in venditione, *ibid.* lin. 5. ab infr.
 I. apud Celsum §. + item Labeo §. pag. 406. lin. 7.
 d. l. si ideo, + in princ. *ibid.* lin. 4. & seq. ab infr.
 l. + cum successores, pag. 407. lin. 25.
 I. si + pignori, pag. 408. lin. 9. ab infr.
 + l. sumptus, ff. de rei vind. d. l. emptor. pag. 409. lin. 11. ab infr.
 l. atqui + natura, pag. 410. lin. 6.
 l. + 1. *ibid.* lin. 12.
 l. + venditores, ff. de V. O. *ibid.* lin. 20.
 l. ab executore, §. + 2. *ibid.* lin. 7. & seq. ab infr.
 l. + 1. supr. h. tit. pag. 313. lin. 8.
 l. si tibi, §. + pactum, *ibid.* lin. ult.
 l. + unic. vers. hoc tantummodo, pag. 414. lin. 4.
 l. sciendum 19. §. + deinde, vers. emptorem, *ibid.* lin. 11. & 12.
 l. + testamentum, *ibid.* lin. 33.

Ex paucis verbis Gracis in h. I. vol. transcriptis.

- ιν απάστ γέρ κοινωνία . . . Nam in omni societate. pag. 132.
 οὐκ εἴνιούς οὐ τρόποις . . . Non est carina. pag. 328.
 Pignoris vero conventionalis species est αὐτήχρηστος. pag. 371.
 quod jus ἐμφυτέυτικον. pag. 379.
 ἀρρώστια, id est infirmitatem. pag. 522.
 qui ἀσήμιος id est sine ulla vocis significatione seu inarticulate loquitur, καὶ αὐτός φανῆ. pag. 524.

- εἰν απάσῃ γέρ κοινωνίᾳ. pag. 76.
 οὐκ εἴνιος οὐ τρόποις, pag. 190.
 αὐτήχρηστος. pag. 216.
 ἐμφυτέυτικον. pag. 221.
 αρρώστια. pag. 303.
 qui ἀσήμιος id est sine ulla vocis significatione seu inarticulate loquitur, καὶ τῇ αὐτέρθιοφ φανῆ. pag. 304.

Errores ex Tolosana editione in meam transfusi.

Pag. 16. bis §. *O homines.*
 Pag. 51. *ex quibus causis major,*
 Pag. 217. *Ad §. usumfructum.*
 Pag. 305. πολύπτευ.

§. *O omnes,*
ex quibus causis major.
Ad §. ususfructus.
 πολύπτευ.

Errata propria editionis meæ.

¶ Ag. 1. *respondebit, respondit.* pag. 6. *dati, dari.* pag. 7. *qnae, quaæ.* pag. 10. *certus, certus.* pag. 14. *hostihius, hostibus,* pag. 17. *eb, ab.* pag. 19. *de-
lictum, delictum.* pag. 20. *legararius, legatarius.* pag. 21. *judicaræ, judicataæ.*
 pag. 42. *se pupillo, se a pupillo.* ibid. *in potestate, in potestatem.* pag. 54.
habet, habet. pag. 73. *in marg. l. 12. l. 12. C.* pag. 101. §. *generalister, §.*
O generaliter. pag. 117. *beneficio, beneficio.* pag. 154. d. l. *videndum, d. l.*
Item videndum. pag. 158. *dubitandi, dubitandi.* pag. 176. *locuples, locuples.*
 pag. 181. *rem quam, re quam.* ibid. *laris, laribus.* pag. 184. *estet, esset.* pag.
 194. *in marg. de accusat. de appellat.* pag. 197. *eausa, causa.* pag. 199. §. 67,
δὲ καὶ οἱ. ibid. καὶ αφέντες, καὶ υφελόμενοι αφέντες. pag. 296. *libr. 9. cap. 1. 63.*
libr. 9. cap. 39. sect. 63. pag. 303. *interquæ, interque.* pag. 304. *suppellect.*
supellecit. pag. 335. πολια, πωλια. pag. 339. *ascripto, ascriptio.*

Quæ sequuntur corrupta sunt currente prelo in plagularum
 parte, inscritia typographi.

Pag. 93. ideoque speciali, idque speciali. pag. 96. *in marg. Cujac. 12. Cu-*
jac. 22. pag. 189. comdemnatus, condemnatus. pag. 190. τι, τὸ. pag. 191.
non misit, misit. pag. 192. *l. pen. de solut. l. pen. C. de solut.* pag. 205. *re-
stitutionis, restitutionis.*

Tandem, nota in marg. pag. 341. quæ respondet pag. 583. edit. Tolosan.
 debebat adpiangi in marg. pag. 364. *respondentis* pag. 623. ejusdem Tolosan.
 edit. ubi dicitur: *Item qui denunziavit in prima instantia potest denunciare in
 causa appellationis.* Et d. pag. 341. al. 583. ubi legitur: *Si emptor servi mor-
 boſi vel vitiōſi prescriptione temporis, id eſt ſex mensium, actione redhibitoria
 exclusus fit, non nocet emptori ſi intra annum utilem agat quanti minoris, una
 electa alia conſumitur: tollenda ſolummodo erat negativa.* At incaute (prout
 fert conditio artis typographicæ, in aliud pro alio ſæpius accipiendo &
 confundendo) ibi nota addita fuit; & in cit. pag. 364. adjuncta tantum nega-
 tiva. Pro tua humanitate igitur parce, & a d. pag. 441. expunge notam &
 negativam; aliaque, ſi quæ fuit, ex te corrige.

IN VOL. II.

Edit. Tolosan.

I. denique §. si Titio. Mandat. pag.
x. lin. 6. ab infr.

I. quia tantum. de negot. gest. ibid.
lin. pen.

I. negotia mandat. pag. 3. lin. 17.
¶ 18. & pag. 17. lin. 20.

I. tutor qui repertorium §. ult. de
adm. tutor. pag. 3. lin. 5. ab infr.

I. in minoribus. C. in quibus causis
in integr. rest. non est necess. pag. 4.
lin. 1. ¶ 2.

I. pecunia. §. actionis de v. f. ibid.
lin. 21.

I. ult. C. de usur. rei judic. . . . I.
in bonæ fidei C. eod. pag. 5. lin. 5.
¶ seqq.

I. mora. I. in bonæ fidei infr. h. tit.
ibid. lin. 15. ¶ 16.

I. liberto . §. filiam . de ann. legat.
pag. 6. lin. pen.

I. operas infr. de oper. libert. pag.
10. lin. 3. ¶ 4.

Senec. in consolat. ad Albinam, ibid.
lin. 20.

I. 3. §. ult. . . . de jur. fisc. ibid.
lin. 25. ¶ pag. 17. lin. 6. ab infr.

I. usura de usur. pag. 11. lin. 4.

I. ait prætor . . . ex quib. caus. ma-
iores. pag. 12. lin. 12.

ex h. I. Ædiles . . . de Ædilit. edict.
ibid. lin. 7. ab infr.

I. Julianus §. ex vendito. de aet. empt.
pag. 15. lin. 25.

Ideo si fideicommissum ab herede re-
lictum sit pupillo , vel absenti Reip.
causa , vel alia , non debentur usuræ fi-
deicommissi relieti , &c. pag. 16. lin.
12. ¶ seqq. ab infr.

I. residuum C. de distract. pignor.
pag. 21. lin. 5. ¶ 6.

I. in bonæ fidei infr. de adquir. rer.
dom. pag. 22. lin. 15.

I. quod in bonis de R. I. pag. 23.
lin. 4.

Edit. mea.

I. † idemque, §. si quis Titio, man-
dat. pag. 5. lin. 4. ab infr.

I. † quia tantumdem, pag. 6. lin. 1.
& 2.

I. † qui negotia , ibid. lin. antepen.
& pag. 16. lin. 16.

I. tutor † pro pupillo, in fin. pag. 7.
lin. 11.

I. in † minorum , ibid. lin. 15.

I. † pecuniae , ibid. lin. 31.

I. ult. C. de usur. rei judic. . . . I.
in bonæ fidei , C. † de usur. pag. 8.
lin. 3. & seqq.

I. mora , † §. in bonæ fidei , infr. h.
tit. ibid. lin. 12.

I. liberto , §. † filium , pag. 9. lin.
13.

I. † operis 31. pag. 11. lin. 11.

Seneca de consolat. ad † Helviam ,
ibid. lin. 25.

I. 3. §. † 4. ibid. lin. 29. & pag.
16. lin. 25.

I. usura , de † V. S. ibid. lin. an-
tepen.

I. † item ait prætor , pag. 12. lin.
14. ab infr.

ex h. I. † ¶ I. ædiles 25. pag. 13.
lin. 4.

I. Julianus , §. † veniunt autem , pag.
15. lin. 4.

Ideo si fideicommissum ab herede re-
lictum sit pupillo vel absenti reip. cau-
sa , vel alia justa causa impedito , ex
qua restitutio indulgetur , petere non
potuit , non debentur usuræ fideicom-
missi relieti , pag. 15. lin. 12. ¶ seqq.
ab infr.

I. † si residuum , pag. 18. lin. 5. &
seq. ab infr.

I. † bonæ fidei , pag. 19. lin. 12. &
seq. ab infr.

I. quod † evincitur , pag. 20. lin. 11.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. I. §. hic procul dubio. C. de usu cap. transform. *ibid. lin. 9.* & 10.

I. utique §. non enim de rei vindic. *ibid. lin. 11.* & 12.

I. ad diem infr. h. tit. *pag. 26. lin. 8.* & 9.

Plin. lib. 10. epist. 54. *pag. 28. lin. 5.* & 6.

I. atque natura . . . de negot. gest. *pag. 29. lin. 14.* & 15.

I. non solum infr. de vi & vi armat. *pag. 30. lin. 17.*

Et hoc est quod insinuatur his verbis, nec mora nisi aliquid assert. *ibid. lin. 3.* ab infr.

§. si interdicto . pag. 31. in rubric penult.

I. quod in sumptus infr. h. tit. *ibid. in fin.*

I. negotiorum C. de appellat. *pag. 32. lin. 8.* ab infr.

I. Julianus . §. offeri. de act. empt. *pag. 33. lin. 3.*

I. unic. §. itaque partus dotalium, C. de rei uxori. act. *ibid. lin. 11.* & seqq. ab infr.

I. si donator, eod. tit. *pag. 35. lin. 3.*

I. videamus, §. pen. supr. h. tit. *ibid. lin. 12.*

I. si a domino . I. fructus de haered. petit. *ibid. lin. 14.* & 15.

I. Julianus , §. ex vendito , de act. empt. *pag. 37. lin. 5.*

I. liberalitates, ff. h. tit. *ibid. lin. 11.* & 12.

I. certa de reb. credit. *ibid. lin. 19.* & 20.

I. cum quidam , §. in locato , I. in bonae fidei, ff. h. tit. . . . I. ab initio, C. de pact. inter empt. & vendor. *ibid. lin. 21.* & seqq.

c. ad nostrum , de jurejur. *pag. 38. lin. 1.*

I. creditor , I. ult. ff. de solut. *ibid. lin. 12.* ab infr.

August. de verb. Apostol. serm. 23. *ibid. lin. 5.* & seq. ab infr.

Joā. Chrysoſt. in Matth. Homil. 6. *ibid. lin. antepen.* & pen.

I. acceptum infr. h. tit. *pag. 40. lin. 4.*

I. + un. vers. hoc tantummodo. *ibid. lin. 16. & 17.*

I. utique, + in princ. vers. non enim, *ibid. lin. 18. & 19.*

I. ad diem , infr. + de V. O. *pag. 22. lin. 16.*

Plin. libr. 10. epist. + 55. *pag. 23. lin. 24.*

I. + atqui natura , *pag. 24. lin. 21.*

I. + I. §. non solum , *pag. 25. lin. 11.*

Et hoc est quod insinuatur his verbis, nec mora + mea nisi aliquid assert. *ibid. lin. 23. & 24.*

§. + in interdicto . *pag. 26. in rubric. 1.*

I. quod in + fructus , *ibid. lin. 13. & 14.*

I. negotiorum , + ff. de appellat. *ibid. lin. antepen.*

I. Julianus , §. + offerri , *ibid. lin. 8.*

I. un. §. + cumque ex stipulatu , vers. sed & novissimi , *ibid. lin. 27.*

I. si + donatæ , *pag. 28. lin. 28.*

I. videamus 38. §. + antepen. *ibid. lin. 35.*

I. si a domino , + §. fructus , *ibid. lin. 37. & 38.*

I. Julianus , §. + veniunt autem , *pag. 29. lin. 8. & seq. ab infr.*

I. + liberalitatis , §. I. *ibid. lin. pen. & ult.*

I. + lecta , *pag. 30. lin. 8.*

I. cum quidam , §. + ex locato , I. in mora , §. in bona fidei , ff. h. tit. . . . I. + initio , C. de pact. int. empt. & vendor. *ibid. lin. 9. & seqq. cap. + ad nostram 20. ibid. lin. 20.*

I. creditor , + §. ult. *ibid. lin. pen. & ult.*

August. de verb. Apostol. serm. + 19. al. 178. num. 8. *pag. 31. lin. 5.*

Joān. Chrysoſt. in Matth. homil. + 5. in princ. *ibid. lin. 7.*

I. + acceptam , *ibid. lin. antepen. & pen.*

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

1. qui pignori , ff. de adqu. possess.
pag. 43. lin. 14. ♂ 15.
l. 2. de public. in rem act. pag. 49.
lin. 3.
auth. maximas. C. de nupt. pag. 50.
lin. 18.
l. si stipulationem . h. tit. ibid. lin. 23.
Seneca 5. de benefic. 19. Sed ut tan-
quam Iurisconsultus respondeam , mens
spectanda est dantis , beneficium ei de-
dit , cui datum voluit , sicut si in pa-
tris honorem fecit , pater beneficio in fi-
lium collato obligatur , etiam si fruitur,
pag. 51. lin. 2. & seqq.
1. si furiosi , C. de curat. furios. ibid.
lin. 12. ab infr.
1. si post mortem , de evict. l. mu-
lieri , de cond. & dem. pag. 53. lin. 8.
♂ 9.
l. i. §. ult. ut legat. serv. caus. cav.
pag. 55. lin. pen.
1. quæ tutores , C. de admin. tutor.
pag. 57. lin. 14. ♂ 15.
l. pro oneribus , C. eod. l. plerum-
que , §. si servi, infr. h. tit. l. pro one-
ribus . C. eod. ibid. lin. 20. ♂ 21.
§. si ususfructus . ibid. in rubric ult.
§. Doli , pag. 60. in rubric.
1. cum post §. ult. h. tit. pag. 62.
lin. 15.
l. 5. supr. h. tit. l. 10. C. eod. ibid.
lin. 17.
l. cum post . §. ult. infr. h. tit. pag.
63. lin. 10.
l. plerumque . §. si ante supr. h. tit.
pag. 64. lin. 26.
l. pen. §. si uxor. solut. matrim. pag.
65. lin. 17. & denuo ibid. lin. 24.
l. stipulatio & seq. infr. h. tit. ibid.
lin. 21. ♂ 22.
Cujac. 16. obs. 14. pag. 66. lin. 12.
l. 5. §. creditum de reb. credit pag.
69. lin. pen.
l. quamvis C. h. tit. pag. 70. lin. 6.
- Cujac. 16. obs. 2. pag. 72. lin. 8.
♂ seq. ab infr.
Si maritus sine dolo & culpâ dotem
- l. qui † pignoris , pag. 34. lin. 11.
& 12.
l. † 3. pag. 38. lin. 9.
auth. † maximis , pag. 39. lin. 16.
- l. † stipulationem , ibid. lin. 20.
Seneca &c. Sed ut , dialogorum al-
tercatione deposita , tamquam jurisconsul-
tus respondeam , mens spectanda est dan-
tis . Beneficium ei dedit , cui datum
voluit . Sicut si in patris honorem fecit ,
pater accepit beneficium : sic pater be-
neficio in filium collato non obligatur ,
etiam si fruitur. ibid. lin. 12. & seqq.
ab infr.
- l. si furiosi , C. † de nupt. pag. 40.
lin. 11.
l. † sed ♂ si post mortem , de evict.
l. † mulier , de cond. insti. pag. 41.
lin. 14.
l. † ult. §. i. pag. 43. lin. 13.
- l. † lex , quæ tutores , pag. 44. lin. 8.
- l. pro oneribus , C. eod. l. plerumque ,
§. † sed fœtus , infr. h. tit. ibid. lin.
14. & 15.
§. si † fructus . ibid. in rubric. 2.
§. † dotis , §. ceterum . pag. 46. in-
rubric. 1.
- l. cum post , §. † penult. pag. 47.
lin. 13. ab infr.
- l. 5. † ♂ 10. C. h. tit. ibid. lin.
11. ab infr.
- l. cum post , §. † antepenult. pag. 48.
lin. 13.
- l. plerumque , §. † inde queri , pag.
49. lin. 11. & 12.
- l. pen. §. † uxor , ibid. lin. 13. &
7. ab infr.
- l. stipulatio , † infr. h. tit. ibid. lin.
10. & seq. ab infr.
- Cujac. 16. observ. † 18. pag. 50. lin. 15.
l. † 2. §. creditum , pag. 52. lin. 5.
ab infr.
- auth. † sed quamvis , C. eod. tit. de
rei uxor. act. pag. 53. lin. 2. & 3.
Cujac. † 17. obs. 2. pag. 54. lin. 33.
- Si maritus

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

promissam non exigit, neque exigere potuit, quia constabat maritum non esse solvendo non tenetur de dote, pag. 73. lin. 18. & seqq.

I. Mævius infr. solut. matrim. ibid. lin. 22.

I. eleganter. §. si servus pactioonis de dol. pag. 74. lin. 8. & 9.

I. mulier de conduct. eaus. dat. pag. 76. lin. 15. & 16.

I. r. in fin. supr. h. tit. pag. 77. lin. 4. ab infr.

L. 49. pag. 80. in rubric. ult.

I. stipulationum supr. h. tit. pag. 82. lin. 8.

§. Si sacer. ibid. in rubr. 2.

I. sed si plures. §. in adropato de vulgar. & pupillar. ibid. lin. 22. & 23.

I. servo legato. §. testator. de legat. r. ibid. lin. 23. & 24.

Si debitor mulieris qui solvendo non erat, delegatus a muliere dotem marito promiserit, & maritus delegationem mulieris dotis causa suscepit, cum vir uxori donare vellet periculum est viri, quatenus vir fuit solvendo, & si postea debitor locupletior factus sit, periculum crescit ad eam summam, quæ accessit facultatibus viri, & periculum semel contractum permanet, etiam si rursus pauperior factus sit quia neque tunc cum dos promitteretur, donatio facta est, nisi ejus pecunia, quæ a marito servari non poterat, &c. pag. 84. lin. 5. & seqq.

I. 45. §. si a debitore supr. h. tit. ibid. lin. 15. & 16.

I. existimo §. ult. de V. O. ibid. lin. 18.

I. si uxor marito. C. de donat. int. vir. & uxor. ibid. lin. 25.

M. Tull. pro Balbo & 12. ad Attic. ep. 15. ibid. lin. 32.

I. profectitia. §. I. I. si pater & seq. supr. h. tit. pag. 85. lin. 1. & 2.

I. si vir uxori §. si mulier ad Velleian. ibid. lin. 18. & 19.

I. si filia §. I. . . famili. ercisc. ibid. lin. antepen. & pen.

I. unic. §. sed nec retentio. C. de

quia constabat t debitorem non esse solvendo, &c. pag. 55. lin. 6.

I. t Mævia, ibid. lin. 8.

I. t eleganter, §. servus pactio- nis, ibid. lin. 27.

I. t si mulier, pag. 57. lin. 4. & 5.

I. t 7. in fin. pag. 58. lin. 4.

L. t 46. pag. 60. in rubric. 2.

I. t stipulationem, pag. 61. lin. 1.

§. t sacer. ibid. in rubric. 1.

I. sed si plures, §. in t adrogato, de vulgar. & pupillar. ibid. lin. 13. & 14.

I. servo legato, §. t si testator, ibid. lin. 14.

Si debitor mulieris, qui solvendo non erat, delegatus a muliere dotem marito promiserit, & maritus delegationem mulieris dotis causa suscepit, cum vir uxori donare vellet, periculum est viri, quatenus vir (lege tamen quatenus debitor) fuit solvendo, & si postea debitor locupletior factus sit, periculum crescit ad eam summam, quæ accessit facultatibus t debitoris, & periculum semel contractum permanet, etiam si rursus pauperior factus sit, quia neque tunc cum dos promitteretur donatio facta est, nisi ejus pecunia, quæ a t debitore servari non poterat, &c. pag. 62. lin. 14. & seqq.

I. t 41. ibid. lin. 22.

I. existimo, t in princ. ibid. lin. 25.

I. t uxor marito, ff. de donat. int. vir. & uxor. ibid. lin. 31.

M. Tull. pro Balbo (20.) & 12. ad Attic. ep. t 14. & 17. ibid. lin. 37.

I. profectitia, §. t si pater 6. & seq. ibid. lin. ult.

I. t vir uxori, pag. 63. lin. 14.

I. si filia, §. t 2. ibid. lin. 30.

I. unic. §. t taceat, vers. sed nec ob

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

rei uxor. act. pag. 86. lin. 11. & seq. impensas , pag. 64. lin. 5. & 6. ab infr.	§. actionem autem inst. de act. ibid. lin. 5. ab infr.	§. + actiones autem, ibid. lin. 11.
l. viro §. pen. . . . de solut. pag. 88. lin. 6. & 7.	l. + vero procuratori, pag. 65. lin. 4.	l. cum in fundo , infr. + h. tit. pag. 68. lin. 37.
l. cum in fundo infr. solut. matrim. pag. 93. lin. 22.	l. tutor, + ff. de rit. nupt. pag. 70. lin. pen. & ult. nam §. non est desideratur.	l. + 69. pag. 69. in rubric. 2.
l. tutor. §. non est de rit. nuptiar. pag. 96. lin. 5. ab infr.	l. + 1. §. non est de rit. nuptiar. pag. 96. lin. 5. ab infr.	l. + nuptura , pag. 72. lin. 5.
l. 2. §. quæstum ad Trebell. ibid. lin. pen. & ult.	Quod si extraeius mulieris nomine dotem promiserit & debitor nomen secutus , a debitore usuras exegerit , periculum est mariti , pag. 99. lin. 4. & seq.	Quod si extraneus mulieris nomine dotem promiserit , & + maritus nomen secutus , &c. ibid. lin. 24. & seq.
l. si nuptura supr. h. tit. pag. 98. lin. 17.	Servio in illud . 1. Aeneid. ibid. lin. 16.	Servio in illud 1. + Georg. 30. & seq. ibid. lin. 34.
l. ult. §. ubi autem C. de bon. quæ liber. ibid. 26.	l. ult. §. + sin autem , ibid. lin. 33.	l. cum dotem , pag. 73. lin. 3.
l. si cum dotem . . . h. tit. ibid. lin. 5. & seq. ab infr.	Nov. 22. cap. 6. pag. 100. lin. 10. ab infr.	nov. 22. cap. + 39. ibid. lin. 29.
Dixi in l. 6. §. 1. supr. h. tit. pag. 101. lin. 15.	Dixi in l. 6. §. 1. supr. h. tit. pag. 101. lin. 15.	Dixi in l. + 5. §. 1. pag. 74. lin. 6.
§. Si pater. ibid. in rubric. 6.	§. + pater. ibid. in rubric. 4.	Si debitor non potest eam pecuniam a + debitore petere , quia &c. ibid. lin. 13. & seqq.
Si debitor mulieris dotem sponso promiserit , mulier ante nuptias non potest eam pecuniam a sponso petere , quia ea promissio est in pendentia , donec ea obligatio in eâ causa est , id est in causâ doris. ibid. lin. 15. & seqq. ab infr.	l. + si is cui nummos , ibid. lin. 25.	l. + in commodato , pag. 75. lin. 15. & 16.
l. is cui nummos , infr. de solut. ibid. lin. pen. & ult.	l. + quis pro uxore , §. si uxor , de donat. int. vir. & uxor. pag. 76. lin. 26. & 27.	l. + si filius , pag. 77. lin. 16.
l. in commodata . . . commodat. pag. 102. lin. pen. & ult.	l. + Publia Mævia , deposit. ibid. lin. 33.	l. + Plaut. in trinumm. (3. 2. 64. & seq.) Me germanam meam sororem in concubinatum tibi sic sine dote dedisse , ma-
l. si quis pro uxore . §. si uxor. solut. matrim. pag. 104. lin. 6. ab infr.	Plaut. in trinumm. Me germanam meam sororem in concubinatum tibi sic sine dote dedisse , ma-	
l. filius de rit. nupt. pag. 105. lin. 6. ab infr.		
l. Paulus deposit. pag. 106. lin. 14. & 15.		
Plaut. in Trinumm. Me germanam meam in concubinatu tibi sit , sine dote dedisse , magis quam in matrimonium .		

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

pag. 107. lin. 7. & seqq.

ex h. l. pag. 108. lin. 6. ab infr.

l. 14. ibid. lin. 3. ab infr.

d. §. pactum ne peteret. pag. 109.
lin. 17.l. juris gentium §. ut puta de pact.
ibid. lin. 20.

& si non petierit maritus, & ob moram ejus in petenda dote, heres patris desierit esse solvendo, maritus tenetur de dote ob culpam ut hic & l. si extraneus supr. de jur. dot. nisi forte ante solutum sit matrimonium, quam facultatem petendi habuerit ut hic & l. Mœvius infr. solut. matrim. puta si causa maritus lapsus sit facultatibus l. litis contestatae. §. si pecuniam. de negot. gest. pag. 110. lin. 9. & seqq.

l. heredem . . . famil. ercisc. pag.
112. lin. 17.l. Attilicinus infr. h. tit. l. si avus.
§. Pactus ne peteret. de pact. pag. 114.
lin. 12. & seq. ab infr.l. si cum. §. l. de don. int. vir. &
uxor. pag. 115. lin. 14. ab infr.l. alienationis famil. ercisc. pag. 117.
lin. 21.l. pupillorum de reb. eor. qui sub
tutel. vel cur. sunt, ibid. lin. 22. & 23.

Cujac. 4. obs. 23. pag. 118. in marg.

Cujac. 4. obs. 28. pag. 119. in fin.

l. l. C. eod. pag. 121. lin. antepen.

l. 5. h. tit. pag. 122. lin. 8.

Cujac. . . . & 15. obs. 9. ibid. lin.
antep.§. aliae autem sunt. inst. de act. pag.
123. lin. 4.

§. Mulieris. ibid. in rubric. ult.

Si fundum legatum sibi dotis causâ mulier vendicaverit, vel etiam substituto viro omiserit hereditatem, vel legatum, fundus erit dotalis, id est non definit esse dotalis, quod repudiatum vel omnissimum sit legatum, &c. pag. 124.
lin. 3. & seqq.

Cujac. 10. obs. 22. ibid. lin. 19.

Plaut. in Sticho. Vxor' fit reddenda dos divortio. pag. 126. lin. 11.

Soluto matrimonio si pater furiosus
Tom. VIII.

gis quam in matrimonium. pag. 78. lin.

11. & seqq.

ex h. + l. 14. pag. 79. lin. 18.

l. + 15. ibid. lin. 21.

d. §. + pactus ne peteret, ibid. lin.

8. ab infr.

l. juris gentium, §. + 5. vers. ut puta,
ibid. lin. 6. ab infr.

& si non petierit maritus, & ob moram ejus in petenda dote heres patris

desierit esse solvendo, maritus tenetur de dote ob culpam, ut hic, & l. si

extraneus, supr. de jur. dot. nisi forte
ante solutum sit matrimonium, quam

facultatem petendi habuerit, ut hic, &

l. + Mavia, infr. solut. matrim. aut si

causa + debitor lapsus sit facultatibus;
l. litis contestatae, §. si + pecunia, de

negot. gest. pag. 80. lin. 18. & seqq.

l. + heredes, pag. 81. lin. pen.

l. Attilicinus, + supr. h. tit. l. si +
unus, §. pactus ne peteret, de pact. pag.

83. lin. 22.

l. si + eum, pag. 84. lin. 10.

l. + alienationes, pag. 85. lin. 25.

l. + si papillorum, ibid. lin. 26.

Cuiac. + 7. obs. 23. ibid. in marg.

Cuiac. + 11. obs. 28. pag. 87. lin. 5.

l. l. C. + h. tit. pag. 88. lin. 27.

l. + 4. ibid. lin. 13. ab infr.

Cuiac. . . . & 14. obs. 9. pag. 89.
lin. 10.§. + sed istae, vers. aliae autem sunt,
ibid. lin. 15.

§. + si mulieris. ibid. in rubric. ult.

Si fundum legatum sibi dotis causa
mulier + repudiaverit, &c. pag. 90.
lin. 4.

Cujac. + 9. obs. 4. ibid. lin. 17.

Plaut. in Sticho (l. 3. 50.) Uxo-
rin' fit reddenda dos divortio. pag. 91.
lin. 18. ab infr.

Soluto matrimonio si pater furiosus

Edit. Tolosan.

Edit. med.

- lit, curator ejus voluntate, filiae dotem petere potest si curator absit, filiae agere licet, itaut caveat de rato. pag. 128. lin. 7. & seqq. ab infr.
- l. & hæredi §. filiar. de pact. pag. 129. lin. 16.
- l. fructus alias. l. si divortio. infr. h. tit. ibid. lin. ult.
- §. Item si messis. pag. 132. in rubric. 1.
- l. qui merces . . . supr. locat. ibid. lin. 7. & 8.
- l. si quis vel causam de reb. credit. ibid. in fin. ad pag. 133.
- l. filiusf. §. ult. infr. h. tit. pag. 135. lin. 5.
- l. etiam infr. h. tit. pag. 136. lin. 17. & 18.
- l. qui dotem de solut. ibid. lin. 19. & 20. & denuo pag. 153. lin. pen.
- l. jure succursam de jur. dot. ibid. lin. 6. ab infr.
- l. si ab hostibus. l. si quis sic. infr. h. tit. pag. 137. lin. 7. & 8.
- l. divortio. de negot. post. pag. 139. lin. 7.
- l. adversus infr. expilar. hered. pag. 140. lin. 19.
- l. ult. C. de privileg. dot. pag. 141. lin. 4. & 5.
- l. voluntatis C. de fidejuss. pag. 143. lin. 14.
- l. si filiar. supr. de divort. ibid. lin. 20. Cujac. 3. obs. 16. pag. 145. lin. 1.
- l. 2. §. ignominia de his qui not. infam. ibid. lin. 5.
- l. cum uno . . . de fideic. libert. pag. 146. lin. 2.
- l. si filio familias §. 1. & 2. infr. h. tit. pag. 147. lin. 12. & seq. ab infr.
- l. si sponsa de jur. dot. l. si ignorans. C. eod. pag. 148. lin. 10. & 11.
- l. unic. §. sed nec retentio C. de rei uxor. act. ibid. lin. 23.
- §. Maritus. pag. 150. in rubric. ult. Si uxor invito & prohibente viro, rem ejus commodaverit soluto matrimonio in judicio de dote, ejus rei compensatio & deductio fit, pag. 151. lin. 8. & seqq.
- §. Si quis. pag. 153. in rubric. 1.
- l. curator ejus, voluntate filiar. dotem petere potest: si curator absit, filiae agere licet, ita ut caveat de rato; pag. 93. lin. 12. & seqq.
- l. & heredi, §. t. filiar. ibid. lin. 31.
- l. fructus t. eos esse, infr. h. tit. pag. 94. lin. 1.
- §. item si t. messes t. §. apparet. pag. 95. in rubric. 2.
- l. t. si merces, ibid. lin. 22.
- l. si quis t. nec causam, pag. 96. lin. 2. & 3.
- l. t. si filios. pag. 97. lin. 23.
- t. ex h. l. pag. 98. lin. 18.
- l. qui t. decem, ibid. lin. 19. & pag. 110. lin. 6.
- l. jure t. succursum, ibid. lin. 17. ab infr.
- ex t. h. l. & l. si quis sic, infr. h. tit. ibid. lin. 7. ab infr.
- l. divortio, de negot. t. gest. pag. 100. lin. 12.
- l. adversus, t. C. de crimin. expilat. hered. pag. 101. lin. 11.
- l. t. unic. ibid. lin. 14. ab infr.
- l. voluntatis, C. de t. fideicomm. pag. 103. lin. 11.
- l. si t. filia, ibid. lin. 16.
- Cujac. t. 13. obs. 25. pag. 104. lin. 19.
- l. 2. §. t. ignominie, ibid. lin. 23.
- l. cum t. vero, pag. 105. lin. 1.
- l. si filio familias, t. in pr. pag. 106. lin. 3.
- l. si sponsa, de jur. dot. l. si ignorans, C. t. h. tit. ibid. lin. 21.
- l. unic. §. t. taceat, vers. cum enim necessaria, ibid. lin. 31. & 32.
- §. t. si maritus. pag. 108. in rubric. 1.
- Si uxor invito & prohibente viro rem ejus commodaverit, t. eaque perierit, soluto matrimonio in judicio de dote ejus rei compensatio & deductio fit, pag. 108. lin. 16. & seqq.
- §. si t. qui. pag. 109. in rubric. 3.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. item si cum §. quod si homo supr.
quod met. caus. *ibid. lin. 8.* & 9.

I. per emptorem de act. empt. pag.
154. *lin. 7.*

I. cum in fundo §. I. supr. de jur.
dot. pag. 156. *lin. 8.*

I. ob res §. I. de pact. dotalib. *ibid.*
lin. 12. ab infr.

I. si tibi dotem . . . de pact. *ibid.*
ead. lin. & seq.

§. Cum patre. pag. 157. in rubric. I.

Cujac. 15. obs. 13. *ibid. lin. 10. ab*
infr.

I. ex maleficiis . . . de oblig. & act.
pag. 158. lin. 13.

I. cum quaꝝ C. eod. *ibid. lin. 4.* & seq.
ab infr.

Soluto matrimonio culpa mulieris,
quaritur si Mœvia de dote agat cum
Titio quondam marito, & a patre he-
rede scripto, an possit maritus ob cul-
pam mulieris, id est ob adulterium, sic
vocabant veteres Virg. 4. Aeneid. Con-
jugium vocat hoc prætexit nomine cul-
pam, Marcellus respondet, &c. pag.
159. *lin. 11.* & seq. ab infr.

I. uxor. §. ult. ad leg. iul. de adul-
ter. pag. 160. *lin. 2.*

mutua delicta compensantur, vel qua-
si compensantur inter virum & uxorem,
quia si mulier viri lenocinio adulterata
fuerit, nihil ex dote retinet, cur enim
improbet maritus mores, quos ipse aut
ante corrupit, aut postea dissimulatione
probavit. *ibid. lin. 19.* & seqq.

I. inter ifupulanten §. inter sacerdotum
de pact. dotalib. pag. 161. *lin. 7.* & 8.

I. I. §. ult. de bonor. poss. contr.
ibid. lin. 20. & 21.

I. fructus §. impendia supr. h. tit.
pag. 162. lin. 1. & 2.

I. maritus supr. h. tit. *ibid. lin. 22.*

Pater filia nomine centum in dotem
promisit, mox convenit inter generum
& sacerdotum, nè dos a sacerdo quamdiu
viveret exigetur. Postea culpam mulie-
ris divorcio soluto matrimonio, mo-
riens pater extraneos heredes instituit, fi-
lia exheredita, hoc casu maritus ab he-
redibus sacerdi, dotem exigere debet, ut

I. item si cum §. + quid si homo,
ibid. lin. 16. ab infr.

I. + si & per emptorem, pag. 110.
lin. 14.

I. cum in fundo §. + 2. pag. 111.
lin. 14. ab infr.

I. ob res §. + 2. pag. 112. *lin. 1.*

I. si tibi + decem, *ibid. ead. lin. 8.*
seq.

§. cum + patri. *ibid. in rubric. 2.*

Cujac. + 14. obs. 22. *ibid. lin. 11.*
ab infr.

I. + si quis absentis, pag. 113. *lin. 9.*

I. + non ideo, in fin. *ibid. lin. 27.*

Soluto matrimonio culpa mulieris,
quaritur si Mœvia de dote agat cum
Titio quondam marito, & a patre he-
rede scripto, an possit maritus propter
culpam mulieris, id est adulterium,
(sic vocabant veteres ; Virg. 4. Aeneid.
(172.) Conjugium vocat, hoc præ-
texit nomine culpam.) + dotem reti-
nere ? Marcellus respondet, &c. pag.
114. *lin. 7.* & seqq.

I. + si uxor, *ibid. lin. 16. & 17.*

Mutua delicta compensantur, vel qua-
si compensantur inter virum & uxorem,
quia si mulier viri lenocinio adulterata
fuerit, nihil ex dote + retinetur : cur
enim improbet maritus mores, quos ipse
aut ante corrupit, aut postea dissimula-
tione probavit? *ibid. lin. 31.* & seqq.

I. inter + sacerdotum, §. cum inter, pag.
115. *lin. 6.*

I. I. §. + pen. *ibid. lin. 17.*

I. fructus, §. + impendi, *ibid. lin.*
33. & 34.

I. + maritum, pag. 116. *lin. 4.*

Pater filia nomine

. Postea culpa + mariti,
&c. *ibid. lin. 22.* & seqq.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

eam exactam, mox restituat mulieri,
&c. pag. 163. lin. 5. & seqq.

I. Imperator. §. centum de leg. 2.
ibid. lin. 27. & 28.

Ulpian. in fragm. tit. de dotib. pag.
164. lin. 20. & 21.

M. Tull. Verr. 3. Voconius lege sua
hereditatem ademit, nulli neque virginis;
neque mulieri sanxit in posterum, ne
quis heredem virginem neque mulierem
faceret, ibid. lin. 21. & seqq.

I. ob res. §. 1. de pact. dotalib. pag.
165. lin. 21. & 22.

I. creditori §. predium supr. de aet.
empt. pag. 166. lin. 5.

I. inter stipulatum, §. sacram de V.
O. pag. 167. lin. 17. & 18.

I. ususfructus de novat. ibid. lin. 4
ab infr.

nam & mulier potest vendere usum-
fructum proprietatis domino volenti sc.
emere, & hoc casu mulieris herede
agente de dote vir facere cogetur, in
est consentire tali venditioni dotis resti-
tuenda causa, quoniam si moram non
fecisset heres, pretium ususfructus mu-
lier heredi suo reliquisset. pag. 168. lin.
8. & seqq.

I. si legata supr. de jur. dot. ibid. lin.
5. ab infr.

I. filiusf. emancipatus §. maritus ad
leg. Cornel. de fals. pag. 169. lin. 5.
& seq. ab infr.

I. 60. . . . infr. h. tit. pag. 170. lin.
2. & 3.

§. Debet autem. pag. 171. in ru-
bric. 1.

§. Mancipa. pag. 173. in rubric. ult.
Cujac. 22. obs. 24. pag. 174. lin. 8.
ab infr.

I. pen. §. pene de bon. libertor. pag.
175. lin. penult.

I. quandiu 2. infr. h. tit. pag. 177.
lin. 14. ab infr.

I. quandiu 1. infr. h. tit. ibid. lin. seq.

Ulpian. lib. regul. h. tit. pag. 178.
lin. 5. & 6.

I. certi. §. item queri. supr. de reb.
credit. pag. 179. lin. 8. & seq. ab infr.

§. Is qui putabat. pag. 181. in ru-
bric. ult.

I. Imperator, in pr. ibid. lin. 5. ab
infr.

Ulpian. in fragm. tit. de t decimis,
pag. 117. lin. 21. & 22.

M. Tull. Verr. t 1. 42. Voconius,
qui lege sua hereditatem ademit nulli;
neque virginis, neque mulieri: sanxit
in posterum, ne qui post eos censores cen-
sus esset, heredem virginem, neve mu-
lierem ficeret. ibid. lin. 22. & seqq.

I. ob res, §. t ult. pag. 118. lin. 8.

I. t creditor, ibid. lin. 25.

I. inter t stipulantem, pag. 119. lin.
23.

I. t si ususfructus, ibid. lin. 9. ab
infr.

nam & mulier potest vendere usum-
fructum proprietatis domino, volenti sc.
emere, & hoc casu mulieris herede
agente de dote, vir facere cogetur, id
est consentire tali venditioni dotis resti-
tuenda causa, quoniam si moram non
fecisset + maritus, pretium ususfructus
mulier heredi suo reliquisset. pag. 120.
lin. 1. & seqq.

I. si t legato, ibid. lin. 22.

I. t filius emancipatus, pag. 121. lin.
6.

I. t 61. ibid. lin. 11.

§. t dabit autem, t §. adjicitur.
pag. 122. in rubric. 1.

§. t mancipia. pag. 123. in rubric. ult.
Cujac. 22. obs. t 14. pag. 124. lin.
8. ab infr.

I. pen. §. t penult. pag. 125. lin. 19.

I. quandiu t 3. al. 69. pag. 126.
lin. 28.

I. quandiu t 2. al. 39. ibid. lin. 30.
Ulpian. lib. regular. t tit. qui he-
red. instit. poss ibid. lin. 44.

I. certi, §. t sed & si, pag. 127.
lin. antepen.

§. t si is qui putabat, pag. 129. in
rubric. 1.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. si patre suadente de rit. nupt. pag.
182. lin. 13.

I. liber homo de adquir. rer. domin.
ibid. lin. 24. & 25.

I. si pater de hered. instituend. pag.
184. lin. 10. & 11.

I. 22. de inoffic. testam. *ibid.* lin. 15.
& 16.

§. reus. inst. de oblig. quæ quas. ex
contract. nasc. pag. 185. lin. 7. & seq.
ab infr.

d. I. apud Julianum §. 1. pag. 186.
lin. 4.

I. illud infr. h. tit. pag. 188. lin. ult.

§. Si quis dubites. pag. 189. in ru
bric. 1.

nec potest repudiare hereditatem sine
patre, neque pater, sine filio, & filius.
repudiando sine filio nocet filio, pag.
190. lin. 3. & seqq.

Legatum servo relictum dominus pot
est repudiare sine servo. I. legatum servo
de legat. I. I. I. §. per servum de suc
cess. edict. Idem est in filio, cui legi
tima hereditas defertur ab instituto I.
seq. id est non potest repudiare heredi
tam sine patre, neque pater sine filio
& repudiando neuter nocet alteri. *ibid.*
lin. 13. & seqq.

I. qui pupillum infr. h. tit. pag. 191.
lin. 3.

De hac I. dictum est supr. h. tit. pag.
192. in princ.

I. nec is qui I. cum quidam §. ult.
I. cum falsum infr. h. tit. *ibid.* lin. 9.
& 10.

M. Tull. 13. ad Attic. epist. 44. Ex
eo cognovi cretionem Cluvii liberam te
stibus presentibus sexaginta duobus. *ibid.*
lin. 11. & seqq. ab infr.

I. semisse infr. h. tit. pag. 193. lin.
9. ab infr.

I. si qui extraneus §. ult. h. tit. *ibid.*
lin. 7. ab infr.

I. cum heredes, infr. de adquir. rer.
domin. pag. 194. lin. 7. & 8.

I. ex maleficiis I. heres infr. de obli
gat. & act. *ibid.* lin. 13.

I. eum quem C. de fideic. *ibid.* lin. 19.

I. si quis hac lege §. judicium infr.

I. si patre cogente, pag. 130. lin. 12.
& 13.

I. t̄ homo liber, *ibid.* lin. 22.

I. si t̄ pater. *ibid.* lin. 7. ab infr.

I. t̄ 15. *ibid.* lin. antepen.

§. t̄ heres quoque, pag. 131. lin. 7.
ab infr.

d. I. apud Julianum, §. t̄ ult. pag.
132. lin. 4.

t̄ ex hac l. pag. 133. lin. antepen.

§. si quis t̄ dubitet. pag. 134. in
rubric. 1.

nec potest repudiare hereditatem sine
patre, neque pater sine filio: & t̄ pa
ter repudiando sine filio, non nocet fi
lio. *ibid.* lin. 13. & seq. ab infr.

Legatum servo relictum dominus pot
est repudiare sine servo; I. legatum servo
de legat. I. I. I. §. per servum, de suc
cess. edict. Idem est in filio, cui legi
tima hereditas defertur ab t̄ intestato;
I. seq. h. tit. id est non potest repudiare
&c. *ibid.* lin. 7. & seqq. ab infr.

I. qui t̄ se pupillum, pag. 135. lin.
16.

De hac I. dictum est t̄ in I. 4. supr.
h. tit. pag. 136. sub rubric. 1.

I. nec is qui, t̄ supr. I. cum quidam,
§. ult. I. cum falsum, infr. h. tit. pag.
136. lin. 12.

M. Tull. 13. ad Attic. epist. t̄ 46.
Ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Ve
storium negligentem) liberam cretionem,
testibus presentibus, sexaginta diebus.
ibid. lin. 27. & seqq.

I. t̄ ex semisse, pag. 137. lin. 12.

I. si t̄ quis extraneus *ibid.* lin. 13. &
14.

I. cum heredes, infr. de t̄ adquir. vel
amitt. possess. *ibid.* lin. 25. & 26.

I. t̄ si quis absentis, §. heres, *ibid.*
lin. 30.

I. t̄ eam quam, *ibid.* lin. 35.

I. si quis hac lege, §. judicium, I.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

- de oper. libert. l. cum patronis l. si ope-
rarum de bonis libert. pag. 196. in fin.
ad 197.
- l. 6. §. 1. supr. de Religios. & sum-
ptib. funer. pag. 197. lin. 8.
- l. nec ullam. §. planè. supr. de pe-
tit. heredit. ibid. lin. 13. ab infr.
- l. cum qui C. arbitr. tut. pag. 198.
lin. 3.
- l. cum bonis infr. h. tit. pag. 200.
lin. 20.
- l. unic. §. in primo §. seu autem C.
de caduc. tollend. pag. 201. lin. 5. &
seq. ab infr.
- l. diem proferre l. si plures de recept.
arbitr. pag. 202. lin. 2. & 3.
- l. 2. C. eod. pag. 203. lin. 12. ab infr.
in princ. l. cum qui l. mortis causâ
infr. de mort. caus. donat. ibid. lin. 4.
& seq. ab infr.
- §. Sed verum. pag. 206. in rubric. 1.
- l. illud §. minor. de minorib. ibid.
lin. 22.
- l. 2. §. ult. infr. de vulgar. &
pillar. ibid. lin. pen.
- §. Sed quod si. pag. 207. in rubric. 1.
- Sic si tutor datus rogatus sit admini-
strare tutelam consilio fratri si a debi-
toribus hereditariis nomina exegerit sine
Titio non liberat debitores. ibid. in fin.
ad 208.
- §. jussum supr. h. l. pag. 209. lin. 4.
ut hic & l. si vero §. 1. infr. de sol-
lut. l. 4. §. 1. de manumiss. vindict.
ibid. lin. 16. & 17.
- l. nec vos C. de postim. revers. pag.
210. lin. 14.
- cap. significasti. 1. de homicid. pag.
213. lin. 21. & 22.
- l. quod certat. C. de posth. hered.
instit. pag. 214. lin. 3. & 4.
- hic §. locum habet in suo herede,
qui etiam ignorans heres existit, & ideo
si nullum paritura est mulier, suus ipso
jure heres existit ex asse, quia heres exi-
stit legis potestate quæ semper certa est,
& scit omnia quæ scit natura, si unum
est paritura heres erit ex semisse, si tres
ex triente. pag. 215. lin. 9. & seqq.
ab infr.
- cum + patronus, l. si operarum, infr.
de oper. libert. pag. 139. lin. 9. & 10.
- l. + 6. vers. exhereditis, ibid. lin. 16.
- l. nec ullam, §. + 6. vers. sed Sa-
binus, ibid. lin. 30.
- l. + eum qui, ibid. lin. 10. ab infr.
- l. + eum bonis, pag. 141. lin. 19.
& 20.
- l. unic. §. in primo, §. + sin autem,
pag. 142. lin. 12.
- l. diem proferre, + §. si plures, ibid.
lin. 17.
- l. + 1. C. eod. pag. 143. lin. 16. & 17.
in princ. l. + qui pretio, l. mortis
causa capitur, ibid. lin. 23. & 24.
- §. sed + utrum, pag. 145. in rubric. 1.
- l. illud, §. + si talis, ibid. lin. 15.
- l. 2. §. + 2. ibid. lin. 38.
- §. sed + quid si. ibid. in rubric. 3.
- Sic si tutor datus rogatus sit admini-
strare tutelam consilio + Titii fratri,
si a debitoribus hereditariis nomina exi-
gerit solus sine Titio, non liberat de-
bitores; pag. 146. lin. 10. & seqq.
- §. + sed utrum, ibid. lin. pen.
ut hic + in §. si posteaquam, & l.
+ vero procuratore, §. + 2. de solut. l.
4. + in pr. de manumiss. vindict. pag.
147. lin. 9. & 10.
- l. nec + nos, C. de postl. revers. ibid.
lin. 8. ab infr.
- cap. significasti, + 2. al. 18. pag.
149. lin. 5. ab infr.
- l. quod + certatum, pag. 150. lin.
13. quamvis ignavia typographi legatur
quod certatus.
- hic §. locum habet in suo herede,
qui etiam ignorans heres existit: & ideo
si nullum paritura est mulier suus ipso
jure heres existit ex asse, quia heres exi-
stit legis potestate, quæ semper certa
est, & scit omnia quæ scit natura, si
unum est paritura heres erit ex semisse,
si tres ex + quadrante; pag. 151. lin.
15. & seqq.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. ita tamen l. si pater ad sc. Trebell. pag. 225. lin. 3. & 4.

I. 2. C. de jur. deliber. pag. 227. lin. 7. & 8.

I. I. §. apiscimur. eod. tit. ibid. lin. 16. & 17. & pag. 231. lin. 14. & 15.

Si autem heres institutus sit, sibi non societati hereditatem adquirit, nisi inita esset societas omnium bonorum l. 3. §. I. I. si duo §. ult. supr. pro soc. pag. 228. lin. 25. & seqq.

I. si legat. de jur. dot. pag. 229. lin. 13.

I. si quis mihi bona §. ult. supr. h. tit. ibid. lin. 20. & pag. 238. lin. 18. & 19.

I. I. §. sed ergo quero. quod juss. ibid. lin. 23.

ex hac l. si tibi. §. unius. de opt. legat. ibid. lin. 29. & 30.

I. 2. C. qui admitt. ad bonor. pos- sess. pag. 230. lin. 18.

Ad l. 50. Dictum est supr. l. 43. pag. 231. circ. medium.

d. I. si quis mihi bona §. pater. pag. 232. lin. 10. & 11.

I. qui in alieno . . . supr. h. tit. ibid. lin. 20. & 21.

d. I. ex pluribus, pag. 233. lin. 11. & seq. ab infr.

I. 8. §. I. de condit. instit. pag. 238. lin. 7.

d. I. si servus, pag. 239. lin. 21. & 22.

I. Thais. §. Splendophorus. de fidei commiss. libertat. pag. 242. lin. 12. & 13.

I. si coheredi in princ. de vulgar. & pupillar. ibid. lin. 21. & 22.

I. fideicommissaria §. si quis servo de fideic. liberbatib. pag. 244. lin. 24. & 25.

I. falsus creditot. §. si jactum l. si quis uxori l. si quis manu. leg. in fundi §. 2. de furt. pag. 246. lin. 15. & 16.

I. pen. de iis qui sunt sui vel alien. jur. pag. 247. lin. 3.

Si quis heres ita scriptus sit, ut intra certum tempus adeat hereditatem, dato substituto in hunc casum, si intra

I. ita tamen, + §. si pater, ad SC. Trebell. pag. 157. lin. 15. & 16.

I. + I. pag. 158. lin. 13. ab infr.

I. I. §. + furiosus, ibid. lin. 5. ab infr. & pag. 161. lin. 17.

Si autem heres institutus sit, sibi non societati hereditatem adquirit, + ex §. 2. & l. duo, §. I. supr. pro socio; ni- si inita esset societas omnium bonorum; l. 3. §. I. l. + st. societatem 73. eod. tit. pro socio. pag. 159. lin. 15. & seqq. ab infr.

d. I. si legato, de jur. dot. pag. 160. lin. 11.

I. si quis mihi bona, §. + penult. ibid. lin. 18. & pag. 166. lin. 15.

I. I. §. sed + ego quero, ibid. lin. 20.

ex hac l. + & I. si tibi, ibid. lin. 26.

I. + I. ibid. lin. 4. ab infr.

L. 50. Dictum est supr. l. + 48. h. tit. pag. 161. infra medium.

d. I. si quis mihi bona, §. + quid si mandavit, pag. 162. lin. 7.

I. qui in + aliena, ibid. lin. 15.

d. I. + si ex pluribus, pag. 163. lin. 7. & 8.

I. 8. §. + 4. pag. 166. lin. 5.

I. + servus communis §. de stipulat. serv. pag. 167. lin. 1. & 2.

I. Thais, §. + Spendophorus, pag. 168. lin. antepen.

I. + coheredi, pag. 169. lin. 5.

I. + generaliter, §. si quis servo, de fi- deic. libertat. pag. 170. lin. 24. & 25.

I. falsus creditor, §. si jactum, l. + in furti, §. 2. I. si quis uxori, §. + si quis de manu, de furt. pag. 171. lin. 18. & seq. ab infr.

I. + patre furioso, de his qui sui vel, &c. pag. 172. lin. 4. & 5.

Si quis heres ita scriptus sit, ut intra certum tempus adeat hereditatem, dato substituto in hunc casum: si intra

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

id tempus adierit, & prior heres antequam adiret deceperit, substitutus statim potest adire, nec expectat ultimum diem additionis, &c. *ibid. lin. 7. & seqq.*

l. obligatione C. de solut. pag. 248. *lin. 10. & 11.*

l. 2. §. in novissimo. C. de caduc. tollend. *ibid. lin. 8. ab infr.*

l. sed ex aſſe ſupr. h. tit. pag. 249. *lin. 12. & 13.*

§. Item ſi ſit. pag. 250. in rubric. i.

l. 5. C. de jur. deliberand. pag. 259. *lin. 5.*

l. cum bonis . . . ſupr. h. tit. pag. 260. *lin. 20.*

l. ſi filiusf. ad l. falſid. pag. 261. *lin. 3. ab infr.*

l. 2. C. de repudiand. poſſeff. pag. 262. *lin. pen.*

l. ult. §. l. C. de bon. quæ liber. pag. 263. *lin. 12. & 13.*

l. 3. infr. de suis & legitim. pag. 264. *lin. 6. & seq. ab infr.*

l. & heredi. §. filiusf. ſupr. de paſt. pag. 265. *lin. 15.*

Augustin. de Doctr. Christian. lib. i. cap. 21. pag. 269. *lin. 8. ab infr.*

l. 6. §. eum qui ff. de adquirend. heredit. pag. 270. *lin. 8. ab infr.*

l. ult. §. ubi autem C. de bon. quæ liber. *ibid. lin. 5. ab infr.*

ut hic & l. potuit infr. h. tit. l. obligari §. hereditatis l. ſi ad pupillum de auctorit. tutor. *ibid. in fin.*

l. ſervum §. qui admittit. ff. de bonor. poſſeff. pag. 271. *lin. 17. & 18.*

Quod ſi creditores defuncti, puta pupillus vel adultus defuncti heredes conuenire parati ſint actione tutelæ vel negotiorum gestorum, ut tutelæ vel curationis rationes reddantur ſi heres moram faciat in adeunda hereditate, is an heres ſit interrogari debet, & poſtulan- vi datur moderatū tempus de adeunda hereditate. pag. 272. *lin. 7. & seqq. ab infr.*

Si major 25. annis ſemel ſe immiſcuerit bonis paternis obligatur in ſolidum æri alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non reſtituitur adverſus immixtionem ſi alleget hereditatem non

id tempus † non adierit, & prior he- res, &c. *ibid. lin. 8. & seqq.*

l. † obſignatione, *ibid. lin. 4. ab infr.*

l. † unic. §. libertatibus, pag. 173. *lin. 14. & 15.*

l. † ſi ex aſſe, *ibid. lin. 31.*

§. item ſi † tu. pag. 174. in rubric. i.

l. † i. pag. 179. in fin.

l. † eum bonis, pag. 180. *lin. an- tepen.*

l. † filiusf. pag. 181. *lin. 9. ab infr.*

l. 2. C. de repudiand. † vel abſtin. hereditat. pag. 182. *lin. 24. & 25.*

l. ult. † in princ. *ibid. lin. 12. ab infr.*

l. † ult. pag. 183. *lin. 11. ab infr.*

l. & heredi, §. † item filias familias, pag. 184. *lin. 7.*

lib. † 2. cap. 21. pag. 186. *lin. an- tepen.*

l. 6. §. † ſed & ſi non, pag. 187. *lin. 29.*

l. ult. † in pr. *ibid. lin. 32.*

ut hic, & l. † ſi infantī, in fin. *infr. h. tit. l. obligari, §. † heredita- tem, &c. ibid. lin. 34. & seqq.*

l. † ſervus, §. impubes, pag. 188. *lin. 1. & 2.*

Quod ſi creditores defuncti, puta pupillus vel adultus, † quibus defunctus tutor vel curator exitit, heredem conuenire parati ſint actione tutelæ vel negotiorum gestorum, ut tutelæ vel curationis rationes reddantur, ſi heres moram faciat, &c. *ibid. in fin. ad pag. 189.*

Si major 25. annis ſemel ſe immiſcuerit bonis paternis, obligatur in ſolidum æri alieno, neque inopia patris eum excusat, id est non reſtituitur adverſus immixtionem ſi alleget hereditatem non

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

esse solvendo, neque jus fratris portio-
nem hereditariam vel testamentum id est
totum asem eripientis arcet id est li-
berat eum de exactione creditorum, id est
non est audiendus ut restituatur si alle-
get se spoliatum portione hereditaria
vel testamento id est toto ase heredita-
tis à fratre suo, &c. pag. 273. lin. 19.
C' seqq.

l. 3. §. hereditatem §. bonorum ff.
de bonor. poss. . . . d. l. 3. §. heredita-
tem. pag. 275. lin. 1. C' 11.

l. si te. de adquir. heredit. pag. 279.
lin. 12.

l. 2. §. 1. . . . de vulgar. & pupil-
lar. ibid. lin. 26.

l. si cui. §. licet l. lite infr. de li-
beral. caus. pag. 280. lin. 21. C' 22.

l. 3. §. ult. ff. ex quib. caus. major.
pag. 281. lin. 26. C' 27.

Idem tenetur & legatariis non in so-
lidum, sed pro viribus hereditatis, ita
ut amittat detractionem quartæ falcidiæ
auth. sed cum testator. C. ad leg.
falcid. ibid. lin. 27. C' seqg.

ut exponitur init. h. leg. vers. simi-
lique modo. pag. 282. lin. 9. ab infr.

ut exponitur initio h. leg. pag. 283.
lin. 11. ab infr.

Nov. Just. 75. cap. 1. pag. 284. lin. 12.

l. Papinianus §. quara de inoffic. te-
stam. l. 2. §. 1. infr. de collat. bonor.
ibid. lin. 23. C' 24.

ut proponitur hic ex Novell. 1. de
hered. & falcid. ibid. lin. 10. ab infr.

ut subjungitur in h. §. ibid. lin. 6.
ab infr.

l. nam posteaquam §. si minor. ff.
de minorib. pag. 289. lin. 9. ab infr.

l. Julianus al. l. si pupillus l. si ser-
vum ff. de adquir. heredit. pag. 290.
lin. 8. ab infr.

l. 1. §. servis. ad silan. pag. 294.
lin. antepen.

l. 5. de leg. commiss. pag. 295. lin. 6.
Augustin. in Joann. cap. 7. ibid. lin.

10. ab infr.

Tom. VIII.

esse solvendo, neque t vis fratris, por-
tionem hereditariam vel testamentum
id est totum asem eripientis, arcet id
est liberat eum de exactione, &c. pag.
189. lin. 20. C' seqg.

l. 3. §. t hereditatis . . . d. §. t
hereditatis. pag. 190. lin. 21. & 22.
& lin. 30.

l. si t tu, §. 1. ff. de adquir. here-
dit. pag. 193. lin. 14.

l. 2. §. t 4. ibid. lin. 26.

l. si cui, §. licet, t ff. de liber. caus.

l. lite ordinata, t C. eod. pag. 194.
lin. 3. & 4.

ff. t quib. ex caus. in poss. eat. ibid.
lin. 14. & seq. ab infr.

Idem tenetur & legatariis t in solidum,
et si fines hereditarios excedant,
& amittit detractionem quartæ falcidiæ,
nov. 1. cap. 2. §. 2. auth. sed cum te-
stator, C. ad l. falcid. ibid. lin. 12. &
seqq. ab infr.

ut exponitur t in §. 2. C' 3. b. l.
pag. 195. lin. 21. & 22.

ut exponitur t in §. 2. b. l. ibid. lin.
antepen. & pen.

nov. Justin. t 73. cap. 8. pag. 196.
lin. 17.

l. Papinianus, §. t quarta, ff. de
inoffic. testam. l. 2. §. 1. ff. de collat.
bonor. ibid. lin. 26. & 27.

ut proponitur in t §. si vero 12. h.
l. ex nov. 1. de hered. C' falcid. cap.

2. §. 2. ibid. lin. 31.

ut subjungitur in h. §. t C' quatuor
seqq. ibid. lin. 33. & 34.

l. nam postquam, §. si minor, ff. t
de jurejar. pag. 199. lin. 5. ab infr.

l. Julianus, al. l. si pupillus, t §.
si servum, pag. 200. lin. 7. & 8. post
tit.

l. 1. §. t servi, pag. 202. lin. 8.
ab infr.

l. t 2. ibid. lin. ult.
August. in Joann. cap. t 1. tract. 8.

num. 12. pag. 203. lin. 19.

f

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

1. demonstratio §. quod autem l. in summa §. id quoque i. de condit. indebit. pag. 296. lin. 23. & 24.
- §. 4. infr. de bonor. possess. pag. 300. lin. 7.
- i. is qui . . . infr. h. tit. pag. 303. in fin. ad 304.
- i. hoc jure ita l. stipulatus §. i. infr. de V. O. §. si quis ita inst. eod. pag. 304. lin. 10. & seq. ab infr.
- i. cum filius. §. mutiana de legat. 2. pag. 305. lin. 4.
- i. annuae eod. tit. ibid. lin. 24 & 25.
- i. Stichum §. usumfructum infr. de solut. pag. 308. lin. 6. & seq. ab infr.
- i. solutum eod. i. tutores §. tutelæ & §. ult. de administr. tutor. ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
- i. sic legatum §. i. de legat. i. l. legitimi de liber. legat. pag. 309. lin. 11. & seq. ab infr.
- Ad §. hoc scripta ejusd. l. pag. 312. in rubr. i.
- i. i. §. ad eos ad leg. falcid. ibid. lin. 25.
- i. non dubium §. ult. supr. de legat. 3. pag. 314. lin. 13. ab infr.
- i. si quis ita stipulatur, pag. 317. lin. 1.
- i. liberto de bon. libertor. l. i. §. ad eos ad l. falcid. ibid. lin. 7.
- Ad §. Affia ejusd. l. pag. 319. in rubric. i.
- i. cum solum . . . supr. de liber. legat. pag. 321. lin. 5. ab infr.
- i. vero l. cum mulier infr. solut. matrimon. pag. 322. lin. 5.
- i. nemo §. nemo supr. de hered. inst. pag. 323. lin. 2. & 3.
- i. §. C. de testam. tut. ibid. lin. 8.
- i. sed si hac lege §. patronum de ius vocand. pag. 324. lin. 6. & 7.
- Ad §. si quis ita ejusd. leg. ibid. in rubric. i.
- i. servus . . . supr. si quis caut. ibid. lin. 25. & 26.
- Ad l. 36. §. Septitia. pag. 325. in rubric.
- i. civili supr. h. tit. pag. 327. lin. 9. ab infr.
- l. demonstratio, §. quod autem, + h. tit. l. in summa, §. id quoque, + supr. de condit. indebit. ibid. lin. 7. & seq. ab infr.
- §. + 3. inst. de success. libertor. pag. 206. lin. 8.
- i. is + cui, pag. 208. lin. 20. ab infr.
- i. hoc jure, l. + ita stipulatus, §. i. infr. de V. O. §. + 4. vers. si quis ita, inst. eod. pag. 209. lin. 5. & 6.
- i. cum filius, §. + qui Mutianam, ibid. lin. 17.
- i. + annua, ibid. lin. 35. & 36.
- i. Stichum, §. + nam si furiosi, pag. 211. lin. 5. ab infr.
- i. + solutam, eod. l. + Lucius Titius 46. §. tutelæ, & §. ult. de administr. tutor. ibid. lin. 4. & seq. ab infr.
- i. + si legatum, §. i. de legate i. l. + legavi, de liberat. legat. pag. 212. lin. 22. & 23.
- §. hac + scriptura, pag. 214. in rubric. i.
- i. i. §. + idemque est, ibid. lin. 17. ab infr.
- i. non dubium, + in princ. pag. 215. lin. penult.
- i. si quis ita + stipulatus, pag. 217. lin. 29.
- i. + libertus, in pr. de bon. libertor.
- i. i. §. + idemque, ad l. falcid. ibid. lin. 34.
- §. + Attia ejusd. l. pag. 218. in rubric. ult.
- i. + non solum, pag. 220. lin. 16. ab infr.
- i. + + viro, l. cum mulier 47. + supr. solut. matrimon. ibid. lin. 8. ab infr.
- i. nemo, §. + qui frater, pag. 221. lin. 23.
- i. §. C. de + testamentis, ibid. lin. 28.
- i. sed si hac lege, §. + sed si jus, pag. 222. lin. 7. & 8.
- §. si quis + legaverit, + §. ult. ejusd. leg. ibid. in rubric. i.
- i. + si servus, ibid. lin. 25.
- L. 36. §. + Titia. pag. 223. in rubric. i.
- i. + jure civili, pag. 224. lin. 18. ab infr.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. 3. §. nec generaliter de impens. in
res dotal. fact. pag. 329. lin. 1. & 2.

I. Paulus §. 1. suprà de pignorib.
ibid. lin. 5.

I. nè servus de pecul. . . . I. natu-
ralis. I. quæcumque eod. tit. pag. 330.
lin. 12. & seqq.

I. eum in testamento de fideicommis.
libert. pag. 331. lin. 14.

I. libertus §. liberto de bon. libertor.
pag. 333. lin. 20. & 21.

I. & qui non amplius de mort. caus.
donat. pag. 334. lin. 12.

I. ei cui de mort. caus. donat. *ibid.*
lin. 16.

I. pœnales §. ult. ad leg. falcid. *ibid.*
lin. 23.

ut subditur in fine hujus leg. pag.
335. lin. 14.

I. cum qui. in fin. infr. de usucap.
pag. 336. lin. ult.

I. si mulier 3. de condit. ob causam.
pag. 338. in fin.

I. infr. init. d. tit. quand. dies legat.
ced. pag. 339. lin. 15.

I. pecunia supr. de usur. *ibid.* lin. 24.

I. nomen §. unus de legat. 3. pag.
340. lin. 14.

d. I. si cui legetur §. hoc autem.
ibid. lin. 5. ab infr.

I. nam vobis . . . de ann. legat. pag.
341. lin. 6.

I. cum qui eod. tit. *ibid.* lin. 21.

I. a vobis l. in singulos. I. filiæ supr.
de ann. legat. l. 1. C. quand. dies le-
gat. vel fideic. cedat. l. sicut legatum
in hunc annum vel annum decimum
peti non potest, &c. pag. 342. lin. 3.
& seqq.

§. ex his inst. de Attilian. tut. *ibid.*
lin. 15. & 16.

ex hac l. si in libertatibus, pag. 343.
lin. 1.

Cassius in commentariis suis scripsit,
pag. 344. lin. ult.

d. l. 1. §. quæ onerandæ. pag. 345.
in fin.

I. si cui legetur. §. hoc autem suprà
de legat. infr. pag. 347. lin. 8. & seq.
ab infr.

I. 3. §. + nos generaliter, pag. 225.
lin. 23.

I. Paulus, §. + 2. *ibid.* lin. 27.

I. + nec servus, de pecul. . . . I. +
naturales, I. + quæcumque, eod. tit. de
act. & obligat. pag. 226. lin. 16. & seqq.

I. + cum in testamento, pag. 227.
lin. 1.

I. libertus 20. §. + libertus, & seq.
pag. 228. lin. 19.

I. + ei, qui non amplius, *ibid.* lin.
9. ab infr.

d. + I. ei, qui. *ibid.* lin. 5. ab infr.

I. pœnales, §. + pen. pag. 229. lin. 2.

ut subditur in fin. + §. 3. b. l. *ibid.*
lin. 25.

I. + eum qui, pag. 230. lin. 27.

I. si mulier + 10. de condit. caus.
dat. pag. 231. lin. 7. & seq. ab infr.

I. + 7. init. d. tit. quand. dies le-
gat. ced. pag. 232. lin. 9.

I. + pecunie, *ibid.* lin. 14. & 15.

I. nomen, §. + uni, *ibid.* lin. 12. ab
infr.

d. l. si cui legetur, §. + hoc autem,
& + l. 22. quand. dies legat. ced. pag.
233. lin. 5. & 6.

I. + a vobis, *ibid.* lin. 14.

I. + eum qui 138. *ibid.* lin. 27. & 28.

I. a vobis, l. in singulos, l. filie,
supr. de ann. legat. l. 1. C. quand. dies
legat. vel fideic. ced. l. + 58. supr. de
usufr. Sicut legatum in hunc annum
vel annum decimum peti non potest,
&c. *ibid.* lin. 5. & seqq. ab infr.

§. + sed ex his, pag. 234. lin. 6.

ex hac l. & + l. si in libertatibus,
ibid. lin. 26.

+ Gajus in commentariis suis scripsit,
pag. 235. lin. 7. ab infr.

d. l. 1. §. + in summa. pag. 237.
lin. 9.

I. si cui legetur, §. hoc autem, + §.
& ideo, supr. de legat. 1. *ibid.* lin. 16.
ab infr.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

I. i. §. ult. infr. de bonor. possess.
contr. tabull. pag. 348. lin. 1. & 2.

I. jam dubitati . . . supr. de hered.
instit. pag. 350. lin. 13. & 14.

I. intercedit. supr. h. tit. ibid. lin. 6.
& seq. ab infr.

Quod si legatum sit uxori si à libe-
ris impuberibus non nupserit legatum
debetur, quia per hujusmodi conditio-
nem magis cura liberorum, quam vi-
ditas injuncta videtur, pag. 353. lin.
8. & seq.

I. in hoc judicium §. si convenerit
supr. commun. divid. ibid. lin. 16. &
seq. ab infr.

nov. 22. de nupt. 143. ibid. lin. 7.
ab infr.

I. bonis §. hoc sermone de V. S.
ibid. lin. penult.

Ambrosius lib. 1. de Abraham cap.
4. pag. 354. lin. 16. & seq. ab infr.

Si mulieri legatum sit si Titio nou-
nupserit, legi, id est *Juliae & Papiae*,
locus non est, conditio de non nuben-
do limitata ad certam personam remit-
titur, quia non tollit libertatem nubendi,
pag. 355. lin. 12. & seqq.

I. continuis . . . de V. O. ibid. lin.
12. ab infr.

I. si ita legatum §. 2. supr. de legat.
1. pag. 357. lin. 7. ab infr.

I. filiamf. infr. quand. dies legat. eod.
pag. 358. lin. 21. & 22.

I. si enim legatum infr. h. tit. ibid.
lin. pen. & ult.

Romani solebant adhibere servos vel
liberos ad custodiam sepulchrorum, pag.
361. lin. 18. & 19.

I. 3. §. stare supr. de eo per quem
fact. erit, pag. 363. lin. 12. & 13.

I. tali facti stipulatione. §. 1. supr.
de jur. dot. ibid. lin. 15.

I. sed si hoc §. cum vir & §§. seq.
supr. h. tit. I. 2. & 5. C. de indict. vi-
duit. tollend. pag. 366. lin. 9. & seqq.

d. I. demonstratio. §. quod autem,
pag. 367. lin. 14.

I. Severinam . . . infr. h. tit. pag.
368. lin. 10. & 11.

I. cum ita & dd. seqq. infr. h. tit. pag.

I. i. §. + pen. infr. de bonor. possess.
contr. tabul. ibid. lin. 9. ab infr.

I. jam + dubitari, pag. 239. lin. 14.

I. + intercidit, ibid. lin. 30.

Quod si legatum sit uxori, si a libe-
ris impuberibus non nupserit, legatum
+ non debetur, quia, &c. pag. 241. lin.
8. & seqq.

I. in hoc judicium, §. si + conveniat,
ibid. lin. 21.

nov. 22. de nupt. + cap. 43. ibid. lin.
29.

I. + boves, ibid. lin. 33.

lib. 1. de Abraham cap. + 3. pag.
242. lin. 1.

Si mulieri legatum sit, si Titio non
nupserit, legi id est *Juliae & Papiae*,
locus non est: conditio de non nuben-
do limitata ad certain personam + non
remittitur, quia non tollit libertatem
nubendi, ibid. lin. 24. & seqq.

I. + continuus, ibid. lin. 35.

I. si ita legatum, §. + 1. pag. 244.
lin. 3.

I. + filiumf. infr. quand. dies legat.
ced. ibid. lin. 28. & 29.

I. si + cui legatum 92. ibid. lin. 9.
ab infr.

Romani solebant adhibere servos vel
libertos ad custodiam sepulcrorum,
pag. 246. lin. 22. & 23.

I. 3. §. + plane, pag. 247. lin. 29.
& 30.

I. tali + facta stipulatione, ibid. lin.
32.

I. sed si hoc, §. cum vir, & + dd.
ll. seqq. supr. h. tit. I. 2. & 3. C.
de indict. viduit. tollend. pag. 249. lin.
18. & 19.

d. I. demonstratio, §. + at si condi-
tionaliter, pag. 250. lin. 8.

I. + pater Severianam, ibid. lin. 15.
ab infr.

I. + sed si hoc, §. ult. I. cum ita,

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

369. lin. 18. O' 19.

ex hac l. talis §. sed et si de legat. i.
pag. 370. lin. 19. O' 20.l. pecunia. §. i. de legat. 2. pag.
375. lin. 9. ab infr.l. is qui sub conditione. supr. h. tit.
... d. l. is qui sub conditione. pag.

376. lin. 5. O' 6. O' 18. 19.

Si Stycho cum contubernali sua li-
bertas relicta sit sub conditione si ra-
tiones reddiderit, eisque decē legata
sint sub eadem conditione, Stycho mor-
tuuo antequam rationes reddiderit quæ-
ritur an contubernialis ejus fiat libera,
& admittatur ad legatum. Paulus in
hac lege distinguit aut pariatio l. ait l.
3. de cond. indeb. pariare paria facere
l. 14. §. proinde. Styrhus pariator est,
id est redditis rationibus parem rationem
fecit cum herede quæ dicebatur de ma-
numiss. l. pen. §. conduceres de jur. im-
munit. aut reliqua nulla sunt, & hoc
casu mulier libera erit, & legatum af-
sequitur ... quod si Styrhus reliquato-
r fuerit id est reliqua debeat, con-
ditio rationum reddendarum etiam mu-
lieri injuncta videtur, &c. pag. 378.
lin. 6. O' seqq.

l. si servi. C. ad l. Jul. de adult.

pag. 379. lin. 3.

d. l. uxorem. §. concubinae d. l. que-
situm. §. uxori. ibid. lin. 13. O' 14.l. Bonis §. ult. infr. de V. S. ibid.
lin. 22.Plin. lib. 2. cap. 7. de faturia . pag.
380. lin. 4.l. si vicini. C. de nupt. ibid. lin. 23.
l. sub divorcio supr. h. tit. pag. 382.
lin. antepen.l. si quis mihi . . . de legat. i. ibid.
lin. pen.

cap. mayores. §. item quæritur. versf.

O' seg. pag. 251. lin. 24.

ex hac l. O' t l. talis. §. sed et si,
pag. 252. lin. 5. & 6.

l. t si pecunia, pag. 255. lin. 20.

l. is , t cui sub conditione . . . d.l.
is , t cui sub conditione , ibid. lin. 15.
& seqq. ab infr.Si Styrhus cum contubernali sua li-
bertas relicta sit sub conditione , si ra-
tiones reddiderit , eisque decē legata
sint sub eadem conditione: Styrhus mor-
tuuo antequam rationes reddiderit , quæ-
ritur , an contubernialis ejus fiat libera,
& admittatur ad legatum? Paulus in
hac lege distinguit , t aut pariatore , aut
reliqua habente deceperit . (Pariator
est , qui acceptum cum expenso aqua-
vit: unde paria facere ; l. 40. §. ult.
de statuliber. l. ult. §. ult. de dol. mal.
O' met. except. l. pen. §. conductores ,
de jur. immunit. Columell. libr. 1. cap.
8. Senec. epist. 9. & 19. Et eadem ana-
logia idem Senec. epist. 101. O' de ira
libr. 3. cap. 25. de benefic. libr. 2. cap. 30.
O' libr. 3. cap. 10. Senec. alter natur.
quest. libr. 4. Plin. libr. 7. epist. 19. & in
panegyr. Hinc pariare in l. 4. §. 5. de
manumiss. & pariatio in l. ult. §. 3.
de condic. indebit. Pariatori opponitur
reliqua habens in h. l.) Si reliqua nul-
la sunt , hoc casu mulier libera erit,
& legatum affequitur . . . Quod si Styr-
hus reliquato fuerit , id est reliqua
debeat , conditio rationum reddendarum
etiam mulieri injuncta videtur , &c. pag.
257. in princ.

l. t servi , ibid. lin. 16. ab infr.

d. l. uxorem , §. t codicillis , d. l.
questitum , §. t uxores , ibid. lin. 7. ab infr.

l. t boves , pag. 258. lin. 2.

Plin. lib. 2. cap. 7. de t Portuna , ibid.
lin. 18. O' 19.

l. si t vicinis , ibid. lin. 17. ab infr.

l. sub t diversis , pag. 260. lin. 10.

l. si t mihi O' tibi , ibid. lin. 11.

cap. mayores , §. t dormientes , ibid.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

- perdurare de baptism. pag. 383. lin. 16. lin. 26.
 & 17.
- & idem libr. 8. epist. 16. pag. 385. lin. 13.
- l. si ita legatum dies leg. ced. §. 1. de legat. 1. pag. 388. lin. 17.
- l. inter stipulationem §. sacram. de V. O. ibid. lin. 6. ab infr.
- l. iubemus . §. ult. C. ad Trebell. pag. 392. lin. 4. & seq. ab infr.
- l. si quis vita §. ult. infr. de statulib. pag. 396. lin. 14. & 15.
- l. cum pater . §. fideic. de legat. 2. ibid. lin. ult.
- l. ult. §. prim. de administr. rer. ad civit. pertinent. pag. 399. lin. 13.
- cujus verba referuntur init. l. pag. 404. lin. 20.
- ut scriptum est init. h. l. pag. 404. lin. antepen.
- §. sublata infr. h. l. pag. 405. lin. 9.
- Ita quod dicitur init. h. l. ibid. lin. 10.
- init. h. l. & §. si filio. infr. h. l. ibid. lin. 5. ab infr.
- quaeratur referuntur init. h. leg. pag. 406. lin. 8.
- h. hoc autem h. l. ibid. lin. 19.
- §. 1. supr. h. l. sed si ante infr. h. tit. pag. 409. lin. 6. & seq. ab infr.
- l. 1. §. pupillus . l. quod diximus.
- l. servus communis. supr. de auctor. tut. pag. 410. lin. 9. & 10.
- l. si heres supr. de condic. furtut. pag. 412. lin. 11. & 12.
- auth. hoc jus pertectum in fin. C. de SS. Eccles. ibid. lin. 14.
- l. facto . infr. h. tit. pag. 413. lin. 4. pag. 423. lin. 9.
- l. si patroni §. qui fideicommissum. infr. h. tit. ibid. lin. 8. & seq. ab infr. & denuo pag. 433. lin. 22.
- l. facta §. si suspecta infr. h. tit. pag. 418. lin. 2.
- l. Marcellus init. vers. quod autem, ibid. lin. 21.
- l. in bello . §. si deportatum de captiv. & postlim. reversi. pag. 421. lin. 28.
- l. 2. §. si fideic. si quis aliqu. testar. prohib. pag. 423. lin. 10.
- l. si servus . §. si onus de legat. 1. ibid. lin. 12.
- Et idem libr. 8. epist. 18. pag. 261. lin. 13. ab infr.
- l. si ita legatum , §. 1. de legat. 1. pag. 263. lin. 11. & seq. ab infr.
- l. inter + stipulantem , §. sacram , pag. 264. lin. 3.
- l. jubemus , §. + pen. pag. 266. lin. 17. ab infr.
- l. si quis + ita , pag. 268. lin. 4. ab infr.
- l. cum pater , §. + fidei heredum , pag. 269. lin. 16.
- l. ult. §. + pen. pag. 270. lin. 5. ab infr.
- cujus verba referuntur in + §. 2. h. l. pag. 273. lin. 8. ab infr.
- ut scriptum est in + §. 2. h. l. pag. 274. lin. 6.
- d. §. + quamquam , h. l. ibid. lin. 15.
- Ita quod dicitur in + §. 2. h. l. ibid. lin. 17.
- d. + §. in filii , h. l. pag. 275. lin. 2.
- §. + 2. supr. h. l. l. sed + et si ante, infr. h. tit. pag. 277. lin. 7.
- l. 1. + l. pupillus , l. quod + dici-
mus , l. + si servus , ibid. lin. 20.
- l. + si servus , in pr. vers. quod si , supr. de condic. furtiv. pag. 278. lin. 33.
- auth. hoc jus + porrectum , ibid. lin. 18. ab infr.
- l. + ex facto , pag. 279. lin. 9. pag. 285. lin. 19.
- l. si patroni , §. qui + fideicommis-
sam , ibid. lin. 28. & 29. & pag. 292. lin. 2.
- l. facta , §. si + cum suspectam , pag. 282. lin. 10.
- + §. 1. h. l. 3. ibid. lin. 26.
- l. in bello , §. + ergo de metallo , pag. 284. lin. 22.
- l. 2. §. si + fidei ejus , pag. 285. lin. 19. & 20.
- l. si servus 50. §. + si quis , ibid. lin. 21. & 22.

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

1. sed & qui h. tit. pag. 424. lin. 13.
 1. properandum. §. si autem. C. eod.
 pag. 425. lin. 16. & 17.
 1. hereditates. C. de hered. inst. pag.
 427. lin. 15. & 16.
 1. cum qui vestigial de V. S. ib. lin. 22.
 Quoties quis substitutus est decreto, puta vulgariter, &c. ibid. lin. 25.
 1. si fideicommissum de condit. in
 debit. pag. 429. lin. 15. & 16.
 1. eam pater . . . de legat. 2. ibid.
 lin. 4. & seq. ab infr.
 1. i. l. facta. §. si dando. infr. h. tit.
 pag. 430. lin. 5.
 1. eum qui. §. ult. l. interdum quo
 tiens. infr. de V. O. ibid. lin. 13. & 14.
 1. scimus. §. sed quia quidem. C. de
 jur. deliber. ibid. lin. 22. & 23.
 1. sed si. §. i. de judic. ibid. lin. 25.
 1. diem de condit. & dem. pag. 431.
lin. antepen.
 1. si mulier. §. ult. quod met. caus.
 pag. 433. lin. 1.
 1. ita tamen. §. suspectam . . . h.
 tit. ibid. lin. 21. & 22.
 1. qui heredi. §. cum hereditas. supr.
 de condit. & dem. ibid. lin. 25. & 26.
 1. si patroni. §. qui fideicommissam.
 infr. h. tit. pag. 441. lin. 17.
 1. quid sit fugitivus, de ædilit. edict.
 ibid. lin. 27.
 §. legatarios. inst. de testam. pag.
 442. lin. 21.
 1. si fideicommissum §. post de judic.
 pag. 444. lin. 16.
 1. cum decem ad leg. falcid. l. Pa
 pinianus. §. eo autem de inoff. testam.
 pag. 449. lin. 5. & seqq. ab infr.
 1. 2. §. sed si legatum si quis alio
 testar. proh. ibid. in fin.
 d. l. cum decem. pag. 450. lin. 12.
 1. qui filiam. infr. h. tit. pag. 451.
lin. antepen.
 1. pater. §. ejus heres de legat. 3.
 pag. 452. lin. 2. & 3.
 1. ita tamen. §. Trebellianam. infr.
 h. tit. pag. 452. lin. 6.
 Et Papinianus libri 18. Responsorum
 scripsit etiam naturales filios efficere, ut
 conditio deficiat, ibid. lin. 16. & 17.
 1. generaliter. §. cum autem in is

- † ex h. l. pag. 286. lin. 3.
 l. properandum, §. † sin autem 3.
 ibid. lin. 10. ab infr.
 l. † hereditatis, pag. 288. lin. 4.
 l. † eum, qui vestigal, ibid. lin. 10.
 Quoties quis substitutus est † directo,
 ibid. lin. 12.
 l. † fideicommissum, pag. 289. lin.
 18. & 19.
 l. † cum pater, ibid. lin. 34.
 d. † l. 7. l. si cui pure, §. 2. l. facta,
 §. † si dandæ, infr. h. tit. ib. lin. 41.
 l. eum, qui 41. §. † i. l. interdum
 pura 74., infr. de V. O. ibid. in fin.
 l. scimus, §. † & hec quidem, vers.
 sed quia quidam, pag. 290. lin. 6. & 7.
 l. † sed & si 28. ibid. lin. 9.
 l. † dies, pag. 291. lin. 2.
 l. si mulier, §. † penult. ibid. lin.
 17. ab infr.
 l. ita tamen, §. † qui suspectam,
 pag. 292. lin. 1.
 l. qui heredi, §. † sed cum suspectam,
 ibid. lin. 5.
 l. si patroni, §. † quid ergo, vers.
 sed nec illud, pag. 296. lin. 45. & seq.
 l. † quis sit fugitivus, §. i. de ædi
 lit. edict. pag. 297. lin. 3. & 4.
 §. † legatariis, ibid. lin. 30.
 l. si fideicommissum, §. † tractatum,
 pag. 298. lin. 14. ab infr.
 l. cum † dotem, ad l. falcid. l. Pa
 pinianus, §. † meminisse, vers. eo autem,
 de inoff. testam. pag. 302. lin. 8. & 9.
 d. l. † i. vers. sed si legatum, ibid.
 12.
 d. l. cum † dotem, ibid. lin. 22.
 l. qui † filium, pag. 303. lin. 24.
 l. † uxorem 41. §. ejus heres, ibid.
 lin. 28.
 l. ita tamen, §. † Trebellianum, ibid.
 lin. 31. & 32.
 Et Papinianus libro † 8. responsorum
 scripsit, &c. ibid. lin. 9. ab infr.
 l. generaliter, vers. † nisi ipsi liberi

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

- sine justa sobole & ibi glossa C. de in-
stit. & substit. *ibid. lin. 30.* & seqq.
- l. filium definimus de his qui sunt sui
vel alien. jur. *ibid. lin. antepen.* & pen.
- l. pater Severinam, §. & ita, de con-
dit. & dem. d. l. jubemus. §. fin autem
L. 2. C. de condit. insert. pag. 453. lin.
14. & seqq.
- cap. 1. §. et si dicentibus de alienat.
feud. in usib. feudor. pag. 456. lin. 31.
- Papiniatus ait fundo instructo per fi-
deicommissum relicto, medii temporis
augmenta fructuum & partuum, & de-
trimenta fatalium, id est quæ facto de-
minuta sunt, fideicommissio contineri.
pag. 457. lin. 17. & seqq.
- l. contrario de vulgar. & pupillar.
pag. 458. lin. 5. ab infr.
- l. legatum. §. 1. de legat. 2. pag.
459. lin. 5. ab infr.
- §. Se rogo. pag. 460. in rubric. 1.
1. cum proponeretur, in fin. de legat.
2. *ibid. lin. 14.* & 15.
1. 3. §. vos generaliter de impens. in
res dotat. fact. *pag. 461. lin. 19.* & 20.
- l. lis cui, infr. quando dies legat. ced.
... d. l. lis cui, *ibid. lin. 28.* & seqq.
- l. 22. *ibid. in rubric. ult.*
- Cujac. 8. obs. 1. pag. 462. lin. 25.
- l. qui sc. de judic. pag. 464. lin. 15.
auth. contra rogatus. C. h. tit. pag.
467. lin. 14.
- l. cum filiosfamilias. supr. de legato.
pag. 468. lin. 6. & 7.
- l. si heres de legat. 1. *ibid. lin. 34.*
- §. Si quis servum. pag. 470. in ru-
bric. 1.
- l. poenalis. in fin. ad l. falcid. *ibid. lin. 8.*
- Ulpian. libr. reg. tit. 24. . . . Ulpian.
eod. loco, *pag. 471. lin. 3.* & 9.
- l. 4. 5. h. tit. *ibid. lin. 8. ab infr.*
- l. donari §. 1. de donat. pag. 474.
lin. 5. & 6.
- l. ille à quo §. 1. supr. h. tit. pag.
475. lin. 1.
- l. cogi. §. sed & si quis. supr. h.
tit. pag. 476. lin. antepen.
- l. si ex affe. §. 1. supr. famil. ercisc.
pag. 477. lin. 8. ab infr.
- l. Stichum. §. aliquando. infr. de so-
lut. *pag. 478. lin. 21.* & 22.
- sine justa sobole, pag. 304. lin. 3. & 4.
- l. filium + eum definimus, *ibid. lin.*
7.
- l. pater + Severianam, §. + ita, de
condit. & dem. + l. jubemus, §. fin
autem, C. h. tit. l. + 1. C. de condit.
insert. *ibid. lin. 21. & 22.*
- cap. 1. §. + & si clientulus. pag.
306. lin. 28.
- Papiniatus ait, fundo instructo per fi-
deicommissum relicto, medii temporis
augmenta + fructuum & partuum, & de-
trimenta fatalium, id est quæ + fato de-
minuta sunt, fideicommissio contineri.
ibid. in fin. ad 307.
- l. + centurio, pag. 307. lin. 10. ab
infr.
- l. legatum 116. §. 1. de legat. + 1.
pag. 308. lin. 1.
- §. + te rogo, *ibid. in rubric. 3.*
- l. cum + proponebatur, *ibid. lin. 9.*
ab infr.
- l. 3. §. + nos generaliter, de impens.
in res dotal. fact. *pag. 309. lin. 25.*
- l. + is, cui . . . d. l. is cui, *ibid.*
lin. 32. & 33.
- l. + 21. *ibid. in rubr. ult.*
- Cujac. 8. obs. + 2. pag. 310. lin. 11.
- l. qui + se dicit, pag. 311. lin. 12.
auth. contra + cum rogatus, *pag. 313.*
lin. 6.
- l. cum filiosfamilias, supr. de + legat.
1. *ibid. lin. 32.*
- l. si + heredes 124. pag. 314. lin. 5.
- §. Si quis + filium. *ibid. in rubr.*
ult.
- l. + paenales, *ibid. lin. antepen.*
- Ulpian. libr. reg. tit. + 22. §. 5. . . .
Ulpian. + d. libr. tit. 24. §. 28. pag.
315. lin. 25. & 27.
- l. 4. + supr. h. tit. *ibid. lin. 45.*
- l. donari, §. + 2. pag. 317. lin. 18.
- l. ille, a quo, §. + 2. *ibid. lin. 5.*
& seq. ab infr.
- l. cogi, §. + & generaliter, pag. 319.
lin. 7.
- l. si ex affe, + supr. famil. ercisc.
ibid. lin. 19. & seq. ab infr.
- l. Stichum, §. + aditio, pag. 320.
lin. 6.

S P E C I M E N E R R O R U M .

Edit. Tolosan.

xxx

Edit. mea.

I. filio pater. supr. de legat. 2. pag.
479. lin. ult.

d. §. si quis pag. 482. lin. 13.

l. i. §. si heres supr. h. tit. C. de
hered. act. pag. 485. lin. 6. & 7.

l. furiosus . §. i. de adquir. hered.

l. ult. §. sin. vero. C. de curat. fu-
rios. pag. 491. lin. 1. & 2.

l. cum pater . . . de legat. 3. pag.
494. lin. 14. ab infr.

l. de pupillo. infr. de solut. ib. lin. 26.

§. istæ autem. inst. quib. ex cauf.
mantum. pag. 496. lin. 17.

l. foeminas de pecun. ibid. lin. 21.

l. ille a quo. §. si de testamento.
infr. h. tit. pag. 497. lin. 19.

§. restituta. inst. de fideic. her. pag.
502. lin. 15.

l. falcidæ ad l. falcid. pag. 505. lin. 3.

l. cum pater . . . de legat. 1. pag.
508. lin. 11. & 12.

§. si itaque de act. pag. 509. lin. 18.

Et dubitandi causam significat Pau-
lus. pag. 510. lin. 19.

& Paulus in hac l. respondet, ibid.
lin. antepen.

l. pro herede . . . supr. de petit. he-
redit. pag. 514. lin. 13. & 14.

l. Papinianus §. ult. supr. de inoffic.
test. pag. 518. lin. 9. & 10.

l. liberta . . . de negot. gest. ib. lin. 11.

l. si mulier . . . supr. h. tit. pag.
525. lin. 23. & 24.

l. quod in rerum. supr. de usur. ibid.
lin. 27. & 28.

l. ult. §. ubi autem. C. h. tit. pag.
526. lin. 1. & 2.

l. 2. & 3. supr. de oper. serv. pag.
530. lin. 6. & 7.

l. heres a debitore . §. quod si stipu-
latus, de fidejuss. pag. 532. lin. 5.

l. pen. 6. 2. infr. de except. rei ju-
dic. ibid. lin. 10. & 11.

l. ita tamen. §. si præceptis, supr.
h. tit. ibid. lin. 20. & 21.

l. cum bonis . . . supr. de adquir.
heredit. ibid. lin. 30. & 31.

l. si adrogator . §. sed an impuberis
supr. de adopt. pag. 536. lin. 16.

l. Titia cum Testamento . . . de
legat. 3. pag. 537. lin. 23.

l. filio pater, supr. de legat. + 1. ibid.
lin. ult.

d. §. + sed & si quis . pag. 322. lin. 22.

l. i. §. si heres supr. h. tit. + l. ult.
C. de hered. act. pag. 324. lin. 10.

l. furiosus in princ. de adquir. heredit.
l. ult. §. + sin autem 3. pag. 327. lin.
8. & seq. ab infr.

l. cum pater . . . de legat. + 2. pag.
330. lin. 5.

l. + pupillo, ibid. lin. 7.
§. + justæ autem, pag. 331. lin. 12.

l. feminas, de + procurat. ibid. lin. 16.

l. ille , a quo , §. + quid ergo , +
supr. h. tit. ibid. lin. 8. & seq. ab infr.
§. + sed quia heredes, pag. 334. lin.
10. ab infr.

l. + falcidie legis 24. pag. 336. lin. 24.

l. cum pater . . . de legat. + 2. pag.
338. lin. 22. & 23.

§. + sic itaque, pag. 339. lin. 8.

Et dubitandi causam significat + Pa-
pinianus ibid. lin. 14. ab infr.

Et + Papinianus in hac l. respondet,
pag. 340. lin. 1.

l. pro herede . . . de + adquir. he-
redit. pag. 342. lin. 5.

l. Papinianus , §. + pen. pag. 344.
lin. 23.

l. + liberto, ibid. lin. 24.

l. + mulier 22. pag. 348. lin. pe-
nult.

l. quod + in fructus, pag. 349. lin. 2.

l. ult. §. ubi autem , C. + de bon.
que liber. ibid. lin. 12.

l. + 3. & 4. pag. 351. lin. 16. &
seq. ab infr.

l. heres a debitore , §. quod si + sti-
pulator, pag. 352. lin. 4. ab infr.

l. pen. + in fin. pag. 353. lin. 2.

l. ita tamen, §. + sed si eidem, ibid.
lin. 10. & 11.

l. + eum bonis , ibid. lin. 19.

l. si adrogator , §. sed an + impuber-
is, pag. 355. lin. 33.

l. Titia cum testamento . . . de le-
gat. + 2. pag. 356. lin. 20.

SPECIMEN ERRORUM.

Edit. Tolosan.

Edit. met.

- I. ult. C. de SS. Eccles. pag. 538. lin. 34.
 I. sed si ante. supr. h. tit. pag. 540.
 lin. 19. & 20.
 I. mulier. §. dubium. supr. h. tit.
 pag. 541. lin. 12. ab infr.
 I. poenales. §. ult. . . . ad I. falcid.
 pag. 543. lin. pen. & ult.
 I. I. §. intra . . . de success. edict.
 pag. 545. lin. 21. & 22.
 I. plane §. si filium. §. ult. de le-
 gat. I. pag. 546. lin. 15.
 ut actio de dolo quæ jure veteri fi-
 nitur anno utili, Constitutione Justinia-
 ni biennio continuo, ibid. lin. 24. & 25.
 I. si mandata . . . mandat. ibid. lin. 31.
 I. I. §. de illo . . . supr. h. tit. pag.
 548. lin. 13. & 14.
 I. judicio. C. si advers. solut. ib. in fin.
 Quod si instituatur sub conditione ca-
 fuali, vel mixta, vel in defectum ejus
 conditionis sit exheredatus, institutio nul-
 la & irrita est, pag. 549. lin. 2. & seqq.
 I. is qui . . . de condit. & dem. pag.
 552. lin. 10. & 11.
 §. Cum Praetore. ibid. in rubric.
 I. si mulier. §. si met. caus. quod
 met. caus. pag. 555. lin. 15. & 16.
 I. si quis alicui. de hered. pag. 556.
 lin. 4.
 §. ut autem. inf. de actionib. pag.
 557. lin. 24. & 25.
 I. pecunia §. actiones de V. S. pag.
 559. lin. 6.
 I. pupilli debitor. §. I. infr. de so-
 lut. ibid. lin. 11. ab infr.
 ait Paulus in hoc §. pag. 561. lin.
 ante pen.
 I. fideicomissa. §. si quis dotem.
 de legat. 3. pag. 563. lin. 12.
 I. debito infr. de fidejuss. pag. 564.
 lin. 18. & 19.
 I. paterf. . . . supr. de adopt. pag.
 565. lin. 10. & 11.
 I. z. I. pervenisse. de hered. vel act.
 vendit. pag. 567. lin. 15. & 16.
 I. si quis ædes. de servit. rustic. pag.
 568. lin. 4. & 5.
 d. §. mandato I. cum pater. pag. 569.
 lin. 14.
 Nov. 115. cap. 5. ibid. lin. 22.
 I. demonstratio. §. causa. de condit.

- I. † ut inter 24. pag. 357. lin. 8.
 I. sed † et si ante. pag. 358. lin. 9.
 I. mulier 22. §. † si heres, ibid. lin.
 4. & seq. ab infr.
 I. poenales, §. † pen. pag. 360. lin.
 17. & 18.
 I. I. §. † si intra, pag. 361. lin. 21.
 I. plane † si filium, §. qui rogatus
 ibid. lin. 6. ab infr.
 ut actio de dolo, quæ jure veteri fi-
 nitur anno utili, constitutione † Con-
 stantini biennio continuo; pag. 362. lin. 4.
 I. si † mandatu 59. ibid. lin. 9.
 I. I. §. † quamquam, pag. 363. lin.
 4. I. † indebito, ibid. lin. 23.
 Quod si instituatur sub conditione ca-
 fuali vel mixta, & in defectum ejus con-
 ditionis † non sit exheredatus, institu-
 tio nulla & irrita est; ibid. lin. 27.
 I. is, † cui. pag. 365. lin. 24.
 §. cum † prator. ibid. in rubric. ult.
 I. si mulier, §. si metu † coactus §.
 pag. 367. lin. 25.
 I. si quis alicui. de † adquir. here-
 dit. ibid. lin. 6. ab infr.
 §. † vi autem, pag. 368. lin. 7. ab infr.
 I. pecunia 178. §. † actionis, pag.
 369. lin. 10. & seq. ab infr.
 I. pupilli debitor, † in princ. pag. 370.
 lin. 8.
 ait † Valens in hoc §. pag. 371. lin.
 25.
 I. fideicomissa; §. si quis † decem,
 pag. 372. lin. 19. & 20.
 I. † debitori, pag. 373. lin. 3. & 4.
 I. † si paterfamilias, ibid. lin. 26.
 I. z. † §. pervenisse, pag. 374. lin. 7. &
 seq. ab infr.
 I. si quis ædes, de servit. † urban.
 pag. 375. lin. 15. & 16.
 d. §. † mando I. cum pater. pag. 376.
 lin. 5.
 nov. 115. cap. 5. ibid. lin. 18. & 19.
 I. demonstratio, §. † quod autem,

S P E C I M E N E R R O R U M .

LI

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

- & dem. pag. 572. lin. pen. & ult.
 1. cohæredi. §. cum filiæ, de vulgar.
 & pupillar. pag. 575. lin. 8. ab infr.
 1. filiusf. §. cum quis erit rogatus.
 de legat. 1. pag. 576. lin. 6. & 7.
 1. ubi pure. §. 2. supr. h. tit. pag.
 577. lin. 23.
 1. 1. §. sed quoties. supr. h. tit. pag.
 580. lin. 19.
 1. cum quidem. C. de impuber. &
 aliis subst. pag. 582. lin. 12. ab infr.
 1. cum pater. §. donationes. de le-
 gat. 2. 1. Pamphilio. de legat. 3. pag.
 583. lin. 8. & seq. ab infr.
 1. rem in bonis. §. 1. de acquir. rer.
 domin. pag. 584. lin. 12. ab infr.
 Idem de catechizand. rudib. cap. 13.
 pag. 586. lin. 7. ab infr.
 1. liberta . . . de ann. legat. pag.
 588. lin. 20. & 21.
 1. non ita. de adopt. pag. 595. in fin.
 Athenas apolog. 2. de fugâ, pag. 596.
 lin. 2.
 1. cohæredi. §. qui suspectam. de
 vulgar. & pupillar. pag. 597. lin. 11.
 Videbatur hæc esse voluntas patris,
 ut omnibus fratribus superstitibus resti-
 tueretur, pars illius ex duobus, qui de-
 cederet sine liberis, quia exceperat bona
 eorum materna ex quo exceperat testa-
 tor ab onere fideicommissi bona materna,
 bona propria Phœbi, & Heracliæ, & cum
 testator voluit bona materna liberorum
 prioris matrimonii, venire ad Polycra-
 tem, qui erat susceptus ex alia uxore,
 satis aperte voluit, ipsum vocari ad bo-
 na paterna, exceptio bonorum mater-
 norum inducit fideicommissum, quod
 ad bona paterna . . . Voluntas patris
 colligitur etiam alio argumento, quod
 Polycrates ipse rogatus erat accepto cer-
 to pretio restituere hereditatem fratribus,
 unde nulla erat invidia, eundem intelligi
 substitutum fratribus, id est Phœbo &
 Heracliæ, et si suscepti essent ex alia ma-
 tre, propter mulierem onus fideicom-
 missi. pag. 596. in fin. ad 597.
 1. ei cui infr. de mort. caus. donat.
 pag. 599. lin. 6. ab infr.
 1. 1. §. ult. de legat. 3. pag. 600. lin. 2.
 Anton. Faber. 4. conject. 14. ibid.
 lin. 3.
- pag. 378. lin. 14.
 1. cohæredi, §. + quod si heredem,
 pag. 379. lin. ult.
 1. filiusf. §. + cum erit rogatus, pag.
 380. lin. 11.
 1. ubi pure, §. + 1. pag. 381. lin. 9.
 1. 1. §. sed + & quotiens, pag. 382.
 in fin. ad 383.
 1. cum + quidam, pag. 384. lin. 15.
 1. cum pater, §. + donationis, de le-
 gat. 2. 1. + Pamphilo de legat. 3. pag.
 384. lin. pen.
 1. rem in bonis, + de adquir. rer. do-
 min. pag. 385. lin. 24. & 25.
 Idem de catechizand. rudib. cap. +
 16. pag. 386. lin. 8. ab infr.
 1. + liberto, pag. 387. lin. 4. ab infr.
 1. + nam ira, pag. 392. lin. 26.
 Athanas. apolog. 2. de fuga, ibid. lin.
 27.
 1. cohæredi. §. + quod si heredem, pag.
 393. lin. 13.
 Videbatur hæc esse voluntas patris,
 ut omnibus fratribus superstitibus resti-
 tueretur pars illius ex duobus, qui de-
 cederet sine liberis, quia exceperat bona
 materna: ex quo exceperat testator ab
 onere fideicommissi bona materna, bona
 propria Phœbi & Heracliæ, & cum te-
 stator voluit bona materna liberorum
 prioris matrimonii + non venire ad Po-
 lycratem, qui erat susceptus ex alia uxo-
 re, satis aperte voluit ipsum vocari ad
 bona paterna: exceptio bonorum ma-
 ternorum inducit fideicommissum quoad
 bona paterna . . . Voluntas patris col-
 ligitur etiam alio argumento, quod Po-
 lycrates ipse rogatus erat, accepto certo
 + prædio restituere hereditatem fratribus:
 unde nulla erat invidia, eundem intel-
 ligi substitutum fratribus, id est Phœbo,
 & Heracliæ, et si suscepti essent ex alia ma-
 tre, propter + mutuum onus fidei-
 commissi. pag. 393. lin. 3. & seqq.
 1. ei, cui, + ff. de mori. caus. donat.
 pag. 394. lin. 13. ab infr.
 1. 1. §. + pen. ibid. lin. 8. & seq. ab infr.
 Anton. Faber, 4. conject. + 15. ibid.
 lin. 7. & seq. ab infr. g i j

Edit. Tolosan.

Edit. mea.

- I. ille à quo. §. si de testamento ff.
h. tit. pag. 601. lin. 7. ab infr.
ipsi Imp. satis indicant in hac lege
se hoc jus inducere exemplo constitutio-
nis D. Marci, pag. 602. lin. 3. & seqq.
I. pupillus supr. de adqu. hered. pag.
608. lin. 18. & 19.
I. restitutā. §. pupillus . . . ff. h. tit.
ibid. lin. 23. & 24.
I. obligari. §. hereditatem de auctor.
præstand. ibid. lin. 24. & 25.
& quidem soli tutori si pupillus in-
fans sit, vel curatori furiosi fideicom-
missum reperiri potest, etiam sine erro-
re fidejussionis sub. de rato; quia he-
reditas non restituitur tutori, vel cura-
tori, tamquam nudo procuratori, sed
tamquam idoneo defensori, qui domini
loco habetur. pag. 609. lin. 1. & seqq.
Plaut. in Curul. pag. 610. al. ult.
in fin.
- I. ille, a quo, §. t quid ergo, pag.
395. lin. antepen.
ipsi Imp. satis indicant in hac lege,
se hoc jus inducere exemplo constitutio-
nis D. t Autonini, pag. 396. lin. 5.
I. pupillus, t ff. de adqu. hered. pag.
399. lin. ult.
I. restituta, §. t sed et si pupillo, pag.
400. lin. 4. & 5.
I. obligari, §. hereditatem, t ff. de
auctor. tutor. ibid. lin. 5. & 6.
& quidem soli tutori, si pupillus in-
fans sit, vel curatori furiosi, fideicom-
missum t restitui potest, etiam sine one-
re fidejussionis vel cautionis de rato;
quia, &c. ibid. lin. 16. & seqq.
- Plaut. in Cucul. 1. 3. 48. & seqq.
ibid. in fin.

Ex paucis fragmentis Græcis in hoc vol. II. insertis.

καὶ εἰς τὸ μεγάλῳ πελέντας βαλὼν, ἵν
σύγκλιπτον καλέσοιν, ό δέμης τοιότοις κέρδε-
σιν καταιχύνεται ἀλλὰ νόμῳ εἴτι παρ
αὐτοῖς οὐ τὰ τοιαῦτα απαγορεύων κέρδην.
pag. 45. prope fin.

quas vocant ήμιοκίας, id est semisses.
ibid. lin. antepen.

Ινα καὶ τὸ σύμβολον τῆς δεσποτείας δία
τὸ ὄνομάτων δέσποτος ἐπειδήξηται, καὶ γάρ
καὶ τοῖς αὐθράποις ἐδός τοῦτο ποιεῖται σύμ-
βολον δεσποτείας ἐπειδὴν δικέται ανη-
σώται κεταδίτεναι αὐτῷ τὰς προσηγορίας.
pag. 319.

ιπέροχα, seu prævalentia. pag. 528.

καὶ εἰς τὸ μεγάλῳ πελέντας βαλὼν, ἵν
σύγκλιπτον καλέσοιν, ό δέμης τοιότοις κέρ-
δεσιν καταιχύνεται ἀλλὰ νόμῳ εἴτι παρ
αὐτοῖς, οὐ τὰ τοιαῦτα απαγορεύων κέρδην.
pag. 36. in princ.

quas vocant ήμισεις, id est semisses;
ibid. lin. 8.

Ινα καὶ τὸ σύμβολον τῆς δεσποτείας δία
τὸ ὄνομάτων δέσποτος ἐπειδήξηται: καὶ γάρ
καὶ τοῖς αὐθράποις ἐδος τοῦτο ποιεῖται σύμ-
βολον δεσποτείας, ἐπειδὴν οικετας ανή-
σώται, μετατιθένεται αὐτῷ τὰς προσεγο-
ρίας. pag. 219.

ιπέροχα. pag. 350.

Errores in editione mea, culpa typographi admissi.

Pag. 15. lin. 10. solvere debet, soluturum. ibid. lin. 10. ab infr. impedi-
tus, impedito. pag. 44. lin. 11. id est, id est. pag. 82. lin. 8. ab infr. est
vici, est vice. pag. 150. lin. 13. certatus, certatum. pag. 246. lin. 21. custo-
diant, custodian. pag. 278. cſſet, effet.

Similes, si qui sunt, ex te corrige. Vale. Dabam
Neapoli die XXVII mensis Julii M. DCC. LXXVII.

LUDOVICO

XIV.

REGI

CHRISTIANISSIMO.

EX CHRISTIANISSIME,

*Dictata in scholis Tolosanis in Claudii Tryphonini libros
disputationum xxxi. & in varias partes digestorum & codicis Ve-
stræ Majestati jure optimo offero. Hæ sunt fruges in solo ve-
stro enatæ, vestro sumptu, & stipendiis exultæ & redactæ.
Tryphoninus unus e jurisperitis, qui D. Antonino a secretiori-
bus consiliis fuere, mea qualicumque opera illustratus, in Re-
gum Maximi manus venire gaudet, pristinam dignitatem sibi
salvam esse suasus, si Vestræ tuitionis gratia donetur. Non in-
tempestive Vestræ Majestati civilium studiorum præmia offero,
inter pacis tot terra marique victoriis partæ initia. Hæc sunt
pacis, quam intra Regni fines fovisti, dulces usuræ, dum bellum
in hostiūm provincias transfertur. Pacis beneficio lœta omnia spe-
ramus; & studiorum, quæ sunt pacis decora, pleniorem restitu-
tionem. Bellicæ laudi non minimum em bis Vestræ Majestati ac-
cedet incrementum, civiles & militares laudes, æquo fædere ne-
æ optime convenient Principi. Felix qui Germanum virtutum
& victoriarum participem natus es. Notus in fratrem animi
paterni. Felix qui Delphinum virtutum omnium socium, &
æmulum educas. Vestræ Majestati gratulatur Gallia cum univer-
so orbe Christiano, de pace restituta. Publice fatentur omnes,*

Horat.carm.
libr. 2.

eam pacem imposuisse hostibus, & tot victiarum non jucundiorem fructum sibi acceptum ferre, quam pacem & quietem orbis occidui. In longos annos fruere (Rex Christianissime) pace data, tanquam proprio beneficio. Bello & armis hostes vici, eosdem in ævum vivendo vince. Vive regno, & Tuis, ac reipublicæ Christianæ. Universitatem Tolosanam B. Ludovici Regis filiolam & alumnam ama, ejusque vota in Vestræ Majestatis obsequium, & devotionem certantia suscipe.

Vestræ Majestati

Addictissimus & observantissimus
subditus & famulus.
ANT. DADINUS ALTESERRA
U. J. Professor, & Decanus
Universitatis Tolosanæ.

Tolosæ 4. Octobris
1678.

E L E N C H U S

RECITAT. AUCTORIS IN JUS CIVILE.

VOLUMEN I.

I	N Claud. Tryphon. libros disput.	
xxi.		pag. 1.
	De petit. hereditatis Digest.	85.
	Si pars heredit. petat.	141.
	De possessoria heredit. petitione.	147.
T	I De fideicomm. heredit. petitione.	ibid.
	De petitione heredit. C.	148.
	De reivindicat. D.	154.
	De reivindicatione C.	198.
	De pignorib. & hypothecis D.	207.
T	I In quib. caus. pign. vel hypoth. ta-	
	cit. contrahat. D.	242.
O	S Que res pignor. D.	249.
	Qui potior. in pignor. D.	254.
	De distract. pignor. D.	271.
	Quibus modis pign. vel hypoth. sol-	
	vat. D.	277.
	De adil. edict.	294.
	De evictionibus D.	349.
	De evictionibus C.	403.

VOLUMEN II.

	De usuris D.	5.
	De usuris C.	29.
	De Jure dotium D.	38.
	De pactis dotalib.	75.
	De fundo dotali D.	84.
	Z Solutio matrimonio D.	91.
	De adquirend. vel omittend. here-	
	dit.	125.
	De jur. delib. & de adquir. here-	
	dit. C.	186.
	De repudianda vel abstinentia here-	
	dit.	200.
	De conditionibus & demonstrati-	
	bus.	202.
	Ad Senatusconsult. Trebellian. D.	
	273.	
	Ad Senatusconsultum Trebellianum	
	C.	293.

IN TITULOS VOLUMINUM, QUI DESIDERANTUR.

VOLUMEN III.

De jur. patronat. D.	
De obsequ. parent. & patron. pra-	
ftand.	
De oper. libertor.	
De bon. libertor.	
De libert. universitat.	
Si quid in fraud. patron.	
De manumissionib.	
De manumiss. vindict.	
De manumiss. testamento.	
De fideicommiss. libertat.	
De adempt. libertat.	

De statuliber.	
Qui sine manumiss.	
Qui & a quib. manumiss.	
De jure aureor. annulor.	
De natalib. restituend.	
De liberal. caus.	
Qui ad libertat.	
Si ingen. esse dicat.	
Ne de stat. defunct.	
De collus. detegend.	

VOLUMEN IV.

De adquir. rer. domin.	
------------------------	--

De interdict.
Quorum honor.
Quod legator.
Ne vis fiat ei, qui in possess.
De tabul. exhibend.
Ne quid in loc. sacr. fiat.
*Ne quid in loc. public. vel itiner.
fiat.*
De loc. public. fruend.
De via public. & itiner. public.
De fluminib.
Ne quid in flumin. public. fiat.
De rip. munient.
De vi & de vi armat.
Uti possideris.
De superficiebus.
De itiner. atque privat.
De aqua cottidian. & aestiv.
De rivi.
De fonte.
De cloacis.
Quod vi aut clam.

De remissionibus.
De praecario.
De arboribus cædendis.
De glande legenda.
De homine libero exhibendo.
De utrubi.
De migrando.
De Salviano interdicto.
De fidejussor. & mandator. D. & C.
De solution. & liberat. D. & C.

VOLUMEN V.

De furtis D.
Ad municipal. & de incol.
De decurionibus.
De vacation. & excusat. muner.
De jur. immunitat.
De secund. nupt. C.
De bonis maternis.
De bonis quæ liberis.

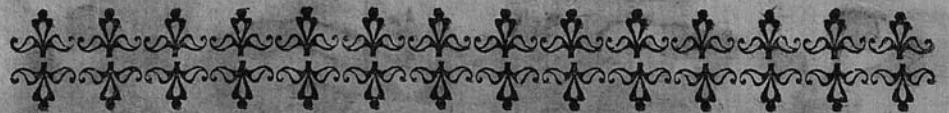

CLAUDIUS TRYPHONINUS JURISCONSULTUS.

LAUDIUS Tryphonius seu Tryphoninus fuit unus è studiis Papiniani, & inter familiares Alexandri Severi Imp. cui a consiliis quoque fuit cum Ulpiano & aliis clarissimis jurisconsultis, teste Lampridio in ejus vit. Idem fuit assessor Papiniani praefecti prætorio, ut ipse indicat in l. cum in fundo, §. + pen. de jure dot. & Paulus in l. ult. de jur. fisc. Tryphoninus Scævola familiariter usus est, l. 12. §. + i. ff. de distr. pignor. l. 19. init. de castrensi. pecul. Tryphonino rescripsit Antoninus; l. 1. C. de Judæis. Tryphoninus scripsit notas ad libros Scævolæ digestorum; l. nec fideicomissa, de legat. 3. l. cum quis decedens, §. nuptura, l. pater, §. quindecim, eod. tit. l. a testatore, de condit. & dem. ubi laudat Scævolam, magno ingenio, inquit, de jure aperto respondebit; l. generali, §. filius, de usufruct. legat. ubi Cujac. Claudius, inquit, interpres fuit brevitatis Scævolæ sive explanator. Hic præter notas ad Scævolæ libros, scripsit libros disputationum XXI. quorum reliquæ sparsim extant variis digestorum locis, quos quotidiana recitatione consectari Deo juvante mihi propositum est, tamquam utiliores exercitandis & excolendis ingenii ad palestram juris civilis.

Cujac. 7. obser. 2. Anton. Faber in l. filius §. 1. de inoffic. testam.

RECITATIONES IN LIBROS XXI. DISPUTATIONUM CLAUDII TRYPHONINI.

Ad L. ult. de fugitiv.

I servus fugitivus in arenam se dederit, ut sc. depugnaret cum bestiis, potestatem domini non effugit, ex rescripto D. Pij, id est non evitat quominus domino reddendus sit, ex hac l. Ratio dubitandi esse videbatur, quæ desumitur ex ipsa lege, quod servus fugitivus in arenam se dando, videbatur absolvendus a potestate domini propter periculum discriminis vitæ, videbatur ei remittenda pena fuga propter meritum discriminis vitæ, videbatur redempta libertas vita discriminis. Multa sunt privilegia militum propter periculum militiae, ob id mitius punitur fugientur nec torquentur; l. 3. §. 1. ff. de re militar. ob id quoquo modo testari fugitivum possunt; l. milites, C. de testam. milit. Mulieribus quoque concessum est priuilegium dotis propter partus periculum; l. assiduis, §. 1. C. qui potior. in punitur; l. i. ignor. Sed servus fugitivus si se in arenam dederit, sive ante pugnam ad bestias, C. de serv. sive post pugnam, domino reddendus est, ut subjungitur a Tryphonino, ne forte perfugit. Marculnia furto sublata, aut majore maleficio commisso, vitanda poenæ causa in aretial. lib. 11. e. nam se daret. Propterea servi fugitivi, nec usucapi nec longo tempore praescribi pigr. 55. A pe- posunt, ne servorum fuga ex quacumque causa domino dannosa sit; l. i. C. dibus didicere h. tit. Servos fugitivos ad gladium damnari jussit Macrinus Imp. Capitolin. in manus peccatorum ejus vita servos, qui a dominis fugissent, repertos, ad gladium ludi deputabat. re proterva. Tempore belli civilis tantus fuit servorum fugitivorum numerus, ut Vestales Non miror fu- publice vota conceperint pro avertenda fuga servorum; Dio libr. 48. rem, qui fu- gitivus erat.

Ad L. 6. de in rem verso.

EX contractu filii. vel servi in patrem vel dominum datur actio de peculio, vel de in rem verso. Hoc distat actio de peculio ab actione de in rem verso, quod actio de peculio datur in patrem non in solidum, sed quatenus est in peculio, actio de in rem verso datur ultra peculii modum, in id omne quod verum est in rem patris, vel domini, etiam si nullum sit peculium. Actio de peculio in patrem vel dominum perpetua est, quamdiu filius vel servus in potestate est, mortuo filio est temporalis, id est annalis; l. i. §. 1. ff. quand. de peculio.

pecul. ast. annal. est, l. 7. C. quod cum eo qui in alien. potest. est Actio de peculio concurrit cum actione de in rem verso, nam actio de peculio datur in patrem vel dominum, quatenus est in peculio, & si nihil sit in peculio, datur de in rem verso actio in id omne quod in rem versum est, & judex, qui addictus est actioni de peculio, primum cognoscit quid sit in peculio, & si non sit peculium, vel non sit in solidum, inquirit & condemnat quatenus in rem versum est. Et hoc est quod dicitur in §. *præterea, inst.* quod cum eo qui in alien. potest. est, unam esse actionem de peculio & de in rem verso, tamen duas habere condemnationes, quia condemnatio fit primum in id quod est in peculio, & si non sit peculium, vel non sit in solidum, condemnatio fit in id quod in rem versum est: & actio de peculio dicitur continere actionem de in rem verso, quia in actione de peculio venit id quod in rem versum est, si peculium non sit in solidum, & tunc actio de in rem verso est adjectio actionis de peculio; *l. si filiusf. h. tit.* ex contractu servi mutua pecunia, in dominum datur actio de in rem verso, non modo si statim pecunia versa sit in rem domini, etiamsi prius fuerit in peculio, id est pecunia mutua accepta sit, ut esset in peculio, mox mutato consilio, versa sit in rem domini, sed hoc toties verum est, quoties servus rem domini gerens, id est servus actor rem domini gerens, locupletiorem eum facit nummis peculiariibus. Alioquin si dominus servo peculium adimat, nec vendat eum cum peculio, aut vendat rem peculiarem, & pretium exigat, non datur actio de in rem verso, sed de peculio, ut ait Ulpian. in l. 5. §. ult. h. tit. quia actio de in rem verso datur in dominum ex contractu, vel negotio ipsius domini. Ratio subjungitur a Tryphonino in *hac l.* ne si hoc verum esset, actionem de in rem verso dari in dominum, quoquomodo locupletior factus esset dominus ex mutuo dato servo, quod esset in peculio, etiam priusquam rem peculiarem venderet dominus, teneretur de in rem verso, quia hoc ipso quod servus rem in peculio haberet, locupletior fieret dominus, cum peculium non sit servi, nisi precario: quod aperte falsum esse ait Tryphoninus.

Ad L. 225. de verb. signif.

HÆc lex pertinet ad edictum ædilium, quo venaliciarius, id est mangi servorum venalium, praestat servum furem fugitivum erronem non esse, noxaque solutum esse, alioquin tenetur redhibitoria; *l. 1. §. ajunt adiles, l. 4. l. ult. ff. de ædil. edict.* *l. si legati servi, de legat.* *1. M. Tull. 3. officior.* Nec vero in *prediis solum jus civile ductum a natura malitiæ fraudemque vindicat, sed* *in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur.* Qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, praestat edicto ædilium; Gell. lib. 4. cap. 2. In edicto ædilium curulum, qua parte de mancipiis vendendis cautum est, scriptum sic fuit, quis fugitivus errore sit, noxaque solutus non sit. De servis fugitivis proprium caput fuisse in edicto ædilium, inde colligitur, quod Ulpianus in *l. + quis sit, ff. de ædil. edict.* querit quisnam sit servus fugitivus, & servum fugitivum esse ait, ex Ofilio & Cælio, qui fugæ causa a domino abiit. Tryphoninus in *hac l.* fugitivum esse definit, non cum solum consilium fugiendi a domino suscepit, sed qui ipso facto fugæ initium mente, id est e mente deduxit, ut & furem, adulterum, aleatorem non dici ex sola animi propositione, sed hujusmodi crimina assumpto, id est tentato aliquo actu intelligi, & ideo fugitivum & erronem, non ex solo animo, sed ex aliquo actu intelligi. Animus solus fugitivum non facit, nisi sequatur aliquis actus, id est initium seu arreptio fugæ, nuda cogitatio criminis non est obnoxia poenæ, si in animi secreto steterit. Cogitationis poenam nemo patitur; *l. cogitationis, ff. de pœn.* Hieronym. ad Pamphilach. *Quamdiu non profero cogitata, maledicta non crima sunt, imo ne ma-*

4 RECIT. IN TRYPHONIN.

Iedicta quidem, quæ aures publicæ nesciant. Scelus tentatum & incepsum pro perfecto habetur ; *l. is qui cum telo.* C. ad L. Cornel. de sicar. Et hoc est quod dicitur in l. 1. C. Th. ad L. Jul. de ambit. nihil interesse inter coeptum ambitum atque perfectum , cum pari forte , leges scelus, quam sceleris puniant voluntatem . Hoc distat fugitivus ab errone , quod erro est pusillus fugitivus , fugitivus est magnus erro . Proprie erro est , qui non quidem fugit , sed frequenter vagatur , & die in res nugatorias consumpto , ferius domum redit ; *d. l. t quis sit, §. errorum.*

RECITATIONES IN LIBR. II.

disputation. Tryphonini .

Ad L. 46. de pact.

Si legatum , vel fideicommissum relictum sit sub conditione vel in diem , heres tenetur cavere legatario datis fidejussoribus de legato præstanto existente die vel conditione ; *l. 1. & tot. tit. ut legat. vel fideic. servand. caus. cav.* quod constitutum est optima ratione , nimirum voluntatis defuncti tuenda gratia ; *l. 2. C. ut in poss. legat.* ut legatum sit in tuto remedio cautionis . Nihil tamen vetat quin a legatario cautio heredi pacto remitti possit , quia & a testatore testamento remitti potest ex constitutione D. Marci ; *d. l. 2. l. cum Artemidoram, l. scire, C. ut in poss. legat.* & ita argumentatur Tryphoninus in hac l. cum ait , pactum inter heredem & legatarium factum , ne ab eo satis accipiatur legati servandi causa valere , ut in hoc quoque servetur defuncti voluntas ex constitutione D. Marci , nimirum si testator testamento remisit cautionem . Hoc etiam argumento utitur D. Marcus in *d. l. 2. C. ut in poss. legat.* reipub. interesse , ut satisfatio , quæ voluntatis defuncti tuenda gratia in legatis & fideicommissis introducta est , ejusdem voluntate remitti possit : quocumque enim judicio voluntatis cautio legati vel fideicommissi remitti potest , quod & iisdem verbis proditum est in *l. avia* , §. ult. infra , *de condit.* & demonstrat . Valet argumentum ab his quæ fiunt testamento , ad ea quæ fiunt pacto , & cautio legati vel fideicommissi pacto remitti potest , quia & testamento remitti potest : fallit tamen argumentum in quibusdam casibus , ut satisfatio de utendo fruendo boni viri arbitratu , testamento remitti non potest ; *d. l. scire,* ne fructuario detur occasio male utendi fruendi , hujusmodi tamen cautio pacto remitti potest . A legatario pacto semel remissa cautio heredi , ex poenitentia revocari non potest , ut sub-jungit Tryphoninus hic , cum cuilibet liceat sui juris persecutionem , aut spem futuræ perceptionis deteriorem facere , id est cuilibet liceat pacto suo juri renunciare ; *l. pen. C. de pact.* Nec obstat quod satisfatio hujusmodi est juris publici , quod pactis privatorum tolli non potest , quia ex edicto prætoris heres petenti legatario cavere debet , sed nihil vetat a legatario satisfactionem pacto remitti , quia satisfatio pro præstita habetur , si legatarius eam remiserit , nec stetit per heredem quominus satisfactionem sit oneri satisfactionis .

Ad L. 38. de negat. gest.

TItius mutuam pecuniam accepit ab amico sine usuris , id est sine stipulatione usurarum , (in mutuo enim non debentur usurae , nisi ex mora , vel stipulatione ; *l. Titius, infra, de prescript. verb. l. 3. C. de usur.* Jo. Chrysostom. in Matt. homil. 18. cap. 3. δένεται δέ εγκαίδηστο μετά τῶν τὸν λέγει

λέγει συμβόλων, ἀλλὰ τὸν χρῆσιν αἴπλως. Hoc vero mutuum non usurarum illud fœnus appellat, sed simplex beneficium commodandi. Et idem in eundem homil. 65. cap. 3. καὶ τοῖς διαιρούσι τοῖς τόκῳ αἴπιλλαχμένοις: Οὐ in mutuis absque fœnore. Unde fœnus distinguitur a mutuo; l. principalibus, infra, de reb. cred. Plaut. in asinaria: Nam si mutuas non potero, certum est sumam fœnore;) postea idem amici absentis ultro negotia gerenda suscepit, quæsitum est an teneatur actione negotiorum gestorum præstare usuras pecuniae creditæ ante administrationem. Tryphoninus in hac l. hac distinctione usus est, aut dies solvenda pecuniae cessit tempore administrationis, aut nondum cessit; priore casu eum præstare usuras actione bonæ fidei, id est actione negotiorum gestorum ex mora, quia sibi solvere potuit, & a semetipso exigere debuit, & hoc ei imputatur quod a semetipso non exegit, quæ ratio adducitur etiam in eadem specie in l. 6. §. ult. supra h. tit. & in simili specie, nimur in tutori in l. quotiens, §. Ο. generaliter, infra, de administr. tutor. Posteriore vero casu, eum usuras non debere, quia nihil est quod ei imputetur cur pecuniam a se non exegerit ante diem, quod enim debetur in diem, ante diem peti non potest, licet ante diem solvi possit; l. stipulatio ista, §. inter incertam, l. continuus, §. cum ita, de V. O. l. quod certa die, de solut. Hinc suboritur alia quæstio, quænam debeantur usuræ, an eæ quibus aliis idem creditor foenerari solebat, an maximæ, id est centesimæ, hic enim est maximarum usurarum modus au denier douze. Videbatur, quod tentat Tryphoninus, idem dicendum in negotiorum gestore, quod in tutori, vel magistratu municipali seu curatore pecuniae publicæ, si tutor pecuniam pupillarem, vel magistratus municipalis pecuniam publicam in usus suos converterit, maximas usuras præstat, ex constitutione Severi & Antonini, ut proditum est in hac l. Ο. l. 7. §. pecuniae, §. que autem sunt, l. qui negotiationem, §. ex duobus, infra, de administr. tutor. l. r. C. de usur. pupillar. l. 3. C. arbitr. tutel. sed istius longe diversam esse causam ait Tryphoninus, non negatur enim tutorem, vel magistratum municipalem seu curatorem reipublicæ, qui pecuniam pupillarem, vel publicam in usus suos converterunt, maximas usuras præstare, quia cum gratuitam & integrum, id est abstinentem omni lucro fidem præstare debeant, & officium tutoris & magistratus municipalis sit gratuitum, si abutantur licentia administrationis, & pecuniam, quam administrant, in rem suam convertant, maximis usuris vice cujusdam poenæ subjici: interdum maiores usuræ infliguntur poenæ vice, ut hic, ob delictum in administratione, vel ob non solutam fortem vel usuras ad diem, sed poena non debet excedere legitimum usurarum modum; l. cum allegas, Ο seq. C. de usur. aliud dicendum esse in negotiorum gestore, qui ante administrationem bona ratione, id est bona fide mutuam pecuniam accepit ab amico, hic tenetur ad usuras, quas creditor accepturus erat ab alio, quia non alia de causa tenetur ad usuras, quam ob moram, quia sibi non solvit, nec præstat usuras ob dolum, quia pecuniam sibi sumpsit ex administratione & eam ad se transtulit, & multum interesse an negotiorum gestor fuerit debitor ante administrationem, an debitum nunc incipiat, id est coepit post administrationem, si enim debitum præcesserit gestionem, fatis esse ex non usurario fieri usurarium, ut concludit Tryphoninus in fin. legis, quæ ratio etiam est d. l. 6. §. ult.

Ad L. 54. de administr. tutor.

SI tutor clam & latenter pecuniam pupillarem in usus suos converterit, usuras legitimas, id est centesimas, præstat, ex constitutione Severi & Antonini; l. tutor qui repertorium, §. pecuniae, §. + quæ autem sunt, supra, h. tit. quod est vice poenæ; l. qui sine, de negot. gest. quod si tutor pecuniam pupillarem palam & aperte in usus suos converterit, puta si pecuniam pupillarem a contu-

tore mutuam acceperit, & caverit se eam debere sub certis usuris, quas alii debitores pupillo præstare solent, non præstat maximas usuras, sed usuras pupillares, quas alii debitores pupillo præstare solent, quia pupillari pecunia quasi sua non est abusus, non videtur fecisse contra constitutiones, quæ prohibent tutori pecuniam pupillarem in usus suos vertere; *l. Lucius*, §. *tutorem*, † *h. tit.* sibi non assumpsit pecuniam, id est clam & latenter, sed eam bona fide accepit a contatore, ut quilibet extraneus, id est ut quilibet alias debitor: inspiciendum est, an quis quid faciat quasi quilibet, an quasi talis; *l. t. si paterf.* ††. *V. si pro-*
bat. Et ad-
de l. 6. in pr.
ff. quod cu-
jusc. univer-
s. i. §. ult. infra, de usur.

Ad L. 44. de excusat. tutor.

EX oratione D. Marci ingenuus libertino tutor dari non potest, & si detur excusat, ut proditum est *init. h. l. & l. i. §. libertinis*, supra, *h. tit. l. 3. C. h. tit.* Et hoc constitutum esse propter disparem statum personarum, ne status ingenuitatis vilescat officio tutelæ libertinorum, satis colligitur ex his verbis *§. i. h. l.* Ob hanc conditionem diversitatem, ingenuus libertino tutor dati non potest, nisi sit penuria libertinorum eo loci; *d. l. i. §. libertinis*, ut de minoribus convenit non adstringi muneribus civilibus, nisi sit penuria civium; *l. 2. C. qui etat. lib. 10. l. ut gradatim*, §. *quotiens*, ff. *de munerib. & honor.* & tutela libertinorum excusantur, non modo ingenui proprie dicti, id est liberi nati, sed etiam libertini, qui jus anulorum aureorum a Principe impetrarunt, ex rescripto Severi & Antonini, ut subjungitur in hac *l. & d. l. i. §. libertinis*: pro ingenuis habentur liberti, qui jus anulorum aureorum impetrarunt a Principe, ad hoc ut excusentur a tutela libertinorum, adeoque fiunt ordinis equæstris; Tacit. *i. histor.* *Nec minor gratia Iculo Galba liberum, quem anulis donatum, equestri ordine Martianum vocitabant.* Et inde eis patuit via ad magistratus & dignitates; *l. unic. C. ad l. Visell. Capitolini. in Macrino: donatum autem anulis aureis patrocinante sibi liberto suo Festo advocatum fisci factum sub Vero Antonino:* idem vero non habentur pro ingenuis, quo excusentur a tutela liberorum patroni; *l. libertum*, §. *sed & si, infra, h. tit.* quod specialiter constitutum est favore patronorum. Si ingenuus tutor vel curator detur libertino donato anulis aureis, non excusatur ob conditionem diversitatem, quia libertini, qui habent jus anulorum aureorum, pro ingenuis habentur, ut subditur in *hac lege*. Quod si ingenuus tutor vel curator datus libertino antequam jus anulorum acciperet excusatus sit, idem post impetratum beneficium anulorum denuo tutor dari potest: & hoc probatur hujusmodi exemplo, quod tutor datus intra annum, ex quo reipublicæ causa abesse desit, excusatur, verum etsi semel excusatus fuerit, post annum ipse suo loco, tutor dari potest, id est quasi suo loco, cum semel excusatus sit, nunc voluit, aliis tutor dari potest, cessante causa excusationis; *l. si is qui tres, infra, h. tit.*

Ad L. 11. de SC. Silanian.

SI dominus a familia, id est a servis, per vim occisus dicatur, **SC. Silaniano** vetitum est, ne tabulae testamenti aperiantur, neve hereditas aedatur, priusquam de servis quæstio habita fuerit, suppliciumve sumptum de noxiis; *l. 3. §.*

3. §. quod ad causam, §. non tantum, ff. h. tit. nec modo de servis quæstio habenda est, immo & de servis testamento manumissis; l. 3. §. de his, infra, h. tit. Tacit. 13. annal. Factum & SG. ultiōnī juxta & securitati, ut si quis a suis servis imperfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem testo mansissent, inter servos supplicia penderent. Nec non de servis, quos vivus manumisit, ex constitutione D. Trajani; l. prox. in fin. supra, h. tit. Idemque juris esse de libertis, qui jus anulorum petierunt, id est petierunt & impetrarunt, ostenditur in hac l. Jus enim anulorum aureorum libertatis imaginem præstat, sed statum ingenuitatis non tribuit; l. 2. C. de jur. aureor. anul. hoc est donati aureis anulis, non habentur pro ingenuis per omnia, sed quo ad quædam quæ sunt expressa in jure.

Ad L. 13. de legat. præstand. contr. tabul.

Rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, non debentur legata, nisi quæ relicta sunt exceptis personis, id est parentibus, liberis, uxori, & nurui dotis nomine; l. 1. in pr. supra, h. t. l. ex duobus, §. ult. supra, de vulgar. & pupillar. l. ita tamen, §. quotiens, ad Trebell. Rescisso testamento autem per bonorum possessionem contra tabulas, non omnia præstat legata, quæ ab omnibus gradibus relicta sunt, puta ab instituto, & substituto, sed ea tantum quæ relicta sunt ab eo gradu, contra quem petitæ est bonorum possessio contra tabulas, quæ non semper petitæ contra omnes gradus heredum. Filius emancipatus est præteritus ab instituto, exheredatus a substituto, itaque petiit bonorum possessionem contra tabulas contra primum gradum heredum, ea demum legata præstabat, quæ exceptis personis relicta sunt ab instituto. Quid si emancipatus ab utroque gradu sit præteritus, an præstabat legata ab utroque gradu relicta exceptis personis? Julianus distinguit, aut institutus vivit tempore mortis testatoris, hoc casu filius emancipatus præteritus, petitæ bonorum possessio contra tabulas, ea legata præstabat, quæ a primo gradu relicta sunt liberis & parentibus: quod si nemo ex institutis vivit tempore mortis testatoris, hoc casu præteritus præstabat ea legata, quæ a secundo gradu relicta sunt: quod si nemo ex institutis & substitutis vivit tempore mortis testatoris, hoc casu præterito non datur bonorum possessio contra tabulas, quia nemo fuit qui potuerit ex iis tabulis adire hereditatem. Ut autem detur bonorum possessio contra tabulas duo exigimus, primum ut extent tabulae, & ex iis aliquis potuerit heres existere, quamvis id fecutum non sit; l. quod vulgo, supra, de bonor. possess. contr. tabul. quæ est etiam Tryphonini. Ergo præferito non datur bonorum possessio contra tabulas, sed bonorum possessio ab intestato unde liberi, quia testamentum destitutum est, quamobrem non præstabat legata. Quod si post mortem testatoris, ante aditam hereditatem instituti deceaserint, hoc casu petitur quidem bonorum possessio contra eos, quia semel adire potuerunt hereditatem: verum legata ab eis relicta non sunt præstanta, sed quæ a substitutis relicta sunt, atque ita fit ut contra unum gradum petatur bonorum possessio contra tabulas, & legata ab alio præstentur; l. 10. §. non omnia, supra, h. tit. Quod si institutus & substitutus vivant, verum nemo adeat hereditatem, hoc casu præteritus præstabat ea tantum legata, quæ ab instituto relicta sunt; l. at ubi, supra h. tit. Quod si institutus omiserit, hoc est repudiaverit hereditatem, hoc etiam casu præteritus præstabat ea tantum legata, quæ ab instituto relicta sunt, quamvis substitutus omitente instituto adierit hereditatem; l. sive autem, supra, h. tit. quod si heres institutus sub conditione casuali, conditione defectus sit, rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, tunc præstabuntur legata relicta a substituto: quod si heres scriptus sub conditione potestativa conditionem non impleverit, hoc casu præstantur legata relicta ab instituto, quia si

institutus sub conditione potestativa non pareat conditioni , proprie non videtur defectus conditione , sed pro eo habendus est ac si pure scriptus repudiasset hereditatum , ut subtiliter ait Tryphoninus in hac l. ex quo si filius heres institutus sub conditione potestativa , quæ talis sit , quam filius novissimo ejus vitæ tempore implere potuerit , qualis hæc , si Titio dotem dederit , non impleta conditio decesserit , heres ab intestato patri fuisse non dicetur ; l. ult. supra , de condit. institut.

Ad L. 48. de re judicat.

PRÆTORES in urbe jus dicebant , præfides vel proconsules in provinciis , prætores vel alii magistratus non judicabant per se , sed judges dabant ; l. i. supra , de jurisd. l. cum prætor , de judic. verum de certis causis extra ordinem cognoscebant , & ubi prætor jus reddebat decernere dicebatur ; l. ii. de justit. & jur. decretum est ubi causæ cognitio est prætore vel præside sedente pro tribunali ; l. nec quicquam , §. i. supra , de offic. procons. l. 4. §. si forte , de damn. infect. l. ubicumque de R. J. & decreta a prætoribus Latine interponi debent , ut ait Tryphoninus in hac l. Testamentum & codicillos quibuslibet verbis Græcis vel Latinis condi fas fuit ; l. quoniam , l. hac consultissima . C. de testament.

* Corrig. l. l. + rei pure , §. i. ff. ad Trebell. & hoc favore ultimarum voluntatum ; sed ubi pure . Et decreta prætorum non aliter quam Latine conscribi placuit , pro maiestate imper. adde l. ult. C. rii . Hac ratione in senatu & in foro a Romanis explosus usus linguae Græcae . de testam. tu-Sermone Græco ita abstinuit Tiberius , maxime in senatu , ut monopolii verbo , tel.

quod est Græcum , usurus prius veniam postularit ; Tranquill. in ejus vit. cap. 71. Dio. libr. 57. & quod constitutione Arcadii & Honorii judicibus tam Græca , quam Latina lingua sententias proferre licuit ; l. judges C. de senten. & interlocut. hoc constitutum est in gratiam Asiaticorum , ut colligitur ex ipsa inscriptione legis , quæ pertinet ad proconsulem Asiae , nimirum hac de causa , quod universa Asia lingua Græca ut vernacula uteretur ; Hieronym. in epist. ad Galat. in procem. Galatas exceptio sermone Græco , quo omnis Oriens loquitur , propriam linguam eandem pane habere , quam Treviros .

Ad L. 42. ff. ad L. Juliam de adulter.

Lege Julia de adulteriis , marito adulterum uxoris suæ occidere permittitur , non quemlibet ut patri , sed viles tantum famosasque personas , veluti histiones , mimos , libertos ; l. marito , supra , h. tit. quod si patronum , qui sit ex eo numero qui deprehensus interfici potest , libertus in adulterio suæ uxoris deprehenderit , queritur an impune occidat ; & Papinianus in l. si adulterium , §. pen. h. tit. ait durum videri , nam cuius famæ , multo magis vitæ parcere debet , & ut prius ait , liberto patroni famam laceſſere non facile conceditur . Quod si libertus adulterium commiserit cum uxore patroni , impune occidi posse ait Tryphoninus in hac l. optima ratione , ut matrimonia tuta sint & illæſa : & hoc est quod insinuat his verbis , ad tuenda matrimonia , eo respiciens Tacit. 3. annal. vix praesenti custodia manere illæſa conjugia . Et hanc ob causam liberti capite damnati ob adulterium cum matronis , domesticae disciplinæ tuendæ gratia ; Tranquill. in Julio cap. 48. Domesticam disciplinam in parvis ac majoribus rebus , diligenter adeo severeque rexit , ut libertum gratissimum , ob adulteratam equitis Romani uxorem , quamvis nullo querente , capitali pœna afficerit . Et idem in August. cap. 67. Proculum ex acceptissimis libertis mori coegit , compertum adulterare matronas . Quod si libertus , qui jus anulorum aureorum impetravit a Principe , adulterium perpetravit cum uxore patroni vel patrona sua , an ut libertus occidi potest , dubitatum fuit , quod liberti , qui jus anulorum impetrarunt ,

runt, pro ingenuis habentur; *l. sed si hac lege, §. sed si jus anulorum*, supra, de in jus vocand. Tryphoninus magis probat eum subjiciendum poenæ libertinorum, id est deprehensum in adulterio impune occidi posse ut libertum, vel libertinum, quod idem est hic: quoniam lege Julia de adulteriis liberti, qui jure anulorum donati sunt, pro libertinis habentur, in casu adulterii ad tuenda matrimonia, id est, ut jam dixi, ut matrimonia tuta sint a libertorum & domesticorum injuria, & ne beneficium Principis, id est jus anulorum, quod libertis datur a Principe, vertatur in injuriam patroni. Privilegium Principis in alienam injuriam porrigi non oportet; *l. impuberi*, supra, de administr. tut. *l. sed cum ab herede*, ad Trebell. *l. nec avus*, *C. de emancipat. liber.* Et hoc est quod ait Tryphoninus in fin. h. *l.* & deteriorem causam per istud beneficium patroni haberi non oportet. Lege Julia de adulteriis liberti, qui jus anulorum impetrarunt, habentur pro libertinis, & poena libertinorum tenentur in causa adulterii, quia imaginem non statum ingenuitatis habent, vivunt quasi ingenui, moriuntur ut liberti, nam in eorum successione sua patronis jura servantur; *l. ult. C. de jur. anul. aur. l. ult. C. ad leg. Visell.* ut in aliis casibus si dominus a familia occisus esse dicatur, de iis libertis, qui jus anulorum impetrarunt, proinde ac de ceteris quos vivus manumisit quæstio habebitur; *l. si exheredatus, §. ult. cum l. seq. ff. ad Silan.* sed nec a tutela liberorum patroni excusantur, quamquam quoad extraneorum tutelam attinet pro ingenuis habeantur; *l. liberum, §. † sed et si jus, ff. de excus. tut.*

RECITATIONES AD LIB. III.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 37. de minorib.

MINOR 25. annis in integrum non restituitur in executionibus poenarum, id est in actionibus poenalibus, quæ continent executionem, id est persecutio nem poenæ, ut puta si minor 25. annis actionem injuriarum intra annum omiserit, in integrum non restituitur, & post annum omissa repeti non potest; *l. si non convicti*, *C. de injur.* & præscriptio temporis actionum poenaliū ita currit minori, ut in integrum non restituatur adversus præscriptam actionem, quia actiones poenales sunt odiosæ, poenæ non sunt favorabiles, odiosæ actiones non restituuntur, ut poenales, quæ poenam non rem consequuntur.

Ad §. 1. ejusd. leg.

TELE Julia marito licet jure mariti accusare uxorem adulterii intra sexaginta dies sine calumnia, id est sine periculo poenæ calumniae, sine vinculo inscriptionis, ut ait Tryphoninus in hoc §. & Scævola in *l. is cuius*, §. ult. ff. ad *L. Jul. de adulter.* quod comprobatur *l. jure mariti*, *l. quamvis*, *C. eod. tit.* Tacit. 2. annal. *Exactum ē a Titidio Labeone Vestilia marito: cur in uxore delicti manifesta ultiōem legis omisisset, atque illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos, nec præterisse, satis visum de Vestilia statuere.* Sed si minor intra sexaginta dies accusationem non instituat jure mariti, Tryphoninus ait denegandam ei esse in integrum restitucionem, id est non restitui, ut post sexaginta dies jure mariti uxorem adulterii accusare liceat, quia minor, qui omissam actionem repeteret vult per restitucionem in integrum, quid aliud quam delicti id est calumniae veniam deprecatur? id est videtur calumniae veniam de-

Tom. VIII.

B

precari , & ad hoc desiderare se restitui in integrum , ut post tempus uxorem adulterii per calumniam accusare possit jure mariti , quo impune fas sit accusare uxorem adulterii sine metu poenæ calumniæ . Eodem sensu servos fugitivos si domino redditii sint , nihil aliud quam verbera deprecari dixit Hieron. in cap. 6. Matthæi : *velut si servi fugitiivi , post multum temporis dominum suum videant , nihil aliud nisi de verberibus deprecantur* . Familiaris & vernacula est hæc locutio auctori nostro , ut in l. tres tutores , infra , de administr. tut. non est propterea ceteris pœna deprecatio , quod ab uno jam exacta est . Et Cato apud Gelium 11. noct. Attic. cap. 8. *Albinus homo Romanus Grece res Romanas scriptitavit , veniam deprecatus ejus lingua imperitiæ , de quo Cato , ne tu , inquit , Aule nimium nugator es , cum maluisti culpam deprecari , quam culpa vacare* . Eadem analogia Virgil. 12. Æneid . *Equidem merui , nec deprecor , inquit , id est merui nec deprecor poenam , precibus a me amolior , removeo poenam* . Et M. Tull. pro Cæcina . *Quid huic tu homini facias , nonne concedas interdum , ut excusatione summa stultitiae , summae improbitatis odium deprecetur ?* Tacit. 1. annal. *Liberavitque Apuleiam lege majestatis , adulterii graviorem pœnam deprecatus* . Immo non injuria ei denegatur in integrum restitutio , utpote superflua , & non necessaria , quia post sexagesimum diem , mulierem adulterii accusare potest jure extranei , non quidem sine periculo pœna calumniæ , sed ei , qui confidit accusationi , id est marito , in quem non cadit suspicio calumniæ , qui non creditur animo calumniandi accedere ad accusationem , & qui non temere præsumitur accusare uxorem adulterii , qui certus est de meritis accusationis , calumniæ pœna non est timenda ; d. l. *jure mariti* . Praescriptio sexaginta dierum , qui dantur marito , ad accusandam uxorem adulterii jure mariti , currit etiam minori , ita ut in integrum non restituatur , ne detur laxior occasio marito impune accusandi uxorem adulterii jure mariti sine metu pœnae calumniæ : & praescriptio quinquennii , quæ objicitur minori ad tuendum statum defuncti , cui post quinquennium movebatur quæstio status , currit minori citra spem restitutionis , quia causa status publicam tutelam meruit , quæ præfertur utilitati minorum ; l. non esse , infra , ne de stat. defunct. l. si mater , C. eod. Et praescriptio triennii , quæ datur in lite seu instantia perimenda , currit quoque pupillo vel minori , ita ut in integrum non restituatur , salva actione in tutorem , vel curatorem ; l. properandum , §. ult. C. de judic. Secus praescriptio triginta vel quadraginta annorum currit quidem minori , sed ita ut in integrum restituatur ; l. sicut in rem , l. cum notissimi , C. de prescript. 30. ann. l. ult. C. in quib. caus. in integr. restit. non est necess. Et praescriptio biennii , quæ datur exceptioni non numerata pecuniæ , currit minori , ita ut restituatur ; l. *) si intra , C. de non numerata pecun. Et praescriptio trium mensium , qui dantur ad confectionem inventarii , currit etiam minori , sed restituitur , ut ei post tempus liceat inventarium facere ; l. scimus , §. + fin autem , C. de jur. deliberand. Et si minor intra diem non provocavit , in integrum restituitur , ut ei liceat appellare ; l. ait prætor , §. pen. supra , b. tit. l. i. C. si sep. in integr. restit. postulet. Minor si intra sexaginta dies uxorem adulterii non accusaverit , denegatur in integrum restitutio , quia videtur delicti , id est calumniæ veniam deprecari , & in delictis , & calumniantoribus , id est si minor calumniator fuerit , in integrum non restituitur . Minor in delictis non restituitur , sed mitius punitur ; l. si ex causa , §. nunc videndum , l. auxilium , de minor.

† v. si probat. Et recurre ad l. fin. C. si major fact. alien.

Ad §. in delictis ejusd. leg.

Regulariter minor in delictis in integrum non restituitur , ut poena relevatur , ut proditum est hic & in l. i. C. si adv. delict. utique si delictum sit atrocissimum , puta furtum vel damnum injuria datum , si minor furtum fecerit vel

vel damnum injuria dederit , non restituitur ut excusetur a pena furti vel damni dati , sed in hoc tantum restituitur , ut pro confessio , vel transacto habeatur , videlicet si ob inficiationem damnatus sit in duplum actione legis Aquiliae , quæ in confitentem est in simplum , in inficiantem in duplum , ad hoc restituitur , ut habeatur pro confessio , ut evitet pœnam dupli , vel si ob omissam transactionem furti damnatus fuerit in triplum vel quadruplum , ad hoc restituitur , ut non teneatur in plus , quam si transfigendi occasionem , quam habuit , per stultitiam & ætatis lapsum non amisisset ; l. si ex causa , §. nunc videndum , h. tit. minor igitur in delictis non restituitur , sed mitius punitur miseratione ætatis , ut definitur hic , & d. l. i. C. si advers. delict. cap. i. & 2. de delict. puer. & ita intelligendum est quod dicitur in l. fere in omnibus , de R. J. in omnibus fere penalibus judiciis ætati succurri , non ut pena penitus relaxetur , sed ut mitior imponatur favore ætatis . Olim in publicis criminibus certæ erant pœnae a legibus statutæ ; l. aliud fraus est , §. i. l. t. si qua pœna , infra , de V. S. l. i. §. sed non uniuersa , ad Turpill. ex quo si minor adulterium commiserit , in integrum non restituitur , ut pœna legis Juliae de adulteriis liberetur . Et hoc est quod ait Tryphoninus hic nullam depreciationm adulterii pœnam esse , id est non audiri depreciationm pœnam adulterii , quæ lege Julia statuta erat ; Tacit. 2. annal. de adulterio satis caveri lege Julia visum liberavitque Apuleiam lege majestatis , adulterii graviorem pœnam deprecatus , ut exemplo majorum propinquis suis , ultra ducentesimum lapidem removeretur . Minor frustra deprecatur pœnam adulterii , quia certa erat a lege , non arbitraria , etiam minori non remittitur pœna adulterii , si adulterium confessus sit , subaudi maxime si adulterium confessus sit , & præter probationes testium , confessio rei adfit , ultiro confitenti de maleficio non semper fides habenda est ; l. i. §. si quis ultiro , de quæst. sed confitenti facile creditur , si probationes adfit , quia confessio ultronea adminiculatur , & juvatur probationibus testium , & minori non remittitur pœna adulterii , quia tale crimen post pubertatem , id est a pubertate incipit , & minor a puberte compos est adulterii ; l. si minor , l. si adulterium , §. frates , infra , ad l. Jul. de adult. Quod si minor , ut legem persequamur , quid eorum commiserit , quæ lex Julia punit pro adulterio , puta si adulterii damnatam sciens uxorem duxerit , aut in adulterio reprehensam uxorem domi retinuerit , aut de adulterio uxoris quæstum fecerit , aut pretium pro comperto stupro acceperit , aut dominum suum præbuerit ad adulterium stuprum in ea committendum , qui omnes causis etiam continentur in l. mariti , infra , ad l. Jul. de adulter. & l. de criminis , C. eod. in his ætas non excusat a delicto , frustra legum auxilium invocat , qui committit in legem , ut eleganter ait Triphoninus in calce hujus leg. indignus est beneficio legis , qua minoribus succurritur per restitutionem in integrum , qui infringit legem Julianam de adulteriis coercendis . Eadem ratione deportatus in insulam , vel damnatus in metallum caret indulgentia Principis , si sententia judicis non paruerit , quia indignus est humanitate Principis , qui post damnationem commisit in legem ; l. fo. C. Th. de indulgent. crimin. & maritus ex interpretatione legis Juliae non potest uxorem accusare adulterii , cui lenocinium præbuit , cur enim accuset mores maritus , quos ipse ante corrupti aut postea probavit ? l. viro , l. cum mulier , supra , solvi. matrimon. nec ejus recipienda est appellatio , qui non detulit priori appellationi adversarii contra se interposita ; cap. constitutis , de appell.

RECITATIONES AD LIBR. IV.

disputation. Tryphonini.

Ad l. 19. de questionib.

Ture civili servi non audiuntur, vel torquentur in caput domini, quod juris more majorum comparatum esse ait M. Tull. pro Deiotaro: *Cum more majorum de servo in dominum ne tormentis quidem queri liceat, in qua questione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito.* Tacit. 2. annal. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit, & quia vetere SC. *questio in caput domini prohibebatur, callidus & novi juris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico jubet,* scilicet ut in libonem ex servis salvo SC. quereretur. Servi non torquentur in dominum, excepta causa adulterii, fraudati census, & majestatis; *l. 1. G. h. itit. l. extrario, h. tit.* lege Julia constitutum est, ut in causa adulterii servi audirentur in caput domini non sine questione. Et ita cum Octaviae Neronis uxori falsum adulterii cum servo crimen objiceretur, habitam de ejus ancillis questione, & vi tormentorum nonnullas adactas, ut falsa confiterentur, memorat Tacit. 14. annal. In incesto questio non habetur de servis, quia lex Julia cessat; *l. in incesto, h. tit.* nisi adulterio incestum adjunctum sit; *l. si quis viduam, eod. tit.* sed & in questione stupri, servi adversus dominum non torquentur; *d. l. extrario, §. 1.* In causa adulterii questio habetur de servis ejus, qui quæve adulterii postulatur; *l. si postulaverit, §. haberit, supra ad l. Julianam de adulter.* sive proprietatem sive nudum usum-fructum habeant, nam fructuarii servi in servitute fuisse videntur, nec tam proprietatis causa ad questione, quam ministerii pertinet; *§. de eoque, ejusd. leg.* Ergo etsi bona fide serviat reo servus alienus, interrogari potest per questione. Torquetur & is cui fideicommissaria libertas debetur, vel statuta libertas speratur; *§. sed & si servus, ejusd. leg.* quod non aliter admittit Tryphoninus in hac l. nisi aliorum questionibus oneretur. Ita etsi domiuus a familia occisus esse dicatur, ad ejus, cui fideicommissaria libertas relata est, tormenta non esse festinandum rescripsit D. Pius; *l. 1. §. sed in eo, supra, ad Silan. Is*, cui statuta libertas speratur, in causa adulterii torqueri potest aduersus dominum, id est statuliber in causa adulterii postulari potest, ut de eo questio habeatur, quia hereditis est, salva spe libertatis; *l. 8. in fin. supra. h. tit. l. 9. de statulib.* Nec modo marito, vel patre, sed & extraneo accusante in questione adulterii servi torquentur in caput domini; *d. l. extrario.*

Ad l. in bello de captiv. & postlim. revers.

Si quis captus sit ab hostibus fit servus hostium, sed si redierit ab hostibus postliminio recipit libertatem, civitatem, dominium bonorum, & pristina omnia jura; *§. si ab hostibus, inst. quib. mod. jus patr. pot. l. postliminii l. retro, h. tit.* Quintil. 5. inst. c. 16. ideo captivos si in patriam suam redierint liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Et postliminio locus est, sive bello, id est vi & virtute bellica ab hostibus receptus sit; *l. ab hostibus, G. de post. revers.* nec interest ut postliminio locus sit utrum captivus vi militari, an fallacia potestatem hostium evaserit; *l. nihil interest, infra, h. t.* sed magis postliminium locum habet si captivus bello, seu virtute bellica redierit ab hostibus, quod ideo placuisse initio h. l. ait Tryphoninus ex Servio, quia

quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis, quam in pace Romani esse voluerunt. Bene semper de civibus suis legislator civilis sperare solet, ut *hic & l. de hereditate, §. filius. in fin. infra, de castrrens. pecul.* Captum ab Antiocho Rege filium Scipio Africanus redimere non sustinuit, armis se eum recepturum confidens; Justin. lib. 31. *Nam neque de redimendo filio umquam tractavit, nec senatum de eo agere permisit, sed ut dignum majestate ejus erat armis se recepturum filium dixerat.* Et prius post cladem Cannensem redemptio captivorum vetita a senatu; Polyb. lib. 6. in fin. Et si captus ab hostibus in pace redierit, id est pace facta cum hostibus, etiam postliminii jure recipit civitatem & cetera omnia iura, etiam si de eo nihil actum sit pactis pacis, & hoc est quod dicitur *init. h. leg. & in d. l. postliminii*, postliminium esse in bello & pace. Postliminium etiam in pace competit, si quis pervenit ad exterros, & mox bello suborto, ab his captus sit, eorum servus efficitur, & habet jus postliminii, nisi foedere, id est pactis pacis cautum fuerit ne his esset jus postliminii, ut subjungitur *init. h. l. & d. l. postliminiis.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

Si pater ab hostibus captus fuerit servus hostium efficitur, sed status liberorum eius est in incerto, seu in pendenti, an captivitate patris sui juris facti sint, an adhuc sint in potestate patris. Mortuo enim patre apud hostes, ex quo captus est pater, liberi sui juris fuisse intelliguntur fictione legis Corneliae, quae fingit patrem defunctum apud hostes decepsisse primo captivitatis momento, reverso patre, fictione postliminii semper liberi in potestate patris fuisse creduntur, *ex hoc §. & l. bona, §. quod si filius, infra h. tit. l. 6. §. quatenus, de injust. rupt. l. si pater, de suis & legitim. & d. §. si ab hostibus, inst. quib. mod. jus patr. pot. solv.* Ideo ubi pater non est reversus ab hostibus, quæ medio tempore sunt adquisita per liberos, stipulatione, traditione, legato, non adquiruntur hereditati captivi, quæ lege Cornelia inducitur, id est non adquiruntur hereditati patris, qui si apud hostes deceperit habet heredes ex testamento fictione legis Corneliae, quæ fingit captivum defunctum apud hostes decepsisse primo captivitatis momento, ita ut si eo testamento alii, id est extranei heredes ex ase instituti sint liberis exheredatis, liberi nihil assequantur ex bonis acquisitis medio tempore, vel si alii ex parte heredes instituti sint una cum liberis, liberi succedant in bonis quæsitis cum coheredibus ex partibus hereditariis, sed propria sunt ipsorum liberorum, quod Tryphoninus verius ait, cuius sententiam comprobat *l. bona, §. quod si filius, infra, h. tit.* Si pater captivus apud hostes defunctus sit liberis in civitate relicti, ipsorum propria sunt quæ medio tempore ab eis acquisita sunt ex stipulatione, donatione, legato, vel alio titulo particulari, nam hereditate an possint tractatum est ait Tryphoninus. Id est patre capto ab hostibus liberi hereditatem acquirere non possunt, ne forte scilicet patre reverso ab hostibus aditione hereditatis insciū, vel invitum patrem obligent ari alieno; *l. eum qui, §. 1. supra, de adquir. hereditat.* Alia vero est causa servorum, ac liberorum, in his quæ per eos acquisita sunt tempore captivitatis patris, vel domini, quia domino capto ab hostibus, servi non desinunt esse in bonis domini, propter spem postliminii, patre autem capto ab hostibus, liberi sui juris esse intelliguntur, sibiique ideo res acquisisse intelliguntur, ut ostenditur in fine *h. §. & l. justo errore, §. ult. de usucap. l. si servus 18. §. 2. de stipulat. servor.*

Ad §. facti ejusd. leg.

Si quis qui rem alienam bona fide per se possidebat, & eam usucapere cœperat, postea captus sit ab hostibus, captivitate ejus interrupitur usucatio, quia possidere desiit, nec enim potest possidetur qui ipse possidetur, & conse-

quenter desit usucapere, quia usucapio nulla est sine possessione, ut ostenditur in hoc §. & l. denique, supra, ex quib. caus. major. l. sine possessione, de usu-cap. l. qui in servitute, de R. J. sed an captivitate interrupta usucapio restituatur postliminio, & reverso ab hostibus, id est fictione postliminii, ut fingatur medio tempore possedisse, & usucepisse, qui non possedit, nec usucepit, Papiniiano in d. l. denique placet interruptam usucaptionem postliminio non restituiri, quia possessio, id est usucapio sine possessione non est, possessio autem plurimum facti habet, id est plus habet facti quam juris, causa autem facti non continetur postliminio, id est fictio postliminii non porrigitur ad ea quae sunt facti, possessio qua est facti non recipit fictionem postliminii, ut qui redit ab hostibus, videatur medio tempore usucepisse; l. + si is qui pro emptore, de usucap. Fictio postlimii non potest efficere, ut qui desit possidere non desierit possidere. Et hoc est quod ait Tryphoninus in hoc §. facti causas, puta causas possessionis infectas nulla constitutione fieri posse, id est constitutione postliminii, quae dicitur suspensi juris constitutio; l. si pater, supra, de suis & legitim. quia captus ab hostibus propter spem postliminii omnia jura civitatis in suspenso retinet; l. bona, §. quod si filius, infra, h. tit. l. illa institutio, §. i. supra, de hered. instituend. Ea quae sunt facti non recipiunt fictionem, ut possessio & usucapio quae consistit in facto, in prehensione & incubatione naturali, & conditiones quoque quae sunt facti non recipiunt fictionem, ut conditio si sine liberis fideicommisso apposita, non deficit commento adoptionis, id est relictis liberis adoptivis; l. fideicommissum, supra, de condit. & demonstr. Et hoc est quod ait l. i. §. + si vir, de acquir. possess. res facti infirmari jure civili + non potest id est commento juris civilis. Si vero is, qui rem alienam bona fide possidebat, per subjectas personas, puta per servos vel liberos, & usucapere coepérat, captus sit ab hostibus, usucapio semel coepta non interrupitur, quia possessio continuatur per servos, vel liberos: & si captivus defunctus sit apud hostes, Julianus scribit, heredi suo tempore impleri usucaptionem, quia qui decepsit apud hostes fingitur decepsisse primo captivitatis momento; Marcellus scribit, nihil interesse an is qui captus est ab hostibus possideat per se, vel per servos, sed Juliani sententiam tuetur Tryphoninus. Patre vel domino capto ab hostibus, si quae ab ejus servis vel liberis medio tempore adquisita sint nummis peculiaribus, usucapio procedit tempore captivitatis, & impletur heredi, si pater vel dominus defunctus sit ante impletam usucaptionem, ex hoc §. & l. bona, §. pen. in fin. l. pen. h. tit. l. justo, §. ult. de usucap.

Ad §. medio tempore ejusd. leg.

Patre capto ab hostibus, interim filius ejus potest uxorem ducere, quamvis pater ejus non possit nuptiis consentire nec dissentire, utpote servus hostium. Et si pater ab hostibus redierit, nepos medio tempore susceptus ex filio in potestate ejus est, & quodammodo invito suus heres agnascitur, cum nuptiis filii pater non consenserit: haec est summa prioris partis h. §. Patre capto ab hostibus, filius etiam ante triennium, multo magis post triennium, uxorem ducere potest, dummodo eam ducat uxorem, cuius conditionem certum sit patrem non repudiaturum; l. si nepos, l. si filius, de rit. nuptiar. l. quotiens, de patr. dotalib. Ratio dubitandi, quae desumitur ex hoc ipso §. erat quod filius captivi videbatur non posse uxorem ducere, cum pater non possit nuptiis consentire, & in nuptiis filii expressus consensus patris desideretur, ne invito patri sui heredes gignantur; §. si ab hostibus, inst. quib. mod. jus par. pot. solv. l. 3. §. + si emancipatus s. de honor. poss. contr. tabul. Ratio decidendi est, quae etiam desumitur ex hoc §. filius captivi non prohibetur uxorem ducere propter temporis conditionem, & necessitatem & publicam utilitatem nuptiarum, quia captivitas

ptivitas patris non debet nocere filio ; *l. filiam*, de senator. captivitas patris non debet morari nuptias filii , & spem liberorum , qui ex nuptiis gignuntur reipublicæ . Tum quia pater nuptiis filii consentire videtur conjectura pietatis paternæ , & propter utilitatem publicam nuptiarum , ut & patre furioso vel mente capto filiusfamilias , licet non desinat esse in potestate patris , potest uxorem ducere ; *l. si furioso* , *C. de nupt.* quia pater nuptiis consentire intelligitur , quasi voluntatis reliquiis in furioso remanentibus ; *l. patre furioso* , *de his qui sunt sui vel alien. jur.* Captivi uxori , licet maxime velit & in domo ejus sit , non tamen in matrimonio est , id est captivitate mariti desinit esse uxori , licet retineat affectum uxorium , & in domo viri remaneat , quia captivitate viri , vel uxoris solvitur matrimonium ; *l. non ut a patre* , supra , *h. tit. l. si ab hostibus* , *l. si quis sic stipuletur* , supra , *solut. matrim. l. i. de divor.* Ratio dubitandi erat , quod deportatione viri matrimonium non solvitur , nisi casus mariti mutet uxoris affectum ; *l. res uxoris* , *G. de don. inter vir. & uxor. l. i. C. t. de repud.* *l. 5. infra* , *de bon. damnat.* Verum multum interest inter deportationem & captivitatem , captivitate solvitur matrimonium , ut servitute , quia captus ab hostibus fit servus hostium , deportatus autem amittit quidem civitatem non libertatem : hodie sublata est hac differenter , & matrimonium non solvitur captivitate , nec deportatione ; *nov. Just. 22. cap. 7. & 8.* Si vir redeat ab hostibus , non recipit uxorem , ut pater filium jure postliminii , sed matrimonium redintegratur novo consensu volente muliere ; *l. non ut a patre* , *l. cum duæ* , *h. tit.*

Ad §. codicilli ejusd. leg.

SI quis cum esset in civitate testamentum fecerit , & eodem testamento codicillos confirmarit , subaudi in futurum , si quos faceret hoc pacto codicillos , *si quos faciam confirmo* (codicilli enim post testamentum conditi , non aliter valent , quam si testamento confirmantur ; *l. conficiuntur* , *init. & §. ult. infra* , *de jur. codicill.*) & post testamentum testator captus sit ab hostibus & apud hostes codicillos scripscerit , codicilli hujusmodi jure subtili , id est stricto jure , non confirmantur testamento , quod in civitate factum est , sed nec fideicommissum ex his codicillis peti potest , si quod his relictum sit ab herede testamento instituto , quia non sunt facti ab eo , qui testamenti factionem haberet , sed quia merum principium eorum , id est testamentum conditum est ab homine constituto in civitate , & testator in eo testamento , codicillos in futurum confirmavit , & is postea rediit ab hostibus , & postliminio jus suum recepit (captus enim ab hostibus si revertatur , postliminio recipit omnia jura sua , puta civitatem , patriam potestatem , testamenti factionem , & alia omnia jura perinde , ac si numquam hostium potitus esset , id est ac si numquam fuisse in potestate hostium , ex *hoo §. & l. quod si filius* , supra , *h. tit. l. ab hostibus* , supra , *ex quib. caus. major.* Potitus hostium dicitur qui captus est ab hostibus ; Plaut. in *epidic. ita gnata mea hostium est potita* . Idem in *captiv. nam postquam meus Rex est potitus hostium*) Tryphoninus ait humanitatis rationi congruum esse , codicillos ita valere , quasi in medio , id est medio tempore captivitas nulla intercessisset , quia effectus postliminii est , quod qui postliminio rediit ab hostibus fingitur semper in civitate fuisse ; *l. retro creditur* , *infra* , *h. tit.* & post testamentum conditum a constituto in civitate , quo confirmantur codicilli in futurum , codicilli facti tempore captivitatis , si revertatur ab hostibus valent jure postliminii , postliminium locum habet non modo in testamento , sed & in codicillis factis tempore captivitatis , inspecto initio , id est testamento , quod dicitur esse merum principium codicillorum , quia codicilli testamento in futurum confirmati sunt , & codicilli pendent ex testamento .

Ad §. si quis servum ejusd. l.

Si quis servum alienum captum ab hostibus redemerit, protinus est redimentis, id est, ut explanatur in sequentibus, fit servus redimentis, quoque se ipsum luat, unde qui ab hostibus redemptus est, non potest militiae nomen dare, quoad se luat; *l. qui status, in fin. infra, de re militar.* sed oblato pretio, qui se redemit, postliminio rediisse aut receptus esse ab hostibus creditur, redemptus non proprie fit servus redepositoris, sed ei pignore naturali tenetur quoque se ipsum luerit, & pretio reddito, postliminio recipit omnia jura; *l. si patre, l. postliminium, §. si is qui, b.t. l. senatus, §. ult. de legat. i. l. ab hostibus redempti, C. de postl. revers. l. qui testamento, §. + potestatis, qui testam. fac. l. libertus 32. de bon libert.* & priori domino jus est offerendi pretii intra triennium. Si quis servum alienum ignorans captivum existimans eum vendentis esse redemerit, & triennio possederit, quaritur an usuciperit, ita ut post triennium priori domino jus non sit offerendi pretii: occurrit quod ex constitutione de redemptis, redemptus ab extraneo fit servus redimentis; *d. l. ab hostibus, redempti & quod semel meum usucapi non potest, quod enim semel meum est, amplius meum fieri non potest; l. 4. §. lana, de usucap.* Rursus cum eadem constitutio, non deteriorem causam redimentum, sed si quo, id est si quo fieri potest meliorem faciat, perimi jus bonæ fidei emptoris vetustissimum, & iniunquam, & contra mentem constitutionis est. Vetustissimum dicitur jus bonæ fidei emptoris, qui servum alienum ignorans captivum redemit, quia in servo redempto non potest esse prior obligatio, quam ea qua tenetur pignore naturali redimenti, qua contracta est ipsa redemptione, ut in liberto non est antiquior contractus quam promissio operarum, sine qua libertas ei data non esset; *l. in liberto, supra, de solut.* Ergo sicut si quis rem alienam bona fide emerit a non domino, statim non acquirit dominium, sed possessionem, & per eam occasionem usucapiendi; *l. denique, supra, ex quib. caus. major.* si quis servum ignorans captivum, & credens eum esse vendentis redemerit, statim non acquirit dominium, sed domino intra triennium pretium non offerente, usucipisse intelligitur, quia res mobiles triennio usucapiuntur; *l. unic. C. de usucap. transformand.* ideoque lapsu triennio, quo cessante domino in offerendo pretio usucapi potuisset, nisi constitutio servum redemptum statim redimentis proprium fecisset, nihil ex constitutione domino superest, id est priori domino non superest jus offerendi pretii servi redempti, & si redemptus ab alio, ab eo manumittatur, fit libertus ejus qui manumisit; *l. si libertus, ff. de bon. libertor.*

Ad §. manumittendo ejusd. leg.

Cujac. 11. obs. 23. **S**i quis servum alienum ignorans captivum bona fide redemit per errorem credens eum vendentis esse, & postea eum manumiserit, queritur an redemptus postliminio redeat in jus prioris domini an manumissione fiat liber. Ratio dubitandi erat quod servus redemptus si a redemptore manumittatur, non tam manumissus, quam priori domino relictus ab eo videtur, remitto pretio redemptionis & quasi relictus redit ad priorem dominum ex his verbis, relictus ab eo servus. Item servus manumissus ab hostibus a quibus captus erat, si eum prior dominus natus fuerit, intra praesidia nostra (ea sunt castra, quae erant disposita per limites imperii, de quibus in *l. postliminii, supra, b. tit. l. non omnes, §. qui captus, de re militar. l. 2. §. & homines, §. pro limitaneis, §. cum autem, C. de offic. praefect. prator. Afric.* Posterior artas burgos vocavit; *d. l. unic. §. & homines. Oros. libr. 7. cap. 32. Crebra per limitem habitaacula constituta burgos vulgo vocant.* Veget. de re militar. libr. 4. cap. 10. *Castel-*

Castellum parvulum, quod burgum vocant... Et hoc est quod ait *l. ult.* infra, *b. t.* intra fines imperii nostri si eum, inquam, prior dominus nactus fuerit in finibus imperii, servum recipit jure postliminii, quamvis eo venisset animo redeundi ad hostes. Secus postliminio locus non est in homine libero, nisi habeat animum redeundi, quia quilibet de sua civitate statuere potest, non de dominii jure, ut proditur *hic*, & *l. Titio centum*, §. *Titio centum* 2. infra, *de condit. & demonstrat.* M. Tull. pro Balbo: *jure nostro neque mutare civitatem quisquam invitus potest, neque si velit mutare non potest, modo asciscatur ab ea civitate cuius esse civitatis velit.* Eademque definitio observatur in *l. ult.* infra, *b. tit.* ex qua captus ab hostibus postliminio rediisse intelligitur, simul atque ad nos redeundi causa profugit ab hostibus, & intra fines imperii nostri esse cepit. Tamen servus captus ab hostibus, non prius postliminio rediisse intelligitur, quam redierit in potestatem domini, vel alii serviat, etiamsi in urbe Roma sit. Sed haec longe inter se discrepant, quia manumissio captivi, quae fit ab hostibus, non potest nocere priori domino, non potest ei adimere dominium servi, quod est in pendent propter spem postliminii. At servus redemptus ab hostibus, & a redemptore manumissus, fit liber, ne libertatis praestatio fiat dominii translatio, id est ne dominium servi a redemptore redeat ad priorem dominum, & ne spes libertatis tollatur servo, qui cessante priori domino in offrendo pretio redemptionis, vel e medio se subducente seu latente, ne conveniatur a redemptore, nullo merito suo poterit a domino libertatem consequi, cum non posset ei in obsequiis esse, quod esset iniquum & contra libertatis favorem; *l. si servum*, infra, *de acquirend. heredit.*

Servus captus ab hostibus, & a bonae fidei emptore manumissus, non reddit ad priorem dominum; Cujac. 21. obs. 8.

Ad §. si statuliber ejusd. leg.

SI statuliber id est servus manumissus sub conditione, puta dandi decem, pendente conditione captus sit ab hostibus, & redemptus ex extraneo, pendente conditione causam suam retinet; id est remanebit statuliber, nec prius perveniet ad libertatem, quam conditione expleta, & si statuliber, cui libertas relictæ est sub conditione si decem dederit, captus sit ab hostibus & redemptus ab extraneo pendente conditione, quæstum est an possit decem dare de peculio quod habuit apud remptorem. Tryphoninus ait non posse dare ex peculio, quod ex re redemptoris, vel operis suis quæstum est, quia peculium quod habuit apud redemptorem est vice illius, id est censetur eodem jure quo peculium quod apud hostem quæsisset, & est redemptoris sicuti illud erat hostium, sed posse dare decem conditionis explendæ causa de peculio parto ex alia causa, quia & statuliber conditionis implenda causa potest dare decem de peculio concessa a testatore, ex hoc §. & hoc benignæ receptum est ex voluntate defuncti, quia testator dando libertatem sub conditione dandi decem, videtur voluisse, ut possit dare decem ex eo peculio; *l. 3. §. 1. l. non videbitur, de statuliber. l. 3. §. ult. de condit. cauf. dat.* Servi enim solent libertatem redimere de peculio; Senec. epist. 80. *Servitutem mancipia quoque conditionis extremæ, & in his foribus nata quodammodo exuere conantur, peculium suum, quod comparaverant ventre fraudato, pro capite numerant.*

Ad §. si pignori ejusd. leg.

SI servus pignori datus fuerit, & postea captus ab hostibus, captivitate pignus solvitur, quia servus captus fit servus hostium, captivitas est modus acquirendi dominii jure gentium; *l. + 4. infra de justit.* & *jur.* & si servus per se revertatur ab hostibus, vel redemptus a domino, jus pignoris integrum manet, et si postea idem redemptus sit ab hostibus per extraneum, vel pretio far-

Tom. VIII.

C

cina-

cinarum quæ sunt in peculio ; Martial. 2. epigr. 68. *Totis pilea sarcinis redemi* : creditor habet jus offerendi pretii , & dimisso redemptore servus in veterem obligationem revertitur , id est postliminio pignus restituitur , ut si ager , in quo alienus ususfructus erat , ab hostibus occupatus fuerit , & liberatus , postliminio ususfructus restituitur ; *l. si ager , quib. mod. ususfr. amitt. l. cum loca , de religios. & sumpt. funer. & pignus ita restituitur , ut obligetur in priorem debiti causam , & in eam summam qua liberatus est , quasi ea obligatione quadam constitutione inducta , id est fictione postliminii , quæ tota juris est & a lege , unde suspensi juris constitutio dicitur ; l. si pater , supra , de suis & legitim. l. illa institutio , de hered. instit. Ut cum posterior creditor , priori debitum solvit , succedit in ejus locum , & pignus sibi confirmat , ex hoc §. & creditor , §. sciendum , supra , qui potior in pignor. l. cum secundus , de distract. pignor. l. secundus , C. de pignorib. l. 2. C. de his qui in prior. credit. loc. succeed. Hoc interest inter hæc duo in facto , quod in altero casu posterior offert priori , id est redemptori , & posterior , qui apud nos est prior , id est potior jure , quia eum servum ut apud nos esset effecit , id est servum redemit , ex sua pecunia salvam fecit pignoris causam , ab eo qui tempore prior fuit , infirmior tamen jure dimittendus est , quia redemptus ab hostibus pignore naturali teneatur quoad se luat . In utroque tamen casu idem juris est , quia semper offerens pignus sibi confirmat ; *l. Paulus respondit , §. 1. quib. mod. pign. vel bipoth. solv.**

Ad §. si servus ejusd. leg.

SI servus qui erat plurium captus sit ab hostibus & redemptus ab extraneo , & pretium restitutum sit redemptori nomine omnium dominorum , in communionem redit fictione postliminiī , id est restituendus est omnibus dominis , quod si pretium redemptori restitutum sit unius vel quorumdam e dominis nomine , ad eum eosve , quorum nomine pretium solutum est , pertinebit , ita ut in portionibus suis pristinum jus obtineant , id est in servo easdem partes obtineant , quas habebant ante captivitatem jure dominiī sc. & in partibus ceterorum , qui sc. pro partibus suis pretium non obtulerunt , succedant in locum ejus qui redemit , id est in partibus non offerentium habeant idem jus pignoris , quod competebat redimenti ; *l. ab hostibus redempti , C. de postlim. revers.* ita ut alis dominis supersit jus offerendi pretii intra triennium .

Ad §. si fideicommissum ejusd. l.

SI Stichus servus , cui per fideicommissum libertas relicta est , captus fuerit ab hostibus , & redemptus ab extraneo , libertatem petere non potest , priusquam se luerit , ratio est , quia servus redemptus ab hostibus fit servus redemptoris , eique vinculo pignoris tenetur quoad se luat ; *l. ab hostibus redempti , C. de postlim. revers.*

Ad §. si deportatum ejusd. l.

SI deportatus in insulam ab hostibus captus sit , & redemptus ab extraneo , in eam causam recidit , in qua futurus esset si captus non fuisset , igitur reddendus est poena : sed hoc ita intelligendum est , ut prius a fisco pretium restituatur redemptori , ex h. §. & l. mulier , supr. h. t. Sed si servus captus ab hostibus ante captivitatem propter delictum in eam causam inciderit , ut ante certum tempus , vel in perpetuum manumitti non possit , ut si plagiū comiserit , quo casu lege Favia de plagio prohibetur intra decem annos manumitti ,

tì, ut exempli causa proponitur hic. *O* in l. lege *Favia*, supra, de manumiss. vel ita venierit ne manumittatur, quod pactum a domino in venditione servi apponi potest; l. 9. supra de manumiss. l. 9. §. + 2. qui *O* a quib. manumiss. l. + 5. C. si mancip. ita fuer. alienat. l. 7. C. de testam. manumiss. & idem redemptus sit ab hostibus, redemptione non mutatur ejus conditio, & sic non poterit manumitti. Interim autem donec redimatur manebit sine poena sua apud eum qui redemit, id est quamdiu est apud redemptorem non currit servo tempus intra quod poenae causa non potest manumitti, atque ita interim videatur esse sine poena: male hoc ita interpretatur Accurs. quod poena non sit servo non posse manumitti a domino: quod enim servus non potest manumitti ob plagium, vel aliud delictum est poena legis *Faviae*, & quidem gravissima, quæ tollit spem libertatis ad tempus vel in perpetuum. Sic homo liber damnatus in metallum, si ibi captus sit ab hostibus, & redemptus ab extraneo, poenae suæ, id est metallo, reddendus est, nec tamen ut transfuga seu refuga metalli puniens est, quæ est poena capitii; l. aut *dannum*, §. inter eos, l. *capitalium*, §. in *exilibus*, de *pœn.* quia nihil est quod ei imputetur, qui in metallo captus est ab hostibus, non est transfuga qui vim passus est ab hostibus, non prius autem in poenam revertitur, quam redemptor a fisco pretium receperit, ex constitutione Antonini Caracallæ, quem Principem suum appellat Tryphonius hic, *O* in l. ult. de postulando, & D. Severi.

Ad §. ult. ejusd. l.

Si res mihi legata fuerit testamento Titii, & eadem res ad me pervenerit ex donatione Seii vel simili causa, legatum extinguitur, quia duæ lucrativæ causæ non concurrunt: quod si res mihi legata sit, & vivo testatore ejusdem rei dominium mihi acquisitum sit ex causa emptionis, datur actio ex testamento adversus heredem, ut extimationem consequar, quia hoc casu non concurrit duplex causa lucrativa; §. si res, insit. de legat. l. non quocunque, §. *fundus*, l. si servus 108. §. *Stichum*, de legatis l. l. si quod ex Pamphila, l. *Titia*, de legat. 2. Si natum, id est quod nascetur ex Pamphila legatum tibi fuerit, & Pamphila capta sit ab hostibus, tuque matrem, id est Pamphilam, quæ tum uterum gerebat, redemeris, & ea apud te pepererit, Tryponinus ait non videri te partum ex causa lucrativa habere, sed officio judicis aestimandum esse constituto pretio partus, id est aestimationem partus te petere posse actione ex testamento vel extra ordinem officio judicis, perinde atque si quando mater est empta simul & partus venisset, id est perinde atque si partus una cum matre venisset, uno & eodem pretio: quod si jam natum apud hostes, quod erat in utero eo tempore quo mater capta est, una cum matre redimatur ab eodem uno pretio, oblato tanto ex pretio, quantum quod pro utroque unum datum est, aestimationem partus contigeret, videtur partus scilicet postliminio reversus una cum matre, scilicet quasi redemptus uno & eodem pretio: si enim mulier prægnans ab hostibus capta postliminio redierit, etiam partus qui erat in utero habet jus postliminii, quia pro nato habetur; l. pen. supra, de stat. homin. Et hoc multo magis si diversi emptores utriusque ancillæ & partus extiterint, sed si idem & unus suo quemque, id est singulos suo pretio redemerit, separatim quisque postliminio utetur, & pro singulis offerri oportebit, quod hosti pro quoque datum est.

RECITATIONES AD LIBR. V.

disputation. Tryphonini.

Ad L. ult. de postuland.

IN eodem negotio idem non potest esse advocatus & judex ; *l. quisquis* ; *C. de postuland.* *l. 1.* & *2.* *C. de adv. fisc.* *l. 1.* *C. de advocat. div. judic.* vel *adseffor* ; *l. 5.* *supra*, de offic. *adseffor.* *l. ult.* *C. de adseff. judic.* quia *adseffor* est portio *judicis* ; *l. ult.* *C. Th. de iis qui administr.* alioquin prævaricationis crimen tenetur ; *l. 3.* §. *quod si advocato*, *infra*, de *prævarication.* *l. athletas*, §. † *calumniator*, de *bis qui notant. infam.* Tutor tamen non prohibetur adesse pupillo in negotio, in quo *advocatus* contra patrem ejus fuit, sed & tutor potest agere causam pupilli adversus *fiscum* etiam in causa in qua adversus patrem pupilli *advocatus fisci* ante fuisse, ex rescripto Antonini Caracallæ, quem Principem suum appellat Tryphoninus *hic*, & in *l. in bello*, §. † *ergo de metallo*, de *captivo*. & *postlim.* *revers.* sed hoc singulare est favore pupillorum ne maneant indefensi, nec *prævaricatio* cadit in tutorem, quia tutor datur *invitus*. Tutela est munus publicum & necessarium, & tutoris præcipuum officium est pupillum defendere in *judicio* ; *l. tutoris*, *infra*, de *administr. tutor.*

Ad L. 22. de his quæ ut indign.

TUTOR, qui pupilli nomine falsum vel inofficiosum testamentum dixit, nec obtinuit, non amittit legatum eodem testamento relictum, optima ratione, inquit Tryphoninus (aliquando enim sententiae suæ rationem reddunt juris auctores ; *l. servitutes*, *supra*, de *servit.* *l. ita tamen*, §. *a patre*, ad *Trebell.*) ea nimis, quia officii necessitas & tutoris fides eum excusat. Officium suum nemini debet esse damnosum ; *l. inter officium*, de *rei vindic.* *l. videlicet*, ex quib. *caus. major.* Ex quo finita tutela vel cura, omnes actiones, quas tutor vel curator subiit ex necessitate officii, transeunt in quondam pupillum vel adulatum ; *l. cum quedam*, *C. de administr. tutor.* *l. 1.* *C. quand. ex fact. tutor.* Et licet idem sit tutor & legarius, discreta sunt jura quamvis plura in eandem personam convenerint. Aliud est jus tutoris aliud legatarii, & cum tutor falsi testamentum accusavit, non suæ personæ jure, non suo jure, sed pupilli, non debet mereri, id est sustinere propriam poenam, sed pupillus amittit legatum eo testamento sibi relictum, nisi a Principe conservetur, beneficio scilicet restitutionis in integrum : solus Princeps restituit minorem adversus sententiam, qua amisit legatum testamento relictum quod accusavit falsi ; *l. minor* 18. §. 1. & 2. *supra*, de *minorib.* *l. † 3. de postuland.* quia legatum hujusmodi minori ut indigno auferitur, & *fisco* vindicatur, & pupillus plebitur pena amissionis legati eo testamento reliciti propter culpam tutoris, quia cum tutor egerit nomine pupilli, pupillus est accusatoris defensor & quasi patronus, ut ait Tryphoninus *hic* post Sabinum. Aliquando si tutor vel curator pupilli vel adulti nomine falsum testamentum dixerit, de quo mater pupilli transegerat, & non obtinuerit, pupillus vel adultus quidem amittit legatum eo testamento relictum, sed ei actio supereft adversus tutorem vel curatorem, ut indemnus servetur ; *l. Polla*, *C. h. tit.* sed hoc speciale est, quod si tutor pupilli testamentum falsi accusaverit, de quo a matre transactum erat, & temere accusationem falsi instituerit

stituerit transactione peremptam , non sine suspicione calumniae , ex quo sit ut si tutor calumniandi animo falsum testamentum dixisse probetur , reo teneatur de calumnia ; *d. l. Polla* . Quod si minor ipse testamentum falsum vel inof- ficiosum dixerit , & succubuerit , etati ejus ignoscitur , maxime si tutor vel curator falsum vel inofficiosum dicere velit , id est paratus sit ; *l. 5. §. etati* , supra , *b. tit.* quia consilio tutoris vel curatoris egisse intelligitur , auctoritas & consilium tutoris eum excusat a pena falsi . Eadem & ratione si tutor li- bertum patris pupilli sui nomine accusaverit , & in accusatione defecerit , non repellitur a bonorum possessione contra tabulas , quae datur patrono , vel ejus liberis præteritis testamento liberti , quia officii necessitas eum excusat , & ca- lumniae minus suspectus est , qui nomine pupilli accusationem instituit , non suis simultatibus , sed forte cogente matre pupilli , vel libertis patris instantibus : Instantia est veteres enim , etiam Principes rem familiarem curabant per libertos ; *l. si col-* officium ser- lactaneus , *dc manum. + vindict. l. ingratus* , *de jur. patronat.* Tacit. *12. an-* vorum , qui *Claudius libertos* , *quos rei familiaris preficerat* , *sibique & legibus adaequa-* res domini *vit.* Quo se referens Plinius in panegyric. Trajan. Plerique Principes eum essent procurant ; *civium domini* , *libertorum erant servi* , *horum consiliis* , *horum nutu regeban-* Ambrosius in tur , *per hos audiebant* , *per hos loquebantur* , & infra , *Principium est indicium* *2. ad Tim.* *non magni Principis* , *magni liberti* . Non facile tutor , qui res alienas admi- cap. *1. Ido-* nistrat , calumniae poena damnatur , nisi evidens calumnia judici appareat ; *l. 2. nei enim ser-* C. *de his qui accusar. non poss.* Alias si major *25. annis libertum capitinis accu-* vi sunt qui sacerdotis *saverit* , *removetur a bonorum possessione contra tabulas* ; *l. qui cum major* , in- instantia sua *fra* , *de bon. libert.* scilicet si proprio nomine accusationem instituit , non nomine & fide nego- pupilli . Nec non si tutor pupilli nomine reum aliquem postulaverit , & accu- tia dominio- sationem non sit executus , id est non perduxerit ad sententiam , quod interim rum suorum desierit esse tutor pubertate pupilli , non incidit in Turpilianum . Idem juris exaggerant - est , si tutela finita sit morte pupilli ; *l. Divus* , *infra* , *ad Turpilian.* Ut si Instare est tutor nomine pupilli judicio sibi promiserit , interim pupillo mortuo , vel pube- imminere , ur- re facto , vel abstento hereditate , non tenetur ex stipulatione judicio sibi , nec gere; act. A- post. *60. Ea-* dem analo- gia T. Liv. lib. *36. Gra-* vem successo- rem eum in- flare senectuti suæ credens .

RECITATIONES AD LIBR. VI.

disputation. Tryphonini .

Ad L. + 29. de jurejur.

Jusjurandum & actionem parit cum ab actore præstatum est , & exceptionem cum a reo ; *§. aque* , *inst. de except.* *§. item si quis* *11. inst. de actio-* nib. si reus actore deferente juraverit dari non oportere , in eum non datur a- ctio efficax super re de qua juratum est , & si conveniatur ejusdem rei causa , tuetur se exceptione jurisjurandi ; *l. ait. prator* *7. & dd. seqq. supra b. tit.* quia jusjurandum habet vim rei judicariæ ; *l. 2. l. admonendi* , *b. tit. l. 1. in-* fra , *quar. rer. act. non dat.* *l. ult. C. de fideicommiss.* Quod si reus actore de- ferente juraverit se dare non oportere , ex quo jurejurando posset ei exceptio competere , & actor subinde reo deferente juraverit dari sibi oportere , ex quo jurejurando actori etiam datur actio , posterioris jurisjurandi causa potior habe- tur , nec tamen præjudicium perjurio alterius fiet , id est propter jusjurandum posterius is qui prior juravit in ea causa non est ut pro perjuro habeatur , quia non queritur an dare eum oporteat , id est an pejeraverit , sed an actor

juraverit; l. prox. §. ult. l. 5. §. dato jurejurando, supra, h. tit. Quod si acto reo deferente juraverit dari sibi oportere, & mox reus actore ultiro deferente jusjurandum, juraverit actorem non jurasse dari sibi oportere, adversus utilem actionem, quae actori competit, post præstatum jusjurandum, & in qua hoc solum queritur an acto ruraverit dari sibi oportere, reus qui actore deferente juravit actorem non jurasse super eo, tueretur se opposita exceptione jurisjurandi, quia perempta est tota questio, quae actione comprehendebatur, quia non queritur de perjurio propter religionem jurisjurandi, sed an reus juraverit actorem non jurasse. Hodie ex jure pontificio in eadem causa utrique parti non defertur jusjurandum, ne occasio detur perjurio, cum una sit veritas; *conc. Valentin. can. II. cap. mulieri, de jure jurand.*

Ad. L. 75. de jur. dot.

Constante matrimonio dos est in bonis mariti, ut ait Tryphoninus init. h. l. & idem repetit in fin. l. his verbis, *quamvis apud maritum dominium sit.* Idem Paulus in l. *Lucius*, §. idem respondit 4. infra, ad *municipal.* constante matrimonio dos est in bonis mariti propter onera matrimonii; l. *dotis fructum, supra h. tit. l. pro oneribus, C. eod.* unde dos repensatrix dicitur Martiano Capellæ libr. 9. quasi repensatrix onerum matrimonii. Cum enim onera matrimonii sint gravia, & importabilia, valde æquum visum est maritum fieri dominum dotis, ut fructus dotis suos faciat jure suo, jure dominii, non preceario nomine uxoris. Et hanc rationem insinuat Tryphoninus postremis verbis h. leg. *cujus etiam matrimonii onera maritus sustinet.* Hæc est enim ratio disputandi Tryphonini, ut præcedentia ex sequentibus plerumque intelligi detur. Dominium dotis transfertur traditione in maritum, quia dotis datio est justa causa adquirendi dominii; l. *quotiens, §. ult. supra, de pecul.* Hujus regulæ plura argumenta sunt, quod constante matrimonio soli marito competit fundi dotalis vindicatio, non mulieri; l. *doce ancillam, C. de rei vindicat.* l. *de iis, C. h. tit.* illi autem soli vindicationem competere constat, qui vere dominus sit, non alii; l. *in rem, supra, de rei vindicat.* item rei dotalis nomine, quæ periculo mulieris est, id est dotis inæstimata, quæ periculo mulieris est, non mulier furti actionem habet, sed maritus; l. *interdum 49. infra, de furt.* Et maritus servum dotalis, si modo solvendo sit, manumittere potest; l. *servum dotalis, infra, de manumiss.* l. 3. C. h. tit. Et dominium dotis ita marito queritur, ut dominium dotis transmittat in heredem cum sua causa, & onere, id est ita ut alienari nequeat, & sua die restitui oporteat; l. 1. infra, *de fundo dotali.* l. *quædam, de adquir. rer. domin.* Quamvis constante matrimonio dos dicatur esse in bonis mariti, tamen dos etiam mulieris est inspecto initio & exitu, inspecto initio, quia dos profiscitur a muliere, dos est proprium patrimonium mulieris; l. 3. §. ergo etiam, infra, *de minorib.* quare si maritus serviat in servos dotales coercetur officio judicis, servitia enim, quæ in propriis servis culpanda est, in alienis coercenda est, hoc est in dotalibus; l. *si constante, §. si maritus, infra, solut. matrim.* Et si mulier fundum inæstimatum in dote dedit, cuius nomine dupla stipulatione cautum, cuius nomine de evictione sibi cavit in emptione, interpolata stipulatione dupla (plerumque evictionis nomine interponitur stipulatio dupla; l. *si dictum, §. in stipulatione, supra, de evict.* sed eti omissa sit, evicto fundo, emptori datur actio exempto in id quod interest; d. l. *si dictum, l. si in venditione, eod. tit.*) si marito fundus evictus sit, mulier de evictione agere potest in venditorem actione ex stipulatu de dupla, quia ejus interest non fuisse evictum ne sit indotata, quodque ipsa evictionem pati creditur, quod fundum in dote habere desit, *ex hac l.* Et si pro evictione fundi mulier in emptione fidejussores acce-

aceperit, & eundem fundum in dotem dederit, evicto fundo dotali potest mulier statim agere adversus fidejussiones actione ex empto, quasi minorem aut nullam dotem habere cœperit, evicto fundo toto, vel parte, l. si pro re, §. 1. supra, de evict. Et quamvis constante matrimonio dos sit in bonis mariti, si maritus vocetur ad munera municipalia pro modo & viribus substantiæ, dos non computatur; d. l. *Lucius*, §. idem respondit, ut & licet constante matrimonio fructus dotis cedant marito propter onera matrimonii, tamen aliae accessiones, quæ non sunt in fructu, puta incrementum, si quod fiat per alluvionem, vel partus ancillarum dotalium inæstimatarum, pertinet ad uxorem quasi pars dotis; l. plerumque, §. 1. & 2. supra, h. tit. l. mortis suæ, §. 1. infra, de donat. inter vir. & uxor. l. cum dotem, C. h. tit. l. unic. §. & cum lex, C. de rei uxor. act. Et si thesaurus in fundo dotali inventus sit, in fructu non computatur, & pars ejus dimidia restituetur mulieri quasi in alieno inventi; l. divorcio, al. l. 7. §. si fundum, infra, solut. matrim. Et hoc est quod ait Tryphoninus in fine h. l. hujus, id est mulieris, etiam constante matrimonio, quamvis apud maritum dominium sit, emolumenti potestatem esse creditur, emolumen-
tum enim hic accipiendum est pro accessionibus quæ sunt extra fructus, alibi pro fructibus, ut in l. dominus, supra de usufr. l. *Mævius*, §. pen. de legat. 2. l. 3. §. & generaliter, l. ult. si cui plus, quam per leg. falcid. vel pro alimentis; l. *Imperator*, ad Trebell. inspecto exitu dos etiam constante matrimonio est in bonis mulieris, cum morte viri vel divorcio soluto matrimonio dos redeat ad uxorem, unde lege Julia fundum dotalis, ut alienum, vir alienare prohibetur; l. 1. infra, de fund. dotal. & apud Joann. Chrysostom. in psalm. 50. maritus ita loquens inducit**) εἰ τοὺς ἄλλοτρούς προδέναι, τὴν προΐνα ἀυτῆς εἰ τολμῶ μειώσας. Non audeo alienum prodere, dotem uxoris non audeo imminuere. Constitutione Justiniani utrique, id est viro & uxori dominium dotis tribuitur, etiam constante matrimonio, sed diverso jure, nimis mulier est domina dotis inspecto initio, & jure naturali, maritus legum subtilitate jure civili; l. in rebus, C. de jur. dot. & hanc distinctionem petuisse videtur Justinianus ex l. sciendum, §. si fundus, supra, qui satifdar. cog. ex qua si fundus in dotem datus sit, tam uxor quam maritus possessores ejus fundi intelliguntur, ne compellantur satifdare judicio sibi. Et ex l. Pomponius 35. supra, famil. ercisc. in qua dicitur filiam heredem institutam non conferre dotem quam naturaliter tenuit.

Ad L. 9. de dot. collat.

Jure veteri in successione ex testamento liberi nec dotem nec donationem conferunt, sed eam præcipuam retinent, puta si filia haeres instituta sit, nec abstineat, non confert dotem fratribus; l. 3. supra, h. tit. l. *Pomponius* 35. supra, famil. ercisc. l. si filius qui mansit, si quis omiss. caus. testament. nisi ex voluntate defuncti, id est nisi hoc pater testamento jussiferit, ut filia in successione testati dotem conferret; l. prox. supra, h. tit. in successione intestatis dos & donatio confertur fratribus simul ab intestato succedentibus; l. filia, & sequ. l. si donatione, C. de collat. nisi alia fuerit voluntas patris tacita vel expressa; l. ex parte, §. 1. supra, famil. ercisc. in successione intestati filia dotem confert, nisi abstineat se bonis paternis, ut ostenditur in hac l. ex qua si filia dote contenta abstineat se bonis paternis, non confert dotem fratribus, ex rescripto D. Marci, sive jam data vel promissa sit, quia dos est ariis alieni loco & abscessit a bonis paternis, id est dos est proprium patrimonium filiæ, ex hac l. Ante Justinianum non fuit locus collationi in successione ex testamento, in successione autem ab intestato fuit locus collationi. Ratio diversitatis hæc fuit, quia liberi succedunt ex testamento, non ut liberi, sed ut extranei, ut quilibet; l. ap-

a patre ; C. de collat. l. i. §. Pomponius, supra, *de Carbonian. edit. ab intestato autem liberi veniunt ut liberi jure fraternitatis, quæ inducit communio- nem bonorum, & æqualitatem inter fratres ; l. verum est, supra pro socio. Hodie in successione ex testamento vel ab intestato liberi indistincte conferunt dotem vel donationem, ut æqualitas constituatur inter liberos, nisi pater ex- pressim vetuerit ne conferantur; nov. Justin. 18. cap. 6. quæ refertur in auth. ex testamento, G. de collat.*

RECITATIONES AD LIBR. VII.

disputation. Tryphonini.

Ad. L. 62. de usufruct.

USUFRUCTUARIUS FRUCTUS OMNES JURE CIVILI AUT GENTIUM SUOS FACIT, UT AIT Tryphoninus *init. b. l. id est fructus naturales, puta frumentum, vi- num, oleum, foetus pecoris, qui fructus jure naturali, id est jure gentium, percipiuntur, & fructus civiles, puta pensiones ædium; l. si pendentes, l. t. defuncta, supra, h. tit. vel panes civiles seu annonas, qua ædibus debentur, fructuarius venari potest in saltu possessionis cuius ususfructus legatus est. Saltus est locus paschus & silvester; Festus. Saltus est ubi silvae & pastiones sunt, quarum causa case quoque inadificantur Augustin. in psalm. 131. Qui sunt campi saltuum, campi silvarum saltus proprie locus adhuc incultus & silvester. Alii fuere saltus æstivi, alii hyberni; l. 3. §. saltus, l. peregre, §. ult. de adquir. possess. l. qui saltum, de legat. 3. id est alia hyberna, alia æstiva pascua; Justin. libr. 8. cap. 5. ut pecora pastores nunc in hybernos, nunc in æstivos saltus trahicunt. Et si fructuarius aprum vel cervum coepirit in saltu fructuario, non proprium domini facit, sed suum, quia omnes fructus jure civili aut gentium suos facit. Venationis capture pertinet ad fructuarium, si fructus fundi con- stet ex venatione: venatio enim non est in fructu, nisi fructus fundi ex vena- tione constet; l. venationem, infra, de usuris, id est si quæstus fundi maxi- ma ex parte in venatione consistat; l. fundo, infra, de instruct. vel instru- legat.*

Ad §. i. ejusd. leg.

SI CUI USUFRUCTUS FUNDI LEGATUS FIT, IN QUO ERANT VIVARIA, (QUE SUNT LOCA SEPTA, QUIBUS FERAÆ INCLUSÆ CUSTODIUNTUR; Columell. de re rustic. libr. 8. cap. 1. vel etiam pecudum silvestrium, que nemoribus clausis custodiuntur vivaria; Gell. noct. Attic. lib. 2. cap. 20. Vivaria, que nunc dicuntur septa quædam lo- ca, in quibus ferae vivæ pascuntur, Greci παραδίτες Gell. eod. loc. Vivaria autem, que nunc vulgus dicit, sunt quos παραδίτες Graci appellant. vel περι- βόλαι; Luitprand. de legat. ad Niceph. Phocam. Sed & idem Nicephorus in eadem cœna me interrogavit, si vos perivolia, id est briolia, vel si in perivoliis onagros vel cetera animalia haberetis.) si cui, inquam, relictus sit ususfructus fundi, in quo erant vivaria, quibus ferae inclusæ custodiebantur tem- pore constituti ususfructus, queritur num eas exercere, id est agitare dumtaxat possit delectationis causa, an capere & occidere. Ratio dubitandi erat, quod fructuarius non potest deteriorem facere causam proprietatis; l. si cuius, §. fru- ctuarius, supra, h. tit. ergo non potest venatione capere & occidere feras in- clusas vivariis, que custodia causa inclusæ sunt, deliciarum causa magis, quam

ad capturam. Respondet Triphoninus *hic*, hujusmodi feras fructuarii juris esse, id est fructuario licere, quas velit de illis capere & occidere, maxime eas quas initio constituti ususfructus suis operis inclusit, vel post sibimet ipsæ inciderint, aut delapsæ sint, & satis esse, ut finito ususfructu eundem numerum per singula genera ferarum domino proprietatis restituat, qui fuit coepti ususfructus tempore, ne jus fructuarii per singula animalia propter difficultatem discretionis incertum sit: vix enim est ut feræ, quæ continebantur vivario ususfructus constituti tempore, discernantur ab his, quæ postea accesserunt. Et hac ratione utriusque consulitur domino & fructuario: pari ratione domino etiam ignorant ex causa peculiari per servum adquiritur, quod utilitatis causa receptum est, ne dominus cogatur per singula momenta species & causam peculiorum inquirere; *l. peregre*, §. *quæsitum*, *de adquir. possess.* Nec res caret aliis exemplis, ut propter difficultatem discretionis aliquid fiat, quod aliqui non fieret, ut probat Accurs. *hic ex l. item si fundi*, §. 4. *vers. sed si insula*, supra, *b. tit. l. nam et si fur*, §. 1. *infra, de reb. credit*, *l. si pœnæ*, §. 1. *de condit. indebit. l. si alieni*, *infra, de solut.*

Ad L. 64. de condit. indebit.

Inter servum & dominum nulla est obligatio civilis, quia jure civili servi pro nullis, immo pro mortuis habentur; *l. quod attinet*, *l. servitatem*, *de R. J. l. 3. §. ult. l. 4. de capit. minut.* servus tamen naturaliter obligari potest, quia quod ad jus naturale attinet omnes homines æquales sunt; *d. l. quod attinet*, natura omnes homines nascuntur liberi; *l. 4. de justit. & jur. & naturalis obligatio solo æquitatis naturalis vinculo sustinetur*; *l. stichum*, §. + *naturalis, de solut.* cuius capaces sunt servi, ideo & fidejussor naturali obligationi accedere potest; *l. naturaliter*, supra, *b. tit. l. fidejussor*, §. + *fidejussor, de fidejussorib.* Et naturalis obligatio minus proprie dicitur obligatio; *d. l. fidejussor*, §. + *naturales*. Item ex naturali obligatione non datur actio, sed exceptio, & solutum repeti non potest conditione indebiti; *d. l. naturaliter*, *l. frater a fratre*, §. *quæsitum*, *b. tit. d. l. stichum*, §. *naturalis*, *l. naturales, de oblig.* & aët. Quare si quod dominus servo debuit manumisso solverit, quamvis per errorem existimaret, se ei aliqua actione teneri, id est actione civili, tamen solutum repetere non poterit, quia naturale debitum agnovit. Naturalis obligatio non valet quidem ad pariendam actionem, sed ad pariendam exceptionem, id est ad impedientiam repetitionem soluti quasi indebiti, non enim proprie potest dici indebitum quod naturaliter debetur. Et hoc est quod probat eleganter Triphoninus *hic* eleganti comparatione, ut enim libertas, inquit, jure naturali continetur, & servitus jure gentium introducta est, id est cum queritur an homo liber sit vel servus, inspicitur jus naturale vel jus gentium, id est an pro jure naturali liber sit, vel jure gentium captivitate factus sit servus, ita debiti vel non debiti ratio, in conditione naturaliter intelligenda est, id est cum queritur an esset debitum vel indebitum in conditione indebiti danda, spectandum est utrum solutum esset debitum jure naturali, quia conditione indebiti ex aequo & bono, id est æquitate naturali introducta est; *l. hac condicio b. tit.* unde non potest condici quasi indebitum solutum quod debetur jure naturali. In conditione indebiti, cum queritur an solutum ex naturali obligatione condici possit an non, argumentum ducitur a libertate & causa debiti, quia causa debiti, seu æs alienum, est servitus civilis, debtor est servus creditoris.

Ad. L. 52. solut. matrimon.

Qui tutus est exceptione perpetua, si per errorem indebitum solvat, id repetit condicione indebiti; *l. si is qui 24. l. si non sortem, §. indebitum, l. qui exceptionem, de condic. indebit.* sed hoc non est perpetuum, nam si exceptio datur ejus causa cum quo agitur, qualis est exceptio Vellejani de intercessionibus mulierum, solutum repeti potest, ubi vero exceptio datur in odium ejus cui debetur, qualis est exceptio SC. Macedoniani, per errorem indebitum solutum non repetitur; *d. l. qui exceptionem.* Sicut in exceptione Vellejani, qui tutus erat exceptione dotis cauta non numerata, si divortio vel morte mulieris soluto matrimonio, dotem quam non accepit solverit mulieri vel heredi ejus, eam repetet condicione indebiti, quia non numeratam caverat, id est dotalibus tabulis confessus erat se accepisse, quam non accepit, exigi enim ab eo non potest, *ex hac l.* & sicut dos cauta non numerata non potest repeti a marito, ita & per errorem soluta potest repeti condicione indebiti. Exceptio non numeratae dotis datur marito intra decennium a die contracti matrimonii, post decennium huic exceptioni locus non est; *l. ult. & nov. Just. 100. auth. quod locum, C. de dot. caut. non numerat.* Exceptio dotis cauta seu confessatae, non numeratae datur marito; quia dotem facit numeratio, non cautio vel promissio; *l. i. C. eod.* dos non est sine numeratione; *Donatus in illud Hecyrae: Renumeret dotem, hic eat.* Quae sunt verba socii irati repetentis dotem filiae, *proprie,* inquit, *quia dos pecunia est,* & moris erat instrumentis dotalibus conscribi dotem datam esse, licet tantum dicta, vel promissa esset, nec numeratio secuta, ut refertur in *d. l. i. & l. ult. C. eod. l. 9. C. de bon. proscript.* & *d. nov. 100.* ideo comparata est exceptio dotis non numeratae, ut consuleretur marito adversus cautionem dotis instrumentis dotalibus comprehensam.

Ad L. 63. de adquir. rer. domin.

Quidquid servus adquirit, domino adquirit etiam ignorantie & invito, ex omnibus fere causis; *l. etiam invitis, supra, b. tit. l. servus vetante, infra, de V. O.* ait fere, ut excipiat causam hereditatis: si enim servus heres institutus sit, adeundo non adquirit hereditatem domino, priusquam jussus domini praecedat; *l. si quis mihi bona, §. jussum, supra, de adquir. hered.* Quoties vero hereditas vel quid aliud per servum adquiritur, domino confessim adquiritur, ita ut ne momento quidem subsistat in persona ejus per quem adquiritur; *l. placet, supra, de adquir. heredit.* Quod si is qui in aliena potestate est, puta filius, vel servus thesaurum invenerit, queritur an adquirat ei in cuius potestate est. Tryphoninus *init. b. leg.* respondit adhibita hac distinctione, ut si in parentis dominive fundo invenerit, illi totum adquirat, si vero in fundo alterius, partem adquirat domino fundi, partem patri vel domino. Si quis enim in alieno solo thesaurum invenerit, dimidium adquiritur domino soli jure soli, dimidium inventori jure inventionis; *§. thesauros, instit. de rer. divis. l. unic. C. de thesauro. lib. 10.* Et si is qui inventus sit in potestate alterius, dimidium per illum adquiritur ei in cuius potestate est. Thesaurus est vetus quadam depositio pecuniarum, cuius memoria non extat quis deposuerit, ut sic dominum non habeat, & sic sit inventoris cum nullius sit; *l. numquam, §. i. supra, b. tit.*

Ad

Ad §. 1. ejusd. leg.

Si servus communis duorum vel plurium in alieno thesaurum invenit, quæritur utrum pro partibus dominii, id est pro dominicis partibus, an ex æquis dominis adquiratur. Tryphoninus respondet idem juris esse ac in hereditate, legato, vel donatione facta servo, sc. ut pars, quæ inventori cedit, ad focios pro qua quisque parte servi dominus est pertineat, sicut hereditas, legatum, vel donatio per servum adquiritur dominis pro dominicis partibus, & si servus communis stipuletur dari, stipulatur dominis pro dominicis partibus; §. si servus communis, inst. de stipulat. servor. l. si servus communis, infra, eod. tit. ita si servus communis thesaurum invenerit in alieno, thesauri pars, quæ cedit inventori, adquiritur dominis pro qua parte quisque dominus est, quia & thesaurus donum fortunæ creditur, ut eleganter ait Tryphoninus, id est sicut quod ex hereditate, legato, vel donatione, per servum adquiritur, cedit dominis pro partibus dominicis, quia hereditas, legatum est beneficium hominis & mera liberalitas, quæ sapientia non merenti confertur, & licet hereditas obmerita deferatur; l. + nec adjecit, & seq. supra, pro soc. l. + affectionis, de donat. l. dotem, de castrensi. pecul. in acquirenda hereditate non spectatur meritum, sed voluntas testatoris, quæ dici potest donum fortunæ quod in illum inciderit, quia potuit dare, potuit & non dare; l. hereditate, de castrensi. pecul. quæ est ejusdem Tryphonini. Ita & si servus communis thesaurum in alieno invenerit, pars thesauri, quæ cedit inventori, adquiritur dominis pro partibus dominicis, quia thesaurus est donum fortunæ, & naturali æquitati congruum videtur, dominis easdem partes habere in thesauro invento per servum, quas habent in ipso servo.

Ad §. 2. ejusd. leg.

Si servus communis duorum vel plurium dominorum thesaurum invenerit in fundo proprio unius e dominis, indubitati juris est, partem soli domino fundi cedere, quia semper pars soli domino fundi cedit. Ubi servus communis thesaurum invenit in fundo proprio unius e dominis, non debet deterior fieri ejus conditio, ac si thesaurus in alieno inventus esset, quo casu pars thesauri cederet domino soli; §. thesauros, inst. de rer. divis. sed quid fieri de alia parte, quæ cedit inventori, an aliquid ex parte feret alter socius, id est an pars ista adquiretur singulis dominis, an ea pars cedet integra & domino soli? Ratio dubitationis, quam per interrogationem sibi objicit Tryphoninus, esse videbatur, idem juris esse atque si servus communis stipuletur jussu unius e dominis, vel jussu unius e dominis per traditionem acceperit, puta ex causa donationis, vel nominatim stipuletur alteri, id est uni e dominis, quibus casibus ei soli adquirit; l. per servum, §. sicut, supra, b. tit. l. ult. C. per quas person. nob. adquir. Ubi enim servus communis thesaurum invenit in fundo proprio unius e dominis, videtur quasi jussu ejus dedisse operam, ut thesaurum inveniret in proprio ejusdem fundo, quod licet: unicuique enim thesaurum in suo fundo data opera querere licet, dummodo abique vetitis artibus id fiat; l. unic. C. de thesaur. vel videtur tacite ei voluisse acquirere thesaurum, cuius jussu dedit operam: sed verius esse ait Tryphoninus, partem illam, quæ cedit inventori, acquiri singulis dominis pro partibus dominicis cujusque, & perinde esse ac cum servus communis stipulatur alteri, id est utriusque domino, verba enim illa, vel nominatim alteri, referenda sunt ad illa præcedentia, an aliquid ex parte ferat alter socius, & eo sensu quod magis dici posse ait Tryphoninus secundum posteriorem glossam, & Odofredum.

Ad §. 3. ejusd. leg.

Quod si servus, in quo ususfructus alienus est, thesaurum invenerit in fundo eius ad quem proprietas servi pertinet, quæritur an totus illius sit, id est proprietatis servi, & si in alieno an pro parte adquiratur proprietario, pro parte fructuario. Ratio dubitandi in eo esse videbatur, quod opera servi sunt in fructu; *l. 3. & 4. supra*, *de oper. servor.* & quidquid servus fructarius acquirit ex re fructuarii, vel ex operis suis, adquirit fructuario; *l. adquiruntur, §. de his*, *supra*, *b. tit. l. si servi ususfructus*, *supra*, *de ususfruct.* At videbatur thesaurus per servum inventus in alieno, quæsusitus ex operis servi & fructuario adquiri. Finge servum terram fodientem thesaurum invenisse, Tryphoninus respondet *hic*, thesaurum, qui per servum fructuarii inventus est in fundo alieno, nec pro parte pertinere ad fructuarium, quia thesauri inventio non est in operis servi, nemo enim servi opera utitur ut thesaurum quærat, nec tunc servus fructarius terram fodiebat eo animo, sed fundi colendi causa, & fortuna aliud dedit, opera servi non sunt comparatae ad thesaurum quærendum, sed ad ministerium & obsequium. Sic per servum hereditas non adquiritur fructuario, quia hereditas non est in operis servi; *l. fructuario*, *supra*, *b. tit.*, id est hereditatis aditio non est in opera servili; *l. aditio*, *supra*, *de adquir. hered.* Quod si servus, cuius ususfructus alienus est, thesaurum invenerit in ipsius fructuarii fundo, pars cedit fructuario ut agri domino, altera ei ad quem pertinet proprietas servi, nimirum si fortuito non dedita opera thesaurus inventus sit.

Ad §. ult.

Cujac. 26.
obs. 22.

Si creditor pigneratitius thesaurum invenit in fundo pignori dato, pars cedit creditori tamquam inventori, pars debitori tamquam domino fundi, creditor enim videtur invenisse thesaurum in alieno, pignus sc. non transfert dominium, sed possessionem ad creditorem; *l. cum & sortis*, *§. ult.*, *supra*, *de pigner. act.* *l. pignus*, *C. eod.* Nec si pignus luatur creditor restituet, quod jure inventoris, non creditoris ad eum pervenit. Quod si creditor pigneratitius, cum non inveniret emptorem pignoris, dominium pignoris a Principe impetravit, jure dominii intra constitutum luendi tempus pignoris causa vertitur, id est pignoris causa ita censetur dominii jure, ut creditori liceat redimere, olim intra annum, hodie intra biennium, *ex hoc §. & l. ult.* *C. de jur. domin. impetr.* & si interim creditor invenerit thesaurum in fundo sibi addicto jure dominii, oblato vero debito intra constitutum tempus, quoniam universa præstantur atque ut in simplici pignore, id est soluto debito intra annum vel biennium, pignus addictum jure dominii debitori restituitur cum omni causa, una cum fundo pignori dato, thesaurus in eo inventus restituitur debitori pro parte, creditori pars relinquitur tamquam inventori. Quod si debitum non solvatur intra tempus, totus thesaurus manet penes creditorem, cui pignus addictum est jure dominii, totus thesaurus hoc casu cedit creditori tamquam domino soli, quia additio pignoris jure dominii est vice emptionis, ideoque evicto pignore creditori, qui dominium pignoris impetravit, non datur contraria pigneratitia, quia jam soluta esse videtur pignoris obligatio, sed ei datur utilis actio ex empto adversus debitorem; *l. eleganter*, *supra*, *de pigner. act.*

Ad

Ad L. 33. de novat.

DE jure donator ex causa donationis non tenetur in solidum, sed in quantum facere potest, deducto ære alieno & deducto ne egeat; *l. si extraneus, de jur. dot. l. inter eos, §. ult. l. cum ex causa, l. & exheredatum, supra, de re judic.* ratio est ne ex liberalitate sua inops fieri periclitetur; *l. t. ne liberalitate, quæ est etiam Tryphonini, eod. tit.* Sed si *Titius*, qui mihi donare volebat, delegatus a me creditori meo stipulanti promiserit, delegatus convenitur in solidum, nec tueri se potest adversus creditorem, cui delegatus est, exceptione ne teneatur in solidum, sed in quantum facere potest, quia creditor debitum persequitur, *ex hac l. & l. Nescius, supra, de re judicat.* delegatione novatur prior obligatio, qui enim delegat vice sua alium reum sive expromissorem dat creditori suo; *l. delegare, b. tit.* & delegatio non fit, nisi delegatus ut solvat alii quod mihi debet, stipulanti promittat se soluturum; *l. i. l. t. nec creditoris l. pen. C. b. tit.* unde delegatio pro justa præstatione est, id est pro solutione; *l. quod debetur, supra, de peccul. l. quamvis, §. interdum, ad Vellejan. l. inter causas, §. abesse, mandat. l. qui debitorem, de fideiuss. Senec. de benef. lib. 6. cap. 5. Omnis solutio non idem reddit, sed tantumdem, nam & pecuniam dicimus reddidisse, quamvis numeravimus pro argenteis aureos, quamvis non intervenierint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio sit.* Exceptio, quæ competit delegato adversus delegantem, non prodest ei adversus alium cui delegatus est ut solveret, quia delegatus, qui semel consensit delegationi, & alii stipulanti promisit, similis est donanti, & videtur remisisse exceptiones quas habuit adversus delegantem; *l. si quis, l. doli, supra, b. tit.*

RECITATIONES AD LIBR. VIII.

disputation. Triphonini.

Ad L. 23. de pignerat. action.

Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, nisi nominatim eam promiserit, sed tantum præstat se potiorem esse ceteris ceditoribus; *l. i. & 2. C. credit. evict. pigner. non deber. l. si mandatu Titii, §. creditor, infra, mandat.* Idemque præstat emptori contrariam pigneratitiam actionem contra debitorem; *l. in creditore, infra, de evict. si creditor, cum pignus venderet, evictionis nomine duplam promiserit, nam usu hoc evenerat, ut ait Ulpian. in l. prox. §. ult., supra, b. tit.*, id est assidua & frequens erat stipulatio duplae in casum evictionis in emptione & venditione; *l. quod si nolit, §. quia assidua, de adil. edict. l. si dictum, de evict. & convenitus ob evictionem, & damnatus duplam præstiterit, queritur an habeat regressum contraria pigneratitiae actionis contra debitorem.* Ulpian. respondet, creditor, qui duplam præsttit, habere regressum adversus debitorem, si sine доло & culpa pignus ita vendiderit, & ut diligens paterfamilias id gessit, forte quia hujusmodi erat consuetudo regionis, ut in emendo & vendendo dupla caveretur evictionis nomine, nihil est quod imputetur creditori, qui de dupla cavit de evictione pro consuetudine regionis, quæ in talibus sequenda est; *l. si fundus, infra, de evict.* Excusatur quis propter consuetudinem; *l. sine herede, §. Lucius, de administrat. tutor.* vel potius si sic negotium gessit, ut plus

venderet pignus , propter stipulatiouem duplæ in casum evictionis , nam cautus emptor pluris emit si tutus sit cautione duplæ de evictione : si vero non amplius vendidit , quam esset venditus citra promissionem duplæ , regresum non habere adversus debitorem , quia debitor nullum commodum sensit ex hujusmodi stipulatione duplæ , nihil ergo a debitore quam debiti summam consequi hoc casu creditor potest , ut subjungit Triphoninus *init. h. l.* quæ est velut pars §. ult. præcedentis leg. Creditor , qui jure creditoris pignus vendidit , & evicto pignore coactus est pretium emptori restituere , debitum consequi potest a debitore contraria pigneratia actione , datur regressus contraria pigneratia actionis , quæ extincta videbatur , vendito pignore , & debito ex venditione redacto , sed actio semel extincta restituitur , quia ex post facto apparebat secuta evictione pignoris debitorem non esse liberatum ; *l. rescriptum* , §. 1. , infra , *de distract. pignor.* Sed si nomen fuit usurarium , id est sub stipulatione usurarum debitum , & post quinquennium forte , quam creditor pignus vendidit , interposita stipulatione duplæ , secuta evictione , duplam ex stipulatione præstiterit , etiam medii temporis usuras a debitore petere potest , quia non videtur pretium pignoris creditori solutum , quod coactus est reddere secuta evictione pignoris venditi ; *l. si rem l. qui res, in pr. & §. 1., infra, de solut.* nec videtur creditor medio tempore habuisse usum pecuniaæ , ob præstationem duplæ , quæ usuras quinquennii excedit . Non est versum nisi duret versum ; *l. si pro patre, §. versum, infra, de in rem vers. l. utrum autem, de petit. hered.* Et hoc est quod subobscure ait Triphoninus *in fin. h. l.* nihil ei solutum esse pro evictione ut auferri non possit , id est nihil videri solutum , quod non ita solutum est , ut auferri non possit , secuta evictione . Sed si simplum præstiterit , non potest petere usuras medii temporis , & si petat repellitur exceptione doli mali , quia habuit usum pecuniaæ pretii pignoris quod ab emptore accepit , & usus pecuniaæ pretii est vice usurarum .

Ad L. 57. de peculio.

EX contractu filiifamilias , vel servi datur actio de peculio in patrem , vel dominum , non in solidum , sed quatenus est in peculio ; *l. 1. , supra, h. tit, l. tam ex contractibus, de judic.* In ea actione cum queritur , quid sit in peculio , spectatur tempus rei judicatae , ut in casu *l. questum* , supra , *h. tit.* Pater conveniri potest actione de peculio , etiam si nihil fuerit in peculio , cum ageretur , si modo sit tempore rei judicatae , vel tempore mortis , ut *in hac l.* si filius vel servus , cuius nomine dumtaxat de peculio actum est , in patrem vel dominum , ante sententiam decesserit , inspiciendum erit peculium , quod quis eorum tempore mortis habuit , quia morte filiif. vel servi moritur peculium ; *l. 1. & ult. , infra, quando de peculio actio annal. est* , tamen in peculio veniunt fructus , partus ancillarum , foetus pecoris , & alia accessiones naturales , quæ contingunt post mortem filiif. vel servi ; *d. l. ult.* peculium accessionem & decessionem , augmentum & diminutionem recipit , peculium nascitur , crescit , decrescit , moritur , & ideo eleganter dictum est , simile esse homini ; *l. peculium 40. , supra, h. tit.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI peculium servo legetur cum libertate , ejus temporis peculium legatum esse intelligitur , quo libertas cedet , nempe temporis , quo adita est hereditas . Legatum enim libertatis non cedit , nisi ab adita hereditate ; *l. unic. §. libertibus, C. de caduc. tollend.* Ac perinde legato peculii cedent omnia incrementa peculii , quæ quoquomodo ante aditam hereditatem adquisita sunt , ut ait . Trypho-

Tryphoninus hic ex Juliano, & Ulpianus ex eodem; l. denique, §. ult. de pecul. legat.

Ad §. ult. ejusd. leg.

Si peculum servi extraneo legatum sit, ex conjectura voluntatis testatoris, id legatum esse intelligitur, quod mortis tempore in peculio fuerit, quia de jure legatum cedit a morte testatoris; l. unic. §. in novissimo, C. de caduc. tollend. ita tamen ut quae ex rebus peculiaribus, ante aditam hereditatem accesserint, debeantur, veluti partus ancillarum, & foetus pecudum, quia licet legatum peculiū cedat a morte testatoris, tamen peculum augmentum & diminutionem recepit; l. si ex duobus, §. i. supra, b. tit. l. ult., infra, quand. de pecul. act. annal. est. Peculii legatum augeri potest post mortem filii vel servi accessionibus naturalibus, quales sunt fructus, partus, foetus, non per accessiones extrinsecas, quae aliunde veniunt quam ex re ipsa; ut si quid post mortem testatoris servo donatum, vel ex operis ejus adquisitum fuerit, ad legatarium non pertinet, sed ad heredem, ut ait Tryphoninus in hoc §. Quidquid enim servus hereditarius adquirit ante aditam hereditatem adquirit hereditati, quia hereditas jacens pro domina habetur; l. hereditas, infra, de adquir. rer. domin.

Ad l. 33. de pignoribus.

Si quis stipuletur sibi aut Titio, Titius nec petere, nec donare, nec acceptum facere, nec fidejussorem accipere potest, quia solutionis tantum causa adjectus est, sed ei tantum solvi potest, & solutio liberat debitorem; l. quod stipulatus, l. si ita stipulatus, infra, de solut. l. si mihi, de fidejuss. etiam si stipulator Titio solvi prohibuerit, quia non potest mutare conditionem stipulationis; l. vero, §. pen. de solut. Quod si quis promiserit se solutum tibi aut Titio, solutum Titio repetere non potest, sed pignus ei datum & ante solutionem recipit, ut ait Tryphoninus in hac l. post solutionem pignus repeti posse nulla erat dubitatio, quia pignus solvitur solutione; l. si rem alienam q. seq., supra, de pigner. act. l. item, §. i. quib. mod pign. vel hypothec. Sed quæstio erat an qui promiserat se solutum tibi aut Titio, pignus datum Titio ante solutionem repetere posset, quia videbatur pignus datum quasi insolatum, & ut solutum adjecto solutionis causa repeti non potest, ita & videbatur pignus datum ab eodem etiam ante solutionem repeti non posse: sed verius est pignus datum adjecto solutionis causa, ante solutionem repeti non posse, quia pignus non habet vim solutionis, non tollit obligationem, sed accedit obligationi, pignora, hypothecæ, & fidejussores sunt accessiones obligationum; l. in omnibus de solut. pignus datur pro securitate debiti, non solutionis causa, pignus datur creditori quo magis ei in tuto sit creditum; §. ult. inst. quib. mod. re contrah. obligat. l. si mandatu 59. §. ult. mandat. Fceneratores vix mutuam dabant pecuniam, nisi sub pignoribus; Tertull. de idololatr. Pecuniam de ethniciis mutuantes, sub pignoribus fiduciati, jurati carent, & sic negant. Ambros. de Tobia cap. 12. Syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus usurpat. & Jo. Chrysostom. Homil. 55. ad Antiochen. ἀπατεῖ γαρ ὁ δανείζων, ἦ υποθέκειν, ἦ ἐνέχυρα, ἦ τὸν ἀντιφωνῆντα, οὐ διὰ τῶν τριῶν τὰ τῶν ἀσφαλαιῶν επιτίθει τὰ ἑαυτῆς χρήματα. Postulat enī fœnerans hypothecam, vel pignus, vel sponsorem, atque per has tres securitates suam pecuniam tradit. Plaut. in Rudent. Tibi ego numquam quicquam credam, nisi accepto pignore.

Ad L. pen. qui potior. in pignor.

TItius centum creditit Mævio , eoque nomine fundum pignori accepit , deinde Seius creditit quinquaginta eidem Mævio , & hyperocham pignoris , id est , ut interpretatur ipse Tryphoninus , quod plus est in pretio pignoris , quam in credito prioris creditoris , pignori accepit . Postea Titius rursus creditit quadraginta Mævio sub pignore ejusdem fundi , quarebatur utrum Seius ob quinquaginta , an Titius ob quadraginta , quæ erat pecunia secundo credita , potior esset in pignore : respondet Tryphoninus , Seium etsi sit secundus creditor , potiorem esse priori creditore in hyperocha pignoris , si ei offerat summam primo ordine creditam tam sortem quam usuras . Hyperocha pignoris est superfluum quod superest pretio capti & distracti pignoris dimisso priori creditore ; *l. a Divo Pio* , §. quod si res , de re judicat . , quod prævalentia dici videtur in *l. in rem* , §. in omnibus , de rei vindicat . Gallis *Plus valve* ; Cujac . 4. obs . 25. Ratio dubitationis erat , etiam ob chirographariam pecuniam pignus retiniri potest , id est creditor , qui primum pro mutua pecunia fundum pignori accepit , & postea eidem aliam pecuniam creditit sine pignore , non tenetur soluta prima pecunia fundum restituere debitori , nisi solvatur ipsi pecunia quæ sine pignore debetur ; *l. unic. C. etiam ob chirograph. pecun. pign. retin. poss.* Ergo æque videbatur priorem creditorem pignus retinere posse adversus secundum creditorem pro pecunia secundo loco credita . Sed quod dicitur creditorem pignus retinere posse etiam pro chirographaria pecunia , locum habet adversus debitorem tantum , non adversus secundum creditorem , qui non tenetur chirographariam pecuniam offerre priori creditori , ut nominatum distinguitur in *d. l. un. C. etiam ob chirographar. pecun.* Secundus creditor præfertur priori in hyperocha pignoris quoad pecuniam postea creditam a priori creditore , si paratus sit ei solvere pecuniam priore loco creditam , quia in pignoribus spectandum est tempus contractus , in pignoribus prior tempore potior est jure , & secundus creditor pignus suum confirmat , offerendo pecuniam debitam priori creditori , & succedit in locum prioris creditoris ; *l. i. 5. 8. 10. C. h. tit. l. ult. C. de his qui in prior. credit. loc. succed. secundus* , inquam , creditor præfertur priori in hyperocha pignoris , quia licet res obligata esset priori creditori , nihil vetabat quin a debitore obligaretur secundo creditori , cum non eo minus mansisset in bonis & dominio debitoris ; *l. rescriptum* , in pr. , infra , de distract. pignor. quæ est etiam Tryphonini . Secundus creditor succedit in locum prioris creditoris , si ei offerat sortem & usuras , quia prior in pignore præfertur posteriori , non modo quoad sortem , sed etiam quoad usuras , quod initium obligationis spectandum sit ; *l. creditor* , §. i. *l. Lucius* , supra , *h. tit.*

Ad L. 12. de distract. pignor.

CReditor non prohibetur a debitore pignus emere ex rescripto Imperatoris , id est Antonini Caracallæ libellos agente Papiniano , ut ait Tryphoninus *init. h. l. quod comprobatur & l. t aliena res* , §. ult. supra , de pigner. act. Ratio legis est , quod pignus remanet in dominio debitoris , ut subjungitur hic , pignus non transfert dominium , sed solam possessionem in creditorem ; *l. cum C. sortis* , §. ult. de pigner. act *l. pignus* , *C. eod. l. si is qui* , §. ult. infra , de adq. rer. domin. Hinc si creditor pignus emat ab ipso debitore , venditione pignus extinguitur ; *l. Titius* , infra , quib. mod. pign. vel hypoth. solvat . nec debitor potest revocare venditionem offerendo sortem & usuras ; *l. Titius* , supra , de pigner. act. quod si cessante debitore pignus distrahatur sub hasta , creditor non potest pignus emere per interpositam personam ; *l. C. qui* , *C. h. tit. l. i. C. de*

C. de dol. mal. l. Lucius , §. Titia , infra , ad Trebell. palam potest emere ;
l. i. C. de jur. domin. impetr.

Ad §. si aliena ejusd. leg.

Creditori , qui pecuniam mutuam dedit , datis & acceptis pignoribus , duplex competit actio , pigneratitia , quæ est actio in rem , & personalis in debitorem , quæ est condicō certi seu creditæ pecunia ; l. adversus , C. de oblig. & act. l. † 8. & 9. C. de pignorib. l. 2. C. de luition. pignor. si res aliena pignori data sit , creditori non datur actio pigneratitia , quæ est in rem ad avocandam possessionem , quia pignus rei alienæ non valet ; l. rem alienam , supra , de pigner. act. l. i. C. si alien. res pignor. dat. sit Quod si res aliena pignori data sit , & cessante debitore in solvendo debito creditor eam vendiderit , quaeritur an pretium a creditore redactum ex venditione pignoris liberet debitorem personali actione . Tryphoninus in hoc §. qui est valde difficilis & artificiosus , ut loquitur Odofredus , putat distinguendum , aut creditor pignus ea lege vendidit , ne evictionis nomine obligaretur , puta si pignus vendidit jure creditoris , quo casu non præstat evictionem ; l. † 1. C. creditor. erit. pignor. non debere , & tunc debtor liberatur , quia aequius est pretium redactum ex venditione pignoris ex qualicumque contractu & obligatione , qualis est obligatio rei alienæ , prodesse debitori ut liberetur , quam lucro cedere creditoris , ita ut debitorem adhuc obligatum habeat . Sed debtor liberatur quidem , quantum ad creditorem , ne possit ab eo conveniri actione in personam , sed non liberatur quantum ad dominum si non dum pignus evictum est , id est si re aliena pignerata & distracta dominus nondum pignus evicerit ab emptore : domino enim datur actio in rem adversus emptorem , vel si malit , datur ei actio negotiorum gestorum in debitorem , pretii rei suæ consequendi causa ; quia negotium debitoris gessisse videtur , cuius ex re seu pecunia profecta ex venditione rei liberatus est debtor ; l. 3. C. de rei vindicat. l. i. & 2. C. si vendit. pignor. agat. l. ult. infra , de negot. gest. Debitor non liberatur quicquid emptorem post evictionem , si enim pignus rei alienæ evictum sit emptori , ei datur utilis actio ex empto in debitorem , non in id quod interest , sed in pretium & usuras habita ratione frumenta , quia pretio illo liberatus est ; l. si plus , §. si jussu , infra , de evict. l. si pradium , l. si ob causam , C. eod. l. eleganter , in pr. supra , de pigner. act. sic & in aliis casibus factum creditoris prodest debitori , ut si creditor amissa possessione pignoris , contraria pigneratitia egerit adversus possessorem ad avocandam possessionem pignoris , & possessor ei condemnatus sit restituere majores fructus , id est non tantum simplos fructus , aut quos percipere potuit , sed duplos fructus , qui venabant in actione in rem contra prædonem seu malæ fidei possessorem rei alienæ ; l. † 1. C. Th. de fructib. & lit. expens. l. unic. C. eod. de usur. rei jud. Ambros. epist. 25. Cum adverterem etiam gravi conditione , illum si viciisset acturum de duplis fructibus , & de sumptibus annosc. litis , qui etiam majores fructus dicuntur in l. 6. §. ult. supra , mandat. hoc casu creditor universos fructus imputat in sortem : omnes fructus , quos debtor percepit , aut percipere potuit , imputantur in sortem , & si exæquent debitum pignus solvitur ; l. 1. 2. 3. & ult. C. de pigner. act. Et hoc distat pignus ab antichresi , quod in ea creditor fructus suos facit vice usurarum , etiam si usurarum modum excedant , propter incertum eventum fructuum ; l. si ea lege , C. de usur. Et sic in alio casu si res aliena pignori obligata sit , & per injuriam judicis creditor domino rem quasi sibi obligatam abstulerit , et si pignus rei alienæ non teneret , soluto debito restitui eam oportet debitori , ut ait Tryphoninus ex Scævola (quem suum appellat hic & in l. 19. infra , de castrens. pecul. quia notas scripsit ad Scævolam) nimirum si debtor agat actione pigneratitia ad-

Tem. VIII.

E

Cujac. 5. obs. 21. Et idem + 9. obs. 31.

versus creditorem, debitori quoque, qui rem alienam pignori dedit, datur actio pigneratitia, soluto debito, adversus creditorem; *l. si rem 9. §. is quoque, supra, de pigner. act. quia ejus interest pignus sibi restitui, quod teneatur domino actione in rem.* Re aliena pignori obligata, soluto debito creditor tenetur eam restituere debitori, quia rem habet a debitore, & ejus occasione magis, quam a domino, in omnibus his casibus, ut in casu *l. qui alienam, de donat. caus. mort.* qui rem alienam mortis causa donatam usuccepit, non ab eo videtur usuccepisse cuius res fuisset, sed ab eo qui occasionem usucapiendi praestitit. Quod si creditor non ita pignus vendidit, ut certus sit omnimodo apud eum pretium remansurum, verum obligatus sit ad id restituendum, puta si creditor specialiter pignus vendiderit ea lege, ut si pignus evincatur, praestet evictionem, quo casu tenetur de evictione; *l. si pignore, & seq. supra, de pigner. act. l. i. & 2. C. creditor. evict. pignor. non deber.* interim quoad pignus evincatur, nihil a debitore peti potest, id est debtor non tenetur personali actione creditori, quia creditor non habet actionem de evictione, priusquam res evincatur emptori; *l. si predium, l. qui rem emit, C. de evict. sed in suspenso habetur liberatio, in pendenti est an debtor sit liberatus necne, quia si pignus rei aliena a domino non evincatur, debtor fingitur retro liberatus.* Si pignus evincatur, non videtur pretium creditori solutum, non est versum, nisi duret versum; *l. si pro + patre, §. versum, supra, de in rem vers.* Verum si res aliena pignori data sit & creditor eam vendiderit non jure creditoris, sed ea lege ut praestet evictionem, & secuta evictione creditor ab emptore conventus actione ex empro pretium emptori praestiterit, datur ei actio personalis in debitorem debiti persequendi causa, quia ex eventu apparet, debitorem non esse liberatum. Pignore vendito, non liberatur debtor, quoties res inempta fieri potest; *l. si creditor fundum, infra, de solut.*

Ad L. 13. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.

Si deferente creditore, debtor juraverit se dare non oportere, pignus liberatur, quia perinde est atque si judicio absolutus esset, ut ait Tryphonin. *in prima parte b. l. Jusjurandum vicem rei judicatae obtinet, quia qui desertus jusjurandum adversario, judicem eum facit in propria causa;* *l. i. infra, quar. rer. act. non + datur, l. ult. C. de fideicom. immo & jusjurandum habet vim solutionis;* *l. 5. §. ult. supra, b. tit.* nam etsi debtor a judice absolutus sit, quamvis per injuriam, pignus liberatur, ut subjungit Tryphoninus *in secunda parte b. l. quia res judicata pro veritate habetur;* *l. ingenuum, supra, de stat. homin. l. res judicata, infra, de R.J.*

Ad L. 45. de jur. det.

Si mulier nuptura filiof. quem debitorem habebat ex causa peculiari, actio nem tantum de peculio dotis causa promiserit, inspicitur tempus nuptiarum, & in dote est quod debetur ex causa peculiari tempore nuptiarum, ut ait Tryphoninus *in priori parte b. l. ratio est, quia dos dicta vel promissa ante nuptias, confertur in tempus nuptiarum, a quo dos esse incipit;* *l. tali facta stipulatione, infra, b. tit.* unde dotis promissioni inest tacita conditio, si nuptiae sequantur; *l. stipulationem, supra, b. tit.* Si vero mulier alii nuptura filiumf. debitorem suum ex causa peculiari jusserrit dotem promittere, delegatione sc. facta debitoris sui, inspicitur tempus promissionis dotis, ut sciatur quid esset in peculio, ut ait Tryphoninus *in secunda parte b. l. quia delegatione novatur obligatio;* *l. i. 2. & 3. C. de novat.* Quod si mulier nuptura filiof. debitori, patri ejus ita dotem promiserit, *quod mibi debes, vel quod mibi filius tuus debet in dote erit,* actio

actio de peculio est in solidum in filiumf. in patrem non est in solidum, sed quatenus fuit in peculio, vel quatenus in rem patris versum est tempore promissionis dotis, vel si post nuptias, id est constante matrimonio dos promissa sit, ejus temporis peculum infpicitur quo nuptiae fierent; l. *nuptura*, l. + *quod si nuptura*, §. 1. l. *si pater* 44. §. 1. *supra*, b. tit.

Ad L. 27. de liberatione legat.

EX contractu filiifamilias duo obligantur, filius in solidum, pater actione de peculio vel de in rem verso, non in solidum, sed quatenus est in peculio, vel in rem patris versum est; l. *si quis cum supra, de peculio*, l. *tam ex contractibus, de judic.* si ei, cum quo actio de peculio erat, puta patri, liberatio legata sit, queritur an si tempore quo dies legati cedit nihil sit in peculio, an legatarii loco habeatur. Ratio dubitandi erat, quod pater, qui ex contractu filiif. dumtaxat conveniri potest actione de peculio, nondum est debitor, cum nihil sit in peculio, & consequenter non est locus liberationi: liberatio presupponit obligationem, nec ullum esse potest emolumenntum legati liberationis. Tryphoninus eleganter respondet, legatarium intelligi etiam si tempore cedentis legati nihil sit in peculio, propter spem futuri peculii, aut certe in pendenti esse utrum is legatarius sit, perinde atque si alia qualibet causa dubiam spem legati ficeret, hinc tenet actio de peculio etiam si nihil sit in peculio; l. *quaesitum in pr. supra, de pecul.* quia peculium augmentum & diminutionem recipit; l. *peculium 40.*, eod. tit.

RECITATIONES AD LIBR. IX.

disputation. Triphonini.

Ad L. 31. deposit.

SI fur vel praedo rem furtivam vel vi raptam apud te deposuerit, vel tibi Duar. in l. commodaverit, eis datur actio depositi vel commodati, quia eorum interest 41. ff. solut. quod domino teneantur actione furti, vel vi bonorum raptorum; l. 1. §. *si praedo*, supra b. tit. l. *non ab judice, de judic.* ut si praedo rem alienam furto vel vi ablatam pignori dederit, competit ei etiam de fructibus pigneratitia actio in creditorem, quia ejus interest: a prædone enim fructus extantes vindicantur, consumpti condicuntur; l. *si pignore, §. si praedo, supra, de pigner. act.* & ei, qui a me vi possidebat, datur interdictum unde vi si ab alio dejiciatur; l. 1. §. *qui a me vi, infra, de vi & vi armat.* sed furti actio non datur malæ fidei possessori, quamvis ejus intersit rem non fuisse subreptam, cum periculo ejus sit, ne ex improbitate sua actionem consequatur; l. *itaque fullo, §. 1. infra, de furt.* Prædoni seu malæ fidei possessori datur actio depositi, commodiati, & pigneratitia, quæ sunt ex contractu; quia non ex improbitate sua actionem habet praedo qui rem depositum, sed ex contractu: improbe fecit qui rem alienam rapuit vel subripuit, sed non improbe fecit cum depositum. Quod si reus capitalis judicij deposuerit apud te centum, & is deportatus sit, bonaque ejus publicata sint, (deportationem enim sequitur publicatio omnium bonorum; l. 7. infra, de bon. damnat. l. 2. C. de bonis + proscript.) queritur utrum ipsi qui dedit reddenda sint, agenti scilicet actione depositi, an in publicum id est in fiscum deferenda sint? Si jus naturale & gentium intueamur, ei qui depositum restituenda sunt, quia deportatus amittit civitatem non

libertatem , amittit ea quæ sunt juris civilis , non quæ sunt juris gentium ; emit enim , vendit , locat , conductit , & cetera exercet quæ sunt juris gentium ; *l. deportatus , infra , de interdict.* *O relegat.* *l. si mandavero 22. §. is cuius , supra , mandat.* At si jus civile spectemus magis in publicum deferenda sunt , nam male meritus publice , ut exemplo sit aliis ad deterrenda maleficia , egestate laborare debet , ut eleganter ait Tryphoninus *init. h. leg.* publicatione bonorum sc. Poenæ comparatae sunt ad exemplum , ut unius pena , sit metus multorum ; *l. ita vulneratus , §. 2. vers. quod si quis absurde , supra , ad l. Aquil.* *l. Divus , in fin. de custod. reor. l. i. C. ad l. Jul. repetund.* Quintilian. declam. 274. *Quoties noxios crucifigimus , celeberrima eliguntur vix , ubi plurimi intueri , plurimi commoveri hoc metu possint , omnis enim pena non tam ad delictum pertinet , quam ad exemplum.* Tertull. lib. 4. advers. Marcion. *Quoniam O discipline interest injuriam vindicari , metu enim ultionis , omnis iniqüitas refrenatur.* Idem Jo. Chrysostom. in psalm. 8. unde poenæ exempla dicuntur Terent. in eunuch. act. 5. scen. 2. *Que futura exempla dicant in eum indigna.* Ubi Donatus : *Graves poenæ , quæ possunt ceteris documento esse , exempla dicuntur.*

Ad §. i. ejusd. leg.

BOna fides maxime spectari debet in deposito , quia est contractus bonæ fidei , ut ait Tryphoninus *init. h. leg.* Hinc nascitur alia quæstio , an bona fides , quæ in contractu depositi requiritur , aestimari debeat inter contrahentes tantum , nullo extrinsecus assumpto , non habita ratione aliarum personarum , ad quas negotium pertinet . Exempli gratia latro spolia , quæ mihi abstulit , (spolium est vestis cum detrahitur ; Tertullian. de resurrect. carn. cap. 7. *Ita quod hodie spolium efficitur si detrahatur & hoc fuit indumentum cum superstructabatur.* Et idem cap. 12. ejusd. lib. *Quippe etiam terræ de celo disciplina est , arbores vestire post spolia) latro , inquam , spolia , quæ mihi abstulit , depositus apud Seium inscium de malitia , id est de dolo deponentis : furtum enim vel latrociniuum non committitur sine dolo furandi vel vi rapiendi : queritur utrum latroni , an mihi ea Seius restituere debeat : , & quidem si personas dantis & accipientis per se spectemus , bona fides exigit , ut rem depositam recipiat is qui dedit ; l. quod servus , supra , h. tit. unde furi & prædoni , qui rem depositus , datur actio depositi ; l. i. §. si prædo , supra , h. tit. At si totius rei æquitatem spectemus , quæ ex omnibus personis quas contingit negotium impletur , mihi reddenda sunt quæ facto scelestissimo , id est latrocino , adempta sunt : & hanc sententiam probat Tryphoninus , adjecta hac eleganti sententia , hanc esse justitiam , quæ suum cuique ita tribuit , ut non distrahitur ab ullius annal. *vana a scelestis , dicta a maleficiis differunt.* ei qui depositus restitueda sunt , nec latronis deterior est conditio , quam furis & prædonis , quibus si rem alienam mala fide possessam deposuerint , datur actio depositi ; d. l. i. §. si prædo . Si tamen latro ignorans cuius filio vel servo rem abstulisset , eam deposituerit apud patrem dominumve ignorantem , nec jure civili nec jure gentium valet depositum , quod est contractus juris gentium , cuius hæc est potestas , ut alii non domino sua ipsius res quasi aliena servanda detur . Depositum rei propriæ non valet , sicut rei propriæ neque venditio , neque locatio , neque commodatum , neque precarium valet ; l. neque pignus , infra , de R. J. Eadem ratione si fur rem meam apud me vitium rei ignorantem deposituerit , depositum non contrahitur , quia bona fides non patitur rem suam dominum prædoni restituere compelli , sed et si dominus adhuc ignorans prædoni rem restituerit quasi ex causa depositi , datur ei conditio indebita*

ti, rei recuperandæ causa quasi indebitæ restitutæ. Interdum condic̄tio indebiti datur etiam ratione possessionis indebitæ traditæ ; l. indebiti, §. sed etsi nummi, supra, de condic̄t. indebit. eidem datur & condic̄tio furtiva, dummodo prober se dominum ; l. i. supra, de condic̄t. furtiv.

Ad L. 8. locat.

Locator tenetur præstare conductori uti frui licere, & si rem alienam dolo malo locaverit, vel prohibeat frui re conducta, tenetur ex conducto in id omne quod interest, in quo venit aestimatio lucri, quod facere potuisset, si ei frui licuisset. Quod si conductor prohibitus sit frui per vim majorem, puta factio potentioris, vel vi tempestatis, non tenetur in id quod interest, sed in hoc tantum ut mercedem remittat ; l. ex conducto, §. ubicumque, & seq. l. qui insulam, l. si fundus, cum dd. seqq. infra, h. tit. si tibi alienam insulam locavero quinquaginta, tuque eandem Titio sexaginta sublocaveris, & Titius a domino prohibitus fuerit habitare, tibi ex locato & conducto agenti sexaginta a me præstanda sunt, quia ipse Titio teneris præstare sexaginta : hæc suit sententia Pauli in l. prox. supra h. tit. contra Tryphoninus in hac lege sensit nec quinquaginta, nec sexaginta tibi præstanda esse, sed id omne quod tua interest perfrui conductione ; & tantum consequi medium, id est primum conductorum, qui est medius inter primum locatorem & secundum conductorum, a primo locatore, quantum ipse præstare debet secundo conductori, quoniam emolumenntum prioris conductoris, id ist lucrum, quod facere potuisset si ei frui licuisset, ad comparisonem majoris mercedis, qua ex secunda conductione percipienda erat, computatum, ubiorem debet facere condemnationem, primum tamen locatorem etsi sexaginta præstare debeat primo conductori, qua & ipse præstare debet Titio, qui a se conduxit, reputare, id est imputare quinquaginta, Cujac. 23. quæ ab illo perceperisset pensionis nomine, si a domino non fuisset prohibitus obs. 30. frui conductione.

Ad L. 67. de rit. nupt.

Tutor pupillam suam uxorem ducere, vel filio suo, aut nepoti ex filio nuptum dare prohibetur, ex oratione M. Antonini & Commodi & SC. quod eam secutum est ; l. senatusconsulto, supra, h. tit. Ratio prohibitionis fuit, ne ratio tutelæ reddendæ cohiberetur, ut subjicit Tryphoninus in §. sed videamus, hujusc leg. ne pupillæ in re familiaris circumscribantur ab ijs quæ rationes eis gestæ tutela reddere compelluntur ; l. libertum, §. i. h. tit. neve hujusmodi conjunctione fraus administrationis tegatur ; l. si tutor, C. de interdict. matrimon. Poena hujusmodi nuptiarum sunt, I. quod non est matrimonium si tutor vel curator pupillam vel adultam ducat uxorem, vel eam filio colleget ; l. non est matrimonium, h. tit. l. qui pupillam, infr. ad l. Jul. de adulter. & tutor, qui pupillam uxorem duxit, nuptias contrahere non intelligitur ; l. amplissimi, C. de excus. tutor. ex quo sequitur dotem non esse, quia dos non est sine nuptijs ; l. + incestæ, l. dote, supra, h. tit. & quod dotis nomine datum est, non repeti actione de dote, sed condic̄tione ob causam dati causa non secuta ; d. l. si tutor. Altera est tutoris vel filii ejus, qui pupillam uxorem duxit, infamia, & utriusque pro dignitate pupillæ extraordinaria coercitio ; d. l. non est matrimonium, d. l. si tutor, d. l. amplissimi. Immo & qui contra SC. pupillam uxorem duxit, potest postulari adulterii ; d. l. qui pupillam. Sententia senatusconsulti comprehenditur non modo tutor, sed & qui tutor non est, ad quem periculum tutelæ pertinet, qualis est qui falsis allegationibus a tutela se excusavit ; l. si quis tutor, h. tit. heres quoque tutoris, licet extra-

neus, quoniam rationes tutelæ reddere debet; *d. l. libertum*, §. 1. Ad SC. pertinet & heres ejus, qui tutor datus provocavit, & postea victus, quia præteriti temporis periculum præstat, & tutelæ rationem reddere debet; *d. l. si quis tutor*, §. ult. Nec solum vivo tutore, sed & post mortem ejus filius tutoris prohibetur eam uxorem ducere, cuius tutelæ rationi pater obstrictus fuit, sive heres ei extiterit, sive abstinuerit paterna hereditate, sive heres non fuit forte exheredatus, aut præteritus, sive in potestate patris fuit, aut emancipatus, ut ait Tryphoninus *init. b. leg.*, nihil enim interest filius sui juris, an in patris potestate sit; *d. l. non est matrimonium*: nuptiæ prohibentur inter tutoris filium & pupillam, nam fieri potest ut per fraudem in eum collocata bona patris propter tutelam, id est actionem tutelæ revocari oporteat, ut ait Tryphoninus, quia facile fraus præsumitur inter conjunctas personas; *l. pen. §. sed numquid*, infra, *de bon. libert.* quæ est etiam Tryphonini lib. 17. disputat. *l. si perlusorio, de appellat.* unde donationes insinuatione indigent, maxime inter necessarias conjunctasque personas, ne clandestinis & domesticis fraudibus locus detur; *l. data jampridem*, C. de donat. facilior est suspicio fraudis in filio herede patris sive suus sive emancipatus sit, cum omnia quæ nostra sunt, liberis nostris ex voto paremus; *d. l. pen. §. sed numquid*: nec cessat suspicio fraudis etiam in filio exheredato, vel præterito, quia etiam in liberis male meritis & ob id exheredatis pater non amittit omnino affectum naturale, & licet eos bonis suis exheredes esse velit, tamen alia ratione, puta quæsito pupillæ matrimonio, eis consulere facile suadetur. Pietas paterna, etiam læsa, semper consilium capit pro liberis; *l. nec in ea lege*, infra, *ad l. Jul. de adulter.* Non est affectus qui vincat paternum; *l. 7. C. de curator. furios.* Nuptiæ prohibentur inter tutorem vel curatorem, aut filium ejus, & pupillam vel adultam, nisi filia a patre desponsa, vel testamento destinata sit; *d. l. non est matrimonium, l. tutor, vel curator, b. tit. d. l. qui pupillam.* Destinatio vel desponsatio a patre facta, amoget omnem suspicionem fraudis, & tutelæ non ex fide gestæ. Consilium patris juvat tutorem ejusque filium ne prohibeantur nuptiæ cum pupilla, vel nisi nuptiæ contrahantur redditis rationibus, & elapsò tempore quo pupilla in integrum restitui possit. Tutor etiam redditis rationibus, pupillam suam uxorem ducere non potest, ante constitutum tempus ætatis; *l. quamquam*, §. ult. *b. tit.* id est ante 26. annum, hoc est annum utilem non continuum post 25. annum; *d. l. non est matrimonium, d. l. qui pupillam, l. filius a patre*, §. ult. *eo tempore, de liber. & postibum. l. si patris, C. de interdict. matrimon.* quem annum utilem in quadriennium continuum rei facilius expedienda causa commutavit Justinianus; *l. ult. C. de tempor. in integr. restitut.* Tutor filio pupillam suam matrimonio collocare prohibetur, idem vero non prohibetur pupillum collocare filiæ suæ; *d. l. libertum*, §. ult. quia suspicioni fraudis minus obnoxium est consilium patris in collocanda filia quam in filio, quod minus laborent parentes de collocanda filia, quam de collocando filio, qui est suus heres patri, & familiæ columen.

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI avus tutelam gesserit neptis ex filio emancipato natæ, an nepoti ex altero filio eam collocare possit? Ratio dubitandi, quam Tryphoninus ipse sibi objicit, est, quod senatusconsultum stricto jure contra omnes tutores nititur, id est senatusconsulto indistincte nuptiæ prohibentur inter tutorem & ejus filium aut nepotem & pupillam. Tamen hujusmodi nuptiæ non vetantur, quia carent suspicione fraudis propter parem affectum avi erga neptem ex filio, & nepotem ex altero filio: par affectionis causa omnem suspicionem fraudis amoget, ut colligitur; *ex hac leg. & l. pen. in pr. vers. si vero pater na-*

turalis, sub fin. C. de adopt. Ejusmodi nuptiae permittuntur, intuitu summae affectionis avitæ, ut ait eleganter Tryphoninus. Idem est affectus avi erga nepotem ex filio, qui patris erga filium, quia officium avi erga nepotem pendet ex officio patris erga filium; l. dotem, infra, de t̄ collat.

Ad §. 2. ejusd. leg.

Sed & si filius tutor vel curator pueræ sit (potest enim filius. tutor vel curator dari; l. t̄ si filiusf. 1. C. 2. infra, de tutel. C. rationib. distractab. l. tutorem, §. 2. de administr. tutor. quia filiusf. in causis publicis pro patref. habetur, puta ut magistratum gerat, ut tutor detur; l. filiusf. t̄ de his qui sunt vel alien. jur.) patri vel fratri, qui in ejusdem patris potestate est, matrimonio collocare vetatur, ex h. §. quia fratres, qui in ejusdem patris potestate sunt, pro una & eadem persona inter se habentur; l. frater a fratre, supra, de condit. indeb. propter vinculum patriæ potestatis, quod est familiae vinculum, ut eleganter dicitur in l. eum bonis, infra dc adquir. hered. quo conjuguntur liberi, qui sunt in ejusdem patris potestate, & quasi adunantur.

Ad §. 3. ejusd. leg.

Si Titij filius eam uxorem duxerit, quæ tua pupilla fuit, deinde Titium aut filium ejus adoptaveris, an perimentur seu dissolventur nuptiae? Idem vide- batur dieendum quod in genero adoptato, id est quem adoptare velis, si gener adoptatus nuptias contrahat cum filia mea, nuptiae non valent, quia per adoptionem quæsita fraternitas impedit nuptias; l. per adoptionem, §. 1. supra, h. tit. An vero adoptio impediat, & hoc postremum magis dicendum esse existimavit Tryphoninus, quia potius videtur propter adoptionem nuptias impediare, quam contractas dissolvere. Melius est in tempore occurrere, quam post causam vulneratam remedium querere; l. ult. C. in quib. caus. in integr. restitut. non est necessar. Idem juris est si curator pueræ, dum ejus curam gerit, maritum ejus in filium adoptaverit, matrimonium non solvit, sed adoptio impeditur, ne concordans matrimonium, & forte subnixum liberis, injuria dissolvatur; l. i. §. ult. infra, de liber. exhib. cap. non est, de sponsalib. Quod si tutor pueræ finita jam tutela, & puella nupta alii, maritum ejus adoptaverit, adoptio non impeditur constante matrimonio, ne longum sit, id est remotum a ratione, ut interpretatur Accurs. adoptionem mariti ejus impedire, quasi propter hoc interponatur, ut ratio tutelæ gestæ cohibeatur.

Cujac. 23.
obs. 3.

Ad §. 4. ejusd. leg.

Et si curator ventri bonisque datus sit, muliere missa in possessionem hono- rum ventris nomine, ventri & bonis curator datur; l. i. §. quotiens, infra, de ventre in possess. mittend. nata filia prohibitio senatusconsulti de non contrahendis nuptiis inter tutorem & pupillam, in ea locum habet, quia & hic rationem reddere debet, nec spectatur spatium administrationis, quo curator datur ventri bonisque, quoad mulier enixa sit, nec in alio tutore vel curatore habetur ratio minoris aut majoris temporis, quo tutor vel curator hujusmodi munere functurus est, sed hoc unum spectandum est, quod obnoxius est rationibus reddendis.

Ad §. 5. ejusdem leg.

Si pupillæ tutelam vel curam Titius gesserit, eaque nondum redditis rationibus decesserit, filia herede relicta, quæsum est an eam Titius filio suo posset collocare matrimonio. Ratio dubitandi erat, quod etiam extraneus heres tutoris, prohibetur a nuptiis ejus quæ fuit sub tutela defuncti; l. liberum 64. §. 1. supra, b. tit. Ergo videbatur filium tutoris prohibendum a nuptiis filiæ pupillæ, quæ decessit, non redditis rationibus. Tryphonin. respondit posse, quia onus rationum reddendarum, ratio hereditaria & simplex debitum est, id est æris alieni hereditarii & simplicis debiti loco est. Heres etiam extraneus tenuit reddere rationem eodem jure ac ipse tutor, ac proinde prohibetur a nuptiis pupillæ, verum heres pupillæ non gaudet privilegio pupillæ in actione tutelæ, privilegium pupilli est personæ non causæ, cohæret personæ non rei, & non transit in heredem; l. ex pluribus, infra, de administr. tutor. Ideoque filia pupillæ, æque cum filio tutoris, ac cum cuiuslibet debitoris filio nuptias contrahit. Alioquin quilibet debitor prohibetur eum, cui obligatus esset aliqua ratione, sibi vel filio suo conjungere; non est impedienda vel angustanda libertas nuptiarum; l. Titio centum, §. Titio centum 1. infra, de condit. & demonstrat.

Ad §. ult. ejusd. leg.

An nuptiis pupillæ prohibetur non modo tutor, qui bene & ex fide tutelam gessit, verum & qui pupillam abstinuit bonis, quia rationem ejus rei præstare debet, & fieri potest, ut temere & inconsulto hoc fecerit; l. cum tutor, de tutel. & rat. distractab. l. 4. C. arbitr. tutel. sed & si optimo consilio usus sit auxilio prætoriae jurisdictionis, id est pupillam abstinerit apud prætorem (liberi enim sunt sui & necessarii hæredes, sed habent beneficium abstinenti a prætore; §. sui autem, inst. de hered. qualit. & different. l. paterf. de reb. auctorit. judic. possid.) forte quia hereditas patris non solvendo erat, nihilominus tamen, quia judicio hoc probari oportet, id est repudiatio hereditatis debet fieri in jure apud prætorem; l. 3. & 4. C. de repud. vel abstinent. hered. impediuntur nuptiæ, nam qui bene & ex fide tutelam gessit, nihilominus a nuptiis prohibetur.

Ad L. 76. de jure dot.

Si pater mulieris mortis suæ causa dotem promiserit, valet dotis promissio, nam & si in tempus mortis dotem promississet valeret obligatio. Ratio dubitandi erat, quam Tryphoninus ipse suggerit in fin. b. l. quod dos nulla est, quæ non serviat oneribus matrimonii, ergo videbatur non valere dotis promissionem, quæ non serviat oneribus matrimonii, dotis promissione collata in tempus mortis patris promittentis. Sed valet promissio dotis, quia etsi in præsenti tempore non serviat oneribus matrimonii, poterit servire, si forte pater decedat constante matrimonio filiæ. Sed si pater puellæ rubenti mortis causa dotem promiserit, an promissio dotis convalescentia revocatur conditione, id est conditione ob rem dati, re non secuta. Donatio mortis causa, convalescentia vel nuda poenitentia revocatur, conditione ob rem dati, re non secuta; l. senatus, §. ergo, de mort. casu. donat. nam ut corporis vel pecuniae traditæ est conditione, ita & obligationis mortis causa constitutæ, ut ait Tryphoninus hic: obligationes & jura condicuntur conditione incerti, corpora conditione certi; l. 5. de actionib. empt. & vendit. l. ob eam causam, de prescript. verb. l. 2. de

de donat. *l. si quis, de novat.* promissio dotis mortis causa non revocatur seu remittitur reconvalescens per conditionem, ne sacer specie futuræ dotis insidietur genero; *l. pen. infra, h. tit.* & maritus deceptus cogatur uxorem indotatam habere; *l. si donatus,* §. i. *de condic. caus. + dat.* Quod si mulier ipsa mortis sua causa dotem promiserit, non valet dotis promissio, quia confertur in id tempus, quo matrimonium futurum non est, nec dos poterit servire oneribus matrimonii: dos nulla est quæ non serviat oneribus matrimonii, quia dos datur propter onera matrimonii; *l. dotis fructum,* *l. quamvis,* supra, *h. tit.* Sic non valet stipulatio dotis, cum morieris tot dotis nomine dari, quia confertur in id tempus, quo matrimonium futurum non sit: quæ fuit sententia Pauli contra Julianum; *l. Julianus,* *h. tit.* & ususfructus inutiliter legatur Titio cum morietur, quia confertur in id tempus, quo desinet; *l. Titio cum morietur,* supra, *de usufruct.* alias stipulatio cum morieris valet; *l. quodcumque,* infra, *de V. O.* quia momentum moriendi vitæ magis quam morti deputatur, & obligatio, cum morieris, incipit contra morientem, & transit in heredem, ita ut ab herede impleri debeat; *l. ult.* *C. de contrah.* & *committ.* *stipulat.*

Ad L. 69. de fidejussoribus.

SI tutor detur ejus filio, cui ex causa fidejussionis tenebatur, a semetipso exigere debet, quia qui gerit aliena negotia, ut tutor, procurator, vel negotiorum gestor, id præstare debet in sua persona, quod in aliorum; *l. si negotia,* supra, *mandat.* *l. si pupilli,* §. ult. *l. divortio, in fin.* *l. qui sine, de negot. gest.* *l. sed & si lege,* §. quod ait *senatus, de petit. hered.* Et sicut tutor, si sit debitor pupilli, a semetipso exigere debet, ita & si sit creditor pupilli, sibi solvere debet; *l. quotiens,* §. sicut autem, *de administr. tutor l. sed non dantur, de tutel.* & *rationib. distract.* *l. fistulas,* §. i. *de contrah. empl. l. creditorem,* *C. qui dar. tutor.* Et quamvis tempore liberatus sit, forte quod ad tempus fidejussisset, ut ponit Accurs. tutelæ judicio eo nomine tenetur. Item heres tutoris tenetur judicio tutelæ, & in judicio tutelæ venit quod etiam tutor pupillo debuit ex causa fidejussionis; *l. 3. C. de hered. tutor.* Et hoc est quod ait Tryphoninus his verbis, *quia cum eo ob tutelam, non ex fidejussionis causa, agitur.* Et si tutor solverit quod pupillo debebat ex causa fidejussionis, quamvis non ut tutor, sed ut fidejussor solverit, etiam si tempore liberatus sit obligatione fidejussoria, habet actionem mandati adversus reum principalem, inhæret enim in utraque causa, id est in obligatione fidejussoria & tutelæ, illius debiti pro quo fidejussit persecutio, nam ejus solutione liberavit reum principalem: & si fidejussor, et si tempore liberatus sit, solvat creditori, habet actionem mandati adversus reum principalem, quamquam enim jam tempore liberatus solvit, tamen fidem implevit, & debitorem liberavit; *l. si fidejussor,* §. ult. supra, *mandat.* & non titulus actionis, id est tutelæ, sed debiti causa respicienda est, id est causa obligationis, quæ erat ex fidejussione, licet ejus nomine actum sit alia actione, id est tutelæ. Origo obligationis spectanda est potius, quam titulus actionis; *l. 3. C. ad Maced.* causam & originem constitutæ pecuniae, non judicii potestatem prevalere placet; *l. qui id quod, de donat.* non ratio obtinendæ possessionis, sed origo nanciscenda exquirenda est; *l. clam possidere, de adquir. possess.* & licet is tutor, qui pro reo principali apud pupillum obligatus erat, tamquam fidejussor solvit se auctore pupillo, id est a semetipso exegit tutoris nomine, habet mandati actionem, quia solutione reum principalem liberavit, & ipse liberatus est: solutione a fidejussore facta liberatur reus principalis, liberantur fidejussores; *l. in omnibus, de solut.* sequitur quod sua auctoritate efficere non potest, id est si tutor, ideoque fidejussor, tamquam tutor se auctore solvat pupillo, non liberatur, neque

reum principalem liberat, quia tutor non potest esse auctor pupillo in rem suam, tutor non potest obligare sibi pupillum, neque liberare se pupillo; *l. potest, l. ult. supra, de auctorit. tutor.* tamen si tutor, idemque fidejussor, solvit pro reo principali eo animo maxime ut eum liberet, non pro se solvendi animo, habet mandati actionem adversus reum principalem.

Ad L. 86. de furtis.

Lege † *Atinia* res furtiva usucapi non potest, priusquam rei vitium purgatum sit, id est priusquam res in potestatem domini redierit; *l. 4. §. quod autem, de usucap. l. interdum 56. §. si res, l. quamvis 84. supra, h. tit. l. sciens, C. de usucap. pro emptor.* Gell. noct. Attic. lib. 17. cap. 7. *Legis veteris Atinia verba sunt, quod subreptum erit, ejus rei aeterna auctoritas esto;* vel priusquam dominus pro ea litis aestimationem acceperit, vel eam furi vendiderit; *d. l. 4. §. sed et si, d. l. quamvis.* Idem juris est si dominus litis aestimationem acceperit ac si rem furi, qui eam subripuit, vendiderit, quia litis aestimatio, qua sit per jusjurandum in item quanti auctor juratus item aestimaverit, pro emptione habetur: qui litis aestimationem praestit, rem emisse videtur; *l. l. l. litis aestimatio, supra, pro emptor. l. ejus rei, de rei vindicat. l. si servus, §. & ideo, de evict.* quamvis autem possessio per procuratorem adquiri possit, tamen res furtiva non videtur rediisse in potestatem domini, ad hoc ut usucapi possit, etiam si pervenerit in potestatem procuratoris; *l. si rem, de usucap.* Item res non videtur rediisse in potestatem domini, si dominus ignorans rem sibi subreptam ejus possessionem receperit: ideo & si dominus rem furtivam ignorans emerit, rei sue nulla est emptio, nec usucatio, ex hac *l. & d. l. 4. §. + tunc in potestate:* si dominus rem furto sibi subreptam ignorans emerit, non videtur res rediisse in potestatem domini, immo res videtur ei abesse, quia pretium rei abest; *l. Labeo 14. de V. S. & res sua emi vel usucapi non potest, quia quod semel meum est, amplius meum fieri non potest, id est ex alia causa; l. 3. §. + ex plurimis, supra, de adquir. possess. l. & an eadem, §. 2. de except. rei judicat. l. non ut, de R. J.*

RECITATIONES AD LIBR. X.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 15. de stat. homin.

Plerumque ancillis libertas dabatur si tres peperissent, ut hic & in *l. 3. §. + pen. de statuliber.* vel plures; Varro de re rustic. lib. 1. cap. 8. *Feminis quoque secundioribus, quarum in sobole certus fuit numerus, honor dari debet, etiam nonnumquam & libertatem deditus, cum complures natos educassent, nam cui tres erant filii vacatio, cui plures libertas quoque contingebat.* Dominus ancillam nomine Arescusam liberam esse testamento jussit sub conditione si tres pareret: Arescusa primo partu unum, secundo tres peperit; quæsitum est quis e tribus secundo partu editis liber esset? Ratio dubitandi esse videbatur, quod tres uno partu editi videntur eodem tempore editi, & in singulis impleta conditio apposita libertati mulieris, atque ita videntur omnes liberi nati: Tryphoninus tamen respondet conditionem libertati appositam non ante impletam esse, quam tertii partu, nec dubitandum esse quin ultimus, id est quartus, liber nascatur, quia natus est ex matre libera, jam existente conditione libertati

bertati apposita. Filius conditionem matris sequitur quoad libertatem vel servitum ; *l. partum*, *C. de rei vindicat*: *l. ult.* *C. de liberal. caus.* liberi sunt, qui ex matre libera nati sunt ; *l. 5. §. ingenui*, supra, *b. tit.* natus ex libera & servo liber est, sed pro spurio habetur ; *l. ex libera*, *C. de suis & legitim.* quod non officit libertati, quia vulgo quæsitus matrem sequitur, nec debet calamitas matris, quæ vulgo concepit, nocere ei qui in utero est, *d. l. 5. §. ingenui*, *& l. cum legitime*, *b. tit.* Matre jam libera facta tertio partu, novissimus e tribus liber nascitur, nec enim natura patitur duos infantes uno impetu de utero prodire, ita ut incerto ordine nativitatis, non appareat uter in servitute, an in libertate nascatur. Incipiente igitur partu existens conditio efficit, ut ex libera edatur, qui postea nascitur, ut ait Tryphoninus, id est cum queritur an libera vel ancilla pepererit, quæ testamento manumissa est sub conditione si tres pareret, spectatur an conditio extiterit tempore incipientis partus. In dispositionibus conditionalibus spectatur tempus evenientis conditionis ; *l. intercidit*, *l. mea res*, *l. eum qui post*, infra, *de condit.* & demonstrat. Sicut si ancilla manumissa sit sub alia conditione, veluti sub conditione dandi dotem Titio, vel heredi, jam libera peperisse creditur, si eo momento quo peperit per se vel per alium conditionem impleverit, ut ait Tryphoninus in fin. *b. l.* Conditiones, quæ consistunt in dando, per se vel per alium impleri possunt ; *l. ult.* + *ff. de condit. insit.* conditions, quæ versantur in faciendo, quandoque per procuratorem impleri possunt, ut conditio insulam seu domum ædificandi: quandoque per alium impleri non possunt, ut conditio hujusmodi, si Alexandriam ierit, vel si domum suis manibus ædificaverit ; *l. unic.* §. ne autem, *C. de caduc. tollend.* quia electa est industria ; *l. inter artifices*, infra, *de solut.* Idem dicendum est si Arescula, quæ fuit manumissa sub eadem conditione si tres peperierit, primo duos pepererit, postea geminos ediderit, uno sc. partu, uterque enim ingenuus non nascitur, sed is tantum qui posterior nascitur, ita ut quæstio facti sit non juris, ut ait Ulpianus in *l. prox.* infra, *b. tit.* quæ huic conjugenda est, quod sit ejusdem argumenti.

Ad L. 77. de jur. dor.

SI mulier nuptura debitori suo, qui certam quantitatem pecuniae ei sub usuris debebat, in dotem promiserit quod is sibi deberet, quæsitum est an usuræ secutæ post nuptias essent in dote? Ratio dubitandi erat, quod in dotem dato vel promisso nomine usurario, videbatur etiam usuras secuti temporis esse in dote, quod essent in obligacione, & deberentur ex stipulatione. Tryphoninus tamen respondit, usuras secutas post nuptias contractas non esse dotales, quia tota obligatio sublata est promissione vel datione debiti in dotem, quasi solutione, & perinde habetur ac si solutum debitum mulieri ab ea in dotem datum. Fictione brevis manus, pecunia debita soluta, & mox eadem debitori in dotem data intelligitur, ut in *l. licet*, §. 1. supra, *b. tit.* & *l. 3. §. sed si debitorem*, *de donat. inter vir.* & *uxor.* & usuræ nominis in dotem dati, quæ currunt post nuptias, in dote esse non possunt, quia dos nulla est, quæ non serviat oneribus matrimonii ; *l. si pater* 76. supra, *b. tit.* quæ est etiam Tryphonini. Usuræ sunt vice fructuum dotis, qui debent cedere lucro mariti, propter onera matrimonii ; *l. dotis fructum*, + supra, *b. tit.* Quod si mulier alii nuptura, pecuniam sibi debitam a Seio cum usuris futuri temporis in dotem promiserit, eas quoque usuras dotis portionem esse, quarum dies post nuptias cessit, rationis esse dicitur in *l. cum post*, §. *mulier*, supra, *b. tit.* non ea ratione quam posuit Odofredus, quod mulier alii nupserit, quam debitori suo, sed propter pactum, quia scilicet ex pacto speciali pecunia debita a Seio data erat in dotem cum usuris futuri temporis,

quod pactum quandoque valet, ut in l. si convenerit, infra, de pact. dotalibus.

Ad L. 30. de pactis dotalib.

Cujac. 4.
obs. † 23.

Bebius Marcellus Marullo filia nomine dotem promisit, & pactus est, ne ea dos constante matrimonio peteretur, puta se viva: sic enim hujusmodi pactum interpretandum est, ne dos sine fructibus sit, & mulier indotata sit; l. cum pater, supra, b. tit. & mox adjecit, ut si post mortem suam in matrimonio sine liberis filia deceperet, pars dotis remaneret apud Marullum, pars Marcelli filio restitueretur, eaque etiam in stipulationem deducta sunt. Mortuus est Marcellus filio & filia heredibus institutis, & filiae universa dote prælegata. Interim divortio soluto matrimonio mulier deceperit, & filiam ex eo matrimonio suscepit, & fratrem ex æquo heredes instituit. Hac de re lute contestata apud prætorem. Marullus universam dotem petebat actione ex stipulatu de dote a Marcelli filio, hoc argumento, quod cum convenisset non existentibus liberis, ut mortua muliere pars dotis remaneret apud maritum, multo magis convenisse videbatur, ut tota dos remaneret apud maritum mortua muliere existentibus liberis, quia mortua muliere superstibus liberis, dos remanet apud maritum propter liberos, etiamsi a patre profecta sit, ex sententia Martini contra Bulgarum; gloss. in l. jure succursum est, supra, † de jur. dot. & in l. dos a patre, C. solut. matrimon. Ex diverso respondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem heredi prodesse. In causa dotis pactum vulgare dicitur pactum hujusmodi, ut si filia deceperet in matrimonio sine liberis pars dotis remaneret apud maritum, pars altera restitueretur patri vel ejus heredi, quod in danda dote filia vulgo adjici solebat, ut & in pignoribus pactum vulgare dictum est, quod vulgo interponi solebat, ut si intra certum tempus pecunia debita non solveretur, pignus distrahere liceret; l. pactum vulgare, C. de pignerat. act. id est exceptionem pacti hujusmodi de dimidia dotis lucranda, opponi posse ab herede Marcelli, si maritus totam dotem petat actione ex tacita stipulatione de dote, quia maritus tantum pactus erat de parte dotis lucranda, quia pactum hujusmodi scriptum est in rem, non in personam, quo casu pactum transit in heredem; l. juris gentium, §. pactorum, l. tale pactum, supra, de pact. sed in specie proposita, heredem Marcelli non quasi heredem mulieris ex persona defunctæ se exceptione pacti tueri debere, sed ea exceptione, quod defecerit conditio, sub qua convenerat, ut pars dotis remaneret apud maritum, quia mulier non deceperit in matrimonio & sine liberis, verum deceperit divortio soluto matrimonio & superstitio filia: quod enim sub una conditione datum est, sub contraria conditione ademptum intelligitur; l. aliquando, infra, de condit. & demonstrat. ubi dixi. Eademque exceptione heredi uti licere etiam post mortem mulieris, quia etiam viva muliere si ab eo dos peteretur, tamquam heres Marcelli potuisset eadem exceptione maritum submovere: itaque placuit Marcelli heredem absolvendum esse a petitione dotis, quæ siebat a marito ex pacto apposito instrumento dotali de lucranda parte dotis. Sed hanc sententiam non derogare petitioni fideicommissi, id est dotis prælegatae per fideicommissum, quam jure hereditario per filiam heres uxoris Marullus in parte dimidia habebat, ut ait Tryphoninus, id est marito denegatur actio ex stipulatu de tota dote, vel parte dotis lucranda, quia casus pacti appositi instrumento dotali non extitit, salva actione ex testamento de dimidia parte dotis prælegatae, quia pater successit filiae, quæ erat heres matris ex semisse, & in hereditate matris natus est dimidium dotis prælegatae. Denegata actione ex stipulatu de dote, reservatur actio ex testamento, quæ eundem effectum habet, quia inepta actionis electio non perimit idoneam & competentem actionem; l. cum indebitum, supra, de condit. indebit. cap. examinata, de judic.

Ad

Ad L. 16. de donat. inter vir. & uxor.

SI maritus constante matrimonio uxori pecuniam donaverit, eaque pecuniam scenori collocaverit, & ex ea usuras perceperit, has lucratur: donatio non valet quoad sortem, sed usuræ interim perceptæ cedunt lucro mulieris, ut ait Ulpian. ex Juliano *in l. prox. §. 1. supra, h. tit.* quia usuræ sunt fructus civiles, qui non veniunt ex re ipsa, sed jure percipiuntur ex negotiatione, puta ex stipulatione vel mora, quæ habet vim tacita stipulationis; *l. si navis, supra, de rei vindicat.* Quid ergo si vir uxori centum donaverit & mox exor illa centum mutua dederit creditori sub usuris, & de illis centum quinquaginta perierint apud debitorem, cum esset minus solvendo, & alia quinquaginta duplicita usuris apud se uxor habeat? non plus quam quinquaginta ob causam donationis marito reddere tenetur, *ex hac lege.* Ratio dubitandi erat, quod quinquaginta, quæ perierunt apud debitorem de pecunia donata, videbantur supplenda ex usuris, quas uxor in duplum percepit ex aliis quinquaginta, ne mulier locupletior fiat damno & pauperie mariti. Sed verius est, usuras hujusmodi manere apud uxorem, quia illa eas percepit magis ex industria & negotiatione sua, quam ex re ipsa, cum pecunia natura sua sit sterilis, & non pariat pecuniam. Quod si mulier ex fructibus prædiorum, quæ donata sunt a marito, locupletior facta sit: fructuum ut usurarum donatio non est verita; *l. prox. infra, h. tit.* Hoc verum est in fructibus industrialibus, qui non sine operis nostris, id est satione & cultura proveniunt. Aliud est in fructibus naturalibus, qui non ex facto nostro nascuntur, ut poma & alii fructus arborum, & silva cædua; *l. fructus, supra, de usur.* Et si vir uxori decem donaverit, & uxor ex ea pecunia fundum minoris emerit, puta fundum dignum duodecim vel viginti, tenetur tantum restituere decem, non usuras pretii; *l. quod autem, §. idemque, supra, h. tit.* quia quod minoris prædium uxor emit, hoc habet ex sua industria & negotiatione potius, quam ex pecunia donata; *l. 3. infra, ad l. falcid. l. debitor, §. ult. ad Trebell.*

Ad L. 39. de pænis.

EX lege Cornelia & constitutionibus, partus abjecti poena est capitalis; *l. pen. t. C. ad l. Corneliam de sicar.* *l. si quis aliquid, §. qui abortionis, de pæn.* quia partus abactio est homicidii festinatio; Tertull. apologetic. cap. 9. Nobis vero homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet: homicidii festinatio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet: homo est & qui est futurus, & fructus omnis jam in semine est. Milesiam quandam mulierem, quæ a secundis heredibus, id est substitutis, accepta pecunia, medicamento sibi partum abegisset, quo substitutis locum faceret, rei capitalis esse damnatam, refert Tryphoninus *in hac l. ex Cicerone pro Cluentio.* Sed & si qua mulier prægnans divortio facto visceribus suis vim intulerit, quo partum abigeret, ne jam inimico marito filium procrearet, in exilium ad tempus relegatur, ex rescripto optimorum Imperatorum, id est Antonini & Severi, ex hac etiam leg. & l. si mulierem, supra, ad leg. Cornel. de sicar. *l. Divus, de extraordinar. criminib.* indignum enim est impune eam maritum liberis fraudare; *d. l. Divus.* Mulier tameti, quæ post repudium partum abegit, mitius punitur, quod utcumque ignoscatur mulieri irata ob repudium forte sine causa, & injuria factum. Ob id si mulier grava, a viro repudiata filium enixa, ut spuriū apud acta professā sit, professio a matre irata facta non obest filio, nec tollit locum veritati, ex rescripto eorumdem Principum; *l. Imperatores,* Cujac. 19. obs. 9.

supra, *de probat.* professio facta a matre post repudium, præsumitur facta in odium mariti, ne suos heredes habeat: testimonii mulieris fides suspecta est propter inimicitias contractas cum viro ex repudio: unde si mulier usumfructum fundi in dotem dederit, divortio soluto matrimonio mulieri datur dotis actio, ut ususfructus cedatur a marito, ne relinquat apud inimicum jus ad se translatum; *l. cum in fundo, §. 2. vers. divortio, supra, de jur. dot.* quæ est etiam Tryphonini. Eodem muliebri ingenio, mulier a viro repudiata inimicam pellici, quæ ejus loco est ait Comicus in Hecyra act. 5. scen. 2. *Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.* Et Justin. lib. 28. ubi tradidit, Demetrium Regem Macedonum Antiochi Regis sorore pulsa, matrimonio duxisse uxorem Olympiadis filiam nomine Ptyam: *funt igitur nuptia, inquit, quibus & novi matrimonii gratia adquiritur, & veteris offensa contrahitur.*

RECITATIONES AD LIBR. XI.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 78. de jur. dot.

Si mulier, quæ habebat usumfructum in fundo mariti, eidem eum in dotem dederit, queritur an jus ususfructus apud maritum esse intelligatur, & an non utendo amittatur? Ratio dubitandi esse videbatur, quod pastis deterior causa dotis fieri non potest; *l. Atticinus, de pac. dotalib.* Ergo non debet causa dotis deterior esse apud maritum, quam esset apud mulierem, & ususfructus fundi in dotem datus a muliere, debet constare apud maritum in eodem jure ususfructus. Et cum ususfructus abscesserit a muliere dotis causa, transferri debet in maritum cum eadem causa: & hoc est quod insinuat Tryphoninus *init. h. leg. his verbis: quamvis ab ea ususfructus decesserit.* Respondebat Tryphoninus, maritum, qui habebat proprietatem fundi, si ejusdem fundi usumfructum a muliere in dotem acceperit, non habere usumfructum, id est non possidere fundum jure ususfructus, sed habere plenam proprietatem, ut aperte significat his verbis: *Maritus tamen non usumfructum habet, sed suo fundo quasi dominus utitur, consecutus per dotem plenam fundi proprietatem, non separatam usufructu.* Ratio est, quia ususfructus extinctus est cessione, & consolidati proprietati. Ususfructus non potest cedi extraneo, nec alteri quam proprietario, & si cedatur proprietario consolidatur proprietati; *l. si ususfructus, supra h. tit.* Ab eo tempore maritus, qui plenam proprietatem habet, non dicitur habere usumfructum fundi, nec in ea causa est, ut non utendo amittat usumfructum, quia non jure ususfructus, sed jure suo, jure dominii usumfructum habet. Ususfructus non potest constitui in re propria; *l. i. supra, de usufruct. nemini res sua servire potest;* *l. in re communi, supra, de servit. urban.* Divortio autem facto dotis restituenda causa, maritus in eodem fundo mulieri usumfructum constituere debet, ex hac *l. & l. usufructu, infra, solut. matrimon.* ususfructus semel extinctus cessione & consolidatione, non idem constituitur, sed novus suscitatur, qui sit penes mulierem jure novæ servitutis: is enim qui fundum habet, id est plenam proprietatem, quamquam usumfructum non habeat, tamen usumfructum cedere potest; *l. quod nostrum, supra, de usufruct.* Ut & si mulier fundum, cui prædium viri servitutem debebat, in dotem dederit, confusione servitus extinguitur, sed soluto matrimonio, redintegrata servitute officio judicis, fundus restituitur mulieri, vel heredi ejus; *l. si maritus 7. §. i. infra, de fund. dotal.* Quod si mulier in matrimonio deceperit,

serit, maritus non videtur dotem lucrari, quia et si eam uxorem non duxisset, fructuaria morte finitus ususfructus ad proprietatem rediret, ideoque non confert in ejus funus, ut ait Tryphonius *hic*, quia maritus non confert in funus uxoris, nisi quatenus dotem lucrat; *l. in eum*, *l. Celsus*, supra, de religios. *O* sumpt. funer.

Ad §. 1. ejusdem leg.

SI pater pro filia in dotem dederit usumfructum, quem habebat in fundo generi, in matrimonio demorta filia, habebit ex sua persona ususfructus petitionem, id est actione de dote efficiet, ut ususfructus pridem in dotem datum filiae nomine, dotis restituendae causa redintegretur, vel potius de novo constituantur, quia quo jure mortua filia in matrimonio dos profectitia redit ad patrem, *l. jure succursum*, *b. tit. l. dos a patre*, *C. solut. matrimon. patri* danda est actio de dote, ut ususfructus dotis nomine a se datus pro filia, & consolidatione extinctus, mortua filia in matrimonio redintegretur, quae est summa *b. §.*

Ad §. 2. ejusdem leg.

SI mulier fundi sui usumfructum marito dotis causa dederit, tunc ex mariti persona proprie erit ususfructus, id est maritus incipit habere usumfructum ex sua persona proprio jure, quia maritus est dominus dotis; *l. quamvis*, supra, *b. tit. l. in rebus*, *C. eod.* Et si per tempus non utatur, non utendo ususfructus ipsi perit, quia ususfructus amittitur non utendo; *l. pen.* *C. de usufruct.* Sed ubi non utendo maritus amisit usumfructum, querit Tryphonius, an etiam nunc dotata sit mulier, id est an mulier desinat esse dotata? Et quidem si dominium fundi, id est proprietatis, ad quam consolidatione reversus est ususfructus, hodie est apud mulierem, potuit enim fieri quod fundum mulier alienavit, vel non alienavit, ut ponit Accursius, nihil jam in dote habet, quod actione dotis consequatur ab eo, id est a marito, cui imputari non potest, quod non utendo amisit usumfructum, ex quo ipsa lucrum sensit consolidatione ususfructus cum proprietate. Culparum imputare non potest qui ex culpa lucrum sensit: de culpa mariti mulier queri non debet, de qua proficit, uti culparum imputare non potest qui culpare causam dedit: ob adulterium mulieris non lucratur dotem maritus, qui lenocinium praebuit, cur enim improbat mores maritus, quos ipse corrupti, aut postea probavit? *l. cum mulier infra*, *soluto matrimon. l. si uxor*, *§. judex*, *ad leg. Jul. de adulter.* & culpanda non videtur mulier ei cuius gratia peccavit. Hoc argumento defensa Medea apud Jasonem; Senec. in Medea: *Tibi innocens sit, quisquis est pro te nocens.* Ergo indotata erit mulier, id est perinde habetur, ac si ab initio dotata non fuisset, quia ususfructus, in quo dos consistebat, semel consolidatione extinctus est, ita ut videatur numquam abscessisse a proprietate, sicuti cum miles filius de peculio nihil decernit, non nunc obvenisse patri, sed non esse ab eo profectum creditur; *l. proponebatur*, *de castren. pecul.* Quod si mulier ususfructu fundi in dotem dato alienaverit proprietatem, quae sine emolumento mulieris plenior facta est, cum ususfructus marito non utente per tempus, non redeat ad mulierem, quae jam proprietatem alienavit, sed consolidetur proprietati, adhuc mulier dotata est, id est non desinit usumfructum in dote habere, quia maritus tenetur ei actione de dote, quod culpa sua usumfructum non utendo amisericorditer. Dotem habere videtur, quae habet actionem ad dotem recuperandam, vel ejus estimationem; *l. rem in bonis*, *infra*, *de adquir. rer. domin.* Si enim maritus usumfructum in dotem datum habere perseverasset, ad tempus usque soluti matrimonii, id est non utendo non amisisset, divortio so-

luto matrimonio, commodo mulieris cederet restitutio ususfructus, quia etsi non statim transiret ad mulierem, sed ad emptorem proprietatis, tamen vel pretio, vel beneficio sine incommodo mulieris ad proprietatem forte revertetur, forte numerato pretio mulieri ab emptore proprietatis, vel quopiam beneficio ei collato in repensam damni ususfructus. Maritus sc. hoc casu tenetur constituere usumfructum mulieri, vel agere cum proprietario, ut mulieri constituat usumfructum, vel aliquid det pro eo; *l. ususfructu*, infra, *solut. matrimon.* pretio vel beneficio, beneficium enim est vice pretii seu numeratae pecuniae *avtisðwov*, id est remuneratio, est genus quoddam permutationis, unde qui remunerationem accepit, eatenus locupletior factus videtur; *l. sed etsi lege*, §. *consuluit*, vers. *plane*, supra, de *petit. hereditat.* Sed etsi gratis mulier remittat usumfructum proprietario, remissio ipsa ususfructus in lucro esse potest, quia est species beneficii, quo naturaliter obligatur, aut saltem provocatur proprietarius ad remunerandum: species lucri est ex alieno beneficij debitorem sibi adquirere; *l. si pignore*, §. 1. infra, de *furt.* & beneficio affici hominem interest hominis; *l. 7. supra*, de *servis exportand.* propter spem remunerationis & laudem humanitatis. Quod si maritus non utendo non amiserit usumfructum, morte mulieris non finitur ususfructus apud maritum, quia mulier, quæ usumfructum fundi in dotem dederat, non erat fructuaria, sed maritus; morte mulieris soluto matrimonio, maritus retinet usumfructum, quia lucratur dotem. Jure digestorum dos adventitia, quæ datur a matre vel a filio materno vel ab extraneo quolibet, vel ab ipsa muliere de suo peculio, mortua in matrimonio muliere remanet penes virum, ut ostenditur in *l. dotale*, † *de fund. dotal.* *l. Celsus*, de *religios.* & *sumptib. funer.* *l. sed etsi 23. de evict.* *l. mulier*, de *condit. institut.* Ex constitutione Justiniani dos adventitia mortua in matrimonio muliere non cedit lucro mariti, sed transmittitur ad heredes mulieris ex tacita stipulatione, nisi instrumento dotali aliud convenerit; *l. unic.* §. *illo procul dubio*, *C. de rei uxor. act.*

Ad versic. divortio ejusd. §.

Divortio soluto matrimonio fructus dividuntur inter virum & uxorem, prout rata ejus anni quo matrimonium stetit, ex h. §. *l. fructus*, alias *l. divortio*, *l. si marito*, §. *ult. infra*, *solut. matrimon.* *l. unic.* §.† *cumque ex stipulatu*, vers. *sed & novissimi*, *C. de rei uxor. act.* ratio est quia fructus dotis cedunt lucro mariti propter onera matrimonii; *l. dotis fructum*, *h. tit.* & consequenter pro ea parte anni, quo sustinuit onera matrimonii. Si mulier usumfructum fundi sui in dotem dederit, divortio soluto matrimonio, si mulier tunc habeat proprietatem, id est sicut habebat tempore dotis constituta, tenetur ei cedere usumfructum, quo fiet ut cum proprietate consolidetur. Sed & si non sit fundi domina, puta si constante matrimonio alienaverit proprietatem, mulieri agenti actione de dote, maritus tenetur a se dimittere, id est cedere usumfructum, quia mulieris interest ei cedi usumfructum, forte quia tenetur actione ex empto usumfructum praestare emptori. Venditor cavere debet emptori habere licere; *l. ex empto*, §. *idem Neratius, de act. empt.* aut mulier pretium ususfructus consequi sperat, puta si agat cum proprietario, ut ei aliquid det pro remissione ususfructus, ut ostenditur hic, & in *l. ususfructu*, *infra*, *solut. matrimon.* vel cuivis, id est extraneo, magis gratiam praestare ei relinquendo usumfructum, quam relinquere apud inimicum, id est apud maritum divortio infensum, a quo forte sine causa per injuriam repudiata est, licere ei civile est. Nec repugnat, quod malitiis non est indulgendum, puta non est indulgendum bona fidei emptori, qui in fundo alieno imprudens ædificavit, si evicto fundo testorium, quod parietibus induxit, aut picturas corradere velit, nihil

nihil iaturus nisi ut officiat ; *l. in fundo*, supra, *de rei vindicat*. quia non in civile est, si mulier sine causa repudiata malit gratificari extraneo, a quo potest sperare opem vel remunerationem, quam viro infensissimo, a quo nihil haber sperandum, nec videtur malignitati mulieris indulgeri, cum ei relinquitur potestas gratificandi extraneo potius, quam viro propter divortium suspecto ; quia interdum locus est gratificationi, ut in casu *l. ult. supra*, *de religios*. *¶ sumptib. funer.* si plura prædia quis habuerit, & omnium usumfructum singulis personis legaverit, poterit in unum inferri sepulturæ causa, & electio erit heredis, & gratificationi locus, salva fructuario utili actione ex testamento in heredem ad recipiendum quanti propter eam electionem minor est ususfructus. Et in *l. 3. §. si cum omnes*, infra, *ad Silan.* si servus uni e dominis opem tulerit adversus vim latronum, cum omnibus ferre non potest, excusatur : illud enim nimis durum est dicere, si cum duobus auxilium ferre non posset, elegit alteri esse auxilio, electione crimen eum contraxisse.

Ad §. 3. ejusd. leg.

SI mulier viro usumfructum in dotem dederit, & constante matrimonio eidem fundum vendiderit, quæsitum est divortio soluto matrimonio, quidnam dotis judicio recuperare debeat ? Respondit Tryphoninus, multum referre quanti fundus venisset, nam si nudam proprietatem vendiderit, estimatione facta, sc. nudæ proprietatis, mulier dotis judicio premium ususfructus recuperabit, unde si vir ante litem contestatam super actione de dote mortuus fuerit, heredes ejus nihil præstituros, quia ususfructus dotis causa constitutus ex persona mariti, morte ejus extinctus est, ex hoc §. sc. consolidatione. Nec hac de re deterior esse debet conditio viri, quam cujuslibet alterius, quia ut quilibet emit ab uxore proprietatem fundi, cuius ususfructus sibi in dotem datus erat. Constante matrimonio donatio vetita est inter virum & uxorem, sed emptio, venditio, societas, vel alius contractus non prohibetur, dummodo non fiat donationis causa ; *l. 5. §. circa venditionem*, *l. cum hic status*, §. *si inter*, *¶ seq. de donat. inter vir. & uxor. l. alimenta*, §. *ult. de aliment. legat.* Nam si quilibet alius emisset proprietatem a muliere heres viri nihil præstaret, sc. morte viri reverso ususfructu ad proprietatem. Ceterum si totus fundus, id est tota proprietas venisset, quanti potuit venire non detracto ususfructu, nulla est actio de dote, quia mulier intelligitur constante matrimonio dotem jam recepisse. Constante matrimonio dos mulieri reddi potest certis de causis, puta ut æs alienum solvat, ut fundum idoneum emat, ut se suosque alat, vel eos ab hostibus redimat ; *l. mutus*, §. *i. l. ult. h. tit. l. quamvis*, infra, *solut. matrimon.* vel si maritus vergat ad inopiam ; *l. si constante*, *eod. tit. l. servum dotalem*, *de manumiss.* de quibus intelligenda est *l. unic.* C. *si dos constante matrimon.*

Ad §. 4. ejusd. leg.

SI mulier marito in dotem dederit fundum communem sibi & Titio, & socius egerit cum marito judicio communi dividendo, fundusque socio in solidum adjudicatus fuerit, (quod fieri nihil vetat in judicio familie eradicande vel communi dividendo, si res commode dividi non possit, potest judex eam in solidum adjudicare uni ex coheredibus, vel consortibus, & eum condemnare alteri in certam quantitatem pecuniae, quanti pars est ; *l. item Labeo*, §. *familie i. l. si familia 55. supra*, *famil. eradic. l. i. C. commun. dividund.*) hoc casu in dote erit ea quantitas pecuniae, qua socius marito damnatus fuerit. At si admissa licitatione, id est re deducta in licitationem, extraneo pluris licitanti fundus communis addicetus fuerit, ut fieri potest ; *l. ad officium*,

Tom. VIII.

G

C. comm. dividund. pretii portio , quæ distracta est , id est pretium portionis , quæ distracta est , erit in dote , ut hic & l. commun. dividundo , §. si debitor , supra , commun. dividund. ita ut non vice corporis , id est rei immobilis , habetur , nec secuto divortio , quod in numerato est , id est in pecunia numerata , restituatur , sed statuto tempore solvi debeat . In actione rei uxoriae dos , quæ pondere , numero , & mensura constabat , soluto matrimonio reddebat annua bima trima die , id est tribus pensionibus : dos , quæ consistebat in rebus immobilibus , rebus soli , reddebat statim a soluto matrimonio : sed ex constitut. Justiniani dos , quæ consistit in rebus mobilibus , redditur intra annum , quæ in rebus immobilibus , praesenti die ; l. unic. §. cum autem , C. de rei uxori. act. Quod si marito fundus adjudicatus fuerit , pars utique data in dotem dotalis manebit , sed divortio soluto matrimonio mulier si petat partem , quæ est in dote , non auditur , nisi parata sit alteram partem suscipere refuso pretio adjudicationis , quia ea pars ad maritum pervenit propter dotalis , id est maritus non ultiro accessit ad emptionem alterius partis , sed ex necessitate : adjudicatio est emptio necessaria ; l. commun. dividundo , §. si debitor , supra , commun. dividund. l. + si pignori , famil. excise. l. Julianus , §. idem Celsus , de act. empt. sed an constante matrimonio in dote sit utraque pars , id est non modo quæ data fuit in dotem , sed etiam altera portio , quæ per adjudicationem accessit ? Tryphoninus sententiam rogatus ait , se in auditorio dixisse , (id est in auditorio praefecturæ prætorianæ , is enim fuit unus ex assessoribus Papiniani tum præfecti prætorio ; l. ult. infra , de jur. fisc.) illam solam partem esse dotalis , quæ ab initio data est in dotem , quia initium obligationis spectandum est ; l. denique , §. + scio , supra , de minorib. l. in bello , §. codicilli , supr. de captiv. & postlim. revers. & hæc fuit sententia Juliani , quam probat hic Tryphoninus , licet regulariter nemo invitus cogatur emere & vendere ; l. invitum , C. de contrah. empt. si mulier marito in dotem dederit fundum communem sibi & Titio , & socio agente communi dividundo , marito fundus adjudicatus sit , mulier una cum parte dotali tenetur alteram suscipere refuso pretio adjudicationis , & maritus tenetur eam vendere uxori , quia invitus non est compellendus ad communionem ; l. si non sortem , §. si centum , supra , de condic. indebit. propter discordias , quas materia communionis solet excitare ; l. cum pater , §. dulcissimis , de legat. 2.

Ad §. ult. ejusd. leg.

Si mulier dotis constituenda causa marito delegaverit debitorem suum , qui tutus erat exceptione perpetua , ne solveret , & idem indebitam pecuniam per errorem dotis nomine stipulanti promiserit , cogetur solvere marito , quia delegatione novata est obligatio ; l. i. 2. & 3. C. de novat. Et si solvat , non potest condicere indebitum adversus maritum , quia maritus secutus est fidem delegati , & negotium suum gessit , non delegantis ; l. si donatus , supra , de condic. caus. dat. non aliter sc. contracturus , sed habet conditionem adversus mulierem , vel patrem uter delegaverit , nimurum conditionem incerti , ut liberetur obligatione , si nondum solverit , & conditionem certi si solverit , ex hoc §. & l. pure , §. pen. de dol. & met. except. & d. l. si donatus .

Ad L. 16. de fund. dotal.

Si fundum , quem Titius bona fide possidebat , & longi temporis possessione usucapere coepérat , mulier ut suum marito in dotem dederit , id est dare promiserit , nec enim tradita est possessio fundi , quem Titius possidebat , (non impropre dos dari dicuntur antequam tradatur ; l. si ego , l. si rem estimatam , & seq.

O seq. supra , de jur. dot. l. creditor , §. prædium , de act. empt. dos sola conventione constituitur , quia nuda promissio obligat ad dotem praestandam ; l. promittendo , † de jur. dot.) & marito per negligentiam fundum non vindicante , cum id facere posset Titius usuccepit , maritus rem periculi sui fecit , quia præstat estimationem rei . Ratio dubitandi erat , quam sibi objicit Tryphoninus , quod lex Julia , quæ vetat fundi dotalis alienationem , pertinet etiam ad hujusmodi adquisitionem , quæ sc. fit per usucaptionem . Alienationis appellatione continetur usucatio , videtur enim alienare qui patitur usucapi ; l. alienationis , infra , de V.S. Lex Julia , quæ vetat alienationem & usucaptionem , æque est modus adquirendi dominii , alienatio enim est omnis actus quo transfertur dominium ; l. † i. C. de fundo dotal. l. ult. C. de reb. alien. non alienand. Ergo videbatur dos non posse usucapi culpa & negligentia mariti , cum non possit alienari , aut saltem non usucapi periculo mariti , quia satis videtur nihil esse quod imputetur marito , qui passus est rem usucapi , cuius possessio ei tradita non est , Titio eam possidente . Dominium non transfertur nudo pacto sine traditione & possessione ; l. traditionibus , C. de pæt. Dos tamen est periculo mariti , etiam si nondum traditio secuta sit , quia maritus ipso jure factus est dominus dotis , & habuit rei vindicationem : & licet sententia , seu interpretatione legis Juliae , prohibeat usucatio rerum dotalium , tamen lex Julia impedit quidem usucaptionem nondum cœptam , sed non interrumpit inchoatam , & , ut ait Tryphoninus , non interpellat possessionem , id est usucaptionem jam cœptam , antequam fundus in dotem constitueretur : quandoque possessio pro usucapione accipitur , ut hic , O l. denique , supra , ex quib. caus. major. quia sine possessione usucapio non procedit ; l. sine possessione , de usucap. usucapio non incipit contra maritum propter legem Julianam , quæ vetat alienationem fundi dotalis , sed ante cœpta adversus mulierem non definit currere contra maritum , ut præscriptio cœpta contra heredem impletur contra substitutum ; l. si heres 70. §. si temporalis , infra , ad Trebellian. ubi dixi . Nec istud quoque dubitatione carebat , quod ea , quæ ab initio constituerunt , irrita fiunt , si in eum casum recidunt , a quo incipere non potuerunt ; l. quia in eum casum , supra , ad leg. Aquil. l. existimo , de V. O. Ergo usucapio , quæ recte cœpit adversus mulierem , videbatur non procedere adversus maritum , quia in eum casum res pervenit , a quo incipere non potest , propter prohibitionem legis Julianæ . Tamen usucapio cœpta adversus mulierem currit adversus maritum , quia dominium dotis transfertur in maritum : maritus potest vindicare fundum dotalium , & si fundum vindicare neglexerit , periculum in se suscipit : & hoc verum est si tempore dotis constitutæ idoneum tempus supererisset ad implendam præscriptionem , quod si pauci dies superfuerunt , & res fuit in confinio legitimi temporis , ut eleganter ait l. 2. C. Theod. de dilat. hoc casu periculum erit mulieris , quia nihil est quod imputetur marito , ut subjicit Tryphoninus in fine h. leg. modici temporis mora non imputatur marito , & usucapio proxime implenda sub tempus dotis datae , pro impleta jam habetur mora & negligentia mulieris potius , quam viri , qui non habuit idoneum tempus ad interrumpendam usucaptionem . Modicum tempus intelligitur , quod effluxit , dum maritus se comparat ad agendum , dum hospitium conductit , sarcinulas componit , advacatum querit ; l. ab hostibus , §. sed quod simpliciter , supra , ex quib. caus. major , si quis sine die constituantur se soluturum , datur modicum tempus , quod non est minus decem dierum ; l. promissor 21. §. i. supra , de constitut. pecun. sed rectius quod sit modicum tempus definitur arbitrio judicis ; l. i. in fin. supra , de jur. deliber. l. si domus , §. 2. de legar. i. Et ita intelligendum quod dicitur in l. quod dicimus , infra , de solut. quod statim solvendum est , cum aliquo temperamento temporis intelligendum esse , quod vix potest constitui aliter quam arbitrio judicis . Non imputatur marito , quod sta-

Sarcinæ sunt
vestes &
alia necessa-
ria ad usum;
Martial lib.
12. epig. 32.
vidi Vacerra
sarcinas tuas,
vidi : quas
non retentas
pensione præ-
bima porta-
bat uxor ru-
fa crinibus
septem ,

tim post nuptias sibi non vigilaverit ad interrumpendam usucaptionem , quia utcumque indulgendum recens uxorato , ne confessim litis causa ab uxore recedat: unde in jus vocandus non est , qui uxorem duxit ; l. 2. supra , de in jus vocand. & lege Mosis qui uxorem duxerat , intra annum vacabat a bello & aliis munis publicis . Et ita interpretandum est quod dicitur in l. ob res , in fine pact. dotalibus , si convenerit ne manente matrimonio vivo patre dos petatur , mortuo patre dotein esse periculo viri , si ante solutum matrimonium facultatem petendi habuerit .

Ad L. 29. rer. amotar.

SI mulier divertii consilio , id est cogitans de divertio , res viri amovit , in eam non datur furti actio , quibusdam existimantibus eam furtum non facere in rebus viri , quia societas vitæ quodammodo dominam eam faceret , id est induceret rerum communionem inter virum & uxorem . Aliis furtum quidem eam facere , sed furti non esse actionem , nam in honorem matrimonii , & propter reverentiam personarum , turpis , id est famosa actio , qualis est furti , in uxorem denegatur ; l. 1. 2. & 3. §. 2. supra , h. tit. Et quamvis veritate furtum fiat , levius coercetur , ex hac lege , in uxorem sc. non datur actio furti , quæ est famosa , sed datur actio rerum amotarum , quæ non est famosa , cum sit condicō ; d. l. + 3. & l. rerum , supra , h. tit. condicōnes , quamvis ex causis famosis , id est delicto , pendeant , non sunt famosæ ; l. cessat , infra , de obli-gat. & act. Actio furti est in quadruplum , rerum amotarum actio in simplum ; l. ad fiscum , h. tit. hæc actio licet ex delicto nascatur , non poenæ , sed rei per-secutionem continet ; l. si mulier , §. hac actio , supra , h. tit. Actio rerum amotarum hoc commune habet cum actione furti , quod in actione rerum amo-tarum juratur in item , nimirum si uxor , quæ res viri amovit , eas non resti-tuat , tenetur quanti actor juratus item astimaverit ; l. 8. §. 1. & tribus ll. seqq. , supra , h. tit. sicut in actione furti ; l. cum furti , supra , de + in lit. jur. l. in furti actione , infra , de furtis , & in actione rerum amotarum , asti-matio , quæ fit jurejurando in item , refertur ad tempus quo sre amotæ sunt , nam rei veritate furtum committitur , ex hac lege , sicut in actione furti juratur in item , quanti res fuerit cum furtum factum fuit ; d. l. cum furti . Item res amotæ , a bonæ fidei possessore non usucapiuntur , ex hac eadem lege , sicut nec res furtivæ ; l. 4. §. quod autem , infra , de usucap. sed si res amotæ postea pluri-s factæ non restituantur , crescit astimatio , id est res astimatur quanti res pluri-s fuit , ut in condicōne furtiva , ex sententia Tryphonini in fin. In condi-cōne furtiva sc. ejus temporis astimatio fit , quo res plurimi fuit , quia sem-per sur est in mora ; l. in re furtiva 8. §. 1. supra , de condicō. furtiv. & tunc cum res pluris fuit furtum factum esse videtur ; d. l. in furti actione . Res amotæ dicuntur , quas mulier amovit cum divertii consilium iniisset ; l. si con-cubina , §. res amotas , supra , h. tit. Amovetur proprie quod de suo loco mo-vetur ; Terent. in Adelph. act. 4. scen. 1. Age , tamen ego hunc amovebo : ubi Donatus : proprie amovetur saxum de loco .

RECITATIONES AD LIBR. XII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. t. 53. solut. matrimon.

EX contractu filii. duo obligantur, filius. in solidum, pater quatenus est in peculio, vel in rem versum, actione de peculio, vel de in rem verso; *l. tam ex contractibus, de judic.* *l. si quis cum filio. de pecul.* si filio. dos data sit, ipse quidem dotis actione tenetur in solidum, jure civili sc. pater autem dumtaxat tenetur quatenus est in peculio, nec interest quoad filium in peculio dotem habeat necne, sed filius tenetur tantum de dote in quantum facere potest, pater autem tenetur quatenus erit in peculio tempore rei judicatae, *ex h. l. filius.* ipso jure obligatur in solidum, sed si de dote cum eo agatur, beneficio legis tenetur dumtaxat quatenus facere potest; *l. maritum, supr. h. tit.*

Ad L. t. 50. de re judic.

Sunt quædam personæ, quæ non conveniuntur in solidum, sed in quantum facere possunt, sc. non deducto ære alieno, quod aliis creditoribus debeant, puta parens, patronus, maritus si conveniatur de dote restituenda, socius si sit socius omnium bonorum, miles armatae militiae; *l. sunt qui, & dd. seqq. l. & exheredatum, supra h. tit.* is solum, qui ex donatione convenitur, tenetur in quantum facere potest, deducto ære alieno, & deducto ne egeat: deducto ære alieno, id est deducto eo quod aliis creditoribus debet ex dissimili causa; *l. inter eos, §. ult. l. cum ex causa, & d. l. exheredatum, h. tit.* iis enim prius satisfieri oportet, quam donatario, quia non est verus creditor: donatio non est verum debitum, sed debitum lucrativum, & pinguis, id est laxius, agitur cum eo qui tenetur ex donatione, quam cum eo qui tenetur ex vero debito, ut subjicitur in fine d. *l. & exheredatum*, ne donator ex liberalitate sua inops fieri periclitetur, ut ait Tryphoninus in *hac leg.* quæ est particula præcedentis: unde donator non tenetur de evictione; *l. Arist., §. ult. de donat. l. 2. C. de evict.* Idemque non tenetur redhibitoria, ne liberalitatis suæ pœnam patiatur; *l. ad res, supra, de adilit. edict.* Hieronym. in epist. ad Ephes. libr. 1. in proœm. *Noli de gratuito munere judicare, & ut vulgare proverbium est, equi dentes inspicere donati.*

Ad L. 52. eod. tit.

Intr virum & uxorem non datur actio furti, sed rerum amotarum jure constituto, id est ex edicto perpetuo; *l. 1. supra, rer. amot. l. 2. C. eod. actio de dote restituenda in maritum non est in solidum, sed in quantum facere potest, propter honorem & reverentiam transacti matrimonii. Actio rerum amotarum est in solidum;* *l. 1. 2. & 3. supra, eod. tit.* Ratio dubitandi erat, quam sibi objicit ipse Tryphoninus in *hac lege*, quod hæc actio videtur præcedentis societatis vitæ causam habuisse, id est in ea videtur habenda ratio præstinae societatis vitæ, quæ fuit inter conjuges, & ut inter socios non datur actio in solidum, sed in quantum facere possunt; *l. sunt qui, supra, h. tit.* eodem jure inter maritum & uxorem non esse dandam actionem rerum amotarum in solidum, sed in quantum facere possunt, ob reverentiam societatis, quæ

fuit inter conjuges. Tryphoninus tamen recte concludit rerum amotarum actionem dari in solidum, non in quantum facere potest, quia haec actio oritur ex malo contractu, & delicto, id est ex furto vel amotione, quae pene furtum est, ut hic, *O l. si mulier*, §. pen. *O ult. supra, rer. amotar.* delictum est quasi contractus, quia ex eo nascitur actio, quasi ex contractu. Et ita filius. quamvis ex contractu in eum actio non detur nisi in quantum facere potest, tamen ex delicto convenitur in solidum; *l. sed si ex parte*, §. quamquam, supra, *quod cum eo qui in alien. potest. l. 2. C. eod.*

RECITATIONES AD LIBR. XIII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 4. qui petant tutor.

Donell. lib. 5. cap. 8. EX constitutione Divi Severi mater tenetur tutores petere liberis impuberibus, & si non petat repellitur a legitima eorum successione, quasi indigna, ex hac lege, infra, §. 3. l. 2. §. 1. & 2. supra, h. tit. l. 3. 6. 8. O ult. C. eod. l. 2. §. si mater 23. infra ad Tertyllian. si liberi sc. impuberes moriantur; l. omnem, C. ad Tertyllian. l. sciant, C. de legitim. hered. Constitutione D. Severi continetur & mater, quae non legitime datos a patre tutores, puta datos in diem vel sub conditione, non postulavit decreto confirmari, ut ait Tryphoninus init. *bujus leg.* quia mater tenetur tutores petere filiis: quae verba accipienda sunt cum effectu, ut si non jure dati sint, petat confirmari.

Ad §. 1. ejusd. leg.

† Ex sententia h. §. quid credendum, §. 1. qui pet. tut. SI pluribus idoneis datis tutoribus, unus eorum deceperit vel ad tempus excusatus fuerit, si mater in locum ejus alium non petat, quia reliqui administrationi tutelæ sufficiebant, incidit quidem in verba constitutionis, sed sententia constitutionis locum non babet, nisi ubi mater, non habentibus tutores idoneos, non petet. Nec est quod matri imputetur, cur tutorem non petat liberis in locum excusati vel ut suspecti remoti, si non omnes excusati vel ut suspecti remoti sunt; l. † 2. §. quid ergo si non omnes, ad Tertyllian. ut ceteri qui supersunt tutelæ oneri sufficiant.

Ad §. 2. ejusdem leg.

SI tute pupilli suspecti postulato decretum fuerit, ei alium adjungi, ut in casu *l. si tutor*, infr. *de suspect. tutor*, mater alium tutorem petere debet, & si non petat incidit in sententiam constitutionis, *ex hoc* §. Eadem poena tenetur is qui sententia legis, ac qui verbis legis tenetur; *l. nominis* 6. §. 1. *de V. S. l. non dubium*, C. de legib.

Ad §. 3. ejusdem leg.

SI mater non petat tutores filio impuberi, repellitur a legitima ipsius hereditate, ut supra dictum est: quod si mater non petat tutorem filio, a quo sibi particulare legatum vel fideicommissum relictum est, sub conditione si sine liberis, vel si intestatus deceperit, non excluditur a petitione fideicommissi, quia fideicommissi petitio, quae alieno judicio descendit, puta ex testamento patris, non

non perimitur, inquit Tryphoninus, ex hoc sc. quod mater tutorem non petuit liberis, quia mater ex testamento viri succedit, non ut mater, sed ut quilibet extraneus, ut & mater quæ transiit ad secundas nuptias, quamvis ab intestato succedat liberis quoad usumfructum tantum in bonis quæ ex paterna substantia ad eos pervenerunt, ex testamento succedit liberis pleno jure sicut institutus quilibet; auth. ex testamento, C. de secunda. nupr.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Si mater tutorem suspectum filio impuberi non removerit, nec verbis nec sententia constitutionis tenetur, quia ejusmodi facta aestimare & dijudicare virilis animi est: potest etiam delicta ignorare mater, id est non imputatur matris ignoret causam removendi suspecti tutoris, propter imperitiam sexus, satisque est si mater talem tutorem petuit, qui prævia inquisitione per prætorem habita idoneus apparuit, ut ait Tryphoninus *hic*, unde idoneos tutores facultatibus & moribus mater petere debet, sed facile ei ignoscitur, si locupletes petierit; l. 2. §. idoneos, infra, ad Tertyll. a matre non exigitur tale judicium, ut de idoneitate, quæ pendet ex moribus, judicare velit, ideoque nec judicium matris sufficit ad eligendos tutores, sed inquisitio requiritur, et si mater tutores testamento det liberis institutis in propriis bonis, ut subjugavit Tryphoninus *in fine h. leg.* mater non recte tutorem testamento dat liberis etiam in propriis bonis, & si dentur, decreto prætoris adhibita inquisitione confirmandi sunt; l. 2. supra, de confirm. tutor.

Ad L. 39. de excusat.

TUTORIBUS datis dantur quinquaginta dies continui, ex quo scierint se tutores datos ad contestandas, id est proponendas testato, seu per libellum excusationes; l. scire oportet, §. aliud, §. quinquaginta, l. quinquaginta, supra, h. tit. & §. sed si ita scriptum, infr. + h. tit. l. Titius filii. Eisdem quatuor menses continui a die nominationis dantur ad peragendam litem super causis excusationis; d. l. quinquaginta. Alias lites civiles triennio definiuntur; l. properandum, C. de judic. auth. qui semel, quomod. & quand. judex. Si tutor datus cum institueret, id est inciperet proponere excusationes, mora contradictionis impeditus est quominus decreto prætoris excusaretur, excusatio recte insistere, inprobatur, ex hac lege, id est etiam post quatuor menses, quia tempus non currit impedito; l. cum notissimi, §. illud autem, C. de praescript. 30. armor. cap. jac. ad l. 15. quia diversitatem, de concess. præbend. Excusatio per libellum proponitur, sed de excusat. tutor non excusatur, nisi decreto prætoris causa cognita, & hoc est quod dicitur l. excusare, h. tit. tutorem non excusari per libellum.

Instituere,
instistere;
Currit
impedito;
de excusat.
tut.

Ad L. 45. eod. tit.

Si tutor testamento datus liberis Titii, quoad reipublicæ causa non aberit, tutelam testamento delatam gesserit, deinde reipublicæ causa abesse coeperit, & ob absentiam excusatus sit a tutela, & desierit abesse reipublicæ causa, puta a legatione, vel militia reversus, queritur an teneatur resumere tutelam, vel quasi a nova tutela nunc delata se excusare possit, etiam ob absentiam reipublicæ causa? Ratio dubitandi esse videbatur, quod semel excusatus a tutela cœpta, ob absentiam reipublicæ causa, non videtur compellendus eam resumere postquam desierit abesse reipublicæ causa, ne duplice onere gravetur intra annum, quo vacant a tutelis & aliis muneribus publicis qui abesse desierunt reipublicæ causa; l. non solum, in princ. & §. annus 1. §. quas

denique, supra, h. tit. Respondet Tryphoninus, absentem reipublicæ causa, postquam desierit abesse, non excusari a tutela jam cœpta, quia absentes reipublicæ causa excusantur quidem a nova tutela post redditum intra annum, non a tutela jam cœpta, hanc enim recipiunt statim nullo spatio interjecto, & reversi continuo hærent tutelæ ante suscepτæ, etiam intra annum; §. sed si ita scriptum, versic. quia igitur, infra, h. leg. & d. l. non solum; non excusantur quasi a nova tutela, quia non videtur nova tutela, quæ jam ante gesta est. Hoc casu tutela non defertur de novo, sed intermissa ob publicam causam, cessante causa redintegratur. Quod si tutor datus abesse cœperit reipublicæ causa, & interim liberos suscepert vel aliam excusationem sibi paraverit, & abesse desierit reipublicæ causa, non excusatur numero liberorum postea susceptorum, non excusatur quasi a nova tutela, quia non videtur nova tutela, sed una tutela est cum ea quæ jam suscepta est ante absentiam reipublicæ causa. Numerus liberorum supervenientis non excusat a tutelis vel alii muneribus publicis, ut hic & l. pen. §. hoc circa, de jur. immunitat. ut & privilegium supervenientis non mutat forum; l. cum quedam, supra, de jurisdict. Nec agi tutelæ ob prius tempus, id est ob priorem administrationem, potest, ut subiungit hic Tryphoninus, priusquam scilicet tutela répetita finita sit, quia non alia, sed una est tutela, & tutelæ agi non potest, nisi finita tutela; l. 4. l. si tutor 9. §. ult. infra, de tutel. & rat. distrahend.

Ad §. 1. ejusd. leg.

Si Titius testamento tutor datus sit, & cum Reipublicæ causa abesse cœperit, testamento remotus sit a tutela, & rursus cum redierit tutor datus sit, queritur an excusetur a tutela, ob absentiam reipublicæ causa, aut aliam causam supervenientem? Tryphoninus, ut solet, priusquam solvat questionem aliam proponit, an tutores testamento dati ex die vel sub conditione necesse habeant se excusare pendente die vel conditione, & in primis an quinquaginta dies, qui eis dantur ad proponendas excusationes, eis cedant ante diem, vel conditionis eventum? Et ad hanc questionem prius respondet Tryphoninus, tutorem testamento datum ex die vel conditione, non ante esse tutorem, quam dies vel conditio extiterit, quia dies vel conditio suspendit actum; l. cedere diem, infra, de V. S. l. is cui, de oblig. & act. Nam & tutor testamento datus non est tutor, nisi ab adita hereditate, ut hic & l. si nemo, de testam. tutel. inde legis auctor redit ad priorem questionem, quam solvit respondendo, tutorem testamento datum, & cum reipublicæ causa abesse cœperit revocatum, postquam redierit excusari a tutela quasi a nova vel secunda tutela, quia ex testamento, id est ex voluntate testatoris, desit esse tutor, ex quo reipublicæ causa abesse cœpit, & tutela semel finita non resumitur. Secus tutorem, qui semel tutelam suscepit, si postea abesse cœperit reipublicæ causa, reversum statim resumere tutelam etiam ante annum, &, ut eleganter ait, continuo hærente tutelæ ante suscepτæ, quia una est tutela, non videtur nova tutela, sed eadem ac quæ ex testamento jam delata est, & ultiro suscepta: absentem reipublicæ causa alias excusari a tutela nondum cœpta, sed non excusari a tutela jam cœpta. Facilius quis excusatur a tutela nondum cœpta, quam a tutela jam cœpta.

Ad §. 2. ejusd. leg.

Si a prætore curator detur mente capto, muto, aut ventri, excusatur jure liberorum, id est numero liberorum, numerus liberorum excusat a tutela, trium Romæ, quatuor in Italia, quinque in provinciis; instit. h. tit. in princ. l. i. C. qui numer. liber. Romæ tutores datos excipere debemus, qui a præfecto

fecto urbi vel a praetore , vel testamento Romæ confecto , vel in continentibus ædificiis dati sunt , ut subjicit Tryphoninus *in fin. b. §. Urbis appellatio muris Romæ continentibus ædificiis* , id est suburbis , finitur ; *l. 2. l. adficia* , de *V. S.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

ADversa valetudo excusat a tutela vel cura , non levior , sed ea quæ impenitentia est quominus quis suis rebus superesse possit ; *l. non solum* , *§. ult. supra* , *b. tit. l. unic.* *C. qui morbo* . Hoc casu libertus excusatur a tutela patroni liberoruimque ejus , si propter valetudinem mentis aut corporis ne suis quidem rebus sufficiat . Et hoc pacto utriusque consulitur , & tutori & pupillo , tutori ne impossibile tutelæ munus ei injungatur , pupillo ne detur ei tutor , qui tutelæ munus obeat non sine incommodo pupilli , & adversus utilitatem ejus . Tutor datur ut prosit pupillo , non ut damno ei sit . Tutoris officium est personam & res pupilli curare , itaque dandus est tutor , qui tutelæ munus obire possit .

Ad L. 16. de curator. furioso , vel aliis.

In pr. C. §. 1.

SI pater testamento curatorem dederit furioso puberi , † prætor cum omnimodo , id est sine inquisitione , confirmare debet , ex rescripto D. Marci *ex init. C. §. 1. b. leg. l. si filio* , supra , *de confirmand. tutor.* & citra satisfactionem , quia paternum testimonium pro satisfactione est ; *l. ult. §. et si quidem* , *C. b. tit. l. de creationibus* , *C. de episcopal. audient.* idem dicendum est si pater curatorem det filio prodigo , quia prodigus comparatur furioso ; *l. is cui bonis* , *de V. O. l. furioso* , *de R. J. Furioso* , quod ad bona ipsorum pertinet , furiosum faciunt exitum ; *l. hi qui* , *§. Divus Pius* , *de tutor. dat.* Curator datur prodigo , maxime si filios habeat , ut ait Tryphoninus *hic* , quia propter liberos maxime interest prodigo bonis interdici , eique curatorem dari , ne bona alienare possit ; *d. l. is cui bonis* .

Ad §. 2. ejusdem leg.

ALia quoque ratione pater , id est avus , potuit providere nepotibus ex filio prodigo , id est non solum si curatorem det filio prodigo , verum etiam si nepotes ex filio heredes instituat , exheredato filio , & certo ei reliquo alimentorum nomine , adjecta causa & necessitate judicii : exheredato enim filio vel filiæ legari potest , ut *hic C. l. si pars* , *§. ult. supra* , *de inoff. testam. l. ab exhereditati* , *de legat.* *l. l. cum quidam* , *C. de legat.* maxime alimentorum vel dotis nomine ; *l. cum unus* , *§. ult. de aliment. legat.* vel si non habeat in potestate nepotes ex filio , quia nati sunt ex filio emancipato , quo casu sunt in potestate patris ; *inst. quib. mod. jus patr. potest. solv. in pr.* poterit eos heredes instituere sub conditione ut emancipentur a patre prodigo : plerumque enim qui hereditatem patri per filium adquiri solebant , filium instituebant sub conditione emancipationis ; *l. 3. §. et si heres* , *de minor. l. ult. de petit. hereditat. l. quidam* , *de hered. instit.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

SI avus nepotem ex filio instituat sub conditione emancipationis , & pater prodigus nolit filium emancipare (invitus enim pater non cogitur filium eman-

Tom.VIII.

H

cipare ; §. ult. inst. quib. mod. jus patr. potest. solv. l. filiusf. §. sed si libe-
ros , infra , de legat. i.) per omnia judicium testatoris sequendum est , id est
prætor circa inquisitionem confirmare debet curatorem a patre datum filio pro-
digo , ne dilapidet bona quaesita per filium , ne quem vero , id est sano consilio ,
pater prodigum credit , eum magistratus suo vitio , id est pretio corruptus , ut
interpretatur Accursius , idoneum dicat : magis creditur testimonio patris , quam
judicio prætoris , quia paterna pietas semper optimum consilium capit pro li-
beris ; l. nes in ea lege , §. ult. infra , ad leg. Jul. de adulter.

RECITATIONES AD LIB. XIV.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 27. de testament. tutel.

Pater filio heredi instituto vel exheredato tutorem dare potest ; l. 4. supra ,
h. tit & si pater tutorem dederit filio exheredato ad ordinandam litem su-
per querela inofficiosi testamenti , a prætore confirmari oportet ; ex eventu au-
tem rei judicatae apparebit an ex testamento patris , an ex decreto prætoris tu-
tor auctoritatem acceperit ; l. prox. §. ult. supra , h. tit. Ratio dubitandi erat
quod tutor datus a patre ex testamento auctor esse non potest , quamdiu testa-
mentum in eo est , ut rescindi possit per querelam inofficiosi . Auctoritas tu-
toris , quæ est actus legitimus , non debet pendere ex incerto eventu , ex quo
non potest interponi sub conditione , sed pure ; l. et si conditionalis , infra , de
auctorit. tutor. sed interim pendente lite super querela inofficiosi , tutor testa-
mentarius auctor esse potest pupillo , quia pro testamento præsumitur , donec
rescindatur per querelam inofficiosi . Idem dicendum est , si testamentum nul-
lum & irritum , vel falsum dicatur pupilli nomine , interim tutor testamento
datus sine ullo litis præjudicio , id est per modum provisionis , ut loquuntur ,
justus tutor , auctor pupillo ad eam litem fiet , et si patruus extet legitimus tu-
tor futurus ab intestato , ex hac lege , id est in hunc casum , si testamentum
rescindatur per querelam , quia hoc jure rescisso testamento per querelam inof-
ficiosi , legata & fideicomissa , libertates , tutelæ , & omnia , quæ scripta sunt
in testamento , rescinduntur ; l. Papinianus , §. si ex causa , l. qui repudian-
tis , supra , de inoffic. testam. Hodie non est locus propositæ quæstioni , ex quo
rescisso testamento per querelam inofficiosi , sola institutio heredis vitiatur , le-
gata & fideicomissa , libertates , tutelæ & cetera firma manent ; auth. ex
causa , C. de liber. præterit. pendente lite , inquam , super querela inofficiosi
testamenti tutor testamentarius auctor erit pupillo ad eam litem , quia tutorem
habenti tutor non datur , ut ait Tryphoninus , id est quamdiu speratur tutela
testamentaria , legitima cessat ; l. si quis sub conditione , supra , h. tit. & si
testamentum inofficiale , sive falsum dicatur , interim pro testamento præsu-
mitur ; l. t. 2. C. ad leg. Cornel. de fals.

† V. si pro-
bat. Et v.
etiam l. idem
fiet , de te-
stam. tut.

Ad §. i. ejusd. leg.

SI ipse patruus , qui erat vel esse poterat legitimus heres pupillo , subje-
ctum filium criminaretur , nempe actione suppositi partus , de qua in l. hi-
tamen , §. i. infra , de accusat. l. qui falsam , §. i. infra , ad l. Cornel. de fals.
l. i. C. eod. & se legitimum heredem esse contendat , alius tutor petendus est ,
ut ait hic Tryphoninus ex Juliano : & si patruus contendat pupillum jure
exhe-

exheredatum, & se heredem scriptum, remoto patro a tutela tutor pupillo dandus est, quo cum lis de hereditate expediatur; *l. si pupillum, infra, de excusat.*

Ad L. 8. de confirmand. tut.

SI tutor vel curator non jure detur a patre, puta filio non existenti in potestate, qualis est filius emancipatus vel naturalis, omnino & simpliciter confirmandus est a praetore citra inquisitionem; *l. i. et si quidem, l. si filio, supra, b. tit. l. pater, de testament. tutel.* sed hoc non est generale & perpetuum, in confirmando enim tute non jure dato, hoc praetor inquirere debet, an duraverit patris voluntas usque ad mortem sc. quod in facili est, id est facile presumitur, si proximo mortis tempore tutorem vel curatorem non jure dederit, in continent vix presumitur mutata voluntas, ut alio casu si pure legatum, in continent heres sub conditione damnatus sit dare, perinde est ac si conjuncta scriptura idem legatum esset pure, & sub conditione, utrum maluerit legatarius; *l. non ad ea, infra, de condit.* & demonstrat. nam si ante annos, id est ante plures annos, non jure tutor datus sit, ex intervallo presumitur mutata voluntas, ut in alio casu, si quod pure legatum est, ex intervallo legetur eidem sub conditione, posterius valet; *d. l. non ad ea.* Idcirco si tutor non jure datus sit ante plures annos, non confirmatur sine inquisitione, ob presumptam ex lapsu temporis mutationem voluntatis. Mutatio voluntatis non presumitur nisi probetur; *l. eum qui, supra, de probat. l. Lucius 22. de legat. 2. cap. maiores, in fin. de baptism.* propterea testamentum non antiquatur solo decennio, quia voluntas mutata non presumitur, nisi appareat de voluntatis mutatione, sed si medio tempore qui condidit testamentum declaraverit coram tribus idoneis testibus, vel apud acta, se nolle prius testamentum ratum esse, prius testamentum evanescit; *l. sanctimus, C. de testament.* si ante plures annos, inquam, tutor non jure datus sit, confirmandus a praetore, non sine inquisitione, quia medio tempore potuit emergere nova causa mutandae voluntatis, quia forte interim tutor non jure datus lapsus est facultatibus, vel si morum ante celata vel ignorata emerit improbitas, vel iniuriae cum patre supervenerint, ut ait Tryphoninus in *hac lege*, & Modestinus in *d. l. pater*, vel si tutor postea cum fisco contraxit, ut subditur in *l. prox. infra, b. tit.* & ob id cautias in *d. l. i. et si quidem* scriptum, si pater fuerit, qui dedit tutorem, praetorem a quo confirmandus amplius nihil ut plurimum inquirere, sed simpliciter eum confirmare, propter novas causas emergentes, quae efficiunt ne tutor non jure datus non confirmetur, nisi adhibita inquisitione.

Ad L. 10. eod. tit.

Donell. de
jur. civ. libr.
3. cap. 4.

TUTOR non jure datus confirmandus est a praetore sine inquisitione, nisi emerserint novae causae mutandae voluntatis, ut si tutor ex locuplete pauperior factus, vel si improbi ejus mores, qui latebant, comperti sint, vel iniuriae cum patre supervenerint; *l. 8. b. tit. l. pater, de testament. tutel.* Et hoc est quod voluit Tryphoninus in *hac lege*, cum ait utilitatem pupilli praetorem sequi debere, non scripturam testamenti: & si pater, qui tutorem non jure dedit, postea codicillis ad testamentum factis scriperit illum tutorem esse nolle, praetor non sequitur primam voluntatem, a qua pater ipse discessit, ut subditur in *hac l.* In tutelis testamentariis & in legatis novissima voluntas spectanda est; *l. si hereditas, §. i. supra, de testament. tutel.* quia ambulatoria est voluntas hominis usque ad supremum vitae exitum; *l. cum hic status, §. penitentiam, de donat. inter vir. & ux. l. 4. de admend. legat.*

Ad L. 55. de administr. tutor.

SI duo vel plures sint tutores, singuli actione tutelæ tenentur in solidum, quia tutela est individua, periculum tutelæ est commune & individuum, ex init. b. l. + l. inter tutores, l. si duo, supra, b. tit. l. 2. C. de dividend. tutel. unde si sint plures tutores, & agatur de summa administrationis, omnes conveniendi sunt apud eundem judicem; l. ult. supra, de quibus reb. ad eund. judic. l. omnes tutores, C. arbitr. tutel. si indivisa sit administratio tutelæ inter tutores, singuli actione tutelæ tenentur in solidum: quod si tutelæ administratio divisa sit a testatore vel judice, singuli tenentur actione tutelæ pro rata administrationis, nisi dolus aut culpa arguatur, quod contutorem suspectum non fecerint, vel serius suspecti postulaverint: quod si tutelæ administratio divisa sit conventione tutorum, singuli actione tutelæ tenentur in solidum, quia consensus tutorum non potuit dividere tutelam, quæ per se est individua; d. l. si duo, d. l. 2. l. 6. C. arbitr. tutel. l. 3. C. + de divid. tutel. Igitur si tres tutores pupillo dati sint, & primus tutelam gesserit, nec solvendo sit tempore finitæ tutelæ, & secundus Titio extraneo tutelam gerendam mandaverit, & Titius quadam gesserit, id est tutelam ex parte administrarit, & tertius nihil omnino gesserit, sed primo commiserit tutelam pro parte sua gerendam, & ab eo satis accepert rem pupilli salvam fore, ut suppletur ex §. non solum, infra, b. leg. quæsum est quatenus quisque eorum teneatur, an in solidum, an pro parte administrationis? Tryphoninus init. b. leg. respondet, singulos teneri in solidum, quia periculum tutelæ est commune & individuum, tutela est individua, & consequenter periculum tutelæ commune est & individuum. Ratio dubitandi erat, quod tutores, qui non administrarunt, non tenentur actione tutelæ, nisi in subsidium, quia non administrarunt; l. tutores qui, §. in eum, supra, b. tit. Tryphoninus interjectis, ut solet, aliis quæstionibus, de quibus proxime dicemus, ad hanc respondet in §. non solum, infra, b. leg. tutores etiam qui non administrarunt, sed tutelam pro parte sua gerendam mandarunt contutori, conveniri in solidum perinde ac si actu gesserint, quia gessisse videtur qui tutelam gerendam mandavit, vel qui contutori permisit administrationem tutelæ pro parte sua, vel ab eo satis accepit rem pupilli salvam fore, quod & comprobat l. ita autem, §. quod si quis tutelam, supra, b. tit. non potest is se tueri constitutionibus, quæ volunt prius eum conveniri qui gessit; l. 3. §. ceteri, l. tutores qui, §. in eum, supra, b. tit. l. 3. C. de divid. tutel. l. ult. C. si tutor vel curator non gesserit, quia, ut modo dixi, gessisse videtur tutelam qui per alium gessit, & qui mandavit tutelam gerendam: quod si numerata pecunia pupilli divisa sit inter tutores, subaudi a tutele vel judice, ut recte gloss. intelligit, singuli tenentur pro viribus portionibus, ut subjungit Tryphoninus juxta distinctionem d. l. 2. C. de dividend. tutel.

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI omnes tutores tutelam gesserint, vel unus gesserit totam tutelam alio mandante vel permittente, singuli tutores tenentur in solidum: hæc est sententia initii b. leg. & §. 2. infra, b. leg. quod si ipsi tutores rem pupilli furati sint, an singuli in solidum tenentur ea actione, quæ est ex lege 12. tab. in duplum adversus tutorem, id est actione de rationibus distrahendis? Tutelæ nomine pupillo dantur duas actiones ex lege 12. tabularum, actio tutelæ, quæ est de rationibus reddendis, & actio de rationibus distrahendis, quæ est in duplum aduersus tutorem, qui pecuniam pupillarem amovit; l. 1. §. rationibus, §. in tutela, §.* ult. infra, de tutel. & rationib. distrah. & quamvis unus duplum pra-

præstiterit, an alii etiam tenentur? Tryphoninus ait, multum interesse inter alium furem, & tutorem qui pecuniam pupillarem intercepit. Si plures ejusdem rei furtum fecerint, singuli tenentur actione furti in solidum, & uno solvente ceteri non liberantur, quia quisque proprii delicti poenam sustinet; *l. vulgaris*, §. si duo, infra, de furt. ut in actione legis Aquiliæ; *l. item Mela*, §. sed si plures, supra, ad leg. Aquil. Et hoc est quod eleganter significat Tryphoninus hic his verbis: nam in aliis furibus ejusdem rei pluribus, non est propterea ceteris pœna deprecatio, quod ab uno jam exacta est: ait pœna deprecatio, id est pœna remissio, quæ familiaris est locutio Tryphonino, ut in *l. 37. §. i.* supra, de minorib. ubi dixi. Sed tutores propter admisam, id est commissam administrationem, non tam invito pecuniam pupillarem contrectare videntur, ex quo furtum committatur, quam perfide, seu dolo malo agere, nec tenentur actione furti, sed actione de rationibus distrahendis, & si unus e tutoribus, conventus actione de rationibus distrahendis, duplum præstiterit, solutione dupli per unum facta ceteri liberantur. Et si unus e tutoribus conventus actione de rationibus distrahendis duplum præstiterit, non tenetur rem vel aestimationem præstare quasi specie condictionis, id est condictionis furtivæ, mitior est actio de rationibus distrahendis, quam actio furti, quia actio furti est mere penal, nec consumit condictionem, quæ est rei perfectoria; *l. si pro fure*, §. i. de condic. furtiv. *l. + rei communis, pro soc.* Actio de rationibus distrahendis, licet nascatur ex contrectatione rei alienæ, non est mere penal, in duplo continetur res ipsa, vel ejus aestimatio, quia velamen administrationis temperat delictum, ut ait gloss. hic: si tamen unus e tutoribus conventus & damnatus sit ex dolo communi, nulla ei actio superest adversus contutorem, quia proprii delicti poenam sustinet; *l. si plures 38. §. 2. supra, h. it. l. i. §. plane, de tutel. & rat. distrah. l. ex facto, de negot. gest.*

Ad §. 3. ejusd. leg.

QUOD si omnes cessarint in administratione certæ rei, non utique proprium ejus periculum est, qui quædam gessit, sed commune omnium periculum, ex hoc §. Quod enim communi tutorum negligentia periit, contra substitutionis, id est discussionis, ordinem, ad omnium periculum pertinet; *l. tutores*, §. in eum, supra, h. tit. l. ult. *C. si tutor vel curator non gessit.* Si unus e tutoribus pro parte tutelam gesserit, non præstat solus periculum eorum quæ omissa, sed commune est omnium periculum, nisi si quæ coepta sunt, quæ ab eo consummationis onus desiderarent, vel ita gestis connexa sunt, ut separari non deberent, vixque possint expediti per alium, ut subjungitur in fin. h. §. In actione tutelæ, vel negotiorum gestorum veniunt etiam ea quæ post pubertatem pupilli gesta sunt, si ita connexa sunt gestis ante finitam tutelam ut separari non possint; *l. si tutor 13. infra, de tutel. & rat. distrah. l. eum* etum, + in princ. de negot. gest.

Ad §. 4. ejusd. leg.

SI omnes contutores simul tutelam gesserint, & omnes solvendo sint tempore finitæ tutelæ & litis contestatae, tenentur pro virilibus portionibus, exemplo fideiussorum & mandatorum, qui habent beneficium divisionis ex epistola Divi Adriani; *l. i. §. nunc tractemus, cum seq. infra, de tutel. & rat. distrah. l. i. C. de divid. tutel.* Quod si omnes solvendo + non sint tempore litis contestatae, inopia eorum, qui solvendo + non sunt, onerat contutores, & inter eos qui solvendo sunt dividitur actio pro virilibus portionibus; *d. l. i. §. nunc tractemus, cum seqq. & d. l. i. de dividend. tutel.* Quod autem dicitur si unus

e tutoribus desierit esse solvendo , vel ab initio minus solvendo fuerit , contutores præstare debere , id est teneri in solidum , hoc verum est si contutores debuerunt eum suspecti postulare & removere , nec fecerunt , vel si a contatore satisfactionem non exegerint , cum scirent satis non exigisse magistratum municipalem , qui eum dedit ; l. quotiens , §. constat , l. etiam , l. Æmilius , supra , h. tit. l. 2. & 5. infra , de magistratib. convenient. vel si permiserunt administrationem contutori , qui ab initio palam erat non solvendo , ut aperte prodigo , vel cuius bona venierint postulantibus creditoribus , imputatur enim contutoribus , quia debuerunt inquirere fortunam contutoris , & scire an esset solvendo . Nec excusantur contutores , quod contutor non fuit factus pauperior a tempore datae tutelæ , nihil deminutum est de ejus facultatibus , sed eadem facies patrimonii permanxit , id est eadem bona contutor possedit , nec quidquam de bonis alienavit , vel obligavit , & nihil postea accidit quod palam facheret diminutionem patrimonii , quia , ut dixi , contutores , qui sciebant periculum tutelæ esse commune & individuum , debuerunt inquirere fortunas contutoris . Sed hoc an contutores qui sunt solvendo convenientur in solidum pro contatore qui non est solvendo , ex personæ qualitate , & ex intercapidine temporis , a die testamenti usque ad mortem patris , aliam estimationem , id est diversam sententiam & interpretationem accipere debet . Ex persona qualitate , puta an contutor haberetur idoneus & locuples , vel an esset suspectus de fide & rerum lapsu , puta si esset aperte prodigus vel ejus bona venissent , imputatur contutoribus , quod administrationem permiserint contutori palam non idoneo . Ex temporis intercapidine , si pater paulo post testamentum deceperit , & ignoraverit casum , ex quo contutor a se datus forte lapsus est facultatibus post testamentum , aut cum destinaret mutare testamentum , & alium tutorem dare , non fecit morte præventus . Nihil enim est quod imputeatur , si tutor , qui erat idoneus , subito , id est repentina casu , puta naufragio , incendio , vel latronum incursu , lapsus est facultatibus ; d. l. etiam , l. divortio , de negot. gest.

Ad L. + 6. ubi pupill. educar. debeat.

Si tute absente pupillus alimenta desideret , si tutor sit in mora , quæ etiam ex hoc arguatur , quod propter ejus absentiam deserta derelictaque sint pupilli negotia , tutor etiam absens removetur a prætore causa cognita , prius edito proposito , id est libello , quo absens citatur ; l. ad peremptorium , & seqq. supra , de judic. Citatio fieri debet , vel in faciem , vel ad domum absensis ; l. scire oportet , §. 1. supra , de excusat. per libellum , non voce præconis , quia vox præconis paucis innoteat ; l. Divus , supra , de in integr. restitut. auth. qui semel , C. quomod. & quand. judex. evocatis etiam affinibus & amicis . Absens enim non damnatur , nisi evocatis cognatis & amicis , ne indefensus damnetur ; l. ergo , supra , ex quib. caus. major. vel ei curator adjungitur , qui præstabat alimenta pupillo . Si tutor latitet ne alimenta præstet pupillo , tribus editis citatur , & si non compareat , ut suspectus removetur ; l. 3. §. tutor qui , l. impuberibus , in fin. de suspect. tutor . Si vero tutor absit ex causa necessaria & improvisa , forte subito ad cognitionem principalem , vel reip. causa ad comitatum Principis evocatus , ita ut rei suæ vel pupillari providere non potuerit , nec diu abfuturus sit , & idoneus sit tutor , qui contatore non egeat , curator specialis ad hoc constituitur , qui alimenta præstet pupillo . Hæc est summa h. leg. Cessante tute , alimenta decernuntur pupillo arbitrio prætoris , pro modo facultatum pupilli ; l. 1. C. de aliment. pupill. præstand. præsentibus quoque cognatis , affinibus , amicis parentis pupilli constituantur alimenta pupillo , vel constituitur ubi pupillus educari debeat , vel agitur de removendo suspecto tute ; l. 2. qui pet. tutor . l. is qui , de negot. gest. Quod si tutor non sit in mora , præ-

præstantur arbitrio tutoris, quod interdum expedit, ne arcana patrimonii & suspectum æs alienum pandatur; l. 2. C. eod. t de aliment. pupill. præstand.

RECITATIONES AD LIBR. XV.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 37. de noxalib. actionib.

SI alienus servus furtum mihi fecerit, qui postea in meum dominium pervernit, emptione sc. ut colligitur ex his verbis sequentibus, quem ante litem contestatam emeram, acquisitione dominii servi extinguitur furti actio, quæ mihi competit, nondum in judicium deducta, quia in eum casum recidit, a quo incipere non potuit; l. quia in eum casum, supra, ad leg. Aquil. cum inter dominum & servum nulla obligatio, nulla actio consistere possit; §. si servus, inst. b. tit. l. ne cum filiof. infr. de furt. Nec si postea aliena vero servum, quem ante litem contestatam emeram, furti actio instaurabitur, quia actio semel extincta numquam reviviscit; l. Mævius, §. 1. infr. de legar. 2. l. qui res, §. aream, de solut. Quod si post litem contestatam eum redemero, condemnandus erit venditor, ut ait Tryphoninus in fin. hujus leg. id est dominus, qui post litem contestatam, postquam conventus est noxali actio- ne servum vendidit, tenetur estimationem noxæ præstare, quasi ex con- tractu, quia lite contestata quasi contrahitur; l. 3. §. idem scribit, de pecul. l. delegare, §. 1. de novat.

Redimere dicitur qui emit, quod suum fuit; Hieron. libr.

2. in epist. ad Galat. cap.

3. Quæ dif-

Furti nomine datur triplex actio, furti actio, vindicatio seu actio in rem, & condicō furtiva; §. ex maleficiis, inst. de actionib. l. si pro fure, §. 1. vel redimere, supra, b. tit. Hoc interest inter hujusmodi actiones, quod actio furti est poenalis poenam non rem persecutur, datur enim in duplum vel quadruplum, vindicatio & condicō furtiva ambæ sunt rei persecutoriæ, rem non poenam persequuntur; d. l. si pro fure, §. 1. vindicatio & condicō furtiva dantur soli domino; l. 1. supra, b. tit. l. 1. rer. amotar. actio furti datur ei cuius interest, puta creditori pigneratatio, fructuario, colono seu conductori; l. si pi- gnore, infra, de pigner. act. l. cuius interfuit, & seqq. infra, de furt. autem fur paratus sit judicium accipere, id est litem contestari, & excipere condicō furtiva, & per dominum steterit dum in rebus humanis res fuit eam dicere, & postea res perempta sit, fur non liberatur condicō furtiva morte, vel interitu rei, quia primum invito domino rem contrectavit, semper in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere videtur; l. t in re, §. 1. supra, b. tit. ut qui aliquem vi dejecit, ex ipso tempore delicti, plusquam frustrator, id est morosus debitor, constitutus est; l. t penult. infra, de vi & vi armat. quæ est ejusdem Tryphonini infr. hoc libr. Ratio du-bitandi erat, quod si quis solutioni moram fecerit, & postea judicium accipere paratus sit, non videtur moram fecisse; l. si quis solutioni, l. paratum, infra, de usur. l. qui sine dolo, de R. J. Ergo videbatur etiam furem vitium furti & noxam purgare si paratus sit judicium accipere: sed alia longe ratio est debitoris quam furis, facile debitor moram purgat si mox paratus sit judicium accipere, sed furi non prodest ad purgandam moram quod paratus sit judicium accipere, quia fur semper est in mora, a tempore delicti, immo & fur

non liberatur pena furti sola restitutione rei furtivæ ; l. qui ea mente , infra , de furt. l. + quis sit fugitivus , §. 1. de adilit. edict.

Ad L. 19. de bonor. possess. contr. tabul.

Franc. Zoan-
net. in hanc
leg. restit. li-
br. singular.
c. 4.

Liberis non jure exheredatis datur querela inofficiosi testamenti ; l. 3. §. 4. supra , de inoffic. testam. quæ datur contra heredem scriptum , nec enim nascitur priusquam adita sit hereditas ; l. Papinianus , §. si conditioni , eod. tit. liberis emancipatis præteritis datur a prætore bonorum possessio contra tabulas , quæ vulgo dicitur contra lignum , ut ait Tryphoninus in hac l. id est contra tabulas ligneas testamenti . (Tria olim fuere scribendi genera , in cera , in chartis , id est levibus tabulis e papyro , quod genus ligni Ægypto advehebatur , & in membranis , quas vocant pergamenas ; Hieronym. ad Principiam in psalm. 44. Stylus scribit in cera , calamus in charta , vel in membranis , aut in qua- cumque materia , quæ apta est ad scribendum . Et idem ad Chromatium : chartam defuisse non puto , Ægypto ministrante commercia , §. si alicui Ptolomeus maria clausisset , tamen Rex Attalus membranas a Pergamo miserat , ut penuria chartæ pellibus pensaretur , unde §. pergamenarum nomen , ad hunc usque diem , tradente sibi invicem posteritate servatum est .) Liberis emancipatis præteritis datur bonorum possessio contra tabulas , si extent tabulæ testamenti tempore mortis testatoris , ex quibus potuerit adiri hereditas , vel peti bonorum possessio secundum tabulas , etiam si heres scriptus hereditatem ex testamento non adierit , vel bonorum possessionem secundum tabulas non petierit . Quod si ex testamento adiri hereditas vel bonorum possessio secundum tabulas peti non potuerit , puta si omnes instituti , vel substituti ante testatorem deceperint , vel is heres scriptus fuerit , cum quo testamenti factio non fuit , id est qui non potuit capere ex testamento , non datur emancipatis præteritis bonorum possessio contra tabulas , quæ foret inanis & sine effectu , ut ait Tryphoninus in fin. h. leg. id est sine re . Quod si tabulæ non extent tempore mortis , liberis emancipatis datur bonorum possessio ab intestato unde liberi ; l. 1. §. + ita autem , §. recte , infra , unde liberi . Bonorum possessio contra tabulas datur liberis emancipatis præteritis , si extent tabulæ testamenti tempore mortis , sive quis heres extiterit sive non , nam bonorum possessio contra tabulas emancipatis præteritis datur contra lignum , contra ipsum testamentum , non contra heredem scriptum , secus bonorum possessio contra tabulas non datur patrono præterito , nisi aliquis heres extiterit l. 4. in pr. supra , h. tit. l. 3. §. ut patronus §. quid ergo , de bon. libert.

Ad L. 23. de jur. patronat.

SI filius patris necem inultam reliquerit , hereditas ei aufertur & fisco vindicatur ; l. indigno , supra , de his quæ ut indign. l. propter , §. neptis , ad Silan. Sadregisli Ducus Aquitanæ liberos in publico Francorum conventu paternis bonis abdicatos secundum legem Romanam , quod patris necem inultam reliquissent , narrat Aimoin. libr. 4. cap. 18. Nec modo filius ut indignus amittit hereditatem , & res hereditarias , verum etiam omnes fructus perceptos ante motam controversiam restituit , quia ab initio malæ fidei possessio fuit , & actiones aditione hereditatis confusa ei non restituuntur ; d. l. indigno , l. heredem , l. eum qui , eod. tit. l. 1. C. eod. tit. idem quoque amittit jus patronatus in libertos patris , etiam in servum qui detexit necem defuncti , & in præmium obsequii assecutus est libertatem . Et hoc est quod ait Tryphoninus init. h. leg. si filius inultam patris necem reliquerit , quam servus detexerit , qua de causa meruit libertatem , non habendum pro patroni filio , quia indignus est : filius

filius, qui patris necem inultam reliquit, non habet jus patronatus in servum qui libertatem affecutus est ob indicium necis defuncti, quia servus, qui detexit necem defuncti, a lege ex SC. id est ex SC. Silanianus, non ab herede libertatem consequitur, & nullius libertus est; l. si necem, infra, de bonis libertor. l. i. C. pro quib. caus. servi pro premio. Eodem jure si maritus uxoris necem inultam reliquerit, dos ei ut indigno aufertur; l. ei qui, supra, de his + quae ut indign. Hodie indigno bonis amoto, proximiores fiscum excludunt, quia leges caducariae non habent locum in Gallia.

Ad §. i. ejusd. leg.

Si heres scriptus per errorem ex falsis codicillis, qui veri credebantur, quasi ex fideicommisso libertatem servis praestiterit, & postea codicillos falsos esse pronunciatum, ex rescripto D. Adriani liberi quidem hi sunt, id est libertas non revocatur, sed aestimationem sui praestare debent, nec ideo minus sunt liberti manumissoris, eique in his salvum est jus patronatus, ex hoc §. libertas data ex falso testamento vel falsis codicillis non revocatur, sed servi manumissi coguntur praestare aestimationem sui, hoc est viginti aureos, ex hoc §. l. cum ex falsis, infra, de manumiss. testament. l. 2. C. de fideicomm. libertat. Sic & si testamentum nullum, irritum, vel inofficium dicatur, libertates praestitae non revocantur, sed viginti aurei a singulis praestantur victori evicta hereditate; l. Papinianus, §. ult. supra, de inoffic. testament. Vulgaris sc. aestimatio servorum fuit viginti aureorum; l. si fundum 81. §. si libertus, de legat. i. l. 4. C. de serv. fugitiv. unde fieri posse, ut servus sit minoris pretii quam equus ait Augustinus, libr. i. de serm. Domini in monte: Non enim christianum oportet sic possidere servum quomodo equum aut argentum, quamquam fieri possit ut majore pretio valeat equus quam servus. Alii enim erant pretiosiores, ut servi actores; l. legato, supra, de legat. i. l. si quis argentum, §. similius modo, C. de donat. artifices, notarii, medici, eunuchi; l. 3. C. commun. de legat. l. i. §. ne autem, C. de commun. serv. manumiss. De eunuchis Claudian. in Eutrop. libr. 2.

*Advolat Armenius certo mucrone recisos
Edoctus mollire mares, damnoque nefandum
Aucturus pretium.*

Luitprandus hist. libr. 6. cap. 3. *Mancipia quoque carsamata Imperatori nominatis omnibus pretiosiora, carsamatum autem Graci vocant, amputatis virilibus & virga puerum eunuchum, quos Virdunenses mercatores ob immensum lucrum facere solent, & in Hispaniam ducere. Quintil. 5. instit. cap. II. **) Mancipiorum negotiatorum formae puerorum virilitate excisa negotiantur. Et mox: nec id ferro speciosum fieri putabo, quod si nascetur monstrum erat, nunquam tamen hoc continget & malis moribus regnum, ut si qua precciosa fecit, fecerit & bona. Constitutione Justiniani si testamentum nullum, irritum, vel inofficium dicatur, libertates testamento datae differuntur per annum, quod si lis finem non accipiat intra annum, post annum libertates competit, etiam si nondum lis finita sit. Aliud est si testamentum falsum dicatur, libertates sc. sustinentur donec lis finita sit, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis; l. ult. §. sin autem 2. C. de petit. hered. libertas ex falso testamento non repræsentatur a lege, antequam super falso pronuntiatum sit, sed si interim libertas ultro præstetur ab homine, id est ab herede, non revocatur, quod constitutum est favore libertatis.*

Ad L. 19. de vi & vi armat.

Interdictum unde vi datur ei qui vi dejectus est de fundo : interdictum hoc pertinet ad recuperandam possessionem rerum soli, rerum immobilium, non ad recuperandam possessionem rerum mobilium, de his comparata est actio furti, vel vi bonorum raptorum : sane si res mobiles fuerint in fundo tempore dejectionis, vel si solo cohærent, eo nomine datur interdictum unde vi, *ex hac leg. & l. 1. §. & generaliter, §. rectissime, §. huic consequens, l. 3. §. pertinet, supra, b. tit.* Si quis igitur vi me dejecerit de fundo, in quo res mobiles vel moventes fuerunt, puta servi vel pecora, interdicto unde vi tenetur mihi restituere, non modo possessionem soli, sed & ea quæ ibi fuerunt, & si me moram faciente in agendo interdicto unde vi, interim servi & pecora vel alia res mortalitate vel casu perierint & interciderint sine culpa ejus qui vi dejectus est, nihilominus ejus onus est rem restituere, id est præstare estimationem, quæ rei vice fungitur, *ex hac l. & d. l. 1. §. rectissime, l. substrato, C. de furt. l. 1. C. de his quæ vi, met. caus.* Ratio est, quia fur & prædo & invasor semper est in mora ; *l. ult. supra, de condict. furtivo.* & hoc est quod ait Tryphoninus *in fine b. l.* qui vi dejectus *ex ipso tempore delicti plusquam frustrator debitor constitutus est.* Frustrator dicitur ille qui est in mora ex interpellatione ; *l. 3. §. ult. supra, de usur.* ut in lege 12. tab. si calvitur & moretur & frustretur ; *l. si calvitur, de V. S. Charis. instit. grammatic. libr. 1. Calumnia a verbo calvor, frustror.* Et licet in mora sit, non tenetur de interitu, nisi post interpellationem ; *l. si ex legati, de V. O.* At qui vi dejectus est, tenetur de interitu, etiamsi interpellatio non præcesserit, quia semper est in mora, immo etiam si res periturae fuerint penes actorem ; *l. item si eum, §. quid si homo, supra, quod met. caus.* *l. item si verberatum, §. ult. de rei vindicat.* Dejecto de possessione vel usu servitutis proprie non datur interdictum, quod est judicium possessorum, nec cadit in servitutes, quæ sunt jura incorporalia, & quæ proprie non possidentur ; *l. 4. §. si viam, supra, de usucap.* sed datur utile interdictum unde vi ; *l. ult. supra, b. tit.* quia servitutes, licet proprie non possideantur, quasi possidentur, quia prædiis adhærent, & una cum prædiis videntur possideri, incorporalia fiunt quasi corporalia quatenus corporibus accedunt ; Tertullian. advers. Hermogen. cap. 41. *Denique incorporalia proprium locum non habent, nisi in corpore, cum corpori accedunt.*

RECITATIONES AD LIBR. XVI.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 7. de legat. præstand. contr. tabul.

Filio emancipato præterito datur bonorum possessio contra tabulas, cuius effectus est, quod per bonorum possessionem contra tabulas testamentum rescinditur, rescinditur institutio, rescinduntur legata & fideicomissa, præter ea quæ relicta sunt exceptis personis, id est liberis & parentibus ; *l. 1. in princ. supra, b. tit. l. ex duobus, §. ult. de vulgar. & pupillar. l. ita tamen, §. + quotiens. V. si probat. ties, infra, ad Trebell.* Hoc jure si filio emancipato præterito, pater & extra-
Et junge *l.* neus heredes instituti sint, & patri prælegatum relictum sit, petita bonorum 20. §. 2. de possessione contra tabulas a filio præterito, extraneus nihil habebit, patri utrumque debetur pro virili portione, ne plus habeat heres scriptus, quam filius præteri-

teritus; *l. prox.* supra, *b. tit.* Et ex constitutione D. Pii ad Tuscum Fulcia-
tab. 1.6. §.9.
num Numidiae legatum, parentes & liberi heredes instituti tuendi sunt usque *si quis omis-*
ad partem virilem, exemplo legatorum, ne hujusmodi personæ plus habeant *caus. testam.*
ex institutione, quam præteritus qui petiit bonorum possessionem contra tabu-*l.1. C.de bon.*
las, *ex hac leg.* qua nititur constitutione D. Pii ad legatum proconsulis Numi-*possess. contr.*
dæ. (sæpius enim rescripta Principum emittebantur etiam ad legatos præsidum *tabul.* quam
vel proconsulum, ut *hic* & in *l. spadonem*, §. *Imperator*, *de excusat.* *l. mi-* *præt. liber.*
lites, *infra*, *de custod. reor.*) Ex edicto prætoris legata conservantur exceptis per-
sonis rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, eisdem con-
servatur portio hereditatis, si fuerint instituti exemplo legatorum. Ex constitu-
tione D. Pii cum legata serventur exceptis personis, multo æquius visum est
eisdem servari portiones hereditatis, quia hereditates non modo honesto, sed
& plenior honore tribuuntur; *l. 5. §. sed et si portio*, supra, *b. tit.* id est ple-
nior est honor institutionis, quam legati, atque ita merito tuenda est institutio,
si tueamur legata. Exceptis personis conservantur legata & portiones heredita-
tis usque ad partem virilem, non ultra, ut *hic*, *C. d. l. 5. §. ad eum*, ne
heres institutus plus ferat ex institutione, quam præteritus, etiam rescisso te-
stamento per bonorum possessionem contra tabulas.

Ad L. 24. eod. tit.

Rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, legata con-
servantur exceptis personis, puta liberis & parentibus. Cum vero queri-
tur, quando in numero liberorum esse debeat is cui legatum relictum est, ut
id ferre, id est servare, possit a filio emancipato præterito petita bonorum pos-
sessione contra tabulas? Tryphonino placuit in *hac leg.* in ea necessitudine tunc
esse, quando dies legati cedit: cedit autem dies legati a morte testatoris, si le-
gatum pure relictum sit, vel a tempore existentis diei, vel conditionis, si le-
gatum sit relictum sub conditione, vel in diem incertum; *l. unic.* §. *cum igi-*
zur, §. *sim autem*, *C. de caduc. tollend.*

Ad L. 7. de conjungend. cum emancipat. liber.

Species hujus legis hujusmodi est. Duo sunt filii, unus suus, alter emancipa-
tus, ex quo suscepimus est nepos post emancipationem: nepos ex filio eman-
cipato est institutus cum patruo, emancipato præterito petente bonorum pos-
sessionem contra tabulas: ex edicto prætoris fient duo semisses, unus datur in-
stituto fratri, alter præterito, filius emancipatus excludit nepotem ex se suscep-
tum post emancipationem, nepos non conjungitur patri emancipato, nisi cum
pater est emancipatus retento nepote in potestate avi; *l. 1. in pr. b. tit.* Ver-
rum ex constitutione D. Pii huic nepoti conferenda est portio hereditatis, sed
quæ & quanta an virilis, id est triens, an quarta totius hereditatis? Trypho-
ninus voluit fieri duos semisses, emancipatum cum filio vocari in semissem, pa-
truum in alium semissem, nam si hic nepos fuisset retentus in potestate avi,
conjungeretur in unam partem, id est semissem, cum patre suo, id est non fer-
ret nisi quartam, quia semis daretur instituto, alter semis divideretur inter pa-
trem, & filium. Quod si ex filio emancipato præterito, duo sint nepotes, unus
est retentus in potestate avi, alter suscepimus post emancipationem, nepotes enim
nati ex filio emancipato sunt in potestate patris, non avi; *inst. quib. mod. jus*
patr. potest. solv. in pr. Si duo nepotes fuissent in potestate avi, patre præterito
petente bonorum possessionem contra tabulas, haberent quartam, nimirum
institutus ferret semissem, alter semis relinquetur præterito & nepotibus ex
eo, ita pater consequeretur unam quartam, & alia quarta divideretur duos in
separata.

ter nepotes. Ergo ubi alter ex nepotibus patre emancipato non est in familia retentus, id est non est retentus in potestate avi, tuendus est in sescunciam, id est unciam & dimidiā, quae est dimidia quartæ, & sic vocatur in tantum quantum acciperet, si esset in potestate avi. Rursus queritur, cui abscedat, id est detrahatur, pars quae cessura est huic nepoti, an patri tantum, vel an etiam patruo? Tryphoninus ait in fine h. leg. partem nepotis, qui non est in potestate avi, detrahi non solum patri, sed etiam patruo, nam & si huic nepoti legatum relictum esset, patre petente bonorum possessionem contra tabulas, legatum præstaretur, non solum a patre, sed & a patruo, quia hic nepos est de personis exceptis, id est de liberis; l. nonnunquam, §. 1. supra, de legat. præstand. contr. tabul.

RECITATIONES AD LIBR. XVII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. † 22. de inoffic. testamento.

Si filius, qui in patris potestate est, exheredatus sit a matre eodem testamento, quo pater heres institutus vel legatarius sit, non vetatur quomodo agat querela inofficioſi testamenti, quia pater ex eo testamento legatum agnovit vel hereditatem adiit. Ratio dubitandi erat, quod qui legatum accepit non potest agere de inofficioſo testamento, quia judicium defuncti agnovit; l. si pars, §. ult. supra, h. tit. ergo filius a matre exheredatus, non potest queri de inofficioſo testamento matris, quod pater agnoverit judicium defuncti, legatum agnoscendo vel adeundo hereditatem, non magis quam si filius ipse agnovisset. Adeoque videbatur non licere patri agere querela inofficioſi testamenti, etiam nomine filii, quod commodum aditionis spectet ad patrem potius, quam ad filium, quia quod adquirit filius, qui est in patris potestate, adquirit patri, ita ut ne momento quidem temporis adquisitio consistat in personæ filii; l. placet, de adquir. hered. Verum filius exheredatus a matre non prohibetur agere querela inofficioſi testamenti ob id quod pater ex eodem testamento legatum agnovit, vel hereditatem adiit, quia filius habet suo nomine querelam inofficioſi testamenti, uti & actionem injuriarum; l. filiusf. infra, de oblig. & act. immo & pater ipse non prohibetur de inofficioſo agere nomine filii, quia exhereditatio, filii injuria est; l. Papinianus, in pr. supra, h. tit. & indignatio filii, ut ait Tryphoninus init. h. leg. in querela inofficioſi non spectatur res & commodum patris, sed vindicta injuriæ & contumeliae filii.

Ad §. 1. ejusd. leg.

Si pater, qui legatum accepit ex eo testamento, in quo filius exheredatus, non obtineat in accusando, id est in querela inofficioſi instituta nomine filii, (qua dicuntur accusatio; l. posthumus, §. ult. l. quemadmodum, h. tit. quia in ea testamentum accusatur, seu dicuntur quasi a furioso & demente factum,) & secundum testamentum pronunciatum sit, ut explicatus ait Tryphoninus in fine h. §. an pater amittat legatum sibi eodem testamento relictum, ita ut non publicetur, id est auferatur a fisco? Et Tryphoninus inclinat in hanc sententiam, patrem non amittere legatum sibi datum eodem testamento, eleganti ratione, (quidquid dicat in contrarium Anton. Faber hic, qui sibi suavit totum hunc §. esse commentum Triboniani.) hac sc. ratione, quoniam alii commodum vitoriae

Etiora parat : licet enim rescisco testamento per querelam inofficioſi , hereditas per filium adquiratur patri , non spectatur commodum adquisitionis hereditatis , sed commodum , id est emolumētum victoriae , nimirū vindicta injuria ex hereditationis : & licet pater per filium ſibi adquirat hereditatem , commodum adquisitionis filio cedere intelligitur ſpectato voto patris , qui omnia quae ſua ſunt liberis ex voto parat , ut ait ipfe Tryphoninus in l. pen. §. *fed nunquid* , infr. *de bon. libert.* ex quo fatis aperte evincitur quam incaute Faber haec verba tribuat Triboniano , quae ſunt familiaria noſtro auctori , & quae ſapiunt memram & puram latinitatem . Etiam rationem ſubjugit Tryphoninus , hanc ſc. quod in hac cauſa nihil ex officio patris , ſed totum de meritis filii agitur , id est non ſpectatur an pater ex officio neceſſitate agat de inofficioſo , quia ſemper preſumitur eum ex cauſa pietatis agere , & ex officio neceſſitate , ſed omnino ſpectantur merita filii , an filius merito exheredatus fit nec ne , ergo non ſpectabatur perſona patris ſed filii . Ac propterea pater , licet victus fit in querela inofficioſi , non amittit legatum , quod acceſſit ex eodem teſtamento , quia perinde eſt , ac ſi lis nulla motha fuifet quoad patrem .

Ad §. 2. ejusdem leg.

Quod ſi filius exheredatus teſtamento defuncti , in quo legatum mihi reli-
ctum eſt , & filius motha ſuper querela inofficioſi deceſſerit extraneo
herede relichto , & heres institutus hereditariam cauſam peregerit , & vi-
ctus fit , non amittit legatum eodem teſtamento ſibi relictum , quia non im-
putatur ei , quod non deferuit querelam inofficioſi coeptam a defuncto ; l. qui
cum major , §. *fed si minor* , infra , *de bon. libert.* immo neceſſe habuit litem
peragere , ne inultum relinqueret nomen defuncti , qui non merito exheredatus
erat , neve turpiter jus ſuum indefenſum relinqueret ; l. illud quoque , infra , *de*
heredit. petit. Et hoc verum ubi lis jam coepta eſt a defuncto , nihil imputatur
ei quod fecutus eſt judicium defuncti : querela inofficioſi quidem etiam non
præparata transmittitur ad ſuos heredes , ad extraneos vero non transmittitur
niſi præparata ; l. t. ſi quis filium , b. tit. l. pen. §. ult. vers. ſi vero , C. eod. + L. iſta deſi-
deratur . V.
l. 7. eod. tit.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Si adrogavero eum qui instituerat litem de inofficioſo teſtamento eius , a quo
legatum mihi relictum eſt , litemque peregero , & in ea lite victus ſim ,
non amitto legatum , quia iniuius eſt , ut mihi auferatur a fisco quod derelictum eſt , cum non proprio nomine , ſed jure cuiusdam ſucceſſionis egero , id eſt jure adquisitionis per adrogationem , quae eſt genus quoddam ſucceſſionis , de qua inſtit. de adquisit. per adrog. quia qui ſe adrogandum dat , cum capite for-
tuinas quoque ſuas in familiam & domum alienam tranſert ; l. qui ex liberis ,
§. teſtamento , infra , *de bonor. poffeff. ſecund. tab.* Non imputatur adrogatori ,
quod litem ſuper querela inofficioſi jam coeptam ab adrogato peregerit , quia
ex officio eam peragere debuit , ne deeffet adrogato , qui fuit in eius potestate .
Nec ſpectatur quod lis peracta fit ab adrogatore , quia lis jam ante adrogationem
coepta erat ab adrogato : ſemper ſpectandum eſt initium actionis ; l. 3. C.
ad SC. Maced. ac perinde eſt ac ſi lis peracta fit ab adrogato , cum ab eo jam
ante adrogationem coepta eſſet .

Ad L. 10. de obseq. parentib. & patron. praſtand.

Hoc commune eſt liberis cum libertis , quod liberi debent idem obſe-
quium parentibus , quod liberti patronis , ut probatur ex rubrica b. tit.

qui communiter inscriptus est , de obsequiis a liberis & libertis parentibus & patronis præstandis . Hoc interest inter eosdem , quod a libertis debentur operæ , quæ libertatis & manumissionis causa a patrono impositæ sunt in ipso actu manumissionis , vel incontinenti ; l. ult. de liberal. caus. a liberis vero libertatis , seu manumissionis causa , non debentur operæ , id est pater emancipando liberos , libertatis causa non potest eis imponere operas , ex hac l. & l. pen. supra , si a parente quis manumiss. sit . Nec ex jurejurando obligantur liberi præstare operas patri manumissori , ut liberti patrono ; l. ut jurisjurandi , de oper. libert. l. servum , de manumiss. testam. l. si quis pro eo , de fidejuss. d. l. ult. de liberal. caus. sed longe alia est causa liberorum , ne obligentur etiam ex jurejurando præstare operas patri manumissori , quia pietatem liberi parentibus , id est pietatis officia & obsequia , non operas debent , ut ait Tryphoninus in fin. h. leg. Et obligatio , quæ de jure non valet , sacramento non convalescit ; l. non dubium , C. de legib. Et meritis magis liberi ad paterna obsequia provocandi , quam pactionibus adstringendi , ut refertur ex Papiniano in l. si quando , §. i. C. de inoffic. testament. & liberi , qui sunt ingenui , sunt immunes ab operis , quæ sunt argumenta servitutis & redemptæ libertatis ; Quintil. declamat.**) 383. *Servitutem sibi manumissus imponit , huic inquit debo manus operas , testamentum , vindictam magno redimere solent .* Ex constitutione Constantini pater filium emancipans retinebat tertiam partem bonorum in præmium emancipationis , ex constitutione Justiniani retinetur tantum dimidia ususfructus bonorum ; l. cum oportet , §. cum autem , C. de bon. quæ liber. Etsi pater non possit imponere operas filio emancipato , non vetatur certam pecuniæ sumimam stipulari sibi dari a filio quasi pro pretio emancipationis , ut metu exactionis a filio post emancipationem magis curetur ; l. utrum , infra , de V. O. plerumque etiam in emancipatione filii pater ei peculium adimit ; l. donationes 31. §. pen. infra , de donat. l. pater , de castrens. pecul.

Ad L.15. de bon. libertor.

In testamento liberto sine liberis mortuo legitima hereditas debetur patrono in solidum ; l. liberto , + infra , h. tit. l. 3. + infra , de suis & legitim. quod si libertus testatus decesserit extraneo herede instituto , præterito patrono , ei datur bonorum possessio contra tabulas in semißem bonorum , cuius partis præstationem induxit imago societatis , quæ erat inter patronum & libertum , ut quod vivus solebat societatis nomine libertus præstare , id post mortem præstaret ; l. i. supra , h. tit. Quod si patronus libertum capitatis accusaverit , id est capitali judicio , & in accusatione defecerit , repellitur a bonorum possessione contra tabulas , tanquam indignus , ut calumniator ; l. prox. init. supra , h. tit. Excipiuntur certi casus . Primus est si minor 25. annis instituerit accusationem , vel minor quidem cœperit , major factus autem persecutus sit ad sententiam usque , ei ignoscitur initio inspecto , quia minor cœpit ; eadem l. §. sed si minor , de bon. libert. l. 3. §. scio etiam , supra , de minoribus . Secundus est si patroni filius patris jussu libertum beneficij accusaverit , ei ignoscitur , quia non sponte accusavit , jussus patris excusat ; ead. l. prox. supra , §. si pater . Hoc casu cessat calumniæ suspicio , cum inter voluntariam accusationem , & officii necessitatem heredis multum intersit ; l. 2. C. de calumniatoribus . Tertius est si patronus libertum capitatis accusaverit , & libertus damnatus , postea restitutus sit a Principe , quia crimen quod intendit , id est accusationem institutam perfecit ; ead. l. prox. supra , §. ult. nec restitutio Principis patrono nocere debet , beneficium Principis in alienam injuriam porrigi non oportet ; l. impuberi , + supra , de administr. tutor. l. sed cum ab herede , ad Trebelian . Quartus + casus , quem Tryphoninus posuit in hac leg. quæ est velut se quela

quela præcedentis, si crimen quidem, quod in liberto probatum est, meruit capitis poenam, mitius autem punitus est libertus, ut sæpius contingit; *l. quid ergo, §. pœna, supra, de his qui notant. infam.* Quod enim cautum est editio prætoris, patronum, qui libertum capitis accusaverit nec probaverit, removeri a bonorum possessione contra tabulas, intelligendum est de calumniatore, id est de eo qui calumniandi animo libertum accusavit.

Ad L. 50. eod. tit.

Patrono præterito testamento liberti, vel ex minori parte instituto, id est si minus debita portione ei relictum sit, ei datur bonorum possesso contra tabulas; *l. 3. §. totiens, supra, b. tit. l. sive patronus, §. ex duobus, supra, de jur. patronat. §. qua de causa, instit. de success. libertor.* Patrono ex minori parte instituto, non competit tamen bonorum possesso contra tabulas si ex testamento adierit hereditatem, ut ostenditur *initio b. leg.* quia agnovit judicium defuncti; *§. si patronus, infr. hac leg. l. 6. §. ult. & l. seq. supra, b. tit.* Nec interest an patronus ipse heres scriptus a liberto ex minori parte adierit hereditatem, an servum suum heredem scriptum jusserit adire hereditatem quam retinet, utroque enim casu repellitur a bonorum possessione contra tabulas, ut definitur *init. b. leg.* eadem ratione, quia agnovit judicium defuncti, sive ipse heres institutus sit, sive servus ipsius, quia per servum ei adquisita est hereditas. Quidquid adquirit servus statim domino adquiritur, ita ut ne momento quidem consistat in persona domini; *l. placet, supra, de adquir. heredit.*

Ad §. 1. & 2. ejusd. leg.

Si patronus servum suum a liberto institutum, antequam juberet adire hereditatem, (quia filius. vel servus heres institutus, non potest adire hereditatem sine iussu domini, ne insciens vel invitus obligetur oneribus hereditariis; *l. qui in aliena, de adquir. heredit.*) si patronus, inquam, servum suum a liberto institutum, antequam juberet adire hereditatem, vendiderit vel manu-millerit, verbis editi non submovetur a possessoris actionibus, id est a bonorum possessione contra tabulas, nisi in fraudem editi hoc fecerit, ut pretium uberioris servi, vel tacita pactione hereditatis per servum quæsitæ, commodum & bonorum possessionem contra tabulas acciperet, ex *§. priore*. Faciliorque suspicio fraudis, si filius patroni a liberto heres institutus sit sub conditione si emanciparetur a patre, & filius emancipatus a patre liberti hereditatem adierit, quia pater per filium assequitur liberti hereditatem, cum, ut eleganter ait Triphoninus in *posteriore §. omnia quæ nostra sunt liberis nostris ex voto paremus.* Liberos vocat ad successionem parentum naturæ simul & parentum commune votum, ratio naturalis, quasi lex quædam tacita, naturæ erga liberos caritas; *l. scripto, t. infra, unde liberi l. cum ratio, de bon. damnat. l. nam etsi, de inof. testament.* unde liberi dicuntur sui heredes, & vivo patre quodammodo domini existimantur; *l. in suis, de liber. & posth.*

Ad §. 3. ejusd. leg.

Sed si patronus nondum apertis tabulis testamenti, cum ignoraret judicium ejus, filium qui erat in potestate emancipaverit, & postea apertis tabulis appareat filium patroni fuisse institutum sub conditione emancipationis, non repellitur a bonorum possessione contra tabulas, quia abest fraudis suspicio, ex *hoc §.* Ignorans judicium defuncti, an filius esset institutus a liberto, non præsumitur eum emancipare in fraudem editi.

Ad §. 4. ejusd. leg.

Patronus ex debita parte a liberto institutus, id est ex semisse bonorum, & rogatus restituere hereditatem, non tenetur fideicommissio; *l. cum patronus, de legat. 2.* si ab extraneo scilicet relictum sit, sed tantum si ab eo liberis & parentibus relictum sit; *l. ex aſſe, ad l. falcid. l. si ejus 64. §. ult. ad Trebellian.* Quod si patronus ex debita parte institutus, & rogatus partem, id est sextam, restituere Titio, per errorem facti restituerit, cum existimaret fideicommissarium esse ex liberis vel parentibus liberti, actiones ex Trebelliano non transferuntur in fideicommissarium, quia debitum non fuit quod restituit, & patrono competit condic̄io indebiti soluti; *l. patronus, eod. tit.* Quid si patronus ex debita parte a liberto institutus, & rogatus hereditatem restituere suspectam dixerit, & coactus adierit & restituerit cum retinere posset? ei non competit bonorum possessio contra tabulas, quia agnovit judicium defuncti, & agnoscendo judicium defuncti, quasi sprevit & damnavit bonorum possessionem contra tabulas.

Ad §. 5. ejusdem leg.

Si patroni filius a liberto adrogatus, & ex minori parte institutus, se non immiscuerit hereditati liberti, ut patris adrogatoris, sed abstinuerit, quasi patroni tamen filius admittendus est ad bonorum possessionem contra tabulas, quia patrono, vel liberis ejus præteritis testamento liberti, vel ex minori parte institutis, datur bonorum possessio contra tabulas.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Liberatione legata Titio debitori, si conveniatur ab herede testatoris, ei datur exceptio doli, vel actio ex testamento, ut liberetur per acceptilationem, ex hoc §. *l. 3. §. nunc de effectu, l. quod mihi, de liberat. legat.* per acceptilationem sc. si Titius solus sit debitor, vel pacto de non petendo, si habeat correum vel fiduſſorem; *d. l. 3. §. nunc de effectu.* Ratio diversitatis est, quod acceptatio habet vim solutionis, & prodest utrique reo, vel reo & fideiſſori: pactum de non petendo est personale, & non prodest alteri; *l. si unus, §. 3. vers. ante omnia, de pact.* Si patrono debenti certam quantitatē pecuniae, liberationem legaverit libertus, & conventus ab herede defuncti usus sit exceptione doli, vel per acceptilationem liberatus sit, non potest petere bonorum possessionem contra tabulas, quasi institutus ex minori parte. Ratio est, quia agnito legato liberationis agnovit judicium defuncti; *l. filium, §. omnibus, supra, de legat. praſtand. contra tabul.*

RECITATIONES AD LIBR. XVIII.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 18. de testament. milit.

Si legata excedant dodrantem, heres detrahit quartam, quæ dicitur falcidia, quia detrahitur beneficio legis falcidiæ; *l. i. §. i. l. quotiens, l. in quantitate, infra, ad l. falcid. l. in imponenda, C. eod.* Hoc speciale est privilegium

gium militum, quod in legatis relictis testamento vel codicillis militis ex testamento factis cessat falcidia, id est legata præstantur sine ulla diminutione falcidiae, ex hac l. & l. prox. §. ult. supra, b. tit. l. si post missionem, l. si miles, infra, ad l. falcid. l. in testamento, l. t. ult. G. eod. in codicillis militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Et junctis post missionem factis, etiam testamento militari confirmatis, falcidiae locus habet. Nec obstat, quod legata codicillis testamento confirmatis relicta, perinde valeant ac si testamento relicta essent; l. 2. §. t. codicillorum, de jure codicill. quia codicilli facti post militiam, licet testamento militari confirmati sint, non pertinent ad testamentum militare, cum eo tempore facti sint quo miles esse desierat. Quod si utraque legata, tam quæ testamento, quam quæ codicillis relicta sunt, composita, id est computata, dodrantem excedant, queritur quatenus minuantur ea in quibus falcidia locum habet, id est codicillis post missionem factis relicta? Tryphoninus iiii. b. leg. ait hunc modum commodissime statui, ut ex universitate bonorum in solidum, solutis legatis quæ testamento data sunt, quod supererit relinquatur apud eos, quibus codicillis legata data, prius deducta quarta.

Ad §. 1. ejusd. leg.

Quid si legata quæ testamento data sunt consumant universam hereditatem, queritur utrum nihil ferent hi, quibus codicillis legatum est, an aliquid? Tryphoninus in hoc §. ait, contributioni locum esse, id est legata omnia, tam quæ testamento, quam quæ codicillis relicta sunt, minui pro rata, & constituta quantitate, id est modo legatorum, quæ codicillis data sunt, ex summa quæ esset debita, in solidum sc. si æquo jure omnia deberentur, id est si falcidiae locus non esset in his, quartam deduci ex his quæ codicillis relicta sunt. Ratio elegans est, quoniam & si adhuc miles haec quoque legasset testamento & codicillis, contribuerentur omnia, & pro rata ex omnibus decederet ea portio, quam amplius legaverat miles quam in bonis haberet.

Ad §. 2.

Quod si deductis utrisque legatis solidis, tam his quæ testamento facto tempore militiae, quam codicillis post militiam factis relicta sunt, quid remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quartæ eorumdem legatorum, eorum sc. quæ codicillis relicta sunt, quod deest quartæ suppletur ex legatis, quæ codicillis relicta sunt, quia falcidia cessat in testamento facto tempore militiae, non in codicillis factis post militiam.

Ad L. 41. eod. tit.

EX privilegio militum, miles ex certo tempore, vel ad tempus heredem instituere potest, puta, quoad vivet Titius heres esto: Titius usque ad decem annos heres esto: vel Titius post Sempronii mortem heres esto; & si miles Titium heredem instituerit ad tempus, puta in annos decem, post tempus nemine substituto, post decem annos res abit in causam intestati, id est Tom. VIII.

hereditas intestati defertur legitimis heredibus : & si miles heredem instituerit ex tempore , antequam dies institutionis cedat , intestati hereditas defertur legitimis heredibus , ex init. hujus leg. & l. in fraudem , §. miles & ad tempus , supra , h. tit. & quemadmodum miles potest pro parte bonorum heredem instituere , adeo ut miles possit decedere pro parte testatus pro parte intestatus , ita & valet heredis institutio , quam miles ex tempore vel ad tempus fecerit : & hoc est quod insinuat Tryphoninus his verbis , & quod in bonorum portione ei licet , hoc etiam in temporis spatio , licet non modicum sit , ex eodem privilegio competit . Secus paganus non potest heredem instituere ex die vel ad diem , & si heres scriptus sit ex die vel ad diem , circumscripto die fit statim heres , heresque permanet ; l. hereditas 34. supra , de hered. instit.

Ad §. 1. ejusdem leg.

MUlier , in quam turpis suspicio cadit , nihil capere potest ex testamento militis , ex hoc §. id est mulier , quam miles libidinis causa in contubernio habuit , nihil potest capere ex ejus testamento , & si quid ei relictum sit , ad fiscum pertinet ; l. mulierem , infra , de his que ut indign. miles etiam focariæ inter vivos donare non potest , ne hujus illecebris captus spoliatur ; l. 2. C. de donat. inter vir. & uxor . Secus paganus concubinæ donare non prohibetur ; l. affectionis , supra , de donat. quia concubinatus jure civili fuit permisus ; l. in concubinatu , supra , de concubin.

Ad §. 2. ejusdem leg.

Milles filiusf. filio impuberi heredi instituto , in potestate avi manenti , substituere potest , tutorem vero ei dare non potest , quia in aliena potestate est , ex hoc §. l. in testamento 6. C. h. tit. l. 2. supra , de testament. tutel. & si miles filiusf. filio impuberi heredi instituto , in potestate avi manenti , substituerit , ex rescripto Divorum fratrum , id est D. Antonini & L. Veri , substitutione quidem valet , tutoris autem datio non valet , quia hereditati quidem fux , qualem velit substitutionem facere potest , verum tamen alienum jus minuere non potest ; l. cum filiusf. t. infra , h. tit. id est jus patriæ potestatis , quæ avo competit in nepote ex filio , quia tutela jure patriæ potestatis , non militiae præmio datur , nec privilegium militum ad alienam injuriam porrigi oportet ; l. impuberi , supra , de administr. tutor.

Ad §. 3. ejusd. leg.

PAter potest pupillariter substituere filio impuberi , non modo instituto , verum etiam exheredato ; l. 1. §. substituere , l. t. sed si plures , §. ad substitutos , supra , de vulgar. & pupillar. l. filius , de adquir. hered. §. non solum , inst. de pupillar. substitut. quoniam substitutio pupillaris fit jure patriæ potestatis , quam non amittit pater in exheredato , & substitutio pupillaris valet , non modo in bonis paternis , sed & in bonis aliunde questis , quia pater non sibi , sed pupillo , non propriis bonis , sed pupillaribus substituit : quo fit ut recte substituat etiam exheredato ; d. l. sed si plures , §. ad substitutos . Hoc singulare est in milite , quod si substituat filio impuberi , potest ei substituere in bonis a se profectis tantum ; d. l. sed si plures , §. ad substitutos , quemadmodum enim miles pro parte intestatus decedere potest , ita & filium pro parte testatum , pro parte intestatum facere licet . Si pater substituat filio impuberi exheredato , an a substituto exheredati legatum vel fideicommissum relinqui possit , varie tractatum : plures existimabant a substituto exheredati legatum , vel fideicommissum relin-

relinqui non posse, quod nihil ex bonis patris ad exheredatum substitutione per-
venerit, & hæc fuit sententia Juliani in *l. qui fundum*, §. *qui filios*, infra,
ad l. falcid. Scævola in *l. ult. in princ. de legat.* 3. Pauli in *l. ab exheredati,*
de legat. 1. ipsius Tryphonini sententia fuit a substituto exheredati omnino le-
gatum relinqui non posse, etiam si exheredato aliquid relictum sit, *ex hoc* §.
in quo si miles filium exheredaverit vel sciens præterierit, quærebatur an a sub-
stituto exheredati legatum relinqui posset? respondit Tryphoninus non posse, li-
cet ampla legata reliquerit exheredato, forte quia exheredato legatur tantum
alimentorum nomine; *l. pen.* §. 2. *supr. de cur. furios.* quæ est etiam Try-
phonini: alias a substituto exheredati legari posse fatendum est pro modo pa-
trimonii, quod ad filium pervenerit: puta commisso per aliquem e liberis edi-
cto, & petita bonorum possessione contra tabulas, quia quod per bono-
rum possessionem contra tabulas habuit filius, a patre accepisse videtur; *d. l. ab exheredati.* Si pater filium exheredaverit, an ab exheredato legatum vel
fideicommissum relinqui posset, pariter disputatum est, & hac distinctione usus
est Papinianus in *l. coheredi*, §. *quod si heredem*, supra, *de vulgar. & pupillar.*
si pater filio exheredato nihil reliquerit, ab eo nullum fideicommissum relinqui
posse, quod si legatum vel fideicommissum acceperit filius exheredatus, tunc ab
eo fideicommissum relinqui posse intra modum eorum, quæ relicta sunt citra
falcidiæ rationem. Alii secus sentiebant, a substituto exheredati legatum re-
linqui posse, quod judicio patris ad substitutum perveniret hereditas patris, in
cujus potestate fuit aliud filio impuberi substitutum dare. Justinianus maluit
a substituto exheredati legatum vel fideicommissum relinqui non posse, etiam
si exheredato pater aliquid reliquerit, quia per exheredationem filius injuria af-
fectus est; *l. cum quidam*, C. *de legat.* Satis est quod pater filium exhe-
redavit, eique extraneum substituit, & grave nimis videtur, si injuria exhere-
dationis & oneri substitutionis, addatur onus legati a substituto, ne filius
oneretur in infinitum; *l. fideicomissa*, §. *si quis decem*, *de legat.* 3.

Ad §. 4. ejusda. leg.

Pater, paganus an miles sit nihil refert, potest substituere pupilliter filio
impuberi exheredato, non modo in bonis profectiis, sed & in bonis
aliunde quæstis; *l. 1. §. substituere*, *l. sed si plures*, §. *ad substitutos*, supra,
de vulgar. & pupillar. Miles emancipato filio substituere potest, verum in
his tantum, quæ a se ad institutum pervenerunt, non in aliunde quæstis, pu-
ta ex hereditate avi vel propinquorum, *ex hoc* §.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Daganus non potest substituere liberis, nisi prius sibi heredem instituerit, ita
ut non valeat substitutio pupillaris facta filio impuberi testamento pater-
no, ex quo non adita sit hereditas patris; *l. 1. §. ult. l. 2. §. 1. supra*, *de*
vulgar. & pupillar. Secus miles potest substituere filio impuberi, licet sibi te-
status non sit, & substitutio valet etsi ex testamento militis adita non sit he-
reditas, *ex hoc* §. *l. in fraudem*, §. *item*, *supr. b. tit. l. 1. C. eod.*
potest miles decedere pro parte testatus, pro parte intestatus.

Ad L. 19. de castrensi. pecul.

IN castrensi peculio sunt res mobiles, vel se moventes, quæ filios. eunti in
militiam a parentibus propinquis vel amicis donatae sunt, item quæ in
castris occasione militiæ quæstæ sunt; *l. castrense*, supra, *b. tit. l. 1. C. eod.*

tir. libr. 12. & haec res in successione bonorum patris non conferuntur, nec veniunt in judicium familie erescundae; *l. si filiusf. C. famil. eresc. l. ult. C. de collat.* In castrensi peculio non sunt prædia, quæ proficisci ent in militiam donata sunt, ea non possunt videri donata occasione militiae: in castrensi peculio est hereditas ejus, qui non alias notus fuit, quam occasione militiae, puta commilitonis, etiam si res immobiles in ea sint; *l. miles 5. supra, b. tit. ¶ d. l. i.* Si filiusf. miles heres institutus sit ab agnato commilitone, an hereditas esset in castrensi peculio dubitatum est a Scævola, hac ratione, quia potuit & ante notus & amicus dare. Hereditas matris fratris vel agnati, licet filiof. militi obveniat, non est in castrensi peculio, sanguinis etenim ratio, non militiae causa, meritum hereditatis accipiendæ præbuit; *l. dotem, §. 1. supra, b. tit. ¶ d. l. i.* & si forte uxor vel cognatus, vel quis alius non ex castris notus, filiof. legaverit, vel donaverit, ea lege, ut in castrensi peculio esset, non habetur in castrensi peculio, quia veritas prævalet fictioni; *l. si forte, supra, b. tit.* movebat & quia potuit & non dare nisi commilitum caritatem auxisset. Sociatus commilitii affectioni fraternæ non nihil addit, & fratres cariores invicem sibi reddit; *l. cum allegas, G. b. tit.* Aristotel. 8. ethicon, cap. II. *iv ἀπάση γὰρ ποιωνία δοκεῖ τὸ δικαιον ἄναντα, καὶ Φίλια δὲ προσαγόρευνται γῆς ὡς Φίλες τὰς σύμπλαξ, καὶ τὰς συσπεπλέτους.* Nam in omni societate aliquod *jus ¶ amicitia esse videtur.* Itaque quasi amicos appellant commavigantes *¶* commilitones. Inde veterani non excusantur a tutela vel cura filiorum commilitonum, quia coequalitas militiae fortior videtur privilegio militum; *l. 8. supra, de excusat.* nimirum ob caritatem commilitii. Tryphonino placuit eam hereditatem non esse castrensis peculii, si filiusf. miles heres institutus sit testamento facto ante commilitum, quia non fuit notus vel carus occasione militiae: quod si heres institutus sit testamento facto post militiam, contra, quia præsumitur institutus occasione & intuitu militiae.

Ad §. 1. ejusd. leg.

Si filiusf. miles a commilitone, vel ab eo, qui per militiam notus est, heres institutus sit, hereditas ei erit in peculio castrensi, & citra iussum patris pro herede recte geret; *l. miles, 5. supra, b. tit.* Quod si servus filiif. militis, qui est in peculio, a quocumque sit heres scriptus, id est a cognato domini, vel extraneo, & iussu militis adierit hereditatem, hereditas per servum adquiritur domino, eaque fiet castrensis peculii, *ex b. §.* quod Joannes vetus glossator non admittebat, nisi adhibita distinctione *d. l. miles, l. si forte, l. castrense, ¶ l. dotem, supra, b. tit.*

Ad §. 2. ejusd. leg.

Miles potest pro parte testatus decedere, puta si filiusf. miles de bonis castrensis tantum heredem instituerit, cetera bona intestato deferuntur legitimis heredibus, & e contra, *ex hoc §. l. cogi, §. sed ¶ si miles, supra, ad Trebellian. l. i. ¶ 2. C. de testament. milit.* & si miles Titum ex fundo heredem instituerit, quoad cetera bona intestatus decedit; *l. si duobus, supra, eod. tit.* si filiusf. paganus, id est veteranus, de castrensi peculio testamentum fecerit, & dum ignorat se patri heredem exitisse deceperit, non potest videri de castrensis bonis testatus, de paganis, id est paternis, intestatus decessisse, *ex hoc §.* quia non gaudet privilegio militum. Testamentum factum in militia jure militari valet intra annum post missionem; *l. quod constitutum, l. quod dicitur, supra, de testam. milit.* Veteranus, qui militare desit, post missionem non potest jure militari testari; *l. idem est, §. 1. l. tribunus, eod. tit. §. sed*

§. sed haec tenus , inst. eod. tit. Ergo heres scriptus de castrensi peculio , universa bona habebit , perinde ac si scriptus esset ex fundo , heres esset ex asse ; l. i. §. si ex fundo , de heredibus instituend. Si pauperimus , id est qui falsa opinione se pauperem credebat , testatus sit de modo , ignorans se locupletatum per servos peregre agentes commercii causa , heres erit , non modo de modicis , de quibus defunctus se testari credebat , sed & de universis rebus , quae ignorantia adquisita erant per servos , quia veritati nihil officit error testatoris , in modo patrimonii , sive id minuat , sive ampliet ; l. i. C. arbitr. tutel. Si testator aliquem heredem scripsiterit de paupertate sua , paupertatis appellatione continetur universa hereditas ; l. Lucius , §. heredem , supra , ad Trebellian. Hieronym. ad Principiam de laudib. Marcellae : Post aliquot dies sano integro vegetoque corpusculo obdormivit in Domino , & te paupertatula sue , immo per te pauperes reliquit heredes. Augustin. de vit. commun. clericor. Ego tenuem paupertatem meam vendidi , & pauperibus erogavi . Et idem de catechizand. rubrib. Sed sic etiam ipsi , aut consumunt per luxuriam paupertatem suam , & ab egestate postea in furtu & effracturas , & aliquando etiam in latrocinia proficiunt.

Ad §. 3. ejusdem leg.

Heres pro
domin. Cu-
jac. 10. obs.
16.

Si pater ut heres , id est dominus , testamento servum filiif. qui erat in castrensi peculio liberum esse jussit , intestato defuncto filio , mox patre , queritur an ex testamento libertas servo competit ? Occurrebat quod duo in solidum non possint esse domini ejusdem rei , ut hic & l. si ut certo , §. si duobus vehiculum , supra , commodat. pater & filius non possunt esse domini in solidum ejusdem servi . Pater non potuit manumittere servum alienum , qui erat in dominio filii , nemo enim alienum servum , quamvis ut proprium manumittat , ad libertatem perducere potest ; l. si non proprietatem , C. de his qui a non domino . E contra filius. potest manumittere servum , qui est in peculio castrensi , cum sit dominus , & manumissus sit liberus filii non patris , ex hoc §. l. Divus , supra , h. tit. l. servum , de jur. patr. Et si testamento utriusque tam filii quam patris , idem servus , qui erat in peculio castrensi filii , manumissus fit , & uterque pater & filius pariter decesserint , non dubitandum est ex testamento filii liberum eum esse , quia filius. potuit manumittere servum qui erat in dominio , nimis in castrensi peculio . Sed & tentari poterat , libertatem ex testamento patris competere in priore casu , quia jus patris quidem cessare videtur , quando filius utitur jure sibi concessio , id est testatur de peculio castrensi & servo libertatem relinquere : quod si filius non utatur jure suo , & intestatus debeat , videtur pater quasi postliminii jure , antiquo jure , id est jure quod habuit ab initio habere peculium , & fictione postliminii videtur habuisse retro dominium rerum peculiarium . Si filius. miles intestatus decesserit , pater occupat peculium , non quasi hereditatem , sed quasi peculium ; l. i. & 2. supra , h. tit. & fictione postliminii retro videtur pater habuisse dominium , & peculium non hodie morte filii obvenisse patri , sed ab eo non abscessisse creditur , ut hic , & l. proponebatur , supra , l. ult. infra , h. tit. & sic manumissio servi pecularis facta a patre vivo filio valet .

Ad §. 4. ejusdem leg.

Si pater , ut heres , ex testamento filii sc. servum filii vindicta manumittat , defuncto intestato filio , ex illa manumissione servus liber non erit , ex hac l. non valet manumissio facta a non domino , quamvis postea domino heres extiterit ; l. si servo , supra , qui & a quib. manumiss.

Ad §. ult. ejusdem leg.

QUOD si pater testamento servum filii , qui erat castrensis peculii , manumis-
serit , & filius. miles , testamento condito extraneos heredes instituerit ,
& ex testamento ejus non sit adita hereditas , queritur an ex testamento pa-
tris manumissio valeat ? Ratio dubitandi erat , quod filius. videtur intestatus de-
cessisse , quia non valet testamentum , ex quo non sit adita hereditas ; *l. si ne-
mo* , supra , *de testam. tutel.* *l. si nemo* , infra , *de R. J.* & pater videtur ser-
vum manumississe jure proprio , ut dominus , quia filios. mortuo intestato ,
pater quasi jure postliminii retro dominium rerum peculiarium habuisse fin-
gitur ; *l. proponebatur* , supra , *b. tit.* & mortuo filio intestato , non videtur
de novo quæsitum patri dominium , sed videtur continuare dominium , ut ait
Tryphoninus kic : sed ubi filius testatus decesserit , non tam facile est fingere retro
quæsitum patri dominium rerum peculii castrensis ac in casu filii intestati , ad
hoc ut manumissio servi filii a patre facta valeat , quia medium tempus , quod
datur heredibus institutis ad deliberandum de adeunda hereditate , imaginem
successionis præstat , id est heres institutus dum deliberat de adeunda hereditate ,
quoad quædam pro herede habetur ; *l. ait prætor* , *l. filius* , supra , *de jur. de-
liberand.* & patri obstat quominus occupet bona intestati , quia quamdiu heres
ex testamento speratur , legitimus non admittitur ; *l. quamdiu* , *de R. J.* Alio-
qui , id est si dicas medio tempore retro quæsitum dominium patri rerum pecu-
lii castrensis filii , etiam ubi filius testatus decesserit , et si ex testamento adita
sit ab instituto filii hereditas , sequetur a patre ad eum , id est ad filium transi-
sse proprietatem , quod absurdum est , ne dominium rerum sit in pendentia in
hac specie , ut in multis aliis partibus juris ; *l. arboribus* , §. ult. *l. sed et si* ,
§. i. supra , *de usufruct.* ut ex facto , id est ex secuto eventu retro fuisse aut
non fuisse patris dominium declaretur , si ex testamento filii adita sit hereditas ,
vel non . Quid si filius. miles , qui habebat servum in peculio castrensi , testa-
mento extraneos heredes instituerit , & heredes instituti dum deliberant de ad-
eunda hereditate , cesserit dies legati relicti servo peculii castrensi , testamento
ejus ex quo pater nihil capere potuisset , queritur an legatum per servum ad-
quiratur patri , cum utique adquireretur heredi filii , si tempore cedentis legati
adisset hereditatem ? Tryphoninus non solvit quæstionem , immo fatetur dif-
ficile esse eam expedire , ne dominium rerum sit in pendentia , & facilius esse
respondere an libertas servo competat ex testamento patris in specie in qua filius.
intestatus decessit , quia hoc casu peculum manet apud patrem , non quasi
hereditas , sed quasi petulium , & retro fingitur dominium peculii patri quæsi-
tum quasi jure postliminii : post variam disputationem in fine leg. concludit
Tryphoninus non competere libertatem a patre datam servo filii , qui erat
peculii castrensis , quia data est a patre eo tempore quo non erat in dominio
patris , non negat tamen favorabilem esse contrariam sententiam in utroque
casu supra proposito .

RECI-

RECITATIONES AD LIB. XIX.

disputation. Tryphonini.

Ad L. 20. de bonor. possess. contra tabul.

Liberis emancipatis præteritis datur bonorum possessio contra tabulas, scriptis non datur nisi commissio edicto per alium, nempe per præteritum; l. 3. §. si quis ex liberis, supra, h. tit. Pater, qui habebat duos liberos, unum in potestate, alium emancipatum, quem habebat in potestate exheredavit, emancipatum præteriit, extraneum heredem instituit, quæsumus est quatenus emancipato detur bonorum possessio contra tabulas, in assem vel in semissem? Tryphoninus distinguit, aut heres scriptus adiit hereditatem, aut repudiavit: si adiit suus exheredatus submovetur a bonorum possessione contra tabulas, sed ut ei consulatur datur ei petitio hereditatis ex causa querelæ inofficiosi testamenti, contra fratrem emancipatum, ut habetur init. h. leg. vers. sed quemadmodum, non contra heredem scriptum, quia emancipatus præteritus petita bonorum possessione contra tabulas, obtinuit hereditatem & est loco heredis scripti; l. cum emancipatus, in pr. supra, h. tit. Quod si heres scriptus repudiaverit hereditatem, jure civili filius exheredatus erit suus heres ab intestato in solidum, quia exhereditatio nullius est momenti, non adita hereditate ex testamento, ut proditum est hic, & l. si patronus 12. §. ex testamento, infra, de bon. libert. nihil valet ex testamento, ex quo adita non sit hereditas; l. i. supra, de injust. rupt. l. si nemo, de R. J. l. eam quam, C. de fideicommiss. ne testamentum per omnia irritum, valeat quoad solam exheredationem, quod absurdum fore dicitur d. l. si patronus, §. ex testamento. Emancipatus quoque, si petat bonorum possessionem contra tabulas, bonorum possessionem solus habebit, id est hereditatem ex asse vindicat petita bonorum possessione contra tabulas. Sed quia duo non possunt esse domini in solidum ejusdem rei; l. si ut certo, §. si duobus, supra, commodat. ne concursu sese impediunt, res reddit ad intestati exitum, ad causam intestati, id est ut suus & emancipatus, quos natura coniunxit, re associentur, uterque succedit in partem, quasi ab intestato, & prætor tuerit emancipatum, qui petiit bonorum possessionem contra tabulas, in parte dimidia quasi ab intestato, adversus filium suum ex asse heredem ab intestato: sic suus est heres ex asse, sed emancipatus ei conjungitur & associatur in partem petita bonorum possessione contra tabulas: sic et si filius emancipatus exheredatus fuerit, suus præteritus, emancipatum petentem bonorum possessionem ab intestato unde liberi tuerit prætor in parte dimidia, perinde atque si nulla tabula patris extitissent; l. i. §. ult. infra, si tabul. testament. null. extabunt. Si extraneus heres scriptus, suo exheredato, emancipato præterito, repudiet hereditatem, quod facile, id est sine damno, facturus est, emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, cum adita hereditate nihil latus sit ex ea propter emancipatum, qui ex asse vindicat hereditatem, petita bonorum possessione contra tabulas; de jure quidem suus est heres ex asse ab intestato, sed emancipatum petentem bonorum possessionem contra tabulas, tenetur admittere in partem beneficio prætoris. Quod si heres scriptus adeat hereditatem, accepta pecunia, ut repellat suum exheredatum a bonorum possessione contra tabulas, & emancipato petenti bonorum possessionem contra tabulas, præstet assem, id est universam hereditatem, cum rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas, ipse nihil sit consecuturus jure hereditatis, id est ex here-

ditate, erit venale beneficium, id est etiam si non gratuito repudiet hereditatem, ut emancipatus petita bonorum possessione contra tabulas a se obtineat,

Interdum locus est gratificationi; l. ult. de relig. & sumpt. funder.

submoto suo exheredato, adhuc est locus gratificationi, & habet beneficii debitorem, quod emancipatum suo präferat. Venale beneficium dicitur quod pretio elicitur vel redimitur, nec tamen desinit esse beneficium, et si non sit meum & gratuitum, propter præstantiam beneficii, quale est beneficium libertatis. Unde dominus, qui servum manumisit, etiam pretio accepto, non amittit jus patronatus, quia et si non gratuitum, beneficium tamen praesertit; l. 3. infra, *de obsequ. parentib. & patron. prestand.* Et si quis rem alienam amoveat, ut eam alii donet, furti tenetur, quia species lucri est de alieno largiri, & beneficii debitorem sibi adquirere; l. *si pignore*, §. 1. infra, *de furt.*, nec dispari analogia venale concordium dicitur inter virum & uxorem, quod mulier, ut se viro conciliet, redimit damno dotis, id est pacto de amittenda dote; l. *si liberis*, supra, *de pact. dotalib.*

Ad §. 1. ejusd. leg.

*Interdum jurisconsulti quasi dubitantes per forte respondebant, tam pro affirmantibus accipiendi, ut ab intestato, emancipatus præteritus per bonorum possessionem contra tabulas, & factum heredis, id est repudiatio heredis, haec tenus tantum prodest suo exhereditato, ut eum admittat ad partem bonorum una cum emancipato præterito petente bonorum possessionem contra tabulas, non etiam ut emancipatus ei propria bona conferat. Nec hoc est novum & iniquum, nam interdum non fit collatio, licet uterque petierit bonorum possessionem contra tabulas. Finge suus ex minori parte est institutus quam ex virili, emancipatus est præteritus, hoc casu commisso edicto uterque petiit bonorum possessionem contra tabulas, si suus beneficio emancipati præteriti plus consequitur, id est virilem, itaque tunc emancipatus suo nihil confert, quia ei injuriam non facit, nihil ei aufert, quinimmo ejus portionem ampliat; l. 1. §. pater, *de collat. bonor.* l. *si filia, de collat. dot.* Multo magis in hoc casu emancipatus præteritus suo exheredato non confert propria, quia suus exheredatus a patre, non vocatur ex suo capite ad bonorum possessionem contra tabulas, ea occasione quod heres scriptus omisit hereditatem, nihil latus, emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, exheredatus per exheredationem, amisit nomen & jus sui heredis; l. *) 1. §. post suos, *de suis & legitim.* sed occasione scripti heredis repudiantis, nomen sui heredis recipit.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

In hoc casu melior est conditio sui exheredati, quam emancipati præteriti. Suo exheredato, emancipato præterito, eoque petente bonorum possessionem contra tabulas, testamentum rescinditur in totum, institutio rescinditur, rescinduntur legata, exceptis his quæ relicta sunt exceptis personis, id est liberis & parentibus; l. 1. infra, *de legat. prestand. contr. tab.* Emancipatus vero petita bonorum possessione contra tabulas præstat legata liberis & parentibus non in solidum

Fidum, sed pro dimidia, quia succedit in dimidiā tantum, & ei conjungitur suus exheredatus in alteram dimidiā; *l. ult. §. si filius, de legat. 3.* Exheredatus, licet beneficio, id est concursu emancipati admittatur in partem, non præstat legata pro parte, quia repudiante scripto herede destituto testamento, mero jure ab intestato heres extitit. Emancipatus autem præteritus, qui petuit bonorum possessionem contra tabulas, etiam si heres scriptus non adierit hereditatem, præstat legata testamento relicta, *ex hoc §. quia emancipato præterito datur bonorum possessio contra lignum, id est contra tabulas, etiam si hereditas ab herede scripto adita non fuerit; l. quod vulgo, supra, h. tit.*

RECITATIONES AD LIBR. XX.

disputation. Triphonini.

Ad L. 28. de liber. & posthum.

Filius, qui est in potestate patris, pure instituendus est, vel exheredandus; *l. 3. §. 1. l. si quis Sempronium, infra, de heredib. instituend.* sub condicione tamen potestativa institui potest, & si non pareat conditioni, veniens ab intestato repellitur; *l. 4. eod. tit. l. si filius 16. h. tit.* non potest vero institui sub condicione, quæ non sit in potestate; *l. institutio, infra, de condit. institut.* & si pater filium, quem habet in potestate, heredem scripserit sub condicione quæ in ipsius potestate non erat, nec in defectum conditionis exheredaverit, testamentum nullum & irritum est, *ex init. h. leg. l. Lucius Titius, infra, de condit. & demonstrat. l. 4. C. de institut. & substitut.* Si filius, qui est in potestate, a patre heres institutus sit sub condicione quæ non sit in ipsius potestate, & in defectum conditionis exheredatus, & decesserit pendente condicione, tam institutionis quam exheredationis, queritur an valeat testamentum, ut sic pendente condicione videatur fuisse heres ab intestato dum vixit? Tryphoninus *init. h. leg.* respondet, testamentum nullum esse, & ita filium heredem ab intestato mortuum esse, quia dum vixit, neque heres ex testamento fuit neque exheredatus; quia conditio institutionis, vel exheredationis nondum extiterat, unde tempore mortis pro præterito habebatur, atque ita nullum erat testamentum, quasi præteritione filii. Institutio non valet ob defectum conditionis, nec consequenter exheredatio, quia exheredatio non valet ex testamento, ex quo nullus heres extitit; *d. l. si quis Sempronium, l. filium + in pr. vers. sed cum exheredatio, de bonor. possess. contr. tabul.* Quod si pater filium, quem in potestate habebat, heredem ex parte instituerit sub condicione, quæ non erat in ipsius potestate, & in defectum conditionis eum exheredaverit, & Titum coheredem ex alio semisse instituerit sub condicione si filius decesserit, pendente condicione institutionis vel exheredationis valeat testamentum, & Scius coheres institutus ex parte, heres erit ex asse, si conditio institutionis extiterit, ex *init. h. leg. in fin.* quia institutus ex parte, nullo adjecto coherede, vel eo non existente herede, heres erit ex asse, quasi sine parte heres scriptus fuerit; *l. i. §. si ex fundo, infra, de heredib. instituend.*

Ad §. 1. ejusdem leg.

Filiusf. miles testamentum fecit de castrensi peculio, & præteriit filium suum, qui erat in ejusdem potestate, id est in potestate patris & avi, in qua & ipse erat, & postea militare desistit, patre eodemque anno defuncto, quæsumum
Tom.VIII.

est an morte avi , per quam nepos recidit in potestate patris , testamentum patris rumpatur præteritione filii , qui invenitur esse in ejus potestate tempore mortis ? Videbatur non rumpi , quia non adoptavit post testamentum , nec hodie ei natus est filius , nec priore subducto de potestate suo herede , ulterior successit in proximum locum , id est patre præmortuo nepos ex filio non successit in locum patris : quibus tribus casibus testamentum patris rumperetur . Testamentum rumpitur agnatione sui heredis , vel adoptione filii , quasi agnatione sui heredis , ut hic & apud Gaium + tit. 3. §. 4. Sui heredes agnascuntur liberi quos in potestate habemus , tam naturales , quam adoptivi ; Ulpian. libr. regular. tit. 22. §. 4. Si patre præmortuo nepos ex filio successit in locum filii , quasi agnatione sui heredis rumpitur testamentum , ut hic & l. posthumorum , infra , de injust. rupt. l. 2. C. de liber. proterit. vel exheredat. sed verius est testamentum rumpi præteritione nepotis ex filio , quia morte patris simul paterfamilias factus est , & filius , id est nepos ex filio in ejus , id est patris , recidit potestatem : quod si filius miles testamento filium , qui erat in potestate ejusdem , id est avi , instituerit , vel exheredaverit , morte avi , per quam nepos ex filio recidit in potestate patris , testamentum non rumpitur , quia non est naetus potestatem filii sui aliquo novo facto circa filium , sed ordine naturali , id est patre præmortuo . Ordo naturalis est , ut parens præmoriatur filio ; l. nam & si parentibus , supra , de inoff. testament. l. + 7. in pr. de bonis damnator.

Ad §. 2. ejusdem leg.

Si quis heredem instituat natum ex certa uxore , testamentum rumpitur agnatione posthumorum , ex alia uxore susceptis liberis , ex hoc §. quia postumi etiam ex futura uxore instituendi sunt , vel exheredandi , alioquin pro præteritis habentur , & agnascendo rumpunt testamentum ; l. placet , & seq. supra , b. tit.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Si quis natum ex ea , quæ tum justa uxor non erat , puta natum ex ancilla , vel pupilla ante 25. annum & annum utilem , & allegatas , id est redditas rationes , (Nuptiae non permittuntur inter tutorem vel ejus filium , & pupillam nisi post 25. annum , & annum utilem , & redditas rationes ; l. non est matrimonium , supra , de rit. nuptiar. l. qui pupillam , infra , ad l. Jul. de adulter. l. si patris , C. de interdict. matrimon.) si quis , inquam , natum ex ea , quæ tum justa uxor non erat , heredem instituerit , postea contractis justis nuptiis , puta si ancilla pervenerit ad libertatem , vel pupilla in eadem voluntate perseveraverit post 25. annum , & redditas rationes , natus ex ea , cum qua non erant justæ nuptiae ab initio , ex testamento heres erit , quia matrimonium , quod non valebat ab initio , convaluit ex post facto , & liberi suscepti ex non justo matrimonio , quasi retro videntur nati ex matrimonio ab initio ; l. et si contra , l. + manifestum , C. de nuptiis .

V. si probat.
Et adde l.
63. de rit.
nupt.

RECITATIONES AD LIBR. XXI.

disputation. Tryphonini .

Ad L. 90. de hered. instituend.

Servus proprius a domino cum libertate heres institutus , fit necessarius heres , ut

ut bona heredis potius, quam domini nomine veneant; §. servus autem & domino, inst. de hered. instituend. §. i. de hered. qualitat. & different. Proprius servus a domino cum libertate heres institutus sub conditione, pendente conditionie necem domini detexit, & prætor decrevit eum libertatem mereri, quod est de jure; l. si necem, infra, de bon. libertor. l. i. C. pro quib. caus. servi pro præm. libert. accip. et si postea conditio institutionis extiterit, non fit necessarius heres, id est non compellitur adire hereditatem. Volenti licet adire hereditatem, quia aliunde liber est, ex præmio, id est ob indicium necis domini, non ex testamento, a lege non ab homine, quæ est summa h. leg. Atque ita si heres servum, cui ex fideicommisso libertas relicta erat, cum libertate heredem instituerit, is non fit necessarius heres, non magnum enim videtur beneficium a defuncto consequi, immo magis debitam accepit libertatem; l. si servo in pr. t supra, h. tit. l. proxime, supra, de rit. nuptiar.

Ad L. t 9. de reb. dubiis.

In princ.

PAter, qui duos impuberis filios habebat, utrumque instituit, & supremo morienti Titium substituit: duo filii impuberis simul in nave naufragio perierunt, quæsitum est an substituto, & cùjus e duobus hereditas deferatur? Tryphoninus consultus respondit init. hujus leg. si ordine vita deceperint, id est si appareat quis prior deceperit, priori mortuo alter ab intestato heres erit, posteriori substitutus, & is in posterioris hereditate inveniet prioris defuncti hereditatem, ita ut etiam prioris dicatur heres, propter hanc regulam, heres heridis est heres testatoris; l. ult. C. de hered. instituend. Quod si duo fratres impuberis simul perierint, ita ut non appareat quis prior deceperit, quæsitum est an substituto locus sit, quasi in dubio uterque ultimus deceperisse videatur, quia neuter superstes fuit, an substitutus repellatur, quasi neuter videatur deceperisse ultimus, quia comparatio posterioris decedentis sumitur ex facto prioris mortui, id est, ut recte interpretatur gloss. hic, non dicitur posterius, nisi respectu prioris? sed Tryphonino potior est prior sententia, ut substitutus utrique heres sit, quasi uterque novissimus deceperit, quæ comprobatur etiam l. ex duobus, l. qui duos, infra, de vulgar. & pupillar. l. pen. §. i. de bonor. possess. contr. tabul. Ratio subjungitur a Tryphonino, nam & qui unicum filium habet, si supremo morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse, & proximus agnatus intelligitur qui solus est, & quem nemo antecedit, ut hic & l. i. §. proximus, infra, unde cognati, l. proximus, l. in vulgari, infra, de V. S. Et sic uterque primus & ultimus deceperisse videtur, quia neuter superstes fuit, id est neuter supervixisse videtur. Opponitur l. si ejus, infra, ad Trebell. pater duos filios instituit, & eum qui supremus moreretur rogavit, ut partem suam restitueret Titio, fratres simul perierunt, Titius ad partem hereditatis non admittitur. Cujac ut has leges conciliat, acute respondet, Titium ad neutruius partem admitti, quia fuit institutus in partem tantum supremi morientis, quæ pars incerta est, quod incertum sit quis supremus deceperit, & consequenter propter hoc incertum vitiatur fideicommissum. At in specie hujusce leg. pater non substituit tantum in partem supremi morientis, sed substituit supremo morienti, eo animo, ut utriusque hereditas ad eum perveniret, si uterque decederet, ideoque utroque simul mortuo, facile substitutus ad utriusque hereditatem admittitur.

Ad §. i. ejusd. leg.

SI pater cum filio in bello perierit, & mater vindicet bona filii ex SC. Ter. L. ij

tyll. quasi supervixisset patri , & ita heres patris extitisset , & agnati bona patris , quasi filius ante periisset , & sic pater mortuus esset sine liberis , in dubio D. Adrianus credidit , id est rescriptit , benignius esse credere , patrem prius mortuum , ut mater vindicet bona filii quasi heredis patris . In dubio matri favemus , ne excludatur a luctuosa hereditate filii ; *l. ult. C. de insit. & substit.* semper in dubiis quod humanius est spectamus ; *l. semper in dubiis* , de R. J.

Ad §. 2. ejusd. leg.

Si libertus cum filio simul perierit , nec apparet quis prior deceperit , in dubio creditur pater supervixisse filio , ne patronus per filium quasi superstitem patri excludatur a legitima hereditate liberti , quaerat ei desertur mortuo liberto sine liberis , & hoc casu pater presumitur supervixisse filio , suggeste , ut ait Tryphoninus *hic* , reverentia patronatus , id est ut consulatur patrono , ut ei deferatur legitima hereditas liberti , quasi mortui sine liberis . Secus in proximo casu pater presumitur præmortuus filio , ut matri conservetur legitima hereditas filii , reverentia pietatis maternæ : in dubiis enim spectamus semper quod humanius est .

Ad §. 3. ejusd. leg.

Si maritus & uxor simul perierint , in dubio prior uxor periisse intelligitur , ne lucrum dotis , quod latus erat maritus ex pacto vel stipulatu , si mulier in matrimonio decederet sine liberis , auferatur heredi mariti , ex hoc §. Et hoc casu heres mariti confert in funus pro portione dotis , id est pro modo dotis quam lucratur ; *l. si possessor* , §. 1. supra , *de religios. & sumpt. funer.* Item si mater stipulata est dotem sibi reddi a marito mortua filia in matrimonio , si mater cum filia simul moriatur , actio ex stipulatu de dote redenda non competit heredi matris , quia mater filiae non supervixit ; *l. + quod de pariter* , infra , *b. tit.* in dubio favemus marito potius quam heredi mulieris , ne maritus fraudetur lucro dotis . Et si maritus constante matrimonio uxori quid donaverit , & ambo simul perierint naufragio , ruina , incendio , in dubio uxor , cui donatum est , marito supervixisse creditur , ut morte donatoris donatio confirmetur ; *l. cum hic status* , §. si ambo , de donat. int. vir. & uxor . *l. si qui invicem* , *de mort. caus. donat.* Et si heres rogatus restituere hereditatem sub conditione si sine liberis , suscepto filio simul cum eo perierit , forte naufragio , ruina , incendio , vel quo alio casu , in dubio conditio fideicommissi extitisse presumitur , id est pater presumitur posterior decepsisse , atque ita sine liberis , ut fideicommissum valeat ; *l. ex facto* , §. si quis autem , infra , ad Trebell.

Ad §. ult. ejusd. leg.

Si pater cum filio , quem testamento ex ase heredem scriptum habebat , naufragio vel alio casu perierit , filius si sit pubes supervixisse patri creditur , & ex testamento heres patri extitisse , ut filii hereditas legitimis ejus heredibus deferatur : in dubio presumitur mortalitatis ordo servatus ; Tacit. 16. annal. de nece filiae Lucii Veteris : *Servaviique ordinem fortuna , ac senior prius , tum cui prima atas , extinguuntur.* Quod si filius sit impubes , pater presumitur supervixisse filio propter infirmitatem aetatis , ex hoc §. *l. cum pubere* , *l. si mulier* , infra , *b. tit.* Et ita si convenerit inter sacerorum & generum , ut mortua filia in matrimonio superflite filio anniculo , dos tota ad virum pertineat , si mater naufragio vel alio casu , cum anniculo filio perierit , dos tota cedit lucro mariti , quasi filio præmortuo , quia verisimile est infantem anniculum periisse ante matrem ; *l. inter sacerorum* , supra , *de pact. dotalib.*

RE-

RECITATIONES AD TIT.

*De petitione hereditat. Digest.**Leg. 1.*

Hereditas nobis defertur jure veteri, aut novo: veteri jure, hoc est *lege 12. tab. quae fuit principium & finis aequi juris*; *Tacit. 3. annal. compositæ 12. tabulae finis aequi juris*: novo jure, id est senatusconsultis, puta Orphitano vel Tertylliano, matri hereditas defertur filio ex Orphitano, deficientibus liberis, mater succedit filio ex Tertylliano vel constitutionibus Principum, ex *b. l. & l. 3. infra, b. tit.* Hereditas lege 12. tabularum defertur ex testamento jure facto vel ab intestato, ex *hac ipsa l. & d. l. 3.* Lege 12. tab. obvenire dicitur hereditas, etiam ea quæ testamento defertur, quia lege 12. tab. testamentariaæ hereditates confirmantur; *l. lege obvenire, de V. S. nimirum lege 12. tab. civibus Romanis datum est jus testandi, uti legasset sua rei, ita jus esto; l. verbis legis, eod. tit.* Hinc hereditas magis a lege quam a testatoris voluntate proficiuntur dicitur, quia lex tuetur voluntatem defuncti; *M. Tull. pro Cæcina: Major hereditas unicuique nostrum in iisdem bonis a jure, vel a legibus, quam ab iis a quibus illa ipsa bona relata sunt, nam ut perveniat ad me fundus, testamento alicujus fieri potest, ut refineam quod meum factum sit, sine jure civili non potest.* Eadem lege defertur hereditas ab intestato, quia lex sola defert hereditatem ab intestato suis vel agnatis, unde dicitur legitima hereditas, quæ a lege obvenit; *d. l. lege obvenire, & l. 3. §. de illo, infr. pro soc. & legitimi heredes qui veniunt ab intestato; l. 2. de suis & legitim.* Licet hereditas etiam ab intestato videatur deferri ex tacita voluntate defuncti, quisquis ultro decedit intestatus, cum testari possit, tacite illos instituere videatur, qui successuri essent ab intestato; *l. conficiuntur, §. 1. de jur. codicillor. l. ab exheredati, de legat.* 1. Hereditas prius a lege deferri memoratur ex testamento quam ab intestato, quia hereditas non defertur ab intestato, quamdiu ex testamento adiri potest; *l. quamdiu, infra, de adquir. hered. l. quamdiu, de R. J.*

L. 2. & 3.

Hereditas defertur ex testamento, per se sive suo nomine, vel per alium: per se, si homo liber & paterfamilias heres instituatur, quia adeundo hereditatem sibi acquirit: per alium, si filius. vel servus heres institutus sit, quia per filium. vel servum aditione hereditas acquiritur patri vel domino, ut *bic. l. 6. & 7. l. si is qui mihi, §. jussum, l. placet, infra, de adq. heredit.* vel si quis heres sit Titio, qui Seii heres extitit, quia heres heredis est heres testatoris; *l. ult. C. de hered. inst. & heres Titii, ita & Seii hereditatem potest intendere suam esse, quia in hereditate Titii reperit hereditatem Seii, cum utraque aditione confusa sit, ex quo Titius Seio heres extitit, & Seii hereditas semel adita a Titio, non est amplius hereditas, sed patrimonium Titii; l. sed si plures, §. filio impuberi, infra, de vulgar. & pupillar. l. paters. de reb. auctor. judic. possid. l. 1. de separat.* Hereditas defertur ab intestato, primum suis heredibus, id est liberis qui erant in potestate patris tempore mortis. Sui heredes sunt qui primum locum & gradum obtinent in causa succendi; *l. scripto, unde liberi, l. si quis filio, de injust. rupt. testam. l. si filius. de testam. milit.* Dixi heredem Titii, qui Seio heres extitit, intendere

posse hereditatem Seii suam esse , quia petitio hereditatis est actio in rem , puta quis intendit hereditatem suam esse , quæ definitio recte colligitur ex verbis *l. si sui heredes non sint* , hereditas defertur agnatis proximis , ex *l. 12. tab.* *Si suis heres non erit agnatus , proximus familiam habeto*. Quod si libertus intestatus decesserit sine liberis , hereditas defertur patrono vel liberis patroni , ex *l. 3. infra , de suis & legitim. l. liberto 17. de bon. libert.* nam in eos transit jus patronatus , si non sint exheredati ; *l. si patronus , & l. seq. l. Paulus respondit , §. patroni filius , eod. tit.* Novo jure heredes fiunt omnes , qui ex senatusconsultis vel constitutionibus Principum ad hereditatem vocantur , ut scriptum est in fin. *l.* Ex senatusconsultis , puta ex SC. Tertulliano & Orphitano , quorum altero liberorum hereditas post liberos matri defertur , altero hereditas matris liberis ; *l. i. & tot. tit. ad SC. Tertull. & Orphit.* Novo jure ex constitutionibus quoque heredes fieri possunt , cuius rei exemplum afferit Accursius in sororum filiis , qui cum olim non admitterentur ad successionem & hereditatem patroni , tanquam qui non essent agnati , hodie tamen ex constitutionibus admittuntur ; *§. ceterum , inst. de legit. agnat. success.* Sed non convenit exemplum temporibus Gaii , cuius est *haec lex* , cum iis temporibus nihil dum tale constitutum esset : congruentius est exemplum quod adfert Cujac. in *l. 6. de in integr. restitut. de hereditate filii militis* , cui ex constitutionibus permititur testari de peculio castrensi vel quasi castrensi , hoc enim jus est ex prioribus constitutionibus ; *l. i. l. Divus Trajanus , & passim , de test. milit.* Hodie & aliud exemplum adferri potest ex *nov. Justin. 118. de successionibus ab intestato* , quæ induxit , ut etiam in peculio adventitio filius. possit habere heredem ab intestato . Item ex constitutione D. Pii , quarta debetur adrogato impuberi in bonis adrogatoris ; *l. Papinianus , §. si quis impubes , de inoffic. testam.*

L. 4.

PEtitio hereditatis est actio in rem , qua quis intendit hereditatem suam esse ; *l. prox. supra , b. tit.* Est actio in rem universalis , quæ tamen datur , non modo adversus eum qui possidet res universas hereditarias , sed etiam adversus eum qui possidet res singulas vel unam licet minimam ; *l. regulariter , & seq. infra , b. tit.* Et si hereditatem petam ab eo qui rem unam possidebat , de qua sola controversia erat , etiam id quod postea possidere coepit restituet , ex *b. l.* id est si conventus petitione hereditatis ab initio rem unam vel ab initio nihil prorsus possidebat , & postea aliquid adeptus sit , tenetur petitione hereditatis , & tenetur restituere res , quas postea possidere coepit ; *l. item videndum , §. si quis , l. si quo tempore , infra , b. tit.* quia petitio hereditatis est judicium universale , quod datur adversus possessorem , qui possidebat tempore litis contestata , vel possidere coepit post litem contestatam usque ad sententiam . Ratio dubitandi erat , quod non potest videri in judicium venisse id quod non nisi post judicium acceptum accidit , ideoque alia interpellatione & actione opus est ; *l. non potest , supra , de judic.* Sed hoc se habet in actionibus personalibus tantum , non in realibus : in petitione hereditatis , quæ est actio in rem universalis , venit non solum res quam quis possidebat ab initio , sed etiam res quam possidere coepit post litem contestatam usque ad sententiam , quia in petitione hereditatis non aliqua res singularis petitur , sed hereditas ipsa etiam adversus possessorem qui rem unam possidet : hereditas est nomen juris , quod consistit in jure , non in singulis corporibus ; *l. hereditas , infra , b. tit.* Idem est in actione speciali in rem vel ad exhibendum , quæ est preparatoria vindicationis ; *l. quæsum , infra , de pecul.* vindicationes pertinent etiam ad ea quæ post litem contestatam reus possidere coepit. Sic in actione de peculio pater tenetur actione de peculio , etiam si nihil sit in pecu-

peculio tempore litis contestatae, si modo sit in peculio rei judicatae tempore; *l. quæstum*. Sicut enim peculium augmentum recipit & decessionem; *l. peculium 40. eod. tit.* ita & actio de peculio; *l. si es duobus*, §. *in hoc autem judicio, eod. tit.*

L. 5.

EX rescripto D. Pii possessor hereditatis, post motam controversiam, id est post citationem vel oblationem libelli, etiam ante litem contestatam, prohibetur quidquam alienare ex ea, nisi prius satisdederit de hereditate conservanda vel restituenda. Interdum tamen etiam post litem contestatam alienatio rerum hereditiarum permittitur, etiam si satisdatum non sit, sed sola cautio intercesserit. Nuda cautio est quæ solam fidem promittentis obligat, sine fidejusfo; *l. t. 3. C. de V. S.* Alienatio permittitur causa cognita, si prætor de ea re cognoverit, & judicarit. Alienatio permittitur etiam post litem contestatam, puta si alienatio sit necessaria in sumptus funeris vel æris alieni hereditarii solvendi causa, ne pignus distrahabatur, si forte debitum non solvatur vel propter familiæ hereditariæ, sc. cibaria, ne fame pereat, vel si res tempore periturae sint, ex *h. l. & l. non solum*, infra, *h. tit.* ut sunt vestes & aliæ res mobiles, quæ usu consumuntur, & servando servari non possunt, vel si non sint necessariæ hereditati; *l. nisi ex re*, §. *Julianus*, infra, *h. tit.* Præstata satisdatione possessor hereditatis potest res hereditarias alienare, quia possessor hereditatis, qui actori satisdedit, interim domini loco habetur; *l. ex libero*, §. *ult. infra, de quæst.* in petitione hereditatis, non modo post litem contestatam, sed etiam post motam controversiam alienatio prohibetur, ex *h. l. & l. 2. C. h. tit.* in ceteris judiciis universalibus vel particularibus, puta in judicio familie erescundæ vel communi dividendo, alienationes post judicium acceptum, id est post litem contestatam, vetitæ sunt, si sint voluntariae, id est si ne causa, nam quæ necessariae sunt, etiam post litem contestatam permittuntur causa cognita a prætore; *l. alienationes, infr. famil. eresc. l. i. C. commun. divid.* Sic prohibitio alienationis non impedit alienationem necessariam, puta æris alieni hereditarii solvendi causa, si aliunde solvi non possit; *l. filiusf.* §. *Divi, de legat.* *l. l. peto*, §. *prædium, de legat. 2.*

§. *Divus Adrianus.*

EX rescripto D. Adriani si quæstio falsi incidat in petitione hereditatis, vel querela inofficiosi testamenti, quæstio falsi est præjudicialis, id est judicium petitionis hereditatis sustinetur, sive suspenditur, donec falsi causa peracta sit, ut ex *h. l. i. C. de ord. judic. l. ult. C. de ord. cognit. l. ubi C. ad L. Cornel. de fals.* Si possessor hereditatis conveniatur petitione hereditatis, ab eo qui petit hereditatem ex testamento, & falsum dicat, id est tueatur se exceptione falsi testamenti, judicium petitionis hereditatis suspenditur donec falsi causa peragatur, ex *hoc* §. Si agatur petitorio judicio, id est de proprietate hereditatis, quæstio falsi incidens suspendit judicium petitorii. Secus si agatur possessorio judicio, puta si heres scriptus testamento non raso neque cancellato petat se mitti in possessionem bonorum, & possessor dicat falsum testamentum, heres scriptus interim mittendus est in possessionem; *l. 2. C. de edit. D. Adrian. tollend.* quia causa momenti, id est momentaneæ possessionis, non facit præjudicium quæstioni proprietatis; *l. naturaliter*, §. *nihil commune, infr. de adquir. possess.* Si possessor hereditatis conveniatur petitione hereditatis ab herede scripto ex testamento, & falsum dicat, interim dum pendet quæstio falsi, non admittitur ad accusationem falsi, priusquam satisdederit de non diminuenda, & restituenda hereditate, quia interim differtur petitio hereditatis, donec falsi cau-

sa peragatur, ex loc §. Si is, qui cum defuncto compromiserat, controversiam moveat hereditatis, interim arbiter compromissarius inhibitur sententiam dicere, ne per sententiam arbitri præjudicium fiat petitioni hereditatis; l. non distinguemus, §. si is, de recept. qui arbitr. receper.

§. ult.

SI controversia mota sit de hereditate, etiam si nondum lis contestata sit, interim alienationes prohibentur, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis. Ea enim est auctoritas centumviralis judicij petitionis hereditatis, sive ex testamento, sive ab intestato descendat, sive ex causa inofficii testamenti, de qua actum est prox. tit. Et hoc est quod dicitur his verbis: *eorum judicium, que de hereditatis petitione sunt, ea auctoritas est, ut nihil in præjudicium ejus judicij fieri debeat*. Judicium petitionis hereditatis est centumvirale judicium, id est pertinet ad centumviros, qui divisis quatuor tribunalibus de majoribus causis judicabant. Ejus judicij tanta est auctoritas, ut interim impedit alienationem rerum hereditiarum, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis. Auctoritas centumviralis judicij non patitur hereditatis petitioni præjudicium fieri; l. ult. C. h. tit. l. pen. infr. de liber. legat. Possessor hereditatis interim pendente lite nihil potest facere, quo præjudicium fiat petitioni hereditatis, puta non potest alienare res hereditarias, nec movere actiones hereditarias, & si agat repellitur exceptione præjudiciali; l. si bona fidei possessor, infr. h. tit. Petitio hereditatis est actio præjudicialis, quia præjudicium facit plerisque aliis actionibus, non vero præjudicium patitur; l. ult. infr. de tabul. exhibend. l. ut debitum, C. de hereditar. act. cedit tamen quæstioni status, si enim quæstio status incidat in petitione hereditatis, puta si is qui petit hereditatem negetur esse filius, prius peragenda est quæstio status, antequam agat petitione hereditatis; l. 2. C. de ordin. cognit. Item petitio hereditatis cedit quæstioni falsi, si falsi quæstio incidat in petitione hereditatis, puta si testamentum falsum dicatur, differtur judicium petitionis hereditatis, quoad falsi causa peragatur; §. prox. supra, b. † l.

L. 6.

SI legatum ex testamento petatur ab herede scripto, & testamentum falsum esse dicatur, id est heres scriptus testamento, qui est futurus heres ab intestato tamquam proximus agnatus vel cognatus, dicat falsum esse testamentum, & nihil deberi ex falso testamento, vel legatum præstandum est oblata cautione, id est satisfactione, de restituendo legato, si testamentum falsum judicetur; l. ult. C. h. tit. quia exceptio, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis, elidi videtur, si legatarius offerat cautionem de restituendo; vel non oblata satisfactione, quærendum est, an debeatur, id est quærendum an falsum sit testamentum nec ne, quia falsi quæstio est præjudicialis; l. *Divus Pius*, §. pen. supra, b. tit. id est actio legati sustinetur, donec falsi causa peracta sit. Ratio dubitandi erat, quod si instrumentum mutui falsum dicatur, interim debitor compellitur ad solvendum, salva executione criminis, id est salva actione falsi; l. *satis aperte*, C. ad leg. Cornel. de fals. Ergo idem videbatur dicendum si testamentum falsum dicatur, interim actionem legati non suspendi, quia pro testamento præsumendum est, donec falsum probetur. Verum longe alia est ratio testamenti, ac instrumenti debiti. Si instrumentum debiti falsum dicatur, interim debitor compellitur solvere salva actione falsi, quia pro instrumento præsumitur propter fidem & auctoritatem instrumenti publici, & plerumque a debitore exceptio falsi objicitur morandæ solutionis causa: at non ita eadem suspicio urget in testamento. Vix est ut heres scriptus, si conveniatur

natur ex testamento legati causa, ut falsum testamentum dicat morandæ vel frustranda solutionis legati causa, vel si legatum ex testamento petatur, & ab herede scripto per exceptionem testamentum falsum esse dicatur, prius quæretur an debeatur, præmissa cognitione falsi, si probationes sint in promptu, si heres scriptus paratus sit, id est offerat litem contestari, & dicat modo constat, modo agatur? *l. si is a quo, infra, ut in possess. legator.* hoc casu cessat satisdatio, & expectandus est eventus judicii; *l. dolo, infra, ad leg. falcid.* Et si testamentum falsum esse dicatur, id est ille ipse, qui testamentum falsi accusat, interim legatum petat ex eodem testamento, si suscepta cognitio est, id est lute semel contestata super quæstione falsi, non est dandum legatum. Ratio dubitandi erat, quod accusatio falsi non obstat quominus interim legatum peti possit, saltem oblata per legatarium satisdatione, ut proxime dictum est. Sed ratio decidendi ea est, legatarius, qui falsi testamentum accusat, non potest petere legatum ex hoc testamento, quia sibi ipsi contrarius est, secum pugnare videtur, qui petit legatum ex judicio defuncti, quod ipse impugnat: non auditur contraria vel pugnantia allegans vel postulans, non debetur legatum, quia nihil debetur ex falso testamento: & si legatarius victus sit in actione falsi, nihil consequetur ex eo testamento, quia indignus est judicio defuncti, qui id ipsum impugnavit; *l. post legatum, §. i. infr. de his qua ut indign.*

L. 7.

PEtitioni hereditatis non potest fieri præjudicium per causam liberalem, propter auctoritatem centumviralis judicij; *l. Divus, supra, b. tit. l. ult. C. b. tit. l. non distinguemus, §. si is faciat, de recept. qui arbitr. recep. l. ult. de tabul. exhib. l. si post litem, de except. minor actio non movetur, dum major speratur; l. per minorem, de judic.* Si libertas Sticho testamento relicta sit, in quo extraneus est heres institutus filio exheredato, & Stichus ex testamento libertatem sibi competere dicat, id est petat libertatem ex testamento, ex senatusconsulto judicium libertatis sustinetur, donec conquerente filio exheredato judicium inofficiosi testamenti peractum sit, ne præjudicium fiat petitioni hereditatis. Et hoc comprobatum est rescripto D. Trajani, ex quo judicium libertatis differtur, donec judicium de inofficio inducatur, id est solvatur, perimitur peremptione, id est cessatione triennii, litis instantia sc. perimitur non agendo per triennium; *l. C. post edictum, §. circumducto, de judic. l. properandum, C. eod. l. cum lite mortua, ff. judic. solv. vel donec judicium finem accipiat per sententiam definitivam; l. i. de re judic. l. singulis, de except. rei judic.*

§. ita demum.

EX rescripto D. Pii judicium liberale demum sustinetur, si jam de inofficio so judicium, per querelam sc. inofficiosi, contestatum sit, sed si non sit contestatum, non expectatur liberale judicium, non differtur in quinquennium, quo finitur querela inofficiosi; *l. scimus, §. ult. C. de inoffic. test. ne mora fiat servituti, id est petitioni libertatis, sed summatim judex aestimabit, id est prætor in urbe vel præses in provinciis, qui de liberali causa extra ordinem cognoscit; l. non distinguemus, §. de liberali, de recept. qui arbitr. receper. l. 2. C. de pedan. judic. judex, inquam, summatim cognoscet, an forte bona fide moveatur querela inofficiosi testamenti, & si id visum sit, præstituet modicum tempus, intra quod fiat contestatio querelæ inofficiosi testamenti, intra quod si non fuerit contestatum, judex libertatis jubetur partibus suis fungi, id est cognoscere & pronuntiare super liberali causa. Ex constitutione Justiniani judi-*

cium liberale sustinetur , si intra annum petitio hereditatis finem accipiat , & post annum libertas competit , etiam si petitio hereditatis nondum finem accipit ; l. ult. C. b. tit. Quod constitutum est favore libertatis , ne longior mora libertati fiat .

§. quotiens .

QUOTIENS quis patitur controversiam libertatis , & hereditatis , puta servus heres institutus testamento , si non ex testamento se liberum esse dicat , sed alias a testatore inter vivos manumissum , non debet impediri libertatis causa , licet judicium de testamento moveri speretur , dummodo tamen prædicatur judici liberalis causæ , ne ullum adminiculum , id est probationem libertatis , ex eo testamento admittat , quia hoc casu per liberalem causam nullum fit præjudicium hereditati , id est petitioni hereditatis , dummodo nullum adminiculum , id est probatio libertatis , petatur ex testamento , puta si liberum se non dicat ex testamento , sed ex alia causa , puta ex manumissione inter vivos . Alias si ~~de hereditate~~ prius causa libertatis agi debet , sed si de hereditate agatur , & incidenter de libertate , prius ~~quidem ordinanda est causa~~ libertatis , sed ei qui libertate utitur , id est qui est in possessione libertatis sufficit ad victoriam , id est ut vincat in causa libertatis , de hereditate , id est in causa hereditatis , secundum eum esse pronunciatum ; l. 2. C. de ordin. cognit.

L. 8.

QUI ignorans vires testamenti judicatum defuncti fecutus est , id est qui ignorans adiit hereditatem ex testamento , quod putabat valere , cum non valeret , non prohibetur adire hereditatem ab intestato , ex b. l. quia qui adiit hereditatem ex testamento , quod putat valere , non videtur repudiare legitimam hereditatem ; l. mater , §. ceterum , supr. prox. tit. Qui legatum acceptit ex testamento , quod putat valere , non prohibetur ex causa iniusti rupti irriti testamenti , hereditatem vindicare ab intestato , si modo prius legatum restituit possessori hereditatis , accepta cautione evicta hereditate , illi legatum restitui , maxime si non per calumniam , id est calumniandi animo , vexandi , & disstringendi adversarii causa , sed per errorem petat hereditatem , credens testamentum valere . Quod si qui agnovit legatum ex testamento , petat hereditatem per calumniam , non admittitur ad petitionem hereditatis ; l. postquam , & seq. infra , b. tit. sed qui sciens testamentum non valere , adiit hereditatem ex testamento , non potest postea petere hereditatem ab intestato , quia renuntiasse videtur legitima hereditati ; d. l. postquam , l. 2. C. de fideicommiss.

L. 9.

REGLARITER petitio hereditatis datur non tantum adversus eum , qui univer- sam hereditatem possidet , sed etiam adversus possessorem rerum singularium , qui rem unam hereditariam vel jus aliquod hereditarium , puta actionem vel servitutem , possidet vel quasi possidet , dummodo pro herede vel pro posseffore possideat , ex b. l. & l. hereditatis , C. b. tit. Ratio dubitandi erat , quod petitio hereditatis , cum sit actio in rem universalis , videtur non esse danda adversus possessorem rerum singularium , sive in jure sive in corporibus constant , sed potius videtur danda vindicatio , quæ est actio in rem particularis ; l. cogi , C. b. tit. l. pen. C. in quibus caus. cess. long. temp. prescript. l. officium , infra , de rei vind. Ratio decidendi hæc est , generaliter quidem petitio hereditatis datur maxime adversus eum qui hereditatem ex aße vel ex parte possidet , sed tamen petitio hereditatis datur adversus eum qui rem unam here- dita-

ditariam possidet, dummodo eam pro herede vel pro possessore possideat; *l. prox. infra, b. tit. l. et si non + totam, & tribus seqq. si quis omiss. caus. testam.* quia tituli pro herede & pro possessore sunt tituli universales possidendi: petitio hereditatis non datur adversus eum qui certo titulo possidet, puta exempto vel donato, sed eo nomine comparata est vindicatio; *d. l. cogi.*

L. 10.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui possidet rem hereditariam vel minimam, ex *b. l. & d. l. et si non totam*, quia sufficit ut eam pro herede vel pro possessore possideat. Qui rem hereditariam vel minimam possidet, conveniri potest petitione hereditatis, ne prejudicium fiat hereditati, id est petitio hereditatis.

§. itaque.

PEtitio hereditatis est actio in rem universalis, qua quis intendit hereditatem suam esse, in totum vel ex parte. Et qui agit petitione hereditatis petit hereditatem in totum vel ex parte ex qua heres est: sed si possessor rei certae conveniatur hac actione, quia convenitur ut possessor certae rei, non tenetur plus praestare, quam possideat, & liberatur cedendo rem quam possidet; *l. + qui petitorio, l. + ult. infra, de rei vindic. l. quod debetur, de pecul. ad officium judicis pertinet, ut id tantum veniat in restitutione, quod reus possidet, quia in actione in rem non persona, sed res convenitur; l. Imperatores, infra, de publican. l. denique, de jur. fisc. Et actio in rem nascitur ex praesenti possessione; l. non alias, §. sed si postulatur, de judic. l. unic. C. de alienat. judic. mutand. caus. fact. unde non datur cum effectu adversus quemquam, nisi quatenus possidet. Hereditas universalis est in actione, in petitione, sed res singulariae possidentur sunt tantum in condemnatione & praestatione, & actio, quae sua natura est universalis, modum & singularitatem recipit ex modo possessionis rei seu adversarii.*

+ Clarius de.
sumitur ex
l. 16. §. ult.
tim. l. 20.
§. 17. de pet.
hered.

L. 11.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter, supra, b. tit. l. cogi, C. b. tit. pro herede possidet qui, cum non sit heres ex testamento vel ab intestato, per errorem putat se heredem esse, & possidet pro herede, animo heredis, & opinione tituli heredis, vel qui, sciens se heredem non esse, possidet quasi heres, id est per mendacium jactat se heredem esse. Pro herede possidet & bonorum possessor, id est cui prator dedit bonorum possessionem, quia bonorum possessor pro herede habetur; l. 1. 2. & 3. infra, de bonor. possess. l. in conditionibus, §. si patronus, de cond. & dem. Hereditatis appellatione bonorum possessio continetur; l. hereditatis, de V. S.*

§. pro + possessore.

PRo possessore possidet prado, id est malae fidei possessor, qui possidet rem alienam, sciens se nullum habere titulum seu causam possidendi.

L. 12.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui pro possessore possidet, pro possessore possidet prado, id est malae fidei possessor, qui interrogatus cur possideat, respondet, quia possideo, id est non potest allegare aliam causam possessionis, quam possideo, quia possideo, ex *hac l. & init. seq.* Petitio heredi-

tatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, non datur adversus eum qui habet aliquem titulum possessionis suæ, puta ex empto vel donato; *l. cogi*, *C. h. tit.* Possessor conventus petitione hereditatis, non tenetur dicere titulum possessionis suæ, puta titulum specialem empti, donati, tamen tenetur dicere an pro herede vel pro possessore possideat; *d. l. cogi*, *C. h. tit.*

L. 13. §. 1.

Regulariter petitio hereditatis datur tantum adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter*, supr. *h. tit.* Petitio hereditatis non datur adversus titulo possidentem, puta ex causa emptionis, donationis, dotis, vel legati: Titulus est causa possidendi, puta emptio, donatio, dos, legatum; *l. i. infr. pro dot. l. + nullo*, *C. de rei vindic. l. hereditatem*, *C. in quib. caus. cess. long. temp. præscript.* Interdum tamen petitio hereditatis datur adversus titulo possidentem, puta ex empto, donato, dote vel legato, quasi adversus eum qui pro herede possidet, quia qui sciens possidet cum titulo nullo, pro possessore possidere intelligitur. Et hoc est quod dicitur: *Omnibus titulis, titulum pro possessore habere, & quasi injunctum*, id est adjunctum, esse. Exempli gratia si quis sciens a furioso emerit, pro possessore possidet, quia emptio nulla est. Et si vir vel uxor constante matrimonio rem ex causa donationis acceperit, pro possessore possidet, ut hic *& l. quod uxor, infra, de acqu. possess.* quia donatio non valet, licet morte & silentio confirmetur; *l. cum hic status, infra, de don. int. vir. & uxor.* & ideo petitione hereditatis tenetur. Item si a puella minore 12. annis, quasi dotem sciens acceperim, pro possessore possideo, & conveniri possum petitione hereditatis, quia cum puella minore 12. annis, non sunt nuptiae, neque uxor, neque dos; *§. si adversus, inst. de nupt. l. quæstum, de sponsalib. l. 4. de rit. nupt. l. 3. de jur. dot.* item si scienti legatum solutum est ex falsa causa legati, cum legatum non esset, pro possessore possidet, & ideo conveniri potest petitione hereditatis.

§. is autem.

PEtitio hereditatis datur adversus possessorem hereditatis vel adversus eum qui dolo desit possidere. Dolus enim pro possessione est; *l. sed et si*, *§. perinde*, *infra*, *h. tit.* *l. + qui dolo, de R. J.* qui dolo desit possidere, pro possessore habetur, ne dolus ei proficit, ut liberetur, Demosthen. in Aphob. 3. περὶ μὲν γὰρ ὁν καθορῆται, νόμος εἰν διορθῶν οἱ τελέει τε οἱ ποιῶσι οἱ φιλοκάνειν ἀσπερ ἀν αὐτὸς ἔχει, Nam de his, quae pravaricatus es, lex est qua palam jubet te aque teneri, ac si ipse haberet. Ratio dubitandi erat, quod actio in rem, sive universalis, sive specialis, ex praesenti possessione nascitur; *l. non alias*, *§. sed si postulatur, de judic.* Et possessio parit in rem actionem; *l. unic.* *C. de alien. judic. mut. caus. fact.* Ergo petitio hereditatis non datur, nisi adversus possessorem. Tamen petitio hereditatis datur adversus eum qui dolo desit possidere, quia in poenam doli pro possessore habetur. Qui restituit hereditatem ex fideicommisso inutili, non tenetur petitione hereditatis, quia restituta hereditate desit possidere, nisi dolo fecit, id est sciens alii, quam cui deberet, restituerit, nam & dolus præteritus venit in petitione hereditatis, quasi dolo desiderit possidere.

§. Neratius.

PEtitio hereditatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, vel adversus heredem ejus qui pro herede vel pro possessore possidebat, quia heres succedit in omne jus & vitium defuncti, ideoque ignoratione

tione sua vitia defuncti non excludit, id est non effugit; *l. cum heres*, infra, Cujac. 9.
de div. & temp. prescript. item petitio hereditatis datur adversus heredem ejus, *obs. 25.*
qui pro herede vel pro possesso possidebat, etiam si putavit heres eas res ex
hac hereditate esse quæ sibi data est, id est etiam si putavit eas res fuisse de-
functi.

§. *quod si quis.*

Directa petitio hereditatis non datur aduersus titulo possidentem, in eum
qui habet aliquem titulum possessionis suæ; *l. regulariter*, supra, *b. tit.*
puta non datur aduersus emptorem hereditatis, quia emptor hereditatis, licet
sit emptor universitatis, est singularis successor, habet tantum titulum singula-
rem possessionis suæ, id est causam emptionis, ideoque singularum dumtaxat re-
rum nomine convenientius est, ideoquæ speciali in rem actione; *l. 2. l. here-
ditatis, in fin. C. b. tit.* & emptor hereditatis non potest conveniri a credi-
toribus legatariis & fideicommissariis, sed tantum venditor hereditatis, falsa
ei actione evictionis aduersus emptorem; *l. 2. C. de heredit. vel act. vendit.*
utilis tamen petitio hereditatis datur in emptorem hereditatis: ratio subjungitur,
ne singulis, id est pluribus judiciis, vexetur, si conveniatur vice heredis ab eo
qui dicit se heredem esse, & ubi obtinuerit in causa petitionis hereditatis, & a
se submoverit eum qui agebat petitione hereditatis, teneatur se defendere ad-
uersus venditorem agentem de evictione ex causa venditæ hereditatis. Durum
est distingi in plures adversarios; *l. & ancillarum, §. ult. infra, de pecul. l.*
ne in plures, de exercitor. act. utilis petitio hereditatis datur in emptorem he-
reditatis, semper enim directa datur in venditorem hereditatis. Venditor here-
ditatis non definit teneri petitione hereditatis, quia semel heres non definit esse
heres. Utilis petitio hereditatis datur in emptorem, maxime si venditor non
extet, id est si non sit solvendo, vel deceperit sine herede, inanis esset actio
quæ contra eum moveretur, propter inopiam debitoris; *l. nam is, supra, de dol.* vel si venditor modico pretio vendiderit, & bona fidei possessor fuit, ut
consulatur ei ad quem pertinet hereditas, ne cogatur agere petitione hereditatis
contra venditorem, a quo pretium acceptum tantum recepturus est, si esset bona
fidei possessor, nam bona fidei possessor, qui hereditatem vendidit, non te-
netur nisi acceptum pretium restituere, adeoque nec nisi in quantum ex eo lo-
cupletior factus est; *l. sed & si, §. consuluit, infra, b. tit.* Utilis petitio he-
reditatis datur in emptorem hereditatis, sive bona sive mala fidei possessor sit,
etiam si sciens alienam hereditatem emerit a non domino, non hoc colore, quasi
qui sciens alienam hereditatem emit, pro possesso possideat, quia prædo non
est, sed datur in emptorem hereditatis tamquam emptorem universitatis; *§.*
si quis sciens, infra, b. l.

§. *idem erit dicendum.*

PEtatio hereditatis datur aduersus fideicommissarium, cui restituta fuerit here-
ditas ex causa fideicommissi seu venditionis ex causa fideicommissi: puta
si heres jussus sit parvo pretio vendere Titio hereditatem, eam vendiderit, quia
perinde est ac si rogatus esset restituere Titio hereditatem certo pretio, ut si
heres jussus sit alium heredem insituere, perinde est ac si heres rogatus esset
restituere hereditatem Titio; *l. filiusf. §. ut quis heredem, de legat. 1. l. ex*
facto, in pr. ad Trebell. l. in ratione 30. §. tametsi, ad leg. falcid. l. nec eme-
re, C. de jur. deliber. Ab herede enim peti non expedit permodicum pre-
mium habente, id est si modico pretio vendiderit ex fideicommisso, ex volunta-
te testatoris, quia qui vendiderit hereditatem, cum esset bona fidei possessor,
non tenetur in amplius, quam restituere pretium quod accepit, & quatenus ex

eo locupletior factus est ; *l. sed et si*, § *consuluit*, infra, *h. tit.* Petatio hereditatis datur adversus fideicommissarium, cui restituta est hereditas ex causa fideicommissi vel venditionis ex causa fideicommissi, quia restituta hereditate fideicommissarius est heredis loco ; §. + *O Neronis, inst. de fideic. heredit.* Si quis ex causa fideicommissi restituerit hereditatem vel singulas res præstiterit, peti ab eo hereditas potest, nimurum si solvit indebitum fideicommissum ex testamento nullo irrito, quia habet conditionem earum rerum, quæ ex illa causa solutaæ sunt, & veluti juris possessor est, multo magis si pretia rerum hereditiarum, quas distraxit, id est in pluris vendidit, ante restitutam hereditatem, postea solvit fideicommissario, peti ab eo hereditas potest, quia æque habet conditionem *l. quod + si in diem*, §. ult. infra, *h. tit.*

§. sed *O si retenta.*

PEtatio hereditatis datur in eum qui pro herede vel pro possessore possidet hereditatem vel rem hereditariam licet minimam ; *l. regulariter*, *O seq. supr. h. tit.* ideo petatio hereditatis datur adversus heredem, id est heredem putativum, qui, retenta certa quantitate, hereditatem restituere rogatus est, & hereditatem restituit retenta certa quantitate, vel modica, quia eam jure hereditario possidet. Retentio illa fit jure hereditario, & ex pecunia hereditaria : petatio etiam datur adversus fideicommissarium, cui restituta est hereditas ex fideicommisso, quia restituta hereditate, fideicommissarius est heridis loco ; §. + *O Neronis, inst. de fideic. hered.* Quod si accepta certa quantitate heres rogatus sit restituere hereditatem, Papinianus existimavit petitionem non dari adversus heredem qui restituit hereditatem, accepta certa quantitate, quoniam quod conditionis implendæ causa datur heredi, pro herede non possidetur, jure hereditario non capit, sed mortis causa, ut *hic O l. qui pretio, l. quod conditionis, de mort. caus. don. l. si quis sub conditione, si quis omiss. caus. testam.* Aliud est si libertas Sticho relicta sit sub conditione dandi decem vel viginti, quod conditionis implendæ causa datur a statulibero, pro herede capit, quia dari intelligitur ex pecunia hereditaria, nimurum de peculio, quod est hereditatis, ideoque quod conditionis implendæ causa datur a statulibero, imputatur in quartam falcidiam & Trebellianicam ; *l. id autem, vers. sane, ad leg. falcid. l. quod statuliber. de mort. caus. donat.*

§. idem *O in eo.*

PEtatio hereditatis datur etiam in heredem qui restituit hereditatem ex causa fideicommissi, nulla deductione vel retentione facta, propter solos fructus quos retinet, id est quos percepti ex hereditate, & qui non veniunt in restitutione fideicommissi ; *l. in fideicommissaria*, infra, *ad Trebell.* quia heres in restituenda hereditate non restituit fructus perceptos, & eos retinet quasi heres, atque ita verum est dicere quod aliquid possidet seu retinet ex hereditate. Ratio dubitandi erat, quod fructus percepti non veniunt in restitutione fideicommissi, quia non tam hereditati, quam rebus ipsis, id est corporibus hereditariis, accepto feruntur ; *d.l. in fideicommissaria.* Hoc verum est in vero herede fructus perceptos post aditam hereditatem, non hereditati, sed rebus ipsis, id est corporibus hereditariis, accepto ferri, quia adita semel hereditas, non est amplius hereditas, sed est patrimonium heredis ; *l. i. de separat.* aliud est in falso herede, qui restituit hereditatem ex falso nullo vel irrito testamento, qui que perceptos imputat hereditati, quia ex falso nullo vel irrito testamento adita hereditas manet hereditas.

§. si

§. si quis sciens.

Petitio hereditatis directa non datur adversus emptorem hereditatis, etiam si sciens alienam hereditatem emerit a non domino. Ratio dubitandi erat, quod emptor hereditatis, qui sciens alienam hereditatem emit, quasi pro possesso possidet, quia videtur sine titulo, sine causa possidere. Sed directa petitio hereditatis non datur adversus emptorem hereditatis, etiam si sciens alienam hereditatem emerit, quia nemo praedo est qui pretium numeravit, ut *hic & l. t. 126. de R. J. Malæ fidei possessor est, quia sciens rem alienam emit a non domino, sed non est praedo, quia habet aliquem titulum possessionis suæ, nempe contractum qualemcumque, & numerationem pretii, sed utilis petitio hereditatis datur in emptorem hereditatis, tamquam in emptorem universitatis, quia emptor hereditatis est heredis loco; l. 2. C. de hered. vel act. vendit. l. 2. §. cum quis, ff. eod. tit. l. si ei, commun. prædior.*

§. item si quis a fisco.

Utilis petitio hereditatis datur adversus eum qui a fisco hereditatem emit, quasi vacantem, quia est emptor universitatis, & succedit in jus universum defuncti. Ex quo qui bona vacantia a fisco comparavit, tenetur excipere actiones, quæ contra defunctum competebant; *l. eum qui 41. de jure fisc. Hodie qui rem alienam emit a fisco, statim securus est adversus dominum vel creditorem hypothecarium, salva ei actione adversus fiscum intra quadriennium; l. 2. & 3. C. de quadr. prescript. §. ult. inst. de usucap. SC. de petitione hereditatis locum habet contra emptorem hereditatis caducæ, ex parte vel a se fisco quæsitæ, & bonorum vacantium fisco delatorum; l. item veniunt, §. ait Senatus, infr. h. tit. Ei, qui totam hereditatem, vel partem hereditatis emit a fisco, datur actio, per quam universa bona consequatur, quemadmodum ei, cui ex Trebelliano restituta est hereditas, datur petitio hereditatis, quia est heridis loco; l. ei qui partes, infr. h. tit.*

§. apud Marcellum.

Si mulier alienam hereditatem in dotem dederit, maritus constante matrimonio conveniri potest utili petitione hereditatis. Ratio dubitandi erat, quod maritus pro dote possidet hereditatem, id est habet titulum specialem possessionis suæ, nempe causam dotis, immo maritus possidet dotem titulo oneroso propter onera matrimonii; *l. pro oneribus, C. de jur. dot. quia petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, ergo non datur contra heredem emptoris, qui possidebat pro emptore, quasi pro herede possideat. Petitio hereditatis datur adversus heredem, etiam earum rerum nomine, quas defunctus pro emptore possidebat, quia pro herede possidere intelligitur: & hoc est quod insinuatur his verbis, quasi pro herede possideat.*

Cujac. 9.
obs. t. 25.

§. si quis absentis.

Regulariter petitio hereditatis datur contra eum, qui pro herede vel pro possesso possidet; *l. regulariter, & seq. supra, h. tit. Idcirco si quis absentis nomine possideat hereditatem, quasi procurator voluntarius vel negotiorum gestor absentis, conveniri non potest petitione hereditatis, cum sit incertum an dominus ratum habeat, quia quamdiu incertum est an dominus ratum habiturus sit, non videtur pro herede vel pro possesso possidere qui*

contemplatione alterius, id est alterius nomine possidet, quia non sibi possidet, sed domino, non est verus possessio, is possidet cuius nomine possidet, posses-sio retinetur per procuratorem; *l. quod meo, infra, de adquir. possess.* Sed si dominus ratum non habeat, id est intra tempus ex quo absens scire potuit hereditatem ejus nomine ab alio possideri, quod tempus definitur arbitrio judicis, tunc, quia domino ratum non habente, jam procurator quasi praedō est, id est pro prædone, pro possessore, suo nomine possidet, potest conveniri petitione hereditatis.

§. non solum.

PEtitio hereditatis datur adversus eum, qui pro herede vel pro possessore possidet rem hereditariam, vel minimam; *l. regulariter, & seq. supra, b. tit.* petitio hereditatis datur non solum adversus eum, qui rem hereditariam possidet, sed & adversus eum qui nihil ex hereditate possidet, nempe qui se obtulit liti, quasi possideret cum non possideret, ut deciperet actorem, & eum moraretur, quominus contra verum possessorem ageret: qui se offert liti quasi possessor cum non possideat, quasi possessor tenetur petitione hereditatis, propter dolum: idem in speciali actione in rem; *l. is qui se obtulit, infra, de rei vindicat. l. ult. si ususfruct. pet.* Qui se liti obtulit tamquam possessor cum non possideret, tenetur petitione hereditatis, si tamquam possessor judicium acceperit, id est item contestatus sit, nisi actor ab initio litis sciverit eum non possidere, quia sciens non est deceptus. Qui se liti obtulit, tenetur petitione hereditatis, non ut restituat rem quam non habet, non ut præstet rei aestimationem quam falso dixit se possidere, sed tenetur in id quod actoris interfuit non decipi; *l. qui se liti obtulit, infra, b. tit. l. pen. de dol.*

§. penult.

PEtitio hereditatis datur contra eum, qui possidet hereditatem vel res hereditarias, vel dolo desit possidere, quia dolus pro possessione est; *§. is autem qui restituit, supra, b. l.* non ut restituat rem quam non habet, sed ut præstet litis aestimationem, quæ est loco rei: sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo amisi, paratus sit judicium pati & non restituere, Marcellus ait evanescere litis aestimationem, id est condemnationem de præstanta litis aestimatione, nisi petentis intersit adhuc præstari litis aestimationem potius quam rem. Sed si is, qui dolo desit possidere, prius conveniatur, & condemnetur, præstanto litis aestimationem non liberat eum qui possidet, quia proprii deli-

Cujac. 12. Eti, id est doli sui, poenam sustinet; *l. i. §. plane, de tutel. & rat. disirab.*
obs. 29.

§. ult.

IN petitione hereditatis veniunt universæ res hereditariae, sive consistant in jure, sive in corporibus hereditariis, ex *b. §. l. item videndum, §. ult. b. tit.* Inde hereditas peti potest a debitore hereditario quasi a juris possessore, nam & a juris possessoribus hereditas peti potest, ex *b. §. l. fundum qui, in fin. infr. famil. ercisc.* Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis datur tantum adversus possessorem rerum hereditiarum: jura, cum sint incorporalia, proprie non possidentur, ideoque nec traditionem nec usucaptionem recipiunt; *l. servus, §. i. infra, de adquir. rer. dom.* Ergo videbatur debitor hereditarius non posse conveniri petitione hereditatis: tamen debitor hereditarius, quasi possessor juris potest conveniri petitione hereditatis, quia etsi jura proprie non possidentur, tamen quasi possidentur, & quasi traditionem recipient, ut servitutes, in quibus patientia domini fundi servientis, qui patitur vicinum uti servitute, *pro*

Pro traditione, & præstatione habetur; *l. servitutes*, al. *l. i. §. ult.* + de servit. rusticor. *l. ult.* de servitut.

L. 14.

Petitione hereditatis conveniri potest debitor hereditarius quasi juris possessor; *§. ult. l. prox. supr.* non refert utrum sit debitor ex delicto, an ex contractu, quia debitor ex delicto tenetur quasi ex contractu; *tot. tit. inst. de oblig. que ex delict.* Debitor autem hereditarius intelligitur is quoque, qui servo hereditario promisit, quod enim servus hereditarius jacente, id est nondum adita, hereditate stipulatur, perinde habetur ac si vivo adhuc domino stipulatus esset, vel qui ante aditam hereditatem damnum dedit hereditati, quia hereditas jacens pro domina habetur, & defuncti personam representat; *l. hereditas, de adqu. ver. dom. l. non minus, §. i. de hered. inst.* Debitor hereditarius conveniri potest petitione hereditatis, quasi juris possessor uno casu tantum, si controversiam hereditatis faciat, & dicat se heredem, & aditione hereditatis obligationem & actionem confusam esse; *l. si debitor, infra, h. tit. l. ult. in fin. infra, si pars heredit. pet.* At debitor ex delicto etiam si controversiam nulli faciat hereditatis, tenetur petitione hereditatis quasi possessor juris rei hereditariae quæsitæ ex delicto. Debitor hereditarius ex contractu, non aliter tenetur petitione hereditatis quasi controversiam hereditatis faciat, si dicat se heredem, quia tunc tenetur, quasi juris possessor, pro herede, si ideo nolit solvere, quod dicat se heredem, debitor hereditarius non tenetur petitione hereditatis, si non dicat se heredem, sed ideo nolit solvere, quod neget actorem esse heredem, aut dubitet an hereditas ad eum pertineat; *d. l. si debitor.* Debitor ex delicto omnimodo tenetur petitione hereditatis, pro prædone vel possesso, puta si quem servum hereditarium corruperit, tenetur actione servi corrupti vel petitione hereditatis quasi prædo; *l. hac actio, de serv. corrupt.* Debitor hereditatis ex delicto, tenetur petitione hereditatis, si ante aditam hereditatem damnum dederit hereditati jacenti, *ex h. l.*

L. 15.

Idem est si quis rem hereditariam subripuerit, ex *h. l.* conveniri potest petitione hereditatis quasi prædo & malæ fidei possessor. Ratio dubitandi erat, quod rei hereditariae furtum non sit; *l. hereditaria, infra, de furt.* quia furtum est interversio possessionis; *l. i. eod. tit.* Hereditas autem jacens non possidet, neque possidetur; *l. i. §. Scævola, infra, si + is qui test. liber esse juss.* cum possessio sit facti: verum si quis rem hereditariam subripuerit, tenetur petitione hereditatis, quia hereditas jacens pro domina habetur.

L. 16.

Debitor hereditarius quasi juris possessor, potest conveniri petitione hereditatis; *l. nec ullam, §. ult. h. tit.* quod si in diem vel sub conditione sit debitor, interim conveniri non potest petitione hereditatis, quia debitor in diem vel sub conditione, interim non est debitor; *l. is cui, de oblig. & act.* Sed si post item contestatam ante rem judicatam dies vel conditio extiterit, tempus rei judicatae spectandum est, id est reus condemnandus est ut solvat, quia in petitione hereditatis, cum queritur an quis sit debitor, non solum spectatur tempus litis contestatae, sed etiam tempus rei judicatae, an dies vel conditio extiterit. Quod si tempore rei judicatae dies vel conditio non extiterit, non condemnatur, sed cavere debet officio judicis, de restituendo, id est solvendo debito cum dies vel conditio extiterit, quia petitio hereditatis est judicium bonæ fidei; *l. ult. C. h. tit.* In omnibus bonæ fidei judiciis, cum non-

Tom. VIII.

N

dum dies vel conditio debendi extitit, ex causa recte interponitur cautio de solvendo debito, cum dies vel conditio venerit; l. in omnibus, supr. de judic. Cujac. 17. obs. 37.

§. sed & is qui.

Petitione hereditatis conveniri potest, non solum possessor rerum hereditaria-
rum, sed etiam qui distraxit res hereditarias, ex h. §. & l. si ipsa, su-
pra, quod met. caus. l. debitor, infra, ad Trebell. quia rem habere videtur
qui habet pretium rei; d. l. si ipsa, l. si & rem, & seq. infra, h. tit. l. si
quis pecuniam, §. ult. si quis omis. caus. testam. ita tamen ut actor ei caveat
de evictione rerum hereditariarum, si forte de ea se obligaverit emptori; l. item
veniunt, §. sed et si ob venditionem, infra, h. tit. item petitione hereditatis te-
netur qui a debitорibus hereditariis aë alienum exigit; ex h. §. quia possidet
aliquid ex hereditate; d. l. debitor.

§. unde Julianus.

Hereditas peti potest ab eo qui petuit hereditatem, & litis aestimationem
consecutus est, ex h. §. quia litis aestimatio est loco rei, litis aestimatio
similis est emptioni, qui litis aestimationem praestitit, rem emissae videtur; l. 3.
infra, pro emptor.

§. non solum.

Hereditas peti potest a debitore hereditario, quasi a juris possesso; l. nec
ullam, §. ult. & l. seq. supra, h. tit. Hereditas peti potest, non solum
a debitore defuncti, id est a debitore, qui contraxit cum defuncto, sed etiam
a debitore hereditario, qui contraxit cum servo auctore hereditario, qui stipula-
tus est hereditario nomine, vel cum alio, id est libero homine, qui ultro ne-
gotium hereditarium gessit. Hereditas peti non potest a debitore heredis, id est
a debitore, qui contraxit cum herede, vel cum eo qui gessit negotium heredis.

§. Julianus.

Si is, qui pro herede possidebat, de possessione vi dejectus fuerit, potest
conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, quia habet interdictum
unde vi adversus deficientem; ex h. §. & l. illud, §. actiones, infra, h. tit.
Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad rem consequendam vel
recuperandam; l. rem in bonis, de adquir. rer. domin. Vi dejectus tenetur pe-
titione hereditatis, ita ut non teneatur restituere rem quam non habet: sed
victus judicio petitionis hereditatis liberatur cedendo actionibus, id est interdi-
ctum unde vi quod habet. Et hoc est quod ait Julianus hic, quia habet inter-
dictum unde vi, quo victus cedere debet: juris enim regula est, qui ob id tan-
tum tenetur, quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis; §. ult.
h. l. l. item videndum, infr. h. tit. l. quod debetur, in fin. de pecul.

§. idem Julianus.

Qui rem hereditariam vendidit, sive possidetis sive non, id est quam possi-
debat vel non, conveniri potest petitione hereditatis, sive jam pretium
recepit, sive petere possit, nondum scilicet amissa actione ex empto,
pretii consequendi causa, præscriptione temporis, quia rem habere videtur, qua-
tenus habet actionem ad rem consequendam, vel pretium, quod succedit lo-
eo rei.

§. idem

§. idem scribit.

Alienata a liberto in fraudem patroni revocantur actione Faviana vel Calvisiana : Faviana si libertus testatus decesserit : Calvisiana si intestatus ; l. i. 2. & 3. §. si intestatus, & seq. si quid in fraud. patron. Ideo patronus hereditatem petere non potest ab emptore , in quem libertus in fraudem ipsius alienavit , quia emptor Calvisiana actione ei tenetur . Patroni enim iste debitor est , non hereditarius , quia alienata in fraudem patroni revocantur per patronum ab emptore actione Faviana vel Calvisiana . Eadem ratione nec ab eo, cui mortis causa donatum est , peti hereditas potest , quia alienata vel mortis causa donata in fraudem patroni revocantur actione Faviana vel Calvisiana . Et sufficiunt patrono hæ actiones : libertus non potest rem donare mortis causa vel legare , quo patroni portionem minuat , inter vivos donare bene merentibus amicis potest ; l. t. vivus , infra , si quid in fraud. patron.

§. ult.

Si quis ex causa fideicommissi , quasi heres scriptus & rogatus restituere , cum non esset heres , vel scriptus testamento nullo vel irrito , restituerit hereditatem , vel res singulas præstiterit , id est res quasdam particulares ex hereditate , peti ab eo hereditas potest . Ratio dubitandi erat , restituta hereditate omnes actiones hereditariae activæ & passivæ transeunt in fideicommissarium ; §. t. & Neronis , inst. de fideicommissari. hered. cum restitutio hereditatis sit quædam species universalis successionis ; l. non enim , infra , ad Trebell. Ergo per errorem restituta hereditate ab eo qui heres non erat ex causa indebiti fideicommissi , videbatur petitionem hereditatis transfire in eum , cui restituta esset hereditas , tanquam possessorem rerum hereditiarum . Sed facilis est responsio , qui restituit hereditatem , vel totam , vel res singulares ex causa indebiti fideicommissi , potest conveniri petitione hereditatis , quia habet condictionem fideicommissi indebiti soluti , & qui habet actionem est velut juris possessor . Immo non solum qui restituit hereditatem ex causa fideicommissi potest conveniri petitione hereditatis , sed & qui pretia rerum hereditiarum , quas distraxit , ex causa fideicommissi solvit , potest conveniri petitione hereditatis , quia habet condictionem indebiti soluti . Sed his casibus non tenetur petitione hereditatis , ut rem vel pretium rerum hereditiarum restituat , quia rem vel pretium non habet , sed ut actiones suas dumtaxat præstet , quia delegatio seu cessio actionum pro justa præstatione est , & liberat delegantem ; l. quod debetur , de pecul. l. si heres , ad Trebell. maxime cum res extat , & potest petitor per in rem actionem eam vindicare .

L. 17.

Si possessor hereditatis , cum ex testamento putaret se heredem esse , legata de suo solverit ante motam controversiam hereditatis , non interposita stipulatione de restituendis legatis si hereditas evinceretur , evicta hereditate per heredem legitimum , solutum repetit , vel servat per retentionem rerum hereditiarum , ita ut teneatur petitori cedere actiones suas , periculo petitoris exercendas , ex b. l. Ratio dubitandi erat , quod possessor hereditatis , qui falso putans se heredem esse ex testamento solvit legata de suo , sibi imputare debet quod temere , id est nimis facile , solvit legata de suo , non interposita stipulatione evicta hereditate legata reddi , ergo videbatur non licere repetere ab herede legitimo legata soluta de suo per retentionem rerum hereditiarum , sed repetere a legatariis condictione indebiti soluti ; l. fideicommissum , C. de con-

N ij

dicit. indebit. quia est quod imputetur possessori, qui de suo legata solverit, non exacta cautione de restituendis legatis in casum evictæ hereditatis. Sed si possessor hereditatis ante motam controversiam hereditatis legata solverit de suo, legata soluta repetit per retentionem rerum hereditiarum, quia nihil est quod ei imputetur qui legata solverit de suo priusquam ei fieret controversia hereditatis, & periculum est ne cessante cautione propter inopiam ejus cui solutum est legatum, nihil repeti possit, inanis est actio, quam inopia debitoris excludit; *l. nam is, de dolo.* Quod si possessor hereditatis, mota jam controversia hereditatis, legata solverit sine cautione, cessaat repetitio adversus legitimum heredem, quia dolo carere non videtur, qui mota jam controversia hereditatis, legata solvit sine cautione, & sua facilitati imputare debet; *l. si quid possessor,* infra, *b. tit. l. dolo, ad l. falcid. l. 4. § 8. si cui plusq. per leg. falcid.* Quod si bonæ fidei possessor hereditatis, quod debetur creditoribus hereditariis solverit, in restituenda hereditate solutum ducit ab herede, quia solutum repeti non potest ab heredibus qui suum repperunt; *l. de hereditate, C. b. tit. l. repetitio, infr. de condic. indebit.*

L. 18.

SI possessor hereditatis, venditione alicujus rei hereditariae per argentarium facta, (Veteres enim per argentarios emebant, vendebant, pecunias foenori exercebant, & omnia fere negotia privata gerebant; *l. si unus, supra, de pact. ubi Cujac.*) pecuniam redactam ex venditione rei hereditariae apud eum perdidit, queritur num petitione hereditatis teneatur? Videbatur non teneri, quia nihil habet ex hereditate, & nihil consequi potest propter inopiam debitoris. Labeo putabat eum teneri petitione hereditatis, quia suo periculo temere argentario credidit, nempe quia est quod ei imputetur quod male elegit creditorem; *l. nam § Servius, §. ult. de negot. gest. l. cum in plures, §. servum, locat.* Octavenus contra putabat eum haec tenus teneri petitione hereditatis, ut liberaretur cedendo actionibus suis. Ulpianus Labonis sententiam secutus est in malâ fidei possessore, Octavi sententiam in bonæ fidei possessore, quia qui mala fide possidebat hereditatem, sciens se non esse heredem, dolo fecit cum distractis res hereditarias, sciens esse hereditarias, dolo desit possidere, & quasi possessor tenetur petitione hereditatis. Dolus pro possessione est; *l. nec ullam, §. is autem, supra, b. tit.* Bonæ fidei possessori, nihil est quod imputetur, qui credit se suum negotium gerere.

§. si quis.

IN judicio petitionis hereditatis veniunt non modo res, quas reus possidebat tempore litis contestatae, sed etiam res quas possidere coepit post litem contestatam ante sententiam, ex *b. §. l. 4. l. si quo tempore, infra, b. tit.* id est damnatus judicio petitionis hereditatis restituit non modo res, quas possidebat tempore accepti judicij, sed etiam quas possidere coepit post litem contestatam ante sententiam. Ratio dubitandi erat, quod in judicis non potest videri in judicium deductum quod post litem contestatam accidit, sed alia actio ne opus est; *l. non potest, de judic.* Et judicium non potest esse in pendentia de rebus quae postea in obligationem venturæ sunt; *l. non quemadmodum, eod. tit.* Ergo videbatur rem, quam post litem contestatam reus possidere coepit, non venire in petitionem hereditatis. Sed in judicio universalis, ut in petitione hereditatis, non spectatur tempus litis contestatae, sed tempus rei judicatae, ut & in actione de peculio; *l. quasitum, in pr. infr. de pecul.* quia in petitione hereditatis, quæ est actio in rem, non persona sed res convenit; *l. Imper-*

rate-

ratores, de publican. atque ita valet hæc actio contra eum, qui possidere cœpit post litem contestatam ante sententiam.

§. ult.

IN petitionem hereditatis veniunt res hereditariae sive consistant in jure, sive in corporibus puta prædiis, mancipiis, vel nominibus & actionibus, quia petitio hereditatis est judicium universale, quod complectitur universam hereditatem, quo nomine significantur non tantum corpora, sed etiam jura, cum hereditas sit nomen juris, & sine ullo etiam corpore intellectum juris habeat; l. hereditas, infra, b. tit.

L. 19.

IN petitione hereditatis veniunt non tantum res hereditariae, sed & quæ non sunt hereditariae, quarum tamen periculum ad heredem pertinet, ut pignori datae defuncto, commodatae, vel depositæ. Res pignoratae, commodatae non sunt hereditariae, quia pignus, commodatum, depositum non transfert dominium in accipientem, earum tamen periculum aliquando pertinet ad creditorem, depositarium, vel commodatarium, puta si creditor pigneratius, vel commodatarius, vel depositarius, rem furto vel rapina amiserit culpa sua, ob non adhibitam custodiā, ideoque pro rebus pignoratis, vel depositis datur actio furti, vel vi bonorum raptorum; l. 2. §. & generaliter, infra, vi bon. rapt. l. ult. C. de furt. §. quæ de fullone, inst. de oblig. quæ ex delict. nasc. pro rebus pignori datis, non solum datur petitio hereditatis, sed etiam specialis actio in rem seu vindicatio, & pro rebus, quarum nomine competit publiciana, quæ est utilis actio in rem, quæ datur pro rebus, quas quis ignorans emit a non domino, & usucapere cœpit, nondum usucœpit, licet pro rebus commodatis, vel depositis, nulla facile datur actio, tamen datur petitio hereditatis ad eas recuperandas, si furto vel alio casu amissæ sint, quia earum periculum ad nos pertinet. Pro rebus depositis & commodatis non denegatur actio absolute, sed non facile, id est causa cognita tantum datur actio, quia res commodatae vel depositæ, non sunt in bonis commodatarii vel depositarii, sed tantum earum nomine datur actio vi bonorum raptorum; d. l. 2. §. & generaliter.

§. quod si pro emptore.

Si quis rem alienam bona fide emerit a non domino, & ante impletam usucaptionem decesserit, & usucapio pro emptore a defuncto cœpta ab herede impleta sit, & post impletam usucaptionem heres possessionem rei amiserit, ea res non veniet in petitione hereditatis, id est heres, qui rem usucœpit, non potest agere petitione hereditatis ad amissam possessionem recuperandam. Ratio dubitandi erat, quod heres rem inventam in hereditate usucœpit quasi heres, atque ita res videtur venire in petitione hereditatis, inspesto initio; l. 3. §. scio, supra, de minorib. sed facile est ista conciliare: petitio hereditatis, non datur heredi ad reposendam rem usucaptam pro emptore, quia potest eam vindicare speciali actione in rem, quæ actio est aptior & plenior, quia nulla exceptione elidi potest. Et hoc est quod dicitur in fin. h. §. nec ultra exceptio datur possessori, quia usucaptione adquiritur dominium, & extinguitur jus omne, quod alienum in ea re fuit, excepto jure pignoris; l. usucapio, C. de pignorib. quia usucaptione dominium transfertur cum sua causa, salvo jure pignoris; l. 1. §. cum prædium pignori, de pignorib.

§. veniunt.

IN petitionem hereditatis veniunt & res, in quibus possessor, qui convenitur petitione hereditatis, retentionem habuit, non etiam petitionem: veluti si actore deferente jusjurandum, defunctus, qui possidebat, juravit rem non esse petitoris, & deceperit, qui delato jurejurando juravit rem non esse petitoris, habet retentionem si possideat, non actionem ad rem reposcendam si amiserit possessionem, non enim juravit rem suam esse, sed rem non esse petitoris; l. sed & si possessor, infr. de jurejurand. Immo et si possessor, id est bonæ fidei possessor, sua culpa rerum possessionem amiserit, tenetur hoc nomine, id est petitione hereditatis, idemque erit in prædone. Prædo, id est malæ fidei possessor, licet propter culpam non teneatur petitione hereditatis, sed propter dolum & malam fidem, quia sciens possidet rem alienam, tenetur petitione hereditatis, quia prædo est propter dolum & scientiam rei alienæ, & non debet rem retinere qui sciens alienam possidet.

§. ult.

IN petitionem hereditatis non veniunt servitutes prædiis hereditariis debitæ, cum nihil eo nomine possit restituī actori, ex h. §. quia servitutes sunt jura incorporalia, quæ neque possideri, neque restitui, neque cedi possunt absque prædiis hereditariis, quibus cohærent, sicut est in corporibus & fructibus, id est sicut evenit in corporibus & fructibus perceptis ex corporibus hereditariis, quæ facile restitui possunt, cum sint res corporales: sed si is qui debet servitutem non patiatur vicinum ire agere per fundum suum jure constitutæ servitutis, propria actione convenietur, id est actione confessoria, quæ est actio in rem, seu vindicatio servitutis; l. i. & tot. tit. infra, si servit. vindic. quæ dicitur propria actio, quia eo nomine comparata est, ut vindicetur servitus, quasi res corporalis, quia patientia ejus qui patitur te uti servitute, pro traditione habetur; l. ult. de servitut. l. 3. & in pr. vers. dare, de usufruct. In petitionem hereditatis veniunt corpora & fructus, id est prædia hereditaria, & fructus ex his percepti, quia videntur percepti ex hereditate, fructus augent hereditatem; l. ancillarum, l. post SC. infra, h. tit. l. 2. C. eod. Ratio dubitandi erat, quod in petitionem hereditatis veniunt universæ res hereditariæ, sive consistant in jure sive in corporibus; l. item videndum, §. nunc videamus, supra, h. t. Ergo in petitionem hereditatis veniunt servitutes prædiis hereditariis debitæ, cum sint jura prædiorum; l. quid aliud, de V. S. verum servitutes ideo non veniunt in petitione hereditatis, ne frustra detur petitio hereditatis, quia servitutes possunt vindicari, propria, id est speciali actione, quæ est confessoria in rem de servitutibus.

L. 20.

IN hereditatem, id est in petitionem hereditatis, veniunt etiam ea quæ hereditatis causa comparata sunt, id est non solum res hereditariae, sed etiam ea quæ hereditatis causa comparata sunt, puta mancipia & pecora, quæ comparata sunt fundi colendi, poliendi, id est stercorandi, gratia, & si qua alia necessaria hereditatis causa parata sunt. Et si quidem pecunia hereditaria comparata sunt, sine dubio venient in petitionem hereditatis, quia in judiciis universalibus, ut in petitione hereditatis, pretium succedit loco rei; l. si & rem, infra, h. tit. l. Imperator, §. ult. de legat. 2. Ratio dubitandi erat, quod res empta ex pecunia dotali, communi, aut furtiva, non est dotalis, communis, aut furtiva; l. &

l. + ex pecunia, C. de jur. dot. l. 4. C. comm. utriusq. judic. l. qui vas, §. ult. de furt. sed in judicio petitionis hereditatis, res empta ex pecunia hereditaria, habetur pro hereditaria, quia pretium succedit loco rei. Quod si ex pecunia non hereditaria res comparatae sint, etiam haec veniunt in petitionem hereditatis, si magna utilitas hereditatis versetur, id est si necessario comparatae sint, in rem hereditatis, statim hereditatis esse incipiunt, quae hereditatis causa comparatae sunt, tanquam hoc facto hereditati qualitatem. Destinatione patris fundus constituitur; l. quod in rerum natura, §. pen. de leg. 1. Ita ut evicta hereditate, pretium ab herede restitui oporteat, sicut rebus comparatis ex pecunia hereditaria pretium deduci & imputari in restitutione hereditatis sufficit; l. si quid possessor, §. sicut autem, infr. h. tit.

§. sed non.

IN petitionem hereditatis veniunt res hereditariae, vel res comparatae ex pecunia hereditaria, non omnia tamen, quae ex pecunia hereditaria comparatae sunt, veniunt in petitionem hereditatis: puta si possessor hereditatis ex pecunia hereditaria hominem, id est servum, emerit, & ab eo petatur hereditas, homo emptus ex pecunia hereditaria, ita demum veniet in petitionem hereditatis, si hereditatis interfuit eum emi, si comparatus sit in rem hereditatis. At si sui causa, non res sed pretium venit in petitionem hereditatis: si ex pecunia pupilli vel militis res empta sit, pupillus vel miles potest rem vindicare utili actione in rem; l. si ut proponis, C. de rei vindicat. l. 3. C. arbitr. tutel.

§. simili modo.

SI possessor hereditatis fundum hereditarium sine causa distraxerit, si conveniatur petitione hereditatis, tenetur ipsum fundum cum fructibus restituere: quod si aeris alieni hereditarii solvendi causa distraxerit, non amplius tenetur restituere, quam pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum, quia nihil est quod imputetur possessori, qui fundum hereditarium distraxit ex causa hereditaria, puta aeris alieni hereditarii solvendi causa, cum pecunia non esset in hereditate, quia res hereditariae vel minoris distrahi possunt ex causa necessaria, aeris alieni hereditarii exsolvendi gratia; l. quod si minor, §. + 4. vers. restitutio, de minorib. l. alienationes, infr. famil. ercisc. l. 5. §. non passim, de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.

§. + item non solum.

IN petitione hereditatis veniunt non solum ea quae tempore mortis in hereditate fuerunt, sed etiam augmenta si quae postea hereditati accesserunt, nam hereditas augmentum & diminutionem recipit: hereditas est nomen juris, quod intellectum juris habet etiam sine corpore; l. hereditas, infra, h. tit. Et ideo facile recipit augmentum & diminutionem; l. pecuniae 178. §. hereditas, de V. S. proinde quae post aditam hereditatem hereditati accesserunt, si quidem ex ipsa hereditate, veniunt in petitione hereditatis, si extrinsecus accedant, non veniunt in petitione hereditatis, quia non tam hereditati, quam personae possessoris accedunt: quod probatur duobus exemplis, quae Accursius hic affert. Primum est, si possessor vi dejectus sit, petitori non restituit poenam ex eo commissam; l. at ubi, infra, h. tit. id est non restituit quod interdicto unde vi consecutus est poenae nomine, quia hoc non ex hereditate accessit, sed ex facto seu delicto ejus, qui eum dejecit, non est hereditatis, sed poena est delicti dejectoris. Secundus casus est, si servus hereditarius ex re falsi seu putativi

heredis stipulatus esset, ei enim adquirit, non hereditati, nec id venit in petitione hereditatis, quamvis quæsumum sit occasione hereditatis, quia id habet possessor, non quasi heres sed quasi bona fidei possessor. In petitione hereditatis veniunt, non solum ea quæ in hereditate fuerunt tempore mortis defunctorum, sed etiam ea quæ postea hereditati accesserunt, puta fructus omnes percepti ex hereditate, sive ante sive post aditam hereditatem, quia fructus augent hereditatem, sive ante sive post aditam hereditatem percepti sunt, ex h. §. & d. l. pecunia, §. hereditas. Hereditas est nomen juris, quod accessionem & decessionem recipit, & hereditas maxime fructibus augetur; d. §. hereditas, quia fructus omnes proveniunt ex hereditate. Ratio dubitandi erat, quod fructus percepti post aditam hereditatem, non veniunt in restituzione fideicommissariæ hereditatis, quia non tam hereditati, quam corporibus ipsis hereditariis accepto feruntur; l. in fideicommissaria, infra, ad Trebell. Ergo videbatur fructus perceptos post aditam hereditatem non venire in petitionem hereditatis. Item alia ratio dubitandi erat, quod bona fidei possessor omnes fructus percipiendo suos facit, non tantum naturales, sed etiam industriales; l. bona fidei, infra, de adquir. rer. dom. l. in pecudum, de usur. Et quidem statim atque a solo separati sunt, in quo melioris est conditionis quam fructuarius, qui sola perceptione, id est coactione, fructus suos facit; l. si fructuarius messem, infra, quib. mod. usufr. amitt. Ergo non est major ratio, cur fructus percepti veniant in petitione hereditatis, quam in rei vindicatione. Ratio decidendi est, fructus quidem sunt bonæ fidei possessoris, at non simpliciter & absolute, sed interim donec res evincatur; d. l. bona fidei, si de speciali in rem actione agatur, vel quoisque hereditas evincatur, si de hereditate actum sit, nam evicta re aut hereditate fructus restituendi, non quidem consumpti, si agatur rei vindicatione; l. 4. §. + post litem, infra, fin. reg. at fructus extantes restituuntur; l. certum, C. de rei vindicat. §. + 2. inst. de offic. judic. nisi sint usucapti; l. 4. §. lana, de usucap. juncta l. in bello, §. + eti ignorans, de captiv. & postl. revers. At in petitione hereditatis veniunt omnes fructus percepti a falso herede etiam post aditam hereditatem, quia hereditas non videtur adita a falso herede, cum prius sit ut hereditas deferatur, quam adquiri possit; l. delata, de V. S. itaque fructus omnes percepti a falso herede, quasi jacente hereditate accedunt, & merito veniunt in petitione hereditatis.

§. cum prædiximus.

IN petitionem hereditatis veniunt omnes res hereditariae, sive consistant in iure, ut actiones, sive in corporibus; l. item videndum, §. ult. h. tit. Quæritur hic, an actiones hereditariae veniant in petitionem hereditatis, cum sua natura, cum omni sua causa, an contra? Nimirum sunt quadam actiones, quæ inficiatione crescunt in duplum, ut actio legis Aquiliæ hic, & l. inde Nerrarius, §. hac actio, infr. ad leg. Aquil. an cum suo incremento, id est in duplum veniant in petitione hereditatis, an in simplum? Julianus tradit, eam venire tantum in simplum in petitione hereditatis, quia actio legis Aquiliæ sua natura est in simplum, propter inficiationem in duplum, & in actione legis Aquiliæ duplum est poena tantum inficiacionis. Aliud est in actione servi corrupti, quia venit in duplum in petitione hereditatis, quod sua natura ab initio sit in duplum; l. + ut tantum, juncto §. ult. l. præced. de serv. corrupt. In petitione hereditatis præstantur ea quæ sunt ex hereditate, non ea quæ propter hereditatem seu occasione hereditatis percipiuntur: idem est in venditione hereditatis; l. 2. §. solet, infr. de hered. vel act. vendit.

§. idem

§. idem recte.

IN petitionem hereditatis veniunt & noxales actiones , si cum possessore servi , qui damnum dedit in re hereditaria , vel furtum fecit , agatur petitione hereditatis : ad officium judicis pertinent & noxales actiones , ut si paratus sit possessor servum noxae dedere , qui noxam fecit , absolvatur ; *l. illud* , §. ult. infra , *b. tit.* aliter atque si noxali judicio condemnatus sit possessor defuncto , & conveniatur petitione hereditatis , non potest deditio noxae officio judicis liberari , quia in petitione hereditatis venit res non actio noxalis , id est noxae dedendae facultas , quod tamdiu habet noxae dedendae facultatem , quamdiu conveniatur , id est quoad conveniatur actione judicati , quod fieri non potest ante quadrimestre tempus , quod darur judicatis judicati faciendo causa ; *l. cum militi* , §. *i. infr. de compensat.* *l. 2. C. de usur. rei judic.* post acceptum autem judicium , id est si interim ante quadrimestre tempus , quod datur judicatis , conveniatur petitione hereditatis , quod potest fieri , non potest noxae dedendo se liberare , quia in petitione hereditatis venit petitio rei , non noxae deditio , noxae deditio est in solutione , licet non sit in condemnatione ; *l. + miles* , §. *i. de re judic.* *l. i. de noxal. aet. inst. de offic. judic.* + §. *i. post motam actionem judicati sera est deditio noxae.*

§. prater hac.

SEnatusconsultum de petitione hereditatis factum est ad orationem D. Marci , ut traditur *init. b. §. Orationes* , id est edicta Principum , in senatu recitabantur , & plerumque senatusconsultis confirmabantur ; *l. cum hi* , supra , *de transact. l. oratione, de rit. nupt. l. Divus, de fugitiw.* unde hoc SC. auctore D. Adriano factum memoratur *l. i. C. b. tit.* & orationes Principum in senatu recitabantur per questorem ; *l. unica* supra , *de offic. quest. Tranquill.* in Tito , cap. 6. *Orationes in senatu recitabat etiam questoris vice.* Ex hoc SC. si antequam partes caducæ fisco peterentur , id est a fisco peterentur jure caduci , is , qui se heredem existimabat , hereditatem distraxerit , tenetur restituere pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum , sed non tenetur restituere usuras pretii rerum . Ratio dubitandi erat , quod in petitione hereditatis veniunt fructus percepti ante petitionem hereditatis , puta fructus ante petitam hereditatem percepti augent hereditatem ; §. *item non solum* , supra , *b. l.* Ergo æque veniunt in petitione hereditatis usuræ pretii redacti ex venditione rerum hereditiarum , quæ sunt vice fructuum . Ratio decidendi est , usuræ pretii redacti ex venditione rerum hereditiarum ante petitionem hereditatis , non veniunt in petitione hereditatis , quia pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum non est hereditarium , pretium rei non provenit ex re ipsa . sed ex pacto ex conventione contrahentium .

§. ait senatus.

SEnatusconsulto locus est non solum si partes hereditatis caducæ a fisco vindicentur , id est non solum hereditas ex parte , sed etiam si hereditas ex parte caduca fiat : idem est si vacantia bona fisco vindicentur , puta Titio defuncto sine herede ; *l. i. §. Divus Pius, de jur. fisc.* vel si aliqua ex cœla bona ad fiscum pervenerint , ex hoc §. puta ex causa confiscationis ob delictum ; *Cujac. 18. obs. 14.*

§. *senatusconsultum.*

Senatusconsulto de petitione hereditatis locus est, non solum si hereditas a fisco vindicetur, tanquam caduca ex parte vel ex asse, sed etiam si hereditas a civitate petatur, puta ex testamento si heres instituta sit. Civitas hereditatis vel legati aut fideicommissi nomine capere potest; *l. civitatibus, delegat.* *1. l. omnibus, ad Trebellian.* *l. hereditatis, C. de hered. inst.* quia civitas privati loco habetur; *l. mortuo, de fidejuss.* *l. eum qui vestigial, de V.S.* *l. 2. C. de jur. reip. lib. 11.* Id locum non habet ex verbis SC. nisi in causis fiscalibus, si hereditas a fisco vindicetur jure caduci, ex parte vel ex asse, sed interpretatione prudentum extenditur ad civitates si hereditas a civitate petatur.

§ *in privatorum.*

Senatusconsulto de petitione hereditatis locus est, non solum si fiscus vel res publica, sed etiam si privatus vindicet hereditatem contra possessorem hereditatis, quia licet senatusconsultum in causa publica, id est fisci, factum sit, tamen porrigitur ad privatos quoslibet: jura statuta in causa fisci locum habent in privatis; *l. idem juris, infra, de compensat.* Nec deterior debet esse conditio privatorum, quam civitatis, quae privati loco habetur.

§. *non solum.*

Senatusconsulto de petitione hereditatis locus est, non solum in hereditate, id est si hereditas petatur contra possessorem, sed etiam in peculio castrensi vel alia universitate, quia universitas, sive successio in jus universum, est vice hereditatis: peculium castrense est patrimonium filii. militis; *l. 1. & 2. de castrensi. pecul.* ut cum filius. miles heredem instituit in castrensi peculio, peculium illud habetur pro hereditate, & petitur ex hoc SC. actione in rem universalis de petitione hereditatis: sed cum filius. intestatus moritur, pater peculium occupat jure peculii, jure patrio, non jure successionis, & non tenetur creditoribus ultra vires peculii; *d. l. 1. & 2.*

§. *petitam.*

IN petitione hereditatis veniunt fructus omnes percepti a die petitionis hereditatis, *ex h. §. id* est a die litis contestatae, quia etiam bona fidei possessor, incipit esse malae fidei possessor, ex quo per litis contestationem scivit rem esse alienam. Post item contestatam omnes possessores pares sunt, id est incipiunt esse malae fidei possessores; *l. sed et si lege, §. si ante, infr. h. tit.* Bonae fidei possessor restituit omnes fructus, non solum a die petitionis hereditatis, id est a die litis contestatae, sed etiam a die denuntiationis extrajudicialis, nam ex eo incipit esse malae fidei possessor, ex quo scivit, id est intellexit, rem esse alienam, cum primum ei denuntiatum est: & hoc est quod dicitur in *d. l. sed & si lege, §. si ante,* possessorum hereditatis teneri restituere omnes fructus perceptos, non modo post item contestatam, sed etiam post motam controversiam, quia post item contestatam, vel post motam controversiam omnes possessores pares sunt, id est incipiunt esse malae fidei possessores. Bonae fidei possessor hereditatis tenetur restituere fructus rerum hereditiarum, vel usuras pecuniae redactae ex venditione rerum hereditiarum, ex quo quacumque ratione scivit rem esse alienam, etiam nemine denuntiante, quia qui certus est, non debet

debet certiorari ; l. 1. in fin. infr. de act. empt. Et qui scivit per se vel per alium , incipit esse malæ fidei possessor. Bonæ fidei possessor tenetur restituere fructus a die litis contestatae , vel denuntiationis , sed denuntiatio facta procuratori non nocet domino , nisi procurator , cui denuntiatum est , certioraverit dominum , quia denuntiatio est facti non juris ; l. mora , de usur. l. de pupillo , §. † nunciari , de nov. oper. nunciat. Denuntiatio nocet domino a quocumque denuntiatum sit , quia non spectatur persona denuntiantis , sed effectus denuntiationis , id est notificatio sive ab ipso actore facta sit , sive ab alio quocumque.

§. hec adversus.

Bonæ fidei possessor hereditatis , qui ante motam controversiam , cum existimaret se heredem esse , distraxit res hereditarias , non tenetur restituere res cum fructibus , sed liberatur præstando pretium redactum ex venditione rerum , & usuras , quia nihil est quod imputetur bonæ fidei possessori , qui credidit se suo jure uti , se rem suam vendere , ex init. h. §. & §. præter hec , supr. h. l. Ceterum si quis sciens hereditatem ad se non pertinere , res hereditarias distraxerit , hoc casu ex SC. in petitione hereditatis veniunt , non pretia rerum , sed ipsæ res hereditariae , id est malæ fidei possessor , qui sciens distraxit res alienas , non liberatur præstando pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum & usuras , sed tenetur restituere res , vel earum aestimationem , cum fructibus . Pugnare videtur epistola Severi ad Celerem , qua extat in l. 1. C. de his quib. ut indign. quam refert Ulpian. hic , ex qua Severus videtur idem constituisse in malæ fidei possessore , quod SC. constitutum auctore Adriano in bona fidei possessore , nimur ut qui res hereditarias vendidit ante motam controversiam , non teneatur res venditas restituere cum fructibus , sed tantum pretium cum usuris . Ulpianus , ut rescriptum Severi cum SC. conciliet , epistolam Severi ad eas tantum res pertinere voluit , qua magis onerabant hereditatem , quam fructui erant , quas distrahi expediebat , quod essent steriles & infructuole , non tamen ex hoc voluit permitti malæ fidei possessori , ut posset se liberare præstando pretia rerum & usuras , sed ut in arbitrio actoris esset , vindicare rem cum fructibus adversus malæ fidei possessorem , aut si mallet , pretium & usuras , si res distractæ essent post motam controversiam , ex quo incipit esse malæ fidei possessor , quia mala fides non debet professæ malæ fidei possessori , & æquum est ut electio detur actori , rem vindicare cum fructibus , vel pretium cum usuris , quia pretium succedit loco rei.

Cujac. 184
obs. 3-

§. licet autem.

EX SC. de petitione hereditatis , bonæ fidei possessor , id est qui se heredem existimans distraxit res hereditarias ante motam controversiam , non tenetur restituere res cum fructibus , sed liberatur præstando pretium cum usuris , licet SC. loquatur tantum de his qui se heredes existimant , tamen locum habet ex interpretatione prudentum & in his qui se bonorum possessores existimant , vel alios justos successores , vel iis qui sibi restitutam hereditatem ex fideicommissio existimant , quia bonorum possessores , & fideicommissarii , ceterique justi successores , pro heredibus habentur ; l. 2. infr. ad Trebell. l. 2. & 3. de honor. possess. §. † & Neronis , inst. de fideic. hered.

§. Papinianus.

Cujac. 18.
obs. 3. & in
l. 1. in navis , de
rei vindic.

SI possessor hereditatis pecuniam inventam in hereditate non attingat , id est obs. 3. & in ea non utatur , vel collocet fœnori , non tenetur in usuras , ex sententia l. 1. in navis , de rei vindic.

Q ij

Papiniani, quam refert Ulpianus in b. §. Et in eo magna differentia est inter fructus naturales, qui ex re ipsa percipiuntur, de quibus in l. fructus 45. de usur. & in l. bona fidei, de adq. rer. dom. & fructus civiles, qui non percipiuntur ex re ipsa, sed ex stipulatione vel pacto, quales sunt usuræ l. si navis, infr. de rei vindic. Pecunia sua natura est sterilis, non parit fructus vel usuras, sed usuræ veniunt ex stipulatione, vel conventione. Malæ fidei possessor tenetur restituere fructus, non tantum perceptos, sed etiam quos percipere potuit; d. l. si navis, §. i. possessor hereditatis non restituit usuras pecuniae inventæ in hereditate, quam non attigit, id est foenori non collocavit, quia non tenebatur eam collocare foenori, propter periculum contrahendorum nominum, ne periculum in se suscipiat; d. l. si navis. Malæ fidei possessor qui dem præstat vecturas navis non locatae, non præstat autem usuras pecuniae non collocatae, quia pecunia collocatur periculo dantis, at navis locatur periculo domini; d. l. si navis, igitur culpandus non est possessor, qui pecuniæ non collocavit, ne periculum nominum in se susciperet, culpandus qui navem non collocavit, quod facere potuit sine periculo; d. l. si navis.

§. redactæ.

Bonæ fidei possessor, qui ante motam controversiam distraxit res hereditarias, tenetur tantum restituere pretia redacta ex venditione rerum hereditariorum cum usuris. Pecunia redacta intelligitur, non solum quæ jam exacta est, verum etiam quæ non exacta est si exigi potuit, quia pecunia redacta videtur, quæ exigi potuit, nec exacta est. Dolo fecit qui pecuniæ non exigit, quam exigere potuit; l. dolus est, infr. mandat.

§. quid si post.

Si possessor hereditatis post petitam hereditatem, id est post item contestatam, res hereditarias distraxerit, res ipsæ fructusque earum veniunt in petitione hereditatis, id est possessor tenetur res vel earum estimationem cum fructibus restituere, nec liberatur præstendo pretia & usuras. Sed si res distractæ sint ex justa causa, quia erant steriles, vel tempore periturae, ut res mobiles, petitori datur electio, an res cum fructibus, an pretia & usuræ præstentur, quia est quod imputetur possessori, cur post item contestatam res hereditarias distraxerit. In speciali actione in rem, cum quis ex necessitate res distraxit, tenetur tantum pretium restituere; l. item + si verberatum, §. i. infr. de rei vindicat.

§. ait senatus.

Bonæ fidei possessor, qui ante petitam hereditatem res hereditarias distraxit, & pretium exigit, si adversus eum judicatum, pretia redacta ex venditione rerum hereditariorum restituere debet, etiam si ante petitam hereditatem pretium deperiisset deminutumve esset, ex b. §. Ratio dubitandi erat, quod bona fidei possessor non tenetur petitione hereditatis, nisi in quantum locupletior factus est; l. sed et si lege, §. consuluit, infr. b. tit. l. i. §. i. C. eod. Ergo videbatur eum non teneri pretium rerum distractarum restituere, si deperditum deminutumve esset ante petitionem hereditatis, quia non videtur locupletior factus ex pretio, quod deperditum deminutumve esset ante petitam hereditatem, non videtur pervenisse quod non durat per ventum; l. 2. §. illud, infr. de hered. vel act. vend. l. non videtur §. i. de R. J. Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias vendidit ante petitam hereditatem, tenetur restituere pretium etiam si perierit vel deminutum sit ante petitam hereditatem, quia pretium succe-

fuccedit loco rei , & pretium non videtur periisse , quamdiu res existit . Bonæ fidei possessor , qui res hereditarias distraxit , tenetur pretium præstare sive illud exegit , sive non exegit , quia ubi exegit tenetur , quia habet pretium , ubi non exegit , habet actionem , id est actionem ex empto , ut pretium consequatur , sed hoc casu non tenetur restituere pretium , sed liberatur cedendo actionibus suis , quia generaliter qui ideo tenetur , quod habet actionem , liberatur cedendo actione ; *l. quod in diem* , §. *idem Julianus* , §. *ult. supr. h. tit. l. quod debetur de pecul. l. 3. §. idem Labeo* , *de in rem vers.* Ratio est , quia minus est habere actionem , quam rem , propter incertum litis eventum ; *l. minus* , *de R.J.*

§. sed si vendidit.

Bonæ fidei possessor , qui rem ex hereditate , id est rem inventam in hereditate , & quæ hereditaria non erat , vendidit ante petitam hereditatem , & rebus evictis a domino eas restituit , non tenetur petitione hereditatis neque rem neque pretium restituere . Non tenetur SC. pretium restituere , quia res non fuit hereditaria , quæ distracta est , quod evincitur in bonis non est ; *l. quod evincitur de R. J. l. si quis alium de solut.* non tenetur restituere pretium , quia non videtur accepisse pretium , ex quo re evicta tenetur actione ex empto pretium restituere , non videtur pervenisse , quod non durat per ventum . Si possessor bonæ fidei rem quæ erat ex hereditate distraxerit , non tenetur petitione hereditatis neque rem neque pretium restituere , quia nihil apud eum remanet . Nimirum res apud eum non remanet , quia evicta est , neque pretium , quia tenetur actione ex empto id restituere . Si possessor hereditatis indebitum exegerit , damnatus judicio petitionis hereditatis non tenetur id restituere , quia suo nomine exegit , & tenetur id restituere condicione indebiti . Et si indebitum solvit , non potest id imputare , id est retinere in restitutione hereditatis , quia suæ stultitiae imputare debet quod non debitum solvit . Hinc venditor hereditatis non tenetur emptori præstare quod ab alio indebitum exegit ; *l. 2. §. sollet queri de hered. vel act. vendit.* non idem est in procuratore voluntario seu negotiorum gestore , qui aliena negotia gerens indebitum exegit , id omnino tenetur restituere , quia non suo sed alieno nomine exegit , quod si indebitum solverit sibi imputare debet ; *l. si quis negotia* , 25. t. supra , *de negot. gest.*

§. sed si res.

Bonæ fidei possessor , qui res hereditarias distraxit ante item contestatam , liberatur restituendo pretium cum usuris ; §. *hac adversus* , supr. h. *l. quod si res vendita quasi hereditaria ob vitium redhibita sit* , in petitione hereditatis veniet res redhibita , quia hereditaria est , nimirum redhibitione rufus fit hereditaria . In petitione hereditatis pretium non potest venire , quia emptori refusum est , & satis consultur heredi , quod res vendita redhibitione redit in pristinum statum , & rufus fit hereditaria quasi inempta esset . Redhibitione omnia retroaguntur ; *l. quia t. redhibito de alienat. judic. mut. caus. l. voluntate* , §. *l. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. l. redhibere & passim de adil. edict.*

§. sed & si ob venditionem.

Bonæ fidei possessor , qui res hereditarias distraxit ante petitam hereditatem , tenetur restituere pretium cum usuris : sed si possessor hereditatis ob venditionem obstrictus fit emptori , puta si in casum evictionis teneatur emptori de evictione , actione ex stipulatu vel ex empto , ei prospiciendum est cautione , id est petitor hereditatis ei cavere debet de indemnitate in casum evictionis .

nis, ut in l. rescriptum, §. 1. infr. de distract. pign.

§. ult.

Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit ante item contestatam, tenetur restituere pretium rerum cum usuris, et si res distractæ non extit, et si deperditæ vel deminutæ sint apud emptorem, quia, ut teneatur restituere pretium rerum deperditarum, sufficit quod pretium extat, & bona fidei possessor tenetur petitione hereditatis in quantum locupletior factus est; l. sed et si lege, §. consuluit, infr. h. tit. possessor non potest acceptum pretium lucrificare damno petitoris; l. nisi, §. 1. infr. h. tit. at qui pretium habet, locupletior factus videtur; l. si ipsa, quod met. caus. Malæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, si res apud emptorem extit, non deperditæ nec deminutæ sint, sine dubio ipsas debet restituere, quia malæ fidei possessor non potest esse melioris conditionis quam bona fidei possessor, qui res extantes restituit; l. non solum, infr. de noxal. act. quod si recipere, id est redimere, eas ab emptore nullomodo possit, tenetur præstare æstimationem litis, quanti actor juratus item æstimaverit, ut hic & l. qui restituere, infr. de rei vindicat. l. in actionibus, de in lit. jurand. Quod si res distractæ non extit, si deperditæ vel deminutæ sint, verum pretium tenetur præstare, quia si actor rem consecutus esset, rem distraxisset, & verum rei pretium non amisisset, ex hoc §. Idem servatur in speciali actione in rem; l. item si verberatum, in fin. infr. de rei vindicat. l. cum res, §. ult. de legat. 1. Malæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, si res extant apud emptorem, tenetur eas restituere, quia dolo desit possidere & pro possesso habetur; d. l. sed et si lege, §. perinde, l. 1. §. ult. de tign. junct. Quod si res redimere non possit, tenetur præstare æstimationem, jurejurando actoris, alioquin stultus est judex, qui eum damnat in æstimationem, qui rem præstare potest; l. ult. C. de fideic. libert.

L. 21.

Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, tenetur restituere pretium, etiam si res deperditæ vel deminutæ sint, ne pretium lucretur damno alterius; §. ult. l. prox. supr. Deperditum intelligitur quod in rerum natura esse desit, deminutum vero quod usucaptum esset, & ob id de hereditate abiit, ex h. §. Deperditum intelligitur quod in rerum natura esse desit, vel quod maneat quidem in rerum natura, sed formam & conditionem mutavit. Mutata forma perimitur substantia rei; l. Julianus, §. sed si quis rem, infra, ad exhib. l. verum, §. ult. pro soc. l. mulieris, §. 1. & l. seq. de V. S. Deminutum dicitur quod usucaptum est, usucatio est quasi deminutio, id est alienatio rei, alienare intelligitur, qui passus est usucapi; l. alienationes, infra, de V. S. l. ult. C. de reb. alien. non alien. l. 3. §. sed quia, C. commun. de legat.

L. 22.

Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, liberatur restituendo pretium rerum distractarum, quod si bona fidei possessor rem & pretium habeat, puta si rem venditam ab emptore redemerit, queritur an audiendus sit, si malit rem restituere, quam pretium? Ratio dubitandi erat, quod cum bona fidei possessor rem hereditariam venditam redemit, rursus fit hereditaria, ac perinde est ac si nunquam vendita fuisset, ac si nunquam de hereditate exisset. Res recidit in eum casum, a quo incipere potuit; l. quia in eum casum, infr. ad l. Aquil. l. existimo, de V. O. At bona fidei possessor tenetur petitione here-

reditatis rem restituere, non pretium rei. Si malæ fidei possessor rem hereditariam vendiderit, & ab emptore eam redemerit, electio est actoris an rem, an pretium petere malit, ut hic & l. item veniunt, §. hæc adversus, + vers. ceterum, supr. b. tit. sed cum bonæ fidei possesso, qui rem redemit, videbatur mitius agendum, ut teneatur tantum pretium restituere, quia non ut heres eam redemit, sed ut quilibet extraneus; l. si paterf. §. i. supr. de adopt. l. + debitor, in fn. ad Trebell. Rursus queretur, an bonæ fidei possessor, qui rem hereditariam a se venditam redemit, audiendus sit, si velit rem restituere, licet deteriorem factam, an petitor audiendus si pretium desideret? Paulus ait, inverecundum esse tale desiderium, quæ verba referri videntur ad possessorum, qui vult restituere rem licet deteriorem factam, quia inverecundum videtur, ut possessor, qui rem hereditariam vendidit & deteriorem factam redemit, villore sc. pretio, possit se liberare restituendo rem licet deteriorem factam, quia res reddi non videtur, quæ deterior redditur; l. 3. §. i. infr. commodat. l. sane 11. ubi desideratur negativa, de jur. dot. l. mulieris, §. i. l. Labeo, de V. S. Et si res redempta deterior facta est, videtur rediisse in priorem casum, ita ut petitori detur electio, an eam, an pretium petere malit. Hinc suborietur etiam alia quæstio, an bonæ fidei possessor, qui rem hereditariam vendidit, & rem deteriorem factam apud emptorem redemit villore pretio, teneatur rem restituere, & quod pluris habet ex pretio, quam res ab initio vendita esset? Paulus ait, possessorum teneri restituere rem, & id quod pluris habet ex pretio, quia ex re hereditaria, & quasi ex hereditate locupletior factus est, & pretium quod pluris habet successit loco rei, ex Oratione D. Adriani hic, & l. + si ipsa in pr. supr. quod met. caus.

L. 23.

Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit, tenetur restituere pretium cum usuris. Hac occasione queritur, an omnino pretium acceptum restituere debeat, etiam si acceptum perdiderit, consumperit, vel donaverit, an vero ita demuin si ex eo factus sit locupletior? Ratio dubitandi erat, quod verbum pervenisse, quo utitur SC. de petitione hereditatis, ambiguum est, & aliquando id solum continet, quod prima ratione, id est quod semel vel momento temporis pervenit, ut in editio quod metus causa; l. videamus, quod met. caus. l. cum prætor de R. J. interdum verbum pervenisse continet, quod durat perventum, ut hic & l. 2. §. pervenisse, de hered. vel act. vendit. Ulpianus ait, verbum pervenisse ita accipi, ut duret perventum, licet alias sic ambiguum & varie acceptum, ita ut possessor, qui res hereditarias distraxit, ita demum teneatur restituere pretium, si ex eo factus sit locupletior, quia ex verbis SC. bonæ fidei possessor non tenetur petitione hereditatis, nisi quatenus factus est locupletior; l. item veniunt, §. præter hec, supr. l. sed & si lege, §. consuluit, infr. b. tit. l. si ipsa, quod. met. caus.

§. proinde.

Bonæ fidei possessor, qui res hereditarias distraxit ante motam controversiam, tenetur restituere pretium cum usuris: quod si poenam stipulatus, non soluto pretio ad diem, & poena ex stipulatu commissa sit, & ob pretium tardius solutum poenam exegerit, queritur an præter pretium, poenam restituere debeat? Ratio dubitandi erat, quod ex verbis SC. in petitione hereditatis venit solummodo pretium cum usuris, in ea non venit poena, quæ non est vice usuræ, sed poena conventionalis commissa ex stipulatione, ob pretium tardius solutum, quæ non venit ex hereditate, sed extrinsecus ex facto hominis,

ex stipulatione ; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, supr. *b. tit.* & potest excedere modum legitimarum usurarum ; *l. Julianus*, §. *ibidem Papinianus*, de act. *empt.* Ratio decidendi hæc est, in petitione hereditatis venit non solum pretium rerum distractarum, sed etiam poena tardius soluti pretii, quæ ad bonæ fidei possessorem pervenit, quia ex ea locupletior factus est, & bonæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis, quatenus locupletior factus est ; *l. sed et si lege*, §. *confuluit*, infr. *b. tit.* & licet poena hujusmodi debeatur ex stipulatu, non ex hereditate, tamen negari non potest quin pervenerit occasione hereditatis.

L. 24.

IN petitione hereditatis veniunt quæ post aditam hereditatem hereditati accesserunt ex ipsa hereditate, ut fructus & usuræ, & incrementa alluvionis & similia, non quæ extrinsecus, etiam si occasione hereditatis accedant, quia non hereditati, sed personæ possessoris accedunt ; *l. item veniunt*, §. *item non solum*, supr. *b. tit.* puta si possessor hereditatis, vi dejectus, interdicto unde vi egerit adversus dejectorem, & dejectionis poenam consecutus sit, id est quanti interest se vi dejectum non esse (Hæc enim fuit olim pæna interdicti unde vi ; *l. r. §. + qui vi dejectus*, & §. *non solum*, in fin. *de vi & vi armat.* Hodie vero duplum ex constitutionibus ; §. *+ recuperande, vers. sed ex constitutionibus, inst. de interdict.*) vel commissa sit poena ex stipulatione poenali, puta si is, qui vi dejectus est, stipulatus sit poenam a dejectore, nisi intra certum diem restitueret fundum hereditarium, & poena commissa sit ex stipulatione poenali ob non restitutum fundum ad diem, non debet restituere poenam ex eo commissam, quia non ex hereditate, sed ex stipulatione poenali ad eum pervenit. Similiter possessor hereditatis petitione hereditatis non tenetur restituere poenam, quam consecutus est ab adversario ex stipulatione, ob id quod vocatus in judicium non venerit, quia poena hujusmodi proficiuntur, non ex hereditate, sed ex stipulatione, ex negotiatione, non ex hereditate ; *l. venditor*

† Sub *b. tit.* 21. *de hereditate, vel act. vend. l. + si heres, ad Trebell.* Nec obstat quod existant *ll. si* &*ta hereditate bonæ fidei possessor*, qui duplum consecutus est actione legis *heres 68. 70. Aquilæ*, non liberatur præstando simplum, sed tenetur præstare duplum, quod & 72. v. si est in poena, quia hoc consecutus est beneficio legis propter hereditatem ; *l. probant. Facit evicta*, infr. *b. tit.*

*l. si heres 3.
ad l. falcid.*

*L. 25.**In princ.*

Bonæ fidei possessor hereditatis, qui res hereditarias distraxit lege commissaria, id est eo pacto, ut si emptor totum pretium non solvat ad diem, venditio committatur, id est res inempta sit, & emptor arrhas, aut prorogata partem pretii perdat ; *l. 4. & 6. infr. de leg. commiss.* si conveniatur petitione hereditatis, tenetur præstare omne lucrum, quod sensit ex lege seu pacto commissorio, ex init. *b. l.* non minus quam in duobus casibus §. ult. *l. + 23. supr. b. tit.* quia sicut pretium rerum distractarum venit in petitione hereditatis, ita & lucrum perceptum ex pacto commissorio, tamquam appendix & accessio pretii, quod venit in hanc actionem, quia evicta hereditate, bonæ fidei possessor debet restituere omne lucrum quod propter hereditatem, id est ex hereditate vel occasione hereditatis, accepit ; *l. evicta*, infr. *b. tit.*

§. item si rem.

Si bonæ fidei possessor hereditatis rem hereditariam distraxerit, & ex pretio redacto

redacto ex venditione rei aliam rem comparaverit, in petitione hereditatis non veniet res comparata, sed pretium rei venditæ, quia eam suo nomine comparavit, non hereditario: & hoc est quod Ulpian. insinuat his verbis: *quam in patrimonium suum convertit*. Sed si rem pluris comparaverit, quam valeret, tenetur petitione hereditatis restituere rem tantum, licet minoris valeat, non pretium, quia tenetur solummodo quatenus locupletior factus est. Quemadmodum si pretium consumpsit, non tenetur de pretio consumpto, quia tenetur tantum quatenus locupletior factus est, at qui pretium consumpsit in totum, omnino locupletior factus non videtur. Petitio hereditatis non datur contra bonæ fidei possessorem, nisi quatenus locupletior factus est; §. *confuluit*, infr. h. l. l. i. C. eod. secus si heres rogatus restituere hereditatem, vel quod ex hereditate supererit, quasdam res vendiderit, & ex earum pretio alias comparaverit, haec quoque, quæ comparatae sunt, veniunt in restitutione fideicommissariæ hereditatis; l. Imperator, §. ult. cum l. seg. de legat. 2. quia heres rogatus intelligitur eam comparasse hereditario nomine, ut amoveatur suspicio fraudis. Ubi enim heres rogatus est restituere quidquid ex hereditate supererit, non potest alienare intervertendi fideicommissi causa. Licet verbis fideicommissi detur alienandi potestas, ineft bona fides, ex rescripto D. Marci; l. t. Titius, ad SC. Trebell.

§. quod ait senatus.

PRædo, seu malæ fidei possessor, qui bona, id est hereditatem, occupavit, sciens ad se non pertinere, & ante litem contestatam dolo vel culpa defuit possidere perinde tenetur petitione hereditatis ac si possideret, ex hoc §. & l. si a domino, §. si predo, infr. h. tit. puta qui dolo, judicii evitandi vel mutandi causa, alienavit ne secum ageretur, vel ut potentiores adversarium opponeret; l. t. i. & tot. tit. de alienat. jud. mut. caus. l. communis 24. §. ult. commun. divid. dolus pro possessione est, & dolus præteritus, id est commissus ante litem contestatam, deducitur in judicio petitionis hereditatis, quia malæ fidei possessor est, etiam ante litem contestatam, quia ab initio scivit se possidere rem alienam: dolus est scientia rei alienæ. In malæ fidei possessore non solum punitur dolus, sed etiam culpa, id est negligencia, ideo malæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis, si a debitoribus hereditariis quod debetur non exegerit, vel a semetipso non exegerit, si forte debitor esset defuncti, & tempore, id est præscriptione temporis, liberatus sit, hoc utique si exigere potuit, quia exigere a se potuit, id est sibi solvere, vel de facto exigere potuit a debitoribus hereditariis, si forte debitores credentes eum esse verum heredem, non exceperint de non jure actoris. Alias prædoni seu malæ fidei possessori non potest imputari cur non convenerit debitores hereditarios, cum adversus eos nullam habuerit actionem; l. si quid possessor, §. pen. infr. h. tit. maxime a se exigere potuit, quia etiam si non posset agere adversus alios, nihil vetabat quin posset agere adversus seipsum & exigere a semetipso; l. 6. §. ult. de negot. gest. l. quotiens, §. & generaliter, de adm. tutor.

§. quod autem ait senatus.

PEtitione hereditatis tenetur prædo seu malæ fidei possessor. Prædo seu malæ fidei possessor est, qui bona hereditaria occupavit sciens ad se non pertinere, cum nullam habeat causam possidendi, id est sciens se possidere sine titulo, quia petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem; §. *confuluit*, infr. h. l. l. i. C. eod.

§. sed & fructus.

Bonæ fidei possessor conventus petitione hereditatis tenetur restituere fructus perceptos, ex quibus locupletior factus est, id est si extit vel consumpti sunt in ejus utilitatem ; §. consuluit, infr. b. l. l. i. C. eod. Prædo seu malæ fidei possessor restituit omnes fructus, non modo quos percepit, sed etiam quos percipere debuit, ex b. §. & l. i. C. eod. id est quos honeste percipere potuit. Plane si possessor inhonestos fructus perceperit, puta ex luponario seu locatione ædium in usum luponarii, eos restituere tenetur, ne honesta interpretatione non honesto quæstu lucrum possessori adferat ; l. si possessor, & l. ancillarum, infr. b. tit. idem servatur in speciali actione in rem. Malæ fidei possessor omnes fructus restituit, non solum quos percepit, sed etiam quos actor percipere potuisset si possedisset ; l. si navis, de rei vindicat. Malæ fidei possessor omnes fructus restituit, non solum quos percepit, sed etiam quos honeste percipere potuit ; l. fructus 33. eod. tit. prædoni enim non imputatur cur non perceperit, quos honeste percipere non potuit.

§. de eo autem.

Nihil resert utrum quis malæ fidei possessor fuerit ab initio, an ex post facto ceperit esse malæ fidei possessor, quamvis senatusconsultum, quo prædo seu malæ fidei possessor tenetur restituere omnes fructus quos percepit vel percipere debuit, loquatur tantum de eo qui ab initio animo prædonis res hereditarias occupavit sciens esse alienas, non de possessore qui ab initio causam aliquam, id est titulum possidendi, habuit, postea vero conscius hereditatem ad se non pertinere, in ea prædonio more, tamquam prædo versari cœpit, tamen mens SC. & ad eum pertinet, qui ex post facto cœpit dolo possidere, ex quo scivit res esse alienas per litis contestationem, vel conventionem, seu denuntiationem extrajudiciale, ita ut ex quo scivit res esse alienas, teneatur restituere omnes fructus, quos percepit vel percipere potuit, aequæ ac malæ fidei possessor ab initio ; l. i. & 2. C. b. tit. quia post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est incipiunt esse malæ fidei possessores ; §. si ante infr. b. l. l. item veniunt, §. petitam, supr. b. tit. & ob id in calce b. §. dicitur, nihil referre, utrum quis dolose in hereditate versatus sit ab initio, an ex post facto, quia qui mala fide possidere cœpit ex post facto, id est lite contestata, aequæ tenetur ex ea restituere omnes fructus quos percepit vel percipere potuit, atque malæ fidei possessor ab initio, superveniens mala fides aequæ virtiofa est, ac mala fides quæ extitit ab initio. Ratio dubitandi erat, quod superveniens mala fides minus videtur culpanda, quam mala fides ab initio, ut in l. Julianus, infr. de rei vindic. ei qui bonæ fidei possessor fuit ab initio, puta ei qui ignorans rem emit a non domino, & postea sciens ædificavit in aliena area, hoc conceditur, ut tollat ædificium si fieri potest sine dispendio areae, quod tamen non datur ei qui ab initio malæ fidei possessor fuit, quia impensam donasse intelligitur ; l. si servus, §. si olivam, infr. ad leg. Aquil. l. adeo, §. ex divorcio, vers. certe, de adquir. rer. dom. Mitius agitur cum bonæ fidei emptore ab initio, qui postea sciens ædificavit in alieno solo, quia initium bonæ fidei spectatur, & prodesse debet possessori, ut saltem tollat ædificium, id est cæmenta & ligna, si fieri possit sine detrimento areae, quia origo emptionis & nanciscendæ possessionis spectanda est ; l. clam possidere, infr. de adquir. possess. Hinc est quod in usucapione bona fides spectatur ab initio, superveniens mala fides non interrupit usucaptionem bona fide cœptam ; l. si aliena, de usucap. l. unic. §. hoc tantummodo, C. de usucap. transform. Bonæ fidei

fidei possessio fructus percipiendo suos facit, quia quod ad percipiendos fructus pro domino habetur; *l. bone fidei*, *infr. de adq. rer. dom.* sola possessio prodet bonæ fidei possessori ut fructus suos faciat. E contrario ex quo desit bona fide possidere, ex quo cognovit rem alienam esse, tenetur fructus restituere. Nec obstat quod usucapere potuit, & usucapione adquirere dominium, nihil obstante superveniente mala fide, quia usucapio pertinet ad jus, usucapio est modus adquirendi dominii, jure civili introductus, possessio, & qua eam sequitur perceptio fructuum, est facti, non juris, in percipiendis fructibus magis spectatur possessio, quam jus; *d. l. bone fidei*, §. in contrarium. Quod probatur *cap. cum ecclesia Sutrina*, *de caus. possess.* & *propr. cap. consultationibus*, *de jur. patr. cap. querelam*, *de elec.* Opponitur *l. qui scit*, §. ult. *de usur.* ubi bonæ fidei emptor, qui ab initio creditit se rem emisse a domino, & antequam fructus perciperet agnovit rem alienam fe possidere, nihilominus fructus percipiendo suos facit, quia quoad percipiendos fructus bonæ fidei emptor intelligitur, quamdiu fundus evictus non fuerit: sed omnino discrepantes sunt jurisconsultorum sententiae. Julianus auctor *d. l. qui scit*, in percipiendis fructibus magis spectavit causam possessionis, id est titulum emptionis, quam bonam fidem: e contrario Paulo in *d. l. bone fidei*, magis placuit spectandam bonam fidem, quam titulum emptionis, & possessorem, qui ab initio bona fide possidebat, ex quo cognovit rem esse alienam, exinde fructus suos non facere, quia mala fide possidere coepit, quod probat Augustin. *de fid. & operib. cap. 7.* *Sicut in jure prædiorum, tamdiu quisque bona fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum, cum vero scierit, nec ab aliena possesse recesserit, tunc male fidei perhibebitur, tunc juste iustus vocabitur.*

Cujac. 11.
obs. 12.

§. scire.

Possessor hereditatis, qui ab initio scivit vel ex post facto se rem alienam possidere, indistincte tenetur restituere fructus, quos percepit, vel percipere potuit; §. *de eo autem*, supr. *h. l.* Malæ fidei possessor videtur is tantum, qui scivit se rem alienam possidere, non is qui in jure erravit, puta qui creditit se possidere ex testamento recte facto, cum esset nullum & irritum, vel qui creditit se esse proximum agnatum, cum alias esset proximior, nemo enim prædo est qui dolo caret, quamvis in jure erret. Qui errat in jure non definit esse bonæ fidei possessor quoad acquisitionem fructuum. Error in jure non nocet in damnis, error juris non excusat in lucris; *l. error facti, de jur.* & *facti ignor.* & hoc est quod dicitur in *l. regula*, §. *si quis jus, eod. tit. stultus*, id est imperitis juris, non solere succurri, sed errantibus, quia ignarus juris potuit consulere peritos; *l. in bonorum*, *infr. de bonorum possess.*

§. si ante litem.

Bonæ fidei possessor conventus petitione hereditatis non tenetur restituere fructus perceptos ante litem contestatam, nisi ex his locupletior factus sit, post litem contestatam restituit omnes fructus, sive extent sive consumpti sint, sive ex his locupletior factus sit an non, quia post litem contestatam omnes possessores pares sunt, &, ut Ulpianus ipse interpretatur, omnes incipiunt esse malæ fidei possessores, & quasi prædones tenentur de fructibus quos perceperunt vel percipere potuerunt. Licet senatusconsultum locutum sit tantum de fructibus perceptis post litem contestatam, tamen bonæ fidei possessor, tenetur restituere omnes fructus perceptos post motam controversiam, post conventionem extrajudicialem, vel nudam & simplicem denuntiationem litis, quia qui bona

fide possidebat ab initio, coepit scire se rem alienam possidere non modo per litis contestationem, sed etiam per interpellationem, quæ præcedit in jus vocationem, & litis contestationem, nec enim fraude carere videtur, quia etiam extra judicium testato, id est adhibitis testibus, conventus perseverat possidere; *I. ait prætor, §. si quis pariceps, infr. quæ in fraud. creditor.* Nec obstat *I. + certum, C. de rei vindic.* *I. pen. infr. pro empt.* ubi bonæ fidei possessor post litem contestatam omnes fructus restituit sive extantes sive consumptos; hoc enim dictum est inspecto jure communi, quia plerumque fructus restituuntur a die litis contestata, sed hoc non excludit restitutionem fructuum etiam a die denuntiationis, si denuntiatio litis, litis contestationem præcesserit. Et hoc est quod dicitur in fin. *b. §. Dolus præteritus venit in petitione hereditatis*, id est dolus qui præcedit litis denuntiationem vel contestationem; *I. i. §. non tantum, infr. deposit.*

§. perinde.

Qui dolo fecit quomodo possideret, sive dolo desit possidere, vel dolo possessionem noluit admittere, tenetur restituere rem cum fructibus, quasi possideret, quia pro possessore habetur, qui dolo fecit ne possideret, ut *bic: I. qui dolo, sive res extet, id est ab alio possideatur, sive in totum non extet, id est su- l. parem de blata sit, quod si alius rem possideat, ab utroque hereditas peti potest, & si R. J. Et per multos ambulaverit possessio, omnes tenentur quasi possessores. Directa actio jung. I. 13. in rem datur adversus possessorem, utilis actio in rem datur adversus eum qui §. 2. & 14. dolo desit possidere, veluti adversus eum qui alienavit judicij mutandi causa; b. tit. I. 22. I. 3. §. ult. & ibi gloss. de alien. judic. mutand. causa. Possessore tamen rem 25. & 27. §. restituente liberatur is qui dolo desit possidere, non contra; *I. nec ullam, §. 3. de rei vin- pen. supr. b. tit. I. Stichum, §. dolo fecisti, infr. de solut. dicat. I. 3. §.**

11. I. 5. §.
2. I. 9. in

pr. & §. 2. **S**i possessor hereditatis dolo desit possidere, & alius possessor sit, uterque ad exhib. cum concordant. tenetur petitione hereditatis, & qui dolo desit possidere, & possessor, id est uterque potest conveniri petitione hereditatis, ut rem restituat; *§. perinde supr. b. I.* Nunc queritur *bic*, an uterque possit conveniri petitione hereditatis, ad hoc ut fructus restituat, an is solus qui possidet? Videbatur fructus praestari ab eo qui possidet hereditatem, non ab eo qui dolo desit possidere, quia fictio cedit veritati; *I. filio quem, infr. de lib. & posth.* Et fructus percipiuntur jure soli, id est propter possessionem fundi; *I. qui scit, §. 1. infr. de usur.* Ex senatusconsulto de petitione hereditatis ambo tenentur, ut res & fructus restituant, quia in petitione hereditatis veniunt fructus & accessiones, id est incrementa.

§. hæc verba.

Qui dolo facit ne possideret, sive dolo desit possidere, sive possessionem oblatam omisit, tenetur petitione hereditatis, quia pro possessore habetur; *§. perinde, supr. b. I.* Sed si non possit restituere, an juratur in litem, id est an tenetur praestare rei aestimationem quanti actor juratus litem aestimaverit? Ratio dubitandi erat, quod in petitione hereditatis, vel speciali in rem actione, jusjurandum in litem contra alium non datur, quam contra eum qui per contumaciam non restituit; *I. qui restituere, infr. de rei vindicat.* Ratio decidendi hæc est, qui dolo desit possidere, tenetur praestare aestimationem jurjurando actoris, quia inspecto initio, qui dolo desit possidere, videtur per con-

contumaciam non restituere : plane si res hereditariae deperditæ vel deminutæ sint , id est aut in rerum natura esse desierint , aut usucaptæ fuerint , non juratur in litem earum nomine , sed sufficit præstare verum pretium ; *l. item* veniunt , §. ult. supr. h. tit.

§. consuluit .

Bona fidei possessor tenetur de fructibus perceptis ante litem contestatam dumtaxat , quatenus locupletior factus est , ex hoc §. & seqq. *l. item* veniunt , §. præter hæc , vers. inter eos , supr. h. tit. *l. Julianus* , *l. illud quoque* , §. *l. l. heres* , §. *l. infr. h. tit.* itaque si fructus perceptos consumplerit in sumptus suos , vel res hereditarias dilapidaverit , perdidit culpa id est negligientia sua , dum re sua se abuti putat , vel donaverit , non tenetur , quia locupletior factus non videtur , quamvis accipientem naturaliter obligatum habeat ad remunerandum , quia qui accipit beneficium naturaliter tenetur ad *avvidopæ* , id est ad remunerationem , species lucri est habere beneficii debitorem ; *l. si pignore* , §. *l. infr. de furt.* hominis interest hominem beneficio affici ; *l. 7. de serv. exportand.* abesse tibi videtur in quo obligatus es ; *l. si quis + mandatu* , *de negot. gest.* sed ex naturali obligatione nulla est actio ingrati prodita jure civili , ideo locupletior factus non videtur , qui aliquem beneficio demeruit . Plane si *avvidopæ* , id est remunerationem accepit , tenetur petitione hereditatis acceptum restituere quasi hereditarium , quia remuneratio non est mera donation , sed genus quoddam permutationis , ex hoc §. *in fin.* Acceptum ex causa remunerationis fit quasi hereditarium , sicut pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum est hereditarium , quasi subrogatum in locum rei hereditariae ; §. *l. supr. h. l. si + & rem* , supr. h. tit. Donatio remuneratoria non est mera donatio , sed merces ; *l. Aquilius* , *de donat.* *l. si remunerandi* , *in pr. mandat.* Porro cum queritur , an bona fidei possessor locupletior factus sit , sive in petitione hereditatis , sive in rei vindicatione , spectatur tempus rei judicatae ; *l. si + a domino* , §. *quo tempore* , *infr. h. tit.*

§. *si quis re sua.*

Bona fidei possessor hereditatis , qui res hereditarias expendit in sumptus suis , dilapidavit , vel perdidit , dum rebus suis se abuti putat , non tenetur eas restituere in petitione hereditatis , quia non tenetur , nisi quatenus ex hereditate locupletior factus est . Quod si rebus suis , id est rebus propriis , laetus usus sit , contemplatione delata hereditatis , nihil ex hereditate deducit , si eam non attigit , id est in petitionis hereditatis judicio non deducit sumptus quos fecit ex rebus propriis , non ex hereditate , quia sibi imputare debet , qui se ipsum decepit , dum credidit alienam hereditatem suam esse , & ejus fiducia laetus usus est rebus propriis , quam fecisset si non credidisset hereditatem ad se pertinere , non videtur deceptus qui se ipsum decepit ; *l. nam si actor* , *infr. de rei vindicat.*

§. *simili modo.*

Si possessor hereditatis mutuam pecuniam acceperit , laetus scilicet sumptus causa , fiducia delata hereditatis , non potest eam deducere in restitutione hereditatis , quia sibi imputare debet , quod quasi dives , id est credens se locupletiorem esse , se decepit : saepè decipiuntur homines in estimando modo bonorum , saepè de facultatibus suis amplius quam in his est sperant homines ; *l. in fraudem 10. infr. qui & a quib. manumiss.* ideo si tutor conveniatur actione tutelæ de reddendis rationibus , non officit quod testator modum patrimonii sui

verbis ampliavit ; l. i. C. arbitr. tutel.

§. si tamen.

Si possessor hereditatis res hereditarias pignori dederit , pro securitate scilicet mutuæ pecuniae quam accepit contemplatione delata hereditatis , non videatur attigisse , id est alienasse , nec delibasse hereditatem , nec potest deducere pecuniam mutuam acceptam ex causa pignoris , in restitutione petitæ hereditatis , cum ipse sit obligatus , id est teneatur personali actione . Ex contractu pignoris nascitur duplex actio , pigneratitia quæ est in rem , quæ afficit pignus , & personalis quæ obligat debitorem ; l. debitor , infr. ad Trebell. l. 2. C. de luit. pignor. Evicta hereditate tollitur pigneratitia actio , quia rei alienæ pignus non valet ; l. aliena res , infr. de pigner. act. & tot. tit. C. si aliena res pignor. dat. sit. Sublata pigneratitia actione remanet personalis ; d. l. 2. de luit. pignor. quæ personalis obligatio nunquam sequitur fundi possessorem ; l. ult. §. i. infr. de contrah. empt. l. i. §. si heres , ad Trebellianum. Neque pugnat quod scriptum est in l. si id quod , §. illud constat , infr. de donat. inter vir. & uxor. si mulier antequam a viro annum , id est quod sumptus causa in singulos annos dari solebat , acciperet , ipsa de suo aut etiam ex mutuo accepto quid impen-derit , videri tantum jam ex anno consumptum , quia videtur impendisse de anno , quod ante præstationem anni expendit de suo vel ex mutuo .

§. adeo autem.

Si bonæ fidei possessor res hereditarias distraxit vel consumpsit sine dolo , non tenetur petitione hereditatis , nisi quatenus locupletior factus est , ex h. §. & §. consuluit , supr. h. l. Quod si quis per errorem , putans se esse heredem ex asse , cum esset tantum heres ex parte , dimidiā partem hereditatis consumpsserit , queritur an non teneatur quasi totum id quod erogavit vel consumpsserit , fuerit ex parte coheredis , non ex parte sua ? Ratio dubitandi erat , quod si is , qui in totum heres non erat , totum quod apud se fuit , id est totam hereditatem consumpsserit , omnino non tenetur petitione hereditatis , quasi non factus locupletior : sed in proposita quæstione tres visiones referuntur , id est tres opiniones (Visiones dicuntur hic , & in l. si fidejussor , §. in omnibus , infr. man-
dat. & in l. cum de indebito , §. + penult. de probat. l. i. §. + si quid autem , C. de veter. jur. enucleand. opiniones judicum , quæ tentando moventur , priusquam judicium deducatur ad sententiam . Nec est audiendus Cujac. in d. l. cum de indebito , cum credit hanc vocem subolere Tribonianum , visio enim vel visus est vox nota antiquioribus pro sensu animi ; Augustin. quæst. in exod. q. 72. Hic videre solet pro generali sensu ponи , non solum corporis , verum etiam ani-
mi) Prima est , bonæ fidei possessorem totum quod consumpsit , ex parte sola coheredis consumpsisse videri , ita ut nihil restituere debeat . Secunda , bonæ fidei possessorem totum quod consumpsit ex sua portione consumpsisse videri , & quod superest coheredi eum restituere debere , quasi suam partem consumpsserit . Tertia , quæ est media sententia , quod consumptum est decedere , id est detrahi , ex utriusque portione , & imputari in utriusque partem , & bonæ fidei possessorem , qui consumpsit dimidiā partem hereditatis , residuum integrum non restituere , sed dimidiā partem , ex h. §. & l. Titius , infr. ad Trebell. mediā sententiam probavit Ulpian. ut utrique coheredi consulatur . Mediæ senten-
tiae sequendæ ; l. antiqui , infr. si pars hered. pet. l. adeo , §. cum quis ex + aliena , de adquir. rer. dom. Media via quasi tutior eligenda est ; §. ult. inst. quib. ex caus. manumitt. non lic. Similis species proponitur apud Basiliū epist. 84. v. Ant. Fabrum 18. conject. 6.

§. quod

§. quod autem.

Si bona fidei possessor ex hereditate erogavit, evicta hereditate iudicio petitio-
nis hereditatis, queritur utrum totum quod erogatum est, id est expensum
in sumptus possessoris, decedat ex hereditate, id est hereditati expensum feratur,
an pro rata ex hereditate, & ex patrimonio ejus? Ulpianus ait, quod consum-
ptum est, pro rata imputari hereditate & patrimonio ejus qui possidebat alienam
hereditatem, quia locuplex factus videtur, quatenus impedit in statutis sumptui-
bus, id est in sumptus quos solebat facere ante delatam hereditatem, quia et si
lautius expendit contemplatione delatae hereditatis, aliquid tamen ad victimum quo-
tidianum erogasset pro modo patrimonii etiam non delata hereditate, quia nemo
de vento vivit; *l. ult. C. de alim. pupill. præstand.* & plerunque homines
sumptum faciunt pro modo facultatum, qua de causa lauti & locupletes con-
junguntur M. Tull. 8. ad Attic. epist. 1. *Etsi prope diem video, bonorum id*
est lautorum & locupletum urbem refertam fore. Et similiter ex rescripto D.
Marci, si heres sit rogatus restituere quidquid ex hereditate superfuerit, alie-
nata non minuendi, id est intervertendi fideicommissi causa, non tantum ex he-
reditate decedunt, id est detrahuntur, sed pro rata ex hereditate & ex patri-
monio ejus qui rogatus est, ex *b. §. in fin. C. l. Titius, infr. ad Trebell.*

§. item si rem.

Si bona fidei possessor hereditatis, res aliquas hereditarias distractarit, vel de
pretio locupletior factus sit, quaritur an singulas res petitio, id est verus
heres, cui competit petitio hereditatis, qui petitio dicitur, qui habet jus peten-
dæ hereditatis, licet nondum mota actione vindicare possit, & si vindicet, an
repellatur, id est repelli possit opposita exceptione, ne præjudicium hereditati,
id est petitioni hereditatis, fiat inter actorem & venditorem, quia pretium re-
rum distractarum non videtur venire in petitione hereditatis, quod victimus em-
ptor haberet regressum de evictione adversus venditorem? Ulpianus respondet, pos-
se per petitorem, id est verum heredem, res singulas distractas vindicari ab
emptore, quamquam emptor habiturus sit regressum adversus venditorem, quia
pretium redactum ex venditione rerum hereditiarum non est hereditarium. Si
tamen is, qui vendidit res hereditarias, paratus sit ita defendere hereditatem,
id est paratus sit judicium suscipere pro emptore, qui convenitur, ut perin-
de conveniatur ac si possideret, incipit exceptio ne præjudicium fiat hereditati
locum habere ex persona emptoris, id est venditor, qui conventus actione
ex empto, judicium evictionis suscepit pro emptore, potest se tueri exceptione
ne præjudicium fiat petitioni hereditatis, non ex sua persona, sed ex persona
emptoris, quia exceptio ne præjudicium fiat petitioni hereditatis, datur vendi-
tori ex persona emptoris, ne re evicta ei teneatur de evictione. Petitioni he-
reditatis non potest fieri præjudicium; *l. si quis libertatem, supr. b. tit. l. ult.*
C. eod. l. 1. §. 1. infr. famil. ercisc. Petatio hereditatis non datur in empto-
rem rerum singularium, quia petitio hereditatis, non datur contra titulo specia-
li possidentem; *l. cogi, C. b. tit.* Si quis a bona fidei possessore universam he-
reditatem emerit, utilis petitio hereditatis datur adversus emptorem, si hoc ma-
lit verus heres, ne in plures adversarios, id est pluribus actionibus singulari-
bus distingatur; *l. nec ullam, § + quid si quis, supr. b. tit.*

vers. si minori.

SI bona fidei possessor hereditatis quasdam res hereditarias distraxerit minori pretio, & illud quodcumque pretium actor, id est petitor hereditatis, consecutus sit ab ipso possessore, vel ab emptore, & postea rem vindicet ab emptore singulari actione in rem, submovetur exceptione doli, quia dolo facit, qui vult habere rem & pretium, ne bis idem consequatur, dolo facit qui vindicat, rem ab emptore, cuius pretium accepit, & acceptione venditionem ratam habuit; *l. servum Titii*, *infr. mandat*. Nam etsi possessor hereditatis, quod debetur a debitoribus hereditariis exegerit, & petitori hereditatis, id est vero hereditatum solverit, debitores liberantur, sive bona fidei possessor, sive prædo fuit, sed hoc casu debitores ipso jure liberantur, nihil refert an mihi solvas, an alii mandato meo, an me ratum habente. Ratihabitio æquiparatur mandato, etiam quoad solutionem alii quam vero creditori factam; *l. vero procuratori*, §. ult. & *l. seq. l. solutam*, *infr. de solut. l. mulier*, *ad Trebell. l. ult. C. ad Macedon.* Sibi namque imputare debet, qui maluit habere pretium quam rem ipsam, ut contingit in eo qui, post diem lege commissoria præstitutam, maluit pretium quam legem commissoriam exercere; *l. lege*, §. ult. & *l. seq. de leg. commissor.*

§. petitio.

PEtitio hereditatis est actio mixta, tam in rem, quam in personam: in rem quatenus est rei persecutoria, persequitur hereditatem, res universas hereditatis, inde nomen petitio, quia petitio proprie dicitur quæ est in rem actio; *l. actio in persona, de oblig.* & *act. l. pecunie* 178. §. *actionis, de V. S. in personam*, quia in ea veniunt condemnationes, & præstations personales, puta nominum, quæ a debitoribus hereditariis exacta sunt, & pretii redacti ex venditione rerum hereditiarum, ex h. §. & *l. hereditatis*, *C. h. tit. petitio hereditatis* est actio mixta, tam in rem, quam in personam, in eo tamen magis spectatur ut personalis quam ut realis, quod non submovetur præscriptione longi temporis, id est decem vel viginti annorum, ut ceteræ speciales in rem actiones; *d. l. t. hereditatis*, *C. h. tit. l. per. C. in quib. caus. cess. long. temp. prescr. sed tantum præscriptione 30. annorum*; *l. ult. C. h. tit.*

§. *hoc senatusconsultum.*

PEtitio hereditatis hoc diffat ab actione familiæ erciscundæ, quod in petitio ne hereditatis agitur de dominio & proprietate hereditatis, qui petit hereditatem intendit se heredem esse, & vindicat hereditatem aduersus eum qui pro herede vel pro possessore possidet; *l. regulariter*, *supr. h. tit. l. cogi*, *C. h. tit. in actione familiæ erciscundæ* non agitur de proprietate inter coheredes, sed de hereditate dividenda inter coheredes, qui se fatentur esse coheredes; *l. qui familiæ*, *l. fundus qui dotis*, *l. si quid*, *infr. famil. ercisc. l. 1. §. 2. vers. etsi possessor*, *si pars hereditat. pet.* Tamen hoc commune est inter petitionem hereditatis, & actionem familiæ erciscundæ, quod hoc senatusconsultum, licet de petitione hereditatis tantum locutum sit, ut constat ex verbis SC. *l. item veniunt*, §. *prater hac*, *supr. h. tit.* etiam in familiæ erciscundæ judicio locum habet, id est judicio petitionis hereditatis agi potest, ut res petita si forte communis sit inter coheredes dividatur. Nam absurdum sit, ut ea quæ peti possunt ex hoc senatusconsulto judicio petitionis hereditatis, soluta quæstione proprietatis dividi non possint eodem judicio, nec enim cogendus est quisquam manere in commune; *l. ult. C. commun. divid.* noui magis quam ad communionem compelli; *l. si*

l. si non sortem, §. si centum, de condic. indebit. propter discordias, quas materia, id est causa communionis, excitare solet; l. in re communi, de servit. urban. pred. l. cum pater, §. dulcissimis, de legat. 2. Hoc etiam commune est inter petitionem hereditatis, & actionem familie erescundae, quod in judicio familie erescundae sicut in petitione hereditatis veniunt condemnations & praestationes personales. In judicio familie erescundae & communi dividendo, si res commode dividi non possit, iudex potest eam in solidum adjudicare uni ex coheredibus vel confortibus, & eum condemnare alteri in certam quantitatem pecuniae, quanti pars est; l. si familia 55. infr. famil. eresc. l. cum in fundo, §. si fundus, de jur. dot. §. + 5. vers. quod si commode, inst. de offic. judic. Hoc interest inter utramque actionem, quod debitorum nomina veniunt in petitione hereditatis, tamen non veniunt in judicio familie erescundae, quia nomina ipso jure divisa sunt; l. + 2. in pr. l. fundus qui, §. ult. famil. eresc. Et † Corrig. l. res usucaptæ ab herede veniunt in judicio familie erescundae; l. veniunt, eod. 2. §. ult. Et it. non autem in hereditatis petitione; l. & non tantum, §. quod si pro em- adde l. 25. §. ptore, supr. h. tit. l. cod. tit.

§. ult.

IN petitione hereditatis veniunt fructus omnes ex hereditate percepti, quia fructus augent hereditatem, sive ante sive post aditam hereditatem percepti sint: hereditas est nomen juris, augmentum & diminutionem recipit; l. item veniunt, §. item non solum, supr. h. tit. in petitione hereditatis etiam veniunt partus ovium & pecorum, partus enim ovium & pecorum augent hereditatem, ex h. §. quia sunt in fructu.

L. 26.

IN petitione hereditatis veniunt, non solum fructus rerum hereditiarum & partus ovium & pecorum, quasi augmenta hereditatis, sed etiam partus partuum, quia partus partuum, veniunt in petitione hereditatis, quasi augmenta hereditatis, quoniam augent hereditatem.

L. 27. in pr.

IN petitione hereditatis veniunt, non solum fructus praediorum, sed etiam fructus pecorum & ovium; l. prox. supr. l. sed & si lege, §. ult. supr. h. tit. nec non partus ancillarum & partus partuum, quia in petitione hereditatis veniunt non quasi fructus, sed quasi augmenta & accessiones hereditatis. Ratio dubitandi erat, quod partus ancillarum non sunt in fructu, partus ancillarum non veniunt in petitione hereditatis quasi accessiones praediorum, propter dignitatem hominis; l. justissime, infr. de edil. edit. partus ancillarum non sunt in fructu, nec pertinent ad fructuarium, neque enim homo homini potest esse in fructu, cum rerum natura omnes fructus hominum gratia comparaverit; l. vetus, infr. de usufruct. l. in pecudum, de usur. Alia ratione etiam, quam attingit Ulpianus hic, partus ancillarum non censentur in fructibus, quia non temere, id est facile, ancillæ ejus rei causa comparantur ut pariant, sed ut serviant, augent tamen hereditatem, non ut fructus, sed ut augmenta & accessiones, partus ancillarum veniunt in petitione hereditatis, cum fiant hereditarii, & possessor, conventus petitione hereditatis, tenetur eos restituere sive eos possideat, vel post petitam hereditatem dolo desit possidere, ex hoc §. quia qui dolo desit possidere pro possessore habetur; d. l. sed & si lege, §. proinde. Partus ancillarum in fructu quidem non sunt, sed non eo minus sunt hereditarii, accessiones & augmenta hereditatis, adeoque etiam appellatione causæ, id est causæ hereditatis, continentur; l. item veniunt, §. item non solum, vers.

Tom. VIII.

Q

fructus, supr. b. tit. l. *præterea*, infr. *de rei vindicat.* Lex ait temere, id est facile, ut in l. *illud*, infr. b. tit. nemo debet temere, id est facile, *jus suum indefensum relinquere*; Cornel. Nepos in vit. Pompon. Attici: *Nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet.* Plaut. in Bacchid. *Rapidus fluvius est hic, non hac temere transiri potest.*

§. sed & pensiones.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus ex hereditate percepti, etiam pensiones ex locatione prædiorum urbanorum, id est ædium perceptæ, licet ex lupanario, ex b. §. nam, ut subjungitur, in multorum honestorum viorum prædiis lupanaria exercentur, id est exerceri solent in conductis illorum ædibus, de quo Balsamo in can. 9. syn. 6. in Trull. In petitione hereditatis veniunt fructus inhonesto percepti, ne honesta interpretatio non honesto quaestu lucrum possessori faciat; l. *si possessor*, infr. b. tit. Honesta interpretatio non debet inhonesto quaestu lucrum adferre possessori, quia ex SC. de petitione hereditatis, omne lucrum auferendum est possessori cuilibet; l. seq. b. tit. Neque pugnat, quod bonæ fidei judicium nullam recipit præstationem, quæ contra bonos mores desideretur; l. *generaliter*, infr. *de usur.* quia nihil fit contra bonos mores, cum turpe lucrum eripitur possessori, cum possessor sustineat pœnam proprii delicti; l. i. §. *plane, de tutel.* & *rat. difrah.*

L. 28.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus ex hereditate percepti, si extant, sive a bonæ fidei possessore, sive a prædone percepti sint, quia ex hoc SC. omne lucrum auferendum est utriusque possessori. Bonæ fidei possessor tenetur fructus extantes restituere, quia tenetur quatenus locupletior factus est; l. *sed & si lege*, §. *consuluit*, supr. l. *Julianus*, infr. b. tit. idem est in vindicatione, seu speciali in rem actione, fructus extantes etiam a bonæ fidei possessore percepti restituuntur; l. *certum*, C. *de rei vindicat.*

L. 29.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus ex hereditate percepti, & quæ vice fructuum sunt, puta pensiones ædium, vel mercedes locationis prædiorum rusticorum, ex b. l. & l. *ancillarum*, §. *sed & pensiones*, supr. b. tit. nec non operæ servorum, id est mercedes ex operis servorum quæ locari solent, item vecturæ navium & jumentorum, ex b. l. & l. *si navis*, infr. *de rei vindic.* l. *si urbana, de condit. indebit.* Et usuræ pecuniae fœnoris; l. i. C. h. tit. Neque obstat, quod pensiones vel mercedes prædiorum urbanorum & rusticorum videntur non esse loco fructuum, quin magis videntur provenire ex industria & negotiatione hominis, quam ex rebus ipsis hereditariis, pensiones ædium & vecturæ navium non natura, sed jure ex conventione percipiuntur; d. l. *si navis*, quia pensiones ædium & mercedes locationis prædiorum ex hereditate percipi videntur, quatenus percipiuntur occasione hereditatis, nec sine hereditate percipiuntur.

L. 30.

IN petitione hereditatis veniunt fructus & usuræ, quæ sunt vice fructuum; l. i. C. h. tit. si possessor hereditatis pecuniam hereditariam fœnori collocaverit, & usuras exegerit, quæsumus est, an teneretur præstare sortem? Julian-

nus existimabat, actorem, qui agebat petitione hereditatis, eligere debere an sortem tantum, an sortem & usuras velit agnoscere cum periculo nominum, id est suscipiendo in se periculum nominum, quia possessor hereditatis suo periculo pecuniam collocavit, ne otiosa esset apud se, & verus heres, qui agit petitione hereditatis, non potest utrumque petere, & sortem & usuras, nisi periculum nominum in se recipiat, ne usuras percipiat nominum contractorum alieno periculo. Paulus sententiam Juliani reprehendit in bona fidei possessore, quia bona fidei possessor ex senatusconsulto non tenetur, nisi quatenus locupletior factus est. Et si Juliani sententia locus esset, bona fidei possessor posset teneri ultra quam locupletior factus esset: quid enim si actor pecuniam, id est sortem eligeret, quae servari non posset, propter inopiam debitoris sc. Ergo sententia Juliani potest esse locus contra prædonem, non contra bona fidei possessorem: itaque Paulus recte dicit, bona fidei possessorem hereditatis, qui pecuniam hereditariam collocavit, conventum petitione hereditatis, teneri tantum praestare sortem, & usuras quas percepit, quia tenetur tantum quatenus locupletior factus est. Et si nomina ex parte tantum exegerit, teneri cedere id quod debetur periculo petitoris, ut ait *lex*, & cedendo liberari, quia qui tenetur, quod habet actionem, liberatur cedendo actionibus suis; *l. quod in diem, §. ult. l. item veniunt, §. ait senatus 17. supr. h. tit. l. quod debetur, de pecul.*

L. 31.

Si possessor hereditatis quod debetur solverit creditoribus hereditariis, petitior hereditatis, id est verus heres, idemque debitor ipso jure non liberatur, sed per exceptionem. Si enim petitior hereditatis, qui vicit judicio petitionis hereditatis, conveniatur a creditoribus hereditariis, tuebitur se exceptione dolii, do-
lo enim facit qui bis idem petit, improbus est qui vult iterum consequi quod accepit; *l. si quis dolo, infr. de re judic.* Si possessor hereditatis quod debetur solverit creditoribus hereditariis, ipso jure non liberat petitorem hereditatis, quia suo nomine solvit, quod quis suo nomine solvit non debitoris, debitorem + non liberat, ut *hic & l. Papinianus, infr. mandat.* quia habet conditionem indebiti; *l. si pena, l. in summa, de condic. indebit. l. 5. C. eod. l. cum quis, §. de peculio, de solut.* Tamen solutum potest reputare seu imputare petitori hereditatis, & in restituenda hereditate deducere ex hereditate, & eo minus restituere, ut *bis, & l. de hereditate, C. h. tit.* & Julianus dicebat, possessorem hereditatis solutum non aliter imputare vero heredi, quam si caveat se petitorem defensum iri. Sed Paulus ait, Julianum de solo prædone sensisse, ut caveret petitori se petitorem defensum iri. Sed bona fidei possessorem, qui solvit creditoribus hereditariis, quod solvit reputare petitori hereditatis, etiam sine cautione, quia in eo quod solvit non videtur locupletior factus, nisi solverit de pecunia hereditaria, hoc casu videtur locupletior factus, quia habet conditionem indebiti. Rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad rem consequendam; *l. rem in bonis, de adquir. rer. dom. l. is qui actionem, de R. J. finge eum dum se heredem putat solvisse suo nomine.* Verum si possessor hereditatis solverit nomine hereditario, hoc casu verus heres ipso jure liberatur, non per exceptionem, & nulla condicō est ab eo, licet aliis solverit, quam qui debuit; *l. repetitio, de condic. indebit. l. de hereditate, C. h. tit. l. pure, §. pen. de dol. & met. except.* Certe si possessor hereditatis solverit heredis nomine, sive bona fidei possessor fuerit sive prædo, & sive ex pecunia sua solverit sive ex hereditaria, heres ipso jure, etiam invitus & igno-
rans, liberatur; *l. ult. §. fin autem, C. h. tit. l. solvendo, de negot. gest. l. solutione, de solut.*

§. sed si ipsi.

Si possessor hereditatis quod debet solverit creditoribus hereditariis , solutum potest reputare seu imputare petitori hereditatis , id est deducere ex hereditate ; §. prox. supr. b. tit. Et hoc sive sit bona fidei possessor , sive praedo , id est malæ fidei possessor , quod si praedo sibi solvat quod sibi debebatur , maxime quod natura debebatur , id est quod natura tantum debebatur , hoc deducere ex hereditate non potest , id est servare per retentionem , cum nec bona fidei possessor videri possit sibi solvisse a quo hereditas evincitur ; l. Stichum , §. si creditor , infr. de solut. Praedo , seu malæ fidei possessor , non potest deducere , id est retinere , ex hereditate quod sibi solvit , nisi petitoris interdit debitum esse solutum , forte propter poenam adjectam stipulationi , si ad diem pecunia non solveretur , nam & poena promitti & committi potest ob non solutam pecuniam , etiam quæ naturaliter tantum debeatur , & quæ nulla actione exigi possit ; l. nuda pollicitatione , C. de contrab. & commit. stipulat. l. 2. §. ult. infr. de eo quod cert. loc. item si pecunia debeatur sub pignoribus aut fidejussoribus , ut in d. §. ult. praedo non potest deducere quod sibi defunctus debuit , sed restituta hereditate habet integrum fortis petitionem , non usurarum. Justus autem possessor , id est bona fidei possessor hereditatis , sine dubio deducit quod sibi debetur , ex hoc §. in fin. quia sibi solvere potuit ; Cujac. 15. obs. 12.

§. sicut autem.

ETiam malæ fidei possessor sumptum , quem fecit in rebus hereditariis , deducit , puta sumptum necessarium quem fecit , fructum querendorum , cogendorum , conservandorum gratia ; l. si a domino , §. ult. & trib. ll. seqq. infr. b. tit. fructus non intelliguntur nisi deductis sumptibus ; l. quod in fructus , de usur. Immo & sumptum necessarium vel utilem rerum conservandarum aut meliorandarum gratia ; dd. ll. Malæ fidei possessor si in rebus hereditariis sumptum necessarium omisit , id est sumptum facere debuit , nec fecit , hujus culpa seu negligentiae rationem reddere debet , ut de herede rogato restituere hereditatem scriptum est ; l. mulier , §. sed enim , infr. ad Trebell. Bonæ fidei possessor vero ob sumptus omissos in rebus hereditariis , non tenetur de culpa , quia nulli querelæ subjectus est , qui ante petitam hereditatem , quasi rem sumam negligere se putavit ; l. sed & si lege , §. consuluit , & seq. supr. b. tit. nulla culpa exigenda est a quoquam in rerum ipsius administratione ; l. etiam , §. i. infr. solut. matrimon. post litem contestatam , qui erat bona fidei possessor ab initio , tenetur de sumptibus omissis culpa sua , quia post litem contestatam & ipse praedo est , id est pro prædone habetur , ex hoc. §. Post litem contestatam omnes possessores pares sunt , id est prædones ; l. sed et si lege , §. si ante , supr. b. tit. l. i. & 2. C. eod.

§. illud plane.

Praedoni non imputatur quod non convenerit debitores hereditarios , ita ut tempore , id est præscriptione temporis , liberati sint , vel desierint esse solvendo , cum actionem non habuerit , ex b. §. Prædoni nihil est quod imputetur cur non egerit , quia non potuit agere etiam si vellet ; l. cum quidam , §. si pupillo , de usur. l. + ait prætor , §. haec autem , ex quib. caus. major. l. ult. de leg. commissor. quæ est ratio cur tutor , qui finita tutela per errorem administrationem retinuit , non præstat periculum nominum post pubertatem , cum actionem inferre , id est exercere , non potuerit ; l. tutores , in pr. infr. de adm. tutor.

Corrig. item
ait prætor ,
& v. si facit.

tutor. Nec potest imputari prædoni cur non petierit curatorem bonis dari, cuius est exercere actiones tempore perituras, quia, ut recte notat Accursius, eset sibi contrarius prædo, si & se heredem diceret & curatorem bonis dari peteret, qui non datur bonis, nisi absente & indefenso domino, ut absentis nomine exerceat actiones tempore perituras; l. 2. de curator. bon. dand. l. creditore, de reb. aut. jud. possid.

§. quod autem.

Possessor hereditatis tam bonæ fidei quam prædo, quod ei solutum est a debitoribus hereditariis, vero heredi restituere debet, quia tenetur petitione hereditatis quatenus locupletior factus est; l. sed & si lege, §. consuluit, l. Julianus, supr. h. tit. & lucrum omne possessori eripiendum ex hoc SC. l. post senatusconsultum, supr. h. tit. & eo restituto, debitores ipso jure liberantur, ex h. §. & d. l. sed et si lege, §. t. 17. vers. si minori, l. qui hominem, §. si prædo, de solut. quia perinde est ac si ab initio solutum esset vero creditori, vero heredi, & res in eum casum recidit, a quo incipere potuit. Interim antequam possessor hereditatis quod solutum est restituat vero heredi, tenetur debitoribus hereditariis solutum reddere, solutio enim, quæ non parit liberationem, quæ non liberat debitorem, parit condictionem indebiti; l. t. cum is, §. 1. de condict. indebit. l. cum quis, de solut.

L. 32.

REs adquisitæ interim per servum hereditarum etiam apud bonæ fidei possessorem, id est antequam judicio petitionis hereditatis evincatur hereditas, veniunt in petitione & restitutione hereditatis, sive hereditas petatur simpliciter ab intestato petita bonorum possessione unde liberi, vel unde legitimi, vel per querelam inofficiosi testamenti, quia adquisita per servum hereditarium non adquiruntur bona fidei possessori, sed vero heredi: & hoc est quod voluit Paulus his verbis: Cum interim in bonis essent heredis. Verus heres dicitur spatio exitu, qui hereditatem evicerit, vel ab intestato vel per querelam inofficiosa, rescisso testamento, ut interpretatur Joannes hoc loco.

L. 33.

Per servum hereditarum adquisita interim apud bonæ fidei possessorem, veniunt in petitione hereditatis, & vero heredi restituuntur, nisi ex re heredis scripti adquisita sint. Quod servus alienus adquirit, sive ex re bona fidei possessoris, sive ex operis suis, adquirit bona fidei possessori, nam ut operæ ex re ejus, cui servit, quodammodo habentur; l. qui bona fidei, de adquir. rer. domin.

§. Julianus.

Si possessor hereditatis, malæ fidei sc. servum hereditarum non necessarium hereditati distraxerit, conventus petitione hereditatis, pretium tantum acceptum restituet, ei enim imputandum esset, si non distraxisset. Quod de malæ fidei possessore tantum intelligentum esse ex eo constat, quod bona fidei possessor, qui servum hereditarum vendidit, indistincte tantum præstat pretium, cum rem suam se tractare crediderit; l. sed & si lege, §. consuluit, & seq. supr. h. tit. Quod si malæ fidei possessor servum necessarium hereditati distraxerit, si quidem vivit, ipsum præstabit, si quo modo illum redimere possit, aut quanti actor in litem juravent si hominem ipsum restituere non possit; l. item

veniunt, §. ult. l. Sed & si lege, §. hac verba, supr. h. tit. Quod si servus venditus decesserit, tum malæ fidei possessor restituet pretium acceptum, quia judex, qui cognoscit de petitione hereditatis, pati non debet malæ fidei possessorum pretium, quod apud eum est, lucrifacere, licet servus decesserit apud emptorem, ex h. §. quia servus quoad eum pro vivo habetur, ex quo pretium venditionis est apud eum: omne lucrum ex aliena hereditate, etiam bonæ fidei possessori eripiendum est; *l. post SC. supr. h. tit.*

L. 34.

Filiam. militis hereditas ex testamento peti potest ab herede scripto actio ne in rem ex senatusconsulto de petitione hereditatis, ex h. l. nimirum si filius. miles testatus sit de castrensi peculio, non de ceteris bonis adventitiis, quia filius. miles potest testari de castrensi peculio, quia in eo pro patref. haberetur; *l. i. & z. infra, de castrensi pecul. l. ult. C. de inoff. test. filius. miles potest habere heredem ex testamento in castrensi peculio, non in ceteris bonis adventitiis.*

§. si servus.

Si servus vel filius. res hereditarias teneat, a patre dominove hereditas peti potest, quia habet facultatem rerum restituendarum, ex h. §. Et hac ratione si tabulae sint penes servum, dominus potest conveniri interdicto de tabulis exhibendis, quia earum exhibendarum facultatem habet; *l. locum, §. si penes, de tab. exhib.* Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis, cum sit actio in rem, datur tantum contra possesseum; *l. regulariter, & passim, h. tit.* Sed hoc casu si filius. vel servus res hereditarias teneat, petitio hereditatis datur in patrem vel dominum, quia per filium vel servum possesso patri vel domino adquiritur; *l. i. §. item adquirimus, l. 4. infr. de adqu. possess.* & statim actio datur in patrem vel dominum, quasi possesseum. Quod si pretium rerum hereditiarum distractarum sit in peculio servi, dominus potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, ex h. §. Ut quis petitione hereditatis conveniri possit, sufficit illum esse juris possesseum; *l. nec ullam, §. ult. supr. h. tit.* quia habet actionem venditi ob pretium rerum hereditiarum, quod ei etiam invito & ignorantि per servum adquiritur; *l. servus vetante, de V. O. Cujac. 13. obs. 8.*

L. 35.

Si servus, qui res hereditarias tenebat, eas distraxerit, etiam si nondum pretium rerum venditarum consecutus sit, dominus potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, quia habet actionem ex vendito ob pretium non solutum, quæ domino etiam invito & ignorantि per servum adquiritur; *l. servus vetante, de V. O.*

L. 36.

Si servus vel filius. qui res hereditarias possidebat, eas distraxerit, & pretium sit penes dominum vel patrem, dominus vel pater tenetur petitione hereditatis, quia rem possidere videtur, qui habet pretium redactum ex venditione rei. Et si conveniatur petitione hereditatis servo vel filio mortuo, vel servo manumisso, vel filio emancipato, queritur an intra annum convenientius sit a die mortis, manumissionis, vel emancipationis, & an conventus possit deducere quod sibi debetur? Ratio dubitandi erat, quod mortuo servo vel filio. actio de peculio in dominum vel patrem anno finitur; *tit. quand. act. de pecul.*

cul. annal. est, & dominus vel pater non tenetur ex contractu servi , vel filii, nisi deducto eo quod sibi debetur ; *l. 5. §. ult. de pecul.* Et Paulus ex Juliano & Proculo respondit , actionem perpetuam in rem petitione hereditatis dari in dominum vel patrem , nec in ea deduci quod ipsi domino vel patri debetur , quia non agitur actione de peculio , quæ est annalis , & in qua fit hæc deductio , sed actione universalis in rem petitione hereditatis , quæ est perpetua, & in qua nulla fit deductio ejus quod debetur patri vel domino . Et petitio hereditatis datur in patrem vel dominum , etiam si servus vel filius. habeat penes se pretium rerum hereditiarum distractarum , quia per filium vel servum possessio statim adquiritur patri vel domino ; *l. 1. §. item adquirimus* , *l. 4. de adquir. possess.* Et pater vel dominus possidere intelligitur , licet filius. vel servus teneat. Quod si pater conveniatur petitione hereditatis eo nomine , quod servus ejus debitor sit hereditatis ex causa peculiari , pater vel dominus non tenetur in amplius , quam si ageretur de peculio , id est petitio hereditatis , quæ est actio in rem , assumit naturam actionis de peculio , quæ est actio in personam : ex contractu filii. vel servi , in patrem , vel dominum datur tantum quatenus est in peculio , & finitur anno . Quod si filius. vel servus pecuniam perceptam ex venditione rerum hereditiarum consumperit , petitio hereditatis datur in patrem vel dominum , si ex peculio filii vel servi solvi potest , id est resarciri , quod pater vel dominus cogetur præstare petitione hereditatis , atque ita petitio hereditatis hoc casu assumit naturam actionis de peculio ; *l. si eum. §. qui injuriarum , si quis cauit. in judic. sif.*

§. sed & a filios familias.

Regulariter petitio hereditatis datur adversus possessorem ; *l. regulariter* , & seq. supr. b. tit. Petitio hereditatis datur etiam contra filium. licet res tantum teneat , id est naturaliter & de facto tantum possideat , quia restituendi habet facultatem . Sicut actio ad exhibendum , quæ est præparatoria vindicationis , datur adversus quemlibet possessorem , non solum qui civiliter , sed & qui naturaliter possidet ; *l. 3. §. ult. & l. seq. infr. ad exhibend.* Petitio hereditatis datur in filium. qui naturaliter possidet , quia filius. ex omnibus pene causis & contractibus tamquam pater. obligatur ; *l. filius. 39. infr. de oblig.* & act. Multo magis petitio hereditatis datur in filium. qui cum esset pater. & sui juris , & possideret hereditatem , adrogandum se dedit , quia adrogatio non valet in fraudem veri heredis , quasi fraudulenta alienatio sui ipsius , judicii mutandi causa .

§. si possessor.

SI possessor hereditatis servum hereditarium occiderit , tenetur petitione hereditatis præstare rei aestimationem vel actione legis Aquiliae de damno iuria dato , quæ actio est plenior , quia in ea aestimatio fit quanti plurimi servus eo anno fuit retrosum computato ; *l. 2. §. quasitum, de privat. delict.* Plane actor debet eligere utrum agat petitione hereditatis , an actione legis Aquiliae , & electa petitione hereditatis debet cavere se non asturum actione legis Aquiliae , quod satis fruitorum videtur , quia ubi duas competunt actiones , una electa , alia consumitur ; *l. quod t in herede, §. eligere, de tribut. act.* Porro hæc electio locum habet si ante aditam hereditatem servus hereditarius occisus sit , nam si post aditam hereditatem , non potest eo nomine petitio hereditatis competere , quia adita hereditas , definit esse hereditas , & fit patrimonium heredis . Et servus , qui erat hereditarius , effectus est proprius heredis , & actio de servo occiso ipsius propria effecta est , tamquam dominii cuiuslibet , non heredis , id est

actio legis Aquiliæ , quæ competit soli domino ; *l. liber homo* , §. si servus hereditarius , & passim , infr. ad leg. Aquil. In petitione hereditatis non veniunt actiones quæstæ heredi post aditam hereditatem , puta si possessor hereditatis post aditam hereditatem servum hereditarium occiderit , ab eo hereditas peti non potest , id est non potest conveniri petitione hereditatis , quia actio propria heredis effecta est aditione hereditatis , non a defuncto aut hereditate accepta .

§. si prædo .

Si prædo seu malæ fidei possessor hereditatis dolo desierit possidere , puta rem hereditariam pluris distraxerit quam valeret , & res perierit apud emptorem suo fato , suo casu , eo modo quo esset peritura si eadem causa possessionis mansisset , si spectemus verba SC. melioris est conditionis , quam bonæ fidei possessor , quia prædo si dolo desierit possidere , ex verbis SC. ita condemnatur ac si possideret , ex h. §. C' l. item veniunt , §. 6. vers. item eos qui bona , supr. h. tit. Et si prædo possideret rem hereditariam , & ea hodie periret naturali interitu , liberaretur præstanto petitori verum pretium ; *d. l. item veniunt* , §. ult. Et melioris esset conditionis prædo , quam bonæ fidei possessor , qui rem hereditariam pluris distraxit , qui totum pretium acceptum restituere tenetur , quia ex senatusconsulto omne lucrum eripiendum est possessori ; *l. post senatusconsultum* , supr. h. tit. sed quia ex mente & sententia senatusconsulti non debet melioris conditionis esse prædo quam bonæ fidei possessor , & hic causus , quo res pluris a prædone vendita interiit , non est adjectus , supplendus est , ut teneatur totum pretium quod accepit restituere , ne sit melioris conditionis , quam bonæ fidei possessor ; *l. non solum 13. infr. de noxal. act.* Itaque electio est actoris aut verum pretium petere , aut totum pretium venditionis , ne prædo lucretur aliquid , ne mala fides proficit venditori .

§. quo tempore .

Bonæ fidei possessor tenetur petitione hereditatis tantum quatenus locupletior factus est ; *l. sed C' si lege* , §. consultuit. *l. Julianus* , supr. h. tit. sed cum quæritur an bonæ fidei possessor locupletior factus sit , spectandum est tempus rei judicatae , ex h. §. quia in bonæ fidei judiciis , quale est petitio hereditatis ex constitutione Justiniani *l. ult. C. h. tit.* cum quæritur de ineunda rei aestimatione , spectandum est tempus rei judicatae ; *l. 3. §. 2. infr. commodat.* In contractibus strictis spectatur tempus litis contestatae ; *l. vimum* , de reb. cred. *l. 3. §. in hac* , *commodat. l. ult. de condic.* † *triic. l. hominem* , *mandat. l. fundum* , de novat. Neque obstat quod post litem contestatam omnes possessores pares sunt , id est prædones ; *d. l. sed et si lege* , §. si ante , ex quo arguitur , cum quæritur de bonæ fidei possesso an factus sit locupletior , tempus litis contestatae inspicendum esse , non rei judicatae . Bonæ fidei possessor tenetur quatenus locupletior factus invenitur tempore rei judicatae , quia omne lucrum auferendum est etiam bonæ fidei possessori ; *l. post SC.* supr. h. tit. cum quæritur itaque an locupletior factus sit bonæ fidei possessor , totum illud tempus spectandum est , quod post litem contestatam fecutum est , usque ad rem judicatam , ne forte aliquod lucrum maneat penes possessorum .

§. fructus .

IN petitione hereditatis veniunt res hereditariæ , & fructus percepti ex hereditate , quia fructus augent hereditatem ; *l. item veniunt* , §. item non solum , *l. ancillarum* , *l. post senatusconsultum* , supr. h. tit. *l. 1. C' 2. C. eod. nimi-*

nimirum fructus extantes adhuc, nec consumpti aut usucapti, vindicantur etiam a bonæ fidei possessore; *l. certum, C. de rei vindicat. l. 2. C. de fructibus, Or. lit. expens. §. t 2. inst. de offic. judic.* Fructus restituuntur prius deductis sumptibus necessariis factis fructuum quærendorum gratia, quia fructus ipso jure minuuntur sumptibus, fructus non intelliguntur nisi deductis sumptibus; *l. quod in fructus, de usur. l. idemque, §. t idem Labeo, mandat. l. fructus, solut. matrimon.* Et nullus casus intervenire potest, qui hoc genus deductionis impediat; *l. fundus qui, famil. ercisc. l. 4. de oper. serv. l. pen. Or. ult. de impens. in res dotal. fact.* Et hoc naturalis ratio expostulat, non solum in bona fidei possessoribus, sed etiam in prædonibus, ex h. §. quia naturalis ratio exigit, ut sumptus deducantur e fructibus, sine quibus non essent proventuri, & ratio illa naturalis valet, tam in prædone, quam in bona fidei possessore.

L. 37.

Bonæ fidei possessor sumptus necessarios factos fructuum quærendorum gratia deducit in restitutione hereditatis, etiam si nihil fructuum perceperit, ex h. *l.* Ratio dubitandi erat, quod sumptus deducendi sunt e fructibus; *l. quod in fructus, de usur.* ergo nullis perceptis fructibus non videtur locus esse deductioni sumptuum, ne hereditas exhauriatur deductione inanum sumptuum. Sed bona fidei possessor hereditatis necessarios sumptus deducit, etiam si fructus non provenerint, naturali ratione, ne prædia inculra relinquantur metu amittendorum sumptuum, propter incertum eventum fructuum; *arg. l. si ea lege, C. de usur.* ob hanc causam in *l. fundus qui, infr. famil. ercisc.* dicitur nullum casum intervenire posse, qui hoc genus deductionis impediat.

L. 38.

IN petitione hereditatis, inspecto stricto jure, bona fidei possessor hoc distat a prædone, quod bona fidei possessor imputat, id est reputat actori, & deducit ex hereditate restituenda sumptus necessarios & utiles, prædo autem non imputat, quia de se queri debet, qui sciens in alienam rem impendit, quia impensas donasse videtur; *l. si servus, §. si olivam, infr. ad leg. Aquil.* sed benignius est etiam in malæ fidei possessore haberi rationem sumptuum, id est malæ fidei possessorem repetere sumptus necessarios & utiles factos in aliena hereditate, ne petitor ex aliena jactura & damno possessoris lucrum faciat, & sumptus repetit non per actionem, sed per retentionem officio judicis; *l. ult. infr. h. tit.* ita ut non desideretur exceptio doli mali, id est ut servet impensas etiam non opposita exceptione doli mali, quia exceptio doli inest omnibus bona fidei judiciis; *l. si in area, de condic. indebit. l. in hoc judicium, §. 1. commun. divid. l. sed Or. si. ideo, solut. matrimon. l. hujusmodi, §. qui servum, de legat. t 1.* id est tacite inest, etiam si non opponatur, omnibus bona fidei judiciis, inter quaæ ante constitutionem Justiniani petitio hereditatis censebatur, licet quibusdam dubitantibus, quod sui natura esset in rem actio; *l. ult. C. h. tit. §. actionum inst. de actionib.* Malæ fidei possessor sumptus in re aliena factos non repetit, præter necessarios, sumptus utiles omnino non repetit, sed ei dumtaxat permittitur eos tollere, dummodo id fiat sine detimento rei, in qua facti sunt; *l. Julianus, l. sumptus, infr. de rei vindicat. l. domum, C. eod.* Plane bona fidei possessor hoc distat a prædone, quod bona fidei possessor omnino sumptus deducit, licet res non extet, in qua facti sunt, prædo autem non aliter, quam si res melior facta sit, ex h. *l. Or. l.) bona fide, de noxal. act.* Quod scriptum est, bona fidei possessor sumptus repetere etiam si res non extet, valde suspectum est irreplisse.

ex glossemate inepti interpretis, quia bona fidei possessor non repetit sumptus in re aliena factos, nisi res pretiosior facta sit; *l. in fundo, de rei vindicat.* Prædo repetit sumptus necessarios, non quidem per actionem, sed per retentionem officio judicis, sive omnino sumptus non repetit; *l. i. C. de infant. expos.* Mitius agitur cum prædone, quam cum fure, quia prædo palam delinquit, & ut errans excusatur; *l. ult. de rit. nuptiar.* sive clam furatur, & facilius delinquit, & ideo coercendus est, ne audacius pecet. Quilibet negotiorum gestor, qui in alienam rem impendit, quamvis sui commodi causa ad alienum negotium accesserit, sumptus repetit actione negotiorum gestorum; *l. si pupilli, §. sed & si quis negotia, de negot. gest.* immo qui ab initio utiliter negotium gessit, puta qui insulam fulsit, vel servum agrum curavit, quamvis postea res perierit, insula exusta sit, vel servus obierit, habet actionem negotiorum gestorum; *l. sed an ulro, §. i. eod. tit.*

L. 39.

ETiam mala fidei possessor repetit sumptus necessarios & utiles in aliena hereditate factos, non per actionem, sed per retentionem officio judicis; *l. prox. supr.* facilius datur retentio, quam actio. Necessariæ & utiles impensæ sunt, veluti quæ sunt ædificiorum reficiendorum gratia, aut in novalia, id est novalia instituendi causa. Novalis est ager, qui e silva de novo excolitur; *l. ult. in fin. de term. mot.* *l. silva cedua, §. novalis, de V.S.* Virgil. eclog. I. *Impius hec tam culta novalia miles habebit*, aut cum obnoxam servi, litis, id est damni, æstimatio præstatur, ne noxæ dedatur, ex h. l. & l. prætor ait, *§. his verbis, de reb. auctor. judic. poss.*

§. videamus.

BONÆ fidei possessor non modo sumptus necessarios, & utiles, sed etiam voluptuarios repetit, non per actionem, sed per retentionem opposita exceptione doli, ne petitor hereditatis ex aliena jactura locupletior fiat, quæ ratio adfertur in *l. si a domino, §. ult. supr. b. tit.* Mala fidei possessor impensas voluptuarias non repetit, quia non debuit in alienam rem supervacuas impensas facere, tamen impensas tollere potest, si fieri possit sine detimento rei. Et hoc probatur maxime in mala fidei possesso, qui ab initio bona fidei emptor fuit, & postea ædificavit in alieno solo, sciens rem esse alienam, non servat impensas per exceptionem doli, sed hoc tantum ei conceditur, ut tollat ædificium quod posuit, si fieri possit sine detimento rei; *l. Julianus, infr. de rei vindic. l. domum, C. eod.* Impensæ aliae sunt necessariæ, aliae utiles, aliae voluptuariæ, de quibus in *l. impensæ, de V.S. l. i. l. impensæ, & pas-* sim, *infr. de impens. in res dot. fact.* Quod dixi prædoni concedi, ut tollat impensas voluptuarias sine detimento fundi, ita intelligi debet, nisi paratus sit dominus tantum præstare, quantum abrasis illis haberit ab alio posset, ne malitiis indulgeatur, si permittatur ei tollere, nihil latus nisi ut officiat; *l. in fundo, de rei vindicat.*

L. 40.

ETSI dici soleat, post litem contestatam omnes possessores pares esse, id est prædones; *l. sed & si lege, §. si ante, supr. b. tit.* quia per litis contestationem & productionem instrumentorum litis intelligent, vel intelligere licet, se possidere rem alienam, quæ est ratio cur ex oratione D. Adriani in petitione hereditatis post acceptum judicium, id est litem contestatam, id omne actori præstatur, quod hahiturus esset, si eo tempore, quo petiit, hereditas restituta esset.

èſſet . Tamen interdum conditio ejus , qui fuit bona fidei poffeffor ab initio , & lite confeftata cœpit eſſe malæ fidei poffeffor , melior eſt quam prædonis ab initio , quid enim ſi poſt litem confeftatam mancipia , jumenta , aut pecora hereditaria , ſuo fato perierint ? bona fidei poffeffor ab initio non prästat caſum mortalitatis , bona fidei poffeffor ab initio non debet mortalitatem präſtare , aut propter metum huius temere , id eſt facile , juſu mūnū indefenſum relinquere . Bonæ fidei poffeffor lite confeftata non ſtatim videtur eſſe in mora , qui iuſte ad judicium provocavit ; *l. ſi quis ſolutioni , de uſur.* non ſtatim videtur eſſe malæ fidei poffeffor , qui habet probabilem cauſam litigandi , puta qui litem movit ex coſilio juſi peritorum ; *l. Aquilius , de donat.* *l. quidam Hiberus , de ſervit. urban. prædior.* Si ſpectentur verba orationis D. Adriani , bona fidei poffeffor poſt litem confeftatam präſtat etiam caſum mortalitatis , & tenetur präſtare aſtimationem , nec liberatur naturali interitu rei , quia potuit petitor reſtituta hereditate eas res diſtrahere , ut hic *O. l. item ſi verberatum , §. ult. infr. de rei vindic.* *l. cum res , de legat.* *l.* & hoc iuſtum eſt in ſpeciali in rem actionem Proculus contendebat : Cassius , qui fuit unus e precipuis ſectæ Sabinianorum , negabat , in prædonis persona : Proculus recte exiſtimabat idem: in bona fidei poffeffore Cassius . Paulus rem ſic temperavit , ut probaret ſententiam Proculi in prædone , tam in ſpeciali in rem actione , quam in petitio ne hereditatis , id eſt in prædone improbo ab initio , qui ſcivit rem alienam eſſe , quia ſibi imputare debet , cur rem alienam ſciens non reſtituerit : in bona fidei poffeffore ab initio probavit ſententiam Proculi ne teneretur ob ſupervenientem ſcientiam rei alienæ präſtare caſum mortalitatis , aut propter metum hujus periculi temere juſu mūnū indefenſum relinquere . Bonæ fidei poffeffor ab initio , lite confeftata non ſtatim fit malæ fidei poffeffor , quia adhuc potest ha bēre probabilem cauſam litigandi . Et cauſæ privatæ , quaꝝ interdum plus con tinent facti quam juris , ſunt obſcuriores , dum lis eſt ſub iudice non debet quia temere juſu mūnū indefenſum relinquere propter aleam & incertum eventum iudiciorum ; *l. ult. C. quibus ad libert. proclam. non lic.* Hinc qui habet ju ſtam & probabilem cauſam litigandi non condenmatur in ſumptu litis ; *l. qui ſolidum , §. etiam , de legat.* *2. nov. Juſt. 82. cap. 10.* Ac deum mitius agi tur cum bona fidei poffeffore ab initio , quia ſemper initium ſpectandum eſt ; *l. 3. §. ſcio , de minorib.* *l. cum filius , §. heres meus , de legat.* *2.* & bona fides , quaꝝ eſt initio , non ſtatim deficit lite confeftata .

§. prædo .

Bonæ fidei poffeffor fructus perceptos ante litem confeftatam , ſi conſum pti ſint , non reſtituit in iudicio petitionis hereditatis , exſtantes reſtituit , quia bona fidei poffeffor tenetur de fructibus perceptis quatenus locupletior fa ctus eſt , ex h. §. *l. ſed O. ſi lege , §. conſuluit , ſupr. h. tit.* Malæ fidei poffeffor reſtituit omnes fructus perceptos tam ante , quam poſt litem confeftatam , quia fructus augent hereditatem , fructus cenſentur eſſe ex corpore & maſſa hereditatis , & veniunt in petitione hereditatis , non quaſi fructus & accessiones , ſed tamquam partes hereditatis , ex h. §. *O. l. item veniunt , §. 3. + vers. fructus , ſupr. h. tit.* Hereditas , cum ſit nomen juris , facile augmentum & diminu tionem recipit ; *l. hereditas , infr. h. tit.* ideoque prædo non modo fructus re ſtituit , ſed etiam fructus fructuum , quia licet dici ſoleat , accessiones accessionum non präſtari ; *l. ult. C. de uſur.* fructus tamen fructuum a prædone per cepti präſtantur , non tamquam accessiones , ſed tamquam res principales . Jun ge ; *l. heres furioſi , §. ult. h. tit.* ubi dicam .

§. *actiones.*

SI possessor hereditatis vi dejectus sit de possessione alicujus rei hereditariae, vel quid ex hereditate precario concederit, adquiritur ei interdictum unde vi tamquam dejecto, & interdictum de precario, quia precario concessit, & evicta hereditate tenetur restituere, id est præstare seu cedere actiones, quas interim dum possidebat nactus est, ex h. §. & l. quod si in diem, §. Julianus, supr. h. tit. quia actiones interim quæsitæ possessori videntur hereditariae, quatenus quæsitæ sunt occasione hereditatis; l. debitor, in fin. infr. ad Trebell. Contra quoque, si possessor dum possidebat hereditatem vicino caverit damni infecti, cavendum est possessori per verum heredem, ex h. §. quia possessor sicut ex aliena hereditate lucrum facere non debet, ita nec damno affici; l. sed & si lege, §. consuluit, supr. hoc tit.

§. *ult.*

IN petitione hereditatis veniunt & noxales actiones, non vi & potestate iudicii petitionis hereditatis, sed officio judicis, quod est vice actionis & supplet defectum actionis, ut hic & l. vix certis, supr. de judic. l. quod si minor, §. ult. de minorib. l. mulier 22. §. non est dubitatum, ad Trebell. Si servus proprius possessoris damnum dederit in re hereditaria, vel furtum fecerit rei hereditariae, possessor idemque dominus servi si conveniatur petitione hereditatis ob noxam servi, qui damnum dedit in re hereditaria vel furtum fecit, liberatur si paratus sit noxae dedere servum, sicut fit in interdicto quod vi aut clam. Si Servus proprius possessoris quid vi aut clam fecerit in re hereditaria, dominus non tenetur ad aliud, nisi ut servum noxae dedat, ex h. §. & l. si alius, §. 1. infr. quod vi aut clam. Sed si possessor conveniatur noxali actione ob noxam servi proprii, & condemnatus sit, & postea conveniatur petitione hereditatis, non potest se liberare ditione noxae, quia in petitione hereditatis venit res non persona, id est noxalis actio, & possessor non aliter habet noxae dedendæ facultatem, quam si conveniatur actione judicati; l. item veniunt, §. + idem recte ait, supr. h. tit.

L. 41.

IN judicio petitionis hereditatis veniunt etiam res possideri coepæ post item contestatam, & restituuntur officio judicis: puta si possessor hereditatis post item contestatam plures res possidere coepit, quam possideret tempore litis contestata vel conventionis, victus hoc judicio, eas quoque restituere debet, sive ante five post acceptum judicium nactus sit possessionem, ex h. l. & l. 4. supr. h. tit. Nec obstat quod traditur in l. non potest, supr. de judic. non vide ri in judicium venisse id quod post item contestatam accidit, ideoque nova interpellatione seu conventione opus esse, quia in judicio speciali in rem, res post acceptum judicium possidere coepæ non veniunt in petitionem, & in his alio judicio opus est, quia in specialibus actionibus in rem, ut sciat quid in petitionem veniat, spectatur tempus litis contestatae, quale quid est cum petitur tale dari debet; l. 2. de usur. ut sc. res cum omni causa restituatur; l. praeterea, infr. de rei vindicat. Peti autem res intelligitur, tunc demum, cum litis contestatio fit; l. amplius, infr. rem rat. haber. in judicio universalis in rem petitionis hereditatis spectatur tempus rei judicatae; l. si a domino §. pen. supr. h. tit. ideoque in hoc judicio veniunt etiam res possideri coepæ, etiam post item contestatam. Et si fideiussores, quos possessor hereditatis dedit ab initio de non

de non minuenda hereditate ad litem non sufficiant, officio judicis tenetur idonee cavere, id est datis idoneis fidejussoribus. Et hoc speciale est in universali judicio petitionis hereditatis. Alias enim qui satisdedit semel ab initio, puta de praestando legato cum dies vel conditio extiterit, si fidejussores egeni dati & accepti sint, non tenetur iterum cavere, sive enim stultitiae & facilitati imputare debet qui minus idoneos fidejussores admisit, neque enim oportet per singula momenta onerari eum a quo satis petitur: quod si nova causa emerferit, puta si fidejussor decesserit sine herede aut rem familiarem inopinato fortunae casu amiserit, æquum erit ut de novo caveat; l. 3. §. ult. & l. seq. ut in possess. legator. quia quæ de novo emergunt, novo indigent auxilio; l. de atate, §. ex causa, de interrogat. in jur. fac. E contra si possessor hereditatis, post litem contestatam, quasdam res sine dolo possidere desierit, absolvitur quoad eas quas possidere desuit, quia in hoc judicio, ut dixi, spectatur tempus rei judicatae. Idem in speciali actione in rem, & actione ad exhibendum; l. fin autem, §. 1. infr. de rei vindicat. l. tigni, §. si quis non possideat, & seq. ad exhiben.

§. fructus.

IN petitione hereditatis veniunt fructus percepti ex rebus hereditariis, quia fructus augent hereditatem; l. item veniunt, §. item non solum, vers. fructus, l. sed et si lege, §. ult. supr. h. tit. l. 2. C. eod. Etiam fructus earum rerum quas defunctus pignori accepit, ex h. §. licet res pignori data defuncto non videntur hereditariae, quia pignus non transfert dominium, sed possessionem. Res pignori data defuncto veniunt in petitione hereditatis, ut res commoda, deposita, quia harum periculum spectat ad heredem; l. & non tantum, in pr. supr. h. tit. & licet in bonis defuncti proprie non fuerint, ex bonis tamen ipsis fuerunt; l. 2. §. in hac actione 22. infr. vi bonor. rapt.

L. 42.

PEtatio hereditatis datur adversus possessorem hereditatis, qui pro herede, vel pro possessore possidet hereditatem vel res hereditarias; l. regulariter, supr. h. tit. vel adversus juris possessorem; l. nec ullam, §. ult. supr. h. tit. puta adversus debitorem hereditarium, debitor hereditarius potest conveniri petitione hereditatis, quasi juris possessor, sed si debitor hereditarius non ideo nolit solvere quod se dicat heredem, & aditione hereditatis confusas esse actiones; l. Stichum, §. aditio, infr. de solut. sed ideo quod neget aut dubitet, an hereditas pertineat ad eum qui petit hereditatem, non tenetur petitione hereditatis, id est non potest conveniri petitione hereditatis, quæ datur tantum in eum qui pro herede vel pro possessore possidet, sed potest conveniri tantum condicione certi ex causa mutui, quæ est actio in personam.

L. 43.

QUi ex testamento legatum accepit, non potest testamentum inofficium dicere; l. si pars, §. ult. l. pen. §. diversum, & l. ult. supr. de inoff. test. l. post legatum, in pr. de his quæ ut indigni. Qui legatum agnoscit tamen non prohibetur falsum testamentum vel non jure factum dicere; d. l. post legatum, in pr. & §. 1. l. + cum tabulas, eod. tit. l. alia causa est, C. eod. ^{† Corrig.} Si quis legatum acceperit ex testamento, queritur an possit hereditatem petere ^{cum tabulis,} ab intestato? Quibusdam placebat, referente Attilicino, non aliter posse petere hereditatem ab intestato adversus possessorem hereditatis a quo legatum Jung. l. 24. accepit, quam si legatum acceptum redderet. Paulus tentando dicit, petito- eod. tit. l. 30. ^{& v. si facit.} de

de except. rei rem hereditatis non aliter audiendum, quam si reddat legatum, nec rursus ali-judic. l. 3. ad ter cogendum esse reddere legatum, quam si caveatur ei de reddendo legato, l. Corneliam si contra eum de hereditate judicatum fuerit, si victus sit in judicio petitionis hereditatis, cum iniquum sit eo casu, possessorem hereditatis legatum quod solvit retinere, maxime si non per calumniam, id est adversarii vexandi causa, sed per errorem petierit hereditatem, qui semel legatum agnoscit. Ex rescripto Antonini, ei qui legatum ex testamento abstulit, causa cognita hereditatis petitio negatur, si manifesta sc. ejus calumnia sit, id est si appareat eum hereditatem petere per calumniam adversarii urgendi & distingendi gratia.

L. 44.

HÆc lex est veluti appendix & sequela præcedentis. Ex lege præcedenti, qui legatum accepit ex testamento non jure facta, non potest hereditatem petere ab intestato, nisi legatum reddat, ne videatur sibi contrarius: contraria allegans non auditur; l. i. C. de furt. Nunc queritur in h. l. cum is, qui legatum ex testamento accepit, hereditatem petit ab intestato sc. si forte legatum quocumque modo, id est quacumque de causa, redditum non sit, quid fieri? Javolenus ait, judicis officio contineri, ut victori, deducto eo quod accepit ex causa legati, restituatur hereditas, id est ut quod ex causa legati solutum est, imputetur in id quod ex hereditate restituendum est, improbe enim petit heres quod intus habet. Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; l. bona fides, de R. J. Similis deductio fit in l. + C. ancillarum, §. in venditorem, infr. de pecul.

L. 45.

Qui se liti obtulit, id est judicio petitionis hereditatis, quasi possessor, cum non possideret, tenetur quasi possessor petitione hereditatis, ex h. l. quia sicut petitio hereditatis datur adversus eum qui dolo desit possidere; l. + 25. §. per inde, supr. h. tit. sic datur adversus eum, qui finxit se possessorem ut actori illuderet, ne ageret adversus verum possessorem. Idem in speciali in rem actione; l. is qui, infr. de rei vind. l. Plautius, de procur. l. 4. de re judic. nisi probetur actorem ab initio litis scivisse eum non possidere, quia non est deceptus qui scivit, sed ipse seipsum decepit, ut hic C. d. l. is qui se, C. seq. Et qui se liti obtulit tenetur petitione hereditatis ex doli clausula, non actione de dolo, quæ competere non potest, cum alia actio suppetat, id est petitio hereditatis, quia actio de dolo est subsidiaria, quæ non datur, nisi deficiente alia actione, sed tenetur ex doli clausula, quæ ineft stipulationi judicatum solvi, si satisdederit judicatum solvi, quia stipulationi judicatum solvi & ceteris stipulationibus ineft clausula doli mali; l. judicatum solvi, infr. judic. solv. l. si id quod, l. stipulationes 53. l. doli, l. si ita quis, §. ult. de V. O. quæ dicitur honestatis formula Ambros. 3. offic. 10. Et tenetur ex doli clausula, quanti ejus interfuit non decipi: sed si is, qui se liti obtulit & condemnatus est non sit solvendo, rescisso priore judicio actio datur contra verum possessorem; l. qui ex parte, de interrogat. in jur. fac.

L. 46.

Petitione hereditatis tenetur qui pro herede vel pro possessore possidet; l. regulariter, supr. h. tit. pro herede possidet qui possidet quasi heres, pro possessore possidet qui nullum titulum nullam causam habet possidendi, qui interrogatus quare possideat, nihil aliud respondere potest, quam possideo quia possideo; l. pro herede, C. seq. supr. h. tit. qui tacitam fidem interpo-luit

suit defuncto de restituenda hereditate incapaci in fraudem legum , puta legis Juliae & Papiæ potest conveniri petitione hereditatis , etiam restituta hereditate , quia pro herede & possessore habetur qui tacitam fidem adcommodavit defuncto , adeundo heres efficitur , & quamvis ei ut indigno hereditas auferatur a fisco , non definit heres esse ; *l. ex facto* , §. ult. de vulgar. *O. pupillar.* Bonæ fidei possessor tamen esse non videtur , ideoque omnes fructus perceptos etiam ante litem contestatam restituere cogendus est ; *l. eum qui, in pr. de his que ut indigni. l. i. C. eod. l. cum quidam , §. in tacito , de usur.*

L. 47.

Qui falsi testamentum accusavit , nec obtinuit , non prohibetur postea testamentum nullum dicere , quia qui falsum dixit , non impugnavit judicium defuncti , sed negavit verum esse , & ideo non videtur sibi **contrarius** , ex h. *l.* Et qui falsum dixit & succubuit , non prohibetur postea testamentum inoficiosum dicere ; *l. eum qui, C. de inoff. test.* Sane si patronus ex minori parte quam legitima institutus , testamentum liberti falsum dixerit , postea bonorum possessionem contra tabulas petere non potest , quod facto suo , id est culpa sua perdidit hereditatem , cum temere , id est nimis facile , testamentum falsum dixerit , cum ex minori parte instituto competeter bonorum possessio contra tabulas , per quam rescinderetur testamentum , & nulla esset necessitas confugiendi ad accusationem falsi , quia patrono præterito vel ex minori parte instituto datur bonorum possessio contra tabulas liberti .

L. 48.

Malæ fidei possessor hereditatis , qui res hereditarias distraxit , non liberatur præstanto pretium quod accepit , sed verum pretium , quia si actor rem consecutus esset , vero pretio res distrahere potuit ; *l. item ventiunt* , §. ult. supr. h. tit. Bonæ fidei possessor hereditatis , qui viliore pretio res distraxit , non tenetur restituere nisi pretium quod accepit , quia non tenetur , nisi quatenus locupletior factus est . Bonæ fidei possessor vero , qui pluris res vendidit quam essent , non liberatur præstanto verum pretium , sed tenetur in id quo pluris res venditæ sunt , quam essent , quia omne lucrum auferendum est possessori , sive bonæ fidei possessori , sive prædoni ; *l. post SC. h. tit.* Et in estimatione hereditatis , ita venit pretium venditæ hereditatis , ut id quoque decedat quod plus fuit in hereditate , quia id , quo pluris res veniit , videtur esse in hereditate , si ex negotiationis causa veniit . Interdum hereditas negotiandi causa venibat , uno pretio , ut rursus per partes distraheretur ; *l. *) senatus, de contrah. empt. l. *) cum societas, pro soc.* **T**ranquill. in Vespas. cap. 16. Negotiations quoque ut privato pudendas propalam exercuit , coemendo quedam , tantum ut pluris postea distraheret . Et hoc genere negotiandi in coemptione servorum , inter venales servos , si quis esset senior poni solebat , ut cum aliis veniret . Et hic est quem coemptionalem senem appellat Plautus in Bacchid.

*Nunc Priamo nostro si est quis emptor , coemptionalem senem
Vendam ego venalem quem habeo.*

Et Curius apud Tull. 7. epist. 29. Ergo fructus est tuus mancipium illius : quod quidem si inter senes coemptionales venale proscripterit , egerit non multum . Quod si heres institutus testamento nullo & irrito , res hereditarias distraxerit ex causa fideicommissi , id est jussus a testatore res certo pretio vendere , quod habet vim fideicommissi ; *l. fideicomissa* , §. cum esset , *de legat.* 3. *l. in ratione* , §. tametsi , *ad leg. falcid.* nihil amplius restituit , quam quod bona fide accepit , quia nihil est quod imputetur ei , qui pa-

ruit voluntati defuncti , quam putabat valere .

L. 49.

Bonæ fidei possessor hereditatis ab initio , etiam post litem contestatam potest consistere , id est actionibus personalibus vel in rem agere , cum debitoribus hereditariis , vel cum possessoribus rerum hereditiarum . Neque si periculum sit ne inter moras actiones intercidant , id est præscriptione tollantur , vel ne interim debitores fiant non solvendo , ex prima parte *b. l.* Bonæ fidei possessor ab initio , etiam lite contestata non amittit exercitium actionum hereditiarum , quia omnino bonæ fidei possessor esse non desinit inspecto initio ; *I. denique , §. scio , de minorib. l. qui scit , §. ult. de usur.* Bona fides , quæ est ab initio , in totum non tollitur per litis contestationem , & sustinetur conscientia propriæ scientiæ , nemo tenetur temere jus suum indefensum relinqueret ; *I. illud , supr. b. tit.* Et hoc conceditur possessori hereditatis speciali casu , ne res pereat , ne actiones interim præscribantur . Multa permittuntur contra juris rationem , ne res pereat , quæ alioquin non permitterentur ; *I. Divus , vers. causa autem cognita , supr. b. t. tit. l. sed etiam , de procur. l. i. de ser.* Neque hoc jus immutatum est constitutione Justiniani ; *I. ult. C. t. b. tit.* ex qua bona fidei possessor hereditatis perinde ac verus heres , omnibus hereditariis actionibus conveniri potest , at non etiam actiones quascumque hereditarias exercere potest , ut recte Accursius disputat contra Azonem . Facilius datur creditoribus hereditariis agere cum bonæ fidei possessore hereditatis , quam bonæ fidei possessor agere cum debitoribus hereditariis , quia hoc permittitur uno casu , si periculum sit , ne res vel actiones pereant . Petitor hereditatis , id est qui jam litem contestatus est , qui coepit agere petitione hereditatis , in rem agere potest , id est actione in rem agere potest contra singulares possessores rerum hereditiarum , vel actione in personam cum debitoribus hereditariis citra metum exceptionis , id est citra metum exceptionis præjudicialis , ne præjudicium hereditati , id est petitioni hereditatis , fiat , quia exceptio illa futuri dumtaxat judicii , non facti nomine , comparata est ; *I. si post litem , infr. de except.* maxime si possessor hereditatis negligat , id est interim dum hereditas ab eo petitur , negligat exercere actiones , id est per negligentiam & culpam omittat actiones , vel non agat sciens se alienam hereditatem possidere , atque ita nullam se habere actionem : & hæc accipienda non sunt de malæ fidei possessore ab initio , sed de bonæ fidei possessore ab initio , qui post motam controversiam , ante litem contestatam , coepit dubitare & diffidere de jure suo , vel intellexit se alienam hereditatem possidere , quia malæ fidei possessor ab initio nullam actionem habet ; *I. si quid possessor , §. pen. b. tit.* Cujac. 20. obs. 35.

L. 50.

Hereditas est nomen juris , non corporis , id est rei corporalis mobilis vel immobilis , ideoque sine ullo corpore juris intellectum habet , ex *b. l.* Hereditas intelligitur sine ullo corpore , etiam si in hereditate non sint ulla corpora , id est res corporales , puta prædia , mancipia , sed tantum jura & actiones . Hereditatis appellatione intelligitur jus universæ successionis , non res singulares vel corpora hereditaria . Hereditas in jure consistit , non in singulis corporibus hereditariis ; *I. i. supr. de divis. rer. l. bonorum , infr. de V. S.* unde petitio hereditatis datur , non tantum adversus possessorem corporum hereditariorum , sed etiam adversus jurium possessorum , puta adversus debitores hereditarios ; *I. nec ullam , §. ult. supr. b. tit.* vel adversus eos qui res non possident , sed habent actionem ad res recuperandas , puta si dejecti sint de possessione ,

tionē , habent interdictum unde vi ad rem recuperandam ; *l. quod si* , §. *Juanus* , † *sup. h. rit.* Immo hereditas intelligitur , etiam si in hereditate nulla sint corpora , neque jura , sufficit enim ut in hereditate sit aliquod corpus , vel ius potentia , habitu , & aptitudine , non actu , cum possit quisque fieri locupletior in ultimo vitæ momento , puta ex legati vel fideicommissi singularis causa , quod sicut ignorantī & dormienti , ita & morienti adquiri potest , per se , vel per servos alibi & peregre degentes ; *l. de hereditate* , §. † *z. de castr. pecul.* Hereditas intelligitur etiam si hereditas non sit solvendo , quia hereditas est , quæ heredem invenire potest , hereditas intelligitur etiam non deducto ære alieno . Hereditatis appellatione intelligitur etiam damnosa hereditas , quia est nomen juris ; *l. hereditatis* 119. *de V.S.* Aliter atque bona , quæ non intelliguntur , nisi deducto ære alieno ; *l. mulier bona* , *de jur. dot.* *l. non possunt* , *de jur. fisc.* *l. subsignatum* , §. *l. de V.S.*

§. *si defuncto.*

SI bonæ fidei possessor hereditatis , id est heres scriptus testamento nullo & irrito , interim ante litem contestatam conditionis implenda gratia monumentum defuncto fecerit , evicta hereditate impensas servabit , ratione id est vi & potestate exceptionis dolii , quæ inest tacite bonæ fidei judiciis , et si non opponatur ; *l. sed et si idea* , *in fin. solut. matrimon.* *l. hujusmodi* , §. *qui servum* , *de legat.* *l.* & servabit impensas per retentionem , quia facilius datur retentio , quam actio , vel repetet actione negotiorum gestorum , quasi gesserit negotium hereditarium , utique si probabilem modum sumptus monumenti faciendi non excederit , vel quantum testator jussit , ut *hic* , & *l. l.* §. *ult.* & *l. 2. ad l. falcid.* licet enim stricto jure heredes , qui jussi sunt testatori monumentum facere , nulla teneantur actione ad monumentum faciendum , id est nulla comparata sit actio , ut compellat heredes ad monumentum faciendum , quia alterius non interest , quam heredis , si solus sit heres ; *l. Quintus Mucius* , *versic.* *Pomponius* , † *de ann. legat.* tamen pontificali , vel principali auctoritate extra ordinem compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis defuncti , ex *h. §. De monumentis & sepulcris* , *de sepulcro violato* , *de jussis funerum* , *de religiosis locis* , cognitio pertinebat ad Pontifices , vel ad Principem , qui erat Pontifex maximus propter causam religionis ; *l. ossa* , *de relig.* & *sumpt. fun.* *l. ult. de mort. infer.* *l. 3. §. Divus tamen* , *de sepulcr. viol.* Ab Augusto sequuti Principes fuere Pontifices Maximi , usque ad Gratianum , qui titulum & vestem Pontificis a se rejecit , nefas esse dicens Christiano Principi his uti , auctore Zozimo lib. 4. Inde Symmach. lib. 10. epist. 54. ait , *Constantium* , *cum aliam religionem ipse sequeretur* , *hanc servasse imperio.* Quod si plures sint heredes , & unus jussus sit monumentum facere , coheredes possunt cum illo agere eo nomine judicio familie erescundare , itemque actione præscriptis verbis , quia heredium interest ut fiat , quos jus monumenti sequitur ; *l. his consequenter* , §. *item querit* , *vers. sed & cum monumentum* , *famil. eresc.*

L. 51.

Furiōsus testamento heres institutus , dato ei substituto sc. in vulgarem causum si heres non esset , nam substitutio quasi pupillaris , quam exemplarē vocant , fuit incognita ante constitutionem Justiniani ; *l. humanitatis* , *C. de impub.* & *aliis substit.* vel furiosus tamquam proximus agnatus ab intestato successit defuncto : curator datus furioso ex testamento , vel ab intestato succedenti , fructus percepit ex hereditate , non adita hereditate ex testamento vel ab intestato , quæ nec adiri poterat per curatorem ; *l. per curatorem* , *de adqu.*

Tom. VIII.

hered. l. ult. §. fin autem 3. vers. nos itaque, C. de curat. furios. mortuo furiōso in eodem statu, heres legitimus furiōsi tenetur restituere hereditatem substituto, vel sequentis gradus agnato, cum fructibus mediis temporis, quibus per curatorem furiosus locupletior factus est. In petitione hereditatis veniunt fructus percepti per curatorem furiōsi ante aditam hereditatem, quia augent hereditatem, sunt pars hereditatis, alioquin adita hereditate heres scriptus non esset cogendus restituere substituto fructus perceptos post aditam hereditatem ante diem substitutionis cedentem; l. in fideicommissaria, ad Trebell. in petitione hereditatis veniunt fructus mediis temporis percepti per curatorem furiōsi, deductis impensis necessariis & utilibus circa hereditatem factis. Fructus intelliguntur semper deductis sumptibus; l. si a domino, §. ult. l. plane, supr. h. tit. l. quod in fructus de usur. nec tantum deducuntur sumptus in rebus hereditariis facti, sed & si quid necessario expensum sit circa furiosum, hoc deducitur, nisi aliunde habuit unde aleretur.

§. fructuum.

IN petitione hereditatis, fructuum ante petitam hereditatem perceptorum usurae præstantur, quia fructus ante aditam hereditatem percepti augent hereditatem; *in fin. h. §. C. l. item veniunt, §. fructus, supr. h. tit. fructus ante litem contestatam percepti veniunt in petitione hereditatis, non tamquam fructus & accessiones, sed tamquam augmenta, id est pars hereditatis. Fructuum post petitam hereditatem perceptorum usuræ non præstantur, ex priori parte h. §. quia fructus post litem contestatam percepti, non aliter venire possunt in petitione hereditatis, quam ut accessiones, non possunt venire ut augmenta hereditatis: hereditas semel adita non recipit augmentum, vel diminutionem, semel adita hereditas, non est amplius hereditas, sed fit patrimonium heredis; l. ult. infr. si pars hered. pet. l. i. de separat. Post aditam hereditatem usuræ fructuum non præstantur, quia veniunt tamquam accessiones, ne accessiones accessionum præstantur, qua jure prohibentur, ut usuræ usurarum, ne fiat anatocismus; l. ult. C. de usur. l. 2. §. si indemnitas, infr. de administr. rer. ad civit. pert. & fructus percepti post petitam hereditatem, non petuntur actione in rem petitione hereditatis, sed veniunt officio judicis l. neque, de usur.*

L. 52.

† §. iste desideratur.

IN petitione hereditatis veniunt omnes fructus, etiam inhoneste percepti, putata ex lupanario, ex h. l. l. ancillarum, §. 1. l. sed C. si lege, §. † fructus, supr. h. tit. ne honesta interpretatio ex non honesto quæstu lucrum possessori faciat, ne prætextu honestatis a petitore servandæ, inhonestum lucrum ferat possessor. Post litem contestatam omne lucrum auferendum est possessori; l. post SC. h. tit. Post litem contestatam omnes fructus percepti veniunt in petitione hereditatis, etiam si eos petit or percepturus non fuit; d. l. sed C. si lege, §. sed C. † fructus, l. cum hereditas, infr. h. tit.

L. 53.

POffessor hereditatis non prohibetur alienare res hereditarias æris alieni hereditarii solvendi causa, quia alienatio est necessaria, vel in impensas necessarias pro conservandis rebus hereditariis, vel si mora res periturae vel deteriores futuræ erant, ex h. l. Alienatione prohibita, semper necessaria alienatio excepta intelligitur; l. alienationes, infr. famil. ercif. l. siliusf. §. Divi, in fin. de legat. 1. l. peto, §. predium, de legat. 2. sed decreto prætoris opus est

~~Et ut alienatio fiat ; l. Divus, supr. h. tit.~~

L. 54.

EI, qui hereditatem vel partem hereditatis emit a fisco, datur utilis non directa petitio hereditatis, per quam universa bona persequatur, quia omnes actiones activæ & passivæ transeunt in emptorem hereditatis, quasi in heredem. Emptor hereditatis est heredis vice; l. 2. §. cum quis, infr. de hered. vel act. vend. l. empator, C. eod. Quemadmodum fideicommissario, cui ex Trebelliano restituta est hereditas, utilis petitio hereditatis datur aduersus quemcumque possessorem, haec est petitio hereditatis quæ fideicommissaria dicitur, quia datur ei cui restituta est hereditas ex causa fideicommissi; l. 1. & 2. infr. de fideic. hered. petit. qui est heridis vice; §. t. & Neronis, inst. de fideic. heredit. sic is, qui a fisco emit hereditatem, potest conveniri utili petitione hereditatis; l. nec ullam, §. item si quis a fisco, supr. h. tit.

§. heres debitoris.

Heres debitoris hereditatem petendo, consequitur id quod defunctus pignori dederat, id est in petitione hereditatis veniunt, non solum res quas defunctus possidebat tempore mortis, sed etiam res quas pignori dederat. Nec obstat quod hereditatis petitio non datur contra titulo possidentem; l. regulariter, supr. h. tit. l. cogi, C. eod. & quod frustra videtur dari petitio hereditatis contra creditorem pigneratitium, cum debitori vel heredi debitoris detur actio pigneratitia, quæ est actio in rem ad pignus recipiendum, soluto debito; l. si rem alienam, §. omnis, de pigner. act. quia nihil vetat petitionem hereditatis dari contra quem datur alia actio specialis rei suæ persequendæ causa. Et petitio hereditatis non datur contra creditorem pigneratitium, nisi soluto pignore; d. l. si rem, ex quo creditor pigneratius, qui possidebat titulo pignoris, incipit possidere fine titulo, sine causa.

§. ult.

SI possessor hereditatis prædia hereditaria non recte coluerit, vel præter con-suetudinem patrisf. ita ut deteriora facta sint, tenetur prætare litis aestimationem, id est tenetur petitione hereditatis in id quod interest prædia non esse facta deteriora culpa possessoris. Hoc intelligendum est de malæ fidei possesso-re, ut recte notat Accursius. Bonæ fidei possessor hereditatis non tenetur pe-titione hereditatis ob prædia neglecta, quia quasi rem suam impune neglexit; l. sed & si lege, §. consuluit, l. si quid possessor, §. sicut, supr. h. tit.

L. 55.

Bonæ fidei possessor hereditatis, si ob servum hereditarium vulneratum vel occisum lege Aquilia egerit, & ea actione ob inficiationem duplum consecutus sit, non simplum, sed quidquid consecutus est, id est duplum restituere debet, ex eo enim, quod propter hereditatem accepit, lucrum facere non debet, ex h. l. post litem contestatam lucrum omne, etiam bona fidei possessori, auferendum est; l. post SC. supr. h. tit. Neque obstat quod duplum, quod consecutus est actione legis Aquiliæ, non venit ex hereditate, sed ex poena inficiationis, quia sufficit quod illud profectum est occasione hereditatis; l. debitor, §. ult. infr. ad Trebell. & propter hereditatem, ut ait Julianus hic, quod si possessor aliquid consecutus sit ex poena propter injuriam, quæ perso-

næ ejus irrogata sit , non cogitur id reddere , quia est mere & personaliter in poena .

L. 56.

MAlæ fidei possessor hereditatis tenetur restituere omnes fructus perceptos , five extent five consumpti sint , etiam non perceptos quos percipere potuit ; l. sed & si lege §. t. sed & fructus , b. tit. l. i. C. eod. Hoc intereat inter fructus perceptos , & non perceptos , quod omnis possessor , maxime malæ fidei , omnes fructus perceptos restituere debet , etiam si non honeste percepti sint , veluti pensiones perceptæ ex lupanario ; l. ancillarum , in fin. supr. b. tit. l. si possessor , eod. Et hoc est quod dicit Africanus in b. l. cum hereditas petita est , eos fructus , quos possessor perceptit , omnino restituendos esse , et si petitor eos percepturus non fuerit , fructus non perceptos , eos solum restituet , etiam prædo , qui honeste percipi potuerunt , ne honesta interpretatio ex non honesto quæstu lucrum possessori adferat ; d. l. si possessor . Aliud est in actione redhibitoria , in qua id etiam reddendum est , quod actor percipere & consequi potuisset ; l. cum autem , §. ult. infr. de adil. edict.

L. 57.

SI possessor hereditatis a duobus conventus sit petitione hereditatis ejusdem hereditatis nomine , & secundum alterum ex his judicatum sit , id est judicio vietus sit ab uno , queritur , an cogendus sit ei restituere hereditatem , ac si alius competitor non esset ? Videbatur possessorem hereditatis diversis judiciis conventionum a duobus petitione hereditatis , & victum ab uno , tuto posse ei restituere hereditatem , quia eti mox secundum alium fuerit judicatum , absolvetur , sc. in executione sententia , ut recte notat Accursius , si conveniatur actione judicati ei restituere hereditatem , quia neque rem possidet , neque dolo deficit possidere , qui judicio contradictorio vietus citra collusionem restituit . Dolio non facit , qui adquievit sententia judicis ; l. non videtur 167. de R. J. Sed quia evenire potest , ut secundum alium judicetur , victus ab uno non aliter ei restituere debet , quam si victo caveatur vel satisdetur , eum defensum iri adversus alium , & remedio cautionis vel satisdationis utriusque consulitur , quia res restituitur primo vitori , & res salva est , id est in tuto ponitur remedio cautionis vel satisdationis , ei qui in executione tardior venit , qui serius ad judicium provocavit , vel serius ad sententiam pervenit , vel si ponas utrumque eodem tempore diversas sententias assescutum , tardius judicati executionem persecutus est vitor prior . Idem dicendum in speciali judicio vindicationis ; l. is a quo fundus , infr. de rei vindicat . Hodie res melius statuitur , si idem conveniatnr a duobus ejusdem hereditatis nomine , utraque lis , utraque instantia conjungitur , ut uno judicio terminetur , ne in plures adversarios distingatur ; l. ne in plures , de exercitor. act. l. & ancillarum , §. ult. de pecul. si eadem de re inter plures agatur , apud eundem judicem agendum est ; l. i. & 2. infr. de quib. reb. ad eund. judic. eat. l. cognitio , §. si t plures , de liber. caus. cap. dispendia , de rescript. t in 6. continentalia judicii dividi non debet , ne contrariae sententiae inde sequantur ; l. nulli , C. de judic. Simile est quod scriptum est in d. l. is a quo , ut si agatur speciali actione in rem ejusdem fundi nomine apud diversos judices , tunc lis evocanda sit ab inferiore judece ad superiorem , si jus evocandi sc. habeat ; l. judicium solvitur , infr. de judic.

L. ult.

L. ult.

Olim plerumque mater instituebat liberos sub conditione si emanciparentur a patre, ne sc. per filium patri adquireretur hereditas, ex init. b. l. & V. Si facit. l.† quidam, infr. ad Trebell. Si filius a matre institutus sub conditione eman- Et recurre ad cipationis, ex testamento adierit hereditatem prius emancipatus a patre, pater l. 25. C. de in- ante emancipationem filii bona materna possederit, & ex his fructus perceperit, off. testam. & ergationem in honorem filii cum esset senator fecerit ex fructibus, queri- tur an in restituenda hereditate possit reputare, id est deducere, sumptus quos erogavit in honorem filii? Respondet Scævola, patrem in restituenda heredita- te filio reputare sumptus quos fecit in honorem filii. Et si conveniat a filio petitione hereditatis, ita ut non admittat deductionem sumptuum, tueri se ex- ceptione doli, vel instare apud judicem, ut sumptus deducantur officio judicis, non opposita exceptione doli, quia exceptio doli, quæ tacite inest bonæ fidei judicii, suppletur officio judicis: officium judicis est vice actionis; l. plane, supr. b. tit. Quod si pater de suo aliquid dederit, propter dignitatem filii, fi- lius non confert fratribus, quia præcipuum hoc habere debet propter onera di- gnitatis quæ sustinet; l. i. §. sed an id quod, de collat. honor. Quæ pater fi- lio emancipato studiorum causa peregre agenti subministravit, non potest impu- tare in legitimam, si non credendi animo misisse probetur, quia præsumitur pietatis officio ductus subministrasse; l. quæ pater, famili. ercisc. l. Nefennius, vers. præterea, de negot. gest. l. i. C. eod.

A D T I T.

Si pars heredit. petat.

L. i. in pr.

PEtitio hereditatis est actio universalis in rem, in ipsam hereditatem; l. pa- ter, infr. de captiv. & postlim revers. petitio hereditatis datur universita- tis nomine, vel partis hereditatis, id est datur adversus possessorem universæ hereditatis vel partis, id est quotæ hereditatis, puta dimidiæ tertiae vel quartæ, vel etiam adversus possessorem certæ rei singularis, puta fundi, adversus eum qui possidet rem hereditariam licet minimam; l. licet, in pr. & præced. in fin. supr. prox. tit. Quod ait Ulpianus hic, petitionem hereditatis, pro universa hereditate vel parte hereditatis dari a prætore, videtur contrarium l. item ve- niunt, §. præter hac, l. post SC. supr. tit. eod. & l. i. C. eod. tit. ubi pe- titio hereditatis datur ex SC. facto auctore D. Hadriano, unde est centumvirale ju- dicium; l. ult. C. & eod. tit. Licet actio detur a lege vel SC. tamen singulis actioni- bus datur vel accommodatur a prætore, quia prætor adiri solebat, ut singulis juris daret actiones, id est daret judices, qui judicarent de formulis, seu actioni- bus, etiam introductis jure civili. Petitio hereditatis est actio in rem nata e ju- re civili, id est ex l. 12. tab. qua & hereditates ipsæ deferuntur; l. lege ob- serveare, de V. S. tamen proponitur & datur a prætore. Omnes actiones tam ci- viles quam prætoriaz dantur a prætore.

§. qui hereditatem.

Qui hereditatem vel partem hereditatis petit, non ex jure possessoris, id est rei cum quo agitur, sed ex jure suo actionem metitur: ideo si ex aſſe heres sit, totam hereditatem vindicabit, id est in libello petitionis dicet se vindicare totam hereditatem, licet agat cum eo qui rem unam possidet, & si ex parte heres sit, vindicabit partem hereditatis, id est dicet se vindicare partem hereditatis, licet agat cum eo qui totam hereditatem possideat, quia actionem metimur, non ex jure rei, sed ex jure actoris, ex h. §. id est ex intentione actoris; *l. pen. §. i. supr. de jurisdict.* Itaque non eo minus intendit petitor totam hereditatem suam esse, quod possessor non nisi unam rem hereditariam vel minimam possideat; *l. licet, supr. prox. tit.* quia modus actionis spectatur, non ex jure rei, sed ex jure actoris.

§. quinimmo.

Si duo possideant hereditatem, sive pro diviso, sive pro indiviso, ut notat Accursius contra Azonem, & duo sint, qui ad se partes hereditatis pertinere dicant, non singuli a singulis partes hereditatis petere debent, puta primus a primo, vel secundus a secundo, sed ambo a primo, & ambo a secundo, neque enim alter primi, alter secundi partem possidet, id est non potest dici quod alter primi, alter secundi partem possidet, quia singuli possident partem pro indiviso, sed ambo utriusque partem pro herede possident pro indiviso. Et si possessor & petitor possideant hereditatem, cum unusquisque eorum partem dimidiā hereditatis sibi adserat, invicem petere debent, ut partes singularum rerum consequantur, aut si controversiam sibi non faciant hereditatis, id est si fateantur se coheredes, & si queritio non sit inter eos de proprietate hereditatis, sed de hereditate dividenda, tunc non agent invicem petitione hereditatis, quae est actio in rem, in qua agitur de proprietate hereditatis, sed familie erescundæ judicio experiri eos oportet. In judicio familie erescundæ non queritur de proprietate hereditatis, uterque actor & reus fatentur se coheredes, sed de communione tollenda & dissolvenda inter coheredes; *l. fundus qui, §. i. infr. famil. ercisc.*

§. si ego.

Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo, intellige pro indiviso, queritur utrum a solo extraneo, an vero ab utroque, id est coherede & extraneo debeam hereditatem petere? Ratio dubitandi erat, quod petitio hereditatis datur tantum adversus possessorum; *l. regulariter, supr. prox. tit.* ergo videbatur tantum danda adversus extraneum, cum coheres non plus habeat sua parte. Et hoc est quod sensit Pegasus, a solo extraneo hereditatem petere debere, & eum teneri non vi & potestate actionis, sed officio judicis restituere quidquid possidet: ceterum ratio juris facit, id est postulat, ut a duobus petam hereditatem, hoc est a coherede meo & extraneo, quia non solum extraneus partem meam possidet, sed uterque pro indiviso: sed Ulpianus non negat Pegaso sententiam utiliorem, id est aequiorem & expeditiorem, esse, ne lites multiplicentur, ne actor in plures adversarios distingatur; *l. ne in plures, de exercit. act.* petitio hereditatis datur contra extraneum quemlibet possessorum, actio familie erescundæ contra coheredem, licet nihil amplius sua parte habeat; *l. item Labeo, in pr. infr. famil. ercisc.*

§. item

§. item si cum.

Si is, qui se ex semisse heredem dicit, trientem hereditatis possideat, & resi-
duum sextantem petat, aut petere velit, & duo sint coheredes, a singu-
lis dimidiam partem sextantis, id est unciam, petere debet, sic fieri ut a sin-
gulis sextantem consequatur, & hoc modo habebit bessem, sed ipse tenetur re-
stituere sextantem ex triente, quem possidebat, ne ferat sextantem ultra dimi-
nidiam, sed quia dolo facere videtur, qui petit quod mox restitutus est; l.
dolo facit, de dol. & met. except. officio judicis compensatio admittitur invicem,
eius quod jam possidet, cum eo quod petit a coheredibus. Jure D. compen-
satio non fit ipso jure in actionibus in rem, sed officio judicis, ex h. §. con-
stitutione Justiniani primum inductum est, ut compensatio fieret ipso jure in
omnibus actionibus, tam in rem, quam in personam; l. ult. C. de compensat.

§. interdum.

PEtitio hereditatis debet esse certa, puta hereditatis, id est universæ vel
partis hereditatis; l. ei qui partes, supr. tit. prox. ut si pars hereditatis pe-
tatur, petitio partis debet esse certæ partis, vindicatio generaliter debet esse
certæ rei; l. si in rem, infr. de rei vindic. interdum incertæ partis vindicatio
datur ex causa necessitatis, & propter incertum futuri, puta si frater sine li-
beris decesserit, præmortuis fratribus, superstite fratris prædefuncti filio, &
uxoribus aliorum fratrum defunctorum prægnantibus, quia incertum est quot
ederentur fratrum defunctorum filii, qui sunt in utero, fratris defuncti filio jam
nato datur incertæ partis vindicatio.

L. 2.

Si plures sint heredes ex testamento vel ab intestato & e pluribus quibus ea-
dem hereditas delata est quidam adierint, quidam adhuc deliberent de ade-
unda hereditate, hi qui jam adierunt, si petant hereditatem, non majo-
rem partem petere debent, quam habituri essent ceteris adeuntibus, id est par-
tem ex qua instituti sunt. Nec eis proderit si ceteri non adierint, id est si ceteri
nondum adierint, non adeuntibus autem ceteris, id est repudiantibus he-
reditatem, vel tempore exclusis ne adirent, poterunt tunc partes non adeunti-
um, id est repudiantium vel deficientium, petere, tamquam sibi adquisitas jure
adcrescendi; l. + unic. C. quand. non pet. part. pet. adcresc. nec indigebunt
nova aditione, cum portiones deficientium adcrescant eis etiam invitatis; l. si
duo, l. cum heres, §. 1. & l. seq. §. 1. l. si solus, §. 1. & ult. de adqu.
hered. quia portio adcrescit portioni quasi alluvio; l. si Titio, §. 1. de usufr.
sed indigebunt nova petitione; l. non potest, supr. de judic. Quemadmodum &
cum fideicommissarius particularis coagit heredem hereditatem adire, & partem
hereditatis restituere, non indiget alia coactione pro portionibus adcrecentibus,
sed tantum alia restitutione; l. Papinianus, infr. ad SC. Trebell.

L. 3.

Qui est in utero, pro jam nato habetur in omnibus quæ ad ipsius com-
modum spectant; l. qui in utero 1. & 2. supr. de stat. hom. propter
spem nascendi; l. 1. infr. de ventr. in poss. mitt. maxime in jure succedendi
ex testamento vel ab intestato. Et hoc est quod ait Paulus init. h. l. ab an-
tiquis esse prospectum libero ventri, ut in tempus nascendi omnia ei integra

jura reserventur, ut in jure hereditatum, id est successionum ex testamento vel ab intestato, in quibus qui post eum agnationis gradum sunt, quo est is qui in utero est, non admittuntur, quamdiu incertum est, id est quamdiu pendet an nascantur. Ubi tamen ceteri eodem gradu sunt, quo & venter, id est qui est in utero, queritur tunc quæ portio in suspenso esse debeat? & dubitatum est, quia incertum est quot nasci possint, & varia referuntur hac de re quatuor & quinque & trigeminos, uno parti, uno utero editos, sed non raro evenire solet, ut trigemini nascantur, ut hic & in l. Arescusa, supr. de stat. homin. & quæ † V. si facit non raro contingunt spectantur, leges non fiunt de his quæ raro accidunt; l. Et v. eriam ea quæ 64. de R. J. medietas, id est media via sequenda est, media sententia hanc ipsam l. tñx sequenda sunt, media sententiæ sunt tutiores; l. + sed & si lege, §. 3. b. tit. & quod autem, supr. prox. tit. interim superstiti filio non assignatur dimidia, et si l. 7. §. 7. de mulier unum paritura sit, sed quarta. inspecto quod non raro evenit ut tres adquir. rer. nascantur: neque obstat quod scriptum est in l. cum quidam, §. suum heredem, infr. de adquir. hered. suum heredem si heres est cum posthumo qui in utero unus tantum sit, ex parte dimidia heredem esse, non ex quarta, quia hoc proponitur spectato eventu, quia unus erat in utero, & Ulpianus hic sententiam Pomponii videtur magis probasse, contrariam sententiæ Juliani.

L. 4.

Si filius. jam natus institutus sit cum posthumo, filius interim heres est, non ex dimidia, sed pro quarta, inspecto sc. eo quod evenire potest, & non raro evenit ut tres nascantur; l. prox. supr. sed si pauciores quam tres nascantur, residuum ei pro rata ad crescit: & e contra, si plures quam tres nascantur decrescat pro rata de ea parte, ex qua semel heres factus est, ex hoc §.

L. 5.

Si mulier prægnans non sit, existimatur autem prægnans esse aut quod ipsa sic affirmet, aut quod obstetrices dicant, ut in l. cum quidam, §. quod dicitur si putatur, de adq. hered. interim filius est heres ex asse, quamquam ignoret se ex asse heredem esse, unde fit ut si venter sit præteritus, & suus heres prius deceperit, quam liqueret an venter esset vacuus an plenus, non minus heres fuisse intelligatur, si revera venter vacuus fuit; d. l. cum quidam, §. suum heredem, & l. ventre, eod. tit. Proinde transmittit paternam hereditatem ad quoscumque heredes etiam extraneos; l. apud hostes, C. de suis & legit. hered. filius est suus heres interim, etiam si ignoret se esse heredem ex asse potest se immiscere hereditati, quia hereditas ei adquiritur, etiam ignorantis; l. in suis, de suis & legitim. Suus heres statim ipso jure heres est sola legis potestate etiam ignorans; d. l. ventre, d. l. apud hostes.

§. idem est.

Idem est si extraneus ex certa portione heres institutus, ex reliqua, id est ex ceteris partibus, posthumus, interim quoad nascantur posthumus vel posthumus, extraneus heres institutus ex parte, est heres ex asse, & potest adire hereditatem, quia est heres ex asse ab initio, & concursu posthumorum nascentium partes tantum fecit. Et hoc est quod dicitur in l. virilis, de U. S. virilis appellatione interdum etiam totam hereditatem contineri. Quod si Titius, & quot quot natæ erunt, ex virilibus portionibus heredes instituti, dubitatum est an interim, dum pendet an posthumus nascantur, Titius adire poterit? Ratio dubitandi esse videbatur, ubi Titius & posthumus quotquot nascentur ex virilibus par.

partibus instituti sunt, interim quoad nascantur posthumi non potest adire hereditatem, quia incertum est ex qua parte institutus, & non potest adire, perinde ac qui ex testamento portionem suam nescit, sed utilius, id est æquius est, eum adire qui nescit portionem ex qua institutus sit, si cetera, quæ eum scire oportet, non ignaret, defunctum sc. testatorem, conditionem testatoris, testamentum valere, & patremf. testatum, aut intestatum decepsisse; l. heres institutus, cum dd. seqq. l. si is ad quem, de adqu. hered. ut notat Accurs. Qui dubitat de viribus testamenti, hereditatem ex eo adire non potest; l. nec is, l. eum qui duobus, juncta l. cum falso, eod. tit.

L. 6.

QUatuor fratres fuerant heredes matris ex testamento pro virilibus portionibus, id est singuli in quartam, sed postea nata, quæ erat in utero tempore mortis matris, succedit cum fratribus in quintam, & a singulis fratribus avocat quintam quartæ, quæ ad eos pertinebat ante concursum sororis, quintam avocat sc. per conditionem ex lege, quia pro instituta habetur pro virili portione cum fratribus, ut notat Accurs. hic. Petitio hereditatis datur sorori postea natæ adversus coheredes, & a singulis avocat quintam per conditionem ex lege, quæ est actio in personam, uti sunt omnes conditiones; l. actionum, de oblig. & act.

§. sumptus.

Possessor hereditatis evicta hereditate sumptus necessarios & utiles factos in rebus hereditariis retinet per doli exceptionem, vel officio judicis; l. plane, & seq. supr. tit. prox. Si patronus, cui nihil aut minus legitima portio relictum est, quæ est dimidia in bonis liberti, portionem hereditatis evicerit per bonorum possessionem contra tabulas, pro rata ei computantur sumptus necessarii & utiles facti a posseffore hereditatis propter onera totius hereditatis, puta æs alienum, vel refectionem rerum hereditiarum.

L. 7.

Petitio hereditatis hoc distat ab actione familæ erciscundæ, quod in petitio ne hereditatis agitur de proprietate hereditatis, queritur quis sit verus heres, & si pars hereditatis petatur, officio judicis hoc agitur, ut pars hereditatis pro indivisa restituatur. In judicio familæ erciscundæ non queritur de proprietate, uterque fatetur adversarium esse coheredem, sed familæ erciscundæ judicio agitur. Et petitione hereditatis non possumus consequi quod pertinet ad judicium familæ erciscundæ, ut a communione discedatur. Et in judicio petitionis hereditatis hoc tantum agitur officio judicis, ut pars hereditatis indivisa restituatur; l. + si quid, l. fundus qui dotis, §. i. famil. ercisc.

L. 8.

Sicut pars hereditatis peti potest, tot. h. tit. ita & pars hereditatis defendi potest, & alia cedi: si possessor hereditatis conveniatur universæ hereditatis nomine, partem hereditatis defendere potest, partem vero cedere, nihil enim prohibet possessorem hereditatis bonam fidem agnoscere, & cedere partem hereditatis, si sciat esse alienam, partem hereditatis defendere, si apud se certus sit, vel bona fide credit ad se pertinere, quia possessor hereditatis, etiam post item contestatam, non statim fit malæ fidei possessor, nec debet temere, id Tem. VIII.

T

est nimis facile, jus suum indefensum relinquere; l. illud supr. tit. prox.

L. 9.

Qui vendidit res hereditarias, & pretium exegit vel non exegit, potest con-
veniri petitione hereditatis, quia habet pretium, quod est vice rei, vel
actionem ad pretium consequendum; l. nec ullam, alias l. etiam, §. ult.
¶ l. seq. l. quod in diem, §. non solum, l. + si debitor, supr. tit. prox. Multi-
tis heredibus institutis, procurator unius ex heredibus institutis, qui erat in Asia,
ignorans dominum testatori præmortuum, & institutionem quoad eum esse ca-
ducam morte heredis prædefuncti, res hereditarias vendiderit, & pecuniam
pro parte hereditaria abstulerit, & idem a domino heres institutus sit ex par-
te, adjecto coherede ex alia parte, conveniri potest petitione hereditatis, quia
hereditatem vendidit, & pecunia redacta ex venditione rerum hereditiarum
ad eum pervenit, & coheres ejus, quia a coherede dimidiata pecunia partem
acepit, potest etiam conveniri petitione hereditatis.

L. 10.

CAduca sunt, quæ post mortem testatoris deficiunt; in causa caduci, quæ vi-
vo testatore deficiunt: puta si heres scriptus decedat vivo testatore; l.
unic. §. + ¶ cum triplici, ¶ §. pro secundo, C. de caduc. tollend. Si here-
dis ex parte instituti filius ignorans patrem suum vivo testatore decepsisse, atque
ita institutionem quoad eum esse caducam vel in causa caduci, patris quasi ab-
sentis nomine, partem hereditatis administraverit, & distractis rebus hereditariis
pecuniam exegerit, non potest conveniri petitione hereditatis a coheredibus pa-
tris, quia pretia rerum hereditiarum pro posseffore non possidet, qui ut filius
patris absensis negotia curavit, sed tenetur negotiorum gestorum actione ce-
teris coheredibus patris, ad quos portio defuncti jure caduci pervenit. Neque
enim verendum est, ne heredibus patris a quo forte exheredatus, teneatur
actione negotiorum gestorum, cum quod gestum est non fuerit paternæ
hereditatis, sed alienæ. Quod si filius iste patri heres extiterit, & move-
at controversiam, quod pater ejus deceperit, postquam heres extiterit defun-
cto, ille tractatus incurrit, id est inde dubitandi causa oritur, an possit sibi
ipsi mutare causam posseffionis, id est qui patris quasi absensis nomine res he-
reditarias gessit per errorem, & res hereditarias posseffit quasi procurator absen-
sis, potuit posseffere suo nomine, id est sibi ipsi quasi heres patris, ad hoc ut
conveniri possit petitione hereditatis? Nemo potest sibi mutare causam posseffio-
nis; l. rem quæ, l. qui bona, §. 1. de adqu. posseff. l. ad probationem, C.
locat. Et quia qui tamquam procurator absensis negotia hereditaria gessit, &
pecuniam ex venditione rerum exegit debitor hereditatis esse cœpit, & postea
cum moveat controversiam hereditati, potest conveniri petitione hereditatis quasi
juris posseffor. Petitione hereditatis conveniri potest etiam debitor hereditatis,
quasi juris posseffor; l. nec ullam, l. si debitor, supr. prox. tit.

AD

AD TIT.

De possessoria heredit. petitione.

L. 1.

Quemadmodum vero heredi datur civilis petitio hereditatis adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, possessoria hereditatis petitio datur bonorum possessori, quem habet praetor vice heredis, ex b. l. l. 2. infr. de honor. possess. vers. + quos autem, inst. eod. in princ. Praetor non facit heredem, sed bonorum possessorem, lex sola est quae hereditatem & heredem facere potest; l. lege obvenire, de V.S. l. filius. ad l. falcid. l. lex Cornelia, de vulgar. & pupillar.

L. 2.

Possessoria hereditatis petitio, quae datur bonorum possessori, eundem effetum habet, quam civilis petitio hereditatis, quae datur vero heredi, ex b. l. Bonorum possessio non transfert dominium quiritarium, quod transfertur tantum a lege; Ulpian. in fragm. tit. 19. de adquisit. rer. sed transfert dominium bonitarium. Bonorum possessor, cum actiones directæ maneant necessario apud heredem, qui semper heres remanet, non potest alias habere quam utiles; l. ait praetor, §. sed quod Papinianus, de minorib. l. 1. l. si heres, & passim, infr. ad Trebell. sed actiones utiles non sunt minus efficaces, quam directæ; l. actio, de negot. gest.

AD TIT.

De fideicomm. heredit. petitione.

L. 1.

Fideicommissaria hereditatis petitio est ea quae datur fideicommissario, cui restituta est hereditas ex senatusconsulto Trebelliano, ex quo, restituta hereditate, omnes actiones transeunt in fideicommissarium, ex b. l. l. 1. l. 2. l. ita tamen, §. qui ex Trebelliano, ad Trebell. §. + & Neronis infr. de fideicommiss. hered. Fideicommissario, cui restituta est hereditas ex Trebelliano, datur fideicommissaria hereditatis petitio contra eum qui pro herede vel pro possessore possidet. Hæc actio non datur fideicommissario contra heredem rogatum ut restituatur hereditas, sed ei datur actio fideicommissaria ex testamento, ut heres aditam hereditatem restituat, vel si suspectam dicat cogatur adire, & restituere; l. 4. l. ille a quo, §. + penult. & pass. ad Trebell. Et si minus restituerit heres quam est in fideicommisso, hoc casu datur actio ex testamento, etiam ut quod deest restituatur; l. debitor, eod. tit. Quemadmodum e contrario, si heres plus solverit quam est in fideicommisso, condicione incerti id repetet, quia plus debito solvit; l. qui exceptionem, §. si pars, de condic. indebit. Fideicommissario non datur hæc actio adversus titulo possidentem, puta adversus emptorem hereditatis, sed datur specialis actio in rem; l. 2. C. de petit. hered. fideicommissaria hereditatis petitio non datur contra heredem, sed contra extraneum quemlibet possidentem pro herede vel pro possessore.

T ij

L. 2.

Fideicommissaria hereditatis petitio eadem recipit, quæ civilis petitio hereditatis, ex h. l. id est in ea veniunt accessiones fructuum & usurarum sicut in civili petitione hereditatis; l. item veniunt, §. item non solum, l. sed & si lege, §. ult. & l. seq. l. heres furiosi, §. 2. supr. de petit. heredit. in eadem veniunt præstations & condemnations personales, si quid impensum est in rebus hereditariis.

L. 3.

Quemadmodum fideicommissaria petitio hereditatis datur fideicommissario, cui semel restituta est hereditas; l. antiqui, supr. si pars hered. pet. ita & fideicommissaria hereditatis petitio datur etiam heredi fideicommissarii, ex h. l. quia fideicommissaria hereditatis petitio effectu eadem est cum civili petitione hereditatis, & heres heredis est heres testatoris; l. ult. C. de hered. inst. Hac datur etiam bonorum possessori, cui fideicommissaria hereditas reliqua est, vel alii successori, puta ei cui libertatis causa bona addicta sunt, ex constitutione D. Marci; inst. de eo cui libert. caus. bona addicuntur.

§. hanc actionem.

Fideicommissaria hereditatis petitio non datur fideicommissario contra heredem qui restituit hereditatem, quia restituta hereditate, contra heredem rogatum nulla est actio: & si totam hereditatem non restituerit, fideicommissario datur actio ex testamento, ut quod deest fideicommissio restituatur.

§. ult.

Restituta hereditate ex senatusconsulto Trebelliano, omnes actiones hereditariæ, quæ heredi & in heredem competebant, transeunt in fideicommissarium, ex h. §. & l. 1. supra, h. tit. l. 1. & pass. infr. ad Trebell. quia restituta hereditate, fideicommissarius est loco heredis; l. 2. l. facta, l. si heres, ad Trebell. l. si mulier, §. ex asse, de jur. dot. §. & Neronis, inst. de fideic. hered.

AD TIT.

De petitione heredit. C.

L. 1.

Petitio hereditatis est actio in rem universalis, quæ datur hereditatis nomine aduersus eum qui pro herede vel pro possesso possidet. Hæc actio introducta est ex SC. quod factum est ad orationem D. Hadriani; l. item veniunt, §. preter ff. h. tit. unde dicitur factum auctore D. Hadriano, init. h. l. & licet SC. hoc factum sit in causa fisci, a quo petebatur hereditas, tamen ex constitutionibus vel interpretatione prudentum extensum est ad privatos, ex h. l. & d. l. item veniunt, §. in privatorum, quia fiscus, cum succedit in jus privati jure caduci vel quasi caduci, jure privati utitur; l. 3. §. si posteriori, ff. de

de jur. fiso. l. cum quidam ; §. fiscus, de usur. jura statuta in causa fisci pertinent ad privatos ; l. idem juris, ff. de compensat. Ex hoc senatusconsulto, bona fidei possessor, si conveniatur petitione hereditatis, non tenetur restituere fructus perceptos ex rebus hereditariis, vel usuras pecuniae redactae ex venditione rerum hereditiarum, nisi ex his locupletior factus sit, & quatenus locupletior factus est, ex prima parte h. l. Igitur bona fidei possessor tenetur restituere fructus & usuras, quae sunt vice fructuum, si extant, non fructus consumptos ante litem contestatam, quia bona fidei possessor ante litem contestatam tenetur dumtaxat quatenus locupletior factus est ; l. sed & si lege, §. consuluit, ff. h. tit. Post litem autem contestatam, tam fructus rerum venditatum, quos perceptis vel percipere potuit, quam usuras pretii rerum hereditiarum ante litis contestationem venditarum, a die litis contestandæ computandas, quae a die litis contestatae currere coeperunt, omnimodo reddere compellitur, ex secunda parte h. l. l. i. C. de his quibus ut indigna, quia post litem contestatam omnes possessores pares sunt, id est prædones ; d. l. sed & si lege, §. si ante. Post litem contestatam quilibet possessor tenetur restituere fructus perceptos, vel non perceptos quos percipere potuit, etiam post motam controversiam. Hoc speciale est in petitione hereditatis & judicio familiæ erciscundæ, idem operatur controversiae motio quoad fructus & usuras restituendas, quod litis contestatio. Secus in speciali in rem actione & communi dividendo ; l. prox. infr. h. tit. l. Divus, ff. eod. l. alienationes, in fin. famil. ercisco.

L. 2.

Qui post motam controversiam, etiam nondum lite contestata, partem bonorum sciens emit ab herede scripto, cui mota erat controversia hereditatis, tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam heres ejus tenetur restituere fructus, quos perceptis vel percipere potuit. Qui vero vendidit res hereditarias ante litem contestatam, tenetur restituere fructus vel usuras pecuniae redactae ex venditione rerum hereditiarum, a die litis contestatae. Emptor hereditatis, non tenetur directa, sed utili petitione hereditatis ; l. nec ullam, §. t. quid si quis, ff. h. tit. Emptor universitatis bonorum, qui emit hereditatem vel quotam hereditatis, potest conveniri petitione hereditatis. Emptor autem, qui habet proprium titulum possessionis, id est causam emptionis, etiam singularum rerum jure convenit, id est conveniens est speciali actione in rem seu rei vindicatione. Emptor rerum singularium, id est particularium, hereditatis, non potest conveniri petitione hereditatis, quia possidet pro emptore, ex speciali titulo seu causa emptionis, petitio hereditatis non datur contra titulum possidentem ; l. cogi, infr. h. tit. l. pen. C. in quib. causs. cess. long. temp. prescript. Hoc interest inter petitionem hereditatis, & specialem actionem in rem, seu rei vindicationem, quod petitio hereditatis datur tantum adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet ; l. t. 2. supr. h. tit. l. regulat. riter, ff. eod. specialis actio in rem datur adversus eum qui speciali titulo possidet, puta ex empto, vel donato, qui non facit controversiam de hereditate. in fin. Desumitur potius ex h. l.

L. 3.

Qui egit petitione hereditatis ex causa inofficiosi testamenti vel ex causa nullius injusti vel irriti testamenti, non submovetur exceptione rei judicatae, si postea eandem hereditatem vindicet ex alia causa, quia videtur alterius hereditatis petitio, quae intenditur ex alia successione, id est ex alia causa succedendi, licet sit eorundem bonorum, ex h. l. Similiter qui falsi testamenti egit, nec obtinuit, non prohibetur postea agere de

inofficio vel non jure facto testamento ; *l. Lucius*, *ff. b. tit. l. si ita quis promiserit*, §. ult. de *V. O.* *l. eum qui*, *C. de ineff. testam.* Et qui egit petitione hereditatis de inofficio, nec obtinuit, non prohibetur postea agere petitione hereditatis ex injusto testamento ; *l. Papinianus*, §. si quis *¶ irritum*, *ff. eod. l. contra*, *C. eod.* Similiter si quis, cum heres non esset, petierit hereditatem, atque ita non obtinuerit, postea heres factus, si perat hereditatem, non repelletur exceptione rei judicatae, quia alia est causa petitionis ; *l. si is qui heres*, *ff. de except. rei judic.* Agenti ex nova causa non obstat exceptione rei judicatae ; *l. ¶ an eadem*, *ff. eod. l. neque C. ad exhibend.*

L. 4.

Bonæ fidei possessor in restituenda hereditate compensat, id est deducit, & quasi compensando retinet quod in mortui infirmitatem & in sumptus funeris ex proprio patrimonio impendit, ex *b. l.* compensat enim possessor quocumque justos sumptus, quos fecit de suo propter onera hereditaria ; *l. si quid possessor*, §. *sicut l. heres*, *ff. b. tit. l. sorori*, §. ult. *si pars hered. pet. & compensatio fit ipso iure vi & potestate actionis*, citra officium judicis, quia petitio hereditatis est actio bonæ fidei ; *l. ult. in fin. infr. b. tit.* Idem videtur admittendum etiam in malæ fidei possessore, ut quod pietatis causa impendit in defuncti infirmitatem aut funus, id compenset petitori hereditatis, & eo nomine habeat actionem negotiorum gestorum vel funerariam ; *l. hereditas*, §. 1. *ff. b. tit.*

L. 5.

Bonæ fidei possessor hereditatis evicta hereditate, in restituenda hereditate deduct quod creditoribus hereditariis bona fide solvit, quia solutum repetit non potest a creditoribus qui suum receperunt, ex *b. l.* repetitio nulla est ab eo qui suum recepit, licet solutum sit ab alio quam debitore ; *l. repetitio*, *ff. de condic. indebit.* Si bonæ fidei possessor hereditatis indebitum solverit, id non deducit, quia habet conditionem indebiti ; *l. † item veniunt*, §. *ait senatus*, *ff. b. tit.* Igitur si possessor hereditatis, quod debetur solverit creditoribus hereditariis, in restituenda hereditate id deduct per retentionem, vel id repetit actione negotiorum gestorum, quia verum heredem liberavit, & negotium alienum gessit ; *l. ult. infr. b. tit. l. ult. ff. de negot. gest.*

L. 6.

Species *b. l.* est difficilis & intricata : pater filium emancipavit, nepotibus ex filio retentis in potestate, vel non, parum resert. Mortuo filio nepotibus manentibus in potestate avi, vel recentibus in potestatem avi, quoniam nepotes ex filio mortuo patre recidunt in potestatem avi, vel si retenti sint manent in potestate avi ; *l. si pater 41. ff. de adopt.* tutores nepotibus dati sunt a præside inscio avo, & non vocato, quia negabantur esse in potestate avi, & erant in possessione potestatis suæ, agebant ut liberi & soluti patria potestate. Avus contendebat hereditatem paternam nepotibus delatam ad se pertinere, & per nepotes statim sibi quæsitam, quia hereditas filio delata, statim per filium patri adquiritur ; *l. placet*, *ff. de adq. hered.* & tutores non jure datos nepotibus ex filio, quos intendebat esse in sua potestate. Tutores dantur his qui sunt sui juris, non dantur his qui sunt in aliena potestate ; *inst. de tutel. in pr.* A tutoribus datis nepotibus, qui erant in possessione suæ potestatis, avus hereditatem petere potest, si putat, id est bona fide existimat, tutores non jure datos nepotibus ex filio qui essent in potestate sua. Neque obstat quod nullum

lum est judicium inter patrem & filium qui est in potestate ; *l. lis nulla*, *ff. de judic.* quia inter hos constituitur judicium in dubio , quia nepotes erant in possessione suæ potestatis , & negabantur esse in potestate avi , ut traditur in *fin. b. l.* Ut si filius neget se esse in potestate patris , quod diu is passus est ut patris. res ejus agi per tutores testamento matris datos , præsidis ea de re cognitio est inter patrem & filium ; *l. i. infr. de patr. potest.* ut si quis neget se esse servum , potest movere controversiam de statu , & ager de libertate cum eo qui se dominum dicit ; *l. ordinata*, *ff. de liberal. caus.* & cum dubitatur , prætoris est cognoscere an sua sit jurisdiction ; *l. si quis ex aliena*, *ff. de judic.* sed quia in petitione hereditatis incidit quæstio status , quæ est præjudicialis , & præcedit etiam petitionem hereditatis ; *l. 8. infr. b. tit. l. i. C. de ordin. judic.* *l. 2. C. de ordin. cognit. judex* , id est præses , qui de petitione hereditatis cognoscet , prius cognoscet de statu nepotum , an sint in potestate avi , an tutores eis recte dati sint : & hoc est quod intelligitur his verbis , *judice statuturo* , *an a presidialibus actis discedendum sit* , quibus tutores dati sint , an datio tutorum revocanda sit , quod fit causa cognita , antequam agatur judicio petitionis hereditatis .

L. 7.

Hereditatis petatio , si agatur adversus eum qui pro herede vel pro possesso posse possidet , non submovetur præscriptione longi temporis , id est decem vel 20. annorum , ex *b. l. & l. hereditatem* , *C. in quib. caus. eess. long. temp. prescript.* Ratio dubitandi erat , quod etsi petitio hereditatis sit actio mixta , tam in rem quam in personam , tamen est scripta in rem , & magis est in rem quam in personam , quia propriæ & principaliter est in rem , quod per eam actor vindicat hereditatem , & accessorie tantum est actio personalis , quia in ea veniunt condemnationes & præstationes personales , ex quo videbatur eam submoveri præscriptione longi temporis , exemplo ceterarum specialium actionum in rem : sed tamen non submovetur præscriptione longi temporis , quia licet sit in rem actio , est mixta personali actioni , & assumit naturam personalis actionis , quæ præscribitur tantum 30. annis ; *l. sicut in rem* , *l. cum notissimi* , *C. de prescript. 30. ann.* Petatio hereditatis non datur contra speciali titulo possidentem , puta pro emptore vel donato , sed tantum eo nomine datur specialis actio in rem , quæ submovetur usucapione scilicet triennii si res sit mobilis , vel longi temporis si res sit immobilis , ex *b. l. & d. l. hereditatem*.

L. 8.

Si heres scriptus testamento petat hereditatem , & ei per exceptionem objicitur testatorem fuisse servum , atque ita non potuisse testari , servus heredem habere non potest ; *l. servus* , *C. comm. de success.* antequam de hereditate cognoscatur , prius ante omnia disquirendum est liber nec ne fuerit testator . Quæstio status est præjudicialis , præcedit petitionem hereditatis ; *l. 2. C. de ordin. cognit.* quia prius est ut judicetur , an testator liber fuerit nec ne , ut de viribus testamenti cognoscatur .

L. 9.

PEtatio hereditatis datur adversus possidentem pro herede vel pro possesso , non adversus titulo possidentem ; *l. t. hereditatis* , *l. cogi b. tit. l. regulariter* , *ff. eod.* Si heres scriptus hereditatem cognati sibi delatam repudiaverit , & eam ab intestato adierit , jure civili vel prætorio tamquam proximus agnatus vel cognatus , res hereditariae , quæ in eadem causa durant , id est quæ extant , petitione hereditatis ab eo vindicari possunt , ex *b. l.* quia possidentur pro herede .

L. 10.

Si filius. heres institutus delatam sibi hereditatem per longum tempus detinuerit, hoc ipso ute potest agnita hereditate ejus commodum patri adquisisse videatur, ex h. l. filius. non potest adire delatam sibi hereditatem sine jussu patris, ne pater per filium insciens vel invitus obligetur hereditati; l. qui in aliena, ff. de adqu. hered, tamen si filius. delatam hereditatem per longum tempus detinuerit, hereditas adquiritur patri quasi agnita consensu patris, quia ex divina possessione praesumitur adita consensu patris; l. i. C. de patre pot.

L. 11.

PEtatio hereditatis datur adversus pro herede vel pro possessore possidentem, non datur contra titulo possidentem, ex h. l. l. hereditatem, C. in quib. caus. long. temp. prescr. Possessor hereditatis, conventus petitione hereditatis, non cogitur dicere titulum, id est speciale causam possessionis suæ, puta ex empto vel donato, ut hic & l. 4. C. de edend. l. sive possidetis, C. de probat. l. ult. C. de rei vindic. sed cogitur dicere an possideat pro herede vel pro possessore, ex h. l. In speciali actione in rem possessor conventus non cogitur allegare titulum suæ possessionis, quia actore non probante reus absolvitur, etiam si de titulo non doceat; d. l. ult. l. Paulus respondit, §. ult. ff. quib. mod. pign. vel hypothec. solv. Sed cogitur dicere an possideat, & si dicat se non possidere, & verum sit rem ab eo non possideri, absolvitur judicio in rem, sed si probetur rem ab eo possideri, in penam mendacii possessio transfertur in aetorem officio iudicis, etiam si non probaverit rem suam esse; l. ult. ff. de rei vindic.

L. ult.

Jure veteri petitioni hereditatis non potest fieri praetudicium per alias actiones; l. Divus, ff. h. tit. Et hoc est quod dicitur init. h. l. auctoritatem centumviralis judicii non pati, ut petitioni hereditatis praetudicium fiat per alias actiones, id est si super petitione hereditatis controversia mota esset, vel moveri speraretur, id est timeretur, propter auctoritatem centumviralis judicii, id est petitionis hereditatis, de qua agebatur apud centumviros; l. Titia, l. qui repudiantis, ff. de inoffic. Quintil. 3. inst. cap. 10. + ut cum apud centumviros post alia queritur & hoc, uter dignior hereditate sit, de quo Cujac. 10. obs. 20. cetera actiones suspendebantur quoad judicatum esset, ne praetudicium fieret petitioni hereditatis per alias actiones. Nec obstat l. si post litem, de except. ex qua, si post litem de hereditate contestatam res singulæ petantur, non obstat exceptio quod praetudicium fiat petitioni hereditatis, futuri enim judicii non facti nomine hujusmodi exceptions comparatae sunt, ut observavit Cujac. 9. obs. 27. Ex constitutione Justiniani, ne creditoribus hereditariis vel legatariis & fideicommissariis mora fiat, dum lis super petitione hereditatis disceptatur inter possessorem hereditatis & petitorem, si heres scriptus postquam lis mota est super petitione hereditatis, vel moveri speratur, conveniatur a legatariis vel fideicommissariis, legati vel fideicommissi nomine, petitio non differtur, tenetur his praestare legata vel fideicomissa, interposita cautione vel satisfactione pro qualitate personarum de restituendis legatis, vel fideicommissis si evincatur hereditas, cum usuris quadrantibus, vel fundo cum fructibus perceptis, vel ædibus legatis cum pensionibus ædium, deductis expensis necessariis & utilibus. Quod si legatarii vel fideicommissarii maluerint quidem litem contestari, licet eis hoc facere, ita ut post litem contestatam suspendatur sen-

sententia, & expectetur eventus judicij petitionis hereditatis, & si petitio hereditatis obtineat in petitione hereditatis, legata & fideicomissa præstantur cum usuris vel fructibus medii temporis.

§. fin autem 1.

EX hac constitutione, pendente lite super petitione hereditatis inter possessorem & petitorem, interim possessor vel petitio potest conveniri a creditoribus hereditariis, & si conveniatur non differtur judicium, sed ad sententiam perducitur, ne mora fiat creditoribus, sed finito per sententiam judicio petitionis hereditatis, si possessor vietus fuerit, non compellitur restituere hereditatem, nisi deducto eo quod solverit creditoribus hereditariis. Quod si petitio vietus fuerit, repetet officio judicis quod solverit creditoribus hereditariis, vel si hanc viam omiserit, utetur actione negotiorum gestorum, sive solverit hereditario nomine, sive suo, quia ex eventu alienum negotium gessit, ut notat gloss. hic, vel condicione ex lege, id est ex hac constitutione. Speciale est in fisco, quod cum fiscus vindicat hereditatem, interim inhibentur actiones creditorum, ne fisco præjudicetur; l. apud Julianum 35. ff. de jur. fisc.

§. fin autem 2.

EX senatusconsulto de petitione hereditatis, si quaestio status incidat in petitione hereditatis, petitio hereditatis suspenditur, donec de libertate judicatum sit. Quaestio status est præjudicialis, suspendit petitionem hereditatis; l. si quis libertatem, ff. b. tit. l. 2. C. de ord. cogn. Ex constitutione Justiniani, si libertas directa vel fideicommissaria servis relieta sit, & pendente judicio petitionis hereditatis a possessore vel petitore libertas petatur, libertatis judicium differtur intra annum a morte testatoris, & si intra annum lis finem acceperit, pro eventu judicij libertas data, vel effectum habet, vel evanescit, quod si intra annum lis finita non sit, libertas directa vel fideicommissaria a lege præstatur. Alias libertas relieta debetur statim ab adita hereditate; l. testamento 23. §. ex testamento, ff. de manum. testam. l. 2. C. eod. libertas, inquam, a lege præstatur statim post annum, ita tamen si libertas non petatur ex falso testamento, si testamentum quo libertas relieta est falsum dicatur, falsi quaestio est præjudicialis, & omnino sustinetur judicium petitionis hereditatis, donec falsi causa peracta sit, ex b. l. l. Divus Pius, l. si testamentum, §. pen. ff. b. tit. l. ubi, C. ad l. Cornel. de fals.

§. ult.

Olim dubitatum est, an petitio hereditatis esset actio bonæ fidei, quia aut petitur hereditas ex testamento, omnes actiones ex testamento sunt strictæ, aut petitur ab intestato, hereditas peti videtur quasi ex testamento. Qui ultiro intestatus decedit, creditur sponte sua, id est tacite, relinquere hereditatem legitimis heredibus; l. conficiuntur, §. 1. ff. de jur. codicilli. Hodie ex constit. Justiniani petitio hereditatis est omnino bonæ fidei, ex b. l. O' §. actionum, inst. de act. olim ea de re dubitatum est, ita ut petitione hereditatis opponeretur exceptio doli mali quasi strictæ actioni; l. utiles, l. ult. ff. b. tit. nam si esset bonæ fidei, non esset opponenda exceptio doli, quia bona fidei judiciis inest exceptio doli etiam si non opponatur l. † sed et si ideo maritus, ff. solut. matrimon.

AD TIT.

*De rei vindicat. D.**Ad l. 1. in pr. & §. 1.*

Alia sunt actiones in rem universales, alia singulares. Universales sunt, ut petitio hereditatis ex causa inofficii testamenti, & petitio hereditatis ex testamento nullo iusto irrito, vel ab intestato; *l. item videndum*, §. ult. & *l. seq. supr. de petit. heredit.* Singularis actio in rem est rei vindicatio, quae est vindicatio rei certae, rei singularis seu particularis, ex *init. b. l.* Actio in rem universalis, quae est petitio hereditatis, locum habet in universis rebus hereditariis, quae in corpore vel in jure consistunt; *d. l. videndum*, §. ult. & *l. seq.* Actio in rem specialis locum habet in omnibus rebus mobilibus vel se moventibus, puta animalibus vel rebus soli, ex *b. l. l. unic.* §. 1. *si quis jus dicent. non obtemperav.* petitio hereditatis datur adversus eum qui pro herede vel pro possessore possidet, vindicatio datur adversus quemlibet possessorem; *l. 7. C. de petit. hered. l. actionum*, *infr. de oblig.* & *act.*

§. per hanc autem 1.

Actione in rem vindicantur res mobiles vel immobiles quae sunt in dominio nostro; *l. 1. b. tit.* Actio in rem competit soli domino; *l. in rem*, *infr. b. tit.* Domini sunt jure civili jure Quiritium possessores agrorum Italorum: possessores praediorum provincialium non sunt domini, sed possessores, hinc dubitatum an eorum agrorum vindicationem haberent, eis tantum datur publiciana, quae est utilis vindicatio; *l. cum sponsus*, §. in *vestigalibus*, *infr. de public. in rem act.* quae ait publicianam locum habere in praediis *vestigalibus*, id est emphiteuticariis. Et hoc est quod ait Aggenn. Urbic. 2. de limit. agror. *Stipendiarios agros nexus non haberi*, id est mancipio non possideri, non esse possessorum jure civili, vindicantur tamen publiciana in rem actione, provincialis possessor recte eis imponit servitutem; *l. 3. C. de servit.* & *act.* *infr. de oper. nov nunciat.* Per hanc actionem non petuntur liberæ personæ quae sunt juris nostri, puta liberi qui sunt in potestate nostra, quia liberi sunt in potestate patris, non in dominio. Homines liberi non possunt esse in bonis, cum non sint in commercio; *l. sed & Celsus*, *cum præced. infr. de contrah. empt.* *l. inter stipulantem*, §. *sacram*, *de V.O.* Petuntur igitur, aut præjudiciis, aut interdictis, aut cognitione præatoria. Petuntur præjudiciis, id est præjudicibus in rem actionibus; §. *præjudiciales*, *inst. de act.* (præjudicialis actio sic dicitur, quia de ea prius cognoscitur quam de principali quæstione judicetur, puta si negetur filius esse qui petit hereditatem, prius cognoscitur de causa status seu filiationis, quam judicetur de petitione hereditatis; *l. 1. 2. & 3. l. cum status*, *C. de ord. cognit.* Dicuntur ergo præjudiciales, quia sic præjudicant, ut interim principalis quæstio, in quam incidunt, differatur, donec de hac judicetur: differuntur, inquam, quoad definitionem, id est sententiam, non quoad litis contestationem, quia non impediunt litis contestationem; *l. ordinata*, *infr. de liberal. caus.* aut interdictis, puta interdicto de liberis exhibendis & ducendis; *l. 1. 2. 3. infr. de liber. exhibend.* quia si liberi abducantur, non vindicantur actione in rem, sed avocantur judicio possessorio, nimirum interdicto de liberis exhibendis, & ducendis, id est abducendis. Aut cognitione præatoria,

id

id est extra ordinem cognitione prætoris. Si enim filius negetur esse, vel negetur in potestate nostra esse, hæc quæstio est causa status, de qua prætor extra ordinem cognoscet; *l. non distinguemus, §. de liberali, de recept. qui arbitr. recep. l. ult. C. + ubi caus. stat.* nempe cum eo primario & principali-
ter agebatur, nam si alia principalis quæstio verteretur, de qua dandus esset
judex, & in quam quæstio status incideret, non erat hæc cognitio prætoris,
sed judicis dati, qui prius cognoscet de statu, ita ut de eo nihil pronuntia-
ret, sed tantum de principali quæstione, puta de petitione hereditatis; *l. 3. C. de judic. l. 6. C. de petit. heredit. l. 1. C. de ord. judic. l. 2. & 6. C. de ord. cognit.* Liberi, qui sunt in potestate nostra, non vindicantur simplici
actione in rem, sed adjecta causa jure Quiritium, ita ut pater dicat se vin-
dicare filium, non simplici actione in rem, sed vindicatione adjecta causa ex
jure Quiritium. Si is, qui servus dicitur, & quasi servus possidetur, assera-
tur in libertatem, de eo est actio ad exhibendum; *l. de eo, infr. ad exhibend.*

§. per hanc autem 2.

Actione in rem vindicantur, non solum singulæ res, sed etiam grex, ar-
mentum, equitum, id est grex ovium, boum, equorum potest vindica-
ri, & cetera quæ gregatim habentur. Grex potest vindicari, licet singula capi-
ta nostra non sint, grex enim non singula capita vindicabuntur, ex *b. §. Ra-*
tio dubitandi erat, quod in rem actio est singularum rerum vindicatio, grex
est quid universum, quod augmentum & diminutionem recipit; l. grege, &
seq. de logat. 1. l. grege, de pignor. Ergo grex non potest speciali in rem
actione vindicari, sed singula capita. Facilis est responsio: grex potest vindicari,
quia non est universitas juris, sed facti, grex est corpus, quod constat ex plu-
ribus corporibus uni nomini subjectis; *l. rerum mixtura, de usucap.* ex pluri-
bus corporibus tamquam singulis; *l. in rem, §. item quemcumque, + vers. at*
in his, infr. b. tit. Et in hoc differt grex a peculio, non ut gregis ita &
peculii vindicatio est, sed legato peculio, in quo est grex, singula capita pe-
tuntur; *l. vindicatio, infr. b. tit. l. *) hereditas, supr. de petit. heredit. pe-*
culium non venit in vindicatione, quia est nomen universitatis, augmentum
& diminutionem recipit; l. peculium 40. infr. de pecul.

L. 2.

Si in grege par numerus sit duorum, neuter solidum gregem vindicare potest,
quia aliena capita quæ sunt in grege, neuter vindicare potest. Duo non pos-
sunt esse in solidum domini ejusdem rei; *l. + si, ut certo, §. si duobus, infr.*
commodat. sed nec partem dimidiā totius gregis unusquisque vindicare potest,
quia licet grex constitutus sit ex diversis capitibus, quæ habent diversos domi-
nos, non est communis. Singula capita habent suum dominum, quia casu
commixta sunt, non ut sint communia, & cuique permittitur vindicare singu-
la capita, quæ sua esse probabit si discerni possint. Sed si alter in grege ha-
beat maiorem numerum, ita ut detractis alienis capitibus, grex vindicari pos-
fit, id est supersint tot capita, quot gregem constituunt, (nec enim paucio-
res quam decem oves gregem constituunt; *l. ult. infr. de abigeis*) in restitu-
tione non veniunt aliena capita, id est in vindicatione cum effectu non ve-
niunt aliena capita.

L. 3.

Qui gregem habebat trecentorum capitum, id est alienum gregem tot ca-
pitum bona fide possidebat, amissis centum morte, vel alio casu, toti-

dem capita redemit a domino vel a bonæ fidei possessore, si conveniatur rei vindicatione ab eo qui habebat dominium gregis, queritur an capita, quæ redempta sunt, veniant in rei vindicatione, id est vindicari possint a domino gregis qui erat ab initio? Ratio dubitandi erat, quod gregis vindicatio datur tantum domino; l. in rem actio, infr. h. tit. At capita, quæ redempta sunt a possessore gregis alieni, nunquam fuerunt domini gregis alieni, nunquam fuerunt domini gregis, sed alterius. Et hoc est quod intelligitur his verbis, *totidem capita aliena*, ergo videbatur redempta capita, utpote aliena, non vindicari a domino gregis. Sed Ulpianus fecutus Marcellum ait, etiam redempta capita, et si aliena essent, gregis vindicatione contineri, id est a domino gregis vindicari, sed et si quæ redempta sunt capita sola supersint ex grege, posse vindicari a domino gregis, quia in locum demortuorum capitum sufficiunt aliis idem grec permanet; l. proponebatur, supr. de judic. l. si cum argentum, §. i. de except. rei judicat. l. grege, & seq. de legat. i.

§. armamenta.

IN vindicatione navis non veniunt singula armamenta, sed singula vindicanda sunt speciali in rem actione, quia armamenta navis non sunt pars navis, neque navi cohaerent, sed ab ea distincta & separata sunt. Armamenta navis sunt instrumenta navis, velut funes vela anchoræ antennæ, c' est le bois traversant le mast. Ratio dubitandi erat, quod armamenta sunt accessiones navis. Accessiones vero veniunt in vindicatione rei; l. in rem, §. item quecumque, infr. h. tit. Ratio decidendi est, quod accessiones veniunt in vindicatione rei, ubi ei cohaerent, in vindicatione navis non veniunt armamenta, quia navi non cohaerent, sed sunt instrumenta navis separata. Similiter in vindicatione navis scapha non continetur, sed specialiter vindicanda est, ex h. §. quia scapha non est pars navis, sed navicula per se, quæ inservit navi; l. scapham, infr. de evict. l. ult. infr. de instruct. vel instrum. leg. quare instrumento navis legato, non debetur scapha; d. l. ult.

§. Pomponius.

QUoties id quod ejusdem naturæ est, quod erat commune duorum, ita confusum atque commixtum est, ut deduci id est discerni & separari non possit, non totum sed pro parte a singulis vindicandum est, puta argentum meum & tuum forte in massam redactum est, erit nobis commune, id est non desinit esse commune propter confusionem utriusque, & quisque nostrum pro rata ponderis, quod in massa habet, vindicabit, et si incertum est quantum quisque ponderis in massa habet. Neque obstat, quod vindicatio non datur incertæ rei; l. t. idem Pomponius, §. ult. l. si in rem 6. infr. h. tit. Etiam incertæ partis vindicatio datur ex causa, id est ex causa necessitatis, cum necessitas nos cogit ita dicere, nec melius quidquam est quod dici possit; l. i. §. ult. supr. si pars hereditat. pet. l. quæ de tota, §. incerta, infr. h. tit. Puta hoc casu cum argentum commune casu confusum est & in massam redactum; Cujac. ad l. recte, infr. de V. S.

L. 4.

QUod commune est duorum, puta argentum meum & tuum, si forte confusum & in massam redactum, a singulis pro parte vindicari debet; §. ult. l. prox. supr. Et si incertum sit quantum quisque ponderis in massa habeat, non ideo minus vindicatio locum habet, ut subjicitur in fin. d. §. ult. Qui dolo argentum meum miscuit cum suo, potest conveniri actione furti, vel ad exhib.

exhibendum, quia dolo contrectavit rem alienam, & dolo fecit, ne posset exhibere. Sed hoc casu communi dividendo agi potest, ut quisque suam partem ferat, sed & actione furti, vel ad exhibendum, quæ est præparatoria vindicationis, conveniri potest qui dolo malo argentum meum confudit cum suo, ita ut in actione ad exhibendum pretii ratio haberi debeat, & postea in judicio vindicationis vel communi dividendo hoc amplius ferat, cuius argentum pretiosius fuerit, ex h. l. Ubi incertæ sunt partes, incertitudo partium non impedit quominus vindicationi locus sit, & cum vindicatione cumulative datur judicium communi dividendo, ut re vindicata per judicium communi dividendo communio tollatur. Sed quia incertæ sunt partes cujusque, divisio necessarie fiet in virilibus, quia nihil est quod melius dici possit. Sicut incertæ partis vindicatio datur ex causa necessitatis, ita cum incertæ sunt partes judicium communi dividendo datur; l. et si non omnes, §. i. infr. commun. divid. in actione ad exhibendum pretii ratio habetur, taxatione scilicet facta per jusjurandum in litem, in actione ad exhibendum prius agitur hac actione, ut res exhibeat, & in ea actione pretii ratio habetur, quanti sc. actor in litem juraverit; l. qui restituere, + infr. h. tit.

L. 5.

SI frumentum duorum, non voluntate eorum, id est cœtra voluntatem eorum confusum sit, singulis competit in rem actio, in quantum patet in illo acervo suum cujusque esse: quod si eorum voluntate commixta sint, tunc communicata videntur, id est ex commixtione utriusque voluntate facta, inducitur communio, & ut communio tollatur erit communi dividendo actio, quia quod commixtum est, cum esset duorum, fit commune, sive commixtum sit voluntate vel absque voluntate dominorum. Communio contrahitur re, id est facto per commixtionem, quæ est facti non juris; §. quod si frumentum, inst. de rer. divis. l. adeo, §. + sed et si sine, de adquir. rer. domin.

§. idem scribit l.

SI mulsum factum sit ex melle meo, & vino tuo, quibusdam videtur id communicari, id est commune fieri, quod enim ex re nostra fit, pro parte, nostrum efficitur; l. de eo, §. si quis, infr. ad exhibend. Sed verius est id potius esse ejus qui fecit, quoniam mulsum neque mel neque vinum, & pristinam speciem non continet, sed novam, mulsum non potest reduci ad primam speciem, id est mel & vinum, ideo fit ejus qui fecit, propter prævalentiam specificationis; §. + quum ex aliena, inst. de rer. divis. id est propter merita artis & industriae ejus qui fecit novam speciem. Sed si plumbum cum argento mixtum sit, quia facile deduci & separari potest, non communicatur, id est non fit commune, nec eo nomine agitur communi dividendo, sed singulis competit in rem actio, & quisque vindicat suum, unus plumbum, alter argentum. Sed si æs cum auro mixtum sit, quia deduci & separari non potuit, nondum inventa aqua chrysulca seu separationis, quam vocant aquam fortis, qua aurum a quocumque metallo separatur, de quo Alceat 6. p. erg. 11. an idem dicendum quod in mulso facto ex melle meo & vino tuo, ut id fiat ejus qui fecit? videbatur idem dicendum quod in mulso, quia si aurum cum ære mixtum esset, non poterat separari, nondum inventa arte separandi; ergo videbatur aurum confusum cum ære ejus esse qui confudit, ut scriptum est in mulso. Tamen si æs cum auro mixtum sit, a singulis pro parte vindicatur, quia utrinque materia et si confusa sit manet, id est non mutat dominum, cum prior materia manet, neque transit in aliam speciem, sola confusio non transfert dominium; d. §. + quum ex aliena. Aliud dicen-

dum est , si argentum mixtum sit cum ære , & ex ære meo & argento conflato aliqua species facta sit , non erit communis , quia cum diversæ materiæ æs & argentum sit , facile separari ab artificibus potest , & ad pristinam materiam reduci ; l. lacus , §. 1. infr. de adqu. rer. dom.

§. idem scribit 2.

SI equus tuus equam meam prægnantem fecerit , quod natum est meum est , non tuum , quia foetus animatus , sicut partus hominis , id est ancillæ , sequitur ventrem , id est matrem ; l. 5. §. ingenui , l. lex naturæ , supr. de stat. hom. l. partum , C. h. tit. propter certitudinem , quia mater semper est certa , non etiam pater , ; l. 5. supr. de in jus voc. tamen ex consuetudine in quibusdam partibus habet equi dominus pedem unum , ut refert gloss. hic.

§. de arbore .

DE arbore , quæ in alienum agrum translata in eo coaluit & radices egit , utilis actio in rem datur domino , ex Vari & Nervæ sententia , sed ea non probatur ab Ulpiano , ut intelligitur ex his verbis : *Varus & Nerva uilem in rem actionem dabant* . Ratio illorum fuisse videtur , quod priori domino non potuit auferri dominium arboris sine ejus facto ; l. id quod nostrum , de R. J. Sed arbor , quæ in alienum solum translata in eo coaluit & radices egit , cedit solo , id est domino soli , quia alio terræ alimento alia facta est , id est alia facta esse videtur ; l. adeo , §. ult. l. sed si meis , §. arbor , infr. de adqu. rer. dom. l. hoc amplius , §. Alsenus , de damno infect. Ergo priori domino neque directa neque utilis vindicatio datur . Sed si arbor translata in alienum fundum , in eo nondum coaluit , & radices egit , mea esse non desit , & potest a me vindicari tamquam mea , quia translatione arboris meæ in alienum fundum , mihi non adimitur & transfertur dominium ; d. l. id quod nostrum . Non obstat l. utilem , cum §. ult. l. præced. de don. int. vir. & uxor. si vir uxori lanam donaverit , & ex ea lana uxor vestes sibi confecerit , vestes sunt uxor's , sed viro competit utilis actio , id est condicō ex lege ob res donatas quia hoc speciale est , ob fraudem legis , ne fraus legi fiat , qua vetantur donationes inter virum & uxorem .

§. cum in rem .

CUm agitur actione in rem , id est cum res vindicatur actione in rem , si constet de corpore , et si error sit in nomine , recte actum esse videtur , ex h. §. Et judex potest sententiam ferre . Ratio dubitandi erat , quod libellus petitionis debet esse certus , & prius est ut emendetur antequam judex sententiam ferat , quia certa esse debet actio , certa sententia & condemnatio ; l. 1. & passim , tot. tit. C. de sentent. que sine cert. quantit. profer. Sed non ideo minus sententia certa est , et si erretur in nomine , modo constet de corpore . Fides nominis plerumque probat proprietatem rei , unde Tertull. de carne Christi : *Fides nominis , salus est proprietatis* : tamen error in nomine non vitiat , non nocet , ubi constat de corpore ; l. si in judiciis , supr. de judic. l. 4. de legat. i. l. si me in + vacuam , de adqu. possess. l. + 4. C. de testam.

§. ult.

SI plures sint ejusdem nominis servi , puta plures Stichi vel Erotes , nec appareat de quo actum sit , nulla condemnatio fieri potest , ex h. §. l. inter , §. 1.

§. 1. de V.O. Super re incerta nulla condemnatio fieri potest, quia actio & sententia certa esse debet; l. 1. & tot. tit. C. de sentent. quæ sine cert. quantit. profer. ob incertitudinem vitiatur legatum; l. si quis de pluribus, de reb. dub. & tutelæ datio; l. duo sunt Titii, de testam. tutel.

L. 6.

SI quis rem vindicet actione in rem, rem designare, id est proprio nomine significare debet, & utrum totam an partem & quotam petat, ex init. b. l. Et si rem petat simpliciter, totam petere intelligitur, & si partem petat, dimidiam petere videtur, partis appellatione dimidia intelligitur; l. 1. §. 1. l. si sine, al. l. si defensor, §. qui interrogatus, l. de ærate, §. & si interrogatus, de interrogat. act. l. etiam, de & usufru. l. nomen filiarum, §. 1. de V. S. Appellatione enim rei non genus sed species, id est certa species, significatur, & in infecta materia pondus, in signata numerum, in facta speciem dici oportet, sed & mensura dicenda est, cum res mensura continetur. Et si vestimenta nostra esse petamus, actione scilicet in rem vel dari nobis oportere, quod intelligendum est actione personali, puta ex stipulatu, numerum & colorem dici debet, nam inhumanum est cogi dicere trita sint an nova, quamvis in vasis occurrat difficultas, an exprimendum sit quadrata sint, rotunda, pura, an cælata, quæ in petitionibus adjicere difficile, id est grave, est, nec ita coartanda, id est angustanda, res est, licet in petendo homine, ejus nomen & actas dici debeat, utique si plures sint, & si nomen ignorem, demonstratione ejus utendum est. Demonstratio vice nominis fungitur, ut hic, & l. certum, de reb. c edit. l. 2. de liber. & posth. l. nominatim, de legat. 3. l. nominatim, de condit. & dem. Qui fundum vindicat, nomen ejus, locum, id est situm, & confines dicere debet, ex h.l. l. quod sæpe, in fin. de contrah. empt. l. forma, de censib. l. si quis 7. C. de bon. prescript. Et hæc est formula Cujac. hic & *) vindicationis apud. M. Tull. Verr. 4. Si paret fundum Capenatem, qui est in 21. obs. 29. agro Sabino, ex jure Quiritum P. Servilii esse. Idem pro Muræna: fundus, Ant. Faber qui est in agro, qui Sabinus vocatur. Idem in actione furti, qui rem vindicat de err. pragm. debet eam designare.; l. in actione, infr. de furt. Et rei designatio facienda dec. 94. err. 9. est apud prætorem ante litem contestatam, ut sciatur qua de re contestatio futura sit, & reus intelligat, an recedere, an contestari debeat, nemo enim compellitur pati actionem in rem, si paratus sit ea cedere; l. ult. infr. h. tit. in actione furti sufficit rem demonstrari, ut possit intelligi, non est necesse pondus lancis adjici. Singulare est in actione depositi, qui aurum vel argentum depositum, debet exprimere speciem & pondus, necessitas exprimendi ponderis remittitur, si juret actor se non posse dicere pondus; l. 1. §. si quis argenteum, depositum.

L. 7.

SI is, qui se obtulit fundi vindicationi, quasi possessor cum non esset, ut actorem deciperet, damnatur, nihilominus a possessore recte peti potest, ut hic & l. is qui se liti obtulit, infr. h. tit. Ratio dubitandi erat, quod bona fides non patitur, ut idem bis exigatur; l. bona fides 57. de R. J. l. si quis dolo, §. 1. de re judicat. Ergo si is, qui se liti obtulit, damnatus sit, videbatur idem non posse peti a possessore, ne actor idem iterum consequatur. Ratio decidendi est, quod si is, qui se liti obtulit quasi possessor, condemnatus sit, & litis æstimationem prestiterit, hoc casu videtur non posse quidem res peti a possessore, ne idem bis præsteretur, quia qui litis æstimationem præstítit, emisse videtur: litis æstimatione pro emptione est; l. 3. infr. pro emptor. sed quod solvit is, qui se liti obtulit, non liberat possessorem, quia proprii deli-

Eti pœnam sustinet ; l. i. §. plane , de tutel. & rat. distrah. Sed & si is , qui se liti obtulit , nondum solverit judicatum , vel non solvendo sit , eo omisso , res peti potest a possessore , ne inani judicio immoretur , vel si malit , rescisso priori judicio , actio datur in possessorem ; l. qui ex parte , de interrogat. in jur. fac.

L. 8.

SI fundum ex æquis partibus mihi tecum communem , tu & Titius possideas pro indiviso scilicet , ut recte notat Accurs. non ab utrisque , id est a singulis quadrantes petere debeo , sed a Titio , qui non sit dominus , semissem , a te nihil petere possum , quia tu semissem tuum tantum possides pro indiviso. Aliud dicendum est si fundum mihi tecum communem , tu & Titius pro regionibus divisum possideatis , nam tunc sine dubio a te & Titio partes fundi petere debeo , quoties enim fundus communis certis regionibus divisus possidetur , necesse est in his aliquam meam esse , & ideo tu quoque a Titio quadrantem petere debes . Et hæc distinctio neque in re mobili locum habet , nam res mobilis dividi non potest , divisio corruptit eam , navem si dividias perdas , ut ait Cascellius Jurisconsultus apud Macrob. 2. Saturn. 6. neque in hereditatis petitione , quia hereditatis petitio consistit in jure non in corporibus heretariis ; l. hereditas , supr. de pe. it. hered. l. bonorum 208. de V. S. Hereditas est nomen juris , non recipit divisionem , licet res hereditariae dividantur . Et hoc est quod dicitur , hereditas pro diviso possideri non potest , quia consistit in jure , non in singulis corporibus ; d. l. bonorum.

L. 9.

† Lex ista desideratur . **A**Ctio in rem seu vindicatio soli domino competit ; l. in rem , b. tit. l. doce ancillam , C. eod. & datur adversus possessorem ; l. is qui destinavit , l. † adversus possessorem , l. qui petitorio , infr. b. tit. l. ult. C. ubi in rem act. etiam adversus quemlibet possessorem ; l. actionum , de oblig. & act. ex quacumque causa , quocumque titulo possideat , etiam adversus depositarium , commodatarium , conductorem , vel missum in possessionem legatorum servandorum causa , vel dotis ventris nomine , vel ob non præstitam cautionem damni infecti . Ratio dubitandi erat , quod depositarius , commodatarius , conductor , missus in possessionem dotis ventris nomine , vel ob non præstitam cautionem damni infecti , non possident , sed tantum in possessione sunt , non sunt possessores , sed detentores . Ergo videbatur non esse conveniendos actione in rem tamquam possessores . Tamen actio in rem datur adversus quemlibet possessorem & detentorem , qui tenet , & habet restituendi facultatem , ut est in calce b. l. Actio in rem datur adversus possessorem , unde dictum est possessionem parere actionem in rem adversario ; l. pignoris , infr. de pignorib. l. unic. C. de alien. judic. mut. caus. fact. & in rem actio dicitur nasci ex præsenti possessione ; l. non alias , §. † sed si postulatur , supr. de judic. ideo ne lusorium & inane sit judicium in rem , officium judicis dati & addicti judicio vindicationis est inspicere ante omnia , an reus conventus possideat . Nec ad rem pertinet , id est non queritur ex qua causa possideat , quia actio in rem datur contra quolibet titulo possidentem , ut hic & l. cogi , C. b. tit. Actio in rem datur adversus possessorem , ubi enim probavi rem meam esse , reus condemnatur rem restituere , nisi tueatur se aliqua exceptione , puta exceptione dolii , de qua in l. vindicantem , & l. † 73. in fin. infr. de evict. l. † Et v. etiam l. 3. C. de act. empt. quorundam maxime Pegasi sententia fuit , actionem in rem 14. in fin. C. dari tantum adversus possessorem , qui proprie possidet sibi & suo nomine , & de rei vindic. qui potest conveniri interdicto uti possideris , vel utrubi , nec enim aliis dan-

tur

tur hæc interdicta , quam iis , qui vere possident , sed tamen Ulpiani sententia verior est , hac actione teneri non solum verum possessorem , sed etiam quemlibet detentorem , quia habet rei restituenda facultatem . Quod videtur Justinianus porrexisse ad possessorem rerum mobilium ; nov. 69. cap. i. Cujac. 9. obs. 33.

L. 10.

ACtio in rem datur adversus possessorem , sive res sit mobilis , sive immobilis : si res immobilis petatur , non alibi restitui potest , quam ubi sita est ; l. 2. C. quand. & quib. quart. pars debetur : si mobilis res petatur , ibi restituenda est , aut ubi posita est , aut ubi agitur , ex h. l. & l. ult. C. ubi in rem act. Si bona fidei possessor sit is , cum quo agitur , electio actoris est , ut res restituatur ubi posita est , vel ubi agitur , id est ubi reus domicilium habet ; d. l. ult. Sed res restituenda est sumptibus actoris , extra cibaria , qui in iter vel navigationem faciendi sunt , puta si servus mittendus sit eo loci , ubi res petitur , ad rem restituendam , sumptus itineris præstantur , præter cibaria , quæ per singulos dies præstantur servo , quia etiam domi præstanda erant : si agatur quoque actione ad exhibendum rem , exhiberi oportet periculo & sumptibus actoris ; l. sed & si , §. quo autem loco , ad exhib. l. si in Asia , §. i. deposit.

L. 11.

SI agatur actione in rem adversus bona fidei possessorem , rei mobilis nomine , res restituenda est , aut ubi sita est , aut si maluerit actor ubi agitur , periculo & sumptibus actoris ; l. prox. supr. Quod si post litem contestatam judicium translatum fit ad alium judicem , ut sit interdum per evocationem Principis vel majoris judicis ; l. judicium solvitur , de judic. res restituenda est ubi judicatur , periculo & sumptibus actoris : sed tunc possessor tenetur cavere , datis fidejussionibus , de re restituenda , sumptibus tamen & periculo actoris §. † 2. inst. de offic. judic.

L. 12.

SI vero malæ fidei possessor , qui rem de qua convenitur actione in rem , alio loco nactus est , idem statui debet , ut si malæ fidei possessor , qui rem petitam alio loco nactus est , quam ubi petitur , & cuius electio est eam reddere ubi res est , vel ubi petitur , non teneatur eam reddere , nisi periculo & sumptibus actoris . Si vero malæ fidei possessor ab eo loco , ubi lis contestata est , eam subtractam alio loco transtulerit , illic restituere debet unde subtraxit sumptibus suis . Credendus est enim alio transtulisse dolo , ut tanto difficulter faceret exhibitionem & vindicationem ; l. sed et si , §. i. ad exhib. l. si in Asia , §. i. deposit.

L. 13.

SI res petatur actione in rem , non solum res restitui debet , verum et si deterior facta sit , judex datus rationem deteriorationis habere debet , ejus scilicet , quæ contigerit post litem contestatam culpa possessoris ; l. qui petitorio , infr. h. tit. quia non videtur restitui res quæ deterior redditur , nisi id quod interest præstetur ; l. 3. §. i. infr. commod. Si deterior facta sit post litem contestatam , finge hominem debilitatum verberibus vel vulnere , ratio id est aestimatio deteriorationis per judicem habebitur , quamquam & eo nomine possessor possit conveniri actione legis Aquiliae , unde judex datus non alias damnum , id est deteriorationem , aestimare debet , quam si remittatur actio legis Aquiliae , & petitor caveat se non usurum actione legis Aquiliae . Et si super-

flua videtur remissio actionis legis Aquiliæ , & cautionis de non agendo hac a-
ctione , quia electa una actione , alia consumitur ; *l. qui servum* , infr. de
oblig. & *act.* & qui egit actione in rem , si postea agat actione legis Aqui-
liæ , repellitur exceptione doli mali , ne bis idem consequatur ; *d. l. qui ser-
vum* , tamen non inutilis est cautio , ut possit committi stipulatio , etiam si de
facto nullo jure agatur propter sumptus , & quamvis officio judicis possit con-
suli ratione sumptuum , tamen ei commodius est , ut actione munitus sit , quam
tantum officio judicis , quia , ut ait Accurs. *hic* , *actio durat etiam post sententia-*
am , non etiam officium judicis ; *l. qui per collusionem* , §. *l. infr. de act.*
empt. *l. 4. C. deposit.*

L. 14.

Quoties plures actiones concurrunt , una electa , alia consumitur ; *l. qui ser-
vum* , infr. de *oblig.* & *act.* quod si res petatur , & deterior facta sit
post litem contestatam , puta homo debilitatus , si maluerit actor agere actione
legis Aquiliæ , possessor absolvendus est a vindicatione . Si res petita dete-
rior facta sit dolo & culpa possessoris , electio est actoris , non ut triplum con-
sequatur , puta simplum , id est rem vindicatione , & duplum actione legis
Aquiliæ , quæ actio adversus inficiantem est in duplum , sed ut rem tantum
consequatur vindicatione , vel duplum actione legis Aquiliæ , si ea agatur
adversus inficiantem .

L. 15.

Si possessor conventus actione in rem de homine , puta Sticho , deteriorem
factum , puta verberatum , tradiderit , non modo tenetur actione in rem , &
actione legis Aquiliæ de damno injuria dato , sed etiam actione injuriarum .
Etiam in actione injuriarum damni ratio habetur ; *l. dominum* , *C. de injur.*
Hoc distat actio legis Aquiliæ de damno injuria dato , ab actione injuriarum ,
quod altera actio pertinet ad damnum culpa datum , altera vero ad contumeliam ;
l. item apud Labeonem , §. *si quis servo verberato , de injur.* Ut tamen
actio injuriarum detur , ponendum est servum qui petebatur , fuisse verbera-
tum in contumeliam petitoris ejusdemque domini , alioqui pro injuria servo ir-
rogata dominus agere non posset ; §. *† servis autem , inst. eod.*

§. *si quis rem.*

Si possessor , qui convenitur actione in rem , rem ex necessitate distraherit , offi-
cio judicis tenetur tantum pretium restituere , quia nihil est quod imputetur
ei , qui rem ex necessitate distraxit ; *l. Divus* , supr. de pet. hered. *l. ait pre-
tor* , §. *ult. infr. de jur. delib.* *l. lex que , in fin.* *C. de adm. tutor.* Nam etsi
fructus perceptos distraxit etiam malæ fidei possessor , ne corruptantur , & que
non amplius quam pretium præstabit , ex h. §. quia nihil est quod imputetur ei ,
qui ex necessitate fructus distraxit , etiam si malæ fidei possessor fuit . Nam etsi
servus petitus perierit , etiam post litem contestatam sine dolo & culpa posses-
soris , nihilominus tenetur promissor pretium præstare , si forte distracturus esset
petitor , si forte restitutus fuisse ; §. *ult. infr. h. l.*

§. *item si forte.*

PRædia capta ab hostibus partim distrahebantur ex præcepto Principis , par-
tim veteranis assignabantur in præmium militiæ ; *l. Lucius* , infr. de evict.
modico possessori relicto honoris gratia , vel potius in solatium , ut colligitur
ex

ex h. §. de quo Cujac. 10. obs. 2. Si ager petitus post litis contestationem missibus assignatus sit, modico possessori relicto, hoc restituendum est, quia licet hoc relictum dicatur possessori honoris gratia, non relinquitur in gratiam personæ, sed in solatium & levamentum domini, tamquam possessori injuria ablatum, ne in totum lugeat cladem bonorum, ut proponitur *hoc loco*, & *l. in agris*, *de adqu. rer. domin.*

§. ult.

Bonæ fidei possessor ab initio, si res petita perierit etiam post litem contestatam, sine dolo & culpa possessoris, liberatur naturali interitu rei, nec tenetur præstare æstimationem, quia bona fidei possessor non debet mortalitatem præstare, aut propter metum hujus periculi temere jus suum indefensum relinquere; *l. illud*, supr. *de hered. petit.* Et depositarius, si post litem contestatam res natura sua perierit, liberatur si res æque peritura esset apud actorem, si ei res restituta esset; *l. item si + cum*, §. *quid si homo*, *quod met. caus.* *l. si plures*, in fin. *deposit.* Unus & singularis casus est, in quo bona fidei possessor, qui erat ab initio, si servus petitus vel animal aliud demortuum sit, post litem contestatam tenetur præstare æstimationem, si forte petitor distracturus erat si accepisset, & pretium lucraturus, ne damno pretii afficiatur, ex h. §. *l. qui petitorio*, §. 1. *infr. h. tit. l. si servum*, in pr. & §. *sequitur*, *infr. de V. O.* Si fundus legatus chasmate perierit post moram, heres tenetur præstare æstimationem, quia potuit legatarius fundum acceptum vendere; *l. cum res*, in fin. *de legat. 1.*

L. 16.

Bonæ fidei possessor non præstat naturalem interitum rei petitæ, si res post litem contestatam suo fato perierit, liberatur a judicio vindicationis. Mortuo homine, re perempta, queritur an adhuc necessaria sit sententia? necessaria non est sententia quod ad rei vindicationem. Re perempta solvit judicium quoad rei vindicationem, non potest ferri sententia de re, quæ amplius non est in rerum natura, judicium solvit interitum rei, mors omnia solvit; *l. si servus, judicat. solv. l. ult. C. de assert. tollend.* Utique autem adhuc necessaria est sententia, propter fructus & partus ancillarum, si qui sunt, & propter stipulationem de evictione. Necessaria est sententia propter fructus & partus. Etiam homine mortuo supereft petitio fructuum post litem contestatam perceptorum, itemque partum ancillarum, si qui sunt editi. Item necessaria est sententia propter stipulationem de evictione, ut possessori committatur stipulatio & actio ex stipulatu duplæ de evictione adversus auctorem suum; *d. l. si servus, l. si homo, de re judicat.* quia actio de evictione non datur emptori, nisi re evicta per sententiam; *l. Herrenius*, in pr. §. 1. *de evict. l. emptor*, C. eod. *l. 1. C. ubi in rem actio.* In judicio vindicationis, etiam re perempta post litem contestatam, necessaria est sententia, per quam reus, id est possessor, absolvatur a vindicatione rei, quia possessor etiam post litem contestatam non tenetur præstare fatum, id est naturalem interitum rei, ex h. *l. init. l. illud*, supr. *de hered. petit. l. si plures*, §. 1. *deposit.* Quod dictum est, mortuo homine petitio post litem contestatam, stipulationem de evictione committi, ut emptor agere possit de evictione adversus venditorem, pugnare videtur cum *l. + si servus, de evict.* sed vera est distinctio Accursii, si homo de quo agitur mortuus est antequam emptori fieret controversia dominii, stipulatio non committitur, quia nemo evicit, sed fatum, si post motam controversiam stipulatio committitur,

Cujac. 15.
obs. 23. &
22. obs. 25.

§. culpa.

Bonæ fidei possessor non præstat naturalem interitum rei etiam post litem contestatam , nisi culpa possessoris res perierit , quia culpa imputatur , ubi præcessit casum , vel dedit causam casui ; *l. qui petitorio* , §. 1. infr. b. tit. Culpa non intelligitur , si possessor navim petitam tempore opportuno navigationis trans mare misit , licet ea perierit , ex *b. §.* quia navis ad hoc paratur , ut naviget ; *l. arboribus* , §. 1. de *usufr.* nisi minus idoneis hominibus , id est imperitis magistris seu naucleris eam commiserit , ex *b. §.* Opportunum tempus navigationis est a kalend. aprilis , usque ad kalend. octobris ; *l. qui Rome* , §. Callimachus , de *V.O.* l. 3. C. de naufrag. Veget. de re militar. lib. 4. cap. 19. Ex die tertio iduum novembris , usque in diem sextum iduum martiarum maria clauduntur . Quod si possessor intempestivo tempore navem navigatum ^{† v. si faciunt.} miserit , & perierit , de culpa tenetur ; *d. l. qui petitorio* , *l. + si culpa* , in Confert su- fr. b. tit. *l. + suus* , §. puto , de hered. inst. *l. + civitas* , C. de offic. rect. prac. l. 3. C. prov. Et si homo mortuus sit culpa possessoris , pro vivo habetur , ut præste- de naufrag. *l. quod si nolit* , §. si mancipiuna , de ædil. edict.

L. 17. in princ.

Si possessor hominem , id est servum Mævii , post litem contestatam , id est acceptum judicium vindicationis cum Mævio , vendiderit Titio , & emperor hominem occiderit , tenetur pretium restituere Mævio , ex init. h. *l. quia adhuc hominem possidere videtur* , cum habeat pretium , quod est vice rei ; *l. non utitur* , & seg. infr. de *usufruct.* Et qui post litem contestatam servum vendidit , occiso servo per emptorem , tenetur de facto emptoris , quasi de proprio facto , quia dedit occasionem cædi , vendendo servum ; *l. si servum* , §. 1. infr. de *V.O.* vel alia ratione tenetur restituere pretium , quia ex re aliena locupletior factus est ; *l. si eum servum* , de reb. credit. Quod si possessor ante litem contestatam rem vendiderit , tenetur restituere pretium actione negotiorum gestorum ; *l. mater* , C. b. tit. l. ult. supr. de negot. gest.

§. idem Julianus.

Si possessor moram fecerit in homine reddendo , & post moram homo mor- tuus sit , fructuum ratio usque ad tempus rei judicatae habenda est , ex *b. §.* Ratio dubitandi erat , quod malæ fidei possessor tenetur tantum restituere fru-ctus , quos percepit , vel percipere potuit , & quos percipere potuisse petitor ; *l. si navis* , in fin. infr. b. tit. Atqui nec ulli percepti sunt , nec percipi potue- runt , nisi usque ad diem mortis , ergo non usque ad tempus rei judicatae præ-standi sunt ; *l. fructus* 33. infr. b. tit. Ratio decidendi est , si res petita perierit post moram vel culpa possessoris , eo usque fructuum ratio habenda est , quo- usque haberetur , si non periisset , ergo usque ad rei judicanda tempus ; *l. fru-ctus* 33. infr. b. tit. nam de omnibus usque ad sententiam perceptis vel per- ciendiis judex datus pronuntiare debet , non de futuris , id est post senten- tiam percipiendiis , ad officium judicis nihil pertinet tractatus futuri temporis ; *l. 1. §. + 2. de usur.*

vers. + idem Julianus.

In actione in rem veniunt fructus , quos possessor post litem contestatam per- cepit vel percipere potuit , ex natura actionis ; *l. præterea* , infr. b. tit. l. do-

domum, l. si fundum, l. certum, C. eod. l. videamus, de usur. In actione in rem in restitutionem veniunt fructus percepti & omnis causa, id est omne illud, quod habiturus esset actor, si eo tempore reddit a res illi fuisset. Omnes accessiones, puta partus ancillarum, & partuum fructus, id est partuum partus non continentur appellatione fructuum. Neque enim in fructu hominis homo esse potest; l. vetus, de usufructu, l. in pecudum, de usur. sed appellatione causae. In actione in rem, ita veniunt omnes causae, id est quidquid accessit ex causa vel occasione rei petitæ, si per servum petitum, forte injuria vulneratum vel casum, possessor adquisierit actionem legis Aquilæ, eam restituere, id est præstare seu cedere, cogendus est. Quod si possessor dolo malo desierit possidere, occiso homine per injuriam, aut pretium hominis, aut actionem, quam habet eo nomine, præstare id est cedere cogetur, utrum voluerit actor, sed & fructus, quos ab alio possessore percepit possessor, a quo forte per vim dejectus fuerat, re redintegrata cum fructibus medio tempore perceptis, nullum enim lucrum ex eo homine, de quo lis esse cœperat, possessor facere debet. Post item contestatam omne lucrum auferendum est possessori; l. sed & si lege, §. si ante, §. consuluit, de hered. petit. Re evicta possessor fructus ejus temporis, quo homo possesus est ab eo qui evicit, restituere non debet, quia nihil est quod imputetur ei, qui fructus non percepit, vel percipere potuit, re judicio evicta. Quod dictum est possessorem, qui per servum injuria vulneratum adquisit actionem legis Aquilæ, si conveniatur judicio vindicationis teneri eam actionem cedere, intelligi debet si post item contestatam usuccepit, quia usucapione plenum jus cœpit habere, id est plenum & quiritarium dominium, litis contestatio non interrupit usucpcionem bona fide cœptam, quia in usucapione requiritur quidem bona fides ab initio, ut usucapio incipiat currere, sed ubi cœpit, nihil nocet superveniens mala fides; l. unic. §. hoc tantummodo, C. de usucap. transform. in actione in rem veniunt fructus, quasi causæ & accessiones: in petitione hereditatis veniunt fructus, quasi pars hereditatis, fructus augent hereditatem; d. l. sed et si lege, §. ult. cum 5. ll. segg. in judicio vindicationis veniebant dupli fructus ex 12. tab. fructuum duplione damnum decidito, qui dicuntur in jure majores fructus; l. 6. §. + ult. infr. mandat. l. rescriptum, §. l. de distract. pign. ubi dixi in Tryphoninum.

L. 18.

Lite contestata non interrupitur usucapio semel cœpta, ex h. l. & §. ult. l. prox. l. 2. §. ult. pro emptor. l. nec bona, C. de præscript. long. temp. Si possessor post acceptum judicium, post item contestatam hominem petitum usucaperit, debet eum tradere judicio vindicationis, eoque nomine de dolo cavere, periculum est enim ne interim eum pigneraverit, vel manumiserit. Lite contestata non potest fieri deterior conditio actoris, quale quid est cum petitur, tale dari debet; l. 2. de usur. l. redhibere, §. 1. de edil. edict. l. + si certe, §. sed si queratur, si servit. vindic. lite contestata non interrupitur usucapio, sed præscriptio post item contestatam completa, non prodest possessori; d. l. nec bona, quia si res evincatur judicio in rem tenetur eam restituere, ex h. l. perinde ac si non usucepisset, & usucapio completa circumscribitur. Idque eo jure, quo placuit post item contestatam omnem causam restituendam esse actori, id est id omne, quod habiturus esset petitor, si tempore litis contestata res restituta esset; l. præterea, infr. h. tit.

† L. ista deratur.

Cujac. 22.
obs. 26.

L. 19.

NON tantum actori possessor, id est reus, cavere debet de dolo, id est dolo non factum si servum alienaverit, vel pigneraverit, reo etiam seu possessori cavendum his rebus recte praestari, id est indemnem eum praestari, si forte fundi nomine, puta ob vitium cedium, caverit de damno infecto, quia in judicio vindicationis utriusque & actori & reo consulendum est officio judicis.

L. 20.

Possessor conventus actione in rem, tenetur restituere rem cum omni causa, id est tenetur restituere rem & fructus & id omne, quod actor habiturus esset, si res ei restituta esset eo tempore quo judicium acceptum est, ut hic & l. Julianus, §. idem Julianus, vers. idem Julianus, supr. h. tit. l. videamus, §. in Faviana, infr. de usur. l. in condemnatione, §. i. de R. J. l. illud, in pr. l. ancillarum, & seqq. supr. de hered. petit. ut possessor servi alieni, qui bona fidei possessor fuit ab initio, tenetur restituere servum petitum, & quæ post acceptum judicium per eum non ex re sua adquisierit, in quo hereditates quoque & legata per eum servum adquisita continentur. Nec enim sufficit rem ipsam restituiri, sed opus est ut causa rei restituatur, id est ut res restituatur cum omni causa, puta cum fructibus medio tempore perceptis, cum hereditatibus & legatis per servum adquisitis, quia etiam bona fidei possessor auferendum est omnino lucrum, quod perceptum est a die litis contestata; d. l. Julianus, in fin. supr. h. tit. l. post senatusconsultum, supr. de heredit. petit. Itaque bona fidei possessor conventus actione in rem, post litem contestatam tenetur restituere etiam partum ancillæ, quamvis editus sit posteaquam matrem ejus post acceptum scilicet judicium possessor usuccepit, quia mala fides, id est scientia rei alienæ, superveniens non interrupit usucaptionem bona fide coeptam, quo casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio & cautio de dolo necessaria est, id est possessor, qui hominem petitum post acceptum judicium usuccepit, rescissa usucaptione tenetur restituere matrem, id est ancillam, & partum ancillæ, & cavere de dolo, id est dolum malum abesse abfuturumque propter periculum, ne interim ancillam pigneraverit, vel manumiserit; l. si post, supr. h. tit. Bonæ fidei possessor, quod per servum alienum adquisit ex re sua vel ex operis servi non restituit: contra malæ fidei possessor tenetur restituere quidquid per servum petitum adquisit ex re sua vel ex operis servi; l. i. C. h. tit. l. qui bona fide, l. quæsum, in fin. infr. de adq. rer. dom. Bonæ fidei possessor ab initio non restituit quod per servum petitum ex re sua adquisit post litem contestatam, ex h. l. Bonæ fidei possessor ab initio, lite contestata fit malæ fidei possessor, & malæ fidei possessor nihil sibi per servum petitum adquirit, ne quidem ex re sua: hoc verum est in malæ fidei possessore ab initio. Bonæ fidei possessor ab initio etiam post litem contestatam est favorabilior, quia ignorandum est ei, qui noluit jus suum temere indefensum relinquere; l. illud, vers. nec enim debet, de hered. petit.

L. 21.

SI servus a bona fidei possessore fugerit post litem contestatam, super judicio scilicet in rem, queritur an praestet periculum fugæ? Paulus quæstionem solvit adhibita distinctione, si servus talis fuit, ut custodiri non deberet, quia integræ opinionis, id est famæ & existimationis erat, nec erat suspectus de fuga, absolvitur possessor. Bonæ fidei possessor nihil est quod imputetur, cur non culto-

custodierit servum, de quo nulla fugae suspicio suberat: fuga servorum, qui custodiri non solebant, non præstatur a possessore, & casibus fortuitis adnumeratur; *l. in rebus, commodat.* *l. contractus, de R. J.* tamen si possessor interim eam usuceperit, tenetur petitor actiones suas cedere, & ejus temporis quo possedit fructus præstare, quia post litem contestatam omne lucrum auferendum est possessori; *l. Julianus, in fin. supr. b. tit.* quod si nondum eum usuceperit, absolvitur sine cautionibus, id est sine onere duplicitis cautionis, quæ solet præstari de re persequenda, id est de servo fugitivo persequendo & revocando, & si possessionem forte nactus sit, de re restituenda cominus, id est statim, ut recte exponit Cujac. *ii. obs. 39.* Quamvis bona fidei possessor ab initio, servum dum est in fuga usucapit, quia litis contestatio non interrupit usucacionem recte coepit, & servus dum est in fuga usucapi potest, et si enim nulla sine possessione currat usucatio; *l. sine possessione, infr. de usucap.* utilitatis causa receptum est, servum, qui est in fuga, animo possideri, quamdiu ab alio non possidetur, & ideo usucapi; *l. i. §. per servum, l. 3. §. si servus, l. per eum, §. i. de adqu. possess.* Quod si servus custodiendus fuit, forte quia malæ frugi erat & suspectus de fuga, vel semel a fuga revocatus erat, & a bonæ fidei possessore fugerit post litem contestatam, possessor ipsius nomine damnatur, id est tenetur rem restituere vel aestimationem præstare, quia post litem contestatam est quod ei imputetur, quod non adhibuerit custodiam. Servi malæ frugi solebant custodiri, & compede teneri; *l. & eleganter, §. + idem Labeo, supr. de dol. l. si ut certo, §. custodiam, commodat.* servi rustici agros vincti colebant, & custodia causa in ergastulis villarum, id est in cellis subterraneis, continebantur; Columell. *de re rustic. lib. i. cap. 8.* Senec. *de benefic. libr. 7. cap. 10.* Idem *controvers. libr. 5. cap. 4.* Plin. *lib. 18. cap. 3.* Lucan. *libr. 7.* Brisson. *2. antiqu. cap. 9.* Ita tamen, ut si interim eum non usuccepit, actor ei actionibus suis cedat ad servum fugitivum persequendum. Ubi possessor conventus actione in rem propter fugam servi absolvitur, quia fuga amisit possessionem servi sine culpa, et si non cogitur cavere de re persequenda, tamen cavere debet si possessionem rei nactus sit de re restituenda. Et hæc fuit sententia Juliani & Pomponii, quam Paulus probavit in calce *b. l.* Bonæ fidei possessor, qui sine culpa post litem contestatam possessionem servi fuga amisit, puta quia non est ei imputanda incustodia, quia non solebat custodiri, non oneratur cautione de re persequenda, quia nimis grave esset, eum onerari cautione de re persequenda, qui culpa caret, sed non liberatur cautione de re restituenda, si quando ejus possessionem nactus sit, quia non est onerosa hujusmodi cautio. Aliud est in depositario, si absque dolo rem depositam amisserit, non tenetur cavere de re, si eam deprehenderit, reddenda; *l. si sine dolo, deposit.* at bonæ fidei possessor tenetur post litem contestatam de culpa, id est de negligentia in custodiendo servo.

L. 22.

QUOD si servus petitus fugerit dolo possessoris, is tenetur actione in rem quasi possideret, ex *b. l.* quia, qui dolo desit possidere, pro possessori habetur, dolus pro possessione est, ita ut ob eam causam juretur in litem adversus eum qui dolo desit possidere, ac si possideret, nec vellet restituere; *l. qui restituere, infr. b. iit.*

L. 23.

ACtio in rem, quæ speciali nomine vindicatio appellatur, duplex est, directa, & utilis: directa, ad quam pertinet *totus hic titulus*, datur ei

tantum, qui sit dominus jure gentium vel civili, ex h. l. & l. actionum, de oblig. & act. utilis datur non domino quasi domino, veluti publiciana datur ei, qui rem alienam bona fide usucapere ccepit, nondum usucepit, quasi usuceperit; §. namque, inst. de act. item actio in rem vestigalis seu emphiteuticaria, quae datur vestigalis seu emphiteuticarii agri possessori, de qua tit. si ager vestigal. id est emphiteutic. pet. vel quae datur superficiario, qui non est dominus. Domino bonitario, ut marito in re dotali, datur directa in rem actio; l. quamvis, infr. de jur. dot. l. doce ancillam, C. t. de rei vindicat. Immo maritus, licet dominium bonitarium tantum habeat, non solum potest vindicare rem dotalem, sed etiam praferendus est uxori quae habet dominium, si ipsa quoque vindicare velit; d. l. doce ancillam, l. *) si mater, §. eundem, de except. rei judic. Item vindicatio pignoris, quae est actio in rem, & hypothecaria dicuntur, datur non domino, puta creditori pigneratatio, si amiserit possessionem pignoris, ad avocandam possessionem rei; l. si fundus, §. in vindicatione, & l. seg. infr. de pignor. l. pignoris, C. eod. Actio in rem datur domino jure civili, vel jure gentium. Ratio dubitandi erat, actio in rem est actio civilis, ergo non competit nisi domino jure civili; l. nullo, l. ult. & passim, C. h. tit. Actio in rem directa competit domino sive sit dominus jure gentium, sive jure civili: juris civilis sunt actiones, etiam quae nascuntur ex contractibus juris gentium, ut actio empti, venditi; l. 2. §. deinde, supr. de orig. jur. cum non sint comparatae, nisi adversus rerum alienarum occupatores, viatores juris gentium, ut tractat Theophil. init. tit. de act.

§. loca.

Loca sacra vel religiosa, quasi nostra, actione in rem peti, id est vindicari, non possunt, ex h. §. quia nullius in dominio sunt; l. 1. t. in pr. vers. quod autem, de divis. rer. sacra religiosa a privatis suo nomine vindicari non possunt, sed nomine ecclesiae vindicari possunt per Episcopum vel coenonatum; l. sancimus 22. C. de SS. eccles. Sacra vel religiosa, vel quae sacris vel religiosis adhaerent, actione in rem peti non possunt, sed tantum actione in factum, quae est personalis; l. quo religiosis, infr. h. tit. & plerumque subsidiaria est vindicationis; l. t. cum autem, infr. h. tit. Res sacrae vel religiosae etiam non possunt in obligationem deduci, ne quidem in eum casum, quo sacrae vel religiosae esse desierint, quia non est ita male ominandum, ut in eum casum incidere possint; l. inter stipulantem, §. t. sacram, de V. O. Jus patronatus potest condici condictione ex lege; nov. *) 123. cap. 3. Neque obstat quod dicitur, neminem rem suam condicere posse, id est actione in personam petere, nisi a fure; l. ult. infr. usfructuar. quem. cav. §. sic itaque, inst. de act. Sane enim non potest uti condictione si petat rem suam tamquam suam. At si omissa quaestione dominii petat rem tamquam debitam, nihil vetat quominus recte condicat.

§. si quis rei.

Res alienae nostrae fiunt adjectione, si ita adjicientur, ut partes rei nostrae fiant, & separari non possint: puta, si quis rei sua alienam rem ita adjecerit, ut pars ejus fieret, veluti si quis statuæ sua brachium aut pedem alienum adjucerit, aut scypho ansam vel fundum, vel candelabro sigillum, id est parvulum signum, aut mensæ pedem, dominus totius rei efficitur, vereque statuam suam & scyphum suum dicere poterit, ex h. §. Ea res, quae alteri accedit accessionis loco, ei quoque cedit, & fit ejusdem domini, quasi pars rei, cui accedit; l. quidquid, §. ult. infr. de adqu. rer. dom. §. si tamen t alienam, inst. de rer. divis. res major trahit ad se minorem accessione, per præ-

præalentiam; §. in omnibus, §. item quæcumque, infr. h. t. l. Aliud est si infecto argento, alienum argentum infectum quoque addideris, hoc casu totum argentum tuum non est, sed quisque remanet dominus sui argenti; d. l. quidquid, in pr. quia infectum argentum nullam certam formam habet, quæ aliquid corpus faciat, puta statuam, vel scyphum, cujus pars & accessio dici possit, argentum illud quod addis ex alieno.

§. sed & id quod.

Scriptum cedit chartæ, & pictura tabulæ, licet pretiosior, ita ut quod in charta mea scribitur, aut in tabula depingitur, statim meum fiat: licet de pictura quidam contra fenserint, inter quos est Caius; l. qua ratione, §. litteræ, & seq. infr. de adqu. rer. dom. propter premium picturæ, cuius sententiam probavit Justinianus in §. si quis in aliena, inst. de rer. divis. quod ridiculum sit, picturam Apellis aut Parrhasii, in accessionem vilioris tabulæ cedere. Sed Pauli sententia, quæ continetur h. §. potiori ratione uititur, necessitatis scilicet ratione, quia necesse est scripturam vel picturam cedere chartæ vel tabulæ, quia sine illa esse non potest: magis dignum trahit ad se minus dignum per præalentiam; l. quidquid, §. ult. infr. de adqu. rer. domin. §. in omnibus, infr. h. l.

§. in omnibus.

IN omnibus casibus, in quibus res mea per præalentiam ad se trahit alienam, si meæ accedat, puta quia res mea est major vel pretiosior, accessione res adjuncta fit mea, & eam vindicare possum: quod si eam vindicem, opposita exceptione doli compellar premium rei quæ accessit dare, ex h. §. Id est si rem vindicem non oblato pretio, exceptione doli repellar, nisi paratus sim premium rei præstare, ut scilicet indemnus servetur prior dominus, cui nihil potest imputari cur dominium rei suæ amittat, simul & premium rei, & ne alter ex ipsis damno locupletetur. Natura æquum est, me exceptione doli repellere, si vindicem rem quæ meæ accesserit, & nolim premium ejus rei dare; l. adeo, §. pen. l. qua ratione, §. sed non uti litteræ, de adqu. rer. dom.

§. item quæcumque.

QUæcumque aliis juncta sive adjecta, accessionis loco cedunt, id est quæcumque aliis juncta sive adjecta sunt, ita ut accessionis loco cedant, seu quasi accessione cedant rei principali, cedunt dominio ejus, qui est dominus rei principalis; §. si quis rei, supr. h. l. eaque quamdiu cohærent rei alienæ, dominus vindicare non potest, sed ad exhibendum agere potest, ut separantur, & tunc vindicentur. Actio ad exhibendum est actio perlona, quæ est preparatoria vindicationis, quæ datur, ut res quæ non est in medio exhibeat, vel quæ juncta vel adjecta est alteri separetur, & postea vindicetur; l. 3. §. est autem, l. gemma, l. seq. §. i. infr. ad exhib. Quod si adjectio facta sit per ferruminationem, id est per confusionem, quæ sit per ferruminationem, puta si statuæ ferruminatione junctum sit brachium alienum, quod adjectum est unitate majoris partis, id est accessione, qua res unita unum corpus efficitur, cum alia cui unitur, consumitur & cedit dominio ejus qui est dominus rei principalis, & quod semel confusione alienum factum est, etiam si inde abruptum sit, ad priorem dominum redire non potest, dissoluta scilicet unione. Aliud dicendum est in eo quod applumbatum est, id est conjunctum Cujac. t. 22. per applumbaturam, quia ferruminatione per eandem materiam facit confusionem: obs. 8. ferruminatione est, cum aliqua materia simili materia jungitur per similem ma- t. Citatio er- Tom. VIII.

ronea. V. eun-
dem Cujac.
tom. 1. col.
68. A. tom.
5. col 289.
B. & tom. 7.
col. 372. E
& col. 606. D.

teriam , puta ferrum ferro per ferrum , argentum argento per argentum , in utrisque ferruminatio dicitur , quod primis temporibus , cum argentum minus in usu esset , tanto frequentius ferri usus esset ; l. 3. §. ult. de supellect. legat. Plumbatura non idem efficit , id est non facit confusionem , sed connexionem: plumbum sui natura aptius est ad jungendas materias dissimilis speciei . Ideo que in omnibus his casibus , in quibus neque ad exhibendum neque in rem actio locum habere potest , id est , ut interpretatur Accursius , non solum si de ferruminatione agatur , sed etiam si de satis & plantatis , & naturali altis alimento , in factum actio necessaria est , quae est actio personalis subsidiaria vindicationis ; l. que religiosis , l. cum autem , infr. b. tit. Ut in corporibus , quae ex dictantibus partibus constant , singulæ partes retinent suam propriam speciem , si alia aliis adjungantur , ut singuli homines , singulæ aves , ideoque possum gregem vindicare , quamvis aries tuus sit immixtus . Sed & tu arietem vindicare potes , quia singuli retinent suam speciem , non obstante immixtione capitum , puta servorum vel ovium . Non idem dicendum est in cohaerentibus corporibus , si alia aliis adjungantur , nam si statuæ meæ brachium alienæ statuæ addideris , non potest dici brachium tuum esse ; l. si statuam , infr. de aur. & argent. legat. quia tota statua uno spiritu continetur , id est una elementazione , ut interpretatur Accursius , vel potius unica specie , unica forma . Statua , licet constet ex diversis partibus integrantibus , in unicam speciem & unicam formam redigitur , ex qua statua , id est unum corpus constituitur ; l. proponebatur , supr. de judic. l. rerum mixtura , infr. de usucap.

§. tignum.

Tignum alienis ædibus junctum non potest vindicari , nec eo nomine agi ad exhibendum , quae est actio personalis præparatoria vindicationis , quamdiu tignum ædibus junctum manet , propter legem 12. tab. quæ tignum solvi vetat , ex b. §. ne ædificia dissolvantur , atque ita ruinis urbs deformetur ; §. cum in suo , inst. de rer. divis. l. 1. de tign. junct. l. 2. C. de ædific. privat. sed ex eadem lege datur actio in duplum de tigno juncto , ex b. §. l. de eo , de don. int. vir. & uxor. l. qui res , in fin. de solut. quamdiu tignum alienis ædibus junctum manet , non potest vindicari , quia tignum junctum est pars ædium , & quamdiu ædibus jungitur non possidetur , quia non spectatur amplius per se ; l. qui universas , infr. de adqu. possess. l. eum qui ædes , de usucap. Aut tignum junctum manet , aut aliquo casu separatum est , puta diruto ædificio , si junctum manet vel junctum est mala fide , & datur tigni domino non solum actio de tigno juncto , sed etiam ad exhibendum , & rei vindicatio , non quasi contra possessorem , quia res ita juncta non possidetur , sed tamquam contra eum qui dolo desit possidere cum mala fide junxit , ex b. §. l. 1. §. ult. de tign. junct. vel tignum junctum est bona fide , & cessat tam actio ad exhibendum , quam rei vindicatio , & solum agitur de tigno juncto in duplum , ex b. §. l. adeo , §. cum in suo , infr. de adqu. rer. domin. §. cum in suo , inst. de rer. divis. Cum autem tignum separatum reperitur , omnino dominus illud vindicare potest , nisi jam duplum consecutus sit per actionem de tigno juncto ; d. §. cum in suo , & d. l. adeo , §. cum in suo . Nec distinguimus utrum bona aut mala fide junctum fuerit ; l. 2. C. b. tit. nec utrum ædes dum tignum eis junctum fuerit usucaptæ sint , nec ne , quoniam qui ædes usuepit , non usuepit singula tigna ; §. ult. b. l. d. l. adeo , §. illud , d. l. qui universas . Excipitur nisi donandi animo tignum suum alienis ædibus quis sciens junxerit , sic enim omnino dominium amisit , ita ut ne quidem ædificio diruto tignum possit vindicare ; d. l. 2. Excipitur quoque nisi quis tignum alienum sciente domino ædibus suis junxerit , nam hoc quoque casu cessat lex 12. tab. cum.

cum dominium tigni voluntate domini translatum sit in eum qui junxit , nisi forte aliqua ratio dominii translationem impedit , veluti quia maritus tignum uxoris suis ædibus junxit . Hoc enim casu maritus dominium tigni non adquirit , quia donatio inter virum & uxorem vetita est ; *d. l. de eo* . Si tignum uxoris ædificio viri conjunctum sit , de eo non est actio in duplum de tigno juncto ex lege 12. tab. nam actio de tigno juncto , est solum de tigno furtivo ; *l. i. & 2. de tign. junct.* & furtivum non est , quod ex domini voluntate junctum esset , sed sola vindicatio competit mulieri re soluta ; *d. l. de eo* . Tignum est materia lignea , cui incumbunt trabes ad sustinendas contiguationes , in 12. tab. tigni appellatione continetur omne genus materiae , quo ædificia constant ; *l. tign de V. S.* tigna sunt *des poutres*. Trabes *des soliveaux*.

§. ult.

SI quis ex alienis cémentis in suo solo ædificaverit , & forte amiserit possessionem domus , domum quidem vindicare poterit , ex *b. §.* quia dominus est ædium . Quisquis est dominus soli , cui ædes cohærent , est dominus ædium , quia naturali & civili ratione superficies cedit solo ; *l. 2. infr. de superficieb.* Ergo potest vindicare domum , licet non sit dominus cémentorum , sed dissoluto ædificio , cémenta resoluta prior dominus , id est dominus cémentorum , vindicabit . Quamdiu cémenta cohærent ædificio vindicari non possunt , quia non ut cémenta spectantur , sed quasi universitas ædium , quæ non ad alium pertinere potest , quam ad dominum soli . Soluto ædificio , vindicatio cémentorum competit priori domino , etiam si post tempus usucaptionis , id est ædibus usucaptis a bonæ fidei emptore , dissolutum sit ædificium . Ædibus enim usucaptis , singula cémenta non usucapiuntur , id est usucapta intelliguntur , quia eo quod ædes possidentur , singula cémenta separatim non possidentur . Cémenta non possidentur per se , sed cum universitate ædium ; *l. qui universas* , *infr. de adqu. possess. l. eum qui ædes , de usucap.* At sine possessione nulla est usucatio ; *L. sine possessione , eod. tit.*

L. 24.

IS , qui destinavit rem petere actione in rem , animadvertere debet , an aliquo interdicto possit nancisci possessionem , puta interdicto adipiscendæ , retinendæ , vel recuperandæ possessionis , quia longe commodius est , illum qui acturus est possidere , & adversarium ad onus petitoris compellere , quam alio possidente petere , ex *b. §.* In actione in rem durior est conditio actoris , quam rei seu possessoris , quia actoris est probare intentionem suam ; *l. si priusquam* , *infr. de oper. nov. nunciat. l. cogi* , *C. de petit. he ed.* Interim pendente lite reus conventus manet possessor , & actore non probante absolvitur , etiam si non doceat de jure suo ; *l. ult. C. b. tit. l. 4. C. de edend.* Neque obstat , quod is , qui agit interdicto , tenetur probare possessionem , atque ita non liberatur onere actoris , cui incumbit probare jus suum , quia tenetur quidem probare possessionem , sed non tenetur probare jus , id est dominium . Difficilior est probatio dominii , quod consistit in jure , quam possessionis , quæ est magis facti , quam juris ; *§.† retinende , vers. commodum , inst. de interdict.* Cujac. 25. obs. 34.

L. 25.

IS , qui sine causa se obtulit rei defensioni , cum non possideret , nec dolofecisset quominus possideret , si actor ignoret reum non possidere , non est absolvendus , id est tenetur actione in rem tamquam possessor . Et hoc post li-

tem contestatam , id est si litem contestatus sit tamquam possessor , & post litem contestatam pœnitentia ductus neget se possidere . Cæterum ante judicium acceptum , id est ante litem contestatam , impune potest pœnitere , quia non decepit actorem , qui sine dolo dixit se possidere , cum non possideret , sed ipse deceptus est , nec videtur se liti obtulisse , qui discessit , id est a lite discessit ante litem contestatam , ex b. l. quia nulla est lis ante litem contestatam ; l. amplius , infr. rat. rem haber. Qui se liti obtulit ante litem contestatam , impune pœnitere potest , post litem contestatam sara est pœnitentia ; l. si convenerit , supr. de jurisdict. l. electio , §. neque , de nox. act. l. si cum dotem , §. eo autem tempore , solut. matrimon. l. si quis stipulatus , de solut. l. liberum , C. de fidejuss. Nemo invitus cogitur actionem sustinere , cum liberum ei sit dicere , se non possidere ; l. ult. infr. h. tit. sed qui se ulro liti obtulit tamquam possessor , cum non esset , ut alteri illudat , damndus est quasi possessor ; l. ult. si ususfr. per. Nec ideo tamen verus possessor liberabitur , quominus actione in rem conveniri possit , ut evenit in petitione hereditatis ; l. sin autem , §. sed & is , infr. h. tit. l. nec ullam , alias l. etiam si , §. pen. in fin. supr. de petit. hered. quia , qui se liti obtulit , poenam proprii delicti sustinet , quod autem quis propter factum suum solvit , numquam alium liberat ; l. Papiniyanus , infr. mandat. Plane , qui se liti obtulit sine dolo cum putaret se possidere , ut in l. si a te , §. i. infr. de except. rei judic. hactenus cum eo mitius agendum est , ut non damnetur quanti actor in litem juraverit , sed ad id omne , quod actoris intererit , deceptum eum non esse ; arg. l. qui se liti obtulit , supr. de petit. hered.

L. 26.

QUi se liti obtulit sine causa tamquam possessor , cum non possideret , nec dolo discessit possidere , si ante litem contestatam pœnitieat , id est fateatur se non possidere , non est condemnandus , quia non decepit actorem : sed se ipsum decepit : sed si post litem contestatam dicat se non possidere , condemnatur , quia serius pœnituit . Qui se liti obtulit tamquam possessor , cum non possideret , si se liti obtulit ignorante actore , condemnandus est , quia decepit actorem ; l. prox. supr. quod si quis se liti obtulit tamquam possessor sciente actore , tunc absolvitur , quia actor ab alio non est deceptus , sed se ipsum decepit , ex b. l. & l. qui se + liti obtulit , supr. de petit. hered. neque enim volenti dolus infertur ; l. 3. §. si quis volentem , infr. de homin. liber. exhib. l. cum donationis , C. de transact.

L. 27. in pr.

SJ cum a Titio petere vellem , quem putabam possidere & qui revera possidebat ; aliquis se liti obtulerit , dicens se possidere , cum non possideret , & hoc ipsum in re agenda testatione probetur , id est protestatione tunc facta testato , id est adhibitis testibus ; l. ult. infr. de leg. commissor. l. qui Romæ , in pr. & §. coheredes , de V. O. omnino condemnandus est , id est præcise , sine distinctione ulla , an reus dixerit se possidere ante vel post litem contestatam , sciente vel ignorantie actore , quia de dolo & culpa tenetur , qui se liti obtulit , ut illuderet actori , quia in eo erat ut ageret cum vero possessore ; l. pen. supr. de dolo .

§. possidere .

IN judicio vindicationis spectanda sunt duo tempora , an reus conventus posdeat , tempore litis contestata , vel rei judicata , actio in rem datur aduersus

versus possessorem, quoniam ex praesenti possessione haec actio oritur; *l. non alias*, §. sed si postulatur, supr. de judic. cum queritur, an reus conventus actione in rem possideat, spectandum est tempus litis contestatae, & tempus rei judicatae, id est non sufficit reum possidere tempore litis contestatae, sed & possidere debet tempore rei judicatae, nisi ponas illum defuisse dolo possidere. Si enim reus conventus, qui possidebat tempore litis contestatae, sine dolo possessionem amiserit, cum res judicatur absolvendus est. Idem obtinet in actione ad exhibendum, quae est preparatoria vindicationis; *l. i. §. si quis*, & seq. infr. ad exhib. & in petitione hereditatis; *l. si quo tempore*, & *l. pen.* supr. de petit. hered. Cujac. 22. obs. + 29. Ratio dubitandi erat, quale quid est cum petitur, tale dari debet; *l. + 2. infr. de usur.* Ergo ut quis damnetur judicio in rem, sufficit eum possidere tempore litis contestatae, & potius spectandum tempus litis contestatae, quam rei judicatae. Sed aliud est queri quid dari debeat, aliud quale, id enim tantum restituendum est, quod possidetur, & potest restitui tempore judicati, sed tamen quale fuit tempore litis contestatae; *d. l. si quo tempore.* Quod si reus conventus, qui non possidebat tempore litis contestatae, possedit tempore rei judicatae, Proculi sententia est, quae a Paulo probatur, ut omnimodo condemnetur reus, sed hoc casu in restitutione veniunt fructus, non a tempore litis contestatae, sed ex quo possidere coepit, non alii fructus possunt venire in restitutionem, quam qui a reo percepti sunt, vel percipi potuerunt; *l. fructus 33. infr. b. tit.* At nullos reus potuit percipere fructus antequam possideret, quia fructuum perceptio ex possessione est; *l. Titia*, infr. de solut.

§. si homo.

SI homo petitus, judicio vindicationis scilicet, lite contestata, (non extra judicium, ut ponit Accurs. non petit, sed petere vult qui petit extra judicium; *l. amplius*, infr. rat. rem hab.) dolo possessoris + deterior factus sit, deinde, id est post litem contestatam, sine culpa possessoris ex alia causa mortuus fit, puta fato suo vel casu aestimatio non fiet ejus, quod deterior factus sit, quia nihil interest petitoris. In judicio in rem non fit aestimatio deteriorationis, quae praecedit interitum, quia nihil interesse videtur actoris, quod prius servus deterior factus sit, cum aequo fato vel casu peritus esset sine culpa possessoris. Sed hoc verum est quantum ad actionem in rem, quia cum actio illa spectetur ex praesenti possessione; *l. non alias*, §. sed si + postulatur, supr. de judic. in ea ultimus status spectatur, id est res spectatur, qualis erat tempore mortis, at hominis mortui nulla est utilitas, nulla possessio. At multum interest sane quantum ad actionem legis Aquiliæ, sublata actione in rem, superest actio legis Aquiliæ, quia in actione legis Aquiliæ habetur ratio damni prateriti, cum in ea actione res aestimetur in praeteritum, quanti plurimi fuit eo anno retrosum computando; *l. ita vulneratus*, §. 2. & passim, infr. ad leg. Aquil. *l. doli*, §. ult. & *l. seq.* infr. de servo corrupt. *l. quecumque actiones*, de oblig. & act. Et haec dicta sunt ex sententia Pauli, quae juvatur hac ratione, quod non debeat bona fidei possessor, mortis metu, temere jus suum indefensum relinquere; *l. illud*, vers. nec enim debet, supr. de petit. heredit. Sed alia est sententia Ulpiani in *l. item si verberatum*, §. ult. supr. b. tit. ex qua si homo petitus mortuus sit post moram possessoris, sine ipsis culpa, tenetur possessor de naturali interitu, quia actoris interest hominem restitutum faisse tempore litis contestatae, quod petitor eum distracturus fuisset; Cujac. 27. obs. 20.

§. sed & is qui.

ACtio in rem datur adversus possessorem, vel eum qui pro possessore habetur, puta adversus eum qui dolo desit possidere, quia dolus pro possessione est; l. qui dolo, de R. J. Actione in rem tenetur, non modo qui possidet tempore litis contestata, sed & qui ante litem contestatam dolo desit possidere, & hoc probatur exemplo actionis in rem de petitione hereditatis. Sicut enim ex SC. quod factum est de petitione hereditatis, dolus praeteritus, id est qui praecepsit litis contestationem, venit in petitione hereditatis, quæ est actio in rem universalis, minime absurdum est a pari & in speciali in rem actione dolum praeteritum deduci. Hoc argumento, qui ante litem contestatam dolo desit possidere, tenetur speciali in rem actione, non ut restituat rem quam non possidet, sed ut condemnetur quanti actor in litem juraverit; l. qui restituere, infr. b. tit. l. si t bona fide, de noxal. aet. l. i. §. hoc t interdictum 42. ne quid in loc. public. Hoc commune est inter specialem actionem in rem seu vindicationem, & petitionem hereditatis, quod utraque est actio in rem, una specialis, altera universalis, & in utraque actione venit dolus praeteritus, id est qui praecepsit litem contestatam: sed hoc interest inter utramque, quod in vindicatione veniunt fructus percepti a lite contestata; l. fructus 33. infr. b. tit. l. certum, C. eod. in petitione hereditatis veniunt fructus percepti ante litem contestatam, si extent; l. item veniunt, §. 3. vers. fructus, l. t plane, supr. de hered. petit. Petatio hereditatis est bona fidei; l. ult. in fin. C. eod. tit. §. actionum, inst. de aet. vindicatio non quidem est stricti juris, ut voluit Accurs. sed arbitraria; §. præterea, eod. tit. l. 3. §. in his quoque judiciis, de usur. Vindicatio datur contra titulo possidentem, petitio hereditatis contra non titulo possidentem, puta contra eum qui pro herede vel pro possessore possidet; l. regulariter, & seq. supr. de hered. petit. l. si post, in fin. C. eod. vindicatio est in rem tantum, petitio hereditatis est mixta, tam in rem, quam in personam; l. nec ullam, alias, l. etiam, §. fin. l. quod si in diem, §. sed & is, eod. tit. l. hereditatis, l. ult. C. eod. Denique in petitione hereditatis sola denuntiatio facit malæ fidei possessorem; d. l item veniunt, §. petitam, l. sed & si lege, §. si ante, eod. tit. in vindicatione vero non nisi litis contestatio; l. si homo, infr. b. tit. ut notat Accurs. hic

§. si per filium.

SI per filium aut servum pater vel dominus possideat, & is sine culpa patris vel domini rei judicandæ tempore absit, ita ut pater vel dominus non possit rem restituere propter absentiam filii vel servi, qui naturaliter rem possidet, vel ei tempus dandum est ad rem restituendam, vel cavendum est de possessione restituenda cum filius vel servus, qui forte est in provincia, redierit in urbem, ex b. §. Interdum judicium suspenditur, si instrumenta litis sint apud eum, qui reip. causa absit; l. interdum, de judic. vel cavendum est, datis scilicet fidejussoribus, de restituenda possessione, ex b. §. cum eam reus damnatus nactus fuerit, vel nancisci potuerit. Neque obstat, quod in executione judicati si reus damnatus pecuniam non solvat, sed offerat cavere datis fidejussoribus vel pignoribus, non auditur, ne lites ex litibus nascantur; l. 4. §. ait prætor, de re judic. Si quis facultatem exhibendi non habeat, puta si servus in fuga sit, non tenetur exhibere, sed cavere debet de illo exhibendo, cum in ejus potestatem pervenerit; l. Gelsus, §. ult. l. de eo, §. si justa, ad exhibend.

§. in

§. in rem.

SI possessor, id est bonæ fidei possessor, ante litem contestatam, & sic bona fide, sumptus fecerit in re aliena, domino rem suam vindicante, servat sumptus per retentionem opposita exceptione doli, ne actor locupletetur ex aliena jactura, maxime ex damno bonæ fidei possessoris, cui nihil potest imputari; *l. nam hoc naturæ, de condic. indebit. l. t. qui injuria, §. ult. de Corrig. qui furt. l. jure naturæ, de R. J.* Idem dicendum est si bonæ fidei possessor, servi nomine conventus noxali judicio & damnatus, damni aestimationem praestitum facit. Adde terit, ne servum noxæ dederet, quia plerumque utilius est litis aestimationem pro servo solvi, quam servum ipsum noxæ dedi, domini servum vindicante, servat litis aestimationem; *l. t. utiles, supr. de heredit. petit.* Idem est si bona fidei possessor per errorem in aliena area insulam ædificaverit, sumptus retinet, per exceptionem doli officio judicis, ut *hic, & l. sumptus, infr. h. tit. cum concord.* *l. in hoc judicium, §. 1. vers. hoc enim casu, commun. divid. l. si in area, de condic. indebit. l. 2. C. h. tit.* Excipitur unus casus, si actor paratus sit pati tolli ædificium. Hoc etiam malæ fidei possessori conceditur, ut possit tollere ædificium, quod posuit in alieno solo; *d. l. t. utiles, in fin.* Ergo, cum bona fidei possessoris melior conditio esse debeat, non sufficit quod petitor paratus sit pati tollatur adficiunt, sed omnimodo sumptus reddere debet. Hoc differentia est inter bona & malæ fidei possessorem, quod malæ fidei possessori nihil amplius permittitur, quam ut tollere possit ea, quæ sine detimento rei tolli possunt; *d. l. t. utiles, in fin. l. Julianus, in fin. infr. h. tit.* nec unquam ei datur deductio impensarum, licet contra sentiat Cujac. q. obs. cap. 38. & libr. 10. cap. 1. at bona fidei possessori sumptus omnes regulariter redundatur, uno tantum casu excepto, si actor pauperior sit, ita ut sumptus reddere non possit, & paratus sit pati ut tollantur, quæ sine detimento rei tolli possunt. Finge pauperem, (Pauper est, qui minus quam 50. aureos habet in bonis; *l. nonnulli, infr. de accus.* & hoc distat paupertas ab egestate, quod paupertas est etiam si vietus vestitusque non desit, egestas est si vietus vestitusque desit: inde Servius in illud *l. georgic.* Et duris uigens in rebus egestas. Paupertas honesta esse potest, egestas autem turpis est. Senec. epist. 17. non est quod paupertas nos a philosophia revocet, ne egestas quidem) qui si reddere sumptus cogatur, laribus & sepulcris avitis carentum habeat; *l. in fundo, infr. h. tit.* *l. t. si servos, in fin. de pigner. aet. l. utilium, de impens. in res dotal. fact.* *l. impense, §. 1. de V.S.* Si vir uxori constante matrimonio aream donaverit, & uxor in ea insulam ædificaverit, & divorcio soluto matrimonio, mulier repetat dotem, & maritus vindicet insulam, in judicio de dote officio judicis servat sumptus, ex *h. §. & l. t. sed si vir, §. si vir uxori aream, infr. de donat. int. vir.* & *uxor.* nam in judicio de dote quarebatur olim de rebus uxori donatis, ob quas scilicet retentio dotis jure veteri permittebatur; *l. fructus, §. ob donationes, l. rei judicatae, §. 1. infr. solut. matrimon.* quoque jus ille favore dotis sublatum est constit. Justiniani; *l. unic. §. taceat, C. de res uxori aet.* Aliud est in eo, qui sciens ædificavit in alieno solo, sumptus non repetit; *l. adeo, §. si ex diverso, infr. de adquir. rer. domin. §. diverso, versic. certe, inst. de rer. divis.*

§. ult.

Bonæ fidei possessor, qui alienum puerum erudiit, domino vindicante non repetit sumptus, nimirum si pauper sit, ne servo careat, id est præinopia non possit sumptus reddere, & cogatur servum vendere sumptus præstandi causa, nec potest in servo a bona fidei possesso eruditio idem remedium ad-

hiberi , quod in area inadficata , quia eruditio est habitus animi , qui eveli & tolli non potest , perinde ac ædificium ab area ; l. in fundo , h. tit. Neque obstat l. i. C. de infant. exposit. qua qui infantem expositum aluit , & artificium docuit , repetit alimenta & sumptum eruditionis , quia favorabilior est qui expositum suscepit , ne pereat . Et hoc casu dominus erat locuplex , & facile potuit sumptum reddere . Et ita intellige l. 4. §. t si minor , infr. de dol. & mer. except. si minor infantem mili donaverit , postea eum vindicet , repellitur exceptione doli mali , nisi alimenta reddat & si quis alias probabilis in eum sumptus factus est .

L. 28. 29. 30.

Bonæ fidei possessor , qui alienum servum erudit scientia vel artificio , puta pictorem aut librarium docevit , sumptus non repetit , si aliunde solvere non possit ; l. 28. l. prox. supr. excipiuntur duo casus , qui proponuntur in l. 29. & seg. Primus est , si venalem servum habeat , & plus ex pretio consecuturus sit propter artificium , ne dominus ex jactura alterius locupletetur ; l. quod si hec de impens. in res dotal. fact. Alter est , si ante judicium acceptum denuntiatum sit actori , ut sumptum solveret , & eo dissimulante opposita sit doli mali exceptio , id est si ad eam denuntiationem actor dissimulaverit paupertatem allegare , propter quam non possit sumptum reddere , & eo non allegante paupertatem , possessor sumptum repeatat opposita exceptione doli mali , idque in poenam dissimulationis ; l. 2. C. si alien. res pignor. Cujac. 9. obs. 38.

L. 31.

In vindicatione servi bonæ fidei possessor tenetur restituere fructus a lite contenta ; l. fructus 33. infr. h. tit. l. certum , C. eod. Cum de fructibus servi petiti quæritur , qui consistunt in operis , non tantum pubertas spectanda est , id est non tantum habenda est ratio operarum a tempore pubertatis , sed etiam ante pubertatem , quia etiam impuerum aliquæ operæ esse possunt , puta si sint nomenclatores , vel histriones ; l. ult. in fin. infr. de liberal. caus. Impuberis aliquæ operæ esse possunt , si major infante sit , nam infantis operæ nullæ penitus esse possunt ; l. arboribus , §. de illo 3. de ususfruct. l. ult. §. i. de oper. serv. cum infans ad pubertatem usque etiam quæ videt ignoret ; l. i. C. de fals. monet. Improbe tamen desiderabit prætor fructus aestimari , qui ex ejus artificio percipi potuere , quod artificium sumptu possessoris didicit , ne bona fidei possessor ex cura & diligentia sua damnum sentiat , ne diligentes doleant operam suam ; l. 3. vers. similiter , C. de alluvionib.

L. 32.

Bonæ fidei possessor , qui alienum servum erudit , domino servum vindicante , non deducit sumptus , ne servo carendum habeat ; l. sin autem , §. ult. h. tit. quod intelligendum est si sit pauper , ita ut aliunde sumptus solvere non possit : verum si bona fidei possessor alienum servum artificem fecerit , id est artificium docuerit post 25. annum , ejus qui artificium didicit , impensa factæ , id est impensa factæ in erudiendo artifice , compensantur cum fructibus , id est operis ex servo perceptis post 25. annum , ex b. l. quia vix est ut operæ artificiales servi pensari debeant cum sumptibus factis in eruditione ejus ante 25. annum , quia licet impueris aliquæ operæ esse possint ; l. ce erum , supr. h. tit. l. ult. supr. de oper. serv. hoc intelligendum est de operis ministerialibus & officialibus : verum artificiales operæ , puta fabriles & similes vix spectari possunt ante 25. annum , & ante 25. annum compensantur tantum cum cibis-

cibariis, ex quo mirari subit Cujac. 9. obs. 38. non advertisse hanc distinctio-
nem operarum, cum credit legendum post 5. annum.

L. 33.

IN actione in rem restituendi veniunt fructus, non modo percepti post litem contestatam, etiam inhoneste, puta ex lupanari, ne honesta interpretatio, non honesto quæstu lucrum possessori faciat; *l. si possessor, supr. de hered. pet. sed etiam non percepti*, qui honeste percipi potuerunt. In actione in rem fructus percepti etiam inhoneste omnes restituendi sunt; *l. ancillarum, §. ult. eod. tit. percipiendi non veniunt in restitutionem, nisi honeste percipi potuerint*. Ideo si dolo aut culpa possessoris res petita perierit, Paulus post Pomponium putat veriorem esse opinionem Trebatii existimantis, eo usque fructuum rationem habendam, quoisque haberetur, si non periisset, id est usque ad rei judicandæ tempus. Eademque est sententia Juliani in *l. Julianus, §. 1. supr. b. tit. l. 3. §. 1. de usur. mortuo homine, de quo agebatur, post moram, id est post litem contestatam, fructuum rationem habendam esse usque ad tempus rei judicatae*. Contraria est sententia Labeonis in *l. pen. infr. b. tit. Is enim, mortuo homine post litem contestatam, fructus tantum usque ad tempus mortis æstimari volebat*. Sed nulla est pugnantia: sententia Trebatii locum habet in *l. fructus 33. si res petita dolo aut culpa possessoris perierit, fructus restituuntur usque ad tempus rei judicatae, quia ubi res petita, post litem contestatam perierit dolo aut culpa possessoris, perinde habetur, ac si adhuc extaret*. Et homo ex stipulato debitus, & post moram mortuus, adhuc creditur vivere; *l. si servum, §. sequitur, & §. ult. infr. de V. O.* Ergo fructus æstimantur usque ad tempus rei judicatae. In *l. pen. homo mortuus est casu & valetudine, sine dolo & culpa possessoris, unde fructus æstimantur tan- tum usque ad tempus mortis, quia hominis mortui nullæ sunt operæ, nulli fructus*. Immo si prius homo petitus in talem valetudinem incideret, ut nullas operas praestare posset, ne quidem fructus æstimantur a tempore valetudinis, ex qua fierent operæ caducæ. Hæc lex intelligenda est de fructibus a bona fidei possesso perceptis post litem contestatam aut percipiendis, in quibus post litem contestatam omnes possessores pares sunt; *l. si homo, infr. b. tit. l. sed & si lege, §. si ante, supr. de hered. pet.* Nam malæ fidei possessor indistincte tenetur de interitu rei, etiam sine culpa sua contingente; *l. item si verberatum, §. ult. cum l. seq. + b. tit. l. illud, supr. de petit. heredit.* Hac proprietatis ratione, si nudæ proprietatis dominus petierit nudam proprietatem scilicet, & Rem nostram inter moras ususfructus amissus sit, ex eo tempore, quo ususfructus rediit ad proprietatem, consolidatione scilicet, ratio fructuum habetur, sive percepti sint, sive non percepti; sufficit quod possessor eos percipere potuit ex die amissi ususfructus a vel finiti ususfructus.

L. 34.

IN actione in rem restituuntur fructus percepti, vel qui percipi potuere, honeste scilicet; *l. prox. supr. b. tit.* Et a quo tempore percipi potuere. Si nudæ proprietatis dominus, nudam proprietatem petierit, & inter moras litis ususfructus amissus sit, & consolidatione accesserit proprietati, in judicio in rem fructus restituuntur a tempore consolidationis ususfructus cum proprietate, quia possessor ex eo tempore fructus percipere potuit. Idem est si per alluvionem pars fundo accesserit inter moras litis. In judicio in rem fructus partis, quæ accessit per alluvionem, restituuntur, a die quo alluvio accessit; nam portio, quæ per alluvionem accessit, non personæ, sed portioni, ad crescit; *l. si Titio, §. gat. 3. i. infr. de ususfruct.*

Tom. VIII.

Cujac.* 15.
obs. 34.

Vindicatio
domino nudæ
proprietas
esse dicimus,
etiam cum u-
susfructus a-
lienus est; *l.*
recte, de V. S.

Etsi proprie-

dominium est
in re pleno
jure adqui-
sita quoad
proprietatem
& usumfruc-
tum; *l. suo*
gat. 3.

L. 35.

Si petitor, id est actor, qui petit plenam proprietatem, līte contestata usum fructum legaverit, a tempore a quo ususfructus discessit a proprietate, a quo scilicet adita est hereditas ejus, qui usumfructum legavit, fructuum ratiō non est habenda, id est ab eo tempore fructuum ratio haberī non debet, quod ad petitorem, quia inde nuda proprietas remanet penes petitorem, quā nullos fructus parit, inde proprietatis nullus fructus esse aut intelligi potest; l. videamus, infr. de usur.

§. ubi autem.

Ubi alienum fundum petii, & iudex per errorem sententia sua declaravit meum esse, eodem errore & de fructibus restituendis possessorem condemnare debet, non enim debent fructus cedere lucro possessoris, qui victus est, non debet possessor habere, quod non esset habiturus, si statim, id est a tempore litis contestatae, ex quo per litis contestationem intellexit rem esse alienam, possessionem restituisset. In rei vindicatione re etiam per errorem, id est per imperitiam judicis, adjudicata, etiam fructus restituendi sunt propter auctoritatem rerum judicatarum, quia sententia non debet claudicare; cap. cum inter, de except. Sententiam, per quam res restituenda est, necessario sequitur restitutio fructuum. Restitutio fructuum debet fieri cum sua causa, verbum restituere habet plenam significationem de re ipsa & fructibus; l. restituere 35. l. ult. in fin. de V. S. non videtur restitutus fundus, nisi plenissime restituatur cum omni sua causa; l. præterea, supr. b. tit. l. videamus, §. in Faviana, de usur. l. 3. §. 1. commodaat. Re principali petita, in actione in rem veniunt fructus & ceteræ accessiones per consequentiam, et si nominatim de his iudex non pronunciaverit; l. cum fundus, si cert. pet. l. ædiles 25. §. item sciendum, de edil. edit. l. præterea, b. tit. l. illud, supr. de petit. hered. Aliud est in expensis litis, si iudex super his non pronunciaverit, non potest ex intervallo super his pronunciare; l. terminato, C. de fruct. & lit. expens.

§. petitor.

Dannatus iudicio in rem, tenetur restituere rem, vel litis aestimationem præstare, id est quanti actor juratus litem aestimaverit; l. qui restituere, infr. b. tit. In vindicatione rei, qui litis aestimationem accepit, possessor tenuit de evictione, quia qui litis aestimationem præstítuit, emptoris loco habetur; l. si servus, §. 2. de evict. l. si propter res amotas, infr. rer. amot. litis aestimatio est similis emptioni; l. + 3. pro empt. Tamen petitor, qui litis aestimationem accepit, possessor victo iudicio in rem, non tenetur caverere de evictione, sibi enim imputare debet, qui non restituit rem, id est qui potuit restituendo rem se liberare a præstanta litis aestimatione, ex b. §. l. ideoque, rer. amot. l. si pignori, famili. excise. l. si servus furtivus, §. caverere, de conduct. furtiv. Excipitur unus casus l. si donatae, de don. int. vir. & uxor. si res donatae conjugi a viro extent, nec reddantur, vindicari possunt, & si non reddantur, aestimatio facienda est iusto pretio, caverique debet de evictione simpli, quanti ea res sit. Rationem reddit Papinianus, quia possidendi causam donatio præstiterat, id est, ut explicat Accurs. a donatore causam possessor habuerat.

§. ult.

§. ult.

Eorum quoque , quæ dividi non possunt sine interitu totius rei , partes vindicari possunt , ex h. §. Ratio dubitandi erat , quod rei , quæ est communis pro indiviso , ut sine interitu dividi non possit , nulla pars est , quæ ita sit unus , ut non sit etiam alterius ; l. illud , de rit. nuptiar. Et qui rem vindicat , debet probare rem suam esse ; l. t. q. l. in rem , supr. h. tit. l. Quintus , §. argento , de aur. & argent. legat. Et rei communis pro indiviso , quæ sine interitu dividi non potest , nulla pars vindicari potest . Ratio decidendi est , rei communis partes certæ sunt , non distinctæ inter socios , saltem juris intellectu , non divisione corporam , sive dividi res possint , sive non . Nihil ergo vetat quin possit quisque ex sociis , partem suam vindicare pro indiviso , quamquam nihil vetet , incertæ partis vindicationem dari , si iuxta causa intercedat ; l. que de tota , §. i. infr. h. tit.

L. 36.

VIndicatio seu actio in rem non datur nisi adversus possessorem , vel eum qui pro possessore habetur , puta qui dolo desit possidere , ut hic & l. officium , l. in rem , l. is qui destinavit , supr. h. tit. igitur qui peritiorio judicio , id est rei vindicatione , per quam res petitur , unde & vindicatio magis proprie est petitio quam actio ; l. actio in personam , infr. de oblig. & act. l. pecunie 178. §. actionis , de U. S. ne frustra experiatur , requirere debet vel per interrogationem in jure , quam nostri vocant réponse catégorique , vel per inquisitionem , an is , cum quo acturus est , possessor sit , vel dolo desit possidere , ex init. h. l. Interrogatio facienda est in jure , id est apud prætorem sedentem pro tribunali , ante litem contestatam , utrum rem possideat nec ne , & interrogatus debet respondere an possideat , & quota ex parte possideat ; l. qui servum , §. in jure , de interrogat. in jur. fac.

§. qui in rem .

POffessor conventus actione in rem , etiam culpa nomine tenetur , id est non tantum dolii , sed etiam culpa nomine , forte si post litem contestatam res perierit , culpa id est negligentia possessoris , forte si per loca insidiosa servum misit , & ex ea causa periit , vel si servum alienum a se petitum in arena pugnandi causa esse concessit , ut hic & l. item queritur , §. si quis servum , locat. l. si servum stipulatus fuero , de V. O. vel si servum fugitivum a se petitum non custodiit , si is fugit , vel si navim a se petitam , adverso id est intempestivo tempore navigatum misit , & ex natufragio perit , ex h. §. Possessor imputatur , si navem navigatum misit intempestivo tempore , sicut & si minus idoneis hominibus eam commisit ; l. utique , §. i. supr. h. tit. Ratio dubitandi erat , quod possessor conventus rei vindicatione , post litem contestatam tenetur etiam de naturali interitu rei , quia forte petitior eam distracturus fuit , & ita pretium lucrificatus , si res tempore litis contestata restituta esset ; l. item si verberatum , §. ult. supr. h. tit. Ergo non est distinguendum , an culpa possessoris res perierit post litem contestatam , an fato suo aut casu citra culparum possessoris . Ratio decidendi est , (fuit illa sententia Proculi probata ab Ulpiano in d. §. ult. & in l. cum res , §. ult. de legat. i. l. si plures , §. i. deposit. quam Paulus reprobavit in l. illud , supr. de hered. petit.) quippe quia non debuit metu hujus periculi temere jus suum indefensum relinquere : uno igitur casu admittit Paulus , bonæ fidei possessorem teneri de interitu rei , si culpa præcessit casum .

L. 37,

Cujac. 10.
obs. 1.

Bonæ fidei possessor, qui ædificavit in aliena area, in alieno solo, impener. domin. l. si servus, §. si olivam ad leg. Aquil. l. qui alienam, de donat. §. ex diverso, inst. de rer. divis. nisi sint impensæ necessariae; l. domum, C. b. tit. Bonæ fidei possessor ab initio, puta bona fidei emptor, qui postea in aliena area jam sciens ædificavit, non deducit impensas per retentionem opposita exceptione doli, nec enim debuit, jam certus alienam aream esse, in ea ædificium ponere, ex b. l. Ratio dubitandi, quam sibi opponit Julianus, erat, quod exceptio, doli scilicet, debet prodesse de damno sollicito, & favendum est potius possessori, qui certat de damno vitando, quam petitori, qui certat de lucro captando. Ratio decidendi est, quod non debuit possessor, jam certus alienam esse aream, in ea ædificium ponere, sed hoc ei conceditur, ut sine dispendio domini areæ tollat. ædificium quod posuit: quod temperamentum videtur esse Tribonianii, vel audacis interpretis, alia enim est sententia ejusdem Juliani in l. si in area, in fin. de condit. indebit. etiam bona fidei possessor, qui in aliena area ædificavit, nullo alio modo quam per retentionem impensas servare posse, quod utique falsum esset, saltem ex parte, si ei permittendum esset tollere ædificium. Malæ fidei possessor, qui in alieno solo ædificium posuit, impensas necessarias repetit, sed hoc tantum ei permittitur, ut utiles impensas tollat, quæ sine ipsius rei detrimento tolli possunt. Pugnare videatur l. 12. tab. ex qua tignum alienis ædibus junctum, solvi & vindicari non potest; l. in rem, §. pen. & ult. supr. h. tit. ædificium tolli non potest, ne offendatur l. 12. tab. tamen idem temperamentum servatur in l. fine herede, §. t. item respondit 5. de administr. tuor. si adolescens auctore curatore fundum Titio vendiderit, & postea in integrum restitutus sit, & interim emptor in res sua, quæ postea ei per restitutionem in integrum auferatur, sumptus voluptuarios fecerit, sumptibus voluptatis causa factis non oneratur adolescens, sed hoc tantum emptori permittendum est tollere ædificium, si tolli possit sine detrimen- to rei. Idem temperamentum servatur in; l. t. utiles, in fin. supr. de hered. petir. sed hi omnes loci suspicione non carent, ut recte observat Ant. Faber hic.

L. 38.

Cujac. 10.
obs. 1.

Bonæ fidei possessor in fundo alieno, quem ignorans emerat a non domino, ædificavit, vel conferuit, id est vites vel arbores plantavit, queritur an conventus actione in rem repeatat impensas in rem alienam factas? Celsus respondit, si fundus evincatur, & queratur de repetendis impensis a bona fidei possessore factis, nihil certi posse constitui, sed rem relinqui arbitrio judicis. Bonus, inquit, judex varie ex personis causisque constituet, ut in l. ult. §. ult. infr. de oblig. & act. cum queritur, an ex promissione salarii per epistolam facta detur actio? Scævola respondet, ex personis causisque, eum cuius ea de re notio est aestimaturum, an actio danda sit: finge dominum locupletiorem easdem impensas facturum fuisse. Id est bona fidei possessor impensas in re aliena factas repeatit, si dominus easdem impensas facturus fuit, si impensæ sint necessariae & utiles, & dominus easdem impensas facturus fuit, cum omitti non possent sine periculo rei. Boni judicis est bona fidei possessori permettere, ut deducat impensas, quas ipse dominus facturus fuit, ne petitor ex aliena jaætura locupletetur. Bonæ fidei possessor hoc casu repeatit impensas in re aliena factas, non omnes omnino impensas, quæ factæ sunt, sed quatenus ex his fundus pre- ciosior factus est, id est quanto pluris fundus venire potest ob hujusmodi im- pensas

pensas, quia res tanti pluris aestimatur, quanti venire potest; *l. quod si + hares, de impens. in res dotal. fact.* Et si plus pretio accessit, id est si propter impensam plus pretio accessit, quam impensum sit, puta si propter sumptum centum, res aucta sit pretio trecentorum, hoc casu bonæ fidei possessor non trecenta repetet, sed quod impensum est, id est centum. Et satis est bonæ fidei possessori reddi quantum ab eo impensum est, licet res longe pluris facta sit; *l. si fundum, in fin. de in rem vers.* ut utriusque consulatur, bonæ fidei possessori restituta impensa, & actori si non oneretur restituere plus quam impensum est in re aliena. Quod si petitor ita pauper sit, ut si impensam restituere cogatur, rem quam petit & monumentis paternis quæ in eo sunt laris & sepulcris avitis carendum habeat. (Quod est ultimum paupertatis argumentum, si quis cogatur vendere eum fundum, in quo sunt lares, & sepulcra avita, quia vix est ut quis ultiro distrahat ædes avitas, in quibus sunt monumenta paterna vel avita, propter affectum liberorum in conservandis ædibus paternis vel avitis; *l. lex que, C. de adm. tutor.* Plin. libr. 2. epist. † 15. *Me prædia materna parum commode tractant: deleant tamen, ut materna.*) Hoc casu petitor propter paupertatem non cogitur reddere impensam possessori, ne re sua carendum habeat, sed bonæ fidei possessori permittitur tollere ædificium, si fieri possit sine detrimento, id est sine labefactione fundi, in quo ædificatum est; *l. sin autem, §. ult. supr. b. tit. l. + domum, C. eod. l. utiles, in fin. supr. de hered. petit. l. sine herede, §. + item respondit, de adm. tutor.* Ita si maritus suo sumptu ædificaverit in solo mulieris, ædificium detrahere potest sine damno mulieris, id est illæsa re mulieris; *l. Marcellus, de don. int. vir. & uxor. l. senatus, §. Marcellus, de legat.* *l.* Quod si dominus paratus sit tantum dare possessori, quantum habiturus esset his rebus ablatis, fiet ei potestas, quia satis consulitur bonæ fidei possessori, quod ei præstatur, quantum habiturus esset his rebus ablatis, si eas venderet extraneo: neque malitiis esset indulgendum, id est non est audiendus possessor si malit tollendo res perdere, quam recipere quod habiturus esset his rebus ablatis & distractis: puta si tectorum, quod parietibus induxit, aut picturas corradere velit, malignitatis spiritu nihil inde latus, nisi ut officiat, non est indulgendum malignitati, quæ auctori nihil prodest, & alteri nocet: bona fidei possessori permittendum est auferre ornatum quem posuit, si ejus futurum est quod abstulit; *l. pro voluptuariis, in fin. de impens. in res dotal. fact.* Non videtur quidquam interesse probi hominis, quod animo sœvientis, nec nisi vindictam meditantis satisfactum non sit; *l. si venditor, §. i. & seq. de serv. exportand.* Quod postremum est in *b. l.* dominus non est cogendus bona fidei possessori impensas etiam necessarias vel utiles reddere, si ita pauper sit, ut si eas reddere cogatur re sua carendum habeat: excipitur nisi dominus receptum fundum mox venditurus sit, cum ex venditione redactus sit pretium, ex quo possit impensam reddere, ne alioquin ex possessoris damno locupletetur; *l. quotiens, infr. de jur. dor.* Impensa, quæ fiunt ad percipiendos fructus, etiam malæ fidei possessori præstandæ sunt; *l. si a domino, §. ult. supr. de hered. petit.* quia fructus non intelliguntur nisi deducto sumptu, sine quo fructus non essent perventuri; *l. quod in fructus, de usur.*

Cujac. 5. obs.
26.

L. 39.

REdemptores hi sunt, qui suis cæmentis, sua materia domum vel aliud hic, &c. *l. cum quidam, §. eos qui, infr. de usur.* Plin. libr. 35. cap. 3. *M. Auidius tutelæ Capitolii redemptor.* Idem libr. 36. cap. 2. *satisfari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur.* Redemptores, inquam, qui suis cæmentis, sua materia ædificant in alieno solo, ex-

menta faciunt eorum, in quorum solo ædificant, videntur enim ædificare suis cæmentis in alieno solo animo alienandi cæmenta, & statim transferendi dominii. Conductio operis certa mercede faciendi, continet in se conductionem operarum, & venditionem cæmentorum & tignorum, quæ impenduntur in ædificio. Qui sciens ex sua materia in alieno solo ædificant, transfert dominium cæmentorum in dominum soli, in quo ædificant, quia superficies cedit solo; *l. i. de superficie.*

§. Julianus, & l. 40.

Mulier, quæ pro alio intercedens, fundum pignori dedit, juvatur Vellejan, non solum quoad intercessionem, id est obligationem personalem ex causa intercessionis, sed etiam quoad obligationem pignoris; *l. si mulier ult. ff. ad Vellejan. l. si mulier. 22. C. eod.* quia pignoris vel fidejussionis datio facit intercessionem; *d. l. si mulier. 22. l. quamvis, eod. tit.* Et quamvis cessante debitore in solvendo, pignus a creditore rite & solemniter distractum sit, mulier potest vindicare pignus ab emptore. Neque obstat, quod creditor, quamvis non sit dominus pignoris, recte vendito pignore post trinam monitionem, pignoris dominium transfert in emptorem; *tot. vi. de distract. pignor, l. qui a creditore, C. eod.* quia creditor cessante debitore in solvendo, post trinam monitionem vendito pignore, transfert in emptorem dominium quod non habet, quia creditor ipse vendidisse videtur, inspecto initio: sed hic nullum est pignus, nulla venditio pignoris, quia pignus datum est a muliere ex causa intercessionis pro alio.

l. 41.

Si quis hac lege rem emerit, ut si aliis intra diem meliorem conditionem attulerit, res inempta sit, allata meliore conditione, si forte interim amiserit possessionem rei, non potest rem vindicare, quia allata meliori conditione res inempta sit, & dominium reddit ad dominum, id est venditorem. Pugnare videtur *l. 3. C. de pact. int. empt. & venditor.* si quis ea lege rem vendiderit, ut reliquo pretio non soluto res inempta sit, si venditor precario rem non tradiderit, pretio non soluto ad diem, non potest rem vindicare actione in rem, sed habet tantum actionem ex empto contra emptorem, ut premium consequatur, vel res retrotradatur: sed speciale est in pacto addictionis in diem, ut allata meliore conditione, dominium ipso jure redeat ad venditorem, vel potius dominium videtur non abscessisse a venditore, quia addictionis in diem est venditio pura, quæ resolvitur sub conditione; *l. 1. & 2. de in diem addict.* Quod si pactum sit inter emptorem & venditorem, ut reliquo pretio non soluto res inempta sit, melius agitur cum emptore, reliquo non soluto ad diem, venditio non resolvitur, sed venditori datur actio ex empto, ut premium exsolvatur. Nimis durum venditionem rescindi ob moram in solvenda parte pretii, cum detur actio ex empto ad reliquum pretii consequendum.

§. si servus.

Servus vel filius, habens liberam peculii administrationem, potest rem pecuniarem vendere, & alienatione transfertur dominium, videtur enim vendidisse ex tacita voluntate patris vel domini, hoc ipso quod a patre vel domino ei permissa fuit libera administratio peculii. Eadem est vis expressæ & tacitæ voluntatis; *l. si servus, de adqu. possess. l. si servus, §. locavi, de furt.* unde si servus vel filius, habens liberam administrationem peculii, rem pecuniam vendiderit, & tradiderit, si emptor post traditionem casu amiserit possessionem,

sionem, potest rem vindicare, quia emptione & traditione factus est dominus. Exinde vindicatio datur domino; l. in rem 23. supr. h. tit. Servus vel filius. videtur rem peculiarem vendidisse ex voluntate, ex tacito mandato domini, & si servus rem dominicam vendiderit & tradiderit ex voluntate domini, idem erit dicendum, videtur enim dominus vendidisse, cum servus vendidit ex voluntate domini, nihil est tam conveniens aequitati naturali, quam voluntatem domini, rem suam in alium transferre volentis, ratam haberi; l. qua ratione, §. ha quoque, de adqu. rer. domin.

L. 42.

Actio in rem non datur nisi adversus possessorem, qui possidet utroque tempore, litis contestatae, & rei judicatae; l. sin autem, §. possidere, l. qui petitorio, supr. l. qui restituere, infr. h. tit. cum actio in rem non nisi ex praesenti possessione nascatur; l. non alias, §. sed si postulatur, supr. de judic. Si heres possessoris conveniatur actione in rem, nomine rei quam defunctus possidebat, si ipse non possideat absolvitur judicio in rem. Sed si quid ex persona defuncti commissum sit, puta si defunctus dolo desit possidere, omnimodo condemnatur ex dolo defuncti, ex h. l. quia heres præstat factum defuncti. Heres succedit in jus omne vitiumve defuncti; l. cum heres, infr. de divers. & tempor. prescript. Cum fundi possessor ante item contestatam desit possidere, heres non potest conveniri actione in rem, sed tantum actione in factum, quantum ex dolo defuncti locupletior factus est; l. cum autem, infr. h. tit. At cum defunctus post item contestatam dolo desit possidere, heres tenetur actione in rem, quia succedit in omne vitium defuncti.

L. 43.

Religiosa sunt, que religiosis adhaerent, puta lapides sepulcro inaedificati, nec enim locus vel ager circa sepulcrum est religiosus; l. 4. l. locum, C. de religios. & sumpt. fun. Idcirco nec lapides sepulcro inaedificati, etiam si remoti sint, vindicari possunt jure dominii, scilicet a domino, quia lapides semel sepulcro appositi, vindicari non possunt jure dominii, cum nullius in bonis sint, ut religiosi; d. l. 4. Sepulcrum per se emi vendi non potest, sed accedere potest emptioni praediū in quo est sepulcrum; l. in modicis, infr. de contrah. empt. l. + 5. de sepulcr. violat. Ambros. lib. 1. de Abraham 9. Sape † v. si probat. enim cum alienationibus possessionum venales fiant, que in iisdem locis sepulture fiant. Petitori autem in actione in factum extra ordinem subvenitur, ut act. empt. is qui hoc fecerit, qui eos lapides removit a sepulcro, eos restituere compellatur. Actio in factum plerumque est subsidiaria vindicationis; l. cum autem, infr. h. tit. l. de eo, §. ult. ad exhibend. sed eti alieni lapides sine voluntate domini sepulcro inaedificati sint, & nondum destructo monumento, in hoc detraeti sint, ut alibi reponerentur, poterunt a domino vindicari, quia lapides sine voluntate domini sepulcro inaedificati non fiant religiosi. Rem alienam absque consensu domini nemo religiosam facere potest; l. 2. §. si usumfructum, & §. ult. cum l. seq. de religios. l. in tantum, §. religiosum, de divis. rer.

L. 44.

Fructus pendentes veniunt in rei vindicatione, id est fructus quamdiu solo coherent veniunt in vindicatione fundi, quia pars fundi esse videntur, ex h. l. fructus pendentes veniunt in actione in rem quasi pars rei, vi & potestate actionis; l. 2. C. de hered. petit. Hinc si tu fructus pendentes in tuo fundo

vendideris , & emptor eos clam deportaverit non soluto pretio , furti tenetur ; *l. si servus , §. locavi* , infr. de furt. Furtum de his committitur quasi rei alienæ , etenim fructus quamdiu solo cohærent , quamdiu sunt pendentes in alieno solo , eodem jure censentur , id est pro alienis habentur . Hinc etiam est , quod si jam maturis & pendentibus fructibus ager distractus sit , ad emptorem etiam fructus pertinent , nisi aliud nominatum convenerit ; *l. Julianus , §. si fructibus , de act. empt. l. ult. §. t non solum , que in fraud. creditor.* Et in ponenda ratione legis falcidæ fructus pendentes augent hereditatem ; *l. 9. ad l. falcid. & in fundo legato fructus pendentes sequuntur legatarium ; l. si pendentes , de usufruct.*

L. 45.

Bonæ fidei possessor , qui alienum hominem possidebat , cum putaret esse suum , quem post conventionem , id est post nudam conventionem seu citationem , ante litem contestatam restituit , tenetur cavere de dolo solo , de dolo præterito , de dolo qui præcessit conventionem , tenetur scilicet cavere se dolo non debilitasse vel corrupisse servum alienum , ceteri etiam de culpa tenentur , inter quos est bona fidei possessor ab initio , qui post litem contestatam servum alienum restituit , tenetur cavere de dolo & culpa , de eo quod dolo & culpa commissum est in servo alieno ante litem contestatam .

L. 46.

Possessor conventus actione in rem , tenetur rem restituere , vel litis aestimationem præstare ; *l. qui restituere , infr. b. tit.* id est quanti actor iuratus litem aestimaverit . Et possessor , qui litis aestimationem præstitit , sit dominus rei , cum domino enim transfigisse & decidisse videtur eo pretio , quo dominus litem aestimavit , quia litis aestimatio similis est emptioni ; *l. 1. & 3. infr. pro emptor.* Hinc & qui judicio vindicationis litis aestimationem accepit , re evicta possessori tenetur de evictione , quia venditoris loco habetur ; *l. si servus , §. & ideo , de evict. l. si propter , rer. amot.*

L. 47.

Donell. lib.
4. c. 25.

Possessor conventus actione in rem , & damnatus rem restituere , qui ne rem restituat litis aestimationem præstitit , præstata litis aestimatione statim fit dominus rei , quasi ex causa emptionis , quia litis aestimatio similis est emptioni . Et hoc si res præsens sit , id est si res sit in manu & potestate possessoris , siue nova traditione ei dominium adquiritur , ac si res ei tradita esset ex causa emptionis , quia voluntas domini , qui litis aestimationem accepit , pro traditione habetur ; *§. nihil autem interest , inst. de rer. divulg. l. certi condicione , §. ult. de reb. credit.* si res absens sit , tunc dominium transfertur in possessorem , qui litis aestimationem præstitit , cum possessionem ejus possessor nactus sit ex voluntate actoris , quia voluntas domini , qui vult adversarium , qui litis aestimationem præstitit , ejus rei nancisci possessionem , pro traditione habetur , & ideo non est alienum non aliter litem estimari a judge , id est non aliter iusjurandum deferri a judge actori , ut rem vel litis aestimationem præstet possessor , quanti actor juratus litem aestimaverit , quam si caveat actor , quod per se non fiat possessionem ejus rei non traditum iri , id est se non facturum quominus reus , qui litis aestimationem præstiterit , nanciscatur rei possessionem , & per possessionem dominium , quia litis aestimatio transfert dominium , cum sit similis emptioni . Is , qui dolo desit possidere , tenetur litis aestimationem præstare , ita ut non teneatur actor ei cavere de præstandis seu cedendis actionibus , quas

Cujac. 20.
obs. 6.

quas eo nomine haberet, ne detur occasio cuilibet invito domino rapiendi rem alienam, etiam justo pretio; l. is qui dolo, & seq. infr. b. tit.

L. 48.

Bonæ fidei possessor, sumptus in prædio alieno factos ante litem contestata tam, neque a donatore neque a domino repetit, per actionem scilicet a donatore, quia donator non tenetur de evictione; l. 2. C. de evict. a domino, quia non posset repeterre alia actione, quam negotiorum gestorum: at non congruit actio negotiorum gestorum, quia negotium suum gerendi animum habuit, non alienum, verum sumptus servat per retentionem opposita exceptione dolii, æquitatis ratione; l. in hoc judicium, §. 1. infr. commun. divid. l. Paulus, de dol. & met. except. nisi per errorem fundum restituerit, non deduetis sumptibus, quo casu datur ei conditio possessionis, cuius retentione sumptus servare potuit: l. qui exceptionem, §. si pars, de condit. indebit. l. si uxor filio, de don. int. vir. & uxor. l. heres 21. ad Trebell. Sumptus a bona fidei possessore facti ante litem contestatam, non repetuntur per actionem, sed servantur per retentionem opposita exceptione dolii, compensatione scilicet facta cum fructibus, usque ad concurrentem quantitatem: fructus percepti ante litem contestatam compensantur ipso jure cum sumptibus ad rem meliorandam factis, quia compensatio fit ipso jure, & habet vim solutionis; l. si ambo, infr. de compensat. l. si confiat, C. eod. Lex ait, æquitatis ratione, quia ius compensationis inducitur ex æquitate sola; l. inter tutores, infr. de adm. tut. l. Stichum, §. naturalis, de solut. Quod si sumptus a bonæ fidei possessore facti, fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant, admissa compensatione ad concurrentem usque quantitatem, superfluum, id est quod amplius est in sumptibus, quam in fructibus, id dominus restituere cogitur bona fidei possessori, quatenus eo sumptu prædium melius factum est. Et hoc est quod intelligitur his verbis, meliore prædio facto. Sumptus in re aliena a bonæ fidei possessore facti, non repetuntur per actionem, sed servantur per retentionem officio judicis. Quod si bona fidei possessor non utatur retentione, sibi debet imputare, qui retentionem, quam solam habebat, omisserit; l. si in area, de condit. indebit. Eadem est sententia Papiniani in l. emptor, infr. b. tit. fructus ante litem contestatam perceptos compensari cum sumptibus. Nec alia fuisse videtur sententia Modestini in l. quod si artificem, supr. b. tit. cum ait, impensas a bona fidei possessore factas posse compensari cum fructibus ex eo artificio perceptis, post annum 25. ejus qui artificium consecutus est. Sic de fructibus ante litem contestatam perceptis intelligendum est, quod scriptum est in l. super empti, C. de evict. impensas, quas ad meliorandam rem erogatas constiterit, habita fructuum ratione restitui debere, id est prius compensatione fructuum facta, usque ad concurrentem quantitatem. De fructibus post litem contestatam perceptis non dubitatur quin compensari possint, qui ei restitui debent, tamquam mala fide percepti; l. præterea, l. si homo, & passim, supr. b. tit. l. sed & si lege, §. si ante, supr. de hered. petit. l. 4. §. post litem, fin. regund. Malæ fidei possessor, non repetit sumptus in re aliena factos, puta cum sciens in alieno solo ædificavit, quia donasse videtur; l. adeo, §. ex diverso, vers. certe, infr. de adqu. rer. domin. l. si servus, §. si olivam, ad leg. Aquil.

Cujac. ad l.
28. b. tit. &
10. obs. 4.

L. 49.

Si quis in alieno solo ædificet, superficies id est ædificium cedit solo, & adquiritur domino soli; l. 2. de superficieb. quia solum est pars ædificium
Tom. VIII.

A a

maxima ; l. qui res , §. aream , de solut. quæ trahit ad se superficiem , quæ imponitur solo .

§. meum .

M Eum est quod ex re mea superest , cujus vindicandi jus habeo : quod ex re nostra sit , naturali ratione nostrum est ; l. de eo , §. si quis , infr. ad exhibend. Puta , distracto ædificio , supersunt cæmenta , lapides , & tigna , ex quibus ædes constabant , dissoluta navi , supersunt tabulæ , ex quibus navis constabat , quæ mea sunt jure dominii a me vindicari possunt , quia casus ædium , vel naufragium navis , domino nocere non debet : afflito non est danda afflictio ; l. Divus , de offic. presid. calamitas non debet nocere domino , ita ut amittat domum & navim , & quod superest in domo & navi . Neque obstat , quod mortuo bove , qui fuerat legatus , neque corium neque caro legatario debetur ; l. mortuo bove , in pr. de legat. 2. quia hoc verbum , non debetur , pertinet tantum ad actionem ex testamento , quæ est personalis , non ad excludendam vindicationem . Mortuo bove legato , neque corium neque caro peti potest actione personali , sed nihil vetat mortuo bove legato , corium & carnem vindicari , quomodo potest quilibet id quod suum est vindicare ; l. Quintus 27. §. argento , de aur. & arg. legat.

L. 50.

V Enditio perficitur nudo consensu ante traditionem ; §. cum autem , inst. de empt. & vendit. impletur traditione , quoad translationem dominii : venditio non transfert dominium antequam traditio secuta sit ; l. traditio , infr. de adqu. rer. domin. l. traditionibus , C. de pact. Hinc emptori non datur vindicatio fundi adversus extraneum possessorem , antequam ex causa emptionis traditus sit , ex h. l. quia ante traditionem nondum est dominus , sed tantum emptori datur actio ex empto contra venditorem , ut res ei tradatur , & per traditionem adquiratur dominium ; l. qui pendente , l. Quintus Mucius , infr. de act. empt. l. pen. C. eod. & qui servum vendidit antequam traderet , potest servum manumittere , & iterum alii eum vendendo & tradendo , dominium in eum transferre ; l. quotiens , C. h. tit. l. qui tibi , C. de hered. vel act. vendit. l. 3. C. de his qui a non domin.

§. sed heres.

H Eres scriptus adita hereditate , etiam nondum prehensa possessione rerum hereditiarum , potest vindicare res hereditarias , actione in rem adversus possessorem , ex h. §. quia aditione hereditatis transfertur dominium , fine ulla corporali prehensione rerum hereditiarum ; l. 1. §. Scævola , infr. si is qui testam. liber. esse juss. l. cum heredes , in pr. de adqu. possess. l. cum miles , ex quib. caus. major. Aditio hereditatis est unus ex modis legitimis adquirendi dominii ; Ulpian. in fragm. tit. 19. §. 19. Idem dicendum est in bonorum possessore , quia a prætore data agnitaque bonorum possessione , res hereditariae fiunt statim in bonis possessoris ; l. 1. & 3. infr. de bonor. possess. idem in fideicommissario restituta hereditate ex Trebelliano , etiam priusquam corporalis rerum hereditiarum possessio apprehensa sit ; l. facta , in pr. ad Trebell.

L. 51.

ACtio in rem datur in possessorem ; l. in rem , supr. h. tit. & si lite contestata possessio mortuus sit ante sententiam , judicium transfertur in heredi possessoris , quia heres succedit in jus universum & locum defuncti ; l. si is qui Romæ , de judic. & in hoc judicio heres possessoris , non solum teneatur

tur ex dolo & culpa sua , ut hic , sed etiam ex dolo & culpa defuncti , quatenus ex eo locupletior factus est ; l. de eo , §. ult. infr. ad exhib. quia heres succedit in omne jus & vitium defuncti ; l. cum heres , de divers. & tem. por. prescript. l. vicia , C. de adqu. possess.

L. 52.

ACtio in rem datur adversus possessorem , vel eum qui dolo desit possidente etiam ante litem contestatam , quia dolus pro possessione est ; l. qui dolo , de R. J. Si fundi possessor ante litem contestatam dolo desit fundum possidere , heres ejus quidem non tenetur actione in rem , quia neque rem possidet , neque dolo desit possidere , sed potest conveniri actione in factum , quæ est personalis , quatenus locupletior factus est ex ea re , id est ex re , quæ ad eum pervenit ex dolo defuncti , ex h. l. quia dolus defuncti non debet prodesse heredi , & turpia lucra semper heredibus extorquenda sunt ; l. 4. t. & 5. supr. de calumniat. l. t. sicuti , de R. J. l. unic. C. ex delict. defunct.

L. 53.

Bonæ fidei possessor , qui bona fide fundum alienum excoluit & sevit , evito fundo , consita id est sata tollere non potest , ex h. l. sed sumptus servat per retentionem fundi , quoad sumptus bona fide facti in excolendo & serendo agro reddantur ; l. sumptus , supr. h. tit. Etiam prædo seu malæ fidei possessor habet fundi retentionem ob sumptus factos in fundo alieno , pro cultura & semente prædii , quia non alii fructus esse intelliguntur , quam qui suspirant deductis sumptibus factis fructuum querendorum & colligendorum gratia ; l. si a domino , §. ult. supr. de hered. petit. l. quod in fructus , de usur. nullus enim casus intervenire potest , qui hoc genus deductionis impediat ; l. fundus qui doris , famil. erit. Non dissimile est , quod si fructarius quid inædificaverit in fundo fructuario , non potest illud tollere , neque refugere , refixa plane potest vindicare ; l. sed si quid inædificaverit , infr. de ususfruct. Idem in arbore radicibus eruta , & translata in alienum fundum , ubi coaluit & radices egit in eo fundo , agro cedit , nec potest vindicari a priori domino , quia ubi coaluit in alieno fundo , est pars fundi , & alia facta est , alio terræ alimento ; l. sed si meis , §. arbor , de adqu. rer. dom.

L. 54.

Si advocatus ignorans rem esse suam , alii eam vindicanti advocationis officium præbuerit , si postea cognoverit rem ad se pertinere , non amittit dominium rei suæ , ex h. l. Ratio præponitur init. h. l. quia multum interest inter officium advocationis , & rei suæ defensionem , id est qui advocationis officium suscipit , rei suæ defensionem non abjicit , quia officium suum nemini debet esse damnosum , ut hic , & l. videlicet , ex quib. caus. major. l. si servus , §. quod t. vero , de furt. Neque obstat l. ult. supr. de inoff. testam. ex qua si exheredatus legatario petenti legatum ex testamento , de quo tamquam inofficioso conqueri poterat , advocatus adsuit , repellitur a querela inofficiosi , quia sciens se exheredatum testamento , advocationis officium præbuit legatario petenti legatum ex testamento , nec ignoravit se exheredatum testamento , ex quo alii petenti legatum adsuit , & qui petenti legatum ex testamento , ulti nec coactus advocationem præbuit , agnoscit judicium defuncti , & sufficit qualis qualis probatio testamenti , ut a querela inofficiosi quis submoveatur , quia querela inofficiosi est actio injuriarum , quæ facile remissione vel dissimulatione abole-

tur. Alia est causa tutoris , qui pupillo legatum petenti ex testamento auctoritatem prabuit , non removetur a querela inofficiosi , quia id egit ex necessitate officii ; l. si pars , §. i. l. adversus , §. i. de inoff. test. l. tutorem , de his que ut indign.

L. 55.

ACtio in rem datur tantum adversus possessorem ; l. in rem , supr. b. tit. l. ult. in fin. infr. b. tit. & si possessor fundi alieni ante acceptum judicium decesserit , relictis duobus heredibus , & unus ex his totum fundum possideat , quia in ejus partem venit in solidum , in divisione hereditatis , ab eo solidum vindicari potest , & solus ille in solidum condemnabitur . Neque obstat , quod actiones hereditariae transeunt in singulos heredes pro hereditariis portionibus ; l. i. C. si cert. pet. l. i. & 2. C. si unus ex plur. hered. l. i. 2. & ult. C. de hered. act. quia si heredes convenientur personalibus actionibus , tenentur pro hereditariis portionibus . Actiones personales lege 12. tab. inter heredes ipso jure divisae sunt pro hereditariis portionibus . Actiones reales , puta vindicationes vel hypothecariae , dantur in singulos heredes in solidum ; d. l. i. & 2. C. si unus ex plurib. Ratio diversitatis est , quod actiones hereditariae transeunt in heredes jure hereditario quasi heredes , quia hereditas est quæ ipsos obligat ; l. sive a certis , de duobus reis , ut vindicatio non datur contra heredem , quia heres est , sed quia possessor est , cum nascatur ex praesenti possessione ; l. non alius , §. sed si postulatur , de judic. ergo nec quatenus heres est , sed quatenus possessor est .

L. 56.

PEcilium non potest vindicari sicut grex , quia vindicatio est tantum certæ rei , & specialis , at pecilium est nomen juris , est quid universale & genericum , quod continet universitatem rerum , jura , actiones , & res corporales ; l. quam Tuberonis , §. in pecilio , infr. de pecul. grex non est nomen juris , non tam jus quoddam universale significat , quam pluralitatem rerum singularum , quibus constat grex §. t. si grex , inf. de legat. l. grege legato , & seq. de legat. i. Neque obstat , quod hereditas licet sit nomen juris , quod consistit in jure , non in illis vel illis corporibus hereditariis , l. in fideicommissaria , §. quotiens , *) ad Trebell. vindicatur per hereditatis petitionem , quæ est actio in rem universalis ; l. sed et si lege , §. antepen. de hered. petit. quia hereditatis petitio jure civili inducta est , ac necessario inducenda fuit , ut vero heredi adversus eum , qui pro herede vel pro possessore possidet , aliqua actione subveniretur . Quod si pecilium consistat in unico fundo , vindicari non potest , licet fundus vindicari possit , quia licet pecilium consistat in unico fundo , potest aptitudine consistere in pluribus , & naturalis aptitudo potius spectanda est , quam emergentis casus qualitas , ut ratiocinatur Azo apud Accursium hic .

L. 57.

ACtione in rem agitur adversus possessorem , vel ubi domicilium habet , vel ubi res posita est ; l. si res mobilis , supr. b. tit. l. ult. C. ubi in rem act. l. ult. C. de prescr. long. temp. Si idem possessor fundi conventus sit actione in rem , diversis judiciis ejusdem fundi nomine a duobus diversis actoribus , rem suam vindicantibus , & possessor per sententiam judicis vicitus sit ab uno , non compellitur restituere ei qui prior vicit , nisi possessori caveat nulla cautione , vel satisdet dato fidejussore , de praestando fundo , si ab altero evincatur , ne eundem fundum duobus restituere cogatur , & ex eo duplex damnum

trum trahat, ex b. l. Nihil enim est, quod imputetur ei, qui lite contestata contradicitorio judicio vixtus est; nisi forte ei imputetur, quod a sententia judicis non appellavit; l. ait prætor, §. t. 2. vers. quid tamen, de minorib. Remedio cautionis subveniri potest possessori, qui diversis judiciis convenitur actione in rem a duobus ejusdem rei nomine, sed cautius est si possessor fundi, ejusdem fundi nomine conventus a duobus diversis judiciis, apud eundem vel diversos judices, ab initio litis petat causas, id est actiones, eadem de re divisas conjungi & apud eundem judicem disceptari, quia de una & eadem re non potest disceptari diversis judiciis, neque apud diversos judices, ne diversæ & contraria sententia inde subsequantur, & lites multiplicentur; l. 1. & 2. infr. de quib. reb. ad eund. judic. eat. l. singulis, de except. rei judic. Officio judicis incumbit, ut non aliter possessor vixtus victori compellatur fundum restituere, quam si possessor caveat de fundo praestando, si alter fundum evicisset, vel nuda cautione, si persona victoris suspecta non sit, vel satisfactione si sit suspecta; l. si fidejussor, §. ult. supr. qui satisfid. cog. idem dicendum est si agatur petitione hereditatis, quæ est actio in rem universalis; l. pen. de petit. hered.

L. 58.

POffessor servi conveniebatur servi nomine diversis actionibus a diversis actionibus, ab uno scilicet per vindicationem, ab altero per noxalem actionem ob servi furtum, si utroque judicio condemnatus esset, quarebatur quid facendum esset? si prius servus a possessore evictus sit, ab illo qui servum vindicabat actione in rem, non aliter cogendus est eum tradere vindicanti, nisi ei caveat de indemnitate praestanda adversus alium noxali judicio agentem, nimirum quia noxale judicium etiam contra novum possessorem eundemque dominum exerceri possit, si cum priore possessore judicium acceptum non fuisset, quandoquidem noxa caput sequitur; l. qui ex pluribus, l. ult. & passim, de noxal. act. ac proinde nulla sit injuria petitori servum evincenti, si cogatur caveare de possessore defendendo in noxali judicio, qui si alium non defenderet, se ipsum defendere cogeretur. Quod si possessor prius vixtus sit noxali judicio, ab eo, qui cum eo agebat de furto servi, & servum noxx dedisset, & deinde servus actione in rem ab eo evictus sit, non est cogendus possessor litem id est servi evicti estimationem praestare, quod servum jam a se deditum non traderet, id est non potuit tradere, quod neque dolo, neque culpa possessoris contigerit quominus hominem traderet, neque imputandum est ei, quod servum noxae dederit, non petita & exacta cautione, quia nihil est quod imputetur ei, qui adquievit sententia judicis; Cujac. ad l. 18. supr. hoc tit.

L. 59.

HAbitor vel inquilinus sive conductor alienarum ædium, vel is, cui ad tempus data vel legata est habitatio ædium, si in alienas ædes fenestræ & ostia imposuerit, quæ post annum, id est post finitum tempus conductoris, a domino dempta id est refixa seu exempta sunt ædibus, queritur an is, qui imposuit, possit ea vindicare? Julianus respondit, quæ alienis ædibus connexa essent, quamdiu juncta manerent non posse tolli, neque vindicari, quia quæ alienis ædificiis juncta sunt, eorundem ædificiorum pars sunt, neque tolli, neque vindicari possunt, quamdiu cohærent alienis ædificiis, vetante lege 12. tab.; l. in rem, §. tignum, supr. b. tit. l. 1. & 2. de tign. junct. sed si postea eadem dempta sint, in pristinam causam redeunt, id est redunt ad priorem dominum. Nec poterit ei objici, quod donasse ea videtur, qui

qui sciens alieno ædificio imposuit, ea namque donandi præsumptio eadit in so-
los malæ fidei possessores; *l. adeo*, §. ex diverso, versic. certe, de adqu. rer.
dem. *l. si servus*, §. si olivam, ad leg. Aquil. quos inter habitator vel inquilinus connumerandus non est, cum justum habitandi titulum habeat, nempe con-
ductionem, vel dationem habitationis, ita ut si inquilinus sit, habeat etiam
ex conducto actionem contra locatorem, per quam cogatur pati, ut ei tollere
liceat; *l. sed addes*, §. si inquilinus, infr. locat. Cujac. 10. obs. 4.

L. 60.

Infans vel furiosus possessor rei alienæ, si eam tem perdiderit vel corruperit,
id est deteriorem fecerit, non tenetur eo nomine si conveniatur actione in
rem, quia artas vel furor eum excusat a dolo & culpa, ex h. *l.* ut & si in-
fans vel furiosus hominem occiderit, non tenetur lege Cornelia, infantem
innocentia consilii, furiosum vero infelicitas fati, excusat; *l. infans*, ad leg.
Cornel. de fiscar. impune admittendum est quod per furorem alicujus accidit,
ac si casus sine facto alicujus persona accidisset; *l. ult. infr. de adm. tutor.* *l.*
§. §. *igitur injuriam*, ad leg. Aquil. Si furiosus matrem occiderit de modo
ejus poena dissimulari potest, cum satis furore ipso puniatur; *l. Divus Mar-
cus*, de offic. presid. Pupillus pubertati proximus etiam mitius punitur, &
modus poenæ imponitur arbitrio judicis, quia pupillus pubertati proximus est
doli & culpe capax; *l. heredibus*, §. ult. & *l. seq. de t. dol. mal. l. pupil-
lum III. de R. J.*

L. 61.

Si quis navem suam aliena materia alicujus tabulis refecerit, ejusdem navis
manet: sed si eam ex alienis tabulis ædificaverit, ejus navis est cuius ca-
rina est, id est pars infima navis, ex h. *l.* Si quis navem suam ex alienis ta-
bulis refecerit, navis refecta ex alienis tabulis ejusdem manet cuius erat
navis, quia est eadem navis, cuius rei eadem species & forma remanet, ea-
dem quoque res esse intelligitur; *l. proponebatur*, supr. de judic. Si quis na-
vem ex alienis tabulis ædificaverit, ejus navis est, cuius est carina, quia ca-
rina idem est navi, quod area & solum ædificio. Navis carina est fundamen-
tum, sine quo navis non subsistit; Plaut. in milit. glor. act. 3. sc. 3.

. . . . ubi probus est architectus,
Bene linea am. si semel carinam colleccavit,
Facile esse navem facere ubi fundata, & constituta est.

Joann. Chrysostom. in psalm. 49. **) εἰς τὸν οὐρανὸν πάτερ, καὶ πᾶς πε-
πλοῖον οὐρανούς; non est carina, & quomodo consistet navigium? Et ut
superficies cedit solo; *l. 2. infr. de superfic.* ita & proprietas totius na-
vis carinæ causam sequitur. Ratio dubitandi erat, quod cum quis ex
aliena materia speciem novam facit, ejus res est, non qui materia fuit
dominus, sed ejus qui speciem & formam indidit, si modo talis materia sit,
quaæ ad pristinam formam redigi non possit, secundum medium sententiam
erciscendorum, qui pugnantes Proculianorum & Sabinianorum sententias hac
distinctione media conciliarunt; *l. adeo*, §. cum quis, *l. in omnibus*, de adqu.
rer. dom. Ergo si ex meis tabulis navem tibi feceris, erit tua navis non mea,
quoniam cupressus non maneret, sicut nec lana vestimento facto, sed cupresse-
um & laneum corpus fieret, atque ita respondit Paulus in *l. sed si meis*, eod. tit.
Ratio decidendi hæc est, alia est ratio navis, alia ceterarum rerum ex aliena ma-
teria factarum: ejus navis est cuius carina est, quia navis initium accipit a ca-
rina, quaæ est pars ima navis, & fundamentum navis, sine quo fieri & con-
stare non potest: at ceteræ partes nullum initium seu partem habent, a qua
totius

totius & plenioris formæ perfectio pendeat, ut statua, quæ uno spiritu continetur; l. in rem, §. item quæcumque, supr. h. tit. v. Cujac. ad l. 121. de V.S. Ant. Fabr. 6. conject. 15.

L. 62.

Si malæ fidei possessor navis actione in rem conveniatur, præstat omnes fructus, quos percepit vel percipere potuit, puta naulum & vecturas, ut præstat fructus, id est mercedes conductionis tabernæ & areæ, in quibus merces venum exponuntur; l. ususfructu, §. 1. infr. de ususfruct. l. hujus, qui potior. in pign. l. 3. in quib. caus. pign. vel hypoth. ubi dixi. Neque contrarium est, quod malæ fidei possessor, id est heres, licet malæ fidei possessor, qui pecuniam depositam inventam in hereditate non attigit, id est foenori non collocavit, ejus pecunia usuras præstare non cogitur: nam etiæ vecturae non sunt fructus naturales, sed civiles, sicut usuræ, qui non natura, id est ex re, proveniunt, sed jure, id est negotiatione, percipiuntur, tamen malæ fidei possessor vecturas navis præstat, quia non præstat periculum navis, & ei imputandum est quod navem non exercuit, id est navigatum non misit tempore tempore, cuius scilicet proprius usus in ea re est, ut exerceatur & naviget; l. arboribus, §. 1. de ususfruct. Et malæ fidei possessor nihil est quod imputetur, quod pecuniam depositam non foeneraverit, quia sciebat periculum pecuniae foeneratitiae ad dantem pertinere, si forte debitor non sit solvendo. Nec malæ fidei possessor excusat, si navem non exercuerit, cum periculum navis ad possessorem non pertineat, nisi forte intempestivo tempore eam navigatum non misit, quo casu non excusat, si navis naufragio perierit, quia culpa præcessit casum; l. qui petitio, §. ult. supr. h. tit. Malæ fidei possessor pecuniae depositæ, quam non attigit, usuræ non præstat, quia non foeneravit metu periculi nominis, quod ad eum pertineret: qua ratione tametsi mandatarius usuræ debeat ejus pecuniae, quam sub usuris creditit, cum mandatum ei esset ut mutuam daret nullas tamen usuræ debet si eam suo periculo foeneravit; l. idemque, §. si mandavero, in fin. infr. mandat. juncta l. si unus, §. 1. pro soc. Neque obstat, quod post litem contestatam possessor quilibet, etiam bonæ fidei, omne lucrum auferendum est; l. post senatusconsultum, supr. de petit. hered. l. 1. C. eod. l. 1. C. de his quib. ut indign. hoc enim pertinet ad omne lucrum, quod hereditatis possessor quilibet ex aliena hereditate perceperit: si enim possessor usuræ perceptit, non tam ex hereditate & pecunia aliena, quam ex suo periculo, perceptit.

§. generaliter.

Malæ fidei possessor sive conveniatur petitione hereditatis, sive speciali actione in rem, præstat omnes fructus, quos percepit, etiam in honeste, ne honesta interpretatio non honesto quæstu lucrum possessor faciat; l. si possessor, supr. de petit. hered. malæ fidei possessor præstat omnes fructus quos percepit, vel etiam quos honeste percipere potuit; l. fructus 33. supr. h. tit. præstat non modo fructus quos percepit, sed etiam quos non percepit, quos petitor percepturus esset, vel percipere potuisse, si ei possidere licuisset, ex h. §. id est quos petitor honeste percipere potuerit, quia in actione in rem universalis vel speciali veniunt tantum fructus percepti, vel percipiendi, id est qui honeste percipi potuere; d. l. fructus. Quod pertinet etiam ad bonæ fidei possessorem post litem contestatam, quia incipit esse malæ fidei possessor; l. sed & si lego, §. sed si ante † de petit. hered. l. si homo, supr. h. tit. Malæ fidei possessor præstat omnes fructus quos percepit, vel quos petitor percipere potuerit, nam si petitor eos percepturus non fuit, nihil potest imputari possessori cur eos

non perceperit ; *l. cum hereditas, supr. de hered. petit.*

L. 63.

ACtio in rem datur in possessore, vel in eum qui dolo desit possidere; quia dolus pro possessione est: quod si possessor culpa, non fraude seu dolo, possessionem amiserit, quia culpa sua non potuit rem restituere, litis aestimationem praestare debet, ut ostenditur *hic*, sed non est cogendus litis aestimationem praestare, nisi actor paratus sit ei actione sua cedere, & in hoc melioris conditionis est eo, qui dolo possessionem amisit, qui non potest desiderare, ut peritor accipiendo litis estimationem ei cedat actionibus suis; *l. is qui dolo*, *infr. h. tit. l. mulier, qui potior. in pignor.* Is quoque, qui ob amissam culpam non dolo possessionem litis estimationem praestitit, juvatur auxilio praetoris, data ei publicana in rem actione, non solum adverius extraneum possessorem, sed & adversus dominum, qui litis estimationem accepit, nec ille, id est dominus, qui litis estimationem accepit, temere id est facile audiendus erit, si velit pecuniam, quam ex sententia judicis pro litis estimatione accepit, periculo id est damno judicati seu damnati restituere. Non enim audiendus est qui petit, cuius contrarium non fuit postulaturus in contrarium eventum; *l. pen. de solut.*

L. 64.

IN actione in rem eorum quoque, quae usui non fructui sunt, fructus restituntur: alia res sunt usui non fructui, ut vasa & vestimenta, de quibus fructus quoque debentur, id est quanti ex eorum locatione mercedis nomine percipi potest; *l. 3. §. ult. l. videamus 19. + in pr. vers. præterea, de usur.* puta de vestibus scenicis, quae locari & conduci solebant; *Plaut. in Persa: act. 1. sc. 3.*

Piœter ornamenta abs chorago sumito.

Dare debet: probenda adiles locaverunt.

Idem in trinumm. act. 4. sc. 2.

Ipse ornamenta has a chorago sumpit suo periculo.

L. 65.

EMptor, qui prædium a non domino emit, id est a creditore pigneratio, qui prædium pignori datum habebat, si conveniatur aetione in rem a vero domino, tuerit se opposita exceptione doli, ne aliter domino prædium restituere cogatur, quam fortem solutam creditori, cui prædium pignori datum erat, & usurarum medii temporis superfluum recuperaverit, id est veteres usuras, quae creditori debitæ fuerunt ante dimissum sua pecunia pignus, quæ ab ipso solute fuerunt; *l. si creditor, de pigner. act. l. + 2. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* & novas usuras, quæ currere coeperunt a tempore dimissi sua pecunia creditoris, id est usuras, quæ excedunt fructus perceptos, nam fructus percepti compensantur tantum cum novis usuris, quæ currere coeperunt a die dimissi sua pecunia pignoris, ad concurrentes usque quantitates, exemplo sumptuum factorum, qui etiam compensantur cum fructibus, ut *hic in fin. & l. sumpus, supr. h. tit.*

§. ancillam.

ANcilla non in dotem data, sed in peculium filia concessa, si pater testamento filiam exheredaverit, quia eam dote contentam esse voluit, peculium filia non legato, peculium non censetur ademptum, immo peculium filia prætor

ter dotem legasse intelligitur, quia filia est exheredata contemplatione dotis & peculii, ex h. §. & l. qui volebat, de hered. inst. l. si sacer, §. *Lacius*, solut. matrimon. Spectatur voluntas defuncti, ut in l. *Titia cum testamento*, §. *Gaius Seius, de legat.* 2. si ea, quæ in domum uxoris maritus transfuerit, præcipua ad eum pertinere voluit, nihil proponi cur voluntati ipsius standum non sit. Alias ancilla, quæ non in dotem data, sed in peculium filiæ concessa est, peculio filiæ non legato, non est in patrimonio filiæ, sed vertitur in hereditatem patris, ut est in prima parte h. §. peculium concessum inter vivos morte concedentis desinit esse in peculio, & redit ad hereditatem patris; l. certum, C. famil. ercise.

L. 66.

Actio in rem datur domino; l. in rem 23. supr. h. tit. l. *Quintus* 27. §. argento, de aur. & argent. legat. etiam ei, qui interim dominus est, licet dominium ab eo abesse possit, plerumque illa etiam, quæ a nobis abire possunt, in eo statu sunt, ac si ejus conditionis essent, ut a nobis abire non possent, l. plerumque, de R. J. Recte quid nostrum vindicamus, etiam si a nobis dominium abire possit, ut si libertas Sticho sub conditione, vel res sub conditione legata sit, interim heredis est vindicatio, licet ab eo dominium discessurum sit, si conditio libertatis vel legati extiterit. Cum enim queritur, quis sit dominus, præsens status inspicitur, ne dominium sit in pendentia; l. *arboribus* §. + *Julianus*, alias, l. si fur, de usufruct. l. de hereditate, §. quid autem, de castrensi. pecul. vindicatio enim, sicut nascitur ex præsenti possessione, quantum ad eum qui convenitur; l. non alias, §. sed si postulatur, supr. de judic. ita & ex præsenti dominio ex parte petitoris, quod & ostendit formula vindicationis, *hanc rem ex jure Quiritium meam esse ajo*, quæ verba nihil nisi præsens tempus demonstrant. Sic & actiones noxales, & aliæ, si quæ sunt, quæ non nisi contra dominum dantur, etiam contra eum dantur, qui interim dominus est, licet aliquo casu fieri possit, ut ab eo dominium abeat, ; l. si quis servum, infr. de noxal. act.

L. 67.

Si quis domum pupilli emerit a tutore, pecunia a fabro ad domus refectionem induito inventa, queritur ad quem pertineat, ad inventorem, an ad emptorem, an ad priorem dominum, id est pupillum a quo dominus empta est? Ratio dubitandi erat, quod thesaurus fortuito inventus in alieno fundo, casu magis quam data opera, est inventoris, saltem pro parte dimidia, pro alia vero dimidia est cuius in fundo repertus fuerit, §. *thesauros*, inst. de rer. divis. l. *numquam*, de adqu. rer. dom. Scaevola respondit, si non thesaurus fuit, sed pecunia forte perdata, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata, nihilominus esse ejus cuius fuerat: non omnis pecunia fortuito casu inventa, de qua nemo sciebat ubi esset, est thesaurus. Thesaurus est vetus depositio pecunia cuius non extat memoria a quo deposita, ita ut dominum non habeat; d. l. *numquam*, §. i. sed pecunia forte desperdita, vel per errorem a domino non ablata, hæc ejus manet cuius erat ab initio, quia dominum semel quæsitus sine facto nostro non amittitur; l. si procurator meus, de adqu. rer. dom. l. id quod nostrum, de R. J.

L. 68.

Actio in rem seu vindicatio est actio arbitraria, quia in ea sententiam de re restituenda præcedit arbitrium judicis, quo primum judex datus pro-

nuntiat rem petitoris esse , tum condemnat reum seu possessorem , ut rem restituat ; l. & ex diverso , §. 1. supr. h. tit. & judex jubet , ut rem restituat cum omni causa & fructibus medii temporis , & si restituere iussus judici non paret per mendacium , intendens se non posse restituere , puta negans se rem possidere , si quidem habeat rem , manu militari officio judicis ab eo possessio transfertur in victorem , ex h. l. quod Pontifices probant ; cap. cum non ab homine , de judic. Joann. Saresber. epist. 74. Ex auctoritate canonum , si juraliter contemnuntur , ad reprimendam malitiam manus adhibenda est militaris . Magistratus , si opus sit , manu militari utitur , ut hic , quo contumacia non parentis sententiae judicis coerceatur , vel ut latrones conquirantur ; l. + 2. C. de his qui latron. occult. vel ob custodiā reorum ; l. 1. §. illud , C. de custod. reor. l. 1. C. de offic. milit. judic. in executione judicati auxilium manus militaris petitur officio judicis , proposita actione competenti , multa in ea veniunt officio judicis , quae vi & jure actionis peti non possunt ; l. qui per collusionem , §. 1. de + aet. empt. l. centum , de eo quod cert. loc. ubi res petita ablata est manu militari officio judicis , non queritur amplius de re restituenda , quia semel restituta est , sed de restitutione fructuum omnisque causae , id est accessionum , puta foecuum pecoris & aliarum utilitatum , quae sunt accessiones fructuum , condemnatio fit , quia in judicio vindicationis res restituenda est cum fructibus omnique causa ; l. preterea , l. Julianus , §. 1. vers. item Julianus , supr. h. tit. l. Julianus , §. quantum autem , ad exhibend. Si vero reus non possit rem restituere , puta quia dolo fecit quominus possit rem restituere , id est dolo desit possidere , is condemnandus est quanti actor in litem sine ulla taxatione , id est in infinitum , juraverit , ut ostenditur hic , & l. + ult. infr. de fidei iuss. §. + 1. inst. de offic. judic. in actionibus in rem , quae sunt arbitrariae , & in actionibus bonae fidei juratur in litem ; l. in + actionibus , de in lit. jurand. l. si fundus , §. in vindicatione , de pignorib. si vero reus nec possit restituere , nec dolo fecit quominus posset , condemnandus est non pluris quam quanti res est , id est quanti re vera actoris interfuit . Haec sententia generaliter locum habet in omnibus actionibus in rem vel in personam , vel interdictis , in quibus arbitratus judicis quid restituitur , id est restitui jubetur , id est sive agatur actione in rem , sive in personam , sive interdicto unde vi ad recuperandam possessionem , ordo & ratio hujus legis servatur , & quadruplex auxilium proponitur , nimirum rei ablato manu militari , jusjurandum in litem , condemnatione in id quod interest , & rei vera estimatio : sed si agatur interdicto unde vi , non juratur in infinitum , sed juramento in litem a judice modus imponitur ; l. si quando , C. unde vi , l. arbitrio , de dolo , l. videamus , §. pen. de in lit. jurand. l. 3. §. preterea + ff. ad exhib. Cujac. 2. obs. 12.

†† v. si probant. Et recurre ad l. 2. & l. ult. §. jussus , de accusat. & concordant.

L. 69.

Possessor conventus actione in rem & condemnatus rem restituere , si non restituat , manu militari compellitur officio judicis rem restituere : quod si dolo desit possidere , condemnatur quanti actor in litem juraverit ; l. prox. h. tit. qui dolo desit possidere , etiam eo nomine punitur , quod dominus ei caveare non debet , se actionem quam habet ei cessurum , ex h. l. Obstat l. in depositi , infr. de re judic. ubi in actione depositi & commodati , quamvis dolo adversarii res absit , condemnato tamen succurri solet , ut ei actionibus suis dominus cedat . Verum aliud est in actione depositi & commodati , quae sunt bonae fidei , aliud in actione in rem , quae est arbitraria , quae non est stricti juris , sed proprius accedit ad naturam actionum stricti juris : in judicio in rem , qui dolo desit possidere , non potest compellere actorem , ut ei cedat actionibus suis , quia proprii dolii poenam sustinet ; l. si plures , in fin. de adm. tutor.

L. 70.

Qui dolo desit possidere, conventus actione in rem, cum non posset restituere, litis aestimationem praestitit, id est quanti actor juratus litem aestimaverit, non potest compellere petitorem, ut ei cedat actionibus suis adversus possessorem; *l. prox. & preced. supr.* vel quasi publicanam, id est utilem actionem in rem habet adversus possessorem. Ratio dubitandi erat, quod litis aestimatio est similis emptioni; *l. i. & 3. infr. pro empt.* ergo videbatur publicana vel quasi publicana dari ei, qui litis aestimationem praestitit. Ratio decidendi est, utilis publicana vel quasi publicana non datur ei, qui litis aestimationem praestitit, ne ex dolo suo lucrum consequatur, ne in potestate ejus sit, si maluerit praestare litis aestimationem, quam rem restituere: nemo invitus compellitur rem suam etiam justo pretio vendere; *l. si filius. §. t. infr. solut. matrimon.* *l. nou. enim, rer. amotar.* Cujac. 10. obs. 6.

L. 71.

Qui dolo desit possidere, & dolo fecit quominus possit restituere, tenetur quanti actor in litem juraverit; *l. qui restituere, supr. b. tit.* Quod si actor nolit jurare, ut sunt quidem meticulosi & timidi ad jurandum, nimia religione usque ad superstitionem; *l. t. que sub conditione, infr. de condit. instit.* & malit adversarium condemnari quanti res est, mos ei gerendus est, id est audiendus est, cum ea ratione utriusque parti consulatur, & religioni petitoris, qui non vult jurare, & utilitati rei, cuius interfuit, ne condemnetur quanti actor juraverit, forte ad libidinem, & ultra justam aestimationem juraturus.

L. 72.

Si Titio fundum emeris Sempronii, & tibi traditus sit soluto pretio, deinde aequius est, ut in re vindicanda tu potior sis. Ratio dubitandi erat, quod cum plures eandem rem ab eodem domino emerint, potior est, non qui prius emit, sed qui prius factus est dominus per traditionem; *l. quotiens, C. b. tit.* Ergo ubi idem eandem rem duobus vendidit, videbatur potiorem esse illum, qui prius rem venditam traditam accepit a vero domino, id est ab eo qui erat dominus tempore traditionis, quia in contractibus spectandum est tempus contractus; *l. si filius. de V.O.* tamen potior est ille, qui prior emit, quia res in eam causam recidit, a quo incipere potest, licet eo tempore, quo emit rem, emit a non domino, quia licet emit a non domino, habuit tamen venditorem obligatum ab initio, ut si quando contingeret eum fieri dominum, puta si domino heres extiterit, cogeretur implere venditionem, & ejus rei dominium in emptorem transferre; *l. si quis t alienam, infr. de act. empt.* nam & si ipse venditor, qui rem alienam tibi vendidit, postquam domino heres extiterit, eam rem a te peteret, exceptione eum submoveres, id est exceptione rei venditae & traditae; *l. i. §. i. de except. rei vendit. & trad.* quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio; *l. vindicantem, de evict.* sed & si ipse possideret, & tu peteres actione in rem, vel actione exempto, quae est personalis, adversus exceptionem dominii, id est si venditor se tueretur exceptione dominii, quia eo tempore quo vendidit non erat dominus, vendidit rem alienam, & tempore conventionis erat dominus, quia domino heres extitit, dominii replicatione utereris, id est exceptione rei venditae & traditae; *l. 2. infr. de except. rei vend. & trad. quia venditione & traditione rei dominium transfertur in emptorem; l. traditio, l.*

Bb ij

*numquam nuda, de adqu. rer. dom. l. traditionibus, C. de pact. vel exceptione doli, vel in factum; l. 4. §. si a Tilio, infr. de dol. C. met. except. Hinc alienatio confirmatur ex superveniente dominio; l. cum vir, infr. de usucap. item confirmatur pignus; l. 3. §. cum ex causa, qui potior. in pign. quod tam magis est de aequitate quam de jure, ut utilis pigneratitia, & hypothecaria ei detur, qui pignus accepit a non domino, postea domino effecto; l. si Tilio, infr. de pignor. quamvis non sit generale, ut jus supervenientis confirmet semper ea, quae prius gesta sunt, ut constat ex l. si + ante, infr. judic. solv. ut recte notat Accur. hic in fin. l. emptori dari publicianam contra dominum, cum alias non detur nisi contra extraneum possessorem v. l. *) pen. infr. h. tit.*

L. 73-

IN speciali actione in rem possessor non cogitur dicere pro qua parte ejus sit, in judicio vindicationis melior est conditio possessoris, quam petitoris, quia actore non probante intentionem, possessor etiam si nihil praestiterit, etiam si non doceat de titulo absolvitur; l. ult. C. b. tit. l. 4. C. de edend. Hac exceptione utebatur Philippus Comes Flandrense adversus Philippum Augustum Regem; Guill. Brito, Philippid. lib. 2.

Jusque mihi defendit in his possessio sola.

Nam possessorem compelli dicere, quo rem

Possideat titulo, nimis incivile videtur.

Contra in hac actione petitoris est dicere, pro qua parte se dominum intendat, sicut enim actoris est probare se dominum esse: actio in rem seu vindicatio est quaestio dominii; l. in rem 23. supr. h. tit. ejusdem est dicere & probare, pro qua parte dominus sit, incertæ partis vindicatio non datur; l. quæ de tota, infr. l. si in rem 6. supr. h. tit. secus in petitione hereditatis, quæ est universalis actio in rem, quisquis convenitur, respondere cogitur, non solum an pro herede vel pro possesso possideat, sed etiam pro qua parte; l. cogi, C. de petit. heredit. quod dictum est de directa actione in rem, & in publiciana observatur, ut est in fin. h. l. quia publiciana est utilis actio in rem, quæ imitatur directam vindicationem, quoniam ad instar proprietatis respicit, non ad instar possessionis; l. sed et si al. l. eum qui, §. publiciana 6. infr. de publician.

§. Superficiorio, junctis ll. 74. C. 75.

ACtio in rem seu vindicatio directa soli domino datur: superficiatio, id est ei qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem praestet, causa cognita a prætore datur utilis in rem actio, quæ dicitur superficiaria, si forte a domino superficie uti prohibetur, ex h. §. C. dd. ll. seqq. l. 1. in pr. §. is autem, infr. de superfic. l. 1. §. ult. C. l. seq. si ager vectig. id est emph. pet. eidem datur interdictum de superficie. Superficiorio actio in rem non datur a prætore, nisi causa cognita, ut ait Ulpian. his. Superficiorio, præter utillem actionem in rem, dantur & ceteræ omnes actiones utiles, quæ domino soli directæ darentur, ut utilis pigneratitia in rem & aliæ; l. tutor, §. ult. infr. de pigner. act. l. 3. §. si ego, de nov. oper. nunc. l. 1. §. quia autem, C. seqq. de superficie.

L. 67.

IDem juris est in vindicatione partis, quod in vindicatione totius rei, & officio judicis continetur, ut ea restituantur pro modo partis, puta fructus percepti vel percipiendi, quæ simul cum ipsa parte restitui debent. Eadem est ratio partis quantum ad partem, quæ totius quoad totum, idem juris est in publi-

publiciana , quæ datur de toto , datur de parte ; l. cum sponsus , §. si pro parte , infr. de publician.

§. incertæ.

Incertæ partis vindicatio non datur , vindicatio est certæ rei & certæ partis ; l. si in rem 6. supr. h. tit. quia actio in rem debet esse certa , ut sequatur certa sententia , uti esse debet ; tot. tit. C. de sent. quæ sine cert. quant. profser. tamen incertæ partis vindicatio dari potest interveniente justa causa , si forte falcidæ locus sit , propter incertam detractionem ex legatis , quæ vix apud judicem examinatur , neque enim ad hoc datus est , ut cognoscat de falcidia , de qua nec cognosci posset , nisi vocatis ceteris legatariis , & aestimatione facta totius patrimonii ; l. in quantitate , §. 1. ad leg. falcid. puta si legatarius petat legatum , & dubitetur an legi falcidæ & detractioni quartæ locus sit , iustum enim ignorantiam habet legatarius , cui homo legatus est , quotam partem vindicare debeat , propter incertum detractionis facienda . Idem in ceteris rebus , id est in quibuscumque actionibus in rem , si sit ignorantia probabilis certæ partis , puta si peculium sit legatum , & incertum sit quid sit in peculio , quod non dum sciatur quid deducendum sit de peculio , per id quod dominio debetur ; l. et si non + omnes , §. 1. commun. divid. In petitione hereditatis , quia est universale judicium , incerta pars vindicari potest ; l. 1. §. ult. l. 3. C. 4. supr. si pars hered. pet. si quis pondus argenti ex causa depositi petat , & de quantitate ponderis incertum sit , auctoris jurijurando creditur ; l. 1. §. si quis argentum , deposit. quod speciale est favore depositi .

L. 77.

QUædam mulier fundum non marito , id est extraneo donavit per epistolam , & eundem fundum ab eo conduxit , ex conductione quasi traditione facta brevi manu transvertitur possessio , & per possessionem dominium in donatarium ; l. numquam nuda , de adqu. rer. dom. l. traditionibus , G. de pact. & donatario competit actio in rem , quasi adquisita possessione per mulierem , quæ conduxit fundum , quasi per colonum . Conductio habet vim traditionis , uti retentio ususfructus ; l. quisquis , l. si quis argentum , §. ult. C. de donat. Ad inducendam traditionem possessionis sufficit , quod donatarius , tempore donationis per epistolam factæ , fuisset in eo agro , & si conductio non intercessisset , quia possessio habet vim traditionis ; Cujac. *) 19. obs. 24.

L. 78.

Bonæ fidei possessor fructus percipiendo suos facit , id est statim atque a solo separati sunt , quoniam quoad fructus percipiendos bonæ fidei possessor pene domini loco est ; l. bonæ fidei possessor , de adqu. rer. domin. l. qui scit , §. † l. ver. præterea , de usur. bonæ fidei possessor sola perceptione fructus suos facit , percepti enim fructus intelliguntur statim atque a solo separati sunt , veluti si uvæ olivæ testæ , nondum vinum aut oleum expressum sit , & in hoc Paulus notat sententiam Labeonis , qui existimabat bonæ fidei possessorem non restituere , id est suos facere tantum fructus coactos , id est reconditos in horreo : plus est cogere fructus quam percipere , coacti fructus dicuntur , cum perfecte coacti sunt , id est conditi in horreo , percepti , cum a solo separati sunt , sicut & colonus , qui nummis conduxit fundum , fructus suos facit statim atque a solo separati sunt ; l. si apes , §. 1. de furt. Et in hoc bonæ fidei possessor plus juris habet in fructibus , quam fructuarius , bonæ fidei possessor fructus suos facit statim atque a solo separati sunt , fructuarius fructus suos facit cum

eos perceperit , id est collegerit ; l. si fructuarius messens , quib. mod. usus
fruct. amittat. Cujac. *) 9. obf. 39.

L. 79.

IN judicio in rem si homo petitus post litem contestatam mortuus sit , possel-
l for liberatur naturali interitu rei , nec enim bona fidei possessor præstat fa-
tum contingens , etiam post litem contestatam , ne metu mortalitatis jus suum
temere indefensum relinquat ; l. illud , supr. de petit. hered. sed in judicio in
rem , fructus , id est operas , quoad vixit , in tempus mortis æstimari oportet , ex sententia Labeonis , hoc ita verum esse notat Paulus hic ad Labeonem ,
si non prius is homo in eam valetudinem inciderit , ex qua ejus operæ inutiles
factæ sint , nam & cum servi debiti æstimatio præstanta est inspecto tempore
mortis , non tamen inspicitur præcise quanti homo est mortis momento , sed
in πλάτει , ne alioquin ad minimam summam redigatur æstimatio ; l. 3. in fin.
infr. de condic. triticar. Secus malæ fidei possessor præstat interitum rei petitæ ,
quia si res restituta fuisset petitori , potuisset ille rem distrahere , atque ita se
a fati periculo liberare ; l. item + si verberatum , §. ult. & l. seq. supr. h. tit.
cum hoc casu res , quæ periit , adhuc extare videatur ; l. si servum , §. se-
quitur , & §. ult. infr. de V. O.

L. ult.

ACtio in rem semper datur adversus possessorem ; l. in rem , supr. h. tit.
ideo actionem in rem nemo pati compellitur , quia licet ei qui conveni-
tur dicere se non possidere , & si neget se possidere , absolvitur judicio in rem;
sed si possessor convictus sit se possidere , officio judicis possessio ab eo transfer-
tur in actorem , licet non probaverit rem suam esse , & hoc in poenam men-
daciæ , ne mendacium impunitum sit ; l. de etate , §. si cum esset , de inter-
rog. in jur. fac. auth. item possessor , C. qui potior. in pign. Simile est , quod in
judicio in rem , si damnatus rem restituere non restituat cum possit , officio ju-
dicis manu militari possessio ab eo transfertur in actorem ; l. qui restituere ,
infr. h. tit. in poenam contumaciae , ne judicia per contumaciam lata sint lu-
soria. Non omittendum quod notat Accurs. hic , huic legi locum esse , non tan-
tum in judicio specialis actionis in rem & in hypothecaria , quæ ipsa quoque est
actio in rem ; l. si fundius , §. in vindicatione , de pignor. sed etiam in here-
ditatis petitione , quoniam & ipsa in rem actio est , licet immixtas habeat præ-
stationes personales ; l. sed & si lege , §. antepen. supr. de petit. hered. l. he-
reditatis , C. eod. At huic legi locus non est contra eum , qui per errorem &
ignorans negavit se possidere , sed contra eum dumtaxat , qui dolo & per men-
daciæ .

A D T I T .

De rei vindicatione . C.

L. 1.

Quidquid servus alienus , qui bona fide possidetur , adquirit ex re , puta
nummis , ejus cui servit , vel ex operis suis , adquirit bona fidei possessori ,
ex b. l. & l. qui seit , §. ult. ff. de usur. l. si uxor. 19. de don. int. vir &
uxor.

axor. l. si servus 21. l. qui t̄ bona fide, §. tamdiu, de adqu. rer. domin. l. si servus testamento, de stipulat. serv. §. item t̄ vobis adquiritur, inst. per quas person. cuiq. adqu. Quare si servus evincatur a domino, bona fidei possessor non tenetur restituere res adquisitas per servum ex re sua, nec ex operis ipsius servi. Servus autem alienus, qui mala fide possidetur, nihil adquirit possessori, & possessor non tantum ipsum, sed & operas, id est operarum estimationem, partus ancillæ & foetus animalium, restituere compellitur, ex fin. b. l. l. præterea, ff. b. tit.

L. 2.

Quidquid in alieno solo ædificatur, cedit solo, id est domino soli, ex h. l. & l. adeo, §. cum in suo, ff. de adquir. rer. dom. Si quis in alieno solo ædificaverit, ædificium cedit solo, quod si quis ædificaverit supra alienum ædificium, quod solum contingit, superior pars ædificii cedit inferiori, ex h. l. & l. supra, ff. de adqu. rer. dom. Quidquid in alieno solo ædificatur cedit solo, quoad in eadem causa manet: quod si ædificium fuerit dissolutum, ejus materia ad priorem dominum reddit, ut hic, & d. l. adeo, §. cum in suo, l. in rem, §. ult. ff. h. tit. l. qui res, §. ult. de solut. Res facile revertitur ad pristinum statum; l. si unus, §. pactus, & ibi gloss. supr. de pact. dissoluto ædificio, ejus materia reddit ad priorem dominum, sive bona sive mala fide ædificium extructum sit, nisi donandi animo ædificium alieno solo impositum sit, qui enim in alieno solo ædificavit donandi animo, nihil repetit etiam dissoluto ædificio, uti qui sciens indebitum solvit, non utitur condicione indebiti, quia donasse videtur; l. i. l. judex, l. si is qui perpetua, de condic. indebit. Ædificium in alieno solo positum cedit solo, nec potest vindicari nisi soluto ædificio, hoc verum est si solo cohæret, quod si sit mobile, puta horreum constructum ex ligneis tabulis, numquam cedit solo, & potest vindicari; l. Titius, ff. de adquir. rer. dom. ubi dixi.

L. 3.

Si quis rem alienam vendiderit, emptio & venditio quidem contrahitur, sed res a domino auferri, id est vindicari potest; l. rem alienam, l. t̄ si in emptione, §. item si emptor, ff. de contrah. empt. Et si quis rem alienam vendiderit, ignorante vel invito domino, dominium rei ab emptore vindicari potest, actione in rem etiam non oblato pretio, ut hic & l. si mancipium, infr. h. tit. ut si quis rem furtivam vendiderit, dominium rei ab emptore vindicari potest, etiam non oblato pretio, quia emptor cautius negotiari debuit; l. in civilem, C. de furt. Jo. Chrysostom. in 1. ad Cor. homil. 15. Ταῦτα δὲ οἱ ἔξωθεν ἰσασι νόμοι, οἱ τὸς αἰρπάσαντας, καὶ αφέντες, ἐκείνους καλέντες παρὰ οἴς ἀποτίνει τὰ αὐτὰ καμένα ἀπαντα. Hec autem sciunt etiam leges exterorum, quae iis dimissis, qui rapuerunt, & abfulerunt, ab illis jubent petere, apud quos tua esse inveneris. Ut si maritus fundum uxoris pro proprio debito, creditori scienti obligaverit, etiam consentiente muliere, mulier vel heres ejus potest vindicare fundum ab emptore, etiam non oblato pretio; l. si sciens, C. ad Vellejan. Quod si dominus postea venditionem ratam habuerit, vel alio modo proprietatem ejus amiserit, puta usucapione seu præscriptione, nullam quidem actionem in rem habet adversus t̄ emptorem, quia mandasse videtur, sed adversus venditorem habet actionem negotiorum gestorum de pretio, ex h. l. & l. ab uno, C. de negot. gest. l. in familie, C. famil. ercise.

L. 4.

ACtio in rem seu vindicatio datur domino adversus bonæ fidei emptorem ; si lis contestata sit , priusquam emptor rem usucaperit vel longo tempore præscriperit , ex h. l. mala fides vendoris non nocet bona fidei emptori , quominus usucapere , vel longo tempore præscribere possit ; l. quam rem , ff. de usucap. l. qui fundum , §. procurator , pro emptor. Hodie etiam mala fidei emptor præscribit 30. vel 40. annis , in præscriptione 30. vel 40. annorum non requiritur bona fides , neque titulus ; l. si quis emptionis , C. de præscripto 30. ann. auth. male fidei , C. de præscript. long. tempor.

L. 5.

MAlæ fidei possessor tenetur restituere rem cum fructibus naturalibus vel civilibus , puta usuris vel pensionibus ædium , quas percepit vel percipere potuit , & cum omni causa damni dati , ex h. l. & l. fructus 33. † ff. b. tit. l. i. C. † de petit. hered. sumptus in re aliena factos non repetit , nisi sint necessarii , ex h. l. & l. si is qui , C. de ædific. privat. si autem utiles tantum , licentia ei conceditur , sine laſfione prioris status rei , eos auferre , ex h. l. in fin. & l. in fundo , ff. b. tit. Expensæ in re aliena factæ repetuntur , vel per actionem , puta judicio in rem , vel per retentionem seu exceptionem oppolita exceptione doli , vel officio judicis ; l. si in area , ff. de condit. indeb. l. Paulus , de dol. & met. except. l. 2. C. Gregor. h. tit.

L. 6.

REs empta ex pecunia mea non meo nomine non est mea , puta res empta ex pecunia deposita ab eo apud quem deposita est , non fit deponentis , & ideo res empta ex pecunia mea non potest a me vindicari , quasi compensationis causa cum pretio , quasi res empta sit vice pretii repræsentative , ex h. l. & l. qui aliena , C. si quis alteri vel sibi . Hinc quod ex pecunia communis emptum est , non est commune ; l. si patruus , C. comm. utriusq. judic. nisi proponas emptionem factam ab eo , qui societatem omnium bonorum præsentium & futurorum contraxerat , aut rem ab uno ex sociis communis nomine emptam esse ; l. si ego , ff. de negot. gest. Hinc quod ex re furtiva redigitur , furtivum non est ; l. qui vas , in fin. ff. de furt. Et res empta ex pecunia dotali , dotalis non efficitur ; l. res que ex dotali , ff. de jur. dot. l. ex pecunia , C. cod. l. ult. C. de serv. pignor. dat. manumiss. nisi in subsidium ; l. † filia , ff. de solut. Ab hac regula excipiuntur quidam casus , puta si res empta sit ex pecunia militis , ei datur utilis vindicatio ; l. si ut proponis , infr. b. tit. l. 2. infr. de don. int. vir. & uxor. vel ex pecunia pupilli vel adulti ; l. 2. ff. quand. ex fact. tut. l. 3. C. arbitr. tutel. vel ex pecunia donata a viro vel uxore ; l. uxoris marito , ff. de don. int. vir. & uxor. Si res empta sit ex pecunia militis , ei datur utilis vindicatio favore militiæ , eidem datur actio mandati , vel negotiorum gestorum adversus eum , qui emit suo nomine , ex pecunia militis ; d. l. si ut proponis . Dices res empta ex pecunia pupilli specialiter obligatur pupillo ; l. si tutor , C. de serv. pignor. dat. man. ergo non est pupilli : sed pupillo datur actio in rem , vel actio hypothecaria quasi in re aliena , nihil vetat actionem in rem , & hypothecariam concurrere ; l. 2. C. commun. de legat.

L. 7.

L. 7.

Partus ancillæ sequitur ventrem, id est matris conditionem, nec patris status spectatur, ex h. l. l. 5. §. *ingenui*, l. *lex naturæ*, ff. *de stat. homin.* l. *ult. infr. de liber. cauf.* Hinc efficitur, quod si ancilla mea pèpererit ex libero homine, tanquam dominus ancillæ partum ut proprium vindicare possum, quia partus ancillæ matris non patris sequitur conditionem. Secus in honoribus liberi patrem sequuntur; l. *cum legitimæ*, ff. *de stat. hom.* l. *exempli*, l. *nullus* 44. C. *de decur. lib.* 10.

L. 8.

Dixi ad l. 6.

L. 9.

Constante matrimonio maritus est dominus dotis; l. *quamvis*, ff. *de jur. dot.* l. *in rebus*, C. *eod.* Hinc si ancilla in dotem data sit, & constante matrimonio subrepta sit, interim ab uxore vindicari non potest, ex h. l. Si res dotalis subrepta sit, actio furti vel vindicatio non est mulieris; l. *de his*, C. *de jur. dot.* Pugnare videtur d. l. *quamvis*, quamvis in bonis mariti dos sit, mulieris tamen est, & evicto fundo dotali, statim mulier ex stipulatu dupla de evictione agere potest; d. l. *quamvis*. Verum hoc speciale est si dos evincatur, actio de evictione datur mulieri, quia ejus maxime interest dotem non evinci, ne sit indotata. Dos evicta desinit esse dos, quod evincitur in bonis non est; l. *quod evincitur*, de R. J. Maritus non est solus dominus dotis, mulier etiam videtur esse domina dotis, mulier est domina dotis jure naturali, inspecto initio, quia dos ab ea profecta est, & inspecto exitu, quia soluto matrimonio dos ad eam reversura est: maritus est dominus dotis jure civili, dotis datio est modus civilis adquirendi dominii, dos est in dominio viri propter onera matrimonii, quæ sustinet, hinc actio de dote, quæ est civilis, pertinet ad maritum, non ad mulierem. Et præscriptio actionis de dote constante matrimonio non currit adversus mulierem: non valenti agere non currit præscriptio; d. l. *in rebus*.

L. 10

Dominium servorum maxime vernarum, id est eorum qui domi nati sunt, si de eo controversia mota sit, probatur non solum instrumentis emptiosis, sed etiam aliis probationibus, puta testibus, vel ipsorum interrogacione, ex h. l. *& l. proprietatis*, l. *cum res*, l. *ad probationem*, C. *de probat.* Dominium servorum in subsidium probatur interrogatione ipsorum, id est quaestione per tormenta; l. *quotiens*, C. *de quest.* l. *quicumque l. cum + seruum*, C. *de serv. fugitiv.* l. *eam quæ*, C. *de liberal. cauf.* dominium servorum, maxime eorum qui domi nati sunt, probatur non solum instrumentis, sed etiam aliis quibuscumque probationibus, ne probationum copia angustetur; l. *pen.* C. *de heretic.* vix enim est ut dominium servorum, qui domi nati sunt, possit probari instrumentis, dominium aliorum servorum probari potest instrumentis emptionis, sed dominium vernarum non potest probari nisi testibus, vel, his deficientibus, ipsorum interrogacione adhibitis tormentis. Infantes expositi agnoscebant crepundiis appositis; Plaut. in Cistellaria, (act. 3. vers. 5. & seqq.)

*Nam hic crepundia insunt , quibus cum te illa olim ad me detulit ,
Quæ mihi dedit : parentes te ut cognoscant facilius .
Accipe hanc cistellam ,*

*M. Tullius in Bruto : nunc quoniam totum me , non nævo aliquo aut crepundiis ,
sed corpore omni videris , velle cognoscere .*

L. 11.

Si quis alienum agrum conseverit , vel plantas imposuerit , postquam ha-
radices egerunt , sata vel plantæ solo cedunt domini , enim magis segetes
vel plantas , quam hujusmodi factum , solum suum facit , id est magis solum
suum facit quod satum est vel plantatum , quam factum hominis , id est satio
vel plantatio : fructus non jure semenis , id est sationis causa , sed jure soli , id
est dominii , percipiuntur ; *l. qui scit , in pr. ff. de usur. l. in fideicommissa-*
ria , §. 2. vers. fructus autem , ad Trebell. Quod si quis bona fide alienum
fundum conseverit , vel plantas imposuerit , ei datur utilis vindicatio postquam
coaluerunt , id est radices egerunt ; *l. idem Pomponius , al. l. si frumentum , §.*
3. ff. b. tit. Sane si quis bona fide hoc fecerit , & a domino fundi convenia-
tur actione in rem , contra vindicantem dominium servat sumptus per retentio-
nem opposita exceptione dol mali , ex *h. l. in fin. l. qua ratione in + princ.*
de adquir. rer. domin. l. si in area , de condic. indebit. l. Paulus , de dol. &
met. except. §. + qua ratione , inst. de rer. divis.

L. 12.

Si quis ancillam vendiderit & tradiderit , habita fide de pretio , venditione &
traditione dominium transfertur in emptorem & venditio semel perfecta
non potest rescindi rescripto Principiis , ex *h. l. & l. 3. C. de rescind. vend.*
idem in donatione ; l. cum te , C. de don. ante nupt. l. si donationem , C. de
revor. donat. Unde ut partus ancillæ editus post traditionem , ejus dominium
sequitur , cuius mater eo tempore fuit , id est tempore nativitatis + non tem-
pore conceptus , ex *h. l. & l. ult. ff. de adqu. rer. dom.* sane si pretium non
probetur solutum , venditori superest actio empti & venditi in id quod interest ,
ut pretium consequatur , ex *h. l. & l. non idcirco , C. de contrah. empt.* in
contractibus nominatis , puta in venditione , non est locus penitentia , id est
contractus non rescinditur ob non impletum contractum , ob pretium non sol-
lutum , sed datur actio ad implementum , ut *hic & d. l. non idcirco , l. ea*
conditione , C. de rescind. vendit. l. sive apud acta , C. de transact.

L. 13.

Jure civili possessorum cum petitorio cumulari non potest , si quæstio sit de
possessione , & proprietate mancipiorum , si mancipia lateant , prius da-
tur actio ad exhibendum , quæ est præparatoria , non modo vindicationis , ve-
rum etiam possessorii judicii ; *l. 3. §. Pomponius , ff. ad exhibend.* Exhibitio
mancipiis prius de possessione agendum est , ac demum , finita lite possessionis , de
proprietate agitur actione in rem apud eundem judicem , ex *h. l. l. si quis , C.*
fin. reg. l. 1. C. de appell. l. incerti , C. de interdict. l. exitus , ff. de adqu.
possess. l. si de vi , de judic. Jure pontificio possessorum potest cumulari cum
petitorio apud eundem judicem ; *cap. pastoralis , de caus. possess.* & propriet.
Quæstio possessionis & proprietatis ordine disceptanda est apud eundem judicem ,
ne continentia causæ dividatur ; *l. nulli , C. de judic.*

L. 14.

L. 14.

SI quis sciens a matre emerit domum filii , & a filio conveniatur actione in rem , nulla exceptione se tueri potest , nisi matri heres extiterit : quod si pro parte matri sit heres , & conveniatur actione in rem , pro qua parte heres existit , non ultra doli exceptione se tuetur : quem de evictione tenet actio , eundem agentem repellit exceptio ; l. vindicantem , ff. de evict. l. sive possessio , C. eod.

L. 15.

SI duobus in solidum res eadem vendita vel donata sit diversis contractibus & temporibus , in assequendo dominio potior est causa ejus , cui prius res tradita est , ex causa venditionis vel donationis , ex h. l. & l. sive autem , §. si duobus , ff. de publician. in rem act. l. si duobus , de divers. & temp. praescript. non spectatur cui prius traditum est instrumentum emptionis , ut hic , licet traditione instrumenti , civilis possessio emptori adquiratur ; l. i. C. de donat. l. cum constet , C. que res pign. oblig. poss. l. creditricem , C. de remiss. pign. l. Labeo , ff. de pact. quia fictioni prævallet veritas : sed in arbitrio est ejus , cui prius res tradita est , vindicanti rem cedere recepto pretio cum usuris , compensatione facta fructuum , prius deductis sumptibus , ut hic , & l. quod in † fructus , ff. de usur. l. fundus qui doris , famil. ercisc. In causa dominii potior est is , cui prius res tradita est , quia non sola emptione & donatione transfertur dominium , sed traditione ex causa venditionis vel donationis ; l. traditio , l. numquam , ff. de adqu. rer. domin. Quod si duobus eadem res separatim vendita sit a Principe , is præfertur , cui prius res vendita est , propter fidem hastæ fiscalis ; Doctores ad hanc l. ex l. bene a Zenone , C. de quadrienn. praescript. l. illud , C. de SS. ecclcs.

L. 16.

SI quis in area communii suo sumptu ædificaverit , ædificium sit commune , oblatis pro parte sumptibus , alioquin is , qui ædificavit , tuerit se adversus vindicantem partem suam , opposita exceptione doli , ex h. l. sumptus bona fide facti in re aliena vel communi , servantur opposita exceptione doli , ut hic & l. si in area , in fin. ff. de condit. indebit. l. Paulus , §. pen. de pignorib. l. Paulus , de dol. & met. except. §. † ex diverso , inst. de rer. divis.

L. 17.

Alienatio non rescinditur licet facta sit post denuntiationem socii vel extranei ne emeret ; l. alienam , ff. pro emptor. l. si † major , C. de rescind. vendit. si quis fundum emerit a non domino spreta denuntiatione facta a domino ne emeret , fundo evicto , tenetur restituere rem cum fructibus , quos medio tempore percepit , ex h. l. l. sed & si lege , §. si ante litem , ff. de petit. hereditat. quia per denuntiationem incepit esse malæ fidei possessor , quasi lite contestata .

L. 18.

Conductio rei suæ non valet : qui per errorem propriam rem conduxit , estimans esse alienam , dominium non transfert , sed inefficacem conductiōem facit ; l. qui rem , C. locat. Si unus ex heredibus servum communem , id est servum hereditarium , per errorem coheredibus ad eum , qui possidet .

Cc ii

in solidum pertinere creditibus, possideat, suum non facit, sed in eo partes hereditariae penes singulos heredes remanent; *l. servum communem, C. famil. erisc.* Eodem jure re tua apud alium manente, proprietatis error, id est error in proprietate, cum queritur quis sit dominus, nihil tibi nocet, nisi alia contra te causa intervenierit, ex h. l. id est nisi usucpta vel longo tempore prescripta sit: & si quis vindicanti rem quasi suam advocationis officium praestiterit, ignorans rem suam esse, & postea cognoverit rem esse suam, dominium non amisit, quia officium suum nemini debet esse damnosum; *l. inter officium, ff. de rei vindicat.*

L. 19.

SI quaestio sit de proprietate rei, dominium probatur non modo instrumentis, puta instrumentis emptionis, sed etiam aliis probationibus, puta testibus vel indicis certis, id est argumentis: indicia certa, quae jure non respuuntur, non minoris probationis quam instrumenta continent fidem, ex h. l. Non modo in civilibus, sed etiam in criminalibus probatio fit testibus vel indicis seu signis luce clarioribus; *l. ult. C. de probat. l. pen. C. Th. de abolit. argumenta* sic dicta, quia rem indicant; Quintil. *inst. libr. 5. c. 10. Græcis temporibus.* Dominium probatur signis, id est signi impressione, puta dominium pecoris, vel acervi tritici; Virgil. *l. georgic.* Aut pecori signum, aut numeros impressum acervis. Augustin. in psalm. 21. *Deo gratias, meæ sunt oves, illius sunt oves, Christus quid emit? immo nec meæ sunt, nec tue, sed illius qui illas emit, illius sunt, qui illas signavit.* Dominium prædiorum probatur signis finium & terminorum; conc. Hispal. II. can. 2. *Si in diœcesi possidentis sitem basilicam, veteribus signis limes per visus monstraverit.* Maxime dominium rerum mobilium probatur signature seu obsignature, id est appositione signi; *l. i. l. quod si neque ff. de peric. & commed. rei vendit.* Plaut. in Amphitruon. (act. i. sc. i. 264. & seqq.)

. Ubi potera nunc est? in cistula
Amphitruonis obsignata signo est.

Et hoc est quod dicitur, cuius est signum ejus esse signatum; *l. stigmata, C. de fabricens. lib. 11.* Tamen sola inscriptio nominis non probat jus vel dominium monumenti, ei cuius nomen inscriptum est; *l. monumentorum, C. de religios. & sumpt. funer.* Etsi non leve argumentum dominii, quia monumentis inscribi solet nomen ejus cuius est monumentum, & Eusebius lib. 7. cap. 29. non audit affirmare an Joannes Apostolus fuerit auctor Apocalypseos, quia duo erant Ephesi monumenta, & utrumque Joannis nomine inscriptum.

L. 20.

SI servus rem tuam detineat non est convenientius actione in rem, sed ipsius dominus, ex h. l. quia servus non sibi possidet, sed domino, actio in rem datur adversus dominum quasi possessorem, quia dominus possidet per servum, cum servo nulla est actio; *l. + servus, C. de judic.* nisi in criminibus, ubi corporaliter punitur; *l. hos accusare, §. omnibus, ff. de accusat.* *l. si ser-* vus, *C. de noxal. act.*

L. 21

IN actionibus in rem, & ad exhibendum, in item juratur; *l. in actionibus, in pr. ff. de in lit. jur. l. qui restituere, ff. b. tit. l. non ignorabit, C. ad exhib.* In judicio in rem si reus vixit rem non restitut, jusjurandum in item defertur a judice, ex h. l. Et qui rem non restituit, vel compellitur ma-

quæ militari rem restituere , vel tenetur quanti actor juratus litem aestimaverit ;
d. l. qui restituere .

L. 22.

Mala fidei possessor omnes fructus cum ipsa re restituere debet , id est tam
tit. id est mala fidei possessor judicio in rem victus , non potest sata tollere ,
id est fructus pendentes , nondum a solo separatos ; l. fructus pendentes , ff. h.
tit. Bonæ fidei possessor fructus consumptos ante litem contestatam non restituit ,
extantes semper restituit . Bonæ fidei possessor , qui erat ab initio , post litem
contestatam omnes fructus sive extantes sive consumptos restituit , ex b. l. &
l. fructus 33. ff. h. tit. adhibita hac distinctione , ut mala fidei possessor victus
judicio in rem , de fructibus extantibus actione in rem teneatur , de consum-
ptis condicione ex lege ; l. 4. §. post litem , ff. fin. reg. quia fructus consum-
pti vindicari non possunt , fructus extantes vindicantur , consumpti condi-
cuntur ; v. Cujac. in l. 33. ff. h. tit.

L. 23.

Dixi supra ad l. 3.

L. 24.

Dominium non adquiritur sine titulo , id est sine causa idonea adquirendi
& transferendi dominii , puta venditionis , dotis , donationis . Hinc quia
usucapio est modus adquirendi dominii , usucapio non procedit sine titulo , ex
b. l. & l. pen. & ult. C. de usucap. pro hered. neque præscriptio longi tem-
poris ; l. diutina , C. de præscript. long. temp. & quod dicitur , repetitionem
peculii servi nulla temporis præscriptione sine titulo submoveri ; l. ult. C. ne
de stat. defunct. intelligendum est de sola præscriptione longi temporis . Præ-
scriptio 30. vel 40. annorum non requirit titulum , neque bonam fidem ; l.
pen. C. de præscript. 30. ann. maxime centenaria seu immemorialis præscriptio ,
quia lapsus tanti temporis habet vim tituli ; l. ult. ff. de aqu. & aqu. pluv.
arcend. l. 3. §. ductus aquæ , de aqu. quot. & aſſirv. cap. 1. de præscript. in
6. Verumtamen ex falso titulo nullo tempore præscribitur , quia vitium falsi
nullo tempore purgatur ; l. Celsus , l. cum solus , ff. de usucap. l. cum
heres , de divers. & temp. præscript. l. unic. C. de usucap. pro dot. con-
tra veritatem nullo tempore præscribitur ; Tertullian. de veland. virginib. cap.
1. *Hoc exigere veritatem , cui nemo præscribere potest , non spatium temporum ,*
non patrocinia personarum , non privilegium regionum . Usucapio non currit sine
titulo , si quis captus sit ab hostibus , usucapio non procedit contra eum , non
valenti agere non currit usucapio , neque præscriptio ; l. in rebus , C. de jur.
dot. l. 1. §. ult. C. de annal. except. Hinc captis ab hostibus postliminio re-
versis , cum usucapio cesseret , intentio dominii , id est in rem actio , seu vin-
*dicatio nullo tempore absumitur , integra est directa vindicatio , citra benefici-
um rescissoriæ actionis , seu restitutionis , ex b. l. Vel si mavis aliam inter-*
pretationem , captis ab hostibus , usucapio quidem procedit , sed eis postliminio re-
versis , cum usucapio cesseret , id est si res nondum usucaptæ sint , actio in
rem directa integra est , nec opus est ope restitutionis , sed si usucaptæ sint da-
tur restitutio intra annum utilem ; l. ab hostibus , ff. ex quib. caus. major.
l. t 18. C. de postlim. revers.

L. 25.

Dixi ad l. 64. ff. de adquir. rer. domin.

L. 26.

PRÆSCRIPTIO longi vel longissimi temporis cœpta, interrumpitur lite contestata, ex h. l. & l. cum notissimi, §. immo, C. de præscript. 30. ann. l. si post acceptum, ff. h. tit. l. ult. de fidejuss. tutor. Hinc si in judicio in rem reus opponat præscriptionem longi temporis, & præscriptio interrupta sit lite contestata, actor replicabit reum præscriptione temporis non adjuvari, quia præscriptio interrupta est lite contestata, & ut dicitur in hac l. moræ causam possessoris non instruunt, id est possessori non prosunt ad inducendam longi temporis præscriptionem, quæ post item contestatam in præteritum aestimatur, id est computatur ex tempore præcedente litis contestationem, litis enim contestatio interrupit præscriptionem.

L. 27.

Qui servum emit nondum traditum, etiam præsentem vindicare non potest, ex h. l. qui prædium a creditore obligatum comparavit, priusquam tradatur possessio nullam in rem actionem habet; l. qui prædium, C. de distract. pignor. quia actio in rem datur tantum domino; l. in rem 23. ff. h. tit. Emptor sola emptione non fit dominus, priusquam tradatur possessio; l. traditio, l. numquam, ff. de aqua. rer. dom. l. si ager, ff. h. tit. l. si ex stipulatione, de aqua. possess. l. traditionibus, C. de pact. l. qui tibi, C. de hered. vendit. l. qui tibi, C. de his qui a non dom. manum. sunt. Emptori, re nondum tradita, non datur vindicatio in rem, sed actio ex empto in id quod intereat ut tradatur; l. i. l. Quintus Mucius, ff. de act. empt. fallit in eccl. & civitate; l. + ut inter. C. de SS. eccles.

L. ult.

Actori rem vindicanti incumbit onus probandi rem suam esse, & actore non probante, reus id est possessor absolvitur, licet justam tenendi causam nullam habeat, ex h. l. Actore non probante reus absolvitur, etiam si nihil præstet, id est et si non probet causam possessionis; l. qui accusare, C. de edend. l. sive possidetis, C. de probat. possessor non cogitur docere de titulo possessionis suæ; l. cogi, C. de petit. hereditat. quia juvatur præsumptione juris, ex præsenti possessione dominium præsumitur; d. l. sive possidetis.

AD

A D T I T.

De pignorib. & hypothecis, D.

L. 1.

ACcessiones principalis obligationis sunt personæ vel res: personaæ, puta fidejussores: res, pignora, hypothecæ; *l. in omnibus*, infra, de solut. *l. 3. de fidejuss.* principali obligationi accedere solebat pignus, hypotheca, vel fidejussor, vix enim dabantur mutuæ pecuniae sine pignoribus & hypothecis; *l. vel universorum*, supra, de pigneratit. *act. l. qui t̄ mutuam, mand. l. creditorem, l. pen. §. instituto, de legar.* 2. vel fidejussoribus simul & pignoribus; *l. inter eos, §. creditor, l. si in pignore, de fidejuss. l. 2. C. eod.* vel fidejussoribus & juréjurando; Tertull. de idololatr. Pecuniam de Ethniciis mutuantes, sub pignoribus fiduciati, jurati carent, & sic negant. Ambros. de Thobia cap. t̄ 12. Syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus usurpat, fiducias vocat. Et Joan. Chrysoft. Homil. **) 55. ad Antiochen. ἀπαιτεῖ γαρ ὑ δανείζων οὐ ὕποδέκαν, οὐ ἐνέχυρα, οὐ τὸν ἀντιφωνῶντα. Postulat enim fænerans hypothecam, vel pignus, vel sponsorem. Juvenal. satyr. 3. Vinti millia sœnus pignoribus positis. Plaut. in Rudent. *Tibi ego nunquam quicquam credam, nisi accepto pignore.* Et ob id pecuniam magis pignori quam personaæ credi, dixit Ambros. libr. modo laudato cap. 4. *Vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, sed pignori credidistis.* In pecuniis publicis maxime prospectum, ne crederentur sine pignoribus & hypothecis; *l. si bene, §. ult. ff. de usur.* Nec modo speciali pignori vel hypotheca sibi cavebant creditores pro securitate debiti, verum etiam usu receptum, ut quo facilius debitores convenirent creditorem, obligarent bona præsentia & futura; *l. & quæ non dum, §. quod dicitur, infra, b. tit. l. ult. infra, qui potior. in pignor. l. si qui mihi, de jur. fisc. l. ult. C. de remiss. pignor.* Hinc in pignore dando generali obligationem bonorum, etiam postea quæsitorum, receptam dixit Papinianus *init. b. l. quod usu magis, quam jure recepta sit, quippe contra juris rationem nisi videbatur, ut quis obligaret ea, quæ nondum erant in bonis, bona nondum quæsita & quæ forte numquam ad eum essent perventura: sed utilitas publica efficit, ut etiam res futurae obligarentur, tuendi aris alieni causa, quod significat Ulpian. in *l. qui autem, §. 1. supr. de constit. pecun. postquam utilitas pignorum irrepsit.* Eadem de causa & constitut. Justiniani inductum, ut obligatione generali bonorum venirent etiam futura; *l. ult. C. quæ res pignor.* Hoc distat pignus ab hypotheca, quod pignus constituitur traditione, hypotheca nudo pacto: hoc commune, quod ex utroque nascitur hypothecaria actio; *§. item t̄ Serviana, inst. de act. l. si tibi, §. de pignore, supr. de pact.**

Regulariter pignus rei alienæ non valet, & hoc est quod dicitur, credito-rem probare debere, rem in bonis debitoris fuisse eo tempore, quo convenit de pignore, aut quo hypotheca ex alicujus voluntate data est; *l. & quæ nondum, §. quod dicitur, infra, b. tit. l. ante omnia, de probat. l. quæ prædi-um, C. si aliena res pignor. l. 4. §. sed & Marcellus, supr. de in diem ad-dict. Et hoc distat pignus a venditione, rei alienæ venditio valet, quia venditor non tenetur rem emptoris facere, sed tenetur præstare emptori rem habere licere, & si res evincatur tenetur de evictione actione ex empto in id quod interest rem evictani non esse; *l. rem alienam, ff. de contrah. empt. l. servus quem, §. ult. de act. empt.* pignus autem rei alienæ non valet, quia contractu*

pignoris hoc agitur, ut res creditoris obligetur, nemo autem potest rem alienam obligare in necem domini; l. 2. ff. de pigner. act. l. i. 6. C. tot. tit. C. si alien. res pignor. dat. sit. Ideo in contractu pignoris solebat exigi iusjurandum ab eo qui dabat pignora, ea sua esse, ita ut si quis in instrumenro pignoris falso jurasset pignora sua esse, ob perjurium teneretur stellionatus; l. ult. infra, stellionat.

Generalis obligatio rei alienae valet, quatenus valet generalis obligatio bonorum etiam futurorum, quae non possunt non esse aliena, & valet, licet nunc non sint in bonis debitoris, quia obligatio collata intelligitur in id tempus, quo in bonis debitoris erunt; d. l. & que nondum, §. i. b. tit. Specialiter autem res aliena, vel quae mihi non sit debita, pignori obligari non potest, res aliena potest quidem obligari sub conditione si debitoris facta fuerit; l. si fundus, §. aliena, l. si Titio, infra, h. tit. Pure res aliena pignori obligari non potest, sine voluntate domini; l. sed & si lege, §. si tamen, supra, de petit. heredit. d. l. servos quem, §. ult. Multum interest an res aliena specialiter pignori obligetur, an vero generaliter sub nomine futurorum bonorum, quia in jure multa sunt, quae expressa nocent, non expressa non nocent; l. nomnumquam, infra, de condit. & demonstrat. l. expressa, de R. J. Aliud juris est, si quid tacite contineatur, aliud si verbis exprimatur; l. si ita legatum, §. i. de legat. i.

Cujac. 19.
obs. 26.

Pignus rei alienae ab initio non valet, sed ex post facto convalescit, si debitori postea rei dominium quasitum fuerit, quia pignus rei alienae confertur in tempus, quo ad debitorem dominium ejus rei pervenerit; l. ult. infra, qui potior. in pigner. l. si qui mihi, de jur. fisc. Si quis rem alienam pignori obligaverit, & postea dominus ejus rei esse coeperit, creditori datur utilis actio pigneratitia adversus debitorem, non datur directa, quia contractus pignoris, ex quo nascitur directa actio pigneratitia, proprie non consistit in re aliena, sed tantum in re quae erat in bonis debitoris tempore conventionis. Igitur re aliena pignori data, & postea debitori quasito rei dominio, creditori datur utilis actio pigneratitia adversus debitorem, quia debitor, qui convenit de pignore, & postea dominus rei factus est, improbe resistit, ne cum eo agatur utili actione pigneratitia, ne ex mendacio id est mala fide arguatur, quia sciens rem alienam pignori dedit; l. rem alienam, ff. de pigner. act. Si quis rem alienam creditori pignori obligaverit, multum interest utrum scienti, an ignorantis obligaverit: si enim rem alienam creditori ignorantis obligaverit, creditori datur utilis actio pigneratitia, ne ex mendacio debitoris decipiatur; d. l. rem alienam. Quod si debitor rem alienam scienti creditori obligaverit, postea debitori dominio quasito, difficultius id est vix ac ne vix quidem, (difficile enim in jure accipitur pro impossibili; d. l. sed & si lege, §. si tamen) difficultius, inquam, id est non datur creditori utilis actio pigneratitia adversus debitorem, sed possidenti datur retentio, ex init. b. l. facilius datur retentio, quam actio; l. si in area, supra, de condit. indebit. l. in hoc judicium, §. i. commun. dividund. l. heres, ad Trebell. l. unic. C. etiam ob chirographar. pecun. pign. + tener. pass.

Aliud dicendum est, si res aliena pignori data sit sine voluntate domini, & postea ejus rei dominus debitori heres extiterit, hoc casu pignus non convalescere, nec creditori dari utilem hypothecariam adversus debitorem vel heredem ejus, ait Paulus in d. l. rem alienam, quia heredi ex facto defuncti dominium rei propriæ auferri non potest; l. ult. C. de evict. Alia fuit sententia Modestini in l. si Titio, infra, b. tit. ex qua re aliena pignori obligata sine voluntate domini, ignorante domino, si dominus postea debitori heres extiterit, ex post facto quidem pignus directo non convalescit, sed utilis pigneratitia datur creditori; sed, ut recte docuit Cujac. hic, sententia Pauli fuit de ju-

re,

re, sed ea quæ fuit Modestini, qui diu fuit post Paulum, pervenisse enim ad tempora Gordiani indicat l. 5. C. ad exhibend. facile obtinuit, suadente aequitate, quia æquius visum est, heredem ratum habere quod defunctus gessit sine sua voluntate; l. 3. C. de reb. alien. non alienand. Facilius datur creditor i retentioni pignoris, quam actio hypothecaria pignoris persequendi causa. Nec obstat l. cum vitiōse, infra h. tit. quæ ait, vitiōse vel inutiliter contracto pignore, retentioni locum non esse, etiam si bona creditoris ad fiscum pervenerint, quia hic ponitur regula juris, ut intelligere licet ex inscriptione legis, quæ est Modestini ex libro regularum. Ex regula juris, pignus rei alienæ, quod non valet ab initio, ex post facto non convalescit, ex eo non datur actio, neque retentio: sed in hac lege agitur de pignore rei alienæ, quod ab initio quidem non valet, sed ex post facto convalescit ex aequitate, tuitione prætoris, ex qua deficiente actione datur retentio.

Ad §. 1. ejusdem leg.

Servo pignori dato, peculum pignori datum non intelligitur, nisi nominatim id actum sit, nec quicquam refert an peculum a servo adquisitum sit antequam servus pignori obligaretur, an postea, ex hoc §. Ut servo vendito vel legato, peculum non sequitur emptorem vel legatarium; l. si legatus, de pecul. legat. l. quotiens, de contrah. empt. Aliud est in fructibus fundi pignerati, nam fructus fundi pignerati tacite pignori esse creduntur, si modo percepti sint a debitore, vel herede ejus; l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypothec. & ancilla pignerata, partus ex ea editi tacite pignerati esse censentur; l. Paulus, §. 1. infra, h. tit. l. 1. C. de part. pignor. Ratio differentia est, quod fructus fundi, vel partus ancillæ, ex re ipsa, que pignerata est, natura proveniunt, & accessiones sunt prædiorum: peculum autem non oritur ex servo ipso, sed ex ejus industria vel negotiatione, casu seu fortuna, puta donatione amici. Peculum accessionis locum non obtinet, nisi si servus legetur cum peculio; l. 2. de pecul. legat. peculum non est accessione servi, quia nec peculium proprie est servi, sed domini; l. 4. infra, de manumiss. l. 3. §. ult. de condit. caus. dat.

§. cum predium.

Fundo pignori dato, fructus ipsius fundi tacite obligati censentur, etiam si expresse de eo non convenerit; l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah. Quod si cum fundus pignori obligaretur, nominatim convenerit, ut fructus quoque pignori essent, eos consumptos bona fide emptor, cui forte ignorantis debitor fundum alii obligatum vendidit, creditori agenti utili Serviana, id est hypothecaria, restituere non cogitur, quia fructus percepti & consumpti a bonæ fidei emptore numquam debitoris fuerunt, ex hoc §. licet enim fructus pendentes sint domini, velut pars fundi; l. fructus 44. supra, de rei vindicat. fructus per se, id est tamquam fructus, non sunt domini priusquam a solo separati sint; l. si fructarius messem, in fin. quib. mod. ususfr. amitt. Aut enim fructus percepti a bonæ fidei emptore extant, aut consumpti sunt, si extant, eos una cum fundo bonæ fidei emptor creditori agenti utili Serviana id est hypothecaria restituere cogitur, maxime si minoris sit fundus, quam quod creditori debetur; l. si fundus, §. 1. interdum, infra, h. tit. quia & ipsi fructus nominatim pignerati sunt creditori, & licet numquam in bonis debitoris fuerunt, tamen ex fundo percepti sunt, qui in bonis debitoris fuit: sed si consumpti sunt a bonæ fidei emptore, non tenetur emptor creditori agenti hypothecaria fructus consumptos eorumve estimationem restituere, quia bonæ fidei possessor

Pignus usufructus consumptos suos facit; l. quæsumum, in fin. ff. de adquirend. rer. domin. l. 4. §. lana, de usucap. §. si quis a non domino, inst. de rer. divis. Id est bona fidei possessor consumptione fructus suos facit, extantes omnino suos non mitur, quia fructus extantes a domino vindicari possunt; l. certum, C. de rei fundus usufructus usucapio cum non perimi, ex quo sequi voluit, usucapto fundo pignerato, creditori integrum sua causa, id est salvo pignore.

fructus consumptos suos facit; l. quæsumum, in fin. ff. de adquirend. rer. domin. l. 4. §. lana, de usucap. §. si quis a non domino, inst. de rer. divis. Id est bona fidei possessor consumptione fructus suos facit, extantes omnino suos non mitur, quia fructus extantes a domino vindicari possunt; l. certum, C. de rei fundus usufructus usucapio cum non perimi, ex quo sequi voluit, usucapto fundo pignerato, creditori integrum esse hypothecariam actionem adversus usucaptorem, quia pignus usucapione non perimitur, ut præter hunc locum probat l. pignori, l. justo, §. non mutat, infra, de usucap. l. + usucapio, C. h. tit. l. missi, pro empior. l. 2. pro herede. Usucapto fundo pignerato pignus non usucapitur, quoniam pignus nihil commune habet cum proprietate, quæstio pignoris ab intentione dominii separatur, persecutio pignoris, id est actio hypothecaria, quæ datur creditori pignoris persequendi causa, nulla societate dominio conjungitur; d. l. justo, §. non mutat, l. pignus, C. de pigner. act. l. + quis sit fugitivus, §. pignori, de adul. edict. quia res usucapione vel quolibet alio modo alienatur cum sua causa; l. alienatio, supr. de contrahend. empt. id est salvo jure pignoris. Actio hypothecaria quidem, quæ datur creditori pignoris persequendi causa, perimitur præscriptione longi vel longissimi temporis; l. creditor, infr. de divers. & temporalib. præscript. l. 7. & ult. C. de oblig. & actionib. l. 1. & 2. C. si advers. creditor. l. sicut in rem, l. cum notissimi, §. illud, C. de prescript. 30. ann. Sed creditor, qui rem pignori accepit, nulla præscriptione temporis se tueri potest adversus debitorem quominus soluto debito pignus restituat; l. nec creditores, C. de pignerat. act. gloss. & Joannes Faber in d. l. cum notissimi, §. illud. Creditor nullo tempore pignus usucapit, quia scit se pro alieno possidere; d. l. pignori, non possidet sibi, sed domino, non possidet animo adquirendi dominii, sed pro securitate debiti; §. ult. inst. quib. mod. re contrah. obligat.

§. pacto.

SI convenerit ab initio inter creditorem pigneratitum, & debitorem, ut minoribus usuris, de quibus scilicet convenerat, ad diem non solutis, fructus hypothecarum seu pignorum cum usuris compensarentur fini legitimæ usuræ, id est ad finem & modum centesimæ, quæ est finis & modus legitimæ usuræ; l. lecta, supr. de rebus credit. l. si pro mutua, C. si cert. petat. & quæ frequentius usu recepta, etiam a Constantino; l. 1. & 2. C. Theod. de usur. Ambros. de Tob. cap. 12. Veniunt kalendæ, parit sors centesimam... Crevit centesima, petitur nec solvitur, applicatur ad sortem... Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est, non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ. Unde & synod. Nicæna canon. 17. clericis vetitæ etiam usuræ centesimæ, ubi Balsamo usuram centesimam interpretatur eam esse, quæ in singulas libras auri quotannis reddit duodenos solidos seu aureos, quia olim libra auri erat centum solidorum, Au denier douze. Si convenerit, inquam, ut non solutis levioribus usuris, fructus pignoris cum usuris compensarentur ad finem legitimæ usuræ, rata est conventio, ut probatur hic. Nam & si minores usuræ non solvantur, de quibus convenerat ab initio, legitimæ majores in stipulatum deduci possunt, ex hoc §. & l. pecunie, §. 1. l. + placuit, infra, de usuris. Jure civili valet conventio, ut, non solutis ad diem levioribus usuris, maiores præstentur, dummodo non excedant legitimum modum usurarum; d. l. lecta, de reb. pecunie, l. Seia, eod tit. de usur. l. cum non, C. eod. l. Julianus, §. ibidem Papinianus, de act. empr. & quamvis ex hujusmodi pacto non sit petitio usurarum, erit tamen retentio pignoris, sive fructuum ad finem legitimæ usuræ; l. 4. l. pignoribus, C. de usur. Si pignus simpliciter contractum sit, fructus excedentes modum usurarum imputantur in sortem; l. cum & sortis, supr. de

de pignorat. act. l. 1. & 2. C. eod. Sed si contrahatur *avvixphois*, quæ est species pignoris ea lege contracti, ut fructus vice usurarum sint, valet conventionis, etiam si quo anno fructus excedant modum usurarum, propter incertum eventum fructuum; *l. si ea lege C. de usuris.*

§. ult. ejusdem leg.

Constante matrimonio uxor prædium viro donavit, idque prædium vir cediteri suo pignori dedit, divortio secuto, mulier prædium a possessore vindicavit, quod de jure fecit, ut pote noui valente donatione, nec pignore; *l. lex vectigali*, infra, *hoc tit. l. 4. alias l. si ex duobus*, §. sed *& Marcellus*, supr. *de in diem addict.* postea mulier idem prædium ob debitum viri pignori dedit, pignus in ea tantum pecunia valet, quam mulier marito offerre debuit ob meliorationes prædii, si sumptus in prædio ab uxore donato supererent fructus, quos maritus ex eo percepit. Mulier quidem juvatur Vellejano, quæ ob debitum viri fundum proprium pignori dedit, quia datio pignoris intercessionem facit; *l. quamvis*, supra, *ad Vellejan. l. 4. C. eod.* Sed si maritus fundum suo sumptus melioraverit, fructus compensantur cum sumptibus in meliorando prædio factis ad concurrentes quantitates, & pignus constitut in eo quatenus sumptus meliorationum excedunt fructus perceptos, nec prodest exceptio Vellejani, quia in ea quantitate, id est in superfluo sumptuum, mulier non alienum, sed proprium negotium gessisse videtur, ex hoc §. Exceptioni senatus consulti Vellejani locus non est, cum mulier se obligat in rem suam, vel negotium suum gerit; *l. si pro aliquo*, *l. bona fide*, §. ult. supra, *ad Vellejan.*

Ad L. 2.

Fidejussori, qui pro reo principali creditori pigneratitio pecuniam solvit, datur actio mandati, quæ est personalis adversus debitorem heredemve ejus, non datur autem ei pigneratitia vel hypothecaria actio, nisi in ipsa solutione ei cessæ sint actiones; *l. mandati*, *C. de fidejussorib.* Quid si fidejussor pignora & hypothecas suscepit, id est receperit a creditore tempore solutionis, an ei danda erit actio hypothecaria adversus debitorem? videbatur hoc casu ei dandam, non modo mandati actionem, sed etiam pigneratitiam, quia receperis pignoribus videbatur ei cessa actio hypothecaria: & traditio pignorum, quæ fit a creditore in ipsa solutione, habet vim cessionis actionum; *l. Modestinus*, infra, *de solut. l. pen. de pigner. act.* Verum Papinianus ait *in hac lege*, fidejussori, qui pro debitore pecuniam solvit, & a creditore pignora recepit, dari tantum actionem mandati adversus debitorem, non actionem pigneratitiam, quia fidejussor nihil cum reo principali contraxit de pignore, & actio pigneratitiae, quæ competit creditori, solutione extincta est, nec transit ad fidejussorem, qui pro reo pecuniam solvit, nisi cessis actionibus; *d. l. mandati*. Et si fidejussor, qui soluta pecunia pignora recepit, conveniatur, finge pignora culpa ejus deteriora facta, Papinianus ait, eum teneri de culpa, exemplo creditoris, ex quo enim pignora recepit a creditore, soluta pecunia, succedit in locum creditoris, quatenus prestat culpam in pignoribus servandis, quam teneretur præstare creditor, quia in contractu pignoris utriusque utilitas versatur; *l. si ut certo*, §. *nunc videndum est*, supr. *commod.* Sed qua actione conveniatur, Papinianus ait, eum non conveniri actione pigneratitiae, sed tantum actione mandati, quæ est personalis. Igitur certum est, fidejussorem, qui pro reo principali pecuniam solvit, & pignora recepit, si agat, non uti actione pigneratitiae, nisi cessis actionibus, sed actione mandati, & si conveniatur paniter non conveniri actione pigneratitiae, sed actione mandati, quæ est actio

D d i j

in personam ; quales sunt omnes actiones , qua ex contractu nascuntur ; *la*
actionum , infra , *de oblig.* & *act.* Quod si fidejussor imperitia lapsus , alterius
 quoque contractus , qui personam ejus non contingebat , pignora vel hypotheca-
 cas suscepit , & utramque pecuniam creditori solverit , existimans indemnitatii
 suæ confusis prædiis consuli posse , non est conveniens , nec ipse conveniet
 debitorem actione mandati , sed negotiorum gestorum ; *l. fidejussor* , supr. de
 negot. gest.

Ad L. 3.

SI debitor rem suam pignori obligaverit , ac forte amissa possessione rei
 per creditorem , debitor egerit actione in rem , vel petitione hereditatis
 adversus tertium possessorem rei , quod de jure licebat , quia actio in rem
 semper datur domino ; *l. in rem* , 23. supr. *de rei vindicat.* etiam si res obli-
 gata sit , quia pignoris obligatio non transfert dominium , sed tantum possesso-
 nem ; *l. i. §. cum prædium* , supr. *b. tit. l. cum & fortis* , §. 1. supr. *de*
pigner. act. l. justo , §. non mutat , *de usucap.* Si debitor vicitus sit , dum non
 probat rem suam esse , aequo servatur creditori actio Serviana , id est utilis Ser-
 viana , sive hypothecaria , modo probet rem in bonis debitoris fuisse tempore
 contracti pignoris , quia sententia inter alios dicta , alii nocere non debet ; *l.*
sæpe , *de re judic.* *l. i. de except. rei judicat.* Non obstat huic sententiæ , quod
 sententia dicta contra heredem scriptum , secundum heredem legitimum nocet
 legatis & libertatibus , id est legatariis & servis , quibus testamento libertas re-
 licta est . Creditor non bene per omnia legatariis comparatur , quia legata &
 libertates testamento relicta aliter valere non possunt , quam si constet ratum
 esse testamentum , cum legata pendeant ex testamento ; *l. Papinianus* ,
§. t penult. supr. de inoffic. testament. *l. eam quam* , *C. de fideicommiss.* Pi-
 gnius autem valet quod valuit ab initio , licet postea pronuntiatum sit rem non
 esse debitoris , forte ob item male institutam , puta inepta actionis electione ,
 vel omissis idoneis defensionibus . Bonæ enim causæ , id est justæ litis , mala
 instantia esse potest , & saepius contingit , ut quis causa cadat ob item male
 institutam , ut hic , & *l. 4. §. ult. ff. quod cum eo qui in alien. potestate est* ,
cap. examinata , *de judic.* Si debitor agens actione in rem de proprietate pi-
 gnoris vicitus sit , creditori servatur actio hypothecaria , si debitor sc. egerit
 ignorante creditore . Quod si debitor egerit sciente & dissimulaente creditore ,
 sententia dicta adversus debitorem nocet creditori , nec locus est regulæ , rem
 inter alios judicatam aliis non nocere ; *l. sepe* , infr. *de re judicat.* ita &
 sententia per collusionem adversus debitorem dicta non nocet creditori , quominus
 jus pignoris exequatur ; *l. præses* , *C. b. tit.* ut & sententia lata contra heredem
 scriptum collusorie , non nocet legatariis ; *l. si servus plurimum* , §. 1. *de legat.*
l. a sententia , §. 1. *l. si perlusorio* , *in pr.* & §. 1. *de appellat.* *l. qui re-*
pudiantis , §. t & *l. seq.* *l. si suspecta* , supr. *de inoffic. testament.* & sen-
 tentia per injuriam judicis lata contra emptorem , non nocet auctori ; injuria
 enim , quæ fit emptori , auctorem non debet contingere ; *l. si per impruden-*
tiam , supr. *de evict.*

Ad §. 1. ejusd. l.

SI debitor per injuriam id est per gratiam & sordes vel stultitiam seu im-
 peritiam judicis vicitus , rem , de qua lis fuerat , infelici exitu , quasi ad-
 huc propriam pignori obligaverit , & creditor agat actione hypothecaria , sub-
 movetur exceptione rei judicatæ , ex hoc §. Exceptio rei judicatæ , quæ nocet
 auctori , nocet successori ; *l. si a te* , §. ult. *l. si mater* , §. pen. infra , *de ex-*
cept. rei judicat. et si sententia per injuriam judicis lata sit , quia pro sententia
 judicis præsumitur , res judicata pro veritate habetur ; *l. res judicata* , *de R.*
J. l.

J. l. ingenuum, supr. de stat. homin. donec remedio appellationis rescindatur. Ob id solutum ex causa judicati non potest condici quasi indebitum solutum, propter auctoritatem rei judicatae; *l. si fidejussor*, §. in omnibus, supr. mandat. *l. Julianus*, de condic. indebit. creditor, inquam, agens actione hypothecaria submovetur exceptione rei judicatae adversus debitorem, tametsi qui vicit nullam propriam actionem habeat, id est nullum jus in ea re, quia sententia non jure lata non tribuit ullum jus: sententia non tribuit jus, sed jus quod est declarat; *l. & ex diverso*, §. 1. de t. rei vindicat. non enim quid ille non habuit qui vicit, sed quid in re pignori obligata debitor habuerit spectandum est, quia creditor totum suum jus assumit ex persona debitoris, nec potest plus juris habere in re pignerata, quam habuerit is, qui pignori dedit; *l. nemo plus juris*, de R. J.

Ad L. 4.

Pignus ab hypotheca nominis sono tantum differt; *l. 5. §. 1. infr. b. tit.* hoc verum est quoad formulam hypothecariam, id est quoad hypothecariam actionem, quae aequa nascitur ex utroque contractu pignoris, & hypothecarum, ut indicat ipsa inscriptio d. *l. 5.* quae est *Marciani* ex libro ad hypothecariam formulam. Contractui pignoris & hypothecarum communis est actio hypothecaria, quae est quasi *Serviana*, vel utilis *Serviana*; §. item *Serviana*, inst. de act. *l. si tibi*, §. de pignore, de pact. In aliis tamen hoc distat pignus ab hypotheca, quod pignus re, id est traditione, contrahitur, hypotheca nuda conventione, ex *b. l. l. grege*, §. & in *superficariis*, & *l. cum tabernam*, §. idem quesuit, infr. *b. tit. l. major annis*, C. eod. *l. 1.* §. is creditor, infr. de oblig. & act. in pignore possessio transfertur ad creditorem, in hypotheca res obligatur creditori, possessio manet apud debitorem; *l. si rem alienam*, §. proprie, *l. cum & sortis*, §. 1. *l. si pignus*, supr. de pigner. act. *l. per servum*, de adquir. rer. domin. Sæpius pignus tamen & hypotheca promiscue accipiuntur, ut pignus nuda conventione constitui dicitur in *l. justo*, §. non mutat, infr. de usucap. quod proprium est hypothecarum, & quod proprium est pignorum hypothecas traditas dixit M. Tull. libr. 13. epist. 56. *Philotes Alabandensis* *modicas Gluvio dedit. Ha commissæ sunt. Velim cures*, ut aut de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam solvat. Pignus proprie est rei mobilis, unde dictum est a pugno, quia pignus consistit proprie in his quæ pugno teneri & manu tradi possunt; *l. plebs est*, §. pignus de *V. S.* Et pignoris capio incipere debet a rebus mobilibus; *l. a divo Pio*, §. in venditione, de re judicat. d. *l. si tibi*, §. de pignore: hypotheca proprie est rei immobilis, quamvis etiam rei mobilis esse possit; d. §. item *Serviana*. In contractu pignoris hoc etiam commune est, quod pignus & hypotheca quibuscumque verbis, & sine scriptura contrahi potest, & quamvis passim de his scriptura fiat, non est de substantia contractus, sed probationis loco adhibetur, ex *b. l. & l. 4.* infr. de fid. instrum. *l. pactum quod bona fide*, C. de pact. *l. cum res*, C. de probat. Pignus & hypotheca valet sine scriptura, dummodo non desit probatio. Quomodo valent nuptiae, et si testationes id est tabulae in scriptis habitæ non sint, ut dicitur in fine *b. leg.* Nec enim tabulae faciunt matrimonium; *l. donationes* 31. infr. de donat. Nuptiae nudo consensu contrahuntur; *l. si vicinis*, *l. neque sine nuptiis*, C. de nupt. præter nuptias illustrium personarum, in quibus dotalia instrumenta requiruntur; auth. sed novo jure, auth. maximis, C. eod.

Ad L 5.

Obligatio pignoris vel hypothecæ est accessoria, quia accedit principali obligationi, sicut fidejussor, unde fidejussores & pignora accessionum appellatione continentur; *l. in omnibus, infr. de solut. l. 3. de fidejussor.* Pignus autem & hypotheca accedere potest, non modo præsenti obligationi, id est ei quæ nunc contrahitur, vel præcedenti, id est jam contractæ, sed etiam futurae, *ex hac l.* Idem est in fidejussore; *l. 1. 2. 4. l. stipulatus, §. 1. & 2. infr. de fidejuss. §. fidejussor, infr. eod.* Etsi tam pignoris quam fidejussoris obligatio sit accessoria, quæ præcedentem obligationem supponit, tamen pignus & fidejussor dari potest pro nondum nata obligatione, quia legis intellectu & potestate suspenditur, & confertur in id tempus quo obligatio principalis nata erit; *l. & quæ nondum, §. 1. infr. h. tit.* Pignus dari potest pro solvenda pecunia in totum vel pro parte, quia pignus pacto & conventione constituitur; *l. major, C. b. tit.* Et hic est unus e casibus, ex quibus prætor dat actionem ex pacto, quæ hypothecaria, seu quasi Serviana, vel utilis Serviana appellatur; *§. item Serviana, infr. de actionib.* Et hoc est quod dicitur in *l. 5. §. + 1. infr. in quibus caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah.* pignus induci voluntate domini in totum vel partem debiti. Pignus accedere potest, non modo civili obligationi vel honorariæ, id est prætoriæ, vel ædilitiæ, sed & naturali, ex *h. l. & l. quæsumum, §. 1. infr. h. tit. l. debitor, + ff. ad Trebell.* illis verbis, remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. Idem juris est in fidejussore, ut accedere possit, tam civili quam naturali obligationi; *l. 1. l. fidejussor, §. fidejussor, infr. de fidejuss.* Major erat dubitandi ratio in fidejussore, quam in pignore, quia fidejussor in duriorem causam accipi non potest; *l. Grace, §. illud, infr. de fidejuss.* at videbatur fidejussor, qui accedit naturali obligationi, in duriorem causam obligari, quia civiliter & cum effetu obligatur, si quidem ex fidejussione nascitur actio ex stipulatu, quæ est civilis, & obligatio naturalis, cui accedit, non parit actionem, sed retentio nem tantum; *l. frater a fratre, §. quæsumum, supr. de condic. indebit.* & inhibet conditionem ultro soluti; *l. 3. §. ult. supr. quod quisque jur. l. + naturales, infr. de obligat. & act.* Pignus quoque accedere potest puræ, vel in diem, vel conditionali obligationi. Ratio dubitandi non levis erat, quod obligatio pignoris, quæ est accessoria, non potest accedere obligationi quæ nondum existit, nihil enim debetur ex conditionali obligatione, priusquam conditio extiterit; *l. cedere diem, de V. S. l. facta, §. si sub condicione, ad Trebell.* sed facilis est solutio, pignus enim ita accedit conditionali obligationi, ut tacite conferatur in id tempus quo conditio extiterit: & hoc est quod ait Marcianus in *fine hujus legis*, in conditionali non aliter pignus obligari, quam si conditio extiterit.

§. inter pignus.

Huc refer ea quæ diximus de hoc §. in *l. proxima supra.*

§. ult.

Pignus dari potest non tantum pro propria, sed etiam pro aliena obligatione, ex *hoc §. pignus dari solet pro propria obligatione ad evitandum onus satisfactionis, quæ est onerosa, difficile enim est inventire fidejussorem; l. omnes, §. præterea, C. de Episc. & cleric.* etiam pro aliena obligatione pignus datur, quod est fidejussoris vice. Unde si mulier pro alio pignus dedit, juvatur senatusconsulto Veilejano, perinde ac si fidejusserit, quia pignoris

ris datio intercessionem facit; l. quamvis, in pr. supr. ad Vellejan.

Ad L. 6. 7. & 8.

Generali obligatione rerum, quas quis habet habitusve est, non continentur ea, quæ verisimile est quemquam specialiter obligaturum non fuisse, ut supplex, vestis debitoris, mancipia, quæ in usu quotidiano & ministerio sunt, unde & ipsa ministeria appellantur; l. plenum, §. si usus, supr. de usu & habitat. l. i. de fugitiu. vel quæ ad affectum domini pertinent, concubina, id est ancilla quæ in concubinatu est, & filii naturales, id est ex concubina suscepti, vel alumni, id est ingenui quos domi aliumus, ex his l. & l. penult., infr. de reb. aucto. judic. possid. l. si servum, supr. ad l. Aquil. & l. i. C. quæ res pignori. Et concessione generali non continentur ea, quæ quis specialiter concessurus non fuit; l. t qui peculii, supr. de pecul. l. creditor, §. pen. mandat. l. filiusf. de donat.

Ad L. 9.

Generali obligatione bonorum tam præsentium, quam futurorum non continentur ea, quæ verisimile est quemquam specialiter obligaturum non fuisse; l. 6. & seqq. supr. b. tit. quod observandum est non modo in bonis postea quæsitis sed etiam in his quæ erant in bonis debitoris tempore contrahit, ex hac l. Major dubitandi ratio erat in præsentibus, quam in futuris, quia debitori imputandum videbatur, quod de præsentibus, de quibus magis curamus, quam de futuris propter incertum eorum eventum; l. i. C. de pact. specialiter non cavisset, sibi imputare debuit maxime in præsentibus, qui potuit apertius legem dicere; l. veteribus, supr. de pact. l. Labeo, de contrah. empt. tamen eadem est ratio præsentium, ac futurorum, ut obligatione generali non contineantur quæ verisimiliter quis obligaturus non fuit, quia debitor, qui pignus contrahit, eadem providentia, eodem animo de præsentibus & futuris contrahere videtur: qui enim paciscitur, sibi & heredi cavere inteligitur; l. si pactum, & infr. de probat.

§. i. ejusd. l.

Quod dicitur in hoc §. quod emptionem, & venditionem recipit pignorationem, recipere non ita affirmative intelligendum est, ut quidquid emi vendi potest, possit etiam pignerari, quia sunt nonnullæ res quæ emi vendi possunt, pignerari non possunt, ut res aliena emi vendi potest, pignerari non potest; l. rem alienam, de contrah. empt. l. si rem, in pr. de pigner. act. Jura prædiorum urbanorum pignori & hypothecæ obligari non possunt, quæ tamen vendi posse constat; l. si is qui, §. ult. infr. b. tit. sed hoc ita interpretandum est negative, ut res quæ emi vendi non possint, nec possint pignerari. Hoc commune est utriusque contractui, quod ea quæ non sunt in commercio, neque emi vendi, neque pignerari possint; l. i. §. eam rem, infr. quæ res pignori obligar. l. qui filios, G. eod.

Ad L. 10.

Si debitor res suas duobus in solidum pignori obligaverit, ita ut utrique in solidum obligatae essent, singuli in solidum adversus extraneos, id est possessores, Serviana, id est utili Serviana & quasi Serviana, quæ & hypothecaria, utentur. Inter ipsos si quæstio sit de pignore, id est quis potior sit in

Pertinere ad affectum vel animum dicuntur, quæ contingunt affectum; l. creditor, §. i. supr. mandat. Simili analogia Justin. lib. 43. Gratulatus que Massiliensibus, quod animadverteret eos ad curam Deorum immortalium pertinere.

pignore, melior erit conditio possidentis, ut hic *O. l. in pari causa, de R. J. l. pen. supr. de condit. ob turp. caus. l. z. C. eod.* possidenti enim dabitur hæc exceptio, si non converterit, ut eadem res mihi quoque pignori esset. Si autem hoc actum sit, ut pro partibus res obligarentur, utilis actio, id est utilis Serviana, competit singulis creditoribus, & inter ipsos, & adversus extraneos, per quam dimidiam partem pignoris apprehendant singuli, ex hac l. idem est in interdicto Salviano, si in fundum duorum res inducte essent pignoris causa; *l. i. §. 1. O. l. ult. infr. de Salvian. interdict.* Quod si duobus simul & eodem die pignus in solidum datum sit, uterque adversus possessorem ager in solidum, pro quantitate sui debiti; si separatim, quisque ager pro parte debiti: quod si duobus vel pluribus simul pignus datum sit simpliciter, in viriles partes singulis datum intelligitur; *l. reos, §. 1. infr. de duabus reis.*

Ad L. II.

Curator reipublicæ seu civitatis, si pecuniam mutuam pro ea accipiat, post rem ejus obligare, ex init. b. l. Alias civitas mutui datione non obligatur, nisi in rem ejus pecuniae versæ sint; *l. civitas, supr. de reb. cred.* Idem est si tutor nomine pupilli, vel curator nomine adulti pecuniam mutuam acceperit; *l. curator, C. si alien. res pignor. vel prælatus nomine ecclesie; auth. hoc jus porrectum, C. de SS. eccles. cap. pen. de fidejuss.* Aliud est si paterf. major 25. annis pecuniam mutuam accipiat, is enim obligatur ex mutuo, etiam si pecuniam in usus suos non converterit, nec debet curiosus esse creditor, quam in rem impendatur pecunia + credita, dummodo cum eo contrahat, qui potest se obligare; *l. dolii exceptio, in fin. infr. de novat.*

Ad §. 1. ejusd. l.

Aliud est pignus conventionale, aliud prætorium. Pignus conventionale est, quod pacto ex conventione contrahentium constituitur; *l. i. supr. b. tit.* Prætorium est, quod constituitur per missionem in possessionem ex decreto prætoris; *l. non est, §. 1. supr. de pigner. act. l. missio, infr. pro emptore, l. i. O. 2. C. de prætor. pign.* Pignoris prætorii species est pignus judiciale, quod constituitur pignorum capione in executione judicati; *l. si pignora, supr. de evict. l. a divo Pio, §. si pignora, infr. de re judicat. l. i. O. 3. C. si in caus. judicat. pign. capt. sit.* Pignoris vero conventionalis species est ἀνάχρονος, quæ ita constituitur, ut creditor fructus pignoris vice usurarum percipiat, donec mutua pecunia solvatur, ex hac *l. O. l. si pecuniam, supr. de pigner. act. l. si + ex pactione, l. si ea lege, C. de usur. l. + si servus, C. quod cum eo qui in alien. potest.* Hoc distat antichresis a pignore, quod pignus maxime datur, ut creditum sit in tuto; *§. ult. inst. quib. mod. re contrah. obligat.* & pignus opponitur propter contractus id est mutui fidem & restituenda rei vinculum; *l. legata, §. ult. infr. de supell. legat.* Antichresis vero contrahitur ea lege, ut creditor fructus pignoris vice usurarum percipiat, ex hac *l. O. d. l. si pecuniam.* In pignore fructus si excedant modum usurarum imputantur in fortem; *l. cum debitor, infr. in quib. caus. pign. vel hypothec. l. i. O. 2. C. de pignerat. act. quia creditor propriæ non possidet; l. qui pignoris, infr. de adquir. possess.* Secus in antichresi creditor fructus lucratur etiam si excedant modum usurarum, propter incertum eventum fructuum; *d. l. si ex pactione, d. l. si ea lege, quæ ratio efficit etiam, ut usuræ olei, frumenti, & similius specierum ex nudo pacto debeantur, propter incertum preium annonæ; l. frumenti, l. oleo, C. de usur. unde quod dicitur in hac lege, creditorem, qui jure antichresecos fundum accepit, fructus vice usurarum per-*

percipere, supplendum est ita, ut fructus lucretur etiam si excedant modum usurarum. Item cessante debitore in luendo pignore, creditori post trinam monitionem pignus vendere licet; *l. 4. supr. de pignerat. act. l. 1. C. debitor. vendit. pignor. impedir. non poss.* At in antichresi debitor non potest compelli pignus luere, donec creditorem patitur uti frui antichresi, quia sicut antichresi inest tacita pactio, ut creditor fructus percipiat vice usurarum, donec pecunia solvatur; *d. l. si ea lege*, ita etiam eidem contractui inest tacita pactio, ne creditor debitorem possit urgere ad luendum pignus, donec ipse fructus pignoris percipit vice usurarum, & ita judicatum memini. Hoc commune est inter pignus & antichresim, quod sicut pignus non solvitur, nisi perfoluta pecunia credita; *l. si in rem alienam, §. omnis, de pignerat. act. l. in executione, §. pen. de V. O.* sic & creditor antichreticus habet retentionem pignoris, donec illi pecunia solvatur. Item hoc commune est inter pignus & antichresim, quod creditor, qui jure pignoris vel antichreos rem accepit, potest fructus percipere per se vel per alium, puta per conductorem, potest enim rem obligatam locare, ut *hic C. l. creditor, infr. h. tit.* etiam ipsi domino, a quo pignori accepit; *l. si pignus, supr. de pignerat. act. quia qui locat utitur fructu percipiendo pretium fructuum; l. arboribus, §. usufructarius, l. non utitur, C. seq. supr. de usufruct.* Nunc queritur, an quæ creditori datur actio hypothecaria, si amiserit possessionem pignoris, ad recuperandam possessionem; *l. si fundus, §. in vindicatione, infr. h. tit. l. si creditor, supr. de pignerat. act.* danda sit etiam creditori, si amiserit possessionem antichreos? Et quidem Marcianus in fine *h. t. §. videtur negare*, cum ait, creditorem, qui jure antichreos fundum vel ædes acceperit, si amiserit possessionem pignoris, solere in factum actione uti. Actionem enim hypothecariam deficere necesse est, ex quo recurritur ad actionem in factum, quæ est subsidiaria, id est non datur, nisi deficientibus aliis actionibus; *l. quia actionum, supr. de prescript. verb.* Sed vero propius est, actionem in factum, quæ datur creditori in antichresi, non excludere actionem hypothecariam, quæ datur cuilibet creditori pignoratio, cum antichresis sit pignus; *d. l. si pecuniam*, quin potius unam cumulari cum alia, & quasi eam supplere, quia actio in factum, quæ datur creditori in antichresi, non jure, sed contra jus ipsum moribus recepta est, ut inuit Marcianus his postremis verbis legis, *solere in factum actione uti*. Nec creditori denegari posse videtur actio hypothecaria ad avocandam possessionem antichreos, cum & debitori detur actio pigneratitia soluto debito ad recuperandam possessionem antichreos; *d. l. si pecuniam, quæ est ejusdem Marciani: in una enim & eadem actione non dispar esse debet conditio creditoris & debitoris, qui ejusdem contractus vinculo tenentur.* Et hæc fuit sententia Azonis, utramque competere, quam secutus est Cujac. 3. obs. 35. Plane si debitor pecuniam, pro qua antichresis contracta est, obtulerit creditori, etiam si eo non accipiente illam non obligaverit, exinde fructus non lucrat, sed eos imputat in fortē; *l. ex prediis, C. de usur.* Antichresis est contractus jure civili probatus, etiam si fructus excedant modum usurarum propter incertum eventum fructuum; *d. l. si ea lege*: sed jure pontificio exploditur ob vitium usurarum; *cap. 1. de usur. cap. ad nostram 7. de jurejurand.*

Ad §. usumfructum, ejusd. l.

USUFRUCTUS pignori hypothecæ dari potest, non modo a proprietario, sed etiam ab eo qui solum usumfructum habet, ex *hoc §.* Quod probatur hoc argumento, quia & ususfructus emi vendi potest: quod emptionem & venditionem recipit, etiam pignorationem recipere potest; *l. 9. §. 1. supr. h. tit. ususfructus pignori dari potest etiam a fructuario, quia in fructu est pignori da-*

Tom. VIII.

E e

re licere; l. ult. supr. de *usur*. Licet ususfructus semel constitutus, id est separatus a proprietate, non possit cedi extraneo; l. si *ususfructus*, + infr. de *jur. dot.* tamen nihil vetat, emolumenatum, id est commodum fructuum, locari, vendi, vel pignerari, jure ususfructus manente apud fructuarium; l. *arboribus*, §. *usufructuarius*, l. non utitur, & seq. supr. de *usufruct.* l. *necessario*, §. ult. de *pericul.* & *commod.* *rei vend.* & fructarius quoad fructus percipiendos domini loco habetur; l. 4. supr. de *usufruct.* Ususfructus pignori & hypothecæ obligari, ut emi & vendi potest, & si creditor prohibeat a proprietario uti frui, tueretur se exceptione pacti conventi. Si non convenerit inter creditorem, & eum ad quem ususfructus pertinet, ut ususfructus pignori esset, fructarius quidem proprietatem, in qua nihil juris habet, obligare non potest; l. *interest*, C. de *usufruct.* sed potest obligare usumfructum donec finiatur, ita ut finito usufructu pignus solvatur; l. *sicut*, infr. quib. mod. *pign. vel hypothec.*

Ad §. ult. ejusd. l. & l. 12.

USUSFRUCTUS, qui est servitus personalis, pignori & hypothecæ obligari potest; §. + *usufructus*, supr. *hac l.* quia consistit in rebus corporalibus, nempe in fructibus, qui pignus & hypothecam recipiunt, & est pars dominii; l. 4. supr. de *usufruct.* Servitutes prædiorum urbanorum pignori & hypothecæ obligari non possunt, puta servitus tigni immittendi, vel stillicidii; §. ult. h. *leg.* Servitutes autem prædiorum rusticorum pignori & hypothecæ obligari possunt, puta servitus viæ, itineris, actus, aqueductus, videlicet dominus creditoris vicinum fundum habenti potest obligare servitutem viæ, itineris, actus, aqueductus, ut donec pecunia soluta sit, his servitutibus utatur creditor, & si intra diem certum pecunia soluta non erit, creditori liceat eam vendere alii vicino, quæ sententia admittenda est propter utilitatem contrahentium; l. 12. id est ut facilius inveniatur creditor, & creditum sit in tuto. Ratio differentiæ est, quia pignus servitutum urbanarum esset inutile: pecunia enim non soluta ad diem, cuinam venderet creditor servitutem tigni immittendi, vel stillicidii, quæ alii usui esse non posset? & creditor servitutes rusticæ facile vendere potest, possunt enim hæ servitutes pluribus vicinis utiles esse, ut docet Cujac. 15. obser. 6. Ex quo servitutes rusticæ, licet non sint in bonis, non computantur extra bona; l. 1. infra de *usufruct.* *legat.*

Ad L. 13.

Generaliter obligari possunt bona præsentia & futura, & obligatione generali continentur etiam futura, licet nunc non sint in bonis debitoris, quia obligatio collata intelligitur in id tempus quo in bonis debitoris erunt; l. & quæ nondum, §. 1. infr. h. tit. l. ult. C. de remiss. *pignor.* Specialiter etiam obligari possunt quæ non dum sunt in bonis debitoris, ut fructus pendentes, foetus pecoris, partus ancillæ non dum editi, quia pariter obligatio collata intelligitur in id tempus quo ea nascentur; d. l. & quæ nondum, in pr. l. *potior*, §. pen. infr. *qui potior. in pignor.* Exinde si debitor gregem ovium pignori obligaverit, foetus pecoris, qui postea nascuntur, pignori tenentur; sed & si prioribus capitibus extintis totus grex renovatus fuerit, pignori tenentur, id est capita sufficta in locum demortuorum capitum pignori tenentur, idem enim grex videtur representative, licet alia sint capita, idem est grex successione prolis in locum demortuorum capitum, ut ostenditur init. *hujus l. l. Marcellus*, supr. de *rei vindic.* l. *proponebatur*, de *judic.* Idem est grex spectata rei familiaris ratione, quia solet paternas ex agnatis gregem supplere & in locum demortuorum vel effectorum capitum alia submittere; l. *vetus*, & dd. *seqq.*

seqq. supr. de usufruct. Sic grege legato, si vivo testatore aliqua pecora essent mortua, & aliqua in eorum locum substituta, quæ substituta sunt legato cedunt, quia idem grex videtur; l. si grege, ff. de legat. 1. Nec modo si grex pignori obligatus sit, verum etiam si certa mancipia pignori obligata sint, ea quoque, quæ ex his nata sunt, eodem jure habentur; l. Paulus, §. 1. infr. h. tit. Quod si debitor certa prædia † & mancipia, quæ in hypothecis erant, hoc est quæ erant constituta in iisdem prædiis, pignori obligaverit, illis demortuis, alia, quæ in eorum locum substituta sunt, pignori non tenentur, nec ab emptore pignoris vindicari possunt, nisi & ipsa nominatim obligata sint, vel ex pigneratis ancillis nata sint; l. fidejussor, §. ult. infr. h. tit. Ut si debitor merces obligaverit, quæ sunt in taberna, hisce distractis, & aliis emptis, pignori non tenentur, quæ in earum locum reparatae sunt merces, nisi id nominatim expressum sit; l. qui Romæ, §. Callimachus, infr. de V. O. Sane si debitor tabernam pignori obligaverit, pignoris obligatione tenentur, non modo merces, quæ in ea erant tempore contracti pignoris, sed etiam novæ merces, quæ postea in tabernam illatae sunt; l. cum tabernam, infr. h. tit.

Ad §. 1. ejusd. l.

Statuliber, id est servus, cui libertas relicta est sub conditione, pendente conditione pignori vel hypotheca obligari potest, sed existente conditione pignus evanescit, ex hoc §. Statuliber pendente conditione ab herede pignerari potest, quia pendente conditione heres non desinit esse dominus, conditio suspendit legatum vel obligationem, ex conditionali legato vel obligatione nihil debetur, priusquam conditio extiterit; l. cedere diem, infr. de V. S. l. 1. supr. h. tit. l. si ita scriptum, §. si sub conditione, de legat. 2. l. is cui, de oblig. & act. sed existente conditione pignus evanescit, quia resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis; l. lex vectigali, infr. h. tit. Eadem ratione fundo legato sub conditione, interim ab herede servitus imponi potest, sed existente conditione servitus extinguitur; l. is cui via, §. 1. ff. quemadm. servit. amitt. l. si fundum, de condit. & demonstrat. Et res legata sub conditione, pendente conditione alii legari potest ab herede, sed existente conditione dominium semel quæsitum non recedit a priori legatario, id est posterius legatum evanescit; d. l. si fundum, l. si fundum, de legat. 1. Si res sub conditione legata vel per fideicommissum relicta sit, pendente conditione heres non prohibetur eam alienare vel obligare, sed existente conditione alienatio in irritum recidit; l. 3. §. sin autem, C. commun. de legat.

Ad §. † 2. cum pignori, ejusdem leg.

Non modo res, quæ est in bonis debitoris, pignori obligari potest, sed etiam pignus, licet res aliena sit, pignori & hypotheca obligari potest, ut ostenditur init. h. §. l. de accessionibus, §. et si mibi, infr. de divers. & temporalib. prescript. l. 1. & 2. C. si pign. pignor. dat. sit: & si pignus pignori detur secundo creditori, tenetur quatenus id est quamdiu utraque pecunia debetur, id est quæ debetur primo & secundo creditori, & tam exceptio, quam actio utilis ei danda est. Nimirum secundo creditori datur actio utilis hypothecaria adversus primum & secundum debitorem, non datur ei directa hypothecaria, quia directa hypothecaria datur tantum creditori, qui pignus accepit a domino; §. item Serviana, inst. de actionib. sed datur ei utilis hypothecaria, quia habet jus in re, ex quo successit in locum primi creditoris, datur ei utilis hypothecaria, si amiserit possessionem rei persequenda causa: secundo creditori datur exceptio si possideat rem, & conveniat a domino

E e ij

actione pigneratitia, tuetur se exceptione doli, ne cogatur dimittere pignus, priusquam ei pecunia solvatur. Quod si dominus, qui pignus dedit, pecuniam solverit, pignus quoque perimitur, ut subjungit Marcanus in hoc §. debitor enim, cuius pignus pignori datum est, priori creditori solvendo liberatur, nisi prius ei fuerit denunciatum ne solveret; *l. nomen, C. quæ res pignor.* Nec post solutionem pecuniae secundo creditori datur retentio pignoris, si pignus possideat, nec pignoris persecutio si forte amiserit possessionem, id est actio hypothecaria ad revocandam possessionem pignoris; *l. debitor, §. ult. supr. de pignerat. act.* Et si debitor solverit pecuniam priori creditori, solutione extincto pignore, & sublata actione hypothecaria, secundo creditori superest tantum actio personalis in debitorem; *l. servo, C. h. tit. l. 2. C. de luit. pignor.* Nec modo pignus pignori dari potest, sed etiam nomen debitoris pignori & hypothecæ obligari potest. An vero nomen debitoris obligari posset, valde & diu dubitatum est, ut exponitur in hoc etiam §. ab his verbis, *sed potest dubitari.* Dubitandi ratio fuisse videtur, quod res aliena, que non est in bonis debitoris, pignori dari non potest; *l. & quæ nondum, §. 1. infr. h. tit. at nomen debitoris, id est jus ipsum obligationis, licet sit proprium creditoris, spectari potest quasi res aliena, quod effectum habeat in personam vel in res debitoris. Fuit & alia ratio, quæ me magis movet, quod iniquius erat, debitorum, qui contrahendo creditorem sibi elegit, compelli mutare creditorem, & alii solvere, forte minus securus an solvendo liberetur. Creditor personam debitoris mutare & novare non cogitur; *l. si + mandatu 45. supr. mandat. l. hereditatem, infr. de donat. l. 2. C. de pact. l. 2. C. de hered. vel act. vendit.* debitorem eodem jure censeri quæ invidia sit? Sed tandem eo decursum propter utilitatem contrahentium, ut nomen debitoris pignori dari posset, nempe quo facilius debitor, qui forte haberet universa bona in nominibus, inveniret creditorem: & hoc jus admissum est a prætore ex æquitate, pignus enim nominis non valet ipso jure, sed ex tuitione prætoris; *l. si convenit, (al. si convenit 18.) supr. de pigner. act.* & hoc jure semel constituto, ut nomen debitoris ex pacto & conventione pignori capi posset, facile idem usu receptum in pignore prætorio & judiciali, nempe ut nomen debitoris pignori capi posset in executione judicati; *l. etiam, C. de execut. rei judicat. l. 1. C. de prætor. pignor.* Et postquam obtinuit, nomen debitoris pignori obligari posse, facile effectum, ut creditori, qui nomen debitoris pignori accepisset, licet convenire debitorem utili actione pigneratitia ad concurrentem usque quantitatem debiti; *l. + cum convenit, infr. h. tit. d. l. nomen, & l. postquam, C. de heredit. vel act. vendit.* Inde si nomen debitoris pignori obligatum sit, certi & ordinarii juris est secundo creditori dari utilem actionem pigneratitiam, & si nomen consistat in pecunia, & creditor a debitore pecuniam exegerit, solutam pecuniam compensat, id est eam secum compensat, imputando in solutum. Si vero nomen versetur in certo corpore, puta in certa specie, frumento, vino, oleo, & res debita soluta sit secundo creditori, apud eum pignoris loco erit, ut eleganter scriptum est in secunda parte *hujus §. & in l. si convenit, (al si convenit 18.) de pigner. act.* Res soluta secundo creditori ex causa pignoris, non adquiritur ei jure dominii, sed manet apud eum pignoris loco, donec pecunia solvatur, quia pignoris causa non transfert dominium; *l. §. cum prædium, supr. hoc tit.**

§. & in superficiariis, ejusdem leg.

Summo jure pignus non potest dari nisi a domino, res aliena non potest pignori dari, saltem nisi voluntate domini; *l. si rem, l. aliena res, supr. de pigner. act.* tamen ex usu etiam vectigale prædium vel superficiarium pignori

gnori & hypothecæ dari potest, & creditori datur utilis actio id est hypothecaria aduersus quemlibet possessorem, id est non modo aduersus extraneum, sed etiam aduersus ipsum dominum, sive hypotheca nuda conventione, vel pignus traditione contractum sit, ex hoc §. & l. tutor, §. ult. supr. de pigner. act. quia creditor hoc pacto eodem jure censetur, quo vectigalis prædii possessor vel superficiarius, quibus datur utilis actio in rem aduersus quemlibet possessorem, etiam aduersus dominum; l. in speciali, alias l. superficiario, & dd. seqq. supr. de rei vindicat. l. 1. & tot. tit. si ager vectigal. id est emphyticus. pet. l. 1. §. 1. & §. ult. de superficieb. & novi operis nuntiatio, & actio in rem de servitutibus; l. 3. §. pen. infr. de nov. oper. nuntiat. Movebat dubitationem, quod superficiarius est is qui superficiem id est ædificium habet in alieno solo, is non est dominus soli, sed quasi inquilinus seu conductor videtur; d. l. 3. §. pen. ergo ei dari non potest actio in rem, quæ datur tantum domino; l. in rem 23. supr. de rei vindicat. sed utrique, id est vectigalis fundi possessor & superficiario datur utilis actio in rem, quia habet jus in re; l. si domus, §. ult. infr. de legat. 1. l. qui tabernas, de contrah. empt. quod jus εμφυτευτικον vel εμβατευτον dicuntur; l. 3. §. + 4. infr. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt, & est quasi dominus, quia expelli non potest, quamdiu pendit annum vectigal, quod pro solo penditur domino soli; l. etiam, infr. qui potior. in pign. l. cum servus, §. heres cogitur, de legat. 1. l. 2. §. si quis nemine, infr. ne quid in loc. public. sed si ob non solutum vectigal vel annum canonem jus emphyticarii vel superficiarii extinctum fuerit, jus quoque pignoris evanescit: & hoc est quod dicitur, resoluto jure dantis resolvi jus accipientis; l. lex vectigali, infr. h. tit. l. 4. al. l. si ex duobus, §. sed + & Marcellus, infr. de in diem addict. ratio optima est, quia prior est causa domini soli; d. l. etiam.

§. etiam si creditor, ejusd. leg.

Creditori pigneratatio, qui mutuam pecuniam dedit acceptis pignoribus, duplex competit actio, nempe condicō mutui, quæ est personalis, & hypothecaria, quæ est actio in rem, ut ostenditur in hoc §. & l. servo, C. h. tit. l. pignus, C. de pignerat. act. l. 2. C. de luit. pignor. Si creditor pigneratius actione in personam, id est condicō mutui egerit aduersus debitorem, eumque judicatum fecerit, id est per judicem condemnari fecerit, queritur, an post condemnationem creditori adhuc integra sit actio hypothecaria? Ratio dubitandi suit, quod novata principali obligatione debiti, pignus perimitur; l. solutum, §. 1. supr. de pignerat. act. ut judicatum novat priorem obligationem; l. si fundus, §. creditor, §. si pluris, infr. h. tit. l. ult. judicat. solvi, l. qui libertinus, §. Julianus, de oper. libertor. l. ult. C. de usur. rei judicat. sed judicatum novat quidem priorem obligationem si fuerit personalis, quia judicati actio etiam est personalis; l. actori, C. de reb. credit. atque ita facile supplet vicem prioris actionis, quod enim in judicati actione pignora capiuntur, id non fit vi & potestate actionis, sed extra ordinem officio judicis; l. si pignora, infr. de evict. l. 2. C. si in caus. judicat. pign. capt. si, sed judicatum non tollit actionem hypothecariam, quia suas conditiones habet actio hypothecaria, id est hoc proprium est actionis hypothecariae, quod non extinguitur nisi soluta sit pecunia, aut eo nomine satisfactum, ut eleganter scriptum est in hoc §. & l. aliquando. §. de pignoribus, supr. ad Vellejan. l. cum quis sibi, §. ult. infr. de solut. l. unic. C. etiam ob chirographar. pecun. pign. tener. poss. Satisfactum dicitur datis fidejussoribus, vel pignoribus; l. si rem, §. omnis, supr. de pigner. act. l. ut res, de contrah. empt. l. 4. §. ait prætor, de re judicat. Quod si creditor pigneratius cum defensore id est procuratore rei absensis actione in personam egerit, licet is satisdederit judicatum solvi, (nemo enim est idoneus defensor litis alienæ sine

Alia est no-
vatio volun-
taria, alia ne-
cessaria: vo-
luntaria, quæ
fit per stipu-
lationem, tol-
lit priorem o-
bligationem,

& novat a- satisdatione judicatum solvi ; *l. qui proprio*, §. † 2. *l. minor*, §. ult. & dd. *tionem: ne ll. seqq. supr. de procurat.*) & reus damnatus fuerit, & que manet actio hypothecaria, quae magis si actione in personam actum sit cum reo principali, vel sit per sensu fidejussore, sive cum utrisque pro parte, licet damnati sint, manet actio hypothecaria, nec per hoc satisfactum videtur creditori, licet habeat judicati actio tollit prioritatem obligacionem, sed novam adquisit; glossa in *l. i. C. de judic. & Bartol. in hoc §.*

Ad §. pen. ejusd. leg.

SI debitor certa prædia hypothecæ obligaverit sub conditione debiti, id est ejus quod sub conditione debetur nomine, & creditor actione personali vel hypothecaria egerit ante conditionem, id est ante conditionis eventum, non recte egit, quia ex conditionali obligatione interim nihil debetur priusquam conditio extiterit; *l. cedere diem*, infr. de *V. S. l. is cui, de obligat.* & act. Sed ubi conditio extiterit, rursus agere poterit, nec repelletur exceptione rei judicatae, quia modo agit ex alia causa; *l. bovem*, §. *si sub conditione, de adil. edict. l. si mater*, §. *eandem*, infr. de *except. rei judicar.* Sed si præsens id est purum sit debitum sub hypotheca conditionali, & ante conditionem seu pendente conditione agatur actione hypothecaria, actio hypothecaria non tollitur, quia hodie qui ante diem petit, non amittit actionem, sed duplat inducias, id est tempus datum ad solvendum; §. *si quis agens, inst. de actionib. §. pen. de except. l. i. & 2. C. de plus petit.* & actio hypothecaria non tollitur nisi solutione: & hoc est quod significat Marcianus his verbis: *Verum guidem est, pecuniam solutam non esse.* Debitum ante diem vel conditionis eventum peti non potest, interim tamen officio judicis cautiones interponendæ sunt si postulentur, si pecunia non solvatur cum conditio extiterit, restitui hypothecam, id est dari hypothecam seu actionem hypothecariam, si in rerum natura sit, id est si res obligata extet. Restitui hypotheca dicitur *hoc loco forte inspecto jure veteri*, quia olim qui ante diem petebat causa cadebat, nec existente die vel conditione admittebatur ad instaurandam actionem, nisi a prætore restitueretur, vel restitui dicitur hypotheca pro dari, verbum enim restituere, etiam dare significat; *l. † 6. infr. de confess. l. Titio, ad municipal. ut & verbum reddere; l. cum quidam, infr. de legat. 2. l. heres meus, in princ. de legat. 3. l. verbum 94. de V. S. Virgil. 3. Aeneid. (333.) Regnum redita cessit pars Heleno, ubi Servius: more veteri, inquit, pro data accipiendum.* Si debitum sit in diem vel sub conditione, interim officio judicis cautiones præstantur de solvendo ad diem vel cum conditio extiterit, ex justa causa sc. puta si debitor vergat ad inopiam; *l. in omnibus*, supr. de *judic. l. quod si in diem*, supr. de *heredit. petit. l. i. C. de condit. ex lege.*

§. ult. ejusdem leg.

SI pignus obligatum sit tam in sortem quam in usuras & poenam, si ad diem non solvantur usuræ, tam usuræ quam poena peti possunt, id est pignus non solvit, nisi solutis tam usuris & poena quam sorte, ex hoc §. Ratio dubitandi fuit, quod usuræ & poena non debentur nisi ex stipulatu; *l. Titius, † supr. de prescript. verb. l. 3. C. de usur. l. 7. ff. de serv. export. 7. ff. de serv. expor. tando.* Ergo videbatur, usuras vel poenam non deberi ex pacto pignoris sine stipulatione: sed hoc speciale est in contractu pignoris, quod usuræ debentur ex pa-

ex pacto pignoris, quia pignus nudo pacto constituitur, non ipso iure, sed tuitione praetoria; *l. major amis*, *C. h. tit.* Idcirco si pignus obligatum sit tam in forte quam in usuras, etiam sine stipulatione, id est nudo pacto, debitori non datur pigneratitia actio adversus creditorem, nisi solutis in solidum tam forte quam usuris; *l. solutum*, §. *si in forte*, supr. *de pignerat. act.* Et cessante debitore in solvendo, pignus ex pacto venire potest, non modo ob forte non solutam, sed etiam ob usuras; *l. si necessarias*, §. *ult.* supr. *cod. tit.*

Ad l. 14.

Invecta illata sunt tacite pignori pro pensionibus ædium; *l. 4. infr. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah. l. certi juris, C. locat.* quod si inventa illata in ædes conductas, postea ad alium translata sint, forte pignoris vel venditionis causa, queritur an locatori detur persecutio pignoris, etiam antequam dies pensionis cesserint? Ratio dubitandi erat, quod debitum in diem non potest peti ante diem; *l. credere diem*, *infr. de V. S. l. is cui, de oblig. & act.* Et si creditor, qui mutuam pecuniam dedit sub pignore, vel hypotheca, pactus sit ne pecunia petatur ante annum, de pignore & hypotheca idem pactus esse intelligitur; *l. solvitur*, §. *si paciscatur*, *infr. quib. mod. pign. vel hypothec.* Et si pecunia mutua data sit sub pignore in diem, pignus distrahi non potest ob forte non solutam, priusquam dies solutionis cesserit; *l. 4. infr. de distract. pignor.* obligatio pignoris vel hypothecæ accedit principali obligationi, ejusdemque naturam induit; *l. in omnibus*, *infr. de solut.* sed in hac lege datur persecutio pignoris etiam ante diem solvendæ pensionis, quia creditoris interest inventa illata, sc. quæ erant tacite pignori, non transferri ad alium, quo tutior sit solutio pensionis: unde conductor, qui semel inventa illata in ædes conductas clam exportavit inscio locatore, furti tenetur, quia locatoris interest, ut qui furidum conduxit, & ut solet convenit, ut fructus ob mercedem conductionis pignori essent, si eos clam deportaverit furti tenetur; *l. si servus*, §. *locavi*, *infr. de furt.* Immo & ubi pecunia debetur in diem, ex justa causa etiam ante diem cautio interponitur de solvenda pecunia ad diem, puta si periculum sit ne debitor non sit solvendo; *l. in omnibus*, supr. *de judic.* ex quo sit ut generali obligatione rerum præsentium & futurorum veniat etiam pecunia, quam idem debitor mutuam accepit, cum in bonis ejus facta sit ex mutuo; *l. pen.* §. *ult.* *infr. h. tit.*

Ad §. 1. ejusd. l.

Pignus potest accedere, non modo civili, verum etiam naturali obligationi, & quamdiu naturalis obligatio consistit, etiam pignus perseverat, id est pignoris obligatio manet, ex hoc §. quia pignoris obligatio est accessio naturalis obligationis, & per eam consistit: ita & fidejussoria obligatio, quæ est etiam accessoria, potest accedere, non modo civili, sed & naturali obligationi; *l. 1. l. fidejussor*, §. *fidejussor*, *infr. de fidejussor.* & licet qui naturaliter tantum obligatus est non possit conveniri, fidejussor pro eo potest utiliter accipi, qui & civiliter obligetur, & efficaciter conveniatur; *l. stipulatus sum*, §. *ult.* & *l. seq. eod tit.* Nec movet, quod fidejussor in duriorem causam accipi non potest; *l. Grece*, §. *illud, eod. tit.* nec enim fidejussor, qui accedit naturali obligationi, durius obligatur, sed efficacius, quæ duo valde diversa sunt, ut recte distinguit Ant. Faber in *l. 3. init.* supr. *h. tit.* Et quamdiu manet obligatio naturalis, manet & obligatio fidejussoris: & si debitor ita liberatus sit a creditore, ut natura debitum maneat, veluti si absolutus sit per sententiam judicis, quæ non tollit naturalem obligationem, sed civilem tantum; *l.*

Julianus, supr. de condic. indebit. l. si fidejussor, §. in omnibus, t. mandat. l. 8. §. 1. rat. rem haber. fidejussor manet obligatus, quasi accesserit etiam naturali obligationi; l. ubicumque, de fidejuss.

Ad L. 15.

Generali hypotheca rerum veniunt tam præsentes, quam futuræ; *l. ult. C. quæ res pignor. sed & res futuræ specialiter obligari possunt, non modo res existentes, sed & quæ nondum sunt in rerum natura & futuræ sunt, veniunt in pignoris obligationem, ut fructus pendentes, partus ancillæ, foetus pecorum, propter spem nascendorum fructuum, spem partus vel fructus, ex init. b. leg. l. 1. §. cum prædium, supr. b. tit. Verum hujusmodi hypotheca est conditionalis, id est habet in se tacitam conditionem, si fructus & cetera nascantur; l. interdum, infr. de V. O. Res futuræ, puta fructus pendentes, specialiter obligari possunt, non modo a domino, sed etiam ab eo, qui nondum fructum fundi habet, ex hac leg. fructuarius proprietatem pignoris obligare non potest, usumfructum obligare potest, quia habet jus utendi fruendi in re; l. 6. C. de ususfruct. Et ut pignus valeat, sufficit, ut eo tempore, quo conveuit de pignore, fundus id est proprietas fundi vel jus utendi fruendi fuerit debitoris; l. potior, §. si de futura, infr. qui potior. in pignor. fructus pignoris est pignori dare licere; l. ult. infr. de usur. l. fructus, de R. J. Jus ususfructus non potest cedi, vendi, locari, vel pignori dari extraneo, sed comodum fructuum potest cedi, vendi, locari, vel pignerari, non quidem ipso jure, sed tuitione prætoris; l. si is qui bona, §. ususfructus, supr. b. tit. l. arbitribus, §. ususfructuarius, supr. de ususfruct.*

Ad §. quod dicitur, ejusdem leg.

Res aliena specialiter pignori non potest; *l. potior, §. si de futura, infr. qui potior. in pignor. quo jure res subjecta fideicomisso pure vel in diem, ut pote aliena, non potest pignori vel hypothecæ obligari; l. 3. §. 2. C. commun. de legat. & prohibita alienatione, etiam hypothecæ & pignoris nexus prohibetur; l. ult. C. de reb. alien. non alienand. quia per pignorationem ad venditionem pervenitur, & pignoris conditio est, ut, pecunia non soluta, liceat id distrahere. Inde creditor, qui actione hypothecaria, in qua versatur præcipius effectus pignoris, experitur, probare debet, rem in dominio vel bonis debitoris fuisse tempore contracti pignoris, ex hac l. & l. † ante, l. quæ prædium, C. si alien. res pignor. l. † ante omnia, de probat. Hæc lex desideratur. *l. sicut, † §. si debitor, infr. quib. mod. pign. vel hypothec. solv. Tamen generali obligatione rerum veniunt tam præsentes quam futuræ; l. si qui mibi, infr. de jur. fisc. l. ult. C. quæ res pignor. etiam quæ nondum sunt in bonis debitoris, sed futuræ sunt. Quod vero dicitur, creditorem probare debere rem in bonis debitoris fuisse tempore contracti pignoris, pertinet ad specialem hypothecam certarum rerum, non ad eam quæ cautionibus, id est chirographis, seu instrumentis mutui, inseri solet: ut rebus certis specialiter pignori obligatis, cetera etiam bona debitoris, quæ nunc habet, & postea quæsitus est, generali hypotheca teneantur, perinde ac si specialiter obligata essent, ex hoc §. quia generali obligatione nihil vetat venire ea quæ postea futura sunt in bonis debitoris, ut facilius sit convenire creditorem sub hypotheca generali rerum præsentium & futurarum.**

Ad §.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Qui rem alii obligatam dissimulans secundo creditori obligavit, tenetur contraria pigneratitia actione, & crimine stellionatus; *l. 3. infr. stellionat. l. tutor, §. contrariam, l. si quis in pignore, §. sed & si quis, supr. de pigner. act. vel falsi; l. qui duobus, infr. ad leg. Cornel. de fals.* Qui vero jam alii obligatam secundo obligat creditori, ut effugiat periculum, quod solet pati qui rem eandem in solidum duobus vel pluribus obligat, prædicere solet rem non alii obligatam, quam Titio, ut res sit obligata non in solidum, sed in id quod excedit priorem obligationem, id est in id quod pluris est in aestimatione pignoris, quam in priori credito, quod Tryphoninus ellenismo creditoribus usus vocat hyperocham; *l. pen. infr. qui potior in pignor. nostri la plus value.* Si quis rem jam alii obligatam secundo creditori obligaverit, non fallens, sed bant rem ultro professus rem alii obligatam, queritur an res obligetur secundo in id non alii ob- quod pluris est in pignore quam in priore credito? Gajus in *hac lege* ait, si con- venerit, supple, ut res in solidum sit obligata secundo, conventionem valere, so- luta sc. prius pecunia primo, ne ei injuria fiat: quod si simpliciter convenerit, *l. pen. §. 1.* ut res sit hypothecæ in id quod excedit priorem obligationem, etiam hoc casu infr. *h. r. l.* rem facile in solidum obligatam videri secundo cum a priore credito liberata *Titius, §. 1.* fuerit: & hoc est quod dicitur illis verbis, *& solida res inesse conventioni vi-* infr. *quib.* *detur, cum a primo creditore fuerit liberata.* Nec hoc abhorret a jure, quia mod. *pign.* si debitor rem eandem duobus obligaverit, absuluto priore, potior est causa po- vel hypothec. sterioris creditoris; *l. debitor, (al. si debitor), infr. qui potior in pign.* *soluat.*

Ad L. 16.

SI fundus pignori vel hypothecæ obligatus, per alluvionem anterior factus sit, totus obligatur, id est incrementum alluvionis quoque pignori cedit, ex init. *hujus leg. l. si convenerit, (al. si convenit 18.) §. si nuda, supr. de pi-* gner. *act. sic & si fundo fructuario, id est cuius ususfructus ad alium pertinet,* quid acceperit per alluvionem, ususfructus alluvionis ad fructuarium pertinet; *l. item si fundi, §. huic vicinus, supr. de ususfruct. idem in fundo in dotem dato, quod per alluvionem accedit, incrementum dotis erit; l. 4. infr. de jur.* *dot.* Idem in fundo legato; *l. quod in rerum, §. si quis post testamentum, de* legat. *1. l. sepe, de legat. 3. & in fundo serviente, puta si fundus, per quem* jus aquæ dacendæ habeo, alluvione major factus sit, totus serviet ductioni id est aquæ ductioni, quæ mihi constituta est jure servitutis; *l. hoc jure, §. 2. verf.* *sed si alluvione, infr. de aqu. quot. & astiv.* Pariter in judicium familiæ ericis- cunda, id est in divisionem hereditatis, venit quod post litem contestatam per alluvionem fundo accessit; *l. & puto, §. id quod amnis, supr. famil. ericund.* Nec obstat, quod quicquid commodi vel incommodi accedit pignori ad debi- torem pertinet; *l. si inter, §. quicquid, infr. h. tit.* quia incrementum allu- vionis, vel cuiuscumque meliorationis, cedit quidem debitori quoad commodum proprietatis, quia pignus non transfert dominium; *l. 1. §. cum praedium, supr.* *b. tit.* sed augmentum pignoris cedit creditori quoad commodum obligatio- nis hypothecariæ, salva debitori proprietate augmenti pignoris, ut recte docet *Accurs. hic.* Idem juris si nuda proprietati pigneratæ ususfructus acceperit, pi- gnore continetur; *d. l. si convenerit (al. si convenit 18.), §. si nuda, & d.* *l. 4. de jur. dot.*

Ad §. 1. ejusdem leg.

Res aliena pignori vel hypothecæ obligari non potest, nisi accidente voluntate domini, ex hoc §. quod si insciente domino res ejus pignori vel hypothecæ obligetur, & postea dominus ratum habeat, pignus quod initio non vallet, ex post facto convalescit, quia hoc ipso quod dominus ratum habuit, retro id est ab initio voluisse intelligitur, &, ut ait Marcianus, ratihabitio recurrat ad tempus quo convenit de pignore, ex hoc §. & l. aliena res, in pr. supr. de pigner. act. ratihabitio retro trahitur & mandato comparatur; l. ult. C. de senatusconsulto Macedon. l. donationes, C. de donat. inter vir. & uxor. l. *) licet, supr. de procurator. l. 1. §. sed & si quod, infr. de vi & vi armat. Ratihabitio meum negotium facit, quod ab initio non erat meum; l. + sed si ego, §. item queritur, de negot. gest. quod pignus rei alienæ convalescit per ratihabitionem seu voluntatem secutam domini, ita accipientum est, ut pignus valeat in præjudicium ratum habentis domini tantum, non in præjudicium tertii, si quis forte medio tempore cum debitore contraxerit, quia ratihabitio non retro trahitur in præjudicium tertii, cui medio tempore jus quæsumum fuerit; l. pen. infr. rat. rem haber. l. sed et si ante, ad Trebell. Pignus non potest obligari absque voluntate domini, vel quorumdam aliorum, qui rem pignori obligare possunt quasi domini, quales sunt creditor pigneratitius vel fructuarius qui etiam invito debitore rem pignori dare possunt, quia habent jus in re; l. greg., §. cum pignori, supr. hoc tit. & tot. tit. C. si pign. pignor. datum sit, l. interest, C. de usufr. Hoc interest tamen, quod dominus proprietatem oppignerare potest, creditor vel fructuarius proprietatem pignerare non potest, sed jus tantum quod habet in re, id est jus pignoris vel usumfructum: & hanc differentiam signat Marcianus cum ait, voluntatem fere eorum demum servari, qui & pignori dare possunt; in dando enim pignore voluntas creditoris & fructuaris non ita observatur, ac voluntas domini, qui plenius jus habet in re: pignus rei alienæ convalescit si accedat voluntas domini, quia volenti non fit injuria; l. in diem, §. 1. infr. de aqu. & aqu. pluv. arcend. vel domino ratum habente cessat injuria: quin & si res aliena pignori & hypothecæ data sit sciente & dissimulante domino, id est non contradicente, pignus valet, ne decipiatur creditor; l. 2. C. si alien. res pignor. l. mulier, C. de distract. pignor. l. 5. C. ad Vellejan.

Ad §. si res, ejusd. leg.

Si res pignori vel hypothecæ data postea mutata sit, puta si domus pignori vel hypothecæ data, in aream vel hortum redacta sit, vel locus id est area pignori vel hypothecæ data sit, & postea in domum inædificata, vel locus seu area pignori vel hypothecæ data sit, & vineæ in ea depositæ id est dispositæ sint, ut solent plantari ordine, pignus manet, & hypothecaria actio æque competit creditori in re, ex hoc §. mutatio rei non extinguit pignus vel hypothecam, quia pignus manet in re, quæ semper constat, licet forma mutata sit: & ita si domus pignori data sit, & sublato ædificio redacta in aream, vel contra, semper pignus manet; l. Paulus respondit, §. domus, infr. h. tit. l. domus, supr. de pignerat. act. Nec movet, quod rei mutatione ususfructus extinguitur; l. repetiti, §. rei mutatione, supr. quib. mod. ususfruct. amittat. facilius extinguitur ususfructus, quam pignus vel hypotheca, quia ususfructus est nuda servitus, quæ valde fragilis est, & facile extinguitur, ne inutilis sit proprietas semper abscedente ususfructu; l. 3. §. ne tamen, supr. de ususfruct. jus pignoris est longe firmius, & difficilius tollitur, quia tribuit jus in ipsa re, donec solvatur pecunia, & pignus contrahitur, ut cautum sit creditori; l. si mandatu 59. §. ult.

Cujac. 23.
obs. 22.

ult. supr. mand. alioquin debitores vix invenirent creditorem.

Ad §. in vindicatione, ejusd. l.

Creditori datur quasi Serviana vel utilis Serviana seu hypothecaria, quae est actio in rem, ad avocandam possessionem pignoris, si forte eam amiserit, contra debitorem, si forte rem possideat, vel contra tertium id est extraneum possessorem; *l. pignoris*, *infr. h. tit. l. pignoris*, *C. eod. §. item Serviana*, *inst. de actionib.* unde hujusmodi actio dicitur vindicatio pignoris in *hoc §.* & persecutio pignoris in *dd. ll. pignoris*. Actio hypothecaria datur creditori pignoris persequendi causa adversus debitorem si rem possideat, vel dolo desit possidere, quia dolus pro possessione est; *l. qui dolo, l. parem, de R. J.* Ob id in actione hypothecaria primum queritur, an reus, qui convenitur, rem possideat, vel quasi possideat, id est an dolo desit possidere, si enim rem non possideat, nec dolo desit possidere, absolvendus est: si vero possideat, & paratus sit restituere, aut debitam pecuniam solvere, æque absolvendus est, ex *hoc §. & l. mulier*, *infr. qui potior. in pignor. l. Paulus*, *§. 1. quib. mod. pign. vel hypothec. solvat*. In judicio in rem condemnatio non fit præcise, sed ita demum si reus rem non restituat: & hoc est quod dicitur, omnia judicia esse absolutoria, *§. ult. inst. de perpet. & temporal. act.* id est desinere in absolutoria, si reus parat judicato, quia damnatus rem restituendo liberatur. Sed si reus bona fide quidem velit rem restituere, nec possit, forte quia res abest vel longe est, puta in provincia, vel apud Barbaros, tunc cautionibus solet res explicari, id est dato fidejussore, & si reus caverit datis fidejussoribus se restituturum absolvitur, ex *hoc §. & §. et si in rem, inst. de offic. judic.* & hoc speciale est si reus non possit rem restituere, quia peregre est, dato fidejussore de re restituenda absolvitur, ne ad impossibile compellatur. Alias reus damnatus pecuniam solvere, non liberatur, si cum non haberet præsentem pecuniam, paratus sit satisfacere datis fidejussoribus vel pignoribus, nisi nominatim sententia expressum sit, ex magna & probabili causa, ne obligationes ex obligationibus, lites ex litibus nascantur; *l. 4. §. ait prætor*, *infr. de re judicat*. Sin vero dolo quidem desit possidere, summa autem ope nisus ut rem restitueret, non possit rem ipsam restituere, condemnatur quanti actor in litem juraverit, sicut in ceteris in rem actionibus, ut scriptum est *hic, & in l. qui restituere, supr. de rei vindicat. l. in actionibus, de in litem jurand*. Alias si reus pluris non condemnaretur, quam quanti debetur, quid prodesset actio in rem, cum & actione in personam idem consecuturus esset? plenior & pinguior est actio in rem, quam actio in personam, quia in actionibus in rem juratur in litem, id est lis aestimatur jurejurando actoris, in actionibus in personam in litem jurari non solet; *d. l. in actionibus, l. t. si inter, §. 3. infr. h. tit.* ex qua si res pignerata non restituatur, lis æstimanda est adversus possessorem: sed utique aliter adversus debitorem, aliter adversus quemvis id est extraneum possessorem, nam adversus debitorem non pluris quam quanti debet lis æstimatur, quia non pluris interest creditoris, adversus ceteros possessores etiam pluris æstimatur, id est jurejurando actoris quanti actor juratus litem æstimaverit, quia hic agitur de debitore, qui dolo non restituit, & ob id non liberatur præstendo quod debet, immo tenetur quanti actor in litem juraverit. At in lege *si inter* actio est in debitorem, qui doli expers non restituit, quia rem restituere non potest, idcirco liberatur præstendo quod debet, quia non pluris interest creditoris, quam recipere pecuniam debitam, cum pignus solvatur soluta pecunia debita.

Ad §. interdum, ejusd. leg.

Fundo pignori dato, etiam fructus pignori sunt, non modo si hoc expresse factum sit; *l. 1. §. cum prædium, supr. h. tit.* verum etiam si hac de re nihil convenerit; *l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth.* Quod si debitor fundum alii obligatum vendiderit bonæ fidei emptori, & bonæ fidei emptor conveniatur a creditore, cui obligatus erat fundus actione hypothecaria, in actione hypothecaria veniunt in restitutionem officio judicis fructus percepti post litem contestatam, quia in actione in rem veniunt restituendi fructus officio judicis; *§. t. 2. inst. de offic. judic.* Actio hypothecaria est actio in rem, in qua veniunt in restitutionem fructus percepti post litem contestatam; *l. 4. §. post litem, supr. fin. regund.* fructus ante litem contestatam percepti non veniunt in restitutionem, quia a bonæ fidei possessore percepti: quilibet bonæ fidei possessor fructus ante litem contestatam perceptos suos facit; *l. sed C. si lege, §. si ante, supr. de petit. hered. l. 1. C. eod.* & hoc locum habet maxime si minoris sit prædium, quam quod debetur, & fructus pignoris non aequaliter usuras sortis debitæ, fructus percepti ante litem contestatam non veniunt in restitutionem.

Ad §. creditor, ejusdem leg.

Si creditor pigneratius amiserit possessionem pignoris, & actione hypothecaria egerit adversus possessorem pignoris, & per sententiam obtinuerit, queritur quemadmodum id est qua actione hypothecam sibi adjudicataim habitus, id est pignus per sententiam sibi adjudicatum recuperaturus sit? Marciannus ait, creditori pigneratius non dari vindicationem dominii, quia pignus non transfert dominium; *l. 1. §. cum prædium, supr. h. tit.* pignus in bonis debitoris permanet; *l. pignus, C. de pignerat. act.* sed eum hypothecaria agere posse. Et si possessor pignoris conventus hypothecaria, tueatur se exceptione rei judicatae, quasi per sententiam novata sit hypothecaria, & post sententiam non possit agi, nisi actione rei judicatae, creditorem replicare si secundum eum judicatum non est. Judicatum quidem novat actionem; *l. ult. C. de usur. rei judicat.* sed non ita novat, ut exceptio rei judicatae possit opponi ab eo contra quem judicatum est. Exceptio rei judicatae non prodest ei contra quem judicatum est; *l. 9. §. si quis fundum, l. evidenter, infr. de except. rei judicat.* immo potius judicatum non extinguit actionem hypothecariam, sed cumulat actionem judicati, quia hoc proprium est actionis hypothecariæ, quod non tollitur nisi solutione vel satisfactione, id est datione fidejussorum vel pignorum; *l. grege, §. etiam, supr. h. tit.*

Ad §. si + pluris, ejusdem leg.

Si debitor a creditore conventus actione hypothecaria pluris condemnatus sit, quam esset in sorte & usuris, finge eum quia pignus non restituebat condemnatum quanti actor in litem juraverit, queritur an si tantum solverit, quantum debet, id est sortem & usuras, liberetur hypotheca, etiam non solvendo quanti in litem juratum est? Si subtilitatem legis, id est juris civilis, & auctoritatem sententiæ spectemus, non liberatur: si subtilitatem juris, quia si possessor pignoris dolo pignus non restituat, conventus actione hypothecaria condemnatur quanti actor in litem juraverit, sicut in actione in rem; *§. in vindicatione, supr. hac leg.* si auctoritatem sententiæ, semel enim causa transire videtur ad condemnationem, id est per sententiam novatur obligatio pignoris, & actio hypothecaria, quæ ex ea nascitur, transit in actionem rei judicatae, ita

ita ut ex causa judicati nihil aliud peti possit , quam quod in condemnatione deductum est: sed humanius est eum liberari praestando quod re vera debet , id est sortem & usuras , quia mitius agitur cum debitore , quam cum extraneo possessore pignoris , quod reus sit favorabilior : si enim possessor pignoris rem non restituat , condemnatur quanti actor in litem juraverit , si vero debitor non in pluris quam in id quod debet id est in sortem & usuras ; d. §. in vindicatione , l. si inter , §. ult. infr. h. tit. si tamen debeatur ex alia causa , creditori datur retentio pignoris ; l. unic. C. etiam ob chirographar. pecun.

Ad §. aliena , ejusdem leg.

De hoc §. dictum est l. i. supr. h. tit.

Ad §. si duo , ejusdem leg.

SI duobus creditoribus pariter , id est uno eodemque momento , res eadem pignori & hypothecae obligetur , queritur an cuique obligetur pro modo & quantitate debiti , si forte creditores sint ex diversis summis seu quantitatibus , vel pro partibus dimidiis , pro æquis partibus? Et Marcianus ait , magis esse ut pignus obligatum sit singulis creditoribus pro quantitate debiti : sed si uterque creditor agat actione hypothecaria adversus possessorem pignoris , id est alium a debitore , seu extraneum possessorem , queritur an quisque agat pro parte debiti in solidum , quasi utriusque res in solidum obligata sit ? Et Marcianus ait , utrumque agere hypothecaria in solidum , si pignus eodem die utriusque datum sit separatim id est diversis instrumentis & diversis momentis seu horis : quod ita accipendum est , ut prior posteriori præferatur , ut recte supplet *glossa*: sed si simul illi & illi , si hoc actum est , id est si convenerit , ut utriusque obligaretur in solidum , utrumque in solidum recte agere : si minus , id est si nihil convenerit , utrumque pro parte agere , quod probat etiam l. si debitor supr. h. tit. si pluribus res eadem simul pignori detur , æqualis erit causa omnium creditorum ; l. t. aliena res , §. i. supr. de pigner. act.

Quæ fiunt eodem die nullum inter se temporis discrimin habere videntur , si non appareat de prioritate temporis .

Ad §. ult. ejusd. l.

Pignus vel hypotheca ita contrahi potest , ut si pecunia non sit soluta intra certum diem , creditor jure emptoris rem habeat justo pretio tunc astimandam . Et hoc casu videtur contracta quodammodo conditionalis venditio , ex rescripto divorum Principum Veri & Antonini , ex hoc §. & l. ult. in pr. supr. de contrah. empt. Nec obstat , quod venditio non constat sine certo pretio , id est nisi convenerit de pretio , vel si pretium id est taxatio pretii conferatur in incertam personam , l. si merces , supr. locat . In contractu pignoris valet pactum , ut pretio non soluto ad diem , creditori liceat jure emptoris rem possidere , justo præcio astimandam , propter utilitatem contrahentium , ut facilius debitores inveniant creditorem : vix enim aliter debitores invenirent mutuam pecuniam , ut ait *gloss. hic* , & pretium non videtur conferri in incertum hominem , quia pretium confertur in arbitrium boni viri , id est judicis , quod semper certum est ; l. continuus , §. cum ita , infr. de V. O. Et alias non valet pactum , ut non soluta ad diem pecunia pignus cedat creditori jure dominii ; l. i. & ult. C. de pact. pigner. quia plerumque pignus datur pro minori pecunia , & satis iniquum esset non soluta pecunia ad diem , pignus statim cedere creditori , satis ei consulitur , quod cessante debitore in solvendo , post trinam monitionem , licet creditori pignus distrahere : & si creditor emptorem non inveniat potest im-

petrare a Principe , ut liceat sibi jure dominii pignus possidere ; l. i. & ult. C. de jure domin. impetrando.

Ad L. 17.

ACtio hypothecaria est actio in rem , quæ datur creditori pigneratitio adversus debitorem vel extraneum possessorem pignoris persequendi causa , si forte amiserit possessionem pignoris , unde hæc actio dicitur pignoris persecutio in hac l. & l. pignoris , C. eod. l. si + noxali , de noxal. aet. vel vindicatio pignoris ; l. prox. §. in vindicatione , supr. h. tit. Aetio hypothecaria est actio in rem , quæ comparata est , non ad vindicandam proprietatem pignoris , quia pignus non transfert dominium ; l. i. §. cum prædium , supr. h. tit. l. justo , §. non mutat , supr. de usucap. sed ad avocandam possessionem . Actio hypothecaria est quidem actio in rem , sed nudam possessionem avocat , & soluta a debitore pecunia dissolvitur ; l. evictus , l. si cum venditor , in pr. infr. de evict. l. si quis servum , de noxalib. aet. l. aliquando , §. de pignoribus , infr. ad Vellejan. Et hoc est quod ait Ulp. in hac l. pignoris possessionem parere actionem creditori , id est possessionem ejus cum quo agitur , si forte creditor amiserit possessionem rei , quia creditor datur actio in rem adversus possessorem , qua de causa in rem actio dicitur nasci ex præsenti possessione ; l. non alias ; §. + 2. de judic.

Ad L. 18.

DIrecta actio in rem datur domino amissa possessione , Publiciana , quæ est utilis actio in rem , datur ei qui nondum est dominus , qui habet quasi dominium , id est ei qui bona fide accepit a non domino rem traditam ex juxta causa adquirendi dominii , nec dum usuepit , & datur aduersus extraneum possessorem , vel causa cognita aduersus dominum ; l. i. supr. de Publician. Et creditori , qui rem alienam bona fide accepit a non domino , qui Publiciana uti potuit , id est qui rem traditam a non domino usucapere coepit nec dum usuepit , datur utilis Serviana ad avocandam possessionem pignoris , quia sic tueretur prætor creditorem per Servianam , quemadmodum per Publicianam debitorem . Sicut Publiciana datur ei , qui rem a non domino bona fide accepit , nec dum usuepit , quasi usueperit , sic etiam creditori , qui rem pignori accepit a debitore , qui nondum usueperit rem , datur utilis Serviana seu hypothecaria , quasi res usucpta sit a debitore , quæ non est usucpta .

Ad L. + 19.

QUi pignori plures res accepit pro una scilicet & eadem summa seu quantitate , non cogitur unam liberare , nisi accepto universo debito , ex hac l. quia pignoris causa est individua ; l. i. & 2. C. de luit. pignor. l. quādiu , C. de distract. pigor. l. in execuzione , §. pen. infr. de V. O. id est pignus non liberatur soluta parte debiti : invito creditor debitum per partes solvi non potest , ut & solutio partis debiti nulla ex parte tollit obligationem personalis ; l. si non fortem , §. si centum , supr. de condic. indebit. quia solutio & exactio partium non minima incommoda habet ; l. 3. supr. famil. eriscund. & obligatio partis debiti non sifit cursum usurarum totius debiti ; l. tutor , §. Lucius , de usur. nisi convenerit , ut liceret partem exsolvere .

Ad

Ad L. 20.

INvecta illata in ædes conductas locatori tacite pignori sunt pro pensionibus ædium; *l. in prædiis*, infr. in quib. caus. *pign. vel hypoth.* *l. certi*, *C. locat.* Nec non creditori, qui pecuniam credidit in refectionem ædificii, si convenierit, ut de pensionibus ædium jure pignoris creditum reciperet, ei datur actio utilis id est utilis Serviana, quæ & hypothecaria appellatur, adversus inquilinum seu conductorem, uti creditori, qui a debitore cautionem, id est nomen debitoris pignori accepit, datur utilis actio pigneratia adversus debitorem, ex hac leg. Creditori, cui nomen debtoris pignori datum est a debitore, non datur directa actio pigneratia, quia summo iure debtor non potest compelli mutare creditorem & alii solvere; *l. + si mandatu 45. supr. mandat. l. hereditatem*, infr. de *donat.* *l. 2. C. de pac.* *l. 2. C. de hered.* *vel act. vendit.* Sed datur utilis actio pigneratia, sicut emptori nominis datur utilis actio in debitorem; *l. postquam*, *C. eod.* *l. nomen*, *C. que res pignor.* quia creditor cesso jure succedit in jus debtoris, exemplo emptoris nominis; *l. + emptori*, *C. de evict.*

Ad L. 21.

UT pignus valeat oportet rem esse in bonis debtoris tempore contractus; *l. C. que nondum*, §. quod dicitur, supr. b. tit. *l. 6. C. si alien. res pignor.* Procurator non aliter rem domini pignori obligare potest, quam si speciale mandatum habeat, ex init. b. leg. & *l. solutum*, §. ult. supr. de *pignerat. act. l. 1. C. si alien. res pignor.* quia nihil refert an dominus ipse rem obliget, an alias ejus mandato & voluntate: idcirco si dominus ratum habeat pignus contractum a procuratore non habente speciale mandatum, pignus, quod non valebat ab initio, ex post facto convalescit per ratihabitionem, quia propter ratihabitionem dominus ipse, qui ratum habuit, convenisse videtur de pignore, ex init. b. leg. Effectus ratihabitionis est, quod ratihabitio retro trahitur, & mandato æquiparatur; *l. si fundus*, §. 1. supr. b. tit. Etiam qui universalem administrationem habeat, si rem domini obligaverit pro pecunia mutua accepta in rem domini, pignus valet, si dominus ipse solebat sub pignoribus pecuniam mutuam accipere; *l. vel univerforum*, supr. de *pignerat. act.* Spectanda est enim consuetudo patrisfamilias, quæ habet vim mandati; *l. qui semisses*, §. ult. infr. de *usur.* *l. nummis*, de *legat.* 3.

Ad §. si debitor, ejusd. leg.

SI debitor servum, quem bona fide emit a non domino & pignori obligavit, teneat, cum forte is fuga se subduxisset a creditore, qui eum pignori acceperat, & ad debitorem rediisset, Servianæ locus est, id est creditori datur Serviana, seu utilis Serviana & hypothecaria adversus debitorem servi oppignorati recuperandi causa. Et si adversus debitorē utili Serviana vel hypothecaria creditor egerit, & debitor conventus tueatur se exceptione, si non rem alienam pigneraverit, quasi pignus non valeat, quia rem alienam pigneravit; *l. ult. C. si alien. res pignor. dat. sit*, doli replicatione exceptionem elidet creditor, quia dolo facit + debitor, qui rem alienam pigneravit, si excipiat non valere pignus, quia rem alienam pigneravit, non auditur enim qui allegat turpidinem suam. Et hoc est quod ait Ulpianus secutus Julianum, habere rationem, quam exquirendam reliquit, ut solebant jurisconsulti studio brevitatis, vel artis commendandæ causa, ne omnibus pateret.

Ad §. quidquid, ejusd. leg.

Quicquid commodi vel incommodi accedit pignori, id ad debitorem pertinet, veluti si fundus oppigneratus per alluvionem auctior factus sit, commodum alluvionis cedit debitori; *l. si fundus, init. supr. h. tit.* & si casu fortuito, puta incendio, adgessione latronum, vel effractura ædium pignus perierit, periculum pertinet ad debitorem, quia pignus manet in bonis debitoris: res quæ periit, perit domino, & creditor i nihilominus salva est actio personalis debiti; *l. quæ fortuitis, l. si nulla, l. pignus, C. de pignerat. act.* Eadem ratione damnum casu amissi pignoris spectat tam ad fidejussorem, quam ad reum principalem; *l. amissi, infr. de fidejuss.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

De hoc §. dictum est in l. si fundus, §. in vindicatione, supr. h. tit.

Ad L. 22.

De hac leg. dictum est in l. i. in pr. supr. h. tit.

Ad L. 23.

Creditor fundum pignori obligatum potest per se colere, & ex eo fructus percipere, vel locare, ex *init. h. leg.* quia fructus rei est locare, vel pignori dare licere; *l. ult. infr. de usur. l. fructus 72. de R. J.* Nec refert utrum creditor per se vel colonum fruatur, quia fructus pignoris imputantur in fortē & usuras; *l. i. & 2. C. de pignerat. act.* Sic & fructuarius per se potest uti frui fundo, in quo habet jus ususfructus, vel alii fruendum locare; *l. arboribus, §. usufructuarius, supr. de usufruct.* & hoc distat usuarius a fructuario, quod usuarius non potest locare, vel vendere usum, sed tantum uti sibi; *l. sed neque, de usu & habitat.* Et hanc differentiam usus & ususfructus agnovit ipse Augustin. lib. 83. quæst. 30. *Frui ergo dicimus ea re, de qua capimus voluptatem. Utimur es, quam referimus ad id unde voluptas capienda est.* Et prius Florus libr. 2. cap. 6. *quum victoria posset uti, frui maluit.*

Ad §. i. ejusdem leg.

Pigneris obligatio recte contrahitur etiam inter absentes. Ratio est quia pignus pacto contrahitur, & ex pacto pigneris datur actio, non ipso jure, sed tuitione prætoris, quia prætor pactum pigneris tuetur; *l. contrahitur, supr. h. tit. l. major, C. h. tit.*

Ad L. 24.

IN quorum finibus emere quis prohibetur, pignus accipere non prohibetur, emere prohibitus in finibus provinciæ vel civitatis, non prohibetur in ea mutuam pecuniam dare, ex *hac l.* & hoc verum est in privato homine, puta in peregrino vel forensi, cui interdictum est commercium, id est jus emendi & vendendi in finibus imperii Romani, non prohibetur pecuniam scenori collocare, & pignora accipere, quia hoc permittitur potius in utilitatem debitorum, qui accipiunt mutuam pecuniam, quam creditorum, ne qui laborant ære alieno destituantur creditore, cujus ope suis rebus consulant. Alias præses, vel qui officium in provincia administrat, non potest prædium emere, vel navem ædificare,

care, commercii causa negotiari, pecuniam mutuam dare, & eam foenori exercere; l. non licet, l. qui offici, supr. de contrah. empt. l. aufertur, §. quod a praeside, de jur. fisc. l. principalibus, de reb. credit. l. quod contra, ad leg. Jul. repetund. l. 3. C. si cert. petat. l. unic. C. de contract. judic. l. 5. 6. C. Th. de iis que administr. vel offic. public. gerent. M. Tull. Verr. + 4. 5. Neminem, qui cum potestate, aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico, ut vestem; prebebatur enim legibus. Mancipium putaverunt, quo & omnes utimur, & non præbetur a populo. Sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum. Ratio prohibitionis fuit, ne præsides vel alii rectores provinciarum provinciales invitatos compellerent res suas vendere viliori pretio, vel cautiones emittere fictis nominibus, vel graviores usuras solvere; l. pen. C. de his que vi metusve caus. Et hæc est ratio, quam subjungit M. Tull. loco modo laudato: Quæ fuit causa cur tam diligenter nos in provinciis ab emptione removerent, hæc quod putabant erectionem esse, non emptionem, cum venditorè suo arbitratu vendere non liceret. Officiales vero præsidum, quia perpetui sunt & assumuntur ex provincia, in ea non vetantur pecuniam mutuam dare, & foenus in ea exercere; l. præsidis, supr. de reb. credit. ne in perpetuum eis interdicatur commercio, quod esset iniquius; l. quod si minor, §. non semper, de minorib. neve deterioris sint conditionis ac ceteri provinciales propter officium, quod nemini damnosum esse debet; l. videlicet, supr. ex quib. caus. major. Item prohibitus rem emere quia non est in commercio, puta rem sacram religiosam vel publicam, eam quoque pignori accipere prohibetur; l. 1. §. + eam rem, infr. quæ res pignor. Prohibita alienatione prohibita quoque censetur pignoris datio; l. ult. C. de reb. alien. non alienand. Nec probo distinctionem, quam Bartol. comminiscitur hic, ubi prohibetur venditio a lege, prohibitam quoque intelligi pignoris dationem, sed si prohibeat a judice aliud esse; quia nulla est ratio distinctionis. Poenæ enim, quæ irrogantur a judice, sunt a lege, & in illis nulla est potestas judicis; l. si qua pena, infr. de V. S.

Ad L. 25.

Pignore vitiose vel inutiliter contracto, creditori vel fisco, qui in ejus locum successit, puta si bona creditoris ad fiscum pervenerint ex causa confiscationis vel caduci, non datur retentio pignoris. Pignore vitiose vel inutiliter contracto, creditori non datur actio hypothecaria, nec retentio pignoris, quia quod vitiose factum est, pro infecto habetur; l. quotiens, supr. qui satisd. cog. l. si se non obtulit, §. condemnatum, de re judicat. nimirum si fundus dotalis pignori obligatus sit, obligatio pignoris nulla & irrita est, non parit actionem, nec retentionem pignoris, etiam si ad fiscum pervenerit; l. 2. infr. de fund. dotal. Idem est si res pupilli vel adulti obligetur sine decreto prætoris, alias si debitor rem alienam ignoranti creditori obligaverit, superveniente ejus dominio heres extiterit, pignus, quod non valebat ab initio, convalescit ex post facto, & creditori datur utilis actio hypothecaria adversus debitorem; l. si Titio, supr. h. tit. quod si res aliena scienti creditori obligetur, superveniente dominio difficultius, id est vix ac ne vix quidem, creditori datur actio hypothecaria, sed facile, si rem possideat, ei datur retentio; l. 1. init. supr. hoc tit.

Ad L. 26.

VIx olim solebant foenatores pecuniam mutuam dare, nisi datis & acceptis pignoribus, simul & fidejussoribus, unde usu eveniebat, ut fidejussor quo sibi confuleret, etiam priusquam solveret creditori pro debitore, impetraret •

Principe , ut sibi liceret pignora jure dominii possidere sub onere luendi creditoris ; l. 2. supr. h. tit. l. 2. infr. de distract. pignor. Fidejussor , qui accessit pro debitore , a quo jam data erant pignora , defuncto debitore , & herede moram faciente in solvendo debito , impetravit a potestate , vel , ut legi maluit Cujacius , a Principe (solus enim Princeps potest concedere creditori , vel fidejussori debitoris , ut sibi liceat pignus jure dominii possidere ; l. eleganter , in pr. supr. de pignerat. act. l. si is qui , §. ult. infr. de adquir. rer. domin. l. 1. 2. & 3. C. de jur. domin. impetrand.) Fidejussor , inquam , impetravit a Principe , ut sibi liceret jure dominii pignora possidere quasi satisfacturus creditori , nec satisfecit creditori , modo heres debitoris paratus est solvere , quæritur an soluta pecunia fidejussor cogendus sit pignora restituere ? Respondet Modestinus cogendum esse , quia fidejussor est loco creditoris , qui soluta pecunia tenetur pignora restituere . Et hoc verum est etiam si nondum solverit creditori , quia impetravit , ut jure dominii pignus possideret sub onere dimittendi creditoris : unde a contrario colligit Cujac. si jam fidejussor creditori solverit , non esse compellendum heredi debitoris pignora restituere : nec obesse , quod si fidejussor a creditore pignora emerit , debitori soluto debito integrum esse repetitionem pignoris ; l. si mandatu 59. §. 1. supr. mandat. l. 1. C. de dolo , quia leges istae agunt de fidejussore , qui pignora emit a creditore soluta ei pecunia debita , quo genere emptionis non tam adquirendi dominii , quam transferendi in se pignoris causa , ut ei tutius sit , emisse intelligitur.

Ad §. 1. ejusdem leg.

SI filius emancipatus mandato patris , forte quod ipse impeditus esset scribere ob valetudinem vel aliam causam , sua manu perscripsit chirographum , id est instrumentum privatum , quo pater mutuam pecuniam accipiens , domum propriam filii creditori pignori obligavit , quæritur an mortuo patre si ab hereditate patris se abstinerit , eam domum optimo jure possidere possit , id est liberam & solutam a vinculo pignoris ? Respondet Modestinus , ex eo solo , quod sua manu filius emancipatus chirographum perscripsit , id est totum exscripsit , & sua manu exaravit , quo cavebatur domum suam pignori futuram pro debito patris , obligationi pignoris consensisse eum videri , etiam si consensum suum non adcommodaverit id est declaraverit signo id est appositione signi seu annuli sigillaritii , vel alia scriptura id est subscriptione ; pignus enim contrahitur per privatam scripturam etiam sine die & consule ; l. pen. §. pen. infr. h. tit. quia pignus contrahitur nuda voluntate & conventione ; l. 1. supr. h. tit. etiam sine scriptura ; l. 4. cod. Ratio dubitandi erat , quod filius emancipatus , æque ac qui est in potestate , non obligatur pro debito patris ; l. 2. C. ne fil. pro patr. l. 3. C. qui bon. cod. quia etsi per emancipationem exierit e potestate patris , nihilominus metu & reverentia patris se obligasse videtur , quia emancipatio non solvit reverentiam , quæ ingenita est animis liberorum ; l. 1. §. quæ oneranda , infr. quar. rer. act. non + dat. l. pen. de furt. l. si patre cogente , de rit. nuptiar. l. si superflite , C. de dol. cap. constitutus , de integr. restitut. Quæ ratio dubitandi insinuatur his verbis , pater Seio emancipato filio facile persuasit . Sed filius emancipatus non prohibetur se obligare pro patre , ut pro quolibet alio , quia emancipatus per emancipationem abalienatur e familia , & pro extraneo habetur ; l. quinetiam , infr. de rit. nuptiar. l. nihil interest , §. 1. infr. rer. amotar. Et filius emancipatus , qui instrumentum propria manu perscripsit , quo pater rem ipsius filii obligabat , obligationi pignoris consensisse videtur , quia scriptio instrumenti habet vim obligationis tacitæ , nec minorem habet vim , quam subscriptio , quæ subscriptentem obligat ; l. sicut , §. non videtur , l. Titius , §. 1. infr. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. Suberat & alia

& alia dubitandi ratio, quod debitor signando testamentum creditoris pigneratii, in quo eum fundum, quem ipse pignori obligavit, Titio legavit quasi a se emisset, sibi non præjudicat; *l. Gaius*, supr. *de pignerat. act.* Sed hoc propria ratione nititur, quia debitor signavit testamentum solemne in scriptis conditum, quod erat clausum, inscius eorum quæ continebantur testamento, vel quia signavit alienum testamentum ut testis: qui alieno instrumento subscribit ut testis sibi præjudicium non facit, ut si quis cum pro alterius nomine pecuniam mutuam acciperet se non obligavit, ex eo quod tabulas obligationis ut testis signavit, non convenitur; *l. si pater C. de fidejuss.* Et fideicommissarius, qui interfuit divisioni hereditatis inter heredes factæ quasi testis, non amittit rem per fideicommissum sibi relictam, quæ venit in divisione hereditatis; *l. + Titia cum testamento, §. Lucia, de legat.* 2. Ratio est, quia officium suum nemini debet esse damnosum; *l. videlicet, supr. ex quib. caus. major.* *l. si quis ex signatoribus, infr. testam. quemad. aper.* At filius emancipatus, qui propria manu perscripsit chirographum, in quo pater rem propriam ipsius filii obligabat, non videtur manum accommodasse ut nudus scriba & minister, sed animo consentiendi obligationi pignoris. Sicut qui interfuit & subscripsit instrumento, quo rem sibi obligatam debitor alii obligabat, vel cavebat id est edicebat rem nulli alii obligatam esse, pignus remisisse videtur; *d. l. sicut, §. non videtur, d. l. Titius*, ne dissimulatione sua & taciturnitate decipiatur creditor, quia dolo fecisse videtur, qui habuit occasionem protestandi de jure suo, nec protestatus est. Et qui consensit alienationi fundi, videtur remisisse usumfructum, quem habebat in eo fundo; *l. apud Celsum, §. quesitum, infr. de dol. & met. except.* Nuda subscriptio quidem non obligat, si appareat non esse factam animo se obligandi, ut qui subscribit instrumento mutui, quod contrahebatur cum alio, citra solemnitatem verborum, id est citra obligationem, non obligatur ex mutuo; *l. + mutua, C. si cert. petat.* Sed subscriptio facile obligat eum qui subscripsit contractui pignoris, ne decipiatur creditor, qui contraxit cum debitore, ignorans rem alii obligatam, & subscriptio, quæ fiebat animo sese obligandi, non erat nuda & simplex adscriptio nominis, sed subscriptio solemnis, quæ fiebat addito verbo, consentio vel similibus, vel summa instrumenti, & rei gestæ recte, ut notat Accurs. *bic*, & quod ego olim observavi ex *l. i. §. inter + filium, infr. ad l. Cornel. de fals.* quare nihil mirum, eum, qui hoc pacto subscripsit alieno instrumento, obligari, quia hujusmodi subscriptio continebat causam obligationis, & re ipsa erat obligatio quæ fiebat uno verbo, consentio.

Ad §. ult. ejusdem leg.

L Ucias Titius certa prædia & mancipia, quæ tunc in prædiis erant, cul-turæ gratia destinata, creditori pignori obligavit, heredes prædiis inter se divisis, & mancipiis, quæ venerant in divisione hereditatis, una cum prædiis distractis, alia in locum illorum substituerunt. Creditor postea illa prædia cum mancipiis distractxit, quia mancipia rustica adhærent prædiis quasi pars fundi, & sine prædiis alienari nequeunt; *l. si quis inquilinos, ff. de legat.* 1. Quæritur an mancipia, quæ sunt modo in prædiis, hoc est in hypothecis, ut interpretatur ipse Modestinus (hypotheca enim vulgariter sumitur pro prædio oppignerato, ut *bic* & *l. 3. C. de distract. pignor.* Ambros. de *Tobia: Hypothecas flagitat, pignus usurpat,*) an mancipia, inquam, quæ sunt in prædiis, emptor vindicare possit? Respondet Modestinus, quæ in locum distractorum substituta sunt obligatione pignoris non contineri, nisi nominatim pignerata sint, vel ex pigneratis ancillis nata, nam quæ ex his nascuntur & in causa pignoris censemur; *l. Paulus respondit, §. i. infr. h. tit. l. i.*

C. de part. pign. Sic & si debitor pecora obligaverit, quæ in locum demortuorum submissa sunt, pignore non continentur. Grege vero pignori obligato, quæ postea nata sunt, vel in locum demortuorum capitum ex foecatura submissa, pignori tenentur; *l. grege*, supr. *b. tit.* Item si debitor merces, quæ erant in taberna, pignori obligaverit, hisce distractis, pignoris obligatione non tenentur merces, quæ in locum earum reparatae sunt, nisi id nominatim expressum sit; *l. qui Roma*, §. *Callimachus*, infr. *de V. O.* sed si tabernam obligaverit, pignore continentur etiam merces reparatae & in tabernam illatae, prioribus distractis; *l. pen.* infr. *b. tit.*

Ad L. 27.

SI creditor servum, quem pignori dederat, ex levissima offensa vinxerit, & mox poenitentia ductus solverit vinculis, & debitore non solvente creditori, minoris servum vendiderit, (quia servi semel vincti, tamquam notati minoris venire solebant, ut & servi duris conditionibus venditi, veluti ne manumittantur; *l. si venditor*, supr. *de serv. exportand.* & servus propter noxiā vinctus, vel stigmatis notatus etiam manumissus deterioris est conditionis; *Augustin. in epist. ad Galat.* Ut si quis, verbi gratia servus, in compedibus fuerit propter noxiā, id est propter culpam vel hujusmodi, aliquid passus fuerit, stigma habere dicatur, & ideo in jure manumissionis inferioris est ordinis. *Tranquil. in August. cap. 40.* Adjectio vinctus umquam tortusve quis uno libertatis genere civitatem adipisceretur? Servi etiam ob noxiā notā causa interdum auricula dextra multabantur; *Augustin. de agone Christian.* cap. 29. *Populus autem ipsius quando non audit Prophetas & evangelium, satis significat servum se esse, non liberum, & aurem dexteram se habere praeclaram.*) creditori datur actio crediti, quæ est personalis in debitorem ad supplendum id quod deest, ut probatur ex hac *l.* & apertius ex *l. quæ situm*, §. ult. infr. *de distract. pignor. l. 3. l. quæ specialiter*, *C. eod. l. creditor*, supr. *de reb. credit.* sed si crediti ipsius actio non sufficiat, id est non valeat ad id quod deest persequendum, forte quia sublata est tempore, vel per sententiam judicis, quia debitor, cum egisset actione personali in debitorem, causa ceciderat per injuriam judicis, ut subjungitur in his quæ sequuntur, quæritur quænam actio danda sit creditori in id quod deest? & quidem si debitor servum pignori obligatum interficerit, deficiente actione personali, tenetur in subsidium actione ad exhibendum, non ut res exhibeat, & exhibita vindicetur, quia homo mortuus neque exhiberi, neque vindicari potest, sed ut damnetur in id quod interest jurejurando actoris; *l. si fundus*, §. *in vindicatione*, supr. *b. tit. l. qui restituere*, supr. *de rei vindicat.* Si autem eluscaverit, tenetur etiam in subsidium actione legis Aquilæ in id quod interest, *ex hac leg.* & *l. & eleganter*, §. *si servum*, supr. *de dol. l. Julianus, ad exhibendum*: quod si debitor servum debilitando & vinciendo persecutionem pignoris exinaniverit, id est si debitor servum debilitavit & vinxit, & eo inanis facta sit actio hypothecaria, quæ creditori competit pignoris persequendi causa, quia pigneratum servum deteriorem fecit, & una sublata sit actio personalis, quæ competit creditori, forte sublata tempore vel per sententiam judicis, tunc debitor extra ordinem coercetur officio pratoris, ut subjungitur in hac *l.* Sublata hypothecaria actione, non tollitur personalis, & e converso; *l. i. & 2. C. de luit. pignor. l. cum norissimi*, *C. de prescript. 30. ann.* sed sublata utraque, si dolo debitoris servus oppigneratus vinctus vel debilitatus sit, debitor extra ordinem puniendus est animadversione & auxilio pratoris: & hoc verum esse notat Ulpianus ad Marcellum, si debitor servum immerentem vinxit, ut creditori noceret, id est ut pignus deterius faceret: quod si debitor servum merentem vinxerit, omnino non tenetur, quia domino licet impune servum vincere, & castigare; *l. unic. C. de emendat. serv. l. quid*

quid ergo §3. §. si heres, infr. de legat. 1. & passim servi rustici custodiae causa vinculis tenebantur; Senec. 7. de benefic. cap. 10. O miserum, si quem delectat sui patrimonii liber magnus, & vasta spatha terrarum colenda per vinculos. Lucan. libr. 7. vinculo fossore coluntur Hesperie segetes. Quibus adde Columell. libr. 1. cap. 8. & libr. 12. cap. 1. Servi pecunia causa in villam relegabantur ad opus rusticum ob offensam in dominum; l. ex facto, §. & rerum, infr. de heredib. instit. cuius verba notanda sunt: Proinde si servus fuerit missus in villam, interim illic futurus, quia dominum offenderat quasi ad tempus relegatus. Servi etiam pecuniae causa ob offensam in dominum vinciri, seu in vincula mitti ad tempus solebant, ut probatur ex hac leg. & l. fideicomissa 43. infr. de fideicom. libertat.

Ad L. 28.

SI filiof. legatum in diem vel sub conditione relictum sit, heres, a quo legatum relictum est, debet cavere patri de praestando legato cum dies vel conditio extiterit, non praeceps id est absolute in omnem casum, sed in hunc casum, si existentis conditionis legati tempore in potestate patris filius fuerit; l. 1. §. plane si ei, & §. ult. l. 3. infr. ut legat. nomin. caveat. Cavere autem heres debet datis fidejussoribus, vel etiam datis pignoribus si pater velit, invito non cavetur legati conditionalis nomine datis pignoribus, sed datis fidejussoribus; l. ult. §. si legatarius, infr. quod legator. l. 7. de prætor. stipulat. Si legati conditionalis filiof. relieti nomine pater ab herede rem propriam ejus pignori accepit cautionis vice, & mortuo patre, vel filio emancipato conditio legati extiterit, neque pater potest pignus vindicare, quia filio emancipato incipit legatum deberi ex quo conditio extitit, quia eo tempore extitit conditio legati quo filius est sui juris; quia in legatis conditionalibus, cum queritur an legatum patri an filio adquiratur, spectatur tempus evenientis conditionis; l. quæ legata, infr. de R. J. l. si ususfructus, §. ult. quand. dies legat. ced. Et hoc distant legata conditionalia a stipulationibus conditionalibus, in legatis conditionalibus existens conditio non retro trahitur in præteritum, in stipulationibus conditionalibus inspicitur tempus contractus, non tempus existentis conditionis; l. si filiusf. de V. O. & conditio existens retro trahitur ad tempus contractus; l. qui balneum, §. 1. l. potior, §. 1. infr. qui potior. in pign. l. necessario, §. 1. de peric. & commod. rei vend. neque filius pignus datum patri persequi potest, quia tunc cœpit habere actionem ex testamento ex quo extitit conditio legati, nec quidquam juris assumit ex præcedente tempore, id est ex ante gestis cum patre, quia nunc primum incipit ei deberi legatum a die existentis conditionis, ex hoc §. & d. l. si ususfructus. Ratio dubitandi erat, quod frustra cavetur patri de praestando legato existente die, vel conditione, si non detur actio patri ex stipulatione patris, existente die, vel conditione. Sed ratio decidendi est, quod cum cavetur patri legati conditionalis filiof. relieti nomine, non cavetur ei præceps, sed in hunc casum, si, cum legati conditio extiterit, in potestate filius erit. Ceterum si tempore existentis conditionis filius sit solitus patria potestate morte patris, vel emancipatione, non videtur ei cautum, quia absurdum est patri caveri in tempus quo filio adquisita erit actio legati; d. l. 1. §. ult. ut legat. nom. caveat. Hodie, quia legati conditionalis filiof. relieti nomini cavetur patri, ut legitimo administratori, ex contractu utilis actio adquiritur filio, exemplo pupilli ex facto tutoris; l. 1. & 2. C. quand. ex fact. tut. ut recte notat glossa, quam sequuntur Bartol. & alii interpretes. Idem dicendum est in fidejussore, si patri cautum sit dato fidejussore legati conditionalis filiof. relieti nomine.

Ad L. 29.

Obligatione generali bonorum veniunt bona praesentia & futura, quæ fuerunt in bonis debitoris; l. i. l. C. quæ nondum, supr. h. tit. obligatione generali rerum veniunt tam præsentes quam futuræ ex tacita voluntate contrahentium, quia in contractibus magis voluntatem contrahentium, quam conceptionem verborum, inspici oportet; l. ult. C. quæ res pignor. obligatione generali veniunt tam præsentia quam futura, quæ fuerunt in bonis debitoris, non etiam ea quæ sunt heredis, seu quæ ab herede post mortem testatoris adquisita sunt ex alia causa quam hereditatis, ex hac l. Obligatio generalis non porrigitur ad bona heredis, quia in obligatione generali veniunt tantum ea, quæ in bonis debitoris fuerunt.

Ad §. i. ejusdem leg.

Ancillis pignori datis, ea quoque quæ ex his agnascuntur, id est partus ancillæ, eodem jure censentur, ex hoc §. C. l. fidejussor, §. ult. supr. h. tit. l. i. C. de t. part. pignor. sive specialiter de hoc convenerit, sive non, quia ancillis pignori datis, partus ancillæ pignori tenentur ex tacita conventione. Pignus facile contrahitur in agnatis ex tacita conventione, sicut prædio pignori dato, fructus tacite obligari censentur; l. i. §. cum predium, supr. h. tit. l. quamvis, C. in quib. caus. pignus vel hypoth. si convenerit, ut partus ancillæ vel fructus fundi pignori essent, spectatur an in bonis debitoris fuerint tempore conventionis; l. potior, §. si de t. futura, infr. qui potior. in pignor. Verum hoc non sufficit, ancillam fuisse in bonis debitoris tempore conventionis, ancillis enim pignori datis, partus ancillæ pignore non tenentur, nisi ancillæ fuerint in bonis debitoris vel heredis eius tempore partus: & hoc est quod dicitur his verbis: *Si dominium eorum ad eum pervenerit, qui obligavit, C. Ceterum si ancillæ pepererint apud alium dominum, veluti apud emptorem, partus ancillæ non erunt pignori, ex hoc §. quia partus editus apud emptorem, numquam fuit in bonis debitoris. Valde pugnare videtur l. si convenerit (al. si convenit 18.) §. si fundus, supr. de pignerat. act. ex qua si ancilla pignerata venierit, partus ancillæ post venditionem natus apud emptorem pignori obligatus censemur, cui conjungenda est l. i. infr. de Salvian. interdict. ex qua si colonus ancillam in prædium conductum deductam pignoris causa venderit, quod apud emptorem ex ea natum est pignori tenetur, ac ejus comprehendendi gratia datur utile Salvianum interdictum creditori. Accurs. ut has leges conciliat, distinxit, partum ancillæ pigneratæ, quæ veniit, pignori esse, si conceptus sit apud debitorem, licet apud emptorem editus sit. Nec contemenda Accursii distinctio, licet rejiciatur ab Antonio Fabro. Partus enim ancillæ conceptus apud debitorem potest esse pignori creditori, licet edatur apud emptorem, quia pignori esse censemur, non ut partus, sed ut pars matris: partus enim antequam edatur est portio viscerum matris; l. i. §. i. infr. de inspic. ventr.*

Ad §. domus, ejusdem leg.

Si domus pignori data deflagraverit, & in aream redacta sit, eamque aream Titius emerit, & extruxerit, quaritur an area, & superficies, id est ædificium impositum solo, pignori teneatur? Paulus respondet, pignoris jus manere, & ideo superficiem jus soli sequi, id est esse in eadem causa pignoris, ex hoc §. C. l. si fundus, §. si res, supr. h. tit. Domo pignori data exusta, area tenetur eodem vinculo pignoris, quia area est pars domus; l. domo, supr. de

de pigner. act. & quidem maxima ; l. qui res, §. aream, infr. de solut. & si domus restituta sit ab emptore vel ab ipso debitore, ædificium jus sequitur solum seu area, id est manet in causa pignoris ; l. ult. infr. h. tit. d. l. demo. Sed si bona fidei emptor conveniatur a creditore actione hypothecaria, tuetur se opposita exceptione doli mali ; l. Paulus respondit, infr. de dol. & met. except. nec prius tenetur domum restituere, quam sumptus ædificii, quatenus res pretiosior facta est, receperit, ut responderetur in fin. h. §. Nec obstat l. cum postulassent, §. danni, vers. cur ergo, infr. de damno infect. ex qua si quis insulam pigneratam emerit, conventus a creditore hypothecaria, non habet retentionem propter impensas, quia, ut ait gloss. haec lex est de emptore, qui mala fide & sciens emit rem pigneratam. Ita vero est de bona fidei emptore, qui ignorans emit rem pigneratam.

Ad L. 30.

Creditor, qui pignus vendidit quasi dominus, tenetur de evictione, nisi aliud actum sit ; l. *scriptum*, §. 1. l. *et si is*, infr. de distract. pigner. l. cum ea, de evict. Creditor vero, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, nisi nominatim de hoc caverit ; d. l. *et si is*, l. *si mandatu* 59. §. *creditor*, supr. *mandat*. l. 1. C. *credit. evict. pigner. non deber.* aut dolum commiserit ; l. 2. C. *eod. puta si rem sibi non obligatam, aut non ejus, qui rem obligavit, pignori obligaverit* ; l. *ex empto*, §. *Sententiam*, supr. de act. *empt.* vel nisi ad hoc tantum conveniatur de evictione, ut contrariam pigneratiam actionem, quam habet adversus debitorem, emptori præstet ; l. *in creditore*, infr. de evict. l. cum is, de fidejuss. Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, si pignus evincatur jure dominii : quod si evincatur jure hypothecæ a priori creditori, semper emptori præstare debet se potiorem esse ceteris creditoribus ; d. l. 1. C. *credit. evict. pign. non deber.* Nec sufficit si probet rem obligatam fuisse : necessarium enim quidem est, ut probet rem obligatam fuisse, ut dicitur in *hac leg.* sed præterea desideratur, ut probet se potiorem esse ceteris creditoribus. Creditor, qui rem vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, sed nec potest ex alia causa emptori rem evincere, vel suo, vel alterius cui successit, licet anterioris creditoris nomine ; d. l. 1. C. *credit. evict. pign. non deber.* d. l. *et si is*, quia non potest venire contra factum suum : sed re evicta emptori datur actio de evictione adversus debitorem, non in id quod interest, sed ad pretium restituendum, quasi is rem vendidisse videatur, qui pignus contraxit, ex quo secundum est, ut liceret pignus vendere ; l. *si ob causam*, C. de evict. & quod dicitur in *hac leg.* periculum pignoris nominis venditi pertinere ad emptorem, non prohibet eum quin habeat actionem de evictione adversus debitorem : periculum enim pignoris venditi dicitur pertinere ad emptorem, ut sciamus non pertinere ad creditorem, sed periculum pignoris venditi pertinet ad emptorem, salva tamen ei actione de evictione adversus debitorem.

Ad L. 31.

Fundus vestigialis vel superficies, id est ædificium positum in alieno folio sub onere vestigialis, vel pensionis annua, potest pignori dari, ita ut si vestigial vel pensio non solvatur prior sit causa domini, ex hac l. & l. etiam, infr. qui potior. in pign. l. tutor, §. ult. supr. de pignerat. act. l. grege, §. & in superficiariis, supr. h. iit. Idcirco si lex vestigiali fundo dicta sit in traditione, ut si intra certum tempus vestigial non solveretur fundus rediret ad dominum, & in solutione vestigialis tam creditor quam debitor cessaverint per

tempus, fundus ex lege id est pacto domino committitur, & pignus medio tempore contractum evanescit, ex hac l. & d. l. grege, §. statuliber, quia in contractu vectigaliciario seu emphyteutico semper prior est causa domini; d. t. l. etiam, qui potior. in pignor., l. ex facto, supr. de pecul. l. in liberto, infr. de solut. & resoluto jure dantis resolvitur ius accipientis, ex hac l. l. 4. alias l. si ex duobus, §. sed & Marcellus, supr. de in diem addict. nec injuria fit creditori, qui rem pignori accepit, quia pignus & alienatio qualibet semper fit cum sua causa; l. alienatio, supr. de contrah. empt. ac de se tantum queri potest creditor, quia potuit vectigal solvere, atque ita occurrere ne prædium incideret in causam commissi, ut colligitur ex his verb. legis: Si cum in t. exsolutione vectigalis tam debitor, quam creditor cessassent: vectigalis vel superficiarii fundi possessori licet vectigal vel pensionem solvere, etiam invito debitore, quia ejus intereat ne vectigali non soluto fundus domino committatur. Eodem argumento, si feudatarius seu emphyteuta rem pignori obligaverit, commisso fundo ob non solutum canonem, pignus relinquitur, ut re-
ete notat gloss. in calce hujus leg.

Ad L. 32.

Cujac. 24. **P**rædiis pignori obligatis cum omnibus quæ inducta, invecta, illata, im-
obs. 36. portata, natave ibi erunt, obligatione pignoris continentur servi qui a do-
mino inducti sunt culturae causa, in perpetuum non ad tempus, ex hac l. &
l. in prædiis, infr. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrah. Eadem juris
ratione in peculio est vestimentum, quod dominus servo dederit, perpetui usus
causa, non ad tempus; l. id vestimentum, supr. de pecul. & si ædes venie-
rint, ædium sunt quæ perpetui usus causa sunt in ædibus; l. t. fundi, §.
Labeo, de act. empt. l. malum, §. ult. de V. S. & fundo legato cum omni-
bus quæ ibi erunt, legata videntur quæ in perpetuum, non ad tempus ibi
+ Hæc lex sunt; l. t. cum ita legatur, de legat. 1. l. si fundus, de legat. 3. ut & si
desideratur duo heredes scripti sunt, unus rerum Italicarum, alter provincialium, merces
Junge l. 67. comparatae in provincia de pecuniis Italicis, nondum devectæ in Italiam, ad
& 68. in fin. eum pertinent, qui institutus est ex rebus Italicis, quia in rebus Italicis vel
delegat. 3. & provincialibus computantur quæ ibi in perpetuum habentur, non ad tempus;
l. 32. §. 2. de l. ex facto, §. rerum, infr. de hered. instituend.
usu & usu-
fruct.

Ad L. 33.

DE hac lege dictum est ad Tryphoninum libr. 8. disputat. unde desumpta
est hac lex.

Ad L. 34.

SI debitor tabernam creditori pignori obligaverit, quæritur utrum eo facto
nihil egerit, an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erant tempore con-
tractus, & prioribus distractis per tempora, merces reparatae, & in eandem ta-
bernam inducta, obligatae videantur? Respondet Scævola, taberna pignori obli-
gata, merces, quæ in ea tum erant, & merces reparatas, quæ mortis debito-
ris tempore in taberna inventæ sunt, obligatas videri. Ratio dubitandi erat
quod tabernæ obligatione nihil agi videbatur: primum quia taberna ipsa, ⁱⁱ
est ædificium quo constat taberna, non poterat obligari, quia agebatur de ta-
berna, quæ erat in solo publico, puta in foro, & conducta a publico, id est
a republica, ut optime notat gloss. hic. Romæ erant tabernæ argentariae, &
aliae negotiatorum dispositæ in foro; l. qui tabernas, supr. de contrah. empt.
Liv. libr. 26. Extemplo vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum
Ro-

Romanum tunc essent, jussit venire. Idem † Fab. Quintil. 6. instit. cap. 3. Tabernæ autem erant circa forum, ac scutum illud signi gratia positum. In foro erant & tabernæ artificum, unde eos in foro locat Polyb. libr. 3. τοῖς δὲ ἐν ταῖς ἀγοραῖς βαρεύοντος, Sellulariis qui sunt in foro. Erant & in foro tabernæ, in quibus erant ludi litterarum; Liv. libr. 3. Virginis venienti in forum, ibi namque in tabernis ludi litterarum erant. Tabernæ, quæ erant in foro, nec vendi, nec oppignerari poterant, quia erant in solo publico: qui vendit tabernam non vendit solum, sed jus quod habet; d. l. qui tabernas, l. si domus, §. ult. de legat. 1. qui tabernam oppignerat nihil agit, quia qui rem alienam oppignerat nihil agit; l. 2. supr. de pignerat. act. uti qui stipulatur sub conditione impossibili nihil agit; l. non solum, infr. de oblig. & act. Servus, qui mihi bona fide servit cum sit liber, si mihi stipuletur nihil agit; l. 1. §. 1. infr. de stipulat. servor. Secunda dubitandi ratio suberat, quod tabernæ oppigneratione merces contineri haud videbantur, quod tabernæ appellatione proprie significatur officina, ergasterium, ἐργασίαιον; l. 2. C. de Episc. & cleric. nov. *) 45. can. nulli, 44. dist. Ut taberna casearia; l. sicuti, §. Aristo, supr. si servit. vindic. taberna ferraria; l. pen. §. quisquis, de legat. 2. taberna lanionis; l. 2. §. 24. de orig. jur. vel locus, ubi merces venales exponuntur; l. heres, §. 2. supr. de judic., l. tabernam, l. tabernæ, infr. de instruct. vel instrum. legat. l. sed si pupillus, §. proscribere, de instit. act. Igitur tabernæ appellatio in contractu pignoris non poterat porrigi ad merces, quæ in ea erant, maxime ad futuras, quæ non erant in dominio debitoris, cum pignori obligari nequeat res, quæ non est in dominio debitoris; l. 1. l. & que nondum, §. quod dicitur, supr. h. tit. Facile tamen in contractu pignoris tabernæ oppigneratione continentur etiam merces, non modo præsentes, sed etiam futurae, quia pignus excogitatum & adinventum est, ut cautum sit creditor; §. ult. inst. quib. mod. re contrahitur obligat. l. si mandatu 59. §. ult. supr. mandat. atque ita laxiori interpretatione adjuvandum est propter utilitatem contrahentium. Tabernæ appellatione significatur universitas mercium: taberna est nomen universitatis, ut grex & peculium; l. grege, in pr. supr. h. tit. l. si peculium 6. supr. de pecul. legat. sic mensa argentaria legata, legari videtur non corpus tantum, sed mensæ negotium, seu negotiatio; l. cum pater, §. mensæ, infr. de legat. 2. id est ratio mensæ argentariae; l. 6. §. ratione, supr. de edend. & legatum mensæ est legatum universitatis, estque simile emptioni hereditatis, quia obligat legatarium ut emptorem hereditatis, vel successorem universi juris æri alieno; d. l. cum pater, §. mensæ, l. hereditatem, infr. de donat.

Ad §. idem quesit, ejusd. leg.

Si debitor per epistolam, quæ est privata scriptura, eamque sine die & consule emissam, creditori obligaverit tabernam & servos, qui in ea erant, institores, qui tabernæ erant prepositi, (plerumque enim veteres servos tabernis negotiationis causa præponebant; l. 3. l. 7. & 8. l. sed si pupillus, §. † proscribere, & seq., supr. de instit. act. l. 5. §. sed si duas, de tributor. act. vel servos, qui solebant venum exponi in tabernis; Senec. libr. in sapient. non cad. injur. cap. 13. Num moleste feram si mihi non reddiderit nomen aliquis ex his qui ad Castoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendentesque, quorum tabernæ pessimorum servorum turba resectæ sunt? de quo loco intelligenda est l. quis † sit, §. apud Labeonem, infr. de edil. edict.) queritur, an pignus contractum sit per hanc epistolam seu scripturam privatam sine die, & consule? Ratio dubitandi esse videbatur, quod instrumenta publica non valent sine die & consule; l. 1. C. de epoch. public. libr. 10. nov. Just. 47. & *) 114. Capitnl. libr. 6. cap. 146. cap. quoniam, de probat. cap. intee

Tom. VIII.

Hh

*dilectos, de fid. instrument. ergo instrumenta privata non debent alio jure censi-
eri, nec consequenter pariunt pignus vel hypothecam, si dies & consul adhibi-
tus non sit: † quod enim rationes argentiarorum fidem faciunt sine die &
consule; l. i. §. rationes, l. si quis ex argentariis, §. si quis, supr. de edend.
locum habet, quia argentiarum munus publicum est; l. argentarius, §. i.
eod. tit. & rationes argentiarum pro publicis instrumentis habentur. Sed in-
strumenta publica non valent sine die & consule, quia instrumenta publica
majorem solemnitatem propter fidem & auctoritatem gestorum desiderant: ac
pignus contrahitur per scripturam privatam etiam sine die & consule, ut hic
§. l. fidejussor 26. §. i. supr. h. tit. quia pignus contrahitur nuda conven-
tione, etiam sine scriptura; l. 4. supr. h. tit. Privata scriptura etiam sine die
& consule valet quoad probationem debiti inter contrahentes, ut præter hanc
leg. probat l. Publia, §. 2. supr. deposit. sed non valet in præjudicium tertii,
puta si queratur inter duos creditores, quisnam sit prior vel posterior, credi-
tor, qui inititur chirographo sine die & consule, semper posterior præsumitur,
ut docet Bartol. hic & Jo. Faber in l. optimam, C. de contrah. & commit-
stipulat. Pignus contrahitur per privatam scripturam tutione pratoris, sed ho-
die moribus nostris, privata scriptura non parit pignus vel hypothecam prius-
quam agnita sit apud judicem, & jus hypothecæ tributum ab ipso judice.*

Ad §. ult. ejusdem leg.

De hoc §. dictum est in l. 15. † §. quod dicitur, supr. h. tit.

Ad L. ult.

De hac lege dictum est in l. 29. §. domus, supr. h. tit.

AD TIT. II.

*In quibus caus. pign. vel hypoth. tacit. contrahat. D.**Ad L. 1.*

Cujac. 19. **LIUD** est pignus expressum, quod dicitur manifestarium; l. est differentia, infr. h. tit. aliud tacitum. Pignus expressum est, quod pacto & conven-
tione nominatum contrahitur. Tacitum, quod a lege, id est potestate legis, sine
pacto speciali, tacita pactione contrahitur, ex justa præsumptione id est præ-
sumptione juris; l. ult. infr. h. tit. quasi silentio id est tacite convenerit; l.
ea lege, supr. locat. Sicut pacta tacita valent; l. 4. supr. de pact. valet etiam
tacitum pignus, vel tacita hypotheca, quia utrumque pacto contrahitur. Nunc
videamus quinam habeant tacitum pignus, vel hypothecam: ex constitutione
D. Marci creditor, qui pecuniam credit ob restitutionem seu refectionem ædi-
ficii, habet privilegium exigendi, id est prælationis inter chirographarios
creditores; l. creditor 25. supr. de reb. credit. l. si ventri, §. i. infr. de reb.
aucto. judic. possid. l. i. de cess. bonor. Idemque habet privilegium tacitæ hy-
pothecæ, & prælationis adversus creditores hypothecarios, quia pecunia ejus
salvam fecit potius pignoris causam; l. interdum, & seq. infr. qui potior. in
pign. nov. Just. 97. cap. † 3. Nec modo qui credit pecuniam ad reficiendam
domum habet privilegium tacitæ hypothecæ, & prælationis, inter pignerati-
os, & chirographarios creditores, verum etiam adquirit dominium rei, si post

post quatuor menses pecunia cum usuris medii temporis non reddatur ; *l. cum duob. al. l. si fratres, §. idem respondit 10. supr. pro soc.* Nec non ex senatusconsulto sub D. Marco facto, qui credit pecuniam redemptori domus ex mandato domini, habet privilegium tacite hypothecæ & prælationis, *ex hac l. C. d. l. si ventri*, quia perinde est ac si credidisset pecuniam domino, ex quo eam credit mandante domino, & in rem domini. Redemptor enim operis est, qui suis cæmentis sua materia domino opus ædificandum conduxit ; *l. redemptores, supr. de rei vindic. l. in lege, l. ea lege, §. locavi, l. cum in plures, §. lege dicta, supr. locat.* Aliud juris est si quis pecuniam crediderit ad emendam domum, nullum habet privilegium tacite hypothecæ, vel prælationis, nisi nummi sint pupillares ; *l. idemque, infr. qui potior. in pign. l. 3. in pr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt, l. pen. C. de serv. pignor. dat. manumiss.* Ratio differentiae est, quod reip. interest ædificia refici, ne ruinis urbs deformetur ; *l. prætor ait, §. interdictum hoc prohibitorum est, infr. de oper. nov. nunc. l. 2. §. si quis nemine, l. ult. ne quid in loc. public.* Ideo qui credit ad reficieudam domum habet privilegium, ut facilius inveniat creditorem, qui pecuniam mutuam det, securus de solutione debiti, beneficio tacite hypothecæ & prælationis. At qui credit ad emendam domum, caret privilegio, quia reipublica nihil interest, an hujus vel alterius sit hæc domus. Et quod creditor, qui pecuniam credit ad emendam navem, habet privilegium inter chirographarios creditores ; *l. qui in navem, l. quod quis, infr. de reb. auct. judic. possid. propria nititur ratione, nempe quia reip. interest naves parari propter utilitatem commercii, qui enim navem comparat, hoc facit per se negotiandi animo, vel navis locandæ negotiandi causa : domini enim navium solebant navem exercere per se negotiationis causa, vel eam locare certa mercede ; l. i. §. exercitorem, supr. de exercitor. act.* Et hi dicebantur naviculariam facere ; M. Tull. Verr. 5. *Naviculariam te cum Romam venisses esse facturum.*

Ad L. 2.

Invecta illata in ædes conductas tacite obligantur, non modo pro pensionibus ædium, sed etiam pro deterioratione, si domus deterior facta sit dolo vel culpa inquilini, quo nomine datur & actio locati, quæ est personalis, ex hac *l. l. si vulneraveris, supr. + locat.* Invecta illata in prædia urbana sunt tacite pignori pro pensionibus ædium quasi id tacite convenerit, etiam si nihil nominatum convenerit ; *l. 4. l. est differentia, infr. b. tit.* quia inventio illatio rerum habet vim tacite conventionis ; *l. solutum, §. + solutam, vers. non enim credibile est, supr. de pignerat. act.* ex justa præsumptione, id est legis intellectu ; *l. ult. C. b. iii. in multis juris partibus, ut in causa pignoris, & in dote, tacite hypothecæ nascuntur quasi ex conventione ; l. unic. §. 1. C. de rei uxori. act.* Invecta illata in ædes conductas sunt tacite pignori, & hoc jus manavit ex consuetudine, eo jure utimur ait Neratius in *l. 4. b. tit.* Solebant locatores nominatum cavere, ut inventa illata pignori essent, ex quo de consuetudine res transiit in jus, & facile invaluit, ut inventa illata pignori essent pro pensionibus, etiam si de eo nihil dictum esset : ea enim quæ sunt moris & consuetudinis etiam si omissa sint videntur inesse contractibus ; *l. quod si nolit, §. quia assidua, infr. de adil. edict.* & dominis ædium provide consultum data tacita hypotheca in inventis illatis pensionis nomine, quia pensiones ædium non prorogabantur nisi ex conventione ; *l. sed addes, §. si quis, supr. locat.* Inventæ illata in prædia urbana erant tacite pignori, ita ut non possent capi & distrahi ob non solutam pensionem, nisi post cessationem biennii ; *l. quero, §. + inter, supr. locat.* quo se refert Martialis libr. 12.

+ V. si facit.
Et v. etiam
l. cum domini,
eod. tit.

H h ji

*Vidi Vacerra sarcinas tuas vidi,
Quas non retentas, pensione pro bimac
Portabat uxor.*

inde periculum erat ne inquilini & conductores migrarent clam amotis inventis illatis, non solutis pensionibus, quod Romæ tenuiores habitabant in ædibus conductis; Horat. libr. 1. epist. 1.

† *Quid pauper? viden', ut mutat cenacula,*
*ex quo turpe erat habitare in conducto hospitio; Tranquill. in Vitellio cap. 7.
uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis: de Paulo
act. Apost. 18. mansit autem Paulus toto biennio in conducto ēv idū un̄dā-
mam. Hoc vero jus tacita hypothecæ moribus receptum primum in urbe hoc
erit Romæ, ubi maxime proderat locatoribus, tum Constantinopoli, tandem
in provinciis orbis Romani, tali enim, inquit Justinianus, justa præsumptione,
etiam nostros provinciales perpetui desideramus; l. ult. C. b. tit. Nimurum
omnia, quæ sunt juris civilis, facta sunt communia provincialibus, ex quo
constitutione Antonini omnes, qui erant in orbe Romano, effecti sunt cives Ro-
mani; l. in orbe, supr. de stat. homin. quam confirmavit Justinian. novell. 78.
Invecta illata tacite sunt pignori, non modo pro pensionibus ædium, verum
etiam pro deteriorationibus, quia locatoris interest tacitam hypothecam dari
etiam pro deteriorationibus, ne pauperculi conductores impune domum con-
ductam deterioriorem faciant.*

Ad L. 3.

Invecta illata in horreum, divisorium, vel aream tacite obligantur pro pensionibus ex hac leg. quia tabernæ, horrea, & areæ locari solebant mercium reponendarum causa; l. si navis, supr. de rei vindicat. l. cum in plures, §. ult. locat. ex quo rei soli, puta ædium usufructu legato, obventiones etiam ex areis ad fructuarium pertinent; l. 7. §. 1. supr. † de usufr. M. Tull. 9. epist. ad Varron. *Nos fructum ex areis habemus.* Horreum est locus, in quo res pretiosiores custodia causa reponuntur. Area est statio, in qua merces ve-
num disponuntur; Cujac. 9. obs. 8.

Ad L. 4.

Invecta illata in prædia urbana tacite sunt pignori pro pensionibus ædium, quasi id tacite convenerit, in rusticis prædiis contra observatur, ex init. h. leg. id est invecta illata in rustica prædia pro mercede non obligantur, nisi id nominatum convenerit; l. 5. C. b. tit. l. 4. supr. de pact. quia satis cave-
tur creditor, quod in prædiis rusticis fructus, qui ibi nascuntur, tacite sunt pignori; l. in prædiis, infr. h. tit. in prædiis urbanis invecta illata tacite sunt pignori, quia nulli fructus ibi nascuntur, quibus provideatur locatori. Quam ob causam in prædiis urbanis invecta illata dicuntur quasi pignora; l. utique, infr. de dann. infect. quia pignus proprie est quod conventione contrahitur; quasi pignus quod inductione. In prædiis rusticis fructus ibi nati sunt tacite pignori pro pensionibus, quia fructus jus soli sequuntur, quod tenetur pignori, nimurum fructus non tam jure feminis, quam jure soli, & potestate domini percipiuntur; l. qui scit, §. 1. infr. de usur. Olim qui locabat fundum solebat convenire, ut fructus ibi nati pro mercede pignori essent; l. si servus, §. locavi, infr. de furt. unde haec clausula forte omissa, pro expressa censeba-
tur. Igitur quod dicitur in l. certi juris, C. locat. invecta illata in prædia vo-
luntate domini, pignoris jure teneri: invecta illata in prædia urbana sine
scientia domini pignori teneri, ita accipendum est, ut voluntas & scientia su-
matur pro expressa conventione, quæ non fit sine voluntate & scientia, ut in
l. ult.

l. ult. C. de novat. novatio dicitur fieri voluntate non lege, id est expressa conventione, non potestate legis. In prædiis urbanis inventa illata tacite sunt pignori, non modo ea quæ inventa illata sunt a primo conductore, sed & quæ inventa sunt a cœnaculo, id est subconductore, non in universam pensionem ædium, sed pro mercede cœnaculi, quia non est credibile ita convenisse, ut qui conduxit cœnaculum, id est membrum ædium, frivola sua, id est supellestile, obligaret in universam pensionem ædium; *l. solutum*, §. *solutam*, supr. *de pignerat.* act. secus in prædiis rusticis inventa illata secundi conductoris domino tacite non obligantur, quia satis est fructus, qui ibi nascuntur, pignori esse; *l. si in lege*, §. i. supr. *locat.* Speciale est favore religionis, quod si colonus vel inquilinus mortuus sit, nec aliunde sit unde funeretur, ex inventis illatis funerandus est, ut si quid residui sit, pro debita pensione teneatur; *l. et si quis*, §. i. supr. *de religios.*

Ad §. stabula, ejusdem leg.

IN causa taciti pignoris in inventis illatis, an stabula sint prædia rustica, an urbana dubitatum est. Ulpianus, Paulus, & alii urbana prædia a rusticis distinxerunt, non loco, sed materia, & usu, & urbana prædia censuerunt omnia ædificia, non modo quæ sunt in urbe, sed etiam quæ sunt ruri, puta stabula vel alia meritoria, quæ vulgo diversoria, & eadem ratione urbanam familiam a rustica distinxere, non loco, sed usu & destinatione obsequii, seu ministerii; *l. urbana*, *l. urbana prædia*, infr. *de V. S.* Eadem fuit & sententia Impp. prædia urbana a rusticis distingui, non loco, sed qualitate & usu; *l. + si prædium*, *C. de præd. minor.* Neratius vero unus existimabat, urbana prædia distinguenda esse a rusticis ex loco, ut quæ essent in urbe vel oppido dicentur urbana, & quæ ruri seu in villa essent rustica, ut colligitur ex hoc §. ubi ille negat esse prædia urbana, quæ non sunt in continentibus ædificiis, id est in urbe vel in suburbis, quoad causam tamen taciti pignoris non multum ab urbanis prædiis differre, id est nihil prorsus differre, quæ est locutio nota Jurisconsultis, ut in d. *l. urbana*: sed Neratii sententia explosa est, & quæ fuit Ulpiani & sequacum prævaluit, & urbana prædia a rusticis distingui, non loco, sed usu placuit, non modo in causa taciti pignoris, sed etiam in servitutibus; *l. i. supr. commun. præd.* & in legatis; *l. cum quereretur*, §. i. *l. servis urbanis*, *de legat.* 3.

Ad L. 5.

VEteres quæstus causa solebant universas domos conducere, quas mox locabant pluribus per cœnacula seu partes; *l. qui insulam*, *locat.* *l. si cuius*, *al. leg. si ususfructus*, §. 8. supr. *de ususfruct.* Juvenal. satyr. 10. *rarus venit in cœnacula miles.* Et Prudent. libr. 1. contra Symmach. *omnis qui cœnsa scandit cœnacula vulgus.* Et hi cœnaculariam exercere dicebantur; *l. si vero*, §. i. *vers. idem erit*, *cum segg. de his qui effud. vel dejec.* Inventa illata a cœnaculo, id est secundo conductore, tacite quidem sunt pignori; *l. solutum*, §. *solutam*, supr. *de pignerat.* act. Sed si conductor, id est primus conductor, qui domum universam conduxit, per cœnacula relocaturus gratuitam habitationem mihi præstiterit, Pomponius init. b. *l. ait*, inventa a me domino insulæ pignori non esse, id est tacito pignore non teneri, nisi id convenerit: dominus enim non potest plus juris in me habere, quam is qui cœnaculi habitationem mihi concessit, ne beneficium ejus sit captiosum. Beneficio nos adjuvari non decipi oportet; *l. in commodato*, §. *sicut autem*, in fin. supr. *commodat.* inventa autem illata a secundo habitatore, qui gratuitam

habitationem accepit , tacite tenentur pro deterioratione , ne officium sit dannosum conductori , si de his conveniatur actione locati ; l. 2. supr. b. tit.

Ad §. 1. ejusdem leg.

Invecta illata in prædia urbana tacite sunt pignori in totum pro pensionibus ædium , sed voluntate domini , id est speciali conventione , pignus ita induci potest , ut in partem debiti seu pensionis tantum obligetur , quia pacta dant legem contractui ; l. pacta conventa , supr. de contrah. empl. in contractibus voluntas contrahentium totum facit , sicut in testamentis voluntas defuncti ; l. ex facto , §. rerum , infr. de hered. instit.

Ad §. ult. ejusdem leg.

Obligatio rei alienæ non valet , nisi facta sciente , volente domino , vel poitea ratum habente , ut si quis fidejubebat pro eo , qui ante res illius alteri pignori obligavit quasi proprias , obligatio pignoris , quæ ab initio non valebat quasi rei alienæ , ex post facto convalescit , quasi facta sciente & volente domino , hoc ipso quod dominus rei fidejussit pro eo qui rem obligavit alteri , videtur mandasse debitori , ut rem ipsius obligaret , si scierit rem obligatam esse , & fidejubens videtur ratam habere obligationem pignoris , nisi protestetur in contrarium , ut in casu l. t. si filiusf. 16. supr. ad Maced. si filiusf. quasi ex mandatu patris pecuniam mutuam acceperit , & ad patrem litteras emiserit , ut eam pecuniam solveret , pater recipiendo litteras obligatur , nisi contrariæ voluntatis testationem interponat .

Ad L. 6.

TN prædiis urbanis inventa illata tenentur tacite pignori pro pensionibus ædium , & effectus taciti pignoris idem est qui expressi , id est inventa illata perinde tenentur , ac si specialiter convenisset de pignore , tamen hujusmodi pignus libertati seu manumissioni non officit , id est si mancipia ob habitationem obligata , seu ex eo quod inducta sint in ædes conductas , tacita hypotheca non impedit manumissionem , ex hac l. Specialis quidem hypotheca impedit manumissionem , generalis seu tacita hypotheca non impedit manumissionem ; l. 2. & 3. C. de serv. pign. dat. manumiss. l. generaliter , infr. qui & a quib. manumiss. quod est singulare favore libertatis . Et hoc est quod ait Ulpian. in l. est differentia , infr. h. tit. spectandam esse differentiam in causa pignoris , inter ea quæ tacite pignori tenentur , & ea quæ ex conventione manifesta , quia manumittere mancipia pignori specialiter obligata non possumus , inhabitantes autem , id est obligatos ob habitationem , ob solam inductionem manumittimus , antequam pensionis nomine præcludantur . Locator ob non solutam pensionem ædium potest præcludere servos inhabitantes jure taciti pignoris , ex hac l. & l. inquilino , l. utique , infr. de damn. infect. idemque etiam potest obsignare ædes , & ea quæ ibi sunt describere per publica officia ; l. cum domini , supr. locat. l. si injurie , de injur. servi semel inclusi ob non solutam pensionem non possunt manumitti , quia perclusio seu inclusio mancipiorum , quæ fit ex tacito pacto pignoris causa , adimit dominio potestatem in servos : præclusio hujusmodi est quasi manus injectio , quæ est vindicatio , quæ fiebat propria auctoritate ex pacto , vel ex lege ; l. Titius , supr. de serv. exportand. l. 1. C. si mancip. ita venier. ne profiliat . Servi semel inclusi obstructis foribus , inclusione videntur expresse obligati , & fortius novo vinculo devincti , quasi injecta manu , ita ut domino ademta videatur poter-

potes^t manumittendi , ideo derisus Nerva , qui monstraverat id est commen-
tus erat , per fenestram servos detentos ob pensionem liberari posse , id est ser-
vos semel inclusos pensionis nomine , ad fenestram quasi inclusi non essent , ex
eo quod conspectori essent ad fenestram manumitti posse : præclusio enim qua^e
est juris inventum , sicut manus injectio , non debet facile eludi . Nefas est le-
gibus illudere ; Hieronym. ad Nepotian. Per fideicomissa legibus illudimus .

Cujac. 17.
obs. 39.

Ad L. 7.

IN prædiis urbanis inventa illata sunt tacite pignori pro pensionibus ædium:
in prædiis ruricis qua^e ibi nascuntur , ex hac l. & l. quamvis , C. hoc tit.
l. si in lege , §. + si colonus , supr. locat. l. certi juris , C. eod. Res vero
comparata ex fructuum ibi natorum pretio , non sunt pignori ; d. l. quamvis ,
quia satis cautum videtur locatori concessa tacita hypotheca fructuum , ex
quibus facile impletur solutio pensionis .

Ad §. 1. ejusdem leg.

IN prædiis urbanis inventa illata sunt tacite pignori pro pensionibus ædium,
non omnia , sed ea sola , qua^e inventa illata sunt , ut ibi sint , ex hoc §.
id est ut ibi sint in perpetuum , non ad tempus ; l. 5. C. hoc tit. l. debitor ,
supr. prox. tit. in perpetuum , id est dum locatio durat . Nec movet , quod ta-
berna pignori obligata , tacite pignori sunt merces , qua^e in ea erant , licet ibi
non sint in perpetuum , sed eo animo ut quam primum veneant ; l. cum ta-
bernam , supr. tit. prox. multum interest inter domum & tabernam : in domo
conducta tacite sunt pignori inventa illata a conductore ad usum necessarium
& perpetuum : at in taberna tacite obligantur etiam merces , licet ibi non
sint in perpetuum , sed ut veneant , quia prioribus distractis , merces reparatae
& suffictæ eodem jure tenentur . Taberna pignori obligata , licet merces , qua^e
in ea sunt , tacite obligatae sint , hoc non impedit quin venire possint , & ven-
ditæ solvantur onere hypothecæ , ne tollatur libertas negotiationis : sed eo sa-
tis cautum est + creditori , quod merces reparatae & refectæ ex pretio venditionis
priorum mercium eodem jure censentur . Ea est natura & conditio mercium ,
ut singulis momentis distrahanter & reparentur , & assidua permutatione eæ-
dem merces videantur , & eadem universitas mercium , licet non eædem sint
species .

Ad L. 8.

Antichresis , qua^e est species pignoris , alia est expressa , alia tacita . Expre-
sa est , cum pignus datur ea lege , ut creditor fructus vice usurarum per-
cipiat ; l. si ea lege , C. de usur . Tacita , si in pignore dando nihil dicatur de
usuris fortis , vel fructibus pignoris . Hoc interest inter expressam , & tacitam
antichresim , quod expressa antichresis non servat modum legitimum usurarum ,
id est in ea creditor fructus suos facit , etiam si excedant modum usurarum ;
d. l. si ea lege . Tacita servat modum legitimum usurarum : & haec est sen-
tentia hujus l. cum debitor gratuita pecunia utatur , id est si non convenerit
de usuris in dando pignore , potest creditor de fructibus rei sibi oppigneratæ
ad modum legitimum usuras retinere . In tacita antichresi , etiam si non con-
venerit de usuris , fructus prius imputantur in usuras , ad legitimum usque mo-
dum usurarum , & quod excedit in sortem . Nec obstat , quod fructus pignoris
imputantur in debitum ; l. 1. & 2. C. de pignorat. aet. quia hoc ita intel-
ligendum est ut prius imputentur in usuras , deinde in sortem . Nec obstat etiam
quod solutum imputatur in duriorem causam ; l. 1. & 2. inst. de solut. & sic

prius in sorte, & deinde in usuras, quia aliud est in sorte; aliud in fructibus, solutum imputatur in sorte, fructus pignoris prius imputantur in usuras, deinde in sorte, quia tacite obligati videntur primum in usuras, deinde in sorte, quod fructus percipiuntur vice usurarum; l. si dominium, C. de pignorib. l. 2. C. de t part. pignor. Quod si debitor semel sorte obtulerit, ex eo fructus antichreseos imputantur in sorte; l. ex prediis, C. de usur.

Ad L. 9.

De hac lege satis dictum est ad l. 6. supr. h. tit.

Ad L. 10. & ult.

PUppillus habet tacitam hypothecam in bonis tutoris tutelæ nomine, quæ incipit, non ab eo die tantum quo rationes redditæ, & reliqua explicata sunt, sed a die susceptæ tutelæ; l. unic. §. 1. C. de rei uxor. aet. & l. t pro officio, C. de administr. tutor. Et habet tacitam hypothecam, quasi ex contractu. Tutela enim seu tutelæ datio est contractus vel quasi contractus; l. contractus, de R. J. Tutor vel heres tutoris tenetur pupillo ex administratione tutelæ quasi ex contractu: quod si heres tutoris conventus actione tutelæ transegerit cum herede pupilli tutelæ nomine, & cum majorem partem pecuniae debitæ ex causa transactionis solvisset, in residuum pignora obligaverit, quæsum est, an eo non solvente quod debetur ex causa transactionis, an in veterem contractum id est in obligationem tutelæ res obligata esset, id est an actio tutelæ restituatur ob non impletam transactionem, & pignus datum ex causa transactionis, rescissa transactione obligatum esset tutelæ nomine heredi pupilli? Respondit Scævola, pignus tacite obligatum esse. Ratio est, quod si fides transactionis non servetur, actio pristina restituitur; l. cum proponas 21. C. de pact. l. cum mota, l. sive apud acta, C. de transact. l. cum te fundum, C. de pact. inter empt. & vendit. Dubitationem movebat, quod pignus obligatum ex causa transactionis, non impleta transactione videbatur extinctum quod esset accessio transactionis, & sublato principali tollitur accessorium; l. qui scit, t ff. de usur. sed si pignus datum sit ex causa transactionis tutelæ nomine, si non stetur transactioni, idem pignus tacite obligatum videtur tutelæ nomine, quia tacite repetitum in eum casum, si transactione non impleretur, & res rediret ad actionem tutelæ. Hodie questioni locus non est, quia transactione non rescinditur eo quod adimpta non sit, sed datur actio ad implementum, vel in id quod interest; l. ult. supr. de condic. caus. dat. d. l. cum te fundum, l. quamvis, C. ad Turpilian. Immo & dubitari posse, an privilegium tacite hypothecæ, quod datur pupillo, transiret in heredem, quia pupilli privilegium est personæ non causæ, nec transit in heredem; l. ex pluribus, infr. de administr. tut. l. dabimusque, de reb. aucto. judic. possid. l. non solum, §. si puellæ, de rit. nuptiar. Præter causas taciti pignoris vel hypothecæ, quæ referuntur in hoc tit. sunt & aliae, quæ colliguntur ex variis partibus juris, quæ hoc loco omittendæ non sunt quasi corollarii vice. Ac primum fiscus semper habet jus pignoris; l. auferitur, §. fiscus infr. de jur. fisc. id est semper fiscus habet tacitam hypothecam in bonis debitorum ex causa tributorum, contractuum, & primipili; l. 1. 2. & 4. C. h. tit. non ex aliis causis, nam sunt quidam casus, in quibus fiscus tacitam hypothecam non habet: l. rescriptum, supr. de pact. Effectus hujus tacite hypothecæ est, quod fiscus habet privilegium prælationis, fiscus enim semper intelligitur prævenisse causam pignoris; l. si qui mibi, infr. de jur. fisc. Item mulier in dote habet tacitam hypothecam & privilegium prælationis; l. unic. §. 1. C. de rei uxori.

uxor. act. l. affiduis, C. qui potior. in pign. item liberi habent tacitam hypothecam in bonis vitri ex causa tutelæ a matre gestæ, si non petit ipsis tutores & redditis rationibus transierit ad secundas nuptias; l. pen. C. h. tit. l. 2. C. quand. mulier tutel. offic. fung. poss. nov. Justin. 22. cap. 40. Liberi etiam habent tacitam hypothecam in bonis matris, quæ iterum nupsit, pro lucris nuptialibus, quæ ex bonis patris defuncti ad eam pervenerint servandis & restituendis; l. hac editali, §. omnibus, C. de sec. nupt. legatarii quoque legati nomine habent tacitam hypothecam in bonis defuncti; l. i. C. comm. de legat. & si finito tempore conductionis, colonus in eadem conductione remaneat, pignora ex prioris conductionis causa obligata, tacite repetita intelliguntur; l. item queritur, §. qui impleto, lupt. locar.

A D T I T. III.

Quæ res pignor. D.

Ad L. i.

PUpillus rem suam alienare, vel pignori obligare non potest; *init. b. leg.* quia pupillus sine tutoris auctoritate nullo modo obligatur; *l. quod pupillus*, *supr. de condic. indebit.* Sed ut pupillus obligetur, an tutoris auctoritas sufficiat? certe si res pupillaris mobilis sit, potest obligari a tutele pupilli nomine ex justa causa, puta si pecuniam mutuam accipiat in rem pupilli; *l. 3. & pen. C. si alien. res pignor. dat. sit*: sed si res pupilli vel minoris immobilis sit, non potest obligari a tutele sine decreto prætoris; *l. i. §. ult. infr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*, *l. lex quæ, C. de administr. tutor.* Sed & pupillo pignus capienti necessaria est tutoris auctoritas, propter metum pigneratitiae actionis; *l. pupillo*, *supr. de pigner. act.* id est propter periculum evictionis, si forte re aliena pignori accepta a debitore, & pigneratitiae actione conventus a domino evincatur. Et si pupillus sine tutele præmium emerit ea lege, ut quoad pretium solveret, id venditori pignori obligatum esset, pignus non valet, ex quo enim dominium semel quæsumum est pupillo, desit posse obligari sine tutele, & decreto prætoris; *l. i. §. ult. infr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*.

Ad §. si filiusf.

SI filiusf. vel servus pro alio rem peculiarem obligaverit, ea pignori non tenetur, licet liberam peculii administrationem habeant: in rem tamen ipsius peculii, si res pignori detur pignus valet, nam & res ita alienari potest; *l. si convenerit, (al. si convenit 18.) §. ult. & l. seq. supr. de pigner. act.* Sicut & filiusf. & servus si habeant liberam peculii administrationem possunt pacisci, ne res pignori sit, quam peculiariter id est ex causa peculari pignori seu hypothecæ acceperint, scilicet si pretium pro pactione accipient, quasi vendant; *l. sicut, §. an t pacisci, infr. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* Remissio pignoris, quæ accepta pecunia fit a filiof. vel servo, valet quasi venditio, quia remissio pignoris, quæ fit accepta pecunia, non est donatio, sed quasi venditio. Remissio pignoris non est donatio, quia sublata actione hypothecaria superest actio personalis in debitorem; *l. Lucius, eod. tit. l. & si pignus, quæ in fraud. credit. l. etiam, C. ad Vellejan.* Filiusf. rem peculiarem pignori obligare non potest sicut & donare, etiam si habeat liberam peculii admini-

strationem, non enim usquequaque habet liberam administrationem, id est ad hoc ut perdat, ex hac l. & l. filiusf. in pr. infr. de donat. l. 3. §. si servus, de donat. inter vir. & uxor. l. contra juris, §. si † filius, supr. de pact. Pignoris obligatio, ut donatio, est alienatio, quæ non pertinet etiam ad liberam peculii administrationem; l. ult. C. de reb. alien. non alienand. donare est perdere, & alienare non administrare. Cum queritur, an filiusf. vel servus, qui habent liberam peculii administrationem, possint rem peculiarem pignori obligare vel donare, facti quæstio est non juris, an eo usque liberam habeant peculii administrationem, ex hac l. id est spectandum est, an in concedenda filiof. libera administratione peculii, nominatini adjectum sit, ut ei donare liceat; d. l. filius. §. iten videamus.

Ad §. eam rem.

Res, quæ non sunt in commercio, id est quæ emi vendi non possunt, non possunt obligari, ex hoc §. l. si in emptione, §. omnium, supr. de contrah. empt. l. sed & quod, §. i. supr. de pignorib. puta res sacræ vel religiosæ, ut monumenta, quæ illatione mortui facta sunt religiosa; l. 3. C. h. tit. vel homines liberi; l. 6. C. eod. Res, quæ emi vendi non possunt, non possunt etiam obligari; d. l. sed & quod, §. i. Vetita emptione venditione, prohibetur etiam pignoris obligatio: lege 12. tab. emptionis verbo omnis alienatio continetur; l. statuliberi a ceteris, §. Quintus Mucius, infr. de statu liber.

Ad §. ult. † al. ad vers. quid ergo.

Sicut res litigiosa vendi non potest; l. i. C. de litigios. ita nec pignori obligari, sive sit mobilis, vel immobilis ex hoc §. quia res litigiosa est in pendentia. Fere in bonis debitoris esse non videtur, propter periculum imminens amissio- nis, & incertum eventum judiciorum: res litigiosa est de cuius dominio lis movetur; auth. litigiosa, C. de litigios. & pignus rei litigiosæ improbatur, ne res pigneretur potentioris adversarii opponendi causa, & litis ad alienum forum transferenda; l. ult. infr. eod. tit. Igitur si quis rem litigiosam pignori accepit, & actione hypothecaria agat adversus possessorem pignoris, submovetur exceptione litigiosi, ex hoc §. propter vitium litigiosi: dolo enim facit, qui sciens rem litigiosam pignori accipit, perinde ac si alienam acciperet a non domino.

Ad L. 2.

Si quis rem suam pignori vel hypothecæ obligaverit pro muliere, quæ pro alio intercessit contra senatusconsultum Vellejanum, vel pro filiof. qui contra Macedonianum mutuam pecuniam accepit, queritur, an adjuvetur, sicut mulier ipsa vel filiusf. ope exceptionis Vellejani vel Macedonianii? Gajus respondebat in hac l. facilius succurri ei, qui pro muliere rem suam obligavit. Ratio esse potest, quia exceptio Macedonianii, quæ competit filiof. magis videtur cohaerere personæ, quam rei, quia competit filiof. tamquam filiof. privilegium filii. est personale, ut de privilegio pupilli dicitur; l. ex pluribus, infr. de administr. tutor. Senatusconsultum Macedonianum loquitur tantum de filiof. & patre; l. i. supr. ad Mace. igitur non est extendendum ad fidejussorem filii. nec ad eum, qui rem suam oppignerat pro filiof. At exceptio Vellejani magis cohaerere videtur rei, quam personæ, & ita facile extenditur ad fidejussorem, quia datur propter vitium intercessionis, unde exceptio Vellejani dicitur exceptio intercessionis; l. exceptiones 7. §. i. infr. de except. Exceptio Vellejani, quæ prodest mulieri, prodest & fidejussori, quia totam obligationem senatus im-

improbat, tam principalem, quam fidejussoriā; l. si mulier, §. si ab ea, supr. ad Vellejan. Sic & in l. in causæ, supr. de minorib. facilius subveniri dicitur fidejussori minoris, quam mandatori, id est ei qui mandavit pecuniam credi minori, hic enim velut affirmator fuit & suasor, ut cum minore contraheretur: tamen utraque exceptio Vellejani & Macedoniani, quæ datur mulieri & filiof. ex æquo datur ei qui rem suam obligavit pro muliere vel filiof. ut subjungitur in hac l. ut & fidejussori, quia utraque exceptio Vellejani & Macedoniani magis cohæret rei, quam personæ; d. l. exceptiones, quia scilicet dantur magis favore rei, seu negotii, quam personæ, præserim exceptio Macedoniani, quæ inducta est magis in odium sceneriorum, quam in gratiam filiorum familias.

Ad L. 3.

HÆc lex aberrat ab hoc. tit. nec enim est de rebus quæ pignori dari possunt, sed de his qui in priorum creditorum locum succedunt, de quibus est proprius tit. prox. & in C. Hujus legis species hæc est. Secundus creditor pecuniam mutuam dedit debitori sub pignore vel hypotheca certæ rei, ea lege, ut sua pecunia is priorem creditorem dimitteret, non aliter in jus pignoris prioris creditoris succedit, quam si nominatim convenit, ut idem pignus sibi obligatum esset, ex priori parte h. l. & l. 1. & 2. C. de his qui in prior. credit. loc. succed. quia solutione pecuniae pignus extinguitur, nec transit ad secundum creditorem. Pignus semel extinctum non restituitur, uti semel extincta actio non reviviscit; l. qui res, §. aream, infr. de solut. Secundus creditor, qui pecunia sua dimisit priorem creditorem, non succedit in jus pignoris prioris creditoris, nisi id nominatim actum sit, ut refert Paulus ex Aritone jurisconsulto respondentे Neratio Prisco. (Ambo fuere jureconsulti clarissimi, qui fuere a consiliis Trajani Imp. ut patet ex l. ult. infr. si a parent. quis manumiss. sit, & de Neratio testem habemus Spartan. in Adrian. In dubiis non erubescabant jureconsulti alter alterum consulere, tantus erat optimorum virorum consensus in studio excolenda jurisprudentia, ut hoc loco Aristo consultus memoratur a Neratio Prisco, & Ulpianus Herennio Modestino studio suo de Dalmatia consulenti se rescripsisse tradit in l. si quis uxori, §. si quis asinum, infr. de furt.) Secundus tamen creditor, qui priorem sua pecunia dimisit, succedit in privilegium exactionis prioris creditoris in actionibus personalibus, id est inter creditores chirographarios, non in jus pignoris; l. 2. infr. de cess. bonor. l. si ventri, §. 3. de reb. aucto. judic. possid. & hoc casu Paulus ait, emptoris causam esse meliorem, id est ejus, qui rem pigneratam priori creditori emit a debitore, quia emptor tutus est ex quo res ad eum pervenit, jam soluto pignore, ut recte interpretatur Odofred. hic. Quod si prior creditor in contractu pignoris pactum interposuerit de distrahendo pignore, id est ut liceret sibi pignus distrahere, posterior autem creditor, qui pecuniam creditit ea lege, ut pecunia sua prior creditor dimitteretur, & ut idem pignus sibi obligatum esset, quod recte supplevit glossa, & pactum de distrahendo pignore omisit, non per oblivionem, sed data opera, cum ageretur ne posset vendere, tamen hoc usque jus prioris creditoris transit ad eum, ut ei liceat pignus distrahere, non ex persona sua, sed ex persona prioris creditoris: sape enim quod quis ex persona sua persona non habet, hoc per extraneum habere potest, ut probatur ex hac l. & l. 3. §. si quis ex liberis, infr. de bonor. poss. contr. tab. l. si communem, quemad. servit. amitt. l. cum hereditate, de adquir. hered. l. si is qui, de liberat. legat. & aliis, quas colligit hic Accurs. Creditori posteriori jus est distrahendi pignoris, non quidem ex sua persona, quia obstat pactum ne distraheret, sed ex persona prioris creditoris, qui ejus pecunia dimissus est, qui ex pacto jus distrahendi pignoris ha-

I i ij

buit, & accipiendo pecuniam videtur tacite jus omne pignoris transtulisse in secundum creditorem: saepe enim fit, ut quod quis per se non habet, per alium habeat, singulari juris remedio. Non sine ratione adjuvandus est secundus creditor, qui pecuniam credidit, ut ex ea prior creditor dimitteretur & convenit de pignore, etiam si convenerit de non distrahendo pignore, quia hujusmodi pactum videtur contra naturam pignoris: quo enim prodest pignus, nisi cessante debitore in solvendo quod debetur, id liceat distrahere? Ideoque etiam si convenit de non distrahendo pignore, creditori licet pignus distrahere post triannam denunciationem testato & solemniter debitori factam, ut pignus luat; §. 1. inst. quib. alien. licet vel non; l. 4. supr. de pignerat. act. Nec omitendum, quod cum queritur, an quis succedat in jus pignoris prioris creditoris, distinguendum est, an creditor posterior soluturus sit priori creditori, an extraneus, id est qui non est creditor: primo casu secundus creditor, qui convenitur de pignore, si sua pecunia dimittat priorem creditorem, succedit in locum prioris creditoris; l. 1. C. qui potior. in pign. l. ult. C. de his qui in prior. credit. loc. succed. quia prior creditor accipiendo pecuniam a secundo creditore, tacite convenisse videtur, ut in jus pignoris succederet, quasi cessis actionibus; l. si a creditore, C. de oblig. & act. Extraneus vero, qui cum non esset creditor sua pecunia dimisit priorem creditorem, non succedit in locum prioris creditoris, nisi id nominatim actuum sit; l. 1. C. de his qui in prior. cred. loc. succed. l. si cum, C. de privileg. fisci: sibi enim imputare debet extraneus, qui ultro suam pecuniam obtulit, quod sibi diligentius non caverit: favorabilior est secundus creditor, qui convenitur de pignore, & sua pecunia removit priorem creditorem, tacite enim convenisse videtur, ut in jus prioris creditoris succederet. Similiter emptor pignoris, id est qui rem pigneratam creditori emit a debitore, ut ejus pecunia creditor dimitteretur, tacite succedit in jus pignoris prioris creditoris absque pacto; l. 3. C. de his qui in prior. cred. loc. succed. l. eum qui, infr. qui potior. in pignor. quia tacite convenisse videtur inter emptorem pignoris & debitorem, ut in omne jus prioris creditoris emptor succederet.

Ad L. 4.

EA res pignori obligari non potest, quae non est in bonis debitoris; l. & que nondum, §. quod dicitur, supr. de pignorib. unde si Titius mutuam pecuniam accepturus a Maevio caverit ei, id est, ut explanatur in sequentibus, cautionem interposuerit debitæ pecuniæ, (Cautio est nomen debitoris seu obligatio debitæ pecuniæ; l. cum convenit, supr. de pignor. Hieronym. in Esaia c. 58. *Nomina, qua vulgo appellant cautiones.*) & idem certas res eidem pignoris seu hypothecæ nomine dare destinaverit spe futuræ numerationis, ac quasdam e rebus pignori destinatis alii vendiderit, tum pecuniam ex causa mutui acceperit, queritur, an res medio tempore venditæ a debitore, creditori pignori teneantur? Ratio dubitandi erat, quod pignus videtur contractum a die cautionis, & secuta numeratione pecuniæ, mutuum & pignus, quod accessit obligationi, videtur eodem tempore contractum, id est a die interpositæ cautionis, quia cautio potest præcedere mutuum; l. qui pecuniam, supr. de reb. credit. tamen Paulus respondit, pignus non prius videri contractum, quam pecunia numerata sit, quia mutuum ex quo pendet obligatio quasi accessio; l. in omnibus, infr. de solut. non prius contractum, quam pecunia numerata esset: in potestate enim debitoris fuit, post cautionem interpositam pecuniam non accipere, ut scriptum est in hac l. & d. l. qui pecuniam & ita cautionem inanem efficere. Destinatio contrahendi pignoris pignus non constituit, nuda destinatio non est donatio, vel traditio; l. cum pater, §. a filia, de legat. 2. l. si nondum, C. de furt.

Ad

Ad L. ult. eod. tit.

Liberi a patre pignori obligari non possunt, ex *hac l. & l. qui filios, C. eod. l. i. C. de patr. qui fil. distrax.* quia liberi non sunt in bonis & dominio patris, sed tantum in potestate; *l. i. §. 2. supr. de rei vindic. l. potestatis, de V. S. & creditor,* qui liberos debitoris pignori accipit, relegatur, ex *hac l. & jure novello,* non modo debito cadit, sed etiam tantumdem ipsi filio debitoris persolvere cogitur, & præterea corporaliter punitur; *nov. Just. 134. cap. 7.* de qua delibata est *auth. imo a debito, C. de oblig. & act.* Moribus Judæorum patri licebat liberos obligare creditori, ita ut patre non solvente debitum, liberi pignoris vice cogerentur servire creditori, ut patet ex verbis mulieris plangentis casum liberorum apud Eliseum 4. Reg. cap. 4. *Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi.* Sed jure civili semper vetitum fuit patri liberos vendere, vel obligare: & quod in *l. ult. C. de patr. qui fil. distrax.* patri permittitur propter nimiam egestatem filios sanguinolentos, id est recens editos & a matre rubentes, viætus causa distrahere, singulari jure constitutum est in gratiam liberorum, ne ob egestatem patris fame necentur. Obligatione generali quoque non continentur filii naturales, id est suscepti ex concubina, id est ancilla, etiam si servorum loco habeantur, nec ea quæ quis specialiter obligatus non fuit, puta vestis, vel supellex; *l. 6. & dd. seqq. supr. de pignorib.* Ea enim, quæ sunt in usu quotidiano & sine quibus vitam tueri non possumus, vix alienantur vel obligantur, nisi in extrema egestate. Hujus argumenti est, quod eo angustiarum redactum fuisse Philippum Regem Macedonum scribit Polyb. *libr. 6.* ut inopia æris vasa argentea, quæ in usu quotidiano habebat, pignori opponeret, διὰ ἀποίαν εὐέχυπα πέρισσα, &c. Præmia etiam vel spes præriorum, quæ pro coronis, id est victoria reportata, athletis præstantur, pignori capi non possunt; *l. spem eorum, C. h. tit.* nec jure pignoris in executione judicati capi possunt, nisi in subsidium deficientibus aliis rebus; *l. commodis, infr. de re judicat.* Pariter stipendia militum pignori capi non possunt in causa judicati; *l. 4. C. de execut. rei judicat.* idem in fructibus præbendarum & beneficiorum ecclesiasticorum, quæ sunt stipendia clericorum, voluit gloss. in *d. l. 4.* sed moribus nostris etiam fructus præbendarum & beneficiorum statim pignori capiuntur non discussis bonis privatis, salva debitori tertia parte fructuum in sumptum almoniae, & sacri ministerii, de quo Benedict. in *cap. Raynut.* verb. *& uxorem, decis. 2. num. 47.* Boer. *quest. 225.* Boves aratores quoque, & instrumenta aratoria pignori capi non possunt ob civile debitum, vel causam tributorum; *l. executores, C. h. tit.* quod constitutione regia sanctum est, & jam olim lege Romana, cuius meminit Quintil. *libr. 7. cap. 8. ararum accipere pignori non licet.* Eodem arguento libros studiosorum pignori obligari vel capi non posse probatur, quia sunt instrumenta, sine quibus studia artium, quibus maxime adjuvatur res publica, colli non possunt: constitutione Friderici II. de privilegiis universitatis Neapolitanæ, mutuum dari scholaribus datis libris pignori non displicuit, ita ut mox precario restituerentur, apud Petr. de Vineis *libr. 3. epist. 11. Mutuum fiet scholaribus ab illis, qui ad hec fuerint ordinati, secundum quod eis necesse fuerit, datis libris in pignore & precario restitutis, recipitis a scholaribus fidejussionibus pro eisdem.* Nec omittendum hoc loco, quod non modo res corporales, sed etiam jura & actiones pignori obligari possunt, puta nomen debitoris pignori obligari potest; *l. nomen, C. h. tit. l. i. l. cum convenit, supr. de pignorib. l. si convenerit, (al. si convenit 18.) de pignerat.* *act. l. 3. §. 1. infr. qui potior. in pign. l. postquam, C. de hered. vel act. vendit.* Effectus pignoris est, quod creditor jure pignoris potest

convenire debitorem debitoris utili actione pigneratitia in id quod debetur ; d. l. nomen, & alii ll. modo laudatis. Creditori, cui nomen debitoris pignori datum, non datur directa actio in debitorem debitoris, quia non est proprius creditor, cum debitor cum eo non contraxerit, & durius sit debitorem compelli mutare creditorem & alii solvere : quam ob causam diu de eo dubitatum est, an nomen debitoris pignori obligari posset, ut patet ex d. l. postquam, sed datur utilis actio pigneratitia, quia pignus nominis non valet ipso jure, sed sustinetur tuitione prætoris ; d. l. si convenerit, l. 1. C. de prætor. pign. De jure nomina debitorum in executione judicati pignori capi non possunt, nisi in subsidium, prius excussis rebus mobilibus, & immobilibus ; l. a divo Pio, §. in venditione, §. sic quoque, infr. de re judicat. l. etiam nomen, C. de executione rei judicat. l. 2. C. quand. fisc. vel privat. debit. sui debit. conv. poss. sed hodie in his non servatur ordo discussionis, de quo Guid. Pap. qu. 98.

A D T I T . IV.

Qui potior. in pignor. D.

Ad l. 1.

Regula juris, quæ est princeps & regina totius *hujuscemodi* est inter creditores hypothecarios, potiorem esse eum qui prior est tempore, ex hac l. l. potior, infr. h. tit. l. licet, C. eod. si concurrant duo vel plures creditores, qui habeant eandem rem pignori vel hypothecæ, prior tempore potior est jure, pignoris privilegio & prærogativa temporis ; l. 10. infr. h. tit. non ipso jure, sed tuitione prætoris, quia prætor tuetur priorem ; l. qui balneum, infr. h. tit. l. 2. C. eod. Si sint creditores chirographarii, non præfertur is qui prior est tempore, sed qui potior est causa, quia privilegia non tempore æstimantur, sed ex causa : itaque si creditores sint ejusdem tituli, ex pari causa, licet tempore variis concurrunt, in actionibus scilicet personalibus ; l. privilegia, infr. de reb. auctor. judic. possid. l. 7. §. ult. deposit. nov. Just. 136. cap. 5. In hypothecariis vero creditoribus, prior tempore potior est jure, quia pignus afficit rem, & in ea re jus constituit creditori a die contractus. In contractibus, cum quaeritur de viribus contractus, spectatur tempus contractus, maxime in pignoribus & hypothecis ; l. si fundus, §. 1. supr. de pignorib. d. l. qui balneum, in pr. & §. 1. ne creditores, qui pecuniam mutuam numerant sub pignore certæ rei, & magis fidem habent pignori quam personæ, circumscribantur, si posteriores quolibet pacto eis præferantur : & hujus juris elegans argumentum proponitur in specie h. l. quæ est hujusmodi. Pater vel extraneus promulga dote dotem promisit marito, & nondum numerata dote, ab eo pignus accepit de dote restituenda, licet fidejussor de dote restituenda a marito exigi non possit ; l. 1. & 2. C. ne fidejussor. dot. dent. fidejussor vel pignus ultero dari potest pro dote, & si detur obligatur, ex hac l. & l. res hypothecæ, supr. de pignorib. l. quod autem, §. si uxor, de donat. int. vir. & uxor. secuta pro parte numeratione dotis, maritus eandem rem alii pignori dedit, mox numeratio dotis adimpta est, quaeritur quis potior sit in pignore ? respondet Papinianus, eum qui promulga dotem potior est, quia in causa dotis spectandum est tempus contractus, non solutionis, ubi quaeritur de privilegio hypothecæ, cum ad universæ dotis solutionem teneatur, qui semel dotem promisit, nec est quod dicatur in potestate mariti esse dotem non accipere, non videtur possibile, quod quis non potest sine magno incommodo ; l. nepos Proculo, infr. de V. S. non

non videtur esse in potestate mariti dotem non accipere , ne mulier indotata sit , quæ ratio juvat & in aliis casibus , ut in l. si donaturus , §. 1. supr. de condit. caus. dat. l. apud Celsum , §. + sed eti⁹ mulier , infr. de dol. & mer. except. nemo ita stultus præsumitur , ut dotem repellat , quæ debet inservire oneribus matrimonii , & ut facile suam pecuniam jactet ; l. cum de indebito , de probat.

Ad L. 2.

Prior creditor habens generalem hypothecam in bonis debitoris præfertur posteri habenti specialem , id est creditori cui certum prædium ex bonis debitoris specialiter obligatum est , licet prior creditor ex ceteris bonis , vi generalis obligationis possit redigere pecuniam sibi debitam , ut definitur in priori parte h. leg. cui congruit l. si generaliter , C. h. tit. Prior creditor præferitur posteriori , etiam si hypotheca prioris sit generalis , posterioris specialis , quia generalis hypotheca habet vim specialis , & qui habet generalem & specialem hypothecam , æquale jus in omnibus habet : hypothecæ generali inest tacita specialis , perinde ac si singulæ res debitoris obligatae sint ; arg. l. si chorus , de legat. 3. & bonis generaliter obligatis , creditoris arbitrio permittitur , ex pignoribus sibi obligatis , quibus velit electis ad suum commodum pervenire ; l. creditoris , infr. de distract. pign. nec pugnat l. 2. C. de pignorib. quam sibi objicit Accursius , lex illa est de creditore , qui habet specialem & generalem hypothecam , quo casu verum est eum non posse statim agere ex generali hypotheca , nisi prius excussa speciali : ubi idem creditor habet specialem & generalem hypothecam , specialis prius executienda est , quam decurratur ad generalem , quia ubi unus & idem creditor sibi cavit speciali & generali hypotheca , generali hypothecæ inest tacita conditio , ut ex ea non agatur , si creditor suum servare possit ex speciali hypotheca : speciali hypothecæ solebat adjici generalis sub conditione , ut si ex rebus specialiter obligatis creditor suum redigere non possit , tunc ex generali obligatione transiret ad cetera bona ; l. & que nondum , §. quod dicitur , supr. de pignorib. l. quasitum , §. 1. infr. de distract. pignor. Hæc vero lex est de creditore , qui habet generalem hypothecam tantum , & præfertur posteriori habenti specialem , quia generalis eandem vim habet , ac specialis . Quod si priori creditori specialiter res quædam pigneratae sint , adjecta hypotheca generali , id est adjecta conventione , ut si ex his rebus , quæ specialiter , sic enim recte restituit Cujacius pro generaliter , pignori accepit , pecuniam integrum servare non possit , ut cetera bona debitoris pignori habeantur , deficiente secunda conventione , hoc est si specialis hypotheca sufficiat priori creditori , posterior creditor in speciali hac hypotheca , non tam potior , quam solus habetur , sublato scilicet concursu prioris creditoris : & hæc est secunda pars h. leg. cui Accurs. objicit l. idemque , §. si tibi , infr. h. tit. si tibi generaliter bona quæ habiturus sum obli-gaverim , & Titio specialiter certum fundum , si in dominium meum pervenierit , adquisito fundo lex ait , utrumque creditorem concurrere in pignore fundi , tametsi ex pecunia tibi soli obligata hypotheca generali eum fundum comparaverim , quia res empta ex nummis pigneratis , non cedit pignori : sed Accurs. recte respondet concurrere utrumque creditorem , quia & Titio simul eodem tempore nexa fuerunt pignora : in specie autem h. leg. separatim diversis temporibus .

Ad L. 3. in princ.

Itius prior centum credidit Seio acceptis pignoribus , postea Caius centum credidit eidem Seio acceptis iisdem pignoribus , deinde alius novatione facta , id est novata priori obligatione , alia centum credidit eidem Seio , aliis

Cujac. II.
obs. 32.

pignoribus prioribus additis, queritur, an Titius prior creditor sit potior Caio in pignoribus primo loco acceptis? Papinianus respondet, Titium potiorem esse, quia, ut ait, in suum locum successit, id est in priorem ordinem & locum successisse intelligitur: quae Papiniani sententia etiam a Marciano refertur in *l. creditor*, §. *Papinianus*, infr. *b. tit.* Dubitationem movet, quod novatione prioris obligationis, videtur sublata prior obligatio pignoris: novatio tollit priorem obligationem, non modo principalem, sed etiam obligationem pignoris & hypothecarum; *l. novatione*, infr. *de novat.* & novatione facta Titius, qui ab initio erat prior in causa pignoris, postea coepit esse posterior. Tamen Papiniani sententia est, Titium etiam novatione facta potiorem esse in pignore, quia novatione hujusmodi non videtur sublata prior obligatio, sed cumulata, alia addita majoris securitatis causa, & posteriore obligatione Titius non amisit prioris temporis ordinem, sed quasi in suum locum successisse intelligitur, vel novatione facta statim quasi quodam successionis genere, quasi sibi successerit ad priorem locum rediisse intelligitur. Novatio non intelligitur facta in obligatione, quae mox nullo medio interposito redintegratur & restituitur, quemadmodum si non divorzium, sed fribusculum seu jurgium fuit inter virum & uxorem, idem matrimonium videtur, eadem dos; *l. quod si non*, infr. *de jur. dot. l. cum hic status*, §. *quod si divorzium, de donat. inter vir. & uxor.* non videtur divertisse mulier, quae mox reconciliata rediit ad maritum; *l. 3. ff. de divorz.* Hoc addit Marcianus ex eodem Papiniano, quod si Caius posterior creditor non offerat pecuniam Titio priori creditori, quo casu prior creditor semper est potior posteriori, quia nihil obstante novatione in suum locum successisse intelligitur, nec posterior occupat locum prioris, prior creditor jure suo potest distrahere pignus, ita ut primam tantum pecuniam expensam ferat, id est prima centum, quae Seio creditit, secum compenset; Ascon. in *Verrin. 3.* in haec verba: *bis expensum non ferres. Expensum ferre*, inquit, *est scribere se pecuniam dedisse.* Tabulae accepti & expensi ita conficiebantur, ut si quis scriberet accepisse a te, statim scriberet expensum tulisse te sibi; M. Tull. *pro Roscio Comed.* non etiam centum, quae postea creditit: & si Titius ex distractione pignoris plus redegerit quam est in priore debito, superfluum, id est quod plus est in pretio, quam in priore credito, quod eleganter vocat hyperocham *ὑπεροχήν* *l. pen.* infr. *b. tit.* restituat secundo creditori: qua actione? non actione in factum, ut dubitans tentat Accursius, sed actione utili hypothecaria: sicut enim debitor datur directa actio pigneratitia adversus creditorem; *l. ult. C. de pignerat. act. creditori*, qui utitur jure debitoris crediti sui servandi causa, datur utilis pigneratitia; *l. eleganter*, §. *si vendiderit, supr. de pignerat. act.*

Ad §. cum ex causa, ejusdem leg.

Debitor praedium ex mandato suo emptum per procuratorem, nondum traditum Titio pignori obligavit, quod potuit facere, quia praedium nondum res, quae est in bonis debitoris, potest obligari, sed etiam res aliena quae est debita; *l. 1. supr. de pignerib.* Post traditionem idem quoque praedium Caio pignori obligavit, prioris caula est potior, si debitor pretium fundi de suo, vel aliunde solverit: quod si pretium solverit ex nummis secundi creditoris, qui crediti sunt sub pignore ejusdem fundi, ut ex ejus nummis pretium venditori solveretur, tunc secundus creditor in ea quantitate & usuris mediis temporis potior est, nisi prior ei pecuniam offerat. Licet in hypothecariis actionibus prior tempore potior sit jure, tamen posterior creditor, cuius pecunia praedium comparatum est, quod ei specialiter obligatum est, præfertur priori; *l. licet, C. b. tit. l. quamvis 17. C. de pignerib. l. 5. §. plane, supr. de tributor. act. nov. Just. 97. cap. 3.*

Ad

Ad §. ult. ejusdem leg.

HUJUS §. casus valde singularis, & notandus, ut docet Baldus in *l. cred. ditors, C. de pignorib.* Si unus e fratribus partem fundi communis pro indiviso pignori obligaverit, quod de jure potuit facere, (socius partem suam fundi communis pro indiviso obligare potest etiam invito socio; *l. 6. §. si fundus, supr. commun. divid. l. unic. C. si commun. res pignor. dat. sit*, vel alienare; *l. Julianus, §. idem Celsus, supr. de act. empt. l. i. C. 2. G. de commun. rer. alien.*) si fundus communis inter fratres venerit in judicium familie erescundae, vel communi dividendo, & regionibus, id est ex aequo, divisus sit inter fratres, post divisionem etiam si fundus communis regionibus divisus sit, jus pignoris integrum manet creditori; *d. l. 6. §. si fundus, non ea sola pars, quæ in divisione obtigit debitori obligata manet creditori; sed ea pars pro indiviso, quæ ab initio obligata fuit, post divisionem obligata manet creditori; d. l. 6. §. si fundus: divisio non mutat causam pignoris, sicut nec usuratio, vel alienatio; l. i. §. cum priedum, supr. de pignorib. l. justo, §. non mutat, infr. de usucap.* Ergo si quis rei communis partem pro indiviso obligaverit, post divisionem non tantum ea pars, quæ obtigit debitori, sed uniusque pars pro indiviso, pro dimidia parte manet obligata, id est non tantum partis, quæ obtigit debitori, sed etiam partis, quæ obtigit socio, pars dimidia id est dimidiae dimidia creditori manet obligata; *l. 7. §. ult. infr. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* Quare si post divisionem factam convenerit inter fratres, ut si frater intra certum tempus partem fundi pro indiviso pignori obligata in a creditore non liberaret, alteri fratri liceret, partis, quæ ex divisione obtigit fratri, partem dimidiad distractare, pignus contractum intelligimus. Conventio de distractando pignore presupponit & inducit obligationem pignoris, quia pignus non potest distractari jure pignoris, nisi prius obligatum sit: sed in eo pignore prior creditor secundo non erit potior, id est potior jure pignoris, quoniam secundum pignus, id est pignus secundo loco contractum, ad eam partem directum videtur, quam ultra partem suam frater invito socio non potuit obligare, atque ita secundus in eo pignore, non tam est potior, quam solus, ut docet *l. prox. supr. h. tit.* quia non concurrit cum primo creditore.

Ad L. 4.

SI debitor antequam a priore creditore pignus liberaret, illud idem pignus ob pecuniam mutuam secundo creditori pignori dederit, antequam utriusque creditori solveret debitum, rem aliam primo vendiderit, & creditum compensaverit cum pretio rei venditæ, posterior creditor erit potior in pignore, quia perinde est ac si priori creditori pecunia soluta esset: nec enim interest solverit an compensaverit, pignus solvit solutione; *l. grege, §. etiam, supr. de pignorib. & compensatione*, quia compensatio habet vim solutionis; *l. quo enim, §. ult. infr. rem rat. haber. & ipso jure tollit obligationem*; *l. 4. de compensat.* Idem dicendum est si debitor aliam rem priori creditori dederit in solutum. Quod si debitor rem obligatam primo & secundo creditori, primo vendiderit vel dederit in solutum, posterior creditor habet jus offerendi, id est potest avocare pignus a primo creditore, oblata pecunia; *l. 3. infr. de distract. pign. l. i. C. si aniq. creditor. pign. vendid.*

Ad L. 5. C^o 6.

Regula juris vulgatissima est, quod in pignoribus, & hypothecis, qui prior est tempore, potior est iure: verum haec regula varias patitur exceptiones: qui pecuniam credit ad rem conservandam, licet posterior sit, priori praeferatur: puta, qui pecuniam credit ad armandam vel reficiendam navem, sine qua navis salva pervenire non poterat, vel in merces impositas navi vel ut salvæ fiant, vel ut nauolum solvatur. Naulum est, quod magistro navis solvit pro uestura; l. sed addes, §. si quis mulierem, supr. locat. Juvenal. satyr. 8. *Furor est post omnia perdere nauolum*, vel in mercedem horreorum vel areae, in quibus reponebantur merces custodiz causæ, vel pro uestura jumentorum, id est pro pretio conductionis jumentorum, quæ conducta erant ad merces subvehendas, potior est priori creditore in pignore: ratio elegans assertur ab Ul. piano, quia hujus pecunia salvam fecit totius pignoris caulam. Merces facile obligantur pro nculo vel mercede horrei vel areae, vel pro uestura jumentorum ei, qui vehendas conduxit, l. t. 2. C^o 3. supr. in quib. caus. pign. vel hypoth. l. 5. ad exhibend. qui pecuniam credit ad rem conservandam, habet etiam privilegium prælationis in actionibus personalibus, id est inter chirographarios creditores, puta, qui pecuniam credit ad restituendum ædificium; l. creditor 25. supr. de reb. credit. l. si ventri, §. 1. l. qui in navem, de reb. auctorit judic. possid.

Cujac. 9. obf. 8. Ad L. 7.

IS, cujus pecunia res empta est, non habet hypothecam in ea, nisi id con-
venerit; l. licet, C. b. tit. l. quamvis, C. de pignorib. l. procuratoris, §.
plane, supr. de tributor. act. vel nisi res empta sit ex pecunia pupillari, ex
hac l. pupillus habet tacitam hypothecam, & privilegium prælationis in rebus
emptis pecunia sua, ex constitutione Severi & Antonini; l. 3. infr. de reb. eor.
qui sub tutel. vel cur. sunt, ita ut pupilli electio sit, an malit uti actione
hypothecaria in rem, an actione tutelæ ad repetendam pecuniam; l. si cura-
tor, C. arbitr. tutel. unde si res empta fuerit duorum pupillorum pecunia,
ambo in pignore concurrunt, pro portionibus collatis in emptionem rei: quod
si res empta sit pro parte ex numinis pupilli, is concurrebit pro parte sua cum
aliis creditoribus, ex hac l. excipitur & alius casus, si emptor, qui emit ex
aliena pecunia non sit solvendo. Hoc casu is, cujus pecunia res empta est,
habet utilem rei vindicationem, perinde hac si ipse emisset; l. uxor marito,
infr. de donat. int. vir. C^o uxor.

Ad §. si mihi, ejusd. leg.

SI tibi pure obligaverim quæ habiturus sim, id est bona præsentia & futura,
(sicut enim in obligatione generali veniunt res præsentes & futurae; l. ult.
C. quæ res pignor. multo facilius obligatione futurorum continentur etiam præ-
sentia, quia voluntatem contrahentium magis, quam conceptionem verborum,
inspici oportet; d. l. ult.) Si tibi, inquam, pure obligaverim quæ habiturus
sim, & Titio specialiter certum fundum sub conditione, si in dominium meum
pervenerit, mox dominio ejus quæsito, uterque creditor concurrit in pignore.
Ratio dubitandi erat, quod qui prior habet generalem hypothecam in bonis
debitoris, præfertur posteriori qui habet specialem: sed in hac lege primus, qui
habet generalem hypothecam, & secundus, qui habet specialem, ambo con-
current in pignore, quia simul res obligata est utriusque creditori, ut voluit
Azo. Et si diversis temporibus res obligata fuerit, primo & secundo, primo
pure,

pure, secundo sub conditione, uterque concurrit in pignore, quia obligatio rei, quæ nondum erat in bonis debitoris, tacite confertur in id tempus quo adquirira erit; *l. qui balneum*, §. 1. infr. *b. tit. l.* & *que nondum*, §. 1, supr. de pignorib. *l. ult.* C. de remiss. pignor. Et si res aliena obligata sit sub conditione, si in dominium meum pervenerit, superveniente dominio, videtur retrofuisse in bonis debitoris tempore contractus, quia conditio existens retro trahitur ad tempus contractus; *d. l. qui balneum*, *l. potior*, §. 1. infr. *b. tit. l.* necefario, de pericul. & commod. rei vendit. Nec multum facit id est non proficit primo creditori, quod res empta sit ex nummis, qui erant in bonis debitoris, & consequenter obligati fuerunt primo creditori, quia res ex nummis pigneratis empta non est pignerata, nisi aliud convenerit: res empta ex pecunia mea non est mea; *l. si ex ea*, G. de rei vindicat. & pecunia redacta ex pretio rei furtivæ non est furtiva; *l. qui vas*, in fin. infr. de furt. Nihil etiam pugnat, quod si qui mihi obligaverat quæ habet habiturusve esset, cum fisco contraxerit, in re postea quæsita fiscus potior esse debet; *l. si qui mihi*, infr. de jur. fisc. quia hoc singulare est in fisco, quia fiscus habet tacitam hypothecam, & vi tacitæ hypothecæ causam pignoris prævenisse intelligitur in bonis postea quæsitis; ut additur in *d. l. ult.*

Ad L. 8.

IN actionibus personalibus respublica præfertur omnibus creditoribus chirographeis; *l. pen.* infr. de rebus auctor. judic. possid. at in actionibus hypothecariis respublica non habet privilegium, & si sit posterior tempore cedit priori; *l. 3.* & *4. C. b. tit. l.* Paulus respondit, infr. qibus mod. pign. vel hypothec. quia privati creditoris loco habetur; *l. 2. C. de jure reip.* respublica privati jure utitur, quia pro privato habetur; *l. eum qui vestigal*, infr. de V. S. *l. + mortuo*, de fidejuss. Quod si respublica rem certam specialiter pignori acceperit, & postea fisco eadem res specialiter pignori obligata sit, præfertur fisco in ea, quia & privati præferuntur, ut traditur in hac *l.* respublica, ut privatus quilibet habens specialem hypothecam, præfertur fisco habenti generali hypothecam, fiscus habet tacitam & præfertur prioribus creditoribus generali hypothecam habentibus; *l. aufertur*, §. fiscus, *l. si qui mihi*, de adilit. edict. jur. fisc. sed non præfertur prioribus creditoribus specialem hypothecam habentibus, ex hac *l.* & *l. 4. C. cod.* Qui rem vendidit habet tacitum pignus, id est habet retentionem rei, quasi jure pignoris, donec pretium ei solvatur; *l. Julianus*, §. offerri, de auct. empt. quod si quis rem vendiderit, & tradiderit ea lege, ut res nexa esset pignori donec pretium solveretur, potior est eo, cui ante emptor obligaverat omnia bona præsentia & futura; nam dominium rei adquiritur emptori cum sua causa & onere, ut venditori nexa sit pro pretio; *l. 1. §. ult.* & *l. seq.* infr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.

+ V. si facit.
Et junge *l.*
15. ad S.C.
Macedon. &
l. 1. §. 4. de
adilit. edict.

Ad L. 9.

TItius balneum conduxit ex kalendis proximis, id est ex kalendis juliis, ut interpretatur Africanus ipse sequentibus verbis, (Hic dies solemnis erat inchoandis locationibus; *l. cum in plures*, supr. locat. *l. cum ab eo*, de contrab. empt. *l. cum precario*, infr. de precar. Martial. lib. 12. epigr. 32. Pensiones vero seu mercedes locationis, præsertim prædiorum, exsolvebantur kalendis martiis; *l. defuncto*, supr. de usufruct. quo tempore jam percepti erant fructus, & pretium redigi potuerat ex distractione fructuum.) & Erotem servum locatori pignori obligavit, pro mercede locationis: idem ante kalendas juliis, id est antequam dies locationis incepisset, eundem servum pignori obligavit Caio pecunia creditæ nomine, quæritur quisnam potior sit in pignore,

K k ji

locator balnei, an Caius creditor? Dubitationem movet, quod pignus quoad locatorem balnei accessit obligationi in diem, quæ collata erat in kalendas proximas; pignus vero quoad Caium accessit obligationi puræ, & præsenti, & contractæ antequam dies locationis coepisset, & antequam pensio locationis deberetur. Respondeat Africanus, locatorem potiorem esse creditore in pignore, quia prius recte constituta obligatio pignoris, & pignus in ea causa erat, ut invito locatori solvi non posset: ubi semel constituta est obligatio ab ea recedere non licet; *i. sicut, C. de oblig. & act.* ubi obligatio est in diem certum, ante diem debetur, licet peti non possit, cessit dies, sed nondum venit, id est cessit dies obligationis, sed nondum venit tempus actionis; *i. cedere diem, de V. S.*

Ad §. i. ejusd. leg.

Si primo creditori, qui pecuniam credidit, sub conditione pignus obligatum sit, & postea ante conditionis eventum secundo creditori, qui pecuniam credidit, idem pignus pure obligatum sit, existente conditione potior est causa conditionalis creditoris, quia in contractibus conditio existens retro trahitur ad tempus contractus, & ubi exstitit conditio, ab initio pura fuisse intelligitur, *ex hac i. & l. potior; §. i. infr. b. tit.* Excipitur, nisi ea conditio sit, quæ invito debitore impleri non possit: in obligatione etiam conditionali, si existat conditio, spectatur tempus contractus, quia conditio existens retro trahitur. Hoc verum est, si conditio sit casualis, quæ pendeat ex casu, vel collata in potestatem stipulatoris: quia obligatio pignoris ab initio recte contracta intelligitur, licet non deberetur ex stipulatione conditionali ante conditionis eventum, quia certum erat debitum iri existente conditione. Verum si conditio pignoris sit collata in potestatem promissoris, non ante obligatio pignoris contracta intelligitur, quam ipse debitor conditionem impleverit, & cui res medio tempore ante conditionis implementum obligata fuerit, is potior erit: puta si pignus creditori obligatum sit sub conditione, si numeratum erit, invitus enim creditor non cogitur pecuniam accipere; *d. l. potior, l. qui pecuniam, supr. de reb. credit.*

Ad §. sed et si heres, ejusd. leg.

Non modo potior est creditor conditionalis, cui prius sub conditione pignus obligatum est, posteriore creditore, cui idem pignus pendente conditione obligatum est, sed etiam legatarius conditionalis, cui pignus obligatum est vice cautionis legati servandi causa: puta si heres, a quo legatum sub conditione relictum est, caverit legatario datis pignoribus, vice fidejusoris de legato præstanto cum dies vel conditio extiterit, & mox pendente conditione eadem pignora creditori pignori obligaverit, & postea conditio legati extiterit, legatarius in pignore potior erit, perinde ac si legatum ab initio purum fuisset, quia pignus ab initio recte constitutum est, nec potuit solvi invito legatario, cum non fuerit in potestate heredis impedire, ne existeret conditio, quæ non erat in potestate ejus. Hoc interest inter stipulationem conditionalem, & legata conditionalia, quod in stipulationibus conditionalibus conditio existens retro trahitur, in legatis conditio non retro trahitur, quia pendente conditione res legata manet in dominio heredis; *i. is cui, de oblig. & act. l. in fraudem, l. generaliter, qui & a quib. manuiss. l. i. §. servi, ad Silan.*

Ad §. Titia, ejusd. leg.

Pignus rei alienæ non valet: ut pignus valeat oportet rem esse in bonis debitoris tempore contractus; *i. & que nondum, §. quod dicitur, supra de*

de pignorib. l. servus quem, §. ult. de act. empt. Pignus autem rei alienæ quod ab initio non valet, ex post facto convalescit, superveniente dominio; l. si fundus, §. aliena, eod. tit. de pignorib. & hæc est sententia hujus §. cuius species est hujusmodi. Mulier fundum alienum Titio pignori dedit, post Mævio, deinde domina ejus pignoris facta, marito eundem fundum æstimatum in dotem dedit. Titio priori creditori soluta pecunia, pignus Mævii non convalescit, tunc enim dimisso priore creditore secundi pignus confirmatur, cum res in bonis debitoris invenitur: in proposito res non fuit in bonis mulieris, cum obligaretur Mævio, neque cum Titio priori creditori solveretur. Et hoc & illo tempore res aliena erat, quia res æstimata, in dotem data erat marito, atque ita res in bonis mariti: in dote æstimata maritus emptoris loco habetur, ut ait Africanus *hoc loco*. Dos æstimata est vendita; l. *quoties*, C. *de jur. dot.* atque ita nullum tempus invenitur, quo pignus Mævii convalescere possit, ad hoc ut Mævius agat actione hypothecaria adversus maritum quasi possessorem pignoris. Hoc tamen ita locum habet, si maritus bona fide fundum æstimatum in dotem acceperit, id est ignorans Mævio obligatum esse, subaudi maxime si maritus bona fide rem æstimatam accepit in dotem: nam si maritus sciens rem obligatam esse Mævio, æstimatam acceperit in dotem, non videtur desuisse esse in bonis mulieris, atque ita mulieri adquisito dominio pignus convaluit in persona Mævi, quasi non sit translata ex causa dotis in dominium mariti.

Ad L. 10.

Non modo in pignore conventionali, quinetiam in pignore judiciali, qui prior est tempore potior est jure, & si in causa judicati pignus captum sit, privilegio temporis potior est is, in cuius persona pignus constitutum est, ex hac l. privilegio, id est prioritate temporis, is, secundum quem sententia dicta est, & prius pignora capta in executione judicati, præfertur creditoribus, quibus postea eadem pignora obligata sunt. Idem dicendum si in executione instrumenti obligatorii, quod habet vim rei judicata ex statuto vel consuetudine, pignus captum sit, prior tempore potior est jure, ut docet Bartol. *hic*. Unde si unus e creditoribus, antequam bona debitoris possideantur, id est antequam alii creditores missi sint in possessionem bonorum debitoris, debiti servandi causa debitum exegerit, non tenetur edicto de his quæ in fraudem creditorum, quia sibi vigilavit; l. *quod autem*, §. *sciendum*, infr. *qua in fraudem creditor*. In pignore autem prætorio res aliter se habet, qui prior est tempore, non est potior jure, sed par est causa omnium creditorum. Puta si duo vel plures creditores missi sint in possessionem bonorum debitoris debiti vel legati seu fideicommissi servandi causa, vel ob non præstam cautionem de damno infecto, prior missus in possessionem non præfertur missis posteriori, sed omnes concurrant in pignore, & missio in possessionem unius, prodest ceteris creditoribus; d. l. *quod autem*, §. *sciendum*, l. *cum unus, de rebus auctorit. judic. possid. l. is cui*, §. *si plures, ut in poss. legat. l. si finita*, §. *si plures, de damn. infect*. Ratio differentiæ est, quod pignus prætorium, per missionem in possessionem bonorum debitoris, constituitur potius in rem, quam in personam; d. l. *cum unus*, & ille qui missus est, non sibi possidet, sed omnibus creditoribus. Pignus vero conventionale & judiciale in personam constituitur, ex hac leg. Quod si creditores pigneratitii veniant ex diversis causis, puta si unus creditor jus pignoris habet jure prætorio, quia forte missus est in possessionem bonorum debitoris, & alter ex causa judicati, prævalet jure, qui prævenit tempore; l. 2. C. b. tit. quemadmodum si duo sint creditores pigneratitii, alter pignus habet prætorium, alter conventionale, prior tempore potior est jure; l. *si postquam*, C. *ut in possess. legat.*

Cujac. 9.
obs. 37.

Ad L. II.

Si Titio pignus obligatum sit sub conditione, si pecunia numerata fuerit, spe futurae numerationis, & postea idem pignus obligatum sit Seio, qui pecuniam credit, Seius qui prius numeravit pecuniam potior est in pignore eo, qui prius convenit de pignore sub conditione si numeraret pecuniam, quia in potestate debitoris fuit pecuniam non accipere, ex init. b. leg. Sicut mutuum non contrahitur nisi re, & numeratione pecuniae: qui enim pecuniam accepturus creditori futuro stipulanti promisit se soluturum pecuniam quam acciperet, non prius obligatur, quam numerata sit pecunia, quia in potestate ejus est, ne accipiendo obligetur; l. qui pecuniam, supr. de reb. credit.

Ad §. videamus, ejusd. leg.

Si sub conditione stipulanti creditori pignus datum sit. (Pignus sc. contrahitus nuda conventione; l. i. supr. de pignorib. sed aliquando pignus datur stipulatione facta, ut fortius & firmius esset, stipulatio enim interponebatur omnibus fere contractibus, ut firmiores essent robore stipulationis; unde stipulatio est accessio & conclusio omnium contractuum; l. si dominus, de prescript. verb.) Si sub conditione, inquam, stipulatione facta creditori pignus datum sit, & pendente conditione idem pignus alii creditori pure datum sit, existente conditione prior creditor, qui erat conditionalis, potior est eo cui pignus pure datum est, quia in stipulationibus & contractibus existens conditio retro trahitur ad tempus contractus, & ubi conditio stipulationis extiterit, perinde habetur ac si ab initio stipulatio pura fuisset, ex hoc §. O^r l. qui balneum, §. i. supr. h. tit. l. necessario, de pericul. O^r + commod. rei vendit. quia in stipulationibus semper spectatur tempus contractus; l. si filius, de V. O.

Ad §. si colonus, ejusdem leg.

Si dominus fundum locaverit, & cum colono seu conductore convenerit, ut inducta illata ibique nata pignori essent pro mercede locationis, & ante inductionem res alii pignori obligaverit, & postea res in fundum conductum inducta sint, in pignore potior erit, cui specialiter & pure res obligatae sunt, licet sit posterior, quia res non ex conventione priori obligatae sunt, sed ex inductione, quae posterius secuta est. Pignus quidem contrahitur nuda conventione; l. i. supr. de pignor. sed effectum non habet, nisi secuta re & traditione; §. ult. inst. quib. mod. re contrah. oblig. vel quasi traditione, puta inductione, invectione pignoris, quae pro traditione habetur; l. certi, C. locat. Atque ita cum queratur quis sit potior in pignore, non spectatur tempus conventionis, sed tempus inductionis seu traditionis; maxime quia pignus in persona coloni contractum erat sub conditione, quae erat in potestate debitoris, nimis sub conditione si res inducerentur, cuius eventus pendebat ex voluntate debitoris.

Ad §. si de futura, ejusd. leg.

Non modo res praesentes, sed etiam futurae pignori & hypothecae obligari possunt, puta partus ancillæ, fortus pecoris, fructus pendentes, sive dominus, sive fructuarius convenerit de pignore; l. O^r que nondum, supr. de pignorib. Quod si convenerit, ut res futurae, puta partus ancillæ vel fructus fundi, pignori essent, ut pignus valeat spectandum est, an ancilla, vel fundus, vel jus utendi fruendi fuerint in bonis debitoris tempore conventionis, ex hoc §. Verum

Verum hoc non sufficit, ancillam pigneratam fuisse in bonis debitoris tempore conventionis, etiam requiritur in bonis debitoris tempore partus; *l. Paulus respondit*, §. 1. in fin. supr. de pignorib. ubi dixi. Idem dicendum est in causa proprietatis, si mulier prægnans legata, aut alioquo modo alienata sit, partus ejus fiet, cujus mulier erit tempore partus, non tempore conceptionis; *l. ult. infr. de adquir. rer. domin.*

Ad §. ult. ejusd. leg.

SI posterior creditor priori creditor solverit, vel obtulerit, & eo non accipiente obsignaverit pecuniam debitam, pignus sibi confirmat, & succedit in locum & jus pignoris prioris creditoris, ex hoc §. & l. 4. supr. b. tit. l. 1. l. 5. l. cum tibi, C. b. tit. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed. Cum posterior creditor priori creditum solvit, succedit in locum prioris, tam in suo debito, quam in prioris creditoris cui solvit; *l. creditor* 12. §. sciendum, infr. b. tit. l. in bello, §. si pignori, infr. de captiv. & postlim. revers. Si posterior creditor paratus sit priori creditori solvere quod ei debetur, puta si offerat pecuniam debitam, nolente priore creditore debitam pecuniam accipere, queritur an priori creditori competit actio hypothecaria ad avocandam possessionem pignoris? Gaius respondet, priori creditori inutilem, id est inefficacem, esse actionem, cum per eum stet quominus ei solvatur. Datur quidem actio, sed eliditur opposita exceptione doli, cum per eum stet ne pecunia ei solvatur, forte oblitera vel obsignata ei pecunia, quo casu pecunia obsignata pro soluta habetur, quia oblatio & obsignatio habet viam solutionis; *l. acceptam*, C. de usur. l. obsignatione, C. de solut.

Ad L. 12.

IN pignoribus & hypothecis, qui prior est tempore, potior est jure, privilegio, & prærogativa temporis; *l. si & jure*, supr. b. tit. si prior creditor, qui rem jure pignoris possidet, conveniatur hypothecaria actione a creditore posteriori, qui eandem rem pignori accepit, tuetur se opposita exceptione prioritatis temporis, si non ei ante res obligata esset: quod si prior creditor pigneratius agat hypothecaria adversus posteriorem creditorem possessorem pignoris, & ille tueatur se exceptione si non ei ante res esset obligata, replicabit hoc modo, si non ei ante res esset obligata. Sed si secundus creditor agat hypothecaria adversus extraneum possessorem, recte pignus ab eo vindicabit salvo jure prioris creditoris, ita ut priori creditori agenti hypothecaria compellatur rem restituere, quia in actionibus personalibus quidem, puta si posterior creditor actione mutui, que est in personam, prius egerit in debitorem & debitum exegerit, non tenetur pecuniam restituere prioribus creditoribus, quasi in fraudem priorum creditorum solutio facta sit, quia sibi vigilavit. In actionibus personalibus locus est præventioni, & diligentia prodest actori; *l. quod autem*, §. sciendum, infr. que in fraud. creditor. occupantis enim melior est conditio; *l. si vero*, de pecul. l. inter eos, infr. de re judicat. Sed in pignore conventionali non spectatur præventio actionis, sed prioritas obligationis, & qui prior est in pignore potior est jure; quia pignus magis afficit rem, quam personam, & non spectatur an creditor sit prior agendo, sed an sit potior in pignore; *l. in judicati*, infr. de re judicat.

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI extraneus possessor pignoris, conventus hypothecaria a creditore pigneratitio, rem non restituat, id est dolo nolit restituere, tenetur quanti actor juratus

Item aestimaverit; l. si fundus, §. in vindicatione, supr. de pignorib. l. qui restituere, de rei vindicat. & si post condemnationem litis estimationem praestiterit, non liberatur, ac proinde tenetur secundo creditori, ac si debitor ipse solvisset pecuniam, quo casu soluto jure prioris creditoris, jus secundi confirmaretur. Dubitationem movet, quod qui litis estimationem praestitit pro emptore habetur; l. litis estimatio, infr. pro emptor. l. si propter, rer. amotar. & exemplo ejus, qui rem obligatam emit a debitore, & sua pecunia ex pacto priorum creditorem dimisit, succedit in jus prioris creditoris, & potior est posterioribus creditoribus; l. 3. C. de his, qui in prior. credit loc. succed. sed qui litis estimationem praestat priori creditori, non ideo potior est secundo, quia litis estimationem praestit coactus, nempe condemnatus ob contumaciam, quia rem non restituebat, non habetur pro emptore ad hoc ut succedat in jus prioris creditoris, quia contumacia poenam sustinet, nullum habet regressum qui proprii delicti poenam sustinet; l. 1. §. plane, infr. de tutel. & rat. distractio. l. si plures 38. §. 2. de administr. tutor. Aliud dicendum est in posseflore pignoris, qui non coactus, sed ultro litis estimationem obtulit; l. 2. infr. quib. mod. pig. vel hypoth. solv.

Ad §. si primus, ejusd. leg.

Si primus sine hypotheca, id est sine pacto pignoris vel hypothecae, pecuniam crediderit, & postea secundus utrumque fecerit, id est pecuniam crediderit sub pignoribus, & post secundum primus eadem pignora acceperit, pecuniae prius acceptae nomine, posterior est in pignore, quia in pignore non spectatur tempus mutui, sed tempus contracti pignoris. Ex contractu mutui nascitur tantum actio personalis, mutuum non parit hypothecam, nisi de ea conveniret; l. 4. supr. de pignorib. Unde si prior creditor de hypotheca in diem convenierit, id est in diem incertum, qui conditionem efficit, & ante diem posterior creditor de eadem hypotheca pure convenerit, existente die prior creditor potior est posteriori, quia dies incertus, qui conditionem efficit, existens retro trahitur; l. potior, §. videamus, supr. h. tit.

Ad §. si idem, ejusd. leg.

Si idem non semel pecuniam crediderit sub iisdem pignoribus, primo ante secundum, & secundo post secundum, in priore pecunia potior est secundo, in posteriore tertius est, id est potiorem habet secundum, quia in singulis contractibus spectatur tempus contracti pignoris; l. si filiusf. infr. de V. O. l. Rutilia Polla, supr. de contrah. empt. nec prior contractus trahit ad se hypothecam posterioris, idemque spectatur ut primus & tertius creditor ex diversis contractibus, & diversis quantitatibus.

Ad §. si tecum, ejusd. leg.

Si debitor pignus obligaverit Titio primo creditori, deinde de voluntate seu consensu Titii idem pignus obligaverit Seio secundo creditori, dimisso secundo creditore, queritur an pignus prioris creditoris restituatur? Lex ait, facti esse questionem magis quam juris, id est spectandum esse quid actum sit inter contrahentes, an prior consenserit rem obligari secundo creditori animo remittendi pignoris tantum, vel prioritatis tantum remittendae, ut ordo servetur inter creditores, & qui erat prior secundo loco constitutus, id est redigatur ad secundum locum. In contractibus spectandum est quid actum sit, quia contractus legem ex voluntate accipiunt; l. 1. §. si convenit, supr. deposit. in dubio

bio pignus semel extinctum non restituitur, quia qui consensit rem sibi obligatam secundo creditori obligari, jus pignoris remisisse videtur; *l. Paulus respondebit, + in princ. infr. quib. mod. pig. vel hypoth. solv. obligatio & actio semel extincta non restituitur; l. qui res, §. aream, infr. de solut.*

Ad §. Papinianus, ejusd. leg.

Hunc §. exposuimus in *l. 3. b. tit.*

Ad §. sciendum, ejusd. leg.

SI posterior creditor solverit priori creditori, pignus sibi confirmat, & succedit in locum prioris creditoris, & pignus obligatur secundo creditori, etiam invito debitore, tam in suum debitum, quam in prioris creditoris, & in usuras suas, & in usuras quas solvit priori creditori: sed tamen usurarum, quas solvit priori creditori, usuras non consequetur, nec enim alienum negotium gessit, sed magis suum: & haec est Papiniani sententia, quam referendo probat Marcianus in *hoc* §. 6. quae confirmatur *l. + 22. C. de pignorib.* Dubitationem movet, quod si mandatarius vel negotiorum gestor pro debitore sortem & usuras solverit, non modo sortem & usuras, sed etiam usurarum usuras repetit actione mandati, vel negotiorum gestorum, quia quod ad eum omne quod solvit, tam in sorte, quam in usuris, sortis vice fungitur, & usuras repetit tamquam sortem, non tamquam usuras; *l. si vero, §. si mibi, supr. mandat. l. qui negotiationem, §. ex duobus, §. ult. infr. de administ. tutor.* Sed secundus creditor si solvat priori creditori sortem & usuras, non repetit usuras usurarum, quia suum negotium magis gessit quam alienum, ut scriptum est in *hoc* §. & *l. deducta, §. qui post + tempus, ad Trebell.* id est magis habuit animum gerendi sui negotii, quam alieni, nempe solvit priori creditori crediti sui servandi causa. At procurator, & negotiorum gestor, qui solvit pro debitore, etiam usuras usurarum repetit, non tamquam usurarum, sed tamquam sortis, quia suscipiendo mandatum, vel ultro se offerendo negotiis alienis, alienum negotium gessit non suum, quia mandatum est officium gratuitum; *l. i. §. 4. supr. mandat.*

Ad §. si simpliciter, ejusd. leg.

SI idem pignus sit obligatum primo & secundo creditori, & quidem securdo simpliciter id est pure, non in hunc casum si soluta sit pecunia priori creditori, ut moris erat; *§. prox. hac leg.* secundo creditori datur actio hypothecaria, quae est in rem ad avocandam possessionem pignoris a quolibet possessore, praeterquam a priore creditore, vel emptore pignoris, qui ab eo emit, & successit in locum prioris, quia secundus creditor, excepto priore creditore, potior est aliis omnibus creditoribus; *l. loci, §. competit, supr. si servit. vindicet.*

Ad §. a Titio, ejusd. leg.

CAins a **T**itio mutuam pecuniam accepit, eique certum predium pignori ei obligavit, deinde pecuniam mutuam accepit a **M**aevio, & idem predium ei obligavit, sub conditione si desierit **T**itio teneri, id est si soluta esset pecunia priori creditori. **T**ertius deinde mutuam pecuniam dedit **Caio**, ut **T**itio solveret, & idem predium ei obligatum esset, & in ejus locum succederet. Quæritur, an hic medius, id est secundus creditor, potior sit tertio in pignore? Videbatur secundum creditorem potiorem esse tertio, tum quia prior est tem-

pore, & pactus est, ut soluta pecunia Titio, idem prædiūm sibi obligatum esset, & tertius de sua negligentia queri debet, id est suæ stultitiae imputare debet, quod ante secundum pignora non accepit, ut supplet *glossa*: sed tamen tertius creditor secundo præferendus est, quia mutuam pecuniam dedit ad hoc ut solveretur priori creditori, & hoc pacto successit in locum prioris creditoris; l. 1. l. cum tibi, C. de pignorib. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed. & tertius præfertur secundo ex persona primi creditoris. Interdum quod quis non potest per se, potest per alium; l. Aristo, supr. quæ res pignor.

Ad §. si tertius, ejusd. leg.

NOn modo si posterior creditor solvat priori creditori, pignus sibi confirmat, & succedit in locum prioris creditoris; l. 1. & ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed. sed etiam si tertius creditor pignora sua, id est res sibi obligatas, a debitore distrahi permittat, ad hoc ut priori soluta pecunia, in aliud pignus prioris creditoris succedat, dimisso priori creditore in ejus locum succedit, & secundus creditor, licet sit prior tempore tertio, nihil aliud habet, nisi ut solvat priori, & in locum ejus succedat: & haec est sententia Papiniani, quæ refertur in hoc §. id est ut solvat tertio, qui solvendo in locum prioris successit. Secundus enim offerendo tertio quod priori solutum est, in ejus locum succedit: & eo pertinet disputatio l. 16. infr. h. tit.

Ad §. uit. ejusd. leg.

TN pignoribus, & hypothecis prior tempore, potior est jure: si prior creditor pecuniam mutuam dederit sub hypotheca certi prædiī, & non convenierit, ut liceret sibi hypothecam vendere, id est fundum hypothecæ obligatum, & posterior creditor pecuniam mutuam dederit sub hypotheca ejusdem prædiī, & convenerit, ut liceret sibi hypothecam vendere, prior creditor potior est in pignore, quia in pignoribus spectatur tantum privilegium temporis, nec habetur ulla ratio, quod prior non convenit de distrahenda hypotheca, quia creditor pignus distrahere potest, non modo si nihil actum sit de distrahenda hypotheca, sed etiam si convenerit de noui distrahendo pignore, quia + vendor rem oppignerando censetur tacite id permittere creditori; §. 1. inst. quib. alien. lic. vel non, l. 4. supr. + de pignerat. a&e. Idem dicendum est in pignore, nam & si prior convenerit de pignore, licet posteriori res prius tradita sit, adhuc potior est prior, quia pignus nuda conventione contrahitur; l. 1. & 4. supr. de pignorib.

At L. 13.

SI insulam, quam locaveram in plures annos, forte in quinquennium, tibi vendidi, ea lege, ut prioris anni pensio mihi, & sequentium annorum tibi cedat, & jus pignorum ab inquilino datorum uterque consequatur. Nerva & Proculus existimabant, jus pignorum pro rata dividi inter emptorem & venditorem, si ad utramque pensionem pignora sufficerent, si vero non sufficerent, jus omnium pignorum primum ad me pertinere, & si quid superesset ex pretio pignoris venditi ad te. Paulus rejecta Nerva & Proculi sententia ait, facti questionem esse magis quam juris, & in dubio id actum videri, ut primam quamque pensionem pignorum causa sequeretur, id est ut pro pensione prioris anni, quæ mihi debeatur, pignora etiam mihi prius obligata essent si jus pignoris sequeretur causam debiti, id est eodem ordine censeretur. Dubitationem movebat, quod pactum ambiguum interpretandum est contra venditorem, qui potuit apertius legem dicere; l. veteribus, de pactis, l. Labeo, de

de contrah. empt. sed in hac lege interpretatio sit pro venditore, quia interpretatio fit a lege ex natura contractus pignoris, in quo qui prior est tempore, potior est jure, nec ambiguum videtur pactum, quod a lege interpretationem recipit, ut recte animadvertisit glossa hic.

Ad L. 14.

Si a domino duobus in solidum eadem res vendita sit, potior est is cui priori res tradita est; *l. quotiens*, *C. de rei vindic.* quia traditione non emptione sola transfertur dominium; *l. traditio*, *infr. de adquir. rer. domin.* Quod si a domino duobus creditoribus eadem res obligata sit, & prior convenerit de pignore, licet posteriori res tradita sit, prior potior est; *l. + 12. §. ult. supr. b. tit.* quia cum pignus nuda conventione contrahatur, nihil prodest posteriori, si ei res prius tradatur. Aequo si ab eodem non domino, qui tamen habet Publicianam, id est qui rem alienam bona fide traditam usucapere coepit nondum usuccepit, duobus eadem res diversis temporibus pignerata sit, prior tempore potior est in pignore, quamvis si a diversis non dominis pignus captum sit, possessor, id est cui prius res tradita est, potior est, ex *hac l.* Sicut in emptione & venditione, si ab eodem non domino, qui Publiciana uti potuit, res vendita sit, potior est cui priori res tradita est: si a diversis non dominis, melior est causa possidentis; *l. sive autem, §. si duobus*, *supr. de Publician.* Ratio est, quod cum a diversis non dominis res obligata aut vendita est, neuter jus habet in re, qui a non domino rem accepit, & in pari causa, id est pari non jure, utriusque prodest possessio, & vice tituli est, ita ut melior sit conditio possidentis, uti in interdicto uti possidetis, qualiscumque possessor, eo ipso quod possidet, plus juris habet, quam ille qui non possidet; *l. 2. infr. uti possidet.*

Ad L. 15.

Hanc legem exposuimus in *l. 13. §. & in superficiariis, & in l. 31. supr. de pignorib.*

Ad L. 16.

Vulgata regula juris est, si vinco vincentem te, multo magis vinco te, quæ proponitur in *l. de accessionibus*, *§. et si mibi*, *infr. de divers. & temporal. prescript.* ubi si eandem rem, quam mihi pignerasti, pigneravi creditori meo, creditor meus in hypothecaria actione utetur accessione tui temporis, tam adversus extraneum possessorem pignoris, quam adversus te ipsum, quamdiu pecuniam mihi non exsolveris, qui enim me potior est, cum ego te superaturus sim, multo magis adversus te obtinere debet. Hæc regula locum habet ubi est eadem vincendi ratio, secus ubi alia est & diversa, ut patet in specie *hujus leg.* quæ est *hujusmodi*. Debitor eundem fundum, diversis temporibus, tribus creditoribus pignori obligavit, primum Eutychianæ, deinde Turboni, tertio loco alii creditor: cum Eutychiana ageret actione hypothecaria adversus tertium creditorem, qui pignus possidebat, et si de jure suo doceret, id est de prioritate hypothecæ, superata per injuriam judicis, ut interpretatur Odofredus, a quo judice non provocavit. Turbo secundus creditor, cum egisset etiam actione hypothecaria apud alium judicem adversus tertium creditorem, vicit est per sententiam judicis, sed ab ea appellavit. Quarebatur, an tertius creditor, qui vicit Eutychianam primum creditorem, etiam Turbonem secundum creditorem vincere debeat? Quidam existimabant, tertium creditorem, qui primum vicit, etiam secundum vincere debere, hoc argumento, quod tertius creditor si solvat priori creditori succedit in jus & ordi-

nem prioris creditoris ; *l. i. l. cum tibi*, *C. † qui potior. in pign. l. ult. C.* de his, qui in prior. credit. loc. succed. ac proinde secundum creditorem quasi potior excludit. Paulus horum sententiam improbat variis argumentis. Primum est, quod si primus creditor actione hypothecaria egerit adversus tertium creditorem, qui pignus possidebat, & exceptione pacti, vel jurisjurandi, vel alia qualibet a tertio superatus sit, tertius creditor, qui primum vicit, adversus secundum creditorem exceptione rei judicatae uti non potest. Secundum est, quod si post primum judicium, in quo primus creditor superatus est a tertio creditore, secundus creditor obtinuerit tertium, id est in lite obtinuerit adversus tertium, quae loquendi formula usurpatur & in *l. Paula Callinico*, §. ult. de legat. 3. secundus creditor, qui vicit tertium, si conveniatur a primo actione hypothecaria, non potest primum repellere exceptione rei judicatae & eum excludere, quasi successerit in locum primi. Exceptio rei judicatae inter primum & secundum creditorem non nocet primo agenti adversus secundum. Res inter alios judicata, aliis nocere aut prodeesse non solet, ut hic & *l. sepe*, infra de re judicat. *l. Modestinus*, de except. *l. is qui fundum*, de usufruct. legat. *l. Lucius*, de his, qui notant. infam. Ideo concludit Paulus, tertium non excludere secundum, quia vicit primum, cum non fuerit eadem ratio vincendi. Exceptio rei judicatae non nocet agenti si res judicata sit inter alios, & tertius creditor, qui vicit primum per sententiam, non successit in locum prioris creditoris, sed primo submoto locum fecit secundo creditori : & hoc est quod dicitur in *fin. b. leg.* sine praejudicio prioris sententiae, quae dicta est inter primum & tertium creditorem, hoc est sine metu exceptionis rei judicatae, totum jus secundo creditori agenti hypothecaria adversus tertium integrum & illibatum relinqui. Sie & in specie *l. 2. §. objicitur*, & *l. equissimum*, infra ad *Tertyll.* in successione filii intestati, mater, quae excludit avum ex senatus-consulto Tertylliano, non excludit patrem cui avus præfertur, quia diverso jure veniunt, mater ex *senatusconsulto Tertylliano*, pater ex *jure civili*, avus ex edicto prætoris si quis a parente manumissus sit.

Ad L. 17.

Qui, cum creditor non esset, debitori pecuniam credidit prioris creditoris dimittendi gratia, in ejus locum non succedit, nisi de eo nominatim convenerit ; *l. Aristo*, supr. quae res pignor. *l. creditor* 12. §. a *Titio*, supr. b. tit. Sed si posterior creditor sua pecunia solverit priori creditori, in locum ejus substituitur in ea quantitate, quam solvit priori creditori, etiam si de eo nihil convenerit ; *l. i. l. cum tibi*, *C. † qui potior. in pignor. l. ult. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Item qui pignus emit a debitore, ut ex pretio prior creditor dimittatur, eatenus tuendus est, id est eatenus prærendus est inferioribus creditoribus, quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia pervenit, ex hac *l. & d. l. Aristo*, *l. pen. C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* quia eatenus in locum primi successisse intelligitur, quatenus sua pecunia solutum est vinculum pignoris prioris creditoris, et si res empta & tradita definit esse pignerata, cum sit sua : pignus non est rei sua ; *l. debitor*, supr. de pignerat. act. *l. neque pignus*, de *R. J.* Quod si prior creditor pignus emerit a debitore, an tuendus est adversus posteriores creditores ? Videtur non esse tuendus, quia rem emisse videtur cum sua causa & onere ; *l. alienatio*, supr. de contrah. empt. id est salvo pignore posteriorum creditorum, & emptione rei amisit jus pignoris, cum res empta non possit esse pignori, quia sua res est : sed tamen verius est tuendum esse adversus posteriores creditores, quia sua diligentia ei obesse non debet ; *l. debitor*, infra de separat. Et videtur ita demum recessisse a pignore, si emptione & venditione facta esset ure-

Irrevocabilis translatio dominii. Et tuendus est adversus posteriores creditores, nisi ei offerant debitum; *l. i. C. si antiqu. creditor.* Quid si debitor eandem rem tertio creditori pignori obligaverit, consentiente priore creditore? prior *jus* sui pignoris remisso videtur, non etiam tertius in locum ejus successit; *l. Paulus respondit, infr. quib. mod. pign. vel hypoth. solvat.*

Ad L. 18.

SI duo vel plures sint creditores hypothecarii, prior tempore potior est iure privilegio temporis; *l. 10. supr. h. tit.* quod si duo sint creditores diversi temporis sub iisdem pignoribus, prior creditor potior est secundo, non modo in forte, sed etiam in usuris, nec modo in usuris, quæ accessere antequam posteriori creditor debetur, sed etiam in usuris, quæ accessere post obligationem secundi creditoris, ex *hac leg.* Et hoc est quod dicitur in *hac leg.*, priorem potiorem esse in omne quod ei debetur, in forte, & quibuscumque usuris, quia usuræ sunt accessiones, quæ sequuntur *jus fortis* & naturam principalis obligationis; *l. Aurelius, §. legatum, de liberat. legat.* *l. eos qui, C. de usur.* Videbatur, quod prior tempore, licet præferendus in forte, non præferretur in usuris, quia in potestate debitoris fuit non teneri usuris solvendo sortem; *l. qui balneum, supr. h. tit. l. pen. supr. que res pignor. usuræ sequuntur jus fortis*, quia initium obligationis spectandum est; *l. i. supr. h. tit. l. si procuratorem, mandat.* moribus tamen nostris alia est obligatio & hypotheca fortis, alia usurarum, & par est causa omnium usurarum, ita ut in ordine creditorum rejiciantur in ultimum locum.

Ad L. 19.

Mulier fundum obligatum marito dedit in dotem, & testamento heredes instituit ipsum maritum & liberos ex illo & ex alio suscepitos, licet heredes sint idonei, & conveniri possint actione personali, creditor potest convenire maritum actione hypothecaria, tamquam justum possessorem pignoris. Maritus, qui est possessor pignoris ex justa causa, puta ex causa dotis, si conveniatur actione hypothecaria, non potest opponere exceptionem discussionis, quia idem est heres defuncti. Jure veteri in potestate est creditoris convenire debitorem vel heredem ejus actione personali, vel possessorem pignoris actione hypothecaria; *l. distractis, l. persecutione, C. de pignorib.* Hodie tertius possessio non potest conveniri, nisi excusso reo principali, vel herede ejus; *auth. hoc si debitor, C. eod. tit.* Sed si maritus, qui pignus possidet, conveniatur a creditore actione hypothecaria, & creditori agenti offerat pecuniam debitam, compellendus est creditor solutum accipiens ei cedere *jus nominis*, ex *hac l.* Dubitationem movebat, quod qui suum recepit, etiam ab alio quam vero debitore, non tenetur condicione indebiti; *l. repetitio, supr. de condic. indebit.* ergo non potest compelli cedere actiones, ne repetitioni locus detur, quia idoneum nomen præstat debitor qui delegat; *l. si nomen, supr. de heredit. vel act. vendit.* sed placet distinctio Joannis Fabri in *l. jubemus C. ad Vellejan.* Creditor, qui suum recipit a debitore suo vel alio ultro offerente pecuniam debitam, non tenetur cedere actionibus, contra se ipsum, satis est quod solutione a quocumque facta liberat debitorem: sed si creditor actione hypothecaria conveniat tertium possessorem pignoris, puta maritum, qui ex dotis causa pignus possidet, vel fidejussorem, tenetur ei præstare actionem suam personalem sc. ex *hac leg.* *l. + cum possessor, infr. de censib. l. 2. C. de fidejuss.* Creditor compellendus est marito, vel tertio possessori pignoris, cedere actionem personalem, quia cum maritus morte uxoris factus sit dominus fundi do-

talis, non potest ei cedi jus pignoris in proprio fundo: res mea non potest mihi esse pignori; *l. negue pignus*, de R. J. sed recte ceditur marito actio adversus coheredes, id est liberos ex se & alio natos, pro partibus coheredum: immo & qualisunque possessor pignoris habet jus offerendi creditori, ut eum submoveat actione hypothecaria; *l. Paulus respondit*, infr. quib. mod. *pign.* vel *hypoth. solvat*. sed non habet jus postulandi, ut ei cedat actionibus suis. Petitor non cogitur malæ fidei possessori cedere actiones suas; *l. is qui dolo, supr. de rei vindicat.*

Ad L. 20.

Hanc legem exposuimus apud Tryphoninum libr. 8. disputat.

Ad L. ult.

ACtio tutelæ est privilegiaria; *l. ex facto*, supr. *de pecul.* *l. dabimusque*, §. 1. infr. *de reb. auctorit. judic. possid.* & pupillus tutelæ nomine habet tacitam hypothecam in bonis tutoris; *l. pro officio*, C. *de administr. tutor.* *l. unic.* §. 1. C. *de rei uxor. aet.* Et pupillus tutelæ nomine præfertur fisco, si posterius contraxerit in bonis tutoris. Finge, quæ est species h. leg. Titius, qui fuerat tutor Seiæ, vel heres ejus, conventus actione tutelæ, & condemnatus in certam quantitatem, pro reliquis rationum ei obligavit omnia bona, tam præsentia, quam futura, postea a fisco pecuniam mutuam accepit, & omnes res suas ei obligavit, & Seiæ intulit partem debiti, forte ex ea pecunia, quam mutuam acceperat a fisco, & novatione facta promisit se reliquum soluturum, & in eadem obligatione similiter convenit de pignore, id est pariter obligavit, ut in priori, bona præsentia & futura. Quæsitum est, an Seia præferenda esset fisco, & in illis rebus quas Titius habuit tempore prioris obligationis, & in iis rebus quas post priorem obligationem adquisivit, donec universum debitum consequeretur? Respondet Scævola, nihil proponi cur non esset præferenda. Ratio est, quia prior creditor, qui habet pignus primo loco obligatum, si postea novet obligationem sub eodem pignore, retinet jus primi pignoris, & in suum locum successisse intelligitur, id est non tam novasse obligationem, quam repetuisse quasi sibi succeperit, & secundam obligationem cum priori sine præjudicio prioris; *l. creditor* 12. §. *Papinianus*, supr. b. tit. Ratio dubitandi erat, quod fiscus præfertur priori creditori habenti generalem hypothecam præsentium & futurorum in bonis postea quæsitis, causam enim pignoris fiscus prævenisse intelligitur; *l. si qui mihi*, infr. *de jur. fisc.* sed pupilla in actione tutelæ præfertur fisco, vel quia dupli nitebatur privilegio, nimirum privilegio temporis, & privilegio tutelæ. In contractu mutui & aliis fiscus eodem jure utitur quo privatus creditor, nec habet nisi privilegium temporis; *l. si pignus*, supr. b. tit. *l. si fundum*, C. *eod. l. 2. C. de privileg. fisc.* Fiscus solebat scenerari pecunias, & in his non alio quam privati creditoris jure censebatur. Vel mulier præfertur fisco in rebus quæsitis tempore prioris obligationis, vel post priorem obligationem, ante obligationem fisci: sed fiscus præfertur priori creditori in rebus quæsitis post obligationem fiscalem, quia vi tacitæ hypothecæ causam pignoris fiscus prævenisse intelligitur, quæ est posterior sententia Accursii, quam probat Cujac. 10. obs. 22.

Ad §. 1. ejusdem leg.

PRivatus creditor habens specialem hypothecam, si sit prior tempore, præfertur fisco & Cæsari. Aliud est fiscus, aliud res privata Cæsariss. Fiscus est patrimonium reipublicæ. Res privata est patrimonium privatum Principis, cuius

ius cura erat penes comitem rerum privataram ; l. 2. C. de fund. rei privat. Ut debitor, qui erat negotiator marmororum, pecuniam mutuam prior accepit a creditore sub pignoribus lapidum, quorum pretium solutum est ex pecunia creditoris, postea idem debitor conduxit horrea Cæsaris in quinquennium, eo cessante in solutione pensionis horreorum conductorum per aliquot annos, procurator exactioi præpositus, jure pignoris lapides sub hasta distrahere voluit. Quæsitum est, an prior creditor, qui pignus possidebat, retinere possit? Respondit Scævola, secundum ea quæ proponerentur posse. Ratio est, quia, ut dixi, privatus creditor habens specialē hypothecam prefertur fisco vel Principi in re privata, si sit posterior in hypothecaria actione, fiscus & res privata Cæsaris eodem jure utuntur, & quodcumque privilegii fisco competit, idem & ratio Cæsaris habere solet ; l. 6. §. 1. infr. de jur. fisc. l. 3. C. de quadrienn. præscript.

A D T I T. V.

De distract. pignor. D.

Ad L. 1.

CESSANTE debitore in luendo pignore, creditor potest vendere pignus, alioquin nulla esset utilitas pignoris ; l. 4. supr. de pignerat. act. & præcipuum jus pignoris est, quod cessante debitore, licet creditori pignus distrahere, unde cum creditor pignus vendit ob moram debitoris, dicitur jure creditoris vel lege pignoris pignus distrahere ; l. 10. infr. h. tit. l. si + mandatu 59. §. creditor, supr. mandat. & jus suum exequi ; l. 7. §. 1. infr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt. Venditio autem pignoris, quæ fit solemniter sub hasta, proprie distractio dicitur, quia in proscriptione bonorum debitoris, res addicuntur pluris licenti, & distracti suntur in varios emptores : & hoc est quod ait M. Tull. pro Quintio: *Quo bonorum emptores convenient ut carnifex ad reliquias vitæ lacerandas, & distractandas*. Et creditor, qui pignus vendit jure creditoris, statim dominium transfert in emptorem, ex quo fit, ut plus juris in alium transferat, quam ipse habeat ; l. non est novum, infr. de adquir. rer. domin. quia distrahit ex voluntate debitoris, si convenerit de distrahendo pignore, vel ex tacita voluntate debitoris post trinam monitionem, etiamsi convenerit ne pignus distrahat. Creditor jure pignoris pignus vendere potest, modo sit potior aliis creditoribus. Creditor enim, qui prior est, potest avocare pignus emptori ; arg. h. leg. l. cum ea, §. 1. infr. de evict. l. 2. C. de his, qui in priorum creditor. loc. succed. His præmissis veniamus ad speciem h. leg. quæ est hujusmodi. Quidam primo creditori obligavit certa prædia specialiter, deinde secundo creditori generaliter obligavit omnia bona sua, deinde idem primo creditori generaliter omnia bona sua, ob alium, aut eundem contractum, id est ob pecuniam mutuam acceptam ex alio, aut eodem contractu, novatione facta. Primus quidem creditor potior est secundo in prædiis specialiter obligatis, secundus autem potior est primo in ceteris bonis, & ideo illa prædia quidem sibi specialiter obligata, vendere primus potest jure pignoris, non etiam cetera bona, ante dimissum secundum creditorem: quod si vendiderit etiam cetera bona, non tenetur secundo creditori actione in personam directa, vel utili, non tenetur etiam actione furti, quia non furandi animo eas res vendidit, furtum non committitur sine animo furandi, sed ordinis errore ductus, id est cum per errorem existimaret se esse primum etiam in ceteris bonis, suam

causam bona fide persecutus est, id est pignus vendidit jure creditoris; tunc enim creditor jus suum exequi dicitur, ut modo observatum est. Item primus creditor non potest videri earum rerum furtum fecisse secundo creditori, quia non habuit earum possessionem. Furtum non fit ei, qui non possidet; *l. si gratuitam*, §. ult. supr. de præscript. verb. *l. si vendidero*, §. ult. infr. de furt. Item non tenetur ad exhibendum, quia non possidet, neque dolo desiit possidere. Actio ad exhibendum, quæ datur acturo qualibet actione in rem etiam hypothecaria, non datur nisi adversus possessorem, vel quasi possessorem; *l. 3. §. est autem*, supr. ad exhibend. Igitur secundo creditori superest tantum actio adversus possessorem, id est actio hypothecaria, quæ est actio in rem ad avocandam possessionem pignoris. Nec obstat *l. creditor* 12. §. *Papinianus*, supr. qui potior. in pignor. ubi secundo creditori datur actio contra priorem creditorem, qui pignora secundo creditori prius obligata non jure vendidit, quia hæc actio datur recte secundo creditori adversus primum ad restitutionem superflui, quod ex pignorum venditione redactum est, ut recte docet *Accursi. hoc loco*.

Ad L. 2.

Si fidejussor, conventus officio judicis a priore creditore, consecutus sit, ut exemptionis nomine prædium creditori pignori datum susciperet, nihilominus posteriori creditori, cui idem pignus obligatum est, facultas est offerenda pecunia, quam fidejussor solvit cum usuris priori creditori, nam hujusmodi venditio fit ex necessitate juris, pignoris transferendi causa, id est non tam dominii adquirendi causa, quam pignoris in emptorem transferendi, ex hac *l. & l. 9. infr. b. tit.* Cum posterior creditor a priore pignus emit, non tam adquirendi dominii, quam servandi pignoris causa, pignus emissæ intelligitur, & ideo debitori integrum est jus ei offerendi; *l. 6. infr. b. tit. l. i. & ult. C. si antiqu. creditor*, *l. communi dividendo*, §. inter eos, supr. commun. divid. Et si fidejussor pro reo principali solvat debitum, creditor tenetur jus pignorum in eum transferre, & cedere actionibus personalibus, quas habet adversus debitorem vel confidejussores; *l. 2. C. de fidejuss. l. Stichum*, §. t. 10. infr. de foliut. Alia ratio est in venditione simplici & voluntaria, quæ fit jure creditoris, nam secundus creditor non habet jus auferendi pignus priori creditori, neque emptori qui ab eo emit; *l. creditor* 12. §. si simpliciter, supr. qui potior. in pignor. Sera nimis est oblatio pecunia, quæ fit post perfectam venditionem pignoris jure creditoris. Et si fidejussor pignus emerit a creditore, tenetur debitori pignus restituere cum fructibus medii temporis, & si non restituat tenetur de dolo; *l. 5. §. ult. infr. b. tit. l. i. C. de dol. & fidejussor*, in quem pignora a confidejussoribus data translata sunt, forte quia solidum solvit creditori, non emptoris loco substitutus videtur, sed ejus qui ab initio pignora accepit, id est creditoris, & ideo non facit fructus suos, sed eos compensat cum usuris pro rata; *l. Paulus*, infr. de fidejussor.

Ad L. 3.

Posterior creditor habet jus offerenda pecunia priori creditori, cum usuris medii temporis, ut posterior in pignore succedat in jus & locum prioris creditoris; *l. creditor* 12. §. si simpliciter, & §. pen. supr. qui potior. in pignor. *l. i. C. eod.* Si prior creditor pignus ex pacto vendiderit, secundo creditori non est jus offerenda pecunia, & avocandi pignus emptori, ex init. b. leg. *l. i. & 2. C. si antiqu. credit.* quia distractione pignoris recte & solemniter facta, pignus extinguitur, & dominium transfertur in emptorem; *l. non est nouum*, infr. de adquir. rer. domin.

Ad

Ad §. i. ejusdem leg.

Si debitor non interveniente creditore pignus vendiderit, & ex pretio priorem creditorem dimiserit, posteriori creditor ius est offerendi emptori quod de ejus nummis ad priorem creditorem pervenit cum usuris medii temporis, ex hoc §. & l. i. C. si antiqu. creditor. quia venditio pignoris facta a debitore non perimit jus pignoris: pignus transfertur in emptorem cum sua causa & onere, id est salvo jure pignoris; l. 12. C. h. tit. Ubi debitor pignus vendit, nihil interest an pignus obligatum vendat, an denuo obliget, id est tertio creditori. Sicut enim tertius creditor, qui pecunia sua dimisit priorem creditorem, ita succedit in locum primi, ut secundo jus sit offerendi tertio, d. l. creditor, §. a Tito, ita emptor pignoris, qui pecunia sua solvit priori creditori, succedit in locum primi, ita ut pignus secundi salvum sit, ut ei jus sit offerendi tertio. Quod si debitor consentiente primo creditore pignus vendiderit, vel obligaverit tertio creditori, tertius non succedit in locum primi, quia primus jus pignoris remisisse videtur, & pignus primo remissione extinctum est, sed sublato primo creditore, secundi melior causa efficitur; l. Paulus respondit, infr. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.

Ad L. 4.

Ex pacto prolatu die solvendae pecuniae, profertur & vendendi pignoris potestas, ex hac l. quia pignus distrahi non potest antequam debitor sit in mora; l. i. cessante, C. h. tit. Nec obstat, quod creditori antequam dies solvendae pensionis venerit datur persecutio pignoris; l. questum, sup. de pignorib. hoc enim speciale est in persecutio seu actione in rem pignoris causa, quia creditoris interest incumbere pignori, ut in tuto sit creditum: plus cautionis est in re, quam in persona; l. plus cautionis, de R. J. l. eos, G. + qui potior. in pignor. §. furi autem, init. de oblig. que ex delict. nasc. Sic & ubi pacto dies solvendae sortis prorogatur, dilata quoque videtur dies usurarum committendarum; l. lecta, supr. de reb. credit.

Ad L. 5.

Posterior creditor habet jus offerenda pecuniae priori creditori, & oblata pecunia in ejus locum succedit; l. creditor 12. §. + si simpliciter, §. pen. supr. qui potior. in pignor. l. i. C. eod. Ubi secundus creditor oblata pecunia priori creditori in ejus locum successit, pignus distrahere potest, tam pro ea pecunia que soluta est priori creditori, quam pro ea que sibi debetur, ex init. h. leg. l. 3. init. l. creditor 12. §. sciendum, sup. qui potior. in pignor.

Ad §. ult. ejusd. leg.

Si secundus creditor, oblata & soluta pecunia priori creditori, pignora suscepit exemptionis nomine, recte ei offertur, id est tertius creditor habet jus ei offerendi, quamvis pignora emerit a priore creditore, ex hoc §. Ratio est, quia hujusmodi venditio fit necessitate juris, magis servandi pignoris causa, quam dominii transferendi; l. 2. supr. h. tit. Et ita fidejussor, in quem pignora data a confidejussoribus translata sunt, quia conventus solvit pecuniam priori creditori, non emptoris loco substitutus videtur, sed creditoris qui pignora emit; l. Paulus respondit, infr. de fidejuss.

Ad L. 6.

Hac lex exposita est in l. 2. supr. b. tit.

Ad L. 7.

Si creditor pignus vel hypothecam jure creditoris vendiderit ea lege, ut licet sibi pignus recuperare redditum pecunia, queritur, an si debitor pecuniam offerat, possit avocare pignus emptori? Respondet Marcellus ex Juliano, pignus recte distractum esse, id est ab emptore revocari non posse per debitorem. Ubi creditor recte & solemniter pignus distraxit, non potest revocari pignus ab emptore, ex hac l. & l. si cessante, l. qui praedium, C. b. tit. l. i. C. si antiqu. credit. quia distractione pignoris dominium transfertur in emptorem; l. non est novum, infr. de adquir. rer. domin. Ceterum debitor potest agere cum creditore utili actione pigneratitia, ut sibi cedat actionibus, quas ex pacto habet adversus emptorem: sed etsi creditor non cedat actionibus, potest debitor agere actione in factum adversus emptorem; l. si cum venderet, supr. de pignerat. act. & quod scriptum est in pignore, idem dicendum est in hypotheca, quia pignus, & hypotheca eodem jure censemuntur; l. 5. §. 1. supr. de pignorib.

Ad §. illud, ejusd. leg.

Si creditor hypothecam jure creditoris vendiderit non potest debitor emptori pignus avocare, ex init. b. leg. quod si debitor hypothecam vendiderit extraneo, queritur, an debitori licet rem avocare ab emptore? Marcellus existimavit distinguendum esse, si ita res venierit, ut, si intra certum tempus a debitore pecunia solvatur, emptio rescindatur, intra illud tempus pecunia soluta recipere hypothecam: si vero dies praterierit, aut si non eo pacto res venierit, ut recuperari possit, non rescindi venditionem, nisi sit res pupilli aut minoris, aut absentis reip. causa. Venditio pignoris rite facta extraneo, non revocatur, nisi sit res pupilli aut minoris, quo casu revocatur per restitucionem in integrum, si enormis sit laxio; l. si ex causa, supr. de minorib. l. i. C. si advers. vendit. pignor.

Ad §. ult. ejusd. leg.

Si convenerit inter creditorem & debitorem, ne licet debitori pignus vel hypothecam vendere, queritur an venditio facta contra fidem pacti valeat? Respondet † Marcellus, venditionem nullam esse: ut pactio stetur dubitationem movebat, quod hujusmodi pactio videbatur nulla & irrita, quasi contra jus positiva, ut argumentatur ipse Marcellus: nemo pacifici potest ne invito vicino licet alienare rem suam; l. nemo, supr. de pact. & debitor etiam invito creditore pignus vendere potest, quia pignus non transfert dominium, & pignus transit in emptorem cum sua causa salvo jure pignoris; l. i. §. cum praedium, supr. de pignorib. immo etiam si convenerit de non distrahendo pignore, creditor potest vendere pignus post trinam monitionem; l. 4. supr. de pignerat. act. Sed hoc locum habet in creditore, ne pignus sit inutile: valet vero pactum, ne debitori licet pignus vendere, quia licet veneat cum sua causa & jure pignoris, creditoris interest pignus non vendi, ne transferatur in potentem, ut recte docet Bartol. hic, maxime ex quo hodie tertius possessor pignoris non potest conveniri, nisi prius excusso reo principal; auth. hoc si debitor, C. de pignorib.

Ad

Ad L. 8.

Si convenerit de vendendo pignore ab initio, vel postea, ut solebat fieri, unde pactum hujusmodi vulgare dicitur; l. 4. C. de pignerat. act. sed etsi nominatum non convenerit de vendendo pignore, cessante debitore in solvendo, creditor potest vendere pignus post unicam denunciationem testato & solemniter factam; l. 4. l. quæ specialiter, C. h. tit. quod si convenerit de non distrahendo pignore, nihilominus creditor potest vendere pignus, post triuam motionem; l. 4. supr. de pignerat. act. l. Aristo, quæ res pignor. l. t in ejus, §. pen. infr. ad Trebell. §. 1. inst. quib. alienar. lic. vel non. Alias pignus effet inutile: si plures res pignori obligatae sint, creditor potest unam quam maluerit eligere, & vendere, ex hac l. Ratio dubitandi erat, quod in actione judicati jura, id est actiones & nomina, piguori capi non possunt, nisi prius excussis rebus mobilibus, tum immobilibus; l. a divo Pio, §. in venditione, §. sic quoque, infr. de re judicat. l. 2. C. quand. fise. vel privat. debitor. sui debitor. convenir. poss. l. 5. C. de execut. rei judicat. cap. t ultim. §. in aliis, ut lit. non contestat. ergo in pignore conventionali videbatur non esse permittendum arbitrio creditoris, ut ex pluribus rebus pignori obligatis, quam maluerit vendere liceat, ne forte pro modica summa rem e pluribus majori pretii distrahat, licet pretium servare possit ex venditione aliarum rerum minoris pretii. Verum in pignore judiciali nomina & actiones pignori capi non possunt, nisi prius excussis rebus mobilibus & immobilibus, ut modus servetur in executione judicati. At in pignore conventionali non servatur ordo discussionis, & creditor potest distrahere unum ex pignoribus, quod maluerit, quicquid dicat Bartol. hanc legem esse contra opinionem rusticorum, semper enim creditor debet bona fide suum jus exequi; l. 4. C. de distract. pignor. & si plures res sint obligatae, & ex pretio unius, quæ minoris est, possit debitum consequi, non potest alias, quæ majoris sunt pretii, distrahere.

Ad L. 9.

Si creditor suum servare non possit ex distractione pignoris, quia res minoris veniit, quam debetur, debitor non liberatur, nempe sublata actione pigneratitia, adhuc creditor superest actio personalis in debitorem, ut quod deest supplicatur, ex hac l. & l. quæ specialiter, C. h. tit. l. creditor, supr. de reb. credit. Hoc verum est, si nulla culpa creditorim imputari possit, si creditor bona fide pignus vendiderit, servatis solemnibus, quia ex necessitate facta venditio pignoris, id est ob moram debitoris, non liberat debitorem, nisi pecunia percepta, id est exsoluta universa pecunia. Nec casus hujus l. pertinet ad creditorem, qui ab emptore pignoris pretium servare non potest, forte quia subito casu factus est non solvendo, ut voluit Cujac hic, quia distractio pignoris, quæ fit sub hasta, fit præsenti pecunia: in subhastatione non habetur fides de pretio; l. a divo Pio, §. sed si empior, infr. de re judicat. Plaut. in Mæchmos (5. 9. 96.)

. Omnia

Venibunt, qui qui licebunt, præsenti pecunia

Creditor, qui pignus vendit, non potest habere fidem de pretio, & si emptori fidem habeat de pretio, licet tempore traditionis effet solvendo, & repentina casu fuerit lapsus facultatibus, creditori imputatur, quod cautius negotiatus non sit, & piguora tradiderit emptori, antequam pretium numeraretur.

Ad §. 1. ejusd. leg.

SI creditor minoris, quam est in debito, pignus vendiderit, debitor tenetur residuum solvere, actione personali, etiam si de eo nihil convenerit; *l. 3. l. specialiter, C. h. tit. l. adversus, C. de oblig. & act. l. creditor*, supr. *de reb. credit.* & ideo Pomponius scripsit in hoc §. supervacuum esse quod in pignore contrahendo adjici solet, ut quo minus pignus venisset, reliquum debitor præstaret, quia ipso jure ita se res habet, etiam si adjectum non sit, id est hoc venit ex natura contractus, etiam si non convenerit: quod de jure verum esse, sed aliud servari consuetudine Venetorum ait Odofredus. Ex diverso, si creditor ex venditione pignoris plus redegerit quam ei debetur, tenetur actione contraria pigneratitia superfluum debitori restituere; *l. 6. §. ult. l. seq. l. eleganter, §. si vendiderit, l. pen. supr. de pignerat. act.* quod si pignora capta ex causa judicati emptorem non inveniant, creditori addicuntur ubique, id est omnimodo pro ea quantitate quæ debetur: creditor enim non potest pignora in certam quantitatem tenere, & quod amplius sibi debetur petere, quia velut pacto transegisse videtur, qui contentus fuit pignora possidere; *l. a divo Pio, §. si pignora, infr. de re judicat.*

Ad L. 10.

Creditor, qui pignus vendidit lege pignoris, id est jure creditoris, ob momram debitoris, re evicta, non tenetur emptori de evictione pignoris: tamen non est audiendus creditor, qui fundum vendidit, si velit ex alia causa ejusdem rei dominii quæstionem movere, forte ex alia causa quæsto ejusdem rei dominio, ex hac *l. & l. 1. & 2. C. creditorem evictionem pignor. non debere, l. si mandatu 59. §. creditor*, supr. *mandat.* Creditor, qui jure creditoris bona fide pignus vendidit, non præstat evictionem emptori, vel tenetur actione ex empto ad restitutionem pretii; *l. ex empto, §. sententiam*, supr. *de act. empt.* at si res evincatur antequam pretium solutum sit, nullam emptor exceptionem habebit quominus pretium solvat; *l. cum ea, de evict.* Creditor, qui jure creditoris pignus vendidit, non tenetur de evictione, quia pignus tacite ex conditione distrahitur, ne evictio præstetur; *d. l. cum ea, & venditio pignoris fit ex necessitate juris ob moram debitoris; l. 2. l. 9. supr. h. tit. & creditor*, qui pignus vendit jure creditoris, vendit quale pignus accepit, aliena fide, debitoris scilicet, & videtur vendere ex voluntate debitoris, magisque videtur debitor pignus vendere, quam ipse creditor. Creditor non tenetur de evictione pignoris, nisi nominatim caverit de evictione, vel dolo malo sciens rem alienam sibi obligatam a non domino vendiderit; *d. l. ex empto, §. sententiam, l. 1. & 2. C. creditor. evict. pig. non debere.* Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non potest idem pignus evincere ex alia causa; quia nemo potest venire contra factum suum; *l. vindicantem, de evict. l. deferre, §. sed ne quidem, infr. de jur. fisc. l. 1. C. de commun. rer. alienat.*

Ad l. + 11. & ult.

NOmnia non veniunt in judicium familie erescundæ, seu hereditatis dividundæ, quia ipso jure id est *lege 12. tabularum divisa sunt inter heredes pro hereditariis portionibus*, sed dividuntur ex stipulatione cessis invicem actionibus, vel officio judicis familie erescundæ; *l. 2. §. ult. & l. 3. supr. famil. eresc. l. ea qua, C. esd. tir. & ex his ll. quarum species una & eadem est iisdem fere verbis & ejusdem auctoris, nimurum Scavola. Arbitr. familiæ*

familiaē erescundā, inter coheredes divisit nou modo corpora hereditaria, sed etiam nomina, assignando seu adscribendo certa nomina cuique in solidum, quæ contracta erant sub pignoribus. Quæritur, an cessantibus debitoribus quisque herendum possit pignora sua in solidum vendere? Ratio dubitandi erat, quod in divisione nominum videbatur non posse venire pignora, quia pignoris causa est individua; *l. quamdiu*, *C. de distraff. pignor.* & pigneratitia actio cuique herendum in solidum competit. Scævola respondet, divisis nominibus officio judicis, singulis licere vendere pignora in solidum, quia pignora cum sint accessiones, principalis obligationis naturam sequuntur; *l. in omnibus*, *infr. de solut.* & cui nomen adscriptum est in solidum, ei & pignus in solidum attributum censetur.

Ad L. 12.

Ad hanc *l.* dixi in *Tryphoninum libr. 8. disputat.*

Ad L. 13.

Creditor, qui jure creditoris pignus vendidit, non tenetur de evictione pignoris; *l. 10. supr. b. tit. l. 1. C. credit. evict. pignor. non debere*, sed tenetur cedere emptori actiones suas, id est pignora etiam adversus debitorem vel hypothecariam adversus possessorem pignoris periculo emptoris sc. ex *bac l. C. l. mulier*, *supr. tit. prox. sic & creditor*, qui fidejussorem & pignus accepit, si fidejussorem conveniat omisso reo principali, tenetur ei cedere jus nominis; *l. 2. C. de fidejuss.*

A D T I T. VI.

Quibus mod. pign. vel hypoth. solvat. D.

Ad L. 1.

SICUT principalis obligatio solvit solutione, nec interest utrum debitor solvat, an alius pro eo; *inst. quib. mod. tollit. oblig. in pr.* Quod enim alius solvit pro me, ego videor solvere; *l. qui mandat*, *infr. de solut.* sic & pignus, quod est accessorium principalis obligationis, liberatur solutione, sive debitor solverit, vel alius pro eo ex mandato, vel ultro sine mandato. Finge, quæ est species *init. b. leg. absentis procurator voluntarius*, seu negotiorum gestor, qui amici sui pignora creditori obligata, citra emptionem nummis suis liberavit, id est non ut emeret a creditore forte pignora distrahente ex pacto, vel a lege, jus pristinum domino restituit, ita ut pignus solvatur hujusmodi solutione, & res redeat ad dominum soluta vinculo pignoris, perinde ac si numquam obligata fuisset. Igitur non habet actionem utillem Servianam, id est hypothecariam pignorum persequendorum causa adversus debitorem, vel extraneum possessorem pignoris, quia extincto pignore tollitur hypothecaria actio, quæ nascitur ex pignore; *§. item Serviana, inst. de act.* sed si rem possideat, si conveniatur actione in rem a domino, habet retentionem opposita exceptione dolii quoad sibi satisfactum sit: facilius datur retentio, quam actio; *l. 1. supr. de pignorib.* Procurator voluntarius debitoris, qui ultro pecunia sua pignus liberavit citra emptionem, nomine absentis, non habet actionem hypothecariam pignoris persequendi causa: si enim eam emit a creditore jure suo distrahente pignus, dominus rei efficitur; *l. non est novum*, *infr. de*

adquir. rer. domin. l. voluntate, §. ult. infr. h. tit. & amissa possessione potest eam vindicare, non jure pignoris, sed actione in rem jure dominii. Alia est causa fidejussoris, vel secundi creditoris, qui pignus emit a primo creditore, quoniam ii dominium pignorum non nanciscuntur, sed succedunt tantum in locum creditoris, a quo pignora redeemerunt, quia non tam acquirendi dominii, quam in se transferendi pignoris causa pignus emissi videntur; l. Aristo, supr. que res pignor. Sic qui captivum ab hostibus redemit sua pecunia habet retentionem vinculo pignoris naturalis, donec pretium restituatur; l. qui testamento, §. i. infr. qui testam. fac. l. senatus, §. ult. de legat. i. l. in bello, §. si quis servum, de captiv. & postlim. revers. l. 2. C. eod. Et venditor quasi pignus retinere potest rem quam vendidit, & nondum tradidit, donec pretium solvatur; l. Julianus, §. offerri, de act. empt. l. hereditatis, de heredit. vel act. vendit. Qui pignus liberavit pro alio habet actionem negotiorum gestorum, cum ea solutione debitor sit liberatus; l. cum pecuniam, supr. de negot. gest. l. res obligatas, C. de pignorib.

Ad §. i.

Pignus solvit donatione, vel remissione debiti; l. + si tibi, §. 2. de pact. l. 1. & tot. tit. + C. de remiss. pignor. finge venditor numerata parte pretii, idem pradium, quod venierat, pignori accepit, & postea residuum emptori litteris ad eum missis donavit, quæ donatio valuit; l. pradia, infr. de adquir. possess. post mortem venditoris constituit eam donationem quibusdam modis inutili esse, vel ex lege Cincia, quæ donationibus modum imposuit; l. cum de modo, l. Modestinus, infr. de donat. l. sancimus, C. eod. vel ex constitutionibus, puta si donatio facta sit post contractum capitale crimen, quæ donatio non valet ex constitutione Severi & Antonini, si condemnatio secura sit; l. post contractum, infr. eod. tit. queritur, an fiscus, qui ex causa delicti successit in bonis condemnati, & ita successit in locum creditoris, id est venditoris, cui predium obligatum erat pro parte residua pretii, actione hypothecaria possit persequi predium, quasi per donationem inutili non soluto pignore? Et Papinianus respondet, fiscum frustra petere predium jure pignoris. Ratio dubitandi, quam sibimet objicit Papinianus, erat, quod pactum pignoris, id est pignus, quod nudo pacto constituitur, prima voluntate donationis solutum, (pignus nudo consensu contrahitur, & dissolvitur; l. 2. C. de remiss. pignor.) ergo pignus semel extinctum videbatur non restui, donatione ex post facto nulla & irrita pronunciata, quoniam, inquit, inutili pecuniae id est residui donationem lex facit, non etiam liberationem pignoris quæ donationi inest, quia liberatio pignoris non oritur ex donatione quæ inutilis est, sed ex nuda voluntate & conventione quæ utilis est, licet donationi inutili insit, nam et si residui pretii donatio non valeat ut donatio, valet ut nuda voluntas, nudaver pactio; d. l. Modestinus. Lex vetat, ne vir uxori vel uxori viro aliquid donet, pignus remitti non vetat, quia remissio pignoris non est donatio; l. Lucius, infra h. tit. l. et si pignus, quæ in fraud. credit. l. etiam, C. ad Vellejan quia sublata obligatione pignoris, superest actio personalis in debitorem: qui pignus remittit nihil videtur donare de suo, quia sublata obligatione pignoris, integra manet actio personalis in debitorem, ut ait Cujac. hoc loco, & in l. si tibi, §. de pignore, supr. de pact. Accurs. opponit l. debitum, C. de remiss. pignor. quæ ait, remisso debito per pactum inutile, pignus non remitti. Sed remisso debito sortis pacto inutili, non remittitur pignus: at vero donatione inutili pignus remittitur, non donationis, quæ est inutilis, sed pacti potestate, quod non est inutile, quamvis inutili donationi insit, quia pignus remittitur nuda voluntate.

Ad

Ad §. ult.

Pignus solvitur solutione, acceptilatione, quæ loco solutionis est, vel mutatione obligationis, quæ fit, vel cum obligatio transfertur de persona ad personam; l. novatione, infr. de novat. vel cum judicium acceptum transfertur a persona in personam, ut a defensore absens in dominum si revertatur, ut in specie h. §. quæ est hujusmodi. Defensor absens, id est qui se ultiro obtulit defensioni litis alienæ, cavit actori datis fidejussoribus judicatum solvi, ut de jure debuit, (nemo enim est idoneus defensor litis alienæ, nisi satisdet judicatum solvi; l. qui proprio, §. i. l. minor 25. annis, & dd. seqq. supr. de procurat. M. Tull. Verrin. 4. Amici si quis quid peteret, judicio secum agi passuros, judicatum solvi satisdaturos esse dicebant.) postea reverso domino, & a defensore in eum translato judicio, fidejussores dati a defensore ob rem judicatum, id est de solvendo judicatum, non tenentur, nec pignora quæ fidejussores ipsi dederunt, ut ostenditur hic, & l. si ante, infr. judicat. solv. quia translato judicio in dominum, fidejussores & pignora liberantur, quod fidejussores & pignora videantur dari ad tempus, donec dominus litis revertatur, & per se litem defendat, vel procuratorem det; d. l. si ante. Neque obstat l. in causa, §. i. supr. de procurat. quæ est de procuratore actoris, qui satis accepit a reo judicatum solvi, si a procuratore actoris judicium transferatur in dominum, stipulatio judicatum solvi committitur, & domino datur actio ex stipulatu, cum a procuratore transfertur in dominum, quia omnia, quæ gesta sunt a procuratore ante translationem judicij, valent & prosunt domino. Hic autem agitur de defensore, seu voluntario procuratore, qui satisdedit judicatum solvi. Judicio translato in dominum, fidejussores dati & pignora liberantur, quia omne judicium transfertur in dominum, qui est idoneus defensor rei sui, sine satisfactione, nec tenetur cavere judicatum solvi.

Ad L. 2.

Creditori pigneratatio, si amiserit possessionem pignoris, datur actio hypothecaria, quæ & Serviana dicitur, vel quasi Serviana, vel utilis Serviana, quia comparata est ad exemplum Servianæ, que directo competit locatori tantum in rebus coloni pro mercede locationis, & cuiilibet creditori datur hypothecaria adversus possessorem pignoris; §. item Serviana, §. præterea, inst. de aet. l. i. §. cum prædium, supr. de pignoribus, juncta hac leg. Si creditor, cui pignus obligatum est, amissa possessione pignoris, egerit actione Serviana, seu hypothecaria adversus possessorem pignoris, & possessor pignoris litis aestimationem obtulerit & præstiterit, oblatio enim accipienda est cum effectu, & postea debitor rem vindicet a possessore pignoris actione in rem jure dominii, non auditur, nisi prius debitum offerat, ex hac l. & l. emptor, de rei vindicat. l. si pignori, famili. ercise. l. 7. §. inter eos, commun. divid. l. si creditor, de pigner. aet. quia possessor pignoris, qui a creditore conventus actione hypothecaria ultiro litis aestimationem obtulit, successit in locum creditoris, quia litis aestimatio, pro emptione habetur; l. litis aestimatio, infr. pro empt. Aliud dicendum est in possessore pignoris, qui non ultiro sed coactus post condemnationem litis aestimationem solvit; l. creditor 12. §. i. supr. qui potior. in pignor. quia delicti poenam sustinet. Quod si creditor actione hypothecaria egerit adversus possessorem pignoris, & ab eo litis aestimationem consecutus, a debitore petat debitum, repellitur exceptione doli mali; l. sicut, §. ult. infr. b. tit.

Ad L. 3.

Cujac. 24.
obs. 36.

Si res distracta sit ea lege, nisi intra diem quis meliorem conditionem offerat, fueritque tradita, & interim emptor antequam melior conditio offeratur rem pignori dederit, si melior conditio allata fuerit pignus finitur, ex sententia Marcelli, quam probat hic Ulpianus, *& l. 4. §. sed & Marcellus, de in diem addict.* Ratio est, quia resoluto jure dantis, ex causa necessaria & antecedenti, resolvitur jus accipientis: ut si debitor fundum vectigalem, vel emphyteuticum pignori dederit, ob non solutum canonem soluto jure vectigalilis prædii vel emphyteusi pignus finitur; *l. lex vectigali, supr. de pignorib.* Sed si res distracta sit emptori, si non displicuerit intra certum diem, si emptor rem pignori dederit, etiam si postea displicuerit pignus non solvit, *ex hac l.* quia venditio ita contracta est pura, sed quæ resolvitur sub conditione, si emptori res displicuerit; *l. 3. supr. de contrah. empt.* in arbitrio debitoris esse non debet, sit res obligata nec ne; *l. prox. infr. h. tit.* & pignus jure contractum non resolvitur ex causa voluntaria, quæ est in potestate debitoris rem obligantis, ne fraus facile fiat creditori: si emptor rem emptam pigneraverit, & venditio resolvatur ob læsionem ultra dimidiam justi pretii, remedio *l. 2. C. de rescindend. vendit.* pignus non solvit, quia in potestate fuit emptoris pretium supplere, ut docet Bartol. *hoc loco.* Sed & pignus manet obligatum etiam si redhibitus fuerit servus: puta si quis servum emptum pignori obligaverit, & postea invenerit vitiosum & infra sex menses redhibuerit, pignus non solvit redhibitione; *l. bovem, §. pignus, de adil. edit.* quia voluntate fit redhibitio. Redhibitio est voluntaria resolutio venditionis; *l. Pomponius, §. præterea, de adquir. possess. l. si hominem, de usucap.* Si noxale judicium agatur de servo pignori dato, & creditor præsens defensionem suscipere noluerit, sic servus noxæ deditur, ut pignoris persecutio creditor iudegetur, & propterea ipso jure pignus liberatum intelligatur: nullum enim pignus est, cuius persecutio negatur; *l. si noxali, de noxalib. act.*

Ad L. 4.

Si debitor servum, quem emerat, pignori obligaverit, & forte vitiosum redhibuerit, non desinit Serviana locus esse, id est nihil obstat redhibitio servi pignerati quin creditor detur actio Serviana, vel hypothecaria adversus possefforem pignoris, quia pignus manet obligatum, etiam si redhibitus fuerit servus, *ex init. h. l. l. redhibere, §. 1. l. bovem; §. pignus, de adil. edit.* nisi voluntate creditoris hoc factum sit, ut mox subjungitur in *hac l.* id est nisi creditor consenserit redhibitioni servi pignori obligati, quia pignus nuda voluntate remittitur; *l. voluntate, infr. h. tit.*

Ad §. 1.

Pignus nudo pacto, nudo consensu contrahitur, & dissolvitur; *l. 2. C. de remiss. pignor.* Puta pignus liberatur, si creditore sciente & consentiente debitor pignus vendat vel quoquomodo alienet, *ex hoc §. l. 7. l. 8. §. venditionis, l. voluntate, infr. h. tit. & d. l. 2.* Venditionis appellatione continetur qualibet alienatio, veluti permutatio, donatio, in dotem datio; *d. l. 8 §. venditionis, l. statuliber a ceteris, §. 1. infr. de statulib.* non videtur consensisse creditor, si passus est rem venire, quia sciebat ubique pignus sibi durare, id est si sciverit rem venire, & non contradixerit, consensisse autem intelligitur si venditioni interfuerit, & tabulis emptoris subscriptisperit; *d. l. 8. §. non vide-*

tur

tur, quia non potest videri subscriptissime alia mente, quam pignoris remittendi causa. Nam & si pater rem filii emancipati obligaret, & filius chirographo subscriptferit, obligationi consensisse intelligitur; *l. fidejussor*, §. 1. supr. de pignorib. Si quis tamen alieno instrumento subscriptbat ut testis, non videtur pignus vel jus suum remisisse; *l. Gaius de pignerat. act. l. + Titia 34. §. Lucia, de legat.* 2. Pignus non remittitur, si sciente & praesente & tacente creditore pignus vendatur, sola praesentia & silentium creditoris non habet vim consensus idonei ad remissionem pignoris; *d. l. 8. §. non videtur, nisi res publice veneat sub hasta, praesente & non contradicente creditore, programmata, id est libello publice proposito admonito*, maxime si res distrahat a fisco, quia fides hastæ fiscalis facile convelli non debet; *l. si eo tempore, l. + si hypothecas, C. de remiss. pignor.* Si sciente & consentiente creditore pignus distrahat, pignus remittitur, nisi creditor consenserit venditioni salva causa pignoris, ex hoc §. quia consentiens venditioni salvo jure pignoris, ludificari magis videtur, quam consentire, &, ut ait Bartol. hic, protestatio hujusmodi, salvo jure, conservat jus protestantis; *l. 5. §. si quis ipsi, l. non solum, §. 1. infr. de nov. oper. nunciat. l. qui aliena, §. ult. de adquir. heredit.*

Ad §. ult.

SI sciente & consentiente creditore debitor pignus distrahat, pignus remittitur: quod si creditor consentiat venditioni quæ non valeat, puta, quod exemplum adducitur a *glossa*, mancipii Christiani venditioni in Judæum, quæ ex constitutionibus est vetita; *l. 1. & 2. C. ne Christian. mancip.* pignus valet, id est non desinit valere, quia consensus privatorum non valet, si interponatur actui nullo & irrito de jure; *l. nemo, de legat. 1. l. Cerdonem, de oper. libertor.* Nec obstat, quod pignus remissum donatione inutili, non restituitur, si postea apparuerit donationem lege esse inutilem, puta lege Cincia; *l. + 1. §. 1. supr. b. tit.* quia remissio pignoris sustinetur nudo pacto, nuda voluntate remittendi, quæ inest donationi. Pactum remittendi pignoris valet, licet non valeat donatio, quia hujusmodi donatio, non est per se prohibita, sed a lege. At pignus non remittitur consentiente creditore venditioni veritæ a lege, quia qui consentit tali venditioni nihil agit, & consequenter sibi non nocet, ut docet Bartol. hic.

Ad L. 5.

Pignus nudo pacto contrahitur & dissolvitur; *l. si tibi, §. de pignore, de pact. l. 1. de pignerat. act. l. 2. C. de remiss. pignor.* obligatio pignoris nascitur ex pacto, non jure civili, sed prætorio, & tollitur per exceptionem parti, puta speciali remissione pignoris, si creditor dicat se remittere pignus, si convenerit, ut a pignore & hypotheca discederetur, vel remissione fortis debitæ per pactum de non petendo, id est si creditor pacifatur, ne pecuniam debitam petat; *d. l. si tibi, & ex hac l.* Pignus remittitur per pactum de non petendo, si pactum sc. in rem conceptum sit, quale in dubio præsumitur; arg. *l. sicut, §. 1. infr. b. tit.* quod si pactum sit personale seu in personam conceptum, ut ne a persona certa, puta a debitore, petatur, quia forte pignus erat penes extraneum possessorem, & cum pactum de non petendo perpetuam exceptionem pariat, idem dicendum est de pacto, ut ab hypotheca discedatur. Dubitationem movebat quod dicitur in *l. 2. C. de luit. pignor.* vinculum pignoris id est hypothecariam durare, submota personali actione, sed, ut docet Accurs. personali actione submota præscriptione 30. annorum, durat hypothecaria in 40. annos; *l. cum notissimi, C. de præscript. 30. ann.* sed principali actione submota pacto seu voluntate expressa, solvit & hypotheca, quia hy-

potheca est accessio principalis obligationis, quæ non potest stare per se sublatæ principali actione; l. eos qui, C. de usur. ex voluntate sc. contrahentium, quæ latius interpretanda est, ut magis actus valeat, quam pereat; l. unic. G. ut action. ab hered. & contr. heredes incip.

Ad §. 1.

SI paciscatur creditor de non petendo intra annum, idem pactus esse intelligitur de pignore & hypotheca, ex hoc §. Sicut enim pacto de non petendo pignus solvitur in perpetuum, quia pactum de non petendo parit perpetuam exceptionem, ut modo dictum est, ex init. h. l. & l. si tibi, §. pignus, de pact. sic & pacto temporali de non petendo, hypotheca suspenditur ad tempus, quia hypotheca, quæ est accessio obligationis principalis, sequitur naturam pacti de non petenda sorte, cui accedit.

Ad §. si convenerit.

Pignus & hypotheca solvitur, si debitum solutum sit, vel eo nomine factum creditori, ex hoc §. l. prox. in pr. l. pen. infr. h. tit. l. grege, §. pen. supr. de pignorib. l. si rem alienam 9. §. omnis, de pignerat. act. l. i. de migrand. Satisfactum autem datis fidejussoribus, expromissoribus, id est reis, qui in se recipient universam obligationem, vel aliis pignoribus, ex hoc §. & d. l. si rem alienam, §. omnis, l. ut res, de contrahead. emp. Quod si creditor jus obligationis id est jus pignoris vendiderit & pecuniam acceperit, pignus non perimitur, sed integrum transit in emptorem, quia quod solutum est pretii loco, id est pretii venditionis, non solutionis nomine accipitur, id est, ut explicatius dicam, creditor pignus vendidit non jure creditoris ob moram debitoris, sed jure communi, quia pignus emi vendi potest; l. si mandatu 59. §. si creditor, supr. mandat. quo casu emptor pignoris succedit in jus & locum creditoris.

Ad §. ult.

SAtisfactum esse creditori intelligitur, etiam si delato jurejurando reus juraverit rem non esse obligatam, ex hoc §. & l. si deferente, infr. h. tit. quia jasjurandum habet vim solutionis; l. qui jurasse, in fin. & l. sequ. supr. de jurejurand. l. Stichum, §. naturalis, de solut. atque ita pignus solvitur jurejurando, sicut solutione.

Ad L. 6.

Pignus liberatur solutione, vel satisfactione, quæ fit datis fidejussoribus, vel aliis pignoribus, sed & tempore finitur. Sicut enim pignus potest constitui sub conditione, vel in diem, ut ex eo pigneratitia actio non nascatur priusquam dies vel conditio extiterit, sic etiam potest constitui ad tempus, ut sc. die cedente finiatur: obligatio temporalis finitur tempore ipso jure; l. in omnibus 6. de oblig. & act. ut poena temporalis finitur tempore ipso jure; l. Imperator, de postuland. Quod si de tempore nihil dictum sit, obligatio sua natura est perpetua; l. si mandatu 59. §. pen. supr. mandat. obligatio semel contracta non finitur tempore ipso jure, sed per exceptionem; l. obligationum ferre, §. i. vers. placet, de oblig. & act. Ex constitutionibus actio hypothecaria praescribitur a tertio possessore adversus creditorem praescriptione longi temporis; l. i. & 2. C. si advers. credit. prescr. opponat. l. 7. & ult. C. de oblig. & act. l. creditor, infr. de divers. & temporal. prescript. Adversus debitorem vel heredes ejus actio hypothecaria non finitur, nisi praescriptione 30. annorum ex

ex constitutione Theodosii; l. sicut in rem, C. de prescript. 30. annor. & præscriptione 40. annorum ex constitut. Justiniani; l. cum notissimi, C. eod. tit. l. 1. §. 1. C. de annal. excep. Jus lueridi pignoris autem nulla temporis præscriptione tollitur, quia creditor pro alieno possidet, pignus sibi non possidet, sed domino; l. pignori, de usucap. l. + nec creditores, C. de pignerat. act. gloss. in d. l. cum notissimi, §. illud, & ibi Joannes Faber.

Ad §. 1.

Pignus liberatur solutione vel satisfactione, quæ est vice solutionis, quia sit datis fidejussoribus, vel aliis pignoribus, ex hoc §. Et l. pen. infr. h. tit. l. si rem alienam 9. §. omnis, supr. de pignerat. act. Pignus liberatur & si debitor paratus sit solvere, id est si pecuniam debitam offerat, & non accipiente creditore eam obsignet; l. 5. C. de distract. pignor. quia oblatio & obsignatio est vice solutionis; l. acceptam, C. de usur. l. obsignatione, C. de solut. Nec sufficit si debitor dicat se paratum esse solvere, sed requiritur ut re ipsa pecuniam offerat, & non accipiente creditore eam obsignet; l. fundus, supr. de rescind. vendit. & ita intelligendum est quod dicitur servum manumissum sub conditione, si + decem daret, liberum fore si decem habuisset parata, quia non staret per eum quomiuus daret; l. si peculium, §. is cui, de statulib. Pignus liberatur solutione vel satisfactione, volente sc. creditore: sicut enim in vitro creditori aliud pro alio non solvitur; l. 2. §. 1. supr. de reb. credit. ita & satisfactio non admittitur pro solutione, nisi voluerit creditor; l. si rem alienam 9. §. omnis, de pignerat. act. Et hoc est quod ait Ulpianus hic, debitorum, qui non solvere, sed satisfacere paratus est, in diversa causa esse, id est non admitti, ut vice solutionis det fidejussorem vel pignus. Et quod sequitur, satisfactionem prodeesse, non aliter intelligi quam volente creditore, aperte innuit ratio, quæ mox sub jungitur, quia sibi imputare debet creditor, qui satisfactionem admisit vice solutionis, quod confirmatur etiam verbis frequentibus, qui non admittit satisfactionem, sed solutionem desiderat culpandus non est. Hinc debitor, qui non solvere, sed satisfacere paratus est, puta fidejussorem vel pignus dare, non liberatur; l. quod si, supr. de pignerat. act. Et constituto satis non facit, qui constituit se soluturum, si satisfactionem offerat, non liberatur; l. + promissor, §. ult. de constitut. pecun. Et reus damnatus, ut pecuniam solvat, non liberatur si paratus sit satisfacere, id est si offerat fidejussorem, vel pignus, ne obligationes ex obligationibus nascantur; l. 4. §. ait prætor, de re judicat.

Ad §. ult.

Pignus solvitur solutione, vel satisfactione, id est datis fidejussoribus vel aliis pignoribus, volente sc. creditore, invito enim creditore satisfactio pro solutione non admittitur, id est fidejussor vel pignus pro solutione non datur, multo minus si satisdetur alicui certæ pecuniæ, a pignore recedere non debet, id est si vice fidejussoris vel pignoris offeratur certa pecunia, id est pecunia, quæ consistit in nomine: nomen seu cautio debiti, certæ pecuniæ appellatione intellegitur; M. Tull. pro Rosc. Comœd. *Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponso facta est, haec pecunia, necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit:* certa pecunia est, quæ versatur in certis nominibus, quia nomina contrahuntur in certa quantitate pecuniæ, ex certa causa, unde actio mutui dicitur condicō certi, & pecuniam, quæ mutua datur, certis nominibus collocari dixit idem Tull. pro Quintio: *Moritur C. Quintius, qui tibi, ut ait, certis nominibus grandem pecuniam debuit.* Igitur pignus solvitur solutione tantum, invito creditore non solvitur satisfactione, quæ fit dato fidejussore,

vel pignore, vel certa pecunia, id est nomine seu cautione, quæ solebat dari vice fidejussoris vel pignoris, & rejicitur ab Ulpiano sententia Attilicini, qui existimabat, si satisdetur alicui certæ pecuniae, recedere eum a pignoribus deberre, forte quia satisfactio certæ pecuniae seu nominis proprius accedit ad solutionem, quæ fit numeratione pecuniae.

Ad L. 7.

Pignus liberatur si voluntate id est consensu creditoris debitor pignus venderit, ex hac l. & l. voluntate, † infr. h. tit. vel si creditor ratam habeat venditionem; l. 4. §. pen. supr. h. tit. qui enim ratum habet, retro voluisse intelligitur; l. si fundus §. i. supr. de pignorib. Quod si pupillus consenserit venditioni pignoris, non aliter valet consensus pupilli ad hoc ut pignus liberetur, quam si praesente tutore auctore consenserit, aut etiam ipse tutor consenserit in re praesenti, in ipso negotio, ex hac l. auctoritas tutoris statim in re praesenti, in ipso negotio interponi debet; l. 9. §. tutor statim, de auctor. tutor. Et tutor non potest consentire venditioni pignoris pupilli nomine sine decreto prætoris, si commodum aliquod vel satis pupillo fieri ex eo judex aestimaverit. Res enim pupilli vel minoris non possunt alienari vel obligari sine decreto prætoris; l. i. & 2. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.

Ad §. † videbimus.

Pignus solvitur si creditor consenserit venditioni pignoris: quod si procurator omnium bonorum, vel servus actor, cui & solvi potest, quia præpositus est exigendis debitoribus, consenserit venditioni pignoris, queritur an valeat consensus eorum, ad hoc ut pignus solvatur? Respondet Gaius, non valere, nisi specialiter eis mandatum sit, quia procurator generalis, non potest alienare, vel obligare rem domini, sine speciali mandato; l. mandato, l. procurator totorum, de procurator. l. sicut, §. an pacisci, infr. h. tit. Sed si cum procuratore debitoris convenerit, ne res sit obligata, pactum procuratoris etiam non habentis mandatum prodest debitori per exceptionem doli, quia creditore agente pigneratitia actione, debitor tueretur se exceptione doli, si non convenerit cum procuratore, ne res obligata sit. Exceptio doli venit in subsidium exceptionis pacti, id est ubi deficit exceptio pacti; l. rescriptum, §. ult. de pact. Quod si convenerit cum servo auctore debitoris, ne res obligata sit, debitori prodest exceptio pacti, creditore sc. agente pigneratitia, debitor tueretur se exceptione pacti. Procurator generalis non potest remittere pignus sine mandato speciali, quia remissio pignoris est alienatio, quæ requirit speciale mandatum: sed procurator generalis recte paciscitur, ne res sit obligata, quia potest meliorem facere conditionem domini, etiam citra mandatum. Pactum procuratoris omnium negotiorum prodest domino per exceptionem doli, non per exceptionem pacti, pactum servi actoris prodest domino per exceptionem pacti; l. rescriptum, in fin. supr. de pact.

Ad §. si convenit.

Pignus non liberatur solutione partis pecuniae debitæ, sed tantum solutione totius debiti; l. si rem alienam 9. §. omnis, supr. de pignerat. act. l. quamdiu, C. de distract. pignor. l. i. C. de luit. pignor. quia individua est pignoris causa; d. l. quamdiu, l. † rem hereditariam, de evict. nisi aliud convenierit. Pignus pro parte etiam indivisa liberatur, si ita convenit, ex hoc §. si conyenerit de parte pignoris pro indiviso alienanda, si certa res, quæ venit,

id est pars divisa, de reliqua parte ab initio agi pro solidō potest, id est creditorī datur actio hypothecaria adversus emptorem, quāc competebat ab initio, pro reliqua parte in solidum. Nec obstat exceptio id est exceptio pacti seu consensus præstiti, ut pars pro indiviso alienarerur, quia pignus non solvitur, nisi creditor consenserit alienationi pignoris in totum. Non prodest ad pignus liberandum partem creditorī solvere, sicut nec prodest partem fundi tradere, ne poena stipulationis committatur; l. in executione, §. item si, infr. de V. O. Neque obstat, quod pignus pro parte liberatur, si unus ex heredibus pro parte sua solverit æs alienum hereditarium, quod debebat sub pignore, quia non liberatur pro parte quoad creditorem, cum indivisa sit pignoris causa, sed quoad emptorem, quia heredes, a quibus vendita est res hereditaria pignori obligata, non caverunt de evictione in solidum, sed pro partibus hereditariis; d. l. hereditarian.

Ad §. ult.

Hunc §. exposuimus in l. 3. §. ult. supr. qui potior. in pignor.

Ad L. 8.

Sicut mutatione rei ususfructus extinguitur, & pignus similiter si res certa vel ususfructus pignori sit, re vel usufructu extincto, pignus dissolvitur, ex init. h. leg. Et extincto pignore non liberatur debitor, creditori enim superest actio personalis in debitorem; l. i. C. de luit. pignor. l. quæ fortuitis, C. de pign. act. Dubitationem movet, quod usucapto dominio fundi, pignus non perimitur; l. i. §. cum preedium, supr. de pignorib. l. + usucapio, C. eod. l. justo, §. non mutat, infr. de usucap. sed usucapione rei pignus non extinguitur, quia usucapione non extinguitur res, vel corpus, sed dominii causa mutatur, & res transit in usucipientem cum sua causa & onere, salvo jure pignoris. Sed si res naturaliter pereat, vel ususfructus extinguitur, quibus modis extingui solet, puta mutatione rei, quo casu res perire videtur, nam mutatio formæ prope interimit substantiam rei; l. Julianus, §. sed si quis rem, supr. ad exhibend. tunc pignus extinguitur, quia non potest consistere sine re, sine subjecto, in quo consistit. Nec est quod queratur creditor, quia amissa actione pigneratitia, seu hypothecaria, quæ est in rem, superest ei actio personalis in debitorem, quæ nascitur ex contractu mutui. Mutatione rei pignus solvitur, si id casu contigerit sine culpa debitoris: quod si debitor ipse culpa sua rem pigneratam corruperit, aut deteriore fecerit, tenetur actione in factum; l. servum quem, supr. de pignorib. l. si dominus, ad l. Aquil.

Ad §. i.

Creditor pacisci potest, ne res pignori hypothecare sit, & si heredi paciscatur, pactum ei quoque proderit, cui restituta fuerit hereditas ex SC. Trebelliano, ex hoc §. quia is, cui ex fideicommisso restituta est hereditas, effectu quodammodo heres est; l. si filius. §. i. supr. quod cum eo qui in alien. potest. est, l. 4. §. ult. de bon. libertor. l. heres a debitore, in pr. de fideiuss. vel loco heredis est; §. restituta, inst. de fideicommiss. hered. Si quis paciscatur in personam, puta ne a se petatur, exceptio pacti non prodest heredi; l. si tibi, §. si quis paciscatur, l. O' heredi, de pact. quia pactum personale non transit in heredem: quod si quis paciscatur, ne pecunia petatur, non facta mentione heredis, in dubio pactum est in rem, & prodest heredi, quia plerumque tam heredibus nostris, quam nobis metiplis cavemus; l. si pactum, de probat.

Ad §. si procurator.

Si procurator in rem suam paciscatur, ne res pignori sit, pactum nocet creditori, ex hoc §. si procurator in rem suam paciscatur pactum valet, quia domini loco habetur; *l. sed si tantum*, §. 1. supr. de part. Procurator in rem suam constituitur, cui cessæ, mandatae, vel donatae sunt actiones, ideoque is suo nomine utiles habet actiones; *l. procuratore in rem*, supr. de procurator. Item si procurator creditoris in rem suam paciscatur, ne res pignori hypothecæ sit, etiam domino litis agenti hypothecaria nocet exceptio pacti.

Ad §. si convenerit.

Pignus potest remitti pro parte indivisa, si convenerit inter debitorem & creditorem, ut pars dimidia fundi pro indiviso pignori sit: quilibet possessor pignoris, sive debitor sit, vel extraneus, conventus hypothecaria tueretur se exceptione pacti, ne agatur hypothecaria in dimidia pro indiviso.

Ad §. si plures.

Si plures fundum communem pro indiviso pignerint, & creditor cum uno e pluribus paciscatur, ne fundus pignori sit, deinde agat hypothecaria adversus eum cum quo pactus est, etiam si is, cum quo pactus est, solidum fundum possideat pro indiviso, id est indivisum, quia de parte convenit, id est cum uno convenit, ne pars ejus pro indiviso pignori esset, non repellet eum a toto, id est pignus non solvetur in totum, sed tantum pro parte ejus, cum quo pactus est, quia etsi qui pactus est, ne fundus pignori sit, fundum solidum hodie de facto possideat, de parte tantum convenit, id est convenit ne pars fundi, quæ ad eum tunc pro indiviso spectabat, pignori esset.

Ad §. an pacisci.

Filiusf. & servus, qui habent liberam peculii administrationem, rem pecuniariter, id est ex causa peculiari seu pro peculiari pecunia mutua data pignori acceperunt, queritur an pacisci possint, ne res pignori sit? Ratio dubitandi, quæ ducitur ex hoc ipso §. est, quod filiusf. & servus, etiam si habeant liberam peculii administrationem, donare non possunt, quod & probat *l. contra*, §. si filius, de part. *l. + filiusf. de donar.* adjecta eleganti ratione, non enim ad hoc eis conceditur libera administratio peculii, ut perdant, ita nec pacisci possunt, ne res pignori sit. Sed filiusf. & servus pacisci possunt, ne res pignori obligata ex causa peculiari pignori sit, videlicet si pecuniam pro actione, id est pro jure pignoris remittendo, accipiant quasi vendant, quia remissio pignoris, quæ fit data & accepta pecunia, non est donatio, sed quasi venditio, unde remissio pignoris non est donatio; *l. etiam*, *C. ad Vellejan.* forte quia plerunque ea non fit gratuito, sed data pecunia palam vel tacite.

Ad §. si voluntate.

Si creditor consenserit alienationi pignoris, secuta venditione cum effectu, pignus remittitur, inverecunde enim creditor, qui consensit alienationi, rem sibi applicari, id est jure pignoris teneri, desiderat, si alienatio fortita sit effectum, quia nemo potest venire contra factum suum; *l. ult. C. de remiss. pignor.* Quod si res non venierit, pignus durat, quia non est satis ad repellendum

dum creditorem, quod voluerit venire. Ratio dubitandi erat, quod pignus nuda voluntate remittitur, puta si creditor paciscatur, ne res pignori sit; *l. voluntate, infr. h. tit.* Ergo si semel creditor consenserit venditioni, videtur pignus remitti, etiam si venditio secuta non sit. Fateor, pignus nuda voluntate remitti, puta si paciscatur creditor, ne res pignori sit, quia agenti creditor i hypothecaria obstat exceptio pacti. Sed si creditor consenserit venditioni pignoris, pignus non remittitur, nisi secuta venditione, quia non videtur consensisse, nisi in hunc casum si venditio secuta sit, forte quia pactus est debitum solvi ex pretio venditionis, ut non absurde intellexit *gloss. in §. proximo, infr. hac leg.* Pignus applicari dicitur creditori in *hoc §.* quia pignus afficit rem & constituit jus in re creditori: locutionis formula ducta a clientibus, qui dicebantur se applicare patronis, quando in fidem & clientelam se dabant patronis, unde & jus applicationis est jus successionis intestati, quod datur patrono in bonis clientis intestato mortui; *M. Tull. I. de orator.* Si se ad aliquem quasi patronum applicuissest, intestatoque esset mortuus, nonne in ea causa jus applicationis, obscurum sane, O' ignotum patescunt est in judicio, atque illustratum a patrone?

Ad §. supervacuum.

Si creditor consenserit alienationi pignoris, pignus remittitur; *l. 7. supr. h. tit.* *l. creditor, de R. J.* sed alienatio non presumitur facta consensu creditoris ad liberandum pignus, si rem alienatam re possideat debitor, id est si res alienata mox redierit ad debitorem, vel, ut legit Haloander, si rem possideat debitor, id est si debitor possidere non desierit, quia creditor non presumitur consensisse alienationi, nisi cum effectu alienatio & translatio dominii sequeretur. Pignus non remittitur facta & simulata alienatione, qualis presumitur si debitor rem possideat, nisi ab emptore rem postea bona fide redemit, ex nova causa ex novo titulo sc. vel ab alio, ad quem ex causa successionis res per venerit, aut si ipse debitor emptori heres extiterit: verumtamen si debitor quidem rem vendiderit consensu creditoris, sed premium emptionis solutum non sit, agenti hypothecaria obstat exceptio doli, quasi res translatata sit ad praesens tempus, ad momentum temporis, ad momentaneam possessionem adquirendam emptori, ad hoc ut semel valeret venditio in remissionem pignoris, quasi debitor ad tempus, vel momento, possessionem transferri voluerit in emptorem ut pignus solveretur alienatione, mox eam recuperaturus. Non valet venditio qua non durat: non est versum nisi duret versum; *l. si pro patre, §. versum, supr. de in rem verso.* Unde si debitor conventus hypothecaria opponat exceptiō nem doli, quasi valeat venditio, ut de consensu creditoris facta, creditor replicabit de dolo malo, quia non consensit alienationi, nisi ex pacto tacito vel expresso, si alienatio sortiretur effectum. Nec obstat *l. ult. C. de remiss. pignoris*, ex qua qui semel consensit alienationi pignoris, non potest eandem rem vindicare, etiam si ad priorem dominum id est debitorem revertatur, quia hoc verum est, si res ad priorem dominum legitimo modo revertatur, id est ex nova causa, puta ex causa novae emptionis, seu redemptionis bona fide facta, vel ex causa hereditatis, ut indicat ipse Justinian. in *d. l. ult.* Secus si venditio mala fide facta fuerit pignoris tollendi causa, captato consensu creditoris ut res veniret, quo casu pignus non liberatur.

Ad §. illud videamus.

TItius debitor voluntate creditoris rem obligatam vendidit Maevio, vel ei a quo Maevius emit, ea lege, ut ei satisficeret de pretio, ut supplet *glossa ex sequentibus*, postea Maevius Titio heres extitit, queritur, an credito-

ri si ei non satisfiat de pretio derur actio hypothecaria adversus Titium debitorem, heredemque ejus, eundemque emptorem pignoris? Ratio dubitandi, quæ desumitur ex hoc ipso §. erat, quod iniquum videtur a creditore rem auferri ei, qui non successionis jure, sed alio modo, id est ex causa emptionis & titulo oneroso rem nactus est. Respondet tamen Marcellus, actionem hypothecariam dari creditori adversus debitorem, vel etiam adversus emptorem pignoris, qui heres extitit debitori, quia hic tenetur de dolo debitoris, qui dolo rem alienavit, & transluit in emptorem, ne solveret pecuniam creditori, & iniquissimum est ludificari & decipi creditorem, qui consensit alienationi pignoris ea lege, ut ei satisficeret de pretio, ut recte colligit glossa ex ipsis verbis legis. Immo & pignus extinctum alienatione consensu creditoris facta convalescit, si emptor debitori heres extiterit; l. *Lucius*, infr. h. tit.

Ad §. quod si, §. t. tutius.

Si Titius debitor, qui habebat fundum obligatum primo, & secundo creditori ex diversis summis, fundum obligatum vendidit Maevio de consensu primi creditoris, pignus remittitur, etiam si satisfactum ei non sit: & si Maevius emptor pignoris conveniatur hypothecaria a primo creditore, tueretur se opposita exceptione, si non voluntate creditoris pignus veniit: pignus enim remittitur, si distractum sit voluntate creditoris, etiam si debitum ei solutum non sit: licet enim creditor presumatur consensisse alienationi pignoris ea spe & mente, ut ei satisfiat de pretio, & periniquum sit ludificari & decipi creditorem, qui ea spe & mente consensit alienationi pignoris; §. illud videamus, supr. *hac leg.* sibi imputare debet creditor, qui ultro pignus remisit, & secutus est fidem debitoris; l. ult. C. de remiss. pignor. Nec tamen creditor potest replicare de dolo, quasi dolo fecerit debitor, qui admisit remissionem pignoris, nec solvit priori creditori, quia exceptio doli debitoris, nocet quidem universaliter successori, puta heredi, sed non nocet singulari successori, puta emptori, vel secundo creditori. Et si prior creditor consensit alienationi pignoris, pignus remittitur quoad primum creditorem, etiam si nondum ei satisfactum sit, & secundus creditor submoto priori potior est in pignore; l. t. i. supr. qui potior. in pignor. Ideo si debitor pignus de voluntate creditoris distrahit, ut consulatur creditori, tutius est si petat a creditore, ut ei liceat pignus vendere, quo magis satisfiat, id est ut expresse paciscatur cum creditore de pignore vendendo, ut ex pretio ei satisfiat aut cautionem id est fidejussorem accipiat ab emptore pignoris, ut premium rei venditæ usque ad summam concurrentem debiti creditori solvatur. Lex consilium dat debitori, qui pignus distrahit de consensu creditoris, ut sibi caveri faciat ab emptore ab initio, ut solvatur creditori ex pretio: emptor enim non cogitur satisdat de solvendo pretio rei emptæ, nisi ab initio convenierit, post contractum serius ab eo desideratur hujusmodi satisdatio; l. 2. C. de heredit. vel act. vendit.

Ad §. venditionis.

Si debitor pignus vendat vel donet, vel in dotem det, vel testamento legat, vel quoquomodo alienet consensu creditoris, pignus remittitur. Venditionis appellatione continetur quilibet contractus vel causa ex qua dominium transfertur, omnis alienatio; l. statuliberi, in fin. infr. de statuliber. l. in quorum, supr. de pignorib. l. i. §. ult. infr. quæ res pignori l. ult. C. de reb. alienis non alienand. quia olim quæcumque adquisitio fiebat per imaginariam venditionem. Venditionis vel alienationis nomine continetur & legatum, quia ex causa legati transfertur dominium: legatum est modus adquirendi dominii; l. verbis legis, de V. S. l. quoties, §. ult. de pecul. Quod ita intelligendum est

¶ V. si facit.
Et v. etiam
l. 12. §. 4.
qui potior. in
pign. l. 12.
h. t.

est, ut si legatum repudiatum fuerit, pignus convalescat, quia creditor non videtur confessisse legato, vel alienationi pignoris, nisi in hunc casum, si alienatio effectum fortiretur; §. si voluntate, supr. h. leg. Non videtur legatum, quod semel repudiatum est; l. + proinde, in fin. de reb. credit.

Ad §. si debitor.

SI debitor rem obligatam vendiderit, subaudi consensu creditoris, nec dum tradiderit, queritur, an nuda venditione pignus remissum sit, etiam non sequuta traditione, an creditori integra sit actio hypothecaria adversus debitorem pignoris persequendi causa? videbatur, creditorem non repellere quominus agat actione hypothecaria adverfus debitorem, quia sola emptione, & venditione non transfertur dominium in emptorem priusquam traditio secuta sit; l. *Quintus Mucius, de act. empt. l. si ager, de rei vindicat. l. pen. C. eod.* Et pignus videtur durare quamdiu res est in bonis debitoris, id est quounque res tradita sit: sed magis est ut pignus extinguatur sola venditione, etiam non sequuta traditione, quia tenetur rem tradere, actione ex empto sc. d. l. *Quintus Mucius.* Idem dicendum est, si vendor pretium non acceperit, nec emptor paratus sit dare, quia potest compelli actione ex empto pretium solvere, & vendor videtur habere pretium penes se, quia habet actionem ad pretium consequendum; l. *rem in bonis, de adquir. rer. domin.* Si debitor pignus vendiderit voluntate creditoris, pignus solvitur nuda venditione, et si nondum rem tradiderit, nisi mutuo consensu recessum sit a venditione, vel quia rem non tradebat condemnatus sit in id quod emptoris interest rem traditam esse; l. *voluntate, infr. h. tit.*

Ad §. sed si permiserit.

SI creditor permiserit debitori pignus vendere, debitor vero donaverit, queritur, an creditor agens hypothecaria submoveatur exceptione consensus, an facti sit questio magis quam juris, id est an spectandum sit quid actum sit inter creditorem & debitorem? Respondet Marcellus, facti esse questionem magis quam juris, id est spectandum esse numquid ideo rem venire voluerit creditor, ut pretio accepto ipsi quoque res expediat, id est proposit venditio, quo ei satisfiat ex pretio, quoniam non nocet consensus, id est creditori agenti hypothecaria non nocet exceptio consensus praestiti, quia debitor aliud egit, quam quod ei permisum est. Qui aliud fecit, quam quod permisum est, nihil egisse videtur; l. *si pupillorum, §. si prator, infr. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt, l. jubemus, C. ad Vellejan.* Quod si debitor rem in dotem dederit, tuetur se exceptione consensus, quia qui in dotem dedit vendidisse videtur propter onera matrimonii. Venditionis jure censetur in dotem datio, quia dos datur titulo oneroso, propter onera matrimonii. Hinc maritus, qui dotem promissam petit, quodammodo pro creditore vel emptore habetur; l. *ex promissione, de obligat. & act. l. Julianus, mandat. l. unic. C. de imponend. lucrativ. descript.* Et dos non est donatio, sed contractus, nec eget insinuatione; l. *exigere, supr. de judic. l. ult. C. de jur. dor.* E contrario; si creditor consenserit debitori donare, & debitor vendiderit, si creditor agat hypothecaria, repellitur exceptione consensus, nisi creditor ideo consenserit donari, quod amicus erat creditoris cui donabatur, id est nisi consenserit contemplatione certae personae, cui donabatur, quia consensus creditoris continet tacitam conditionem, si donetur amico creditoris: quod datur sub conditione, sub contraria conditione ademptum intelligitur; l. *aliquando, infr. de condit. & demonstrat.* Quod si creditor consenserit rem obligatam decem vendi, & debitor quinque tantum vendiderit, creditor

agens hypothecaria non repellitur exceptione consensus, quia non aliter consensisse videtur, quam si res decem veniret, forte ut ex pretio ei satisficeret. Limitata enim causa, limitatum producit effectum; l. in agris, de adquir. rer. domin. E contrario, non est querendum quin recte vendiderit debitor, si pluris vendidit quam concessit creditor, puta si creditor permisit debitori vendere quinque, & vendidit decem, creditor repelletur exceptione consensus, quia majori summae minor inest; l. in eo, de R. J.

Ad §. non videtur.

Pignus consensu contrahitur, & contrario consensu dissolvitur; l. 2. C. de remiss. pignor. pignus solvitur expresso, vel tacito consensu. Expresso, si creditor specialiter pignus remittat, id est si dicat se pignus remittere; l. si rem alienam 9. §. omnis, de pignerat. act. l. major, C. de pignorib. Tacito consensu, si creditor consentiat alienationi pignoris; l. 1. §. † 1. l. 7. supr. h. tit. l. ult. C. de remiss. pignor. concessio alienationis pro remissione habetur, vel si creditor debitori cautionem reddiderit, quia redditio chirographo solvitur omnis obligatio; l. 2. de pact. l. creditricem, C. de remiss. pignor. cap. 4. ut sit. pendent. nihil innover. Ambros. de offic. lib. 1. cap. 32. Est etiam illa benevolentia liberalitas, ut si quod habet debitoris chirographum, scindens restituat, nihil a debitore consecutus debiri. Augustin. de tempore serm. 120. Nam dum tantum reum benigne relaxat, dum tanto debitori refundit immanis debiti cautionem, humano generi conscripsit securitatem. Tacite quoque pignus remittitur, cum pignus ipsum redditur debitori; l. 3. supr. de pact. l. quamvis, ad Vellejan. l. 9. C. de remiss. pignor. quia pignus ea mente reddi videtur, ut vinculum pignoris dissolvatur; vel si creditor venditioni interfuerit, & tabulis emptionis subscripterit, ex hoc §. nam & si pater rem filii emancipati obligaret, & filius subscriptab contractui, consentire & pignus remittere intelligitur; l. fidejussor, §. 1. supr. de pignorib. si tamen quis subscripteret ut quilibet, veluti ut testis, alia esset interpretatio facienda; l. Gaius, de pignerat. act. l. Titia 34. §. Lucia, de legat. † 2. sola scientia patientia & taciturnitate creditoris pignus non remittitur, non videtur pignus remisso, qui scivit & passus est rem venire, id est non contradixit, quia sciebat ubique jus suum durare, id est pignus transire in emptorem cum sua causa & onere, ex hoc §. exceptis certis casibus, puta si servus oppigneratus manumittatur, sciente, & non contradicente creditore, cui obligatus erat, pignus solvitur; l. 1. C. de remiss. pignor. vel si res veneat sub hasta a fisco, sciente & tacente creditore, pignus remittitur, ne fides hastae fiscalis facile convellatur, l. si eo tempore, l. si hypothecas, C. eord. quod speciale est favore fisci, & libertatis, ut docet hic Aecurs. Tacite etiam pignus remittitur, cum creditor permittit alii rem obligari; l. creditor, §. si tecum, supr. qui potior in pignor. l. Paulus, infr. h. tit. Creditor videtur pignus remittere si subscriptab tabulis emptionis, vel si consentiat alienationi pignoris sine scripto, nisi manifeste appareat eum subscriptisse & consensisse deceptuni; l. Titius, §. 1. infr. h. tit.

Ad §. si debitori.

Si creditor concesserit debitori pignus vendere, & debitor non vendiderit, sed heres, an pignus remittatur, facti quæstio est magis quam juris, id est spectandum est quid actum sit inter creditorem & debitorem, an consensus creditoris profit etiam heredi: in dubio dicendum est pignus recte venisse, ita ut venierit liberum & solutum a pignore, quia venditio ab herede facta in vim pacti videtur facta a defuncto. Heres est una & eadem persona cum defuncto,

functo, repræsentat personam defuncti, & in dubio pactum prodest heredi, quia non nobis tantum, sed & heredibus ex voto contrahimus; *l. si pactum, infr. de probat.* Nec admittenda est subtilis disputatio, an pactum debitoris de alienando profit etiam heredi, quia subtilitates hujusmodi a judicibus non admittuntur, ut scriptum est in *hoc §.* bona fides non patitur de apicibus juris disputari; *l. si fidejusor, §. quadam, supr. mandat.* quia quæ sunt de apicibus juris, magis in subtilitate juris posita sunt, quam in æquitate, quæ congruit bonæ fidei, & rerum agendarum rationi.

Ad §. si debitor.

SI creditor concesserit debitori pignus vendere, & debitor re non vendita desierit possidere, & novus possessor rem vendiderit, queritur, an duret pignus? Respondet Marcellus, magis esse ut duret pignus, quasi persona permiserit creditor: concessio venditionis facta certæ personæ non egreditur personam, nec transit in extraneum, quia electa est persona; *l. inter artifices, de solut.* nam & si creditor novo id est extraneo possessori, non debitori, a quo rem pignori accepit, permiserit vendere, & debitor rem vendiderit, pignus manet: sed si intra annum aut biennium creditor debitori permiserit vendere, & debitor post tempus vendiderit, pignus non liberatur. Sicut pignus finitur tempore, si ad tempus datum sit; *l. 6. init. supr. b. tit.* ita & pignus restituitur tempore si consensus alienandi sit ad tempus, nisi alienatio fiat intra tempus, pignus integrum manet creditori: limitata causa limitatum parit effectum.

Ad §. ult.

Hunc §. exposuimus *l. 2. supr. b. tit.*

Ad L. 9.

TItius fundum in solidum pignori dedit Sempronio primo creditori, postea eundem fundum idem in solidum obligavit Seio secundo creditori, & postea eundem fundum eisdem in alsem, id est in solidum vendidit. Queritur, an venditione jus pignoris extinctum sit, & jus solum emptionis apud utrumque remaneat? Modestinus respondet, emptione jus pignoris extinctum esse, ita ut invicem hypothecariam actionem non habeant, quia mutuo consenserunt venditioni. Pignus perimitur emptione, si pignus creditor emerit a debitore, quia emptione quasito dominio, jus pignoris & dominium non potest concurrere in eadem persona, idem non potest esse creditor pigneratitius, & dominus, quia jus pignoris consistit in re aliena; *l. 1. §. cum prædium, supr. de pignoribus.* pignus solvit confusionem, si idem fit creditor & dominus, veluti si creditor debitori heres extiterit, quia idem non potest esse creditor & debitor sibi met ipsi; *l. debitor, infr. ad Trebell. l. cum quis, §. ult. de solut.* Immo creditor pignus emendo videtur renunciasse juri pignoris, ut in *l. quotiens, C. de fideicommiss.* consentientes alienationi rei obnoxiae fideicommissio, videntur recessisse a jure fideicommissi.

Ad §. 1.

PIgnus solvit si creditor permittat rem alii obligari; *l. creditor, §. si tecum,* supr. qui potior. in pignor. *l. prox. §. non videtur, supr. b. tit. l. Paulus,* infr. *b. tit.* Finge, quæ est species hujus §. Titius eundem fundum pluribus in solidum obligavit, Mævio primum, secundo reipublicæ seu civitati, tum Seio, qui pecuniam exsolvit reipublicæ, & successit in locum ejus. Quæreba-

tur, an Mævius potior esset in pignore Seio, qui dicitur secundus creditor, vel quia successit in locum reipublicæ, quæ erat posterior creditor, vel contraxit eo tempore, quo ante rempublicam nondum apparebat Mævius primus creditor? Mævius dicebat se esse potiorem, quia erat prior tempore: Seius vero, qui successerat in locum reipublicæ, opponebat se esse potiorem Mævio, quia Mævius interfuerat, & subscriperat instrumento cautionis cum republica facto a Seio, quo caverat Seius, id est sibi caveri fecerat, fundum nulli alii ante rempublicam obligatum esse, ut plerumque in contrahendis pignoribus debitores creditoribus cavere solebant fundum nulli alii obligatum esse; l. & quæ nondum, §. qui res, l. pen. §. i. supr. de pignorib. quod jus deductum a Græcis; Demosten. advers. Lacritum: καὶ παρέχοι τῷ διαιτητῷ τὴν ὑποδίκην αἴτησιν προτείνειν, Ο exhibebant creditoribus pignus omni nexu solutum. Respondet Modestinus, pignus a Mævio remissum videri, quia subscriptis instrumento cautionis, quo cavebatur rem nulli alii obligatam esse. Hujusmodi subscriptio nocet creditori, quia habetur pro consensu & remissione pignoris; l. prox. §. non videtur, supr. b. tit. l. fidejussor, §. i. supr. de pignorib. subscriptio magis obligat, quam nuda præsentia & obsignatio; l. Gaius, supr. de pignerat. aet. quia subscriptio non solum continet scriptiō nominis subscriptentis, sed etiam summam negotii de quo agitur; nov. Justin. 126. Ο cap. 6. de fid. instrument. obsignatio continet tantum adnotationem nominis, & signi ejus qui obsignat, & nominis illius ad quem instrumentum pertinet; l. pen. infr. qui testam. fac.

Ad L. 10.

SI debitor voluntate creditoris pignus vendiderit, pignus liberatur, et si non dum tradiderit rem, vel pretium acceperit; l. 8. §. si debitor, supr. b. tit. Sed si post venditionem statim re integra, id est nondum secuta traditione, placuerit inter emptorem & venditorem ut a venditione discederetur, resoluta venditione pignus convalescit, vel potius jus pignoris salvum est creditori, quia resoluta venditione, omnia hinc inde redeunt ad pristinum statum, ex hæc l. & l. ab emptione, de pact. l. i. Ο 2. C. quand. lic. ab empt. disced. Et creditor, qui consentit alienationi pignoris, non omnimodo, id est absolute in omnem casum, consentit alienationi, sed ita demum si venditio non revocetur, si emptor rem retineat, nec reddat vendori: & ideo si judicio accepto, id est lite contestata, vendor sit absolutus, id est vendor conventus actione ex empto ad rem tradendam absolutus sit, forte si qua ratio juris venditionem impleri, aut perfici impedit, ut in l. 4. §. ult. supr. b. tit. aut quia rem non tradebat condemnatus sit in id quod interest emptoris rem tradi, & eo præstito rem retineat, salvum erit pignus creditori. Ratio, quam Paulus subiicit, est, quia hæc omnia accidere potuissent, etiam si non voluntate creditoris pignus vendidisset debitor, videlicet re integra resoluta venditione, potuisset venditio mutuo consensu, vel alia ratione juris, etiam si non voluntate creditoris vendidisset.

Ad §. i.

Sicut si debitor voluntate creditoris pignus vendiderit, resoluta venditione ex pacto emptionis & venditionis pignus restituitur, ita & si creditor ex pacto pignus distraxerit, si mutuo consensu a venditione recessum fuerit, vel res forte ob vitium redhibita, pignus restituitur, & una dominium ad debitorem revertitur. Ratio dubitandi erat, quod ubi creditor ex pacto vel a lege pignus distrahi jure creditoris, dominium transfertur in emptorem; l. non est novum, infr. de adquir. rer. domin. ergo resoluta venditione, videbatur dominium ab emptore redire ad creditorem, a quo translatum erat, non ad debitorem. Sed tamen

tamen verius est, resoluta venditione, dominium pignoris redire ad debitorem, quia rescissa venditione, omnia redduntur pristino statui, & sicuti creditori pignus restituitur, ita & debitori dominium pignoris.

Ad L. 11.

Mulier constante matrimonio viro donare non potest, pignus remittere potest: si uxor consenserit marito prædia, quæ sibi erant obligata, forte pro dote, danti in dotem communis filiæ nomine, pignus remittitur, nec mulier juvatur Vellejano, quasi intercesserit pro marito res obligatas uxori dante in dotem, quia mulier non juvatur Vellejano, si res suas pro dote filiæ obligaverit; *l. si dotare, C. ad Vellejan.* Multo minus si consensit res sibi obligatas dari in dotem communis filiæ nomine, quia remissio pignoris non est donatio; *l. etiam, C. eod. l. ex conducto, §. Papinianus, locat. l. et si pignus, infr. quæ in fraud. creditor.* Sed sublata obligatione pignoris, uxori supereft actio personalis in filiam, si patri heres extiterit, secus si ea patris hereditate se abstinuerit.

Ad L. 12.

Si antiquior creditor consenserit rem obligatam tertio obligari, jus pignoris quidem remisso videtur, non etiam tertius in locum ejus succedit, quoniam pecunia tertii prior creditor dimissus non est, sed ultro prior creditor pignus remisit, ut idem pignus tertio obligaretur. Et ideo medii id est secundi creditoris conditio melior efficitur, quia submoto priori creditore, secundus subit locum primi, & in vindicatione pignoris, secundus tertio potior est propter vulgatam regulam juris, prior tempore potior est jure. Idem est observandum si tertius creditor sit homo privatus, vel respublica, id est commune civitatis; nam respublica in pignoribus & hypothecis jure privati creditoris utitur, nec aliud habet privilegium quam temporis; *l. 8. supr. qui potior. in pign. l. 3. C. eod. l. pen. infr. de reb. auctōr. judic. possidēnd.* Inde sequitur, remissionem pignoris factam per priorem in gratiam tertii creditoris, non modo tertio prodest, sed etiam secundo. Neque obstat *l. jubemus, C. ad Vellejan.* ubi remissio pignoris facta uni, non porrigitur ad alios, quia in hac lege pignus remittitur debitori, non alii creditor, & quod creditor primus consentit rem obligari tertio, non parit alium effectum, quam ut pignus primi creditoris remittatur, cum pignus remittitur creditori: remissio uni facta, alteri non prodest.

Ad §. ult.

Posterior creditor habet jus offerendi priori creditori, & soluta, vel oblata & obsignata pecunia succedit in locum prioris creditoris, & habet jus ab eo avocandi pignus. Quod si extraneus possessor pignoris, conventus hypothecaria a creditore, offerat debitum, creditorem agentem submovet ab hypothecaria, qualiscumque possessor sit, si justus si injustus. Sic enim accipe, ut in *l. 3. infr. de vi & vi armat.* quia in actione hypothecaria non queritur de jure possessoris, cum jus petitoris removeatur soluto pignore. Quod confirmat & *l. si fundus, S. in vindicatione, supr. de pignorib.* illo loco aut pecuniam solvat, & in eandem sententiam adducitur *l. mulier, supr. qui potior. in pignor. quæ marito,* qui pignus pro dote possidet, hoc tribuit, quod si offerat debitum creditori agenti hypothecaria, non tantum eum repellit id est tuetur possessorem, sed etiam compellit, ut cedat actionem personalem adversus heredem debitoris. Et eo pertinet quod dicitur, in vindicatione pignoris adversus extraneum possessorum etiam vitiosam possessionem prodest; *l. ult. infr. de adquir.*

poff. nempe ut qualiscumque possessor pignoris tatus sit, si creditorī agenti hy. pothecaria offerat debitum.

Ad L. 13.

Hanc leg. exposuimus supr. l. 5. §. ult. h. tit. & in Tryphoninum libr. 8. *disputationum.*

Ad L. 14.

Hanc l. attigimus supr. l. 6. h. tit.

Ad L. ult.

Pignus solvitur solutione totius pecuniae debitae, non solutione partis: debitum per partes solvi non potest invito creditorii; l. quidam, de reb. credit. l. tutor, §. Lucius, de usur. Hoc verum est si unum sit debitum ex una & eadem causa: sed si debitum sit ex diversis causis, creditor compellitur recipere omne id quod debetur ex una causa, salvo jure alterius debiti. Finge si unus & idem heres extiterit primo creditori, cui certa prædia debitoris erant obligata, & secundo creditori, cui nonnulla ex iisdem prædiis erant obligata, & debitor offerat quod debetur posteriori creditori, cogendus est accipere, salvo jure pignoris prioris contractus. Ratio est, quia sunt diversi creditores, diversa nomina, inspecto initio, quæ non sunt confusa ex eo quod idem utriusque heres extitit, quia spectandum est initium contractus, ut sciatur quæ sit natura & effectus obligationis; l. si procuratorem, supr. mandat. l. 3. C. ad Macedon.

A D T I T.

De ædil. edit.

L. 1.

AEDILES erant minores magistratus, qui cognoscebant de redhibitione rerum venditarum, si vitiosæ essent, ex h. l. & negotiatores, qui vendebant utensilia, si in negotiatione delinquerent, flagellis cædebant; l. eos qui, infr. de decur. Et quia plerumque cognoscebant de venditione rerum mobilium, quæ in pondere & mensura consistunt, ne qua fraus fieret, cognoscebant de ponderibus & mensuris, iniquas mensuras frangi jubebant; l. idem queritur, §. si quis mensuras, supr. locat. Persius satyr. 1.

Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Et Juvenal satyr. 10.

An Fidenarum Gabiorumque esse potestas

Et de mensura jus dicere, vasa minorâ.

Frangere pannosus vacuis ædilis ulubris.

Iidem præerant rebus venalibus, & vitiosas merces in profluente jactabant; Plaut. in Rudente, (2. 3. 42.)

Novi, Neptunus ita solet: quamvis fastidiosus

Ædilis est: si quæ improba sunt merces, jactat omnes.

Pisces vitiosos pedibus obteri jubebant; Apul. metamorphos. lib. 1. Et profusa in medium sportula jubet officiale suum insuper pisces incendere, ac pedibus suis eos obterere. Iidem quoque curabant annuam, & annonæ ceterisque

que rebus venalibus pretium dicebant ; *l.* ideo condemnatus, supr. de compensat. M. Tull. 3. de legib. Suntque aediles curatores urbis annonae, ludorumque solemnium. Aedilium munus erat annonam aequo pretio præstare ; Hieronym. ad Rusticum : *Ab aedilibus, quos Graeci ἀγοράρους appellant, vendentium coercebatur rabies, nec erat impune peccatum.* Ambros. in epist. ad Rom. cap. 16. in hæc verba : *Salutat vos Erafus dispensator civitatis † & Quartus frater. Dispensator civitatis est quasi curator, qui dictante iustitia gubernabat civitatem, maxime in pretiis moderandis.* Hac de re M. Seium aedilem laudat Plin. libr. † 15. cap. 1. M. Seius L. F. aedilis curulis, olei denas libras singulis aribus præstabilit populo Romano per totum annum. Damnatum aedilem, quod arctiori rem annonam tempore aedilitatis præbuisset, scimus ex *l.* ideo de compensat. Ideo aediles sacrificabant Cereri ; Tertull. de idololatr. cap. 10. Flaminice & aediles sacrificant Cereri. Iidem erant curatores viarum publicarum ; *l.* 1. infr. de via public. & si quid in ea. Hinc ne quid impedimento esset in viis publicis, ea quæ in medio jacebant concidere solebant ; *l.* lectos supr. de peric. & commod. rei vendit. Etiam verendarum viarum cura pertinebat ad aediles ; Tranquil. in Vespasian. cap. 5. Mox aedilem cum G. Cæsar succensens, curam verendis viis non adhibitam luto jussit oppleri. Idem Dio. libr. 58. Aediles, quos Graeci ἀσύρους, habuere curam stercorum ; Suid. in verb. ασύρους. Aediles habebant coercionem popinarum ; Tranquill. in Tiberio cap. 34. Censuit annam macelli senatus arbitratu quotannis temperandam, dato aedilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria, propria venalia finerent, quæ a Claudio eis adempta est ; idem in Claudio c. 38. Coercitionem popinarum aedilibus ademit. Iidem habebant coercionem aleatorum. Martial. libr. 5. epigr. 85.

Et blando male perditus fritillo

Arcana modo raptus a popina

Aedilem rogat uetus aleator.

Ut coerceretur turpitudo mulierum, cautum ne prius palam corpore quæstumi facerent, quam essent meretricatum professa apud aediles ; Tacit. 2. annal. Nam Vestilia præatoria familia genita, licentiam stupri apud aediles vulgaverat. Habebant & coercionem lenonum ; Justin. libr. 2. Apud aediles adversus lenones jurgari. Aediles habebant curam aedium sacrarum, unde eis nomen ; Theoph. in §. proponebatur, inst. de jur. nat. gent. & civ. M. Tull. Verrin. 5. Nunc sum designatus aedilis, habeo rationem, mibi sacraram aedium procurationem, mibi totam urbem tuendam commissam esse. Hinc aedilium erat observare portenta, ut si quæ imago in templis locuta esset ; Martial. lib. 11. ep. 103.

Audiat aedilis, ne te videatque caveto,

Portentum est quories caput imago loqui.

Aedilium erat sacra peregrina prohibere ; Liv. lib. 25. incusati graviter ab senatu aediles, triumvirique capitales, quod non prohiberent. Iidem curabant aedificia publica & aquæductus ; Frontin. de aquæduct. Ad quem autem magistrum jus dandæ vendendæve aquæ pertinuerit, in iis ipsis legibus variatur, interdum enim ab aedilibus, interdum a censoribus permisum invenio, sed apparet quories in republica erant, ab illis potissimum petitum, cum ii non erant aedilium potestatem suisse. Aediles etiam curabant balnea publica ; *l.* qui insulam, §. 1. supr. locat. Senec. epist. 86. Sed, Dii boni, quam juvabat illa balnea intrare obscura & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi aedilem, aut Fabium Maximum, aut ex Cornelii aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoque nobilissimi aediles fungebantur officio, intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendique munditias, & uitilem ac salubrem temperaturam. Idem de vit. beata libr. 1. cap. 7. Circa balnea ac sudatoria, ac loca aedilem metuentia. Aediles etiam habebant curam aedium privatarum, & simul cum praefecto

vigilum satagebant de incendiis arcendis ; l. i. ff. de offic. pref. vigil. Aediles etiam suo sumptu curabant ludos solemnes , iisque praeerant ; M. Tull. 9. ad Attic. 14. Praetores jus dicunt , aediles ludos parant . Idem pro Muren. Egregia & ad consulatum apta provincia , in qua laus aequitatis , integritatis , facilitatis , ad extremum ludorum voluptate concluditur . Plaut in Poenul. (5. 2. 51.)

Non audis ? mures Africanos praedicat

In pompam ludis dare se velle aedilibus .

Hinc aediles locum dabant in spectaculis ; Donatus in Phormione in haec verba : *noster grex motus loco est : locus est distributio temporum , que cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab aedilibus .* Idem ornamenta , id est vestes scenicas , chorago , id est praefecto chori cantorum praebenda locabant ; Plaut. in Perse , (1. 3. 79.)

+ Nōdēr ornamenta ? abs chorago sumito .

Dare debet : praebenda aediles locaverunt .

Aediles erant minores magistratus , qui ipso tempore magistratus in jus vocari poterant ; l. cumque , de peric. & commod. rei vendit. Liv. libr. 5. Itaque aedilem prehendi , ducique a majoribus magistratibus . Gellius libr. 15. cap. 13. M. Levinius aedilis curulis a privato ad praetorem , in jus est eductus , nunc stipati servis publicis , non modo prehendi non possunt , sed etiam ultro summovent populum . Ut si aedilis lectos in via publica positos non jure concidisset , cum eo emptor habebat legis Aquiliae actionem ; d. l. lectos , & seq. Aedilis tutor dari poterat , nam adilitas inter eos magistratus habetur , qui excusantur a muneribus privatis , non a publicis ; l. non tantum , §. is qui , de excus. tutor. Hinc pro privatis pene habebantur , aut paulo supra privatos ; M. Tull. Verr. 2. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio , ego autem aedilis , hoc est paulo amplius quam privatus . Et Christianos , ut omnis ambitionis expertes fuisse intelligeretur , ne aedilitatem quidem , qua erat infimus magistratus , admisisse ait Tertull. apolog. cap. 46. Pythagorei tyrannidem affectant , Christianus vero nec aedilitatem . Ii tamen habebant ornamenta dignitatis , sellam curulem , togam praetextam , jus imaginum , & jus suffragii in senatu ; M. Tull. Verr. 5. postquam dixit se designatum aedilem , aedilitati tribuit antiquorem in senatu dicendae sententiae locum , togam praetextam , sellam curulem , jus imaginis , ad memoriam posteritatemque prodendam . Idem in Vatinium : De quibus duos praetextatos sedentes vides , se aedilitiam praetextam togam , quam frustra conseceras vendidisse . Plin. lib. 9. cap. + 63. Hac P. Lentulus Spinter , aedilis curulis , primus in praetexta usus improbatur : qua purpura quis non jam , inquit , tricliniaria facit ? Praetextam aedilium fuisse togam albam , praetextam limba purpuræ ostendit . Juvenal. satyr. 3.

. . . . Clari velamen honoris ,

Sufficiunt tunicae summis aedilibus albae .

Aedilibus designatis , amici & clientes honoris causa occurrebant , & in Capitolum eos prosequabantur ; Varro de re rustic. lib. 3. cap. 17. At strepitus a dextra & eccecum recta candidatus noster designatus aedilis , & gratulati in Capitolium prosequimur . Immo aediles habebant modicam coercionem , nimirum castigationem per flagella , pignorum capionem , & multæ dictiōnem ; Plaut. in Trinumm. (4. 2. 148.)

Vapulabis meo arbitratu & novorum aedilium .

Tacit. 13. annal. Cobibita artius & aedilium potestas , statutumque quantum turules , quantum plebeji pignoris caperent , vel poena irrogarent . Aediles etiam habebant consilium , id est assessores ; Juvenal. praefata satyr.

. . . . Quis pauper scribitur heres ,

Quando in consilio est aedilibus ?

Libri damnati per aediles cremati ; Tacit. 4. annal. Libros per aediles cremandos ,

dos, censuerunt Patres, sed manserunt occultati, & editi. Idem Dio. libr. 57. Edictum ædilium pro lege habebatur, & in albo proponebatur, ut edictum prætoris; Plaut. in Captiv. (4. 2. 43.)

Eugepe! edictiones ædilitias, hic habet quidem:

Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli Agoranomum.

Edictum ædilium propositum de venditione rerum tam immobilium, quam mobilium, vel se moventium, ex h. l. id est de redhibitione rerum venditatum ob vitium morbumve, puta de redhibitione fundi, si fundus pestilens, id est pestilentes & noxias herbas habens, venisset; l. etiam in fundo, infr. b. tit. l. si prædium, C. eod. si mancipia, jumenta, vel pecora vitiosa vel morbova distracta essent; l. ob quæ, §. idem Pomponius, l. ædiles 38. l. scendum 63. infr. b. tit. puta si servus erro fugitivus, vel tignum vitiosum distractum esset; l. Julianus, supr. de act. empt. & hujusmodi edictum ædilium desumptum est ex Platone libr. 11. de legibus.

§. ajunt ædiles.

EX edicto ædilium, qui mancipia vendunt, emptorem certiorem facere debent, quid vitii morbive cuique sit, quis erro aut fugitivus sit, noxave solutus non sit, eademque omnia palam pronuntiare, id est prædicere debent, cum ea mancipia veneant, ex h. §. l. itaque, l. ædiles 38. infr. b. tit. Terent. in Phormion.**) *Si quis fugitivus errore sit, noxave solutus non sit.* M. Tull. 3. offic. sed & in mancipiorum venditione, venditorum fraus omnis excluditur, qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis præstat editio ædilium. Morbus est corporis, vitium animi, ut erro fugitivus; §. + sed sciendum, infr. b. leg. Ob id servi venales nudi producebantur, & cum titulo, ut sciretur quid vitii morbive esset, qui mores, quod ingenium, quænam ars, quæ patria; Senec. epist. 81. *Equum empturus solvi jubet stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne que vitia corporis lateant, hominem involutum estimas.* Idem epist. 47. *stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reticula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Ad hoc servi utriusque sexus venales nudi proponebantur; idem controvers. lib. 2. cap. 2. *Nuda in littore venit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis inspectæ & contrectatæ sunt.* Hinc venalitium, id est locum ubi servi venabant, titulum pictum signat Petron. in Satyric. *Erat autem venalitium titulis pictum.* Adeoque cum servi venabant, præco de lapide stans, prædicabat eorum mores, ingenium, artem, & patriam; Plaut. in Bacchidib. (4. 7. 16.)

O stulte, stulte, nescis nunc venire te:

Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco predicit.

Immo plerumque emptor medicum consulebat, ut sciret quid morbi vitiive esset; Claudian. in Eutrop. libr. 1.

.... *Lybia si discis arenas*

Eutropii numerabis heros, quot rura, quot ille

Mutavit tabulas, vel quanta vocabula vertit

Nudatus quoties medicum dum consultit emptor,

Ne qua per occultum lateat jaætura dolorem,

Omnes paenituit preiii, venunque redibat.

Quod si mancipium adversus ea venierit, vel adversus quod dictum promissum ve est cum veniret, id est si mancipium vitiosum vel morbosum venierit ignorantia, nec de eo certiori facto, emptori datur redhibitoria actio, per quam emptio resolvitur; l. queritur, §. ult. infr. b. tit. redhibitio est resolutio venditionis; l. Pomponius, §. præterea, infr. de adquir. possess. l. si hominem,

de usucap. Emptori datur redhibitio, ita ut si mancipium post venditionem & traditionem, emptoris familiae, id est servorum, procuratoris ejus, opera id est culpa deterius factum sit, sive quid ex eo post venditionem natum adquisitum fuerit, & si quid aliud in venditione ei accesserit, ut si mancipium venierit cum peculio, sive quid ex ea re fructus, puta ex operis, pervenerit, quia opera servorum sunt in fructu; *l. 4. supr. de oper. serv. emptor ea omnia restituat.* Ex edicto aedilium, qui vendunt mancipia, in ipsa venditione debent certiores facere emptorem si quid vitii malive cuique sit, quis fugitivus, error, noxave solitus non sit, item si quod mancipium capitalem fraudem admisserit, id est delictum, ex quo capitalis poena irrogetur, puta mors, vel aqua & igni interdictio; *l. editio, infr. de bonor. possess.* vel mortis conciscendae sibi causa quid fecerit, vel in arenam ad bestias depugnandi causa intromissus fuerit, ea omnia in venditione venditor pronuntiare debet: alioquin si quis sciens dolo malo adversus ea vendiderit, emptori datur actio redhibitoria, ex *b. §. 2. l. + quis sit, §. noxas, vers. denique, l. cum autem, §. excipitur infr. b. tit. l. Lucius, §. 1. infr. de evict.* Interdum qui vendebat servum, cavebat ne erronem aut fugitivum praestaret, ac ut suo periculo emeret emptor; Plaut. in Pers. (4. 3. 54.)

*Eam te volo accurare, ut istic veneat,
Ac suo periculo is emat, qui eam mercabitur:
Mancipio neque promittet, neque quisquam dabit.*

Et infr. (4. 5. 113.)

Tuo periculo sexaginta hec datur argenti minis.

Et pileati venibant id genus servi, quorum nomine venditor nihil praestaret, ut refert Gellius ex Sabino libr. 7. cap. 4. Immo & interdum qui mancipia furtiva vendebat, non tacebat se furtiva vendere, ne teneretur redhibitoria ob vitium rei furtivae; Plaut. in Poenul. (6. 2. 77.)

Et ille, qui eas vendebat, dixit se furtivas vendere.

Idem observari solebat in vendendis servis fugitivis: Horat. lib. 2. epist. (16.)

Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat.

Ille ferat pretium, poene securus, opinor.

§. causa.

EX edicto praetoris, qui sciens vel ignorans vendidit mancipium vitiosum vel morbosum, tenetur actione redhibitoria. Neque hoc iniquum est, venditor enim presumitur non ignorare vitium morbumve mancipii proprii: ignorantia non excusat in re propria, nec in facto proprio; *l. ult. infr. pro suo quilibet paterf.* debet scire vires patrimonii sui; *l. quisquis, C. de rescind. vend.* neque emptoris interest cur fallatur, id est quomodo fallatur, ignorantia, an calliditate venditoris. Venditor tenetur etiam actione ex empto; *l. 1. l. tenetur, §. ult. l. quero, de act. empt. redhibitio quoque continetur empti iudicio; l. ex empto, §. redhibitionem, eod. tit.* Hoc interest inter actionem aedilitem, seu redhibitoriam, & actionem ex empto, quod qui sciens vel ignorans servum vitiosum vel morbosum vendidit, tenetur actione redhibitoria in id omne quod actoris interest, ut *hic C. b. tit.* Qui vero ignorans pecus morbosum aut tignum vitiosum vendidit, tenetur tantum actione ex empto quanto minoris esset empturus: qui vero sciens & celans tenetur actione ex empto in id omne quod actoris interest; *l. Julianus, in pr. supr. de act. empt.*

¶ illud

§. illud sciendum.

EDICTUM ædilium non pertinet ad venditiones fiscales , id est si fiscus rem debitoris vendat solemniter sub hasta , non tenetur redhibitoria ob vitium morbumve mancipii vel rei , quia venditio solemniter facta a fisco non rescinditur , nisi ex certis causis , puta si officium fiscale rem debitoris fiscalis non solventis , per gratiam viliore pretio distraxerit ; *l. pen. supr. de rescind. vend. l. si quos, C. ead.* Si rite & solemniter facta sit venditio rei pignori captae a fisco , non rescinditur , nec rescripto Principis , nec beneficio ætatis , id est jure restitutionis ; *l. quacumque, C. de fid.* & jur. hast. fiscal. *l. ult. C. si propter public. persit.* Venditio rei alienæ facta a fisco non rescinditur , sed domino datur actio adversus fiscum intra quadriennium ; *l. bene a Zenone, C. de quadrienn. prescript.* quod si respublica , id est civitas , fecerit venditionem , locus est edicto ædilium , id est resp. ob vitium morbumve mancipii , vel rei venditæ , tenetur redhibitoria ex edicto ædilium , quia civitates privatorum loco habentur ; *l. eum qui vestigal, de V. S.* Edicto quoque locus est in pupillaribus venditionibus , id est in venditione rerum pupillarium , si tutor nomine pupilli rem vitiosam vendiderit , pupillus ex facto tutoris tenetur redhibitoria , si venditio sc. facta sit solemniter adhibitio prætore ; *l. lex qua, C. de adm. tutor.*

§. si intelligatur.

SI vitium morbusve servi venalis intelligatur , id est appareat , edictum refat , hoc enim tantum spectandum est , ne emptor decipiatur , ex b. §. & l. queritur , §. ult. l. si tamen , §. ei qui , & §. in ædilitiis , infr. b. tit. l. ea qua commendandi , de + contrah. empr. qui certus est non debet certiorari ; *l. i. in fine, de act. empt.* de se queri debet qui vitium non ignoravit ; *l. cum sex, d. l. si tamen, §. in ædilitiis, b. tit. l. nemo 145. de R. J. l. tutor, §. contrarium, de pignerat. act. l. si fundum, C. de evict.*

§. sed sciendum est.

EX edicto ædilium , si mancipium morbosum vitiosumve venierit , redhibitioni locus est . Hoc distat vitium a morbo , quod morbus , ut definitur a Sabino , est habitus cujusque corporis contra naturam , quo deterior fit usus corporis , cuius causa natura nobis corporis sauitatem dedit . Morbus autem alius in toto corpore , alius in parte accidit : totius corporis morbus , puta Φθοις , tabes , febris : partis , veluti cacitas , licet homo ita quoque natus sit : item morbus est corporis , vitium animi & corporis , ut furax , mendax , balbus , nam hic magis vitiosus est , quam morbosus , ut hic , & l. idem Ofilius , §. ult. infr. b. tit. Item morbus est temporalis corporis infirmitas , vitium vero perpetuum corporis impedimentum ; *l. inter stuprum, §. verum, de V. S.* ut si quis luscus est , vitiosus est , non morbosus ; Gellius libr. 4. cap. 2. Tamen morbus & vitium promiscue accipiuntur , quia morbus est vitium corporis , & vitium est morbus animi : & hoc est quod ait Labeo in fin. b. §. ædilem tollendæ dubitationis gratia , bis nata rē aūtē de eodem idem dixisse , quoniam vitium & morbus sunt unum & idem .

§. prinde.

EX edicto ædilium , si mancipium morbosum vitiosumve venierit , redhibitioni locus est . Hoc verum est , si tale fuerit vitium morbusve , quod usum

ministeriumque, id est operam hominis impedit, dummodo non sit leve vi-
tium vel levis morbus, ut levis febricula, aut vetus quartana, quæ jam sperni
potest, vel vulnus modicum, hoc casu non est locus redhibitioni, etiam si in
venditione de eo nihil dictum sit, quia hæc contemni potuere, id est impune
reticeri. Et hoc est quod ait Ulpianus his verbis, *nullum habet in se delictum,*
quasi pronuntiatum non sit, levis morbus non dat locum redhibitioni, ut hic
l. ob que, §. ult. infr. b. tit. l. quasitum, in fin. de re judic. nec vetus
quartana, quia impune contemni potest, & ob id non est morbus sanguicus; *d.*
l. quasitum, Cornel. Celsus libr. 3. cap. 15. Quartana neminem jugulat. Diuti-
nus morbus non dat locum redhibitioni, quia sine periculo contemni potest,
& in naturam fere evasit; *Jo: Chrysostom. serm. in princ. indict. novi anni,*
de muliere, quæ fluxum sanguinis patiebatur, jam ab annis decem & duobus
**) eis φύσιν οἷμοι τὸ πάθος μετέπεσεν, in naturam opinor morbus evaserat.

Vers. exempli, † & §. apud Vivianum.

Exempli gratia refertur *hic* qui non vitiosi morbosique sint: inter vitiosos nume-
rantur fanatici. Fanatici sunt, qui divino numine afflati, futura vaticinantur,
& furoris spiritu emota mente circa fana bacchantur; Horat. de art. peetic. (453.)

Ut mala quem scabies aut morbus regius urget,

Aut fanaticus error, & iracunda Diana.

Juvenal. satyr. 2.

Et crine senex fanaticus albo,
Sacrorum antistes.

Hieronym. in Esaiam. cap. 7. *Et pro levitis habebat fanaticos.* Augustin. in
psalm. 40. *Sedent pagani, & computant sibi annos, audiunt fanaticos suos di-
centes, aliquando Christiani non erunt.* Fanatici sunt, qui per furorem caput
jactant, & futura præcinvunt. Ex sententia Viviani, si servus inter fanaticos
non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, nihilominus sanus videtur:
neque enim nou minus animi vitii, id est propter animi vitia, aliquos sanos
esse, id est minus sanos intelligere debemus, alioquin futurum esset, ut in in-
finitum multos sanos esse negaremus, ut puta levem, superstitionem, iracun-
dum, contumacem, & si qua similia sunt animi vitia, magis enim de corpo-
ris sanitate, quam de animi vitii promittit venditor. Et cum venditor in ven-
ditione de vitio & morbo promittit, non videtur promittere nisi de corporis
vitio, animi autem vitium ita demum præstet venditor si nominatim promisit;
l. ob que, §. idem Pomponius, infr. b. tit. & animi vitium tale sit, ut id a
venditore excipi oporteret, neque id venditor cum sciret pronuntiasset, ex empto
tenetur. Ex edicto ædilium nascuntur duas actiones, redhibitoria, & quanti mi-
noris, propter vitium corporis datur redhibitoria, propter vitium animi actio
quanti minoris; *l. sciendum 19. §. ult. infr. hoc tit. l. 2. C. eod.* propter ani-
mi vitium non datur redhibitoria, nisi de eo promissum sit: quod si tale sit
animi vitium, ut de eo specialiter & nominatim promitti locus esset, deficien-
te actione redhibitoria, superest actio ex empto in id quod interest; *d. l. ob*
que, §. i. & §. in summa, l. ex empto, §. + redhibitionem, l. Julianus, de
act. emp.

§. idem Vivianus.

Inter vitiosos sunt fanatici, id est qui per furorem caput jactant, & circa
fana bacchantur, & responsa reddunt, id est de futuris vaticinia præcinvunt:
tamen inter fanaticos non numerantur, qui non semper caput jactant, qui ali-
quando circa fana bacchati sunt & de futuris responsa dederunt, si nunc hoc
facere desierint, & in his nullum vitium est, neque eo nomine datur actio
redhi-

redhibitoria , quod aliquando id fecerunt , sicut non datur , quod aliquando febrim habuere : ceterum si quis permaneat in eo vitio , ut circa fana bacchari soleret , & quasi demens responsa daret , etiam si per luxuriam , id est per lasciviam , per ludum id factum esset , ut de Heliogabalo refert Lamprid. in ejus vit. *Iactavit autem caput inter praezeros fanaticos* , vel per temulentiam seu nimium abusum vini , ut *glossa* interpretatur , vitium quidem est , non corporis sed animi , ideoque non est locus redhibitioni , quia ex edicto adilium redhibitio datur propter vitium corporis non animi , attamen datur actio ex empto in id quod intereit .

§. ult. juncta l. 3. & 4. init.

OB vitium corporis datur redhibitio , ob vitium animi datur actio ex empto , quanto minoris res empta esset ; l. 4. init. & §. in summa : puta si servi sint praeter modum timidi , cupidi , id est avari , & cupidi pecuniae , quod erat vitium vulgare servorum , qui peculium sibi quarebant de parsimonia , id est de eo quod supererat de demenso , de annonis menstruis , fraudato genio id est ventre , ut haberent unde suis nummis libertatem redimerent ; Terent. in Phormione , (1. 1. 9.)

*Quod ille uneiatum vix de demenso suo ,
Suum defraudans genium , t̄ comparat miser .*

Senec. epist. 80. *Peculium suum , quod comparaverunt ventre fraudato , numerant . Ex quo amissio peculio fere excidebat spes libertatis ; Plaut. in Stich. (5. 5. 10.)*

Vapular peculium ; actum est , fugit hoc libertas caput .

Aut iracundi , vel melancholici , vel protervi , quae sunt vitia animi , non datur redhibitio , sed actio ex empto quanti minoris , sicut & redhibitio , non datur ob quodlibet vitium corporis , puta si servi sint giberosi , vel curvi , vel pruriginosi , vel scabiosi , item muti & surdi , ob haec vitia , quae sunt corporis , non datur redhibitio , sed actio ex empto quanti minoris , quod intelligentia Cujac. in l. dum est quoad mutos & surdos , de his qui sunt surdatres , vel impediti ser- morbus , in fin. de V. S. mone , non de his qui sunt omnino muti & surdi , hi enim sunt morbos & in his locum habet redhibitio ; l. mutum , insr. h. tit.

L. 4. §. 1.

OB vitium corporis datur redhibitio , ob vitium animi datur actio ex empto quanti minoris : sed si vitium corporis afficiat animum , puta si vitium animi , quale est phrenesia , insania , procedat ex vitio corporis ex febre , vitium est magis corporis quam animi inspecta causa , ex hoc §. & l. 1. §. t̄ apud Vivianum , supr. hoc tit. inspecto initio ; l. denique , §. scio , de minoribus .

§. item aleatores .

ITem aleatores seu aleones , vinarii , gulosi , impostores , mendaces , aut litigiosi , id est rixosi , non continentur edicto , id est ob haec vitia non datur redhibitio , quia sunt potius vitia animi , quam corporis : impostores sunt , qui merces adulterinas pro bonis vendunt ; l. 1. §. t̄ medicos , de extraord. cognit. Quod translatum est ad eos , qui vestis fordibus simulant religionem ; Hieronym. ad Marcellum . *Si tunica non canduerit , statim illud e trivio impostor & Grecus est .* Impostura est crimen eorum , qui merces supponunt ; l. 3. stellionatus . Trebell. Pollio in Gallieno , de quodam , qui gemmas vitreas pro veris uxori vendidisset , in quem quasi ad leonem raptum a cavea caponem misit per Crationem dici jussit imposturam fecit & passus est .

§. idem Pomponius.

IN mancipiis redhibitio datur ob vitium corporis, actio ex empto quanto minoris ob vitium animi: puta si servus qui veniit sit morio, id est stultus, licet enim venditor servum vendendo non valde sapientem praestare debeat, tamen si ita fatuum & morionem vendiderit, ut ejus nullus sit usus, actioni ex empto quanto minoris locus est, ob vitium animi. Moria & fatuitas est vitium animi, morio a Graeco μόρος est stultus; Martial. libr. 12. ep. 95.

Parvum basiat usque morionem.

Augustin. de peccator. remiss. contra Julian. libr. 1. cap. 35. *Ipsos quoque fatuos videmus, quos vulgo moriones vocant, ad cordatorum delicias adhiberi.* Et in mancipiorum aestimatione preciosiores esse cordatis; idem de nupt. lib. 3. cap. 4. *Quis autem nesciat, quos vulgo moriones vocant, natura ita fatuos, ut quibusdam eorum pene sensus pecorum conferatur?* Joan. Chrysostom. in 1. ad Timoth. homil. 3. (num. 3.) *οἱ δὲ τέρατι, καὶ μωροῖς, καὶ νέοντοι, καὶ γάρ τὰ ὡς φύσεως ἀμάρτηματα, ταῦτα φέρουσιν, εἰς τέρατα, αλλι item monstris, οὐ fatuis nanis, quippe hæc naturæ peccata sunt, quibus pro delectatione utimur.* Venditor tenetur redhibitoria, qui de vitio morboque in venditione promisit: vitii morbique appellatio, id est cautio de vitio morboque, non videtur pertinere, nisi ad corpus, id est ad corporis vitia, animi autem vitia, ita demum praestat venditor, si nominatim promisit de his. Ideo non praestat venditor erronem & fugitivum, nisi nominatim exceperit, hoc enim est vitium animi non corporis, ideo nominatim de errone & fugitivo excipitur, id est in venditione excipi solet. Interdum paciscetur venditor, ne erronem aut fugitivum praestaret, & lex dicebatur, ut periculo suo emeret emptor, ut supra observatum est in l. 1. §. ajunt adiles. Erro ex Labeone est pusillus fugitivus, fugitivus magnus erro: sed proprie erro est, qui numquam fugit, sed frequenter sine causa nugatur, & temporibus in res nugatorias consumptis, serius ad dominum reddit; l. 1. quis sit fugitivus, §. erronem, infr. h. tit. Redhibitioni locus non est in mancipiis propter animi vitia, ut in errone & fugitivo, seclusus in jumentis, ut si pavida sint & calcitrofa, licet hoc sit animi vitium non corporis, ut hic οὐ l. bovem, infr. h. tit.

§. in summa.

EX edicto ædilium ob vitium corporis datur redhibitio, ob vitium animi tantum non datur redhibitio, sed datur actio ex empto quanto minoris res empta esset: ob vitium animi, inquam, non datur redhibitio, nisi in vendiendo dictum sit hoc abesse, & non abest, sed datur ob vitium animi actio ex empto, si sciens vendor id vitium animi reticuit. Venditor, qui sciens tinguum vitiosum, vel pecus morbosum vendidit, tenetur actione ex empto in id omne quod emptoris interest: qui ignorans vitium vendidit, tenetur actione ex empto quanto minoris emptor esset empturus; l. Julianus, de act. empt. Venditor vero, qui mancipium vitiosum vendidit, & sciens vitium corporis, vel mixtum corporis & animi reticuit, tenetur redhibitoria, quia vitium corporis & animi, magis videtur corporis, quam animi, ex hoc §. veluti phrenesis est vitium corporis & animi, quia e corpore id est e febre pervenit ad animam; l. 1. §. apud Vivianum, l. 4. §. 1. supr. h. tit. Ex hoc edicto redhibitio datur ob vitium corporis, vel mixtum corporis & animi, ut hic, οὐ l. 1. §. apud Vivianum, h. tit.

§. illud erit + adnotandum .

OB vitium morbum corporis datur redhibitio, quod intelligendum non est de morbo sōntico, subaudi tantum, ut recte *glossa* adnotat, sed de morbo generaliter, id est de morbo, qui usum ministeriumque hominis impedit; *l. 1. §. sed sciendum*, supr. *b. tit.* Pomponius enim ait, non tantum ad morbum sōnticum, qui est perpetuus, sed ad morbum quoque temporarium hoc edictum pertinere; *l. 6. infr. b. tit.* Ac parum interest qualis morbus sit, dummodo ei de quo queritur obstet, id est noceat. Morbus sōnticus est morbus perpetuus, qui perpetuo nocet, ut tabes, cæcitas; *l. 1. §. pen.* supr. *l. ult.* *§. 1. infr. b. tit.* Ex *12. tab.* morbus sōnticus judicium diffidit, id est differt, & judicandi necessitatem remittit; *l. judex, de judic. l. quæsitum, de re judic.* non omnis morbus dat locum redhibitioni, ut puta levis lippitudo, aut levis dentis auriculæve dolor, aut mediocre ulcus, aut febricula, sed morbus gravior, qui rebus agendis obstat, qui usum & ministerium hominis impedit.

L. 5.

REdhibitio datur ob graviorem morbum, qui usum, & ministerium hominis impedit, non ob morbum leviorem, ex quo quis minus aptus usui id est ministerio & opera efficitur. Quantum inter hæc vitia, quæ Græci *κακῶνθειαν*, id est vitiositatem vocant, interquæ *πάθος*, id est perturbationem, aut *ρόπον*, id est morbum, & *ἀπόστασιαν*, id est infirmitatem, tantum inter talia vitia, & eum morbum, ex quo quis minus aptus usui fit, differt, ex *b. l.* Morbus est temporalis corporis imbecillitas, vitium vero perpetuum corporis impedimentum, veluti si talum excusset; *l. inter stuprum, §. verum, de V. S.*

L. 6.

OB morbum corporis redhibitio datur, nec tantum ob morbum perpetuum, qui sōnticus dicitur, sed etiam ob morbum temporarium, puta febreim. Et hoc est quod Pomponius ait, non tantum ad morbos perpetuos, sed & ad temporarios, edictum hoc pertinere. Et ita intelligendum est quod dicitur in *l. 4. §. ult.* supr. *b. tit.* quod de morbo generaliter scriptum, non de morbo sōntico intelligendum esse, id est de morbo sōntico tantum, sed de alio morbo graviori. Redhibitio datur ob morbum non solum qui corpus foedat, sed etiam qui usum & ministerium hominis impedit. Hinc impetigo non dat locum redhibitioni, impetiginosus morbosus non est, si eo membro, ubi impetigo est, aequo recte utatur, impetigo est jugis scabies, ex Gregorio in *canc.* *hinc + etenim, 49. dist. feu volage.*

§. spadonem .

QUia redhibitio datur ob vitium morbum corporis, in hoc edicto quæsum est, quinam essent morbos præsertim an spadones? Et Ulpianus ait, spadonem morbosum non esse, neque vitiosum, sed sanum esse, *ex + hoc §. & l. adiles ajunt, §. sed enim, infr. b. tit.* Sicuti illum, qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest. Spadones sunt qui natura, id est frigiditate corporis naturali, generare non possunt, vel vitio morbove, vel cafu, puta sectione virilium, ut castrati; *l. si serva, §. 1. de jur. dot. l. spadonum, de V. S.*

L. 7.

Generaliter spadones non sunt morbosci, ut continetur edicto ædilium, nisi sint castrati, id est decurtati seu secti virilibus, quod est genus spadonum; *l. spadonum, de V. S.* Si quis enim ita spado sit, ut tam necessaria pars corporis ei penitus absit, morbosci est; Gellius *libr. 4. cap. 2.* In edicto Græcis ne- ædilium, in quo agitur de redhibitione mancipiorum, spadones castrati intercessarium vo- morbosci referuntur. Alias in lege Aquilia, si quis servum alienum castrav-
εται. Arte- catur τὸ ἀναγριτόν, non tenetur actione legis Aquiliæ, quia pretiosiorem efficerit, sed tenetur
midor. *libr. 1.* actione injuriarum; *l. si servus servum, §. est puerum, ad leg. Aquil.* servi
castrati sunt pretiosiores; Quintil. 5. *instit. cap. 11.* Claudian. in Eutrop. *lib.*
1. Luitprand. *hist. lib. 6. cap. 3.* In jumentis si equus vel mulus castratus est,
neque vitii neque morbi quid habet, *l. ædiles ajunt, §. sed enim, infr. h. iii.*

L. 8.

SI cui lingua abscissa sit, videtur non esse sanus, ut in equo respondit Ofilius, ex hac † *l.* quia amisit usum sermonis, qui est proprius hominis.

L. 9.

Modus morbosci est ex Sabino, & si venierit redhibitioni locus est, morbus enim est sine voce esse, voce carere vitium est teterimum hominis, sed qui graviter, id est tarde, vel στυφῶς id est obscure, (obscura & obtusa voce, fulca voce; Tranquill. in Nerone *cap. 20.*) quam Græci μέλαινα vocant, loquitur, morbosci non est: plane qui στύφως id est sine ulla vocis significatione seu inarticulate loquitur, οὐδὲ ἡ ἀνάρρηψ φωνῆ, ut loquitur Celsus in *l. Labeo, de † suppellect. legat. in fine,* utique morbosci est, & redhibitioni obnoxius.

L. 10. † junct. §. 1. ¶ 2.

Quod si homini digitus abscissus sit, membrive quid laceratum, quamvis consolidaverit, si ob eam rem eo minus uti possit, non est sanus, ex Ofilio, & hoc se apud Catonem legisse ait Ulpianus, eum, cui digitus de manu aut pede præcisus sit, morbosci esse: quod si plures habeat digitos, si nihil impeditur numero eorum, non est in causa redhibitionis, ex *h. l. ¶ 1.* non sunt liberi, *de stat. homin.* quia redhibitioni locum facit vitium & morbus corporis, qui impedimento est usui & ministerio hominis: quibusdam in manibus senos digitos suisse, & ob id sedigitos appellatos scribit Plin. *libr. 11.*

cap. 43. 99. §. de myope, † §. sed ¶ 2. νυκταλωπα.

DE myope quæsum est an sanus esset? & Ulpianus putat eum sanum non esse, & redhiberi posse. Myops est lusciosus, ubi homo lumine adhibito nihil videt, ut definit Ulpianus, cui adstipulatur Nonius, Marcellus, & Varro 8. *de ling. latin.* Luscitio Festo est vitium oculorum, cum quis clarius vespertino tempore, quam meridie videt, lusciosus est qui minus videt, & hoc distat a cœco, qui omnino non videt; Varro in Andabatis: *Edepos idem cœcus, non lusciosus est.* Plaut. in Milite glorioso (2. 3. 52.). *Cœcus non lusciosus.* Nyctalopes quoque morbosci sunt, nyctalopas appellat Ulpianus eos, qui lumine adhibito nihil vident. Nyctalopes quomodo curentur, refert Plin. *libr. 8. cap. 50.* *libr. 32. cap. 7.* Nyctalopes compositum a latino nictare,

re, quod est nictu mentem significare; Martian. Capell. lib. 1. Et tu ritu nictantis Antistitis, priusquam foras aditumque reserares γυμνορόγιζες.

§. ult.

QUæsitum est, an balbus, & blaſsus, & atypus, & qui tardius loquitur, & varus, & vatus sani sint? & † Ulpianus ait, eos sanos esse: de varis seu varicosis, idem † Julian. in l. varicosus, infra h. tit. Balbus hoc distat a † Immo Jubæso, quod balbus est, qui balbutit, & non potest recte verba pronuntiare; M. lianus in cit. Tull. libr. 9. epift. 19. Peto a te, ne pluris esse balbos, quam disertos, putes, l. ait, Vari-balbus opponitur diserto. Blæsus est, qui non potest litteram quandam, non *cōsus sanus* quamlibet, sed aliquam pronuntiare, qualis memoratur fuisse Demosthenes, qui non est. primam artis suæ, id est rhetoricae, litteram ab initio pronuntiare non potuit. Balbi & atypi non sunt morbos, sed vitiosi; Gellio libr. 4. cap. 2. Atypus, qui non satis expedite verba pronuntiat. Vari sunt, qui habent pedes flexos extorsum; Plaut. in Mercat. (3. 4. 54.) *Canum, varum, ventriosum, bucculentum, brevitulum.* Horat. 1. serm. eclog. 3. (47.)

... Hunc varum, distortis cruribus; illum

Balbutit scaurum, pravis fultum male talis.

Perf. satyr. 17.

... Et non fallit pede regula varo.

Vari Nonio Marcello dicuntur, qui obtortas plantas habent; Lucilius satyr. 17.

Compernem varum fuisse Amphitryonis.

Διοίτων.

Ovid. metamorphos. lib. 9. (33.)

Brachiaque opposui: tenuique a pectore varas

In statione manus; id est incurvatas.

Inde varices sunt venæ in suris supra modum intumescentes; M. Tull. Tusculan. 3. Cum varices secabantur C. Mario dolebat. Plin. libr. 11. cap. 45. Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrabi passum unum hominum, Oppius auctor est: unde varicosus Juvenal. satyr. 6. Varicosus fiat aruspex. Perf. satyr. 5. Dixeris hæc inter varicosos centuriones, ex diutina sc. statione. Vatii autem dicuntur, quibus introrsum pedes manusque flectuntur instar canum; Plin. loco modo laudato: sicut a cruribus vari, vatiæ, vatinii: que vitia Ὀ in quadrupedibus. Galli cagneus. Valgi, qui distortis talis; compernes, qui longis pedibus; Plaut. in Milite glorioſ. (3. 1. 128.) aut varum, aut valgum, aut compernem.

L. II.

CUi dens abest, non est morbosus, magna enim pars hominum aliquo dente caret, neque ideo morbos sunt, maxime cum sine dentibus nascamur, nec ideo minus sani sumus, donec dentes habeamus, alioqui nullus senex sanus esset: plerique sunt edentuli; Gell. libr. 4. cap. 2.

L. 12. † Ὀ §. 1.

QUi clavum habet, id est tumorem apostema, seu furunculum, morbosus est, sed & polyporus. Polypus est caruncula, quæ excrescit in naribus; Cornel. Celf. libr. 7. cap. 10. Polypum vero, qui in naribus nascitur, præcipue ferro curati, jam alias posui. Jo. Cryfostom. in acta Apost. Homil. **) 39. παρε τῶν πίνα πάδος ἐσχεν ὁ καλλησι πολίπου. In naribus habuit morbum; Tom. VIII.

Q q

quem polypum vocant. Is qui alterum oculum , aut alteram maxillam majorem habet , si recte his utatur sanus videtur : inæqualitas enim oculorum , maxillarum , brachiorum , si nihil ex ministerio præstanto subtrahat , extra redhibitionem id est extra causam redhibitionis est .

§. si quis natura .

SI quis natura gutturosus sit , aut oculos eminentes habeat , sanus videtur : sanus est , qui natura gutturosus est , quia quod natura est , non est impedimentum usus & ministerii . Gutturosus est , cui guttur intumescit : gutteria est vitium seu tumor gutturis ; Baldric . Nov. chronic . Camerac . libr . 1 . cap . 16 . Imprecatus est , ut si latro vir esset , claudus vel quolibet modo debilis fieret ; si femina vitio , quod vulgo dicimus gutteriam , non careret .

§. item sciendum .

Scæva non est morbosus vel vitiosus : scæva est ambidester , qui sinistra utitur ut dextra , nisi imbecillitate dextræ , id est propter imbecillitatem dextræ , validius sinistra utitur , quo casu non scæva , sed mancus . Manchot .

§. ult.

QUæstum est , an Is cui os oleat sanus sit ? Trebatius ait , non esse morbosum os alicui olere , veluti hircosum , strabonem . Hircosi sunt , qui sub alis seu axillis grave olenit ut hirci , inde hircosi centuriones , ob sudorem militiae ; Pers . satyr . 3 .

Hic aliquis de gente hircosa centurionum .

Hoc enim ex illuvie , id est fordibus oris , accidere solet : si tamen ex virtio corporis veluti jecoris pulmonis id accidit , morbosus est ; Plin . libr . 11 . cap . † 53 .

Cujac . 11 . *Contacta halitu ... Hominis tantum natura infiri voluit pluribus modis , & ciborum ac dentium vitiis , sed maxime senio .* Inde Plaut . in Mercator . (3 . 4 . 14 .) **obs . † 10 .** *Senex hircosus , tu osculere mulierem ?* Cum quæritur , an cui os olet sanus sit ? jurisconsultus respondet , eum morbosum non esse , non magis quam hircosum , aut strabonem , quia hujusmodi graveolentia oris , usum ministeriumque hominis non magis impedit , quam strabonis deformitas & vitium oculorum . Strabo est , qui torvis oculis videt .

L. 13.

ITEM claudus morbosus est , quia claudicatio affert imbecillitatem , quæ usum ministeriumque hominis impedit .

L. 14.

QUæstum est de muliere , quæ semper mortuos parit , an morbosa sit ? Ulpianus ex Sabino ait , si vulvæ vitio hoc contingat , morbosam esse . Vulva est uterus seu utriculus mulieris , quo foetus continetur : mulier , quæ semper mortuos parit morbosa judicatur , quia hoc est contra naturam mulierum , maximum enim ac præcipuum munus seminarum est concipere , & conceptum tueri . Et hoc est quod dicitur in l . 2 . C . de indict . vid . tollend . mulieres ad hoc naturam progenuisse , ut partus edant . Hinc partus ancillarum sunt in fructu , & augent hereditatem , quia non temere , id est non sine causa , ancillæ comparatae sunt , ut pariant ; l . ancillarum , supr . de petit . heredit .

§. si

§. si mulier.

SI mulier prægnans venierit, inter omnes constat sanam esse, argumentum enim optimum sanitatis est conceptio, maximum sc. ac præcipuum munus feminarum est concipere & conceptum tueri, id est conceptum salvum & in columem continere ad partum usque. Mulier non ideo quod gravida est, morbosa est, & si non propter valetudinem mulier non stetit judicio, sed quod gravida erat, exceptio ei danda est, non quasi valetudine sit impedita, sed quasi prægnans; l. 2. §. si non propter, supr. si quis cautionib.

§. puerperam.

PUerpera quoque sana est, si modo nihil extrinsecus accidit, quod ejus corpus in valetudinem immitteret. Puerpera est recens a partu; l. illa verba 163. §. pueri, de V. S. Plaut. in Truculento (2. 4. 60.) : quasi pro puerpera hic procuras. inde puerperium pro partu recenti; Plaut. eod. loco (2. 5. 22.) ut gravida, quasi puerperio cubem. Plin. libr. 7. cap. 4. Editis geminis raram esse aut puerperæ, aut puerperio, præterquam alteri vitam.

§. de sterili.

QUæstum est de sterili muliere, an sana sit? Cælius ex Trebatio distinguit, ut si natura sterilis sit, sana sit, si vitio corporis secus: morbosa judicatur, quæ vitio corporis est sterilis, quia natura mulier comparata est, ut pariat; Gell. lib. 4. cap. 2. Hinc si mulier sterilis, cuius partus, qui sperabatur seu spes partus, veniit, venditor tenetur actione exempto; l. si sterilis de act. empt.

§. item de eo.

QUæstum est de eo, qui urinam facit, an sanus sit? Santos non est, non qui urinam facit in lecto, somno vinoque oppressus, aut etiam pigritia surgendi, sed qui vitio vesicæ urinam continere non potest, unde hoc vitium vesicæ dicitur urinæ incontinentia; Plinio libr. 20. cap. 15. & redhibitioni locum facit.

§. quod + Pedius.

SI uva alicui præcisa est, magis tollitur, quam præstatur redhibitionis, si morbus desinat per incisionem: si autem vitium perseveret, redhibitioni locus est. Uva est pellicula, quæ in ore penitiore circa fauces pendet, quas in acimum intumescentes, Græci *sauvulas* vocant, Latini uvulas, a similitudine uvæ c' est la luete, Latinis uva, quæ per diminutivum vulgo uvola dicitur, ut notat gloss.

§. si quis digitis.

SI quis coniunctis digitis nascatur non videtur sanus, ita demum si incommodatur, id est incommodum patiatur ad usum manus: & si quis plures digitos habeat, non est in causa redhibitionis, si ex eo nihil impeditur; l. idem Ofilius, §. sed si quis plures, supr. hoc tit. Inter liberos conumeratur, qui membrorum humanorum officia ampliavit; l. non sunt liberi, de stat. homini puta qui plures digitos habet, quam fert natura.

§. mulierem .

Mulier ita arcta , ut mulier fieri non possit , id est ut non possit virum admittere , & coitum pati , sana non videtur . Ratio colligitur ex præmissis , quia mulier nimis arcta non est idonea ad conceptum , quod est præcipuum munus seminarum , unde non immerito morbosa judicatur .

§. si quis avnædæs .

Si quis avnædæs habeat , queritur an redhiberi possit quasi vitiosus ? avnædæs sunt faucium tumores , ut scrophulæ , qui si inveterati sint , id est vetustate obduruerint , ut jam discuti id est dissolvi non possint , vitiosus est , & redhiberi potest . Avnædæ Latinis Tonsillæ ; Plin. libr. 11. cap. 37. (num. 66.) Tonsille in homine , in sue glandulæ , quod inter eas uox nomine ultimo dependet palato , homini tantum est .

§. si venditor .

Si venditor in venditione exceperit nominatum de aliquo morbo , & de certis sanum esse dixerit simpliciter , aut promiserit , id est pacto caverit sanum esse , standum est pacto , de non præstandis morbis extra eos de quibus cautum est nominatum , remittentibus enim actiones suas non est dandus regressus , ut hic , qui semel renuntiavit juri suo non potest paenitere ; l. si quis in conscribendo , C. de pact. l. si fidejussor , supr. qui satisficer. cog. l. si iudex , de minorib. can. quam pericolosum , 7. qu. 1. nisi venditor sciens consulto , id est dolo morbum reticuit , tunc si venditor conventus redhibitoria tueatur se exceptione pacti , emptori datur replicatio de dolo . Venditor , qui sciens vitium reticuit , tenetur actione ex empto ; l. 1. in fin. de act. empt. & de dolo ; l. hoc autem , de hered. vel act. vendit.

§. ult.

Ex edicto ædilium , qui servum vendit , emptorem certiorem facere debet quid vitii morbive sit , quis fugitivus errove sit , noxave solitus non sit ; l. 1. §. 1. supr. b. tit. quod si in venditione nominatum morbus exceptus non sit , talis tamen morbus sit , qui omnibus possit apparere , ut cæcitas vel cicatrix evidens in capite , eo nomine non tenetur venditor , perinde ac si nominatum morbus exceptus esset . Edictum enim ædilium de redhibitione rerum venditarum pertinet ad eos morbos & vitia , quæ quis ignoravit vel ignorare potuit , ex hoc §. sciens vel certus non est certiorandus ; l. 1. in fin. de act. empt.

L. 15.

Quæ bis in mense purgatur , sana non est , quia hoc est præter naturam , qua menstrua semel quoque mense mulieribus comparata sunt ; Plinio. libr. † 7. cap. 15. unde & mensis appellantur . Item , quæ non purgatur sana non est , nisi hoc per ætatem accidat , puta post 50. annum ætatis , quo mulieribus desinunt menstrua , & mulier parere desinit . Hinc si ancilla major quinquagenaria ignoranti vendita sit , venditor tenetur actione ex empto in id l. si sterilis , quod interest ; l. †. si mulier , supr. de act. empt. quia mulier quinquagenaria in pr. l. 11. §. pro sterili habetur : ideo lege Julia & Papia feminis quinquagenariis iuxtiæ 5. eod. tit. yetitæ sunt , quas postea permisit Justinianus ; l. sancimus 27. C. de nupt.

L. 16.

L. 16.

Si corpus ita sanatum sit, ut in pristinum statum restitueretur, perinde habendum, ac si nūmquam morbosum fuisset: mala præterita non sunt amplius mala.

L. 17. t. junct. §. 1. C' 2.

Ex edicto ædilium, qui mancipia vendunt, palam edicere debent quid vitii morbi sit cuique, quis erro aut fugitus sit, noxave solitus non sit, l. 1. §. ajunt ædiles, supr. h. tit. qua de causa querit Ulpianus hic, quis sit fugitus & varix proponuntur definitiones. Fugitus ex Ofilio est is, qui extra domini domum fugæ causa, quo se a domino celaret, manit. Ex Cælio autem fugitus est is, qui ea mente discedit, ne ad dominum redeat: tametsi mutato consilio ad eum revertatur: nemo enim tali peccato pœnitentia nocens esse desinit. Idem in furto sola restitutio rei furtivæ non purgat viatum furti, non liberat poena eum, qui furtum commisit, quia pœnitentia nocens esse non desinit; l. qui ea mente, de furt. l. pen. vi bon. raptor. pœna purgatur crimen, non pœnitentia. Ut si quis servum tuum sciens a non domino emerit, & clam possidere cœperit, & postea te certiore fecerit, non desinit clam possidere, l. si de eo fundo, §. pen. de adquir. possess. Ex Cassio fugitus est is, qui certo proposito, id est consilio non redeundi, domum relinquit. Fugitus non æstimatur ex animo & proposito solo, sed ex facto & actu. Fugitus est non is, qui solum consilium fugiendi a domino iniit, sed is, qui ipso facto fugam arripuit; l. bovem, §. 1. infr. h. tit. l. fugitus, de V. S.

§. item apud.

Ex Viviano fugitus fere ab affectu animi, id est a proposito animi, intelligendus est, non utique a fuga, is enim qui fugit, hostis aut latronis, incendi, ruiuæ vitandæ causa, non est fugitus. Item fugitus non est, qui a præceptore fugit, ne in eum sœviat, quæ est justa causa fugæ: magister habet tantum castigationem; l. item queritur, §. item Julianus, locat. l. 5. §. ult. cum l. seq. ad leg. Aquil. item fugitus non est, qui fugit ab eo, cui erat commodatus propter sœvitiam, hoc ita sicut cum fugisset ad dominum venierit, alioquin fugitus videtur.

§. idem ait 4.

Quæstum est de eo, qui domi latuisset, in hoc sc. ut fugæ occasionem nactus, se fuga subtraheret. Proculus ait, tametsi fugere non videatur, qui domi mansisset, tamen eam fugitivum fuisse, quia fugitus videtur. Initium fugæ cœpisse videtur, qui domi latuit, ut fugeret, qui aliquo facto fugam arripuit, fugæ initium cœpit. Sin autem in hoc tautum latuit, ut dominum iratum effugeret, fugitus non est, quia magis iram domini fugere videtur, quam potestatem: neque fugitus est, qui ad domini amicum perfugit, ut eum intercesorem & deprecatorem haberet, ut hic & l. bovem, §. 1. infr. h. tit. nec qui domo abiit mortis sibi conscendæ causa, tædio & impatientia servitutis, puta ut se præcipitaret, quia non fugit a domino consilio fugæ, sed desperatione propter sœvitiam domiri: ceterum fugitus dicitur, qui domi in altum ascendit, ut se præcipitem ageret. Fugere enim videtur mortis sibi conscendæ causa. Quod enim vulgo dicitur, eum fugitivum esse, qui nocte aliqua sine voluntate domini emansisset, id est extra do-

rum mansisset, unde emansor est miles, qui diu vagatus ad castra redit; l. 3. §. emansor, l. 4. §. edicta, de re militar. non est verum, fugitus enim aestimatur, non ex facto solo emansionis, sed ex affectu animi cuiusque, id est ex consilio & proposito fugæ, ut hic & l. bovem, §. qui ad amicum, infr. b. tit. Plaut. in Trinumin. (4. 3. 20.) Recipe te ad herum. Non fugitivos est hic homo, commeninit domi. Fugitus dicitur, qui conscientia sceleris propter nequitiam & malos mores, & aliquid admissum mortem sibi conciscere voluit, nisi id fecerit impatientia doloris; d. l. bovem, §. mortis conciscende.

§. idem Vivianus.

Si a magistro puer recessit, si servus, qui disciplinæ causa magistro traditus erat, a magistro recessit, & rursus ad matrem pervenit, quæsumus est, an fugitus esset? Ulpianus ex Viviano respondit, si celandi causa, ne ad dominum reverteretur, ad matrem fugisset, fugitivum esse: sin vero, sic, id est eo animo, ut per matrem faciliorem deprecationem, id est veniam delicti haberet, non esse fugitivum, quia cum queritur quis sit fugitus, spectatur animus, id est consilium fugitivum, ex b. l. in pr. & l. fugitivus, de V. S.

§. Cælius.

Si servum emerim, qui se in Tyberim dejectit, quæsumus est, an esset fugitus? Ulpianus ex Cælio respondit, si moriendi, id est mortis sibi conciscendæ causa tantum a domino abiisset, non esse fugitivum, sed si prius fugæ consilio a domino discessit, deinde mutato consilio, in Tyberim se dejevit, manere fugitivum, quia ab initio habuit animum fugiendi.

§. idem ait (7.)

Si servus fugiens, vicarium suum, id est servum qui erat in peculio, secundum abduxit, si vicarius invitus aut imprudens eum fecutus est, neque occasionem ad dominum redeundi nactus prætermisit, non videtur fugitus esse, quia non habuit animum fugæ: sed si aut olim cum fugeret intellexit quid ageretur, aut postea cognovit quid astum esset, & cum posset ad dominum redire noluit, est fugitus. Idem dicendum de eo, qui plagio abductus esset, quia spectatur consilium fugæ, an ab initio, an ex post facto fuerit.

§. + idem Cælius ait.

Si servus cum in fundo esset, ruris sc. colendi causa, exierit de villa, eo animo, ut profugeret, & priusquam e fundo exiret, ab aliquo comprehensus sit, fugitus videtur: animus enim, id est propositum, fugitivum facit: ut miles, qui volens transfugere ad hostes, apprehensus est, pro transfuga habetur, & capite punitur; l. + 3. §. is qui ad hostem, de re militar.

§. idem ait (9.)

Si quis ad fugam gradum id est pedem unum alterumve promovit, vel etiam currere coepit, si dominum sequentem non potest evadere, id est si non evasit conspectum domini, non est fugitus: fugitus non est, qui adhuc est in conspectu domini, nec ejus persecutio est difficilis; §. apum quoque, inst. de rer. divis. Gradus est passus gressus; Plaut. in Rudent. (1. 4. 21.)

Consequamur gradu vocem. ubi es?

Idem

Idem in Pœnul. (3. 1. 10.)

Nam isti quidem gradus succretu' s' t' cribro pollinario,

Nisi cum pedicis condidicisti sic hoc grassari gradu.

Liberos homines per urbem modico magis par est gradu ire;

Idem in Menæch. (3. 3. 30.)

..... fer pedem, confer gradum.

§. *idem recte.*

Fugitus est servus, qui a domino profugit, & pro libero se gerit & quādiū est in fuga, non potest præscribere libertatem adversus dominum, nec vendi potest ab eo, qui eum occultaverit seu suscepit; *l. quod s'pe, §. si quis amico, supr. de contrah. emp. l. in fuga, C. ad l. Fab. de plagiari.* licet libertatis quādam species est fugisse, hoc est dominica potestate in præsenti liberatum esse.

§. *pignori..*

Plignori datus servus debitorem quidem dominum habet, quia pignus non transfert dominium; *l. pignus, C. de pignerat. act.* sed si postquam jus suum exercuit creditor, id est cessante debitore in solvendo, servum proscripterit, & non invento emptore, pignus jure dominii sibi addici proclamaverit, & impetraverit, servus ei se subtraxerit, potest fugitus videri, quia fugit a domino. Nimurum creditor, quia non invenit emptorem, fit dominus addicto ei pignore jure dominii; *l. 1. C. tot. tit. C. de jur. dom. impetr.*

§. *apud Labeonem.*

Si quis servus ob s'vitiam domini in asylum, id est ad ædem sacram vel ad statuam, id est ad statuam Cæsaris, confugerit, non est fugitus, quia non animo fugæ, sed tutelæ & præsidii causa configuit in asylum vel ad statuam Principum: non est fugitus, qui jure publico utitur, qui id facit, quod publice facere licet, ut hic & §. ult. inst. de his qui sunt sui vel alien. jur. l. unic. C. de his qui ad stat. config. Et si quis eo se conferat, quo solent venire, qui se venales postulant ob s'vitiam domini, non est fugitus, quia non habet animum fugieundi, sed animum mutandi dominum ob causam, non peccat, vel injuriam facit domino, qui jure publico utitur, juris executio non habet injuriam; *l. si duorum, supr. de act. empt. l. 1. §. t' is tamen, infr. de lib. exhib. l. injuriarum, §. 1. de injur.* Catasta erat locus in foro, in quo servi venum exponebantur; Cyprian. epist. 33. (al. 38.) Unde martyres fuit: ad pulpitum post catastam venire. Erat & locus proprius, in quo prostabant, si facit §. pa- qui se venales postulabant, qui postulabant se venire ob s'vitiam domini. Ta- men si ante id est ab initio fugit a domino, & postea se contulit in asylum vel ad statuam Principis, non desinit esse fugitus, quia fuga coepit non purgatur accessu ad asylum vel ad statuam Principis, cum delictum non purgeatur poenitentia, ex h. l. & §. 1. C. tot. tit. C. de R. J. adde l. 116.

§. *t' item Cælius:*

Fugitus quoque est is, qui eo se contulit, unde a domino recipi vel abduci non possit, puta ad hostes reip. vel potentiores, vel inimicum domini. Abducere videtur, qui per vim vel fussionem abducit; *l. item apud Labeonem, §. abduxisse 18. de injur.* Ducimus volentes, abduximus invitatos. Domiuus, qui servum petuit in servitatem, & evicit, potest eum manu inje-

ta abducere , nec cogitur litis aestimationem præstare .

§. erronem .

Erro , ut definit Labeo , est pusillus fugitivus . Ex diverso fugitivus est ini-
gnus erro : sed proprie erro est , qui non quidem fugit a domino , sed
frequenter sine causa vagatur , & temporibus in res nugatorias , id est inanes ,
consumptis , serius ad dominum reddit : fugitivus & erro non ex solo proposito
aestimatur , sed ex aliquo actu .

§. apud Cælium .

Veteres quæstus causa solebant domus universas aversione , id est uno pre-
tio , quasi aversis oculis conducere , quas deinde sublocabant per singu-
la coenacula ; l. si vero , §. 1. vers. idem erit , & vers. sed si quis , de
bis qui effuder. vel dejecerint l. qui insulam , locat. l. si cuius rei , §. ult.
de ususfruct. Tranquill. in Vitell. cap. 6. Uxore & liberis , quos Ro-
mæ relinquebat , meritorio coenaculo abditis . Aet. Apostolor. cap. 28. Man-
sit autem Paulus toto biennio in conducto ē idem μισθώματα , en chambre locante .
Et domus universæ per coenacula sublocatae , ut essent tute , una custodia id est
uno custode seu aedituo , & una clave claudebantur , ut colligitur ex hoc loco ,
cui lucem adserit Gregor. libr. 2. epist. 17. Simul & hortum , atque hospitia ,
quaæ infra eandem domum janua concludit . Si servus liberti apud patronum ha-
bitantis in coenaculo aedium patroni , ita ut sub una clave tota ejus habitatio ,
id est habitaculum , esset , fugerit a domino , ea mente , ne ad eum rediret ,
extra habitationem liberti fuit , & intra ædes patroni tota nocte oblitus , vide-
tur esse fugitivus , quia eo animo fugit a domino , ne ad eum rediret : plane
si tales custodiam ea habitatio non habuit , ut sc. esset sub una clave , & uno
custode , & in ea libertus habitavit , cui commune & promiscuum plurimum cel-
larum iter est , (Coenacula singula constabant pluribus cellis , ad quas unum
commune iter medium patebat , quod medianum dicitur in l. 5. §. interdum ,
de bis qui effuder. vel dejecer. ut sunt hodie dormitoria in monasteriis .) non
videtur fugitivus , quia non videtur fugisse a domo qui est intra habitationem ,
quaæ una custodia , id est uno custode & una clave , continetur .

§. idem Cælius (16.)

Si servus in provinciam missus a domino , cum eum mortuum esse , & te-
stamento se manumissum audisset , falso sc. in eodem officio permanisset ,
tantumque se pro libero gessisset , non est fugitivus : nec enim mentiendo se
liberum fugitivus esse cœpit , quia sine consilio fugæ id fecit : fugitivus semper
aestimatur ex animo & proposito fugæ , ex init. b. l. & l. fugitivus , de V. S.

§. quod ajunt .

Ex edicto aëdilium , qui vendit servum , in venditione pronuntiare debet , non
modo servum fugitivum & erronem non esse , verum etiam noxa solu-
tum ; l. 1. §. ajunt aëdiles , supr. b. tit. quod sic intelligendum est , non ut
hoc debeat pronuntiare , nullam eum noxam commississe ; sed illum noxa so-
lutum esse , id est noxali judicio subiectum non esse , ex hoc §. Gell. libr. 4.
cap. 2.

§. noxas .

§. noxas.

Ex edicto ædilium venditor non solum debet præstare servum fugitivum, erronem non esse, verum etiam noxa solutum esse, id est noxali judicio obnoxium non esse. Hæc stipulatio, noxiis solutum esse, pertinet ad noxias privatas, ad delicta privata, qualia sunt furtum, rapina, injuria, damnum injuria datum, ex quibus agitur noxali judicio; l. hæc stipulatio, infr. de V. S. l. 2. de noxal. act. non ad publica crimina, quæ legibus publicorum judiciorum coercentur; d. l. hæc stipulatio, l. + ult. §. 1. de evict. Ex privatis noxiis oritur damnum pecuniarium, id est actio de damno pecuniario. Ex delicto servi dominus non tenetur nisi noxali actione, quia non tenetur præstare litis æstimationem, sed noxæ deditio liberatur, ex hoc §. & l. 1. supr. de noxal. act.

+ Citatio falsa.

§. pen.

Qui vendit servum, in venditione palam edicere debet quid vitii morbiue sit; l. 1. §. ajunt ædiles, supr. b. tit. debet edicere furtis noxisve solutum esse; §. quod ajunt, §. noxas, supr. b. l. Et si talis sit servus, qui omnino manumitti non possit ex constitutionibus, puta ex constitutione Severi & Antonini, qua vetatur manumitti servus adulterii reus cum domina; l. his verbis, §. interdum, de hered. inst. eod. + in princ. vers. est tamen, vel si sub pena vinculorum distractus sit a domino, (servi pœnæ causa damnabatur ad vincula; l. incredibile, C. de pœn. vel relegabantur in villam ad opus rusticum; l. ex facto, §. + rerum autem, de hered. inst.) vel si a potestate aliqua, puta a praefecto urbi vel præside, damnati sint ad vincula ob maleficium, vel si exportandi venierint, id est ita ut peregre exportarentur, (interdum ab iratis dominis alienationi servorum lex apponebatur, ut exportarentur in remotiorem provinciam; l. 1. & 7. supr. de serv. exportand. l. ult. C. si serv. export. veneat.) hæc in venditione prædicti debent, alioquin est locus redhibitioni.

§. ult.

Si quis in venditione adfirmaverit, aliquid adesse servo nec adeſt, ac abeft, nec abeft, ut si dixerit furem non esse, & fur est, si dixerit artificem esse, & non sit, tenetur redhibitoria, ex b. §. l. + 1. §. 1. vers. quod si mancipium, supr. b. tit. l. si furtum, infr. b. tit. vel actione ex empto in id quod interest; l. si ita quis stipulanti, de evict. Aliud est promittere furem non esse, aliud furtis noxave solutum esse: qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito id est animo & affectu loquitur: qui furtis noxave solutum promittit, dicit nemini esse furti obligatum; l. aliud est promittere, infr. de V. S. l. ult. de rer. permitt. l. emptor, C. de act. empt.

L. 18.

Si venditor vendendo mancipium, quid de eo falso adfirmaverit, puta si constanter laboriosum affirmaverit, tenetur actione redhibitoria, quæ est ædilitia, vel æstimatoria, id est actione ex empto quanto minoris, quæ est civilis, ut hic, & l. bovem, §. aliquando, infr. b. tit. ita vero tenetur, ne id quod affirmavit amare id est acerbe ab eo exigatur, sed cum quodam temperamento, ut si forte constantem affirmaverit, non exacta gravitas & constans quasi a philosopho desideretur, & si laboriosum affirmaverit, non continuus labor ab eo exigatur, sed hæc omnia ex bono & æquo, modice ab eo
Tom. VIII.

desiderentur : qui in genere vel incerto tenetur , non tenetur ad id quod melius est , sed ex bono & æquo , id est ad mediocre ; l. legato , de legat. 1. si quis stipulanti promiserit tritici Africi boni modios centum , vini campani boni amphoras decem , non tenetur præstare optimum , sed mediocre , quia bono melius inveniri potest ; l. ubi autem , §. 2. infr. de V. O.

§. venditor , §. t aque .

Vendor , qui servum vendendo optimum cocum esse dixit , optimum in eo artificio præstare debet : qui vero simpliciter cocum esse dixit , liberatur præstanto cocum etiam mediocrem . Aequæ si quis dixerit peculiatum , id est habentem peculium , sufficit si is vel minimum habeat peculium , ex h. §. t aque . Nummis indistincte legatis exiguiores debentur ; l. nummis , de legat. 3. vendor non tenetur præstare ea , quæ commendandi causa dicta sunt ; l. ea quæ commendandi , de contrah. empt. l. quod vendor , de dolo .

L. 19. t §. 1. 2. §. 3.

Quædam sunt , quæ in venditione eti dicuntur , præstanta tamen non sunt ; quædam vero , quæ non dicuntur ut prætentur , & præstanta sunt . Puta ea quæ commendandi causa dicuntur ad laudem servi : ut si quis dixerit servum frugi , probum , dicto audientem , ea præstare non debet , si præstari promissum non fuerit , quia non dicuntur ut prætentur , si palam appareant ; l. quæ commendandi , supr. de contrah. empt. Quædam , quæ non dicuntur ut prætentur , & præstanta sunt , ut si vendor dixerit , servum aleatorem non esse , furem nou esse , ad statuam Cæsaris numquam confugisse , ea præstare debet , ex h. l. §. d. l. ea quæ commendandi , ut si dixerit servum litteratum vel artificem esse , id præstare debet , nam hoc ipso , id est propter commendationem litteraturæ vel artificii , pluris vendidit ; d. l. ea quæ commendandi , l. quod vendor , de dolo . Si vendor commendandi causa quid dixit , non obligatur , quasi neque dictum , neque promissum esset . Quod si dolo dixerit decipiendi emptoris causa , hoc casu non tenetur actione ex dicto promissore , id est ex stipulatu , sed actione de dolo ; d. l. quod vendor . Si vendor vendendo quid affirmaverit , dixerit , vel promiserit , tenetur ex dicto & promisso , actione ex stipulatu , ex dicto promissore ; l. t quis sit fugitivus , in fin. infr. h. tit. Hoc distat dictum a promisso , quod dictum accipitur quod verbo tenuis pronunciatum est , nudo sermone , id est nuda promissione finitur seu definitur . Promissum autem potest referri , non modo ad nudam promissionem sive pollicitationem , sed & ad sponcionem id est stipulationem , quæ fit ex verbis spondes ? spondeo ; l. pactum , infr. de pollicit. Si quid vendor dixerit promiserit , vel stipulanti sponsonerit , tenetur redhibitoria , quæ est ædilitia , vel actione ex stipulatu , quæ est civilis : neque hoc est novum , id est non caret exemplo , nam qui vitiosum vel morbosum pecus vendidit potest conveniri actione ex empto , vel redhibitoria , ut hic & l. ex empto , §. redhibitionem , l. Julianus , in pr. de act. empt. l. t 2. G. h. tit.

§. illud sciendum .

Si quis vendendo servum , artificem dixerit vel promiserit , non utique perfectum præstare debet , sed sufficit ut præstet mediocrem , & talem quales vulgo artifices dicuntur , ex h. §. Homine generaliter legato , heres liberatur non optimum neque pessimum dando ; l. legato , l. si heres generaliter , de legat. 1. l. qui lanceem , de aur. §. arg. legat. l. fidejussionem , mandat . si quis

fi-

stipulanti promiserit tritici Africi modios centum, non tenetur praestare optimum, sed mediocre, quia bono melius inveniri potest; l. ubi autem, §. 2. de V.O. Si quis argentum donaverit expresso certo pondere, potest dare argentum in massa, vel in vasis, non tamen pejoribus; l. si quis argentum, in pr. C. de donat.

§. deinde.

SI quis servum fugitivum, vel pecus vitiosum, vel morbosum vendiderit, tenetur actione redhibitoria, vel quanti minoris. Utraque haec actio datur emptori, omnibusque ad quos ea res pertinet, id est heredi vel aliis successoribus, qui in jus universum succedunt, puta bonorum possessori, vel fideicommissario. Aedilitiae actiones dantur heredi & in heredem; l. si tamen, §. aedilitiae, infr. h. tit. His verbis, omnibusque ad quos ea res pertinet, intelliguntur heres, vel bonorum possessori, & quilibet successor, qui in jus universum succedit; l. quid ergo, §. ult. de contrar. tut. & util. act. l. cum heres, infr. de divers. & temp. prescript. l. sciendum, §. ult. de V. S. Redhibitoria actio datur emptori, emptor est qui pretio emit. Emptoris & venditoris loco habendus est qui permutavit, ex h. §. permutatio est similis venditioni; l. 2. C. de rer. perm. Aedilitiae actiones dantur heredi & in heredem, ita ut in his queratur & de facto heredum emptoris, si culpa heredum servus deterior factus sit; d. l. si tamen, §. aedilitiae.

§. ult.

Adilitiae actiones sunt temporales: actio redhibitoria finitur sex mensibus utilibus: actio quanti minoris anno utili: tempus redhibitionis currit ex die venditionis, vel ex eo die quo dictum promissumve quid est, ex h. §. l. cum sex, infr. h. tit. l. divortio, §. sed nec redhibitoriae, supr. de negot. gest. Actio redhibitoria datur intra sex menses utiles, id est intra sex menses, quibus judicio experiundi potestas fuit. Tempus redhibitionis currit a die venditionis, vel saltem a die notitia, quo scivit vitium rei venditae, vel scire potuit vitium apparen. Tempus sex mensium currit emptori, qui scivit vel scire potuit: tempus currit saepius ignorantie; d. l. cum sex, l. quinquaginta, C. de excusat. tutor. Actionis redhibitoriae tempus desumptum est ex Platone de legibus libr. II.

L. 20.

Tempus redhibitionis currit ex die venditionis, vel ex eo die quo quid dictum promissumve est; §. ult. l. prox. supr. post venditionem scilicet vel ante venditionem, qua dictum promissumve est, nuda promissione scilicet, deinde post aliquot dies eo nomine interposita fuerit stipulatio, ob vitium morbumve redhibitum, id est ex stipulatione secuta venditione, statim atque venit id mancipium, eo nomine agi potest, ex h. l.

L. 21.

Ex editio aedilium si servus fugitivus, vel pecus morbosum venierit, ex venditione nascitur actio redhibitoria, id est resolutoria venditionis. Redhibere est facere, ut rursus rem habeat vendor, quam habuerat, nempe cum quod traditum est redditur. Idcirco redhibitio dicta est, quasi redditio, ex init. h. l. quia redhibita omnia retro aguntur; l. quia redhibitio, de alien. judic. mut. caus. fact. & dominium rei redhibitoriae ad venditorem revertitur; l. voluntate, §. ult. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. per redhibitionem intenditur, ut res inempta fiat; l. aediles 38. in pr. infr. h. tit. l. si praedium, C. h. tit.

R r i j

§. cum redditur.

SI servus fugitus vel pecus vitiosum morbosum venierit, redhibitio datur emptori: cum vero ab emptore mancipium redditur venditori, emptor venditori cavere debet de dolo datis fidejussoribus, ne forte medio tempore servus pignori datus sit ab emptore, aut jussu ejus damnum sive furtum cui datum sit. Emptor cum redhibet servum, non tenetur promittere seu cavere, furtis noxisve solutum esse, nisi de furto suo, puta si cujus jussu furtum noxam fecerit, vel ejus jussu in quem alienavit; *l. cum mihi + redhibeas, infr. h. tit.* ut maritus in reddenda dote de dolo malo cavere debet; *l. si filiof. §. i. solut. matrimon.* sic possessor servi alieni conventus actione in rem, & damnatus restituere, in tradendo, id est restituendo servo, debet cavere de dolo; *l. si post acceptum, de rei vindic.* quia periculum est, ne pendente lite eum pigneraverit vel manumiserit.

§. + idem Pomponius.

Emptor, qui egit redhibitoria & vicit, interdum debet simpliciter cavere de dolo in praeteritum & in futurum: in praeteritum, ne forte interim servum pigneraverit, aut jussu ejus damnum, injuriam, vel furtum fecerit: in futurum, puta si ejus servi nomine, qui redhibetur, emptor procuratorve ejus judicium acceperit, id est litem contestatus sit, vel quod cum eo ageretur ex contractu servi actione de peculio, vel quod jussu, vel de in rem verso, vel quod ipse ejus nomine ageret, debet cavere si quid sine dolo malo, id est circa collusionem emptor condemnatus praestiterit, his rebus recte praestari, vel si quid ex eo quod egerit ad eum pervenerit, dolore malo, vel culpa ejus factum sit quominus perveniret, iisdem diebus reddi, ex *h. §. & l. aliud est 71. §. huc verba, de V. S. l. is a quo, de rei vindic.*

§. + ult.

SI servus fugitus venierit redhibitoria actio datur emptori; *l. i. §. adiles adjunt*, supr. *h. tit.* si servus venditus est in fuga, id est perseverat in fuga sine culpa emptoris, finge emptorem omne diligentiam & curam adhibuisse, ut eum persequeretur, & a fuga revocaret, & nihilominus condemnatus vendor, id est condemnatus est actione redhibitoria ad pretium reddendum, tum eum cavere oportet, ut emptor hominem persequatur, & in suam potestatem redatum vendori reddat. Neque obstat *l. ult. C. h. tit.* ex qua mancipio vendito & tradito, & pretio soluto, emptori datur actio redhibitoria, ut pretium recipiat, si illud quod dixerit fugitivum poterit exhibere: emptor enim, qui agit redhibitoria, non compellitur exhibere fugitivum, ad hoc ut pretium recipiat: sed si queratur servum fugitivum venisse, & actione redhibitoria pretium sibi reddi postulet, tenetur probare fugitivum, ut interpretatur *2. gloss. hic.*

L. 22.

Item si homo est in fuga, emptor debet cavere, neque per se, neque per heredem futurum quominus eum hominem vendor habeat.

L. 23.

SI emptor agat redhibitoria ob vitium morbosum, aut fugam mancipii, & redhi-

redhibitio fiat, si mancipium deterius ab emptore factum sit, sive corpore sive animo, puta si stupratum sit, aut saevitia emptoris fugitivum esse coepit, emptor id debet praestare venditori arbitrio judicis, quanto deterius factum sit: quod si sine judice, id est consensu utriusque emptoris & venditoris homo redhibitus sit, reliqua autem quae diximus, id est deteriorationes, nolie emptor reddere, quae reliquorum appellatione continentur, quia consequenter veniunt in actione redhibitoria, (ut reliqua vel cetera venditionis dicuntur, quae per consequentias veniunt in actione ex empto; l. 5. de act. empt. l. magis, §. eadem ratione, de rebus eor. qui sub tutel. vel cur. l. si dua, §. si quis juraverit, de jurejur.) venditori sufficit actio empti venditi, ex + init. b. l. in actione redhibitoria duo continentur, unum, ut emptor teneatur servum venditori redhibere, cum reliquis, id est deteriorationibus medio tempore factis, ex + init. b. l. alterum, ut venditori emptor rem restituat cum omnibus accessionibus, puta fructibus vel foetibus; l. adiles 25. §. + iuem sciendum, infr. b. tit. l. si servus communis, §. idem dicendum, infr. de furt.

§. iubent adiles.

R Edhibitio est resolutio venditionis, redhiberi res dicitur cum resolvitur emptio; Plaut. in Mostellar. (3. 2. 112.)

Forent, vobis istas redhibere haud liceret.

Idem in Mercator. (2. 3. 84.)

Dixit se redhibere, si non placeat.

Per redhibitoriam actionem emptio venditio resolvitur utrinque ex edicto aedilium: per hanc actionem emptor tenetur rem restituere venditori cum omnibus accessionibus, puta cum fructibus medio tempore perceptis, vel mercedibus operarum servorum, & emptor debet recipere quod ipse praestitit, id est pretium, ita ut utrinque resoluta venditione, nihil amplius consequatur uterque emptor & venditor, quam haberet si venditio facta non esset, ex hoc §. & §. ult. infr. b. l. l. bovem, §. si quis servum, infr. b. tit. & hoc est quod dicitur in §. Julianus, infr. b. l. judicium redhibitoriae actionis utrumque, id est venditorem & emptorem, quodammodo in integrum restituere debere. Eodem pertinet quod scriptum est in l. facta, infr. b. tit. facta redhibitione, omnia in integrum restitui, perinde ac si neque emptio, neque venditio intercessisset, & quod dicitur in l. quia + redhibito, de alien. judic. mut. caus. redhibito homine omnia retro agi, & in l. inficiando, §. cum servus, infr. de furt. si servus emptus redhibeat, inemptus fieri dicitur. Redhibitio quoque continetur empti judicio, id est peti potest non solum per actionem aedilitam, quae est redhibitoria, sed etiam actione empti, quae est civilis; l. ex empto, §. redhibitionem, de act. empt. quia actio empti est bonae fidei, & in ea veniunt omnia quae spectant ad contractum, non solum ut impleatur contractus, sed etiam ut resolvatur, si ex alterutra parte non impleatur quod dictum promissumve est.

§. excipitur etiam.

EX edicto aedilium venditor cum servum vendit, in venditione palam edita cere debet, si mancipium quod veniit capitalem fraudem admiserit; l. r. §. + 1. vers. item si quod mancipium, l. + quis sit, §. quod ajunt adiles, & seq. supr. b. tit. Et hoc est quod dicitur in h. §. excipi & illum, qui capitalem fraudem admisit, id est in edicto aedilium excipi servum, qui capitalem fraudem admisit ne vendatur, vel saltem in venditione pronuntietur, an capitalem fraudem admiserit. Capitalis fraus est capitale delictum, propter quod quis capite

puniendus sit; Virgil. 6. Aeneid. (609.) Et *fraus innixa clienti*; quod sumptum est ex 12. tab. *Patronus si clienti fraudem fecerit sacer esto*. *Fraus* est noxa ipsa, & quasi poenæ præparatio; *l. aliud fraus*, infr. de V. S. quia fraudem id est dolum & culpam sequitur plerumque poena: unde veteres fraudem pro poena ponere solebant, ut scriptum est *hic*, quia poena est comes fraudis seu delicti. Capitalem fraudem admisisse dicitur, qui peccavit dolo malo & per nequitiam, quia delictum non committitur sine dolo, unde *fraus* pro ipso delicto accipitur. Ceterum si quis per errorem vel casu deliquerit, cessat editum, id est non videtur capitalem fraudem admisisse, quæ locum facit editio ædilium, id est redhibitioni ædilitiae: unde Pomponius ait, neque impuberem neque furiosum videri capitalem fraudem admisisse. Impubes non est capax doli, nisi sit proximus pubertati; *l. impunitas*, C. de pæn. Et furiosus non est puniendus, quia satis furore ipso panitur; *l. divus*, de offic. præsid. *l. ult. de administr. tutor.*

§. excipitur & ille.

IN edito ædilium excipitur & servus, qui mortis sibi consicendæ causa quid fecit, id est ex edito ædilium, qui vendit mancipium, in venditione palam edicere debet, quid vitii morbi sit, an sit fugitivus, an capitalem fraudem admiserit, an mortis sibi consicendæ causa quid fecerit. Malus servus habendus est, qui mortis sibi consicendæ causa quid fecit, puta qui laqueum torsit ut se necaret, venenum pro medicamento hausit, vel ex alto præcipitem se misit, aliudve quid fecit, quo mors perveniret, quia nihil non est ausurus in alium, qui adversus se hæc ausus esset, & qui sibi non parcit, alii non est parciturus; *l. ult. §. 6. de bon. eor. qui mort. sibi consiciv.*

§. si servus.

SI servus vel filius. vendidit servum fugitivum vel furacem, ex contractu filiif. vel servi in patrem vel dominum de peculio, id est quatenus est in peculio, datur ædilitia actio, id est redhibitoria, vel quanti minoris, quamvis enim hæ actiones ædilitiae poenales videantur, quia modo dantur in simulum, modo in duplum; *l. redhibitoria*, infr. h. tit. tamen quoniam veniunt ex contractu non ex delicto, eorum quoque nomine, qui in aliena potestate sunt, competunt, ex h. §. & *l. si servus mancipium*, infr. h. tit. Dicuntur hæ actiones quodammodo poenales, non quod sui natura sint poenales, cum veniant ex contractu, & non nisi meram rei persecutionem contineant, sed quoniam dantur in duplum in poenam contumaciae, si arbitrio judicis res non restituatur; *d. l. redhibitoria*.

§. + hæ actiones.

ACtiones ædilitiae id est redhibitoria, & quanti minoris, etiam adversus omnes heredes competunt, ex h. §. id est adversus heredes vel bonorum possessores, & quemlibet successorem; *l. sciendum*, §. deinde, supr. h. tit. ædilitiae actiones heredi & in heredem competit; *l. si tamen*, §. ædilitiae, infr. h. tit. quia hæ actiones veniunt ex contractu; §. pen. supr. h. l. omnes actiones, quæ ex contractu descendunt, dantur heredi, & in heredem; *l. ult. & tot. tit. C. de hered. act.*

§. et si bona fide.

SI filius. vel servus mancipium vendiderit ex contractu filiif. vel servi datus ædilitia actio id est redhibitoria de peculio in patrem vel dominum; §. si ser-

si servus, supr. b. l. quod si liber homo, vel servus alienus, qui bona fide nobis servit, mancipium vendiderit, etiam ejus nomine datur actio redhibitoria in dominum putativum, ex b. §. quia non modo ex contractu proprii servi, verum etiam ex contractu liberi hominis vel servi alieni, qui bona fide nobis servit, obligamur de peculio; l. i. in fin. & 2. de peculio.

§. Julianus, + §. quare.

R Edhibitio est resolutio emptionis venditionis utrinque; §. jubent adiles, supr. b. l. Et hoc est quod dicitur in b. §. + Julianus judicium redhibitoriae actionis utrumque, id est venditorem & emptorem, quodammodo in integrum restituere: exempli causa, si servus, qui redhibetur, emptori furtum fecerit vel alii culibet, & ob furtum aliquid emptor praestiterit, non aliter hominem venditori restituere tenetur, quam si indemnus praestetur: quod si nolit venditor hominem recipere, non est cogendus emptori quidquam praestare, quam pretium, quia emptor sibi imputare debet, qui cum posset noxae deditio se liberare, maluit litis estimationem praestare, ex b. §. + quare, & l. illud sciendum, §. ult. infr. b. tit. In hoc judicio restituere fit utrinque, emptor venditori servum restituere debet cum omnibus accessionibus, ut pretium recipiat; l. adiles 25., §. ult. infr. b. tit. l. si servus communis, §. i. & 2. infra, de furt. Si servus emptori furtum fecerit, venditor cogendus est non tantum pretium servi emptori restituere, sed etiam estimationem rerum furto ablatarum, nisi paratus sit servum noxae dedere; l. quero, infr. b. tit. l. divorcio, §. sed nec redhibitoriae, de negot. gest. si servus, qui redhibetur, emptori furtum fecerit, emptori non datur furti actio, quia servus, qui redhibetur, non est in ea causa, ut perinde habeatur, atque si numquam emptoris fuisset, sed in actione redhibitoriae ratio haberi debet furti, quod servus fecit, cum redhiberi coepit; l. servi, §. cum autem, infr. de furt.

§. ult.

IN judicio redhibitionis, resoluta venditione, emptor tenetur restituere servum, qui redhibetur, cum omnibus accessionibus, puta cum fructibus perceptis, vel mercedibus perceptis ex conductione operarum servi; + §. jubent adiles, supr. b. l. cum fructibus quos perceperit, vel percipere potuit, & culpa sua non perceptis, vel si quid a venditore fuerit consecutus, quod tardius ei hominem restituit, id est tradidit, item si legatum vel hereditas servo obvenierit. Nec refert potuerit haec consequi venditor an non potuerit, finge tales esse, qui capere aliquid ex testamento non potuerit, propter incapacitatem, puta ccelibem, vel orbum, ut spectatur, cuius contemplatione servus heres institutus sit, vel ei legatum sit, puta venditoris vel servi, quia etsi venditio remansisset, nihil haec res, id est institutio vel legatum, emptori prodesset. Et e contrario si servus institutus esset contemplatione venditoris, emptor non debet restituere venditori, si nollet servum redhibere, ex b. §. + l. Julianus, §. si quid servo, de act. empt. ex qua eadem praestantur in actione empli, quae in redhibitoria. Extra hunc casum, cum queritur, an quid alieni ex testamento vel donatione acquisitum sit? spectatur cuius contemplatione relictum sit; l. sed si plures, §. in adrogato, infr. de vulg. & pupill.

L. 24.

CUm servus redhibetur actione redhibitoria, quicquid extra rem emptoris, id est aliunde quam ex re emptoris, per eum servum acquisitum est, id

reddi op̄t̄et, ex h. l. quod si quid accessit ex re emptoris, puta peculium; id remanet apud emptorem; l. quod si nolit, §. si peculium, infr. h. tit.

L. 25. t̄ junct. §. 1. C. 2.

EX edicto adilium si agatur redhibitoria actione, si post venditionem & traditionem servus deterior factus culpa emptoris, vel familiae ejus, vel procuratoris, emptor praestare debet omne damnum. Familiae appellatione in hoc edicto continentur omnes servi, qui in servitio sunt, vel etiam liberi homines, qui bona fide serviuat, vel servi alieni, ex init. h. l. t̄ C. 1. C. 2. l. detestatio, §. familie, l. pronuntiatio, §. t̄ servitutum, de V. S. ut in edicto de furtis, & interdicto unde vi, familiae appellatione continentur omnes servi, qui in unius potestate sunt; d. l. pronuntiatio, §. t̄ servitutum, l. 1. §. familie, de vi C. vi armat. Dominus praestat culpam suorum, qui in ejus potestate sunt. Emptor praestat quod culpa ejus vel familiae deterius factum est: idem in fructuario; l. sed cum fructuarius, de usufruct.

§. procuratoris, t̄ §. Pedius ait, §. quid ergo.

EX edicto adilitio, si emptor servum emptum deteriorem fecerit, tenetur redhibitoria de eo quod deterius factum est. Emptori imputatur damnum contingens ex facto procuratoris vel familiae, quod non fuit latus, si non venisset: quod autem damnum passurus erat, etiam si non venisset, non imputatur emptori, sed ei conceditur, ut liberetur noxae deditio, & ex facto procuratoris ita obligatur, ut liberetur cedendo actionibus suis, ut hic C. l. quod, si nolit, §. quod in procuratore, infr. h. tit. Quod si culpa non dolo emptoris servus deterior factus sit, &que emptor praestat damnum actione redhibitoria, ex h. §. t̄ quid ergo.

§. hoc autem, t̄ §. sed notandum.

EMptor praestat damnum, si servus facto ejus deterior factus sit: hoc autem quod deterior servus factus sit, non solum spectat ad corpus, sed etiam ad animi vita refertur: puta si servus apud emptorem forte factus sit aleator, vinosus, vel erro, imitatione id est malo exemplo conservorum, id est aliorum servorum emptoris: sed ex his causis emptor non liberatur noxae deditio, quia non praestat factum servorum vel procuratoris, sed suum, ut supplet glossa. Dominus obligatur in solidum, nec liberatur deditio noxae, dominus obligatur in solidum quasi ex proprio facto, licet servus deterior factus imitatione & quasi contagio servorum emptoris, quia culpa non caret, qui hoc potuit impeditre.

§. item sciendum

SI agatur redhibitoria ob vitium rei venditae, puta ob vitium servi venditi, & emptor servum deteriorem fecerit, emptor in actione redhibitoria damnum praestare debet, si servus deterior factus ante litem contestatam, id est in actione redhibitoria venit praestanda deterioratio facta per emptorem ante litem contestatam. Ceterum si servus deterior factus sit post judicium acceptum, id est post litem contestatam, hoc non venit in judicio redhibitorio, non praestatur actione redhibitoria, sed praestatur officio judicis: ea omnia, quæ contingunt post litem contestatam, in judicio versantur, id est non petuntur vi & potestate actionis, sed officio judicis, ut hic, C. l. 3. §. pen. de alien. judic. mut. caus. ut fructus percepti vel deteriorationes & cetera, quæ accesserunt, lite enim

enim contestata, judex datus incipit esse judex: judicium incipit a litis contestatione; *l. is qui se obtulit*, supr. de rei vindic. *l. amplius*, rem rat. hab. *l. 1.* *C. de judic.* *l. 1.* *C. de lit. contestat.* post judicium acceptum tota causa redhibitionis in judicio versatur, per litis contestationem res tota in judicium deducitur, & omnia, quæ accidunt post litem contestatam, pertinent ad officium judicis: ea autem, quæ ante litem contestatam contingunt, non valde pertinent ad judicem, nisi fuerint ei nominatum injuncta, id est nisi nominatum de his actum sit in libello conventionis, ut hic *& l. item si servi*, §. 1. *l. quod si nolit*, §. sed hoc dicimus, infr. b. tit. *l. partum*, de usur. *l. si reus*, de procur. Opponitur *l. + non potest*, de judic. quæ ait, non videri in judicium venisse, id quod post judicium acceptum accidit, ideoque alia interpellatione opus esse: sed hæc lex accipienda est de his, quæ post litem contestatam extrinsecus accidunt, non ex re ipsa; qualia sunt fructus & partus ancillæ, quæ post litem contestatam accidunt ex re ipsa: ut fructus & partus & alia accessiones, non veniunt in actionem, non præstantur vi actionis, cui judex additus est ab initio, sed præstantur officio judicis.

§. ult.

Si agatur actione redhibitoria, prius est ut emptor præstet servum, & quanti deterior factus est, & deinde pretium consequatur, ex h. §. Emptor non potest agere redhibitoria ut pretium consequatur, priusquam res redhibita sit. In actione redhibitoria duo versantur; unum, ut emptor servum redhibeat, ob vitium morbumve; alterum, ut pretium recipiat, ex h. §. ut cum agitur actione exempto, ut res tradatur, prius emptor venditori pretium offerre debet; *l. Julianus*, §. offerri, de act. empt. *l. vendor*, §. ult. comm. præd. Cujac. 23. obs. 15.

L. 26.

Si emptor vicerit in judicio redhibitorio, emptor jubetur servum venditori redhibere priusquam pretium recipiat; §. ult. *l. prox.* supr. Si venditor forte non sit solvendo, & pretium emptori solutum non sit, emptor tenetur cavere de restituendo mancipio, si pecunia sibi soluta sit, quia iniquum esset emptorem compelli corpus dimittere, & mitti id est redigi ad actionem judicati, quæ forte inanis erit propter inopiam venditoris, ex h. *l.* Alias condemnatus pecuniam solvere, non liberatur, si paratus sit dare fidejussores, ne obligationes ex obligationibus nascentur; *l. 4.* §. ait prætor, de re judic.

L. 27.

Si agatur redhibitoria, emptor, re prius redhibita, pretium quod dedit recipere debet, vel si quid dedit accessionis nomine. Interdum in venditione pretio accidunt alia quæ sunt vice pretii, ut fundus, vestis, jumentum. Dari autem accipitur, non id solum quod numeratur venditori, puta pretium & usura, sed & si quid emptionis causa erogatum sit, puta quod emptionis causa datum est uxori venditoris, paratis, vel proxenetis seu intercessoribus, vel quod datum est pro nundinis seu epulis; *l. cum societas*, supr. pro soc. pour le vin du marché, vel quod datum est fisco, puta vectigal ferum venalium; *l. 17.* §. 1. de V. S. Hoc autem ita demum deducitur in redhibitione mancipii, si ex voluntate venditoris datum est, quia hoc est pars pretii: ceterum si quid sua sponte, id est citra voluntatem venditoris, datum, non imputatur venditori, nec venit in redhibitoria actione, neque enim potest emptor repetere a venditore quod suo arbitrio dedit: qui ultro dedit uxori, vel amicis venditoris, sibi im-

putare debet, eum cui dedit habet beneficii debitorem; *l. si pignore*, §. 1. de furt. Quod si quid vectigalis nomine datum est, quod emptorem forte sequetur, ut onus rei; *l. haec tenus*, al. l. 7. §. 2., de usufruct. *l. Imperatores*, de publican. vel vectigal, quod emptionis nomine fisco infertur, ut centesima vel ducentesima rerum venalium; de qua Tacit. l. 2. ¶ 13. annal. & Cujac. † 6. obs. 28. hoc quoque restituendum: in hoc iudicio indemnissim⁹ emptor descendere debet: iudicium redhibitorum est restitutorum utrinque, emptor rem restituit, unaque pretium & usuras & alias accessiones recipit; *l. bovem* §. † *si quis servum*, infr. h. tit. *l. quia redhibito*, de alien. judic. mutand. caus.

L. 28.

EX edicto adilium venditor emptori cavere debet, id est promittere, servum furem, fugitivum, erronem, noxave solutum, vitiosum aut morbosum non esse; *l. 1. §. ajunt adiles*, supr. h. tit. *l. emptor*, C. de act. empt. jumentorum quoque venditor emptori cavere debet ea *sana præstari*, & esse, bibere, ut oportet; *l. ex empto*, §. † *animalium*, supr. eod. tit. Et si non caveat, adversus eum datur actio redhibitoria intra duos menses, vel actio ex empto in id quod emptoris interest intra sex menses, ex h. † *l.* Ob vitium morbumve redhibitoria datur intra sex menses; *l. sciendum*, §. ult. supr. h. tit. ob cautionem non præstatam redhibitoria datur intra duos menses, vel actio ex empto in id quod emptoris interest intra sex menses, ut hic, ¶ *l. adiles* 38. in pr. infr. h. tit. Et si venditor, qui vendit mancipia vel jumenta, caverit ea sana & non vitiosa esse, & adversus dictum promissumve sit, emptori datur actio adversus dictum promissumve, ut res redhibeatur; *l. adiles* 38. §. non tantum, *l. si hominem*, *l. Labeo*, §. 1. infr. h. tit. *l. quod venditor*, supr. de dolo.

L. 29.

SI agatur actione redhibitoria, emptor venditori servum & accessiones redhibere debet priusquam pretium consequatur, vel saltem cavere debet de mancípio restituendo; *l. prox. ¶ præc.* supr. h. tit. Quod si emptor hæc non præstet, venditor non tenetur pretium redhibere: quod si venditor emptori non reddat pretium & usuras, condemnatur hæc præstare emptori, ex init. h. l.

§. item emptori.

SI agatur actione redhibitoria, & emptor pretium solverit, debet id recipere cum usuris: quod si pretium non solverit, sed eo nomine obligatus sit, sive ipsi venditori, vel alii jussu venditoris novatione facta, emptor actione redhibitoria consequitur, ut liberetur, ex h. §.

§. condemnatio.

IN actione redhibitoria emptor debet recipere pretium, & accessiones, id est quod datum est uxori, & proxeneti, & usuras pretii, quia actio redhibitoria datur in id quod emptoris interest, maxime cum fructus quoque emptor restituat. Actio enim redhibitoria est resolutoria venditionis utrinque; *l. cum autem*, §. Julianus, supr. hoc tit.

§. ult.

SI agatur actione redhibitoria ob vitium morbumve mancipii, emptor tenetur servum & accessiones redhibere, ita ut pretium cum usuris ei restitu-

tuatur. Hæc veniunt in actione redhibitoria, & præstantur actione redhibitoria: quod si præter pretium & usuras petantur damna, vel impendia facta in servo, puta si quid damni sensit ex noxa & delicto servi, si poenam delicti pro eo præstuit ne noxae dederet, vel quid impendit pro curatione servi, hæc non veniunt in actione redhibitoria, sed præstantur officio judicis, ita ut venditor non condemnetur eorum nomine, sed non cogatur aliter hominem restituere, quam si indemnus præfetur, ut hic & l. cum auem, §. t. quare, supr. b. tit. In redhibitione mancipii, veniunt impensæ in valetudinem servi factæ, vel servi fugitiæ causa, nam impensæ cibariorum naturali ratione ad eum pertinent, qui usus est operis servi; l. in rebus, §. possunt, supr. commodat.

L. 30.

SI servi redhibendi nomine, id est qui modo redhibetur, nam ante ex ejus contractu vel delicto accepta erat actio, emptor judicium acceperit, vel ipse ejus nomine dictaverit, (Judicium dictat actor, judicium accipit reus vel defensor; l. non distinguemus, §. t. 9. vers. sed hoc tale, de recept. qui arbitr. l. si servus + depositus, in fin. de noxal. et. judicium dictat actor, quia imponit & dictat legem judicio.) ex utraque parte, id est emptoris & venditoris, cavendum est, id est emptor debet cavere de mancipio restituendo, si pretium sibi solutum sit, venditor debet cavere de pretio restituendo, cum usuris; l. adiles, §. t. vero, & segg. supr. b. tit. Emptor, inquam, cavere debet de dolo, id est si quod sine dolo malo condemnatus sit, vel si quid ex eo quod egerit, ad eum pervenerit, dolore malo ejus factum sit quominus perveniret, id redditum: si quas impensas necessario pro curando servo post litem contestatam emptor fecerit, imputabit venditori, id est impensæ necessariae factæ post litem contestatam pro curatione servi, non veniunt in actione redhibitoria, non petuntur jure actionis, sed veniunt præstandæ officio judicis. Præcedentes impensas nominatim comprehendendas Pedius ait, id est impensæ in valetudinem servi ante litem contestatam factæ, non præstantur, nisi nominatim petantur libello conventionis, non præstantur officio judicis, ut hic, & l. adiles §. item sciendum, supr. b. tit. sed cibaria servo data, sive ante sive post litem contestatam, non imputantur venditori, nam nec ab ipso repetuntur opera vel estimatio operarum: cibaria data servo, naturali ratione pertinent ad eum, qui usus est ministerio & operis servi, ut hic & l. in rebus, §. possunt, supr. commodat. cibaria compensantur cum operis; l. si id quod, §. t. 1. de don. int. vir. & uxori.

+ §. iste de-
sideratur. V.
l. 21. §. 2.
eod. tit.

L. 31.

IN actione redhibitoria duo versantur, unum, ut emptor venditori rem redhibeat, alterum, ut emptor pretium recipiat; l. adiles, in fin. supr. b. tit. Quod si venditor nolit rem venditam recipere, non in majorem summam, quam in pretium rei, & ea quæ pretium sequuntur, id est quod datum est uxori, & proxenetis condemnatur. Emptori non datur actio redhibitoria ob damnum, quod propter servum passus est, puta ex noxa & furto servi, sed solum corporis, id est mancipii, retentio.

§. si venditor.

VEnditor promittere solet, servum venditum furem, erronem, fugitivum non esse; l. i. §. ajunt, adiles, supr. b. tit. l. Julianus, §. 1. de act. empt. l. si a substituto, §. heres, de legat. l. l. emptor, C. de act. empt. Et si ven-

S s i j

ditor pronuntiaverit , id est in venditione palam edixerit , servum furem non esse , tenetur actione ex empto ex dicto promissove , ut hic & l. si furtum , infra. h. tit. si servus furtum fecerit , etiam si ignorans furem esse vendiderit , quia sibi imputare debet , quod temere asseveraverit furem non esse ; d. l. Julianus , §. 3. Venditor tenetur praestare servum furem non esse , non tantum qui extraneo , sed & eum qui domino suo furtum fecerit . Plerumque servi furaces ; d. l. Julianus . Virgil. eclog. 3.(15.) *Quid domini faciant audent cum talia servi ? id est fures , ut interpretatur Servius . Plautus in Aulularia (2. 4. 46.)*

..... *Tun' trium litterarum homo
Me vituperas ?
servum trium literarum hominem , id est furem , appellat .*

§. † si ancilla , §. sed & si forte , §. si peculum .

Si ancilla venierit , & ob vitium morbumve redhibeatur , & post venditionem pepererit apud emptorem , emptor tenetur redhibere ancillam , & quod ex ea natum erit post venditionem , quia in actione redhibitoria , emptor tenetur reddere rem & accessiones , puta partus ancillæ , foetus pecoris ; l. cum autem , §. ult. l. adiles , §. ult. supr. h. tit. Sed & si ancilla venierit , cuius ususfructus alienus erat , & post venditionem forte ususfructus proprietati adcreverit , indubitate ususfructus quoque restituetur , quia consolidatione ususfructus extinctus est , & consolidatus proprietati . Et ancilla , quæ redhibetur , si peculum quæsit apud emptorem , si quidem ex re emptoris , apud ipsum relinquitur : si aliunde crevit , puta ex parsimonia , vel ex donis extraneorum , venditori restituendum . Quicquid ex re emptoris per servum quæsum est , relinquitur apud emptorem re redhibita : quidquid ex non re emptoris , venditori restituendum cum re redhibita ; l. & generaliter , supr. h. tit. l. nisi ex re , de hered. petit.

§. si plures .

Si plures sint heredes emptoris , & redhibitoria actione agere velint , ob vitium morbumve servi venditi , omnes ad redhibendum consentire debent , & constituere unum eundemque procuratorem , ne forte venditor injuriam patiatur , dum alius vult agere redhibitoria , & hominem pro parte sua redhibere , alius vult agere actione quanti minoris , & offert partem pretii , ex hoc §. Et si omnes heredes consentiant in redhibitionem , unum procuratorem constitutere debent , qui eorum nomine agat redhibitoria actione , ne venditor in plures adversarios distingatur rei redhibendæ nomine , qui cum uno contraxit , ut hic & l. licet , §. si plures , de procur. l. † jam tamen , §. si tamen plures , judic. solv. l. ne in plures , de † exercitor. act. l. si familia , famil. exerc. l. hujusmodi , §. cum pater , de legat. i.

§. idem ait .

Emptori re redhibita datur actio redhibitoria , ut pretium & accessiones , id est usurias , recipiat ; l. cum autem , §. ult. l. adiles , §. ult. † supr. h. tit. Si plures sint heredes , homine mortuo , post item contestatam sc. vel etiam redhibito , singuli heredes emptoris possunt agere redhibitoria actione , ut pretium & accessiones pro partibus hereditariis recipient , ex h. §. qui est velut commentarius l. adiles , §. ult. supr. h. tit. sed & si plures sint heredes emptoris , non solum rem , id est servum venditum , sed & accessiones , puta fructus & deteriorationes , pro partibus praestare debent , nisi talis res sit , quæ dicitur

divisionem non recipit, ut partus ancillæ, ex h. §.

§. Marcellus.

SI servus communis duorum servum emerit, & sit in causa redhibitionis, id est eo nomine agatur actione redhibitoria, unus ex dominis pro parte sua servum redhibere non potest, non magis quam si plures sint heredes emptoris, nec omnes ad redhibitionem consentiant. Non potest unus ex dominis agere redhibitoria pro parte, ut pro parte servus redhibeatur, alter non potest agere actione quanti minoris, ut consequatur pro parte quanto minoris esset empturus.

§. idem Marcellus.

SI servus communis duorum servum emerit, non potest alter ex dominis consequi actione ex empto, ut servus sibi pro parte tradatur, si pro parte pretium offerat. Emptori non datur actio ex empto, ut servus sibi pro parte tradatur, si pro parte pretium offerat, quia venditor rem venditam quasi pignus retinet donec universum pretium ei solvatur; ex h. §. & l. Julianus, §. offerri, de act. empt. l. si servus, infr. h. tit. l. eum qui emit, §. i. l. si servus, §. locavi, infr. de furt. at pignoris causa est individua; l. rem hereditariam, t infr. de evict. Emptor non potest agere ex contractu priusquam ex parte sua contractum impleverit; l. i. C. de pact. int. empt. & vend.

§. Pomponius.

SI unus ex heredibus emptoris, a quo emptus erat servus, qui erat in causa redhibitionis, vel familia ejus, vel procurator, dolo vel culpa servum deteriorem fecerit, in solidum tenetur arbitrio judicis, quia præstat poenam proprii delicti, & tenetur ex delicto familie, id est servorum vel procuratoris, quia eum elegit. Et si agatur redhibitoria, expeditius est si omnes heredes unum procuratorem dent ad agendum redhibitoria, & si actione redhibitoria solverint id quod culpa unius heredum servus deterior factus est, ceteri familie excusande judicio adversus eum repent id quod solutum est, quia damnum sentiunt propter ipsum, id est ex ipsis culpa, impediunturque redhibere, saltem nisi luant id quo deterior servus factus est.

§. si venditori.

SI venditor, qui vendidit mancipium quod erat in causa redhibitionis, deficerit pluribus heredibus relictis, contra singulos poterit agi redhibitoria pro portione hereditaria. Idem dicendum est, si servus plurium venierit, singuli possunt conveniri actione redhibitoria in solidum. Si plures in solidum servum vendiderint, singuli in solidum tenentur actione redhibitoria. Si plures servum pro parte vendiderint, singuli pro parte tenentur redhibitoria, & cum altero potest agi redhibitoria, cum altero actione quanti minoris, ex h. §. Secus in heredibus emptoris, si plures sint heredes emptoris, omnes concordare debent in agendo, vel omnes agere debent redhibitoria vel quanti minoris, ut consulatur venditori, ne conventus redhibitoria distringatur in plures adversarios. Si plures sint heredes venditoris, si plures in solidum servum vendiderint, singuli tenentur redhibitoria, si plures servum pro parte vendiderint, singuli pro parte tenentur redhibitoria, quasi plures rei, ut indicant illa verba, si quasi plures rei t fuerunt venditores, & cum uno potest agi redhibitoria, cum altero actione quanti minoris.

§. si mancipium.

SI servus, qui erat in causa redhibitionis, venierit, & mortuus sit culpa emptoris, vel ejus familiae, vel procuratoris, pro vivo habendus est, & praestantur ea omnia, quae praestarentur si viveret, id est astimatio servi & accessiones, puta partus ancillæ, foetus pecoris, ut hic *O. l. cum autem*, §. *Julianus*, §. t. ult. supr. b. tit. sed si malit vendor potest repellere emptorem agentem redhibitoria, quia servum non redhibet; *l. adiles*, §. *ordine*, t. supr. b. tit.

§. culpa.

SI homo, qui erat in causa redhibitionis, mortuus sit culpa emptoris, pro vivo habetur, & ab empto, si agatur redhibitoria, praestantur ea omnia, quae praestarentur, si viveret. Ait si culpa emptoris, quia emptor, qui agit redhibitoria, praestat omnem culpatum, nou tantum latam, quae dolo æquiparatur, sed etiam levem, puta si occasionem quamcumque mortis dedit, si non adhibuit medicum, ut curaretur, vel imperitum adhibuit sua culpa, tenetur redhibitoria. Occidisse videtur, qui mortis causam quolibet modo præbuit; *l. ita vulneratus*, supr. ad leg. aquil. Damnum dedisse videtur, qui occasionem damni præsttit; *l. qui occidit*, §. t. penult. eod. tit. Qui servum stipulanti promisit, si homo casu mortuus sit ante moram, liberatur naturali interitu servi: sed si mortuus sit culpa promissoris, puta si infirmum neglexit, tenetur ex stipulatu; *l. si servum stipulatus fuero*, de *V. O.* Sicut heres, qui testatori non adhibuit medicum, vel malum adhibuit, ut indignus privatur hereditate; *l. indignum*, de his que ut indign. *l. necessarios*, ad *Silan. auth. liberi*, C. de episc. audient. Sic in actione in rem, possessor servi alieni, qui post litem contestatam servum infirmum neglexit, tenetur de culpa; *d. l. si servum*, *l. qui petitio*, §. i. de rei vindic.

§. sed hoc dicemus.

SI homo, qui erat in causa redhibitionis, mortuus sit culpa emptoris ante judicium acceptum, id est ante litem contestatam, tenetur redhibitoria, ut præstet astimationem & omnes accessiones: quod si post acceptum judicium decesserit, quid præstandum sit, non venit in actionem, sed in officium judicis, ut hic *O. l. adiles*, §. item sciendum, supr. b. tit.

§. quod in procuratore.

SI homo culpa emptoris mortuus sit, vel familiae ejus, vel procuratoris, ea omnia præstantur, quae deberentur, si viveret; §. si t. mancipium, supr. b. l. Idem dicendum est si homo mortuus sit culpa tutoris, vel curatoris, & ceterorum, qui ex officio pro aliis interveniunt, dominus id est pupillus, vel adultus, præstat eos culpa abesse.

§. idem Pedius.

CUm queritur in actione redhibitoria, quid præstandum sit, si servus mortuus sit culpa emptoris, vel familiae ejus seu procuratoris, familiae appellatione continentur, non solum servi qui sunt in potestate; *l. adiles*, §. t. 2. supr. b. tit. sed etiam liberi qui sunt in potestate, ut hic. Emptor enim, si agat redhibitoria, præstat factum domesticorum, id est familie.

§. si

§. si quis egerit.

EX edicto adilium datur duplex actio, redhibitoria, & quanti minoris, ex b. §. & §. si venditori, supr. b. l. l. adiles, §. si forte, l. bovem, §. aliquando, infr. b. tit. l. 2. C. eod. l. si is qui heres, §. l. infr. de except. rei judic. Electa una actione, alia confumitur: si agatur actione quanti minoris ob vitium servi, puta ob fugam servi, & postea agatur eadem actione ob morbum servi, queritur quanti condemnatio fieri debeat? Videbatur, si semel actum sit actione quanti minoris ob vitium servi, non posse iterum agi actione quanti minoris ob morbum servi, ne bis idem consequatur emptor, id est ejusdem rei aestimationem. Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; l. bona fides 57. de R. J. Julianus id agendum esse ait, ne lucrum faciat ex damno vendoris, & bis ejusdem rei aestimationem consequatur. Igitur ne hoc contingat, si emptor iterum agat actione quanti minoris ob morbum servi, in condemnatione deducitur quod priori actione emptor consecutus est: sapius quidem agi potest actione quanti minoris: sed si agatur iterum ea actione, in condemnatione deducitur quod priori actione emptor consecutus est, ne quis duplice damno oneretur; l. navis 4. §. cum autem, in pr. & vers. quid ergo, t. de leg. Rhod. l. fideicomissa, §. si quis decem, de legat. 3.

§. in factum, t. §. illud plane.

EX edicto adilium ob vitium morbumve mancipii vel pecoris vel rei venditae, datur duplex actio, redhibitoria & quanti minoris. Redhibitoria eo tendit, ut pecus vitiosum morbosumve redhibeat, & emptori pretium cum usuris restituatur. Actio quanti minoris intendit, ut emptor recipiat quanti minoris esse empturus. Ex edicto adilium datur tertia actio, qua est actio in factum ad pretium recuperandum, si res jam fuerit redhibita, ita ut pretium emptori non fuerit restitutum. In factum actio competit ad pretium recuperandum, si mancipium jam redhibitum fuerit, in qua actione non queritur, an mancipium in causa redhibitionis fuerit, sed tantum an redhibitum fuerit, nec immerito, iniquum est enim, postquam vendor agnoscit recipiendo mancipium esse id in causa redhibitionis, queri adhuc utrum debuerit redhiberi an non: nec de tempore queritur, id est an intra tempora, id est intra sex menses utiles redhibitus fuerit, qui enim recipiendo agnoscit vitium rei venditae, non potest mutare sententiam in fraudem emptoris, & qui ultro recepit etiam post sex menses, non potest repetere jus semel remissum. Qui semel facto renunciavit juri suo, non potest pœnitere; l. queritur, §. si vendor, supr. b. tit. l. pen. §. ult. de vac. & excus. muner. & cuiilibet licet contemnere jus suum; l. si judex, de minorib. l. si uxor, §. ult. ad l. Jul. de adulter. l. pen. C. de pact. Hæc actio locum non habet priusquam mancipium redhibitum fuerit etiam nudo consensu, id est nudo pacto placuerit, ut redhibeat. Si agatur actione redhibitoria, emptor non compellitur redhibere rem priusquam pretium recipiat; l. videamus, supr. b. tit. sed si ultro rem redhibuerit pretio non recepto, datur ei actio in factum, ut pretium recipiat, ad hoc non potest uti actione redhibitoria, quæ evacuata est redhibitione servi, quia redhibitoria tantum comparata est, ut servus redhibeat: sed si pretium non restituatur, datur ei actio in factum, quæ est subsidiaria deficientibus aliis actionibus. Re redhibita, emptori datur actio in factum, ut pretium recipiat, & quod pretio in venditione accessit, puta quod datum est uxori, vel proxenetis, quia illud est pars pretii; §. ult. infr. b. l.

§. quia assidua.

Vendor in venditione debet cavere, servum vitiosum morbosumve non esse; l. i. §. ajunt adiles, supr. b. tit. Et vendor solebat promittere duplum in casu evictionis; l. si t. pignore, §. ult. supr. de pignerat. act. l. 2. l. si dictum, infr. de evict. l. quero, §. item quero, infr. b. tit. §. ult. ejusd. l. illo loco, servum dupla emi, id est interposita stipulatione dupla: & hoc est quod dicitur in b. §. quia assidua est dupla stipulatio, id est in venditionibus frequens & solemnis erat stipulatio dupla in casu evictionis, idcirco si vendori mancipii duplum non caveat, id est si in venditione omissa sit stipulatio dupla de evictione, actione ex empto agi potest, ut caveatur dupla de evictione. Ea enim, quae sunt moris, & consuetudinis, etiam si omissa sint, veniunt in bonae fidei judiciis, id est inesse videntur, ex b. §. l. si fundus, infr. de evict. l. heres meus, §. qui post, de condit. & dem. l. manumisso, de manum. vindict. l. sciendum, de V. O. l. si quis donaturus, supr. de ususfr. l. ult. C. quae res pign. l. ult. C. de contrah. & committ. stipulat. l. t. ult. C. de fidejuss. in contrahendo, quod agitur, id est agi solet, pro cauto habendum est, id est tacite actuum intelligitur; l. cum quid, de reb. credit.

§. qui mancipia.

Qui mancipium vendit palam edicere debet, quid vitii morbive sit; l. i. §. ajunt adiles, supr. b. tit. & quae sit cujusque natio: plerumque enim natione servi, aut provocat, aut deterret emptorem: presumitur enim quosdam servos frugi esse, quia nationis sunt non infamatae: quidam mali videntur, quia ex natione sunt, quae magis infamis est. Idem observandum est in censu servorum, ut cujusque natio, officium, & artificium dicatur; l. forma, §. in servis, de censib. Quod si de natione nihil dictum sit, judicium emptori, omnibusque ad quos ea res pertinet, id est heredibus, dabatur, per quod emptor reddibeat mancipium. Redhibitoria agitur, non solum ob vitium morbumve mancipii, quinetiam ob reticentiam nationis, quia in causa redhibitionis esse presumitur servus, cuius nationem emptor tacuit. E Capadocia, plerumque emanabantur laudati servi; Spartan. in Adrian. A Capadocibus servitia castris profunnummo, (2. tura suscepit. Hinc servi cum venirent, a natione commendabantur, & plenumque servis nomen a natione imponebatur, ut Mysis, Syrus; Donat. in Antium: autem Semper autem nomina comicorum servorum, aut a nationibus sunt indita, Syrorum, ge- ut Mysis, Syrus. Idem in Adelph. secundum veteres, qui servis nomina a nationibus quod partionibus imponebant: servi Sardi male audiere; M. Tull. famil. 7. epist. t. 24. tientissimum Habes Sardos venales, alium alio nequiores. est hominum:

Idem in Tru-
culent. (2. 6.

49.) addu- **S**i quid ita venierit, ut nisi placuerit intra certum tempus, id est si emptio xi ancillas displicat, reddibeatur, hac conventio valet: si autem de tempore nihil tibi eccas ex conuenierit, in factum actio intra sexaginta dies utiles, id est intra duos menses, Suria duas. accommodatur emptori ad redhibendum, non ultra, ex b. §. Actio in factum dicitur admodum, quia comparata est ad exemplum actionis ex empto, & proxima est actioni ex empto, & quasi subsidiaria; l. si convenit, supr. de rescind. vend. quare dicitur & redhibitoria; l. t. ultim. C. b. tit. Ratio dubitandi erat, quod emptio collata in arbitrium emptoris, puta si voluerit, nulla est; l. haec venditio, supr. de contrah. empt. l. in vendentis, C. eod. l. centesimis, §. 2. infra, de V. O. Ergo videbatur non valere venditio facta sub conditio-

§. si quid ita venierit.

ditione, ut si non placuerit intra certum tempus redhibeatur, quia videtur conferri in arbitrium emptoris. Sed venditio facta sub conditione, ut si non placuerit intra certum tempus res redhibeatur, valet, quia non videtur collata in arbitrium emptoris, propter adjectam diem: si vero convenerit, ut in perpetuum redhibitio fiat, si res quandocumque displiceat, conventio valet, quia haec conventio modum recepit a lege: redhibitio non datur ultra sex menses utiles, si vero tempus sexaginta dierum præfinitum redhibitioni præterit, actio in factum datur causa cognita, etiam post sexaginta dies.

§. in causæ.

SI quid venierit ea lege, ut si emptio displiceat intra certum tempus res redhibeatur, actio in factum intra sexaginta dies datur emptori ad redhibendum: quod si tempus præterierit, causa cognita actio in factum datur, etiam post sexaginta dies, puta si mora per venditorem facta est ne redhiberetur, aut non fuit præsens cui redderetur. Mora non committitur, si nemo adfuit cui redhiberetur, vel solveretur; *l. pecunie*, in fin. *l. cum quidam*, §. *si pupillo, de usur.* aut si alia justa causa intercessit, cur intra diem mancipium redhibitum non est, quod ei magis id est valde displicuerat. Si convenerit, ut si emptio displiceat intra certum tempus res redhibeatur, res inempta sit, emptori datur actio empti adversus venditorem, ut rem recipiat, & pretium reddat, vel si maluerit datur ei proxima empti in factum actio, id est actio in factum, quæ est proxima & similis actioni ex empto.

§. † in his autem, §. ult.

SI convenerit, ut si emptio displiceat intra certum tempus res redhibeatur, actio in factum admodum emptori adversus venditorem, ut rem recipiat, & pretium reddat; §. *si quid ita venierit*, supr. *h. l. qua ratione & redhibitoria dicitur*; *l. pen. C. h. tit.* quia est redhibitoria vice, & redhibitoria effectum obtinet, unde & in hac actione veniunt ea omnia, quæ veniunt in redhibitoria, puta fructus, partus, accessiones, non modo pretium, sed etiam quod venditioni id est pretio accedit, quia quod venditioni accedit est pars pretii, ex *h. † §§.*

L. 32.

Sicut ex edicto ædilium, qui vendit mancipium palam dicere debet, si quid vitii mortive sit, & promittere in causis redhibitionis non esse mancipium, ex *h. † l. & l. † i. §. ajunt ædiles*, supr. *h. tit.* ita si venditioni fundi accedit homo, puta Stichus, eadem prædicere & promittere debet, non solum si nominatum dictum sit venditioni fundi accessorum Stichum, sed etiam si generaliter dictum sit, omnia mancipia, quæ in fundo sint, accedere venditioni, ex *h. l.* Si in venditione fundi dictum sit accedere Stichum, evicta re principali vendor duplum præstat, evicta accessione simplum; *l. ex empto*, §. *si quis rem, supr. de act. empt. l. evicta 16. in pr. infr. de evict.*

L. 33.

EX edicto ædilitio, qui fundum vendidit, integrum præstare debet, & quid in venditione fundi quid accessorum dixit, illud integrum præstare debet, id est sine vitio, nam & jure civili, qui vendidit fundum, & mancipia accessura dixit, tenetur actione ex empto, utrumque, id est principale & accessorum præstare integrum, ut si dolia fundo accessura dixerit, ea præstantur in

Tom. VIII.

T t

accessione, quæ in principali. Hoc verum est, si in venditione fundi dictum sit, certum t̄ corpus accessorum, veluti Stichum: nam si servus cum peculio venierit, vendor non debet præstare integra ea mancipia, quæ in peculio fuerunt, quia non dixit certum corpus accessorum, sed peculium generaliter: & quemadmodum certam quantitatem peculii præstare non debet, ita & non tenetur præstare mancipia, quæ in peculio sunt, sana esse, sed debet præstare peculium tale quale est, ut hic, & l. servi vendor, infr. de evict. Ut si hereditas, aut peculium servi venierit, vendor non debet præstare sana esse mancipia, quæ sunt in hereditate, vel peculio. Idem dicendum est, si fundus cum instrumento venierit, & in instrumento fundi sint mancipia, non debet præstare ea mancipia sana esse, sed qualia sunt, nisi aliud specialiter actum sit; l. si quid vendor, supr. h. tit. instrumento fundi continentur homines, id est servi, qui agri colendi gratia ibi sunt; l. quæsum, §. Alfenus, §. t̄ item respondit 38. §. idem respondit 42. de instruct. vel instrum. leg. Prædia solebant vendi cum mancipiis, quia veteres colebant agros per servos, unde servi addicti fundo erant quasi pars fundi; l. si quis inquilinos, de legat. i. l. sed si quid, §. ult. de evict.

§. si vendita.

Si in venditione fundi dictum sit, accessorum Stichum servum, si res vendita ob vitium redhibetur, servus quoque, qui rei accedit, licet nullum in eo vitium sit, redhibetur, ex h. §. quia servus, qui venditioni fundi accessit, videatur esse pars fundi; l. si quis inquilinos, de legat. i. l. cum satis, C. de agric. & cens. alioquin servus non potest accedere venditioni fundi; l. justissime, infr. h. tit. Redhibita re principali, accessio redhibetur: quod si accessio evincatur, non res principalis, vendor de evictione non tenetur in duplum, sed in simplum tantum; l. ex empto, §. si quis rem, de act. empt.

L. 34.

Si plures res ejusdem generis simul venierint uno pretio, veluti comedì, id est servi scenici, vel chorus id est cantores, vel satyri id est saltatores, multum refert an in universos an in singulos, id est in capita, pretium constitutum sit: si pretium in universos, id est unum pretium in universos constitutum sit, una est venditio non plures. Ejus rei argumentum est, quod unum pretium dictum est, ex quo efficitur, quod si unus forte vitiosus morbosus sit, omnes simul redhibentur, quia una est venditio, ut hic & l. si plura, l. ædiles, in pr. l. cum in ea causa, §. si quis duos, l. pen. infr. h. tit. Una venditio non potest pro parte stare, pro parte resolvi; l. cum queritur, infr. de adm. tutor. Quod si in singulos pretium constitutum sit, plures sunt venditiones, tot venditiones, quot servi, & si unus sit vitiosus aut morbosus, propter unum alii non redhibentur. Interdum eti in singula capita pretium constitutum sit, tamen una est emptio venditio, ut propter unius vitium, omnes redhiberi possint, vel debeant, si evidenter appareat non nisi omnes quem empturum vel venditurum fuisse, ut plerumque contingit circa comedos, vel quadrigas, vel mulas pares, & nemini non nisi omnes habere expediat, ex h. l. cui conjungenda est l. ædiles, §. ult. infr. h. tit. ex qua si pari mularum, quæ forte rhedæ vel quadrigæ junctæ subjugales erant, altera vitiosa sit, utraque redhibetur, quia unius vitio altera multum depretiatur; l. proinde, §. i. ad l. Aquil. propter conjunctionem animalium, & cohærentem causam, quæ talis est, ut separari invicem non possint. Si jumenta paria veneant, si alterum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, utrumque redhibetur, qua in re tam emptori, quam venditori consulitur, dum jumenta non separantur, si sint paria,

ria, ut pares mulæ, vel equi quadrigarii, multum interest ne separentur, quia ex separatione multum detrahitur de pretio utriusque. Aliud est in legatis & ultimis voluntatibus, si chorus aut familia legetur, uno homine mortuo, quoad ceteros legatum non extinguitur, quia perinde est, ac si singuli homines legati essent; 1. si chorus, de legat. 3. sicut legata quadriga, uno equo mortuo, non extinguitur legatum, nisi is mortuus sit, qui demonstrabat quadrigam; 1. peculum, 3. quadriga, de legat. 2. & l. cum plures, de evict.

L. 35.

SI plures servi uno pretio venierint, ob unius vitium omnes redhibentur, quia una est emptio venditio: interdum etiam si in singulos pretium constitutum sit, ob unius vitium omnes redhibentur, puta si separari non possint sine maximo incommodo, ut si sint coeundi, vel quadrigæ, id est equi ad quadrigam juncti, vel mulæ pares; 1. prox. supr. h. tit. idem est si plures servi venierint, qui separari invicem non possint sine pietatis offensa, id est injuria, ut pater & filii, duo fratres, & contubernales, id est servi & ancillæ contubernio juncti. (inter servos & ancillas non est matrimonium, sed contubernium; 1. 3. C. de incest. nupt. unde mulieres servorum non dicuntur uxores, sed contubernales, vel conjunctæ; Varro de re rustic. libr. 1. cap. 17. *Habent peculum, & conjunctas conservas, e quibus habeant filios.*) Dura est separatio inter parentes & liberos, inter fratres, vel inter contubernales; 1. Julius Paulus, infr. de cond. & dem. In judicio familæ erciscundæ vel communi dividendo, hoc commune est, quod in utroque prædiorum divisio ita fit, ut integra apud unumquemque successorum, servorum seu colonorum vel inquilinorum, qui prædiis ascripti sunt, cognatio vel affinitas permaneat: quis enim ferat liberos a parentibus, + sorores a fratribus, a viris conjuges segregari? 1. possessionem, C. comm. utriusque judic.

L. 36.

SI plures servi uno pretio simul venierint, ob unius vitium omnes redhibentur; 1. cum ejusdem, supr. h. t. quod si plura mancipia confusa id est promiscue uno pretio venierint, & de uno eorum ædilitia actione id est redhibitoria agatur, pro bonitate ejus qui redhibetur fiet æstimatio, & emptori reddetur. Quod si in singula capita pretium constitutum sit, & in singula constituto pretio, postea collectione facta dictum sit, universa tanti veniisse, quantum ex consummatione singulorum fiebat, quantum ex consummatione singulorum in summam redacto, certæ summae seu quantitatis pecuniae conficiebatur, tunc cujusque mancipii pretium spectandum, ex h. l. quia initium contractus spectandum; 1. si filius. de V. O. Sufficit quod ab initio pretium in singula constitutum, & quod postea collatione facta pretii uniuscujusque res redacta est collectum in unam summam, & non mutatur prior pars contractus, sed tantum pretium cujusque in unam summam confertur, ut intelligatur quanti constet pretium omnium in certam summam collatum, ut res sit expeditior, nec calculo indigeat: consummationem vocat lex, id est collationem certæ summæ. Collationis voce usus est Ambros. epist. † 2. tom. 1. (al. 65.) Collatio sermonis, ut pecuniae, magno est usui. Consummatio est collatio seu redactio plurium summarum seu quantitatum in unam, vel collatio fortis & usurarum. Summa est fors principalis; idem de Tob. cap. 12. Non † jam centesima incipit esse, sed summa, id est usura redigitur in sortem.

L. 37.

Edicto ædilium, cuius varia fuere capita, prohibetur, ne veterator seu vetulus & senior servus pro novitio veneat. Et hoc edicto fallacis venditorum occurrit: ubique enim curant ædiles, ne emptores a vendoribus circumveniantur, quia plerumque venalitiarii, hi sunt mangones seu negotiatores servorum, qui servos venales habent, ut hic & l. justissime, §. 1. l. ult. §. ult. infr. b. tit. l. mandatum 57. supr. mandat.) venalitiarii, inquam, solent mancipia, quæ novitia non sunt, pro novitiis vendere, ut pluris vendant: præsumptum est enim ea mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministerium aptiora, & dociliora: trita vero & exoleta, id est veterana mancipia, difficile esse reformare, id est ad bonam frugem reducere, & ad suos mores formare seu componere: reformare dixit Ovid. 9. metam. (399.)

Interpolate
est vetera in
novam for-
mam muta-
re; Plaut. in
Amphitr; (1.
l. 161.) Il-
lic homo me
interpolabit
meumque os
finget denuo.
Inde vetulae
interpoles;
idem in Mo-
stel. (1. 3.
117.) Nam
istac veteres,
que se un-
guentis un-
titant, inter-
poles, vetule
edentule, quæ
vitia corporis
sucu oculunt.
Novitii servi
contempti;

Tacit. in A-
gricol. Sicut
in familia re-
sentissimus
quisque ser-
vorum &
conservis lu-
dibrio est. Cu-
jac. 14. obs. 3. (1. 3. 18.) Venalis ego sum cum ornamentis omnibus. Idem in Pseudolo: Ho-

Ora reformatus primos Jolaus in annos,

Quia igitur venalitiarii sciunt facile decurri ad novitiorum emptionem, id est novitios servos facile invenire emptorem, idcirco interpolant veteratores, id est mutant in aliam formam, & pro novitiis vendunt: ideo mangones variis artibus utebantur ad morandam lanuginem pubescientium; Plin. libr. 21. cap. 26. Radix est bulbacea, mangonicis venalitiis pulchre nota: quæ in vino dulci illita, pubertatem coeret, & non patitur erumpere. Idem libr. 30. cap. 15. num. 13. Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescientium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur. Obstetricum etiam ars erat pueros mangonizare; idem lib. 132. cap. 10. num. 47. Ita pueros mangonizavit Salpe obstetrix. Ideo si servus veteranus & interpolatus pro novitio ignorantem venierit, redhibetur: redhibitio datur ob interpolationem, sicut ob vitium morbumve, quia servi interpolantur, ut vitia occulantur: servus tam veterator, quam novitus, non ex spatio serviendi, sed ex genere & causa seu conditione serviendi astimantur; l. ult. §. ult. infr. b. tit. proprie tamen novitii sunt, qui per annum nondum servierunt, veterani qui per annum continuum; l. ult. §. quotiens, infr. de publican.

L. 38.

Ex edicto ædilium, qui jumenta vendunt, palam dicere debent, quid in quoque eorum vitii morbive sit, alioquin, qui sciens vendit rem vitiosam, tenetur actione exempto in id quod interest, qui ignorans tenetur actione estimatoria, quanti minoris; l. Julianus, in pr. de act. empt. Lactant. lib. 5. cap. 17. Bonus vir non celabit emptorem vitium rei venditæ: qui jumenta vendit, debet præstare sana esse. Capras sanas esse nemo sanus præstat, quia numquam sunt absque febri; Cato de re rustic. lib. 2. cap. 3. Plin. libr. 8. cap. 50. Qui jumenta vendunt, ea cum ornamentis, id est strato, ephippio, seu sella & freno les barnois, utique optime ornata erant vendendi causa, id est sicut optime ornata erant vendendi causa, emptori tradere debent, quia equi phaleris ornati venales proponebantur, ut pluris venirent. Huc alludens Persius satyr. 3. Ad populum phaleras, ego te intus & in cute novi, quia phaleris oculuntur vitia, quæ inscios recipiunt; Senec. epist. 180. Equum empturus, solvi jubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem involutum astimas? Idem observo in venalibus; Plaut. in Sticho jac. 14. obs. 3. (1. 3. 18.) Venalis ego sum cum ornamentis omnibus. Idem in Pseudolo: Hominem cum ornamentis omnibus exornatum adducite ad me, jam ad Trapezitam Aeschinum 1, vendendi causa sc. & ancilla nuda vendita, sine ornamenti venditam, facete dixit idem ibid. (1. 3. 108.) Num jam pridem vendidi... fine ornamenti, cum intestinis omnibus. Si quid ita factum non erit, emptori

† Pseudolus,
act. 2. sc. 4.
vers. 66. &

da-

Datur redhibitoria intra sex menses, ut ornamenta restituantur id est dentur : restituendi verbum sæpius pro dare accipitur, ut in l. cum quidam, de legat. 2. l. verbum 94. de V. S. & illo loco Virgil. 3. Æneid. (333. & seq.) Regnorum redditum cessit pars Heleno, pro data, ut interpretatur Servius: vel ut jumenta ornamentorum nomine redhibeantur, id est propter ornamenta non tradita, vel ob vitium morbumve, emptori datur actio redhibitoria intra sex menses, ut res inempta fiat, id est ut res redhibeatur, quia redhibitio est resolutio venditionis. Vel emptori si maluerit datur actio quanti minoris intra annum, ut hic & l. cum ejusdem, l. plerumque, l. si plures, supr. h. tit. l. si minor, C. de act. empt.

sequ. hominem cum ornamenti o-
mnibus exor-
natum, non
vendendi, sed
facinoris fa-
ciundi causa,
adduci petit.

§. loquuntur, + §. causa, §. & fere.

PLura fuere capita edicti ædilitii. Primum caput erat de mancipiis redhibendis ob vitium morbumve, quia frequentius redhibitioni locus erat, in venditione mancipiorum, vel rerum mobilium, vel mercium. Secundum caput erat de redhibitione jumentorum, ob vitium morbumve, in utrisque id est mancipiis & jumentis, eadem fere est causa redhibitionis, nimirum ob vitium morbumve. Lex ait fere, propter mancipia, quæ non redhibentur propter animalium vitium, ut in fugitivo errone; l. 1. §. + pen. & ult. cum trib. ll. seqq. supr. h. tit. secus in jumentis; l. bovem, in pr. infr. h. tit. & jumento mortuo pari modo redhibetur, quemadmodum mancipium, ex h. §. + & fere.

§. jumentorum, + §. idcirco.

EX edicto ædilium, cum queritur de redhibitione jumentorum, eorum appellatione non continentur omne pecus, puta boves, pecudes, sed pecoris appellatione continentur, ex hoc §. + jumentorum. Hinc jumentis legatis, boves legato non continentur: armento legato, boves continentur, non etiam greges ovium & caprarum; l. legatis, §. jumentis, l. servis legatis, §. + antepen. de legat. 3. Boves magis armentorum, quam jumentorum appellatione continentur; l. boves, de V. S. jumentorum appellatione continentur equi, muli, asini, & cetera animalia quæ dorso vehunt, etiam camelli, & elephanti, quia jumentorum operam præstant; l. 2. in fin. ad l. Aquil. Plin. lib. 8. cap. 18. Camelos inter armenta pascit Oriens.... Omnes autem jumentorum + ministeriis dorso funguntur, atque etiam equitatu in præliis: impropre armeuti appellatione continentur equi; Virgil. 3. Æneid. (540.).

Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.

Idcirco edicto ædilium subjicitur elogium, id est nota specialis, ex qua omnia, quæ de sanitate jumentorum præstanda sunt, de ceteris pecoribus præstari jubaruntur, + ex h. §. idcirco.

§. sed enim.

EX edicto ædilium si mancipium vel jumentum vitiosum vel morbosum venierit, ob vitium morbumve datur redhibitoria actio: sed quædam sunt, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in jumentis non adeo, ut si mulus castratus venierit, neque vitii, neque morbi quid habere videtur, quia neque de viribus ejus quid detrahitur, neque de utilitate, cum ad generandum numquam sit habilis, & non omnia alia animalia castrata ob id ipsum vitiosa sunt, nisi propter castrationem debilitentur, & ideo mulus quoque non est vitiosus, castratio in mulo non gignit vitium neque morbum, nec dat locum redhibitoriae actioni: equus castratus sanus est, sicut spado: sed si venditor sciens, ignorantis emptori, mulum castratum vendiderit, tenetur actione ex

empto in id quod interest emptoris, qui alias empturus non esset, ex h. §. Et si quis errans mulierem pro virginine emerit, redhibitio eo nomine non competit, quia mulier non definit esse sana, competit autem ex empto actio, ad resolvendam emptionem, ut redditio pretio mulier redhibeatur; l. ex empto, §. si quis virginem, de act. empti. Si quis puerum castraverit, & pretiosiorem fecit, cessat actio legis Aquilæ, & datur actio injuriarum, vel actio ex editio ædilium, id est redhibitoria, vel quanti minoris, vel actio in factum in quadruplum; l. si servus, §. et si puerum, ad l. Aquil.

§. quæsumus, + §. idem ait.

Edictum ædilium est de redhibitione mancipiorum, jumentorum, pecorum. Jumentorum appellatione continentur equi, muli & mulæ, asini. Plerumque mulæ adhibentur ad gestandas lecticas matrouarum; Hieronym. in Esaiam cap. 66. Et matrone eorum lecticis referantur, atque basternis, nequam super equos, sed super mulos Numidiæ. Si mula talis sit, id est talis ingenio & vitio, ut transjungi non possit, id est transferri a dextra in sinistram, vel e contra, non definit sana esse, id est hujusmodi morositas, seu durities ingenii animalis, non est tale vitium, quod locum det redhibitioni, quia hoc est commune vitium mularum, quod definit in naturam, ut non possint transjungi, id est ubi semel mulæ jungi consueverunt ex una parte, non sustinent transjungi in aliam, tantum præstat consuetudo in animalibus, quæ domantur, & reguntur. Et Pomponius ait, plerasque carrucarias tales esse, ut non possint transjungi, id est mutare jugum de una parte in alteram. Carruca est vèhiculum bijuge, quo senatores & honorati, id est qui honoribus functi erant, uti solebant intra urbem; l. unic. C. de honorat. vèhicul. lib. 11. Hieronym. loco modo laudato: *Qui autem senatoriæ fuerint dignitatis, & locum Principum obtinuerint, de Britannis, Hispanis, Gallisque, extremis hominum Morinis, & ubi bicornis funditur Rhenus, in carrucis veniunt.* Hinc mulæ carrucariæ dicuntur hic, quæ junguntur carrucæ, quia plerumque mulæ erant in usu ad trahendas carrucas, lecticas, & alia vèhicula urbana, unde mulæ carrucæ conjunxit. Martial. lib. 5. epigr. 62.

Aurea quod fundi pretio Carruca paratur,

Quod pluris mula est, quam domus empta tibi.

Quod si mula nata, id est natura seu vitio animi, aut corpore, id est corporis vitio, alterum jugum non patiatur, sana non est, + ex h. §. idem ait, & redhiberi potest, quia in jumentis redhibitioni locus est ob vitium corporis vel animi, ex init. h. l.

§. non tantum.

Ex edicto ædilium ob vitium morbumve, non una datur actio in causa redhibitionis, datur redhibitoria, ut res redhibeatur, æstimatoria seu quanto minoris, & actio adversus dictum promissumve, si in venditione dictum promissumve sit, mancipia, vel jumenta, quæ venibant, sana, & non vitiosa esse. Sicut in mancipiis ita & in jumentis, non tantum ob vitium morbumve redhibitio locum habet, sed etiam si dictum promissumve sit, ea mancipia vel jumenta sana esse, datur actio ex dicto promissiove, si adversus dictum promissumve res sit, ex h. + §. l. si hominem, l. Labeo, §. i. infr. h. tit. l. quod venditor, supr. de dolo. Et haec actio locum habet si venditor ignorans vel errans dixerit vel promiserit ea sana esse, & non vitiosa. Quod si dolo id dixerit decipiendo emptoris causa, non datur actio adversus dictum promissumve, sed datur actio de dolo; d. l. quod venditor. Actio adversus dictum promissumve hoc distat a redhibitoria, licet utriusque idem sit scopus ut

ut res redhibeatur, quod hæc oritur ex dicto promissive nominatim, at redhibitoria magis nascitur ex natura contractus.

§. si plura.

SI plures res ejusdem generis simul uno pretio venierint, puta comedii, histiones, mimi, & unus sit vitiosus vel morbosus, propter unum omnes redhibentur; *l. cum ejusdem*, supr. *b. tit.* sed si plura jumenta ornata venierint, & ornamenta non tradantur, ob non tradita ornamenta, emptori datur redhibitoria, *ex init. b. l.*

§. si forte.

QUOD si plura jumenta venierint, in singula sc. constituto pretio, si non tradatur unius ornamentum, non omnia redhibenda sunt. Et si duo vel plura juga jumentorum, puta paria mularum venierint, & unum jugum, id est unum par sit vitiosum, non tamen propter hoc cetera redhibebuntur. Et si jugum mularum venierit, quarum altera vitiosa sit, non ex pretio tantum vitiosæ, sed ex utriusque pretio erit componendum, id est constituendum quanti minoris, quia ubi par mularum venit uno pretio, ex vitio unius jugum tollitur, dissolvitur, & tollitur de pretio alterius. Cum enim utraque uno pretio venierit, non est separandum, id est statuendum separatim cujusque pretium, sed æstimandum quanto minoris utrumque fuit cum veniret, non alterum quod erat vitiosum, quia vitio unius alter depretiatur, ex *b. §.* Sic in actione legis Aquilæ, servo alieno occiso, aut ex pari equorum vel mularum, uno vel una occisa ex quadriga vel pari mularum, non solum perempti corporis æstimatio fit, sed æstimatur quanto cetera corpora depretiata sunt; *l. proinde, §. i. supr. ad leg. Aquil.*

§. ult.

EX edicto ædilium, si jumenta paria, veluti quadriga aut triga aut biga, id est par mularum uno pretio venierint, & alterum sit in causa redhibitionis, id est vitiosum vel morbosum, utrumque redhibetur, & in hoc tam emptori quam venditori consulitur, ne jumenta, quæ erant paria, id est conjuncta ad unum jugum, separantur. Sed si quatuor equi simul venierint uno pretio, cum nondum ex eis esset constituta quadriga, vel quatuor simpliciter uno pretio venierint, cum nondum ex eis constitutum esset par sive jugum mularum, *un attelage*, equi vitiosi vel mulæ vitiosæ erit redhibitio, non omnium. Nam & si polia, id est equitum, (sic dictum a græco πῶλος quod pullum maxime equinum significat, unde πῶλα equitum,) † venierit, propter unum equum, qui vitiosus est, omnem poliam redhiberi non oportet. Idem dicendum est si plures servi uno pretio venierint, qui separari possint sine incommmodo, ob unius vitium non redhibentur alii, nisi sine incommodo separari non possint, puta si sint comedii, tragœdi, mimi, histiones, vel sine pietatis offensa, ut duo fratres, pater & filius, hoc casu ob unius vitium, omnium redhibitio fieri debet, & hæc est summa *b. §. & dd. II. seqq. supr. b. tit.*

L. 39. & 40. init.

Dixi in §. ult. *l. prox. supr. & l. cum ejusdem*, supr. *b. tit.*

§. deinde l. 40. & l. 41. 42.

EX edicto ædilium, cuius varia fuere capita, prohibetur, ne quis canem, verem, vel minorem id est juniorem aprum, vel aliud animal noxiū, sive solutum sive alligatum habeat, qua vulgo iter fit, & si adversus ea factum erit & homo liber ex ea re perierit, ducentis solidis, id est aureis condemnatur; si homini libero nocitum sit, damnatur arbitrio judicis, quantum bonum æquum judici videbitur, ex his ll. & l. ex hac lege, supr. si quadrup. pauper. feciss. dic. Plerumque canis vincitus ponebatur ad fores, quem canem cathenarium appellat Senec. de ira libr. 3. cap. 37. & ne cui inculta noceretur, inscriptio ad fores apponebatur, *cave cave canem*; Petron. in satyric. Turneb. 15. adv. 4. Ob caprum, vel aliud noxiū animal, solebat proclamari *cave cave*, quo se refert Virgil. eclog. 9. (25.)

Occursare capro, cornu ferit ille, caveto.

Si putator ex arbore rānum cum dejiceret, vel machinarius lapidem e machina, hominem prætereuntem occiderit, tenetur actione legis Aquiliæ, si in publicum locum, qua vulgo iter fit, deciderit, nec proclamaverit, ut casus ejus evitari posset; l. si putator, supr. ad leg. Aquil. viarum publicarum cura fuit penes ædiles; l. lectos, de t̄ peric. & commod. rei vendit. l. 2. §. hoc interdictum, ne quid in loc. public. & consequenter ne quid fieret in loco publico, quod cuiquam noceret.

L. 43.

IN mancipiis ob vitium corporis, puta ab morbum, datur redhibitio, ob vitium animi datur actio quanti minoris; l. 1. in fin. l. 2. 3. & 4. supr. h. tit. ut in fugitivo errore fure, idem est in jumentis; l. ædiles, §. loquuntur, infr. h. tit. Bos cornupeta, id est qui cornu petit, vitiosus est, ut hic & l. si ex plagis, §. pen. supr. ad leg. Aquil. & ob hoc vitium datur redhibitio: item mulæ vitiosæ sunt, quæ pessum dant, id est pedibus percutiunt, vel percutere solent, & jumenta, quæ sine causa turbantur & semetipsa eripiunt, id est fuga e medio eripiunt, vitiosa esse dicuntur. Se eripere est fuga se subducere, idem sonat se abripere; Plaut. in milit. glrios. (2. 2. 20. & seq.)

Quis homo vidit? tuus conservos est! quis is homo est?

Nescio, ita abripuit repente sese subito.

§. qui ad amicum.

EX edicto ædilium, qui servum vendit, debet præstare furem fugitivum erronem non esse; l. 1. §. ajunt ædiles supr. h. tit. sed ut sciatur an edicto locus sit, Paulus querit, quis sit fugitivus? qui ad amicum deprecaturus confugit, non est fugitivus. Servi adversus dominum iratum duo habebant perfugia, aram, & deprecatores, id est amicum domini, quem haberent deprecatores; Terent. in Heauton. (5. 2. 22. & seq.) nec tu aram tibi, nec precatorem pararis: idem in Phormion. (1. 2. 90. & seq.)

. Ad precatorem adeam, credo qui mihi

Sic t̄ oret

Fugitivus est qui ea mente discedit a domino, ne ad eum redeat; l. t̄ quis sit fugitivus, supr. h. tit. fugitivus non est, qui ad amicum domini deprecaturus confugit, quia non habet animum & consilium fugæ, sed propositum quærendi intercessoris apud dominum: immo qui confugit ad amicum domini deprecandi causa, etiam si ea mente sit, ut voti non compos domum non revertatur, nondum fugitivus est, quia fugere, id est fuga, non solum consilii est, sed

Sed facti, ut recte dicitur *hic*, fugitivus aestimatur non ex solo consilio, sed ex facto; *i. fugitivus*, de *V. S.*

§. qui + persuasu .

Qui suasu alterius a domino recessit, fugitivus est, licet id non fuerit factum citra consilium ejus qui persuasit, ex *b. §. quia suasio alterius non excusat fugam servi*: tamen qui suasit tenetur de servo corrupto; *i. i. t. in princ. de servo corrupt.*

§. si servus .

SI servus meus bona fide tibi serviens fugerit a te, sciens vel ignorans se meum esse, fugitivus est, nisi animo ad me revertendi id fecit, quia bona fidei possessor pro domino habetur; *i. apud antiquos, G. de furt.*

§. mortis conscientiae .

Dixi in *l. 17. §. idem ait*, supr. *b. tit.*

§. si quis servum .

SI quis servum emerit, & eo rapto, actione vi bonorum raptorum quadruplum consecutus, deinde servum redhibeat ob vitium morbumve, reddere debet quod accepit quadruplum, quia in redhibitoria emptor tenetur restituere rem emptam & accessiones; *i. cum autem, §. jubent adiles, supr. b. iit.* Quod si emptor per eum servum, id est in persona servi, injuriam passus sit, & eo nomine injuriarum egerit, (uti potest; *i. item apud, §. prætor ait 34. & seqq. infr. de injur.*) non reddet venditori quod ea actione consecutus est, quia hoc assecutus est propter injuriam, quam passus est; *i. at ubi, de petit. hered.* Quod si emptor servo loris ab aliquo caso, aut quaestione de eo habita, egerit actione injuriarum, (ut potest; *d. l. item apud, §. prætor ait 34. & seq.*) & eo nomine egerit injuriarum, reddet quod consecutus erit, quia servus forte debilitatus, & vilius, vel deterior factus est.

§. aliquando .

EX edicto ædilium, ob vitium morbumve mancipii, datur duplex actio ædilitia, redhibitoria, & quanti minoris, ex *b. §. & l. quod si nolit, §. si quis egerit, §. in factum*, supr. *b. tit. l. si is qui heres, §. i. infr. de except. rei judic.* & una electa, alia consumitur: puta si prius actum sit actione quanti minoris, & ea actione consecutus sit quanti minoris esset empturus, deinde agatur redhibitoria, submovetur exceptione rei judicatae; *d. l. si is qui heres, aliquando* tamen licet prius actum sit actione quanti minoris, potesta potest agi redhibitoria, ut res redhibeat, puta si servus ita nullius sit pretii, ut expediat domino, id est emptori, non habere, puta si servus sit furiosus, aut lunaticus, ex *b. §. & d. l. si is qui heres.* Minoris esse videtur, quod nullius est pretii; *i. illud, §. 2. vers. minus, de tribut. act. l. minus, de V. S. l. amissi, in pr. de fidejuss.*

§. si quis, cum consilium .

SI quis rem emptam redhibuerit consilio fraudandorum creditorum, alias non redhibitus, tenetur creditoribus ex edicto, sc. de his quæ in fraudem

Tom. VIII.

V v

creditorum, & venditor tenetur creditoribus propter mancipium, quia redhibitio facta est in fraudem creditorum; l. quia \dagger redhibito, de alien. judic. mut. caus.

§. pignus.

SI quis emerit servum, & post traditionem eum pignori obligaverit, aut usumfructum ejus cesserit, si postea agatur redhibitoria actione, pignus non solvit, nec alienatio, vel cessio ususfructus, nec recte, id est cum effectu, redhibebit, nisi redemptum & pignore solutum redhibeat, ex b. §. & l. i. debitor, quib. mod. pign. solv. nisi redhibitio fiat consensu creditoris; d. l. si debitor.

§. si sub conditione.

SI sub conditione homo, id est servus, emptus sit, ante conditionem existentem, redhibitoria utiliter agi non potest, quia nondum perfecta emptio, arbitrio judicis perfecta fieri non potest. Venditio conditionalis non perficitur, nec transfert dominium ante impletam conditionem; l. is cui, de oblig. & aet. Et pendente conditione emptor non potest redhibere servum, cum nec dum sit dominus: emptio venditio nondum perfecta non potest invenire locum redhibitioni, prius est ut venditio perfecta sit, antequam resolvi posset per redhibitionem. Quemadmodum enim dicimus, testamentum aut testamenti gradum jam ruptum, non magis rumpi posse; l. nam et si, in pr. infr. de injust. rupt. testam. ita & emptio nondum perfecta, arbitrio judicis perfecta fieri non potest. Et ideo si pendente conditione actum sit actione empti, vel redhibitoria, ob vitium morbumve mancipii, expleta conditione iterum agi potest. Si prius incompetens actio electa sit, iterum agi potest competenti & idonea actione, nec agenti obstabit exceptio rei judicatae; l. grege, §. si sub conditione, de pignor. l. si mater, §. eandem, de except. rei judic. l. 4. §. ult. quod cum eo qui in alien. potest est, cap. examinata, de judic. quia alia est causa, alia actio.

§. ult.

SI servus, cuius ususfructus alterius, proprietas alterius est, aliquid emerit, in pendentri est cuinam sit adquisitum dominium, dum incertum est ex cuius re pretium solvat: nam si ex re fructuarii, dominium adquiritur fructuario, si ex re proprietarii, proprietario, ut hic & l. sed & si quid, §. interdum, supr. de usufr. Neque obstat, quod pura est venditio, quæ tradidit transfert dominium, unde dominium non potest stare in pendentri, non potest esse incertum cui sit adquisitum dominium; l. ult. in fin., supr. comm. præd. quia interdum, etiam si pura sit venditio, in suspenso est propter juris conditionem, propter tacitam conditionem, quæ inest contractui, ut dominium adquiratur ei, ex cuius re pretium solutum erit: & ideo dum res est in pendentri, neutri redhibitio competit, quia redhibitio tantum competit domino, cuius interest rem redhiberi, ut pretium recipiat, quod ex ejus re numeratum est.

L. 44.

EX edicto ædilium, homo ei rei quæ minoris esset, id est venditioni rei quæ minoris esset, accedere non potest, propter dignitatem hominis. Homo est dignissima creaturarum, non potest esse accessio rei minoris, quæ res facit, ut partus ancillæ non sit in fructu; l. ancillarum, supr. de hered. petit. & mercis appellatione homo non continetur, & mancones, qui servos venales habent, non mercatores, sed venalitiarii appellantur; l. mercis 207. infr.

infr. de V. S. t. §. 1. infr. b. l. l. i. §. 1. de tributor. act. l. mandatum, mandat. Alioquin eadem ratio erit in ceteris rebus: ridiculum namque est tunice, id est venditioni tunicae, accedere fundum. Res pretiosior non potest accedere minori, & redhibito fundo, homo, puta Stichus, non potest redhibiri. Nec obstat, quod si venditioni fundi dictum sit accedere Stichum, redhibito fundo servus quoque redhibetur; l. itaque, l. proinde, §. 1. supr. b. tit. l. t. si in emptione, de contrah. empt. quia hic agitur de servo ascripto, id est ascripto fundi colendi causa, qui solet venire cum fundo, quia non habetur ut homo, sed ut pars fundi; l. si quis inquilinos, de legat. 2. Alioquin homo non ascriptus, non potest accedere venditioni fundi, propter dignitatem hominis; l. *) emptori, §. 1. infr. de evict. contra, hominis venditioni quidvis accedere potest, puta peculium, vel vicarius qui est in peculio, et si plerumque plus est in peculio quam in servo, & vicarius, qui accedit venditioni servi ordinarii, plaris est quam servus qui venit.

§. proponitur.

EX hoc edicto, ob vitium morbumve emptori datur actio redhibitoria mancipii adversus venditorem, vel si plures sint, in eum cuius maxima pars in venditione fuerit: quia plerumque venalitiarii societatem contrahere solebant mancipiorum questus & negotiationis coemendorum causa, & ita societatem coibant, ut quidquid agerent, in commune viderentur agere: unde fit ut ex contractu unius ceteri obligentur in solidum, & plures socii pro uno habentur, quia adunantur vinculo societatis. Et hoc est quod dicitur in l. mortuo, de fidejuss. societatem personae vice fungi, quia plures socii ob vinculum societatis pro uno habentur, maxime si contractum sit cum magistro societatis, pactum magistri societatis prodest & nocet omnibus sociis; l. item magistri, supr. de pac. Emptori datur actio redhibitoria adversus unum e venditoribus, cuius major pars fuerit in servo, vel in unum e sociis, id est venalitiariis, qui contraxere societatem mancipiorum coemendorum causa, ne emptor distingatur in plures adversarios; l. ne in plures, supr. de exerc. act. Quod si agatur actione ex empto, quae est civilis, emptori datur actio ex empto cum singulis pro portione qua socii fuerint. Et hoc ad coercendam improbatam venalitiariorum, quos personeticos vocat Odofredus hic, quia personas id est mancipia vendunt.

§. ult.

OB vitium morbumve mancipii datur duplex actio adilitia, redhibitoria, & quanto minoris; l. bovem, §. aliquando, supr. b. tit. quidam alienum servum vendidit, & stipulanti promisit duplum evictionis nomine, nec non promisit eum servum sanum esse, fugitivum non esse. Evicto servo, & ob evictionem commissa stipulatione dupla, quaritur an ob morbum fugamve conveniri possit redhibitoria, vel quanti minoris? Ratio dubitandi erat, quod evicto servo videbatur sublata actio redhibitoria, vel quanti minoris, quia evicto servo emptoris nihil interest sanum esse, fugitivum non esse, eum qui evictus est. Tamen etiam evicto servo emptori datur actio ex empto in id quod interest, quia emptoris interfuit, quamdiu servum possedit, eum sanum esse propter operas; neque ex post facto, id est post evictionem, decrescit seu extinguitur obligatio: statim enim ac servus traditus est committitur, id est committi incipit stipulatio quanti interest emptoris evictum non esse, ex b. §. idem in l. evicta 16. §. si servus, infr. de evict.

L. 45.

ACtio redhibitoria, modo est in duplum, modo in simplum: in duplum puta si venditor neque pretium, neque accessiones solvat, id est reddat, neque eum qui eo nomine obligatus erit liberet, hac actione condemnatur in duplum, pretii & accessionis: in simplum, puta si emptor reddat, id est paratus sit reddere, pretium & accessiones, condemnatur in simplum, ex b. l. Hinc colligitur, quod haec actio est arbitraria, ut notat *gloss.* quia ex ea condemnatio fit arbitrio judicis, modo in duplum, modo in simplum, & ob id dicitur *pœnalis*; *l. cum autem*, §. *si servus*, supr. *b. tit.* quia si venditor non satisfaciat arbitrio judicis, crescit in duplum.

L. 46.

Dixi ad *l. 2. §. cum redditur.*

L. 47.

EX edicto ædilium nascuntur variae actiones, redhibitoria, & quanto minores, & actio ex dicto promissive, quæ dicitur *bic*, & in *l. sciendum*, §. ult. *l. adiles* 38. §. *non tantum*, supr. *b. tit.* actio adversus dictum promissumve, quia locum habet, si quid fiat adversus dictum promissumve. Et omnes dicuntur ædilitæ actiones, ut *bic*, & *l. justissime*, §. *proponitur*, *l. si tam*en, §. *ædilitæ*, *b. tit.* quia oriuntur ex edicto ædilium. Si quis servum vitiosum vel morbosum ignorans emerit a non domino, & post traditionem eum manumiserit, denegatur ei actio redhibitoria, & quanti minoris, & actio duplex, id est actio ex stipulatu duplae de evictione, & actio adversus dictum promissumve, quia sibi imputare debet, quod servum manumisit, de quo utiliter acturus erat his omnibus actionibus, manumittendo videtur remisisse actionem: cuilibet licet contempnere jus suum; *l. si judex*, de minorib. Post mortem autem hominis ædilitæ actiones durant, ut additur in *fin. l.* id est mortuo homine intra sex menses, morte non extinguuntur redhibitoria & ceteræ actiones, quia nihil est quod imputetur emptori, qui redhibitoria potuit agere, intra sex menses. Actio ex stipulatu dupla non committitur, si servus venditus decesserit antequam evincatur; *l. si servus*, infr. de evict. id est ante litem contestatam. Si lis de evictione semel contestata sit, postea homine mortuo actio non extinguitur; *l. utique*, supr. de rei vindic. *l. ult. C. de assert.* *ult. in fin. de fidejuss. tutor.* *l. aliam causam*, de novat. *l. nam posteaquam*, §. *si is qui*, de jurejur.

L. 48.

SI servus morbosus, vel vitiosus venierit, mortuo homine intra sex menses, ædilitæ actiones, puta redhibitoria, & quanti minoris, non extinguuntur, ut dictum est *l. prox.* supr. Hoc verum est si sine culpa actoris, id est emptoris familiæ ejus vel procuratoris homo mortuus sit.

§. audiendus.

EX edicto ædilium, si mancipium morbosum vitiosumve venierit, emptori datur duplex actio, redhibitoria, & quanti minoris: redhibitoria si servum redhibere velit: vel actio quanti minoris, si malit servum retinere, ex *b. §.*

b. §. l. bovem, §. aliquando, supr. b. tit.

§. non nocebit.

R Edhibitoria actio, & quanti minoris, sunt actiones temporales, redhibitoria finitur intra sex menses utiles, actio quanti minoris, intra annum utillem, ut hic & l. sciendum, §. ult. supr. l. cum sex, infr. h. tit. l. 2. C. b. tit. l. si is qui, §. t est in potestate, de except. rei judic. de quibus accipienda est l. in omnibus 6. infr. de oblig. & act. Si emptor servi morbos vel vitiosi præscriptione temporis, id est sex mensium, actione redhibitoria exclusus sit, non nocet emptori si intra annum utillem agat actione quanti minoris, una electa alia t consumitur: sed si redhibitoria non egerit intra sex menses, non t Aut negabatur agere quanti minoris intra annum utillem, id est intra alios qui re tiva deest, liqui sunt sex menses: excipitur nisi agat actione quanti minoris ad redhibitoria aut verba sectionem rei, ut in casu l. bovem, §. aliquando, supr. b. tit. & d. l. si is qui cum pugnauit heres.

§. ei qui servum.

V Enditor cum vendit servum debet palam edicere, eum furem, fugitivum Cujac. *) & non esse, vel noxa solutum esse; l. i. §. ajunt adiles, supr. b. tit. Ei, obs. 10. qui servum vincitum vendidit, edictum adilium remittitur, id est qui vincitum vendidit, non tenetur præstare erronem fugitivum non esse, quia sibi imputare debet, qui sciens vincitum, & ex hoc iuspectum de fuga, emit. Nec est quod objiciatur venditori, quod in venditione non prædictum servum fugitivum esse, quia eo quod servum vincitum vendidit, satis significavit erronem fugitivum vel suspectum de fuga: plus est rem facto significare, quam verbo; l. 2. §. ignominiae, supr. de his qui not. infam. voluntas vel res declaratur facto vel verbo; l. pro herede, infr. de adqu. hered. Commodatarius hominis commodati custodiam præstat, si vincitus commodatus est; l. si ut certo loco, §. t sed an etiam, supr. commodat.

§. in adilitiis.

SI quis servum emerit sciens de fuga, aut vinculis, sciens aliquando hunc fugisse a domino, vel in vinculis fuisse, vel sciens de morbo vitiove, & ob vitium morbumve agat redhibitoria, repellitur opposita exceptione, si non emptor scierit de morbo vitiove, puta de fuga, aut vinculis, ex b. §. quia de se queri tantum debet, qui sciens morbosum aut vitiosum emit, etiam si nihil ei dictum sit de morbo vitiove non potest agere redhibitoria si vitium morbusve appareat; l. i. §. si intelligatur, supr. b. tit. quia sibi legem dixit; Horat. libr. 2. epist. 2. (18.)

Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex.

Non est deceptus, sed se ipsum decepit qui scivit; l. qui se liti obtulit, supr. de hered. petit. l. nam si actor, in pr. de rei vindic.

§. non solum.

ACtiones adilitiae, id est redhibitoria & quanti minoris, non solum de mancipiis, sed & de omni animali, puta jumento vel pecore competunt, nec modo in servis in totum alienatis quoad proprietatem & usumfructum, sed & in servis, quorum ususfructus tantum alienatus est, quia emptoris interest servum morbosum vel vitiosum, in quo est ususfructus, redhiberi, propter operas, in quibus consistit ususfructus; l. justissime, §. ult. supr. b. tit.

§. pen.

Emptori datur redhibitoria actio ob morbum vitiumve: si redhibitoria agatur de sanitate ob certum vitium corporis, emptori permittendum est de uno vitio agere, ac praedicere, si aliud postea apparuerit de eo actum iri. Ratio dubitandi erat, quod si redhibitoria semel agatur ob certum vitium corporis, videbatur actio remissa quoad alia, ne adversarius pluribus actionibus distringatur. Tamen si emptor primum egerit redhibitoria ob certum vitium corporis, & ea actione non fuerit secuta redhibitio, & ante litem contestatam praedixerit, si aliud vitium postea apparuerit, se de eo iterum acturum, de eo iterum agi potest, quia protestatio conservat jus, conservat actionem, ut hic, & l. si fidejussor, supr. qui satisdar. cog. l. ult. + in princ. vers. item si praedixerit, naut. taupon.

§. ult.

Simpliarum venditionum causa ne sit redhibitio in usu est. Ex edicto ædilium, redhibitoria vel actio quanti minoris locum habet, tam in venditione rerum immobilium, puta prædiorum; l. etiam in fundo, infr. h. tit. quam in venditione rerum mobilium, vel se moventium, puta mancipiorum, jumentorum, vel pecorum; l. ædiles 38. supr. h. tit. Sed haec actio non habet locum in venditione rerum simpliarum seu simplicarum, id est viliorum & quæ sunt in usu quotidiano, & usu quotidiano consumuntur, ut carnis & aliorum ædilium, quæ veneunt in foro; l. solent, §. non vero, de offic. proconsul. ne lites de minimis rebus crescant in infinitum. Ob minimam causam non sit redhibitio aut rescissio venditionis; l. res bona fide, supr. de contrah. empt. Cibus simplex est cibus vilis & parabilis, sine condimento; Plin. lib. 11. cap. 33. *Homini cibus utilissimus simplex. Acervatio saporum pestifera, & condimento pernicioseior:* vel si mavis redhibitio locum non habet in simplariis venditionibus, puta si servus simpliciter venierit, & nominatim non caverit, ut vitium morbumve præstaret. Venditor non tenetur redhibitoria, & servus non debetur sine vitio morbove, sed qualis est præstandus est; l. cum renderes, de contrah. empt.

L. 49.

Ex edicto ædilium redhibitio locum habet, non solum in venditione rerum mobilium, vel se moventium, ut mancipiorum, jumentorum, pecorum, sed etiam in venditione rerum immobilium, ut prædiorum, ut si fundus pestilens distractus sit, ex h. l. & l. pen. §. idem, C. h. tit. Ager pestilens est caelo insalubris, vel qui herbas noxias gignit; l. 2. §. idem uit, infr. ne quid in lor. public. M. Tull. agrar. 2. 27. In Salpinorum pestilentiae finibus. Varro de re rustic. lib. 1. cap. 4. Utilissimus autem is ager, qui salubrior est, quam alii, quod fructus ibi certus; contra, quod in pestilenti calamitas: & fundo semel redhibito, vestigial fundi cessat adversus emptorem, ex h. l. quia vestigial est onus reale, quod sequitur possessorem, id est venditorem, ad quem res rediit; l. Imperatores, de publican. & tot. tit. C. sine cens. vel reliq.

L. 50.

Dixi ad l. 10. §. ult. supr. h. tit.

L. 51.

Si quis sciens emerit mancipium vitiosum, aut morbosum, non habet actionem redhibitoriam adversus venditorem, quia de se queri debet, qui sciens mor-

morbosum, aut vitiosum emit; l. i. §. si intelligatur, l. si tamen, §. ei qui, & §. in adilitiis supr. h. tit. Si servus mancipium morbosum, vel vitiosum emerit, & dominus agat redhibitoria vel actione ex empto, (Ex adilitio edicto datur redhibitoria, ex jure civili actio ex empto, nam redhibitio continetur empti judicio; l. ex empto, §. redhibitionem, de act. empt.) omnimodo scientia servi non domini spectanda est, id est scientia servi, qui scivit se emere morbosum, aut vitiosum, nocet domino agenti redhibitoria, vel actione ex empto, quia qui agit ex contractu servi, tenetur ex culpa servi commissa in ipso contractu. Ait omnino, id est indistincte, quia nihil interest utrum peculiari nomine, id est sibi in causam proprii peculi, vel nomine domini in rem domini emerit, & an certum vel incertum, id est Stichum, vel hominem generaliter, quia tunc & illud ex bona fide est, id est bona fides contractus exigit, servum, in quo negotium gestum est, qui sciens emit servum morbosum aut vitiosum, quod in contrahendo admisit, id est culpa servi, qui sciens emit morbosum, aut vitiosum domino nocere debet, cui per servum adquiritur. Quod si servus ignorans, mandatu domini mancipium morbosum aut vitiosum emerit, sciente domino, venditor non tenetur redhibitoria, vel actione ex empto, quia ignorantia servi non prodest domino scienti, cui adquiritur ex contractu servi. Idem in usucapione, si servus sciens emit rem alienam, scientia servi nocet domino etiam iguoranti, ne usucapiat; l. 2. §. si servus tuus, & dd. seqq. pro empt.

§. circa.

Quod si procurator sciens emit morbosum vitiosumve ex mandato domini, non potest agere redhibitoria vel actione empti, nec procurator nec ipse dominus: scientia procuratoris nocet domino; l. 2. de litigios. l. immo, & seq. de liber. cauf. sibi imputare debet qui non idoneum & cautum procuratorem elegit; l. denique, §. ult. l. cum mandatu, supr. de minorib. licet procurator domino teneatur actione mandati, vel negotiorum gestorum, puta si sit procurator voluntarius, seu negotiorum gestor: quod si procurator ignorans morbosum aut vitiosum emit sciente domino, ex mandatu domini scientis, & redhibitoria agat ex persona domini, utilis id est efficax exceptio ei + non potest opponi, + non repellitur opposita exceptione si non sciret dominus, ignorantia procuratoris non prodest domino scienti ad acquirendam ei actionem redhibitoriam vel actionem ex empto; l. sed si servio, de contrah. empt. si nuntius emit, ejus ignorantia vel scientia non spectatur, sed domini, quia nuntius vicem epistolæ tantum gerit; l. & l. licet, de confit. pecun. ut recte ait Accurs. hic, scientia domini non nocet procuratori ignorantii, quia agit ex suo contractu, & datur ei actio in id quod ejus intereat, quod teneatur actio-
ne mandati.

† Abundant
hic negativa.

L. 52.

Venditor cum vendit servum, tenetur praedicere servum erronem fugitivum non esse, noxa solutum esse; l. i. §. i. ajunt ædiles, supr. h. tit. Si servus aliquando furtum domino fecerit, venditor non tenetur hoc in venditione servi praedicere, nec ex hac causa redhibitio est, quia omnes servi furaces: sed si dixerit hunc furem non esse, tenetur actione ex dicto promissiove, ex h. l. & l. quod si nolit, §. si venditor, supr. l. Labeo, §. i. infr. h. tit. l. 3. C. eod. quia sibi imputare debet qui temere asleveravit hunc furem non esse; l. Julianus, §. + 3. de act. empt.

L. 53.

Qui tertiana , aut quartana febre , aut comitiali morbo laborant , ne iis quidem diebus quibus morbus vacat recte fani dicuntur , idcirco si venient , ob morbum vitium redhiberi possunt , quia licet habeant aliquam intermissionem , non sunt soluti aegritudine : morbus comitialis maxime est morbus sonticus & perpetuus , etiam si habeat sua intervalla , unde morbus regius dicitur propter vim & gravitatem ; Horat. + de art. poet. 453.

Ut mala quem scabies , aut morbus regius urget .

L. 54.

Actioni redhibitoriae non est locus , si mancipium bonis conditionibus emptum , puta his conditionibus ne rus relegate fundi colendi causa , vel ne in vinculis , vel ergastulo habeatur , quibus opponuntur duræ conditions quibus servi nequam venire solebant , puta ne servirent in urbe , vel in provincia , vel in ministerio domini , vel ne umquam manumitterentur ; l. statu-liberos 25. de statulib. Si mancipium , inquam , bonis conditionibus emptum fugerit , quod ante non fugerat , vendor non præstat periculum fugæ , quæ accidit post venditionem : generaliter vitia contracta post venditionem , & casus supervenientes pertinent ad periculum emporis ; l. Lucius , infr. de evict. l. 1. C. de peric. & commod. rei vend. Ne vendor teneatur redhibitoria propter fugam servi venditi duo spectantur . Primum , quod servus ante venditionem non fugerat , atque ita servus non erat suspectus de fuga . Secundum , quod servus bonis conditionibus emptus erat , puta ut intra quinquennium manumitteretur : plerumque servi bonæ frugi non serviebant ultra quinquennium ; l. 3. §. t. desideratur . V. idem , de statulib. testis M. Tullius Philippic. 8. Atque ita spe proximæ libertatis servitus satis ferenda erat , nihil erat quod servum provocaret ad fugam . Si servus non fugerit apud venditorem , fuga secuta pertinet ad periculum emporis , non vendoris ; l. 3. C. h. tit. Idemque in jumento ; l. Labeo , in fin. infr. h. tit. Vendor tenetur redhibitoria ob præcedens vitium rei venditæ , non ob vitium contractum post venditionem ; l. indebitum , C. de condit. indebit. Si servus venditus fugerit ex vitio pristino , vendor eo nomine tenetur empori actione redhibitoria : quod si servus emptus fugerit , mox inventus & interrogatus , an apud venditorem fugerit , dixerit se fugisse , si & alia prioris fugæ indicia non deficiant , tunc etiam ejus responso credendum est ; l. quero , §. ult. infr. h. tit. sola confessio servi non sufficit , nisi aliae probations suppeditant , quia empor , si redhibitoria agat , debet probare servum antequam emeret fugisse ; l. 4. infr. de probat.

L. 55.

Actio redhibitoria non est actio perpetua , sed temporalis , quæ finitur sex mensibus utilibus , id est quibus experiundi seu agendi in iudicio potestas fuit , ex h. l. & l. sciendum , §. ult. supr. h. tit. sex menses utiles hujuscæ actionis currunt a die venditionis , si vitium apparuerit : quod si vitium latuerit maxime in servo fugitivo , cuius vitium latuit propter fugam , tempus sex mensium non computatur per id tempus , quo empor vitium fugitiæ latens ignoravit , non videtur exponendi potestatem habuisse , qui vitium latens propter fugam ignoravit : non valenti agere , non currit præscriptio ; l. cum notissimi , §. illud , C. de præscript. 30. ann. l. in rebus , + vers. omnis autem , C. de jur. dot. nisi ignorantia sit dissoluta , id est supina , quæ non excusat , ut est in fin. l. l. 6. de jur. & fact. ignor.

L. 56.

L. 56.

Si mancipium venierit, dato emptori fidejussore, non solum de re tradenda, sed & de evictione praestanda, vel redhibitione, si mancipium esset vitiosum, aut morbosum, queritur, an omisso reo principali, id est venditore, fidejussor emptionis possit conveniri redhibitoria? Videbatur, fidejussorem non posse conveniri redhibitoria, nisi prius discusso reo principali, id est venditore, cum quo contractum; quia redhibitoria agitur, ut res redhibeatur ob vitium morbumve, quod emptor ignoraret venditionis tempore. Et cum in ea actione queratur de scientia vel ignorantia emptoris, vix est ut recte agi possit, nisi cum venditore, qui scivit quod gestum est cum emptore. Tamen Paulus consultus a Latino Largo judice dato, cuius meminat idem in l. ult. infr. *qui sine manumiss. ad libert. peruv.* respondit ex Marcello, si fidejussor emptionis in universam causam emptionis sit acceptus, posse ei redliberi: fidejussor emptionis potest compelli, ut servum ex causa redhibitionis recipiat, si fidejussit in universam causam emptionis, ut *hic, O l. quero, locat.* quia jure, ad quod pertinet utraque lex, fidejussor potest eligi & conveniri omisso reo principali; l. 2. 3. l. reos, C. de fidejuss.

L. 57.

Ex contractu servi vel filii. pater vel dominus non tenetur in solidum, sed de peculio, id est peculio tenuis, vel de in rem verso; l. summa, in pr. supr. de pecul. l. 9. de compensat. Quod si servus mancipium emerit, & dominus redhibitoria agat, non ante admittitur ad redhibendum, & repetendum pretium & accessiones, quam omnia praestiterit, quæ hac actione continentur, quæ veniunt in hac actione ex parte emptoris, puta peculium, quod venditioni accessit, partus, fructus, & acquisitiones servi venditi, & quidem ut solida praestet, non peculio tenuis: nam & si dominus agat actione ex empto, ut tradatur servus venditus servo, nihil consequitur priusquam totum pretium venditori solverit, ex h. §. Redhibitio est resolutio venditionis utrinque, per quam omnia utrinque in integrum restituuntur, & retro aguntur; l. cum autem, §. Julianus, supr. h. tit. l. quia redhibito, de alien. judic. mut. caus. Sic & si pater adjuncta filia dotem repeatat, non aliter ei datur actio de dote, quam si filiam, quæ res amovit, rerum amotarum judicio in solidum defendat; l. 3. §. ult. rer. amotar.

§. quod si servus.

Si servus mancipium, quod erat in peculio, vendiderit, dominus tenetur redhibitoria in peculium, id est quatenus est in peculio: in peculio autem continetur causa redhibitionis id est peculium, quod recipiendum est actione redhibitoria, causa Nearæ, pro Neara, Tibull. lib. 3. eclog. + 3.

Lygdamus hic situs est, dolor hinc O' causa Nearæ.
Nec movet, quod antequam reddatur servus, non est in peculio, qui adhuc emptoris est. Sed causa ipsius redhibitionis in peculio computatur: rem in bonis habere videtur, qui habet actionem ad eam recuperandam; l. rem in bonis, infr. de adquir. rer. dom. Igitur si servus decem millibus emptus, ob vietum quinque millibus sit, hæc quoque in peculio erunt. Hoc verum est si servus nihil domino debeat, quia peculium non intelligitur, nisi deducto eo quod domino debetur; l. 10. de pecul. Quod si plus domino debeat, quam sit in peculio, eveniet, ut dominus qui agit redhibitoria hominem praestet, & nihil consequatur, cum nihil sit in peculio.

+ Tibull. lib.
3. eleg. 2.
ait: Lygda-
mus hic situs
est: dolor
huic, O' cu-
ra Nearæ, --
Conjugis e-
reptæ, causæ
perire fuit.
Ex his, an
comparatio
valeat, lecto-
ris esto.

L. 58.

Si servus apud emptorem fugit, & in causa redhibitionis esse pronuntiatus sit ex virtio pristino, ob vitium sc. fugæ & rapacitatis, & dominus, id est emptor, agat redhibitoria, non prius venditori redhiberi debet, quam rerum furto ablatarum a servo aestimationem praestiterit, præter peculum servi, nisi pro his paratus sit servum noxae dedere, ex init. b. l. & l. cum autem, §. + quare, supr. b. tit. illo loco, sive servus empori furtum fecerit. Plerumque servi fugitiui sunt fures, & qui sui furtum faciunt, alienis non abstinent: a pedibus discunt manus peccare; Martial. lib. 11. epigr. 55.

*A pedibus didicere manus peccare protervae,
Non miror furem, qui fugitivus erat.*

§. item quæro.

Quod si vendor, ab emptore convenitus redhibitoria de pretio servi & aestimatione rerum furto ablatarum, nolit pretium servi & aestimationem rerum furto ablatarum restituere, emptor potest servum retinere pro noxa, id est quasi noxae deditio nominis, pro aestimatione rerum furto ablatarum, & agere actione de peculio in dominum id est venditorem, vel de pretio servi redhiberi actione ex stipulatu dupla, quæ solebat interponi in mancipiorum venditione; l. quod si nolit; §. quia affida, supr. b. tit. quasi evicto servo.

§. ult.

Vendor tenetur redhibitoria ob præcedens vitium, non ob vitium contratum post venditionem; l. indebitum, C. de condic. indebit. Si quis dupla emerit servum, id est interposita stipulatione dupla, si evincatur, post venditionem servus fugerit ab emptore, vendor non tenetur redhibitoria actione, nisi alias fugerit ante venditionem: quod si servus post fugam interrogatus coram idoneis testibus, confessus sit se fugisse ante venditionem, si & alia indicia prioris fugæ non deficiant, servi responso credendum est, ex b. §. & l. 4. de probat. nam in se ipsum videtur interrogari, nou in dominum; l. 7. eod. tit. l. divisus, de quest. Servi responso de fuga creditur, si & alia indicia fugæ non deficiant: in aliis servi responso standum est, cum probatio deficit; l. servi responso, de testib.

L. 59.

Si mancipium venditum sit in causa redhibitionis ob vitium morbumve, emptor debet rem redhibere, & vendor debet pretium restituere: quod si emptor nondum pretium solverit, & mancipium venditum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, lite sc. jam contestata, interim vendor non potest agere actione ex empto, ut pretium solvatur, quia dolo facit, qui petit quod mox redditurus est; l. dolo, instr. de dol. & met. excepto.

§. si quis duos.

Si duo servi uno pretio venierint, & alter sit in causa redhibitionis, & vendor actione ex empto totum pretium petat, emptor tueretur se exceptione doli: quod si pars pretii petatur, emptor non potest uti ea exceptione, nisi forte ea causa sit redhibitionis, ut propter alterius vitium utrumque mancipium redhibendum sit, puta si sint comedii, vel cantores, vel pater & filii, vel duo

duo fratres, qui sine magno incommodo vel pietatis offensa separari non possunt; l. cum ejusdem, & dd. seqq. supr. b. tit.

L. 60.

Dixi in l. cum autem, §. jubent adiles, supr. b. tit.

L. 61.

EMptori datur actio redhibitoria, vel quanti minoris ob vitium rei venditae quod emptor ignorabat. Si vendor fundum vendiderit simpliciter, nec exceperit de servitute, ignorans fundum servitatem debere, si confessoria actione de servitute agatur, & vendor conventus actione ex empto victus sit eo judicio, non tenetur redhibitoria, sed quanti minoris emptor esset empturus si scivisset servitatem deberi, ex b. l. Quod si vendor sciens fundum servitatem debere, eum fundum vendiderit, & celaverit servitatem, tenetur actione ex empto in id quod actoris interest; l. i. §. i. l. Julianus, in pr. l. quero, de act. empt. l. cum vendores, de contrah. empt.

L. + 62.

Donator non tenetur de evictione, nisi specialiter promissum sit; l. 2. C. de evict. neque de redhibitione. Edictum aedilium non pertinet ad res donatas, sed tantum ad res venditas, ex b. l. Hieronym. lib. 1. in ep. ad Ephes. in procem. *Noli de gratuito munere judicare*, & ut vulgare proverbium est, *equi dentes inspicere donati*. Jo. Saresber. epift. 56. *Quisquis tamen accipit ipsa statim susceptione redditur obligatus*, & si penes eum res donata resederit, *allegantis vitia, ratio quasi cuiusdam legitima prescriptionis occurrit*: si quidem in rebus donatis nec quanto minoris nec redhibitoria locum habent, sed omnem actionem exceptio spontanea liberalitatis elidit. Redhibitoria actio eo pertinet, ut emptor rem redhibeat, & vendor pretium restituat, quæ in + donationem cadere non possunt. Quid enim in donatione donator se restitutum promittat, ubi nullum pretium intervenit? Donatio est mera liberalitas, quæ non recipit mercedem; l. Aquilius, de donat. Si donator rem alienam ignorauis donaverit, eaque a donatario melior facta sit, re evicta donator non tenetur quanto intereat ejus, qui rem meliorem fecit, ne donator liberalitatis suæ poenam patiatur. Sane si sciens rem alienam donaverit tenetur de dolo; ne quod benignè contulit, id est specie donationis, fraudis consilio revocet, ex b. l. indirecte sc. re evicta per dominum. Et donatarius actione de dolo repetit sumptus, quos fecit in re donata; l. Aristo, §. ult. de donat. l. sumptus, de rei vindic. qui servum vendit prestat morbosum fugitivum furem non esse: heres a quo servus legatus est non prestat fugitivum, quia talis prestandus est qualis sit; l. si legati, de legat. i. M. Tull. 3. offic. In mancipiorum venditione, vendorum fraus omnis excluditur, qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis prestat edicto aedilium: herendum alia est causa.

L. 63.

REdhibitio locum habet tantum in venditionibus, tam mancipiorum, quam ceterarum rerum, vel in permutatione, quæ similis est venditioni; l. sciendum, §. deinde, supr. b. tit. non in locationibus & conductionibus. Ratio dubitandi erat, quod emptionis venditionis, & locationis conductionis appellatione veteres promiscue utebantur; l. veteres, & seg. de act. empt. unde

quæ admittuntur in venditionibus, videbantur admittenda in locationibus. Sed edictum ædilium non habet locum in locationibus & conductionibus, quia numquam ædilium hac de re fuit ulla jurisdictio: ædiles erant minores magistratus, qui cognoscebant tantum de rebus venalibus, & aliis quibusdam, non poterant exceedere modum jurisdictionis: vel quia non similis est locatio venditioni, quia emptio venditio transfert dominium; *l. ex empto, de act. empt.* locatio non item; *l. non solet, locat. conduct.*

L. 64.

Si plures servi uno pretio venierint, unius ob morbum vitiumve omnes redhibentur, quia una est emptio; *l. cum ejusdem, supr. h. tit.* Quod si plures servi uno pretio venierint, & de uno redhibitoria agatur, aestimatio fieri pro bonitate ejus, qui redhibetur, ex *b. l. & l. si plura, supr. h. tit.* Quod si plures servi uno pretio venierint, & vendor promiserit sanos esse, & pars dumtaxat eorum minus sana sit, de omnibus datur actio adversus dictum promissumve, ex §. 1. *b. l.* Sicut si plures servi venierint uno pretio, si unus evincatur, actio de evictione datur in solidum; *l. cum plures, de evict.* Si jumentum non erraverit aut fugerit apud venditorem, & post venditionem erraverit aut fugerit apud emptorem, non potest agi redhibitoria quasi erro aut fugitus esset, ex *b. l. in fin.* quia redhibitio datur emptori ob vitium praesens, non ob vitium contractum post venditionem; *l. actioni, supr. b. tit. l. 3. C. h. tit.*

L. ult.

Si servus venierit, redhibitioni locus est ob morbum vitiumve: morbus est vitium corporis, vitium est corporis & animi. Animi potius quam corporis vitium est, si sit mendax, aut furax; *l. i. §. sed sciendum, supr. h. tit.* omnes servi sunt mendaces; Terent. in Andria (4. 3. 15.), *Nova nunc religio in te istuc incessit.* Et ibi Donatus: *Jusjurandum metuere servum, monstri simile est: servum nolle mentiri, nova religio est.* Plerumque servi sunt fures, plerumque servorum furtis peculia eorumdem augentur; *l. inficiando, §. pen. infr. de furt.* Plaut. in Mostellar. (4. 1. 6. & seq.) *Faciunt a malo peculium, quod nequeunt facere de suo.*

§. 1.

Dixi ad *l. 4. §. illud, supr. h. tit.*

§. ult.

Redhibitioni locus est, si servi veterani, id est veluti pro novitiis venient. Veterator non ex spatio serviendi, sed genere & causa, seu conditione, id est conditione serviendi, aestimatur. Nam quicumque ex venalitio novitorum emptus alicui ministerio praepositus sit, statim veteratorum numero est. Et hoc propter gratiam ministerii, quod proprie pertinet ad cultum domini: & ita intelligendus est Seneca de benefic. lib. 3. cap. 18. *Officium est filii, uxoris, ministerium servi.* Idem de brevit. vit. *Quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrunt.* Alias servi veterani sunt qui anno continuo in urbe servierunt, novitiis, qui anno nondum servierunt; *l. interdum, §. quotiens, infr. de publican.* Venalitium est locus seu forum, ubi servi venales exponebantur; Petron. in Satyric. *Erat autem venalitium titulis pictum, id est inscriptum titulis nationis, etatis, artificii, & vitiorum servorum, si quæ essent.* Roma servi venire solebant ad Castoris; Senec. libr. in sapient. non ca-

Venalitii sunt mangonnes, seu mercatores mangionum, de quibus Cu-jac. 10. obs. 6.
fuerint. Veterator non ex spatio serviendi, sed genere & causa, seu conditione, id est conditione serviendi, aestimatur. Nam quicumque ex venalitio novitorum emptus alicui ministerio praepositus sit, statim veteratorum numero est. Et hoc propter gratiam ministerii, quod proprie pertinet ad cultum domini: & ita intelligendus est Seneca de benefic. lib. 3. cap. 18. *Officium est filii, uxoris, ministerium servi.* Idem de brevit. vit. *Quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrunt.* Alias servi veterani sunt qui anno continuo in urbe servierunt, novitiis, qui anno nondum servierunt; *l. interdum, §. quotiens, infr. de publican.* Venalitium est locus seu forum, ubi servi venales exponebantur; Petron. in Satyric. *Erat autem venalitium titulis pictum, id est inscriptum titulis nationis, etatis, artificii, & vitiorum servorum, si quæ essent.* Roma servi venire solebant ad Castoris; Senec. libr. in sapient. non ca-

dit injur. cap. 13. Novitus autem non tyrocinio animi, sed conditione servitutis, id est qualitate serviendi intelligitur: nec ad rem pertinet latine sciat nec ne, nec ob id veterator est, si liberalibus studiis eruditus sit, id est ut sciatur an servus sit veterator, an novitus, non spectatur an litteras didicerit, an latine sciat, nec ne. Servi sc. litteras edocebantur, ut pluris venirent; Terent. in Eunuch. (3. 2. 23.) *Fac periculum in litteris*, sed spectatur an praepositus sit alicui ministerio. Plura in hunc. §. jam attigi in l. 37. supr. b. tit.

A D T I T.

De evictionibus, & dupla stipulatione.

EXPOSITIS actionibus empti & venditi, proxime subit actio redhibitoria, quæ est actio adilitia, de qua tit. *de adil. edit.* qua consultur emptori, nimirum si res vitiosa venierit, emptori datur actio redhibitoria intra sex menses, ut res redhibeatur, sive reddatur recepto pretio; *l. sciendum*, §. ult. *l. cum sex*, supr. *de adil. edit.* *l. si is qui*, §. i. infr. *de except. rei judicat.* Actio redhibitoria rescindit contractum in totum, redditum re vendita, & pretio recepto; *l. facta*, supr. *de adil. edit.* Redhibitio est resolutio venditionis; *l. Pomponius*, §. *præterea*, infr. *de adquir. possess.* Mox sequuntur actiones de evictione, quibus etiam providetur emptori, si res vendita jure judicioque emptori evincatur. Evictionis nomine emptori dantur due actiones. Una est actio ex stipulatu dupla, quæ plerumque interponebatur in emptione & venditione; *l. emptori*, *l. si dictum*, infr. *b. tit.* hic conceptus est *de evictionibus & stipulatione dupla*. Altera est actio exempto in id quod interest emptoris rem evictam non esse; *d. l. si dictum*, *l. si in venditione*, *b. tit.* *l. non dubitatur*, *l. si controversia*, *l. si tibi*, *C. b. tit.* *l. ex empto*, §. i. *l. Titius*, † *vers. de sumptibus*, supr. *de act. empt.* Hoc distat actio ex stipulatu, ab actione exempto, quod actio ex stipulatu dupla datur, si interposita sit; actio exempto etiam si in venditione nihil dictum sit, quia venit ex natura contractus; *d. l. non dubitatur*. Hodie actione ex stipulatu dupla de evictione non utimur, sed actio de evictione est in id quod emptoris interest rem evictam non esse: & hoc est quod dicunt forenses *la pleine garenie qui s'en va aux dommages & interests*. Rebuff. *in constit. reg. tit. de dilat.* art. 2. gloss. i. *ad fin.* Carond. *in memorabilib. in verb.* *Eviction.*

L. i.

Regulariter vendor tenetur de evictione, etiam si in vendendo nihil dictum sit de evictione; *l. si in venditione*, infr. *b. tit.* *l. non dubitatur*, *C. eod.* Et hoc est quod dicitur *init. b. l.* re evicta in totum vel pro parte, emptori dari regressum in venditorem. Re evicta emptori datur regressus in venditorem evictionis nomine. Re evicta emptor dicitur regressum habere in venditorem propter evictionem; *d. l. si in venditione*, *l. sed & si post mortem*, *b. tit.* *l. emptor fundi*, *C. eod.* *l. si pignore*, §. ult. supr. *de pignerat. act.* vel reverti ad auctorem; *l. 3. l. Herennius*, §. ult. infr. *b. tit.* *l. si statutus*, *C. eod.* *l. † 6. §. 3.* supr. *de act. empt.* Re evicta, sive ex parte, sive in totum, evictio præstatur, quia parte evicta, res videtur evinci, cum rei appellatione & pars contineatur; *l. appellatione rei*, infr. *de V. S.* Sed cum pars evincitur, si quidem pro indiviso evincatur, evictio præstatur pro quantitate

partis evictæ, id est pro modo jugerum, non pro bonitate, quia in parte indivisa non est invenire bonitatem, vel deteriorationem: pars pro indiviso est incerta, & totum fundum occupat; *l. placet*, supr. quib. mod. *ususfruct. amitt.* *l. i. §. hoc interdictum 7. infr. uti possidet.* Quod si pars pro diviso, id est certa pars fundi, evincatur, evictio præstatur pro qualitate & bonitate loci, ex hac *l. l. bonitatis, l. ex mille, §. pen. infr. h. tit.* & *l. 4. §. i. supr. de act. empt.* Parte evicta evictio præstatur pro parte quæ evicta est, ut *bic* & *l. ex mille, l. si ab emptore, infr. h. tit.* Neque obstat *l. si dictum, §. in stipulatione, infr. h. tit.* ex qua homine vendito, si pars hominis evincatur, stipulario dupla non committitur, quia non videtur homo evictus, cum pars ejus evicta sit: hoc speciale est in homine, quia est res individua, ut notat Accursius ex sententia Joannis. Secus in prædiis & aliis rebus dividuis, parte rei evicta evictio præstatur pro parte quæ evicta est, quia quilibet pars fundi est fundus; *l. plane 34. §. ult. intr. de legat. i. nisi emptor a toto contractu velit discedi, quod partem empturus non esset; l. tutor, §. curator, supr. de minorib. l. quod si uno, de in diem addicit. l. cum ejusdem, de adil. edict.*

L. 2.

Plerumque stipulatio dupla ob evictionem interponebatur in emptione & venditione; *l. si dictum, l. si plus, aut minus, infr. h. tit.* quo modo satis consuli emptori videbatur, quia plerumque id quod interest emptoris non excedit duplum. Quod si omessa sit stipulatio dupla in venditione antequam res evincatur, emptori datur actio empti in venditorem, ut caveat de duplo in casum evictionis: & si agatur, reus, id est venditor, condemnatur ut caveat de dupla ob evictionem: & hoc est quod dicitur in *hac l. si dupla ob evictionem non re promittetur, & eo nomine agetur, dupli conde mandus est reus.* Venditor tenetur emptori duplam promittere evictionis nomine; *l. emptori 37. in princ. & §. i. infr. h. tit.* Quia actione? actione exempto; *l. ex empto, §. + Cassius ait, supr. de act. empt. l. quod si nolit, §. quia assidua, de adil. edict.* Cautio de evictione interponitur invito reo, antequam res evincatur, quia venit ex natura contractus. Assidua & frequens erat stipulatio dupla evictionis nomine: quæ sunt moris & consuetudinis, etiam si omessa sint, veniunt in bona fidei judiciis; *d. l. quod si nolit, §. quia assidua.* Stipulatio dupla ob evictionem interponebatur etiam invito reo, non ex qualibet re, sed ex rebus pretiosioribus, puta si margaritæ aut vestes sericæ venierint; *l. emptori 37. §. i. infr. h. tit.* Fudo estimato, vel inestimato in dotem dato, mulier non cogitur duplam promittere evictionis nomine; *l. non solum, + infr. de jur. dot. l. i. C. eod.* Aliter etiam *hic locus accipi potest, si ante perfectam venditionem in ipso contractu venditionis convenerit, ut dupla promitteretur, & venditor non caveat de dupla, eo nomine agi potest, ut caveat de dupla, & si agatur, reus id est venditor condemnatur, ut caveat de dupla antequam res evicta sit; l. in omnibus, supr. de judiciis.*

Ad l. 3.

Servo vendito peculium semper exceptum intelligitur nisi nominatum conservenerit, ut cum peculio veniret, *ex init. h. l. & l. quoties, de contrah. empt.* si servus veniret, quo casu sine peculio venisse intelligitur, & res peculiares secum abstulerit, flinge eas pervenisse ad emptorem, & ob hanc causam furti, noxali actione actum sit cum emptore, non revertetur emptor ad venditorem ex stipulatione, id est emptori non datur regressus ad venditorem evictionis nomine propter stipulationem dupla, id est quia stipulatio dupla ob evi-

evictionem interposita est in venditione : qui enim vendidit servum interposita stipulatione dupla, tenetur præstare furtis noxisve solutum venditionis tempore, id est in præteritum, sed non tenetur de noxis contractis post venditionem. Sic vendor tenetur redhibitoria ob præcedens vitium, non ob vitium contractum post venditionem ; l. + quæro, supr. de adil. edit. l. indebitum, C. de + V. in ter. condic. indebit. Et vendor tenetur de evictione ex causis præcedentibus, non minis l. a- ex causis quæ post venditionem contingunt, quia ex his causis commodum & actioni, eod. periculum omne pertinet ad emptorem ; l. 2. C. de pericul. & commod. rei & l. 3. C. vendit. eod.

L. 4.

Qui mancipium vendidit, non tenetur emptori evictionis nomine dare fiducijsorem, quem secundum auctorem vocat lex, id est non tenetur emptori cavere de evictione dato fidejussore, sed nuda repromissione, nisi nominatum aliud convenerit in ipsa venditione, ut ostenditur hic, & l. emptori 37. infr. b. tit. l. 2. C. de hered. vel act. vend. Et hoc est quod dicitur in l. 1. §. Stipulatio dupla, infr. de prætor. stipulat. stipulationem dupla esse repromissionem, id est nuda repromissione fieri, nisi convenerit ut satisdetur, id est ut detur fidejussor. Satisfatio est cautio, quæ fit dato fidejussore : repromissio est nuda cautio, quæ solam fidem promittentis obligat. In alio casu, si vendor petat pretium actione ex empto, repellitur, nisi det fidejussorem, cum imminent evictio in limine contractus ; l. si post perfectam, C. b. tit. l. pen. §. ult. supr. de peric. & commod. rei vendit. Cum queratur etiam an de evictione cavendum sit dato fidejussore, spectatur an hujusmodi sit consuetudo regionis, ut caveatur de evictione dato fidejussore, & fundus venierit ex consuetudine regionis ; l. si fundus, infr. b. tit. id est ea lege, ut caveatur de evictione pro consuetudine regionis. Emptor hereditatis quoque non tenetur satisdare de solvendo ære alieno creditoribus hereditariis, nisi ab initio convenerit ; l. 2. C. de hered. vel act. vendit. l. qui bona fide, §. de illo, infr. de damn. infect. l. 5. vers. quæ omnia, C. de sponsalib. Qui vendendo duplum promisit evictionis nomine, non tenetur satisdare, nisi aliud convenerit tempore venditionis ; l. si dictum, infr. b. tit. Satisfationis onus facile non imponitur, quia satisfatio est onerosa, difficile est invenire fidejussorem ; l. hec stipulatio, §. 1. infr. ut + legator. seu fideicomm. serv. caus. cœv. l. omnes, §. præterea, C. de Episc. & cleric. satisfatio contumeliosa est, contumelia est satisfationem desiderare ab honesto & probato viro ; l. testamento 17. §. ult. de test. tutel.

§. si impuberis.

SI tutor rem pupillarem legitime & solemniter vendiderit nomine pupilli, finito tutelæ officio, secuta evictione utilis actio de evictione datur in pupillum jam adultum, non in tutorem. Actio datur in pupillum quatenus rationibus ejus accepto latum est, quatenus versum est in rem pupilli, & in residuum tenetur tutor, & actio de evictione datur in pupillum, si tutor non fit solvendo, quia non male contrahitur cum tute, id est tutor cum quo contractum est, erat idonea persona, cum qua contraheret, ex hoc §. & l. cum plures, §. 1. de administrat. tutor. quia tutor in re pupilli domini loco habetur ; l. tutor qui, eod. tit. l. qui fundum, §. si tutor, infr. pro emptor. finita tutela, ex contractu tutoris actio non datur in tutorem, sed in adultum, utilis actio datur in adultum, non in tutorem ; l. 1. C. quand. ex fact. tutor. l. ult. supr. si quis cautionib. gloss. in l. Lucius, §. rogatus, infr. ad Trebell. quia officium suum nemini debet esse damnosum ; l. inter officium, supr. de rei vindicat. l. videlicet, ex quib. caus. major. Eadem ratione procurator, qui

rem domini vendidit, re evicta non tenetur de evictione, nisi eo nomine fidem suam adstrinxerit, id est emptori caverit de evictione proprio nomine, non procuratorio; l. procurator 67. supr. de procuratorib.

L. 5.

VEndito servo cum peculio, id est cum vendor in venditione servi peculium accessurum dixit, evicto vicario, vendor non tenetur de evictione, quia aut vicarius non fuit in peculio, & non accessit venditioni, aut fuit in peculio, quod verius est, (vicarius est in peculio servi ordinarii ; l. si + servus, supr. de pecul. l. 6. §. vicario, de pecul. legat.) hoc casu vendor non tenetur de evictione, quia per injuriam judicis evictus est. Alter atque si vendor in venditione servi nominatum servum, id est vicarium, accessurum dixerit, tunc praestare debet in peculio eum esse, ex hac l. Evictio praestatur si res jure judiciove evicta sit ; l. evicta, §. 1. l. si pro re, §. + si pro evictione, l. non tamen, infr. h. tit. Aliud est si emptor victus sit per injuriam, puta per fordes vel fultitiam seu imperitiam judicis, quia injuria judicis, quæ sit emptori, non debet nocere auctori, ut hic & l. si per imprudentiam, infr. h. tit. l. emptor, C. eod. Injuria judicis uni facta, alii nocere non debet ; l. si servus plurium, §. 1. de legat. l. exceptione, de fidejussorib. Vendor peculii non praestat evictionem, evictis singulis rebus peculiaribus, quia universitate vendita non praestatur evictio rei singularis ; l. proinde, vers. sed hoc ita, supr. de adil. edict. nisi nominatum eam rem designaverit, tunc enim praestare debet in peculio eam esse. Sic vendor hereditatis, evictis singulis rebus hereditariis, non praestat evictionem ; l. 2. supr. de hered. vel act. vendit. l. + 1. C. eod. nisi in iis, quas dixit specialiter hereditatis esse ; l. 1. C. h. tit.

† V. si facit.
Et v. in terminis l. 1. C. de evict. ab auctore statim laudatam.

L. 6.

SI in venditione cautum sit de evictione, puta in simplum vel duplum, spectatur quid actum sit ; l. si dictum, infr. h. tit. quod si non appareat quid actum sit, spectatur consuetudo regionis, in qua contractum est, id est de evictione cavendum est ex consuetudine regionis, in qua negotium gestum est, ex hac l. in contractibus semper spectatur quid actum sit : quod si non appareat quid actum sit, spectatur consuetudo regionis, in qua contractum est ; l. semper in stipulationibus, de R. J. Plerumque evictionis causa dupla praestabatur, quia assidua & usu frequentior erat stipulatio duplæ ob evictionem ; l. quod si nolit, §. quia assidua, supr. de adil. edict. In contractibus & judiciis quoad litem decidendam spectatur consuetudo loci, ubi contractum est ; l. 1. + infr. de usur. quoad litem ordinandam spectatur consuetudo loci ubi actum est ; l. 3. §. ult. de testib.

L. 7.

PAter testamento filium impuberem heredem instituit, eique substituit servum proprium cum libertate, in secundum casum, puta si in pupillari aetate decesserit: post mortem patris pupillus vendidit servum substitutum, & emptori cavit in duplum de evictione: mortuo filio impubere & existente conditione substitutionis, servus, qui a pupillo venditus erat, quasi se evicit in libertatem, & ex substitutione adquisiit hereditatem cum libertate. Aditione hereditatis ex substitutione, quasi evicto servo, emptori competit actio exempto, vel ex stipulatu de evictione in ipsum servum, qui ex substitutione heres extitit cum libertate, quarum neutra competiit in pupillum, quia superflue

te pupillo pendente conditione substitutionis, emptori nulla erat actio in pupillum. De evictione servi agi non potest antequam res evincatur vel quasi evincatur: vivo pupillo nondum nata erat actio de evictione servi, cum non nisi mortuo pupillo in libertatem se vindicarit. Et sic aliis casibus quandoque plenior est actio adversus heredem, quam adversus defunctum; *l. si per imprudentiam, §. i. §. non mirum, infr. h. tit.* Et actio, quæ non coepit contra defunctum, incipit contra heredem ex contractu defuncti; *l. + unic. C. ut actiones ab herede, & contra heredem incipiunt.* Hoc casu fallit regula, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio; *l. vindicantem, infr. h. tit.* quod fit favore libertatis. Male Accursius hoc casu sensit, in actione ex empto, qua cum substituto pupilli agitur, venire hereditatem pupillarem, quam jure substitutionis adquisivit, quia in actione ex empto venirent omnia, quæ emptor habiturus esset, si servus evictus non esset; *l. si quis servum, supr. de act. empt.* At hereditatem pupillarem non erat adquisitus servus, nisi evinceretur & liber esset: & ita recte sentiunt Jacobus Butrigarius, Richardus Malumbra, & Fulgosius, quos fecutus est Cujas.

L. 8.

Ancilla prægnante vendita & tradita, & postea evicto partu, venditor non tenetur de evictione, actione sc. ex stipulatu, quia partus, qui non dum editus erat, non est venditus; *l. si prægnans, infr. h. tit.* Sed tenetur actione ex empto in id omne quod intereat emptoris hominem evictum non esse. Quare sive partus ancillæ, sive hereditas quæsita emptori per servum evicta sit, praestare debet emptori, ut habeat ea quæ per servum adquiri potuerunt, ex hac *l.* In actione ex empto venit id omne quod emptoris intereat rem vel servum evictum non esse; *l. si sterilis, §. cum per venditorem, de act. empt.* Hinc in actione ex empto venit estimatio partus, & hereditas, quam emptor erat adquisitus per servum.

L. 9.

Si quis servum emerit a non domino, & postea vero domino heres extiterit, aditione hereditatis extincta est actio de evictione, sed integra est actio ex empto, ex hac *l.* Si is, qui servum emit a non domino, heres extiterit vero domino, aditione hereditatis, & confusione actionum, quæ ex ea nascitur, extinguitur actio de evictione, quoniam ei servus evinci non potest, nec ipse sibi evincere videtur: sed quia rem emptam coepit habere ex alia causa, & ex eo res quasi evicta videtur, datur ei actio ex empto in auctorem, quasi non praestet habere licere; *l. non tamen, l. si ei cui, §. i. & 2. infr. h. tit.*

L. 10.

Si quis per fundum, quem cum alio communem habebat, quasi solus ipsius dominus esset, jus eundi agendi mihi vendiderit, & cesserit, (in servitutem & jurium, quæ sunt incorporalia, venditione, cessio pro venditione & traditione seu vice venditionis & traditionis est; *l. * ult. supr. de servitut. rustic. pred. l. ult. commun. pred.*) ceteris non cedentibus tenetur de evictione, ex hac *l.* Idem non est si quis per alienum fundum servitutem vendiderit; *l. fundum, §. i. infr. h. tit.* Socius non potest imponere servitutem fundo communis; *l. per fundum, de servit. rustic. pred. d. l. ult. commun. pred.*

L. II.

HÆc lex est famosissima in schola & in foro, cuius species hæc est. **T**i-
tius prædia in Germania trans Rhenum emit a non domino, & parte in
pretii solvit: mortuo emptore heres ejus conventus a venditore, ut reliquam
partem pretii solveret, opponebat se non teneri, quod prædia, de quibus age-
batur, post venditionem ex præcepto seu decreto Principis partim distracta es-
sent, & a fisco sub hasta vendita, forte sine culpa & delicto emptoris, partim
veteranis in præmium militiae assignata essent. Prædia capta ab hostibus ex
præcepto Principis partim distrahebantur, & pecunia in fiscum redigebatur,
partim veteranis in præmium militiae assignabantur, modico solatii gratia pos-
sessori relicto; *l. item si verberatum, §. item si forte, supr. de rei vindicat-*
sic agros veteranis assignatos dolet Virgil. eclog. 1. (71.)

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Et Propert. lib. 4. † eleg. 1.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

de quo plura Cujac. 2. observat. 9. Quærebatur, an periculum hujus casus per-
tinaret ad venditorem? Paulus respondit, casus futuros evictionis, id est contingentes post perfectam venditionem, ad emptorem non ad venditorem pertinere,
ideoque venditori integrum esse actionem empti, residui pretii nomine. Post
perfectam venditionem omne commodum & periculum pertinet ad emptorem,
& venditor ex his tantum causis, quæ præcedunt venditionem, tenetur emptori
de evictione; *l. 1. C. de peric. & commod. rei vendit.* si res data in solu-
tum, quod negotium emptioni simile est, evincatur ex nova causa, quæ post
solutionem emersit, prior actio non restituitur; *l. qui res, §. 1. infr. de solut.*
casus contingentes post evictionem, maxime ex persona Principis, non pariunt
emptori actionem de evictione adversus venditorem, quia nulla est ratio evi-
ctionis præstandæ adversus Principem, qui manu, id est vi & potestate, potest
res adimere cui voluerit. Neque obest *l. si fundus*, supr. locat. ex qua ven-
dito fundo publicato, periculum pertinet ad venditorem, quia in specie hu-
jusce legis fundus publicatus erat ante traditionem, ob culpam & delictum
venditoris.

§. ex his verbis.

Stipulatio dupla vel simpla, hominem noxis solutum esse, pertinet ad noxas
privatas, quæ committuntur ex privatis delictis, puta ex furto, non ad
noxas publicas, id est publica crimina, quæ publice puniuntur legibus publico-
rum judiciorum, puta adulterium, homicidium; *l. † quis sit fugitivus, §. no-
xas, supr. de adul. edict.* *l. hec stipulatio, infr. de V. S.* Ideo venditor, qui
stipulatione interposita cavit dupla vel simpla, hominem noxis solutum esse, ex
stipulatu conveniri non potest propter noxas publicas, quæ publice coerceri le-
gibus publicorum judiciorum solent, sed tantum propter noxas privatas. Ne-
que pugnat *l. plebs, §. ult. infr. de V. S.* ex qua appellatione noxiæ omne
delictum continetur, quia appellatione noxiæ vel noxiæ continentur quidem mi-
nora delicta, sed non crimina publica; Servius in illum versum 1. Æneid. (45)

Unius ob noxam.

pro noxiā, *noxia culpa, id est peccatum.* Male Accurs. non satis asscutus
significationem hujus vocabuli, noxiæ vel noxiæ, credit in specie *h.* *§. noxiæ*
appellationem restringi ad simplicia, vel privata delicta. In stipulatione dupla
vel simpla de evictione, quæ apponitur contractui venditionis, cum emptor
stipulatur hominem noxis solutum esse, noxiæ significatu continentur tantum
delicta privata, ne venditor ob stipulationem nimium obligetur, quia non in-
tel-

telligitur quispiam velle nimium obligari; *l. si libertus 30. infr. de oper. libertor.*

L. 12.

SI heres institutus ex semisse, vendiderit universa seu solida prædia hereditaria, & coheredes partem pretii acceperint, prædiis evictis queritur, an coheredes teneantur actione ex empto de evictione? Scavola respondit, si coheredes presentes adfuere, nec dislensere, teneri de evictione, quia singuli partes suas vendidisse videntur, eo quod consenserint venditioni, maxime eo quod partem pretii receperunt. Qui præsens adfuit venditioni, nec contradixit, cum contradicere posset, venditioni consensisse videtur; *l. apud Celsum, §. quæsum 12. infr. de dol. & met. except. l. servus communis, in fin. de donat. inter vir. & uxor.* Neque pugnat, quod debitor signando testamentum creditoris pigneratitii, in quo eum fundum, quem pignori dederat, creditor uni legavit, quasi a se emisset, sibi non præjudicat; *l. Gajus, supr. de pignerat. aet.* quia subscriptis testamento ut testis, non ut pars: officium testis est munus necessarium, quod nemini debet esse damnosum; *l. inter officium, supr. de rei vindicat.* Maxime tenentur actione ex empto de evictione qui pretium receperunt, quia venditioni consensisse, vel potius vendidisse videtur qui pretium recepit: consensus, qui fit re & facto, est potentior consensu, qui præstatur nudis verbis: qui simpliciter consensit venditioni, non tenetur de evictione, quia non videtur vendidisse: aliud est vendere, aliud venditioni consentire; *l. aliud 160. de R. J. nisi pretii partem acceperit, quo casu, quasi ipse vendiderit, de evictione tenetur.*

L. 13. & 14.

Fundo vendito, promissa ex stipulatione dupla vel simpla evictionis nomine, si pars pro indiviso evicta sit, evictio præstatur pro modo partis evictæ: quod si pars divisa evicta sit, evictio præstatur pro qualitate & bonitate loci; *ex h. l. 13. l. i. l. ex mille, §. pen. h. tit.* Et si pars evincatur pro diviso, bonitatis æstimatio fit, quæ fuit tempore venditionis, non tempore evictionis; *l. 13.* Et hoc intelligendum est si agatur de evictione actione ex stipulatu duplæ, vel simplæ, quia semper in stipulationibus spectatur tempus contractus; *l. si filiusf. infr. de V. O.* Ideo si pars dimidia pro diviso evicta sit, æstimatio fit pro bonitate loci; *ead. l. 13.* non in dimidiā partem pretii, ut subiungit *l. 14.* quia forte pars melior vel deterior evicta est: sed si agatur actione ex empto, quæ est in id omne quod interest, æstimatio facienda est spæcato tempore contractus vel evictionis; *l. evicta, infr. h. tit.* quia actio ex empto evictionis nomine datur emptori in id omne quod interest quoquo tempore rem evictam non esse.

L. 15.

Fundo vendito, promissa dupla vel simpla evictionis nomine, & parte ejus evicta pro diviso, evictio præstatur æstimata bonitate loci, quæ erat tempore contractus, non evictionis, ex proximis *ll.* In actione ex stipulatu non venit æstimatio ejus quod postea fundo vendito per alluvionem accessit, nisi nominatum convenerit, ut præstaretur æstimatio ejus quod post venditionem accederet; *l. ex mille, §. i. infr. h. tit.* Et ita intelligendum est quod dicitur *init. h. leg.* si quid postea alluvione accessit, tempus quo accessit inspiciendum esse, & ideo emptor solebat stipulari duplam pretii & meliorationum, &, ut notat Odofred. *bic.* tabelliones sui temporis solebant apponere stipulationem duplæ pretii & meliorationum, quæ postea accederent, quia, inquit, instructi sunt a jurisperitis.

Yy ij

§. si ususfructus.

Fundo vendito, si ususfructus evincatur, in actione ex stipulatu duplae, quæ datur evictionis nomine, ususfructus aestimatio facienda est pro bonitate seu qualitate fructuum etiam si dictum non sit; *l. in vendendo, de contrah. empt.* quia si ususfructus evincatur, pars evicta videtur: ususfructus est pars dominii; *l. 4. supr. de ususfructu l. + Mævius, §. pen. de legat.* *2. l. + qui ususfructum, de V. O.* Ideo fundo vendito, si emptori ususfructus evincatur, venditori denuutiare debet, ac si pars evinceretur; *l. si ab emptore, infr. h. tit.* Aestimatio ususfructus fit pro bonitate fructuum, & in ponenda ratione legis falcidæ aestimatur pro aetate fructuarii; *l. + hereditatum, al. l. 68. infr. ad leg. falcid.*

§. sed & si servus.

Qui vendit servum, si adscriptus sit prædio, debet prædicere emptori, hominem puta Stichum accessurum fundo; *l. si in emptione, supr. de contrah. empt. l. itaque, l. proinde, de adil. edict.* quia servi non possunt vendi, vel legari sine prædiis, quibus adhærent. Et si inquilini legentur sine prædiis, quibus adhærent, inutile est legatum, nisi appareat de voluntate testatoris, ut aestimatio præstetur; *l. si quis inquilinos, de legat. 1.* Quod si servus venierit promissa dupla evictionis nomine, & postea servus evincatur, si servus qui evincitur accedat prædio, lis aestimatur quanti minoris ob id prædium, ex hoc §. quia evicto servo, pars fundi evicta videtur: inquilini id est servi rustici habentur pro parte prædiis, cui adscripti sunt; *d. l. si quis inquilinos, l. cum satis, C. de agricol. & censit.* unde præscriptio longi temporis, quæ locum habet in prædiis, locum habet etiam in mancipiis; *l. 3. infr. de divers. & temporal. præscript.* Et hæc est sententia *b. §. legendi si servus:* quod si malis legere *si servitus*, hæc est sententia *eiusd. §. qui* fundum simpliciter vendidit, non tenetur præstare ne servitus evincatur, et si servitus evincatur, non tenetur actione ex empto in id quod interest emptoris, ne servitus evincatur, sed tenetur quanto minoris emptor empturus esset, si scisset fundum servitatem debere, ex *b. §. & l. quotiens, de adil. edict. Cu-* *jac. 2. obs. + 20.*

L. 16.

Evicta re vendita, evictio non præstatur actione ex stipulatu duplae, nisi inspecto tempore contractus, non evictionis, nisi aliud convenerit; *l. + 13. supr. h. tit.* evicta re vendita, actione ex empto agetur etiam de eo quod accessit post venditionem, quia actio ex empto datur in id omne quod emptoris interest, in quo veniunt omnia quæ post venditionem accedunt rei venditæ, ut alluvioris commodum; *l. ex empto, §. si quis rem vendiderit, de act. empt.* Evicta re vendita, actione ex empto agitur de eo quod accessit, ac si nominatim convenerit, id est etiam si nominatim non convenerit, sive tacite sive expresse convenerit, ita ut evictionis nomine, in his quæ accedunt rei venditæ, non duplum, sed simplum præstetur, id est res evicta, vel aestimatio ejus, ex init. *b. leg. & l. ex empto, §. si quis rem vendiderit, supr. de act. empt.*

§. duplae stipulatio.

Si res venierit emptori duplam stipulanti evictionis nomine, stipulatio duplae committitur, si res jure judicioque id est per sententiam judicis evicta sit; *l. qui rem, C. b. tit.* Ideo evictio definitur, rei emptæ per sententiam abdu-*ctio,*

ctio, ex Odofredo hic. Fundo vendito emptori stipulanti duplum evictionis nomine, stipulatio dupla committitur si res restituta est petitori, id est si dominus rem vindicante actione in rem emptor damnatus est eam restituere, vel si rem non restituat, damatus est litis aestimationem praestare. Damnatus rem restituere, si rem non restituat, vel dolo fecit quominus possit restituere, tenetur litis aestimationem praestare, id est tenetur quanti auctor juratus item aestimaverit; l. qui restituere, supr. de rei vindicat. l. si fundus, §. in vindicatione, de pignorib. Dupla stipulatio committitur si emptor damnatus sit rem restituere, vel litis aestimationem praestare, quia litis aestimatio est vice emptio-nis; l. litis, infr. pro emptor. Et emptor, qui litis aestimationem praestit, vi-detur rem habere ex secunda emptione, non ex prima; l. si servus venditus, §. & ideo, infr. h. tit. Dupla stipulatio etiam committitur, si emptor, qui du-plam stipulatus est evictionis nomine, amissa quopiam casu possessione rem per-tat a possessore, ad quem res pervenit, & possessor ab emptore conventus absolute-tus est: quod si res evincatur antequam tradita sit, emptori non datur actio de evictione ad duplam, sed actio est ex empto ad pretium restituendum, si solutum sit; l. 3. infr. de dol. & met. except. quum enim res tradita non sit, in bonis vendoris remanet; l. 8. §. si debitor, supr. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. Res non ipsi emptori evicta videtur, sed vendori: immo & si res non tradatur, emptori datur actio ex empto in id quod interest rem habere licere; l. 1. supr. de act. empt.

§. si servus.

Qui emit servum plerumque stipulatur duplam evictionis nomine, ac praeterea stipulatur sanum esse, erronem fugitivum non esse, ut intelligitur ex init. h. §. & verific. quod si sanum infr. l. si + servum cuius, infr. h. tit. Nunc finge, Titius emit servum a Seio, & stipulatus est duplam evictionis nomine si servus evincatur, & postea servus non sanus vel fugitivus fuit, quaritur, an evicto servo ob id quod non sanus vel fugitivus fuit, emptor possit agere adversus venditorem actione ex stipulatu de dupla, vel actione ex empto quanto minoris empturus esset? Ratio dubitandi erat, quod actio non datur ei cuius non interest; l. si procuratorem, supr. mandat. At videbatur non interesse emptoris sanum esse, fugitivum non esse eum qui evictus est; l. justissime, §. ult. supr. de adil. edict. quia servo evicto, etiam si sanus vel non fugitivus esset, caritatus esset operis servi qui evictus est. Proculus distinxit, multum interesse utrum tum servus evictus sit, cum emptoris factus non esset, puta si res vendita & tradita esset a non domino; aut cum emptoris factus esset, puta si servus venditus & traditus esset a domino. Res empta non adquiritur emptori, nisi vendita & tradita sit a domino; l. traditio, infr. de adquir. rer. domin. Primo enim casu, si servus in bonis emptoris factus non sit, puta si venditus & traditus sit a non domino, stipulatio dupla de evictione non committitur, ob hoc quod sit fugitivus, quia emptor non fit pauperior, ob hoc quod servus fugitivus sit, ut pote cum in bonis emptoris factus non sit: at secundo casu, quo servus emptoris factus est, si evincatur forte hypothecaria actione a creditore cui pignori datus erat, vel confessoria ususfructus, cum erat servus cuius ususfructus alienus erat, si servus sit fugitivus, statim stipulatio dupla committitur, emptori datur actio ex empto in id quod interest, quia emptoris interest quatenus servus ob fugam sit deterior, quia ob fugam habere non licet. Et quam actionem ex stipulatu semel emptor habere coepit, eam non evictione, nec morte, nec fuga servi, nec ullo simili casu amittit. Quod si emptor stipulatus sit servum sanum esse, erronem fugitivum non esse, servo evicto, si servus sit non sanus aut fugitivus, emptori datur

actio ex stipulatu, in id omne quod emptoris interest, servum fugitivum non esse: sed quod emptoris interest pertinet ad praesentem usum, id est aestimatur ex praesenti usu, puta ex operis, quia emptoris interfuit servum sanum & fugitivum non esse, propter operas, quas praestatus erat; d. l. justissime, §. ult. quod dubitatione non carebat, quia servo evicto videbatur non interesse emptoris servum sanum esse, fugitivum non esse qui evictus est, ut dictum est in d. l. justissime: sed servo evicto, si servus non sanus vel fugitivus sit, emptori datur actio in id omne quod emptoris interest, quia emptoris interfuit sanum esse propter operas, neque ex post facto secuta evictione decrescit obligatio, non extinguitur actio ex stipulatu, statim enim atque servus emptus & traditus est committitur stipulatio in id quod emptoris interest servum sanum esse vel fugitivum non esse; d. l. justissime.

L. 17.

Si quis bona fide rem alienam vendiderit, & postea eandem vindicet quasi suam, forte quia vero domino heres extitit, repellitur exceptione dolii: heres non potest vindicare rem venditam, licet alio jure, ex alia causa ejus dominium querierit, quia nemo potest venire contra factum suum, ut probatur hic & l. Seia, infr. b. tit. l. exceptione, l. sive possessio, C. eod. tit. l. cum a matre, C. de rei vindic. l. venditrici, C. de reb. alien. non alienand. l. post mortem, supr. de adopt. Et inde ducta est regula, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio, t ex b. l. Opponitur l. quemadmodum, C. de agricol. & censit. ubi vendor vel heres ejus potest vindicare servos venditos sine gleba seu prædio, cui adscripti erant: sed hoc speciale fuit, quia venditio facta erat contra leges: servi adscripti glebae, sive folio vendi non possunt; & si vendantur, vendor ipse vel heres ejus potest revocare venditionem, ne agri cultore destituti inculti maneat: & hoc casu emptoris electio est utrum rem servet opposita exceptione dolii, an re ablata ex stipulatione duplum consequatur, si forte stipulatio interposita, vel actione exempto in id quod interest.

L. 18.

Si emptor, qui bona fide rem alienam emit a non domino, ab eodem conveniatur actione in rem, forte quia heres extitit vero domino, potest se tueri opposita exceptione dolii, dicens dolo facis, qui petis fundum, pro quo evictione mihi teneris: sed si omessa exceptione dolii, vel ea opposita nihilominus evictus sit, actione ex stipulatu duplae, vel actione ex empto, potest conveniri vendor, ut praestet emptori habere licere, ex hac l. Vendor quidem non tenetur de evictione, si emptor culpa sua vel per injuriam judicis evictus sit; l. 5. supr. l. si per imprudentiam, infr. b. tit. sed vendor ipse non potest opponere emptori eum evictum culpa sua, vel injuria judicis, vendor non potest tam improbe causari, secundum se judicatum per gratiam; l. si servus plurium, §. 1. infr. de legat. 1.

L. 19.

Sed & si nulla stipulatio sit interposita, vendor potest conveniri actione ex empto, quia vendor tenetur praestare emptori habere licere; l. ex empto, §. idem Neratius, de act. empt.

§. 5

§. si homo.

TItius liberum hominem, qui bona fide ei serviebat, vendidit Seio, & postea sciens eum liberum esse, heredem scripsit quasi liberum; si in libertatem proclamat, emptori de se obligatur, id est emptori tenetur de evictione tamquam heres venditoris, quia se ipsum evicit in libertatem, ex hoc §. & l. si procuratorem, §. si liber, supr. mandat. non ut redeat in servitutem, sed ut teneatur in id quod interest evictum non esse. Nec habetur ratio, quod heres non potest evincere rem venditam a defuncto, juxta regulam, quem de evictione tenet actio &c. quia homo, qui bona fide serviebat, eripitur in libertatem, venditio liberi hominis nulla erat, & heres semel ingenuus pronunciatus, non cogitur redire in servitutem: semel liber non potest desinere esse liber, sed tenetur de evictione actione ex empto in id quod interest, ut consulatur emptori.

L. 20.

Stipulatio duplae de evictione non committitur, si res evincatur facto emptoris; l. hoc iure, infr. b. tit. finge Titius fundum pignori obligavit Maxvio creditori, deinde eundem fundum vendidit & tradidit Seio, ut eo nomine pignoris sc. non obligaretur, & emptori cavit de evictione adversus creditorem pigneratitium si conveniretur hypothecaria; l. si mancipium, §. duplae stipulatio, infr. b. tit. & postea eundem fundum emit seu redemit ab emptore, & ab eo satisfactionem exegit evictionis nomine dato fidejussore, fidejussor non debet satisdare de evictione in omnem causam, sed cautelæ causa, excipienda est causa evictionis, si evincatur fundus a creditore pigneratitio, cui primum erat obligatus; quia non excepto eo casu, si fundus evincatur a creditore pigneratitio, & emptor agat de evictione adversus venditorem, repellitur exceptione doli, quia fundus evictus est ex persona & ex causa emptoris, qui primum obligavit fundum creditori, & postea eundem vendidit, & rursus ipsum redemit: male Hotomann. 3. observ. 2. legit nou est excipiendum, quia etiam non excepto eo casu, emptor de evictione ageret adversus venditorem, evicto fundo actione hypothecaria, quæ est actio in rem, a creditore pigneratitio: sed tuius est nominatim excipi, quod a lege exceptum intelligitur: multa cautelæ causa contractibus apponuntur, quæ omissa inesse intelliguntur a lege: abundans cautela non nocet; l. testamentum, C. de testament. Cautela non laedit contractum; l. qui mutuam, ff. mandat. l. quæ dubitationis, de R. J. duplae stipulatio de evictione committitur, non modo si emptor conveniatur a domino actione in rem, sed etiam si conveniatur actione hypothecaria a creditore pigneratitio, cui fundus erat pignori obligatus; l. si mancipium, §. ult., infr. b. tit.

L. 21.

Stipulatio duplae de evictione non committitur, si servus venditus decesserit antequam evincatur, ex hac l. & l. si quis tibi servum, C. h. tit. Ratio elegans redditur in hac l. quia nemo eum evicit, sed fatum humanæ fortis. De dolo tamen supereft actio adversus venditorem, si dolus intercesserit, si sciens venditor alienum servum vendiderit. Qui sciens rem alienam ignorantem vendidit, potest conveniri actione de dolo, etiam antequam res evincatur, quia debet praefare dolum malum abesse abfuturumque; l. servum quem de me, §. ult. supr. de act. empt. Aetio ex stipulatu duplae de evictione extinguitur, si servus mortuus sit antequam evincatur, id est ante item contestatam de evictione, quia si lis de evictione contestata sit, postea homine mortuo non ex-

tinguitur; *l. utique*, supr. de rei vindicat. *l. ult. C. de assert. tollend. Actio ex stipulatu duplae de evictione semel commissa, non amittitur morte servi;* *l. evicta*, §. ult. supr. h. tit. *l. si hominem, in fin. de edil. edict.*

§. + unde Julianus, + §. & ideo ait.

DUPLA stipulatio de evictione committitur quoties res ita amittitur, ut eam emptori habere non liceat propter ipsam evictionem, quia vendor tenetur praestare emptori rem habere licere; *l. ex empto*, §. idem Neratius, *l. servus quem*, §. i. supr. de act. empt. Ideo stipulatio dupla de evictione non committitur, si emptor servi, mota sibi controversia, venditorem constituerit procuratorem ad defendendum, isque vietus litis aestimationem solverit cum posset servum restituere, quia procurator hic idemque vendor non habet mandati actionem, ut ab emptore litis aestimationem consequatur, se enim liberavit solvendo litis aestimationem, & negotium suum gessit. Procurator in rem suam datus, cum eo nomine judicatum solvit, non habet mandati actionem, qui suum negotium gessit; *l. si cum vendor*, §. pen. infr. h. tit. *l. licet*, §. ea obligatio, de procurat. Procurator in rem suam constitutus suo nomine agit, quia ex cessione in eum translatae sunt utiles actiones; *l. procuratore*, eod. tit. *l. 4. C. eod. tit.* Mulier non iuvat Vellejano, cum intercessit in rem suam, puta pro fidejussore suo; *l. aliquando*, ad Vellejan. cum igitur neque res, neque pecunia emptori absit, quia scilicet vendor procurator in rem suam datus ad defendendum, & eo nomine damnatus restituere, cum nollet vel non posset restituere litis aestimationem solvit, stipulatio dupla de evictione emptori non committitur: sed si emptor ipse accepto judicio, id est lite contestata (judicium incipit a litis contestatione; *l. is qui se obtulit*, supr. de rei vindicat. *l. amplius*, infr. rem rat. hab. *l. unic.* C. de litis contestat.) lite contestata, inquam, vietus litis aestimationem solverit, stipulatio dupla de evictione emptori committitur, ut hic & *l. evicta*, §. i. supr. h. tit. neque enim habere licere videtur ei, qui rem pretio redemit, & cui abest pretium rei, prope enim id est fere ex secunda emptione id est ex litis aestimatione habere videtur, non ex priori: litis aestimatio est vice emptionis; *l. + 7. §. i.* supr. de publican. *l. + 3. infr. pro emptor.* non per omnia dico, sed fere, quia actor non tenetur emptori, qui litis aestimationem solvit, cavere de evictione rei, quia sibi imputare debet possessor, qui maluit litis aestimationem solvere, quam rem restituere; *l. & ex diverso*, §. petitor, supr. de rei vindicat. *l. si servus*, §. + bove, de condit. furtiv.

§. idem Julianus.

DUPLA stipulatio de evictione non committitur priusquam res evincatur; *l. 3. C. h. tit.* Finge, quae est species h. §. Titius emit servum a non domino, & traditum accepit, post venditionem & traditionem servi emptor conventus est actione in rem a vero domino, lite contestata servus fugit culpa possessoris, id est emptoris, inde per sententiam emptor damnatus est servum restituere. Quæritur, an emptori statim detur regressus adversus venditorem, ut agat actione ex stipulatu duplae evictionis nomine? Julianus respondit, emptorem et si damnatum servum restituere domino, non statim habere regressum adversus venditorem, ut agat actione ex stipulatu duplae, quia interim non propter evictionem id est sententiam evictionis, sed propter fugam ei hominem habere non licet, quia fuga contingens culpa emptoris præcessit sententiam: plane cum emptor servum fugitivum adprehenderit, Julianus ait, stipulationem duplae committi, quia tunc servus jure judicioque evictus intelligitur,

an-

antequam recipiatur magis evictus videtur facto & culpa emptoris, id est negligentia in observando seu custodiendo servo: nam etsi post litem contestatam servus culpa possessoris id est emptoris profugerit, & emptor judicio in rem absolutus sit cautione interposita de restituendo servo cum in ejus potestatem reciderit, non ante committetur stipulatio duplae de evictione, quam servum adprehenderit & restituerit, quia tunc evictus demum servus videtur, ubi res ablata est; d. l. 3. Ubi vero emptor damnatus servum restituere, cum non possit restituere litis aestimationem obtulit, sufficit adprehendere, ad hoc ut stipulatio duplae committatur, quia qui litis aestimationem solvit, evictus videtur. Res abesse videtur, quia ei pretium rei abest; §. prox. supr. b. l. Ubi cavit simpliciter de restituendo, non ante committitur stipulatio duplae, quam servum restituerit, quia nondum abductus servus videtur, de quo restituendo, cum receptus fuerit, cautio interposita est, cautio de restituendo non habet vim restitutionis.

L. 22.

TUTOR rem emit nomine pupilli, re evicta per sententiam judicis, ne rem restitueret, litis aestimationem praestitit de suo, non de pupillari pecunia, stipulatio duplae de evictione pupillo adversus venditorem non committitur, nisi re evicta & sublata; l. 3. C. b. tit. At res evicta non est, ex quo tutor pupilli nomine litis aestimationem praestitit, quamdiu pupillus eam possidet, & habere ei licet: sed stipulatio duplae de evictione committitur pupillo, quia pupillus tenetur tutori contrario iudicio tutelae pecuniam cum usuris restituere; l. quid ergo, §. contrarium, infr. de contrar. tutel. pupillo id abesse videtur, in quo obligatus est; l. si quis mandatu Titii, de negot. gest. vel cui pretium abest: & retro rem habere videtur, qui pretium habet; l. + quia qui pretio, supr. de usufruct. pretium succedit loco rei.

§. si pro evictione.

MULIER bona fide fundum emit a non domino, & stipulata est duplum evictionis nomine, & satis accepit, id est fidejussorem in casum evictionis: fundo evicto a marito, cui fundus datus erat in dotem, per iudicium id est per sententiam judicis, statim mulier ex stipulatione duplae agere potest evictionis nomine adversus fidejussorem, quia minorem dotem habere coepit fundo evicto, ubi praeter fundum aliae res in dotem datae erant, quae non sunt evictae; vel nullam dotem habere coepit, & efficitur indotata, ubi solus fundus erat in dote, vel tantum maritus obtulit & praestitit pro litis aestimatione quanti fundus erat, ex b. §. Fundo dotali evicto, statim mulier agere potest de evictione adversus venditorem, vel fidejussorem, quia mulieris interest non fuisse evictum quod in dote fuit, & ipsa evictionem pati creditur, quod fundum in dote habere desit; l. quamvis, infr. de jur. dot. mulier agit de evictione etiam ubi maritus litis aestimationem obtulit, quia litis aestimatio vice exemptionis est, & qui litis aestimationem praestat incipit fundum possidere exempto, & desinit possidere ex causa dotis.

L. 23.

SOLUTO matrimonio morte mulieris, dos adventitia cedit lucro mariti, ex hac l. + mulier, de condit. & demonstrat. l. Celsus, de religios. & sumpt. funer. l. 5. de bonis damnator. Idem juris est in dote profectitia, mortua in matrimonio muliere patre pre-mortuo; l. cum pater, de jur. dot. Hodie ex constitutione Justiniani, dos adventitia non remanet penes maritum mortua in Tom. VIII.

+ Haec lex
desideratur.

matrimonio muliere, sed restituitur heredibus uxoris, nisi aliter convenerit in danda dote; *l. unic.* §. *illo procul dubio, C. de rei uxor. act.* Soluto matrimonio morte mulieris, quo casu maritus dotem adventitiam lucrat, vel etiam profectitiam patre premortuo, si fundus dotalis evincatur, heredes mulieris ex stipulatu duplae de evictione agere possunt adversus venditorem, quia ex stipulatu duplae tenentur marito dote evicta.

L. 24.

Si mulier bona fide fundum emerit a non domino, & vero domino nuptuaria, eundem in dotem dederit, stipulatio duplae de evictione non committitur, id est mulier quasi evicta dote ex stipulatu duplae agere non potest, quamvis æque indotata futura sit mulier, quia etiam si verum sit non licere ei habere fundum, tamen verum non est illum judicio evictum esse. Stipulatio duplae de evictione non committitur, nisi res jure judicioque evincatur; *l. evicta, §. 1. & passim, h. tit.* Mulier tamen potest agere actione ex empto adversus venditorem, ex hac *l.* Sæpius deficiente actione ex stipulatu duplae, datur actio ex empto in id quod interest, quæ venit ex natura contractus; *l. si t. vendideris, supr. h. tit. l. t. servum Titii, supr. mandat.*

L. 25. & l. ult.

Titius bona fide servum alienum emit, & duplam stipulatus est evictionis nomine, & postea eum manumisit, si post manumissionem servus evincatur, non potest agere ex stipulatu duplae adversus venditorem, quia non evincitur quominus emptori habere liceat, quem ipse ante voluntate sua perdidit, manumittendo sc. ex hac *l.* Idem non potest agere redhibitoria, vel actione ex empto quanto minoris emptus esset; *l. si hominem, supr. de adil. edit.* Sicut emptor, qui hominem emptum manumisit, si evincatur non potest agere actione ex stipulatu duplae: ita si quis rem alienam bona fide emerit a non domino, & eandem pro derelicto habuerit, amittitur auctoritas, id est actio pro evictione; *l. ult. h. tit.* Actio de evictione dicitur auctoritas, quia præstat auctoritatem, id est regressum ad venditorem, quem nostri auctorem vocant; *l. Heremius, §. ult. infr. h. tit.* uti fidejussorem, qui cavit de evictione, secundum auctorem; *l. illud, supr. h. tit.* Et instrumentum emptionis, instrumentum auctoritatis; *l. ult. in princ. supr. de pignerat. act.* quia est titulus id est causa & fundamentum actionis de evictione. Emptor, qui servum bona fide emptum manumisit, si evincatur non habet actionem de evictione, quia manumittendo ultro perdidit, & sibi imputare debet qui manumisit, & manumittendo perdidit, nec enim adquirit titulum; *l. prox. manumissio est donatio & alienatio, donare est perdere; l. 7. infr. de donat.*

L. 26.

Qui bona fide servum alienum emit a non domino, & ultro manumisit, si postea servus emptus & manumissus evincatur, non potest agere actione ex stipulatu duplae adversus venditorem, quia non evincitur, id est evinci non videtur, quem ipse ultro manumittendo perdidit; *l. proxima, supr. l. t. si hominem, supr. de adil. edit.* quia sc. servo evicto non adquirit libertum. Servus enim evictus redit in potestate domini, sed quamvis non detur ei actio ex stipulatu duplae adversus venditorem, datur ei actio ex empto in id quod interest servum venditum non esse adversus venditorem, si scierit se alienum vendere, ex hac *l.* & *l. Titius, supr. de act. empt.* Opponitur *l. natura-*

naturalis, §. ult. de prescript. verb. si convenerit inter nos, ut tu filium meum naturalem, qui servit tibi, manumitteres, ego tuum filium naturalem, qui servit mihi, manumitterem: ego manumisi, tu cessas manumittere, id est moram facis in manumittendo, in te mihi competit actio praescriptis verbis in id quod interest me servum habere: nec deducitur seu spectatur quod libertum habeo, quia hoc non potest estimari, id est non habetur ratio acquisitionis liberti, quae fit per manumissionem, in estimatione ejus quod interest mea me servum manumissem te cessante, quia qui libertum adquirit non fit locupletior, jus patronatus est magis honorificum quam utile, & in eo magis spectatur honor, quam commodum. In hac l. etiam jus patronatus non estimatur, & in estimatione ejus non deducitur quod interest servum non manumissem, quia adquirit libertum in odium ejus pro quo manumisit, ut qui non paruit contractui facio ut facias, id est non manumisit servum. Sed in hac l. jus patronatus estimatur, quia non habet libertum servum manumissum, quem habere debuit ex jure contractus emptionis, quia alienus servus venditus a non domino sciente alienum esse. Sed si servus alienus venierit a non domino, ac emptor ex causa fideicommissi coactus sit eum manumittere, quia fideicommissaria libertas testamento domini ei relicta erat, dabitur ei actio exempto in id quod interest servum evictum non esse adversus venditorem, ex hac l. quoties enim cui fideicommissaria libertas relicta est, emptor vel qualiscumque possessore, ad quem servus pervenit, tenetur eum manumittere, nec alienatione vel usucapione fideicommissaria libertas extinguitur, quia res transit in emptorem vel alium quemlibet possessorem cum sua causa & onere; l. generaliter, §. quotiens autem, infr. de fideicommissariis libertatibus.

L. 27.

Vendor non tenetur de evictione, si res evincatur ex persona seu ex facto emptoris; l. evicta, §. 1. supr. b. tit. puta quia emptor possessori iusjurandum detulit, qui juravit rem emptoris non esse, vel etiam pactus est de non petendo, quo casu vendor non tenetur de evictione, nec actione ex stipulatu duplae, vel simplae, nec actione ex empto. Quod si res evincatur ex persona vendoris, puta quia res veniit a non domino, vel agenti emptori Publiciana, exceptio justi dominii opponitur, tunc vendor tenetur de evictione, ex hac l. O' l. ult. supr. de Publician.

L. 28.

Si res vendita evincatur ex persona utriusque, auctoris & † emptoris, intentio scire propter quam exceptionem, id est ex persona emptoris an auctoris, judex contra emptorem judicaverit, ut committatur vel non committatur stipulatio duplae de evictione, ex hac l. in dubio vendor tenetur de evictione, nisi probetur rem evictam ex persona emptoris; l. ult. C. de assert. tollend. quia in dubio res presumitur evicta ex persona vendoris.

L. 29.

Si quis sciens rem alienam ignoranti vendiderit, & emptor re evicta, nondum soluto pretio, eam a domino redemit, non potest conveniri actione ex empto, ut pretium vendori solvat. Ratio est, qua utebatur Celsus filius, quod bona fidei non convenit, ut rei emptae pretium præstet non domino, qui mala fide sciens rem alienam vendidit, & qui rem redemit a domino, non tenetur actione ex empto pretium solvere vendori, quia rem habet ex alia

cāusa, id est non ex emptione facta a non domino, sed ex redemptione. Et rejicitur sententia Nervæ, qui credebat, emptorem teneri actione ex empto pretium solvere creditor, quasi ei habere liceret, quia habet rem ex alia causa, id est non ex emptione, sed ex redemptione facta suis nummis a domino, alioquin ejusdem rei pretium iterum solveretur, quod minime convenit æquitati bonaæ fidei contractus: &, ut ait Irnerius juris civilis instaurator *hoc loco*, indulgendum est emptori, qui bonam fidem agnosces calumniæ evitandæ causa rem redemit a domino. Idem dicendum de eo qui, re judicio evicta, ne rem restitueret litis æstimationem præstítit, quia rem habet ex secunda emptione, id est ex litis æstimatione, non ex prima; *l. si servus*, §. 2. supr. *b. tit.*

§. si dupla.

Stipulatio duplae de evictione committitur, non tantum si emptori possidenti res judicio evicta sit, sed etiam si emptor casu aliquo amissa possessione sine culpa, ex possessore pétitor factus, victus sit; *l. evicta* §. 1. supr. *b. tit.* Secus est si culpa aut sponte emptoris, id est ultronea voluntate, possessio amissa fuerit, hoc casu promissor duplae tutus est ipso jure quasi stipulatione duplae non commissa, vel tueri se potest, si conveniatur, opposita exceptione doli mali, ex *hoc* §. quia quod damnum quis sua culpa sustinet, ab alio non recuperat, ex *hoc* §. *l. si plures*, *de administr. tutor.* *l. i.* §. *plane*, *de tutel. Cr. rat. distrahend.* *l. 3.* §. *si legatarius*, *si cui plus quam per leg. falcid.*

§. ult.

EMptor, a quo res evincitur, debet denuntiare venditori, ut de ea re agerem, ex *hac l. l. si ideo*, §. 1. *l. si dictum*, §. *pen. l. Heennius*, §. *ult. b. tit.* alioquin omissa denuntiatione, si victus sit, de evictione agere non potest; *l. si fundo tradito*, §. *ult. infr. b. tit. l. emptor fundi*, *l. si permutationis*, C. *b. tit.* Denuntiatio quolibet tempore emptori fieri potest, id est ante sententiam: & hoc est quod dicunt forenses, *sommation de garent est perpetuelle*, dum tamen non fiat prope ipsam condemnationem, id est prope sententiam, jam lite omnino instructa, & eo deducta, ut proxima sit sententia, & expectetur, ex *hoc* §. ne auctor id est venditor denuntiationis intempestive & sub tempus sententiaz nimium arctetur, ita ut non possit defendere emptorem, & suam defensionem comparare, id est præparare & instruere; *l. si fundum*, *infr. de fund. dotal.* Neque pugnat *l. qui concubinam*, §. *si heres*, *de legat.* 3. ubi ser-vo generaliter legato, si Stichus traditus sit, & is evincatur, legatario datur actio ex testamento, modo denuntiaverit heredi priusquam judicium accipiat, id est antequam lis contestata sit. Judicium acceptum dicitur ubi lis contestata est; *l. ubi acceptum*, *supr. de judiciis.* Sed alia est causa evictionis ex causa onerosa, alia evictionis ex causa lucrativa. Qui agit de evictione ex causa onerosa, puta emptionis, potest denuntiare litem post judicium acceptum seu litem contestatam, ante sententiam, ut in *hoc* §. Qui agit ex causa lucrativa, puta legati, debet denuntiare ante litem contestatam, ut notant *gloss. Cr. Odo-fred. hic*, & in *l. 58. infr. b. tit.* & *Donellus in l. 8. C. eod. tit.* Item qui non denuntiavit in prima instantia, potest denuntiare in causa appellationis, si omnia auctori sint integra; *arg. l. 6. infr. de option. legat.* Omissa in prima instantia possunt suppleri in causa appellationis; *gloss. in l. creditor, in princ. in verb. respondi posse*, *supr. mandat.* quia idem est judicium, eadem instantia appellationis cum prima, cum appellatio extinguat judicatum; *l. i. in fin. infr. ad Turpilian.*

L. 30.

TItius servum alienum insciens emit a non domino , & stipulatus est furtis noxisve solutum esse , servus furtum fecit Seio , qui postea heres extitit emptori , quaeritur , an heredi emptoris detur actio ex stipulatu adversus venditorem? Responsum est , dari actionem ex stipulatu , perinde ac si noxali judicio conventus servi nomine aliquid praestitisset , & actio ex stipulatu duplae transmittitur ad heredem .

L. 31.

VEnditor emptori stipulanti promisit servum sanum esse , furem non esse , vispellionem non esse , id est cadaverum mortuorum spoliatorem , quod est genus pessimum furti , male vulgati codices vespertilionem , ut in *I. qui decem* , §. + penult. infr. de *solut.* quaeritur , an valeat stipulatio ? Quibusdam inutilis videbatur , quia si servus est , in hoc casu ut laboret valetudine vel vitio , impossibile est quod promittitur : impossibilium nulla est obligatio ; §. + si impossibilis , *inst. de inutilib. stipulat.* *I. verum est* , de *R. J.* si servus non est , in hoc casu frustra est , id est frustra promittitur , qui alienum factum promittit non obligatur , quia alienum factum inutiliter promittitur ; *I. + sicut reus* , in fin. infr. de *fidejuss.* Ulpianus verius existimat , hujusmodi stipulationem utilem esse , hoc enim continet , id est resolvitur in obligationem ejus quod emptoris interest , servum sanum , furem , vel vispellionem non esse , ut hic & *I. aliud est promittere* , infr. de *V. S.* Sed & si stipulationi adjectum sit praestari , id est stipulationi adiecta sit poena , ex stipulatione poena committitur . Alioquin stipulatio hujusmodi , servum sanum esse , erronem fugitivum non esse , quae proponitur in edicto ædilium , inutilis erit , quod nemo sanus , inquit , probavit , id est nemo sanæ mentis homo ; ita Varro de re rustic. libr. 2. cap. 3. *Quod capras sanas , sanus nemo promittit , numquam enim sine febri sunt* . Cuiac. + 9. obser. 3. Adilitiae actiones sunt redhibitoria , quanto minoris , actio ex stipulatu dupla , quae proponuntur ex edicto ædilium ; ædiles enim habebant curam rerum venalium ; *I. si vendor* , supr. de ædil. edict.

L. 32.

TItius servum alienum bona fide emit a non domino , & stipulatus est duplex , fugitivum , erronem , furem non esse , & cetera , quæ ex edicto ædilium promittuntur , puta sanum esse . Quaeritur , an una sit stipulatio , an plures ? Ulpianus respondet , rationem facere , ut plures sint , quia quoties plures res sunt in stipulatione , plures sunt stipulationes . Tot sunt stipulations quot res , ut scriptum est init. b. leg. *I. scire debemus* , *I. ubi autem* , §. pen. infr. de *V. O.* unde sequitur ex Ulpiano , quod si emptor egerit quanti minoris emptus esset propter fugam servi , non prohibeat postea agere propter morbum vel vitium servi , dummodo id agatur , ne lucrum faciat emptor , & bis ejusdem vitii estimationem consequatur , quod Ulpianus repetit in *I.* quod si nolit , §. si quis egerit , supr. de ædil. edict. & Julianus ipse in *I.* sed si priore , supr. ad leg. Aquil. quia bona fides non patitur , ut bis idem exigatur ; *I. bona fides* , de *R. J.*

L. 33.

TItius servum alienum bona fide emit a non domino , & stipulatus est duplex evictionis nomine , & priusquam traderetur eundem vendidit , post-

ea emptori fuit codemnatus in id quod quod interfuit, quia tradere non potuit. Si res non tradatur emptori datur actio ex empto in id quod interest emptoris; *l. i. supr. de act. empt.* Si servus evincatur, stipulatio dupla committitur adversus venditorem, id est stipulatio dupla committitur primo emptori aduersus venditorem, quia primo, emptori res evicta videtur, ex quo non tradente venditore, eam habere non licet; *l. minor, §. i. infr. h. tit.* sed ne bis rei aestimationem ferat, quod consecutus est actione ex empto in id quod interest, computatur in dupla.

L. 34.

SI ancilla ea lege venierit, ne prostituatur, & si prostituta esset, ut libera esset, si emptore contra legem venditionis prostituente ad libertatem per venerit, quasi manumissee videtur emptor: & ideo nullum aduersus venditorem habet regressum, id est nullam actionem de evictione, quia actio de evictione non datur emptori, si res evicta sit facto emptoris; *l. evicta, §. i. l. hoc jure, supr. h. tit.* ut hoc casu emptori non datur actio de evictione, quia prostituento ancillam contra legem venditionis quasi manumisit. Idem dicendum est si ancilla ea lege venierit ne prostituatur, & si prostituta esset ut libera esset, si ab emptore vendita sit sine ea lege, ex lege traditionis libera est, & liberta prioris vendoris; *l. divisus 7. infr. de jur. patronat. l. sed & si hac lege, §. i. de in jus vocand.* quia ex eo, quod veniit sine conditione, non adscripta seu repetita ea lege ne prostituatur, pro prostituta habetur, & quasi manumissa.

§. si communii.

Titius fundum sibi communem cum Seio sciens quasi proprium vendidit, & stipulanti emptori cavit dupla de evictione, evicto fundo emptori judicio communi dividendo, & consorti adjudicata, quia probavit communem esse, emptori datur actio ex stipulatu dupla aduersus venditorem: quia non interest quo genere judicii evincatur, mihi habere non licere satis est, ut evictioni locus sit, satis est quod servum adjudicatum alteri judicio communi dividendo habere non licet. Et in judicio communi dividendo, prior fuit questio proprietatis, prius actum est vindicatione, quia qui provocavit ad judicium communi dividendo, probavit fundum communem esse. Si agatur familiae erescundae vel communi dividendo, & is, cum quo actum est, fundum proprium esse dicat, quem actor ut communem dividi velit, prius agendum est de fundi proprietate, quam de divisione; *l. fundi, infr. de except.* quia questio proprietatis est prajudicialis. In judicio communi dividendo non agitur de proprietate, uterque fatetur rem esse communem, sed agitur de communione dissolvenza: judicio familiae erescundae, vel communi dividendo factis adjudicationibus inter coheredes vel consortes, si res adjudicata uni e coheredibus vel sociis, ei evincatur vel cuiilibet successori, habet actionem de evictione aduersus coheredem vel consortem, quia divisio habet vim emptionis & venditionis: divisio fit emptione & permutatione partium; *l. si filia, §. si pater, l. heredes, §. pen. supr. famil. eresc. l. si familiae, C. eod. l. si fratres C. commun. utriusq. judic.* Quod si fines agri vendor demonstraverit, & dixerit intra eos neminem ingressurum, si quid inde evincatur actione in rem, periculo est auctoris, id est emptori datur actio de evictione aduersus venditorem. At si agatur actione finium regundorum, licet eo judicio vincatur, nullus est regressus aduersus venditorem; *l. si fines, C. h. tit.* Ratio differentiae est, quia re evicta rem habere non licet, finibus evictis rem habere licet.

§. ult.

§. ult.

Stipulatio duplæ committitur, si res emptori evincatur actione in rem a domino, vel actione Serviana vel quasi Serviana seu hypothecaria a creditore pignoratitio, ut proponitur *hic*, & *l. Herennius*, §. i. infr. *b. tit.* quia utraque actione re evicta rem habere non licet: res evincitur per hypothecariam, vel possessio ejus, quia Serviana vel quasi Serviana est actio in rem, quæ nudam possessionem aliquo casu amissam a creditore avocat; *l. prox. l. sum venditor*, infr. *b. tit. l. pignoris*, supr. *de pignorib.*

L. 35.

Stipulatio duplæ de evictione committitur, non tantum si res evincatur rei vindicatione, sed etiam si res evincatur Serviana seu quasi Serviana, id est hypothecaria; *l. prox. §. ult. supr. b. tit.* non tantum si dominus vindicet proprietatem actione in rem, sed etiam si creditor pignoratitius, amissa possessione pignoris, avocet possessionem ejus actione Serviana seu quasi Serviana; *l. si cum venditor*, init. infr. *b. tit.* Si quis ignorans bona fide servum pignori datum emerit, & servus emptus Serviana seu quasi Serviana actione a creditore pignoratitio amissa forte possessione evictus sit emptori, stipulatio duplæ committitur, & emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quasi servo evicto, quia emptori habere non licet, saltem priusquam pignus solvatur soluto debito. Servus autem a creditore pignoratitio emptori evictus videtur, cum fere spes habendi abscissa sit. Actio de evictione datur, si res judicio abducta ablatave sit; *l. habere*, infr. *b. tit.* vel si spes habendi pignoris fere sublata sit, forte ob diutinam moram & cessationem debitoris in solvendo pignore: pignus in proprium patrimonium creditoris fere redactum videtur diu cessante debitore in solvendo; *l. qui habebat, de legat.* 3. sed quoniam fundo pignori dato a debitore vendito, soluto debito emptori servum habere licet, si soluto debito vendor conveniatur ab emptore actione ex empto, in id quod interest emptoris habere licere, potest se tueri opposita exceptione doli mali, si non dolo facis, &c. quia soluto debito emptor servum habere potest.

L. 36.

Nave aut domo vendita, si tabula navis, aut tignum, vel cōmentum dominus evincatur, venditor non tenetur de evictione actione ex stipulatu duplæ quasi parte evicta, quia evictis tabulis, navis non evincitur, evicto tigno vel cōmento, domus evicta non intelligitur, ex hac *l.* sed tenetur actione ex empto; §. + *si quis rem*, supr. *de act. empt.* *l. eum qui ades*, §. i. + *§. iste est infr. de usucap.* Hæc est differentia inter actionem ex stipulatu duplæ, & actionem ex empto, quod non datur actio ex stipulatu duplæ, nisi cum res ipsa vendita evincitur, vel pars ejus: sed si evincatur res quæ non est pars rei venditæ, sed accessio potius, non erit actio ex stipulatu duplæ, sed erit actio ex empto in id quod interest; *l. non quocumque*, §. *Julianus, de legat.* i. Domus vel navis, licet constet ex singulis tabulis vel cōmentis, tamen domus vel navis non intelligitur dissolutis & separatis corporibus; *l. qui universas*, *infr. de adquir. possess.* Sic si prægnans ancilla vendita & tradita sit, evicto partu ancillæ venditor non tenetur de evictione, quia partus venditus non est; *l. si prægnans*, *infr. b. tit.* verum datur actio ex empto in id quod interest, quod nostra intersit partum sequi matrem; *l. venditor*, supr. *b. tit.* Sic vaccæ emptor, vitulo evicto, ex stipulatione duplæ agere non potest, tamen potest

agere ex empto; *l. vacce emptor*, *infr. h. tit.* Secus fundo vendito, si pars fundi evincatur, stipulatio dupla committitur, quia pars fundi est fundus; *l. i. supr. h. tit.*

L. 37.

Vendor tenetur emptori duplam promittere evictionis nomine, nisi aliud ab initio convenerit, puta ut simulum promittat: contractus enim ex conventione legem accipiunt; *l. i. §. si t. convenit, supr. deposit.* *l. pacta convinta, de contrah. emp.* Qui duplam promittit evictionis nomine, non tenetur satisdare eo nomine, id est fidejussorem dare, sed repromittere seu cavere nuda promissione, nisi specialiter id actum sit, ut satisdetur, *ex hac l. l. 4. supr. l. si dictum in princ. infr. h. tit. l. i. §. stipulatio dupla, infr. de prator. stipulat.* Olim in venditione rerum mancipi, seu mancipatione, satisdatio requiebat; *M. Tull. 5. ad Attic. epist. 1. Sunt aliquot satisdationes secundum mancipium*, nisi satisdatio remissa esset lege venditionis, auctore Varrone *5. de lingua latin.* ut observavit Cujac. *11. observ. 4. & in prefat. in hunc tit. C.* Venditor tenetur cavere dupla de evictione, hoc verum est si ultro distrahat: quod si distrahentis officio fungatur, id est si distrahat ex officio, puta in sumptus funeris, ex decreto prætoris, non tenetur cavere de dupla; *l. qui erat, supr. famil. eric.* Fiscus non tenetur in duplum de evictione, sed in simulum tantum, quamvis procurator fisci, qui rem distraxit, duplam vel triplam promiserit evictionis nomine; *l. si t. procurator, infr. de jur. fisc.* quia ex necessitate officii distraxit. Venditor non tenetur cavere dupla de evictione datis fidejussoribus, nisi ab initio convenerit, aut consuetudo regionis desideret; *l. 6. supr. h. tit. l. semper in stipulationibus, de R. J.* aut evictione immineat in limine contractus; *l. si post perfectam, C. h. tit. l. pen. §. i. supr. de peric. & commod. rei vendit.* Ex causa dotis stipulatio dupla non interponitur evictionis nomine invita muliere, fundo in aestimato in dotem dato, qui proprie dotalis est; *l. non solum, infr. de jur. dot. l. i. C. eod.*

§. 1.

Vendor tenetur cavere duplam evictionis nomine, non ex qualibet re, sed ex rebus pretiosioribus, veluti si margarita, aut vestes sericeæ venierint: servos vendito tenetur cavere duplam evictionis nomine ex edicto adilium, ex hoc §. & hoc propter dignitatem hominis. Inter res pretiosiores habentur, prius res soli seu immobiles, proximum locum tenent mancipia; *l. quod si nolit, §. quia assidua, supr. de adil. edict.* In ceteris res pretiosiores habentur, quæ duos aureos excedunt; *arg. l. si quis affirmavit, cum l. seq. supr. de dol.* ubi summa dicitur esse non modica, quæ excedit duos aureos: non insulse enim res pretiosior haberri potest, cuius non modica aestimatio est.

§. ult.

Si emptor per errorem simulum pro dupla stipulatus sit evictionis nomine, re evicta potest agere actione exempto quanto minus stipulatus est, si modo omnia fecit emptor quæ in stipulatione continentur, id est quæ plerumque in stipulatione continentur, puta si tempestive denuntiavit vendori, ut eum defenderet; *l. emptor, C. h. tit.* si non fecerit, exempto agere potest in id quod minus stipulatus est, *ex h. §. l. sed & si quis, §. ult. supr. si quis caut. judic. sist.* Quod si emptor sciens citra errorem simulum stipulatus, potest agere ex stipulatu tantum in simulum; *l. si dictum, infr. h. tit.* Quod si emptor per errorem nec simulum, nec duplam, vel quicquam stipulatus sit, pro evi-

evictione , agit ex empto in simplam , non in duplam ; gloss. in fin. h. §.

L. 38.

Creditor , qui pignus vendidit jure creditoris , re evicta non tenetur empto-
ri de evictione , nisi specialiter id actum sit ; l. rescriptum , §. si aliena ,
supr. de distract. pign. l. si ob causam , C. b. tit. ratio est , quia rem vendi-
dit ex necessitate , auctoritate judicis , cessante debitore in solvendo , sed empto-
ri postulanti tenetur cedere contrariam pigneratitiam actionem , quam habet ad-
versus debitorem , quia æquum videtur , hoc saltem emptori praestari , quod sine
dispendio creditoris futurum est , ex hoc §. Venditor compellitur cedere actio-
nem , quam habet adversus debitorem , quia id potest facere sine damno ; l. mu-
lier , qui potior. in pignor. Nimirum qui tenetur , quod habet actionem libera-
tur cedendo actionibus suis ; l. quod debetur , supr. de pecul. l. cum is qui ,
infr. de fidejuss.

L. 39.

Minor 25. annis adhibitis juris solemnibus , id est decreto prætoris , fun-
dum vendidit Titio , eundem fundum postea Titius vendidit Seio : mi-
nor , quia se in ea venditione circumscriptum dicebat , impetravit cognitionem ,
non tantum adversus Titium , sed etiam adversus Seium , id est petiti benefi-
cium restitutionis in integrum a prætore (cognitionem vocat Julianus , qui
datur cognitione præatoria ; l. in causæ , §. ult. supr. de minorib. id est non da-
tur , nisi causa cognita a prætore ; d. l. in causæ , l. 3. de in integr. restitut. l. 9.
§. si minor , de jurejurand. vel quia prætor ipse cognoscit extra ordinem de re-
stitutione minorum , in qua non dat judicem , ut sit in causis , quæ sunt juris
ordinarii , sed ipse extra ordinem cognoscit : unde beneficium restitutionis dici-
tur extraordinarium auxilium , quia non datur jure ordinario per actionem , da-
to in eam rem judge a prætore , sed a prætore ipso , qui cognoscit extra or-
dinem .) Minor , inquam , qui dicebat se circumscriptum , petiti se restitui in
ea venditione , non tantum adversus primum , sed etiam adversus secundum
emptorem , quia restitutio non potest peti , nisi causa cognita & vocatis quo-
rum intereat ; d. l. in causæ , de minoribus , l. etiam , §. ult. eod. tit. Resti-
tutio datur , non tantum in personam , cum qua contractum est , sed in quem-
libet possessorem rei , cum quo nihil gestum est ; d. l. in causæ . Fundo evicto
per restitutionem in integrum , Seius postulabat apud prætorem , utillem de evi-
ctione stipulationem , id est utillem actionem ex stipulatu , sibi dati adversus Ti-
tium , & , quod valde notandum est , desiderabat causam evictionis disceptrari
coram eodem judge , qui cognovit de causa principali , id est de restitutione
seu rescissione contractus . Julianus respondit , Seium justam rem postulare ,
nam si fundus evincatur cognitione præatoria , id est minore restituto in integrum
adversus venditorem , æquum esse & per eundem prætorem evictionem restitui ,
quia si res evincatur emptori , venditor denuntiatus , ut emptorem defendant co-
ram eodem judge , non potest ex sua persona uti præscriptione fori , sed forum
emptoris sequi cogitur ; l. venditor , supr. de judic. l. i. C. ubi in rem actio .
Et hoc est quod dicunt forenses , que le garent ne peut pas decliner la jurisdic-
tion du garenti . Emptori datur utilis non directa actio de evictione adversus
venditorem , quia res non est evicta jure ordinario , quod res empta sit a non
domino , sed res evicta est ex causa , de qua nihil actum erat , puta minore re-
stituto in integrum adversus venditionem ; l. si cum venditor , §. i. infr. b. tit.
Directa actio de evictione datur emptori ex stipulatione , utilis datur ex stipu-
latione tacita non expressa .

§. si servus.

Servus tuus hominem, id est servum emit, tu a venditore servi stipulatus es duplam evictioonis nomine, idem servus tuus servum emptum vendidit & tradidit Titio. Titius, aliquo casu amissa possessione, egit directa actione in rem adversus possessorem, & victus est, quia servus tuus in tradendo servo sine voluntate tua, proprietatem hominis transferre non potuit, id est quia probare non potuit, quod servus tuus tua voluntate vendidisset & tradidisset hominem, & ideo victus est in judicio in rem, quia defecit in probatione dominii servi. Quaritur, an victo directa actione in rem superest Publiciana, quae est utilis actio in rem adversus possessorem hominis? Ratio dubitandi erat, quod utraque est actio in rem, & victo directa actione in rem, si agat Publiciana, videtur obstatre exceptio rei judicatae. Item qui agit directa in rem actione, etiam Publicianam in judicium deducere videtur, quod qualemcumque dominium in judicium deductum videtur; l. si mater, §. eandem, infr. de except. rei judicat. Sed Julianus respondet, victo directa actione in rem superesse Publicianam, nec obstatre exceptionem rei judicatae, quia alia est vindicatio seu directa actio in rem, alia est Publiciana, quae est utilis actio in rem. Vindicatio datur domino, Publiciana datur non domino, sc. possessori, qui coepit usucapere, & non usuepit, & ideo duplae stipulationem non committi, & emptori non dari statim ac victus est judicio in rem regressum adversus venditorem, quia res evicta non videtur, res non est ablata abductaque peremptorie, ex quo ei superest Publiciana in possessorem avocandae possessionis causa, non committi stipulationem duplae emptori: & si emptor, posteaquam est superatus judicio in rem, agat ex stipulatu duplae quasi re evicta, submoveri exceptione doli. Sequitur aliis casus fere similis in hoc §. si servus, qui habebat peculium, hominem seu servum emerit, & duplam stipulatus sit evictioonis nomine, deinde eundem vendiderit, evicto servo emptori, domino in solidum competit actio de evictione, quasita per servum ex stipulatione duplae adversus venditorem: emptori vero adversus dominum datur actio ex stipulatu duplae de evictione de peculio, id est quatenus est in peculio, non in solidum, quia ex contractu servi dominus tenetur tantum actione de peculio, quatenus est in peculio, non in solidum; l. si quis cum filios familias, supr. de pecul. vel de in rem verso quatenus in rem domini versum est; l. 3. §. proinde, supr. de in rem vers. Ut vero emptori detur actio de evictione adversus dominum de peculio, satis est ut emptor de evictione denuntiet servo qui emit & cavit de evictione, non domino si servus vivet, quia in his quae sunt facti non juris denuntiatio potest fieri servo qui emit, ad hoc ut detur actio de peculio adversus dominum. Quae sunt facti non juris, ut si quis stipuletur centum dari servo, implenda sunt in persona servi; l. Stichum, §. + nam si furiosi, de solut. Nam si servus decesserit, necesse est domino denuntiari, auctore vel herede ejus non laudato. Si res evincatur, fidejussor conveniri potest actione ex stipulatu de evictione; l. 7. & 8. C. h. tit. quia fidejussor est secundus auctor; l. 4. supr. h. tit. Et denuntiatio evictionis facta venditori prodest contra fidejussorem, quia fidejussoris & rei principalis id est venditoris una est obligatio. Atque ita, ut detur actio de evictione, sufficit una denuntiatio contra venditorem, nec necesse denuntiari fidejussorem.

§. si a me.

Evicta parte fundi, stipulatio duplae de evictione pro parte committitur; l. i. supr. h. tit. si a me bessem fundi communis emeris, a Titio trientem, deinde pars dimidia fundi communis evincatur, si quidem ex besse, quem

que n a me emisti , semis evictus fuerit , Titius non tenetur de evictione , quia nihil ex suo triente evictum eit : si vero triens , quem Titius vendidit , & tex- tans de besse , quem ego vendidi , evictus fuerit , hoc casu Titius pro triente , ego pro sextante , id eit duabus uncisi , evictionem præstare debemus : sed si fun- dus communis duobus venierit , & pars totius fundi evincatur , & non apparet ex cujus parte sit evictum , de utriusque parte pro rata evictum videtur ; l. sed & si , §. adeo , supr. de petit. heredit. l. si peculium , de pecul. legat.

§. pater sciens.

Pater sciens filium , quem in potestate habebat , ignorantis emptori vendidit & tradidit , filio se evincente seu afferente in libertatem , quæsitum eit , an evictionis nomine teneatur ? Julianus respondit , patrem , qui filium tamquam servum sciens ignorantis emptori vendidit , evictionis nomine teneri , quia & qui sciens vel ignorans liberum hominem tamquam servum vendidit de evictione tenetur : nimirum qui sciens vel ignorans liberum hominem , qui forte bona fide ei serviebat , tamquam servum vendidit , libero homine provocante ad liber- tatem , & se evincente e servitate in qua erat , de evictione tenetur emptori actione ex stipulatu duplae , vel actione ex empto in id quod emptoris interest ; l. si tibi + liberam , C. h. tit. Immo pater , qui filium vendidit , filium vindicare potest , & factum revocare , quia rem illicitam & dishonestam admisit , & factum patris filio nocere non debet ; l. i. C. de liberal. caus. vindicato autem filio in libertatem , tenetur emptori bonæ fidei evictionem præstare .

§. qui statuliberum.

Qui sciens statuliberum vendidit & tradidit , existente quandocumque con- ditione libertatis , evictionis nomine perpetuo obligatur . Actio de evi- ctione sive agatur ex stipulatu , sive ex empto , perpetua est , id est non sub- movetur præscriptione longi vel longissimi temporis , & semper datur , licet res evincatur post cujuscumque temporis ipatum ; l. si dictum , infr. b. tit. l. em- pti actio , C. eod. tit. Actio de evictione nullo tempore incipit præscribi prius quam res evicta sit . Actio nondum nata non potest præscribi , non valenti a- gere non currit præscriptio , l. i. §. ult. C. de annal. except. l. cum notissimi , §. illud autem , C. de præscript. 30. ann. l. in rebus verf. omnis autem , C. de jur. dot. l. ult. §. fin autem , C. comm. de legat.

§. ult.

Qui servum vendidit & tradidit , & in vendendo dixit usumfructum ejus Seii esse , cum ad Sempronium pertineret , Sempronio usumfructum vin- dicante in eo , perinde de evictione tenetur , ac si sciens usumfructum Seii non esse in tradendo dixisset , ususfructus nomine adverius Seium non te- nerit . Vendito servo , cuius ususfructus alterius eit , Sempronio evincente usum- fructum , stipulatio duplae de evictione committitur , quasi parte evicta , quia u- susfructus eit pars dominii ; l. 15. §. i. l. 46. 49. b. tit. l. in vendendo , supr. de contrahend. empt. l. stipulatio ista , §. si quis forte , de V. O. Huic len- tentiae opponitur l. fundum , supr. de act. empt. ubi qui fundum vendidit detracto seu deducto usufructu , & dixit usumfructum Titii esse , cum esset Seii , Seio evincente usumfructum , emptori non datur actio de evictione adversus vendi- torem donec vivet Titius , & in eo statu ut non sit amissus ususfructus forte capitis deminutione , quia vendito servo detracto usufructu , cum vendor dixit usumfructum Titii esse , qui erat Seii , perinde est ac si excepisset usumfructum ,

A a a i j

donec Titius viveret, nec spectatur persona Seii. At in hoc §. cum vendito servo venditor dixit usumfructum † Sempronii esse Seii, † Sempronio evincere usumfructum, statim emptori datur actio de evictione adversus venditorem, quia venditor non detraxit usumfructum. Sequitur alius casus in hoc §. Qui vendidit servum, in vendendo dixit usumfructum Seii esse, si revera ususfructus Seii fuerit, sed hoc dolo reticuerit usumfructum servi ita legatum Seio, ut post mortem Seii transiret ad Sempronium, Sempronio usumfructum petente, quia forte morte aut capitis deminutione Seii ex substitutione ususfructus servi per-
venit ad Sempronium, venditor tenetur de evictione, quia celavit emptorem, Seio, cuius ususfructus erat, substitutum esse Sempronium. Seio autem agente, id est vindicante usumfructum, recte defugiet, id est effugiet auctoritatem, non tenebitur de evictione, quia prædictum usumfructum Seii esse, & videtur excepisse usumfructum Seio quamdiu viveret.

L. 40.

CAius fundum vendidit, & tradidit Seio, & stipulanti emptori promisit duplam evictionis nomine, datis fidejussoribus. Emptor venditorem fundi heredem instituit, & ab eo fundum legavit Titio, adita hereditate, etiam priusquam fundus evincatur, statim fidejussores liberantur aditione hereditatis & confusione actionum. Aditione hereditatis confusa principali actione tollitur & fidejussoria, quæ est accessoria, quia nemo potest pro eodem apud eundem obligatus esse; l. heres a debitore, §. quod si stipulator, l. si quis pro eo, §. 1. l. Granius, infr. de fidejuss. l. qui hominem, §. quidam, de solut. l. tutor, ad SC. Vellejan. Et si fundus evincatur ab eo, cui legatus est, fidejussores non tenentur, ex hac l. quia si res certa legata sit, re evicta heres non tenetur de evictione, & liberatus est praestando rem talenm qualis est; l. si a substituto, in fin. de legat. 1. l. cum pater, §. evictis, de legat. 2.

L. 41.

TItius hominem seu servum vendidit, & tradidit Seio, & stipulanti duplam promisit evictionis nomine. Seius eundem servum revendidit Titio, & ei duplam promisit evictionis nomine. Titius heredem instituit Seium, evicto homine nulla parte stipulatio duplae de evictione committitur, neque enim evinci videtur servus quem emptor vendidit, nec tenetur evictionem praestare, nemo sibi duplam de evictione praestare potest. Idem non potest apud se remanere obligatus, idem non potest esse creditor & debitor, confusione extinguitur tota obligatio, veluti si debitor creditori, vel creditor debitori herec extiterit; l. Stichum, §. aditio, de solut. l. heres a debitore, §. quod si stipulator, l. debitori, l. Granius, de fidejuss.

§. item si domino.

TItius vendidit servum alienum, & stipulanti emptori promisit duplam evictionis nomine. Emptor domino servi heres extitit: vendito servo alieno a non domino queritur, an duplae stipulatio de evictione committatur emptori? Julianus respondet, duplae stipulationem non committi, quoniam servus ei evinci non potest, cum emptor domino servi heres extitit, nec ipse videtur se ipsum evincere, sed his casibus agitur actione ex empto in id quod emptoris interest, servum alienum venditum non suisse, id est emptori datur actio ex empto adversus venditorem, non in duplam, sed in simplum; l. cum emptor, ad l. falcid. l. 2. §. si Titius, de heredit. vel att. vendit.

§. 5

§. si is qui.

Si is, qui fundum emit, & stipulatus est duplam de evictione, & satis accepit de evictione, id est eo nomine fidejussores accepit, eundem fundum vendiderit, & emptori suo heres extiterit, vel e contrario emptor venditori heres extiterit, evicto fundo queritur, an cum fidejussoribus primi contractus ex stipulatu duplæ sc. agere possit? Ratio dubitandi esse videbatur, quod etiam si fundus evictus est, nihil ei abest, ex quo vendor emptori, vel emptor vendori heres extitit, quia non præstat sibi duplam vel id quod emptoris interest. Julianus respondit, utroque casu fidejussores prioris contractus de evictione teneri, quoniam & simili casu, cum debitor creditori suo heres extitit, licet confusione tollatur obligatio, & nemo sibi debere vel solvere possit, fictione legis hereditati priusquam adita esset solvisse intelligitur: & hoc est quod dicitur his verbis, *ratio, vel actio quedam*, ut legitur in Florentinis, utraque enim lectio defendi potest, *inter heredem & hereditatem ponitur*, id est debitor, qui creditori heres extitit, priusquam adiret hereditatem, secum egisse videtur, & computasse rationes debendi, & quod debebat solvisse hereditati nondum aditæ, quæ vice dominæ est, & sustinet personam defuncti; *l. heres & hereditas, de usucap. l. hereditas, de adquir. rer. domin. l. denique, §. quæsitum, quod vi aut clam, & quasi solverit hereditati aliquid abesse videatur*, & ex ea solutione intelligitur major & pinguior hereditas pervenisse ad debitorem, quasi soluta pecunia, quæ debebatur hereditati, & eo minus in bonis heredis esse, & sic emptor videtur evictus, ut ei detur actio de evictione adversus venditorem primum vel ejus fidejussores actione ex stipulatu duplæ quasi re evicta. Et e contrario, cum creditor debitori suo heres extitit, quia aditione hereditatis confunditur obligatio & actio, minus in hereditate habere videtur, quasi ipsa hereditas, quæ priusquam adeatur vicem dominæ sustinet, heredi id est creditori, qui heres extitit, solverit.

L. 42.

Si prægnans ancilla vendita & tradita sit, evicto partu, vendor non tenetur de evictione actione sc. ex stipulatu duplæ, quia partus non est venditus, id est partus cum ancilla non veniit nominatim, ex h. l. & in actione ex stipulatu veniunt tantum quæ stipulatione continentur, id est expressis verbis stipulationis; *l. quidquid adstringenda, de V. O.* Nec partus ancillæ est pars ancillæ venditæ; *l. si aliena, §. Seçvola, de usucap.* sed tenetur actione ex empto in id quod emptoris interest ancillam evictam non esse, ne sc. partus ancillæ evincatur; *l. vendor hominis, supr. h. tit. l. non quocumque, §. Julianus, infr. de legat.* 1. quia partum emptor ex causa emptionis habere intelligitur hoc ipso quod matrem emit; *d. §. Julianus, l. si quod ex Pamphila, de legat.* 2. quippe partus est portio viscerum matris; *l. i. §. ex hoc rescripto, infr. de inspic. venir. emptione matris partus venit quasi accessio.*

Cujac. in I.
73. ff. de le-
gat. 2.

L. 43.

Vaccæ emptor, si vitulus post emptionem natus ex ea evincatur, non potest agere de evictione actione ex stipulatu duplæ, quia nec ipsa nec ususfructus evincitur, id est nec vacca, nec pars ejus, quia ususfructus est pars dominii; *l. si ab emptore, infr. h. tit.* Quod enim dicitur, vitulum esse in frustu, non jus id est jus ususfructus, quod est jus utendi fruendi, sed corpus id est fæcum pecoris demonstramus, sicut vinum & frumentum prædiorum fructus

recte dicimus, licet hoc non recte usumfructum appellari constet. Idem agit actione ex emto in id quod emptoris interest, quia si emerit bona fide, facit fructus suos; *l. + bonæ fidei*; *infr. de adquir. rer. domin.* unde facit vitulum suum, cum vitulus sit in fructu; *l. in pecudum, de usur.* si autem emerit mala fide, non agit de evictione actione ex stipulatu duplae, nec ex empto, nisi nominatim stipulatus esset duplam de evictione; *l. si fundum, C. h. tit.*

L. 44.

NAve vendita, si tabula navis evincatur, vendor non tenetur de evictione, quasi parte evicta; *l. nave*, *supr. b. tit.* quia tabula non est pars navis, coementum vel tignum non est pars domus. Nave vendita, si scapha evincatur, vendor non tenetur de evictione, actione sc. ex stipulatu duplae, quia scapha non est pars navis: scapha est navicula per se, Græcis σκάφη, vulgo un esquis. Scapha est navicula in ministerium majoris navis; Cæsar de bell. Gallic. libr. 4. *quod cum animadverisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia compleri jussit*: hinc a navi in scapham descendens signat M. Tull. 2. de invent. *postea ipsos tempestas vehementius jactare cœpit*, usque adeo ut dominus navis, cum idem gubernator esset, in scapham confugaret. Et Petron. in Satyric. *Quin potius ad temeritatem confugimus & per funem lapsi descendimus in scapham*. Scapha evicta, pars navis non videtur evicta, ideo vindicata navi, non vindicatur scapha, sed scapha specialiter vindicari potest; *l. Marcellus, §. armamenta*, *supr. de rei vindicat*. Et nave cum instrumento empta, scapha non præstator, quia scapha non est instrumentum, nec pars navis, ut sentiebat Labeo notatus a Paulo, sed genus navis, etenim mediocritate non genere ab ea differt; *l. ult. infr. de + instruct. vel instrum. legat*. Quod si gubernaculum, antennæ, malum navis, vela evincantur, vendor tenetur de evictione, quia omnia, quæ conjuncta sunt navi, veluti gubernaculum, armamenta, antennæ, vela, malum navis sunt quasi membra navis. Malum est pars navis, quia sine malo, navis inutilis esset; *l. malum*, *de V. S.* Idem dicendum est si carina navis evincatur, quia carina est potior pars navis; *l. Minicius*, *supr. de rei vindicat*. Carina est quasi solum & fundamentum navis; Jo: Chrysostom. in psalm. 13. *τὸν ἐστιν οὐ τρόπος, καὶ τῶς τὸ πλοῖον συνέτηνεν, non est carina, & quomodo consistit navigium?*

† Locus iste
sup. pag. 190.
ex edition.
Tolofan. pag.
328. lauda-
tur ex psal.
49. & sic
etiam in in-
stitut. Justian.
prout in præ-
fatione ea-
rumdem no-
tavi: postea
casu mihi o-
blatus in psal.
13. inter spu-
ria.

L. 45.

Qui fundum vendidit & tradidit, & in vendendo dixit fundum centum jugerum esse, & fines multo ampliores demonstravit, quam essent, id est fines demonstravit ultra modum centum jugerum, si quid ex iis finibus evinatur, quos ampliores quam essent demonstravit, tenetur præstare emptori actione ex stipulatu duplae de evictione, vel actione ex empto id quod emptoris interest pro bonitate & qualitate ejus, quamvis id quod relinquetur seu traideretur centum jugerum esset, *ex b. l.* Ratio dubitandi erat, quod vendor, qui dixit fundum centum jugerum esse, etiam si in demonstrandis finibus agri erraverit, non tenetur nisi de præstanto modo agri dicto, quia in emptione modus agri dictus est. Ubi in emptione modus agri dictus est, vendor tenetur actione ex empto modum agri præstare, & non tenetur actione ex empto, nisi ubi minor esset modus agri; *l. 2. & 6. supr. de act. empt.* Atque ita videbatur vendor, qui fundum dixit centum jugerum, propter falsam demonstrationem ampliorum finium non teneri, modo sint centum jugera: sed hoc casu vendor, qui modum agri dixit, puta ab initio dixit fundum centum jugerum esse, & mox ampliores fines quam essent demonstravit, si quid evin-

ca-

catur intra hos fines, tenetur de evictione actione ex empto in id quod emptoris interest, quia sciens decepit emptorem in modo agri, quod vendito fundo centum jugerum, mox ampliores quam essent fines demonstravit, ut suaderet emptori fundum esse ampliorem, & res majore pretio veniret. Sic si fines agri vendor demonstraverit, & legem dixerit intra eos fines neminem ingressurum, si quid inde evincatur, periculo est auctoris, id est vendor tenetur de evictione; *l. si fines, C. h. tit.* quia sciens fecellit emptorem in modo agri. Quod si vendor agrum vendidit suis finibus, quos demonstravit, & agatur actione finium regundorum, lis finalis, id est quaestio de finibus, non pertinet ad venditorem; *d. l. si fines, & propter hoc vendor non tenetur de evictione*, quia fundum vendidit suis finibus, etiam si in demonstrandis finibus erraverit.

L. 46.

VEndidisti mihi fundum, cuius ususfructus Attii erat, nec dixisti, seu reticuisti usumfructum Attii esse. Ego eundem fundum vendidi & tradidi Mævio detracto ususfructu. Attio capite minuto, & per consequens finito ususfructu, ususfructus non redit ad me, qui fundum vendidi detracto seu excepto ususfructu, sed redit ad proprietatem consolidatione, id est ad emptorem fundi, quia ususfructus non potuit constitui eo tempore, quo alienatus seu venditus esset fundus, sed mihi licet agere de evictione adversus venditorem, quoniam æquum est, eandem causam meam esse, id est ut vendor eandem causam mihi præstet, quæ futura esset, si tunc idest tempore quo fundum vendidi detracto ususfructu, ususfructus alienus non fuisset, ex hac *l.* In vendendo fundo quædam etiam si non dicantur præstanta sunt, veluti ne fundus evincatur, aut ususfructus ejus; *l. in vendendo, supr. de contrah. empt.* Et vendito fundo, si ususfructus evincatur, stipulatio duplæ de evictione committitur quasi parte evicta, quia ususfructus est pars dominii; *l. si ab emptore, infr. h. tit. l. stipulatio ista, l. si quis forte, de V. O.*

§. si per alienum.

VEndidisti mihi viam per alienum fundum, si servitus evincatur, evictionis nomine teneris mihi: etenim quo casu si per proprium fundum conti-tuentis constituta esset via, recte constituta esset, eo casu si per alienum fundum constituatur, evictionis obligatio contrahitur, ex hoc §. Sic & si quis per fundum communem cum alio, quasi solus dominus esset, jus eundi agendi mihi vendiderit, & cesserit, mihi tenetur evictionis nomine, ceteris non cedentibus; *l. si quis per fundum, supr. h. tit.*

§. cum tibi.

Si quis, cum Stichum venderet, dixit, eum statuliberum esse id est manumis-sum sub conditione, si navis ex Asia veniret: is autem manumissus esset sub conditione, si Titius consul factus esset: quæsum est, si prius navis ex Asia venerit, ac post Titius consul fiat, atque ita Stichus in libertatem evictus sit, vera conditione libertatis existente, an evictionis nomine teneatur emptori? Africanus respondit, non teneri, immo emptorem agentem ex stipulatu duplæ vel actione ex empto repellere opposita exceptione doli mali, quia dolo facit emptor, qui agit de evictione quasi Sticho evicto in libertatem, existente conditione, si Titius consul fieret, si prius navis ex Asia veniret, & postea Titius consul fiat, cum prius extiterit conditio, quam evictionis nomine exceptit seu reservavit, (sic enim legendum, perperam vulgati)

codices exolverit, id est conditio, si navis ex Asia venerit, quam in vendendo servo evictionis causa exceptit. Qui in vendendo Sticho statuliberum dixit, id est manumissum sub conditione, si navis ex Asia venerit, & manumissus esset sub conditione, si Titius consul fieret, non tenetur de evictione. Et si emptor agat de evictione, repellitur opposita exceptione doli mali, quia dolo malo facit emptor, qui agit de evictione quasi Sticho evicto existente conditione libertatis, si Titius consul fiat, cum prius extiterit conditio libertati apposita, si navis ex Asia venerit, quam solum evictionis nomine exceptit. Qui in vendendo servo statuliberum dixit, seu manumissum sub conditione, non tenetur de evictione, nisi evictus sit in libertatem, existente conditione libertatis, quam evictionis nomine exceptit; *l. qui libertatis*, *infr. b. tit.* Emptoris non interest Stichum evictum existente conditione, si Titius consul fiat, quia conditio libertatis, quæ per errorem prædicta erat in contractu, si navis ex Asia venerit, prior extitit, & statuliber diutius fuit apud emptorem: mendacium vel error vendoris non parit actionem de evictione emptori, cum ei non noceat; *l. de atate*, *§. si cum esset, de interrogator. act.*

§. ult.

Qui in vendendo servo dixit statuliberum esse, id est manumissum in diem, puta post biennium, cum esset manumissus post annum, si Stichus in libertatem evincatur post annum tenetur emptori de evictione, quia emptoris interest quatenus carius emit statuliberum, quem sperabat diutius fore in servitute, puta in biennium, qui post annum libertatem accepit. Eadem distinctione utimur, si vendor qui vendidit statuliberum dixerit, libertatem ei relietam sub conditione, si quinque heredi dederit, cum esset relicta, si decem dederit, & is decem datis evicerit se in libertatem, vendor non tenetur de evictione, ex hoc §. quia mendacium seu error vendoris non nocet, immo prodest emptori, quia eo minoris emit servum, quem credebat facilius pervenit ad libertatem datis quinque. At contra si vendor dixerit Sticho libertatem datam sub conditione, si decem dederit, cum esset jussus dare quinque, vel sub conditione, si viginti dederit, cum esset jus decem dare, tenetur de evictione, quia deceptus est emptor, aut qui plus se laturum speravit, aut ob difficultatem præstandæ majoris summæ diutius in servitute apud se hominem futurum, atque ob eam spem eum majori pretio emerat; *l. qui alienam*, *§. ult. l. qui libertatis*, *§. quid ergo*, *infr. b. tit.*

L. 47.

SI duos servos quinis, id est singulos quinque nummis, a te emerim, & alter evincatur, nihil dubii est, quin eo nomine mihi competit actio exempto, quamvis alter decem dignus sit, id est utriusque pretio. Nec refert separatim singulos id est diversis instrumentis, an simul id est eodem instrumento utrumque emerim, nam tot sunt actiones, tot contractus, quot capita seu res emptæ; *l. cum plures*, *infr. b. tit.* *l. et si uno pretio, de act. empt.* *l. cum ejusdem*, *l. si plura, de edil. edit.* Si plures res venierint singulæ suo pretio, licet eodem instrumento, evicto uno fundo, vel una re, ejus nomine datur actio de evictione, licet alterius fundi emptio remaneat, quia si plures res venierint nominatim distincto pretio, tot sunt venditiones seu contractus, quot res seu species emptæ. Objicitur *l. si quis + aliam, de solut.* ex qua si quis aliam rem pro alia volenti in solutum dederit, & evicta fuerit res data in solutum pro parte, manet pristina obligatio, v. g. si quis duos fundos volenti creditori in solutum dederit, evicto altero fundo remanet integra obligatio, id est

est restituitur pristina actio in solidum, quia licet datio in solutum emptioni similis sit; l. + 4. C. de evict. & videbatur idem dicendum, quod in hac specie, pristinam actionem restitui tantum pro parte evicta: tamen duobus fundatis in solutum, altero evicto, restituitur in totum pristina actio, quia aliud pro alio non solvit, nisi volenti creditor i; l. eum a quo, l. manifesti, C. de solut. & creditor non esset accepturus illos fundos in solutum, nisi uterque fieret accipientis. Opponitur etiam l. si duorum, de act. empt. si quis duos fundos vendiderit, & tradiderit uno pretio, & de modo cuiusque prouinciaverit, vel alteri aliquid desit, licet in altero exsuperet, id est plus sit in alio quam dictum est, lex ait lucrum cum damno compensari. Ratio est, quia nulla est querela emptoris, id est non est quod queratur emptor, quia ejus non intereat, cum id quod deest uni fundo, repleatur & suppleatur emptori ex eo quod pluris est in altero fundo. At in hoc casu, si duos servos quinis id est singulos quinque a te emerim, altero evicto, nihil dubii est quin ex empto agere possim, quamvis alter dignus sit decem, sive separatim sive simul eodem instrumento vel diversis empti sint, quia licet servi empti sint eodem instrumento, non est una emptio, sed plures, tot sunt contractus, quot res, quia singulari veniere distincto pretio. Sic si plures fundi venierint quisque suo pretio licet eodem instrumento, uno evicto datur actio ex empto, licet alter fundus sit dignus utriusque pretio, quia tot sunt venditiones seu contractus, quot res, nec damnum unius contractus pensatur cum lucro alterius contractus.

L. 48.

Fundo vendito, uti optimus maximus est, liberum ab omni servitute praestari oportet; l. pen. infr. h. tit. l. cum venderes, supr. de contrah. empt. Et evicta servitute, id est si quis in eo fundo servitutem, puta iter aut viam, vindicaverit aut evicerit, emptori datur actio ex stipulatu duplae de evictione vel actio ex empto in id quod intereat; l. fundum 46. §. 1. supr. h. tit. Et si evictionis nomine aliquid emptor a venditore consecutus sit actione ex stipulatu duplae, & postea totus fundus evincatur, ob eam evictionem id praestari oportet quod ex duplo, quod evictionis nomine debebatur ex stipulatione duplae, reliquum est, ne si aliud observetur servitute evicta & mox proprietate ipsa seu toto fundo, duplo amplius emptor quam quanti emit consequatur. Actio ex stipulatu duplae ob evictionem datur in duplum pretii conventi, non communis, quo res aetimari potest; l. 2. supr. h. tit. non excedit duplum. Et haec est ratio h. leg. propter quam evicta servitute, si quid evictionis nomine emptor consequatur a venditore, & postea fundus evincatur, evictionis nomine emptor consequitur quod ex duplo reliquum est, ne duplo amplius emptor, quam quanti emit, consequatur actione ex stipulatu duplae de evictione.

L. 49.

RE evicta vendor non tenetur de evictione, nisi lite mota ei emptor denuntiaverit, uti liti adesset; l. Herennius, infr. h. tit. quod si fundi ususfructus ab emptore evincatur, vendor denuntiare debet, quemadmodum si pars fundi evinceretur, ex hac l. quia ususfructus est pars dominii; l. 4. supra, de usufruct. l. Mævius, §. 2. de legat. 2. l. + qui usumfructum, de V. O.

L. 50.

SI pignora capta in execuzione judicati venierint per executores extra ordinem sententiam exequentes, (Magistratus non judicabant, sed sententiam Tom. VIII.

B b b

judicium a se datorum exsequebantur ; *l. a divo Pio, in princ. supr. de re jūdicat.* non per se, sed per alios judices datos ; *§. sed si emptor, §. ult. ejusd. leg.* vel per officium id est officiales ; *l. eum pro quo, supr. de in jus vocand.* *l. ult. §. i. de pignerat. act.* vel nonnumquam re urgente per viatores seu apparitores, ut proponitur in hoc casu, *& l. ult. supr. de judiciis l. 5. §. ne tamen, de reb. eor. qui sub tutel. vel cura sunt sine decreto non alienand.*) pignoribus evictis, apparitores pratoris non tenentur de evictione, ex hac *l. & l. si ob causam, C. b. tit.* sed si dolo malo viliori pretio pignora projecerint, id est addixerint sub hasta, in eos datur actio de dolo, ex hac *l. & l. 2. C. si in caus. judic. pign. capt. sit, l. 3. §. si executor, supr. de negot. gest.* Apparitores judicis non tenentur de evictione, quia qui non ultra, sed ex necessitate officii rem distrahit, non tenetur de evictione ; *l. qui erat, vers. non magis, supr. famil. ercisc.* cum officium suum nemini debeat esse damnosum ; *l. videlicet, ex quib. caus. major. l. inter officium, de rei vindicat.* *l. si servus, §. quod vero, de furt.* Quid fieri igitur emptori hoc casu ? datur actio de evictione adversus debitorem condemnatum, ac si ipse vendidisset, non quanti interest, sed de pretio quo liberatus est, & usuris ; *l. si plus, §. i. infr. b. tit. l. si ob causam, C. eod.*

L. 51.

Interdum emptori non datur actio de evictione adversus venditorem, et si res judicio evicta sit, puta si res evincatur per imprudentiam vel injuriam judicis, ex hac *l. & l. emptor, C. b. tit.* Emptori non datur actio de evictione adversus venditorem si res evincatur per imprudentiam judicis, id est per imperitiam juris, aut errorem facti : nec refert an per sordes id est gratiam seu corruptelam, aut per stultitiam id est imperitiam judicis res evincatur, injuria enim judicis, quae fit emptori, auctorem non debet contingere, ex init. *b. leg.* injuria judicis uni facta, alii nocere non debet ; *l. exceptione, infr. de fidejuss. l. si servus plurium, §. i. de legat.* *i. sed consulitur emptori adversus judicem data actione in factum, quod litem suam fecerit ; l. filiusf. de judiciis, l. 5. §. si judex, de oblig.* *& act.* Stultitia in jure est imperitiam juris, stulti appellantur judices imperiti juris, quia pro stultis habentur judices imperiti juris in quo versantur, & cuius scientiam praestant : & hoc est quod dicitur in *l. + penult. §. ult. infr. de jur.* *& fact. ignor.* non stultis, id est ignorantibus, sed errantibus, in facto sc. subveniri solet ; M. Tullius pro Cæcinna : *Qui hoc disputant, si hoc dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulentur, non hoc debent dicere juri civili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere.*

§. si Titius.

Si Titius vendiderit Stichum post mortem suam liberum esse jussum, & carverit emptori de evictione interposita stipulatione dupla, & mortuo eo Stichus pervenerit ad libertatem, existente sc. conditione libertatis morte Titii, Sticho evincente se in libertatem, quasi evicto Sticho stipulatio dupla de evictione emptori committitur : quamvis Titius hoc casu, id est cum vendidit Stichum liberum esse jussum post mortem suam, denuntiari pro evictione id est evictionis causa non potuisset, heredi tamen ejus denuntiari potuisset, vendito servo cui libertas relicta erat post mortem Titii. Quamdiu vivit Titius, emptor non potuit denuntiare Titio venditori evictionis causam, quia Stichus non erat evictus, ob hoc quod statuliber venditus erat. Statuliberi pendente conditione libertatis ab herede vendi & distrahi possunt cum sua causa, id est salva spe libertatis cum conditio extiterit ; *l. 2. infr. de statuliber.* sed demum post

post mortem Titii Sticho evincere se in libertatem, existente conditione libertatis emptori datur actio de evictione in heredem, & eo nomine denuntiatione fieri potest heredi, & in heredem datur actio ex stipulatu duplae de evictione, quæ numquam competit in defunctum, ut in casu l. 7. supr. b. tit. si pupillus post mortem patris vendiderit servum sibi substitutum pupillariter cum libertate existente conditione substitutionis, mortuo filio ante pubertatem, & servo eodemque substituto evicto in libertatem, emptori competit actio ex stipulatu duplae, & ex empto in id quod interest in substitutum pupilli, quæ non competit in pupillum: ut in §. non mirum, infr. hac l. additur mirum non esse, vendito homine seu servo, & post mortem vendoris eo evicto, heredem vendoris teneri de evictione, quamvis de evictione nulla fuerit actio in defunctum; cum & aliis quibusdam casibus plenior adversus heredem vel heredi competit obligatio, quam competit defuncto. Et cum servus emptus post mortem emptoris heres institutus & jussu heredis emptoris adiit hereditatem, nam actione ex empto præstare debet hereditatem ex qua institutus est, quamvis defuncto in hoc tantum utilis fuit ex empto actio, ut servus traderetur.

§. si quis locum.

SI fundus venditus evincatur ex facto emptoris, vendor vel heres ejus non tenetur de evictione; l. t. hoc jure, supr. hoc tit. puta si quis locum purum vendiderit, & locum emptor religiosum fieri permiserit, puta si vendor ab herede voluntate emptoris in eo sepultus fuerit, actio de evictione intercidit, quia emptor proprietatem amittit, ex quo illato mortuo in fundum venditum voluntate emptoris, locus fit religiosus; l. 2. supr. de religios. & sumpt. funer.

§. ult.

SI plures pro evictione ejusdem rei nomine in solidum teneantur, puta si plures fundum communem vendiderint, & emptori stipulanti duplam evictionis nomine in solidum promiserint, & re evicta emptor cum uno e correis egerit, & ab eo solidum consecutus sit, & postea egerit cum ceteris, repellitur exceptione doli mali, ex hoc §. quia bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; l. bona fides, de R. J. Et cum plures tenentur in solidum, uno solvente ceteri liberantur; l. i. §. si plures, supr. de eo per quem fact. erit quomin. quis judic. se sistat.

L. 52.

Nihil interest ex qua causa stipulatio duplae de evictione fuerit interposita, utrum ex causa emptionis, an ex alia causa, ut committatur, id est re evicta stipulatio duplae si interposita sit emptori committitur, non solum ex causa emptionis, sed etiam ex aliis causis, puta ex causa permutationis; l. si permutationis, C. b. tit. quia permutatio similis est emptioni; l. t. 2. supr. de rer. permut. vel dationis in solutum, quia datio in solutum similis est emptioni; l. si preedium, C. b. tit. ex causa divisionis bonorum inter coheredes, si res uni adjudicata evincatur; l. heredes, §. pen. supr. famil. ercise. l. si familia, C. eod. l. si fratres, C. commun. utriusq. judic. quia divisio vicem emptionis & permutationis obtinet: divisio fit emptione & permutatione partium; l. cum pater, §. hereditatem 18. de legat. 2. l. i. C. comm. utriusq. judic. ex causa dotis sive æstimata, sive non æstimata data sit: sive æstimata, quia dotis æstimatio pro venditione habetur; l. quotiens, infr. de jur. dot. sive inæstima- ta; l. non solum, eod. tit. l. i. C. eod. quia dos datur marito ex causa one- rosa, propter onera matrimonii, quæ sustinet. Ex causa dotis sive æstimatæ

B b b i j

sive inestimatae, dote evicta evictione præstatur mulieri actione ex stipulatu, si stipulario duplae evictionis nomine interposita sit: sed ex causa dotis stipulatio dupla non interponitur invita muliere; l. 1. non solum, l. 1. C. eod. Item ex causa donationis, donator non tenetur de evictione, nisi ex pacto vel stipulatione donationi apposita; l. 2. G. h. tit. Ex aliis causis evictio præstatur etiam sine pacto vel stipulatione, puta ex venditione, vel permutatione, datione insolutum, vel ex donatione facta sub lege remunerationis. Donator, qui recepit avertidapov, tenetur de evictione, quia hoc negotium est contractus permutationis; l. sed & si lege, §. consuluit, de petit. hered. l. Aristo, de donat. Si quis rem vendiderit in alea, ut alea ludat, venditio valet, sed re evicta venditor non tenetur de evictione, & si conveniatur, tuetur se exceptione quod in alea gestum est; l. 2. §. 1. infr. quar. rer. act. non dat. l. + in exceptionibus, in fin. de probat. Bona enim fides non patitur, ut emptori detur actio de evictione, qui sciens in alea perdituro pecuniam subministravit.

L. 53.

Fundo vendito & tradito, ejusque parte evicta, si quidem singulis partibus dictum sit certum pretium, evictio præstatur, non pro bonitate ejus partis, sed duplae quanti veniit pars quæ evicta est, ex init. h. leg. Quod si pretium non sit dictum singulis partibus, sed fundus aversione, uno pretio venierit, si pars pro diviso evincatur, non præstatur evictio pro modo ejus partis, hoc est pro modo tot jugerum, quæ evicta sunt, sed pro bonitate ejus partis, hoc est pro qualitate & utilitate; l. bonitatis, supr. hoc tit. Quid enim si pars, quæ fuit pretiosior, evicta fuerit? injuria fiet emptori, si evictio ei non præstetur pro bonitate partis evicta: e contra si pars vilior evincatur, injuria fiet venditori si de evictione teneatur pro quantitate & modo partis evictæ; l. pen. de aedil. edict. Quod si pars pro indiviso evincatur, sive singulis partibus pretium dictum sit, sive non, evictio non præstatur pro bonitate, sed pro modo seu quantitate jugerum quæ evicta sunt, quia partis indivisæ bonitas non potest aestimari.

§. si cum + possit.

RE evicta emptori, vendor non aliter tenetur de evictione, quam si emptor auctori denuntiaverit lite mota, ut rei agendæ adesset; l. Herennius, infr. h. tit. l. emptor, C. eod, l. 1. C. ubi in rem actio l. 1. C. de peric. & commod. rei vend. Hoc verum est si cum posset emptor auctori denuntiare, non denuntiaverit, puta si præsens esset, siue copiam faceret, vel si abesset si procuratorem domi reliquisset; l. si ideo, §. ult. l. si dictum, §. si presente, infr. h. tit. Et si cum emptor posset auctori denuntiare non denuntiaverit, & victus sit, quia non satis instructus fuit, ob omissas defensiones, quas potuit petere ab auctore, non potest agere ex stipulatu duplae de evictione, & si agat repellitur exceptione doli, quia dolo fecisse videtur hoc ipso, quod cum posset non denuntiavit auctori, a quo instrui potuisset ad rem defendendam. Dolo facere videtur, qui sciens omittit idoneas defensiones, quibus uti potuit, vel quas potuit petere ab auctore; l. si procuratorem, §. dolo, mandati, & per collusionem vel culpa emptoris res evicta intelligitur, & ideo denuntiandum est, ut collusionis suspicio tollatur; l. si suspecta, de inoffic. testament. Si res evincatur, emptor debet denuntiare auctori seu vendori, ut liti adsit. Et hoc est quod nostri dicunt laudare auctorem; l. Herennius, §. 1. infr. h. tit. l. auctore, C. eod. l. tenetur, §. si tibi, supr. de act. empt. laudare est nominare, seu appellare auctorem, Gell. lib. 2. cap. 6. Macrob. lib. 6. cap. 7. Nonnius cap. 4. in verb. laudare.

L. 54.

L. 54.

SI quis ignorans rem alienam bona fide emerit a non domino, & eam usuperit vel longo tempore præscripterit, impleta usucapione, vel longi temporis præscriptione, venditor desinit emptori teneri de evictione, ex *init.* b. l. quia non potest evinci res, quæ emptori adquisita est usucapione, vel longi temporis præscriptione: emptori non datur actio de evictione, nisi res jure judicioque evicta sit. At res semel usucpta ab emptore, non potest evinci, nisi usucapio vel præscriptio longi temporis rescindatur per restitutionem in integrum: puta si quis rem militis, vel alterius, qui reipublicæ causa aberat, vendiderit & tradiderit, & milite vel alio quolibet reipublicæ causa absente, res usucpta sit ab emptore, & miles vel alius, qui aberat reipublicæ causa, reversus fundum vindicet & petat se restitui adversus usucpcionem ex edicto, ex quibus causis maiores, rescissa usucapione & fundo evicto a milite per restitutionem in integrum, emptori restituitur utilis actio ex stipulatu duplae de evictione adversus venditorem, ne re & pretio careat; l. minor, supr. b. tit. l. si cum venditor, §. i. infr. b. tit.

§. si heres.

SI Sticho libertas relicta sit sub conditione dandi decem heredi, & heres statuliberum vendiderit, & in conditione libertatis majorem quantitatem pecuniae esse dixerit quam esset, si conditio libertatis extiterit, tenetur emptori actione ex emulo, si modo talis est conditio, ut ad emptorem transiret, id est quæ impleri posset in persona emptoris, puta conditio dandi heredi: nam si libertas Sticho relicta sit sub conditione dandi extraneo, et si venditor veram pecuniae quantitatem dixerit, tamen si non prædixerit emptori libertatem servo reliquam sub conditione dandi alii, existente conditione libertatis emptori tenetur de evictione, ex hoc §. nimirum ob mendacium & reticentiam; l. si dem, infr. de statuliber.

L. 55.

Stipulatio duplae de evictione emptori non committitur, si contra emptorem judicatum sit quod defuit, si vicitus sit culpa sua, puta quod absens per contumaciam, indefensus ob omissas defensiones damnatus est: magis enim culpa sua propter absentiam vicitus videtur, quam quod malam causam habuit, ex hac l. Vicitus per contumaciam non jure vicitus videtur. Hoc casu non creditur jus ex sententia fieri; l. qui repudiantis, in fin. supr. de inoffic. testament. damnum sentire non videtur, qui culpa sua damnum sentit; l. quod quis 203. de R. J. Idem dicendum in casu l. Herennius, §. ult. infr. b. tit. si emptor appellavit, & bonam causam vitio suo ex præscriptione perdidit, quod non est persecutus causam appellationis intra tempora appellationis: licet venditor teneatur causam emptoris defendere; l. 21. 23. C. b. tit. si tamen ipse emptor desit judicio, & causam non defendat, venditor non tenetur de evictione, quia nihil est quod imputetur venditori, si emptor ipse causam non defendat. Quod si ille quidem, contra quem judicatum est, judicio non adfuit, aliis autem adfuit pro eo, puta si judicium quidem acceptum sit cum pupillo, tutore auctore, sed absente pupillo tutor causam egit nomine pupilli, & judicatum est contra tutorem, stipulatio duplae pupillo committitur, etenim actam esse causam palam est, & satis est actam esse causam ab eo cui fuit jus agendi, & stipulatio duplae pupillo committitur, si judicatum sit contra tutorem, qui pupilli nomine causam defendit, quia pupillus non indefensus vicitus vide-

tur, qui per tutorem defensus est, quia tutor est idoneus defensor pupilli: tutor quoad defensionem pupilli in rebus ejus domini loco habetur; l. *tutor qui, de administr. tutor.* Venditor non tenetur de evictione, si emptor culpa sua vietus, vel perlusorio judicio, quia sententia lata contra emptorem indefensum, vel perlusorie agentem, non debet nocere auctori. Ut sententia lata perlutorie contra heredem, non debet nocere legatis & libertatibus; l. *si servus plurium, §. si hereditatis, de legat.* i. l. *si perlusorio, l. a sententia, §. si heres, infr. de appellat.*

§. *presenti.*

SI res evincatur emptori, venditor non tenetur de evictione, nisi emptor ei denuntiaverit, ut liti adesset, si potuerit denuntiare; l. *si fundo, §. si cum t possit, supr. h. tit. l. Herenius, in princ. infr. h. tit. l. libera, C. de sentent. & interlocut.* Denuntiatio omnino & praece reuiritur; l. *emtor, l. si controversia, l. si parentes, l. cum successores, C. h. tit.* Denuntiatio debet fieri praesenti venditori, si præsens sit, & copiam sui faciat, vel procuratori ejus eo præsente, ex hoc §. & l. *si dictum, §. si presente, infr. h. tit.* unde actio de evictione dicitur actio in auctorem præsentem, propter veterem ejus formulam, quandoquidem te in jure conspicio; M. Tull. pro Caccin. *Actio est in auctorem (sic enim legendum est pro actorem) præsentem his verbis, quandoquidem heres tibi, te in jure conspicio.* Denuntiatio debet fieri auctori præsenti, si adsit, vel ejus procuratori: quod si absit, & domi procuratorem reliquit, domi denuntiandum est; l. *ut perfectius, C. de annal. except.* sive autem venditor absit sive præsens sit, & per eum fiat quominus denuntietur, stipulatio duplae emptori committitur. Denuntiatio facta videtur, si per t venditorem fiat quominus denuntiatur, ne dolus prospicit auctori. Quaritur, an venditori scienti rem evinci denuntiare necesse sit? videbatur non esse necessarium, quoniam certiorari non debet, qui non ignoravit; l. i. *in fin. supr. de act. empt. l. item veniunt, §. peccatum, de petit. heredit.* sed tutius est denuntiari etiam scienti, quia denuntiatio non fit tantum notitia & certificationis causa, sed etiam requisitionis causa, ut auctor adsit ad defendendum; gloss. & DD. *ad l. emptor, C. h. tit.* ubi lex denuntiationem requirit, eam fieri oportet, etiam si is, cui denuntiandum est, rem non ignoret; l. *denuntiasse, infr. ad l. Jul. de adulter. l. i. §. de inspiciendo, infr. de inspiciend. ventre.*

L. 56.

RE evicta duplex datur actio de evictione. Una est actio ex stipulatu, quæ est prætoria, nimur si convenerit de ea; l. i. §. *stipulatio, infr. de prator. stipulat.* Altera actio est empti, quæ est civilis in id quod emptoris interest rem evictam non esse; l. t. *evicta, supr. l. si in venditione, infr. h. tit. etiam si de evictione nihil dictum sit; l. non dubitatur, C. h. tit.* Evictionis nomine datur actio ex stipulatu duplae, si de ea convenerit. Olim frequens & quasi assidua erat stipulatio duplae evictionis nomine, ut ostenditur in hac l. & l. 2. supr. h. tit. l. *si plus vel minus, infr. h. tit. l. quod si nolit, §. quia assidua, supr. de adil. edit.* Actio ex empto de evictione datur in id quod emptoris interest, etiam si de evictione nominatim non convenerit, quoniam evictio præstatur ex natura contractus quasi ex tacita conventione: cum enim venditor teneatur præstare habere licere; l. 2. §. i. supr. *de act. empt. re evicta consequens est eum teneri de evictione, quia emptori habere non licet ex quo res evicta sit.* Quod si in venditione dictum sit, ut simplum vel triplum aut quadruplum promitteretur evictionis nomine, stipulatio valet ex ea datur actio in plus vel minus, puta in simplum triplum vel quadruplum.

plum, ex hac l. & d. l. si plus vel minus. Stipulatio duplae solebat apponi evictionis nomine, quia dupla poenae nomine subrogatur in locum ejus quod interest, plerumque id quod interest non excedit duplam; l. unic. C. de sentent. quæ pro eo quod interest profer. Sed ex conventione stipulatio vallet ultra duplam. Speciale est in fisco, quod procurator fisci si rem alienam vendiderit, quamvis duplum vel triplum pro evictione promiserit, tamen fiscus tenetur tantum in simplum, l. si + procurator, de jur. fisc. Et si in vendenda convenerit, ut simplum, vel triplum, aut quadruplum promitteretur evictionis nomine, præter actionem ex stipulatu, quæ oritur ex stipulatione, datur perpetua, id est semper datur actio ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, ut in hac l. & l. evicta + supr. l. + si in venditione, infr. h. tit. l. Titius, supr. de act. empt. Et quia in venditione assidua id est usu frequens est stipulatio duplae, etiam si venditor non caverit stipulatione duplae de evictione, stipulatio tacite apposita intelligitur, & ex tacita stipulazione datur tacita actio ex stipulatu evictionis nomine, quia quæ sunt moris & consuetudinis veniunt in bona fidei judiciis, id est inesse videntur; l. quod si nolit, §. quia assidua, de edil. edit. Venditor stipulanti emptori tenetur de evictione actione ex stipulatu duplae, vel actione ex empto in id quod emptoris interest: sed qui duplam promisit evictionis nomine, non tenetur satisdare, id est cavere datis fidejussionibus, sed repromittere nuda promissione, quæ solam fidem promittentis obligat, nisi aliter actum sit, ut satisdetur, ut ostenditur init. h. leg. l. 4. l. emptori, supr. h. tit. l. 1. §. stipulatio, infr. de prætor. stipulat. Cujac. II. obs. + 4.

§. si compromisero.

Si res evincatur voluntate emptoris, stipulatio duplae de evictione emptori non committitur: puta si emptor coventus actione in rem a domino, ultero compromiserit in arbitrum, & sententia lata fuerit contra emptorem, nulla emptori datur actio de evictione adversus venditorem, id est neque actio ex stipulatu duplae, neque actio ex empto in id quod interest, quia nulla necessitate cogente compromisit, id est invito vel ignorantie venditore, sibi imputare debet emptor, quod compromisit inscio vel invito venditore, a quo defensus esset, ex hoc §. Et res judicio non est evicta, quia sententia arbitri non habet vim rei judicatae, ex ea non datur actio judicati, sed poenæ petitio; l. 2. supr. de recept. qui arbitr. l. 1. C. eod. Et qui evincitur potest se liberare præstanto poenam compromissi. Emptori datur actio de evictione si res evincatur per sententiam judicis; l. evicta, §. 1. supr. h. tit. l. utique, de rei vindicat. quia nihil est quod imputetur emptori re judicio evicta: judicium redditur in invitum; l. inter stipulantem, §. 1. de V. O. Sed si res evincatur per sententiam arbitri, emptori non datur regressus adversus venditorem, quia sibi imputare debet qui ultero compromisit in arbitrum: arbitrium redditur in volentem, qui ultero compromisit; l. 3. §. tametsi, de recept. qui arbitr. Sane si emptor compromiserit in arbitrios voluntate venditoris, & judicatum sit contra emptorem, emptori datur regressus adversus venditorem, quia venditor ipse compromisisse videtur, qui conlensis; arg. l. 2. §. si conservatis, ad l. Rhod. de jact.

§. in stipulatione duplae.

Si homo communis duorum venierit, & emptor duplam stipulatus sit evictio-nis nomine, si pars hominis evincatur stipulatio duplae emptori non committitur, id est emptori non datur actio ex stipulatu duplae pro parte evicta, quia non potest videri homo evictus, cum pars evincitur, nisi nominatum in

stipulatione duplæ convenerit , ut stipulatio duplæ in hunc casum committetur , si pars evinceretur . Et hoc est quod intelligendum est his verbis, *in stipulatione dupla cum homo venditur, partis adjectio necessaria est* . Sed si pars hominis evincatur , emptori datur actio exempto in id quod emptoris interest . Nec obstat *l. i. supr. b. tit.* ex qua parte evicta , evictio præstatur pro parte evicta , quia hoc verum in rebus dividuis : aliud est in homine , quia est res individua .

§. si cum + possit .

SI res evincatur culpa emptoris , stipulatio duplæ de evictione emptori non committitur , ut in casu *l. si ideo, in princ. supr. l. Herennius, §. Herennius, infr. b. tit.* Similis casus proponitur in *hoc §.* si quis ignorans rem alienam emerit a non domino , & cum posset usucapere non usuceperit , id est cæpta usucapione amiserit possessionem , & cum ea occasionem usucapiendi , quia sine possessione non procedit usucapio , & postea res evincatur emptori , vendor non tenetur de evictione , quia emptor culpa sua amissa occasione usucapiendi evictus videtur .

§. si presente .

SI res vendita & tradita evincatur , vendori emptor denuntiare debet , ut rei defendendæ adsit , & denuntiatio debet fieri præsenti vendori ; *l. si ideo, §. ult. supr. b. tit.* Denuntiatio debet fieri vendori , vel si fiat procuratori præsente venditore , vel saltem sciente & non ignorantre , valet , ita ut vendor ex ea teneatur de evictione , ex *hoc §.* quia denuntiatio facta procuratori præsente venditore , vel non ignorantre , vendori ipsi facta videtur , ut in casu *l. si procuratori, de V. O.* si procurator præsentis stipuletur , utilis actio ex stipulatu domino competit , quia dominus ipse stipulatus videtur .

§. simili modo , + §. sed et si nihil .

SI res evincatur , emptor debet denuntiare vendori , ut rei agendæ adsit , si præsens sit ad personam , si absit ad domum ; *l. si ideo, §. ult. supr. b. tit.* quod si per venditorem , sive præsens sit sive absit , fiat quominus denuntietur , emptori committitur stipulatio duplæ de evictione ; *d. l. si ideo, §. ult.* Idem dicendum est si + vendor curaverit , ne denuntietur , ex *hoc §.* simili modo , non modo si per se fecerit ne denuntietur , sed etiam si per alium curaverit ne denuntietur . Curare ne quid fiat dicitur , qui non per se , sed per alium facit , ut qui promittit se curaturum decem dari , non promittit decem dare per se , sed alium daturum , & reum locupletem dando liberatur ; *l. illa stipulatio, §. i. infr. de V. O. l. ult. de reb. credit.* Sed et si nihil faciente venditore quominus ei denuntietur , emptor cognoscere non potuerit ubinam esset vendor , ad hoc ut denuntiaret , stipulatio duplæ committitur emptori ac si denuntiasset , quia denuntiasse videtur , cum per venditorem stetit ne ei denuntiaretur , + ex *b. §. sed et si nihil.*

§. ult.

SI res vendita evincatur emptori , & auctor sit pupillus vel minor , tutori vel curatori denuntiandum est ; *l. si curatorem, C. de in integr. restit. minor.* Quod si pupillus tutorem non habeat , potest adire prætorem , & petere tutorem pupillo , ut constituto tute cum pupillo agi possit ; *l. divus, §. i. infr. qui pet. tutor. vel curator.* Quod si res vendita a patre evincatur , pupillo etiam sine tutoris auctoritate posse denuntiari , ut liti adsit , si tutor non apparet , ex duplæ stipulatione sc. evictionis nomine , benignius receptum est ex sen-

Sententia Trebatii, ex hoc §. Lex ait, ex dupla stipulatione, si stipulatione interposita de dupla convenerit. Et stipulatio dupla ita valet, ut emptori committatur per solam denuntiationem factam pupillo sine tutore, si de eo stipulatione convenerit, ut denuntiatio facta auctori vel heredi ejus etiam filio impuberi valeret. Neque obstat l. sed si ex stipulatu, infr. de V. O. ex qua si pupillus stipulanti Stichum promiserit, non tenetur de mora, nisi auctore tute interpelletur, quia pupillus moram non contrahit, nisi interpelletur tute auctore. Item non obstat l. si finita, §. si pupillus, † infr. de damn. infect. ex qua si pupillus tute careat, quo auctore caveat de damno infecto, vicinus, qui desiderat sibi caveri, mittitur in possessionem ædium pupilli, a quibus damnum timetur, quia denuntiatio ex stipulatione dupla fieri potest evictionis nomine, quod forte ita convenit per stipulationem: & si pupilli ædes vitiosæ sint, & non habeat tute, quo auctore caveat damni infecti, vicinus mittitur in possessionem ædium pupilli, quia res celeritatem desiderat ob periculum imminens. Tamen si pupillo sit denuntiatum, is per tute vel curatorem defendi debet; l. 2. C. de in lit. dand. tutor.

L. 57.

Vendor tenetur ex stipulatu vel ex empto præstare emptori habere licere; l. ex empto, §. qui autem, supr. de act. empt. l. stipulatio ista, in princ. l. inter stipulantem, in princ. de V.O. Stipulatio autem habere licere emptori non committitur priusquam emptori res ablata vel abducta sit, etiam si per sententiam judicis evicta sit: ut si is, qui ab emptore rem evicit per sententiam, antequam res ablata abductave esset, ante executionem sententiae, sine successore deceperit, ita ut bona non pervenerint ad fiscum, puta si fiscus non admiserit bona defuncti sine herede intra quadriennium. Lege Julia bona vacantia fisco deferuntur; sed si fiscus non admittat ea intra quadriennium, ab his repellitur; l. 1. §. divus, infr. de jur. fisc. neque bona privatum a creditoribus distrahi possint, quia forte non sunt creditores. Lex ait privatum, id est a privatis creditoribus aliis a fisco: sic ararium privatum constitui, id est collato ære privatorum, dixit Cornel. Nepos in vit. Attici: Ex cogitatum est a quibusdam, ut privatum ararium Caesaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Hoc casu nulla competit actio ex stipulatu habere licere, quia habere licet, & habere licere rem videtur emptor, a quo per sententiam res evicta est, nondum ablata abductave est. Opponitur l. evicta, §. 1. supr. h. vit. l. 3. C. eod. l. utique, supr. de rei vindicat. ex quibus stipulatio dupla de evictione emptori committitur re evicta per sententiam: sed Odofredus recte ait, differentiam constituendam esse inter stipulationem habere licere, & stipulationem evictionis. Stipulatio evictionis statim emptori committitur, ex quo res per sententiam evicta sit: stipulatio habere licere prius non committitur, quam res cum effectu abducta sit, quia in ea magis res, id est factum, quam jus queritur, au detur actio ex stipulatu habere licere. Ne detur actio ex stipulatu habere licere sufficit rem esse apud emptorem. Ex stipulatu dupla de evictione agi non potest priusquam emptori res abesse coepit; l. 4. in princ. supr. de act. empt.

§. quod cum ita.

SI emptor stipulatus sit a venditore rem habere licere, & re evicta emptori & nondum abducta, is qui rem evicit eam donaverit, vel legaverit emptori, huic non competit actio ex stipulatu habere licere, quia res non videtur evicta, ex quo antequam ablata abductave esset a domino, donata vel legata est emptori, quia habere licet ex alia causa, donationis sc. vel legato, & sti-

Tom. VIII.

Ccc

pulatio habere licere emptori non committitur, si rem habere licet ex causa lucrativa, puta donationis vel legati, stipulatio duplæ committi non potest, cum res non possit evinci, ex hoc §. & l. si vendideris, l. si ei cui, §. i. supr. b. tit. Quod si res evicta emptori semel ablata abductave sit, & postea ab eo, qui evicit, emptori donata vel legata sit, emptori competit actio ex stipulatu habere licere, quia stipulatio habere licere semel commissa non resolvitur, id est non extinguitur ex causa superveniente, ut in l. emptori post evictionem, infr. b. tit. emptori evicto servo & abducto a domino, vendor, si post tempus eundem servum offerat emptori, non liberatur, nisi etiam præstet quod emptoris interest servum evictum non fuisse, quia stipulatio habere licere semel commissa non resolvitur ex eventu: effectus rei judicatae non debet pendere ex eventu incerto. Re evicta, si priusquam res ablata abductave sit dominus emptori rem donaverit, vel legaverit, cessat actio ex stipulatu duplæ de evictione, quia res evinci non potest: verumtamen emptori datur actio empti in simulum; d. l. si vendideris; d. l. si ei cui, §. si is qui, l. non tamen, l. sed & hoc nomine, supr. b. tit. l. servum Titii, supr. mandat. l. Julianus, §. si fundum, de act. empt. l. cum emptor, iusr. ad lego falcid.

L. 58.

SI res certa legata sit, puta Stichus, evicto Sticho, heres non tenetur de evictione, quia liberatur præstanto rem qualis est; l. si is qui, supr. b. tit. l. si a substituto, §. ult. l. si domus, §. i. de legat. i. l. cum pater, §. evictis, de legat. 2. legatum est causa lucrativa, qua non est obnoxia evictioni, exemplo donationis; l. 2. C. b. tit. nisi conjunctæ personæ res aliena legata sit; §. non solum, instit. de legat. l. cum alienam, C. de legat. quod si res in genere legata sit, puta homo, & heres Stichum tradiderit, & de dolo caverit, Sticho evicto, tenetur legatario actione ex testamento, ut præstet servi estimationem, ex hac l. quia debuit facere accidentis, ne in potestate heredis sit alienum dando voluntatem testatoris lusoriam facere. Homine in genere legato, electio est heredis quem præstet; d. l. si a substituto, §. i. electo eo quem præstitit, si is evincatur, quia male elegit, tenetur de evictione actione ex testamento. Non videtur tradidisse, qui servum ita tradidit, ut habere noui liceat; l. qui concubinam, §. si heres, de legat. 3. sed hoc casu legatarius debet denuntiare heredi ante judicium acceptum, id est ante item contestatam; d. §. si heres. Secus in emptore denuntiari potest quolibet tempore, id est etiam post item contestatam ante sententiam, dum tanien non denuntiet prope sententiam; l. si rem quam, §. ult. b. tit. Et hoc est quod dicitur in foro, sommation de garent est perpetuelle. Denuntiatio fieri debet ante ultimam cognitionem, qua partes allegationibus & probationibus suuim imponunt; l. ult. C. de prescript. 30. ann. nov. 60. cap. 2. §. i. vers. cum vero.

L. 59.

SI quis ignorans rem alienam emerit a Titio, & eandem rem legaverit Seio, si res evincatur legatario, heres non tenetur de evictione, quia res certa legata est, & legatarius non potest convenire auctorem auctoris sui de evictione, nisi cessæ ei sint actiones ab herede: si res evincatur emptor non potest laudare & convenire auctorem auctoris sui, nisi cessis actionibus ab herede, quia actiones hereditariæ manent apud heredem, nec transeunt in legatarium; l. servo, legato, §. si testator, de legat. i. l. i. §. si heres, ad Trebell. l. + si fideicommissum, §. tractatum, de judic. l. ult. C. de hereditar. act. nisi actiones cessæ sint ab herede. Et heres noui tenetur de evictione, &

liberatur cedendo actionibus suis , quia non tenetur , nisi quia actionem habet : & qui tenetur quod habet actionem , liberatur cedendo actionibus suis ; l. quod debetur , de pecul. l. Imperator , & in princ. de legat. 2. Legatum per vindicationem recta via sine facto heredis transit in legatarium ; l. legatum , de legat. 2. l. 3. §. si rem , de legat. 3. l. a Titio , de furt. Et legatarius in hoc generale legati potest persequi legatum actione in rem sine herede . Sed si res legata evincatur a domino , legatarius non potest agere adversus auctorem auctoris sui , nisi cessis actionibus ab herede , vel nisi quodam casu hypothecas habet , nempe in bonis heredis . Hoc nequaquam intelligendum est de hypothecaria actione , quam legatarius habet in bonis heredis legati assequendi causa , quia eam non habuit ante constitutionem Justiniani ; l. 2. C. comm. de legat. sed de jure pignoris , quod habet legatarius in bonis heredis ; cum legatarius conditionalis , herede non cavente legati servandi causa , mittitur in possessionem bonorum heredis , quibus incubat vice pignoris ; l. creditoribus , infr. de separationib. quo genere pignus praetorium constituitur ; l. communii dividendo , §. si duo supr. commun. divid. l. 2. pro herede , l. i. §. quæsumus , quod legator. l. qui legati , C. ut in possess. legator. quo fit , ut legatarius missus in possessionem bonorum legati servandi causa , possit exercere hereditarias actiones , quas habet in bonis sine cessione heredis , quia est heredis loco , vel utitur jure creditoris pignoratitii , qui potest exercere actiones debitoris , & convenire debitores debitoris sui ; l. i. §. si fidejussit , infr. si quid in fraud. patron. l. 2. C. quand. fisc. vel privat. debtor. sui debtor. conv. possit .

L. 60.

ETiam si in venditione nihil dictum sit de evictione , venditor ex natura contractus tenetur de evictione actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse , ex h. l. l. non dubitatur , C. h. tit. l. ex empto , l. Titius 43. vers. de sumptibus , supr. de act. empt. Quod si in venditione evictione quidem promissa sit , sed dictum non sit in quantum praestaretur , in duplam aut in simplum , ex stipulatione evictionis actio praestatur in simplum . Actio ex stipulatione evictionis sui natura est in simplum ; §. in simplum , infr. de actionib. plerumque emptor solebat stipulari duplam evictionis nomine , sed licet etiam stipulari plus aut minus ; l. si dictum , l. evicta , §. dupla , supr. l. si plus aut minus , infr. h. tit. Et si stipulatio fiat simpliciter , ex ea evictione sui natura praestatur in simplum , & evictione praestatur actione ex empto in id quod interest , ex hac l. C. levicta , infr. h. tit. Quod ita intelligendum est , ut non modo pretium praestetur , sed etiam id omne quod emptoris interest rem evictam non esse ; l. cum successores , C. h. tit. quod plerumque excedit pretium rei . Et quandoque etiam si omissa sit stipulatio dupla de evictione , sequuta evictione actio ex tanta stipulatione datur in duplex . Et hoc est quod dicitur in l. i. supr. h. tit. si in venditione dupla non sit promissa , & eo nomine agatur , dupla condemnandum esse reum , quia etiam si omissa sit stipulatio dupla , tacite interposita videtur , quia plerumque apponi solet : quæ sunt moris & consuetudinis , etiam si omissa sunt , veniunt in bonæ fidei judiciis ; l. quod si nolit , §. quia assidua , supr. de ædil. edict. quæ etsi non loquatur de stipulatione evictionis , sed de stipulatione ædilitia , quæ interponitur hominem noxa morbove solutum esse , qua ex causa etiam duplex promittitur , tamen ratio accommodari potest ad stipulationem de evictione , quia assidua id est usus frequens & familiaris est stipulatio duplex de evictione .

L. 61.

Si res evincatur priusquam tradita sit, emptori non datur actio ex stipulatu de evictione, quia evinci videtur venditori magis quam emptori, sed datur actio ex empto in id quod interest habere licere; l. 1. & 2. supr. de act. empt. Si rem a te emi, & antequam mihi traderes, eandem Titio vendidi, & voluntate mea Titio tradideris, re evicta Titio, tu de evictione mihi tenebris, perinde ac si rem a te acceptam tradidissest Titio, quia res mihi tradita videtur fictione brevis manus; l. si mulier 59. infr. de jur. dot. l. 3. §. sed si debitorem, de donat. int. vir. & uxor. Nihil refert, an mihi tradas, an meo iusu alteri; l. 1. §. si jussierim, infr. de adquir. possess. l. singularia, de reb. credit. l. pecuniam, de solut. facta traditio eundem effectum operatur, ac naturalis, ad hoc ut locus sit actioni de evictione: fictio idem operatur in casu factio, quod veritas in casu vero.

L. 62.

REm, quæ apud te erat, nimirum ex causa commodati, depositi, vel locati, vendidi tibi, & promisi duplam evictionis nomine, re evicta queritur, an teneat de evictione actione ex stipulatu dupla? Ratio dubitandi erat, quod actio de evictione non nascitur antequam res tradita sit. At hoc casu res tradita non est, quæ apud te erat ante venditionem: tamen placet me teneri de evictione, quia fictione brevis manus res pro tradita habetur, & res fingitur rediisse ad me, & rursus pervenisse ad te ex causa venditionis. Dominium ex causa emptionis venditionis quasi traditione transfertur in emptorem, si res, quæ erat apud eum ex causa commodati vel depositi, ei vendatur; §. interdum, inst. de rer. divis. l. 1. §. pen. infr. de adquir. possess.

§. si ei qui.

Si venditori, qui duplum promisit evictionis nomine, plures heredes extiterint, re evicta emptori, omnes tenentur in solidum de evictione, omnesque denuntiandi sunt, omnesque defendere debent, id est liti assistere, quia una est evictionis obligatio, licet plures sint rei, venditio tuenda est in solidum, cuius causa est indivisa, & uno defugiente ceteri tenentur in solidum, sed liberantur praestando partes hereditarias, ex h. l. l. in executione, §. in solidum, l. cum ex causa, de V. O. si de industria, id est ex compacto ceteris deficientibus, unus item defendat, propter denuntiationis vigorem, quia omnes denuntiati sunt. Is est effectus denuntiationis, quod sententia lata contra unum, vel pro uno, omnibus nocet, vel omnibus prodest, omnibus vincit aut vincitur.

§. si fundum.

Si fundum, in quo ususfructus Titii erat, qui ei relictus est quoad vivebat, detracto usufructu mihi ignorantis vendideris, quia dixisti quidem usumfructum Titii esse, sed reliquisti usumfructum ei relictum quoad viveret, quo casu ususfructus capitatis deminutione fructuarii non amittitur, quia amissus repetitus videtur; l. 3. supr. quib. mod. ususf. amitt. & Titius capite deminutus fuerit, & agat sibi esse jus utendi fruendi, quia si ususfructus legetur quoad vivet vel ad certum tempus, puta decennium, non amittitur capitatis deminutione, quia tacite repetitus intelligitur quoties amissus erit; d. l. 3. mihi competit actio ex stipulatu de evictione adversus te, quia mihi ignorantis ven-

didisti fundum detracto usufructu , id est vendidisti quidem fundum detracto usufructu Titii , sed dixisti simpliciter usumfructum Titii esse , reticendo usum fructum Titio relictum quoad viveret , quo casu ususfructus non extinguitur capitis deminutione , quia repetitus videtur. Quod si verum esset, quod in venditione mihi dixisti usumfructum Titii esse simpliciter , recte negarem Titio ius utendi fruendi esse Titio capite deminuto , & amissio usufructu capitis deminutione , quia ususfructus extinguitur morte vel capitis deminutione , nisi relictus sit quoad vivet , vel ad certum tempus , quo casu tacite repetitus videtur. v. l. 46. supr. h. tit.

L. 63.

EMptori non aliter datur actio de evictione adversus auctorem , quam si lite mota denuntiaverit ei , ut liti adsit ; l. si ideo , §. praesenti , l. si dictum , §. si praesente , supr. h. tit. nisi in venditione pacto remissa sit denuntiandi necessitas , ex h. l. & ita solebant tabelliones stipulari in contractibus emptio-nis venditionis , ut refert Fulgosius hic . Pacto remitti potest onus denuntian-di , quia quilibet potest renuntiare juri suo ; l. pen. C. de pact. vel nisi per venditorem stet quominus ei denuntiari possit ; d. l. si ideo , §. praesenti , l. si dictum , §. simili modo , supr. h. tit.

§. Gaia Seia .

STipulatio dupla de evictione emptori committitur , si res evincatur , sive evincatur actione in rem a domino , quia fundus alienus fuit , id est ven-ditus a non domino , sive actione Serviana seu quasi Serviana & hypothecaria , ut probatur hic , & l. si mancipium , §. ult. & l. seq. supr. h. tit. quia utroque casu emptori rem habere non licet. Nunc finge Gaia Seia emit fundum alienum a non domino , vel fundum obligatum a domino , quaestione mo-ta de proprietate fisci nomine , id est a procuratore fisci , qui exercet omnes actiones fiscales , auctorem laudavit , ut liti adesset : secuta evictione , fundus per sententiam fisco adjudicatus , & ablatus ab emptore . In executione sententiae praesente venditore , emptrix acquevit sententiae , non appellavit a sententia judicis , quaesitum est , an teneatur appellare , an statim post sententiam judicis possit convenire venditorem actione ex stipulatu duplae de evictione ? Ratio dubitandi erat , quod actio de evictione non competit emptori priusquam per sententiam definitivam res evicta sit , & ablata emptori : non videtur evicta per sententiam judicis , quamdiu superest remedium appellationis , per quam extinguitur judicatum ; l. i. in fin. infr. ad Turpilian. Tamen si sententia la-ta sit contra emptorem praesente venditore , emptor non tenetur appellare , & statim post sententiam , sive fundus evictus sit quia alienus erat , sive quia erat obligatus tempore contractus , emptrici datur actio ex stipulatu de evictione ad-versus venditorem , quia sufficit emptori quod res evicta est per sententiam judicis , pro qua presumitur . Res judicata pro veritate habetur propter au-toritatem rerum judicatarum ; l. ingenuum , supr. de stat. homin. Multo magis praesentia vendoris , qui defensione qua potuit usus est , excusat emptorem ab onere provocandi : praesentia vendoris removet omnem suspicionem , quod em-ptor vixit sit collusorio judicio . Et emptor , qui lite mota denuntiavit , & praesente venditore causam ut potuit defendit , non est cogendus appellare , & iniquiorem causam appellationis persecui , ne , si temere appelleat , ferat poenam injustae appellationis ; l. eos , §. ne temere , C. de appellat. Emptor potest tu-to acquiescere sententiae , quia potest quilibet bonam fidem agnoscere : nemo malam causam persecui debet ; l. quotiens , §. † nec utique , infr. de ad-ministr. tutor. nihil est quod imputetur emptori , qui pepercit pudori suo ; l. Quintus Mucius , supr. mandat.

§. ult.

SI emptor per sententiam judicis latam præsente venditore victus sit, non habet necesse appellare: tamen si appelleat, necesse habet appellationem prosequi, & si appellavit & bonam causam vitio suo, culpa sua ex præscriptione perdidit, puta si non est prosecutus causam appellationis intra tempora appellationis, intra dies fatales appellationis, ad auctorem reverti non potest, quia sibi imputare debet quod appellavit, & ubi appellavit appellationem non est prosecutus intra tempora appellationis, quia culpa sua victus est; *auth. ei qui appellat, C. de temporib. appellat.* victus est, quia vinci voluit; *l. i. §. quid si in lite, infr. si quid in fraud. patron.*

L. 64.

Cujac. 16.
obs. 37.

Quidam vendidit & tradidit fundum mille jugerum, & stipulanti promisit duplam evictionis nomine, ducenta flumen abstulit, id est ducenta ablati sunt impetu seu inundatione fluminis, postea evicta sunt ducenta pro indiviso. Dupla stipulatio emptori committitur pro quinta mille jugerum, non pro quarta, hoc est pro ducentis, non pro ducentis quinquaginta. Ratio est, quia illa ducenta, quæ ablata sunt impetu fluminis, emptori pereunt, non venditori. Re vendita & tradita, commodum & periculum pertinet ad emptorem; *l. id quod, l. necessario, de pericul. rei vendit.* & quia adhuc emptori per alluvionem restitui potest quod perdidit vi & impetu fluminis: unde efficitur, ut emptor jam non possit illorum ducentorum quartam partem, hoc est quinquaginta, a venditore repetere actione de evictione, ac si inventa essent, nec ei periissent, nam sane ei pereunt evicto fundo toto jure, id est ipso jure committitur stipulatio dupla in totum, id est præstabatur evictio pro modo fundi, qui olim fuit, hoc est mille jugerum, qui nunc est octingentorum, quia flumen abstulit ducenta. Et ubi totus fundus evictus est, damnum spectat ad venditorem, quia emptori nihil ad crescere potest per alluvionem, cum totus fundus evictus sit. Et perinde præstabatur evictio totius fundi, atque si fundus incuria deterior factus sit. Ergo evicto toto fundo, deminutio illa fundi seu periculum eluvionis non pertinet ad emptorem, qui agit de evictione, sed ad venditorem: quod probatur, hoc argumento a contrario, quod si fundus melior factus sit, id est si fundo mille jugerum per alluvionem accesserint alia mille jugera, vendor non tenetur nisi pro mille, hoc est duplo pretii quo fundus veniit, inspecto tempore contractus; *l. si cum venditor, §. ult. infr. h. tit.* quia in contractibus semper spectatur tempus contractus; *l. si filius. de V. O. l. Rutilia Pollia, de contrah. empt.* Ergo si fundus minor factus sit per eluvionem, et si supersint tantum octingenta jugera, evictio præstabatur pro mille, & evictio præstabatur actione ex stipulatu in duplum. Ejus igitur incrementi non habebitur ratio in causa evictionis, ergo nec diminutionis. Summa h. legis hæc est, quod toto fundo evicto, periculum eluvionis pertinet ad venditorem, parte evicta respicit emptorem. Obstat *l. evicta, infr. h. tit.* si fundus minor esse cœpit per eluvionem, re evicta damnum est emptoris, emptori minuitur quantitas evictionis. Item obstat *l. si cum venditor, §. ult. infr. h. tit.* quæ ait, si deterior factus sit fundus, re evicta, deterioratio minuit pretium evictionis, si fundus melior factus sit, melioratio auget pretium evictionis, atque ita in causa evictionis spectandum quanti res sit evictionis tempore. Item obstat *l. Titus 43. in fin. l. idque, de act. empt.* si servus venditus apud emptorem deterior factus sit, minui præstationem evictionis, sin autem melior sit præstari duplam. Respondendum est, constituendam esse differentiam inter actionem

nem ex stipulatu, & actionem ex empto: illæ leges sunt de actione ex empto, vel de actione præscriptis verbis, quæ ex permutatione datur, sive ex divisione, quæ fit emptione & permutatione partium. Ista autem lex est de actione ex stipulatu, hæc actio competit in solidum & in duplum stricto jure tota re evicta, sive ea res minor fuit sive major quum evicta est, sive deterior sive melior. Et ita in hoc tractatu de evictionibus sape distinguenda est actio ex stipulatu, ab actione ex empto, etiam si utraque detur evictionis nomine, non tamen eodem jure censetur utraque actio, quia una est bona fidei, altera strixi juris, quod comprobatur duobus exemplis. Prius est, fundo vendito, & parte ejus evicta, pro diviso ejus bonitatis seu qualitatis aestimatio fit quæ fuit tempore venditionis, non evictionis; *l. bonitatis*, supr. *h. tit.* In actione ex empto fit ejus qualitatis aestimatio, quæ fuit evictionis tempore. Item domo vendita & evicto tigno, non est actio ex stipulatu de evictione, quia neque domus evicta est, neque pars domus, tignum non est pars domus, immo nec venditum videtur tignum; *l. nave*, infr. *h. tit.* Est tamen actio ex empto in id quod interest ratione tigni; *l. eum qui*, §. 1. infr. *de usucap.* Et similiter vendita ancilla & evicto partu, non est de evictione actio ex stipulatu, quia non est venditus partus; *l. si prægnans*, *h. tit.* est tamen actio ex empto, quod nostra intersit partum sequi matrem; *l. venditor*, † supr. *h. tit.*

§. 1.

Quidam fundum mille jugerum vendidit & tradidit, modo fundi integro ducenta jugera per alluvionem accesserunt, postea evicta est pars quinta pro indiviso totius fundi, id est mille ducentorum jugerum pars quinta, evictio præstatur tantum pro ducentis, perinde atque si sola ducenta de illis mille jugeribus fuissent evicta, quia periculum alluvionis, id est periculum evictionis ejus, quod alluvione accessit, non præstat venditor, ex hoc §. Nec enim id vendidit, nec de eo cavit quidquam. Huic definitioni obstat *l. sed si quid*, *in princ.* supr. *h. tit.* quæ si id quod alluvione accessit evictum sit, ait in actione ex stipulatu bonitatis aestimationem fieri, non quæ fuit evictionis tempore, sed quæ fuit alluvionis tempore quo accessit illa pars fundo vendito, & pro bonitate ejus quod alluvione accessit damnari venditorem. Præstat igitur venditor periculum alluvionis si evincatur. Cujac *hic* respondet, ponendum esse in ea lege convenisse aliquid inter contrahentes, de eo quod accederet alluvioni, quod frequentes in ea regione essent alluviones, & fundus venditus proximus flumini, nam citra conventionem venditor non præstat evictionem alluvionis. Obstat etiam *l. 16. in princ.* supr. *h. tit.* quæ ait, evicto fundo vendito agi ex empto de eo quod accessit. Respondetur, *d. l. 16.* non loqui de eo quod alluvione accessit, sed de eo quod accessit, vel nominatim vel etiam tacite, nominatim veluti si quis emerit servum cum peculio, tacite ut ancillæ venditæ tacite accedit partus, & si evincatur partus, accessio est quæ præstatur actione ex empto, non ex stipulatu, non quasi sit venditus partus, nec enim est venditus, sed quod accessit rei venditæ; *l. 4. de penu legat.*

§. quæsumus.

Fundo mille jugerum vendito & tradito, flumen ducenta abstulit per eluvionem, mox idem flumen alluvione ducenta per aliam partem fundi abstulit, post evicta est pars quinta pro indiviso totius fundi, evictio non præstatur pro quinta mille jugerum, hoc est pro ducentis, neque pro quarta mille jugerum, hoc est pro ducentis quinquaginta: † sed perinde tenetur venditor, ac si de illis octingentis residuis sola centum sexaginta fuissent evicta, non pro reli-

quis quadraginta, id est pro quinta ducentorum. Ratio est quia pro rata nova regionis, id est alluvionis, seu incremento, quod accessit per alluvionem, evictionis periculum non praestat venditor.

§. ceterum.

Fundo toti jugerum vendito & tradito, & parte ejus pro diviso evicta, evictio praestatur, non pro modo & quantitate jugerum, quae evicta sunt, sed pro bonitate & qualitate: quod confirmat *l. bonitatis*, supr. h. tit. ubi dixi,

§. ult.

Qui habebat fundum communem cum alio, unum jugerum pro indiviso vendidit & tradidit, totius jugeri dominium non transtulit, sed partes pro indiviso: idem est si fundum communem cum alio, vel locum certum id est partem fundi tradiderit. Ideo fundo evicto, pro parte una tantum venditor praestat evictionem. Sane si quis fundum communem veluti proprium ignorantior vendiderit, parte evicta, tenetur emptori in id quod interest; *l. ult. C. de commun.* † *rer. alienat.*

L. 65.

Rem hereditariam pignori obligatam a defuncto heredes vendiderunt, & stipulanti emptori duplam promiserunt evictionis nomine pro portionibus hereditariis, non singuli in solidum, unus ex coheredibus pro parte sua pignus liberavit, videlicet soluta sorte pro parte sua, tum creditor evicit pignus actione hypothecaria, queritur, an uterque herendum possit conveniri ab emptore ex stipulatione interposita evictionis nomine? Et ait Papinianus, utrumque teneri pro hereditariis portionibus evictionis nomine, quia coheres pignus non liberavit, etiam si sortem pro parte hereditaria solverit, quia pignoris causa est individualia, ut ostenditur *hic*, & *l. heredes*, §. *idem observatur*, supr. *famil. ercisc. l. quamdiu*, *C. de distract. pignor.* id est non solvit pignus, nisi exsoluta omni sorte. Soluta parte sortis, non ideo minus manet pignus obligatum in solidum, nec remedio locus esse videtur, si coheres, qui pro parte sua solvit & convenitur ab emptore evictionis nomine, se se tueatur opposita exceptione doli, & desideret ab emptore, ut sibi cedat actionibus suis adversus coheredem, qui pro parte sua nihil solvit: quia quoties duo sunt correi debendi, cogendus est creditor opposita doli exceptione, ut ei qui solvit cedat actionibus suis; *l. Modestinus*, *de solut.* Sed emptor adversus alium coheredem non habet actionem de evictione in solidum, sed pro ejus parte tantum, quia non fuere duo rei promittendi, sed sive hic coheres in solidum liberaverit pignus, sive pro sua parte tantum, deinde etiam conventus evictionis nomine pro sua parte solverit emptori, uti caverat, datur actio familiæ erciscundæ, ut coheres, qui nihil solvit, ei reddat quod pro sua parte praestiterit evictionis nomine, quia negligentia coheredis, qui nihil solvit, non potest esse damnsa alteri, qui pignus liberavit, ex hac *l.* Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri; *l. non debet* 74. *de R. J.*

L. 66.

Stipulatio duplae emptori non committitur si vicius sit dolo vel culpa sua, puta si causa ceciderit ob non electam idoneam actionem, de qua admonitus fuerat a venditore. Finge si emptor amissa possessione rei sine culpa sua, admonitus a venditore, ne eam peteret directa actione in rem seu vindicatione, sed potius Publiciana aut vestigali, quae sunt utiles actiones in rem, egerit di-

directa vindicatione, spreta admonitione venditoris, & victus sit, non datur ei actio ex stipulatu duplae de evictione adversus venditorem, quia dolo vel culpa sua victus videtur: dolo fecisse videtur, qui admonitus a venditore omisit idoneam actionem, & stulte elegit non idoneam. Aliud dicendum est, si emptor a venditore admonitus, ut ageret Serviana seu quasi Serviana & hypothecaria actione, egerit actione in rem & succubuerit, quia actio Serviana seu hypothecaria est actio in rem, quae datur creditor ad avocandam possessionem tantum; *l. pignoris*, *supr. de pignorib.* Et soluta pecunia creditor pignus dissolvitur, ut *hic* & *l. Paulus*, §. 1. *supr. quib. mod. pign. vel hypoth.* Unde sic ut emptori suo nomine non competit haec actio: emptor suo nomine Serviana agere non potest, haec enim competit ei tantum in cuius persona pignus constitutum est, id est creditori, nec transit in emptorem: emptor non potest habere rem propriam, rem emptam sibi obligatam, pignus rei sue non constituit; *l. neque pignus*, *de R. J.* Ideo si emptor amissa possessione rei casu aliquo, admonitus ut ageret Serviana seu hypothecaria, egerit directa vindicatione, & succubuerit, non amittit actionem ex stipulatu duplae de evictione, quia actio Serviana seu hypothecaria, de qua admonitus erat, non poterat eum juvare ad evictionem, quia haec actio est quidem actio in rem, sed quae avocat nudam possessionem, non intendit ad proprietatem seu dominium, atque ita re id est proprietate evicta, datur actio de evictione: immo si emptor etiam non admonitus, amissa aliquo casu possessione, electa non idonea actione, puta directa vindicatione, ea egerit, & succubuerit, non habet actionem de evictione, quia ei superest Publiciana; *l. minor*, §. *si t. servus*, *supr. h. tit.* electa non idonea actione, non tollitur idonea actio; *l. cum indebitum*, *supr. de condic. indebit.* *l. Bebius Marcellus*, *infr. de pact. dotalib. cap. exanimata*, *de judic.*

§. si is qui.

SI quis vendiderit quasi propriam rem militis vel alterius, qui aberat reipublicæ causa, & milite vel legato absente reipublicæ causa, emptor rem usucperit, usucapione perempta est militi actio in rem, quia usucapio currit adversus militem absentem, sed restituitur ex edicto, ex quibus causis majores, & emptori simul extinta est stipulatio duplae de evictione, quia usucapione factus est dominus rei; *l. qui alienam*, *h. tit.* sed quia reverso milite ei restituitur actio in rem, rescissa usucapione ex edicto, ex quibus causis majores, emptori etiam restituitur utilis actio de evictione, ex *h. §. & l. minor*, *in princ. supr. h. tit.* Emptori datur utilis actio, non directa, quia ex quo rem usuccepit emptor, cessat directa; *d. l. qui alienam*, *in princ.* Sed quia usucapio rescinditur per restitucionem in integrum, datur utilis actio, quae est praetoria. Item si miles emerit rem privati seu pagani, & dum absuit eam usucperit, reverso milite, privato restituitur actio in militem, qua rescinditur usucapio, quia cum milite absente agere non potuit, ac proinde etiam militi restituitur actio evictionis in venditorem, quia usucapione perempta est, quia omnis restitutio est reciproca; *l. unic.* *C. de reputat.* quae fiunt in judicio.

§. si secundum.

TItius hominem seu servum vendidit Seio, & stipulanti emptori cavit de evictione interposita stipulatione duplae. Seius eundem servum vendidit Caio, & similiter cavit de dupla: quidam a secundo emptore servum vindicavit, secundus emptor servi nomine conventus a domino, venditorem eundemque primum emptorem laudavit auctorem, eumque ad litem hominis, quae erat de proprietate servi, procuratorem dedit. Primus emptor per sententiam,

Tom. VIII.

D d d

quæ concepta est in procuratorem, damnatus servum restituere, quia non restituebat ex condemnatione, litis aestimationem præstítit. Quod solvit ex causa judicati, ex stipulatu duplae consequi non potest a primo auctore suo, quia sc. id non præstítit suo nomine, sed procuratorio, vel actione mandati a Caiio, cui ipse rem vendidit, & cujus nomine litem suscepit, quod ex causa judicati solvit repeterè non potest actione mandati, cum in rem suam factus eset procurator. Procurator in rem suam non habet actionem mandati, quia negotium suum gescit, non alienum; *l. si t. servus*, §. pen. supr. b. tit. Verum datur actio empti venditi, ut litis aestimationem, quam non suo nomine præstítit, ab auctore suo consequatur, quia omne damnum evictionis ad eum pertinet, non ad secundum emptorem, a quo nihil potest repeterè actione mandati, quia fuit procurator in rem suam, ex hoc §.

§. ult.

EX divisione inter coheredes, si res uni e coheredibus adjudicata evincatur, nascitur evictionis nomine actio præscriptis verbis adversus coheredes, quasi ex permutatione, ex *b. l. & l. heredes*, §. pen. supr. famil. ercisc. *l. si familiae*, C. evd. l. i. C. de rer. permuat. Nunc finge tres sunt coheredes, duo præsentes, tertio absente. Duo præsentes hereditatem divisorunt cum procuratore voluntario, id est negotiorum gestore absentis, qui cavit de rato, & hujusmodi divisionem dominus ratam habuit. Evictis prædiis, quæ in divisione coheredibus obtigerunt, actio præscriptis verbis ob evictionem datur in dominum, qui rem ratam habuit, in id quod interest, ut si post divisionem meliora vel deteriora facta sint prædia, minuatur vel augeatur quantitas evictionis, & spectetur quanti fuere prædia tempore evictionis, non tempore divisionis seu contractus. Opponitur *l. t. ex mille*, §. i. supr. b. tit. ubi re evicta, si res melior vel deterior facta sit, in actione ex stipulatu duplae spectatur tempus contractus, non evictionis: sed spectanda est ratio actionum: in actione ex stipulatu, si res melior vel deterior facta sit, spectatur tempus venditionis, quia in stipulationibus spectatur tempus contractus; *l. si filiusf. infr. de V. O.* si vero agatur actione præscriptis verbis, spectatur tempus rei judicatae seu evictionis, sicut in actione ex empto in id quod interest; *l. t. 7. C. comm. utriusq. judic.* In actione ex stipulatu non habetur ratio meliorationum, quia in ea spectatur tempus contractus. Ex venditione procuratoris, qui cavit emptori de dupla, datur utilis actio ex emto adversus dominum; *l. Julianus*, §. si procurator, supr. de t. act. empt. Ex divisione facta per procuratorem voluntarium sine mandato, quia dominus ratum habuit, datur actio de evicione. Ex venditione procuratoris, qui cavit de evicione, datur actio de evicione in procuratorem, quia procurator ultro pro domino vinculum obligacionis suscepit; *l. procurator qui*, supr. de procurat.

L. 67.

SI emptori evicto servo, & abducto a domino, venditor eundem servum post tempus offerat emptori, quia eum redemit a domino, non ideo liberatur ne teneatur de evicione, nisi etiam præstet quod emptoris interest servum evictum non fuisse. Non obstat *l. fidejussor*, infr. de dol. & met. except. fidejussor evictionis nomine condemnatus pro venditore non liberatur, si paratus sit præstare prædium evictum, & omnia quæ jure empti continentur, nisi & pro damnis satisfaciat emptori. Hæc verba, *omnia quæ jure empti continentur*, non pertinent ad id quod emptoris interest prædium evictum non esse, sed ad ea quæ dicuntur cetera venditionis; *l. magis*, §. eadem ratione, infr.

inst. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt, l. si duo, §. si quis juraverit, de jurejurand. quæ dicuntur etiam reliqua, quæ per consequentias emptionis propria sunt; l. 5. supr. de act. empt. puta, ut venditor rei venditæ vacuam possessionem tradat, ut caveat de evictione de sanitate, de noxiis, de dolo malo; d. §. si quis juraverit, l. i. de rer. permitt. sed his verbis, nisi pro dannis emptori satisfaciat, continetur id quod emptoris interest. Magis obstatre videtur l. si vero, §. ult. infr. solut. matrimon. quæ ait, maritum, qui negotium gerens mulieris, vel invita muliere servum dotalem manumisit, teneri condicione ex lege Julia, præstare mulieri estimationem hereditatis, vel bonorum liberti, sed benigne admitti, ut liberetur tradendo rem ipsam. Cur ergo & in specie proposita hoc non admittimus, ut offerendo servum evictum venditor liberetur judicio empti venditi? Ratio est, quia in damno versatur emptor, cui etiam non offertur id quod interest servum evictum non esse, id est damaum, quod tulit servo evicto ob amissas servi operas, mercedes, vel acquisitiones: at in d. l. si vero, nullo damno afficitur mulier, cui maritus præstat res hereditarias, quæ ad eum pervenere ex bonis liberti, & consulitur marito, ut liberetur præstando res, quæ ad eum pervenere ex bonis liberti, ex æquitate magis quam de jure. Venditor non liberatur onere evictionis post condemnationem offerendo rem evictam, quam forte redemit a domino, nisi præstet id omne quod emptoris interest rem evictam non esse, quia stipulatio duplae de evictione semel commissa, ipso jure non resolvitur; l. habere licere, in fin. supr. b. tit. non resolvitur ipso jure, nisi præter rem vel pretium rei offeratur id omne quod emptoris interest rem evictam non esse.

L. 68.

Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione, nisi nominatim de eo caverit; l. si mandatu Titii, §. creditor, supr. mandat. l. i. & 2. C. creditor. evict. pignor. non debere: neque tenetur actione empti ad pretii restitutionem; l. ex empto, alias l. emptorem, §. sententiam, supr. de act. empt. sed tantum tenetur cedere emptori contrariam pigneratitiam actionem; l. in creditore, supr. b. tit. gloss. in l. nec enim, supr. de pignerat. act. & præstare se potiorem esse ceteris creditoribus; l. si ob causam, C. h. tit. Si creditor pignus jure creditoris vendiderit, ea lege ne teneatur de evictione pignoris, re evicta antequam emptor pretium solverit, nihilominus emptor nulla exceptione se tueri potest quominus pretium solvat, quia venditori cavit de pretio solvendo.

§. creditor.

Invito creditori aliud pro alio solvi non potest, puta nomen debitoris, vel res pro pecunia; l. si non sortem, §. si centum, supr. de condic. indebit. l. eum a quo, l. manifesti, C. de solut. volenti potest. Et hoc casu delegatio nominis vim solutionis obtinet, delegatio pro justa præstatione est; l. quod debetur, supr. de pecul. id est delegatione nominis, quasi solutione accepta liberatur debitor, quia delegatione novatur obligatio; l. 3. C. de novat. Nunc fine, creditor pro pecunia nomine debitoris per delegationem, id est delegatione facta, quæ fit præsente & consentiente debitore, in solutum voleans accepit, & hoc est quod innuunt verba illa, *nomen debitoris per delegationem sequi maluit*. Debitor autem nomen delegavit, quod notandum est, sub ejusdem pignoribus, quæ prior accepit creditor, id est delegavit nomen debitoris, quod contractum erat sub certis pignoribus, quæ priori creditori obligata erant, eo ignorantе evictis pignoribus a priore creditore pigneratitio, in pignore enim qui prior est tempore, potior est jure, creditor cui delegatio facta est, nullam actionem

D d i

habet cum eo qui liberatus , id est adversus debitorem , qui liberatus est delegatione , quæ pro solutione est . Qui nomen delegat , non tenetur præstare debitorem locupletem seu idoneum esse , sed tantum debitorem esse ; l. si plus vel minus , §. ult. infr. h. tit. l. si nomen , supr. de hered. vel act. vendit. l. qui debitorum , infr. de fidejuss. Bonum nomen facit creditor , qui admittit debitorem delegatum ; l. inter causas , §. abesse , mandat. Quod si aliud pro alio volenti creditor i datum sit in solutum , & quod datum est evincatur , in totum vel pro parte , pristina obligatio manet ; l. si quis aliam , infr. de solut. l. libera , C. de sentent. & interlocut. Igitur evictioni locus est , quia datio in solutum emptioni similis est ; l. si prædium , C. h. tit. l. + i. C. de novat.

† V. si facit.
Et adde l. 44.
ff. de solut.

L. 69.

Qui excepit causam libertatis in venditione , id est qui vendendo servum excepit , id est specialiter cavit ne teneretur de evictione hominis si liber esset , sive libertas ei pure testamento relictæ esset , vel sub conditione , qua existente ad libertatem pervenerit , sive liber fuerit tempore traditionis , si ve statuliber , id est si libertas ei testamento relictæ fit , sub conditione , qua existente pervenerit ad libertatem , non tenetur evictionis nomine , id est non teneretur de evictione in id quod emptoris interest , sed tenetur de pretio restituendo . Ratio dubitandi esse videbatur , quod qui vendidit rem ea lege ne teneratur de evictione , non rem vendidisse videtur , sed jus tale quale habuit , & quasi jactum retis , captum missilium , id est spem captus , & quasi aleam vendidisse intelligitur , & hoc casu etiam si nihil captum sit , vel si quod missilium nomine captum est evincatur , nulla est evictio , quia id tacite actum intelligitur ; l. nec emptio , §. i. supr. de contrah. empt. Sed qui pactus est ne teneretur de evictione , non tenetur exempto in id quod emptoris interest , verum tenetur de pretio restituendo ; l. exempto , §. ult. de act. empt. l. empti , in fin. C. h. tit. & ibi gloss. ne emptor re & pretio careat : ideoque tabelliones apponere solent hujusmodi clausulam , ne teneatur vendor de evictione , nec de restitutione pretii : plus operatur specialis exceptio , quam generalis ; l. sed & si quis , §. quæsumus , supr. si quis caut.

§. i.

Qui in vendendo servo libertatis causam excepit generaliter , sive pure libertas ei relictæ sit , sive sub conditione , qua impleta ad libertatem pervenerit , non tenetur de evictione , si liber sit ex quacunque causa . Qui autem servum vendendo statuliberum dixit , intelligitur tantum excepisse libertatem , quæ impleta conditione ex testamento ex præterito possit obtingere , id est tenetur tantum de evictione , si servo relictæ sit libertas sub conditione quæ extiterit : specialis exceptio plus operatur , quam generalis ; d. l. sed & si quis , §. quæsumus .

§. rursus qui .

Statuliber pendente conditione libertatis vendi vel pignori dari potest , sed existente conditione libertatis emptio & pignus dissolvitur ; l. grege , §. i. supr. de pignorib. l. 2. l. statuliberos 25. infr. de statuliber. quia interim non definit esse servus ; l. statuliberi , eod. tit. Venditor , qui statuliberum dixit , & certam conditionem expressæ , sub qua dixit libertatem ei relictam , veluti si decem heredi dederit , deteriorem suam conditionem fecisse videtur , quia non omnem causam statutæ libertatis , sed eam tantum , quam expressit , excepisse intelligitur , puta conditionem dandi decem heredi . Ideoque si libertas ei in diem

diem data sit , veluti post annum Stichus liber esto , & existente die Stichus ad libertatem pervenerit , de evictione tenetur , nimirum propter mendacium , quia facilius pervenire potest ad libertatem , cui libertas relicta est post annum , quam jussus decem dare . Condicio libertatis , quæ consistit in dando , difficilior impletur , quam conditio libertatis in diem , puta post annum , quæ impletur modici temporis lapsu .

§. quid ergo .

Qui in vendendo dixit statuliberum , & dixit libertatem ei relictam sub conditione si xx. dederit heredi , licet libertas ei relicta esset sub conditione dandi decem , si statuliber evincatur , quæsitum est , an teneatur de evictione ex stipulatu duplæ ? Quorumdam sententia fuit , teneri ex stipulatu duplæ , quia in conditione mentitus est : sed prævaluit sententia Servii existimantis , eum teneri actione ex empto tantum , quia qui dixit servum viginti dare jussus , licet jussus esset decem dare , exceptit conditionem , quæ consistit in dando , non erravit in conditione , quæ esset in dando , sed in quantitate danda conditionis implenda causa : tenetur igitur in id quod emptoris interest venditorem mentitum in quantitate dandi .

§. servus .

Heres a quo libertas relicta est Sticho sub conditione , si rationes reddiderit , eum vendidit , & tradidit , dixitque libertatem ei relictam sub conditione dandi + centum : si redditis rationibus nulla reliqua sunt , quæ Stichus præstare debeat , statim ab adita hereditate liber erit , quasi pure ei relicta esset libertas , ut notatur hic , & l. Julius Paulus , in fin. infr. de condit. & demonstrat. l. cum testamento , C. de testamentar. manumiss. Venditor emptori tenetur de evictione , eo quod liber homo , id est servus , cui libertas relicta videtur , ex quo non tenetur præstare reliqua , & cum testamento reliqua nulla debeat , statim ab adita hereditate liber factus est , quasi statuliber , id est manumissus sub conditione rationum reddendarum veniit . Quod si servus , qui rationes gessit , centum in reliquis habet , venditor non tenetur de evictione , quia potest videri heres non esse mentitus , quoniam jussus rationes reddere , intelligitur pecuniam , quæ est in reliquis jussus dare , quia manumissus sub conditione rationum reddendarum non fit liber , nisi præstet reliqua ; l. statuliber 5. infr. de statulib. Quod si minus centum , puta quinquaginta sola in reliquis habeat , datis quinquaginta liber erit , tenetur venditor emptori actione ex empto de reliquis quinquaginta propter mendacium , quia falso expressit jussum dare centum conditionis libertatis implenda causa : conditio dandi + centum heredi , implenda est in persona emptoris ; l. Titius 43. de act. empt.

§. sed & si quis in venditione .

Vendor , qui perfusorie , id est perfuntorio seu generaliter , statuliberum dixit , & conditionem libertatis sciens ignorantem emptori celavit , non tenetur quidem evictionis nomine , nimirum actione ex stipulatu duplæ , si conditione impleta servus ad libertatem pervenerit , quia stipulatio non est commissa ex quo statuliberum dixit , licet perfusorie seu generaliter non expressa conditione libertatis , sed tenetur actione empti in id quod emptoris interest , quia certam conditionem ignorantem emptori celavit , puta conditionem dandi , vel aliam , quam si scisset emptor forte non esset contracturus . Sicuti qui fundum vendidit & tradidit , & cum sciret certam servitutem deberi , perfusorie dixit , itinera actus , quibus sunt utique sint , evictionis quidem nomine non te-

metur actione ex stipulatu duplæ, quia qui in traditione fundi legem ita dixit, itinera actus, quibus sunt utique sint, servitutem recepisse, id est excepsisse videtur, sed tenetur actione empti in id quod emptoris interest, quia sciens servitutem certam deberi, dolo dissimulavit, vago & perfusorio sermone & decepit emptorem, ex hoc §. Si vendor sciens fundum, quem vendebat, servitutem debere, id tacuerit emptori, & generaliter dixerit, servitutes, si quæ debentur, debebuntur, tenetur exempto in id quod emptoris interest, quod non ad ea referri debet, quæ vendor scivit, & tacuit, sed ad ea quæ ignoravit, & de quibus emptorem certiorare nequivit; l. queror, supr. de act. emp.

§. ult.

Qui sciens in modo agri fecellit emptorem, tenetur actione exempto in id quod emptoris interest; l. 2. supr. de act. emp. quod est in duplum; Paulo, 1. sent. tit. 19. & libr. 2. tit. 17. §. 4. Duplum est modus ejus quod interest, plerumque id quod interest non excedit duplum; l. cum & forte, supr. eod. tit. Quod si ignorans majorem modum agri dixerit, quam esset, tenetur actione exempto aestimatoria, quanti minoris empturus esset emptor, si scisset modum agri; l. tenetur, supr. de act. emp. Si in emptione certus modulus agri dictus sit, & aliquid desit modo agri, puta fundus venditus est trium jugerum, pretio dicto in singula jugera, & unum jugerum deest, actione exempto repetitur portio pretii dicti in singula jugera. Si modulus agri minor invenitur, vendor tenetur actione exempto premium restituere, si solutum sit, pro modo jugerum, quia ubi minor modulus invenitur, non potest aestimari bonitas loci, qui non extat; l. si + servum, §. 1. supr. de act. emp.

L. 70.

RE evicta vendor tenetur de evictione actione exempto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, id est tenetur non modo ad premium restituendum, sed etiam id quod interest emptoris, ex h. l. & l. si in venditione, supr. h. tit. l. Titius 43. in fin. de act. emp. vel actione ex stipulatu in duplum, si de eo convenerit, vel in simplum si nihil convenerit; d. l. si plus vel minus, infr. h. tit. l. si fratres, C. commun. viriusq. judic. Hoc distat actio exempto ab actione ex stipulatu duplæ de evictione, quod in actione exempto id quod interest aestimatur inspecto tempore evictionis; l. si cum vendor, §. ult. supr. h. tit. l. Titius 43. in fin. l. idque, de act. emp. In actione ex stipulatu duplæ inspicitur tempus contractus; l. ex mille, in princ. l. bonitatis, supr. h. tit. Quod si fundus minor esse coepit, damnum est emptoris, ut scriptum est in fin. h. leg. id est si fundus minor factus sit per eluvionem, vendor non tenetur de evictione, quia post perfectam venditionem commodum & periculum pertinet ad emptorem; l. necessario, supr. de peric. & commod. rei vendit. in actione exempto aestimatur id quod interest, quod plerumque premium excedit; l. 1. supr. de act. emp.

L. 71.

Pater fundum, quem emerat, & eius nomine stipulatus erat duplam de evictione, filia nomine in dotem dedit, evicto eo quæsum est, an patri competit actio exempto, vel stipulatu duplæ adversus auctorem suum? Dubitationem movebat, quod nulla actio datur ei cuius non interest; l. si procuratorem, supr. mandat. At nihil videtur interesse patris, si fundus evincatur, non enim, ut ait Paulus, sicut mulieris dos est, ita patris esse dici potest.

Dos

Dos filia^e est æris alieni loco , semel data abscessit a bonis patris , & in filia^e bonis esse cœpit ; l. i. §. ult. l. ult. de dot. collat. l. pater filiam , ad l. falcid. Dotis actio est similis emptioni venditioni , quia transfert dominium in accipientem ; l. quotiens , §. ult. de pecul. Dos est proprium patrimonium filia^e , ex quo pater fundum in dotem dedit filia^e. Emancipatus præteritus a patre , si petat bonorum possessionem contra tabulas , non cogitur conferre fratribus fundum filiae in dotem datum , quia desit esse in bonis patris , ex hac l. & d. l. i. §. ult. & l. ult. de dot. collat. l. filium , de collat. bonor. Et hoc verum est constante matrimonio filiae , ut ait Paulus *b. loco* : nam soluto matrimonio morte filiae , non est dubium dote reversa ad patrem , patrem teneri conferre dotem filiae fratribus suis , quia jam est in bonis patris , ut recte tradit Accursius in *l. dotem* , infr. de collat. bonor. Sed Paulo probabilius est , evicto fundo etiam manente matrimonio , statim patri dari actionem de evictione adversus auctorem suum , quia etsi dotis datione fundus desierit esse in bonis patris , ejus interest filiam dotatam habere , dupli ratione : una , quæ colligitur ex fin. leg. est propter affectum paternum , interest patris dotem filiae salvam esse . Quæ ratio colligitur ex ultimis verbis legis : *quod magis paterna affectio inducit* . Patri datur actio de evictione in auctorem suum , evicto fundo dotali filiae a se profecto , propter paternum affectum . Paterna pietas semper vigilat in rem liberorum , paterna pietas optimum consilium capit pro liberis ; l. nec in ea lege , §. ult. infr. ad leg. Jul. de adulter. Mulieris pudicitiae & patris voto congruit , ut filia dotata sit ; l. mulier 22. §. pen. infr. ad Trebell. patris votum est , ut filiae dos salva sit . In contractibus bonæ fidei & stricti juris affectus ratio habetur ; l. cum t. servus , mandat. l. 6. & 7. de serv. exportand. Altera ratio , qua movebatur Paulus , est , quia pater habet spem quandoque recipienda dotis , mortua filia in matrimonio sine liberis , quo casu dos a patre profecta redit ad patrem , ne & filiae amissæ & pecuniae damnum sentiat ; l. jure successum est , de jur. dot. l. dotem , solut. matrimon. l. dos a patre , C. eod. vel etiam divortio , aut morte viri soluto matrimonio , pater repetit dotem a se profectam , adjuncta persona filiae : repetitio dotis est communis patri & filiae , quia & dos ipsa intelligitur communis patri & filiae ; l. 2. §. 1. l. 3. solut. matrimon. l. si socius , pro soc. Nec offenditur paterna pietas & affectio , ex eo quod Paulus ait , patri dari actionem de evictione evicta dote , propter spem recipienda dotis , quia spes recipienda dotis non inducitur ex voto patris , inspecto voto patris . Dotis causa perpetua est , quia ex voto dantis ita contrahitur , ut semper apud maritum sit ; l. i. de jur. dot. quæ est Pauli . Sed spes repetenda dotis patri proponitur a lege , mortua filia in matrimonio absque liberis , ne dupli vulnere faucietur , ne & filiae & pecuniae damnum lugeat , ne pater revocetur a danda dote filiae , amissa spe recipienda dotis , si forte filia moriatur in matrimonio absque liberis . Et quidem his rationibus adducitur Paulus , ut concedat evicta dote filiae patri dari actionem de evictione adversus auctorem suum si filia sit in potestate , quod si filia esset emancipata , Paulus ait , vix posse defendi , patri competere actionem de evictione dote evicta , cum uno casu dos ad patrem revertatur , puta mortua filia in matrimonio , ut docet Paulus *hoc loco* , & probatur l. profectitia , §. si pater pro filia emancipata , de jur. dot. l. si ab hostibus , solut. matrimon. l. si filia , de divort. Videbatur igitur uno tantum casu patri competere actionem de evictione adversus auctorem , evicto fundo dotali , si filia emancipata mortua esset in matrimonio , quia & hoc casu dos redit ad patrem , si fundus evictus non esset . Tandem concludit Paulus , indistincte si fundus dotalis evincatur , statim patri competere actionem de evictione adversus auctorem suum , sive filia sit in potestate , sive emancipata , quia utroque casu interest patris filiam dotatam habere propter affectum , quia emancipatio tollit quidem patriam potestatem , sed non solvit affectum , &

pietatem paternam: & hoc est quod insinuat Paulus his postremis verbis legis, quod magis paterna affectio inducit, par affectionis causa in patre vel avo in liberis vel nepotibus, emancipatis, vel manentibus in potestate; l. pen. §. 1. infr. de rit. nupt. Alia ratione, quam attingit Accurs. patri danda est actio de evictione in auctorem suum evicto fundo filiae in dotem dato, quia pater genero tenetur de evictione; l. non solum, supr. de jur. dot. l. i. C. eod. tit. Quod si emptor rem donaverit, re evicta ei non competit actio de evictione adversus auctorem suum, cum donatario non teneatur de evictione; l. 2. C. h. tit. non inspicitur, quod donator habebat donatarium beneficii debitorem; l. se pignore, §. 1. infr. de furt. & quod donatarius tenebatur ad antidora; l. sed & si lege, §. consuluit, de petit. heredit. quia nulla prodita est actio ingratia.

L. 72.

EVicta parte fundi, evictio præstatur pro parte; l. i. supr. h. tit. nisi emptor malit recedi a toto contractu, quia non esset empturus partem fundi; l. tutor, §. curator, supr. de minorib. l. quod si uno, de in diem addict. l. cum ejusdem, de ædil. edict. Quod si plures fundi nominatim, puta fundus Seianus vel Sempronianus, vel plura mancipia, vel alia res uno instrumento emptionis venierint, uno fundo vel alia re evicta, emptori competit actio de evictione, quia tot sunt evictionis causæ, tot contractus, quot res seu capita. Si plures res uno instrumento venierint, una est emptio, id est unum instrumentum emptionis, sed plures res, plures venditiones seu contractus, non utique alter alterius fundi pars esse videtur, sed plures sunt fundi, plures contractus, & una re evicta, evictio præstatur in singulas, ex h. l. sive plures res venierint uno pretio, sive pretio constituto in res singulas; l. et si uno pretio, de act. empt. l. + cum ejusdem, l. ædiles 38. §. ult. de ædil. edict. Similiter in stipulationibus, tot sunt contractus, quot res; l. scire debemus, infr. de V. O.

L. 73.

SEIA plures fundos Titio marito in dotem dedit, æstimatos sc. quod supplemendum est, quo casu maritus soluto matrimonio non cogitur restituere rem, sed æstimationem, quia dos æstimata est vendita; l. quotiens, de jur. dot. l. i. C. eod. quamdiu vixit Seia Titius fundos dotales sine controversia possedit, post mortem Seiae Sempronia ejus heres jure proprio, non hereditario, quæstionem pro prædii vel prædiorum proprietate facere instituit. Quæsitum, an heres mulieris, quæ fundos hujusmodi æstimatos in dotem dedit, possit eos vindicare jure proprio vel hereditario? Paulus respondit, heredem mulieris fundos æstimatos in dotem datos marito evincere non posse jure hereditario, quia heres præstat factum defuncti; l. cum a matre, C. de rei vindic. Heres non potest vindicare rem, pro qua tenetur de evictione, juxta regulam, quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio; l. vindicantem, supr. h. tit. nec jure proprio seu ex sua persona, saltem cum effectu, quia si rem vindicet, statim conveniri potest, ut heres mulieris, actione ex empto, ut præstet habere licere, vel re evicta potest conveniri actione ex stipulatu duplex de evictione, vel statim ab initio potest repelli opposita exceptione dolii, ex h. l. & l. 3. C. de reb. alien. non alien. l. si ab eo, C. de liberal. caus. l. sive possessio, l. ult. C. h. tit. quia dolo facere videtur qui petit quod mox restitutus est.

L. 74.

L. 74.

Si in vendendo nihil dictum sit de evictione, re evicta emptori datur actio ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, ex natura contractus; *l. si in venditione, l. evictis*, supr. *b. tit.* quod si in vendendo dictum sit, ut simplum, vel duplum, vel triplum, aut quadruplum præstetur evictionis nomine, re evicta emptori datur perpetua id est civilis actio ex empto, ut simplum vel duplum præstetur; *l. si dictum*, supr. *b. tit.* quod si in venditione convenerit, ut plus vel minus pretio præstetur, evictione secuta, pacto standum est, ex *init. b. leg.* & *l. sed si quis*, §. *ult.* supr. *si quis caut.* quia contractus ex conventione legem accipiunt; *l. i. t. §. si convenit*, supr. *deposit.*

§. *si jussu.*

Si pignus jussu judicis captum in executione judicati, per officium id est per apparidores præsidis distractum sit, & evincatur, executor, qui pignus distraxit in causa judicati, non tenetur de evictione; *l. si pignora*, supr. *b. tit.* ne officium suum sit ei damnosum; *l. sed si quis*, ter infr. *testam. quemad. aper.* sed hoc casu emptori evicto pignore datur utilis actio ex empto, contra debitorem, qui pretio id est pretii solutione liberatus est, ac si ipse vendidisset, ex *b. l.* & *l. si ob causam*, *C. b. tit.* in debitorem non datur actio ex empto in id omne quod interest emptoris, sed in pretium & usuras, habita ratione fructuum, id est deductis & compensatis fructibus perceptis ab emptore: & hoc verum est si evincenti non cogatur restituere fructus perceptos, id est nisi damnatus sit domino rem restituere cum fructibus, ut potest fieri: puta bona fidei emptor, non tenetur restituere fructus consumptos; *l. t. bone fidei*, infr. *de adquir. rer. dom.* Quod si pignus creditorum datum sit in solutum, evicto pignore creditorum datur utilis actio ex empto in id quod interest adversus debitorem; *l. eleganter*, *in princ. de pignerat. act.* Si pignus in causa judicati captum & distractum evincatur, emptori non datur actio in debitorem, nisi in pretium & usuras compensatis fructibus, quia cum invito debitore & auctoritate judicis pignus distractum sit, non proprie ab illo venditum videtur, ita ut æquum non sit eum teneri ultra pretium & usuras.

§. *mota.*

Quamdiu res evicta non est, emptori non datur actio de evictione adversus auctorem suum, ob hoc solum, quod res dicatur aliena, vel obli-gata; *l. qui rem emit*, *C. b. tit.* & emptori mota quæstione de proprietate, interim vendor conveniri non potest actione ex empto, vel ex stipulatu duplæ ad pretium restituendum, sed ad rem defendendam, ut eum defendat & liti adficiat, ex *hoc §.* nisi in venditione convenerit, ut statim post motam litem, ante evictionis sententiam emptori pretium restituatur; *l. sive in libertatem*, *C. b. tit.* quia pactis standum est.

§. *ult.*

Qui nomen vendidit tale quale, tenetur præstare ut sit, non etiam ut exigi possit, & dolum præstat, ex *b. §.* vendor nominis tenetur præstare debitorem esse, non idoneum vel locupletem esse; *l. si nomen*, *de hered.* vel *act. vendit.* quia idoneum nomen agnoscit, qui admisit debitorem delegatum; *l. inter causas*, §. *abesse*, supr. *mandat.*

Tom. VIII.

Ese

L. 75.

IN venditionibus quædam tacite sequuntur, licet dicta non sint, ut in contractu pignoris; l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth. ut si in vendendo tacuiti id est non dixisti fundum venditum servitatem debere vicino, vel fundo servitatem deberi, etiam si nihil dictum sit, servitutes fundum sequuntur; l. t. via, §. si fundus, de servit. rustic. l. in vendendo., de contrah. empt. Quod si servitutes prædiorum tacite fecutæ sint fundum venditum, licet nominatim dictum non sit in venditione, & servitutes, de quibus nihil dictum est, vindicentur ab alio, vendor non tenetur de evictione, ex stipulatu duplæ sc. actione, nec enim vendor tenetur de evictione evictio jure quod tacite accessit, nisi fundum vendidit uti optimus maximusque esset, tunc enim tenetur præstare liberum ab omni servitute, ut probatur hic, & in l. cum renderes, de contrahend. empt. l. qui uti t. optimæ, de V. S. Si vero actor petat viam vel actum per fundum vicini, id est si dicat fundo empto servitatem deberi, vendor non tenetur actione ex empto, ut præstet viam vel actum deberi, nisi nominatim iter vel actum accessurum dixerit. Et generaliter ex Q. Mutii sententia, qui fundum uti optimum maximum vendidit, tenetur præstare liberum ab omni servitute, id est fundum non debere servitatem, non etiam fundo servitatem deberi, nisi hoc specialiter dictum sit, ex hac l. Qui fundum vendidit uti optimum maximum, tenetur præstare liberum ab omni servitute, id est servitatem nulli debere, sed non tenetur præstare servitatem illi deberi; d. l. qui uti t. optimæ, nisi hoc specialiter dictum sit in venditione; Cujac. 2. observ. 20. Qui fundum simpliciter vendidit, non præstat ne servitus evincatur, qui fundum vendidit qualis est, non tenetur actione ex empto in id quod interest ne servitus evincatur, sed tenetur æstimatoria quanto minoris emptor empturus esset, si scisset fundum servitatem debere; l. quotiens, de edil. edict. l. sed si quid, §. ult. supr. h. tit. Qui fundum simpliciter vendidit, non præstat ne servitus evincatur, sed præstat ne ususfructus evincatur, quia ususfructus est pars rei seu dominii; l. in vendendo, supr. de contrah. empt. Similiter si quis fundum simpliciter legaverit, heres non tenetur præstare ne servitus debeatur, sed præstat qualis est: quod si legatus sit uti optimus maximusque est, tunc heres tenetur præstare liberum ab omni servitute; l. servo legato, §. si fundus, de legat. i.

L. 76. & ult.

SI res evincatur emptori ex facto seu culpa ipsius, ei non datur actio de evictione; l. t. hoc jure, supr. h. tit. si quis rem alienam emerit a non domino, & pro derelicto eam habuerit, & ab occupante usucapta sit pro derelicto, vendor amittit auctoritatem, id est actionem de evictione adversus auctorem suum, ex hac l. quia suo facto, sua culpa evictus est; qui enim habet pro derelicto, donasse videtur; l. quod servus, de stipul. serv. Auctoritas est actio de evictione in auctorem, seu venditorem, inde jus auctoritatis est actio de evictione; M. Tull. de haruspic. respons. Multæ sunt domus in hac urbe, atque haud scio, an pene cunctæ, jure optimo, sed tamen privato jure hereditario, jure auctoritatis, jure mancipi, jure nexi, & auctoritas venditionis; eidem 13. fam. 8. si ea prædia dividantur, que ipse Casar vendidit, que tandem in iugis venditionibus poterit esse auctoritas? Et auctoritas culpæ Ambroci. de Abraham lib. 1. Tolerabilior est si lateat culpa, quam si culpe usurpetur auctoritas. Inde instrumenta emptionis dicuntur instrumenta auctoritatis in l. ult. in princ. supr. de pignerat. act. quia parant actionem de evictione in auctorem, si forte res evincantur.

AD

A D T I T.

Do evictionibus COD.

L. 1.

QUIS vendidit res singulas, id est res certas, tenetur emptori de evictione ex natura contractus, etiam si in venditione nihil dictum sit; *l. ex empto* §. 1. supr. de act. empt. *l. non dubitatur*, infr. *b. tit.* Venditor hereditatis evictis rebus singulis, non tenetur de evictione, nisi aliud nominatum conveniret, ex hac *l.* & *l. z. ff. de hered. vel act. vendit.* Ratio est, quia res, quae evincitur, aut est hereditatis, & per injuriam judicis evincitur, quo casu venditor non tenetur de evictione; *l. si per imprudentiam*, *ff. b. tit.* aut non est hereditatis, & non videtur vendita; *l. servi venditor*, *l. nave ff. b. tit. d. l. z. de heredit. vel act. vendit.* & hoc casu non tenetur de evictione. Neque obstat, quod qui vendidit gregem, quod est nomen universitatis, uno capite evicto tenetur de evictione; *l. vacce, ff. b. tit.* Aliud est, ut distinguit hic Odofredus, cum venditur universitas incorporea, quae est nomen juris, ut hereditas, quia una re evicta non agitur de evictione. Aliud cum venditur universitas corporeta, quae non obtinet nomen juris, ut grex ovium, quia gregis appellatione demonstrantur omnia capita, & tunc uno capite evicto agitur de evictione. Adeoque verum est, venditorem hereditatis non teneri de evictione rerum hereditariarum, seu rerum singularium, ut non tenetur etiam evictis cunctis rebus hereditariis, ut sensit Joannes vetus interpres: nam & evictis omnibus rebus hereditariis, manet hereditas, quae est nomen juris: hereditas etiam sine ullo corpore juris intellectum habet; *l. hereditas 50. ff. de perit. heredit.* id est intelligitur etiam sine ullo corpore. Idem dicendum est, qualibet universitate vendita, veluti si peculium, si grex, si armentum venditum sit, & quid ex rebus singulis, quae ejus universitatis erant, evictum fuerit; *d. l. t. servi venditor.* Venditor hereditatis, si res singulae evincantur, non tenetur de evictione, nisi ita convenerit, ex hac *l.* vel nisi de substantia hereditatis eas esse affirmaverit; *l. nisi, ff. de heredit. vel act. vendit.* id est si venditor dixerit nominatum has & illas esse hereditatis: quare si postea haec res evincantur, evictionem praestabit, quia ita affirmavit, ut teneretur de evictione, quippe propter hujusmodi affirmationem pluris vendidit; *l. ea qua commendandi, in princ. de contrah. empt. l. sciendum 19. §. 1. de adil. edit.* quia venditor hereditatis evictis rebus singulis non tenetur de evictione. Emptor hereditatis res singulas a possessoribus suo sumptu & periculo persequi debet, ut habetur *init. b. leg.* sive nondum traditae sint, sive his semel traditis, earum possessionem amiserit. Venditor hereditatis res hereditarias tradere debet, si sint penes se, vel praestare actiones suas; *l. i. §. pervenisse, l. qui filij. ff. de heredit. vel act. vendit.* *l. quod debetur, de pecul.* sed venditor hereditatis res singulas a possessoribus suo sumptu & periculo avocare non debet. Quæritur, an emptor possit repetrere sumptus factos in causa evictionis? Et quidem aut res evicta non est, hoc casu non repetit sumptus, nisi convenerit, ut sumptus in lite de proprietate factos venditor agnoscat; *l. venditores, ff. de V. O. sati* ei consulitur, quod habet quod emit, & quod sumptus consequeretur a victo ex generali regula, victus victori in expensas condemnetur; *l. properandum, t. §. 2. vers. fin autem, C. de judic.* vel alia ratione, quia rem & negotium suum gessit; *l. deducta, §. qui post tempus, ff. ad SC. Trebell.* & re non evicta emptor omnino non potest reverti ad emptorem; *l. si status, b. tit. ne*

Eee ij

quidem propter sumptus litis, ut ait Accurs. in d. l. aut res evicta est, si agatur actione de evictione, tunc emptor sumptus litis repetit; l. si cum questio, l. si status, infr. h. tit. l. fidejussor., ff. de dol. & met. except. si non sit actio de evictione, nec ulla est pro sumptibus litis, ut in hac l. si venierit † V. si facit. hereditas, & res singulæ evincantur, in actione de evictione veniunt sumptus Et v. l. ven- litis a die denunciationis; l. † emptor fundi, C. h. tit. ditors, ff. de

V.O.

L. 2.

AVUS nepti ex filio emancipato inter vivos donavit certa prædia, & de evictione cavit, per stipulationem sc. postea testamento eandem neptem coheredem instituit, adjectis aliis coheredibus. Evictis prædiis, donataria consuluit Imperatorem, an haberet actionem de evictione adversus coheredes? Respondit Imperator, donatariae eidemque coheredi evictis prædiis donatis competere actionem ex stipulatu adversus coheredes pro portionibus hereditariis. Et hoc verum esse, si donator caverit de evictione per stipulationem: sed si nudo pacto sine stipulatione evictio promissa sit, minime teneri donatorem de evictione. Olim donatio non perficiebatur nudo consensu, sed interposita stipulatione; l. i. C. de donat. sed post constitutionem Justiniani, ex qua donatio perficitur nudo consensu; l. si quis argentum, C. de donat. donator tenetur de evictione, etiam si nudo pacto evictionem promiserit. Donator non tenetur de evictione, nisi aliud convenerit, neque tenetur actione redhibitoria, si rem virtiosam donaverit, ne liberalitatis suæ damnum patiatur; l. ad res donatas, ff. de ædil. edict. l. Aristo, §. ult. ff. de donat. l. Julianus, §. i. de V. O. neve officium suum sit ei damnosum; l. videlicet, ff. ex quib. caus. major. l. Sed si quis, testam. quemadm. aper. l. si servus, §. quod vero, de furt. Hieronym. libr. i. in epist. ad Ephes. in proœm. Noli de gratuito munere judicare, & ut vulgare proverbium est, equi dentes inspicere donati. Sed si quis sciens dolo rem alienam ignoranti donaverit, & donatarius in ea re magnos sumptus fecerit, & res evincatur, donator tenetur actione de dolo. In donatorem non datur actio de evictione, ut servet rem vel estimationem ejus, sed donatario datur actio de dolo, ut recuperet sumptus, quos in ea re fecit; l. Aristo, §. ult. ff. de donat. quatenus deceptus est specie donationis, quia fidem secutus donatoris sumptus fecit in re donata: beneficio nos adjuvari non decipi oportet; l. in commodato, §. sicut autem, ff. commodat. Re certa legata, si res evicta sit, heres non tenetur de evictione, nisi facto ejus res evincatur, quia te-

† Sub. tit. netur præstare rem qualis est; l. si a substituto, in fin. l. † si quis, de let. de legat. i. gat. i. Si res in genere legata sit, puta homo, si præstet Stichum, Sticho extant. ll. si victo, tenetur actione ex testamento, quia non præstirit quod præstare debuit, quis 4. 32. ita præstare deberet, ut eum habere liceat, & non evincatur; l. si a substituto, i. tuto, §. i. l. si domus, §. i. de legat. i. l. heres, ff. h. tit. l. qui concubiv. si faciunt. nam, §. si heres, de legat. 3.

L. 3.

l. servo legato. **R**E vendita & tradita, quandiu evicta non est, emptori non datur actio de evictione adversus auctorem, ob id quod res dicatur aliena, vel obligata, legatum 116. ex hac l. Ratio est, quia qui vendidit non tenetur rem facere accipientis, sed §. 4. eod. tit. tenetur rem tradere, & præstare habere licere, ita ut evictionis nomine tantum obligetur; l. si ita, §. i. ff. de contrah. empt. Mota lite de proprietate, statim non agitur de evictione antequam res per sententiam evicta sit, sed agitur tantum, ut vendor rem defendat, & judicio adsit; l. si plus vel minus, §. 2. ff. h. tit. nisi convenerit ab initio, ut statim post motam item emptori detur actio exempto ante evictionem, ut pretium restituat; l. sive in libertatem,

rem, C. h. tit. & nisi venditor sciens rem alienam ignorantis vendiderit, que casu antequam res evincatur venditor potest agere ex empto in id quod intereat rem alienam venditam non esse; *l. 4. in princ. l. servum quem, §. ult. ff. de act. empt.* Item si res vendita obligata sit, venditor non potest statim conveniri actione ex empto, ut liberam praestet emptori, id est solutam pignore; *l. ex his prediis, C. h. tit.* Et si in ipso limine contractus immineat evictio, puta si lis mota sit de proprietate rei emptae, emptor non compellitur pretium vel residuum pretii solvere, priusquam ei satis offeratur; *l. si + post perfectam, C. h. tit.*

L. 4.

Actio de evictione locum habet non modo in emptione, verum etiam in aliis contractibus, qui similes sunt emptioni, ut in permutatione; *l. 1. C. de rer. permut.* & *l. sciendum 19. §. pen. ff. de adil. edit.* & in datione in solutum, ex hac *l.* cuius species hujusmodi est. Debitor creditori posteriori in solutum dedit fundum aliis creditoribus obligatum. Praedio in solutum dato, causa pignoris non mutatur; *l. distractis, l. debitorem, supr. de pignorib.* quia pignus cum sua causa transfertur in emptorem; *l. si + debitor, C. de distract. pignor.* Igitur si predium datum in solutum evictum sit, creditori datur utilis actio ex empto in id quod intereat adversus debitorem, nam hujusmodi contractus vicem emptionis obtinet. Creditori dato prædio in solutum, eoque evicto, datur utilis actio ex empto adversus debitorem, ut *hic, C. eleganter, ff. de pignerat. act.* Non datur actio directa ex empto, quia directa actio ex empto locum habet proprie in emptione, sed datur utilis, quia datio in solutum est quasi emptio. Immo eo nomine datur duplex actio, nimirum actio utilis ex empto, vel prior obligatio & actio restituitur, quasi ea solutione, quæ est inefficax, sublata non fuerit; *l. libera C. de sentent.* & interlocut. *l. cum quis, §. qui hominem, l. si quis + aliam, ff. de solut.*

L. 5.

Quamdiu res vendita evicta non est, emptori non datur actio de evictione adversus auctorem, ob id quod res aliena vel obligata dicatur; *l. 3. supr. b. tit.* Sed si res vendita, nec dum tradita, obligata deprehendatur, emptori datur actio ex empto adversus venditorem, ut eam liberam praestet ab obligatione pignoris: sed & si conveniatur ex empto ad pretium solvendum, dolii exceptione se tueri potest, ex hac *l.* cui enim damus actionem, multo fortius exceptionem; *l. in venditione, de act. empt.* Quid? re vendita & tradita, si creditori obligata inveniatur, nihilominus emptori datur actio ex empto adversus venditorem, ut pignus luat, ut in *l. creditor, §. prædium, ff. de act. empt.* ex qua prædio æstimato a patre filiæ nomine in dotem dato, si creditori obligatum sit, heres patris renetur filiæ actione ex empto, ut liberum praestet marito, id est creditore pigneratatio liberet, quia æquum non esset, ut maritus soluto matrimonio dotis æstimationem restitueret prædio evicto.

L. + 6.

Certi juris est, venditorem re evicta teneri de evictione, et si nihil convenire, ex hac *l.* & *l. 2. l. + si in venditione, ff. h. tit.* *l. ex empto, in princ. ff. de act. empt.* *l. si major, C. de comm. rer. alien.* quia bona fidei congruit, ut emptori re evicta detur actio de evictione adversus emptorem, ne una re & pretio careat. Qui sciens emit rem alienam vel alii obligatam, nec quicquam de evictione convenit, contra juris rationem poscit, quod eo nomi-

ne dedit ; *l. si fundum*, infr. *b. tit.* puta si domino vindicanti litis aestimationem solverit, ne rem restituat, non repetit quod solvit, nec habet actionem de evictione ex stipulatu in dupla, vel ex empto in id quod interest, sed agit tantum ad pretium, ex *hac l.* Quod si convenerit de evictione pacto vel stipulatione, emptori, qui sciens rem alienam vel obligatam emit, non denegatur actio ex stipulatu vel ex empto adversus venditorem, propter fidem conventionis; *l. apud Celsum*, §. + item *Labeo* 5. ff. de dol. & met. except. *l. si frates*, *C. commun.* *utriusq. judic.* Immo etiam si convenerit ne evictio praestetur, re evicta, emptori supereat actio ex empto, ut pretium recipiat, ne rem & pretium amittat; *l. ex empto*, §. ult. ff. de act. empt. Sed qui sciens emit rem restitutioni seu fideicommissio obnoxiam, neque actione ex stipulatu dupla agere potest evictionis nomine, neque actione ex empto propter meliorationes, sed tantum actione ex empto ad restitutionem pretii satis ei consultur, qui sciens emit rem alienam, si ei pretium restituatur; *l. 3. §. emptor autem*, *C. commun.* *de legat.* Et hoc singulare est in re fideicommissaria, ut consulatur eis, qui temere seu facile accedunt ad emptionem rei fideicommissio obnoxiae, quia presumuntur credidisse rem esse liberam.

L. 7.

Si res evincatur, emptor necesse habet denuntiare venditori vel heredi ejus, ut sibi adsit; *l. prox.* infr. *b. tit.* *l. Herennius*, *l. si dictum*, §. si praesente, ff. *b. tit.* sed necesse non habet denuntiare fidejussori, & emptore laudato id est denuntiato, si res evicta sit, fidejussor etiam si agi causam ignoraverit, id est etiam si denuntiatus non sit, conveniri potest evictionis nomine, ex *hac l.* Ratio dubitandi esse videbatur, quod fidejussor est auctor secundus; *l. 4. ff. b. tit.* atque ita videbatur etiam ei denuntiandum quasi auctori: sed fatis est denuntiari venditori, neque necesse est denuntiari fidejussori. Denuntiatio facta venditori prodest contra fidejussorem, quia una est obligatio rei principalis & fidejussoris, unde fidejussores dicuntur accessiones; *l. in omnibus*, ff. de solut. Et mora rei fidejussori nocet; *l. mora*, de *V. O.* Auctor dicitur hic venditor, quia auctoritatem id est causam dominii & possessionis praestat emptori; *l. 4. §. de auctoris*, & dd. seqq. infr. de dol. & met. except. Hinc instrumentum auctoritatis, pro instrumento emptionis; *l. ult. supr. de pigner. act.* Idem sonat auctoritas in illis verbis legis *Attinie* apud Gellium libr. 17. cap. 7. *Quod subreptum erit*, ejus rei eterna auctoritas esto, id est res furtiva usucapi non potest. Et in 12. tab. apud. M. Tull. 1. offic. *adversus hostem eterna auctoritas*, id est jus res amissas bello persequendi.

L. 8.

Si res evincatur, emptor debet denuntiare venditori, vel eo mortuo heredi ejus, ut judicio adsit, ad rem defendendam: quod si non denuntiaverit, evicto praedio emptori non datur actio ex stipulatu dupla evictionis nomine, vel actio ex empto in id quod interest contra venditorem, vel fidejussorem ejus, ex init. *b. leg.* & *l. si fundo*, §. ult. ff. *b. tit.* *l. i. C. de pericul.* & *commod. rei vendit.* Emptor necesse habet denuntiare venditori si praesens sit, & copiam sui faciat; *l. si ideo*, §. ult. ff. *b. tit.* Sed si emptor judicio non adfuit, & evictus est absente auctore, vel fidejussore ejus, non habet actionem de evictione adversus auctorem ex secundo casu *b. leg.* & *d. l. si ideo*, + *in princ.* Ratio subjungitur, quia magis propter absentiam victus videtur, quam quia malam causam habuit; *d. l. si ideo*. Quid si victus est emptor absens praesente auctore? etiam non habet evictionem, quia a sententia judicis appellare

late debuit; *l. Herennius*, §. ult. ff. h. tit. l. a sententia, §. si heres, infr. de appellat. *l. libera*, C. de sententia. & interlocut. item si emptor victus sit per injuriam, id est per sordes, & corruptelam, vel per imperitiam judicis, non datur ei actio de evictione, ex tertio capite h. leg. & l. si per imprudentiam, ff. h. tit. quia injuria judicis emptori facta, non pertinet ad venditorem; d. l. si per imprudentiam. Neque obstat, quod fidejussor conventus, si usus sit exceptionibus, quibus uti potuit, nec culpa sua, per injuriam judicis victus sit, nihilominus mandati actionem habet; *l. idemque*, §. generaliter, ff. mandat. l. exceptione, de fidejussorib. Ratio differentiae est, quod emptione perfecta, omne commodum & periculum pertinet ad emptorem; *l. necessario*, ff. de periculis. & commodis rei vendit. in quo continentur casus fortuiti, & injuria judicis vel cuiuslibet, quare & hoc periculum pertinet ad emptorem. Alia est causa fidejussoris, fidejussor ultro obligatur pro alio, & in re aliena non præstat casus fortuitos, sed culpam tantum & diligentiam; *l. contractus*, de R.J. ne difficultius sit invenire fidejussorem, quia aliunde difficile est invenire fidejussorem; *l. omnes*, §. præterea, C. de Episc. & cleric.

L. 9.

SI lis mota sit de proprietate rei emptæ, emptor denuntiare debet venditori heredive ejus, ut rei defendendæ adsit, & si obtinuerit habet quod emit, id est si res evicta non sit, non potest repeterem sumptus litis a venditore. Satis ei consultetur quod res salva est, de quo gloss. in l. i. supr. h. tit. si autem res evicta fuerit, habet actionem ex empto in id quod interest adversus venditorem heredemve ejus: in eo quod interest venit non modo pretium quod abest, & sumptus in lite factos, sed & quanto pluris res valuit, & quod in rem emptam ut melior fieret erogatum, ex hac l. & l. + cum successore, infr. h. tit. l. quibus diebus, §. i. ff. de condit. & demonstrat. ne diligentior doleat industriam & operam suam; *l. ult.* C. de alluvionib. In actione ex empto non habetur ratio bonitatis futuræ, id est meliorationis, nisi hoc nominatum stipulatione conventum sit; *l. ex mille*, ff. h. tit. quia in stipulationibus spectatur tempus contractus: sed plenior est actio ex empto, in ea habetur ratio bonitatis futuræ, quia datur in id omne quod interest emptoris propter eam fidem contractus; *l. bonitatis*, ff. eod.

Ad l. 10.

Ad hanc leg. dictum est in *l. qui fundum*, ff. h. tit.

L. 11.

Quidam fundum vendidit, & stipulanti evictionem dupla promisit, & eo nomine fidejussore dedit, si res evincatur, fidejussor tenetur de evictione, ex hac l. & l. auctore, supr. h. tit. quia fidejussor rem vendidisse vindetur, vel venditioni consensisse, & ex consensu obligatur pro evictione. Qui consensit venditioni tenetur de evictione, quod insinuant illa verba: *qui venditioni adeo consensum dedit*. Qui simpliciter consensit venditioni, non tenetur de evictione, quia nudus consensus longe distat a venditione, aliud est vendere, aliud vendenti consentire: sed qui consensit venditioni fidejubendo, pro evictione obligatur, unde fidejussor secundus auctor dicitur; *l. 4. ff. h. tit.* Et si fidejussor suo nomine vindicet rem emptam, dicens uxorem ipsius nomine eam emissæ, antequam vendor pro quo fidejussit eam venderet, exceptione dolii submovetur, ex hac l. Sicut vendor non potest ex alia causa evincere rem

quam vendidit, juxta regulam, quem de evictione tenet actio, eundem agerem repellit exceptio; *l. vindicantem, ff. h. tit.* ita nec heres vendoris; *l. si ob causam, l. sive possessio, infr. h. tit. l. Seia, ff. eod.* Et fidejussor, qui fidejussit pro evictione vel heres ejus si rem venditam evincat, repellitur opposita exceptione doli mali, quia dolo facit qui petit quod mox restituturus est; *l. dolo, ff. de dol. & met. except.* Speciale est, quod heres fidejussoris non prohibetur ex sua persona evincere rem, pro qua defunctus apud emptorem intercessit, sc. evictionis causa durante actione, id est ita ut teneatur emptori actione ex empto in id quod interest rem evictam non esse; *l. ult. infr. h. tit.* Heres fidejussoris non prohibetur rem vindicare ex sua persona, id est ex propria causa, alio jure quam hereditario, quia durius visum est heredem fidejussoris ita obligari de evictione ut heredem vendoris, ut non possit vindicare rem proprio nomine. Satis consulitur emptori, quod ei superest actio de evictione in id quod interest in heredem fidejussoris, quo pacto utriusque consulitur. Heres vendoris potest rem vindicare ex sua persona, sed non cum effectu, quia si vindicet exceptione doli repellitur; *l. in rem 23, §. in omnibus, ff. de rei vindicatione:* fidejussor vendoris non potest rem evincere ex propria persona. Heres fidejussoris potest rem vindicare ex propria persona, et si teneatur de evictione. Ratio differentia est, quia fidejussor, licet rem non vendiderit, fidejubendo consensit venditioni, & ex eo amisit omne ius suum, qui consensus non cadit in heredem fidejussoris; Salicet, & Fulgos, *in d. l. ult.*

L. 12.

ACtio de evictione non competit emptori priusquam res jure judicioque evicta sit, ut ostenditur hic, & *l. 3. supr. h. tit. l. si plus vel minus, §. mota, ff. h. tit.* Nisi ab initio convenerit, ut si qua quaestio mota sit de proprietate rei emptae, et si nondum evicta esset, pretium restituatur, ex hac l. Et actio de evictione datur emptori, sive res evincatur, sive servus in libertatem evictus sit, id est si liber homo, qui veniit pro servo, in libertatem proclamat & liber pronuntietur; *l. si status, infr. h. tit.* Satis evincitur qui in libertatem vindicatur, ex quo habere non licet. Actio de evictione queritur etiam si res evincatur, quia aliena vel obligata erat; *l. 3. supr. h. tit.*

L. 13.

SI pignora ob causam judicati capta venierint, executor vel apparitor judicis, a quo distracta sunt, non tenetur de evictione, quia officium non debet ei esse damnosum; *l. si pignora, ff. h. tit.* sed debitor tenetur de evictione, quia ipse vendidisse videtur quatenus pretii solutio ei prodest ad liberationem; *l. plus vel minus, §. si jussu, ff. h. tit.* & pignus, quod distrahitur auctoritate judicis, videtur distrahi ab ipso debitore alia ratione, nimirum quia factum judicis factum partis; *l. si + pignori, ff. famili. ercisc.* pignoribus captis ob causam judicati distractis, debitor vel heres ejus non potest referre id est mouere questionem dominii, non potest ea evincere, quoniam & si evincantur ab alio tenetur de evictione actione utili ex empto, ex hac l. juxta regulam, quem de evictione tenet actio; *l. vindicantem, ff. h. tit.*

L. 14.

SI pater rem vendiderit & tradiderit, filius idemque heres patris non potest rem evincere, sive res vendita fuerit patris sive filii, quia tenetur de evictione, juxta regulam quem de evictione tenet actio; *l. vindicantem, ff. h. tit.*

tit. Si enim heres rem vindicet ut hereditariam , non potest vindicare , quia præstat factum defuncti ; *l. cum a matre , C. de rei vindicaz.* si ut propriam , non potest evincere , quia heres tenetur de evictione .

L. 15.

SI res evincatur per injuriam judicis , venditor non tenetur de evictione ; *l. si per imprudentiam , ff. h. tit.* Quod si res jure judicioque evincatur non injuria id est citra injuriam judicis , venditor tenetur de evictione , ex hac *l.* & emptori datur actio de evictione adversus venditorem , heredemve ejus , vel fidejussorem ; *l. auctore , supr. h. tit.* vel actio Serviana , vel quasi Serviana seu hypothecaria adversus pignora , ex hac *l.* Venditor de evictione tenetur , non modo datis fidejussoribus , sed etiam datis pignoribus , ut hic & *l. z. C. de pact. pignor. l. et si is , C. de præditis minor.*

L. 16.

EMptori , re evicta , vel parte ejus , non datur actio de evictione adversus auctorem propter meliorationes , propter sumptus ad rem meliorandam erogatos , quia sibi imputare debet , quod eos non servaverit a domino vindicante per retentionem opposita exceptione doli : sed emptori datur actio ex stipulatu vel ex empto , ut pretium recipiat , & id quod interest . Qui dominium evicit , non potest conveniri de pretio , sed auctor seu venditor tantum . Dominus rem suam a possessore vindicare potest etiam non oblato pretio ; *l. mater , l. si mancipium , C. de rei vindic. l. incivilem , C. de furt.* Re evicta , emptori datur actio de evictione adversus auctorem quoad pretium recipientium , non ob sumptus in re melioranda factos , quia emptor eos servare potuit per retentionem , opposita exceptione doli . Bonæ fidei emptor si evincatur a domino , sumptus ad rem meliorandam factos potest consequi a domino rem vindicante , non per actionem ullam , sed officio judicis , ut probatur *hic* , vel per retentionem opposita exceptione doli ; *l. Paulus , ff. de dol. & met. except.* Dominus rem vindicans non tenetur de pretio : excipiuntur duo casus . Primus est , cum emptor prædium emit a non domino , & pretium solvit ejus creditori , qui prædium pignori obligatum habuit a domino , opposita exceptione doli se tueri potest , si conveniatur de restituenda re non oblato pretio , quod solutum est creditori ejus , qui rem pignori obligatam habuit ; *l. emptor , ff. de rei vindic.* Secundus casus est , cum emptor prædium minoris emit , non cogitur rem restituere nisi restituto pretio , si pretium in rem minoris verum est ; *l. utere , infr. de pred. minor.* Qui evicit dominium tenetur restituere sumptus in re melioranda factos habita ratione fructuum , id est fructibus prius compensatis cum usuris pretii , & eo quod excedit in sumptus meliorationum ; *† l. sumptus ff. de reivind. d. l. emptor.* Emptori non datur actio de evictione adversus venditorem quoad meliorationes , quia eas servare potuit a vindicante per retentionem opposita exceptione doli . Et hoc procedit si emptor rem possidebat : si emptor rem non possidebat , forte amissa possessione sine culpa sua , tunc emptori datur actio ex empto in id quod interest adversus auctorem etiam propter meliorationes ; *l. si controversia , supr. h. tit.* quæ est distinctio Accursii in *d. l. si controversia* , cum ait , si a domino qui rem evicit sumptus servare non potuit .

L. 17.

Quidam ignorans servum emit a non domino , & lite mota super dominio servi , auctorem certum fecit denunciatione facta , ut liti adesset , servo

Tom. VIII.

F ff

evicto per sententiam emptori datur actio de evictione in auctorem in premium rei & in sumptus litis, ex hac l. Alias si emptor conventus actione in rem a domino, domino vindicant ulro rem restituerit ante sententiam, non habet actionem de evictione, quia sibi imputare debet, quod nou expectavit eventum litis; l. si dictum, §. si compromiser, ff. b. tit. l. utique, ff. de rei vindicat. l. † atqui natura, §. cum me, ff. de negot. gest.

L. 18.

Si quis ignorans hominem liberum emerit pro servo, id est quem credebat esse servum, mota quæstione status super homine venundato servatis juris solemnibus, quæ olim ea erant, ut causa status seu liberalis non posset agi sine assertore, qui pro servo causam faciebat, quod non fit hodie, servus enim ipsem agit pro libertate; l. † i. C. de assert. tollend. si secundum libertatem sententia lata fuerit, id eit si homo liber pronunciatus fuerit, potest agere de evictione, ac si servus evictus esset, quia satis evincitur servus, qui se evincit in libertatem; l. sive in libertatem, supr. b. tit. Quod si per sententiam servus declaratus fuerit, emptor ad venditorem reverti non potest. Emptor non potest agere de evictione adversus venditorem, nisi re evicta. Re non evicta emptor non habet actionem de evictione, ne quidem propter sumptus litis, ut docet Accurs. sic & in l. i. supr. b. tit. nisi convenerit, ut venditor sumptus litis agnosceret, etiam re non evicta; l. † venditores, ff. de V. O.

L. 19.

Si quis prædium obligatum viderit, & tradiderit, & emptor conventus a creditore pigneratitio, actione hypothecaria tueri se possit præscriptione temporis, quia tertius possessor longo tempore præscribit hypothecam; l. i. & 2. C. si advers. cred. evictionis periculum timere non potest, quia aut emptor, qui tutus erat præscriptione longi temporis, exceptionem præscriptionis omisit, & hoc casu venditor non tenetur de evictione, cum emptor culpa sua evictus sit, ob omissam exceptionem præscriptionis longi temporis; l. Herennius, §. ult. ff. b. tit. aut non omisit exceptionem præscriptionis, & victus est per injuriam judicis, & hoc casu cessat evictio; l. emptor, l. si non injuria, supr. b. tit. l. si per imprudentiam, ff. eod.

L. 20.

Re evicta, venditor vel heres ejus non tenetur de evictione, nisi ei denuntiatum sit, ut rei defendendæ adesset, l. emptor, supr. b. tit. venditor vel heres ejus, si ei denuntiatum non sit, non tenetur emptorem defendere neque re evicta tenetur de evictione: sed si venditor vel heres ejus non facta denuntiatione, ulro velit adesse emptori, & causam defendere non prohibetur, & si res evicta sit, non potest instaurare seu repetere litem ex sua persona, sed licet appellare tantum. Et hoc est quod dicitur his verbis, si appellationem non interposuissis. Cur potest appellare? quia ejus interest, l. ab executori, §. † 2. ff. de appellat. nempe propter exceptionem, ne videatur mala fide rem alienasse, vel obligatam vendidisse. Quod si venditori denuntiatum non sit, ut rem defenderet, & pro evictione conveniatur ex empto, intelligit quatenus se ipsum tueri debeat, id est potest se tueri exceptione doli mali, quia dolo facit, qui non denuntiavit, & agit pro evictione; l. emptor. supr. b. tit.

L. 21,

L. 21.

Si servus veriditus post 30. vel 40. annos proclamet in libertatem, & liber pronuntiatus fuerit, emptori quandocumque, etiam si res evicta fuerit post longum vel longissimum tempus, datur actio ex empto de evictione in id quod interest si res integra sit, id est si actio empti de evictione ex quo nata est non sit sublata longi vel longissimi temporis præscriptione. Actio empti de evictione non submovetur longi temporis præscriptione, licet post multa spatia temporis res evincatur, ex hac l. Ratio est, quia actio nondum nata non potest præscribi: non valenti agere non currit præscriptio; l. cum notissimi, §. illud autem, C. de præscript. 30. ann. l. in rebus, vers. omnis autem, C. de jur. dot. Et præscriptio cujuscumque temporis non valet adversus libertatem; l. ult. C. de long. temp. præscript. qua pro libertat. Actio de evictione ex quo nata est, re sc. evicta, præscribitur spatio 30. annorum: omnes actiones in rem, vel in personam præscribuntur spatio 30. annorum; l. sicut in rem, infr. de præscript. 30. ann. l. i. §. ad hac, de annal. except. l.* ex placito, supr. de rer. permitt. Neque obstat l. si obligata, supr. b. tit. quia hæc lex est de emptore, qui rem præscribit longo tempore, non potest agere de evictione adversus venditorem, quia tutus est præscriptione longi temporis, si conveniatur hypothecaria actione a creditore pignoratio, cui res obligata erat. Item actio de evictione non præscribitur antequam nata sit præscriptione cujuscumque temporis, nisi evictionis periculum remiserit, ut scriptum est in hac l. Remittentibus enim actiones suas non est dandus regressus; l. queritur, §. si venditor, ff. de adil. edit. Emptori, qui remisit periculum evictionis, adhuc superest actio ex empto de pretio, nisi nominatim & illud remisit, ut sentit gloss. in l. emptorem, al. l. ex empto, §. ult. ff. de act. empt.

L. 22.

Si quis emerit fundum ut liberum, subjecta stipulatione de indemnitate præstanta, & postea conventus a creditoribus pignoratiis, quibus fundus obligatus erat, ultro quod debebatur jure solverit, stipulatio de indemnitate emptori committitur, ex hac l. Dubitationem movebat, quod stipulatio de evictione emptori non committitur priusquam res evicta sit per sententiam judicis; l. si cum quaestio, supr. b. tit. l. utique, ff. de rei vindicat. Sed emptor, qui solvit ultro quod debebatur, recte indemnitatam persequitur, etiam si solverit ante sententiam, quia non agit actione ex stipulatu vel ex empto de evictione, quasi re evicta, sed agit ex stipulatu de evictione ob indemnitatam, quia stipulatio sibi cavit de indemnitate, & stipulatio de indemnitate commissa intelligitur ex ipsa conceptione verborum, ut recte animadvertisit gloss.

L. 23.

Re evicta, venditor vel heredes ejus, cujuscumque gradus sint, instituti, vel substituti tenentur de evictione, sive his absentibus sive præsentibus & defensis res evicta sit, modo eis denuntiatum sit, quia culpa venditoris, vel heredum est, quod denunciatione facta judicio defuerunt, & de evictione tenentur, non modo ad pretium, sed etiam ad omne quod emptoris interest rem evictam non esse. Actio ex empto datur non modo ad pretium, sed ad id quod interest, ut probatur hic & l. evicta, ff. b. tit. & l. Titius 43. in fin. ff. de act. empt.

L. 24.

Si in limine contractus immineat evictio, seu periculum evictionis, id est si ante pretium rei venditæ numeratum, de proprietate lis mota sit, vel servus venditus proclamet in libertatem, emptor non cogitur pretium solvere, vel residuum pretii, priusquam ei satis offeratur, id est priusquam idonei fidejussores ei offerantur emptionis nomine, ex hac l. l. pen. §. ult. ff. de peric. & commod. rei vendit. Venditor non cogitur satisdare, id est cavere datis fidejussoribus de evictione, nisi aliud convenerit, sed repromittere debet, id est cavere nuda promissione; l. emptori, ff. h. tit. Quod si in limine contractus immineat evictio, id est nondum soluto pretio in totum vel ex parte, (Evictio in limine contractus imminere dicitur, cum lis movetur de proprietate, ante pretium numeratum, quia res videtur esse in limine ante pretium numeratum: emptio venditio contrahitur nudo consensu, & conventione de pretio, impletur solutione, ut ait Odofredus.) & tunc emptor non compellitur ad solutionem totius vel residui pretii, nisi ei fidejussores offerantur. Re vendita & tradita, emptor cogitur actione ex empto pretium solvere; l. Julianus, §. ex vendito, ff. de act. empt. sed imminentे periculo evictionis, emptor non compellitur pretium solvere, priusquam ei cautum sit datis fidejussoribus, & si conveniatur ad pretium solvendum, potest se tueri opposita exceptione doli; l. pater, §. ex quadrante, ff. de dol. & met. except. & si re vendita & tradita, & pretio numerato ex parte, emptori denuntiatum sit ne ad emptionem accederet, quod res aliena vel obligata esset, emptor officio judicis compellitur praestare quæ ex emptione veniunt, id est quæ veniunt de jure in actione empti, puta cautiones de evictione datis fidejussoribus. Et hæc est sententia hujus l. quæ magnæ auctoritatis est in judiciis, ut ait Fulgosius.

L. 25.

Re evicta venditor tenetur emptori de evictione ex stipulatu duplæ, vel actione ex empto in id quod interest rem evictam non esse, ex hac l. & l. non dubitatur, l. si controversia, supr. h. tit. nimirum actione ex stipulatu duplæ si stipulatio interposita sit, vel actione ex empto etiam si nihil dictum sit. Nunc finge, Saturninus ignorans mulierem liberam, quæ ei bona fide serviebat, quasi ancillam vendidit, si postea eam defendat in libertatem, id est si ea proclamante in libertatem, eam defendat vel vindicet in libertatem assertor constitutus, quo casu magis defendere liberam, quam agere videtur, cum libera quasi ancilla vendita evincitur in libertatem, defendi dicitur potius quam vindicari, quia ipsa proclamavit in libertatem, & ipse magis agere videtur, quam venditor, qui defensoris potius, quam assertoris & vindicantis officio fungitur, quod non vindicet sibi, sed liberæ. Et hoc casu cessat regula, quem de evictione tenet actio, favore libertatis sc. & venditor potest venire contra factum suum, ut quilibet, favore libertatis, cuius causa multa introducta sunt contra ius; l. generaliter, §. si quis servo, ff. de fideic. libertat. Ut pater, qui liberos ingenuos pro servis vendidit, potest eos evincere in libertatem reddito pretio, quia factum patris non potest obesse liberis; l. 1. C. de liberal. caus. l. 2. C. de patrib. qui filios distract. Si mulier libera pronuntiata sit, venditor tenetur actione ex stipulatu duplæ, quantum in hanc deductum est, si stipulatio duplæ interposita sit, vel actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse, etiam si de eo nihil dictum sit, quia hæc actio venit ex natura contractus: actio ex empto datur non modo in pretium rei, sed & in id quod interest emptoris rem evictam non esse; l. cum successores, supr. h. tit. l. evicta, ff. eod.

L. 26.

L. 26.

RE evicta venditor tenetur de evictione actione ex stipulatu duplæ si stipulatio interposita sit, vel actione ex empto in id quod emptoris interest rem evictam non esse; *l. non dubitatur*, *l. si controversia*, *l. si tibi liberam*, supr. *b. tit. l. evicta*, *ff. eod.* idque etiam si dictum non sit, quia evictio venit in actione empti ex natura contractus; *l. in vendendo*, *ff. de contrah. empt.* Hujus regulæ plures sunt exceptions. Prima est, quod vendor hereditatis non præstat evictionem rerum singularium, nisi nominatim convenierit; *l. t. 1. supr. b. tit. l. 2. ff. de hered. vel act. vendit.* Secunda, si quis vendat aliquid in alea, ut ludat, venditio valet, sed vendor non præstat evictionem, & si conveniatur tuebitur se illa exceptione, quod in alea gestum sit; *l. 2. §. si in alea*, *ff. quar. rer. act. non dat.* Tertia est, cum captus piscium, avium, vel missilium emitur, si quod missilium nomine captum est, evincatur, non prestatur evictio, quia tacite id actum intelligitur, ne præstetur evictio. Captus piscium, avium, & missilium quasi alea emitur, spes empta est, non res certa; *l. nec emptio*, *§. aliquando*, *ff. de contrah. empt.* Quarta est, si quis sciens rem alienam vel pignori obligatam emerit, nec quiquam de evictione convenit, quod eo nomine dedit contra juris poscit rationem, ex hac *l. & l. si status*, supr. *b. tit.* puta si domino rem vindicanti solvit litis aestimationem, vel si creditori pigneratatio pignus vindicanti solvit debiti quantitatem, non habet actionem de evictione, ut recipiat solutam litis aestimationem, aut quantitatem debiti, sed recte agit ut pretium recipiat, etiam si nihil de evictione convenerit, ne & rem amittat & pretium, quoniam etiam si conveniret nominatim ne evictio præstetur, re evicta emptori supereft repetitio pretii, ne emptor rem amittat & pretium; *l. ex empto*, *§. ult. ff. de act. empt.* Et hac ita procedunt, si is qui sciens emit rem alienam, nihil convenerit de evictione; nam si convenerit de evictione, vel pacto, vel stipulatione, etiam malæ fidei emptori competit actio ex stipulatu, vel empti evictionis nomine; *l. si fratres*, supr. *commun. utriusq. judic.* Opponitur *l. ult. §. emptor autem*, *infr. commun. de legat.* ex qua si quis sciens emerit ab herede rem restitutioni obnoxiam, ex stipulatione duplæ ob evictionem agere non potest, nec ex empto propter meliorationes, sed tantum ex empto ad pretium recipiendum, etsi nihil convenerit de evictione. Sed Accursius recte notat, hoc esse speciale in re fideicommisso obnoxia, ne quis facile accedat ad emptionem rei, quæ alienatur contra judicium & voluntatem defuncti. Porro argumentum malæ fidei & scientiæ rei alienæ non est cautio de evictione desiderata ab emptore, itaque ex aliis indiciis & argumentis probanda est; *l. pen. infr. b. tit.* quoniam bonæ fidei emptores solent sibi cavere de evictione in omnem casum, ut tutius eis sit. At emptor, qui sciens rem alienam emit, interdum pretium recipit a domino, qui rem vindicat, si pretium in rem domini versum est; *l. 1. supr. si vendit. pignor. agatur*, *l. emptor*, *ff. de rei vindic.*

L. 28.

Mota quæstione de proprietate rei emptæ, emptori tam propriis quam vendoris defensionibus uti licet, ex hac *l.* Si res evincatur, emptor propriis defensionibus uti potest, id est exceptionibus, quæ competunt ex sua persona, puta exceptione rei judicatae cum emptore, vel exceptione jurisjurandi delati emptori, vel exceptionibus quæ competunt ex persona vendoris, puta exceptione pacti, rei judicatae, vel jurisjurandi: pactum vendoris prodest emptori; *l. si tibi*, *§. t. pactum*, *ff. de pact. possessio vendoris prodest empto-*

ri ad implendam usucacionem ; l. *dolia*, §. 1. ff. de contrah. empt. l. *emptoris nominis*, ff. de hered. vel act. vend. l. id tempus, ff. de usucap. l. pen. §. ult. ff. de divers. & tempor. prescript. l. *Pomponius*, §. 1. ff. de adquir. possess. l. + unic. vers. hoc tantummodo, C. de usucap. transformand.

L. 29.

SI res tradita permutationis causa, uni ex permutantibus evincatur, & postquam permutanti denuntiatum, vel ob absentiam denuntiandi potestas adempta est, res evicta sit, ei, qui accepit rem ex causa permutationis, datur actio de evictione in id quod intereat, ex h. l. & l. 1. supr. de rer. permutat. quia permutatio vicem emptionis obtinet; l. 2. supr. eod. & in permutatione uterque contrahentium emptoris & venditoris loco est; l. *scindendum* 19. §. + deinde, vers. *emptorem*, ff. de edil. edit.

L. 30.

Qui sciens rem alienam emit, non habet actionem de evictione, nisi nominatim de evictione pactus vel stipulatus sit; l. *si fundum*, supr. h. tit. Quæritur cui incumbat onus probandi, an emptori, ut probet se ignorasse rem esse alienam, an vero venditori, ut probet emptorem scivisse rem esse alienam? & venditori onus probandi incumbere innuitur in fin. h. leg. Quod recte ita constitutur, qui enim sciens emit rem alienam, re evicta, si agat de evictione adversus venditorem, repellitur opposita exceptione dol. mali; l. *apud Celsum*, §. item *Labeo*, ff. de dol. & met. except. In omni autem exceptione, qui excipit actoris officio fungitur, & exceptionem tamquam intentionem probare debet; l. in exceptionibus, ff. de probat. Hoc posito aliud queritur, de quo quærebatur in hac l. an idonea sit probatio, emptorem scivisse rem esse alienam, si venditor probet emptorem a venditore duplam stipulatum esse ob evictionem? & rescriptum est, malam fidem emptoris & scientiam rei alienæ non probari ex eo, quod emptor duplam stipulatus est evictionis nomine, nec opinionem seu famam ejus ex hoc laedi, ut malæ fidei emptor habeatur, itaque aliis indiciis & argumentis rem probandam esse. Scientia rei alienæ & mala fides emptoris non probatur ex eo quod emptor sibi cavit interposita stipulatione, vel pacto de evictione, quoniam bona fidei emptores, ut tutius eis sit, solent sibi cavere de evictione interposito pacto, vel stipulatione duplae. Abundans cautela non nocet; l. + *testamentum*, C. de *testam.* & bona fides presumitur, nisi mala probetur; l. *emptor*, C. de *prescript. long. temp.* sed potest videri inutile esse venditori probare emptorem scivisse rem esse alienam, quia emptor duplam stipulatus est evictionis nomine in specie proposita, quo casu emptor sciens vel ignorans rem esse alienam, habet actionem de evictione; l. *si fundum*, supr. h. tit.

L. ult.

Ad hanc l. dictum est supr. l. 11. h. tit.

F I N . I S .

Laus Deo, Honor & Gloria.

I N D E X

R E R U M E T V E R B O R U M .

A.

- A**ctio furti non datur in uxorem, sed
rerum amotarum. 52.
Actio in rem duplex est, directa, &
utilis. 167. 168.
Actio ad exhibendum, est actio personalis
præparatoria vindicationis. 169. 170.
Actio in rem datur adversus possessorem,
vel ubi domicilium habet, vel ubi res
posita est. 188.
Actio in rem, est actio arbitraria, in
qua juratur in item. 193. 194.
Actio hypothecaria, est actio in rem, quæ
datur ad avocandam possessionem pi-
gnoris. 230.
Actio in factum cur dicitur adcomoda-
ri? 328.
Actio de evictione non præscribitur pri-
usquam res evincatur. 411.
Actio de peculio vel de in rem verso
datur in patrem, vel dominum, ex
contractu filii. vel servi. 30. 35.
Actio rerum amotarum, est in solidum
in uxorem. 53. 54.
Actio legis Aquiliæ, quid distet ab actio-
ne injuriarum? 162.
Actore non probante reus absolvitur. 206.
Adjectus solutionis causa non potest pe-
tere, sed ei solvi potest. 31.
Aditione hereditatis transfertur dominium
sine corporali prehensione rerum. 186.
Advocationis officium non debet cuiquam
nocere. 187.
Advocatus in eadem causa judex esse non
potest. 20.
Ædificium cedit solo id est domino soli. 199.
Ædiles & varia eorum jurisdiction. 294.
O seqq.
Ager pestilens. 342.
Alienatio fundi dotalis, & usucapio pro-
hibetur lege Julia. 51.
Alienatio rerum hereditiarum prohibe-
tur pendente judicio petitionis heredi-

- tatis. 87. 88.
Alimenta præstantur pupillo pro modo
facultatum. 62.
Armentum quid distet a pecore? 333.
Auctor est vendor. 406.
Auctoritas actio de evictione. 362. 402.

B.

- B**onæ fidei possessor conventus petitio-
ne hereditatis restituit fructus perce-
ptos extantes. 114. 115.
Bonæ fidei possessor ab initio, post item
contestationem restituit omnes fructus, quos
percepit vel percipere potuit. *ibid.*
Bonæ fidei possessor hereditatis restituit
preium rerum distractarum. 135.
Bonæ fidei possessor non præstat natura-
lem interitum. 163. 198.
Bonæ fidei possessor servat sumptus in re
aliena factos, per retentionem. 175. 185.
Bonæ fidei possessor repetit impensas in
re aliena factas, quas dominus facturus
fuit. 180.
Bonæ fidei possessor fructus percipiendo
suos facit. 197.
Bonæ fidei possessor hereditatis deducit
sumptus necessarios & utiles. 129.
Bona præsentia & futura pignori obligari
possunt. 218.
Bonorum possessio contra tabulas datur
liberis emancipatis præteritis. 64. 66. 79.

C.

- C**aduca & in causa caduci quænam
sint? 146.
Captus ab hostibus fit servus hostium: sed
si redeat ab hostibus, postliminio recipit
civitatem & omnia jura. 12.
Captus ab hostibus, si decedat apud ho-
stes, fictione *l. Cornelie* fingitur decepsisse
primo captivitatis momento. 13.
Captivi filius potest uxorem ducere. 14. 15.
Carina est potior pars navis. 374.
Carfamatium servus castratus. 65.
Catasta est locus in foro, in quo servi

venum exponebantur.	311.	Dos data vel promissa ante nuptias confertur in tempus nuptiarum.	34.
Cautio legati vel fideicommissi præstandi locum habet in legato conditionali, vel in diem.	4.	Dotis promissio in tempus mortis patris vel mulieris an valeat?	40. 41.
Cautio est nomen debitoris.	252.	Dos adventitia ex constitut. Justinian.	
Coemptionalis senex.	135.	non cedit lucro mariti, sed transmititur ad heredes mulieris.	361. 362.
Condicio existens retro trahitur in tractibus, secus in legato.	237.	Dos in pecunia soluto matrimonio reditum intra annum, quæ est in rebus immobilibus præsenti die.	50.
Commilitii caritas.	76.	Dotis repetenda actio communis est patri & filiæ.	399.
Compensatio fit ipso jure.	143.	Duobus eadem re vendita, vel donata, potior est causa ejus, cui prius tradita est.	203.
Consummatio, est collatio certæ summae.	331.		E.
Contractus inter virum & uxorem constante matrimonio non prohibentur.	49.	E dicti ædilium capita.	332. & seqq.
Creditor, qui pignus vendidit jure creditoris, non tenetur de evictione.	29. 239.	Electa inepta actione non tollitur idonea actio.	44. 393.
Creditori pigneratatio datur duplex actio, hypothecaria, quæ est in rem, & conditione mutui, quæ est personalis.	221.	Emptori datur actio redhibitoria, si morbum vitiumve servi venditi tacuerit venditor.	297.
Creditori datur actio hypothecaria ad avocandam possessionem pignoris.	227.	Emptor, cui res evincitur, debet denunciare venditori, ut adsit judicio.	410.
Creditor potior est in pignore, cujus pecunia salvam fecit causam pignoris.	258.	Emptori datur actio de evictione post sententiam judicis, si non appellaverit.	389.
Creditor potest pignus vendere cessante debitore.	271.	Emptor non repetit sumptus factos in causa evictionis.	403.
Crepundiis agnoscantur liberi expositi.	201.	Emptori re evicta non datur actio de evictione propter meliorationes.	409.
	D.	Emptor non cogitur pretium solvere, si in limine contractus immineat evictio.	412.
Debet.	8.	Erro, pusillus fugitivus.	302.
Debitor in contrahendo pignore solebat cavere, rem nulli alii obligatam esse.	292.	Error in nomine non nocet, si constet de corpore.	158.
Delegatio pro solutione.	29.	Evicta dote evictio præstatur.	379. 380.
Deprecari poenam quid sit?	9. 10.	Evictio non præstatur adversus Principem.	354.
Distractio pignoris sub hasta fit præsenti pecunia.	275.	Evictionis quem tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.	359.
Divisio est vice emptionis.	379.	Executores non tenentur de evictione pignoris subhasta distracti.	378. 408.
Dominium servorum quibus modis probetur?	201.		F.
Dominium rerum quibus modis probetur?	204.	Falcidia cessat in testamento militis.	74. 75.
Dominium non adquiritur sine titulo.	205.	Falsi quæstio est præjudicialis.	153.
Donatio certæ rei vel pecuniae non valet inter virum & uxorem quoad rem vel fortem, sed quoad fructus & usuras.	45.	Fanatici qui sint?	300.
Donator non tenetur redhibitoria, neque de evictione.	63. 347. 380. 404.	Fiscus habet tacitam hypothecam in bonis debitorum.	248. 259.
Donator non tenetur, nisi in quantum facere potest.	29.	Fiscus in mutuo jure privati creditoris utitur.	270.
Dos non est donatio, sed contractus.	289.	Fiscus non tenetur redhibitoria.	299.
Dos est in bonis mariti & uxoris diverso jure.	22. 23.	Fiscus non tenetur in duplum de evictione.	368.
Dos vel donatio confertur per liberos, tam in successione testati, quam intestati, ex constitut. Justinian.	23.		Fo.

- Focaria nihil potest capere ex testamento vel donatione militis. 74.
 Fructarius omnes fructus suos facit, naturales, & civiles. 24.
 Fructarius an possit capere feras inclusas vivariis? 24. 25.
 Fructus post item contestatam percepti, vel percipiendi, veniunt in actione in rem. 165. 178.
 Fructus pendentes veniunt in reivindicazione. 183.
 Fructus pignoris, si excedant usuras, imputantur in sortem. 240.
 Fructus antichresis, etiamsi excedant usuras, non imputantur in sortem. 211.
 Fructus in praediis ruiticis sunt tacite pignori pro mercede conductionis. 244. 245.
 Fructus dotis, divortio soluto matrimonio, dividuntur inter virum & uxorem pro rata anni. 48.
 Furi, vel malæ fidei possessori, datur actio furti, depositi, vel commodati. 35.
 Furti domino datur triplex actio, actio furti, actio in rem, & condicione surtiva. 63.
 Furtiva res potest vindicari emptori etiam non oblato pretio. 199.
 Furtiva res usucapi non potest. 42.
 Fugitivus quis sit? 309.
 Fugitivus non est qui confugit ad alyum vel statuam Principis. 321.
- G.

Gutteria, Gutturosus. 306.
 H.

- H**eres, a quo res certa legata est, non tenetur de evictione. 404.
 Heres scriptus dum deliberat de adeunda hereditate pro herede habetur quoad quædam. 78.
 Hereditas est nomen juris. 136.
 Hereditas defertur testamento vel lege. 85.
 Hircosus. 306.
 Hypotheca specialis prius discutienda est, quam perveniat ad generalem. 255.

I.

- I**mperatores Pontifices maximi. 137.
 Impetigo est jugis scabies. 303.
 Indebitum per errorem solutum non repetitur condicione indebiti, nisi in casibus exceptis. 26.
 Infans vel furiosus non tenetur ex delicto. 190.

Tom. VIII.

- Ingenius libertino tutor dari non potest. 6.
 Ingenius donatus aureis annulis a Principe, pro ingenuo habetur non in omnibus. *ibid.*
 Interdictum unde vi datur dejecto de funde. 66.
 Invecta illata in ædes conductas sunt tacite pignori. 223. 231. 243.
 Invito creditori aliud pro alio solvi non potest. 395.
 Judicatum quomodo novat actionem? 228.
 Judicia omnia sunt absolvitoria. 227.
 Jurisconsulti in dubiis se invicem consulubant. 251.
 Jusjurandum parit actionem & exceptiōnem. 21.

L.

- L**egata ex testamento rescisso per bonorum possessionem contra tabulas debentur exceptis personis. 7.
 Liberi habent tacitam hypothecam in bonis vitrii ob tutelam a matre gestam. 249.
 Liberi sequuntur statum matris quoad libertatem. 43.
 Liberi a patre pignori obligari non possunt. 453.
 Libertas data ex falso testamento non revocatur. 65.

M.

- M**agistratus non judicabant, sed iudicabant, de quibusdam causis extra ordinem cognoscebat. 8.
 Majores fructus sunt dupli fructus. 33.
 Malæ fidei possessor conventus petitione hereditatis restituit omnes fructus perceptos vel percipiendos. 114.
 Malæ fidei possessor conventus petitione hereditatis sumptus necessarios repetit, utiles non, sed permittitur eos tollere. 129.
 Malæ fidei possessor navis præstat naulum & vecturas. 191.
 Malæ fidei possessor præstat omnes fructus perceptos, vel qui honeste percipi potuere, præstat omnes fructus etiam in honeste perceptos. *ibid.*
 Mandatarius vel negotiorum gestor, qui pro alio solvit, repetit sortem & usuras, & usuras usurarum. 265.
 Mangones, seu venalitii, sunt negotiantes servorum. 332.
 Mangonum ars interpolandi servos. *ibid.*

G g g

- M**aritus lege Julia adulterum uxoris suæ impune occidere potest. 8.
Maritus jure mariti potest uxorem accusare adulterii intra 60. dies. 9.
Maritus & mulier sunt domini dotis di verso respectu. 201.
Maritus, parens, patronus, socius, dominator, non tenentur in solidum, sed in quantum facere possunt. 53.
Mater, quæ non petit tutorem filio impuberi, repellitur a legitima ejus hereditate. 64.
Matrimonium non est inter servos & ancillas. 331.
Media sententiæ. 144.
Miles potest heredem instituere ad tempus, vel ex tempore. 73. 74.
Miles potest pro parte testatus, pro parte intestatus, decedere. 76.
Minor in delictis in integrum non restituitur, sed mitius punitur. 10. 11.
Minor 25. annis in integrum restituitur in actionibus poenalibus. 9.
Mora modici temporis non nocet. 51.
Mora non committitur, si nemo fuit cui solveretur. 329.
Morbus sonticus dat locum redhibitioni. 303.
Morbus sonticus judicium diffidit. *ibid.*
Morbus quid distet a vitio? *ibid.*
Morbus comitialis. 344.
Morio stultus, moriones in delitiis. 302.
Moria vitium animi. *ibid.*
Mulæ in usu ad lecticas. 334.
Mulier repudiata infensa viro. 45. 46.
Mulier non juvatur Vellejano res suas obligando pro dote filiæ. 293.
Mutatio voluntatis non præsumitur nisi probetur. 59.
Mutuum non contrahebatur sine pignore, vel fidejussore. 31. 207.
Myops est lusciosus. 304.
- N.**
- N**aturali ex obligatione non nascitur actio, sed solutum repeti non potest. 25.
Navis est, cuius carina est. 190.
Nomine in dotem dato, an usuræ fecutæ post nuptias sint in dote? 43.
Nomen debitoris pignori dari potest. 220. 253. 254.
Nomina non veniunt in judicium familiæ erciscundæ. 276.
Nuptiæ prohibentur inter tutorem ejusque filium, & pupillam. 37. 38.
Nuptiæ non permittuntur inter tutorem & pupillam, nisi post 25. annum, & redditis rationibus. 82.
- O.**
- O**bligatione generali non veniunt quæ verisimiliter quis specialiter obligatur non fuit. 253.
Officium judicis est vice actionis. 194.
Officium judicis, & quæ in eo veniant? 320. 321.
Omissa in prima instantia possunt suppliri in causa appellationis. 364.
- P.**
- P**Actum vulgare quodnam sit in dote, & in pignoribus? 44.
Partus abacti peena. 45.
Partus ancillæ sequitur matrem. 201.
Pater potest pupillariter substituere filio impuberi, instituto, vel exheredato. 74.
Pater filio instituto, vel exheredato, tutorem dare potest. 58.
Paupertas pro hereditate. 77.
Paupertas & egestas quid discrepant? 175.
Patrono præterito testamento liberti datur bonorum possessio contra tabulas in semissem. 70.
Peculiū castrense in quibus consistat? 75. 76.
Petitio hereditatis est actio in rem, per quam actor intendit hereditatem suam esse. 86.
Petitio hereditatis datur etiam adversus possessorem rerum singularum. 90.
Petitio hereditatis datur adversus eum, qui pro herede vel possessore possidet. 92.
Petitio hereditatis non datur adversus titulo possidentem. *ibid.*
Petitio hereditatis datur adversus eum, qui dolo desit possidere. 92. 113.
Petitio utilis hereditatis datur adversus emptorem hereditatis, & fideicommissarium, cui restituta est hereditas. 93. 149.
Petitio hereditatis datur adversus eum, qui se liti obtulit. 96. 134.
Petitione hereditatis veniunt fructus percepti post litem contestatam. 106.
Petitio hereditatis est actio mixta in rem, & personam. 174.
Petitio hereditatis quid distet ab actione familiæ erciscundæ? 120. 145.
Petitio hereditatis non tollitur præscriptione 30. annorum. 151.
Petitio hereditatis est actio præjudicialis. 152.
Petitio hereditatis est centunvirale judicium

- ciuum. *ibid.* Postliminium locum habet , non modo in testamento facto ante captivitatem , sed etiam in codicillis factis tempore captivitatis . 15.
- Petitio hereditatis est actio bonæ fidei. 153.
- Pignus in quo distet ab hypotheca? 207. 213.
- Pignus rei alienæ non valet , 207. 252. 260. 261. nisi consentiente domino. 226.
- Pignus non perimitur usucapione. 210.
- Pignoris obligatio est accessoria. 214.
- Pignus potest accedere tam civili quam naturali obligationi. 214. 223.
- Pignus triplex , conventionale , prætorium , & judiciale . 216.
- Pignus quid distet ab antichresi? 216. 217.
- Pignus pignori dari potest . 219.
- Pignus non solvitur soluta parte debiti . 230. 284.
- Pignus solvitur solutione . 277. 294.
- Pignus solvitur remissione debiti . 278.
- Pignus solvitur acceptilatione . 279.
- Pignus pacto contrahitur , & solvitur . 281.
- Pignus solvitur solutione , vel satisfactio- ne . 282. 283.
- Pignus solvitur obsignatione . 283.
- Pignus solvitur vendito pignore consensu creditoris . 284. 286.
- Pignus solvitur redditione chirographi , vel pignoris . 290.
- Pignus solvitur confusione . 291.
- Pignoris periculum pertinet ad debitorem . 232.
- Pignus contrahi potest etiam per privatam scripturam sine die & consule . 241. 242.
- Pignus aliud expressum , aliud tacitum . 242.
- Pignus rei litigiosa non valet . 250.
- Plantæ & sata solo cedunt . 202.
- Poenitentia crimen non purgatur . 309.
- Poenæ ad exemplum . 36.
- Polypus , polyposus . 305.
- Pontificum cognitio erat monumentis , & locis religiosis . 137.
- Possessionis causam nemo sibi mutare potest . 146.
- Possessor conventus actione in rem tene- tur restituere rem cum omni causa . 166.
- Possessor conventus actione in rem præstat dolum & culpam . 179.
- Possessor conventus actione in rem , qui litis estimationem præstítit , statim fit dominus rei . 184.
- Possessor conventus & damnatus , si rem non restituat , cogendus est manu mili- tari . 194.
- Possessor in actione in rem non cogitur docere de titulo . 196.
- Possessorium non potest cumulari cum pe- titorio . 202.
- ibid.* Präjudicialis actio quæ sit? 154.
- Præmia , vel spes præriorum , quæ dantur athletis , pignori capi non possunt . 253.
- Præscriptio 30. vel 40. annorum non re- quirit titulum , neque bonam fidem . 200. 205.
- Præscriptio interrupitur lite contestata . 206.
- Præscriptio non adquiritur ex falso titu- lo . 205.
- Præses non potest emere fundum in pro- vincia . 232. 233.
- Prior tempore potior est jure in pignori- bus , 254. non modo in pignore con- ventionali , sed etiam in judiciali . 261.
- Prior tempore non est potior jure in pi- gnore prætorio . *ibid.*
- Privilegia militum ob periculum militiae . 2.
- Prohibitio alienationis non impedit alie- nationem necessariam . 87. 138.
- Procurator in rem suam non habet actio- nem mandati . 360.
- Publiciana est utilis actio in rem . 230.
- Pupillus habet tacitam hypothecam in bonis tutoris . 248.
- Q.**
- Quæstio falsi est præjudicialis . 87. 88.
- Quæstio de servis habetur , si domi- nus dicatur occisus a familia . 6. 7.
- Querela inofficiosi datur contra heredem scriptum . 64.
- R.**
- Redemptores operum . 181.
- Redemptus non fit servus redempto- ris , sed ei pignori naturali tenetur quo- ad luat . 16.
- Redhibitio est resolutio venditionis . 280. 297. 317. 345.
- Redhibitoria est ædilitia actio . 365.
- Redhibitio datur ob vitium corporis , a- ctio ex empto quanto minoris ob vi- tium animi . 301.
- Redhibitoria habet locum in venditione rerum mobilium & immobilium . 342.
- Rei suæ non valet depositum , nec ven- ditio , locatio , commodatum . 36.
- Res empta ex pecunia mea non est mea . 200.
- Respublica in pignoribus jure privati uti- tur . 293.

S.

- S**Ecundus creditor quando succedat in jus pignoris prioris creditoris? 251. 252.
Servus fugitivus quis sit? 3. 4.
Servi non audiuntur vel torquentur in caput domini. 12.
Servus redemptus ab hostibus manumissus a redemptore redit in potestatem domini. 16. 17.
Servus quidquid adquirit, domino etiam ignorantia & invito adquirit, praeter hereditatem. 26.
Servus communis plurium quidquid adquirit, adquirit dominis pro partibus dominii. 27.
Servorum natio ab emptore spectatur. 328.
Servi novitii & veterani. 332.
Servi duo perfugia habebant, aram, & deprecatorem. 336.
Societas personæ vice fungitur. 339.
Spadones quinam sint? 303.
Status causa est præjudicialis. 88.
Superficiario datur utilis actio in rem. 196.

T.

- T**Aberna pignori data, merces pignori continentur. 240. 241.
Temere, id est facile. 121.
Tempus opportunum navigationi. 164.
Tertius possessor non potest conveniri, nisi prius discusso reo principali. 269.
Tignum quamdiu alienis ædibus junctum est, non potest vindicari. 170.
Tryphoninus scripsit libros 21. disput. & notas ad libros Scævolæ. 1.
Tutor præstat usuras pecuniae pupillaris, quam in usus suos convertit. 5. 6.
Tutor, qui pupilli nomine falsum vel inofficiosum testamentum dixit, non amittit legatum eodem testamento relictum. 20.
Tutor sibi solvere potest quod debet, & a semetipso exigere quod debetur. 41.
Tutores, si sint duo vel plures, actione tutelæ tenentur in solidum. 60.

V.

- V**Arus distortus pedibus. 305.
Vectigalis vel superficiarius fundus potest pignori dari. 239.

- V**enales servi nudi proponebantur. 297.
Venatio in fructu. 24.
Vendor præstat servum fugitivum error nem non esse, noxave solutum esse. 3.
Venditio perficitur nudo consensu, impletur solutione. 412.
Vendor conventus de venditione non potest uti præscriptione fori. 369.
Vendor non tenetur de evictione, nisi lite mota denuntiatus sit, ut judicio adsit. 377. 380.
Venditio servorum & jumentorum cum ornamentis fieri solebat. 332.
Vendor tenetur de evictione rei evictæ per sententiam. 383.
Vendor tenetur de evictione, etiam si hoc dictum non sit, actione ex empto. 350. 387.
Vendor non tenetur cavere de evictione datis fidejussionibus. 351. 383.
Vendor hereditatis non tenetur de evictione rerum singularium. 403.
Vendor non tenetur de evictione, si emptor culpa sua, vel per injuriam judicis evictus sit. 358. 378.
Vestes scenicæ locari & conduci solebant. 192.
Vetus quartana impune contemnitur. 300.
Vindicatio est certæ rei. 197.
Vindicationis formula. 159.
Vindicatio datur adversus eum, qui se liti obtulit. ibid.
Vindicatio est actio in rem singularis, quæ datur adversus quemlibet possessorum. 154.
Visio, sensus animi, vox nota antiquis. 118.
Urbanæ prædia uti distinguuntur a rusticis? 245.
Usuræ non debentur ex mutuo, nisi ex mora vel stipulatione. 4.
Usuræ centesimalæ modus legitimarum usurarum. 210.
Usuras pecuniae præstat negotiorum gestor ex mora. 5.
Ususfructus cessione consolidatur proprietati. 46.
Uva la luete. 307.